

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

2148-9599 (online)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2024.42 (Ekim/October)

Diller ve renkler...

اللغة السنة واللوان languages and colours

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ اَللسِّنَتِكُمْ وَاللُّوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılışı, **dillerinizin ve renklerinizin çeşitliliği** bilginlere sunulan delillerdendir.

And of His signs is the creation of the heavens and the earth, and **the difference of your languages and colours**. Lo! herein indeed are portents for men of knowledge.

(Allah: *Kur'ân*: 30. Rûm 22)

JOURNAL TEAM
COPYRIGHT OWNER
RumeliYA Yayıncılık & Publishing

RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hiz. Ltd. Őti.
K.İbrahim Mah. Nüzhet Somay Cad.
No: 49 B/7 Merkez - Kırklareli
TURKEY

EDITORS

Editor

Dr. Yakup YILMAZ
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
[0000-0001-6230-8850](tel:0000-0001-6230-8850)
editor@rumelide.com

Deputy Editors

Dr. Beytullah BEKAR
Kırklareli University (Turkey)
[0000-0002-8372-1190](tel:0000-0002-8372-1190)
beytullahbekar@gmail.com

Design Editor

Selen Gül ŐENTÜRK
[0000-0002-9531-2992](tel:0000-0002-9531-2992)
selengulsnrk@gmail.com

Ethical Editor

Dr. Funda YEŞİL
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
[0000-0001-8104-9567](tel:0000-0001-8104-9567)
fundayesil87@gmail.com

Language Editors

Dr. Hakkı ÖZKAYA (Turkish)
Kırklareli University (Turkey)
[0000-0002-4526-9412](tel:0000-0002-4526-9412)
ozkayahakki@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER (English)
Kırklareli University (Turkey)
[0000-0003-2750-3217](tel:0000-0003-2750-3217)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Ayšın Zeynep ORAL (French)
Hacettepe University (Turkey)
[0000-0001-6378-5464](tel:0000-0001-6378-5464)
a.zeynep.alp@hacettepe.edu.tr

Dr. Özlem TEKİN (German)
Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
[0000-0002-6283-7741](tel:0000-0002-6283-7741)
ozlemtekin@nku.edu.tr

Dr. Kevser TETİK (Russian)
Anadolu University (Turkey)
[0000-0002-1611-8594](tel:0000-0002-1611-8594)

kevser_tetik@anadolu.edu.tr

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK (Georgian)
Recep Tayyip Erdogan University (Turkey)
[0000-0003-1875-4954](https://orcid.org/0000-0003-1875-4954)
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK (Arabic)
Necmettin Erbakan University (Turkey)
[0000-0002-5711-520X](https://orcid.org/0000-0002-5711-520X)
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Dr. Sadık HACI (Bulgarian)
Ankara University (Turkey)
[0000-0003-2872-8151](https://orcid.org/0000-0003-2872-8151)
shaci@ankara.edu.tr

Dr. Fatma Jale Gül ÇORUK (Armenian)
Ankara University (Turkey)
[0000-0003-3807-1501](https://orcid.org/0000-0003-3807-1501)
coruk@ankara.edu.tr

Dr. Erman GÖREN (Ancient Greek)
İstanbul University (Turkey)
[0000-0003-1026-1530](https://orcid.org/0000-0003-1026-1530)
ermangoren@istanbul.edu.tr

Uzm. İvana DEJANOV (Serbian)
Belgrad University (Serbia)
[0009-0003-4356-1430](https://orcid.org/0009-0003-4356-1430)
ivana.dejanov.fil@gmail.com

Dr. Ertuğrul CEYLAN (Chinese)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
[0000-0001-6646-0382](https://orcid.org/0000-0001-6646-0382)
eceylan@nevsehir.edu.tr

Dr. Mehmet Sait TOPRAK (Syriac)
Mardin Artuklu University (Turkey)
[0000-0002-5252-5875](https://orcid.org/0000-0002-5252-5875)
msaittoprak@gmail.com

Dr. Melek ÇELİK (Japanese)
Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
[0000-0003-2706-0188](https://orcid.org/0000-0003-2706-0188)
kabamelek@gmail.com

Dr. Akram NEJABATI (Persian)
Piri Reis University (Turkey)
[0000-0003-1207-0244](https://orcid.org/0000-0003-1207-0244)
niloofar_abilar@yahoo.com

FIELD EDITORS
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Contemporary Turkish Dialects and Literature

Dr. İlker TOSUN

[0000-0003-1428-4772](tel:0000-0003-1428-4772)

Kırklareli University (Turkey)

ilker.tosun@klu.edu.tr

Linguistics

Dr. Hakan AYDEMİR

[0000-0002-2368-7103](tel:0000-0002-2368-7103)

İstanbul Medeniyet University (Turkey)

aydemirhaakan@gmail.com

Old Turkish Language

Dr. Cihangir KIZILOZEN

[0000-0002-4202-1868](tel:0000-0002-4202-1868)

Gümüşhane University (Turkey)

cahangir@gmail.com

Classical Turkish Literature

Dr. Niyazi ADIGÜZEL

[0000-0001-9747-7734](tel:0000-0001-9747-7734)

Kırklareli University (Turkey)

niyaziadiguzel@gmail.com

Turkish Folk Literature

Dr. İbrahim GÜMÜŞ

[0000-0002-6033-0234](tel:0000-0002-6033-0234)

Bartın University (Turkey)

igumus@bartin.edu.tr

Turkish Language Teaching

Dr. Önder ÇANGAL

[0000-0002-8560-3526](tel:0000-0002-8560-3526)

Gaziantep University (Turkey)

ondercangal@hotmail.com

Dr. Safiye KARABABA

[0000-0002-5451-5072](tel:0000-0002-5451-5072)

Belgrad University (Serbia)

safyekarababa@gmail.com

Modern Turkish Literature

Dr. Ahmet KOÇAK

[0000-0002-0033-4188](tel:0000-0002-0033-4188)

İstanbul Medeniyet University (Turkey)

ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

New Turkish Language

Dr. Sibel MURAD

[0000-0003-0175-7702](tel:0000-0003-0175-7702)

Amasya University (Turkey)

sibel.murad@amasya.edu.tr

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714

e-posta: editor@rumelide.com

tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714

e-mail: editor@rumelide.com,

phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

WORLD LANGUAGES AND LITERATURES

German Language Teaching

Dr. Rüveyda Hicran ÇEBİ
[0000-0001-9451-7040](tel:0000-0001-9451-7040)
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
ruveyda.cebi@omu.edu.tr

German Language and Literature

Dr. Funda KIZILER EMER
[0000-0003-2204-3063](tel:0000-0003-2204-3063)
Sakarya University (Turkey)
fkiziler@sakarya.edu.tr

American Culture and Literature

Dr. Yonca DENİZARSLANI
[0000-0002-3762-9553](tel:0000-0002-3762-9553)
Ege University (Turkey)
yonca.denizarslani@ege.edu.tr

Dr. Zeynep Asya ALTUĞ
[0000-0001-9397-7379](tel:0000-0001-9397-7379)
Ege University (Turkey)
zeynep.asya.altug@ege.edu.tr

Dr. F. G l KOSOY
[0000-0002-7813-8961](tel:0000-0002-7813-8961)
Firat University (Turkey)
fgulkocsoy@firat.edu.tr

Arabic Language Teaching

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK
[0000-0002-5711-520X](tel:0000-0002-5711-520X)
Necmettin Erbakan University (Turkey)
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Arabic Language and Literature

Dr. Hüseyin ARSLAN
[0000-0001-6863-0138](tel:0000-0001-6863-0138)
Yalova University (Turkey)
huseyinarslan74@gmail.com

Chinese Language and Literature

Dr. Sema G KEN GÜLEZ
[0000-0002-1787-9328](tel:0000-0002-1787-9328)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
gokencsema@nevsehir.edu.tr

Persian Language and Literature

Dr. Ahmet KARA
[0000-0003-1082-417X](tel:0000-0003-1082-417X)
Dicle University (Turkey)
karaamet43@gmail.com

French Language Teaching

Dr. Emine ÇAVDAR
[0000-0002-7969-9330](tel:0000-0002-7969-9330)

Dokuz Eylül University (Turkey)
e.cavdar@deu.edu.tr

French Language and Literature

Dr. Gülhanım ÜNSAL
[0000-0001-7374-3575](tel:0000-0001-7374-3575)
Marmara University (Turkey)
gulhanim.unsal@marmara.edu.tr

Georgian Language and Literature

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK
[0000-0003-1875-4954](tel:0000-0003-1875-4954)
Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

English Language Teaching

Dr. İlknur SAVAŞKAN
[0000-0003-4537-0358](tel:0000-0003-4537-0358)
Bursa Uludağ University (Turkey)
ilknurp@uludag.edu.tr

Dr. Emrah EKMEKÇİ
[0000-0001-5585-8512](tel:0000-0001-5585-8512)
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
emrah.ekmekci@omu.edu.tr

English Language and Literature

Dr. Zennure KÖSEMAN
[0000-0002-3420-9801](tel:0000-0002-3420-9801)
İnönü University (Turkey)
zennure.koseman@inonu.edu.tr

Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ
[0000-0002-1779-8464](tel:0000-0002-1779-8464)
Fırat University (Turkey)
nerdem@firat.edu.tr

Dr. Kaya ÖZÇELİK (Turkey)
[0000-0001-5648-7186](tel:0000-0001-5648-7186)
kayaphilology@gmail.com

İspanyol Language and Literature

Dr. Olcay ÖZTUNALI
[0000-0001-8565-5863](tel:0000-0001-8565-5863)
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
olcay.oztunali@medeniyet.edu.tr

İtalyan Language and Literature

Dr. Cristiano BEDIN
[0000-0001-6992-244X](tel:0000-0001-6992-244X)
İstanbul University (Turkey)
cristiano.bedin@istanbul.edu.tr

Japanese Language and Literature

Dr. Metin BALPINAR
[0000-0003-0998-2963](tel:0000-0003-0998-2963)
Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)

mbalpinar@mehmetakif.edu.tr

Comparative Literature
Dr. Shelale RAMAZANOVA
[0000-0002-3252-6504](tel:+90500000232526504)
Ardahan University
shramazan18@gmail.com

Korean Language and Literature

Dr. Eun Kyung JEONG
[0000-0003-3040-9619](tel:+90500000330409619)
İstanbul University (Turkey)
eunkyung.jeong@istanbul.edu.tr

Kurdish Language and Literature

Dr. Osman ASLANOĞLU
[0000-0001-6534-3125](tel:+90500000165343125)
Dicle University (Turkey)
aslanogluosman@gmail.com

Russian Language and Literature

Dr. Hadi BAK
[0000-0001-6455-1504](tel:+90500000164551504)
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
hadi.bak@atauni.edu.tr

Dr. Sevda POLAT
[0000-0003-3002-2617](tel:+90500000330022617)
İstanbul Gelişim University (Turkey)
spolat@gelisim.edu.tr

Polish Language and Literature

Dr. Mariana BUDU
[0000-0001-9000-4029](tel:+90500000190004029)
İstanbul University (Turkey)
mariana.budu@istanbul.edu.tr

Ukrainian Language and Literature

Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
[0000-0001-5941-672X](tel:+9050000015941672X)
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
l_shytyk@ukr.net

ÇEVİRİ BİLİMİ

German Translation and Interpreting

Dr. Filiz ŞAN
[0000-0003-2158-3818](tel:+90500000321583818)
Sakarya University (Turkey)
fsan@sakarya.edu.tr

Arabic Translation and Interpreting

Dr. Ahmed ALDYAB
[0000-0002-9497-9197](tel:+90500000294979197)
Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
ahmad.adyab@gmail.com

Chinese Translation and Interpreting

Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
[0000-0001-8186-8116](tel:0000-0001-8186-8116)
Selçuk University (Turkey)
nuray.pamukozturk@selcuk.edu.tr

French Translation and Interpreting

Dr. Osman COŞKUN
[0000-0002-6803-3189](tel:0000-0002-6803-3189)
Marmara University (Turkey)
osman.coskun@marmara.edu.tr

English Translation and Interpreting

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
[0000-0003-2750-3217](tel:0000-0003-2750-3217)
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Russian Translation and Interpreting

Dr. Jale COŞKUN
[0000-0003-2013-1190](tel:0000-0003-2013-1190)
İstanbul Aydın University (Turkey)
jalezaman@aydin.edu.tr

EDITORIAL BOARD

Dr. Ksenija AYKUT
[0000-0001-9775-0024](tel:0000-0001-9775-0024)
Belgrade University (Serbia)
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Miyryam SALİM-AHMED
[0000-0001-9654-2629](tel:0000-0001-9654-2629)
Shumen University (Bulgaria)
meryemslm@abv.bg

Dr. Beytullah BEKAR
[0000-0002-8372-1190](tel:0000-0002-8372-1190)
Kırklareli University (Turkey)
beytullahbekar@gmail.com

Dr. Fatemeh ARZJANI
[0000-0002-8946-7410](tel:0000-0002-8946-7410)
Tahran University (Iran)
arzjanif@gmail.com

Dr. Gulmira KARİMOVA
[0000-0001-7711-4151](tel:0000-0001-7711-4151)
Abai Kazakh National Pedogogical University (Kazakhstan)
karimova_g77@mail.ru

Dr. Fatma TEKİN
[0000-0002-2471-6711](tel:0000-0002-2471-6711)
Ege University (Turkey)
ftekin3835@gmail.com

Dr. Guntars DREIJERS

[0000-0003-3511-2670](mailto:guntarsd@venta.lv)
Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Lindita Xhanari Latifi
[0000-0003-2503-1711](mailto:linditalatifi@unyt.edu.al)
Tirana University (Albania)
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Meqsud SELİM
[0000-0002-1600-1716](mailto:meqsudselim@hotmail.com)
Northwest University for Nationalities (China)
meqsudselim@hotmail.com

Dr. Tarık DURAN
[0000-0002-9084-5714](mailto:tarik.duran@fil.bg.ac.rs)
Belgrade University (Serbia)
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Iryna DRYGA
[0000-0002-1885-8000](mailto:idriga@gmail.com)
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)
idriga@gmail.com

Dr. Linda TORRESIN
[0000-0002-8723-2802](mailto:linda.torresin@gmail.com)
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG
[0000-0003-2437-3007](mailto:rachaelruegg@gmail.com)
Victoria University of Wellington (New Zealand)
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
[0000-0003-2750-3217](mailto:sevda.pekcoskun@gmail.com)
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
[0000-0001-6113-9645](mailto:vmavrido@bscc.duth.gr)
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

PUBLISHING DIRECTOR
Ex. Yasemin GÜVENİLİR
[0000-0003-2067-9834](mailto:yaseminguvenilir10@gmail.com)
yaseminguvenilir10@gmail.com

REVIEWS AND INDEX EDITORS

English

Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA
Kırklareli University (Turkey)
[0000-0003-4906-3179](mailto:serpilyavuztr@gmail.com)
serpilyavuztr@gmail.com

Turkish

Research Asst. Soner TOKTAR
Kırkırelı University (Turkey)
[0000-0001-8435-4233](tel:0000-0001-8435-4233)
so_near91@hotmail.com

Dizin

Research Asst. Feyza Yağmur YEĞİN
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
[0000-0001-6803-6614](tel:0000-0001-6803-6614)
fyzyagmur@gmail.com

FOREIGN REPRESENTATORS

Dr. Amjad ALSYOUF (Jordan)
[0000-0001-8490-0433](tel:0000-0001-8490-0433)
amjad.alsyouf@bau.edu.jo

Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaria)
[0000-0002-4776-4070](tel:0000-0002-4776-4070)
emeteva@gmail.com

Dr. Lindita Khanari Latifi (Albania)
[0000-0003-2503-1711](tel:0000-0003-2503-1711)
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Sandrine PERALDI (France)
[0000-0003-1714-8194](tel:0000-0003-1714-8194)
s.peraldi@isit-paris.fr

Dr. Tarık DURAN (Serbia)
[0000-0002-9084-5714](tel:0000-0002-9084-5714)
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Gulmira KARİMOVA (Kazakhstan)
[0000-0001-7711-4151](tel:0000-0001-7711-4151)
karimova_g77@mail.ru

Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Iraq)
[0000-0003-3884-5642](tel:0000-0003-3884-5642)
hazim_alnajjar@yahoo.com

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (Iran)
[0000-0001-7021-8425](tel:0000-0001-7021-8425)
rbaganam@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG (New Zealand)
[0000-0003-2437-3007](tel:0000-0003-2437-3007)
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Ahmet YIKIK (Cyprus)
[0000-0002-5796-7058](tel:0000-0002-5796-7058)
yikik.ahmet@ucy.ac.cy

ADVISORY BOARD

Dr. Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
[0000-0003-3082-1005](tel:0000-0003-3082-1005)
hvural@fsm.edu.tr

Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)
[0000-0001-6273-5342](tel:0000-0001-6273-5342)
<mailto:hkirlangic@gmail.com>

Dr. Ksenija AYKUT
Belgrade University (Serbia)
[0000-0001-9775-0024](tel:0000-0001-9775-0024)
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Poland)
[0000-0002-0667-8862](tel:0000-0002-0667-8862)
stachowski.marek@gmail.com

Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)
[0000-0003-4282-6057](tel:0000-0003-4282-6057)
mnarli@balikesir.edu.tr

Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)
[0000-0002-9959-3306](tel:0000-0002-9959-3306)
mskacalin@gmail.com

Dr. Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Methodi University (Macedonia)
[0000-0001-5750-1541](tel:0000-0001-5750-1541)
oktayahmed@gmail.com

Dr. Ömer ZÜLFE
Marmara University (Turkey)
[0000-0001-8932-9299](tel:0000-0001-8932-9299)
omerzulfe@gmail.com

Dr. Vügar SULTANZADE
Eastern Mediterranean University (TRNC)
[0000-0003-3587-9281](tel:0000-0003-3587-9281)
vugar.sultanzade@emu.edu.tr

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad Islam University (Iran)
[0000-0001-7021-8425](tel:0000-0001-7021-8425)
rbaganam@gmail.com

Dr. Paolo E. BALBONİ
Ca' Foscari University (Italy)
[0000-0002-7999-2924](tel:0000-0002-7999-2924)
balboni@unive.it

DİZİNLER / INDEX

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağı Mahallesi, Mürver Çiçeğı Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağı Mahallesi, Mürver Çiçeğı Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN XX

EDITOR'S NOTE.....XXI

TÜRK DİLİ, KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI / TURKISH LANGUAGE, CULTURE AND LITERATURE

01. Balcı, E. & Çağlar, A. N. (2024). Üst Bilişsel Yazma Stratejilerinin İlkokul Öğrencilerinin Yazma Başarılarına ve Yazmaya Karşı Tutumlarına Etkisi.....1

The Effect of Metacognitive Writing Strategies on Primary School Students' Writing Achievement and Attitudes Towards Writing..... 2

02. Bozbey, T. İ. (2024). Kutadgu Bilig’de Tek Vokalli Zarf Fiil Ekleriyle Kalıplaşmış Bağlaçlar 13

Formulaic Conjunctions with Single Vocal Adverb Suffixes in Kutadgu Bilig..... 14

03. Demirbilek, S. (2024). Neçökleti ve Netegleti Soru Zarflarının Yapıları Üzerine.... 30

On the Structure of the Question Adverbs *Neçökleti* and *Netegleti* 31

04. Göktaş, B. (2024). Sesletim Becerisinin Öğretiminde Dilbilimsel Tipolojiden Yararlanma: Türkçe-Arapça Örneği.....37

Utilizing Linguistic Typology in Teaching Pronunciation Skills: Turkish-Arabic Example..... 38

05. Altun, H. (2024). Harezmi ve Kıpçak Türkçesi Dönemi Eserlerinin Transkripsiyon Meselesi Üzerine53

On the Issue of Transcription in the Works of Khwarezm and Kipchak Turkish Period54

06. Büyük, S. (2024). Arketipçi eleştiri denemesi: Melih Cevdet Anday’ın Kolları Bağlı Odysseus ve Zbigniew Herbert’in Ey Truva ile Prokonsül’ün Dönüşü şiirleri 69

Archetypal criticism: the *Odysseus with Arms Bound* poem by Melih Cevdet Anday also *About Troy*, the *Return of the Proconsul* poems by Zbigniew Herbert 70

07. Yalçınkaya, M. (2024). Psikanalitik Kuram Bağlamında Sabahat Emir’in Sancılı Bir Gün Romanı 82

Sabahat Emir's Novel "a Painful Day" in The Context of Psychoanalytic Theory 83

08. Ustacık Güneş, H. (2024). *Derin Siyah*’ ın Değişim, Yalnızlık ve Aidiyet Sorunu Bağlamında Modern, Neo-Patriyarşik Düzene Direnen Kadınları.....100

The Women Resisting the Modern, Neo-Patriarchal Order in the Context of Change, Loneliness and the Issue of Belonging in “ <i>Derin Siyah</i> ”	101
09. Kaya, A. (2024). Edebiyat ve Psikoloji Etkileşiminde “İmge” Kavramı	119
The Concept of “Image” in the Interaction of Literature and Psychology	120
10. Direkler, E. (2024). Mahmûd Sâmi el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Piramitler	133
Pyramids in the Sâmi al-Barûdî and Mehmet Akif Ersoy	134
11. Akmehmedoğlu, N. (2024). Rauf Yektâ Bey’de Kültürel Devam: Esatiz-i Elhân Örnekleme	159
Cultural Continuation of Rauf Yekta Bey: Esatiz-i Elhân Sample	160
12. Alpagu, H. (2024). Ekonomik Sorunların Nöroekonomik, Ahlaki Boyutu ve Edebiyatta Yansımaları	172
The Moral Dimension of Economic Problems and Their Reflections in Literature	173
13. Belen, M. (2024). Bir Kıyafetname Nümûne	192
A Physiognomy Nümûne	193
14. Şeylan, A. (2024). Bir Şair, Âlim ve Devlet Adamı Olan Antepli İbrahim İbn Bâlî’nin Hikmet-Nâme’sinde Yer Alan Hayvan Adları	211
Animal Names in the <i>Hikmet-Nâme</i> of Antepli İbrahim İbn Bâlî, a Poet, Scholar and Statesman.....	212
15. Çetin, R. (2024). Hz. İsmail’in Kurban Edilişini Anlatan Bir Risale: Manzûme-i Zebh-i İsmâil Aleyhi’s-Selâm	230
A Treatise Describing the Sacrifice of Ismail (a.s.): Manzûme-i Zebh-i İsmail Aleyhi's-Selâm	231
16. Alper, M. 19. Yüzyıla Ait Bir Tıp Kitabı: <i>Risâle-i Mücerrebât</i>	245
A Medical Book from The 19th Century.....	246
17. Alkan, O. (2024). Erzurum Mûsikî Folkloründe Herfene Geceleri.....	257
Herfene Nights in the Musical Folklore of Erzurum	258
18. Öztaş, S. & Çiğal, G. (2024). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Haritaların Değerlendirilmesi	267
Evaluation of Maps Used in Secondary Education 10th Grade History Textbook.....	268

19. Acar, N. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Platform Kullanım Amaçlarına Göre Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeylerinin Belirlenmesi..... 286

Determining Social Network Fatigue Levels of University Students According to Their Platform Usage Purposes 287

20. Hamad, M. & Hülür, H. (2024). A Critical Study of Street Interview Content in Syrian Media in Türkiye 299

Türkiye'deki Suriye Medyasında Yer Alan Sokak Röportajı İçeriklerinin Eleştirel Bir İncelemesi 300

21. Yıldırım, İ. (2024). A Deconstructive Analysis of Orientalist Representations in the Film United 93.....322

Uçuş 93 Filmindeki Oryantalist Temsillerin Yapısökümcü Bir Analizi 323

22. Özkantar, M. Ö. (2024). Amerikan Transandantalizmi'ne 2000 Sonrası Amerikan Sinemasından Bakmak: *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) Filmlerinin Aşkincılık Çerçevesinde Analizi 340

Viewing of American Transcendentalism from Post-2000 American Cinema: Analysis of the Films *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) and *Nomadland* (2020) within the Framework of Transcendentalism 341

23. Edman, T. B. (2024). Prometheus Unbound: Ancient Myth Reforged in the Crucible of Modern Sci-Fi.....362

Prometheus Unbound: Modern Bilimkurgu Pota'sında Yeniden Şekillenen Antik Mit..... 363

24. Bulduk, B. (2024). Sanal Oyunlar ve Sanat İlişkisi375

Virtual Games and Art Relationship.....376

25. Boydaş, O. (2024). Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi ve Salvador Dalí'nin "Spider of The Evening" İsimli Eserinin Bu Yönteme Göre Değerlendirilmesi..... 389

Edmund Burke Feldman's Pedagogical Art Criticism Method and Evaluation Of Salvador Dalí's Work Named 'Spider of The Evening' According to This Method 390

**DÜNYA DİLLERİ, KÜLTÜRLERİ VE EDEBİYATLARI / WORLD LANGUAGES,
CULTURES AND LITERATURES**

26. Üstün, E. & Üstün, B. & Karataş, F. (2024). K.I.-Literacy von Studierenden im Grundstudium..... 404

Lisans Öğrencilerinin Yapay Zekâ Okuryazarlıkları..... 405

A.I. Literacy Among Undergraduate Students 406

27. Aytaş, G. (2024). Übersetzung von Türkischen kulturellen Inhalten auf digitalen Plattformen: Eine Analyse der Verfremdungs- und Verinländigungsstrategien durch „Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları“	416
Dijital Platformlarda Türkçe Kültürel İçeriklerinin Çevirisi: “Hakan Muhafız ve Keloğlan Masalları” Üzerinden Yabancılaştırma ve Yerlileştirme Stratejilerine Dair Bir Analiz.....	418
Translation of Turkish Cultural Content on Digital Platforms: An Analysis of Foreignization and Domestication Strategies by ‘Hakan Muhafız and Keloğlan Masalları’	419
28. Aydınalp, E. B. (2024). Amélie Nothomb ve Kadını Yeniden Yazmak- “Eurydice’i Hayata Döndürmek”	432
Amélie Nothomb And Rewriting Woman- "Bringing Eurydice Back to Life"	433
29. Özden, S. (2024). On the Behalf of Equality: Foucault's Concept of Panopticon in Harrison Bergeron.....	444
Eşitlik Adına: Harrison Bergeron'da Foucault'nun Panoptikon Kavramı	445
30. Özden, S. (2024). Evaluation of Teacher Candidate’s Opinions on Determining the Factors Affecting the Values Formation Process	452
Değerlerin Oluşum Sürecini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi	453
31. Sevdeğir Elibol, G. (2024). Critical Responses to V.S. Naipaul’s India	469
V.S. Naipaul'un Hindistan'ına Eleştirel Yanıtlar	470
الفرق بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح القواعد الحسان نموذجاً	479
32. Huseyin, A. (2024). Tefsîr ve Tercîh Kaideleri Arasındaki Farklar (el-Kavâ'idü'l-Hisân Örneği)	480
The Difference between the Rules of Interpretation, the Rules of Preference and Al-Hisan Rules as an Example.....	481
33. Çakır, F. (2024). Ebû Bekr Şu'be ve Hafs b. Süleymân'ın Okuyuş İhtilafları ve Sebepleri: Sekte Örneği	494
The Recitation Disputes of Shu'ba and Hafs and Their Causes: The Sample of Sakta.....	495
المجتمع في تفسير سيد قطب	505
34. Abdulaziz, E. (2024). Seyyid Kutub’un Tefsirinde Toplum	506
Society in Seyyid Qutub’s Explanation	507

35. Dalmış, S. & Dağbaşı, G. (2024). Edebi Metin Çevirilerinde Ara Dil Kullanımı: Necip Mahfuz'un Hırsız ve Köpekler Romanı Örneği..... 521

The Use of Intermediate Language in Literary Text Translations: The Case of Necip Mahfuz's *The Thief and the Dogs*..... 522

36. Dede, H. (2024). Hayreddin Vânlî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri..... 537

Hayreddin Vânlî: His Life, Literary Personality And Works..... 538

37. Yazar, R. M. (2024). Yaşamın Tiyatrolaştırılması Kuramı Bağlamında N. N. Yevreinov'un *Kışık Saray'ın Ele Geçirilişi* Adlı Kitleli Tiyatro Prodüksiyonu 561

N. N. Yevreinov's Mass Theater Production *The Capture of the Winter Palace* in The Context of The Theatricalization of Life Theory 562

38. Güneş, C. (2024). Semantik Olarak Kur'an'da Kıtık ve Tövbe-İstiğfar İlişkisi 574

The Relationship Between Famine, Repentance, and Seeking Forgiveness in the Qur'an Semantically 575

ÇEVİRİ BİLİMİ / TRANSLATION SCIENCE

39. Erguvan, M. (2024). Navigating Literary Boundaries: The Turkish Encounter with *Pale Fire's* Translation..... 589

Edebi Sınırlarda Gezinmek: Solgun Ateş'in Çevirisiyle Türkçe Karşılığı..... 590

40. Işık, N. (2024). Translation Education in The Context of Social Media 606

Sosyal Medya Bağlamında Çeviri Eğitimi..... 607

41. Öner, M. & Güneş, B. (2024). Resmi Belgelerin Rusçadan Türkçeye Çevirisinin Özgüllüğü ve Çeviride Karşılaşılan Sorunlar (Resmi Yazı Örneği) 621

The Specificity of Translating Official Documents from Russian to Turkish and The Challenges Encountered in Translation (Example of an Official Letter) 622

42. Kurt, G. (2024). Yapay Zekânın Çeviriyle İmtihanı: Arapça-Türkçe Şiir Çevirisi Üzerine Bir İnceleme 638

Artificial Intelligence's Test with Translation: A Study on Arabic-Turkish Poetry Translation 639

ÇEVİRİ METİN / TRANSLATION TEXT

Ç1. Merhan, A. & Tekşen, A. (2024). Özbek Yazar Abdulla Kahhar'ın (Abdulla Qahhor) "Nar" Hikâyesi..... 653

Uzbek Writer Abdulla Kahhar's (Abdulla Qahhor) "Pomegranate" Story 654

TANITMALAR / INTRODUCTIONS

T1. Yeğin, F. Y. (2024). Rus Filolojisinden Bir Pencere: Deyimbilim - Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar659

T2. Alpay, T. (2024). Ashlı Bali'den Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu 668

RumeliDE Dil ve Edebiyat
Araştırmaları Dergisi
ISSN : 2148-7782

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin **42. Sayısı** yazarlarımızın, hakemlerimizin, yayın kurumumuzun ve süreçte yer alan değerli araştırmacıların üstün gayretleriyle siz okurlarımızın istifadesine sunulmuştur.

Dergimiz sınır tanımaksızın dünya dilleri ve edebiyatları, folkloru, dil eğitimi, çeviri bilimi üzerine yazılmış her akademik makaleyi hakem sürecinde kabul gördükten sonra yayımlar.

Dergimizin bir sayısında bir yazarın ancak tek yazarlı bir makalesinin yayımlanabildiğini ve dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların üye olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Üyelerimizin de eksik bilgilerini tamamlamalarını, mevcut bilgilerini güncellemelerini istirham ederiz.

RumeliDE 2024.42 (Ekim/October) sayısının yayımlanmasında emeği olan herkese, özellikle de yazarlarımıza ve hakemlerimize teşekkür ederiz, dergide yer alan yazıların faydalı olmasını dileriz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

***RumeliDE* Yayın Editörleri**

RumeliDE Journal of Language
and Literature Studies

ISSN : 2148-7782

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

The **42nd** issue of ***RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*** is presented to you, our readers, with the outstanding efforts of our authors, referees, editorial board and valuable researchers involved in the process.

Our journal publishes all academic articles on world languages and literatures, folklore, language education, translation science without any borders after they are accepted in the referee process.

We would like to remind you that only one single-authored article by one author can be published in an issue of our journal and that researchers who want to submit articles to our journal must be a member. We kindly request our members to complete their missing information and update their existing information.

We would like to thank everyone who contributed to the publication of **RumeliDE 2024.42 (Ekim/October)**, especially our authors and referees, and we hope that the articles in the journal will be useful.

We wish you success and happiness.

***RumeliDE* General Editors**

01. Üst Bilişsel Yazma Stratejilerinin İlkokul Öğrencilerinin Yazma Başarılarına ve Yazmaya Karşı Tutumlarına Etkisi¹

Emine BALCI² & Ayşe Nurcan ÇAĞLAR³

APA: Balcı, E. & Çağlar, A. N. (2024). Üst Bilişsel Yazma Stratejilerinin İlkokul Öğrencilerinin Yazma Başarılarına ve Yazmaya Karşı Tutumlarına Etkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 1-12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963101>

Öz

Yazma becerisi ilkokulda kazanılan ve üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Bu çalışmada da üst bilişsel yazma stratejilerinin ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin yazma başarısına ve yazmaya tutumlarına etkisi incelenmiştir. Bu amaçla çalışma, Antalya'nın Alanya ilçesindeki bir ilkokulda 3. Sınıfa devam eden 63 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma süreci 10 hafta sürmüştür. Deney grubunda üstbilişsel yazma stratejileri aktif bir şekilde kullanılmıştır. Kontrol grubunda ise güncel öğretim programına göre yazma çalışmaları yapılmıştır. Verilerin toplanmasında Üst Bilişsel Yazma Stratejileri Ölçeği ve Yazma Becerileri Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın verileri SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans, yüzde ve t-testi kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizden elde edilen bulgulara bakılarak üstbilişsel yazma stratejilerinin uygulandığı deney grubu ile mevcut öğretim programı doğrultusunda eğitim yapılan kontrol grubu karşılaştırıldığında; son test puanlarına göre üst bilişsel yazma stratejileri eğitiminde deney grubunun lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Üst bilişsel stratejileri eğitimi uygulamasının deney grubundaki ilkokul öğrencilerinin yazmaya karşı başarılarının artmasında olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Bunun yanında yazmaya karşı tutumlarının artmasında da etkisi olumlu sonuçlanmıştır. Üst bilişsel yazma stratejileri eğitimi Türkçe derslerinde aktif olarak kullanılabilceği, yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisini geliştirmede de etkin olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Yazma, ilkokul, üstbilişsel yazma stratejileri, tutum, başarı.

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963101>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü / Assoc. Prof. Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Education, Department of Basic Education (Antalya, Türkiye), **eposta:** emine.balci@alanya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-6259-6853>, **ROR ID:** <https://ror.org/01zxaph45>, **ISNI:** [0000 0001 2259 4311](https://orcid.org/0000-0001-2259-4311), **Crossref Funder ID:** [501100002966](https://orcid.org/0000-0000-0000-0000)
³ Öğretmen, MEB/ MNE (Antalya, Türkiye), **eposta:** aysenuranceliko7@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0008-3159-272X>, **ROR ID:** <https://ror.org/0oiga9g46>, **ISNI:** [0000 0004 5896 2261](https://orcid.org/0000-0004-5896-2261), **Crossref Funder ID:** [501100013898](https://orcid.org/0000-0001-3898)

The Effect of Metacognitive Writing Strategies on Primary School Students' Writing Achievement and Attitudes Towards Writing⁴

Abstract

Writing skill is one of the important subjects acquired in primary school that should be emphasized. The importance of using writing strategies in gaining writing skills is stated by many researchers. In this study, the effects of metacognitive writing strategies on the writing success and writing attitudes of third grade primary school students were examined. The research was conducted with 63 students attending the 3rd grade at a primary school in Alanya district of Antalya. The study was continued for 10 weeks. Metacognitive writing strategies were actively used in the experimental group. In the control group, writing activities were carried out according to the current curriculum. Metacognitive Writing Strategies Scale and Writing Skills Attitude Scale were used to collect data. The data of the study were analyzed with the SPSS statistical program. Dependent groups t-test was used to analyze the data. Considering the findings obtained from the analysis of the data in the research, it can be said that the application of metacognitive strategies training has a positive effect on the increase in the writing success of the primary school students in the experimental group. In addition, it had a positive effect on increasing their attitudes towards writing. It can be suggested that metacognitive writing strategies training can be used in Turkish lessons by adapting it to books.

Keywords: Writing, primary school, metacognitive writing strategies, attitude, achievement.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 05.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963101>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1.Giriş

Yazma becerisi geçmişten bugüne ilkel bir iletişim aracıyken karmaşık bir beceri halini almıştır. Kendisini yazılı olarak ifade eden insanoğlu bu sayede toplumsal, kültürel, sosyal açıdan birikimini kalıcı hale getirmiştir (Erol ve Kavruk, 2021; Şimşek ve Erdem, 2021). Yazma becerisinin sosyal, akademik ve kişisel yaşantıya etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir (Topuzkanamış, 2014). Bu nedenle yazma becerisi dil öğretiminde önemli bir alandır. Ancak diğer dil becerilerine kıyasla en son kazandırılan dil becerisi olması yönüyle bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir (Karatay, 2013). Bundan dolayı gerekli çalışmalar yapılmıştır. Yazma becerisi için öncelikle ciddi bir hazırlık, bilişsel-duyuşsal ve psikomotor beceriler açısından hazır bulunuşluk ve çalışma gerektirdiği araştırmacılar tarafından söylenmektedir (Demirel & Karatay, 2022).

Geleneksel yaklaşım olarak bilinen ve öğretmenler tarafından belirlenen birtakım kalıp ve kurallara dayalı yazma üretimi, Zamel'in (1982) ifadesiyle 'ürün odaklı yazma' olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, 1900'lerin ortalarına kadar dünya genelinde hâkim olmuş ve mekanik dil bilgisi üzerine kurulmuştur. Yazılar, içerikten ziyade şekil açısından değerlendirilmiş, metinler öğrenciler tarafından tamamlandıktan sonra değerlendirilmiş ve cümle düzeyindeki performanslar derecelendirilmiştir (Yi, 2006). Bu anlayışta, yazma sürecinde bireyin zihin evreninde var olan ve süreçler sonucunda metne dönüşen kavramlar, olaylar, duygular ve düşünceler göz ardı edilmiştir. Zihinsel planda ortaya çıkan sorunlar ile metinleştirme sürecinde eş zamanlı ve tekrarlayan işlemler de bu yaklaşımda dikkate alınmamıştır. Bireysel farklılıklar, yazma kaygısı gibi zihinsel süreçler ise önemsenmemiştir. Ayrıca, öğrencilerin akademik başarılarını ölçmede kullanılan yazılı anlatım, önceden belirlenmiş bir konu etrafında tek seferlik ve doğrusal bir üretim olarak görülmüştür. Bu nedenle, ürün odaklı yazma anlayışı zamanla eleştirilmiş ve 1960'lı yıllardan itibaren süreç odaklı yazma anlayışı daha fazla kabul görmüştür (Ülper, 2008).

1980'li yıllardan sonra, yazma sürecini izleme temelli deneysel çalışmaların sayısında belirgin bir artış görülmüştür. Bu dönemde süreç odaklı yazma anlayışına dair yapılan çalışmalar hem nicelik hem nitelik açısından önemli artış göstermiştir. Yazma becerisinin geliştirilmesi amacıyla birçok araştırmacı (Badger ve White, 2000; Scardamalia vd., 1984; Dyson, 1988; Perl, 1980; Raimes, 1985) tarafından deneysel çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar arasında öne çıkanlardan biri kesinlikle Flower ve Hayes'e aittir. Flower ve Hayes'in (1980) yazma sürecindeki bilişsel akışı sözlü düşünme protokolleriyle incelediği deneysel çalışmaları, yazma alanında büyük kabul görmüş ve bir yazma modeli olarak geliştirilmiştir. Bu model, bilişsel süreç modeli olarak bilinir ve süreçler arasında ileriye ve geriye doğru yinelemeli ilişkiler kurar. Yazma eylemi; görev çevresi, yazarın uzun süreli belleği ve yazma süreci olmak üzere üç ana yapı etrafında şekillenmiştir (Flower ve Hayes, 1981).

Yazma becerisi, mekanik bir işleyiş gibi düşünülse de aslında yazma eyleminin temelinde bilişsel süreçler vardır (Güneş, 2007). Yazma becerisinin birçok yönünün olması ve üretim gerektiren bir süreç olması; bilişsel, duyuşsal ve mekanik yönlerinin etkileşim içinde yürümesinden dolayı diğer becerilere göre daha zordur (Olinghouse ve Santangelo, 2010). Yazma eyleminde yazıları kâğıda dökmeden önce zihinsel bir arka plan olduğu bilinmektedir. Bu sebeple yazma eylemini yerine getirmede bilişsel ve üstbilişsel süreçlerin kullanılması yazma eğitiminde önemlidir.

İlk üstbilişsel araştırmaların, genellikle ezber gibi görevlerde kullanılan çeşitli stratejilere veya kontrol süreçlerine odaklandığı, ancak 1980'lerden sonra kapsam bakımından genişleyerek yazma becerisini de içine aldığı görülmektedir (Kim, 1991). Bu çalışmalarda, üstbilişsel yazma stratejileri genellikle

planlama, izleme ve değerlendirme gibi yönetici kontrol bileşenleri olarak tanımlanmıştır.

Dil öğrenme stratejileri üzerine yapılan araştırmaların çoğunda öğrencilerin üstbilişsel bilgi ve süreçlerle meşgul oldukları belirtilmiştir (Chamot, 2005). Üstbilişsel stratejiler, bireylerin öğrenme süreçlerini düzenlemek için kullandıkları araçlardır. Bu stratejiler, öğrenme süreci hakkında düşünmek, öğrenmeyi planlamak, anlama veya üretimi izlemek ve dil görevini tamamladıktan sonra öz değerlendirme yapmak gibi faaliyetleri içerir (Chamot vd., 1987). Üstbilişsel stratejilerin temel amacı, bilgiyi düzenlemek ve düşünme ile öğrenme süreçlerini kontrol etmektir (Schraw ve Moshman, 1995).

Yukarıda bahsedilen araştırmalara rağmen, erken dönem teorik yaklaşımların ve pratik uygulamaların yazma becerisinin istenilen düzeyde geliştirilmesinde yetersiz kaldığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Örneğin Amerika'da, ulusal ölçekte yazma sorununun devam ettiği ve istenilen başarı düzeyinin sağlanamadığı belirtilmektedir (Scardamalia, 1984). Scardamalia ve Bereiter'e göre, öğrencilerin yazma becerisinde genellikle zorlandıkları beş temel yeterlik alanı bulunmaktadır: (a) içerik üretmek, (b) kompozisyonlar için organize bir yapı oluşturmak, (c) hedefleri belirlemek ve nitelikli plan yapmak, (d) yazma mekaniklerini hızlı ve etkin bir şekilde oluşturmak ve metni gözden geçirip hedefleri yeniden düzenlemek (Pressley ve Harris, 2008).

Üretim dayalı dil becerisi olan yazma becerisi, alıcı dil becerileri olarak adlandırılan dinleme ve okuma becerilerine göre daha yavaş gelişmektedir (Camadan, 2019).

Yazma becerisinde belirli süreçlerin farkındalığı ve bilgi birikimi başarıya ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü yazma planlama, düzenleme, kontrol etme, değerlendirme gibi aşamalar içeren üstbilişsel bir beceridir (Tunagür ve Turan 2021).

2000'li yıllara kıyasla, tüm dünyada daha düşük profilli bir tekno-dijital toplum yapısının olduğu dönemlerde bile, yazışmaların teknolojik araçlarla gerçekleşmediği ve bu durumun doğal olarak yazma alışkanlığı ve disiplini üzerinde olumsuz etkisi olduğu düşünülmüyordu. Ancak o zamanlarda dahi ulusal düzeyde yazma sorunundan bahsedilmesi dikkat çekicidir.

Benzer şekilde, Türkiye'de yazma becerisi konusunda sorunlar olduğunu tespit eden bir dizi çalışma bulunmaktadır (Ayyıldız ve Bozkurt, 2006; Bağcı, 2007; Göçer, 2010; Özbay ve Zorbaz, 2012; Sallabaş ve Temizkan, 2009; Tağa ve Ünlü, 2013; Tok ve Ünlü, 2014; Ungan, 2007). İlköğretim yıllarından itibaren çocuklara kazandırılmaya çalışılan yazma becerisi, eğitim ve öğretim süreçlerinde önemli bir yer tutmakta olup, yaşam boyu devam eden ve gereksinim duyulan bir beceridir. Son yıllarda, yapılandırıcı yaklaşımla hazırlanan öğretim programlarında dil becerilerinin zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerle ilişkilendirilerek geliştirilmesi için çaba gösterilmektedir (Güneş, 2011: 123).

İlkokul döneminde öğrencilerin yazma eylemine karşı olumsuz bir tutum geliştirdikleri ve yazma eylemini sıkıcı buldukları çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Yazma becerisine faydası olması için yapılan bu çalışmada problem cümlesi "Üstbilişsel stratejilerine dayalı yazma eğitimi, öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıkları, yazma becerileri ve yazma tutumuna etkileri nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Deney grubu ile kontrol grubunun yazmaya karşı tutumları eğitim öncesinde anlamlı bir fark göstermekte midir?
2. Deney grubu ile kontrol grubunun yazmaya karşı tutumları eğitim sonrasında anlamlı bir fark

göstermekte midir?

3. Deney grubu ile kontrol grubunun üst bilişsel yazma stratejileri farkındalıkları eğitim öncesinde anlamlı bir fark göstermekte midir?

4. Deney grubu ile kontrol grubunun üst bilişsel yazma stratejileri farkındalıkları eğitim sonrasında anlamlı bir fark göstermekte midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada üstbilişsel yazma becerisinin ilkokul 3. Sınıf öğrencilerinin yazma becerisine etkisi incelenmek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Çalışmanın yürütüleceği deney-kontrol olarak ayrılmaksızın çalışma grupları rastlantısal olarak belirlenmiştir. Uygulama sürecinde deney ve kontrol grubundaki öğrencilere ön test ve son test uygulanmıştır. Ön test olarak Yazmaya Yönelik Tutum Ölçeği ve Üstbilişsel Yazma Stratejileri Ölçeği uygulanmıştır. Uygulama sürecinde, deney grubunda etkisi ölçülmek istenen değişkenler olan üstbilişsel yazma stratejileri derslerde etkin bir şekilde kullanılırken, kontrol grubunda ise çalışmalar Türkçe Dersi Öğretim Programına göre yürütülmüştür. Uygulama sonrasında ise son test olarak yine Yazmaya Yönelik Tutum Ölçeği ve Üstbilişsel Yazma Stratejileri Ölçeği kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu Antalya'nın Alanya ilçesine bağlı bir okulda 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 3. Sınıf öğrencilerinden iki şubeyi oluşturan 63 öğrenciden oluşmaktadır. Şubelerden birisi deney birisi kontrol grubu olarak belirlenmiştir. İki grup arasında homojenlik olup olmadığını ölçmek için ön testler uygulanmıştır. Grupların istatistiksel olarak eşit düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Gruplarında Yer Alan Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde %
Kız	30	47,6
Erkek	33	52,4
Toplam	63	100

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin %47,6'sı kız iken %52,4'ü erkek öğrenci olarak tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veriler, izinleri alınan Yazmaya Karşı Tutum Ölçeği ve Üstbilişsel Yazma Stratejileri Ölçeği (Erol ve Kavruk, 2021) kullanılarak toplanmıştır.

Üst bilişsel yazma Stratejileri Ölçeği, 5li Likert tipinde bir ölçek olup üstbiliş stratejilerini üç ana kategoriye ayırır: Planlama, kendini izleme ve öz değerlendirme. Her bir kategori için belirlenmiş alt stratejiler bulunmaktadır. Planlamanın boyutlarını oluşturan stratejiler şunlardır: ön örgütleme, yönlendirilmiş dikkat, seçici dikkat, işlevsel planlama ve öz yönetim. Kendini izlemenin alt stratejileri

ise şunlardır: kavramayı izleme, üretimi izleme, işitsel izleme, görsel izleme, üslubu izleme, stratejiyi izleme, planı izleme ve çift kontrollü izleme. Öz değerlendirmenin alt boyutlarını oluşturan stratejiler ise şunlardır: üretimi değerlendirme, performansı değerlendirme, yeteneği değerlendirme, stratejiyi değerlendirme ve dil repertuarını değerlendirme. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,93 olarak hesaplanmıştır.

Uygulama Süreci

Tablo 2: Deney ve kontrol grubu uygulama planı

1.Hafta: Çalışma grubuna ilk haftanın farklı günlerinde üstbilişsel yazma stratejileri ölçeği ile yazma becerisi tutum ölçeğinin uygulanması. Çalışma grubuna ön testin uygulanması.
2.Hafta: Çalışma grubuna çalışmaları ile ilgili bilgi verilmesi ve yazma etkinliklerinin nasıl yapılacağı anlatılması. Etkinliklere nasıl hazırlık yapacakları konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi.
3.Hafta: Çalışma grubuna planlama becerileri hakkında basit bir eğitimin verilmesi.
4.Hafta: Yönlendirilmiş yazma etkinlikleri düzenlenmesi ve bu etkinliklerle ilgili rehberlik yapılması.
5.Hafta: Anlama, üretim ve dikkat etme stratejilerini öğretmek için basit interaktif uygulamalar yapılması.
6.Hafta: Strateji kullanımını öğretmek ve planlama becerilerini geliştirmek için oyunlar ve grup etkinlikleri düzenlenmesi.
7.Hafta: Çalışma grubuna üretimlerini değerlendirme ve performanslarını gözden geçirme stratejilerini öğretmek için örneklerle açıklamaların yapılması.
8.Hafta: Yeteneklerini değerlendirme ve kendi stratejilerini gözde geçirme konusunda rehberlik edilmesi.
9.Hafta: Üstbilişsel yazma stratejileri kullanarak metin üretme (uygulama) çalışması. Son değerlendirme ve geri bildirim süreci olarak öğrencilerle etkileşimli değerlendirme yapılması.
10.Hafta: Çalışma grubuna son haftanın farklı günlerinde son test, üstbilişsel yazma stratejileri farkındalık ölçeği ile yazma becerisine yönelik tutum ölçeği tekrar uygulanması.

Etik kurul izni (30 Nisan 2024 Alaaddin Keykubat Üniversitesi) alındıktan sonra, araştırmanın uygulama aşaması başlatılmıştır. Tüm uygulama çalışmaları araştırmacılar tarafından yönetilmiştir. Deneysel işlem, üst bilişsel yazma stratejilerine odaklanan etkinliklerin deney grubundaki öğrencilere uygulandığı bir süreci içermiştir. Deney grubundaki etkinlikler planlanmış ve uygulanmıştır. Kontrol grubunda ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın mevcut öğretim programı doğrultusunda eğitim verilmiştir. Uygulamaların ilk ve son haftalarında ön testler ve son testler yapılmıştır. Aradaki 8 hafta boyunca her hafta iki ders saati boyunca uygulama çalışmaları devam etmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi için nicel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS istatistik programı kullanılmıştır. Deney ve kontrol grubunun ön test ve son test puanlarını hesaplayabilmek amacıyla; bağımlı gruplar t testi, bağımsız gruplar t-testi, frekans ve yüzde kullanılarak analizler yapılmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırma öncesinde, öğrencilerin yazma tutumlarına yönelik ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Bu analiz,

deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test puanları arasındaki farkın olup olmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi Tablo 3'te detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3: Deney ve kontrol grubunun yazma tutumlarına yönelik ön test puanlarının karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	SS	t	p
Veriler	Kontrol	31	3,91	.67		
	Deney	32	3,87	.48	1.92	,316

Tablo 3'te deney ve kontrol gruplarının Yazmaya Yönelik Tutum Ölçeğinde grupların ön test puanlarının farklılık taşıyıp taşımadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucuna göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0.05$). Buna göre deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Kontrol grubu ortalaması $X = 3,91$ iken deney grubu ortalaması $X = 3,87$ 'dir. Ortalamalardaki değerlerin yakın olması, boyutlar açısından deney ve kontrol grubu arasında farklılığın anlamlı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu verilere göre grupların aynı evrenden alındığı yani denk olduğu söylenebilir.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Uygulama sonrasında, bağımsız gruplar t-testi ile kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin yazma tutumlarına yönelik son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin aldıkları son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testi Tablo 4'te sunulmuştur:

Tablo 4: Deney ve kontrol grubunun yazma tutumlarına yönelik son test puanlarının karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	SS	t	p
Veriler	Kontrol	31	3,83	.67		
	Deney	32	4,17	.48	2.18	,046

* $p < .05$

Tablo 4'te verilen bağımsız örneklem t-test sonucuna göre deney ve kontrol grubunun yazmaya yönelik tutumlarında son test puanları karşılaştırıldığında arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Buna göre verilen eğitimin tutuma da etkisi olduğu, üst bilişsel yazma eğitiminin öğrencilerin yazma tutumlarını arttırdığı söylenebilir ($p > 0.05$). Buna göre deney grubunun ön test ve son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Deney grubunun son test ortalaması $X = 4,17$ iken kontrol grubunun son test ortalaması $X = 3,83$ 'dür. Ortalamalardaki değerlerin arasındaki bu fark, grupların son testleri arasında farklılığın anlamlı olduğu anlamına gelmektedir.

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Uygulama öncesinde, deney ve kontrol grubuna uygulanan bağımsız gruplar t-testi ile öğrencilerin Üst Bilişsel Yazma Stratejileri Ölçeğinden aldıkları ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark

olup olmadığı incelenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin aldıkları ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testi Tablo 5'de sunulmuştur:

Tablo 5: Deney ve kontrol grubunun üst bilişsel yazma stratejileri ölçeği ön test puanlarının karşılaştırılması

Gruplar	N	X	SS	t	p
Kontrol	31	4,13	.428	459	,327
Deney	32	4,16	.551		

Tablo 5'de deney ve kontrol gruplarının Üst Bilişsel Yazma Stratejileri Ölçeğinden aldıkları ön test puanlarının anlamlı farklılık taşıyıp taşımadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucuna göre elde edilen ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Buna göre deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Kontrol grubu ortalaması $X= 4,13$ iken deney grubu ortalaması $X=4,16$ 'dır. Ortalamalardaki değerlerin yakın olması, boyutlar açısından deney ve kontrol grubu arasında farklılığın anlamlı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda, deneysel işlem öncesinde iki grubun üst bilişsel yazma stratejileri farkındalığının denklik taşıdığı söylenebilir.

3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Öğrencilerin üst bilişsel yazma stratejileri farkındalık düzeyini tespit etmek amacıyla grupların son test puanları arasında karşılaştırmalar yapılmış ve bağımsız gruplar t kullanılmıştır. Kontrol ve deney grubunun üst bilişsel yazma stratejileri ölçeği son test puanlarının karşılaştırılması Tablo 6' da gösterilmiştir.

Tablo 6: Kontrol ve deney grubunun üst bilişsel yazma stratejileri ölçeği son test puanlarının karşılaştırılması

Veriler	Gruplar	N	X	SS	t	p
	Kontrol	31	4,16	.317	6,56	,034
	Deney	32	4,69	.156		

* $p<.05$

Tablo 6'daki bağımsız gruplar t-testine göre çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin Üst Bilişsel Yazma Stratejileri ölçeği puanları son test ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre deney ve kontrol grubunun son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Deney grubunun son test ortalaması $X= 4,69$ iken kontrol grubunun son test ortalaması $X=4,16$ 'dır. Ortalamalardaki değerlerin arasındaki bu fark, gruplar arasında farklılığın anlamlı olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre üst bilişsel yazma stratejileri eğitiminin deney grubuna olumlu etki ettiği söylenebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yazma eylemi, bilgi gerektiren ve düzen isteyen karmaşık bir süreçtir. Bu özelliği nedeniyle öğrenciler

arasında kaygı yaratabilir ve yazmaya karşı isteksizlik oluşturabilir. Hallenbeck'e göre (2002), yazma becerisi bir kez geliştirildiğinde güçlü bir iletişim aracı haline gelir. Literatürde yazmanın geliştirilebilir bir beceri olduğunu gösteren birçok deneysel çalışma bulunmaktadır. (Kantemir, 1991, Karadağ ve Maden, 2014, Karatay, 2015). Bu çalışma da bu fikirlerden hareketle, üst bilişsel stratejiler üzerinden yazma becerisi üzerinde çalışmaya odaklanmaktadır.

Çalışmada; üstbilişsel yazma stratejilerinin, öğrencilerin mevcut yazma becerilerine eklendiğinde, üstbilişsel yazma stratejileri farkındalıklarında ve yazma tutumlarında gelişme sağlayıp sağlamayacağı incelenmiştir. Farklı öğrenme tarzlarına sahip öğrencilerin aktif öğrenme süreçlerinden geçmeleri, yazma becerilerinin gelişmesi için önemli görülmüştür. Bu süreçler, sorumluluk alma, karar verme ve zihinsel yeteneklerin kullanımını içermekte; ayrıca planlama, kendini izleme ve öz değerlendirme gibi üst bilişsel stratejilerin kullanımını teşvik etmektedir. Çalışmada üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapılan deneysel işlemde, araştırmacı tarafından on hafta boyunca üst bilişsel yazma stratejileri eğitimi verilmiştir. Bu eğitimin, öğrencilerin yazma becerilerine ve yazma tutumlarına nasıl etki ettiğı incelenmiştir.

Üstbilişsel yazma stratejilerinin uygulandığı deney grubunda, yapılan ön test ve son testlerin sonuçlarına göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre deney grubunda bulunan üçüncü sınıf öğrencilerine verilen üst bilişsel yazma eğitiminin öğrencilerin bu alana yönelik farkındalıklarını ve başarılarını arttırdığı söylenebilir. Elde edilen sonuç literatürdeki benzer sonuçlarla örtüşmektedir.

Negretti (2009) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin üstbilişsel farkındalığının, yazma stratejilerinin ve kişisel yazma süreçlerinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynadığı bulunmuştur. Negretti'nin (2012) başka bir çalışmasında ise, öğrencilerin bir eğitim öğretim dönemi boyunca yazdıkları akademik metinlerin analizi sonucunda, üstbilişsel farkındalık ile öz düzenleme ve bireysel yazma yaklaşımlarını geliştirme arasında bir ilişki tespit edilmiştir. El-Hindi'nin (1994) çalışması üstbilişsel beceri eğitimi alan deney grubunun okuma ve yazma alanında gelişim gösterdiğini desteklemiştir. Bu çalışmada, katılımcıların üstbiliş açısından ilerleme kaydettikleri gözlemlenmiştir. Martin'in (1987) çalışması ise, üstbilişsel yazma eğitimi alan öğrencilerin düşünce süreçlerinin daha bilinçli olduklarını ortaya koymuştur, bu da geleneksel yazma eğitimi alan öğrencilere kıyasla önemli bir farklılık olarak belirtilmiştir.

Şen'in (2003) deneysel çalışmasında, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin okuduğunu anlama düzeyleri ile üstbiliş stratejilerini kullanma arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Coşkun'un (2010) araştırmasında ise, üstbilişsel dinleme stratejilerine yönelik eğitimin deney grubunun dinleme performansında anlamlı düzeyde iyileşme sağladığı görülmüştür. Katrancı (2012) tarafından yapılan çalışmada, deney ve kontrol gruplarındaki öğrenciler arasında üstbilişsel dinlediğini anlama farkındalığında deney grubu lehine anlamlı bir üstünlük belirlenmiştir. Duman ve Arsal (2015) ise üstbilişsel okuma stratejileri öğretiminin okuduğunu anlama başarısına olumlu etki ettiğini bulmuşlardır. Araştırmaları, öğrencilerin üstbilişsel okuma stratejileri ile okuduğunu anlama başarıları arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Harmankaya (2016) ise ortaokul yedinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, üstbiliş stratejileri eğitiminin dinlediğini anlama becerileri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Deneysel işlem sonrasında deney grubunun dinlediğini anlama becerilerinde belirgin bir gelişme gözlenmiştir. Bu araştırmaların sonuçları, dinleme ve okuma becerileri ile ilgili olarak üstbilişsel stratejilerin eğitiminin önemini vurgularken, çalışmalarımızın elde ettiğı sonuçlarla tutarlık göstermektedir. Belirtilen araştırmalar üstbilişsel yazma stratejilerinin öğrencilerin yazma becerilerine olumlu etki ettiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlara göre yazma

eğitiminde üst bilişsel yazma stratejilerinin yazma becerilerini geliştirici bir değişken olarak kullanılabilmesi değerlendirilmektedir.

Üstbilişsel yazma stratejilerinin deney grubunda uygulandığı çalışmada, öğrencilerin yazmaya karşı tutum düzeyleri ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Bu bulgu, kullanılan stratejinin öğrencilerin yazma tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Üstbilişsel yazma eğitimi, geleneksel yöntemlere kıyasla öğrencilerin yazma tutumlarında daha etkili bir iyileşme sağlamıştır. Elde edilen sonuçlar, benzer araştırmalar tarafından da desteklenmektedir.

Katranç'ın (2012) çalışmasında, ilköğretim beşinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, üstbilişsel stratejilerin öğretiminin deney ve kontrol grupları arasında dinlemeye yönelik tutumlar üzerinde önemli bir fark yarattığı bulunmuştur. Deney grubunun dinlemeye karşı tutumunda anlamlı bir artış gözlenmiştir. Meral (2019) tarafından yapılan araştırmada ise, öğrencilerin üstbilişsel dinleme farkındalık düzeyi ile dinlemeye ilişkin tutumları arasında güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, üstbilişsel dinleme becerilerinin öğrencilerin dinleme tutumlarını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda şu bilgiler sunulabilir:

1. Araştırmalar yazma stratejilerinden üstbiliş yazma stratejilerinin öğretilen bir beceri olduğunu göstermektedir. Üstbilişsel yazma stratejisi çeşitli zihinsel beceri içerir. Öğretmenlerin bu becerileri geliştirmek için çeşitli öğrenme süreçlerini kullanması ve modellemesi bunun yanında çoklu uygulama fırsatı sunması gerekir.

2. Yazma becerisi için sınırlı zaman yerine yazma becerisi için gerekli zamanın verilmesi yazma kaygısını azaltabilir.

3. Üstbilişsel yazma stratejileri MEB'in kaynakları ile örtüştürülerek daha geniş kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

4. Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisini geliştirmede kullanılabilir.

5. Bu çalışma sadece üçüncü sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Farklı kademelerde de denenebilir.

Kaynakça

- Ayyıldız, M. ve Bozkurt, Ü. (2006). Edebiyat ve Kompozisyon Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 45-52.
- Badger, R. & White, G. (2000). A Process Genre Approach to Teaching Writing. *ELT Journal*, 54(2), 153-160.
- Bağcı, H. (2007). *Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazılı Anlatıma ve Yazılı Anlatım Derslerine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi*. TÜBAR-XXI-Bahar, 29-61.
- Camadan, D. (2019). Üstbilişsel Strateji Eğitiminin İngilizce Akademik Yazma Başarısına ve Üstbilişsel Farkındalığa Etkisi. Yayınlanmamış Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Chamot, A. U. (2005). Language learning Strategy Instruction: Current Issues and Research. *Annual Review of Applied Linguistics*, 25, (pp. 112-130). Cambridge University Press
- Coşkun, A. (2010). The effect of Metacognitive Strategy Training on the Listening Performance of Beginner Students. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 4(1).
- Duman, M. ve Arsal, Z. (2015). Türkçe Dersinde Bilişsel Farkındalık Okuma Stratejileri Öğretiminin Etkililiği. *Milli Eğitim Dergisi*, 44(206), 5-15.
- Erol, T., & Kavruk, H. (2021). Üstbilişsel Yazma Stratejileri Eğitiminin Yazma Becerisine ve Yazmaya Yönelik Tutuma Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 741-771.
- Flower, L. & Hayes, J. R. (1980). *Identifying the Organization of Writing Processes*.
- Flower, L. & ayes, J. R. (1981). A Cognitive Process Theory of Writing. *College Composition and Communication*, 32(4), 365-387.
- Göçer, A. (2010). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerilerinin Süreç Yaklaşımı ve Metinsellik Ölçütleri Ekseninde Değerlendirilmesi (Niğde Üniversitesi Örneği). *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(1), 271-290.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.
- Özbay, M. ve Zorbaz, K. Z. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazma Tutukluğu Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme. *Western Anatolia Journal of Educational Science*. 3(5), 1-28.
- Hallenbeck, M. (2002). Taking Charge: Adolescents With Learning Disabilities Assume Responsibility For Their Own Writing. *Learning Disability Quarterly*, 25(4), 227- 246
- Harmankaya, M. Ö. (2016). *Üstbiliş Stratejileri Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Dinlediğini Anlama Becerilerine, Dinlemeye Yönelik Tutumlarına ve Dinleme Kaygılarına etkisi*(Tez No. 4486259), [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Karadağ, Ö. ve Maden, S. (2014). *Yazma Eğitimi: Kuram, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme*. (Ed. A. Güzel ve H. Karatay), Türkçe Öğretimi El Kitabı İçinde (s. 265-306). Pegem Akademi.
- Karatay, H. (2015). *Süreç Temelli Yazma Modelleri: Planlı Yazma ve Değerlendirme*, (Ed. M. Özbay), Yazma Eğitimi İçinde (ss. 21-43). Pegem Akademi.
- Katranacı, M. (2012). *Üstbiliş Stratejileri Öğretiminin Dinlediğini Anlama Becerisine ve Dinlemeye Yönelik Tutuma Etkisi*, (Tez No. 315052) [Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Martin, M. J. (1987). *The Effects of Unstruction in Metacognitive Strategies For Composing on Reading Achievement and Writing Achievement*, University of South Carolina ProQuest Dissertations & Theses, 1987. 8714977.
- Meral, E. (2019). *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Üstbilişsel Dinlediğini Anlama Farkındalığı Düzeyi ile Dinlemeye İlişkin Tutumları Arasındaki İlişki*, (Tez No. 591199) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi].
- Negretti, R. (2009). *Metacognitive Awareness in Developmental Writing Students*. [Unpublished

- doctoral dissertation, The University of Hawai].
- Negretti, R. (2012). Metacognition in Student Academic Writing: A Longitudinal Study of Metacognitive Awareness and Its Relation to Task Perception, Selfregulation, and Evaluation of Performance. *Written Communication*, 29(2), 142-179.
- Sallabaş, M. E. ve Temizkan, M. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Noktalama İşaretlerini Doğru Olarak Kullanabilme Düzeyleri ile İlgili Bir Araştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 625-636.
- Şen, Ş. (2003). *Biliş Ötesi Stratejilerin İlköğretim Okulu Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Düzeylerine Etkisi*, (Tez No. 133903) [Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi].
- Şimşek, R. ve Erdem, İ. (2021). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi ve Kazanım İlişkisi. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279.
- Tağa, T. ve Ünlü, S. (2013). Yazma Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 8(8), 1285-1299.
- Tok, M. ve Ünlü, S. (2014). Yazma Becerisi Sorunlarının İlkokul, Ortaokul ve Lise Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 73-95.
- Ungan, S. (2007). Yazma Becerisinin Geliştirilmesi ve Önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 461-472.
- Ülper, H., & Uzun, L. (2009). Bilişsel Süreç Modeline Göre Hazırlanan Yazma Öğretimi İzlenesinin Öğrenci Başarısına Etkisi. *İlköğretim Online*, 8(3), 651-665.
- Yi, J. Y. (2006). *Construction of A Rating Scale For Writing Assessment In An EFL Context*, [Unpublished doctoral dissertation, The University of Edinburgh].

02. Kutadgu Bilig’de Tek Vokalli Zarf Fiil Ekleriyle Kalıplaşmış Baęlaçlar¹

Tuğçe İrem BOZBEY²

APA: Bozbey, T. İ. (2024). Kutadgu Bilig’de Tek Vokalli Zarf Fiil Ekleriyle Kalıplaşmış Bağlaçlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 13-29. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963469>

Öz

Kutadgu Bilig, Türk dili tarihi açısından çok önemli bir eserdir. Yusuf Has Hacib tarafından XI. yüzyılda kaleme alınan Kutadgu Bilig, taşıdığı özellikler ve yeniliklerle Türk edebiyatının adeta bir yapıtaşı niteliğindedir. Eser, aruz vezninde ve mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Bir cümlede tek başına bir anlamı olmayıp iki sözcüğü, sözcük öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlama görevini üstlenen gramer görevli sözcüklere bağlaç adı verilir. Bağlama işlevlerinden dolayı cümleler arasında konu bütünlüğü ve süreklilik sağlarlar. Dillerde bağlaç adı verilen kelimeler olabildiği gibi ek kalıplaşmasından türeyen bağlaçlara da rastlanır. Türkçede bağlaçlar incelendiğinde kullanılan bağlaçların ek kalıplaşmaları ile de ortaya çıktığı karşımıza çıkar. Bu şekilde ortaya çıkan bağlaçlara Kutadgu Bilig’de de rastlanmaktadır. Bağlaçlar, isim soylu sözcüklere gelen eklerle, bazı isim çekim ekleriyle ve de fiillere gelen zarf fiil ekleriyle oluşabilmektedir. Bu çalışmada önemli bir dil yadigarımız olan Kutadgu Bilig’de tek vokalli zarf fiil ekleriyle kalıplaşan bağlaçlar incelenmiştir. Bu bağlaçlar hem açıklanmış hem de sınıflandırılmıştır. Kutadgu Bilig’de tek vokalli zarf fiillerden türeyen bağlaçlar şunlardır: azu, ara...ara, birle/bile, kalı, kayu...kayu, ötrü, taķı, yana, yime/yeme. Bu sözcüklerin farklı görevlerde (zarf, edat vs.) kullanıldığı da görülmektedir. Bu çalışmada yalnızca bağlaç görevli olanlar listelenmiş, onlar üzerinde durulmuş, Kutadgu Bilig’de geçen örneklerine yer verilip bu kelimelerin etimolojileri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kutadgu Bilig, bağlaç, tek vokalli zarf fiiller, ekler

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963469>
² **Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
YL Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Kocaeli University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Kocaeli, Turkey), **eposta:** tugirboz3@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-5088-8282>, **ROR ID:** <https://ror.org/0411seq30>, **ISNI:** [0000 0001 0691 9040](https://orcid.org/0000-0001-0691-9040), **Crossref Funder ID:** [501100004077](https://orcid.org/501100004077)

Formulaic Conjunctions with Single Vocal Adverb Suffixes in Kutadgu Bilig³

Abstract

Kutadgu Bilig is a highly significant work in the history of the Turkish language. Written by Yusuf Has Hacip in the 11th century, Kutadgu Bilig stands as a cornerstone of Turkish literature due to its unique features and innovations. The work is written in aruz meter and in the mesnevi poetic form. Conjunctions are grammatical words that connect two words, phrases, or sentences and do not have an independent meaning on their own. By their function of connecting, they provide coherence and continuity between sentences. While there are words known as conjunctions in languages, there are also conjunctions derived from the crystallization of suffixes. When conjunctions in Turkish are examined, it is found that some conjunctions arise from the crystallization of suffixes. Such conjunctions are also encountered in Kutadgu Bilig. Conjunctions can be formed by adding suffixes to nouns, some noun declension suffixes, and adverbial suffixes added to verbs. In this study, conjunctions formed with single-vowel adverbial suffixes in Kutadgu Bilig, an important linguistic relic, are examined. These conjunctions are both explained and classified. The conjunctions derived from single-vowel adverbials in Kutadgu Bilig are as follows: azu, ara...ara, birle/bile, al, ayu...ayu, otr, taı, yana, yime/yeme. It is also observed that these words are used in different functions (adverb, preposition, etc.). In this study, only those serving as conjunctions are listed and focused upon, examples from Kutadgu Bilig are provided, and information about the etymology of these words is given.

Keywords: Kutadgu Bilig, conjunction, single vokal adverb, suffixes

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13963469>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Bağlaçlar, sözcük, sözcük grupları ve yeri geldiğinde de cümleleri, birbirine ilişitirir ve yükledikleri görevlerle de çeşitli anlam ilişkileri kuran sözcüklerdir (Korkmaz, 2009, s. 1090). Biçim açısından bağlaçlar yalın, türemiş, bileşik ve öbeksleşmiş bağlaçlar olarak tasnif edilebilir (Vardar, 2002, s. 31). Bağlaçlar, bir söz içindeki iki sözcüğü, aynı değerdeki iki tümce unsurunu veya iki yargıyı birbirine ilişitirerek onların arasında türlü yönden ilgiler meydana getirir. Bu sözcükler, söz içindeki iki kavram, düşünce veya yargıyı bütünleştirir. Bazı bağlaçların bağladıkları iki kelime veya yargıdan önce veya sonra tekrarlanarak da kullanılabilceğini belirten Zeynep Korkmaz, Türkçedeki bağlaçları şöyle sıralamaktadır: “ile, ve, de, hem...hem, ne...ne , de...de , gerek...gerekse, olsun...olsun; ya, yahut, ya da, veya, ya...ya, mi...mi, ister...ister; ama, fakat, lakin, yalnız, ancak, bununla birlikte, şu var ki, yine de, bir...bir, kimi...kimi, bazen...bazen, gah...gah; hatta, bile, üstelik, yani, demek ki, öyle ki, başka bir deyimle; ki, kim; gerçekten, nitekim, halbuki, oysa; çünkü, zira; buna göre, bundan dolayı, bu sebeple, bunun üzerine, bunun için, öyleyse; ta ki, diye; eğer, şayet, yoksa, illa, o takdirde; aksi halde...” (Korkmaz, 1992, s. 18).

Bağlaçlar da edatlar gibi tek başlarına bir anlam ifade etmemektedir. Bu da bağlaçların anlam ifade eden değil görevli sözcükler olduğunu ortaya koyar. Bağlaçlar, bağlanan ögeler arasında anlam ve anlatım incelikleri katar ve anlatımı zengin hale getirir. Bağlaçların, edatlarla bazı şekil ortaklıkları bulunmaktadır ve bu sebeple bazı araştırmacılar, gramerlerde bağlaçları edatlar grubuna dâhil etmektedir. Ancak bağlaçların edat sınıfına dâhil edilmesi doğru değildir. Edat, zaman zarfı ve zarf fiiller gibi şekiller bazen cümlede edat gibi kullanılabilirken; bağlaçlar başka kelime sınıfına geçemezler. Ayrıca bağlaçların diğer bir özelliği de isim soylu sözcükler gibi özne, nesne, tümlec ve yüklem gibi görevler yapamazlar. (Korkmaz, 2009, s. 1094).

Zeynep Korkmaz, bağlaçları işlevlerine ve cümledeki yerine göre şöyle tasnif etmiştir:

“1.Sıralama Bağlaçları 2. Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları 3.Pekiştirme Bağlaçları 4. Nöbetleşme Bağlaçları 5. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar” (Korkmaz, 2009, s. 1104-1123).

Türkçedeki ek kalıplaşmalarına göz atıldığında bu ek kalıplaşmalarının en güzel örneklerini zarf fiiller teşkil etmektedir. Kalıplaşma olaylarına genel itibarıyla bakıldığında şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Bu kalıplaşmalar, tümce içerisindeki değişik kullanılışlardan veya onlarla ilgili anlam kaymalarından ortaya çıkmaktadır. Dilimizdeki kalıplaşmış sözcüklerin genellikle edat, zarf veya bağlaç olduğu görülmektedir. Dilimizde edat, zarf ve bağlaç türetecek asli ekler yoktur. Bu yüzden Türkçede farklı bir yöntem kullanılıp edat, zarf ve bağlaç görevi almaya elverişli olan ekler birlikte buldukları kelimeler ile kalıplaşmış veya kaynaşmıştır (Korkmaz Z. , 2018).

Bağlaçlar ile ilgili başka bir konuya da değinmek gerekir. Bağlaçların isimlendirilmesi ile ilgili Türkologlar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bazı Türkologlar, bağlaçları “bağlama edatı” olarak kabul etmektedir. Yukarıda belirttiğimiz üzere Zeynep Korkmaz eserinde “bağlaç” kelimesini kullanırken Muharrem Ergin “bağlama edatı” tabirini kullanmıştır. Muharrem Ergin, görevli olan bu edatları, sözcükleri, sözcük gruplarını ve tümceleri şekil veya anlam bakımından birleştirdiğini ve ikisi arasında ilgi kurduğunu söyler. Ayrıca Türkçede aslında bağlama edatının olmadığını ve Türkçeye yabancı dillerden girdiğini ifade eder. Yani Türkçe olan bağlaçlar (bağlama edatları) ise isim ve fiillerin kalıplaşması neticesinde teşekkül etmiştir. (Ergin, 2009, s. 352)

1. Kutadgu Bilig'de tek vokalli zarf fiil ekleriyle kalıplaşmış bağlaçlar

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından XI. yüzyılda kaleme alınmış, insana dünyada ve ahirette nasıl saadete erileceği hakkında bilgiler veren önemli bir eserdir. Şehname vezni olarak bilinen aruz vezni ile kaleme alınmış bu eser bir mesnevidir. Türk yazı diline hâkim olan Yûsuf Has Hâcib eserini, seçmiş

olduğu yarı hikâye yarı temsil tarzında, arada hareketi sağlayıcı ve açıklayıcı konuşmaların, canlı tasvirlerin süslemiş olduğu sahneleriyle mükemmel bir üslûp ve mimari çerçeve içine yerleştirmiştir. Yazılıp Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunulan bu eserde dört esas ve bu esası temsil eden dört karakter bulunmaktadır. Bu karakterler doğru kanunu, mutluluğu, aklı ve akıbeti temsil etmektedir. (Arat, 2002).

1. -a/-e, -ı/-i, -u/-ü :

Zarf fiil ekleri arasında kaynaşıp kalıplaşmaya en uygun olanı ünlüler ile beraber türetilenlerdir. Görülen bu kalıplaşma Türkçenin çoğu devresinde görülebilmektedir. Oluşan sözcükler zarf, edat, bağlaç gibi görevlerde kullanılabilir (Korkmaz Z. , 2018, s. 57).

1.1. azu (ya da, yoksa)

azu< az-u şeklinde ayrılabilen azu bağlacı az- “az-, yoldan çık-, yolunu şaşır-” kökünden gelmektedir. Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde eserlerde görülür. (Korkmaz Z. , 2018, s. 63) Bu bağlaca ilk olarak Orhun Yazıtlarında rastlanır. “Azı bu sabımda igid bar gu?” yani “Yoksa bu sözümde yanlış var mı?” şeklinde görülür (Clouston, 1972, s. 280). Boeschoten ise bu kelimenin azu, ağu ve ozu şeklinde görülebildiğini (Kıyasî'l-enbiya ve Kuran Tercümelerinde) ve azu...azu varyantının da olduğunu söyler. Azu...azu bağlacı hem.. hem de anlamına gelmektedir. (Boeschoten, 2023, s. 48) Talat Tekin bu kelimenin anlamını “veya, yoksa, yahut” olarak açıklayıp *āz- fiiline dayandırmaktadır. Bu fiilin anlamını ise “azmak, yoldan sapmak veya çıkmak” olarak vermiştir (Tekin, 2016, s. 144). Necmettin Hacıeminoğlu kelimenin anlamının “yoksa, yahut, şayet” olduğunu belirtip kökenini az- fiiline dayandırmış, kelimenin zarf fiil ekiyle kalıplaştığını söylemiştir. Az- yoldan çıkmak manasındadır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 121).

Bu bağlaç Kutadgu Bilig'de şu örneklerde görülür:

“Tilig şükümü tutğu azu sözlese,

Sözüg açsamu yeg azu kizlese.” (1018)

“Dili susturmalı mı, yoksa söyletmeli mi, sözü açmak mı daha iyi, yoksa saklamak mı?”

“İsizmü saña yig azu eğgümü

Söküşmü qolur sen azu öğdimü” (243)

“Kötülüğü mü yeğlersin iyiliği mi sövülmeyi mi istersin övülmeyi mi?”

“Münümmü öküşrek azu erdemim

Ayu bir maña sen kılayın emim” (3101)

“Kusurum mu daha çok erdemim mi, deyiver bana sen, bulayım çaresini.”

“Biziye anunmış turur bu ölüm

Ölümke itig yok azu berk tolum” (6291)

“Bizim için de hazırlanmış bekler bu ölüm, ölüme çare yok ya da sıkı bir dolun.”

1.2. ara...ara (bazen...bazen)

Clauson bu kelimenin dil bilgisel olarak açıklanmasının zor olduğunu belirtip erken dönem eserlerinde genellikle “arasında(iki yer arasında veya bir grup insan arasında)” anlamında kullanıldığını ve bir edat olduğunu söyler. Daha sonraki dönemlerde bulunma hali ile kullanılır (Clauson, 1972, s. 196). ar < ar-a şeklinde ayrılabilen ara bağlacı için çoğu Türkolog etimoloji denemesinde çekinceli bir tavır takınmıştır. “Ara, arasında” anlamına gelerek edat görevinde kullanılan “ara” sözcüğü (Karataş, 2023) ara...ara “bazen...bazen” anlamıyla bağlaç olarak kullanılmıştır. Boeschoten ara kelimesinin birinci anlamının “arasında, arada” ; ikinci anlamının ise “arası, aralık, orta” olduğunu söylemiştir (Boeschoten, 2023, s. 34). Talat Tekin de kelimenin anlamını “arasında” olarak açıklayıp *ār- fiiline dayandırmaktadır. Bu fiilin anlamının da “arasından geçmek, çapraz geçmek” olduğunu söyler (Tekin, 2016, s. 86).

“Ara ot bolur kör ara suv bolur,

Ara küldürür kör ara yığlatur.” (4096)

“Onlar bazen ateş olurlar, bazen su olurlar; bazen güldürürler, bazen ağlatırlar.”

“Ağızdın ara ot ara suw çıkar

Birisi itigli birisi yıkar” (2686)

“Ağızdan bazen ateş, bazen su çıkar, birisi yapar birisi yıkar.”

“Ara aç ara tok yüğürgü kerek

Begi yatsa emgek bu körgü kerek” (4749)

“Arada aç, arada tok dolaşması gerek. Beyi yatarken emekleri onun vermesi gerek.”

“Kuruğluğ turur bu zāmāne yası

Ara aşı tegrür arala yası” (4926)

“Kuruludur bu zamane yayı. Arada yararı dokunur arada zararı.”

1.3. kalı (eğer)

Clauson, bu kelimenin Karahanlıcada çoğunlukla “eğer” anlamında nadiren de “nasıl” anlamında kullanıldığını ve “kaltı” kelimesinin sonraki bir formu olduğunu söylemiştir (Clauson, 1972, s. 617). Boeschoten kelimenin “eğer, eğer ki” anlamlarına geldiğini ve “ança kālı” ve “andağ kalı” şekillerinde kullanılabildiğini söyler. (Boeschoten, 2023, s. 233) Necmettin Hacıeminoğlu kalı bağlacının Eski Türkçeden itibaren bilindiğini fakat A. Von Gabain’in bunu bağlama edatı (bağlaç) olarak zikretmediğini söyler. Kelimenin bağlaç olarak kullanımı Karahanlı döneminde başlamıştır. Kelime kal-fiilinden gelmekte ve zarf fiil kalıplaşması oluşturmaktadır. Hatta bugün Anadolu ağızlarında “artık” anlamında kullanılan “kalan” kelimesi de bu köke dayanmaktadır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 165).

“Bu Ay Toldı aydı söz aşğı telim,

Qalı sözleyü bilse uş bu tilim.” (984)

“Ay Toldı dedi: eğer dilim dönerse, sözün faydası çoktur.”

“Baqa tursa artuq anın qorqu tur

Qalı qorqmasa sen küçün qorqatur” (656)

“Bakadursa artık ondan korkadur. Eğer korkmazsan o seni gücüyle korkutur.”

“Tapuğçı tapuğ kılsa dünyā üçün

Qalı bulmasa dünyā emger küçün” (2955)

“Hizmetli dünyalığı için hizmet eder. Eğer dünyalığı alamazsa haksızlığa uğrar.”

“Yayığ kutnı bulsa idi bekrü tut

Qalı beklemese yana bardı büt” (725)

“Dönek kutu bulursan sıkı tut. Eğer tutamazsan yine gideceğini bil.”

“Bu iki bile işke yakma iwe

Qalı yaksa kıldıñ tiriglik yawa” (323)

“Bu ikisi ile işe yaklaşma. Eğer yaklaşırsan geçer yaşamın boşa.”

1.4. **qayu...qayu (bazısı...bazısı)**

Clauson bu kelimeyi qayu maddesinde açıklamış ve kelimenin ikinci anlamının “bazı” olduğunu söylemiştir. Bu kelime oldukça erken bir tarihte qayu şeklini almıştır. Kelimenin kökeni qaç, qaçan, qalı, qaltı, qanı ile ilintilidir (Clauson, 1972, s. 632-633). Eserde qayu kelimesi hem zamir hem de bağlaç olarak kullanılmaktadır. Kelime bazen çiftler halinde bazen de tek başına rastlanır. Bağlaç olarak kullanıldığında daha çok çift olarak karşımıza çıkar. Bağlama göre bağlaç olan qayu kelimeleri veya kelime öbeklerini eşit bir ilişki içinde birbirine bağlar (Maimaiti, 2023, s. 326). Boeschoten, bu kelimeyi *qa/qa köküne dayandırır. Bu kökten qay, qaru, qanyu, qayu, qanı, qayan, qayısı, qaysı, qayuluk, qayda, qanda, qangı gibi kelimelerin türediğini söyler (Boeschoten, 2023, s. 229).

“Esirdin keligli qalığ kuşları

Qayu rây-ı Hindi qayu Qaysarı.” (94)

“Esirden gelen semâ kuşları, kimi rây-i Hindî, kimisi Kayseri.”

“Qayu bilge toğdı qayu alp atım

ayü küş küwez er aya teg yalım” (6393)

“Kimi bilge doğdu, kimi alp atıcı, kimi yiğit, güçlü, kaya gibi dikti.”

1.5. ötrü (ardından)

ötrü < öt-ü-r-ü şeklinde ayrılabilen “ötrü” sözcüğü Türkçenin birçok devresinde görölmekte olup özellikle Köktürk ve Uygur metinlerinde zarf, bağlaç ve edat olarak kullanılmaktadır. (Korkmaz Z. , 2018, s. 64) Clauson bu kelimenin zarf veya edat görevleriyle kullanıldığını söyleyip etimolojisini ötrü<ötür-ü şeklinde yapmıştır (Clauson, 1972, s. 64). Boeschoten, bu kelimeyi ötgürü maddesinde verir ve bu kelimeyi “nedeniyle, dolayısıyla” diye anlamlandırır. Bu kelime öt- fiilinden gelmektedir. (Boeschoten, 2023, s. 225) Talat Tekin bu kelimenin anlamını “sonra” olarak açıklayıp *ötür- fiiline dayandırmaktadır. Ötür- fiilinin anlamı geçirmektir (Tekin, 2016, s. 63). Gabain bu kelimeyi öt- fiiline dayandırıp bu kelimeye –ur faktitif ekinin geldiğini söyler (Gabain, 1988, s. 94). Necmettin Hacıeminoğlu kelimenin kökeninin ötür- fiili olduğunu söyler ve bir zarf fiil kalıplaşması olduğuna dikkat çeker (Hacıeminoğlu, 2015, s. 70).

“Anadın toğuğlı biligsiz tuğar,

Bilig ögrenür ötrü törke açar.” (1681)

“Anadan doğan bilgisiz doğar, bilgi ögrenir ve böylelikle itibar kazanır.”

1.6. takı (ve, ile)

takı<tak-ı şeklinde ayrılabilen “takı” sözcüğünü Clauson tak- fiiline dayandırır. Bu kelimenin genellikle bir cümlenin başında “ve, ayrıca” anlamına gelen bir bağlaç olduğunu ve erken dönemde sıklıkla kullanıldığını söylemiştir (Clauson, 1972, s. 466). Boeschoten, bu kelimenin üç farklı anlama geldiğini söyler. İlk anlamı “ve, ayrıca” , ikinci anlamı “tekrar, yine” , son anlamı ise “henüz” (Boeschoten, 2023, s. 317-318). Talat Tekin bu kelimenin anlamını “ve, dahi” olarak açıklayıp tak- fiiline dayandırmaktadır (Tekin, 2016, s. 136). Necmettin Hacıeminoğlu bu kelimenin Eski Türkçeden itibaren göröldüğünü ve farklı versiyonlarının (takı, dakı, dağı, dağı) olduğunu söyler. Kelime çoğunlukla aynı değerdeki iki cümleyi birbirine bağlamaktadır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 138).

“Atam erdiņ artuğ bağırsak aķı

Seniņde bağırsak törütgen takı” (1243)

“Sen eli açık ve bağışlayan bir babaydın, senden de bağışlayıcıdır yaratan.”

“Kişi eđęüsindin kelir eđęülük

Yiğü içęü miņü takı keđęülük” (2439)

“İnsanın iyisinden gelir iyilik yiyecek, içecek, binek ya da giyecek.”

“Bitiğçi biliglig uķuřluę gerek

Hatı uz belagat takı eđęürek” (2693)

“Yazıcı bilgili ve akıllı yazısı düzgün ve konuşması iyi olmalı.”

1.7. yime/yeme (ve, dahi)

yem < yem-e şeklinde ayrılabilen “yeme” sözcüğünü Clauson, Eski Türkçede kullanılan bir bağlaç olarak açıklayıp “ve” ve “ayrıca, -da/-de” anlamlarında kullanıldığını söyler (Clauson, 1972, s. 934). Boeschoten, bu kelimenin “ayrıca, ve, fakat” anlamlarına geldiğini söyleyip bunları çeşitli eserlerden tanıklar (Boeschoten, 2023, s. 409). Talat Tekin bu kelimenin anlamını “ve, dahi, ...da” olarak açıklayıp *yem- fiiline dayandırmaktadır. Yem- fiilinin anlamını “eklemek, katmak, ilave etmek” olarak açıklar (Tekin, 2016, s. 145). Gabain bu kelimeyi “yme” şeklinde okumuş, “yine, ve, da” anlamı vermiş ve *yim-fiiline dayandırmıştır (Gabain, 1988, s. 95).

“Tilig sökse bolmaz telim öggüsi

Sözüg öggüsi bar yime sökgüsi” (1020)

“Dile sövmek olmaz, çoktur övgüsü sözün övgüsü var, hem de sövgüsü”

“Yime kuşçı kişçi yime oğ yaçı

Anuğ tutsa künde kapuğda tuçı” (2558)

“Yine kuşcu, avcı, ok ve yaycılarını her an kapıda hazır bulundurmalı.”

“Bilir erse sakış yime hendese

‘Aded cezri kılsa misahat basa” (2633)

“Hesap ve geometri bilmeli kök almalı ve alan ölçmeli.”

“Közi tok kerek keç yime köñli bay

Arıglık kerek hem yüzi körki ay” (2843)

“Gözü tok, gönlü çok zengin olmalı, temiz olmalı, yüzü ay gibi parlamalı.”

“Taki bir tiler neç yime yüz suvi

Hem at ton tiler kör yorisa savı” (5518)

“Başka biri hem mal ister hem yüzüsu, hem at, hem giysi, ister hem sözünün geçmesini.”

“Ajun malı tirtin özün boldı bay

Kevel mindin arkun yime tazı tay” (5803)

“Dünya malını topladı özün, oldu zengin Arap atlarına bindin, yine oldu tazı ve tayların.”

“İlahi rüzi kıl sevüg savçı yüzün

Yime dört işinin yüzini köreyi” (6604)

“İlahî göster sevgili savcının yüzünü, yine dört arkadaşının yüzünü göreyim.”

1.8. yana (ve)

Clauson, kelimenin bir bağlaç olarak “ve, tekrar” anlamlarında kullanıldığını söyleyip bu kelimenin kökünü “tekrar geri dönmek” anlamına gelen yan- fiiline dayandırır. Hatta bu kelimenin “yeme” kelimesinden etkilenip yine haline geldiğini söyler. Bu versiyonlar çağdaş Türk dillerinde yaşamaktadır (Clauson, 1972, s. 943). Boeschoten da kelimenin kökenini yan- fiiline dayandırmaktadır (Boeschoten, 2023, s. 393). Necmettin Hacıeminoğlu bu kelimenin Türkçenin bütün devrelerinde kullanılan bir cümle başı edatı ve bağlama edatı(bağlaç) olduğunu söyleyip Karahanlı döneminde “şimdi, böylece ve” anlamlarında kullanıldığını belirtir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 211-212).

“Yana bir kün oldrup muşadı ilig

Ayur ay diriğā yitürdüm erig” (1613)

“Yine bir gün hakan bunaldı. O kusursuz insanı yitirdim dedi.”

“Yana aydı ilig eşittim bu söz

Tağı bir sözüüm bar ayıtğu bu öz” (1832)

“Yine dedi hakan, işittim sözünü. Bir başka sorum var, açıkla bunu.”

“Üküş sözlese yaşıadı tér bilig

Yana sözlemese ağın tér tilig” (174)

“Çok söyleyene bilgi gevezelik etti der. Eğer söylemezse de dilsiz der.”

“Yana ukturayın iligke bu söz

Kayu kün körünjü kaçan kelgü öz” (510)

“Sonra duyurayım hakana bunu. Hangi gün geleceği belirlensin.”

“Yine yakşı aymış büğü bilgi kēj

Eşitgil munı sen ayā kızğu eñ” (1100)

“Yine iyi demiş bilgili bilge, ey mutlu insan, bunu dinle.”

1.9. birle/bile (dahi, hatta)

Clauson, birle sözcüğünün bir+i-l-e şeklinde ayrılabilceğini ve sonundaki –e ünlüsünün zarf fiil eki olduğunu söylemiştir (Clauson, 1972, s. 364). Talat Tekin bu kelimenin etimolojisini şu şekilde yapmıştır: *bi:r+le (Tekin, 2016, s. 139). Gabain kelimeyi bir+i-l- şeklinde ayırmıştır. Biril- fiiline ise

“birleşmek, bir olmak” anlamını vermiştir (Gabain, 1988, s. 93). Necmettin Hacıeminoğlu, Brockelmann’ın eserinde birleyi fiil menşeli edatlar arasına aldığını ve anlam nakımından biril- fiiline dayandırdığını söyler. Eminoglu’na göre bu düşünce uygun değildir. O, bu kelimeyi birle< bir-ile şeklinde çözümler (Hacıeminoğlu, 2015, s. 259).

“Buşaklık bile erke öwke yawuz

Bu iki bile tutçı emger et öz” (332)

“Kızgınlık ve öfke insan için ne kötüdür. Bu ikisi yüzünden insan eziyet çeker.”

“İlin itti tüzdi bayudı budun

Böri koy bile suvladı ol ödün” (449)

“Böylece hakan ilini ilerletti, halkı zengin oldu. Kurtla kuzu aynı yerden su içti.”

“İligke yakın haş hacib erdi bir

Ayı ersig ilig bile sözke sîr” (505)

“Hakana yakın bir has hacib vardı. Mertti ve hakanın sırdaşydı.”

“Bu şaklık bile erke öwke yawuz

Biliglig ukuşluğ budunda başı” (563)

“Dedi: Görmedim hiç böyle birini. Halkın arasında akıllı ve bilgili.”

“Bitigü bile koldı kâğıd tetig

Bayat atı birle bitidi bitig” (1342)

“O zeki insan kalemle kâğıt istedi. Tanrı adıyla başlayarak yazdı.”

“Budun başçı begke bu himmet kerek

Bu himmet bile hem mürüvvet kerek” (2124)

“Halkın başı olan beye himmet gerek. Bu himmetle birlikte mürüvvet de gerek.”

“Bu himmet mürüvvet bile barsa çaw

Bolur beg tileki yorır ötrü aw” (2125)

“Bu himmet ve mürüvvetle ünlenirse bey dileğince yaşar, av ayağına gelir.”

“Bu himmet bile hem siyâset kerek

Siyâsetka beglik riyâset kerek” (2127)

“Bu himmetle birlikte bir de siyaset gerek. Siyaset için de beylik riyaseti gerek.”

“Seniñ boldı dünyā tiriglik bile

Tiriglik bulunsa yatıp yi küle” (2162)

“Senin oldu dünya dirilik işinde, yaşıyorken sen güle güle ye.”

“Uluğ iş bu işke er ödrüm kerek

Bütünlük bile kılkı ködrüm kerek” (2187)

“Vezirlik büyük iş, bu işe seçkin insan gerek. Dürüstlük ve soylu tavır gerek.”

“Ay ilig kaç işke er ödrüm tile

Bağırsak közi tok uwutu bile” (2927)

“Ey hakan, şu birkaç işe. İçten bağlı, gözü tok, edepli ve seçkin insan ara.”

“Saranlık bile boldı beglik yaçı

Saranka kopar tegme yirde coğı” (3038)

“Cimrilikle beylik birbirinin düşmanı. Cimrilikten çıkar isyanların çoğu.”

“Yağız yir yaşıl suw yaraştı bile

Ara miñ çiçekler yazıldı küle” (3212)

“Yağız yer, mavi su ile yaraştı. Arada binlerce çiçek gülerek açıldı.”

“Yaraşık yorısa kadaş ya adaş

Olardın bolur kap kadaşka bile” (3213)

“Yaraşık olursa akraba ya da arkadaş, onlardan yeni akrabalıklar oluşur.”

“Havā nefis bile kör yaçı ol uluğ

Bu iki azıtur tapuğçı kuluğ” (3344)

“Heves ve nefis bak dinin düşmanı. Bu ikisi azıtur ibadet edecek kulu.”

“Kodısı yağız yir yaşıl suw bile

Örüsi süzük yil öze ot ula” (3725)

“Altındaki yağız yerle yeşil sudur. Üstündeki süzölmüş yel ile ateştir.”

“Kuğuka katılmaz körü tur yuğak

Ƙara kuş örün kuş bile keç yırak” (4199)

“Kuğuya katılmaz dikkat edersen karabatak. Karakuşla akkuş birbirinden çok uzak.”

“İdi yakşı aymış büğü bilgi kiñ

Ƙılıkı yorıkı bile köñli teñ” (4843)

“Çok güzel söylemiş tavrı, davranışı ile. Gönlü birbirine denk, bilgisi geniş bilge.”

“Yarudı basa yıldırık adğır bile

Tizildi erentir özin belgüle” (5676)

“Sonra Yıldırık ve Aygır yıldızı parladı. Erentir dizildi, kendini gösterdi.”

“Yıl altmış iki erdi dört yüz bile bitiyü

Tükettim bu söz ülgüle” (6495)

“Yıl dört yüz altmış ikiydi. Bu sözleri yazdım, kitap bitti.”

“Yıl altmış iki erdi dört yüz bile

Bu söz sözledim men tutup cān süre” (6623)

“Yıl dört yüz altmış ikiydi tam. Ben bu sözleri söylediğim zaman.”

“Yağız yir yaşıl kök kün

Ay birle tün törütti ħalāyık öd öğlek bu kün” (3)

“Kara yer, mavi gök, güneş, ay, gece. Yarattı tüm varlıkları zaman, zamane.”

“Bolu birdi ewren ilig birdi taht

Tuta birsü teñri bu taht birle baht” (92)

“Oluverdi evren, sana verdi tahtı. Sürdürsün Tanrı bu taht ile bahtı.”

“Ƙozı yazkı yılduz basa uç kelir erentir

Ƙuçık birle sançu yorır” (139)

“Koç bahar yıldızı, sonra Boğa gelir. İkiizler ile Yengeç art arda yürür.”

“Beğük bilgi birle öküş erdemi

Biliglig ukuşluğ budun ködrümi” (278)

“Yüksektir bilgisi, çoktur erdemi. Akıllı, bilgili, halkın seçkini.”

“Sözün aydı řā’ir muşar menzetü

Tili lafzı birle aņar yaņzatu” (471)

“şairin dediği söz buna benziyor. Dili ve sözüyle şunu yansıtıyor.”

“İlig aydı körgil köni er özi

Tili köņli birle biriker sözi” (862)

“Hakan bak doğru insanın kendi, sözü, gönlü ve dili birdir dedi.”

“Vezirlik aņar birdi tamęa ayag

Tuçı köwrüği birle birdi kıyağ” (1036)

“Vezirlik verdi ona, unvan ve mühürle. Tuğ ve davul verdi zırh ile.”

“Negü ařęı bar bu ökünçüm bu kün

Ölüm tuttu kesti bu söz birle ün” (1132)

“Ne yararı var bu pişmanlığın bugün. Sözümü ve sesimi tuttu kesti ölüm.”

“Kamuğ işçi barça köründi kelip

Tapuğ tozęu birle neņ artut kılıp” (1769)

“İşçilerin tümü gelip ona göründü. Çeşitli mallar ve yiyecekler armağan etti.”

“Kişi yılkı birle ağırtı bilig

Bilig birle yalņuk kötürdi elig” (1845)

“İnsanı hayvandan ayıran bilgi, bilgi ve insan her şeye uzattı elini.”

“Bayat kimke birse bu eđęü kılık

Bu eđęü kılık birle eđęü yonık” (1978)

“Tanrı kime verirse bu iyi tavrı, iyi tavrıla birlikte iyi davranışı.”

“Akılık kerek begke koğkı köņül

Bu koğkı köņül birle kılık amul” (2049)

“Cömertlik gerek beye, alçak gönüllülük, Alçak gönüllülükle birlikte ılımlılık.”

“Akı bolsa begler atı çawlanur

Atı çawı birle ajun beklenür” (2050)

“Cömert olursa beyler adları yayılır. Adı ve ünleriyle dünya korunur.”

“Kişi körkiçe iç kılıkı iş ol

Yüzi körki birle kılınçı tuş ol” (2215)

“Kişinin görünüşü içine eştir. Yüzünün görünümüyle tavrı denktir.”

“Sakışçı kerek bolsa bilge tetig bilig

Birle bilse bu türlüg bitig” (2218)

“Hesap bilmeli, bilge ve zeki olmalı. Bilgili olmalı ve bilmeli türlü yazıları.”

“Kapuç başlar er keç bağırsak kerek

Teni cāmı birle tapuç saç kerek” (2529)

“Kapıcıbaşı hakana bağlı olmalı. Teni ve canıyla hizmet etmeli.”

“Tili birle yumşak süçig tutğu söz

Könül tutsa alçak yarık tutsa yüz” (2576)

“Kapıcıbaşı yumşak dilli ve tatlı sözlü olmalı. Alçakgönüllü ve güler yüzlü davranmalı.”

“Ayā beg erej kolma emgek kötür

Erej birle emgek adaşu yatur” (2936)

“Ey bey, huzur arama, zahmeti gider. Huzurla emek bir arada yatar.”

“Tirildi bir ança yorıdı bu yañ

Böri toklı birle çozi boldı teñ” (3096)

“Bir süre böyle davrandı ve yaşadı. Kurtla kuzu birbirine denk oldu.”

“Maña tegse emgek erej me tegir

Erej birle emgek yanaşu yorır” (3140)

“Ben emek veriyorsam rahat da ediyorum. Emekle huzur yan yana yürür.”

“Bilig birle tā’at muyanı tümen

Biligsiz tapuğ kılsa bulmaz muyan” (3224)

“Bilgiyle yapılan ibadetin sevabı binlercedir. Bilgisiz ibadetin sevabı bulunmaz.”

“Sarāy karşı yir suw sini birle yoğ

At üstem kız oğlan kıamı birle yoğ” (3439)

“Sarayın, köşkün, yerin, yurdun yok. At, koşum, kız, oğlan hani hiçbiri yok.”

“Ricā birle ‘avfını kıanat sen kıalın

Bu iki araķı yoluğ sen alın” (3671)

“Korku ve umudu sen kanat edin. Bu ikisi arasındaki yolu seç.”

“Yaşıl kök törütti kötürdi eğiz

Kün ay birle yulduz bezedi beğiz” (3724)

“Mavi göğü yarattı, kıarkardı yukarı. Güneş, ay ve yıldızlarla üzerini bezedi.”

“İlig yarlıķamıř bitig birle söz

Oķıdım bitigin yaruķ boldı köz” (3732)

“Hakan lütuf buyurmuş, mektubu geldi. Mektubu okudum gözlerim parladı.”

“Bayatķa sığındım özüğ bekledim

Bu dīn birle imān küğezsü idim” (3741)

“Tanrı’ya sığındım, kendime hākim oldum. Bu din ve imanımı korusun Tanrım.”

“Fesād birle devlet turumaz kıaçar

Kalı tursa tağ yoğ tüneręe kıonuķ” (4415)

“Fesatla devlet duramaz kıaçar. Durursa bir gecelik konuk olur.”

“Kışi yılķı birle ağırtı bu ol

Taduķa yaraşık yıse ay oğul” (4635)

“İnsanı hayvandan ayıran budur. Uygun olanları yemesi ey oğul.”

“Kıayuda yığü bolsa ięęü kerek

Yigü içgü birle teñeşgü kerek” (4654)

“Eğer yemek varsa içecek de gerekli. Yemekle içeceği denkleştirmeli.”

“Yanut birdi ilig ayur ay süzük

İçin me taşın birle barça tüzük” (5114)

“Cevap verdi hakan, dedi: Ey süzölmüş insan, için de dışın da her bakımdan düzgün.”

“Negü tir eşitgil ay kılık arıg

Bu ödleğ okı birle köñli balıg” (5430)

“Ne der işit temiz tavırlı. Bu zamane okuyla gönü yaralı.”

“Keçer dünyā keçmez bu eğgü kılık

Bu eğgü kılık birle eğgü yonık” (5924)

“Dünya geçicidir, geçmeyen iyi tavır. Ve o iyi tavrın çizdiği yoldur.”

“İli toldı eğgü du‘ā birle söz

Atı kaldı menü bolup yitgüsüz” (5943)

“İli iyi dua ve sözlerle doldu. Adı sonsuz ve unutulmaz oldu.”

Sonuç

Kalıplaşma olayları esas itibarıyla bazı kelimelerin cümle içindeki değişik kullanılışları ile ilgili anlam kaymalarından doğmaktadır. Kalıplaşmış sözcükler genel olarak incelendiğinde bu sözcüklerin gramer yönüyle edat, zarf veya bağlaç olduğu görülmektedir. Dilimizde bu gramer öğelerini türetecek asli ekler bulunmamaktadır. Bu açıdan Türkçe, kendi imkânlarını kullanmış ve edat, zarf ve bağlaç görevi almaya elverişli olan ekler birlikte buldukları kelimeler ile kalıplaşmış veya kaynaşmıştır. Bu kalıplaşmış sözcüklerden, bağlaçlar önemli bir yerdedir. Bu çalışmada Kutadgu Bilig’de geçen tek vokalli zarf fiillerden türeyen, kalıplaşmış bağlaçlar incelenmiştir. Bağlaçların anlamlarına, etimolojilerine ve Kutadgu Bilig’de geçtiği kısma yer verilmiştir. Bu çalışmada özellikle Zeynep Korkmaz’ın “Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları” ve Necmettin Hacıeminoğlu’nun “Türk Dilinde Edatlar” adlı çalışmaları esas alınmıştır. Kutadgu Bilig’de tek vokalli zarf fiillerden türeyen bağlaçlar şunlardır: **azu**, **ara...ara**, **birle/bile**, **kalı**, **kayu...kayu**, **ötrü**, **takı**, **yana**, **yime/yeme**. Bu kelimelerin, farklı eserlerde edat görevinde kullanıldığı da görülmektedir. Bu çalışmada beyitlerde “bağlaç” görevli kelimeler bulunmuştur.

Kaynakça

- Arat, R. R. (2002). Kutadgu Bilig. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 478-480). içinde Ankara.
- Boeschoten, H. (2023). *A Dictionary of Early Middle Turkic*. Leiden-Boston: Brill.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford Press.
- Çelen, B. (2024). Kutadgu Bilig'de Zaman Anlamı Taşıyan Sözcükler. *Sosyal Bilimler Dergisi*(68), 444-469.
- Gabain, A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Karataş, A. (2023). Kutadgu Bilig'de Tek Vokalli Zarf Fiil Ekleriyle Kalıplaşmış Edatlar ve Bu Edatların İşlevleri. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies* , 138-162.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Maimaiti, R. (2023). Kutadgu Bilig'deki Bağlaçların Tespiti ve Tasnifi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 322-331.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yusuf Has Hacib. (2019). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Gençlik Spor Yayınları.
- Zengin, A. (2013). Karahanlı Türkçesinde Kelime Grupları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

03. *Neçökleti* ve *Netegleti* Soru Zarflarının Yapıları Üzerine¹

Salih DEMİRBILEK²

APA: Demirbilek, S. (2024). *Neçökleti* ve *Netegleti* Soru Zarflarının Yapıları Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 30-36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968475>

Öz

Bu çalışmada Türk dilinin tarihî metinlerinde sadece Eski Uygur Türkçesinde karşımıza çıkan *neçökleti* ve *netegleti* soru zarfları incelenmiştir. Her iki soru zarfından *neçökleti* daha çok sıklık kullanımına sahiptir. Bundan dolayı da anlam çerçevesi *netegleti* soru zarfına oranla daha geniştir. *Netegleti* soru zarfı ise Eski Uygur metinlerinden şimdilik sadece Altun Yaruk'ta iki yerde tespit edilmiştir. İki sözcüğün ilk yayınlanan Eski Uygur metinlerindeki yazımları ile günümüzde yayınlanan Eski Uygur metinlerindeki yazımları farklılık göstermektedir. Buna göre *neçökleti* soru zarfı ilk Eski Uygur Türkçesi metinlerinde *näçäklädi* ~ *näçäkläti* şeklinde transkribe edilmiştir. Benzer şekilde *netegleti* soru zarfı da *nätäglädi* / *nätägläti* biçiminde transkribe edilmiştir. Sözcüğün yapısında bulunan *-ledi* / *-leti* birleşik ekinin son hecesindeki ünsüz kimi yayınlarda tonlu kimi yayınlarda tonsuz ünsüzle kaydedilmiştir. Bu çalışmada ekin geçtiği diğer örnekler dikkate alınarak tonsuz şekli *-leti* varyantı tercih edilmiştir. *Neçökleti* soru zarfı metinlerde daha sık kullanıldığı için daha geniş anlamlara sahiptir. Sözcük metinlerde araştırmacılar tarafından metinde geçtiği yerdeki bağlamına göre “nasıl, neden, niçin, hangi şekilde, ne suretle, hangi sebeple” şeklinde anlamlandırılmıştır. *Netegleti* soru zarfı ise sadece Altun Yaruk'taki iki örnekle sınırlı şekilde tespit edildiği için daha dar anlama sahiptir. Sözcük metinde “nasıl, ne şekilde” anlamlarıyla geçmektedir. Yine her iki soru zarfının tartışmalı olan *-leti* birleşik ekinin yapısı için bu çalışma içinde *-gA(y)tı* ve *-seti* birleşik ekinin çözümü dikkate alınarak ol erti biçimi teklif edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Neçökleti*, *Netegleti*, Eski Uygurca, Soru zarfları, Altun Yaruk

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 23

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968475>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Eski Türk Dili Anabilim Dalı / Assoc. Prof. Ondokuz Mayıs University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Samsun/Türkiye), **eposta:** salihd@omu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-6000-7656>, **ROR ID:** <https://ror.org/028k5qw24>, **ISNI:** [0000 0004 0574 2310](https://orcid.org/0000-0004-0574-2310), **Crossref Funder ID:** [501100004202](https://orcid.org/501100004202)

On the Structure of the Question Adverbs *Neçökleti* and *Netegleti*³

Abstract

In this study, the interrogative adverbs *neçökleti* and *netegleti*, which we encounter only in Old Uyghur Turkish in the historical texts of the Turkish language, were examined. Of both interrogative adverbs, the prefix *neçökleti* is used more frequently. Therefore, its semantic framework is wider than the *neteglet* question adverb. The *Netegleti* interrogative adverb has so far only been identified in two places in Altun Yaruk, among the Old Uyghur texts. The spellings of the two words in the first Old Uyghur texts differ from their spellings in today's Old Uyghur texts. Accordingly, the *Neçökleti* interrogative adverb was transcribed as *näçäklädi* ~ *näçäkläti* in the first Old Uyghur Turkish texts. Similarly, the question adverb *netegleti* is also transcribed as *nätäglädi* / *nätägläti*. The consonant in the last syllable of the *-ledi* / *-leti* compound suffix in the structure of the word was recorded as a toned consonant in some publications, and as a toneless consonant in others. In this study, considering other examples where the suffix is used, the toneless form *-leti* variant was preferred. The interrogative adverb *neçökleti* has broader meanings because it is used more frequently in texts. The word has been interpreted by researchers in the texts as "how, why, why, in what way, in what way, for what reason" according to the context of the place where it is mentioned in the text. The interrogative adverb *Netegleti*, on the other hand, has a narrower meaning as it was identified only in two examples in Altun Yaruk. The word is used in the text with the meaning of "how, in what way". Again, the structure of the *-leti* compound suffix, which is controversial in both interrogative adverbs, is proposed in this study by taking into account the solution of the *-gA(y)tı* and *-seti* compound suffixes.

Keywords: *Neçökleti*, *Netegleti*, Old Uyghur, Interrogative adverbs, Altun Yaruk.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 23
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 30.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968475>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmış ancak günümüzde kullanımdan düşmüş nice sözcük ve sözcük grupları bulunmaktadır. Bu dil birimleri zamanla anlam ve işlev kayıplarına uğramak suretiyle birer eskicil (arkaik) dil birimine dönüşürler. Nitekim bu makalede söz konusu olan *neçökleti* ve *netegleti* soru zarfları da bu eskicil dil birimlerindedir.

Türk dilinin Eski Uygur Türkçesi döneminde kullanılmış olan *neçökleti* ve *netegleti* soru zarfları diğer dönemlerde görülmezler. Bu haliyle bu iki soru zarfı aynı zamanda Eski Uygur Türkçesinin karakteristik söz varlığına dahildirler.

Bu iki soru zarfı içerisinde *neçökleti*, *netegleti* soru zarfına oranla daha sık kullanıma sahip olmuştur. Nitekim *neçökleti* birkaç eserde karşımıza çıkmaktayken; *netegleti*'ye ise sadece *Altun Yaruk*'ta tesadüf edilmiştir.

Her iki soru zarfına yukarıda dile getirildiği gibi sadece Eski Uygur metinlerinde rastlanılmışken; her iki soru zarfının gövde biçimleri olan *neçök* ve *neteg* ise Tarihî Doğu Türkçesinin lehçelerinde ve modern yazı dillerinde kullanılmaya devam etmiştir.

Bu makalede daha önce ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınmamış bu iki soru zarfının ses ve şekil yapıları ile anlam özellikleri üzerinde durulmuştur. Her iki soru zarfının yapıları üzerinde ileri sürülmüş düşünceler belirtildikten sonra söz konusu zarflar için ayrıca yeni bir etimoloji önerisinde bulunulmuştur.

2. Neçökleti⁴

Eski Uygur metinlerinde sık geçen soru zarflarından birisi de *neçökleti*'dir. Sözcüğün Türk dilinin diğer tarihî yazı dillerinde tanıklanmamış olmasına karşın; gövde biçimiyle tarihî lehçelerde ve Karluk-Kıpçak modern yazı dillerinde kullanımı devam etmektedir.

2.1. Sözcüğün Fonetik Çerçevesi

İlk Eski Uygur Türkçesi çalışmalarında sözcük Alman ekolüne bağlı kalınarak *näçäklädi* ~ *näçäkläti* şeklinde dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur (Caferoğlu 2011: 135).

Günümüz Eski Uygur Türkçesi çalışmalarında ise sözcüğün dudak uyumuna aykırı biçimde transkripsiyonlanması yaygınlaşmaktadır. Buna göre sözcük Eski Uygur Türkçesi metinlerinin ilmi yayınlarında muhtemelen Mani metinlerindeki yazımı dikkate alınarak dudak uyumuna aykırı biçimiyle *neçök* şekliyle yer almaktadır. Bu son yazım Eski Uygur Türkçesi çalışmalarında artık baskın hale gelmiştir.

Yine sözcüğün fonetiğiyle ilgili öne çıkan bir başka ayrıntı ise *-ledi* ~ *-leti* morfeminin kimi çalışmalarda ses uyumuna bağlı olarak tonsuz okunmuşken; kimi çalışmalarda ise uyumunun dışına çıkılarak transkribe edilmesidir⁵. Son çalışmalarda ekin *-leti* şeklinde ünlü-ünsüz uyumuna aykırı biçimiyle kaydedilmesi yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlığın bir sebebi de ekin yapısının *+LA+ tı* şeklindeki çözümüdür.

⁴ Son çalışmalar dikkate alınarak bu yazım tercih edilmiştir.

⁵ Näçükläti “niçin, nasıl” (Gabain 2007: 72, 287); neçökledi “nasıl; niçin” (Elmalı 2016: 407).

2.2. Sözcüğün Anlamsal Çerçevesi

a. Nasıl

(khu)rm(uz)ta t(e)ngri y(a)rl(a)kançuçı köngüllük erti şmnuğ **neçükleti** ölürdi tip sizik aitsar T.Ia. 8-11 “Khormuzta tanrı merhametli kalbli idi, şeytanı **nasıl etti** öldürdü diye (bir kimse) şüphelenerek sorarsa (Coq 1936: 16)⁶

ej aşnu kayudın ölür yavaz belgüleri **neçökledi** bahşısı ötrü inçe tıp tedi 605-607 “Birisinin bedeni öldüğünde (bedeni) ilk önce neresinden ölmeye başlar, kötü alametler **nasıl** ortaya çıkar?” (Elmalı 2016: 80, 234)

b. Neden

neçökledi anıñ têtsıları ança üküş edgü[sin] tegmiş bolurlar 3982- 3983 “**Neden** onun öğrencileri bu kadar çok üstünlüğe ulaşmış olurlar?” (Elmalı 2016: 199, 274)

c. Niçin

élig be:g inçe té:p té:di ay yekler terkin sözleñler ..**ne:çökledi** meniñ balıkımdaki uluşumdaki i:g toga kétmez “Hükümdar şöyle dedi: Ey şeytanlar hemen söyleyin, **niçin** benim şehrimdeki hastalık gitmez?” (Demirci 2014: 41, 114)

yılki ajunınta barmış tınlıg **neçökledi** ezüg sav sözlemedi erki 1787-1788 “Hayvan varlığına girmiş olan canlı **niçin** yalan söylemedi acaba?” (Elmalı 2016: 122, 249)

tükel bilge teñri burhan asenkélig yolta yor[ıyur] erken **neçökledi** adın tınlıglar üçün [isi]g özin idaladı erki 3092- 3095 “Tam bilge, Tanrı Buda, sayısız yollarda yürürken, **niçin** diğer canlılar için canını terk etti acaba?” (Elmalı 2016: 170, 264)

d. Hangi şekilde

näçüklädi ~ näçükläti “hangi şekilde?” (Wilkens 2021: 489).

e. Ne suretle, hangi sebeple

näçüklädi “neden, nasıl, neden dolayı, ne suretle, hangi sebeple” (Caferoğlu 2011: 135).

3. Netegleti⁷

Sözcüğün sadece Eski Uygur Türkçesi metinlerinde tespit edilmiş olduğu daha önceden ifade edilmişti. Eski Uygur Türkçesinde kullanımı ise son derece sınırlıdır. Sözcük Eski Uygur Türkçesi metinlerinden sadece Altun Yaruk'ta tespit edilmiştir. Altun Yaruk'ta iki yerde geçmektedir (Kaya 2021: 805).

Sözcük, Clauson'un sözlüğünde sözcük madde başı olarak geçmediği gibi; *ne:te:g* / *neteglik* maddelerinde de geçmemektedir (Clauson 1972: 776). Wilkens'in sözlüğünde ise *nätäglädi* / *nätägläti*

⁶ Coq eserinin sözlük kısmında sözcüğü “Neçüklemek: Nasıl yapıp yapmak” şeklinde almıştır (Coq 1928: 40).

⁷ Son çalışmalar dikkate alınarak ünsüz uyumuna bağlı biçimi tercih edilmiştir.

“nasıl, ne şekilde” şeklindedir (Wilkens 2021: 489).

3.1. Sözcüğün Fonetik Çerçevesi

Netegleti sözcüğünün fonetiği ile ilgili olarak görülen tek sorun gövdeye eklenen birleşik ekin ünlü-ünsüz uyumuna bağlı olarak nasıl transkripsiyonlandığı ile ilgilidir.

Eski Uygurcanın son zamanlarda yayınlanmış kapsamlı eşdizim sözlüğünde sözcük için ikili yazımla madde başı yapılmıştır: *nätäglädi / nätägläti* “nasıl, ne şekilde” (Wilkens 2021: 489).

Erdal, Eski Türkçe ile ilgili gramer kitabında sözcüğün yapısını açıklarken -leti birleşik ekindeki son heceyi -*ti* zarf yapan eke dayandırdığı için *nätägläti* yazımını kullanmıştır (Erdal 2004: 133). Sözcüğün tek geçtiği Altun Yaruk metnin tamamını yayınlayan Kaya ise sözcüğü eserinde *netegleti* biçiminde kaydetmiştir (Kaya 2021: 805). Bu çalışmada sözcüğün transkripsiyonlanmasında Kaya’ya uyulmuştur.

3.2. Sözcüğün Anlamsal Çerçevesi

Eski Uygur Türkçesinde kullanılmış olan sözcük sınırlı bir kullanıma sahiptir. Sözcük “nasıl, ne şekilde” (Ölmez 2019: 521) anlamlarıyla soru zarfı görevinde kullanılmıştır.

... adınlar netegleti iki türlü nom yokı bultukmazı üze b(e)kiz b(e)lgülüğ erür tip tiser 2560- 2561 (Kaya 2021: 168). “...başkaları nasıl iki türlü öğretinin yokluğu ve bulunmazlığı sayesinde açıkça bellidir? dersin... (Çetin 2008: 305).

... netegleti emlegü ol ... 15242- 15243 (Kaya 2021: 571) “nasıl edecek” (Çetin 2008: 305).

4. Neçökleti ve Netegleti Soru Zarflarının Yapıları

Clauson eserinde herhangi bir köken bilgisi açıklaması vermemiştir (Clauson 1972).

Menges, neçökleti sözcüğünün yapısı için iki varsayım ileri sürmüştür: “*näçükläti < näçük + -la topluluk eki + ti vasıta eki? ya da näçük-lä + t- geçişli fiil yapısı + i zarf-fiil eki “niçin? Nasıl?”* (Menges 2020: 183)

Tekin, {-*mAtı(n)*} zarf-fiilin yapısını açıklarken ekteki {-*ti(n)*} morfemini -*leti* ile ilişkilendirmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: “{-*mAtı(n)*}ekin {-*ti(n)*} elementi için bu gerundium ekinin sadece Uygurcada neçöklet-i ~ neçöklet-di “nasıl yaptı, hangi tarzda yaptı” zarf yapısı içerisinde bulunan olumlu anlamdaki köke eklenmiştir.” (Tekin 2004: 620; Tekin’den Aktaran Demirci 2010: 208) Tekin yazısında ayrıca {-*ti(n)*} ekinin Halaç Türkçesindeki -(X)p zarf-fiil ekini karşıladığına işaret etmiştir.

Sözcüklerin yapıları üzerine görüş bildiren araştırmacılardan birisi de Erdal’dır. Erdal, neçök ve neteg sözcüklerinin üzerine getirilmiş olan -*leti* birleşik ekinin çözümlenmesini *Old Turkic Word Formation -I ve A Grammar of Old Turkic*’te neçökleti sözcüğünün yapısını çözümlerken *netegleti, birtimleti, kaltı* gibi zarfları da dikkate alarak her ikisi de zarf yapan +*la* ve +*ti* ekleri üzerinden açıklar (Erdal 1991: 406-407; Erdal 2004: 213). Erdal’ın bu görüşü Eraslan tarafından da desteklenmiştir: *Neçökleti (< neçük+le+ti) “niçin, nasıl”* (Eraslan 2012: 238). Yine Erdal’ın görüşüne göndermede bulunan Ölmez -*leti* eki için zarf yapan isimden isim yapma eki demektedir (Ölmez 2019: 325). Ercilasun, Türkçe için ortaya koymuş olduğu pekiştirme enklitiği teorisinin beşinci maddesinde: “*Pekiştirme enklitikleri +çA,*

+*tl eşitlik ekleriyle ve l, m, n, η, m pekiştiricileriyle sıkça bir araya gelebilir.*” dedikten sonra verdiği örnekleri içinde Erdal 1991’e göndermede bulunarak *birtemleti, neçökleti, netegleti ve körügleti*’ye yer verir (Ercilasun 2021: 473).

Neçök ve neteg soru zarflarının üzerine gelmiş olan *-leti* birleşik ekinin yapısı için ileri sürülmüş görüşlerden farklı olarak *ol ve erti* pekiştiricilerinin bulunduğu ve büzüşme neticesinde *-leti* birleşik ekinin ortaya çıktığı da düşünülebilir. Nitekim Karahanlı dönemi Kur’an Tercümelerinden Rylands nüshasında da buna benzer kalıplaşmalar görülmektedir. Eseri yayınlayan Ata, metinde geçen *- GatI ~ - GAytI ve -seti* eklerini şu şekilde çözümlenmiştir: *- GatI ~ - GAytI (< - GA ~ - GAy erti) ; -seti (- se erti)* (Ata 2019: 160-161).

Bu örneklerden hareketle neçök ve neteg sözcüklerinin üzerlerine getirilmiş olan *-leti* birleşik ekinin yüklem yapan *ol ve erti* pekiştiricilerinin zamanla kalıplaşarak ekleşmesiyle oluştuğu şeklinde bir öneri ileri sürülebilir: *Neçök+leti < neçök + ol erti; neteg+leti < neteg + ol erti.*

Neçök ve neteg sözcüklerinin *-leti* ekini üzerlerine almış olmalarına karşılık herhangi bir anlam değişimine uğramamaları da yüklemleştirici görevinde kullanılan *ol “-DXr” ve erti “idi”* pekiştiricilerinin sadece morfolojik işlevleriyle ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışmada *neçökleti* ve *netegleti* soru zarflarının ses ve şekil özelliklerinin dışında anlam ve etimolojileri üzerinde durulmuştur. Eski Uygur Türkçesi dönemi metinlerinde karşımıza çıkan her iki zarf diğer dönem metinlerinde kullanılmamıştır. Bu haliyle iki zarf da dönemleri için karakteristik birer leksik öge durumundadırlar. Muhtemelen ağızlarda kullanılmış birer dil ögeleridir.

Her iki soru zarfından *neçökleti ~ neçökledi* metinlerde netegleti soru zarfına oranla daha sık karşımıza çıkmaktadır.

Neçök soru zarfı ilk ilmî çalışmalarda dudak uyumuna bağlı olarak transkripsiyonlanmışken; günümüz ilmî çalışmalarında ise dudak uyumunun dışına çıkılarak transkripsiyonlanması yaygınlaşmıştır. Yine her iki soru zarfının yapısında yer alan *-leti* birleşik eki de kimi ilmî çalışmalarda *-ledi* şeklinde ünlü-ünsüz uyumuna tabi olarak okunmuş olsa da *-leti* şeklinde ünlü-ünsüz uyumuna aykırı biçimi daha yaygınlaşmıştır.

Her iki soru zarfının da yapıları üzerine Marcel Erdal’ın görüşü genel kabul görmektedir. Erdal’a göre *neçök* ve *neteg* soru zarflarının üzerine gelmiş *-leti* biçimbiriminin iki ayrı enklitik ekinin kaynaşmasından oluştuğu görüşündedir.

Bu görüş dışında *-leti* biçimbirimi *-GatI ~ -GAytI (< - GA ~ - GAy erti) ; -seti (- se erti)* (Ata 2019: 160-161) eklerindeki çözüme benzer şekilde de tahlil edilebilir. Buna göre *neçökleti* ve *netegleti* soru zarfları yüklem yapan *ol erti* bildirme kalıbıyla zamanla kalıplaşmaları sonucu oluşmuş olmalıdır: *neçökleti < neçök + ol erti; netegleti < neteg + ol erti.*

Kaynakça

- Ata, A. (2019). *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi. (Rylands Nüshası, Giriş – Metin – Notlar – Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (2007). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Coq, A. Von Le (1928). *Türkçe Mâni El Yazmaları (Manichaika)*. C.I. (Çev. Fuat Kösearif). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çetin, E. (2008). *On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatik*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Elmalı, M. (2016). *Daşakarmapathāvadānamālā*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2021). La Enklitiği ve Türkçede Bir “Pekiştirme Enklitiği” Teorisi. *Makaleler II*. Ankara: Akçağ Yayınları. 458- 481.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden- Boston: Brill Leiden-Boston.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation. Vol.I*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Gabain, A. Von Marie (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Menges, K.H. (2020). *Türk Dilleri ve Halkları. Türklük Araştırmalarına Giriş*. (Çev. Erhan Taşbaş). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nadalyaev, V. M. - Nasilov, D. M., Tenişev, E.R., Şçerbak, E. M. (1969). *Drevnetyurskiy Slovar*. Leningrad: Akademija Nauk SSSR., İnstitut Yazykoznaniya.
- Ölmez, M. (2019). *Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tekin, T. (2004). On the Turkic Gerundial Suffix {-mAtı(n)}. *Makaleler II*. Yayıma Hazırlayanlar: Emine Yılmaz – Nurettin Demir. Ankara: Öncü Kitap Yayınları. Türkçesi: {-mAtı(n)} Gerundiumu Üzerine. Çev. Ümit Özgür Demirci. *Dil Araştırmaları Dergisi*. Sayı 6. Bahar 2010, 203-210 s.
- Wilkens, J. (2021). *Eski Uygurcanın El Sözlüğü*. 1. Bölüm. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

04. Sesletim Becerisinin Öğretiminde Dilbilimsel Tipolojiden Yararlanma: Türkçe-Arapça Örneđi¹

Betül GÖKTAŞ²

APA: Göktaş, B. (2024). Sesletim Becerisinin Öğretiminde Dilbilimsel Tipolojiden Yararlanma: Türkçe-Arapça Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 37-52. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>

Öz

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arapça konuşurları, ana dilleriyle hedef dilin fonolojik farklılıklarından dolayı Türkçenin sesletiminde belirgin ve kararlılıkla süren sorunlar yaşamaktadır. Hedef dilin fonolojik farkındalığını edinmede fizyolojik, psikolojik ve bilişsel birçok faktör etkilidir. Bunların arasında ana dili engeli çok belirgin bir şekilde kendini göstermektedir çünkü özellikle kritik yaş döneminden sonra yabancı dil öğrenenler, hedef dilin parçalı ve parçalarüstü birimlerini ana dilinin süzgecinden geçirerek üretmektedir. Bunun sonucunda öğrenciler, ana dillerinin fonetik envanterinde bulunmayan seslerin artikülasyonunda sorun yaşamakta; bu durum ise zaman zaman iletişim engeline yol açmaktadır. Sesletim becerisinin gelişimi öğrencilerin alımlama ve üretim becerilerini de olumlu yönde etkilemektedir. Fakat program yapıcılar, materyal tasarlayıcılar ve öğreticiler tarafından çoğunlukla sesletim becerisine yönelik içerikler geliştirilmemekte; öğrencilerin bu farkındalığı süreç içerisinde edinmesi beklenmektedir. Bu çalışmada, Arapça konuşurlarının yabancı dil olarak Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sesletim sorunlarını fonolojik tipolojiden yararlanarak açıklamak amaçlanmıştır. Çünkü Türkçe ile Arapçanın alfabe farklılığının yanı sıra kendine has sesbirimleri ve fonotaktik özellikleri vardır. Ayrıca iki dilin parçalarüstü birimleri de farklı özelliklere sahiptir. Doküman taraması yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmada iki dilin fonolojik tipolojisi karşılaştırılmış; Arapça konuşurlarının Türkçenin parçalı ve parçalarüstü birimlerini üretirken ana dillerinden kaynaklı yaşayabileceği sorunlar tespit edilmiştir. Araştırmada Arapça konuşurlarının Türkçe sesletim becerisini geliştirmesine yönelik öğreticilerin ve materyal tasarlayıcıların içerik üretmesine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dilbilimsel tipoloji, fonoloji, sesletim, Arapça konuşurları, yabancı dil olarak Türkçe

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme 0000-0003-1827-1098A

² Dr., Bağımsız Araştırmacı / Dr., Independent Researcher (Bartın/Türkiye), **eposta:** betulgoktas89@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1827-1098>.

Utilizing Linguistic Typology in Teaching Pronunciation Skills: Turkish-Arabic Example³

Abstract

Arabic speakers learning Turkish as a foreign language face significant and persistent pronunciation challenges due to phonological differences between their native language and the target language. Several factors influence the acquisition of phonological awareness in the target language, including physiological, psychological, and cognitive aspects. Among these, the native language barrier is particularly prominent, especially for learners acquiring a foreign language after the critical period. Learners tend to produce the target language's segmental and suprasegmental units filtered through the lens of their native language. As a result, they often struggle with articulating sounds not present in their native phonetic inventory, which can sometimes lead to communication barriers. Developing pronunciation skills positively affects learners' receptive and productive abilities. However, content specifically aimed at improving pronunciation is rarely developed by curriculum designers, material developers, or instructors, leaving learners to acquire this awareness over time. This study aims to explain the pronunciation difficulties Arabic speakers encounter while learning Turkish, utilizing phonological typology. Turkish and Arabic differ not only in alphabet but also in their unique phonemes and phonotactic rules. Additionally, the two languages' suprasegmental units have distinct characteristics. Using document analysis, the research compares the phonological typologies of both languages and identifies the challenges Arabic speakers may face when producing Turkish's segmental and suprasegmental units. The study aims to contribute to the development of materials that assist Arabic-speaking learners in improving their Turkish pronunciation skills.

Keywords: Linguistic typology, phonology, pronunciation, Arabic speaker, Turkish as a foreign language

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 10
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Diller arası sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel, sözcüksel sınıflandırmaya dayanan dilbilimsel tipoloji, günümüzde yabancı dil öğretiminde sıklıkla başvuru alan hâline gelmiştir. Uzun, dilbilimsel tipolojinin dünya dillerini benzer ve farklı yapısal özelliklerine göre gruplamak üzere ele aldığı; diller arası ortaklıklardan hareketle dil grupları ve ailelerinin genel karakteristiğini ortaya koymaya çalıştığını belirtmiştir (2013, s. 551). Erdem Nas ve Yalçınkaya da oldukça ayrıntılı çalışması gereken diller arası farklılık ve benzerliklerin tipoloji başlığı altında ele alındığını; bu benzerlik ve farklılıkların dil öğretim veya öğrenim süreçlerinde belirleyici olduğunu ifade etmiştir (2021, s. 1). Dilleri birçok açıdan sınıflandıran tipoloji, diller arasındaki bağları saptamakla birlikte dillerde evrensel noktaların tespitine de ışık tutmaktadır (Şen ve Akdağ, 2023, s. 38). Dünya üzerinde konuşulan diller, genel hatlarıyla birbirine benzese veya çok yakın noktada olsa bile detayları itibarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle akademik çalışmalarda, ana dili ve yabancı dil öğretiminde de tipolojik bilgilerden yararlanmak gerekmektedir. Dil araştırmacılarının dilin ses, yapı, anlam örüntüsüne yönelik tipolojik bilgiye başvurmaması soruları veya sorunları iyi bir şekilde açıklayamamasına; ana dili-yabancı dil öğreticilerinin tipolojik araştırmalardan yararlanmaması ise dil öğretim süreçlerinde karşılımları çıkabilecek problemleri yönetememesine neden olacaktır. Dilin en temel öğeleri ses, sözcük, yapı, dizim, anlamdır ve tüm bu öğeler sosyodilbilimsel normlarla birbirini besler. Dolayısıyla bireyler yabancı dil öğrenirken sürekli ana dillerinin özellikleriyle hedef dilin özelliklerini isteyerek veya elinde olmadan karşılaştırırlar. Gabrielatos, yabancı dil öğrenme sürecinde ana dilini dolapta saklanan ve herkesin söylemekten kaçındığı bir iskelete benzetir (2001, s. 33). Bireyler hedef dili ana dilinin ses, biçim ve anlam evrenine göre bir süzgeçten geçirir; öğrenmeleri esnasında zaman zaman hedef dil-ana dili çatışması yaşar ve bu durum öğrenmenin önünde bir engel olarak karşılımları çıkar. Lado'ya göre diller arası karşılaştırma; sesletimde, dil bilgisinde, sözcükte ve yazıda gerçekleşir (1957). Bu karşılaştırmalar yapılırken bireyin ana dili ile hedef dili arasındaki benzerlik ne kadar çoksa hedef dilin öğrenilmesi o kadar kolaylaşmaktadır.

Dil tipolojisi yalnızca yabancı dil öğrencilerinin dil öğrenme süreçlerini etkileyen bir durum değildir. Yabancı dil öğreticileri de öğretim sürecini şekillendirirken dil tipolojisinden yararlanmalıdır. Öğreticiler, hedef dil öğretim süreçlerinde farklı dillerden-kültürlerden gelen öğrencilerle karşılaşmaktadır. Öğrencilerin Türkçe öğrenme süreçlerinde karşılaşabilecekleri zorlukların en başında ise ana dili engeli gelmektedir. Bu zorlukların aşılması için çözüm önerileri sunacak aktör öğreticidir. Bölükbaş'a göre yabancı dil ile ana dilin karşılaştırılması, daha sonra çıkacak sıkıntıları önceden belirlemek için kolaylık sağlar. Karşılaştırmalar, öğrenenin ve öğrenenin zorluğunu önceden kestirip ona göre hazırlık yapılmasına fırsat verir (2011, s. 1359). Diller arası karşılaşma ve çatışma alanları, kaynak dilden hedef dile olumlu veya olumsuz aktarımları beraberinde getirmektedir. Odlin, aktarımın daha çok ses bilgisi düzeyinde gerçekleştiğini ifade etmiştir (1989). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi üzerine yapılan birçok araştırma da öğrencilerin çoğunlukla alfabeden veya ses bilgisinden kaynaklı sorunlar yaşadığını desteklemektedir (Bölükbaş, 2011; Demirci, 2019; Göktaş ve Karataş, 2022; Özdemir ve Yazıcı, 2017; Şengül, 2014; Çangal ve Göktaş, 2019; Bawer, 2022; Dalak ve Mercan, 2017). Sesler çıkarılış biçimi, yeri ve süresi bakımından birbirlerini etkileyebilirler. Bu etkilerin çoğunda ses organlarının çalışması sırasında devreye giren diller üstü biyolojik ve fizyolojik etmenler görev alır. Örneğin titreşimleşme birçok dünya dilinde akustik olarak ancak belirli ses çiftleri arasında gerçekleşen bir olaydır ve bu ses olayını sergileyen dillerdeki sesler de doğal olarak benzer olacaktır (Uzun, 2013, s. 553). Yani öğrenci, ana dilinden kaynaklı bir sesi çıkarmaya fizyolojik açıdan yatkınsa hedef dilde de bu sesi çıkarırken sorun yaşamayacaktır.

Dilbilimsel tipolojinin alt gruplarından olan sesbilimsel tipoloji, dünya dillerinde bulunan seslerin dağılımı ve davranışının incelenmesiyle ilgilenmektedir (Gordon, 2016, s. 1). Sesbilimsel tipoloji çalışmaları dil tipolojisinin önemli alanlarından (Özgen & Koşaner, 2020, s. 67) çünkü her dilin kendine özgü ses sistemi vardır ve ünlü-ünsüz sayıları her dilde değişkenlik göstermektedir (Göktaş, 2024, s. 26). Dünya Dil Yapıları Atlası'na (The World Atlas of Languages Structures-WALS) göre dünyadaki 93 dilde 2-4, 287 dilde 5-6, 184 dilde ise 7-14 arası ünlü olduğu belirtilmiştir. Ünsüzlerin durumu ise daha karmaşıktır. Örneğin Papua Yeni Gine'de konuşulan dillerden Rotokas'ta yalnızca 6 ünsüz ve 5 ünlü varken Botswana'daki Taa dilinde 122 ünsüz ve 28 ünlü yer almaktadır (Maddieson, 2013). Sesbilim incelemelerinde parçalı (segmental) ve parçalarüstü (suprasegmental) olmak üzere iki temel olgudan bahsetmek mümkündür. Sesler çıkış yerlerine, biçimlerine göre sınıflandırılmakta ve parçalı birimler olarak adlandırılmaktadır. Süre, durak, kavşak, ton, vurgu, ezgi gibi parçalarüstü birimler ise belli dillerde anlam ayırıcı bir özellik sergilemektedir. Bu nedenle bireyin hedef dilde kendini doğru ifade edebilmesi için hedef dilin parçalı-parçalarüstü birimlerini edinmiş olması gerekir. Sesletim becerisindeki gelişimin ön koşulu olan bu birimlerin doğru bir şekilde öğrenilmesi alımlama ve üretim becerilerinin gelişimi için de oldukça önemlidir. Ancak tipolojik olarak farklı dillerden gelen öğrencilerin ana dilinin parçalı ve parçalarüstü birimlerini hedef dile aktarması oldukça yaygın görülen bir durumdur. Olumsuz aktarımların önüne geçilebilmesi için ise dilbilimsel tipolojiden yararlanmak gerekir.

2. Araştırmanın Amacı

Türkçeyi yabancı/ikinci dil olarak öğrenenler, ana dillerinin fonetik envanterinde bulunmayan seslerle karşılaştıklarında bu sesbirimleri doğru üretememektedir. Bunun sonucunda ise zaman zaman hedef dilde iletişimi engelleyen yabancı aksanı sorunu ortaya çıkmaktadır. Öğrencinin hedef dilde fonolojik farkındalığı edinmesi, dört temel dil becerisinde de başarıyı beraberinde getirmektedir çünkü hedef dilin parçalı ve parçalarüstü özelliklerini edinmiş öğrenci okuduklarını ve dinlediklerini anlayabilmekte; konuşurken veya yazarken kendini doğru ifade edebilmektedir. Yabancı aksanı, özellikle tipolojik olarak Türkçeden oldukça farklı dillerden gelen öğrencilerde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Bu problemin aşılmasının en büyük nedenlerinden biri ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi esnasında sesletim becerisini geliştirmeye yönelik içeriklerin hazırlanmaması veya kısıtlı olmasıdır. Öğreticiler veya materyal yapımcıların Türkçenin tipik seslerine yönelik içerikler geliştirmesi gerekmektedir. Türkçeyi yabancı/ikinci dil olarak öğrenenler arasında Arapça konuşurları hatırı sayılır konumdadır. Ancak Arapça-Türkçe arasındaki tipolojik farklılıklar nedeniyle bu öğrenciler Türkçede yetkin düzeye gelse bile sesletim becerisinde ana dili engeliyle karşı karşıya gelmektedir. Bu çalışmada Arapça ile Türkçeyi sesbilimsel tipoloji açısından karşılaştırmak, ana dili Arapça olan öğrencilerin sesletim sorunlarının nedenine ışık tutmak amaçlanmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

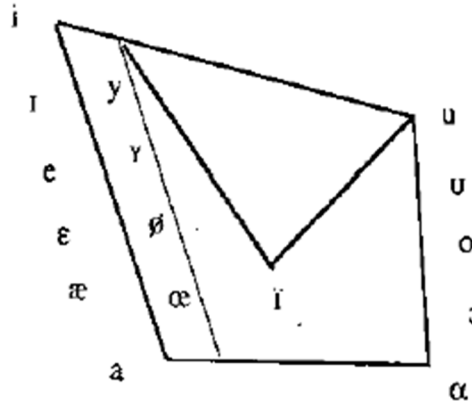
Türkçe ile Arapçayı fonolojik açıdan karşılaştırmanın amaçlandığı çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar ve genel olarak tarihçilerin, antropologların, dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Hedef kitlesi Arapça konuşurlarından oluşan yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine, öğrencilerin sesletim sorunlarına yönelik bir veri kaynağı oluşturmayı hedefleyen araştırmanın veri kaynağını Arapçanın ve Türkçenin fonolojik bilgisini içeren dokümanlar oluşturmaktadır.

3. Türkçe ve Arapçanın Parçalı Birimlerinin Karşılaştırması

Dünya Dil Yapıları Atlası'nda (WALS) dünyada konuşulan 2662 dil veya lehçenin tipolojik özellikleri verilmektedir. Atlasta fonolojik özelliklerine de kapsamlı bir şekilde yer verilen her dilin kendine özgü ses sistemi vardır. Bazı dillerde bir grafem bir fonemi karşılamaktayken başka bir dilde birkaç grafem bir foneme denk gelmektedir. Fonem ise belirli bir bağlam içerisinde üzüntü, şaşırma gibi bir tepkiyi ifade etmiyorsa tek başına bir anlam evrenine sahip değildir. Demir ve Yılmaz (2011, s. 22), seslerin çıkışı esnasında ciğerlerden gelen havanın gırtlaktan itibaren herhangi bir yerde tıkanığını; hava yolundaki daralma, sürtünme, kapanma, sızma, ses tellerinin titreşip titreşmemesi, dilin dişlere veya damağa değip değmemesi ve dudakların durumunun sesin niteliğini belirlediğini ifade etmiştir. Sesler çıkış birimlerine göre sınıflandırılmakta, ağız bölgesinde belirli bir örüntüyle bir araya gelmekte ve parçalı birimleri oluşturmaktadır. Yani seslerin bir işleve hizmet etmesi için fonotaktik özelliklere göre sıralanması gerekir. Türkçe ve Arapça, dünyadaki konuşur sayısı da düşünülüğünde tipoloji araştırmalarında şanslı bir konumdadır. Sondan eklemeli dillerin en tipiği olarak Türkçe ve bükümlü dillerin karakteristiğini en iyi şekilde yansıtan Arapça tipoloji araştırmalarında mutlaka kendilerine yer bulmaktadır (Yüceol Özezen, 2021, s. 124) ve bu iki dilin alfabesi farklı olmakla birlikte kendine özgü sesbirimleri vardır. Ayrıca Türkçenin eklemeli, Arapçanın ise bükümlü bir dil olması nedeniyle seslerin dizilenme biçimi de farklıdır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrencilerin sesletimde yaşadıkları sorunlar ise büyük oranda iki dilin tipolojik farklılığından kaynaklanmaktadır.

3.1. Ünlüler

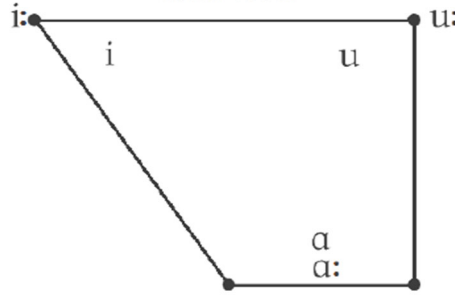
Anlamlı bir sesletim için dilde ünlülere ihtiyaç vardır çünkü iletişim gerçekteşmesi için gerekli anlamlı birliklerin yani sözcüklerin üretiminde önemli rol oynayan sesbirimler ünlülerdir (Göktaş, 2024, s. 27). Austerlitz, ünlü sistemlerinin beş, altı veya sekiz birim olarak kabul edildiğini belirtir (1986, s. 30). Her ünlünün; dilin ağız içindeki konumu, üretimi sırasında gerçekteşen titreşimin sıklığı, süresi gibi çeşitli açılardan tipik özellikleri vardır. Demir, bir dilde seslerin çıkarılması sırasında akciğerlerden gelen havanın tam kapanma şeklinde bir engele uğramadan titreşmesi sonucu ünlülerin oluştuğunu ifade etmiştir (2021, s. 9). Ünlüler, ünsüzlerden farklı olarak ses yolundaki artikülasyon yerlerine sahip değildir. Bunun yerine ses yolunun tamamı rezonans odası gibi hareket eder; dil, çene ve dudak hareketleri kullanılarak bu odanın şeklini değiştirmek, ses tellerinde üretilen sese farklı tınlar kazandırır (Hayes, 2009, s. 12). Rezonans odasında dil, çene ve dudak hareketleri sonucu belirli frekanslarla üretilen ünlüler ise dilin yüksekliğine ve konumuna, ağızın yuvarlaklık-düzlük durumuna, sesin uzunluğuna ve titreşimine göre sınıflandırılmaktadır. Her dilin ünlü sayısı ve değeri farklıdır. Bu nedenle daha sağlıklı bir betimleme yapılabilmesi için ünlülerin ağız içindeki konumunu gösteren bir ünlü dörtgeni oluşturulmuştur:

Şekil 1. Türkçenin ünlü dörtgeni (Ergenç, 2002, s. 21)

Buna göre Türkçenin ünlülerinden /e/, /i/, /ö/, /ü/ seslerinin damağın ön konumunda; /a/, /ı/, /o/, /u/ seslerinin damağın arka konumunda üretildiğini söylemek mümkündür. Arkadil ünlüleri arasında yer alan /ı/ ünlüsü, çıkış yeri açısından ortadil ünlüsü olarak da görülebilmektedir (Selen, 1979, s. 21). Türkçenin ünlü envanteri çok simetrik bir yapıya sahiptir. Sekiz fonemik ünlü; yükseklik, arkalık, yuvarlaklık özelliklerine göre gruplandırılır. Tüm ünlüler temelde fonemik olarak kısadır ancak yüzeyde ha:dişe, ma:zi, fa:ni gibi kopyalanan sözcüklerde uzunluk bulunmaktadır (Kornfilt, 2018, s. 540). Türkçenin ünlü dörtgeni incelendiğinde /i/ ve /u/ ünlülerinin yüksek, /a/ sesinin ise alçak konumda boğumlandığını söylemek mümkündür. Dudakların biçimine göre /a/, /e/, /ı/, /i/ ses birimleri düz ünlüler; /o/, /ö/, /u/, /ü/ ses birimleri ise yuvarlak ünlüler olarak tanımlanmaktadır. Ünlüler, çene açısından durumlarına göre ise geniş /a/, /e/, /o/, /ö/ ve dar /ı/, /i/, /u/, /ü/ olarak adlandırılmaktadır. Johanson (2014, s. 43) /ö/, /ü/ ve /ı/ ünlülerinin Türkçenin ilişkili olduğu dillerin çoğunda kullanılmayan tipik ünlüler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tek ünlülerde eğilim ve ikiz ünlülerden kaçınmanın Türkçeye özgü diğer özellik olduğunu; anlam ayırıcı ünlü uzunluğunun ise Türk dillerinin çoğu için tipik olmadığını belirtmiştir. Çalışmada incelenen Arapçanın ses envanterinde ise Johanson'un ifade ettiği Türkçenin tipik seslerinin dışında /o/ ünlüsü de yer almamaktadır.

Bükümlü dillerden olan Arapça, WALS verilerine göre 5-6 ünlüsü olan 287 dilden biridir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Arapçadaki harflerin tamamı ünsüzdür. Ancak ünlüleri gösteren ve hareke olarak adlandırılan bir sesletim sistemi bulunmaktadır. Türkçedeki /a/, /e/ ses birimleri Arapçada *fetha*; /i/ ses birimi *kesre*; /u/ ses birimi de *damme* olarak adlandırılmaktadır (Polat, 2021; Göktaş ve Karataş, 2022). Med harfleri olan /و/, /ي/, /ا/ ise uzun ünlüleri karşılar. Uralgiray (1986, s. 1) Arapçanın aksine Türkçede uzun ünlülerin olmadığını, Türkçede uzatmanın genellikle yabancı kökenli sözcüklerde bulunduğunu ifade etmiştir. Arapçada temelde üç kısa /i/, /a/, /u/ ve üç uzun /i:/, /a:/ ve /u:/ ünlü olmak üzere altı ünlü vardır. Bunların çıkarılış biçimi ünlü dörtgeni üzerinden gösterilmektedir:

Şekil 2. Arapça ünlülerinin şematik gösterimi (Saadah, 2011, s. 24)

Ünlü dörtgeni incelendiğinde Arapçada ünlülerden /i/ ve /i:/ seslerini yüksek-ön, /u/ ve /u:/ seslerini yüksek-arka, /a/ ve /a:/ seslerini düşük-orta sesler olarak nitelendirmek mümkündür. Emraki, Arapçada dudak yuvarlaklaşmasının karşılıksız olduğunu ifade etmiştir (2013, s. 28). İki ünlü dörtgeni karşılaştırıldığında Türkçede bulunan /ö/, /ü/, /o/ ve /ı/ seslerinin Arapçada karşılığının olmadığını; dolayısıyla Arap öğrencilerin bu sesbirimlerin artikülasyonunda sorun yaşayabileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca Arapçadaki /a/ ve /a:/ sesbirimlerinin üretim yeri (ortadil) ile Türkçedeki /a/'nın üretim yeri (arkadil) farklıdır. Bu nedenle Arap öğrenciler zaman zaman hem /a/ sesini hem de /e/ sesini damağın orta noktalarında boğumlayabilmektedir. Alan yazını incelendiğinde de Arap öğrencilerin Türkçenin ünlülerinden /ı/, /ö/, /ü/ ve /o/ seslerini üretmekte güçlük yaşadığı görülmektedir (Göktaş, 2024; Göktaş ve Karataş, 2022; Sayed, 2017; Tekin, Karatay ve Hızal, 2022; Yılmaz ve Şeref, 2015).

3.2. Ünsüzler

Dilde hecelerin ve sözcüklerin oluşması için ünlülere olduğu kadar ünsüzlere de ihtiyaç vardır. Spinoza ünlüleri ruha, ünsüzleri de bedene benzetmiştir (1968). Ünlüler, ünsüzlerle kurdukları birlikler sırasında temelde bulunan sesbirimlerin dışında pek çok sesbirimcik veya alt sesbirim olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar alofon olarak da adlandırılırlar. Ergenç ve Uzun, diğer seslerle birlikleri sırasında oluşturdukları ses çevreleri göz önünde bulundurulduğunda Türkçedeki ünlü sayısının 16'ya ulaştığını ifade etmiştir (2020, s. 83). Konuşma seslerinin ikinci büyük kümesini oluşturan ünsüzler, artikülasyonları sırasında konuşma organlarının herhangi bir yerinde engele uğrayan seslerdir. Örneğin /b/ ve /p/ sesleri için dudaklar kapatılır, hava dudakların arasında bekletilir ve dudaklar açılınca patlayarak çıkar; /c/, /ç/, /s/, /ş/ gibi seslerde ise ciğerlerden gelen havanın önü herhangi bir noktada kesilmez ama hava yolu daraltılarak sesin sürtünmesi sağlanır. Ünlüler çıkış biçimlerine ve çıkış yerlerine göre kategorize edilmektedir. Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) ünsüzleri pulmoner ve pulmoner olmayan ünsüzler olarak kategorize etmektedir. Pulmoner ünsüzler çıkış yeri (çift dudak, diş-dudak, diş, diş yuvası, art diş yuvası, üst damak, damak, art damak, küçük dil, boğaz, gırtlak) ve çıkış şekli (patlamalı, geniz sürtünmeli, yanal, çarpmalı, yan daralmalı, yanal sürtünmeli, yanal çarpmalı) bakımından iki şekilde sınıflandırılmıştır (Erdem Nas, 2020, s. 710).

Türkçede 21 ünsüz varken Arapçanın ünsüz sayısı 28'dir. WALS'e göre Arapça ünsüz envanteri bakımından orta derecede büyük diller arasında yer alır. Patlayıcı ünsüzlerden /p/ Arapçada bulunmaz. (Dryer ve Haspelmath, 2013). Akdağ, Arapçanın sesbirimleri açısından tipik bir dil olduğunu ifade etmiştir. Buna göre birçok sesbirimin kümelenmiş olduğu noktalar boğaz bölgesindedir. Sesletimi oldukça zor olan bu sesbirimler /ʔ/, /ħ/, /h/, /ʕ/, /x/ ünsüzleridir ve dünya dillerinde benzerlerine

rastlamak güçtür (Akdağ, 2022). Aşağıdaki tabloda Arapça ve Türkçenin ünsüzleri IPA değerleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1. Türkçe ve Arapçada Ünsüzlerin Özellikleri

Türkçe	IPA	Özellik	Arapça	IPA	Özellik
/b/	/b/	patlamalı, çift dudak, ötümlü	/ب/	/b/	patlamalı, çift dudak
/c/	/dʒ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/ج/	/d/	patlamalı, diş
/ç/	/tʃ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümsüz	/ض/	/dʒ/	yutaksıl-patlamalı, diş
/d/	/d/	patlamalı, dilucu-dişardı, ötümlü	/ظ/	/ð/	yutaksıl-sızıcı, diş
/f/	/f/	sürtünmeli, dudak-diş, ötümsüz	/ف/	/f/	sızıcı, diş-dudak
/g/	/g/	patlamalı, dil-artdamak, ötümlü	/ه/	/h/	sızıcı, gırtlak
/ğ/	/j/	sürtünmeli, dil-artdamak, ötümlü	/ح/	/h/	sızıcı, yutak
/h/	/h/	sürtünmeli, gırtlak, ötümsüz	/ي/	/j/	sürtünmeli, damak
/j/	/ʒ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/ك/	/k/	patlamalı, artdamak
/k/	/k/	patlamalı, dil-artdamak, ötümsüz	/ل/	/l/	yanal, dişyuvasil
/l/	/l/	yan daralmalı, dilucu-öndamak, ötümlü	/م/	/m/	genizsil, çift dudaksıl
/m/	/m/	geniz, çift dudak, ötümlü	/ن/	/n/	genizsil, dişyuvasil
/n/	/n/	geniz, dilucu-dişeti, ötümlü	/ق/	/q/	patlamalı, küçükdil
/p/	/p/	patlamalı, çift dudak, ötümsüz	/ر/	/r/	akıcı, dişyuvasil
/r/	/r/	çarpmalı, dilucu-dişeti, ötümlü	/س/	/s/	sızıcı, dişyuvasil
/s/	/s/	sürtünmeli, dilucu-dişeti, ötümsüz	/ص/	/sʃ/	yutaksıl-sızıcı, dişyuvasil
/ş/	/ʃ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümsüz	/ش/	/ʃ/	sızıcı, artdişyuvasil
/t/	/t/	patlamalı, dilucu-dişardı, ötümsüz	/ت/	/t/	patlamalı, diş
/v/	/v/	sürtünmeli, dudak-diş, ötümlü	/ط/	/tʃ/	yutaksıl-patlamalı, diş
/y/	/j/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/ث/	/θ/	sızıcı, diş
/z/	/z/	sürtünmeli, dilucu-dişeti, ötümlü	/و/	/w/	sürtünmeli, öndamak
			/خ/	/x/	sızıcı, küçükdil
			/غ/	/ɣ/	sızıcı, küçükdil
			/ز/	/z/	sızıcı, dişyuvasil
			/ء/	/ʔ/	patlamalı, gırtlak
			/ع/	/ʕ/	sürtünmeli, yutak
			/ج/	/dʒ/	sızıcı, damak
			/ذ/	/ð/	sızıcı, diş

Arapçadaki /θ/, /h/, /x/, /ð/, /dʃ/, /ðʃ/, /ʕ/, /ɣ/, /q/, /w/ ünsüzlerinin Türkçede karşılığı yoktur. Öte yandan ise Türkçedeki /ç/, /g/, /ğ/, /j/, /p/, /v/, /j/ ünsüzleri Arapçada bulunmamaktadır. Arap öğrencilerin yazma ve konuşma becerisindeki hatalarının incelendiği pek çok araştırma da öğrencilerin genellikle bu sesleri çıkarmakta güçlük yaşadığını doğrulamaktadır. Örneğin Dayan, Arap öğrencilerin /j/ sesini /c/ gibi çıkardığını belirtmiş; jandarma>candarma, jilet>cilet, jüri>cüri sözcüklerini hata

örnekleri olarak vermiştir. Ayrıca öğrenciler /p/ sesini de /b/ şeklinde çıkarmaktadır. Perde>berde, pasta>basta, Perşembe>berşembe bu örneklerden birkaçıdır (Dayan, 2020, s. 141). Öğrenciler /v/ sesini özellikle konuşmaları sırasında Arapçadaki öndamak ünsüzü sayılan /w/ şeklinde sesletmektedir. Türkçenin ağızlarında zaman zaman bu sesle karşılaşılrsa da ölçünlü dilde bu sesin karşılığı yoktur. Beydili Kaya da Suriyeli öğrencilerin yaptıkları hataları analiz etmiş; öğrencilerin /ç/ ünsüzü yerine /ş/, /p/yerine /b/ ünsüzünü kullandıklarını; /g/, /ğ/, /y/, /c/, /j/ ünsüzlerini karıştırdıklarını ifade etmiştir (Beydili Kaya, 2019, s. 86-89). Doğan ise Arapçada /p/ sesbiriminin yerine /b/ sesbiriminin kesreli okunuşunun, /g/ sesbiriminin yerine /c/ ve /q/ karışımı (örn. gül>cül) bir sesin aktarımından söz etmiştir ve /j/, /ç/, /ğ/ ve /v/ fonemlerin sesletiminde de birtakım alofonların ortaya çıktığını; bu seslerin öğretiminde de dikkatli olmak gerektiğini belirtmiştir (2007, s.240-241). Öğreticiler ana dili Arapça olan öğrencilere Türkçe öğretirken alfabeden ve öğrencilerin ses envanterinden kaynaklı sesletim sorunlarını göz önünde bulundurmalı; farklılıklar, benzerlikler ve ortaklıklardan yararlanarak öğrencilerin sesletim sorunlarını aşmalarına yönelik etkinlikler oluşturmalıdır.

4. Türkçenin ve Arapçanın Parçalarüstü Birimlerinin Karşılaştırılması

Alan yazında bürün, suprasegmental, paralinguistik, prozodi gibi terimlerle karşımıza çıkan; iletinin duygusunu taşıyan vurgu, ton, ezgi gibi birimler parçalarüstü birimlerdir. Parçalarüstü birimler dilden dile kültürden kültüre değişiklik gösterebilir. Erdem Nas, parçalarüstü birimlerin yazı dilinde parçalı birimler gibi abece düzeniyle gösterilmediğini; sadece bazı noktalama işaretleri veya yazım farklılıklarıyla ifade edilebilen ses özellikleri olduğunu ifade etmiştir (2019a, s. 67). Bireyler hem ana dilinde hem de yabancı dilde anlamı doğru bir şekilde iletmek veya önemli unsurlara dikkat çekmek için dilin parçalarüstü özelliklerinden yararlanmaktadır. Chun (2002, s. 3), ton, ritim, vurgu gibi özelliklerin tek bir ünlü veya ünsüzden sıyrılarak hece, sözcük ve cümleye kadar uzandığını belirtmiştir. Parçalarüstü birimler özellikle dinleme ve konuşma becerisinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla hedef dilde etkili ve doğru iletişim için öğrencilerin dilin ritmik desenlerini bilmesi en az parçalı birimler kadar önemlidir.

4.1 Vurgu

Vurgu; perde, ses yüksekliği ve uzunluğun anlama etkisini kapsayan bir terimdir ve özellikle Türkçe, İngilizce gibi dillerde semantik farklılıklara yol açabilmektedir. Underhill, vurgunun Türkçede belirgin bir rol oynadığını, yükselen tonun sadece vurgulu hecede bulunduğunu dile getirmiştir (1985, s. 18). Benzing'e göre basınç değil, ton dinamiktir. *Ar'tık* "şimdi, nihayet", *artık* "arta kalan", *yal'nız* "yalnızca", *yalnız* "tek başına", *ha'yır* "reddetme", *hayır* "yardım" sözcük çiftlerinde net bir şekilde görüleceği üzere vurgu Türkçede işlevle ilgili bir özelliktir (1941, s. 300-301). Konuşma sürecinde nefesin daha yeğin çıkması sonucu ortaya çıkan vurgu sözcükteki bir hecede, cümledeki bir sözcükte yer alabilir. Türkçe kökenli sözcüklerde vurgu, sözcük çiftlerinde olduğu gibi karşıt bir durum yoksa son hecededir. İsim ve fiil köklerine ne kadar ek gelirse gelsin vurgu son heceye taşınır. Banguoğlu'na göre birçok Türkçe ve alıntı sözcükte vurgu, bir önceki veya en baştaki hecede bulunabilir. Son hecede bulunmayan vurgu ise gerilek vurgu olarak adlandırılır (1959, s. 182). Ayrıca Türkçe sözcüklerde vurgu dereceleri, işlevsel açıdan "vurgulu veya birinci derecede vurgulu" ve "vurgusuz veya ikinci derecede vurgulu" olarak iki şekilde tanımlanmaktadır (Erdem Nas & Akbulut, 2021, s. 190). WALS'te de Türkçenin sabit bir vurgusu olmadığı; anlama göre vurgunun yerinin değişebildiği ve vurgunun her yerde olabileceği belirtilmiştir (Goedemans ve Hulst, 2013a; Goedemans ve Hulst, 2013b). Türkçede sözcük vurgusu kuralları şu şekildedir:

- Türkçe sözcüklerde çoklukla son hece vurguludur: *çiçek'*, *çiçekçi'*, *çiçekçilik'*
- Tek heceli sözcükler genel olarak vurguludur: *çok'*, *tek'*, *Türk'*
- -mA olumsuzluk eki vurguyu kendi üzerine alır: *uyuma'dım*, *gelme'yecek*
- Zarflarda vurgu çoğunlukla ilk heceye yapılır: *son'ra*, *ya'rın*, *ar'tık*
- Birçok ünlemde vurgu ilk hecededir: *ya'zık*, *hay'di*
- İki heceli yer adlarında vurgu ilk hecede bulunur: *İz'mir*, *Ay'dın*, *Kon'ya*
- Alıntı sözcüklerde ve üç heceli yer adlarında vurgu ilk veya ikinci heceye taşınır: *İstan'bul*, *Nev'sehir*
- Hayvan adlarında vurgu genellikle son hecededir: *leylek'*, *kedi'*
- Akrabalık adlarında vurgu çoğunlukla ilk heceye taşınır: *yen'ge*, *tey'ze*
- -istan ile biten yer adlarında son hece vurgulu söylenir: *Bulgaristan'*, *Kazakistan'*
- -iye ile biten yer adlarında vurgu bu ekten önceki hecededir: *Tür'kiye*, *Burha'niye*
- Kişi adlarında vurgu son hece üzerindedir: *Osman'*, *Ömer'*
- Birleşik sözcüklerde vurgu genellikle ilk sözcüğün son hecesindedir: *Eski'sehir*, *Dolma'bahçe*
- Pekleştirme sıfatlarında pekiştirme tek heceliyse ilk, iki heceliyse ikinci hece vurgulu söylenir: *kıp'kırmızı*, *yapa'yalnız*
- Renk adlarında vurgu son hecededir: *sarı'*, *yeşil'*
- İlk hece dört sesli ise vurguyu üstüne çeker: *Türk'çe*, *ders'lik*, *dans'çı*

Sözcük vurgusu bazı Arap lehçelerinde anlam ayırıcı olarak kullanılsa da Modern Standart Arapçada (MSA) vurgunun ayırt edici bir işlevi yoktur. Yani vurgu Arapçada paralinguistik bir özelliğe sahip değildir. Arapçada vurgu genellikle sözcüğün başlangıcını ve sonunu belirlemede kullanılır. Buna sabit vurgu denir ve belirli kurallar çerçevesinde sözcüğün belirli yerlerinde bulunur (Özkanlı, 2023, s. 53). Sabit vurguyla kastedilen şey, vurgunun sözcükteki sabit yeri değildir. Arapçada sabit vurgunun yeri kök veya çekimlenen sözcüğe getirilen eklerle göre değişiklik gösterir. Yani hangi hecenin vurgulu söyleneceği sözcüğe getirilen ön ek-son ek kurallarına göre belirlenir. Örnek vermek gerekirse g-r-b kökünden türeyen “غرب” *gharb* (batı) sözcüğü tek hecelidir ve vurgu sözcüğün tamamındadır. “غريب” *gharib* (yabancı) sözcüğü iki hecelidir ve vurgu ikinci heceye kayar. “غربة” *ghurba* (gurbet) sözcüğü de iki hecelidir ancak bu sözcükte ilk hece baskılı söylenir. “غراباء” *ghurabaa* (yabancılar) sözcüğü üç hecelidir ve üçüncü hecedeki uzun ünlü nedeniyle vurgu sözcüğün sonundadır. Polat, Arapçada Türkçede olmayan uzun ünlüler olduğu için vurguların genellikle bu ünlülerle yapıldığını; bu bakımdan Arapçanın bir nota dili olduğunu ifade etmiştir (2021, s. 21). MSA’da üç farklı derecede vurgudan söz etmek mümkündür: güçlü, orta ve zayıf vurgu. Vurgulanan hecenin hemen üstüne yerleştirilen ['] işareti güçlü vurguyu, altına yerleştirilen [,] işareti orta vurguyu belirtir. Zayıf hece, yazılı bir işarete sahip değildir. Vurgu ilk, ikinci veya son hece üzerinde olabilir (Özkanlı, 2023, s.51). WALS’te ise Arapçanın sabit bir vurgusu olmadığı, vurgunun sağa odaklı yapıldığı belirtilmiştir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Brockelmann da Arapçada sözcüğün hece açısından sahip olduğu nicelik ve niteliğe göre vurgusunun değiştiğini belirtmiştir. Vurgu öncelikle sözcüğün sonunda bulunan uzun hece üzerinde yapılır. Sözcüğün son hecesi uzun değilse geriye doğru sayılarak hangi hece uzunsa o, sözcükte uzun hece yoksa ilk hece vurgulanır (1916, s.61).

Türkçede cümle vurgusunun yeri iletive bağlı olarak değişebilir. Örneğin ses perdesi yükseliyorsa düşünce veya cümle henüz tamamlanmamıştır. Perdenin düşmesi ise cümlenin sonuna geldiğini gösterir. Bu nedenle özne yükleme oranla daha şiddetli söylenir. Şart cümlesi yükselen, sonuç cümlesi

alçalan tona sahiptir. Soruların ve ünlemlerin tonlaması da yüksektir (Lewis, 2000, s. 24). Söz diziminde odak vurgulu söylenir ve genellikle bu sözcük yüklemine önüne taşınır. Ancak cümle vurgusunda da farklı kurallar söz konusudur:

- Vurgulanmak istenen sözcük yüklemine önüne kaydırılır: Dün *alışverişe* gittim./*Alışverişe dün* gittim.
- İsim cümlelerinde vurgu yüklem üzerindedir: Hava *kapalıydı*.
- Cümlede soru zarfı varsa zarf vurgulanır: Ankara'ya *ne zaman* geliyorsun?
- Cümlede soru edatı varsa vurgulanmak istenen öge edatın önüne taşınır: Yemeği *bana* mı hazırladın?/ *Bana yemek* mi hazırladın?

Arapçada cümle vurgusu kuralları ise şöyledir:

- Emir veya emir ifade eden cümlelerde vurgu emirdedir.
- Soru, olumsuzluk, şart gibi ifade eden cümlelerde vurgu edattadır.
- İsim cümlelerinde vurgu, vurgulanmak istenen bölümdedir (Ceviz, 1997).

Türkçe ile Arapça cümle vurgusu bakımından karşılaştırıldığında Türkçede genellikle odak yüklemine önüne kaydırılırken Arapçada vurgulanmak istenen öge cümle başına taşınır. Yani Arapçada ilk önce odak söylenir.

4.2. Ton

Konuşma sırasında ses perdesinin yükselip alçalması durumu ton olarak adlandırılır ve konuşmanın ezgisini oluşturur. Ses tellerinin belirli bir zaman diliminde tamamen açılıp kapanma sayısı olan titreşim frekansı, bir sesin yükseklik-alçaklığına işaret eder (Chun, 2002, s.4-5). Farklı titreşimlerdeki vurgular birleşerek seslerde farklılıklar yaratmaktadır. Vurgu titreşiminin alçalmasıyla "alçalan ses", yükselmesiyle "yükselen ses", aynı şekilde devam etmesiyle ise "düz ses" meydana gelir (Coşkun, 2000). Sözcüklerdeki ton değişikliği, konuşmayı tekdüzelikten çıkarmasının yanı sıra bireyin psikolojik durumunu yansıtır çünkü birey duygularını söze ve seslere aktarır (Göktaş, 2024, s. 34). Yani Türkçede ton, tıpkı vurgu gibi duyguları (öfke, şaşkınlık, mutluluk) yansıtan bir özelliğe sahiptir. Modern Standart Arapçada da cümle üzerinde gerçekleşen intonasyonun çoğu doğrulama, onay, öfke, şaşkınlık ve hayal kırıklığı gibi sentaksı aşan anlamları vermek için kullanılır (Özkanlı, 2023, s.54-55). Ancak Türkçe de Arapça da ton dili değildir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Yani iki dilde de ton; Çince, Tayca, Vietnamca dillerinde olduğu gibi sözcük ve sözcük grupları arasında anlam farklılığına yol açmamaktadır.

4.3. Süre

Konuşmanın estetik yönünü oluşturan parçalarüstü yapılardan biri süredir. Ünlülerin artikülasyonlarının başlangıcından bitişine kadar geçen zamana süre denir. Seslerin çıkışları, çıkarken boğumlandıkları noktalarla birlikte çıkış süreleri de parçalarüstü ses özelliklerinin birbiri içindeki ahengi için önemlidir (Erdem Nas, 2019b, s.67). Fonetik olarak bir sesin fiziksel süresine atıfta bulunan ses uzunluğu bağlam içerisinde değişebilir. Bu yüzden bir ses için belirli bir süre veya süre aralığı bulunmaz. Bu terim, fonetik bağlamda süre (length), fonolojik bağlamda uzunluk (duration) olarak sınırlanabilir. Diller genellikle bir fonolojik uzunluk derecesine sahiptir. Örneğin Arapça temelde üç kısa ve üç uzun ünlüye sahiptir. Türkçedeki ünlüler asıl uzunluklarını kaybettiklerinden uzun ünlüler ya yabancı kökenli sözcüklerde ya da ses yitimiyle oluşan özel durumlarda karşımıza çıkmaktadır (Ergenç, 1989). Türkçe kökenli sözcüklerde sonradan ortaya çıkmış çok sayıda uzun ünlü bulunabilir ama yazım,

çoğu durumda bunu görmemizi engeller. Günümüz laboratuvar çalışmaları sayesinde örneğin *yumuşak g* adı verilen /ğ/ sesinin *doğru>dōru, bağlı>bālī* örneklerinde olduğu gibi aslında çevresindeki ünlüyü uzattığı ortaya çıkmıştır (Demir ve Yılmaz, 2011, s.42). Fakat Türkçede bu uzunluk yazıda gösterilmez. Bu sebeple farklı anlamlara gelen ancak aynı şekilde yazılan sözcüklerin anlamının birçok dilde olduğu gibi bağlamdan çıkarılması gerekir. Bu durum Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için zorlayıcı olabilir. Özellikle Arapça konuşurları kaynak dillerinden kopyalanan sözcükleri ana dillerindeki gibi uzun ünlü ile söyleyebilir.

4.4. Durak ve Kavşak

Konuşma esnasında veya bir metni seslendirirken soluk almak ve güçlü bir anlatım sağlamak için cümleler, sözcük öbekleri ve sözcükler arasındaki bekleme süresine *durak* denir (Dolunay, 2022, s.241). Konuşmanın doğallığı içerisinde bazen soluk alma süresince bazen de daha kısa sürede durup tekrar etme durumu olan durak (Tunalı, 2018), doğru yerde kullanılmazsa anlam kargaşası yaratabilir. MSA'da isim tamlamasının tamlayıcıları arasında *baab al-bayt* “evin kapısı”; fiil cümlelerinde fiil ile özne arasında; isim ve fiillerin başına eklenen öneklerde; işaret sıfatları ile isimler arasında; isimlerle nitelendirme sıfatları arasında durak yapmak uygun değildir (Özkanlı, 2023, s.57).

Ünsüzle biten bir sözcük ile ünlüyle başlayan bir sözcük arasında söyleyişte ulamayı ortadan kaldırmak amacıyla verilen kısa aralara kavşak denir (Ergenç, 1989). “Yol açık; yola çık.” örneğinde olduğu gibi iki sözcük arasında doğru yerde ara verilmezse ileti yanlış anlaşılacaktır. Kavşak, konuşma sırasında sesler arasındaki akışı ve duraksamaları hesaba katan iki fonem arasındaki sınırdır. MSA'da ise kavşaklar belirli bir kuralı takip etmez. Cümlelerin dil bilimsel, yapısal ve anlamsal özelliklerine bağlı olarak gerçekleşme yerleri ve zamanları değişebilir.

5. Sonuç

Tipolojik olarak karşılaştırıldığında Türkçe ve Arapça; fonolojik, morfolojik ve sentaktik olarak birbirinden çok farklıdır. Afro-Asyatik dil ailesinin semitik dil grubunda yer alan Arapçanın 28 ünsüzü vardır ve bu ünsüzlerin önemli bir kısmı Türkçede bulunmamaktadır. Altay dil grubundaki Türkçede 21 ünsüz vardır ve bu ünsüzlerden /ç/, /g/, /ğ/, /j/, /p/, /v/, /j/ sesleri Arapçada yoktur. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrenciler bu sesbirimlerin üretiminde sıklıkla sorun yaşamaktadır.

Ünlüler bakımından karşılaştırıldığında Arapça üç uzun /a:/, /i:/, /u:/ ve üç kısa /a/, /i/, /u/ ünlüye sahiptir; Türkçe ise dünya dilleri arasında ünlü envanteri bakımından zengin sayılan dillerdendir ve Türkçede sekiz ünlü bulunur. Ayrıca ünlü-ünsüz birlikleri sırasında oluşan alofonlarla Türkçenin ünlü sayısının daha da arttığını söylemek mümkündür. Türkçenin tipik ünlüleri /ı/, /ü/ ve /ö'dür ancak Arapçada /o/ ünlüsü de olmadığından Arapça konuşurları, Türkçe öğrenirken bu sesbirimlere yönelik fonetik farkındalık geliştirmekte güçlük yaşamaktadır.

Ana dili Arapça olan öğrencilerin Türkçenin sesbirimlerine yönelik bu farkındalığı edinmemesinin önündeki en büyük engellerden biri de alfabe farklılığıdır. Türkçe ile Arapçanın yazı sistemi çok farklıdır. Arapça yazımda ünlüler ya *med* harfleriyle karşlanır ya *harekelerle* gösterilir ya da gösterilmez. Öğrenciler özellikle yazma becerisinde ünlülerin üretimi sırasında ana dili engeliyle karşılaşmaktadır.

Türkçe ile Arapça parçalarüstü birimler açısından farklı nitelikte dillerdir. Türkçede vurgu paralinguistikdir. Bireyin iletisine ve duygu durumuna göre vurgunun yeri değişir. Özellikle sözcük çiftlerinde de anlama göre vurgu farklı bir hecede üretilir. Arapça trokaik bir dil olsa da vurgunun

anlama etki eden bir işlevi yoktur. Vurgu genellikle uzun ünlülerle yapılır ve sözcüğün başlangıcını veya sonunu belirlemek için kullanılır. Ton bakımından incelendiğinde her iki dilin de zayıf tonlu diller arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sesletim becerisinin gelişimi fonolojik farkındalığın kazanılmasına bağlıdır. Sesletim becerisi dört temel dil becerisinin gelişiminde güçlü bir etken olduğu için üzerinde müstakil bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Öğreticiler, hedef kitesini iyi analiz edebilecek yeterliğe sahip olsa bile sesletim becerisini geliştirmek için yeterince etkinlik yapmamakta veya diğer becerileri geliştirmek üzere yapılan etkinliklerde öğrencilerin fonolojik farkındalığı kendi kendine kazanabileceğini düşünmektedir. Bu araştırma, hedef kitlesi Arapça konuşurlarından oluşan öğretmenler için Arapça ile Türkçenin fonolojisindeki tipolojik farklılıklara ve bu farklılıklardan kaynaklı sesletim sorunlarına ışık tutacaktır.

Kaynakça

- Akdağ, S. (2022). *Kur'ân dilinin fonetik yapısı: Kıraat ve dilbilim çerçevesinde*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Austerlitz, R. (1986). Areal phonetic typology in time: North and East Asia. W. P. Lehmann içinde, *Language Typology 1985* (s. 27-42). Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Banguoğlu, T. (1959). *Türk grameri: Sesbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bawer, A. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afganistan kökenli Özbek öğrencilerin yazma becerisindeki hataların tespiti. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 13-22.
- Benzing, J. (1941). Noch einmal die Frage der Betonung im Türkischen. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 95(2), 300-304.
- Beydili Kaya, E. (2019). Suriyelilerin Türkçe öğrenirken yaşadıkları dil sorunları. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(1), 73-92.
- Bölükbaş, F. (2011). Arap öğrencilerin Türkçe yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 6(3), 1357-1367.
- Brockelmann, C. (1916). *Semitische sprachwissenschaft*. Leipzig: Göschensche Verlagshandlung G.m.b.H.
- Ceviz, N. (1997). Arapça'da kelime vurgusu. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 60, 57-63.
- Chun, D. M. (2002). *Discourse intonation in L2: From theory and research to practice*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Coşkun, M. V. (2000). Türkiye Türkçesinde vurgu, ton, ezgi. *Türk Dili*, 126-130.
- Çangal, Ö., & Göktaş, B. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen temel seviyedeki Bosna Hersekli öğrencilerin yazma problemleri. *Uluslararası Türk kültürü sempozyumu: Dil-tarih-coğrafya* (s. 274-286). Ankara: ASOS Yayınları.
- Dalak, H. D., & Mercan, Ö. (2017). Suudi öğrenenlerin Arapçada olmayıp Türkçede olan ünsüz seslerde yaptığı telaffuz hatalarının analizi. *Kafkas Üniversitesi Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 10-18.
- Dayan, S. (2020). Araplara Türkçe öğretiminde karşılaşılan problemler: Bağdat örneği. *Journal of Research in Turkic Languages*, 2(2), 139-146.
- Demir, N. (2021). Türkçenin başka dillerle karşılaştırılması ve temel kavramlar. E. Aktaş, & V. Halitoğlu içinde, *Etkinlik temelli yabancı dil olarak Türkçe öğretimi (kuramdan uygulamaya)* (s. 1-22). Ankara: Nobel Akademi.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2011). *Türkçe ses bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Demirci, R. (2019). Alfabe farklılıklarının yabancılara Türkçe öğretimindeki etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, C. (2007). Arap öğrencilere Türkçe sesbilgisi öğretimi. *Marife*, 7(2), 233-249.
- Dryer, M. S., & Haspelmath, M. (2013). *WALS Online*. 02 14, 2024 tarihinde <https://wals.info> adresinden alındı
- Embarki, M. (2013). Phonetics. J. Owens içinde, *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 23-44). Oxford: Oxford University Press.
- Erdem Nas, G. (2019a). Birleşik sözcüklerde vurgunun (ölçülebilir) görünüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 665-676.
- Erdem Nas, G. (2019b). Türkçede tek seslemlilerdeki seslerin süre özellikleri. *Prozodi (Bürün Bilimi) ve Konuşma Çalışmaları* (s. 67-77). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem Nas, G. (2020). Türkçenin sesletiminin yabancılara öğretimi üzerine notlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67, 703-714.
- Erdem Nas, G., & Akbulut, B. (2021). Yabancılara Türkçe öğretiminde bürün bilimsel bir yaklaşım-

- Boşnak konuşurların Türkçe vurgu üretimleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 72, 185-208.
- Erdem Nas, G., & Yalçınkaya, S. (2021). Endonezya dili konuşurlarının Türkçe ünlü üretimi (Bir R Dili Uygulaması). *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, 1-24.
- Ergenç, İ. (1989). *Türkiye Türkçesinin görevsel sesbilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Ergenç, İ. (2002). *Konuşma dili ve Türkçenin söyleyiş sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Ergenç, İ., & Uzun, İ. P. (2020). *Türkçenin ses dizgesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gabrielatos, C. (2001). L1 use in ELT: Not a skeleton, but a bone of contention. *Bridges* 6, 33-35.
- Goedemans, R., & Hulst, H. v. (2013a). *The World Atlas of Language Structures Online*. (M. S. Dryer, & M. Haspelmath, Düzenleyenler) 03 15, 2024 tarihinde WALS Online: <http://wals.info/chapter/15> adresinden alındı
- Goedemans, R., & Hulst, H. v. (2013b). *The World Atlas of Language Structures Online*. (M. S. Dryer, & M. Haspelmath, Dü) 03 15, 2024 tarihinde WALS Online: <http://wals.info/chapter/14> adresinden alındı
- Gordon, M. K. (2016). *Phonological typology (Vol. 1)*. Oxford: Oxford University Press.
- Göktaş, B. (2024). Arapça konuşurlarının erken ve geç dil öğrenim süreçlerinde Türkçe sesletim becerileri. (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Göktaş, B., & Karataş, F. (2022). Sudan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 5(1), 26-54.
- Hayes, B. (2009). *Introductory phonology*. John Wiley & Sons.
- Johanson, L. (2014). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. (N. Demir, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kornfilt, J. (2018). Turkish and the Turkic languages. B. Comrie içinde, *In The world's major languages* (s. 536-561). New York: Routledge.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures; applied linguistics for language teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Lewis, G. (2000). *Turkish grammar*. New York: Oxford University Press.
- Maddieson, I. (2013). *Vowel Quality Inventories*. 02 01, 2024 tarihinde The World Atlas of Languages Structures: wals.info adresinden alındı
- Odlin, T. (1989). *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Özdemir, V., & Yazıcı, M. H. (2017). Araplara Türkçe öğretiminde alfabe sorunu: İskenderiye örneği. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 2(1), 55-70.
- Özgen, M., & Koşaner, Ö. (2020). *Dünya dillerinden örneklerle dilbilimsel tipoloji*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özkanlı, Z. (2023). Suprasegmental phonemes in conversational Arabic: stress, intonation, pause and stop. *Nisar*, 3, 47-59.
- Polat, H. (2021). *Anadili Arapça olanlara Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Saadah, E. (2011). The production of Arabic vowels by english L2 learners and heritage speakers of Arabic. *The production of Arabic vowels by english L2 learners and heritage speakers of Arabic*. Urbana-Champaign: University of Illionis.
- Sayed, R. A. (2017). Türkiye'de Türkçe öğrenen Arap öğrencilerle Mısır'da Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma becerisi gelişiminin karşılaştırılması ve çözüm önerileri (Mısır Yunus Emre Enstitüsü ve

- Gazi Tömer örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Selen, N. (1979). *Söyleyiş sesbilimi, akustik sesbilim ve Türkiye Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Spinoza, B. (1968). *Abrégé de grammaire hébraïque*. (J. Askénazi, & J. Askénazi-Gerson, Çev.) Paris: Librairie philosophique J. Vrin.
- Şen, A., & Akdağ, S. (2023). Dilbilimsel tipoloji ve Arapçanın dünya dilleri arasındaki yeri. *Şarkiyat Mecmuası*, 35-52.
- Şengül, K. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde alfabe sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(1), 325-339.
- Tekin, G., Karatay, H., & Hızal, M. (2022). The effect of Turkish pronunciation training on brain: An fMRI study. *Education Quarterly Reviews*, 5(2), 25-38.
- Underhill, R. (1985). *Turkish grammar*. Cambridge: The MIT Press.
- Uralgiray, Y. (1986). *Modern metotlu uygulamalı tahlilli ve araştırmalı Arapça ilk ve ileri dilbilgisi*. Riyad: Safir Press.
- Uzun, N. E. (2013). Dil öğretiminde dil tipolojisinin yeri üzerine. A. Okur, & M. Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 551-563). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ., & Şeref, İ. (2015). Arap öğrencilerin Türkçe okuma sesletim becerilerinin geliştirilmesinde şiirden yararlanma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(3), 1213-1228.
- Yüceol Özezen, M. (2021). Dilbilimsel tipoloji ve Türkçe. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 49, 117-133.

05. Harezmi ve Kıpçak Türkçesi Dönemi Eserlerinin Transkripsiyon Meselesi Üzerine¹

Harun ALTUN²

APA: Altun, H. (2024). Harezmi ve Kıpçak Türkçesi Dönemi Eserlerinin Transkripsiyon Meselesi Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 53-68. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968499>

Öz

Dil, insanların hem yazılı hem de sözlü iletişimde kullandığı anlamlı seslerden meydana gelen örölmüş bir sistemdir. Dilin yazılı aktarımını ifade eden alfabe de dildeki bir sese karşılık gelen harfler dizini, semboller kümesidir. Bu harfler dizini ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda hüküm sürmüş ve yaşamış olan Türklerin alfabeleri de buna bağlı olarak süreç içinde değişiklik göstermiştir. Orta Asya'da göçebe hayatla başlayan bu macera zamanla Avrupa'nın sınırlarına ulaşmıştır. Bu uzun macerada Türklerin kullandığı alfabeler Göktürk, Uygur, Mani, Süryani, Brahmi, Arap, Ermeni, İbrani, Kiril ve son olarak da Latin alfabesi olmuştur. Bunlardan Göktürk ve Uygur alfabeleri bizzat Türkler tarafından oluşturulmuş, diğerleri ise Türklerin diğer toplumların tesiri altında kalarak kullandığı alfabeler olmuştur. Türkçenin tarihi seyri incelendiğinde metin çalışmalarını önemli bir yer tutmaktadır. Metinlerin yazılı aktarımını yapılırken alfabedeki seslerin Latin alfabesine dönüştürülmesi ve transkripsiyon meselesine azami ölçüde dikkat edilmelidir. Transkripsiyon, bir alfabede var olan seslerin veya harflerin birtakım özel işaretler kullanılarak başka bir alfabenin harflerine aktarılıp onlarla gösterilmesini ifade eder ve genel olarak Latin alfabesine çevrilmesi şekliyle kendini gösterir. Bu çalışmamızın amaç, kapsam ve değerlendirilmesi, Harezmi ve Kıpçak Türkçesi dönemindeki eserlerden hareketle dönemlerin imlasının ve yazılı okunuşlarının bugün kullandığımız Latin alfabesine aktarım izahı meselesidir. Bununla birlikte Harezmi ve Kıpçak Türkçesinden seçilen başlıca eserler ve dönem özellikleri, metinlerdeki okuma yorumları, kapalı e'nin transkripsiyon farklılıkları, özellikle İslamiyetin etkisiyle metinlerde çokça yer alan Arapça ve Farsça alıntı unsurlarını örneklendirilmesi ve değerlendirilmesi makalemizin gelişim safhalarını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Transkripsiyon, Harezmi ve Kıpçak Dönemi, imla ve yazılı tipleri.

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 11
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 16.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968499>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı PhD Student, İstanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Department of Old Turkish Language (İstanbul/ Türkiye), **eposta:** altunnharun@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-6140-3976>, **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21>, **ISNI:** [0000 0001 2166 6619](https://orcid.org/0000-0001-2166-6619), **Crossref Funder ID:** [501100002657](https://orcid.org/501100002657)

On the Issue of Transcription in the Works of Khwarezm and Kipchak Turkish Period³

Abstract

Language is a woven system consisting of meaningful sounds that people use in both written and oral communication. The alphabet, which expresses the written transmission of the language, is a set of letters and symbols corresponding to a sound in the language. This set of letters varies from country to country and region to region. The alphabets of the Turks, who have ruled and lived in various geographies throughout history, have also changed accordingly. This adventure, which started with a nomadic life in Central Asia, eventually reached the borders of Europe. The alphabets used by the Turks in this long adventure were; Gokturk, Uyghur, Manichaeon, Syriac, Brahmi, Arabic, Armenian, Hebrew, Cyrillic and finally Latin alphabets. Of these alphabets, the Gokturk and Uyghur alphabets were created by the Turks themselves, while the other alphabets were alphabets used by the Turks under the influence of other societies. When the historical course of Turkish is examined, text studies hold an important place. When writing the texts, utmost attention should be paid to the conversion of the sounds in the alphabet to the Latin alphabet and the issue of transcription. Transcription refers to the transfer of sounds or letters existing in an alphabet to the letters of another alphabet using some special signs and showing them with them, and generally shows itself in the form of translating into the Latin alphabet. The aim, scope and evaluation of this study is the issue of explaining the spelling and reading of the periods to the Latin alphabet we use today, based on the works of the Khwarezm and Kipchak Turkish period. In addition, the main works selected from Khwarezm and Kipchak Turkish and the characteristics of the period, reading comments in the texts, transcription differences of the closed e, and the exemplification and evaluation of the Arabic and Persian loanwords that are frequently found in the texts, especially under the influence of Islam, constitute the development stages of our article.

Keywords: Transcription, Khwarezm and Kipchak Period, orthography and fonts.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 11

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 16.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968499>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Dil, insanoğlunun geçmişten günümüze kadar iletişim kurabildiği yegâne vasıta. Bununla beraber konuşulanların gelecek kuşaklara aktarımı hususunda yazı büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan imlâ, yani yazım, dilin görsel biçimindeki sunumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle dildeki sesleri iyi biçimde yazıya yansıtabilen dillerin alfabeleri, yani yazı sistemleri başarılı kabul edilmektedir. Bir dilin seslerini karşılamak için oluşturulan çeşitli sembol ve işaretlerden oluşan alfabenin yeterliliği, dilin sistemini ortaya koyan seslerini karşılamakta kullandığı sembollerin yeterliliği ile orantılıdır (Tulum, 1991, s. 24). Bu doğrultuda yabancı bir milletin ferdi ile anlaşabilmek için mutlaka o dilin işleyiş sistemini öğrenmek gerekir. Ancak bu öğrenme en temel ve hayati seviyede olmaktadır. Bu sebeple yabancı bir dil, öncelikle dilin basit dilbilgisi kuralları ve sözdizimi bilgisi düzeyinde gerçekleşir. Böylece transkripsiyon metinleri Türkçenin en basit ve dönemi için konuşulan Türkçeyi gösteren materyalleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yağmur, 2014, s. 211).

Transkripsiyon, bir eserde yer alan kelimelerin 'yorumlanarak' okunmasıdır. Dolayısıyla bir kelimeyi okurken kelimenin tarihsel süreçte geçirdiği evreleri ve değişimleri bilmek okuyucuya önemli bir katkı sağlamaktadır. *Transkripsiyon Göktürk, Uygur, Kiril, Grek vb. alfabelerin seslerinin Latin alfabesindeki yazı okarakterlerine çevrilmesi şeklinde görüldüğü gibi daha çok şarkiyat çalışmalarına paralel olarak Arapça metinlerin, Arap alfabesinin kullanıldığı Farsça ve Urduca metinlerin ve aynı alfabeyle yazılmış Türkçe metinlerin Latin harflerine dönüştürülmesi şeklinde uygulanır. Özellikle şarkiyatçılarla bazı çağdaş Türk âlimlerinden bilimsel çalışma ve neşir yapanlar arasında yaygındır. Bu tür metinlerin Latin harfleriyle yazılmasına 'Latinizasyon', bu duruma getirilmiş metinlere 'Latinize' denilir* (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2012, s. 306).

Karahanlı döneminden itibaren İslamiyet'in kabulüyle Arap alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devletinin kuruluş ve yıkılış zamanlarını da içine alan sekiz yüz yıllık bir alfabe kullanımı söz konusudur. Bu uzun seneler içinde çok sayıda edebî eser kaleme alınmış ve istinsah edilmiştir. Günümüzde bu eserlerden faydalanmak için Arap alfabesinden Latin alfabesine aktarım önemli bir aşamadır. Çünkü bu eserlerin -özellikle- morfolojik ve fonetik açıklamaları için öncelikle yazı çevirilerinin yapılması gerekmektedir. Yazı çeviri dediğimiz, genel kabul gören adıyla transkripsiyondur.

Latin alfabesine aktarılan her Arap harfli metin, metnin transkripsiyonunu yapan kişinin metni yorumlayışından kaynaklanan önemli müdahaleleri içerir. Öyle ki, mevcut herhangi bir transkripsiyon sisteminden hareket ederek orijinal metne varmanın imkanı yoktur. Bundan dolayı *transkripsiyonu yapan kişi ve okuyanlar için yapılan transkripsiyonun doğru olup olmadığını kontrol etmenin de basit ve kolay bir yolu yoktur; bunu kontrol etmenin tek yolu zahmetli ve zorlu bir süreç olan orijinal yazmaya müracaat etmektir. Transkripsiyon ve edisyon işlemlerinden geçmiş metinleri kullanan araştırmacılar transkripsiyonu yapan kişinin metni hazırlarken verdiği kararlara fazlasıyla -belki de aşırı derecede- güvenmek zorunda kalmaktadır* (Andrews, 2010, s. 1213). Bu da, yapılacak dil incelemesi açısından hatalara sebep olabilir.

Yazı çeviride kararsız kalınan durumlarda 'tahlil' de önemli bir yer tutmaktadır. Tahlilden kasıt harf çevirisi yapmaktır. Harf çevirisi yani transliterasyon, bir yazı sisteminin bire bir harfe harf karşılıklarıyla başka yazı stiline aktarımıdır. Kelimedeki ünlüleri ve ünsüzleri sıralayıp çözümlenmek de metin okumada yardımcı olan önemli bir yöntemdir.

1. Harezmi Türkçesi Eserlerinin Dil Özellikleri ve Transkripsiyon Gösterimleri

Harezmi bölgesi coğrafi olarak önceki dönemlerden beri bozkırlardaki göçebe gruplarının özellikle ticari anlamda münasebette olduğu bir yer olmuştur. Bu bozkır sahası Türk kavimleri tarafından ele geçirildikten sonra buradaki Türk unsurunun güçlenmeye başladığını görmekteyiz. *İslam medeniyetinin baskısı altında, İslamiyeti kabul edip Müslüman coğrafyasına gelen Türk grupları, özellikle Selçuklu zamanındaki İran kimliğini Türkleştirmek adına çok büyük bir çaba sergilemişlerdir* (Hacıeminoğlu, 1997, s. 2). *Tüm bu siyasi gelişmelerin sonucunda Harezmi Türkleşerek XII. yüzyılda bir kültür merkezi olarak kendini göstermiştir* (Argunşah & Sağol Yüksekaya, 2016, s. 162). *Harezmişahlar devletin teşkilat yapılanmasında Büyük Selçuklu Devletini kendilerine örnek almışlardır. Merkezî idarenin ve bürokrasinin başında vezir yer alıyordu. Devletin resmî dili Farsça olmuştur* (Tameri, 1997, s. 228-231).

Harezmi şivesinin ilk unsurlarını, buranın Türkleşmesinden önceki ticarî ilişkiler sebebiyle, Harezmi'nin İran şivesine dahil olan çeşitli Türkçe kelimeler ve kavramlar oluşturmaktadır. Bunlar, büyük bir ihtimalle, ticaret ve resmî muamelelere ait kelimelerden başka bir şey değildir (Caferoğlu, 1974, s. 107).

Devlet yönetiminde ve eğitimde genel olarak Arapça ve Farsça geçerli diller olmakla birlikte Türkçe giderek kalabalıklaşan Türk dilli kişilerin dinî ve edebî ihtiyaçlarının karşılanması için geliştirilen bir dil haline gelmiştir. *XI. yüzyılda başlayan Harezmi'nin Türkleşmesi durumu, XIII. yüzyıla kadar devam etmiş ve Harezmliler ona bağlı olan bölgelerdeki yazı dilinin kuruluşu bölgenin Türkleşmesinden sonra olmuştur* (Argunşah & Sağol Yüksekaya, 2016, s. 163).

Eski Anadolu Türkçesi ile Orta Türkçe döneminin başlangıç yazı dillerini oluşturan (Ata, 2010, s. 29) Harezmi Türkçesi, XI-XII yüzyılda gerek etnik yapı gerekse siyasî hayat bakımından Türkleşen Harezmi bölgesinde Oğuz, Kıpçak, Kanglı boylarının yerleşik hayata geçmelerinin sonucu olarak Türk dilinin doğu kolunu oluşturan Karahanlı Türkçesi temelinde, güney-batı kolunu teşkil eden Oğuz Türkçesi ve kuzey-batı kolunu meydana getiren Kıpçak Türkçesinin bu bölgede iyice karışıp kaynaşmasından oluşan Türkçeye verilen isimdir. Böylece halkın etnik yapısı gibi bu bölgenin dili de karma bir yapıya bürünmüştür (Ata, 1997, s. 23).

Harezmi Sir-Derya'nın denize döküldüğü bölge ile birlikte, daha Moğol devrinde önce Kaşgar'ın yanında ikinci bir edebiyat merkezi olarak önemli bir rol oynamış ve bu bölge 11.-12. yüzyıllarda Oğuz ve Kıpçak boyları tarafından Türkleştirilmiştir (Eckmann, 1996, s. 1-2).

13. yüzyıldan itibaren, Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı kesiminde Oğuz (Türkmen) ve Kıpçak yerli ağzlarının tesiri altında Karahanlıca'dan teşekkül eden, Orta Asya Türkçesi (Doğu Orta Türkçesi) edebiyat dilinin inkişaf merhalesine Harezmi Türkçesi adı verilmektedir (Eckmann, 2011, s. 1).

Bu dönem eserleri arasında; *Mukaddimetü'l-Edeb, Kısasu'l-Enbiyâ, Mu'înü'l-Mürîd, Hüsrev ü Şîrîn, Muhabbetnâme, Nehcü'l-Ferâdis, Cevâhirü'l-Esdâf, Cümcümenâme, Mirâcnâme, Satır Altı Kur'an Tercümesi, Altın Ordu Yarlık ve Bitigleri, Hiyetü'l-Lisân ve Hulbetü'l- Beyân* vardır. Bu çalışmamızda transkripsiyon yorumları ve karşılaştırmaları olarak "*Nehcü'l-Ferâdis, Mu'înü'l-Mürîd ve Kısasu'l-Enbiyâ*" eserlerini örnek almış bulunmaktayız.

Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinin transkripsiyon incelemelerine geçilmeden önce dönemin dil imlâ özelliklerini de göz önünde bulundurmak oldukça önem arz etmektedir. Zira ünlü ve ünsüz harflerin yazımı noktasında bazı tespitler söz konusudur ve bu tespitler yukarıda bahsedilen eserler üzerinden

şu şekilde açıklanabilir:

b ve p ünsüzleri genellikle tek noktalı yani ‘ب’ olarak yazılmıştır. Fakat çeviri yazıda okuyucuların tercihi ‘p’ harfi üzerine de olmuştur. Bunun en önemli örneklerinden biri dilimize Farsçadan geçen *پیغامبر* ‘peygamber / paigham-bar’ Allah tarafından bir dini veya dini öğretiyi yaymakla görevlendirildiğine inanılan kişi’ (Steingass, 1998, s. 268) kelimesinde kendini göstermektedir. Bu da çeviri yazıdaki ‘bilinenlerden yorum yapma’ gerçeğini ortaya koymaktadır.

c ve ç ünsüzleri de b ve p ünsüzleri gibi tek noktalı “ج” şeklinde gösterilmiştir. Bazı yerlerde ‘ç’ ünsüzü üç noktalı “چ” olarak da gösterilmiştir: *چشمه* çeşme (NF 10-11), *چنگ* çeng ‘kanuna benzer bir çalgı aleti’ (MM 38-2).

Harezmi dönemi eserlerinde -esasen- Türkçenin yazım tarihi boyunca alfabe değişikliklerinden bağımsız bir ‘kapalı e’ okuması sorunu karşımıza çıkmaktadır. Aslında buna bir ‘sorun’ olarak bakmak hata sayılabilir. Çünkü yazı çeviri yorumdur ve okuyucu üzerinde hangi lehçenin tesiri olduğu büyük önem arz etmektedir. Kıpçak Türkçesi döneminde de metinlerde farklı ‘kapalı e’ okunuşları olduğu için bu konu tarafımızca ayrı bir başlık açılarak çalışmamızın ileriki sayfalarında hem Harezmi hem de Kıpçak Türkçesi eserlerinden örneklerle ele alınmıştır.

Bu dönemde d’li ve y’li şekillerin bir arada bulunması: *بود* bod / *بوی* boy (NF 65-11 / 335-13), *قود* kod- / *قوی* koy- (MM 331-3 / 98-4), *ودی* udi- / *وی* uyı- (KE 32v16 / 106r20).

Birden fazla heceli kelimelerin sonundaki -ğ,-g seslerinin umumiyetle korunmakla birlikte, Oğuzcannın tesiriyle az da olsa düşürüldüklerinin görülmesi: *قورکلوگ* / *قورکلü* (NF 22-15 / 189-8), *قودوغ* / *قودو* (MM 242-3 / 91-4), *تورلөг* / *تورlü* (NF 231-6 / 194-13).

Bazı yapım ekleri ile kelimenin bünyesine dahil hecelerin ve çekim eklerinin bağında bulunan -ğ,-g seslerinin karışık olması: *قازغان* / *قازان* (NF 125-9 / 107-4), *قورتغار* / *قورتار* (KE 80v7 / 239r18), *ویغان* / *ویان* (NF 398-7 / 185-3), *یاپورغاق* / *یاپراق* (KE 12r13 / 200v18).

Çok daha önce b’den dönüşmüş olan w’nin muhafaza edilmekle beraber çok seyrek olarak v’ye dönüştüğünün görülmesi: *چевур* / *چевур* (NF 46-7 / 345-8), *صوب* sub > *صوق* suw > *صوو* suv (MM 82-2 / 76-3).

Harezmi Türkçesi için karakteristik bir durum olan düzlük-yuvarlaklık uyumundaki karışıklığa sıkça rastlanması: *اکسیل* / *اکسül* (NF 265-5 / 173-6), *مۆلكیم* / *مۆلكüm* (NF 42-10 / 392-11), *سөүг* / *сөүг* (NF 18-1 / 24-16).

Ayrıca 3. teklik ve çokluk şahıs iyelik ekinde sonra gelen ‘yardımcı n’ sesinin yer yer düşmesi, geniş zamanın olumsuz olarak ‘-mas, -mes’ ekinin yaygın olarak kullanılması hususiyetleri de bu dönemi Çağataycaya yaklaştırmaktadır: *білмес* / *білmez* (Sağol Yüksekkaya, 2002, s. 805).

1.1. Nehcü'l-Ferâdis'in Transkripsiyon Değerlendirmesi

Nehcü'l-Ferâdis, kırk hadis türünde mensur ve hacimli bir eserdir. Dört bâb ve kırk fasıldan oluşan bu eseri Kerderli Mahmud bin Ali yazmıştır. Her fasıl bir hadisle başlar. Hadisin Türkçesi verildikten sonra ‘tanınmış İslâm alimlerinin eserlerinden o hadisin manasını aydınlatacak mahiyette mütalâalar ve

hikayeler' nakledilir; başka hadis ve ayetlerle de konu açıklanmaya çalışılır. Eserin Türkçe adı Uştmağların Açık Yolu'dur. 'Cennetlerin Açık Yolu' anlamına gelmektedir. *Bu isim eserin yazılış amacını da göstermektedir* (Ercilasun, 2016, s. 376-377).

Dinî ve didaktik mahiyette bir eser olan Nehcü'l-Ferâdis, Harezmi Türkçesinin dil özelliklerini tespit etmek için en önemli kaynak eserlerden birisidir. *Müellifin sanat amacı gütmeyen yazdığı bu eserde sade bir dil kullanmasına rağmen eserin üslubu kuru ve can sıkıcı değildir. Çünkü yazar, dinî konuları ele alırken akıcı hikayelerle eserini süslemeyi bilmiştir* (Ata, 2022, s. 22).

Nehcü'l-Ferâdis'in yazısı harekeli ve okunaklı bir nesihdir. Genel olarak tüm harflerin uzunlukları ve kendilerine karşılık gelen ünlü ve ünsüz harfler eserde gösterilmiştir. Harezmi Türkçesinin yapı taşlarından biri olan bu eser üzerinde çok sayıda ilim insanı çalışma yapmıştır.

Nehcü'l-Ferâdis üzerinde çalışan Janos Eckmann, Aysu Ata, Gülten Sağol Yüksekaya ve Ali Fehmi Karamanhoğlu'nun yaptığı transkripsiyon incelemelerinden öne çıkan notlar şu şekildedir:

Jánoss Eckmann genel olarak harfler ve ekler üzerine -özellikle alıntı kelimelerde- 'kalın sesli' okumalar yapmıştır: *روایات rivāyat (150-14), پیغامبردین peygambardın (55-13), قَلْصُونَ آمَادَة āmāda kılusun (310-7), حکایات hikāyatlar (52-17), حضر تینغا hazretinğa (2-14), حلال halāl (225-4), خلیفه halīfa (146-16)*. Bununla beraber Eckmann, *yā Rebbī, eger ol 'amalımı méndin qabūl qıldın erse ... (293-1), bir şahīb-cemāl 'avret erdi ... (370-7)* cümlelerinin yazı çevirisinde 'ince sesli' de okunmuştur.

Transkripsiyonun tamamında ق 'k' harfi için 'q' kullanılmıştır: *Namāz içinde köñül hāzırlıqı ne bolur? (248-8)*.

Eckmann'da genel bir 'kapalı é' fonemi de vardır: *şıfat qılı bérin... (162-8), men kim turur men tédı erse ... (92-3)*. Bunların dışında *elet-* (185-3) ve *eşit-* (69-17) fiillerinde e'den yana bir karar almıştır.

Eckmann, و 'vav' harfinin transkripsiyonunda bazı kelimelerde tercihini 'o' sesinden yana kullanmıştır: *ol todağmı kim Peyğambar 'as sordı, ol todaq maña sewüglükrek turur ... (181-1)*.

Eckmann'ın transkripsiyonunu üzerine çalışan Aysu Ata metindeki 'kelime hataları ve eksik okumalar' tespit etmiştir. Bunlardan bazıları tablolar halinde şu şekildedir:

Varak ve satır numarası	Jánoss Eckmann'ın yazı çevirisi	Aysu Ata'nın yazı çevirisi
3-15	baqmaqı	bağmaqım
39-8	kimerse	kimerseler
62-16	Peyğambar 'as	Peyğambarğa 'as
94-10	halayıqqa	hilāfetğa
154-3	yüz gāmdan	bu zağmdın
189-15	tükendi	tükenmiş
229-13	yırağ	ırağ
266-16	terk qılmaqđın	terk qılmaqım
271-8	bunça	munça
296-15	tedim erse	tedim erdi

313-13	secdelerde	şehirlerde
318-7	tawuq	tağuk

Tablo 1. Aysu Ata'nın tespit ettiği bazı yanlış okumalar (Ata, 1998, s. 14)

Varak ve satır numarası	Jánoss Eckmann'ın yazı çevirisi	Aysu Ata'nın yazı çevirisi
4-11	ékinç duşenbe kün	ékinç kün duşenbih kün
8-17	kelgen turur	kelgen nāmūs turur
33-4	tağı Benū Qurayza	tağı bu Benū Kureyza
61-16	Cebre'il, yana	Cebre'il bargıl, yana
112-4	kim 'Acem	kim çerig 'Acem
118-1	aymış erdi: Men	aymış erdi kim men
144-2	içinge tağı	içinge kirdi tağı
170-14	seyyidesi turur, tağı	seyyidesi tağı bégi turur, tağı
219-10	'ilmni 'alimlarnı	'ilmni tağı 'alimlerni
296-4	turur. Üküş	turur. Men üküş
335-10	Resülallâhi, benim	Resûla'llâhi, ol benim
404-6	riyâ qılmaz	riyâ ve sem'a kılmaz

Tablo 2. Aysu Ata'nın tespit ettiği bazı eksik okumalar (Ata, 1998, s. 29)

Güliden Sağol Yüksekaya da Eckmann gibi harf ve eklerde 'kalın sesli' okumalardan yanadır. Kapalı é fonemi bu okumada da tercihtir: *yéldür-* (70-17), *két-* (356-16), *émdi* (69-5).

oğlı birle şahrada yörüyür erken bir kuş uçup ileyleridin keçti erse ... (287-12) bu cümledeki *yori-* fiili 'ince' şekilde okunmuştur.

دنیاوی 'dünyāvi' (262-15) kelimesindeki 'elif' Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle birlikte 'dünyevî' şekliyle de okunmuştur.

Ali Fehmi Karamanhoğlu'nun yazı çevirisinde ise Eckmann ve Yüksekaya'nın aksine 'ince' okumadan yana bir tavır vardır: bu hadislerke münasib hikâyetler peygamber aleyhi's-selâm ahvâli ... (2-10)

Arapça'dan alıntı olan bazı kelimelerdeki 'elifi' okumamış ve kısa göstermiştir: *en أنوار en آیت var / envār* (3-13), *آیت ayet / āyet* (143-6), *تا تَعَالَى ta 'ala / ta 'ālā* (440-1).

Karamanhoğlu kapalı é fonemi konusunda ise 'i' den yana tercih yapmıştır: *حابر بیروز یارلیقار haber birür yarlıkar ...* (74-5).

1.2. Mu'înü'l-Mürîd'in Transkripsiyon Değerlendirilmesi

Mu'înü'l-Mürîd, Hicrî 713/Milâdî 1313 yılında İslâm mahlaslı bir şair tarafından dinî-tasavvufî manzum bir eser olarak yazılmıştır. Mütekarip vezninde 407 dörtlükten ibaret olan bu eser, sadece dinî bilgiler ihtiva ettiğinden edebî bir nitelik taşımamaktadır. Eserin bilinen tek yazma nüshası Orhan Gazi Kütüphanesi'nde Türkçe bir yazmanın içerisinde yer almaktadır. Yazmanın fotoğrafları Agah Sırrı Levend tarafından çekilerek Türk Dil Kurumuna bağışlanmıştır.

Eserde yer alan dinî ve tasavvufî terimlerin genellikle Arapça ve Farsçadan geldiği görülmektedir. Kutadgu Bilig’de yabancı kelime oranı yüzde 1-2 iken, Atabetü’l-Hakâyık’ta bu oran yüzde 20’lere çıkmış, klasik edebiyatın ortaya koyduğu yeni örneklerle gelişme göstermesi üzerine yazılan eserde Arapça ve Farsça kökenli kelimeler gittikçe artmıştır. 14. yüzyılın başlarında yazılmış Mu’înü’l-Mürîd’de yabancı kökenli kelimelerin daha da artmış olması doğal bir gelişmedir (Toparlı & Argunşah, 2014, s. 33).

Arapça bilmeyen göçebe Türkmenler’e hem İslâm’ın fıkıhını hem de tasavvufu öğretmek gayesi ile yazılan bu eser için Eckmann “muhtemelen 15. asrın ilk yarısından daha sonra istinsah edilmemiş olan yazmanın dili, ses bilgisinde pek az yenileştirmelere rağmen arkaiktir.” (Eckmann, 1996, s. 4) ifadesini kullanmıştır.

Zeki Velidi Togan, müşterek Orta Asya Türkçesi ile yazılan bu eserde Harezmi bölgesine ait mahallî lehçe özelliklerinin olduğunu belirterek “kitabın esas itibarıyla Hîbetü’l-Hakâyık ve Kutadgu Bilig’le müşterek olan lisanı Harezmi’de yazılmak suretiyle mahallî lehçe hususiyetlerine malikdir ve imlada da saitler ekseriya hareke ile yazılıyor” ifadesini kullanmıştır (Togan, 1951, s. 33).

Dili İslâmî devir müşterek Orta Asya Türkçesi geleneğine bağlı, fakat Harezmi bölgesinde mahallî lehçelerin yazı diline girmesiyle oluşan karma özellikler taşıdığını söyleyen Nuri Yüce de Togan’ın ifadelerini tekrarlamıştır (Yüce, 1998, s. 5.)

Metindeki kelimeler genel olarak harekesiz olmasına rağmen kimi kelimeler de harekelidir; imlada serbestlik söz konusudur, imla herhangi bir standart taşımamaktadır. Müstensih okuyucunun okumakta zorlanacağını düşündüğü kelimeri harekeleme yoluna gitmiş, bu şekilde devrinde az kullanılan kelimelerin yazımının doğru tespitinde yardımcı olmaya çalışmıştır: *انی (108-1) / انى (32-4) ‘anı’, حسد (62-4) / حسد (61-3) ‘hased’, اوتوز (83-1) / اوتوز (206-3) ‘ottuz’.*

Metinde noktalama işaretlerinde de bir serbestlik söz konusudur. Bu durum kimi kelimelerin okunuşlarında okuyucuda tereddüt oluşturmuştur. Bazı kelimelerde hiç nokta konulmazken bazılarında eksik nokta konulduğu görülmektedir (Toparlı & Argunşah, 2014, s. 44): *اچلور ‘açlur’ (365-1), هیچ ‘hîç (36-4).*

Türkçe kökenli kelimelerde ünlü harflerin yazımı da serbestlik oluşturmaktadır. Aynı kelimelerin farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir: *باغشلاب ‘bağışlap’ (259-4) / باشلاسا ‘bağışlasa’ (257-1), قل ‘kul’ (379-4) / قولى ‘kuli’ (92-4).*

Tarihi Türk lehçelerinin hemen hemen hepsinde çeviri yazıdaki en büyük problemlerden biri kapalı é’dir. Toparlı ve Argunşah genel manada kapalı é foneminden yana olmuş ve ‘ben, sen’ şahıs zamirlerini de *bén (72-4), sén (1-3)* şeklinde okumuşlardır.

Metindeki *صورصانیکز ‘sorsanıız’* kelimesini yorumlayarak *‘sorsanıız’ (13-3)* şeklinde okumuşlardır.

Metindeki *یونولسه ‘yünülse’* kelimesini *ynkanmak* anlamındaki *‘yunulsa’ (80-2)* şeklinde yazı çevirim yapmışlardır. Tabii burada da görüldüğü üzere yazı çeviri ve semantik yapının ilişkisi çeviriciler için büyük önem arz etmektedir.

1.3. Kısasü’l-Enbiyâ’nın Transkripsiyon Değerlendirilmesi

Kısasü’l-Enbiyâ, isminden de hareketle ‘peygamber kıssaları’ anlamına gelmektedir. Başta Hz.

Muhammed olmak üzere İslâm dininin doğruladığı diğer peygamberlerin kıssaları ile ‘Avc bin ‘Annak, Harut ve Marut gibi kıssaları da içermektedir. Rabguzî'nin Kısasu'l-Enbiyâ'sı Arapçadan Farsçaya yapılmış bir tercümenin Türkçeye uyarlamasıdır. Müellif eserin adını ve yazılış amacını eserde doğrudan açıklamakla birlikte, eserini arayanın çabuk bulması, işitenin ise çabucak bilmesi için eserine Kaşas-ı Rabguzî adını vermiştir: *izlegen bat tapkay, işitken bat bilgey tép Kaşas-ı Rabguzî at bérduk (3r3-4) (Ata, 1997, s. 13).*

Bu eser de genel olarak Mu'înü'l-Mürîd gibi harekesiz yazılmıştır; fakat özellikle Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi Türkçe kelimelerde de okumayı kolaylaştıran hareketlerin kullanıldığı olmuştur. Bununla beraber hem ünlü işareti hem de hareke ile yazılan örnekler metinden takip edilmektedir. Ayrıca ünlülerin hareke ve ünlü işareti kullanılmadığı yazımlar da söz konusudur.

Kısasu'l-Enbiyâ, fonetik özellikleri açısından Harezmi Türkçesinin genel yapısına uygun olarak eski ve yeni şekillerin yanı sıra farklı Türk boylarının ağız özelliklerini de içermektedir: *adağ (14v3) / ayak (169v8), kuğruk (74v8) / kuyruk (124v4)* gibi hem Ortak Türkçe /d/ sesini koruyan hem de /y/'ye gelişen şekillerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz.

Eser üzerine Aysu Ata 1997 yılında metin incelemesi yapmış ve eserin dizinini hazırlamıştır.

Ata, yazı çeviride ‘tamamen’ Arapça olan kelime ve cümleleri transkripsiyon aktarımı Arap alfabesindeki şekliyle vermiş ama Arapça'dan Türkçeye geçen kelimelerdeki çeviriyi de orijinal okuyuşa göre vermiştir: *دكان dükkân (171v9), أوقات evkât 'vakit' (184v11), مكار mekkâr 'aldatıcı' (4r17).*

Metindeki kelime başı t'lerin genellikle korunduğunu, d'li şekillerin de eserde yer aldığını belirtmiştir: *ter- / der- (187r-12), tur- / dur- (18v9).*

2. Kıpçak Türkçesi Eserlerinin Dil Özellikleri ve Transkripsiyon Gösterimleri

Orta Türkçe döneminde Türk dilinin Batı kolunu Kuman-Kıpçak ve Oğuz boylarına mensup olan Türklerin lehçeleri meydana getirir. 13. yüzyılda Karahanlı Türkçesinden sonra oluşan ve farklı dil özellikleri gösteren Harezmi-Altın Orda ve Kıpçak Türkçesi gibi yeni Türk lehçelerinin ortaya çıkma sebebi, Oğuz ve Kıpçakların batıya doğru göçleri ve farklı bölgelere yayılmalarıdır. Kıpçaklarla Oğuzlar (Türkmenler) uzun yıllar birlikte yaşadıkları için Kıpçak Türkçesi ile Türkmen Türkçesi arasında çok yakın ilişkiler vardır. Tarihi Türk lehçeleri arasında en ilgi çekici lehçe Kıpçak Türkçesidir. Bu dil, birbirinden uzak iki coğrafyada kullanılmıştır. Kıpçak Türkçesi, bir taraftan 13-15. Yüzyıllarda Altın Orda Devletinin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslar'da yaşayan Kıpçakların dili olmuş, burada İtalyan ve Almanlar tarafından yazılan Codex Cumanicus adlı özel eseri oluşturmuş, diğer taraftan yine bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiş, bir diğer taraftan da Müslüman Memluk Kıpçaklarının edebî dili olarak devam etmiştir (Argunşah & Yüksekaya, 2016, s. 270-271).

Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinin transkripsiyon incelemelerine geçmeden önce Harezmi Türkçesi dönemindeki gibi dönemin dil ve imlâ özelliklerini göz önünde bulundurmaya oldukça önem arz etmektedir. Zira ünlü ve ünsüz harflerin yazımı noktasında bazı tespitler söz konusudur ve bu tespitler yukarıda bahsedilen eserler üzerinden şu şekilde açıklanabilir:

Kıpçak Türkçesinde ön ses 'b'leri korunmuştur: *بér- (DM 19a5), بول bol- (GT 44b-6).*

İç seste –b > -v- değişimi söz konusudur: *yalbar-* > *yalvar-* (CC 24b-16).

Kıpçak Türkçesinde tek heceli sözcüklerin sonunda ‘ğ / g’ sesleri tek heceli sözcüklerin sonunda sırasıyla ‘v / y’ olmuştur: tağ > tav, بك beg > bey (İMS 1b-4), teg > tey.

Sözcük başında ‘t’ sesi kendini korumuştur. Ancak bazı sözcüklerde t > d değişimi görülmektedir: *دی دە- (KİN 4b-3)*, *دغی داğı (GT 44b-13)*.

Harezmi Türkçesindeki ‘*ermez / ermes*’e karşılık, Kıpçak Türkçesinde ‘*degül*’ (GT 120-13) bulunmaktadır. Hatta Codex Cumanicus’ta ‘*devül*’ şekliyledir (CC 62b-22).

Soru edatı, Kıpçak Türkçesinde, Harezmi Türkçesinden farklı olarak (mU) düz ünlülüdür (mI): *اشتینگ می* *hiç anı eşittin mi*’ (GT 46a-2).

Kıpçak Türkçesine ait olan eserleri genel olarak iki grupta toplayabiliriz: 1. Sözlük ve gramerler. 2. Edebiyat, askerlik, din ve baytarlıkla alakalı metinler. Çalışmamızda sözlük ve gramer metinlerinden Codex Cumanicus ve Ed-Dürretü’l-Mudiyye fi’l-Lügati’t-Türkiyye” ile edebî metinlerden Gülistan Tercümesi’ndeki dil ve transkripsiyon meselesi üzerinde duracağız:

2.1. Codex Cumanicus’un Transkripsiyon Değerlendirilmesi

Codex Cumanicus, tarihî Türk dilleri arasında Latin harfli ilk eser olarak hala önemli bir mevkiyi işgal etmektedir. Yazıldığı alfabe dolayısıyla sahip olduğu değer bir yana, bu eser, Doğu Türk yazı dilinden etkilenmemiş saf Kıpçakçanın temsilcisi olma hüviyeti ile de muazzam bir öneme sahiptir. İki bölümden oluşan bu eserin İtalyan bölümünde Latince- Farsça-Kumanca sözcük listesi bulunur. Alman bölümünde ise Kumanca-Almanca, Kumanca- Latince, sözcük listeleri, dilbilgisi notları, bilmeceleer ile dini metinler bulunur (Salan, 2013, s. 230).

Codex Cumanicus’ta hem kalın hem de ince okunması mümkün bazı kelimeler vardır: *çachuç – çakuç ‘çekiç’ (40a-18)*, *zaynarme – çaynarmen ‘çiğnerim’ (17b-14)*, *çacma – çakman > çekmen ‘bir tür yünlü kumaş’ (43a-20)*, *taftar – taftar ‘defter’ (40b-14)*.

‘Uzun o’ ünlüsü de bu eserde mevcuttur: *toolu ‘dolu’ (32a-11)*, *ooşamak ‘okşamak’ (38b-15)*, *toodak ‘dudak’ (47b-22)*.

‘ou’ harfleri ‘v’ harfini işaret etmek için kullanılmıştır: *ouada ‘vada’ (46a-10)*, *ouat ‘vat’ (37a-5)*, *yaglou ‘yaglav’ (53a-1)*.

Ayrıca eserde ‘gayın’ yani ‘g’ okunması gereken yerler ‘g’ ile okunmuştur: *bolgay (2a-6)*, *bagır (42b-11)* (Argunşah & Güner, 2015, s. 39).

Eserde ayrıca ikinci ve üçüncü elden yazılmış veya eklenmiş kelimeler ve bölümler < > işaretlerinin içinde gösterilmiştir.

Eserde farklı okumalara sebebiyet verebilecek kelimelerin arasına ~ işareti yazılmıştır.

2.2. Gülistân Tercümesi’nin Transkripsiyon Değerlendirilmesi

Memluk Kıpçak Türkçesi metinlerinin en önemli ve tek edebî eseri olan Seyf-i Sarâyî’nin Sa’ di’den

tercüme ettiği eser 1391'de tamamlanmıştır. Genel olarak hâlis Kıpçak Türkçesiyle yazılan bu eserde Türkmen Türkçesine az yer verilmiştir. Serbest çeviri şeklinde olması nedeniyle de Türk nesrinin güzel örneklerinden biri kabul edilen eserin dili oldukça sade ve akıcıdır.

Türkiye'de eser üzerine yapılan en önemli çalışmalardan biri Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun metin ve dil çalışmasıdır. Yazar transkripsiyon hususunda önemli tespitler de ortaya koymaktadır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

Karamanlıoğlu 'é' ünlüsünün okunmasında genellikle i'den yana bir tavır almıştır. Hatta yazar /e/ ile harekelenen bazı sesleri /i/ olarak okuduğunu eserinde de doğrudan belirtmiştir (Karamanlıoğlu, 1969, s. 84): *keldi /kildi, imdi /emdi*.

Bazı kelimelerin iki farklı okunuşu eserde kendini göstermektedir: *'teñri ve tañrı'* şekillerinin ikisinin de kullanımı söz konusudur.

Argunşah'ın yazı çevirisinde ise Arapça ve Farsçadan alıntı olan kelimelerde hareke olmasa dahî aslına uygun olarak okumalar yaptığını görmekteyiz. Örneğin; *'menim 'aybım iñen köptür...'* cümlesindeki Türkçe bir ek olan 1. teklik şahıs iyelik ekinin varlığına rağmen ünlü türemesi oluşturacak bir okuma yapmamıştır.

Genellikle *'ye veya esreli'* yazılmış olan kelimelerde okuma tercihini kapalı e'den yana kullanmıştır: *néçe (44b-4), kéçe (48a-8), ér (45a-8), né (45b-10)*.

3. Harezmi ve Kıpçak Türkçesi Dönemi Eserlerinde Çeviri Yazıdaki “kapalı é” Farklılıkları (é, i, e)

Tarihî Türk lehçelerine ait Arap harfli metinlerin okunuşunda bazı karışık durumlar söz konusudur. Bu karışık durumlardan biri de /e/ ve /i/ seslerine aittir. Arap harfli metinlerin başlangıcı olarak kabul ettiğimiz Karahanlı Türkçesi metinlerinden başlayarak ilk hecedeki bu iki sesin yazımı üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Aynı zamanda bu ünlüler arasındaki değişiklikler sadece eski devreler için söz konusu değildir. Bugünkü Türk lehçelerinde de aynı şekilde ikilik gösteren ünlülerin bulunduğu bilinmektedir (i>e, e>i, i>é, e>é, é>e) (Özkan, 2009, s. 99).

Göktürk metinlerinden başlayarak, Eski Uygur ve Arap alfabeli metinlerde genel Türkçedeki geniş e ünlü sesi çoğunlukla Orhun alfabesinde a ve geniş e ünlü seslerini karşılayan *ᠠ* harfiyle ve Arap alfabesinde de, kelime başında elif *ا* veya ortada hemze *آ* harfleri ile gösterilirken veya hiç yazılmazken, kapalı é ünlü sesi genellikle Orhun alfabesindeki *ı* ve *i* ünlü seslerini karşılayan müstakil bir ünlüyle, Eski Uygur alfabesinde yine *ı* ve *i* ünlü seslerini karşılayan bir harfle ve Arap alfabesinde *ı* ve *i* ünlü seslerini karşılayan *ع* harfiyle yazılmıştır. Arap alfabeli Türkçe metinlerdeki bu yazım daha önceleri başka alfabelerle yazılmış Türkçe metinlerdeki yazım (imla) geleneğini devam ettirmektedir. *Göktürk, Eski Uygur ve Arap alfabeleriyle yazılı Türkçe metinlerde devam eden bu yazım geleneğine göre, açık e ünlü sesinden belirgin olarak ayırt etmek için kapalı é ünlü sesi, i ünlü sesini karşılayan bir harfle yazılır. Bu yazımın arkasındaki asıl amacın, Türkçedeki geniş e ile kapalı é ünlü seslerinin aynı harfle yazılmaması olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz* (Kocaoğlu, 2003, s. 2).

Reşit Rahmeti Arat bu konuda, 'e ve i' seslerinin ikisinin de bulunma durumuna bakarak "bu iki sesi kendinde toplayan bir kapalı é sesinin varlığının kabulünü ve bunun sonradan e ve i şeklinde inkişafını tasavvur etmek teşebbüsünün doğruluğunu kat'ileştirebilecek deliller aradan bu kadar zaman geçmiş

olmasına rağmen bulunamamıştır. Bu fikri ileri sürenlerin e ve i'den başka, bugünkü şivelerde aynı ikiliği arz eden diğer ünlüler hakkında ne düşündüklerini bilmiyoruz." demiştir (Arat, 1953, s. 311). Zeynep Korkmaz ise Thomsen'den başlayarak birçok araştırmacıyı meşgul eden kapalı é konusunda, iki şeklin varlığını belirtirken Türkçe'nin bütünü için her iki yöndeki değişime temel olan ortak ve aslı bir kapalı é'nin varlığı konusunun kesin bir sonuca bağlanamadığını belirtmiştir (Korkmaz, 1976, s. 69)

Julius Németh 'e ve é' sesiyle ilgili olarak iki makale yayımlamıştır. İlkinde Osmanlıca ve Çağatayca e sesinin Arap alfabesindeki "ye" ile gösterilmesinin bir é sesini sezdirebileceğinden söz etmiş, sonunda da Macarcadaki Bulgar Türkçesi alıntılarında topladığı örnekleri vermiştir. İkinci makalesindeyse Codex Cumanicus'taki yazımdan yola çıkarak eski Kıpçakçada é sesinin varlığını kanıtlamaya çalışmıştır. (Németh, 1964, s. 3-19)

Mecdut Mansuroğlu yalnız Karahanlıcadaki kapalı e sorunu ile ilgilenmiş ve 'Das geschlossenen e im Karakhanidischen Türkisch' adlı makalesinde önceki ve sonraki gelişmeleri dikkate almaksızın, yalnız Karahanlıcada, kök hecede e-i değişimi gösteren kelimeleri toplayarak bir é listesi vermiştir. Bunlar için Kutadgu Bilig'in bir nüshasında var olduğunu söylediği 'üstünlü ye' yazılışını é için bir kanıt olarak göstermiştir (Mansuroğlu, 1957, s. 215-223).

Harezmi Türkçesinde é – i kararsızlığı devam etmektedir. Bu açıdan lehçenin en ilginç ürünü Nechü'l-Ferâdis'tir. Eserin Yeni Cami nüshasındaki 'fethalı ye' yazılışını J. Eckmann é'nin gösterimi olarak kabul etmiştir. Çünkü Farsça'da kapalı uzun e ile söylenen kelimeler de Türkçeye geçtikten sonra bu yazımla gösterilmektedirler.

Eski Kıpçak Türkçesinde, yazımın çeşitliliği ve tarafsızlığına rağmen Türkologlar bir é sesinin mevcut olduğu inancındadırlar. O. Pritsak e/ é ayrımı için: کرتما kurtme 'armut', fakat دی dé örneklerini veriyor (Yılmaz Ceylan, 1991, s. 159-160).

4. Harezmi ve Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinde Arapça ve Farsça alıntı unsurlar

İnanç sistemleri milletlerin dillerine de tesir etmektedir. Kültürlerin sınırları olmamasına bağlı olarak tüm topluluklar, milletler ve kültürler birbirlerinden az ya da çok etkilenmiştir. Bu etkileşim maddi ve manevi kültür ürünlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kültürel etkileşimin en yoğun olduğu alan dildir.

Belli bir kavramı, bir nesneyi ya da fiili karşılayamayan dil, türetme yapısı, o dili kullanan toplumun sosyolojik durumu vb. ölçütlere göre yakınından başlamak üzere (kültürel, siyasi, coğrafi, dil akrabalığı vb.) diğer dillere müracaat eder. Belki de bu alıntı süreci, dilin "Az çaba ile çok şey anlatma" yasasına bağlıdır. Çünkü yeni bir kelime türetmek, veya onu karşılayacak bir kelime grubu oluşturmak, eylemsel olarak kelime almaktan daha zordur.

Özellikle Karahanlı döneminde İslâmiyetin kabul edilmesinden sonra dilimizde geniş ölçüde vuku bulan Arapça asıllı kelimeler -bunun yanında Farsça kelimeler de- metinlerde kendisini göstermektedir. Arapça, şüphesiz vahiy dili olması hasebiyle çok önemli bir yer tutar. Bu sebeple dilimize Arapça'dan geçen kelimelerin büyük çoğunluğu dini niteliktedir (Durmuş, 2003, s. 5-6).

Arapça kelimeler Türkçe içinde kullanılırken semantik olarak bazı değişimlere uğramıştır. Türkçedeki Arapça kökenli sözcüklerin çoğul şekillerinin tekil anlamda kullanılması söz konusudur: erbab, evlat, evrak vb. (İşler, 1997, s. 7).

Metinlerdeki Farsça kelimelere baktığımız zaman ise Oğuz grubu Türkçesinde; Özbekçe ve Yeni Uygurca'da baskın olmakla birlikte birkaç saha hariç tüm Türk lehçelerinde etkili olmuştur (Tekin, 1997, s. 12). Türk lehçeleri içinde Orta Türkçe dönemi içindeki Harezmi ve Kıpçak dönemlerinde Farsçanın etkisinin güçlü olduğu gözlenmektedir. Hatta Codex Cumanicus'ta çok sayıda Farsça kelimeye rastlamaktayız. Hem Harezmi hem de Kıpçak Türkçesi döneminde yazılan ve çalışmamızda da esas olarak yararlandığımız metinlerden hareketle Arapça ve Farsça kelime örnekleri şu şekildedir:

Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinde;

Nehcü'l-Ferâdis'te; *عَبْرَات* 'abarât 'gözyaşları' (21-8), *غَازِي* 'gâzi' (68-17), *أَبْدَال* 'abdâl 'derviş' (295-8), *عَجَائِب* 'acâyib 'tuhaf, garip' (318-1), *كِتَابَت* 'kitâbet 'yazılma' (443-16), *عَاجُوز* 'âcüz 'yaşlı kadın' (398-11), *حَلَقَى* 'halk 'halk, ahali, insanlar' (84-11), *عَدَاوَةٌ* 'adâvet 'düşmanlık' (179-16), *عَلَّتْ* 'illet 'hastalık; sebep' (330-17), *مِيرَاثُ خُورَة* 'mîrâş -hore 'mirasyedi' (206-17), *مُؤْمِن* 'mü 'mine 'kadın mümin' (305-13).

Mu'înü'l-Mürîd'de; *مُنَاجَات* 'münâcât 'Allah'a dua etme, yalvarma' (400-2), *عَشْر* 'öşr 'onda bir' (198-3), *أَقْل* 'âkil 'akıllı' (54-4), *غَيْبَت* 'ğybet 'arkadan konuşma, dedikodu' (18-3), *غُفْرَان* 'ğufrân 'rahmet, merhamet' (11-2), *نِعْمَت* 'net 'nimet, iyilik; Allah'ın vergisi olan yiyecek' (310-4), *شَامُشَا* 'şamuşa 'kadınların taktıkları bir cins süs eşyası' (192-2).

Kıyasu'l-Enbiyâ'da; *شَان* 'şân 'şan, şöhret' (200r20), *لِقَاء* 'likâ 'yüz, çehre' (181v19), *صَادِق* 'şâdık 'gerçek, doğru; doğruluğu ve bağlılığı içinden olan' (47v14), *لُغَات* 'luğât 'sözlük' (232r13), *مَدَد* 'meded 'yardım, meded' (142r7), *نِفَاق* 'nifāk 'nifak, münafıklık, bozgunluk' (66r16), *رَغْبَت* 'rağbet 'istek, arzu' (2v14), *وَكِيل* 'vekîl 'vekîl' (192r6), *نُور* 'nūr 'dağ' (52v11), *الْوَاح* 'elvâh 'levha' (126v2), *بُلُور* 'billur' (32r11).

Ayrıca Harezmi Türkçesinde yer alan bağlaçların çoğu Arapça ve Farsça asıllıdır. Bu dönemde zengin bir yere sahip olan bağlaçlar, kelimeleri ve cümleleri bağlama işlevinde, çeşitli anlamlarıyla kullanılmıştır (Gültekin, 2006, s. 15). Bu bağlaçlardan bazı şunlardır:

Arapça kökenli olan bağlaçlar: *أَمَّا* 'ammā (NF 95-13), *بَعْدَهُ* 'ba 'dehu (KE 20v10), *أَلَّا* 'illā (MM 35-2), *و*, *ü*, *ve*, *vü* (NF14-11), *يَا نِي* 'ya 'nī (KE 2v18)

Farsça kökenli olan bağlaçlar: *بَارِي* 'bāri (NF 249-11), *چُون* 'çün (KE 29v5), *اَكْر* 'eger (NF 53-3), *اَكْرَجِه* 'egerçi (KE 2v19), *اَكْر* 'ger (KE 110v6), *هَلَا* 'hele (NF 133 -4), *هَيْج* 'hūç (MM 36-4), *هَم* 'hem, hem hem (MM 125-1), *هَرْگِز* 'hergiz (KE 122r13), *مَكْر* 'meger (NF 65-17), *نَه... نِه* 'ne ne (MM 246-2), *پَس* 'pes (MM 294-1), *وَلِي* 'velī (NF 70-3), *وَلِيكِن* 'velikīn (NF 3-11), *يَا*, *یا... یا* 'yā yā (MM 80-1) gibi bağlaçlardır.

Farsçadan alınan bağlaçların hemen hepsi kaynak dilde de görevli kelimedir. Yabancı kökenli bağlaçlardan ikisi de karışık kökenlidir. Bunlar, *بَلَكِه* 'bel-ki (KE 191v2) (Arapça-Farsça) ile *وَيَا* 've-yā (KE 94r10) (Arapça-Farsça) bağlaçlarıdır.

Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinde:

Gülüstan Tercümesi'nde; *أَدُو* 'düşman' (GT 329-7), *إِعْلَام* 'i'lâm 'bildirme' (255-3), *دَقِيقَه* 'dakika 'incelik' (78-6), *كَافِر* 'kāfir 'Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan' (148-10), *مُهَيَّيَا* 'muhey-yā 'hazır, hazırlanmış' (58-10), *رَاعِنَا* 'ra'nā 'güzel, latif' (226-5), *وَطَن* 'vaṭan 'yurt, vatan' (197-4), *وَطَوَاط* 'vaṭvāt 'dağ kırlangıcı, yarasa' (213-5).

Codex Cumanicus'ta; *laxab / laḳab* 'bir kimseye kendi adı dışında takılan ad' (34b-12), *aval / evel*

'*evvel, önce; ilk, birinci, evvela*' (66a-12), *rebe / ribā 'faiz'* (38a-12), *jaany / ya'nī 'yani, sözün kıyası'* (32a-23), *zejtin / zeytūn 'zeytin'* (71a-18).

Sonuç ve Öneriler

Transkripsiyon meselesinde dil araştırmacılarının farklı şekillerde okumalar yapmaları bu meselenin çözümü noktasında bu saha için pek çok zorluk getirmektedir. Buna ek olarak belli bir dönemde yazılan bir eserdeki bir sesin ya da bir harfin değişik işaretlerle yazılması veya aynı işaretlerin farklı sesleri göstermesi buradaki en önemli problemlerdendir. Transkripsiyon noktasında çözüm önerilerimizden bahsedecek olursak;

Harezmi ve Kıpçak dönemi eserlerini kapsayan ortak bir transkripsiyon alfabesi meydana getirilmesi düşünülebilir.

'Kapalı é'nin varlığı kanaatimizce yazı çeviride gösterilmelidir. Çünkü ağızlardaki lehçe farklılığının müelliflerin veya müstensihlerin yazmalarına tesir etmiş olabileceği unutulmamalıdır.

Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin transkripsiyonunda aslı unsurlara dikkat edilerek kelime sonuna getirilen eklerin bu uyuma göre okunmaları bizce gerekmektedir. Ayrıca yine alıntı cümleler -özellikle âyet ve hadisler noktasında- transkripsiyondan ziyâde transliterasyon çevirisi dikkate alınarak mânâyı bozabilecek yazı çevirilerinden kaçınılmalıdır.

Bunlara ek olarak;

Bir 'fonetik terimleri' birliği sağlanmalıdır. Bunun için; ağız, burun, boğaz ve gırtlak yapısı ele alınarak en küçük detayına kadar adlandırılmalıdır.

Klâsik ünlüler ve ünsüzler tablosu, anlaşmaya varılacak bu terimlerle, son ve kesin şeklini alacak şekilde yeniden çizilmelidir.

Tabloya yerleştirilen temel ünlü ve ünsüzlerin dışında kalan ara ünlü ve ünsüzler için bu tablo içerisinde birer yer aranmalı, pek fazla aykırılık göstermeyen sesler tasnif dışı bırakılmalıdır. Tabloya yerleştirilen her ara ünlü ve ünsüz, ağız çalışmaları tespitinde olduğu gibi basımda da kolaylık gösterecek şekilde alttan ya da üstten işaretlenerek bir değerlendirme yapılmalıdır (Gülensoy, 1979, 186).

Kısaltmalar

CC	Codex Cumanicus
GT	Gülistan Tercümesi
İMS	İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin
KE	Kıyasü'l-Enbiyâ
KİN	Kitâb Fî 'İlmi'n-Nüşşâb
MM	Mu'înü'l-Mürîd
NF	Nehcü'l-Ferâdis
vb.	ve benzeri

Kaynakça

- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Andrews W. G., İnan M., Kebeli S., Waters S. (2010). "Osmanlıca Metinlerin Transkripsiyonunu Yeniden Düşünmek: Geri Dönüştürülebilir Transkripsiyon". *Turkish Studies*, Volume 5/2 Spring, p. 1210-1248.
- Arat, R. R. (1953). *Türkçe Metinlerde e/i Meselesi*, *Rocznik Orientalistyczny*. XVII Krakow.
- Argunşah, M. (2004), "Kıpçakça Sözlüklerde İmla Sorunları". *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (20-26 Eylül 2004, Ankara) Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, C. 2, s. 3337-3349.
- Argunşah, M., Güner G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, M., Sağol Yüksekaya, G. (2016). *Karahanlıca, Harezmi, Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ata, A. (1997). *Nâsurü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzi, Kısasü'l-Enbiyâ Peygamber Kıssaları): Giriş-Metin-Tıpkıbasım, Dizin, I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (2022). *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Kitap Matbaası.
- Boeschoten, H. E., Vandamme J. O., Tezcan S. (Critically edited) (1995). *Al-Rabghûzî, The Stories of the Prophets, Qisas al-Anbiyâ', An Eastern Turkish Version*. 1. With the Assistance of H. Braam and Radtke, E. J. Brill, Leiden-New York-Köln.
- Caferoğlu, A. (2000). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Durmuş, O. (2003). *Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçelerinde Arapça Alıntı Ögeleri*. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Eckmann, J. (tarihsiz). *I Çeviri yazı. Nehcü'l-Ferâdis. Uştmahlarnıq Açuq Yolu (Cennetlerin Açık Yolu). II Metin*. Yay. Semih Tezcan ve Hamza Züllfikar. *III Dizin-Sözlük*. Haz. Aysu Ata (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2011). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Yay. Haz. O. F. Sertkaya, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2007). "Memlûk Kıpçak Dönemi Eserleri ile İlgili Düşünceler". *Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1979). "Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine". *Türkoloji Dergisi*, Ankara, C. VIII, s. 169-190.
- Gültekin, E. (2006). *Nehcü'l-Ferâdis'te Yardımcı Sözcükler*, Gaziantep Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İşler, E. (1997). *Türkçe'de Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1963). "Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XII, s.175-184.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1978). *Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistân bi't-Türkî)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2003). "Tarihî Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı e/i Meselesi". *Türk Kültürü Dergisi*, Ankara, Temmuz-Ağustos, s. 266-281.

- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesinin Temeli: Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1976). "Eski Osmanlı Kaynaklarının Yanında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler". *II. Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Araştırmaları Semineri-Bildiri*, Hamburg, s. 67-77.
- Mansuroğlu, M. (1957). "Das geschlossene e im karachaninidischen Türkisch". *UAJb*, 29/3-4, 215-223.
- Németh, G. (1964). "Zur Kenntnis des geschlossenen e im Türkischcen", *KcsA*, I, 515-531.
- Özkan, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sağol Yüksekaya, G. (2002), "Harezmi Türkçesi ve Harezmi Türkçesi İle Yazılan Eserler". *Türkler Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 5, s. 804-813.
- Sağol Yüksekaya, G. (2004). "Nehcü'l-Ferâdis Üzerine". Zeynep korkmaz Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Salan, M. (2013). Kuman Lehçesi Sözlüğü. *Gazi Türkiyat*, Güz, 2013/13, s. 229-242.
- Steingass, F. (1998). *Persian- English Dictionary*. Beirut Lebanon: Librairie du Liban Publishers.
- Tekin, T. (1997). *Dil Reformu ve Öbür Türkçeler - Dil Devriminden Bu yana Türkçenin Görünümü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Togan, Z. V. (1951). *Horezm Kültürü Vesikaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Toparlı, R. (1988). *Mu'înü'l-Mürîd*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Toparlı, R. (1993). *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fî'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Argunşah, M. (2008). *Mu'înü'l-Mürîd*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toprak, F. (2005). *Harezmi Türkçesinde Fîil*, Ankara.
- Tulum, M. (1991). "Alfabe ve Eski Alfabemiz Üzerine". *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, s. 23-27.
- Ünal, O. (2010). *Kodeks Kumanikus 1A-55A (Giriş-Metin-Dizin)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi.
- Yılmaz Ceylan, E. (1991). "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü". *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara, s. 151-165.
- Yüce, N. (1998). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

06. Arketipçi eleştiri denemesi: Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus ve Zbigniew Herbert'in Ey Truva ile Prokonsül'ün Dönüşü şiirleri¹

Saadet BÜYÜK²

APA: Büyük, S. (2024). Arketipçi eleştiri denemesi: Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus ve Zbigniew Herbert'in Ey Truva ile Prokonsül'ün Dönüşü şiirleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 69-81. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968519>

Öz

Türk Edebiyatında Melih Cevdet Anday; Polonya Edebiyatında Zbigniew Herbert dönemlerinin önde gelen isimlerindedir. Kendi ülke edebiyatlarında önemli bir yere sahip olan iki yazarı bu makalede birleştiren birtakım öğeler bulunmaktadır. Bu öğeleri Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus; Zbigniew Herbert'in Ey Truva (O Troi) ile Prokonsül'ün Dönüşü (Powrót Prokonsula) adlı şiirlerde incelemek mümkündür. Yapılan bu incelemede arketipçi eleştiri yöntemi benimsenerek şiirlerdeki ortak/benzer noktalar tespit edilmeye çalışılacaktır. Şiirlere uygulanan arketipçi eleştiri denemesi sonucunda ise bu şiirlerin mitolojik öğeleri modern dünyayı anlatmak için amaç olarak kullandıkları görülmüştür. Söz konusu amacı gerçekleştirmek için Melih Cevdet Anday, mitolojik öğelerden biri olan Odysseus arketipini kullanmıştır. Polonyalı ünlü şair Zbigniew Herbert ise Truva arketipini şiirlerinin konularına yansıtmıştır. Bunların yanında bu iki şairin mitolojik destanlardan kabul edilen Odyssea Destanı ile İlyada Destanını şiirlerine yansıttığını görmek mümkündür. Bu destanların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve Herbert'in şiirinin konusu İlyada Destanı, Anday'ın şiirinin konusunun da Odyssea destanı olduğu belirtilerek Truva savaşına gönderme yaptığı vurgulanabilir. Türk ve Polonya edebiyatlarına ait bu çalışmadaki şiirlerdeki ortak bir diğer nokta da metinler arasılık özellikleridir. Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus şiirinde; ayrıca Polonyalı şair Zbigniew Herbert'in Takımda metaforunda aynı arketipler kullanılmıştır ve Odyssea metaforunun iki şairin ortak noktası olduğu gözlemlenir.

Anahtar kelimeler: Melih Cevdet Anday, Zbigniew Herbert, Arketipçi eleştiri

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 17

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 29.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968519>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/ Research Assistant Dr., Ankara University, Faculty of Languages, History-Geography, Slavic Languages and Literatures, Polish Language and Literature Department (Ankara, Turkey), **eposta:** buyuk@ankara.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7248-8242>, **ROR ID:** <https://ror.org/01wntqw50>, **ISNI:** [0000 0001 0940 9118](https://orcid.org/0000-0001-0940-9118), **Crossref Funder ID:** [100007613](https://orcid.org/100007613)

Archetypal criticism: the Odysseus with Arms Bound poem by Melih Cevdet Anday also About Troy, the Return of the Proconsul poems by Zbigniew Herbert³

Abstract

One of the leading names of their era are Melih Cevdet Anday in Turkish Literature; Zbigniew Herbert in Polish literature. These two writers who have an important place in their own literature have a number of common elements that combined in this article. It is possible to study them on The Odysseus with Arms Bound poem by Melih Cevdet Anday and About Troy (O Troi), The Return of The Proconsul (Powrót Prokonsula) poems by Zbigniew Herbert. The archetypal criticism method is adopted in this study to try to determine the common / similar points in these poems. As a result of the archetypal criticism applied to these poems, it is seen that these poems applied mythological items as a purpose to describe the modern world. To achieve the above mentioned goal, Melih Cevdet Anday used the Odysseus archetype, one of the mythological elements. The famous Polish poet Zbigniew Herbert reflected the Troy archetype in the subjects of his poems. In addition, it is possible to see that these two poets reflect the Odysseus and the Iliad epic poems, which are considered mythological epics, in their poems. It can be emphasized that these epics are interconnected and that the subject of Herbert's poem is the Iliad Epic and the subject of Anday's poem is the Odyssey epic, thus making a reference to the Trojan War. Another common point in the poems in this study of Turkish and Polish literature is their intertextuality. It is observed that the Odysseus metaphor is a common point between the two poets.

Keywords: Melih Cevdet Anday, Zbigniew Herbert, Archetypal criticism.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 17
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 29.03.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968519>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Melih Cevdet Anday'ın 1963 yılında yayınlanan şiir kitabına da adını veren Kolları Bağlı Odysseus şiiri ile Zbigniew Herbert'in 1956 yılında yazdığı Işık Teli (Struna Światła) adlı şiir kitabında yer alan Ey Truva (O Troi) ile Prokonsül'ün Dönüşü (Powrót Prokonsula) şiirlerini açıklamak ve onların ortak özelliklerini gösterebilmek için öncelikle Berna Moran'ın açıkladığı arketipçi eleştiri kuramına bakmak yerinde olacaktır. Kurama adını veren arketip terimi ilk örnek, herhangi bir şeyin yaratılması ve bunun ilk olması anlamlarına gelir. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde Fransızca kökenli bir sözcük olarak arketipin "kök örnek" anlamıyla (2011, s.154) karşılaşılır.

Arketipçi eleştiri kuramı ise yazar veya şairin eserini çeşitli arketipler kullanarak yazması sonucu onun açıklanması gerekliliğinden doğar. "Carl Gustav Jung'un ilk kez kullandığı arketip örneklerinin sayısı yine Jung'a göre gerçek yaşam olaylarının ve objelerinin sayısına eşittir" (Şahiner, 2010, s.1). Jung'un bu açıklamasından da anlamak mümkündür ki arketipler sayıca çok fazla olabilmektedir ancak edebi eserlerde arketip olarak en sık faydalanılan ögenin mitoslar- mitolojik öğeler olduğu söylenebilir. Tuğluk'un arketipçi eleştiri üzerine yazdığı makalesine göre bir anlatı ilk anlamının haricinde örtük anlamlar barındırabilir. Tuğluk, okuyucunun anlatının yüzeysel yankısından çıkıp derin okuma yapma ve güçlü sezgi kabiliyeti kazanma ihtiyacının oluşmasından bahseder. Satır aralarındaki gizli bulmacayı çözmek, böylece anlatının art alanını açığa çıkarmak gibi önemli bir işleve sahip olan arketipçi eleştirinin edebi metnin kadim temellerini açığa çıkaran bir yöntem olduğunu vurgular. Arketiplerin de edebi metinde mitoslar olarak karşımıza çıktığını eklemektedir (Tuğluk, 2021, s. 111-115). Genel kabul görmüş bir yargı olarak edebi eserlerde mitoslar arketip olarak yansıma bulurlar. Yazar veya şairler mitolojik öğeleri farklı amaçlarla ve yöntemlerle eserlerine uygularlar. Berna Moran'a göre ise bunların kullanılış amacı "...mitos öyküsünün insanın derinlerde yatan kaygılarını, korkularını, isteklerini dile getirmesindedir." (2010, s. 224). Bu makalede incelenen şiirlerde mitosların, şairlerin istek ve amaçlarını anlatmak için bir araç olarak kullandıkları görülecektir. Bu şairlerin amaçlarını ortaya koyabilmek için arketipçi eleştiriye uygularken tıpkı Moran'ın da altını çizdiği gibi eleştirmen olarak edinilen görev "yazarın kullandığı mitos dilini çözmek ve anlaşılır kılmak için açıklamalar yapmaktır" (Moran, 2010, s. 220). Bu makalede yer alacak eleştiri denemesine başlamak üzere Melih Cevdet Anday hakkında bilgi verilerek şiir eleştirisine geçilecektir.

Melih Cevdet Anday XX.yy Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin pek çok ödül almış⁴, önemli şairlerinden biridir. 1915-2002 yılları arasında yaşamış olan şair -Orhan Veli ve Oktay Rıfat gibi- Garip (1941) akımının temsilcilerinden biri olarak tanınmıştır. Ancak 1962 yılında yazdığı Kolları Bağlı Odysseus adlı şiir kitabı onun yeni felsefi şiir anlayışını yansıtmıştır. Bu yeni şiir anlayışında şiirleri, yalın anlamdan uzaklaşmış ve daha derin anlamların olduğu metinler arası öğeler ve göndermelerle felsefi düşünceler içeren bir şiir haline dönüşmüştür. Onun yoğun ve derin anlamlar içeren şiirlerini anlamak isteyen okuyucuların iyi bir bilgi birikiminin olması gerekmektedir. Öyle ki Mitat Durmuş makalesinde, Anday'ın şiirinin kaynaklarına ulaşmanın olanaksız denilecek kadar geniş kapsamlı olduğunu ifade eder (2009, s. 1277). Ancak Anday bu konuda okuyucuya destek olmak amacıyla şiirlerini yayımlarken bunlara ek olarak açıklama notları da yayımlamıştır. "Kitaba Ek" başlıklı bu yazılarında şiirlerini yazarken güttüğü amaçları belirten notları vardır. Örneğin bu makalenin inceleyeceği Kolları Bağlı Odysseus şiiri için Anday'ın "Kitaba Ek" başlıklı yazısında aldığı notlardan biri "Ey çocukluk, mutluluk simyacısı! / Alevini bul getir yanmış bakırın, dizelerinde kişinin doğa dilinden anlamasını vurguladım, ben bunu çocukluk dönemi için düşünmüştüm" şeklinde bir açıklama getirir (Durmuş, 2009, s. 1277). Verilen bu örnekte olduğu gibi Anday'ın şiirlerini anlaşılır kılabilmek için yazdığı bu ek metinler şiirlerini anlamayı kolaylaştırırsa da, yazarken kullandığı kaynaklar metinler arası araştırma yöntemlerini

4 1976 yılında Yeditepe Şiir Armağanı, 2000 yılında Aydın Doğan Vakfı Şiir Ödülü vb.

gerektirir. Diğer bir metinler arası özellik 1981 yılında yayımlanan *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* adlı şiir kitabında bulunur. Bu kitapta da Anday ölümle- ölümsüzlük, insan- tanrı, yabanıllık-uygarlık, düzensizlik- düzen karşıtlıkları üzerine düşünmüştür ve Gılgamış destanından esinlenmiştir (Timuroğlu, 1994, s. 18). Anday'ın yeni şiir anlayışını geliştirmesinde metinler arası boyuta farklı bir yaklaşım getirdiğini şu sözlerinden de anlamak mümkündür: Bence her ozan şiir çevirmelidir zaman zaman; böylece hem kendi geleneğinden kurtulmak, hem de anadili üzerinde düşünmek olanağını bulur (Saçlıoğlu, 2003, s.15). Anday'ın farklı kültürlerle ait metinleri/şiirleri okuyarak ve hatta çevirisini yaparak şiirlerinde metinler arasılığı geliştirdiği yargısına varılabilirken ana diline verdiği önem gözlemlenebilir. Bu çalışmada ise, Anday'ın bir arketip olarak kullandığı Odyssea⁵ destanına metinler arası yöntem aracılığıyla göndermeler yapan Kolları Bağlı Odysseus şiiri incelenecektir.

Çalışmanın bu şiirle karşılaştırmalı olarak ele alacağı şiirler ise Polonya edebiyatının çağdaş dönemine ait önemli şairlerinden olan Zbigniew Herbert'in Ey Truva ve Prokonsül'ün Dönüşü şiirleridir. İlk olarak şairden söz etmek gerekirse Herbert'in 1924-1998 yılları arasında yaşamış, XX.yy Polonya edebiyatında pek çok ödül almış bir şair olduğunu söylemek mümkündür. II. Dünya Savaşı sırasında Yurt Ordusuyla⁶ iletişim kurarak direniş örgütünde bulunmuştur. Yer altı üniversitesinde edebiyat okumuş olup savaştan sonra da güzel sanatlar, felsefe, hukuk öğrenimleri görmüştür. Edebiyat sahnesine çıkışı 1956'da *Işık Teli* adlı kitabını yayınlamasıyla gerçekleşir, ki bu kitap Tatarowski'ye göre şairin yaratıcı üslubunun en önemli örneklerinden biridir (Tatarowski, 2010, s. 248). 1956 yılı pek çok Polonyalı yazarın olduğu gibi Herbert'in kariyeri açısından da dönüm noktası olmuştur çünkü yazarlar yapıtlarını bastırmak için bu yıla kadar beklemişlerdir. Yazarların bu yılı beklemesinin nedeni dönemin getirisi ve zorluklarıdır. Herbert'in nedeni ise şöyle özetlenebilir; II. Dünya Savaşı bitince onun doğduğu şehir olan Lwów, Sovyetler Birliği toprağı olmuştur. Doğduğu şehirdeki Sovyetler Birliği'nin baskı ortamı onu şiirlerini basmaktan alıkoymuştur. Ünlü edebiyatçı Adam Zagajewski, bu ortamı şu cümleleriyle aktarır:

Öğrenim görmek, üniversite okumak çabasında, halen sürdürdükleri ya da geçmiş örgütçülüklerini gizleyerek iki arada bir derede yaşayan binlerce genç insandan biri de Herbert'ti. Siyasi bir yumuşamanın durumu lehine çevireceği 1956'ya dek Herbert, habire adres değiştirerek Gdansk, Varşova, Torun ve Krakov arasında dolanıp durarak, türlü işler tutarak (parasız kalınca hatta kanını bile sattığı olmuş ki bu da şairin hayatının acıttığı derecede isabetli bir mecazı gibi görünüyor) pek durağan olmayan bir hayat sürdürmüştür (Herbert, 2008, s. 1).

Sanatçı Polonya'da şehir şehir gezmekle kalmamış, bir süre Polonya'dan uzaklaşarak Avrupa'da da yaşamıştır. Ünlü edebiyatçı Czeslaw Milosz'tan öğrendiğimize göre de 1956'dan önce kitap yayınlamanın bedeli kendi zevkenden vazgeçmekti, o ise bu bedeli ödemeye hazır değildi (Herbert, 2008, s.4). Yüce'nin de savunduğu gibi "bu dönem zamanın politik doktrinlerine boyun eğmeyen yazarların ayıklandığı bir dönemdir." (Taluy Yüce, 2000, s. 75). Böylece Herbert'in yaşadığı baskı dönemine başkaldıran tavrıyla eserlerini gün ışığına çıkarmak için beklediği sonucuna varılır. Ayrıca Herbert geç yaşlarda yazmaya başladığı için ve "kişisel oluşum süresini tamamlayarak ortaya çıktığı içindir ki şiirlerinde herhangi bir gelişim görülmez. Tarzını hemen hemen hiç değiştirmemiştir. Antik döneme olan merakı da şiirlerinde görülmektedir. (Taluy Yüce, 2000, s. 75). Aybike Kılık'a göre Czeslaw Milosz, hem kendisinin hem de meslektaşlarının yazdığı şiirlerin toplumsal mesajlar iletmesi gerektiği düşüncesindedir (Kılık, 2023, s.130). Kendilerine edindikleri görevler bağlamında Milosz gibi Herbert de şiirlerini derin bir ahlaki yorumlamaya dönüştürebilmiş olmanın hazzıyla tarihin izlerini şiirlerine konu edinmiştir. Nitekim Brodski'ye göre "tarihçi bir ozan olan Herbert'in şiirleri kültürün anası olan tarihe göndermeler yapar. Bunu da bugünün bayağılına dayanabilmesi için okuyucuya yardım edebilmek amacıyla yapar"

⁵ Mitolojik kahraman olan Odysseus'un Troya savaşından sonra eve dönüşünü anlatan yolculuğunun hikâyesidir.

⁶ Yurt Ordusu/Halk Ordusu yani Armia Krajowa: AK, II.Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sına karşı ortaya çıkan bir direniş örgütüdür.

(Brodski, 1997, s. 3). Nazi etkisinin en kötüsünün görüldüğü iddia edilen bir ülkede savaşın hemen sonrasında yetişen bir şair olarak Herbert'in şiirlerinde; Theodor Adorno'nun sanat çağrısına uygun, yani dönemin acılarına ses verecek, ancak bu acıyı estetik mesafe yoluyla değiştirmeyecek olan bu meydan okumaya verilen yanıt ele alınır (Popovic, 2007, s.74). Yaşadığı döneme yaptığı tanıklıkları içeren *Işık Teli*, şairin yayımlayacağı sonraki şiir ciltleri için de bir örnek niteliğindedir. Çünkü zaten yetişkinlik döneminde yayım yapmaya başlayan şairin stili, yayımladığı son kitabına değin pek fazla değişiklik göstermez. Daha ilk kitabından başlayarak Herbert, şiirini, Yunan ve Roma kültürlerinin, Incil ve Tevrat izlerinin temelleri üzerine yerleştirmiştir (Vardal Atak, 2018, s.118). Tarihi olayların anlatımını yine tarihteki olayları anımsatarak anlatan Herbert sorumluluk sahibi, güçlü bir şair olarak okuyucusundan da donanımlı ve bilinçli olmasını bekleyen şairin mitolojik öğeleri içeren şiirlerinden olan *Ey Troya ve Prokonsül'ün Dönüşü* bu çalışmanın konusu olacaktır.

Her iki şairin de ortak özellikleri; şiirlerinde mitolojik öğeleri işlemeleri, şiirlerinin derin anlamlar içermeleri ve okuyucularından donanımlı olmalarını beklemeleridir ki Anday, okuyucularına yardımcı olmak için ek bilgiler vermektedir. Anday'ın dört bölümden oluşan *Kolları Bağlı Odysseus* şiirinin ilk üç bölümü sayıları farklı olan mısraların bir araya gelmesi sonucu on bentten oluşur. Son bölümü ise yine aynı şekilde mısra düzenine sahip olan beş bentten oluşur. Şekil bakımından şiirin göze çarpan ilk özelliği uzun bir şiir olmasıdır (bu sebeple şiirin tamamı makalede verilememiştir), içerik bakımından ise metinler arası göndermeler yapması ve arketipler kullanmasıdır. Durmuş, makalesinde Anday'ın Batı şairlerinden Wallace Stevens, T. S. Eliot, Ezra Pound, Baudelaire gibi isimlerin yanında Divan şairlerinden Şeyh Galib'in Anday'ın kurduğu şiir metinlerinde birer biçim yaratma ve esinlenme kaynağı olarak kendini gösterdiğini belirtir (2009, s. 1284).

Anday'ın şiirinde gözlemlenebilecek metinler arası özelliğiyle farklı yazarların şiirine olan benzerlik özelliği dışındaki diğer özellik de onun "şiirin sürekli bir araştırma" olarak tanımlanmasıdır. Bu özellik iki yönlü düşünülebilir: İlki; yeni biçimler, içerikler ve biçimler arama (şiirsel çalışma), ikincisi ise şiir kurulurken ulaşılabilecek/bakılacak ya da daha önceden edinilmiş kimi bilgiler arama (zihinsel çalışma) (Durmuş, 2009, s. 1285). Anday'ın şiirinde bu ikisinin de yani hem zihinsel hem de şiirsel çalışmanın anlamı bulunmaktadır. Şiirsel çalışmanın örneğini Şeyh Galip'in Kaldı isimli tardıyesiyle olan biçim ve söyleyiş benzerlikleriyle; zihinsel çalışmanın eşini de metinlerarası bağlamdan faydalandığı Odysseia destanıyla görmek mümkündür. Zihinsel bir çalışmanın ürünü olan *Kolları Bağlı Odysseus* şiiriyle Odysseia destanının ilişkisi Anday'ın şu sözleriyle de gün yüzüne çıkmaktadır:

"Odysseia destanının 12. rapsodisi, beni belki de on yıldır böyle bir iş için ilgilendirip duruyordu. Odysseus'un Troya dönüşü, kendi adasını, İthaca'yı bulmak için oradan oraya gezip çarpınması sonunda Tanrıça Kirke'den yararlanmaya kalkması, bu parçanın özünü sağlar. Ancak dikkatime çarpan şu oldu: Tanrıça Kirke, her şeyi olduğu gibi söyleyeceğini ileri sürmesine karşılık, Odysseus'u gene de kendi kararı ile baş başa bırakıyordu. Onun sakınılması gerektiğini söylediği tek şey, Sirenlerle ilgili idi. Kitabımın dördüncü bölümünde bu öyküyü kendime göre yorumladım, değerlendirdim. Karşılaştırıldığında anlaşılacağı gibi, Homeros'un birtakım deneyimlerini, benzetmelerini seve seve kullandım" (Durmuş, 2009, s. 1291).

Yukarıdaki sözlerinde belirttiği üzere Odysseia destanı üzerinde uzun yıllar düşünmüş olan Anday, Odysseus'un yaşamından kesitleri şiirinde kullanırken kendi zihinsel yolculuğunu şiirine aktarmıştır. Anday'ın şiirlerini anlama ve yorumlama konusunda metinler arası ilişkinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kendi yorumu ve hayal gücünü kullandığı şiirin okuyucu tarafından anlamlandırılması zorlaşmıştır. Şiirlerine dair açıklama yazılarının gerekçesini Anday'ın bu sözleri açıklığa kavuşturmuştur. Homeros'un Odysseia öyküsü, Anday'ın yorumuyla, şiirin sonunda kahramanın çıktığı içsel yolculukla sona ermiştir. Bu içsel yolculukta, bazı insanlar arzularıyla ve istekleriyle

Archetypal criticism: the Odysseus with Arms Bound poem by Melih Cevdet Anday also About Troy, the Return of the Proconsul poems by Zbigniew Herbert / Büyük, S.

tamamen yüzleşme cesaretini gösterirler, bazı insanlar sirenlerin anlattıkları efsanevi büyüye kapılır ve hayallerle yaşarlar; arzularını takip ederler. Bazıları ise kulaklarını gemiciler gibi tıkırlar. Anday'ın *Odyseia* destanını şiirine konu ederek anlattığı şey ise modern dünyanın kendisidir. *Odyseia* destanında beş ana bölüm bulunur. Birbirinden bağımsız öykülerden oluşan bu destanın dördüncü bölümünde yer alan Odysseus'un serüvenleri bölümünde fırtına ve lotos yiyenler ülkesi, rüzgar tanrı Aiolos'un adası, ölüler ülkesi, Kirke adası, Kalypso adası (Erhat, 2004, s. 221-222) gibi yerlerde gezen Odysseus'un yaşadığı çeşitli olaylar sonucunda evine ulaştığı anlatılır. Bu metafor modern dünyadaki bir karakteri canlandırır. Modern kahraman da çıktığı iç yolculukta farklı tarih ve olaylarda gezerek iç dünyasına ait çeşitli gerçeklerle karşılaşır. Bu gerçeklerle yüzleşir, yener veya yenilir. Ancak sonunda şiirin modern dünyadaki kahramanı kendini bulur ve mecazi anlamda "sağ salim geçtim kendimi" diyerek Odysseus gibi evine geri döner.

“ ...

Sirenlerin izi bile yoktu ortada.

Yalnız bir ezgi ta derinden

Ta iççerimden gelen bir ezgi

Başladı yavaş yavaş yükselmeğe;

O yabansı, o büyüli türküleri ben

Söylüyordum sağır gemicilere

Yalnız ben duyuyordum Sirenleri.

Kirke, bilge tanrıça, selam sana!

Sağ salim geçtim kendimi!”

Yukarıdaki dizelerde kollarını geminin direğine bağlayarak kendini sirenlerden⁷ sakınması, onları duymaması gerektiğinden pasif davranması gereken Odysseus, uyarılara rağmen sirenleri dinler. Yani kendi bilinçaltından yükselen sesi dinlemiş olur. Bilinçaltı ise onu türlü yanılgı, entrika, bastırılmış ve bilinmezliklerle dolu duygulara, kısacası geçmişine götürmektedir. Bütün bunları göze alarak bilinçaltıyla yüzleşmeyi göze alan karakter “Sağ salim geçtim kendimi!” diyerek şiirde yüzleşmesinin sonucunu gösterir. Sirenlerin varlığını dolayısıyla kendi iç sesini sadece kendisi duymaktadır. Etrafındaki denizcilerden hiçbiri bu sesi duyamadığı gibi coşku içinde kalan sadece kendisidir. Şahiner'e göre ise şiirdeki modern insan temsili şöyle olmaktadır:

“Anday, özellikle iradenin sınıandığı Sirenler mitosunu seçmiş olmalıdır. Çünkü modern insan, her şeyden önce zihinsel ve ruhsal anlamda iradesini kullanabilen insandır. 'Kendini yenmek, kendine gelmek' modern insan için yorucu ve zorlu bir yolculuğu gerektirmektedir. Kolları Bağlı Odysseus, modern insanın kendisiyle hesaplaşmasının öyküsüdür. İnsanın doğayı karşısına almasının kendini karşısına almak demek olduğunu fark ettiren, insanın yapısı gereği doğaya ait olduğunu anlatan Anday, kendine Odysseus'u simge olarak seçmiştir. Odysseus'un İthaka'ya yaptığı yolculuk da bir bakıma modern insanın kendi içine yaptığı yolculuğu anlatması bakımından önemlidir” (Şahiner, 2010, s.13).

Kolları Bağlı Odysseus'tan sonra Anday şiirinin kaynakları da değişir. Ziya Paşa ve Abdülhak Hamid'in şiirleri yerini felsefe kitaplarına, Anadolu, Mısır, Hitit, Sümer ve Yunan mitolojisi ile ilgili incelemelere, bitki biliminden astronomiye kadar birçok alanda yazılmış bilimsel kitaplara, dünya edebiyatından önemli şairlerin ve yazarların eserlerine, Eski Anadolu tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla ünlenen Texier, Hrozny gibi araştırmacıların çalışmalarına, Homeros'un İlyada ve *Odyseia*'sına, Herodot

⁷ Sirenler cezbedici ve büyüleyici şarkılarıyla denizcileri denizin derinliklerine sürükleyen deniz canlıları/ denizkızlarıdır. Bu canlılar denizin altında yaşarlar. Bu mitoslarda denizin insanın bilinçaltını simgelediği kabul edilir.

Tarihi'ne... bırakır (Durmuş, 2009, s. 1291).

Ey Truva

1

Ey Truva Truva
arkeolog
küllerini senin savuruyor avuçlarından
oysa bu yangın öylesine büyük ki İlyada'dan
yedi teli lirin-
çok az gelir
koro gerek
denizlerin ağıtlarından
yıldırımlarından dağların
taştan yağmurlar gerek
-nasıl çıkarmalı insanları
bu harabeden
nasıl çıkarmalı
dizelerden koroyu
düşünüyor şair
dimdik hareketsiz
erdemli bir dilsiz gibi
-Şiir kurtulacak sağ salim
Kurtuldu sağ salim
alevlerin kanadıyla
tertemiz göğe
Harabeler üzerinde doğuyor ay
Ey Truva Truva
Susuyor kent
Şair dövüşüyor kendi gölgesiyle
Şair çığırıyor çöldeki bir kuş gibi
Ay kendi görüntüsünü yansıtıyor
Yangın meydanındaki yumuşak metal örneği

2

Yürüyorlardı vadi haline gelmiş bir zamanların sokaklarında
kızıl bir kül denizini aşarcasına
rüzgarsa savuruyordu bu kızıl külleri
boyayarak tümüyle batan kenti
Yürüyorlardı vadi haline gelmiş bir zamanların sokaklarında
sabah ayazını aç soluklarıyla hohlayarak
diyorlardı ki:çok uzun yıllar geçecek
ilk evin kurulması için buralara

yürüyorlardı vadi haline gelmiş bir zamanların sokaklarında
bir yaşam izi bulacaklarını düşünüyorlardı
sakat adam
armonikasıyla
bir partizan türküsü çalıyor
salkım söğütleri
kızları anlatan
şair susuyor
yağmur yağıyor

Zbigniew Herbert

Çeviren: Neşe Taluy Yüce

Zbigniew Herbert'in Ey Truva şiiri yukarıda görüldüğü üzere Anday'ın şiiri kadar uzun bir şiir değildir. Fakat iki şiirin de ortak özelliği bölümlerden oluşmasıdır. Bu şiir iki bölümden oluşur. Şekil bakımından bölümlerdeki mısra sayısı birbirine eşit değildir. İçerik bakımından ise şiirdeki en önemli özellik mitolojik öğeleri kullanarak metinler arası gönderme ve arketipler bulunmasıdır. İki bölüme ayrılan şiirin birinci bölümünde Homeros tarafından yazılan Truva Savaşının şehri nasıl yerle bir ettiği anlatılır. Herbert bu şiirde savaştan sonra geriye kalan küller, yangın ve yıkıntıları yazar. Şehrin geleceği hakkında endişelenen yazar şu dizelerle bu endişesini anlatır.

“nasıl çıkarmalı insanları,
bu harabeden,
nasıl çıkarmalı,
dizelerden koroyu”

Şair, şiiri savaştan sağ salim kurtarır ancak şairin harabelerin oluşmasına, savaşa engel olamamaktadır. Ay, harabeler üzerine doğmaya devam etmektedir. Şair güçsüzdür. Yıkıntılar üzerinde eski gerçekliği canlandıramazsın diye düşünerek şiiri kurtarır. Yüce'nin sözünü ettiği Polonya Romantizm döneminin ünlü şairi Adam Mickiewicz'in sözünü anmak gerekir. Mickiewicz, “şiir kurtulup anlatacak derken gelecek nesillere savaşın dehşetini, buna tanık olan herkes yok olsa bile şiirin savaşın korkunç yüzünü anlatacağını söylemek ister” (Yüce, 1992, s. 57). Herbert şiirin savaştan kurtulduğunu bu şiirinde açıklar.

Herbert'in Ey Truva şiirinin ikinci bölümde ise arkeolog, bir iz bulmak için yıkılmış şehre giden insanlarla yer değiştirir. İnsanlar tahrip edilmiş şehirde bir yaşam izi aramaya başlarlar. Ümitsizce etrafa bakınarak buraya yeni evler kurulması için uzun yıllar geçmesi gerek diye umutsuzluğa kapılırlar. Yunanlılar tarafından tahrip edilen Truva şehrinin bir görüntüsü sunulur. Bu şiirin antik Truva şehrinin yıkıntılarını anlatsa da modern şehir Varşova'nın enkazının tarifini yaptığını düşünebiliriz. Truva şehrinin harap edilmiş görüntüsü savaş sonrası Varşova şehrinin ve hatta Polonya'nın görüntüsünü canlandırır. Truva efsanesi modern dünyanın tasviriyle karşı karşıyadır. Böylelikle Herbert'in mitolojiyi amaç değil Varşova'nın (belki de Polonya'nın) tarihini anlatmak için araç olarak kullandığı görülmektedir. Nitekim Herbert'e göre lirik özne insan hayatındaki sonuna kadar savaştan bir öznedir ve şiirde her günkü hayat anlatılabilir (Franaszek, 30). Sonuç olarak Ewa Odachowska-Zielinska şunu söylemektedir: “Herbert, Varşova sokaklarında yürürken onda Homeros'un bilinci uyanır. Bu şekilde, tarihin temel figürü olan insanın yalnızca tarihsel kostümü değişmiş bir şekilde tekrarlanışını şiirsel bir anlatımla verir.” (Yüce, 1992, s. 117).

Prokonsül'ün Dönüşü

karar verdim dönmeye İmparatorun sarayına
bir kez daha orada yaşamayı deneyeceğim
burada da bu uzak taşra kentinde kalabilirdim
çınar ağaçlarının tatlı ve gür yaprakları
ve sayrılı yordakçıların rahat yönetimi altında

dönünce niyetli değilim görev yapmaya
gerektiği ölçüde alkış tutarım
ölçülü biçimde gülümser kaşlarımı ketumca çatarım
bunun için tabii altın zincir vermezler
demir olanı yeter bana

karar verdim dönmeye yarın ya da öbür gün
burada yaşayamam hiçbir şey benim değil ki burada
ağaçlar köksüz temelsiz evler yağmur camdan olur çiçekler naylon kokar burada

boş gökte gürler kuru bulutlar
yani döneceğim yarın öbür gün şartlar ne olursa olsun döneceğim.

yüzümü yeniden kurgulamam gerek
alt dudak küçümsemeyle sarkmamalı
gözler ideal boşlukta bakmalı diye
ve zavallı yarık çenemi
komutanın koruması içeri girdiğinde titreyen

bir şeyden eminim onunla şarap içmeyeceğim
kupasını yaklaştırdığında kaçıracağım gözlerimi
dişlerimden yiyecek artığı temizler gibi yapacağım sanki
kaldı ki medeni cesareti sever imparator
sınırları belli mantıklı cesareti tabii
aşlında o da insandır herkes gibi
zehirleme sanatından artık yılmış
doyana kadar içemeyen usanmış aralıksız satrançtan

sol kadeh Drusus için sağdakiyle dudak ıslatmalı
sonra yalnızca su içmeli kaçırmadan Tacitus'dan gözleri
çıkmalı bahçeye ceset taşındıktan sonra dönmeli

karar verdim dönmeye İmparatorun sarayına

umudum var gerçekten düzelecek bir şeyler.

Zbigniew Herbert

Çeviren: Neşe Taluy Yüce

Polonya Halk Cumhuriyeti döneminde yazılmış olan bu şiir döneminin en çok tartışılan ve analiz edilen şiiriydi. Şairin biyografisine uyarlanmaya çalışılarak ve komünizmin ilkelerini sahip edinen sürece uyarlanarak okunmuştur. Şiirde yer alan lirik maske mi lirik rol mü tartışması şairin amacını belirlemeye yöneliktir (Ruszar). Ancak Yüce'ye göre bu şiir antiğin maskesiyle güncelliği veren en güzel şiirlerden biridir. (Yüce, 1992, s. 46)

Prokonsül'ün Dönüşü adlı şiir lirik özne prokonsül'ün başka bir ülkedeki görevini tamamlayıp kendi ülkesine dönüp dönmeme kararını anlatır. Prokonsül'ün bu düşüncesi sakin bir şekilde yaşadığı görev yerinde kalma ve daha önce bıraktığı yerde tekrar yaşama isteği üzerine kuruludur. Acilen karar vermek gerekli değildir ancak kendi ülkesine dönmek isterse oradaki yöneticinin belirlediği kuralları da kabul etmek zorunda kalacaktır. Bir kez daha sözcüklerine ve hareketlerine dikkat ederek yaşamak zorunda kalacağını fark eder. Bu gerçek- insanlık ihtiyacı ve geleceğin belirsizliği- onu bekler ve umutsuzluğa sürükler. Böylesi düşünceler lirik özneyi imparatorun aynı eskisi gibi olduğu düşüncesine iter. Kendisi de sistemin bir kurbanıdır. Bu sistem imparatorun elindedir. Alkış bekleyen ve lüks içinde yaşayan bir adam haline dönmüştür. Geri dönmeye karar veren prokonsül yanlışlıklar ve hizmet edeceklerini kabullenir. Kabul etmese de orada yaşayacağı için kurallara uymak zorunda kalacağını çok iyi biliyordu. Şiir ahlaki dilemmaları anlatır aslında. İnandıklarımız ve yaşadıklarımız arasındaki ikilemde seçim yapmak zorunda kalır. Antik dünyanın gerçekleri altında verdiği örnekler sayesinde şair kendi iç dünyasında yer alan ikilemleri de anlatır. Bu ikilemde yaşadığı ülkedeki sistemi eleştirmesine rağmen orada yaşama durumu gözler önüne serilir.

Düzensiz ama sürekli bir formda yazılmış bir şiirdir. Şiirin son sözcüklerine bakınca görmek mümkündür ki şiirde uyak uyumu da yoktur. Lirik öznenin konuşma esnası gibi düşünce kayıdır. Prokonsül'ün eskiden ait olduğu dünya sanki artık ona yapay bir dünya gibi gelmektedir, kendini yabancılaşmış hissetmektedir. Bütün bunlara rağmen geri dönmeye karar verir. Bir monolog olan bu şiirde lirik özne yaşayacağı zorlukları bile neden geri dönmek istemektedir? Ülkede kalıp mutlu bir hayat yaşamak için yolunda bir engel olmamalı ancak bu yol prokonsüle uymamakta, çünkü yabancılaşmış hissetmekte ve burada huzur bulamamaktadır. İmparatorun gücü bu duyguların sebebidir. Ancak o burada doğmuş, büyümüş; buraları ve buradaki insanları tanımaktadır ve bütün bunlardan vazgeçmek istememektedir.

“burada yaşayamam hiçbir şey benim değil ki burada

ağaçlar köksüz temelsiz evler yağmur camdan olur çiçekler naylon kokar burada”

Kendisi için önemli bir değeri olan yere geri dönmeye karar verir. Oradaki sisteme uyum sağlayamayacak olsa bile geri dönmeyi ister. Bu tepkisini göstermemek için dikkatli davranması gerekecektir. Ona göre en iyisi kendi görüşünü saklayarak tarafsızlığını korumaktır.

“dönünce niyetli değilim görev yapmaya

gerektiği ölçüde alkış tutarım

ölçülü biçimde gülümser kaşlarımı ketumca çatarım

bunun için tabii altın zincir vermezler

demir olanı yeter bana”

Ancak lirik özne, imparatorun da etten kemikten bir insan olduğunu, artık yorgun olduğunu fark edince ona karşı çıkabilme ihtimali olduğunu düşünür. Neticede sistemin onu yordüğünü, sürekli bir korku içinde yaşadığını da akla getirir. (Sciaga, 28843-29).

“sınırları belli mantıklı cesareti tabii
aslında o da insandır herkes gibi
zehirleme sanatından artık yılmış
doyana kadar içemeyen usanmış aralıksız satrançtan”

Prokonsülün düşüncelerinin Herbert'in düşünceleri olduğu düşünülebilir. Ellilerin sonu ve altmışlarda Avrupa'yı gezen Herbert'in ülkesine geri dönüşüdür aslında Prokonsül'ün dönüşü. Dayanışma (Solidarność) hareketine katılmış bir şair olarak Herbert ülkesindeki komünist rejimi desteklemeyen bir şairdi, anavatanından Avrupa'ya gidişi bu yüzdendi. Göç etmesinden sonra ülkesine dönerek tekrar orada yaşamayı isteyişi bu şiirin temasıdır. Şiirde klasik öğeler yer alır. Resmedilen manzara mitolojik Arkadya'yı hatırlatır. Ancak sadece ilk anlarda çünkü daha sonra prokonsül hiçbir şeyin eksik olmaması gerektiğini söyler. Ancak yabancılaştığını hissederek.

“ağaçlar köksüz temelsiz evler yağmur camdan olur çiçekler naylon kokar burada”

dizesi aslında yaşanan yabancılaşmanın örneğidir. Tamamen yapay olan bir şeyi hatırlatır. Çiçeklerin güzelliği ve bütün pozitif değerleri yok olmuştur. Bu da onun yaşadığı ikilemi bize gösterir. İnsanlar çiçeklerin yapay hissettirdiği ve sahte koktuğu bir yerde yaşayamazlar.

“bunun için tabii altın zincir vermezler
demir olanı yeter bana”

dizeleri ise döndüğünde ödüllendirilmeyeceğini bilmektedir. Sadece kendi seçtiği yerde yaşamının mutluluğunu yaşayabilecektir. Demir zincir metaforu ise bir ceza evi ve suçlu metaforu olabilir. Anavatanı onun cezaevi olacaktır. Kendi düşüncelerini açıkça ifade edemeyeceği ve hapisanenin kurallarına uymak zorunda kalacağı bir durumda olacaktır anavatanına döndüğünde.

Mitolojik kostüm (Eski Roma gerçekliği) dünyevi varoluş sorularının bir yansımasını sunar. Burada yaşayabilir miyim düşüncesi gerçekte özgür olamayacağı bir ülkede yaşama sorunları üzerine düşüncedir. Tarihsel gerçeklikler karşısında insanın yaşadığı trajedidir. Aşağıdaki dramaları yansıtır: - anavatanından ayrı kalma, Arkadya'da olup yabancılaşmış hissetme, kimliksiz kalma duygusu, yanlışlıklar içinde olma, öteki hissetme, ülkeye dönüp dönmeme ki bu ülkede kendin olmayı bırakmak zorundasın. Yapay davranışları kabul edebilmek için maske takmayı kabullenmek zorundasın. Sonuç olarak ülkeye geri dönmeye karar verir. Bir şekilde orada yaşayabileceğini umut eder. Maske metaforu Polonya komünist rejimini simgelerken Roma İmparatorluğu da bu amaca hizmet eder.

Modern dünyayı anlatmak için geçmişi ve tarihi yani efsaneleri kullanan bu iki şairin yukarıda verilen üç şiirde de mitolojiyi seçme amaçları aynıdır: Şiirlerdeki mitoloji teması asıl tema değil, asıl temayı anlatmak için kullanılan ara(ç) temadır. Burada Herbert'in bir metaforundan söz etmek gerekir. Herbert'in “takımadalarda yaşıyoruz” metaforunu Charles Kraszewski'den öğrenmek mümkündür:

Bu metafor modern yaşamın bir metaforu olup Odysseus miti ile eşdeğer görülür. Takımadalarda yaşasak da modern hayatta bizim bir atomizasyonumuz vardır. Yani yaşadığımız takımadalar şöyle oluşmuştur: suyun yarattığı basınçla bizler çeşitli yollara ayrılmışızdır. Çeşitli politik baskılar olarak da değerlendirilebilecek bir anlamda atomizasyon sözcüğünü kullanır. Neticede takımadalar

olmadan önce bizler tek bir adaydık. Suyun basıncı ve baskısı bizi ayırdı ve takımadalar olduk. Bu takımadalarda (modern dünyada) yaşıyoruz (Kraszewski, 2013: 365-367).

Diğer taraftan kültürümüzün tarih boyunca ilerlemesi sonucunda bu kültür şiirlere konu olmuştur. İşte Odysseus arketipi burada karşımıza çıkar.

Buna göre Odysseus, Odysseia Destanında Truva savaşından dönerken adadan adaya seyahat eder. Bu seyahat sırasında başına çeşitli olaylar gelir. Bu olaylar da birer arketiptir. Bir kahraman olan Odysseus seyahatini takımadalar sayesinde gerçekleştirir. Basınçla takımadaları oluşturan su sayesinde seyahat kolaylaştırır. Su yani basınç, baskı hayatı kolaylaştırmıştır. Bütün bunların sonunda Odysseus evine geri döner. Yaşanan bütün olaylara, zorluklara rağmen, mutlu son, ümit dolu gelecek hikâyenin sonundadır. (Kraszewski, 2013: 367).

Arketip bağlamında ise Anday, Odysseus arketipini kullanırken Herbert Truva arketipini kullanmıştır. İkisi de birbiriyle bağlantılı olan bu iki efsaneye göre Truva Savaşının anlatıldığı İlyada Destanı Herbert'in şiirinin konusunu oluştururken Odysseia Destanı da Anday'ın şiirinin konusu olmuştur. Metinler arasılık, Anday şiirinin önemle üzerinde durulması gereken bir katmandır. "Bu katmanı sadece bir teknik olarak değil, şiirin içine işleyerek konumlandırmıştır Anday. Dolayısıyla da onun şiirinden bahsederken başka metinlere gitmemek mümkün değildir" (Şahiner, 2010, s.2). Kubilay Aktulum da benzer görüşleri paylaşmaktadır. Ona göre edebi metinler, kendinden önce yazılmış olan metinlerden tümüyle bağımsız olamayacaktır (Aktulum, 2011, s. 452). Şiirlerindeki bu özelliğe rağmen Anday, *Bilinmeyen* adlı denemesinde Homeros'la ilgili bilgilerimizin ne kadar doğru olduğunu sorgulamış ve Odysseia'nın aslında onun olmadığına ilişkin görüşler olduğunu da belirtmiştir. Bunu teyit edecek yeni bilgiler edinmenin mümkün de olmadığına altını çizerek sorgulamalarını farklı boyutlara taşımaktadır (Saçlıoğlu, 2003, s.68). Anday'ın şiirlerinde kullandığı arketipleri dahi sorgulaması metinler arası öğelerle süslediği felsefi şiir anlayışının işareti kabul edilmektedir. Metinler arasılık yöntemini benimseyen Herbert de şiirinin içine işleyerek kullandığı mitleri şiirinin önemli bir unsuru haline getirmiştir. İki şair de benzer arketipleri kullanarak metinler arası geçişleri sağlarlar. Herbert'in Takımadada metaforuyla da iki yazarın ortak noktada buluşmasını gözlemleriz: Odysseia. Tuğluk, farklı coğrafyalarda anlatılan mitosların gerek konu gerekse malzeme bakımından benzerliğinin kolektif bilinçdışının geçerliliğini perçinlediğini vurgularken; Özcan her milletin kendi hasletlerine göre kolektif bilinçdışından uygun olanı seçmekte olduğunu belirtmektedir. Gökeri de mitosların arketiplerin simgesel biçimi olduğunu, ruhsal gelişimi ve ruhsal evreleri bilince aktaran bir dil olduğunu söylemektedir. Dünya mitosları ilkel insandan çağdaş insana, toplumdaki topluma, kökünde aynı olgular dizgisinin yöresel ve kültürel renklere bürünmüş çeşitlemeleridir. Ortak bilinçdışından kaynaklanıp ve onun gelişimini yansıttığına göre mitosların ortak bir temelde birleşmeleri de doğaldır (Tuğluk, 2021, s.115-116).

Kaynakça

- Akahn, Ő. (ve başkaları) (2011,9. *Türkçe Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Anday, M. C. (1962). *Kolları Bağlı Odysseus*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Durmuş, M. (2009). *Aşamsal ve Metinlerarası Bağlamda Melih Cevdet Anday Şiirinin Kaynakları: Turkish Studies, Volume 4/1-II Winter*, s.1277-1307.
- Erhat, A. (2004). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Franaszek, A. (1998). *Poznawanie Herberta*. Kraków: Wydawn. Literackie.
- Herbert, (2008). *Herbert*. Ankara: Polonya Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.
- Kılık, A. *Milosz'un Erken Dönem Şiiri*, The Journal of Academic Social Science, 11 (136) 2023, s.125-131.
- Kraszewski, C. (2013). *Rossetti's Armadillo*. Cambridge: Cambridge Publishing.
- Moran, B. (2010). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yay.
- Popovic, D. (2007). *The Trace of a Hand Searching for Form: Zbigniew Herbert, Classical Heritage and Poetry after Auschwitz*. The Slavic and East European Journal, 51(1), s. 74-86.
- Ruszar, J. M. (2013). *Cywilizacja Rzyska w Twórczości Zbigniewa Herberta*. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa. Web. 10.11.2023
- Saçhoğlu, M. Z. (2003). *A'dan Z'ye Melih Cevdet Anday*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sciaga 28843-29, Komentarz do wiersza „Powróć prokonsula” Zbigniewa Herberta. Web.10.11.2023
- Şahiner, D. (2010). *Arketipçi Eleştiri Bağlamında Kolları Bağlı Odysseus: Modern İnsanın Kendine Yolculuğu*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü.
- Taluy Yüce, N. (2000). *XX. Yüzyıl Çağdaş Polonya Edebiyatı Çeviri Seçkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatarowski, K. W. (2010). *Semantyka i symbolika „lasu” w poezji Zbigniewa Herberta*. Acta Universitatis Slodziensis, Folia Litteraria Polonica, 13.
- Timuroğlu, V. (1994). *Melih Cevdet, Bilge ve Duyarlı*. Ankara: Prospero Yayınları.
- Tuğluk, A. (2021). *Arketipçi Eleştiri*. (içinde Edebiyat Yazıları II: Eleştiri Kuramları ve Metin Tahlilleri). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Vardal Atak, N. (2018). *Bir Başkahramanın Şiirler Arası Yolculuğu: Zbigniew Herbert ve “Bay Cogito”*, DTCF Dergisi 58.1, s. 117-138.
- Yüce, N. (1992). *Zbigniew Herbert'in Şiirlerinde Antik Çağ İzleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

07. Psikanalitik Kuram Bağlamında Sabahat Emir'in Sancılı Bir Gün Romanı¹

Mehmet YALÇINKAYA²

APA: Yalçinkaya, M. (2024). Psikanalitik Kuram Bağlamında Sabahat Emir'in Sancılı Bir Gün Romanı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 82-99. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968530>

Öz

Bu çalışma, Sabahat Emir'in Sancılı Bir Gün adlı romanını psikanalitik kuram bağlamında yeniden yorumlama çabasını içermektedir. Romanda iç monolog, bilinç akışı tekniklerinin sık kullanılması; romanda vakanın iç çözümlemelerin gölgesinde kalacak kadar az olması ve yazarın metin içinde psikanalize göndermelerde bulunması metni böyle bir çalışma için uygun bir yapıya dönüştürmektedir. Bu bağlamda çalışmanın girişinde psikanalizin kısa tarihçesine, Freud'un ilk çalışmalarının edebî eser ile psikanaliz arasında nasıl bir köprü vazifesi kurduğuna ve edebî eserlerin hangi açıdan psikanalizin konusu olabileceğine değinildi. Çalışmanın ikinci bölümü ise Sabahat Emir'in Sancılı Bir Gün romanını psikanalitik kuram bağlamında analizini ihtiva etmektedir. Bu bağlamda romanın ana karakteri Tijen'in içe dönük duyumsal bir tip olduğuna, davranış ve söylemlerinde deniz, su ve yağmur imgelerini ve savunma mekanizmalarını sıklıkla kullandığına, içine düştüğü ruhsal bunalımın devamında bölünmüş bir kişilik yaşayarak topluma yabancılaştığına değinilmiştir. Ayrıca Tijen'in bu tür ruhsal problemler yaşamasına neden olan eşi Orhan'ın persona kavramını içselleştiremeyerek narsist bir kişiliğe nasıl büründüğüne değinilmiştir. Yazarın bilinçaltı tasavvurları; oluşturduğu karakteri, kurguyu ve üslup özelliklerini nasıl derinden etkileyip yönlendiriyorsa aynı şekilde okuyucunun da psikolojik varlığı eseri anlama ve karakteri özümseme bağlamında etkili bir sebeptir. Yalnız bu çalışmada, yazarın bilinçdışı düşüncelerine ulaşmaya çalışılmadı. Çünkü böyle bir çalışma psikanalizin uzmanlık alanı gerektiren bir konudur. Dolayısıyla bu çalışmada esas üzerinde durulan konu yazar tarafından oluşturulan karakterlerin bilinçaltı düşüncelerinin kurgunun devamında karakterin söylemlerine ve hareketlerine nasıl yansıtıldığı üzerinedir. Dolayısıyla bu çalışmada karakterlerin ruhsal durumları analiz edilerek metnin art anlam alanlarına ulaşmak adına Sabahat Emir'in Sancılı Bir Gün romanı psikanalitik kurama göre yeniden okundu.

Anahtar kelimeler: Sabahat Emir, Psikanaliz, Roman, Freud

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 16.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968530>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof. Mardin Artuklu University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature (Mardin, Türkiye), **eposta:** mehmetyalcinkaya@artuklu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4473-0078>, **ROR ID:** <https://ror.org/0396cd675>, **ISNI:** 0000 0004 0399 5891

Sabahat Emir's Novel "a Painful Day" in The Context of Psychoanalytic Theory³

Abstract

This study involves a reinterpretation of Sabahat Emir's novel "A Painful Day" within the context of psychoanalytic theory. The frequent use of interior monologue and stream of consciousness techniques in the novel, along with the minimal external events overshadowed by internal analyses, and the author's references to psychoanalysis within the text, make it a suitable subject for such an analysis. In this context, the introduction of the study provides a brief history of psychoanalysis, highlighting how Freud's early works established a bridge between literary works and psychoanalysis, and exploring the aspects through which literary works can become subjects of psychoanalysis. The second part of the study contains an analysis of Sabahat Emir's "A Painful Day" in the context of psychoanalytic theory. It discusses how the main character, Tijen, is an introspective sensory type, frequently using imagery of the sea, water, and rain in her behavior and speech, and how she experiences a split personality and alienation from society due to her psychological turmoil. Additionally, it addresses how Tijen's husband, Orhan, fails to internalize the concept of persona, leading to the development of a narcissistic personality. The unconscious visions of the author profoundly influence and direct the characters, plot, and stylistic features they create, just as the psychological presence of the reader is an effective factor in understanding the work and internalizing the characters. Therefore, this study focuses on how the subconscious thoughts of the characters created by the author are reflected in their speeches and actions within the narrative. By analyzing the psychological states of the characters, this study seeks to uncover the deeper meanings of the text, providing a psychoanalytic reading of Sabahat Emir's novel "A Painful Day."

Keywords: Sabahat Emir, Psychoanalysis, Novel, Freud

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 16.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968530>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Psikanaliz, modern psikolojinin en etkili ve tartışmalı dallarından biri olarak kabul edilir. Psikanaliz, başlangıçta bir insan gelişimi ve davranışı teorisi olarak ortaya çıkmış ve Sigmund Freud'un (1856-1939), çalışmalarıyla zenginleşmiştir. Freud ve onu izleyen psikanalistler, kişiliğin gelişimi ve davranışların dinamik bir bakış açısından anlaşılmasının önemini vurgulamışlardır (Budak, 2009: s. 18). Bu disiplinin temelleri, 19. yüzyılın sonlarında Sigmund Freud tarafından atılır ve onun çalışmaları, teorileri ve tedavi yöntemleri ile şekillenir. Psikanalizin tarihçesini anlamak, Freud'un yaşamını ve onun psikanalize katkılarını incelemeyi gerektirir. Freud, nevrozların cinsel etiyojisi üzerine 1893-1896 yılları arasında iddia ettiği önemli hipotezler, psikanalizin doğuşu olarak kabul edilse de (Perron, 2017: s. 12) Freud'un, psikolojiyi diğer bilimlerden bağımsız bir disiplin haline getirmesi, ancak 1930'lu yıllarda mümkün olmuştur (Emre, 2006: s. 25).

Freud'un çalışmaları, özellikle histeri ve diğer nevrozların tedavisinde, telkin, aktarım ve serbest çağrışım gibi yöntemlerin kullanılması üzerine odaklanmıştır. Bu tedavi yöntemleri, Freud'un psikanalitik teorisinin de temelini oluşturur (İşbar, 2020: s. 24). Freud, kariyeri boyunca çeşitli nevrolojik vakalarla karşılaşmış ve bu vakalara farklı bir ilgi göstermiştir. Özellikle histeri ve rüya analizi üzerine yaptığı çalışmalar, psikanalizin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Freud'un Josef Breuer ile tanışması ve onunla işbirliği yapması, psikanalizin temellerinin atılmasında kritik bir rol oynamıştır (Perron, 2017: s. 42). Freud'un psikanalitik teorisi, özellikle Oedipus kompleksi, içgüdüsel yaşam, tekrarlanma zorlanımı, haz ve gerçeklik ilkeleri gibi konularda, psikanalizin temel kavramlarını ortaya koyarak bilinçdışı süreçlerin kişilik ve patoloji gelişimindeki rolünü vurgular (Perron, 2017: s. 50). Freud, psikanaliz üzerine çalışmalarını genişletmek ve teorilerini yaymak için Viyana'da bir grup öğrenci ve meslektaş toplamıştır. Bu toplantılar, daha sonra Viyana Psikanaliz Derneği'nin kurulmasına ve psikanalitik hareketin büyümesine yol açmıştır (Perron, 2017: s. 55).

Sonuç olarak, psikanalizin tarihi, Freud'un teorileri, metodolojisi ve tedavi yaklaşımlarıyla iç içe geçmiş bir şekilde gelişmiştir. Freud, psikanalizin kurucusu ve en etkili figürü olarak kabul edilir ve onun çalışmaları, modern psikolojinin birçok alanını etkilemeye devam etmektedir. Bununla beraber Freud'un Viyana Psikanaliz Derneği'nde tanıştığı Carl Gustav Jung, Alfred Adler, ve Otto Rank gibi isimler de psikanaliz kuramını geliştirerek günümüze kadar taşınmasında rol alan diğer önemli psikanalist kuramcıları arasında sayılırlar. Edebiyatın psikanaliz ile kesişim noktasına gelince, insan deneyiminin ve duygusal derinliğinin bir dışavurumu olarak okunabilen edebî eserlerin psikanalitik çalışmaların dışında olması elbette kabule edilebilir bir durum değildir. Çünkü psikanaliz de insan zihninin, özellikle de bilinçdışının anlaşılmasını ve bunu bireyin davranışlarıyla ilişkilendirilmesini öngörür. Dolayısıyla edebiyat ve psikanaliz, insan zihninin derinliklerini ve davranışlarının sebep ve sonuçlarını analiz etmek denilen ortak paydada buluşur. Nitekim Freud psikanalizin, edebiyatın anlamını, yazarların bilinçdışı motivasyonlarını ve karakterlerin psikolojik gelişimlerini analiz etmek için güçlü bir araç olduğunu söyler (Freud, 1996: s. 215). Özellikle edebî eserlerdeki tip ve karakterlerin psikanaliz tahlilleri romanı derinlemesine anlamak için doğru bir analiz yöntemidir. "Psikanaliz kuramı, sanatçının "kimliği" ve yapıtının "ne" olduğu konusunda bir "iç" bakışı gerçekleştirmek için Freud'un öncülüğünde keşfedilen ve daha sonraki psikanaliz ekollerinin geliştirdiği kavramları, özellikle de bilinçaltının çalışmasına ilişkin ilkeleri kullanır. Bu yöntemin çok verimli sonuçlar verdiği, yapıtı ve sanatçıyı değerlendirirken bakışımıza dikkate değer bir derinlik kazandırdığı da belirtilmelidir. (Cebeci, 2004: 74). Yazarın bilinçdışı motivasyonlarının esere etkisi elbette kaçınılmazdır, yalnız burada yazarın bilinçdışı düşüncelerine ulaşmak psikanalizin uzmanlık alanı gerektiren bir konudur ayrıca böyle bir çalışma yazarın ayrıntılı ve eksiksiz biyografi bilgisine dayanır ki bu her yazar için mümkün değildir:

“Psikanalitik incelemeleri sürdürürken yararlanılan malzeme yaşam öyküsel bilgilerdir, yani bir yanda rastlantılar ve çevresel etkiler, öte yandan bireyin tepkilerine ilişkin açıklamalardır.”(Freud, 2014: s. 96). Dolayısıyla edebiyat bilimcinin yazardan esere doğru giden bir analiz yöntemini benimsemesi pek yerinde bir çalışma olmayacaktır. Bununla birlikte edebî eserdeki karakterlerin gelişimi, davranışları ve düşünceleri yazarın izin verdiği sürece eserdeki karakter davranışları, kullanılan dil, mekan ve metaforlar eserin art anlam alanlarına ulaşmada başat roller oynayabilir. Tabi burada yazarın karakterle kinaye mesafesini koruması çok önemlidir. Aksi takdirde incelenen edebî eser psikanalitik bir okumaya uygun olmaz. Söz gelimi bir anlatıda kişi çok gürültülü, işığın ve sesin rahatsız edici olduğu bir mekanda dünyaya gelmesine rağmen sonraki dönemlerinde anksiyete belirtileri yerine tam tersi olarak ve hiçbir sebep ve sonuca dayandırılmadan kendine güvenen birine dönüşmesi, psikanalitik kuramına göre gerçekten uzaklaşmanın göstergesidir. Çünkü Hem Otto Rank hem de Freud'a göre böyle bir ortamda doğan kişi hayatı boyunca belli bir tedavi sürecinden gememişe Freud'un “birincil anksiyete” kavramıyla Rank'ın da “doğum travması” kavramıyla açıklanır ki böyle bir kişilik, hayatı boyunca yoğun bir kaygılanma duygusunun kurbanıdır (Rank, 2014: 36). Dolayısıyla yazarın eseri oluştururken psikanalitik bilgisi de kurguda sadece büyük rol oynamakla kalmaz aynı zamanda kinaye mesafesinin de korunmasını sağlar.

Bu bağlamda yapılan ilk çalışma ve analiz Freud'un Sophokles'in ünlü trajedisi Kral Oidipus zerine yaptığı incelemedir (Kolcu, 2011: 179). Bununla beraber psikoloji disiplininin, edebiyat ve yazarlarına yönelik incelemeleri yalnızca Freud ile kısıtlı değildir. Adler, Jung, Lacan, Fromm, Reich, ve Klein gibi psikanalizin ne çıkan figürleri, edebiyat ve psikolojinin keşişimine katkıda bulunan önemli simalardır (Emre, 2006: 292). Bu çalışmaların en büyük getirisi kurgusal karakterlerin ve edebiyatın da, psikanaliz teorilerinin gelişimine katkı sağlamasıdır. Edebî eserler, insan psikolojisine dair zengin örnekler sunar ve bu da psikanalitik teorilerin derinleştirilmesi bağlamında araştırmacıya yardımcı olur. Sonuç olarak denebilir ki edebiyat ve psikanaliz, insan deneyiminin ve zihninin karmaşıklığını keşfetme konusunda birbirlerini tamamlar. Freud, Jung, Adler, Rank ve Lacan'ın teorileri, edebî eserlerin daha zengin ve çok katmanlı bir Şekilde anlaşılmasına olanak tanırken, edebiyat da psikanalizin insan psikolojisi hakkındaki anlayışını derinleştirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada metnin art anlam alanlarına ulaşmak adına Sabahat Emir'in *Sancılı Bir Gün* romanı psikanalitik kuram bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda metindeki kurgusal karakterlerin davranışları Freud'un Topografik Kişilik, Yapısal Model, İçgüdüler, Savunma Mekanizmaları ve Psikoseksüel Gelişim kuramları; Adler'in Bireysel Psikoloji kuramı, Jung'un Analitik Psikoloji ve Arketip kavramları ve Otto Rank'ın Doğum Travması kavramı bağlamında ele alınacaktır.

Psikanalitik kurama göre incelenecek bir eserin çalışmaya mmbit bir zemin teşkil etmesi gerekir. Bu bağlamında Sabahat Emir'in *Sancılı Bir Gün* romanının ana karakteri bu tür bir incelemeye uygun olabileceği düşünüldü. Çünkü Tijen'in otoriter ve yönlendirici bir anne, ilgisiz ve duyarsız bir baba ve günlük hayatta rol atışması yaşayan bir kocanın üçgeninde yalnızlaşması ve hayatın anlamını yeniden sorgulamaya başlaması ve romanın bireyin tüm bu sıkışmışlık durumunu yirmi dört saatlik bir zaman diliminde ele alması, vakadan ziyade karakter tahlillerinin ön plana çıktığını gösterir ki bu da eserin psikanalitik kuram bağlamında incelenmesini zorunlu kılar.

Sabahat Emir'in *Sancılı Bir Gün* Adlı Romanının Psikanalitik Kuram Bağlamında Yeniden Okunması

İlk baskısı 1980'de yazarın kendi yayınevi olan Emir Yayınları'ndan çıkan eser⁴ yazarın ilk romanıdır.

⁴ Bu çalışmada romanın 1988 yılında Güçlü Yayımılık tarafından basılan nüshasına gönderme yapılacaktır.

Romanın kahramanı olan Tijen üniversite mezunu, tiyatroyla uğraşan ve Shakespeare'e hayran olan yarı aydın denilebilecek biridir. Evin tek çocuğu olarak büyüyen Tijen diğer mahalle çocuklarından farklı olarak sokak oyunlarını uzaktan izleyen, belli saatte kalkan ve uyuyan kısacası bir yığın kurulların çepeçevre sardığı suni bir çocukluk hikayesinin neticesinde büyümüş biridir:

Kızım aptal aptal bakmasana sokağın o çocukları mı kurtaracak seni? birinden bir mikrop kaptın mı ölürsün vallahi! Üstün başın pislik içinde kalır!.. Sonbaharda okula başlayacaksın. Hâlâ "A" "B" yazmasını öğrenemedin! Ne aptal şeysin! Doğru dürüst tut şu kalemi!.. Aşağıya doğru çek çizgiyi!.. Bir tane daha!... Dikkat etsene çocuğum!... Hah şöyle! istesem bak nasıl oluyor!... Bir de ortadan tek bir çizgi. İşte! A! Gördün mü? Ne kolaymış! (s. 71)

Tijen'e göre bu vakitsiz gelen A ve B harfleri asıl istediği şey ya da ihtiyacı olan şey değildir. Ona göre böyle bir hayat, kafese kapatılmış bir kanaryanın hayatından farksızdır. Çocukluğunu bir şeylerin öğrenmenin telaşıyla geçiren Tijen'in evlilik hayatı da kocası Orhan'ın baskısına ve üst perdeden konuşmalarına ve bir öğrenci gibi yer yer azarlama, küçümsemelere maruz kalmasıyla devam edegelmiştir. Bir akademisyen olan kocası Orhan'ın akşam yemeği sonrası samimiyetten uzak arkadaşları ve öğrencilerinin yanında Tijen'i küçümsemesi ve hayatına nasıl yön vermesi gerektiğini sıklıkla dile getirmesi özellikle de tiyatroya olan ilgisi yüzünden Tijen'i eleştirmesi, Tijen'de ciddi travmalara ve kişilik bozuklukların oluşmasına neden olur. Nitekim roman baştan sona Tijen'in altı aylık yalnız yaşamının ardından bir sabah baş ağrılı bir vaziyette uyanmasıyla başlar. Tijen'in bu yirmi dört saatlik zaman dilimiyle başlayıp biten roman, yer yer Tijen'in kendinden geçişlerle ve tüm geçmişle hesaplaşmalarıyla baştan sona karakter tahliliyle sona erer.

Roman baştan sona doğru Tijen'in sayıklamalarıyla devam ederken bilinç akışı ve iç monolog tekniğinin çok sık kullanılması, okuyucuya ciddi bir karakter tahlili görevi yüklemektedir. Böylece okuyucu satır aralarında Tijen'i bu denli bir psikoz derecesine getiren travmaları, bilinçaltı düşünceleri ve takıntıları tespit etmesi gerekmektedir. Bu özellikler romanın psikanalitik kuram bağlamında okumaya elverişli kılar. Aynı zamanda Tijen'in yaşadıklarını anlama bağlamında da bu tür bir okumayı zorunlu kılar. Romanda da sık sık psikanalize yapılan göndermeler adeta okuyucuya bu tür bir örnek okumayı hatırlatıcı gibidir: "Ellerimin kendi vücudunda gezinmesinden duyduğum hazzın 'ölüm' düşüncesini yaratması ne garip üstelik? Psikanalizcilerin dikkatini çekerim; ölüm de hazzın bir parçası mıdır veya doğrudan doğruya kendisi midir?" (s. 84). Burada Tijen'in, insanoğlunun açıklayamayacağı ölümle birlikte gelen hazzı ve Jacques Lacan'ın oluşturduğu gerçek düzlem, imgesel düzlem ve simgesel düzleme dikkat çekmesi önemlidir. Çünkü Lacan'a göre gerçek düzlemler yani doğum ve ölüm anı gibi olaylar insan bilincinin ulaşamadığı ve dil ile ifade edemediği hazlardır.

Romanın bir başka yerinde Tijen'in "Bir kadın kahkahasını psikanaliz masasına yatırmak gerekir" (s. 117) ya da "Bence boşanma davalarına psikanalizciler bakmalı" (s. 73) gibi ifadeler de buna örnek teşkil eden ifadelerden bir kaçıdır.

Dolayısıyla boşanma aşamasında olan; anne, baba ve kocasıyla iletişim sorunu yaşayan ve çocukluğu travmalarla dolu olan Tijen'in yirmi dört saatlik iç muhasebesi, anıları, sayıklamaları üzerine kurgulanan bu roman psikanalitik kuram bağlamında ele almak yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda bir psikolog hassasiyetiyle değil bir edebiyat kuramcısının bakış açısıyla hareket edilecektir. Dolayısıyla romanın kurgu dünyasından uzaklaşmadan yazarın izin verdiği ölçüde olayların karakterler üzerindeki sebep ve sonuçları analiz edilecektir. Böylece yazarın okuyucuya asıl vermek istediği mesajlar da irdelenmiş olacaktır.

İçe Dönük Duyumsal Bir Tip Olarak: Tijen

Romanın kurgusu, romanın ana karakteri olan Tijen'in bir sabah uyanıp geçmişini, ilişkilerini ve içerisinde bulunduğu durumu sorgulaması üzerine odaklanır. Dolayısıyla Tijen'in tercihlerini, kararlarını ve olaylara yaklaşım tarzı ve bakış açısını anlamak okuyucu ile karakter arasındaki ruhsal boşluğu dolduracaktır. Bu bağlamda Carl Gustav Jung'un geliştirdiği "psikolojik tipler kuramı" günlük hayatta bireyleri anlama noktasında yarar sağladığı gibi kurgusal karakterleri daha yakından tanımaya imkan sağlayacağı da şüphesizdir.

Jung, "Psikolojide Tipler" adlı çalışmasını, otobiyografisi "Anılar, Düşler, Düşünceler" adlı kitabının altıncı ve yedinci bölümlerinde detaylandırırdığı "Kendi Psişesini Keşfetme" süreci üzerine inşa etmiştir (Jung, 2020). Jung, genellikle yalnız geçen çocukluğu sırasında, etrafındaki insanları ve özellikle kendisini analiz etme alışkanlığı edinmiştir. "Psikolojik Tipler" kitabının ilk baskısının n sözünde Jung, bu süreci ve kendisine yönelik derinlemesine yaptığı bu analizleri şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu kitap pratik psikoloji alanında yaklaşık yirmi yıllık çalışmamın meyvesi. Sinir hastalarının tedavisinde bir psikiyatrin sayısız izlenimlerinden ve tecrübelerinden, her sosyal düzeyden kadın ve erkekle görüşmelerinden, dost ve düşmanla kişisel ilişkilerimden, son olarak da kendi psikolojik tuhaflığımin eleştirisinden biçimlenerek düşüncelerimde yavaş yavaş gelişti (Jung, 2020, s. 9).

Jung'un eserleri, karmaşıklıklarına rağmen, onun günlük yaşamı iyileştirmeyi amaçlayan pratik psikolojiye dair görüşlerini yansıtan bir tipoloji çalışmasına odaklanır. Jung, bu sınıflandırma sistemini geliştirirken, ana motivasyonunun tarihsel bir dayanaktan ziyade, kendi deneyimlerinden yola çıkarak, sadece bu konuya ilgi duyanlar için değil, aynı zamanda meslek dışından iyi eğitim almış herkesin faydalanabileceği bir ereve sunmak olduğunu vurgular. Bu tipoloji, bireyleri temelde "İe Dönük" ve "Dışa Dönük" olarak iki ana kategoriye ve her bir ana tipin altında yer alan "Duyusal", "Duygusal", "Düşünsel" ve "Sezgisel" olmak üzere dört alt sınıfa ayırarak, toplam sekiz farklı sınıflandırmayı tanımlar (Jung, 2020).

Jung'un da dile getirdiği gibi psikanaliz dışında geliştirilen bu kuramdan en çok yararlanması gereken bir diğer disiplin şüphesiz edebiyat olmalıdır. Birey, toplum ve dil üçgeninde hayat bulan edebiyatın özellikle de romanın ontolojik olarak sosyal çevremizde karşılaşabileceğimiz tipolojilerin birer yansımasıyla oluştuğu bilinen bir gerçekliktir. Dolayısıyla bu karakterlerin sınıflandırılması, araştırmalara derinlik kazandıracığı gibi karakteri daha doğru analiz etmede de yardımcı olacaktır. Bu bağlamda dşnldğnde Tijen'in Jung'un geliştirdiği "İe Dönük Duyumsal Tip" tanımlamasına daha yakın bir karakter olduğu söylenebilir.

Bu kişilik tipleri, somut nesnelere ziyade, nesnelere arkasında yatan anlamlara ve algılara yoğunlaşan, görünenin ötesine geçmeye önem verir. Kendi yetiştikleri toplumun kültürel değerleri, gelenekleri, alışkanlıkları, önyargıları ve üzerlerine yüklenmiş diğer tüm etkilerden arınmış bir durumdadırlar. Duyusal karakterler, diğerlerinden farklı olarak, yüzeyin altında yatan "hissetme" yetenekleriyle, yani algılama şekilleriyle ne çıkarlar. Bu bireyler, düşünceleri, duyguları ve sezgileri yerine, genellikle somut olaylar üzerine kurulu ancak daha derin algılara dayalı hisleri ncelerler. Estetik, ilgi alanları arasında yer aldığı için, bu kişilik tipi çoğunlukla sanat ve müzik gibi alanlarda kendini ifade etme fırsatı bulur (Jung, 2020: s. 377). Bu bağlamda Tijen'in "Görmenin ötesinde ufku yaşamaktayım. Ufkun ötesinde geçmiş gibi. Yaşamak için yeni ufuklar arayan kişileri saygıyla selamlarım" (s. 7) demesiyle aslında olayların, nesnelere ve kişilerin daha çok nasıl grndkleriyle değil grndklerinin ardında bıraktıkları izlerle ilgilendiğini gösterir. Tijen'in yine romanın başka bir

bölümünde:

Kafamın yağlanmış makineleri gibi hızlı bir çalışma temposuna girmesi de ne demek oluyor? Üstelik birdenbire çoğalan görme ve gözleme isteği... sanki ilk defa görüyorum (veya anlıyorum), Her şeyin bir yeri ve sınırı var. tavanın ardından duvar duvarın ardından döşeme gelmekte. bütün camlar az çok birbirine yakın ebatta ve hepsi de duvarlarda yerini almış. komodin hep yatağın başucunda; sakin. sabırlı. Eşya da bir düzen ve temeli oturmuşluğun ağırbaşlılığı (s. 12)

Tijen'in bu ifadelerine bakıldığında nesneyi ve olguları gözleme isteğinin yanında ona başka art anlamlar yüklemeye çalıştığı görülür. Kendisini eşyayla mukayese etmeye çalışan Tijen nesnenin hareketsiz durumunu ağır başlılıkla ilişkilendirirken kendisinin düzeni bozan kişi olarak dile getirip eşyayı kıskandığını söylemesi görünenin ardından görünmeyenlerle düşündüğünün göstergesidir. Bununla birlikte kalıpların dışına çıkan, kişileri ve nesnelere ayrıntılı bir şekilde gözlemleyen Tijen'in bu bağlamda Jung'un tespit ettiği "içe dönük duyumsal tip"e örnek verilebileceği söylenebilir.

Doğum Travması: Deniz, Su ve Yağmur İmgesi

Tijen'in sık sık pencereden yağmuru izlemesi, özellikle de Tijen'in kocası Orhan'la akşam yemeğinden sonra oluşan gergin ortamdan sonra bu davranışını sık sık tekrarlaması ve yağmurlu geceleri daha çok hatırlaması romanın ana kahramanı olan Tijen'in bilinçaltı ile ilgili ipuçları vermektedir: "Bakışlarım bir türlü durulmak bilmeyen denize çevrilir sanki onunla konuşmak ister gibi ne konuşuyor Allah aşkına bu adamlar" (s. 17) Yine başka bir akşam yemeğinde yağmur ve denizden söz etmesi dikkat çekicidir:

Mudanya'da kapalı bir sahil restoranında yemek yiyorduk kocamla. İri yağmur damlaları hırçınlıkla camlara çarpıyordu ıssızlık ve vahşi güzellik el eleydi deniz hoşnutsuzlukla (Tıpkı benim bugün kıvrandığım gibi) kıvranıyordu. Doruklara tırmanacak kadar heyecan ve istek doluydum. Her zamanki gibi dalgındı kocam, denizin çırpınışlarına sanki bir anlam veremiyormuş gibi bakıyor, ağzından hiç eksik etmediği piposundan kısa ve sürekli dumanlar sahyordu. Ne zaman yağmuru seyretsem içimde bir şarkı yankılanır durur deyişini hatırlıyorum (s. 82)

Tijen'in yağmur imgesiyle olan ilişkisi ayrıca önemli olduğu için yağmur ile ilgili bilinçaltı açıklamalarına geçmeden önce Tijen'in deniz ile ilgili gördüğü rüyaya değinmek daha doğru olacaktır. Romanın hemen başında Tijen'in akşamdan kalan sarhoşluk halinin sabah mahmurluğuyla birlikte yarı baygın bir halde gördüğü "deniz rüyası" romanın kahramanı Tijen hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Çünkü Sigmund Freud (1856-1939) Otto Rank (1884-1934) ve Gaston Bachelard'a (1884-1962) göre deniz anne imgesiyle yakından ilgilidir. Freud'a göre doğum öncesi karanlık ve sessiz bir ortamda güvenli bir şekilde kalan bebek dünyaya gelir gelmez başta ışık olmak üzere ses gibi uyarımlarla karşı karşıya kalır. Büyük bir kaygı yaşayan bebek daha sonra cinsellik dürtüleriyle anksiyetesi daha da artar. Aynı şekilde insan yaşamındaki kaygıların çoğunu doğum anına bağlayan diğer bir psikanalizci Otto Rank'tır. Ona göre doğum anında bebeğin rahat ve güvenli ortamından ayrılışı yaşam boyu tekrarlanan anksiyete ataklarının temel nedenidir. Burada Rank'ın Freud'dan ayrılan yönü bu kaygının ana sebebinin kişinin yaşam boyu yaşadığı tüm kaygıların ana sebebi olarak görmesidir ve bunu "doğum travması olarak açıklamaktadır (Rank, 2014: 8-9). Aynı şekilde Gaston Bachelard da deniz ve doğanın annenin simgesi olduğunu söyler (2023: 131). Sonuç olarak denilebilir ki "Deniz, dişil bir imgedir ve arketipsel olarak 'anne' kavramını çağırıştırır. Denize sığınma isteğinin temelinde, anneye sığınma ve ona koşma arzusu vardır" (Kanter, 2007).

Romanın başında tedirginlikle uyanan Tijen'in uyanmakla uyumak arasında gördüğü "açık bir denizde büyük bir salın üzerinde sallanıp duruyorum. Üzerimde bir ağırlık... Başımda bir hoşluk... İçim ilk beşiklerim aramanın özlemiyle tedirgin" (s. 7) şeklindeki rüya aşlında ilgisiz ve küçümseyen bir kocayla

yaşanmış evlilikten sonra altı aylık yalnız yaşamanın vermiş olduğu bilinçaltı bir sığıntı dünyasıdır. Çünkü Tijen yalnız yaşadığından beri kocası tarafından asla aranmamış, anne ve babası ise kendi dünyalarına dalıp onu unutmış gibidir. Böyle bir psikolojik durum içerisinde olan Tijen'in yarı uykulu durumunda gördüğü "deniz" ve "sandal" kendini korumasız, güçsüz, yalnız ve zayıf gören kırılğan bir kişinin bilinçaltı yansıması olup kendini güvende hissetmek isteğinin tezahürüdür. Özellikle "İim ilk beşikleri aramanın özlemiyle tedirgin" (s. 7) deyişi kişinin anne rahmindeki güvenli ortamına ve anne yanındaki ilk günlerin güvenli zamanına bir özlemdir. Tijen'in bu ifadelerin hemen akabinde "Güvensizlik korkunç bir hastalıktır. Uzanıp perdeyi bir ekebilsem..." (s. 11) demesi de Tijen'in korkularının ne boyuta ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Tijen'in kolej yıllarından hatırladığı ve birinci olmasına vesile olan şiiri de yine aynı şekilde Tijen'in anneye daha doğrusu korunaklı ve güvenli bir limana olan ihtiyaını göstermektedir:

Mavi bir gökyüzü
bulutsuz bir ufuktu istediğim
fırtınasız denizler
bir gemi
bir kaptan
dalgalardan sarsılmayan
iskeleydi özlediğim (s. 86)

Tijen'in kolej yıllarında yarışma için yazdığı şiirde yine denizi, gemiyi ve güvenli bir limandan bahsetmesi ve böyle bir anıyı en zayıf ve yalnız kaldığı bir anda hatırlaması Tijen için daha önce yukarıda söylenilenleri destekler niteliktedir. Nitekim romanın sonuna doğru Tijen "lmde bile savrulup gitmelerden korkuyor insan. İlle bir yere sığınacak. Ana rahmi gibi sıcak, dost, huzurlu, güvenli..." (s. 102) demesi bilinçaltında biriktirdiklerinin bir anda bilinçte hissetmesiyle ilgilidir. Nitekim Fransız yazar ve psikanalizci Marie Bonaparte yetişkin bir insan için doğanın engince genişleyen ve ebedi ve sonsuzluk içinde yansıyan bir anne olduğunu dile getirdikten sonra özellikle "deniz"i bütün insanlar için anne sembolü olduğunu söyler. Dağları sadece yeşil denizleri ise mavi oldukları için değil bilinçsiz hatıralarda bunlarda yeniden doğuşu yaşadığımız için sevdiğimizi belirten Bonaparte (Bachelard, 2023: s. 167) âdeta doğanın özellikle de deniz ve dağ gibi uçsuz bucaksız yerlerin sevgisini insanlığın bilincinde saklı birer arketip şeklinde ifade eder.

Gaston Bachelard da Saintyves tarafından anlatılan Vedik ilahisinde sütten sular diye bahsedilmesini üzerine süt ile deniz daha doğrusu süt ile su arasında imgesel bir benzerlikten bahseder. Balıkları müşterek embriyonun varlıkları olarak gören Bachelard bu varlıkları tıpkı bir bebeğin bilinçsizce anne sütünü emer gibi denizi emdiğini dile getirerek denizin besleyici yönünü ve süt imgesi üzerinden anne ile olan çağrışımın nasıl kurulduğunu dile getirir (Bachelard, 2023: s. 171). "Mikroskopla görülecek kadar kkk olan besin ona gelen bir süt gibidir" (Bachelard, 2023: s. 171). Sonuç olarak Tijen'in yoğun stres yaşaması, çevresinde tutunacak kimsenin kalmayışı, birlikte mutlu bir yuva kurma hayaliyle yola çıktığı kocasıyla ayrı yaşaması, birlikte olurken de anlaşılamaması ve fikirlerinin önemsenmemesi Freud ve Otto Rank'ın tespitiyle anne rahminin güvenli, sıcak ve korunaklı yerine olan bilinçaltı özlemini de beraberinde getirir. Bilinçaltındaki bu korunaklı yerin imgesel olarak deniz şeklinde somutlaşması ise Bachelard'ın deyimiyle insanın kolektif bilincinde saklı olan anne ile deniz ya da su ile süt arasında kurulan bir bağdır. Dolayısıyla Tijen'in rüyada denizi görmesi, ilk beşik yıllarını zleme nedenleri bu bağlamda açıklanabilir.

Bachelard'a göre kara kurudur bu yüzden açlık sadece toprak içindir. Denizde ise bilakis açlık önlenir dolayısıyla karnı tok bir çocuğun hayalinin deniz olması doğal bir sonuçtur (Bachelard, 2023: s. 171). Bachelard'ın bu açıklamaları Tijen'in sayıklamalarıyla dolu yirmi dört saatlik dilimde bazı anılarını özellikle hatırlamasını hatta bazı şarkı sözcüklerini olduğu gibi ezberlemesini daha anlamlı kıldığı görülür. Çünkü Tijen romanda ayrıntısı verilmeyen bir kaza sonucunda anne olamayacağını öğrenir. Tijen'in; kocasıyla anlaşamayan annesi, kayınvalidesi ve babasıyla da sağlıklı bir iletişim kuramaması üzerine bir de bu acıklı haber hayatını daha da çekilmez bir duruma dönüştürür. Kendini adeta kurumuş topraklara ve çöle benzeten Tijen, sık sık yağmuru izleyerek kendisinde beliren bu hastalığı bastırmaya çalışır:

Kurumuş topraklar gibiyim
öyle unutulmuş
öyle yoksun
sen de yağmur duasına çık
sen de
ne olursun!
gökyüzü açık sere serpe sevgilere
benim duam da içlerinde
duyuyor musun? (s. 97)

Tijen'in onca konser şarkılarında bazen eğlenceli bazen hüznü akşam yemeklerinde çalınan müziklerden özellikle bu parçayı hatırlaması, Tijen'i daha yakından tanıma fırsatını okuyucuya sunar. Çünkü Tijen roman boyunca kısırlığı üzerinde hiç durmaz, hatta roman boyunca sadece doktordan öğrendiğimiz bu durum Tijen tarafından neredeyse hiç dile getirilmez. Yalnız Tijen'in özellikle bu parçayı hatırlaması rahatsızlığının psikolojisi üzerindeki tesirini öğrenmek adına önemli ipuçları vermektedir. Yukarıda dile getirildiği gibi toprağın kuru olması buna karşı bilinçaltında denizin ve suyun süt besin ve bereketle imgelenmesi Tijen'i böyle bir hatırayı bilinçsizce ezberlemediğini gösterir. Kendini âdeta çorak kurumuş topraklar şeklinde tarif eden şarkıcıyla özdeşleştiren Tijen bu dünyada kendini unutulmuş ve yoksun çareyi de suda yağmurda görmektedir. Çünkü "Deniz anne gibidir, su olağanüstü bir süttür; toprak rahminde ılık ve verimli bir besin hazırlar; kıyılarda bütün varlıklara yağlı parçacıklar verecek göğüsler ortaya çıkmaktadır. İyimserlik bir bolluktur (Bachelard, 2023: s. 172). Bütün bu imgeler asıl anlamlarına ulaştığında romanın ana kahramanı Tijen'in "Ruhum 'Nasıl yaşayacağım ey deniz senden uzak?' diye sevdıyla haykıran şaire öylesine yakın ki" (s. 8) demesi daha da anlamlı bir duruma evrilecektir.

Netice itibarıyla yalnızlığı ve anlaşılma zılgılı ruhunun en derin noktasında yaşayan ve bütün bunlarla birlikte tercihleriyle, sevgisiyle var olma mücadelesi veren Tijen'in artık çocuk doğuramayacak olması, onu derinden sarsar. Bu durum Tijen tarafından her ne kadar bastırılıp bilinçaltına itilse de Tijen'in sık sık tekrar eden yağmuru izleme sahneleri, denizi seyredip dalmaları, yağmur ile ilgili şarkı sözlerini hatırasında saklaması gibi davranışlar aslında bu rahatsızlığın kişiyi bilinçte olmasa da bilinçaltında ne kadar rahatsız ettiğinin bir göstergesidir.

Persona

"Persona, bireyin dış dünyaya karşı genel ruhsal davranış biçimidir" (Jung, 2006: s. 39). Bireyin sosyal çevresinde yer edinmek için benimsemiği ve dışa vurduğu rollerin bütünüdür. Kişinin toplumdaki yerini

belirleyen, ancak gerçek benliğini tam olarak yansıtmayan bir tür sosyal maske olarak işlev görür. Jung'a göre, bu maske, kişinin hem kendi hem de başkalarının kendisi hakkında oluşturduğu bir algıdan ibarettir. Dolayısıyla, persona, bireyin gerçekte kim olduğundan ziyade, toplum içinde nasıl algılanmak istediğiyle ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda, Jung'un persona tanımı, bireyin iç dünyası ile dış dünyası arasında bir köprü görevi görür; bireyin toplum içindeki uyumunu ve kabulünü kolaylaştırırken, aynı zamanda gerçek benliğinden bir uzaklaşmayı da beraberinde getirir (Jung, 2006: s. 39) Romanda Tijen'in kocası olarak okuyucunun karşısına çıkan Orhan'ın karısıyla yaşadığı anlaşmazlığın bir sebebi de "persona" maskesini günlük hayatında sorunsallaştırmasından kaynaklanmaktadır.

Kurguda ismi verilmeyen bir üniversitede profesör olarak ders veren ve çevresi tarafından ilmi bilgisi ve konumu dolayısıyla saygı gören Orhan'ın, eşi Tijen'le sağlıklı bir ilişki kuramadığı görülür:

Masada yarı tanıdığı tipler toplanmaya başlar: 'Merhaba abi... Merhaba yenge' diyerek kimi yazardır, kimi çevirmen, kimi öğretim üyesi, kimi ressam... Yüzlerinde alkolün ve alkole hazırlanmanın heyecan yüklü kızarıklığı vardır. Hepsisi abi derler kocama (...ağırbaşlı görünümü ile bu abiliği kendisine ne de yakıştırır. Zaman zaman benim bile abi diyelim gelir). Herkese kendini ona gösterme telaşı... O Sanki tek seçici yol gösterici, doğruyu ve gerçeği bilen veya son hükmü veren yargıçtır (s. 16-17).

Orhan'ın akşam yemeklerinde Tijen'le ilgilenmek yerine tanış olduğu kişilerle derin akademik sohbetlere dalması ve eşi Tijen'i âdeta bu derin sohbetlerin birer mezesi gibi kullanması Tijen'le arasında derin mesafelerin girmesine neden olur:

Sonra, birden kocamın yüzüyle karşılaştım. Dalgın ve düşünceli... İhtiyatlı yudumlanan rakının etkisiyle olacak, kalın camların arkasında süzülen gözleri değil yakınları, ufukları aşma doğrultusundadır. Düşünce sislerle kaynaşır, dalgalarla oynaşan martuların kanatlarını takılıp havalanır. Kadehlerde yer değiştiren akislere aldırmasız dikkat çığlıklara yöneliktir. Susarım. O da suskundur. Ben hâlâ beklerim. Ama o beklemekten uzaktır. Arada bir: "yerimiz iyi değil mi" "ya öyle" gibilerden basmakalıp dağınık konuşmalar olur. "Üşüyor musun" "biraz" gibilerden yüzeysel ilgilerle sürüp gider dakikalar geçer. (...) Tartışmalar bittiği yerde tekrar başlar kadehler tazelandıkçe alevlenir. (...) "Ne konuşuyor Allah aşkına bu adamlar" (s. 16-17).

Orhan'ın üniversite kürsüsünde ders verir gibi akşam yemeklerinde kişileri etrafında toplayarak ders verir gibi dünya siyaseti ve güncel konulardan konuşması bunu yaparken de öğretim üyeliği maskesini sürekli takması, kendisini Tijen'den uzaklaştıran başlıca sebeplerden biridir. Özellikle de Orhan'ı dinleyenlerden birinin "Sen ne dersin yenge?" (s. 18) sorusuna karşı Orhan'ın bir çocuğu savunur gibi "O kafa yormaz böyle şeylerle. Tiyatrocudur, bilirsiniz. Eski tiyatrocusu" (s. 18) deyişi Tijen'i kendinden uzaklaşmasına neden olur. Tijen'in tiyatroyu bir meslek olarak icra etmesi daha doğrusu tiyatroyu ciddi bir şekilde önemsemesi de eşi Orhan tarafından engellenir. Nitekim Tijen evlendikten sonra mesleğini bırakmak zorunda kalır. Yalnız Orhan'ın arkadaşlarının içerisinde Tijen'in tiyatroya olan düşkünlüğünü küçümseyerek stereotipleştirmesi ise Tijen'i çılgına dönüştüren davranışların başında gelir:

Tijen daha işin başındaydı. Amatör bir merakım sergilenmesi yani. Kolejde başlayan Shakespeare tutkusunun ile ortaya çıkıp doyurulma merakı anlayacağın. Karım coşkulu bir Shakespeare hayrandır. Ona göre tiyatronun başı da sonu da Shakespeare'dir. Dedim ya kolejli çıkmazı. Bana göre yanılığın başlangıcındayken vazgeçmesi iyi oldu (s. 20).

Orhan'ın, Tijen'in tiyatroya olan bağlılığını, sevgisini sadece bir "kolejli çıkmazına" indirgemesi hatta yer yer bir öğrenciye hitap ediyormuşçasına "ciddi yazılar okumalısın" (s. 30) demesi, Tijen'de sadece bir kızgınlık değil aynı şekilde bir güvensizliği de beraberinde getirir. Çünkü yukarıda da dile getirildiği gibi tedirginlikler içerisinde bir hayat yaşayan Tijen'in kocası Orhan'la yemek yediği anlarda sürekli denizi ya da yağmuru seyretmesi, Orhan'ın kendisinde yaratmış olduğu bu duyguyu bastırma edimi

olarak yorumlanabilir. Çünkü deniz ve su, anne rahminin birer imgesi olarak Tijen'i rahatlatan nesnelere olarak kurguda yer aldığı önceki bölümde dile getirilmişti.

Sonuç olarak denilebilir ki Orhan'ın iş hayatı ile kişisel hayatını hatta evlilik hayatını birbirinden ayıramayarak adeta toplumun kendisinde görmek istediği ya da sosyal çevresinde yer edinmek için takındığı "persona" maskesini sürekli taşıma gereği duyması evlilik hayatını baltalayan en önemli nedenlerden biridir. Çünkü Orhan'ın sosyal çevre ile uyumu sağlamak için takmış olduğu bu maske aynı zamanda kendine yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Orhan'ın içine düştüğü bu yanlış davranış biçimi kendisine pahalıya mal olur. Çünkü o artık Tijen için o uçurumlardan fırtınaları toplayıp aşk ağaçlarının umut meyvelerini hoyratça koparıp atan biridir (s. 29). Tabii burada Orhan'ın "persona" maskesini sürekli taşıma gereği duyması da ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur. Ama romanın merkezine Tijen karakteri konulduğundan ötürü Orhan'ın bu tür bir davranış sergilemesinin sebebini ortaya koyan ip uçlara yer verilmez.

Savunma Mekanizmaları

Savunma mekanizmaları kavramı, Freud'un 1894 yılında yazdığı "Savunma Psikonevrozları" adlı makaleyle psikoloji literatürüne giriş yapmıştır. Sigmund Freud'un savunma mekanizmaları kuramı, bireyin anksiyete ve iç çatışmalarla başa çıkma yollarını inceleyen psikanalitik bir teoridir. Freud, bu mekanizmaların bilinçdışı süreçler tarafından yönetildiğini ve bireyin içsel gerilimlerini azaltmaya yardımcı olduğunu belirtir. (Freud, 2011: 36). Ancak, Freud daha sonraki çalışmalarında "savunma" terimini bırakıp, yerine "bastırma" terimini tercih etmiştir. 1926'da yazdığı "Engelleme, Belirti ve Anksiyete" isimli eserinde, Freud "savunma" kavramını genişleterek, "bireyin nevroza yol açabilecek çatışmalara karşı kullandığı tüm yöntemler" olarak yeniden tanımlamıştır (Freud, 2011: 36). Freud'un ardından, kızı Anna Freud 1936'da "Ego ve Savunma Mekanizmaları" adlı çalışmasını yayımlayarak, savunma mekanizmalarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu çalışmada tanımlanan savunma mekanizmaları arasında bastırma, gerileme, izolasyon, entelektüelleştirme, red ve inkâr, projeksiyon, reaksiyon oluşumu, yer değiştirme, süblimasyon ve rasyonalizasyon gibi yöntemler bulunmaktadır (Freud, 2015).

Sancılı Bir Gün romanında Tijen'in "sadece hoş geçen saatleri sayarım" (s. 11) ifadesi karakterin "savunma mekanizmalarını" günlük hayatta sık kullandığının göstergesidir. Çünkü yukarıda da dile getirildiği gibi kişi, kaygı verici durumları bilincinde tutmak yerine bu tür düşünceleri bilinçaltına göndererek benlik için tehdit edici unsurlardan uzaklaşmaya çalışır (Geçtan, 1998: 78). Savunma mekanizmalarıyla benlik algısını korumaya çalışan Tijen, diğer karakterlerden farklı olarak davranışlarının nedenini sorguladığı zamanlarda aslında bilinçaltı nedenlerini kendisinin keşfettiği görülür: Söz gelimi "Eşyaları ve bütün planları kıskanıyorum" (s. 12) diyen Tijen, başı ve sonu belli olmayan plansız bir hayatın acısını ve sancısını yaşamaktadır: "Düzeni bozan sadece benim. Yerimi bilmiyorum, boyutlarım başına buyruk; bir yere sığıyorum derken bir de bakıyorum ki orayı aşıyorum" sözlerinden anlaşılacağı üzere aslında Tijen'in bu davranışlarından rahatsız olduğu ve herkes gibi onun da başı ve sonu belli olan bir gün doğumu ve batımına sahip olma isteği içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız bu ifadelerinin hemen akabinde; "İyi ki liseyi bitirdiğimde annemin isteğine uyarak mimariye gitmemişim! Plan ve proje yapabilecek insan değilim ben!" diyerek insanların belli bir düzen çerçevesinde oluşturdukları mimariyi ve planlı hayatı küçümsemesi "karşıt tepki" oluşturma kavramıyla açıklanabilir. Tijen ayrıca düşüncesini temellendirmek için de söz konusu mimari anlayışını küçümseme davranışını "düşünselleştirme (entelektüelleştirme)" savunma mekanizmasıyla okuyucuya kabul ettirme yoluna gitmeyi de ihmal etmez: "İnsan yüreğinde tutuklanmış olma burukluğunu yaratan

mimariye (o insana kişilik ve derinlik vermeyen ve öz çizgilerini kaybeden) saygım yok. Gün ışığı saksıların arkasına gizlenirken içkili olduğumdan neden boş sokaklarda yalnızlık koşturmak istediğimi, mekanların bana neden zindan gibi geldiğini anlıyorum.” Tijen’in bu ifadelerine dikkat edildiğinde dönemin mimari özelliğinin insanı adeta basitleştirdiğini bundan ötürü saygı duymadığını dile getirir. Mekanların kendisine zindan gibi geldiğini de buna bağlayan Tijen aslında bu düşüncesi de bilinçaltında yaşadığı bir travmanın etkisiyle dile getirilmiş ifadelerdir. Çünkü Tijen küçükken kendine ait bir odayı kendi istek ve anlayışına göre düzenlemesinden sonra annesinin ona kızması ve odayı eski haline getirmesi Tijen’i mekanlara karşı nefret duyan birine dönüştürmekle beraber varoluşsal problemler yaşayan birine de dönüştürmüştür.

Tijen’in “karşıt tepki” oluşturduğu bir diğer kavram ise evliliğdir. Evliliğe karşı oluşunu da yine mantığa bürünme ya da düşünselleştirme yoluyla okuyucuya kabul ettirmeye çalışan Tijen’in dış alemdeki gözlemleri ya da bilinç akışı söylem ile iç monologlarına bakıldığında aslında kendisinin evliliğe karşı olmadığı anlaşılmaktadır. “Evlilik dalgalarla çöplerin boğuşması, birbirine gelişigüzel eklenen kırk sekiz saatin çatışmasıdır artık!” (s. 24) şeklinde evliliğin birey için tabii bir müessese olmadığından dem vuran Tijen’in, komşusu Süheyla Hanım’ın hizmetçisini kurulu bir düzene ve bir yuvaya sahip olduğunu hayal ettikten sonra onu kıskanmaya başlaması aslında Tijen’in evlilikten ve düzenden yana olduğunun gösğesidir. Tijen’in pencereden hizmetçi kadını gözlemlemesi âdeta hipnoz görevi görür gibi Tijen’in bilinçaltı düşüncelerini bilince çıkarmasına yardımcı olur: “Hayalimde temizlikle böylesine özdeşleşmiştir bu kadın. Buram buram bir yaşama azmi içerisindedir. Takiplere yıktırma emirlerine karşı güçlü bir savunma duygusu içinde koca bedenini gererek dikilir yuvasının kapısına. O atasözlerinin dişikuşudur ki düzenin çekirdeğini oluşturan; ki benim kurşunu gökyüzümde bir türlü kanat çırpmayan)” (s. 14) sözlerinden de anlaşıldığı gibi aslında Tijen evliliğe karşı biri değildir. Yalnız, Tijen’in boşanma aşamasında oluşu, kocası Orhan’ın onu sürekli başkalarının yanında aşağılaması bilinçaltında evliliğe karşı tepki oluşturmaya zorlamıştır. Nitekim Tijen’in bu monoloğu aslında onun bir yuvaya olan ihtiyacını şiddetli bir şekilde ifade etmektedir: “Bir an sorun o değil diye bağırırım geliyor. Fileyle çarşıya, pazara çıkmak ev kurmanın yuva yapmanın bir parçası; doğal ve içten olmanın da... Yuvasını kurmak için çalı çırpı, çocuklarını beslemek uğruna karda kışta yiyecek toplama mücadelesi veren dişi kuş her devirde kutsaldır” (s. 57). Netice itibarıyla Tijen’in evlilik kurumu üzerine dile getirdiği ifadeler ilk bakışta bir tutarsızlık gibi görünse de psikanaliz bağlamında söylemler ele alındığında aslında romanın ana karakteri ile ilgili bilinçaltında yatan gerçekleri öğrenme fırsatını sunduğu görülür.

Bölünmüş Kişilik-Çift Kişilik

Bölünmüş kişilik, çift kişilik ya da çoklu kişilik bozukluğu olarak bilinen bu ruhsal rahatsızlık, genellikle Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) olarak bilinen bir durumu ifade eder. Bu bozukluk, bireyin iki veya daha fazla ayrı ve sürekli kimlik veya kişilik durumuna sahip olduğu bir durumdur. Her bir kimlik kendi düşünce, duygu ve davranış kalıplarına sahiptir. (APA, 2007).

Dissosiyatif bozukluklar, bireysel bütünlüğün parçalanmasına yol açan, bölünmüşlük yaratan rahatsızlıklardır. Yani, bireyin zihnindeki bir bölüm, diğer bölümlerden izole olarak işlev görmeye başlar. Çoklu kişilik bozukluğu olarak da bilinen bu durum, daha çok kadınlarda görülse de erkeklerde nadiren ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu bozukluğa sahip insanlar, birden fazla kişilik sergileyebilir. Bu kişilikler birbirinden haberdar olmayabilir ve genellikle birbirine zıt özelliklere sahiptir. Eğer temel kişilik nazik, sakin ve ihtiyatlıysa, ikinci kişilik agresif, hiperaktif ve atılgan özellikler gösterebilir. Bireyler, iki, üç veya daha fazla farklı kişiliği bünyelerinde barındırabilirler. Bu tür bir bozukluk, sıkça

karşılaşılan bir durum değildir; ortaya çıkışı oldukça nadirdir (Cüceloğlu, 2014: 446-447). Aslında Dissosiyatif bozukluklar, bireylerin psikolojik savunma yöntemi olarak geliştirebileceği durumlar arasında yer alır. Bu nedenle, bu bozuklukların ortaya çıkışı hızlı bir başlangıç gösterebileceği gibi, zamanla kademeli olarak da gelişebilir. Aynı zamanda, bu bozukluklar geçici bir süre için ortaya çıkabilirken, bazı durumlarda uzun süreli veya daimi bir hal alabilir (Soner ve Aykut, 2017: 130). Bu durumda hastaların ana kimliklerine genellikle "ev sahibi" denilirken, bireyin orijinal kimliğinin dışında oluşturduğu ek kişiliklere "alter ego" adı verilir. Alter ego'lar arasındaki değişimler birkaç saniye içinde gerçekleşebilirken, bireylerin bu alternatif kimliklerde geçirdikleri zaman da farklılık gösterebilir. Bazı durumlarda, bireylerin belirli bir hayvanı da bir alter ego olarak tecrübe ettiği görülmektedir. Tipik olarak, bir bireyin ortalama 10 farklı alter ego geliştirdiği, ancak şimdiye kadar kaydedilen en yüksek alter ego sayısına sahip kişinin 100 farklı kişilik oluşturduğu kaydedilmiştir (Doğru, 2024).

Ele alınan romanın ana karakteri Tijen de anne ve babasıyla doğru bir iletişime sahip olmadığı gibi evliliğinde problem yaşayan bundan ötürü son 30 gününü yalnız başına aile yazlığında geçirmeye karar veren ve bu aşamada ayrıca kocasından boşanma üzerine uzlaşılan bir mektup alarak daha da depresif bir hale bürünerek okuyucunun karşısında çıkmaktadır. Bu yalnızlık süresince yaşadıklarını hatırlayıp analiz etmeye çalışan Tijen, sadece kendi kendine konuşmakla kalmaz ayrıca farklı kendi kendine soru sorup farklı kişiliklere bürünerek bu soruları cevaplayan kişi olarak da karşımıza çıkmaktadır: Öncelikle Tijen'in söz konusu ruhsal çöküntüye aslında bir anda gelmediğini şu sözlerinden anlaşılabilir: "Ben bu ana, bu tatil sabahı ıssızlığına birdenbire gelmedim. Damla damla, adım adım, birike birike... İçimde anıların tortusu, soluğumda otuz yıl demlenmiş bir çayın ağırlığı var." Sözlerinden anlaşıldığı gibi Tijen aslında o an yaşadığı depresif ruh halinin nedenlerinin geçmişte yaşadığı istenmeyen olayların birer neticesi olduğunun bilincindedir. Ama buna rağmen yaşadıklarına karşı birer savunma mekanizması geliştirmeye devam eder. Özellikle kocası Orhan'la yaşadığı ve boşanma aşamasına geldiği ilişkiden dolayı evliliğe karşı tepki oluşturan Tijen Süheyla Hanım'ın hizmetçisini gözlemlerken âdeta bu savunma mekanizmasına ara vererek gerçek isteğini dile getiren birine dönüşür: "Dedim ya içimde biri var diye; biraz kayıtsız kalacak olsam, hemen sinsice beynimin makine dairesine sokuluyor. Hizmetçi kadının hikayesini yemekte yarım yıkamış olmam merakından öldürecek onu" (s. 26) Tijen'in bu ifadeleri onun kesinlikle çift kişilik bir ruh halini yaşadığının göstergesidir. Çünkü dile getirdiği ifade kendisi için üçüncü tekil zamiri kullanması bölünmüşlüğü dile yansımadır. Nitekim romanın ana kurgusunda da Tijen evlilik, yuva kurma ve belli bir düzene sahip olmanın olumsuzluklarından uzun uzun bahsetmiş olsa da ara ara bu kişiliğinden sıyrılıp hizmetçi kadının sahip olduğunu hayal ettiği sıcak yuvaya kavuşmayı aslında istemektedir: "Kıskanıyor muyum ne? Gönülden gönüle teller uzatmak mümkün olsa da ona seslensem. Desem ki senin bu dopdolu halin benim boşluklarımı açığa çıkarıyor." (s. 24). İfadelerinden anlaşıldığı gibi roman boyunca Tijen'in birbirine taban tabana zıt iki farklı düşünceye sahip olarak okuyucunun karşısına çıkması bu bölünmüşlüğü dışı tezahürü olarak okunabilir. Ayrıca romanda yer yer kendi kendine sorduğu sorulara farklı cevaplar vermesi yine bu tür bir kişilik bozukluğu yaşadığının göstergesi olarak okunabilir.

Narsist Kişilik Bozukluğu

Kişilik bozuklukları içinde hastanın kendi hakkında olumlu bir görüşe sahip olmasını sağlayan tek tür, narsistik kişilik bozukluğudur. Ancak bu olumlu görüş, sağlıklı bir özsaygıdan ziyade, kişinin kendisine olan aşırı hayranlık ve kendini diğerlerinden üstün görme hali şeklinde tezahür eder. Bu bireyler, sürekli övgü ve takdir beklentisi içinde, bir çocuk misali, eleştirilere, reddedilmeye, başarısızlığa ve küçük düşürücü durumlara karşı oldukça hassastırlar ve tepkilerini çoğunlukla öfkeyle gösterirler (Kohut, 2004: 11). Kendine aşırı değer verme, diğerlerini sürekli aşağı görme, kıskançlık, aşırı bencillik ve

başkalarını kendi çıkarları için kullanma gibi davranışlar bu bozukluğın belirtileri arasındadır (Karabulut, 2013: 63).

Kernberg'e göre (2016: 200-201) bireylerde gözlemlenen narsist kişilik özellikleri, içsel güvensizlik ve aşağlık hislerinin yoğun yaşandığı bilinç düzeylerinden kaynaklanır. Bu durumlar, zamanla kişinin kibirli ve tüm güçlü olma fantezileriyle çelişkili bir biçimde deneyimlenir. Bazı dönemlerde, özellikle derinlemesine analiz süreçlerinden sonra, bilinçdışındaki egemen güç ve narsist büyüklenme fantezileri açağa çıkar. Narsist kişilik yapısına sahip bireylerin çoğunu, geleneksel sinir hastalarından ayıran, toplumsal işlevlerinde gösterdikleri nispeten yüksek başarı, dürtü kontrolündeki ustalık ve başkalarının hayranlığını kazanma arzularını kısmen tatmin edebilme yetenekleri sayılabilir. Tijen'in kocası Orhan'ın davranışları Kernberg'in tasvir ettiği narsist kişilerin davranışlarıyla örtüşmektedir. Adler'in ortaya attığı "aşağlık kompleksi"ni başarılı bir şekilde gerçekteştirerek toplumda saygın bir konuma erişen Orhan eşiyle çıktığı akşam yemeklerinde etrafına sürekli kendini onaylayan insanları görmek istemesi, eşiine sorulan sorulara kendi cevap vermesi, eşi Tijen'in mesleğini arkadaşlarının yanında küçümsemesi narsist kişilik bozukları arasında görülebilir. Bunun yanında Kernberg'in de dediği gibi Orhan da diğer sinir hastalarından farklı olarak toplumsal işlevinde başarılı ve dürtü kontrolüyle birlikte başkalarının hayranlığını kazanmada başarılı biridir. Orhan'ın "persona" maskesini sürekli taşıma isteği de bu bağlamda okunabilir. Herkes tarafından saygınlık görme, eleştirilerin önünü kesme ve kendini beğenmişlik duygusunu haklı bir zemine taşıma isteği onu bu tür bir davranışa sürüklediği söylenebilir.

Yabancılaşma ya da Var-olma Bağlamında Tijen

Varoluşuların odaklandığı bireysel ve evrensel sorunlar genellikle kişisel özgürlük, seçimler, varoluşun anlamı, ölüm, özne-nesne ilişkisi, yabancılaşma, geleceğe dair beklentiler ve içsel çatışmalar gibi derin meseleleri kapsar. Bu meseleler, insanın kendini ve çevresini anlama çabası içerisinde karşılaştığı, zamandan ve mekandan bağımsız evrensel sorunlardır. Varoluşculuk, insanın zgr iradesine, seçimlerinin sorumluluğuna ve bu seçimler neticesinde şekillenen bireyin varlığına vurgu yapar. Bu felsefi akım, bireyin varoluşsal yalnızlığı, özgürlüğünün sınırları, ölüm karşısındaki çaresizliği ve yaşamın anlam arayışı gibi konuları ele alır. (Ççen, 2015: 20). Modernizmle başlayan insanın bireyselleşme problemi postmodernizmle birlikte anlam arayışına ve hakikatin tüm ciddiyetini yitirmesiyle bireyde oluşan "saçma olma" düşüncesine evrilir. Bu düşünce biçimi bireyi hayata karşı pasif ironik bir tavır takınmaya teşvik ettiği gibi bireyi yalnızlığa, kendi köşesine çekilmeye hatta intihara kadar sürükleyebilir. Nitekim ele alınan romanın baş kahramanı Tijen de böyle bir sonu yaşayan modernizmin dar, tek tipçi, zorunlu kurallarından kaçarken kendi yalnızlığında içinde yaşadığı hayatın anlamsızlığıyla yüzleşerek intihara teşebbüs eder.

Sabahat Emir'in bu eserinde modern insanın varoluşsal sorunları ağırlıklı olarak ele alınan temalardandır. Ana karakterin iç dünyası; iç konuşmalarıyla derinlemesine işlenirken varoluşcu temalar ve kavramlar, olayların önüne geçerek romanda ön plana çıkar. İnsan varlığını ve hayata bakışını belirleyen çeşitli durumlar ve detaylar bu anlatıda yoğun bir şekilde incelenir. Yabancılaşma, bu eserde en temel varoluşsal sorun olarak ortaya çıkar ve diğer varoluşsal meseleler de yabancılaşmanın bir sonucu olarak ele alınır. Yalnızlık, boşluk hissi, kaçış, ölüm ve intihar gibi temalar, karakterlerin psikolojik yapısını gözler önüne sermek için kullanılır. Dolayısıyla denilebilir ki bu eser modern insanın yaşamındaki bu varoluşsal sorunlara ışık tutar ve karakterlerin iç dünyalarını detaylı bir şekilde ele alarak okuyucuya sunar. Ana karakter Tijen'in yaşadığı varoluşsal problemlerin nedenleri ancak psikanalitik bir bakış ağısıyla tespit edilebilir. Bunun için de varoluşcu psikanalistlerin görüşlerine değinmek gerekir.

Bu bağlamda varoluşçu düşünürlerden olan Albert Camus'a göre insanın kendine, diğer insanlara ve çevresine karşı bir yabancılık hissi vardır. Bu duygusal yabancılaşma durumunu, insanın saçmalık algısının temeli olarak gören Camus, bireyin kendi üzerine yabancılaşmasının, başkalarıyla olan ilişkilerinde de yabancılığa neden olduğunu ifade eder. Saçmalık duygusu, özellikle bireyin diğer kişilere olan yabancılığı ile daha belirginleşir. Bunun yanı sıra, insan, yaşam alanı olarak gördüğü dünyaya da yabancıdır. Camus'un insanın saçma olma düşüncesini Tijen, babasını anımsayarak kabul eder ve insanın tam olarak bir saçmadan öte bir şey olmadığını dile getirir. "Anlamak çaresizliği de beraberinde getiriyor, Anlamak sıkıntı veriyor, Saçmalamağa başlıyorum... İnsan saçmadır yahu! Yalnızlık hastası babam ömrü boyu hep bunu savundu. Ben de ona karşı çıkarken farkında olmadan etkisi altında mı kalmışım ne? Erik ağacı kiraz verir mi? İnsan..." (s. 12) İnsanları birer saçma olgusuyla açıklamaya çalışan Tijen'in babası, kurguda yer almaya da Tijen'in ifade ettiği şekliyle bu düşüncesinden dolayı ömür boyu hep yalnız kalmış biridir. İstemese de bu düşüncenin gerçekliğinden kendini koparamayan Tijen de aslında babası gibi düşünerek insan varlığının saçma olma olgusu üzerine düşünülmektedir. Babasında olduğu gibi kendisinin de yalnız kalışı, anne babasıyla, arkadaşlarıyla ve kocasıyla anlaşamaması bu düşüncesine bağlanabilir. Tijen'de bu düşünce hemen hemen tüm davranışlarında hüküm sürmüştür denilebilir. Çünkü Tijen'de yeşermeye müsait bir tohum olarak gizlenen bu düşünceler sosyal çevresinin de yardımıyla daha problematik bir duruma evrilir. Annesinin, Tijen'in istediği gibi süslediği ve yerleştirdiği odayı değiştirmesi, ev kokacak diye bir çatı altında ailecek balık bile yiyememesi, Orhan'ın genellikle kendi egosunu okşayan kişileri akşam yemeğinde kendi sosyal çevrelerine dahil etmesi ve Tijen'in modern alışkanlıklar yüzünden yapmak zorunda olduğu davranışlardan sıkılması onun bu yabancılaşma düşüncesini sadece tetiklememiş ayrıca ruhsal bozukluğa yol açmıştır. "Mekanların bana neden zindan gibi geldiğini anlıyorum. Anlamasam da iyi. Anlamak çaresizliği beraberinde getiriyor. Anlamak sıkıntı veriyor" (s. 12) diyen Tijen aslında dünyaya olan yabancılaşmasının ne denli üzerinde etki bıraktığını dile getirmesi bakımından önemlidir. İnsanın dünyada kendini yabancı hissetmesinin, onun dünyanın bir parçası olmaması ya da dünyadan tamamen ayrı bir varlık olmasıdır (Gündoğan, 1997: 66-67). Çünkü "kalabalıklaşan insan yığınları, kendine özgü yeni ve başkalaşmış değerler benimsedikçe kendi öz değerlerinden kopar. Bu durum kolektif bilincin, öz değerlere tutunamayışı ve kendini durmadan değiştirmesine neden olur. Zira metalaşan insan, geniş anlamıyla kendi dünyasını ve yaşamını ötekileştirir." (Şahin, 2013:218-219).

Varoluşçuluk felsefesi tam olarak da burada devreye girmektedir ve metalaşan bireye tekrardan insan olma bilincini aşlamaya çalışmaktadır. Nitekim tarih boyunca, varoluşçuluk; insanın kendisine yabancılaşmasına neden olan kayıplarını telafi etmeyi, ona kendi değerini ve farkındalığını yeniden kazandırmayı hedefler. Klasik felsefenin, insanı mantık çerçevesinde tanımlama ve anlamlandırma girişiminden ayrılan bu yaklaşımın temel ayrımı, insanın varoluşunu doğrulama ve bu varoluşu olduğu gibi kabul etme çabasında yatar (Blackham, 2012: 152). Birey bu çabayı sergilediği zaman Harry S. Sullivan'a göre bazı sorunlarla karşılaşır:

Basitleştirecek olursak, yaşamın temel sorunları üç kategoride inceleyebiliriz: (1) biyolojik ve fiziksel cephelerinde dış gerçekliğin oluşturduğu sorunlar (yiyecek ve barınma sorunları); (2) kişinin yaşadığı kültürün oluşturduğu sorunlar, istemleri ve yasakları, alışkanlıkları ve tabuları, iç çatışmaları ve tutarsızlıkları; (3) iç psikolojik istemlerin oluşturduğu sorunlar; bunlar da üçe ayrılabilir; (a) rahat, zevk ve acılardan kaçınma ihtiyacı; (b) özsaygı, bağımsızlık, başarı ve yetkinlik ihtiyacı; (c) güvenlik, sevgi ve aitlik duygusu ihtiyacı (Sullivan, 2003: 22).

Tijen'in herkesten uzaklaşarak çocukluğundan şimdiye kadar yaşadıklarının muhasebesini yaparak hayatta ne kadar kendisi kalabildiğinin demografisini çıkarırken ve yeniden var-olma öz kendi beninin farkına varmak istediği anda Sullivan'ın dile getirdiği tüm sıkıntıları neredeyse yaşadığı gözlemlemektedir. Bu da onun aslında yeniden varoluş çabasını göstermek adına önemlidir. Bu yeniden

varoluş çabası içerisindeyken Tijen, içinde bulunduğu kültüre o kadar yabancılaşmıştır ki artık ‘‘Tanrıya niçin herkese bir gezegen vermediğinin hesabını sormanın tam zamanıdır’’ (s. 23) diyecektir. Netice itibariyle babanın ilgisiz tavırları, kocanın aşağılık kompleksini sosyal çevresiyle tamamlama endişesi içerisindeyken eşi Tijen’e olan öz saygısını yitirmesi ve sosyal maskesini evlilik hayatında da işlevsel kılmaya çalışması, annenin, Tijen’e bağımsız sosyal alan bırakmaması, Tijen’de varoluşsal problemleri tetiklemiş ve problemi nevrotik bir duruma dönüştürerek bireyi intihara sürüklemiştir. Çünkü Tijen hayatta var olması gereken samimi tüm özne ve nesnelere dışında kaldığını hissetmiştir:

Ama gerçek olanı, öz olanı kalıcı olanı yakalayamadım. Soğanları kırılarak yenilen balıkların o sade lezzetine ulaşamadım. O birlikte imelerin, günlük yaşayışı sade cmlerle anlatmaların, havadan sudan Őeylere glmelerin, çoluk çocuktan bahsetmelerin tadını bilemedim hanımım, bilemedim. Hayalimde imrenişlerle kendi kopuk anılarınm hznne dalışım bundandır. Hani sen de bir gün (olur ya) şu kibar ve hanımsı görünüşlü blok apartman karılarına imrenirsen (onların rahatlıklarına ellerini sıcak sudan soğuk suya ıkarmamalarına) o zaman hapı yutarsın çarmıha gerilen İsa gibi tüm günahlarla örülü bir tatil sabahının görünmez duvarlarına asılır kalırsın. (s. 25).

Yaşamın tüm anlamını yitirdiğini düşünen Tijen zm olarak ölüm limanına varma isteğiyle yzleŐecektir:

Günlük savaş, günlük fırtınalar dinmiştir; yorgun tekneler yelkenlerini indirmiş, limana sığınmak üzere szlmektedir. Lavanta kokan, kar gibi döşekler teknelerin gelişini beklemektedir. Kepenler kapatılır, sürgüler çekilir. Grlmek ve duyulmak istenilmeyen, hayatın alacakaranlık içinde kıpır kıpır kıpırdanışı değildir; günlük yaşayışın havada asılı kalan uğultusudur, yığınların öfke, sevgisizlik ve aldatmacalara bulanmış ağır soluğudur, iki yüzlülük oyunları ve ukalalık sylevleridir. Şimdi, tek enstrümanı alma tek dili konuşma zamanıdır. ağlar ncesi başlayan insanlık serüvenini efsaneler katarak yeni yorumlarla yeniden yaşama zamanıdır (s. 26).

Tijen’in dile getirdiği bu ifadeler lme olan ihtiyaını, bakış açısını dile getirmesi bakımından önemlidir. Tijen burada doğrudan doğruya ölümden bahsetmese de mezarı lavanta kokan limanlara tabutu teknelere, ölümü ise ağlar boyunca dile getirilen efsanelere benzettir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta Tijen’in ölümü tüm insanlar için eşitleyici yönünü dile getirerek yeryüzünde birbirine benzemeyen insanların artık onun sayesinde tek enstrümanı çalacağını ve tek bir dili konuşacağını dile getirmesidir. Böylece tüm sıkıntılar da dinmiş olacaktır. Varoluşçu psikanaliz alanında saygın bir isim olan Irvin Yalom, lm korkusunu, bireyin yaşamının başlangıcından itibaren mevcut olan ve kişiliğin Şekillenmesinde kritik bir rol oynayan temel bir anksiyete unsuru olarak tanımlar. (Yalom, 2013:303). Çünkü bireysel düzeyde ölüm dürtüsü, varoluşsal sıkıntılardan ve yaşamın zorluklarından kaçış arzusuna dayanır. Kişi, ölümle tüm problemlerinin sona ereceğine inanma eğilimindedir veya bu Şekilde inanmayı tercih eder. Böylece, lm ve yaşam arzuları, depresyon yaşayan kişinin varoluşunda sürekli bir mücadele olarak kendini gösterir.

Sonuç

Bu makalede psikanalizin edeb eser üzerindeki etkileri detaylı bir Şekilde analiz edilmektedir. Böylece Freud'un çalışmalarının edeb eserlerin anlaşılması üzerine nasıl etkili olduğuna dikkatler çekiliyor. Özellikle Freud'un edeb karakterler ve metinler üzerindeki psikanalitik yaklaşımlarının, karakterlerin i dünyalarını ve yazarların alt metinlerini nasıl aydınlattığı üzerinde durularak karakterlerin hareketlerinin referans çizgilerinin bilinçaltında yatan olgular olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Özellikle romanın ana karakteri Tijen’in içine düştüğü ve intihara kadar sürüklendiği psikolojik bunalım evrelerinin sebeplerinde yakın çevresinin de büyük rol oynadığının ortaya çıkması günlük hayatta okuyucuya da ciddi mesajlar verdiğini gösterir. Dolayısıyla edebiyatın özellikle de romanın hayatın gerçeğinden kopmayarak yaşanılabılır durumların hazin sonunu okuyucuya bedel detmeden bir tortu

gibi hayatın tecrübesini yaşatması, göstermesi romanın toplumsal yararlık noktasında işlevsel durumunu ortaya koyduğunu gösterir. Kurgusal bir düzlemde ve zeminde geçerliliği ve gerçekliği olan romanın okuyucunun zihin dünyasını şekillendirme isteği kaçınılmazdır.

Bireyselleşmenin daha da radikal bir boyuta ulaştığı günümüz dünyasında Tijen ile Orhan'ın yaşadığı sorunlu evlilik hayatının benzerlerini ya da Tijen'in anne ve babasıyla yaşadığı sıkıntılı çocukluk hayatının bir benzerinin çevremizde kolayca keşfedebileceğimiz muhakkaktır. Bu bağlamda romanın psikanalitik kuram bağlamında okunduğunda elde edilen bulgular ve tartışmalar okuyucuya çevresini de daha etken bir gözlem ile yorumlamasına imkan verecektir. Bütün bu pratik rehberlikten azade olarak romanın psikanalitik kuram bağlamında okunabilir olması aynı zamanda romanın kinaye mesafesine riayet edilerek yazıldığının da bir göstergesidir. Çünkü karakterlerin psikoloji ilmine göre davranışlarının sebep-sonuç zeminine uygun düşmemesi bu ilmi bilenler bağlamında roman gerçekliğini yitirmekle kalmayıp karakterlerin oluşumunu da teknik anlamda sarsmış olacaktır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi romanın yazarı Sabahat Emir, psikanaliz ilmine yabancı olmadığı gibi karakterlerin gelişiminde bu kuramı yerinde kullandığı görülmektedir.

Makalede, psikanalizin insan psikolojisini derinlemesine anlama yeteneği ile edebiyatın insan deneyiminin ve duygusal derinliğinin anlatımı arasındaki kesişim noktalarına dikkat çekiliyor. Psikanalitik teorilerinin, edebi eserlerdeki karakterlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan araçlar olarak nasıl kullanılabileceği üzerinde duruluyor. Bu bağlamda, makale, özellikle Freud'un ve diğer psikanalizcilerin edebiyata olan katkılarını ve psikanalizin edebî eleştirisi ve analizde nasıl bir perspektif sunabileceğini öne sürüyor.

Sonuç olarak bu çalışma psikanalizin edebiyat eleştirisi ve anlamlandırılmasına sağladığı katkıları özetlerken, bu disiplinler arası etkileşimin edebiyat çalışmalarına getirdiği derinlik ve zenginliği vurguluyor. Freud'un psikanalitik yaklaşımlarının, edebî eserlerin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıdığı ve psikanalizin edebî teoriler üzerindeki etkilerinin uzun vadede edebiyat teorisine nasıl katkıda bulunduğunun küçük bir örneğini sunuyor.

Kaynakça

- Bachelard, G. (2023). *Su ve düşler*. KETEBE Yayınları.
- Blackham, H. J. (2012). *Altı varoluşu düşünür*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Psikoloji Yayınları, Ankara.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik edebiyat kuramı*. İthaki Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çcen, A. K. (2012). *Martin heidegger: varlık ve zaman*. Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Doğru, Ç. (2024). Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu-Çoğul Kişilik. Acıbadem Psikoloji. <http://www.acibadempsikoloji.com.tr/dissosiyatif-kimlikbozuklugu-cogul-kisilik/>
Erişim:30.03.2024.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve psikoloji*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Freud, S. (1996). *Düşlerin Yorumu 1*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Freud, S. (2011). *Bir çocukluk nevrozu hikâyesi*. Say Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2014). *Sanat ve sanatçılar zerine*. Yapıkredi Yayınları, İstanbul.
- Freud, A. (2015). *Ben ve savunma mekanizmaları*. Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Gündoğan, A. O. (1997). *Albert camus ve başkaldırma felsefesi*. Birey Yayınları, İstanbul.
- İşbar, C. (2020). Psikanalizin tanımı ve metodolojisi. *Psikoloji Bilimleri Dergisi*, 12(3), 210-222.
- Jung, C.G. (2006). *Analitik psikoloji*. Payel Yayınları, İstanbul.
- Jung, C.G. (2020). *Psikolojide tipler*. Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Kanter, B. (2007). *Ayvakti*. www.ayvakti.net: <http://ayvakti.net/?p=907> adresinden alındı. Erişim: 06.04.2024.
- Karabulut, M. (2013). *Edip cansever şiri/ psikanalitik bir yaklaşım*. nc Kitap, Ankara.
- Kernberg, O. (2016). *Sınır durumları ve patolojik narsisizm*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kohut, H. (2004). *Kendiliğin czmlenmesi, narsisistik kişilik bozukluklarının psikanalitik tedavisine sistemli bir yaklaşım*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kolcu, A. İ., (2011). *Edebiyat kuramları*. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Köroğlu, E. (2024). *Ruhsal bozuklukların tanısalsal ve sayımsalsal el kitabı*. HYB Basım Yayın.
- Perron, R. (2017). *Freud ve psikanaliz*. Bilim ve Sanat.
- Rank, O. (2014). *Doğum travması*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Soner, S. ve Aykut, S. (2017). Dissosiyatif kimlik bozukluğu temelinde sosyal bir sorun: ensest ve sosyal hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 129-141.
- Sullivan, H. S. (2003). *Psikolojik bozuklukların temelleri*. Yeryüzü Yayınları.
- şahin, V. (2013). Oğuz atay'ın romanlarında toplumsal yabancılaşma. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8(9)*, 2318-2319.
- Yalom, I. (2013). *Varoluşu psikoterapi*. Kabalcı Yayınları, İstanbul

08. *Derin Siyah*’ın Değişim, Yalnızlık ve Aidiyet Sorunu Bağlamında Modern, Neo-Patriarşik Düzene Direnen Kadınları¹

Habibe USTACIK GÜNEŞ²

APA: Ustacık Güneş, H. (2024). *Derin Siyah*’ın Değişim, Yalnızlık ve Aidiyet Sorunu Bağlamında Modern, Neo-Patriarşik Düzene Direnen Kadınları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 100-118. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968545>

Öz

Kökleri 15. yüzyıl Reform ve Rönesans hareketlerine kadar uzanan Batı felsefesi temelli modernleşme, global bir etkiyle hem Batı hem de Doğulu toplumların sosyo-kültürel dinamiklerinde köklü dönüşümlere yol açmıştır. Hayatı kolaylaştıran bilimsel ve teknolojik gelişmelerin getirileriyle olumlanan modernleşmenin toplumsal ve bireysel alanda ciddi sorunlar yarattığı tartışılacaktır, kadın açısından modernleşme, özgürleşme ve toplumsal hayatta erkekle aynı saygınlığı elde etme çabası olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı-Türk modernleşmesi bağlamında düşünüldüğünde, din-kültürel normlar ile şekillenmiş, cemaatçi, kolektivist ve oldukça ataerkil bir sosyo-kültürel temele sahip toplum dinamikleri içinde Türk kadınının, geleneğin ve modernin ortaklaştığı bir eril tahakküm içinde sıkıştığı söylenebilir. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemler itibarıyla her alanda başlayan dönüşümle birlikte, Türk kadınının toplumsal yeri ve rolünün farklı yaklaşımlarla yeniden tanımlanmaya çalıştığı görülür. Bu köklü değişim ve beraberinde getirdiği farklı bakış açılarının edebiyat disiplini üzerinde etkili olmaması düşünülemez. Modern Türk edebiyatı açısından kadın teması, edebi eserlerde farklı şekillerde yer bulmuş, kadın yazarların edebiyat çevrelerinde daha fazla söz sahibi olmalarıyla birlikte kadın teması “kadın gözüyle” kaleme alınmaya başlamış ve edebi çevrelere hâkim eril bakış açılarına ciddi eleştiriler yapılmıştır. Bu çalışmada 2000 sonrası modern Türk hikâyeciliğinin dikkat çeken isimlerinden biri olan Yıldız Ramazanoğlu’nun *Derin Siyah* isimli öykü kitabındaki kadın karakterler, modernleşme sorunsalı içindeki bunalımları, sorguladıkları aidiyet duygusu ve yaşadıkları değişim süreçleri açısından irdelenmeye; Ramazanoğlu’nun “kadını” okuyucuya nasıl bir bakış açısıyla aktardığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ramazanoğlu, *Derin Siyah*, kadın, ataerkil, modernizm

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 19

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968545>

² **Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD / PhD Student, Anadolu University, Social Sciences Institute, Department of Turkish Language and Literature (Eskişehir, Turkey), **eposta:** hbustacik@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0008-8194-106X>, **ROR ID:** <https://ror.org/05nz37n09>, **ISNI:** [0000 0001 1009 9807](https://orcid.org/0000-0001-1009-9807), **Crossref Funder ID:** [501100008770](https://orcid.org/501100008770)

The Women Resisting the Modern, Neo-Patriarchal Order in the Context of Change, Loneliness and the Issue of Belonging in “Derin Siyah”³

Abstract

Rooted in the 15th-century Reformation and Renaissance movements, Western philosophy-based modernization has led to profound transformations in the socio-cultural dynamics of both Western and Eastern societies through its global influence. Besides the often-praised benefits of scientific and technological advancements those have made life easier, it is debated that modernization has created significant problems in both societal and individual domains. For women, modernization has emerged as a struggle for liberation and the effort to attain the same respect as men in social life. When considered in the context of the Ottoman-Turkish modernization process, it is seen that with the perceptual and cultural transformation before and after the Republic, the social position and role of Turkish women have been redefined with different approaches. It is unimaginable that this profound change and the different perspectives it brought along would not affect the discipline of literature. In modern Turkish literature, the theme of women has been represented in various ways in literary works. With the increased presence of female writers in literary circles, women began to be written from a "female perspective," providing both significant criticism and an important contribution to the predominantly male viewpoints in literary circles. In this study, one of the notable names in modern Turkish storytelling post-2000, Yıldız Ramazanoğlu's short story book called Derin Siyah, will be examined in terms of the female characters' crises within the problematic of modernization, their questioned sense of belonging, and their experiences of transformation. The aim is to determine how Ramazanoğlu conveys “women” to the reader.

Keywords: Ramazanoğlu, Derin Siyah, woman, patriarchy, modernism

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 19

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 22.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968545>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Tarihsel açıdan pozitif bilimlerin ve teknolojinin gelişimi, Rönesans ve Reform hareketleri, Sanayi Devrimi ve aydınlanma (Beriş, 2003, s. 485-496) ile bağlantısallık içinde gelişen modernite, bilgi, akıl ve ilerçilik gibi kavramlarla birlikte düşünülür. Orta çağ kilise hegemonyasına karşı hem bireysel hem de sosyolojik açıdan köklü değişimlere, eşitlik ve özgürlük iddialarına sahip olan modernizmle insanlığın varoluşunu ve evrene bakışını kolektiften bireyesele, Tanrı merkezlikten insan merkezliğe çevirdiği görülür. Öte yandan kültürel manada lokal kalmayı kabul etmeyip “evrensel bir medeniyet grameri” (Kalın, 2018, s. 59) yaratmayı şiar edilen ve sömürgeci bir zihniyetle emperyal bir dünya düzeni kurma idealine sahip Batı-menşeli modernizmin, diğer medeniyetleri ötekileştirdiği ve ülkeleri—kendini kapitalist birinci dünya olarak işaretleyerek—ikinci dünya ve üçüncü dünya olarak mimlemediği bilinmektedir. (Uyurkulak, 2014, s. 135) Bu minvalde Anthony Giddens’in “17.yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri” (Giddens, 2012, s. 9) olarak tanımladığı modernitenin hem bireysel hem de toplumsal bağlamda ciddi bir değişimin sıfır noktası olarak kabul edilmesi yadsınamaz. (Subaşı, 2019, s. 61)

Modernizmin, zemin hazırladığı ve dolayısıyla sebep olduğu ekonomik, siyasi, sosyolojik, kültürel ve psikolojik birçok olumsuz değişimin hem toplumsal hem de bireysel alanda ciddi sorunlar yaratıyor olması (Çetişli, 2009, s. 202), determinist, üst genellemeci ve ötekileştirici nitelikleri bağlamında ciddi şekilde eleştirildiği görülmektedir. Örneğin son yüzyılın önemli filozof ve psikanalistlerinden (Fromm, 2020, s. 2) Erich Fromm, kilisenin despot tekelinden kurtularak özgürlüğe gitmek isteyen insanlığın, “bütün zamanların en kötü koşullarını kendisinde barındıran modernitenin kucağına düştüğünü” (Subaşı, 2019, s. 59) söylemektedir. Fromm’a göre modernite, insanî özellikleri birer birer ortadan kaldıran, insanları istediği şeye sistemli ve başarılı bir şekilde dönüştüren bir sistemler bütünüdür. Öte yandan Batı felsefesiyle şekillenen yeni modern sistemin “ötekileştirici” temayülünün, öncelikle Batı-Doğu dikotomisi üzerinden Doğu toplumlarının “öteki” olarak işaretlenip ‘özne’ olma hakkını ellerinden alınmasıyla tezahür ettiği görülmektedir. Bu minvalde modernizmle kurulan “Doğu- Batı arasındaki özne-nesne ilişkisinin, kadın-erkek ilişkisindeki dokuya benzerlik gösterdiği” (Ersöz, 2016, s. 71) birçok düşünür tarafından dile getirilmektedir.

Kadının durumu ve konumu bağlamında düşünüldüğünde, “modernleşme özgürleşme ve toplumsal hayatta erkekle aynı saygınlığı paylaşmanın ismidir” (Kaya, 2016, s. 42). Fakat kimi görüşlere göre modernleşme ile kadına bakış açılarında ciddi farklar meydana gelmemiştir. İnsanlık tarihi boyunca, ataerkil toplumsal yapılar içerisinde sistemli bir biçimde ötekileştirilerek ikincil ve denetlenen bir statüde konumlandırılan kadın açısından da modernizmin, umut vaat eden, kadınların seslerini yükseltme imkanları sunan fakat son tahlilde farklı psikolojik veya psikososyal araçlarla onu kontrol altında tutmaya devam eden bir nitelik taşıdığı savlanabilir. Modernleşmenin beraberinde getirdiği tüm bu olumlu ve olumsuz dönüşümler karşısında, sosyolojik anlamda toplumun kadın algısının, kadının toplum içindeki varlığının, statüsünün, rollerinin yeniden tanımlandığı; kadının ataerkil toplum normlarına karşı varoluşunu yeniden anlamlandırma ve yeni toplum düzeninde yer edinip, haklarını koruma çabası içine girdiği söylenebilir.

“Bu bağlamda modernleşme, kadın algısında topyekûn bir değişmeden çok, bir yeniden kurgulanışı öne çıkarmıştır. Söz konusu süreçte kadın, annelik, eşlik ve ev içi yaşamından bağımsız düşünülmemiştir. Dolayısıyla kadının modernleşme hikâyesi toplumsal cinsiyet rollerinin içinde yatan davranış kodlarını içselleştirmesi durumunda söz konusu olmuştur” (Karakaya, 2017, s. 156).

Benzer şekilde modernizmin ortaya çıkışından günümüze uzanan tarihsel sürece kadın perspektiften bakıldığında, “kadınların, toplumun eril perspektifine sığabildikleri ya da hitap edebildikleri oranda var sayıldıkları” (Karakaya, 2017, s. 156) yorumu yapılmaktadır. Bu bağlamda modern toplumlarda da kadının ekonomik ve kültürel üretime katkısının eril bariyerlere takıldığı ve eril tarihsel yazının içinde kendini ifade etmeye yeterince alan bulamadığı değerlendirilmesini yapmak yanlış olmayacaktır. Bu savı destekler biçimde bilimsel, teknolojik ve felsefi gelişmelerin; modern edebiyat ve tarih disiplinleri vasıtasıyla yazılı kültür aktarımının erkek entelektüellerin tahakkümünde olmasıyla kadınların tarihin dışında bıraktığı iddia edilmektedir (Sankır, 2017, s. 24). Bu sebeple Fatmagül Bertay’ın tespitiyle “bilgi üretimine katılan bir unsur” olması hasebiyle eril bir “iktidar edimine” (Bertay, 2006, s. 23) dönüşmüş olan tarih disiplini “cinsiyetlendirilmiştir”.

Geleneksel ve teolojik sistemlerde olduğu gibi kadını “denetlenmesi gereken öteki” olarak işaretleyen modernizmin, Doğulu ve Batılı eril zihnin, kadın cinselliğinin denetimi noktasında vardığı subliminal uzlaşmanın devamı hatta pekiştireci olduğu düşünülmektedir. Bu eril, subliminal uzlaşma, Eski Yunan’da, Fransız edebiyatında, Roma hukukunda, tek tanrılı dinlerde, Orta Çağ’daki ağır suçlamalarda kadının ontolojik olarak zayıf, güçsüz ve erkekten daha aşağı bir varlık olduğu; bu sebeple bedeninin ve cinselliğinin denetlenmesi gerektiği şeklindedir (Güven, 2015, s. 32). Modernizmin bu uzlaşması benimseyerek farklı bir boyuta taşıdığı düşünülmektedir. Modern hayat ile toplumun veya yaşamın farklı alanlarında kadının, ‘özneliği, karakter özellikleri veya kimliğiyle’ yer almaktan ziyade, yine bedeni üzerinden; düşünsel algı yönetimi ve kapitalist pazarlama yöntemleri ile pekiştirilerek “çıplaklık-güzellik-özgüven ve modern olma” arasında kurulan doğru orantı ile yeniden tanımlandığını söylemek mümkündür. Seksapaliteye indirgenmiş, yeni modern güzellik standartları ve indirgemeci bir yaklaşımla kadın bedeninin, modern-kapitalist işleyiş içinde bir tüketim arzusu olarak sunması ve kullanmasıyla modernizmin, kapitalist amaçlarla güdümlenen, neo-ataerkil bir sistem olduğunu düşündürmektedir.

Tarih ve özelden edebiyat tarihi açısından bakıldığında, kadınların edebi üretimine ilişkin modern, hâkim bakış açısını L. Davidoff’un şu sözlerinin özetlediği söylenebilir: “Kadınlara ait edebî üretim yüksek kültürle ilişkilenebilmiş bir sanat faaliyetidir ve edebî bir değer taşımadığından edebiyat tarihinin dışında kalmalıdır” (Argunşah, 2020, s. 137). Oysa Argunşah’ın tespitiyle kadın edebî üretimle sürekli iç içe olmuş, “kendilerine ait ve büyük ihtimalle hemcinsleri ve yakın çevreleriyle sınırlı alanlarda doğal bir edebî üretimde” bulunmuş, ninni, ağıt, bilmece ve masal gibi sözlü edebiyat ürünleri kadın yaratısı olmuştur (Argunşah, 2020, s. 137-138).

Ne var ki ataerkil toplum yapılarında biyolojik kimliğiyle ilişkili hayatı dolayısıyla kadının sosyalleşmesi sınırlanmış (Gough, 2014, s. 52) ve kadın mekânı aşamamıştır. Edebî üretimleri de etki alanı ve tematik değer itibarıyla özel alanla sınırlı kaldığı için “çoğu yaratıcılıktan uzak, tekrara dayalı, entelektüel birikim istemeyen ve kazandırmayan döngüsel işleri sürdürmek, kadınların hayatın içindeki saygınlıkları gibi edebiyatın içindeki saygınlıklarını da görünmezleştirir.” (Argunşah, 2020, s. 143)

Feminizmin en temel saptamalarından birinin kadınların erkekler tarafından oluşturulmuş bir dil içinde yaşamak zorunda olmaları olduğunu söyleyen S. Irzık ve J. Parla, kadınların, “sürekli olarak onlar hakkında ve onlar üzerinden, onların dolayısıyla konuşan bir dil tarafından” tanımlanıp denetlendiğini; başka bir deyişle kadınların “uygunsuz şeyler yapıp kendilerini rezil etmeseler de, hep başkalarının diline düşmüş durumda, hep “erkeklerin” dilinde, “erkek dili”nde” olduklarının altını çizmektedirler (Irsız ve Parla, 2021, s. 8).

20.yüzyıl sonlarında geleneksel temsil biçimlerini sorgulayan, feminist düşünülerin girişimlerine kadar (Timuroğlu, 2011, s. 20) edebiyat açısından kadın, fiziksel güzelliğe indirgenerek aşkın ve sanatın nesnesi olagelmışlerdir. Bu bağlamda “sanatın/şiirin ilham kaynağı kadın ve aşktır ’genel kabulünden hareketle kadının kendine âşık olması, kendini anlatması mümkün ve uygun olmadığına göre, sanatçı/şair de olamaz, tezi yaratılmıştır. Buna göre “edebiyat sadece aşkla ilgilidir ve kadınlar aşk duygusunu yaşamamalı ve anlatmamalıdır” (Argunşah,2020:139); yani edebiyatın sınırları içinde kadına düşen “anlatılan olma, anlatılan olmakla yetinme” olmalıdır. Bu kertede, eril zihnin hayatın her aşamasında kadın için uygun gördüğü “nesne” olma/olarak kalma” konumlandırmasının edebiyat disiplini içinde geçerli olduğu görülmektedir.

Kadın edebiyatı kavramıyla ilgili tartışılabilen önemli bir diğer husus da kapsayıcılığı ve etki alanı ile ilgilidir. Kadın edebiyatı denilince genellikle ilk akla gelenin “kadınlar için kadınların yazdıkları; genellikle duygu ve düşünce dünyalarını, hayat tecrübelerinin anlattıkları eserler” (Argunşah, 2016, s. 11) olmasıdır. Bu edebiyatının hitap ettiği kitlenin sadece kadınlar olduğu veya olması gerektiği iddialarını bir tür cinsiyet ayrımı olarak değerlendiren bazı yazarlar, bizzat “kadın edebiyatı” adlandırmasının, genel itibariyle edebiyatın hedefiyle çelişen bir ayrımcılık içerdiğini iddia ederler (Argunşah, 2016, s. 12). Özelde Modern Türk edebiyatının tarihsel gelişimi içinde kadın edebiyatının ortaya çıkışına bakıldığında, benzer bir tablonun ortaya çıktığı değerlendirilebilir.

Osmanlı modernleşmesinin ivme kazandığı 19. yüzyılla birlikte Türk edebiyatında Osmanlı kadınının, gerek Osmanlı-Türk romanının başat konularından ve karakterlerinden olması gerekse artık muhatap ve okuyucu sıfatlarını kazanması itibariyle modernleşme hareketlerinin odağında olduğu bilinmektedir (Has-er, 2020:151). Dönemin eril, siyasi dinamikleri temelinde modernleşme rüzgârıyla birlikte Türk toplumunda farklılaşmaya başlayan kadın algısının öncelikle, “Milliyetçilik, İslamcılık ve Batıcılık üçgeninde biçimlenen kadın imgeleriyle” (Karakaya, 2017, s. 144) tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak eril tahakküm güdümündeki bu fikir akımlarının da kadın konusunda ortak bir zeminde buluştuğu görülür:

“Kadın sorunları bu ideolojilerden bağımsız olarak tartışılmadığı gibi bunların nesnesi de olmuştur. Kadını bir özne olarak değil şekillendirilecek bir toplumsal proje olarak gören ideologlar, kadının alanını aile olarak belirlemekte ortaklaşır. Kamusal hayata katılımı teşvik edilse ve eğitim hakkı gözetilse de kadın, esas olarak ev ve annelikten sorumlu olarak görülmüştür ve bu görevler tartışmaya açılmamıştır. Kadınların eş ve anne kimliği, cinsel kimliklerinin yok sayıldığı bir tutumun eşlik ettiği bir şekillendirme faaliyeti ile muhafaza edilmiştir” (Cihan, 2019, s. 6-7).

Özel alana yani ev içine hapsedilmesinin ve eril zihnin uygun gördüğü toplumsal rolleri benimsemesinin iyicil bir kadın için genel-geçer bir teamül olduğu, toplumsal bir işleyiş içinde Osmanlı kadınının çok kısıtlı eğitim imkânına sahip olması ve kamusal alandan dışlanarak kütüphane gibi bilgi kaynaklarından mahrum kalmasının, yazar olabilmesi ve yazar olarak sesini duyurabilmesi noktasında aşılmaz bir engel olmuştur (Berktaş,2017, s. 267). Bununla birlikte ilk kadın yazarların sosyo-ekonomik açıdan yüksek ailelere mensup oldukları bilinmektedir. İmparatorluk bürokrasisinde yer alan babaları sayesinde iyi bir eğitim alma imkanına sahip olmuş bu kadınların birkaç yabancı dil konuşabilmeleri ve Avrupa’daki gelişmeleri yakından takip edebilmeleri ile Doğu ve Batı kültürlerini sentezleyebildikleri görülür. Ancak sosyal-ekonomik avantajları ile eğitime ve bilgiye ulaşma imkânı bulan bu kadınların tüm donanımlarına rağmen, erkek egemen edebiyat ve basın hayatında yer bulmakta ciddi sıkıntılar çektiği görülür. Öyle ki Fitnat Hanım, Fatma Aliye Hanım gibi isimler okuma ve yazma faaliyetlerinde bizzat eşleri tarafından kısıtlamalarla karşılaşmıştır. ““Kadınlık” ve “annelik” rollerinin dışında yazarlık alanına dâhil olmaları, kendilerine ait bir şiir ve hayal dünyasına sahip olmaları başlangıçta inandırıcı bulunmamış, eserlerinin bir erkek yazar tarafından tashih edildiği önyargısından kurtulamamışlardır”

(Nerkiz,2019, s. 39-40).

Tüm eril engellere rağmen Fatma Aliye ve Emine Semiye Hanımlarla başlayan Türk kadın yazınının, farklılaşarak ve güçlenerek Halide Edip'e kadar ulaştığı görülür (Argunşah, 2016, s. 34). Ancak ilk Osmanlı-Türk kadın yazarları ile ilgili bu dönemlerde dikkat çeken husus, bu kadınların kendi cinslerine yönelik hak arayışlarından ziyade “Cumhuriyet ideolojisinin hedefleri doğrultusunda” konumlanmış olmalarıdır (Argunşah,2016, s. 34). Son tahlilde kadın yazarların Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının özellikle son 30 yıllık döneminde varlığını güçlü bir biçimde duyurduğu görünür (Kurultay,1993, s. 1).

1930 ile 1960 yılları arasında hem sosyal hayatta hem de edebiyatta kadının sessizliğe gömüldüğü; sonraki dönemlerde oldukça siyasallaşan toplumsal dinamiklere ayak uyduran kadın yazınının “erkek değerlerinin hâkim olduğu bu ortamda kadın olma konumlarını silerek, bir anlamda erkek dünyasının değerleriyle özdeşleşmiş, ideolojisi için yaşayan” ve cinsiyetsizleşmiş bir yere evrildiği görülür (Argunşah, 2016, s. 35).

Edebiyat serüveni 70'li yılları öncesinde başlayan Nezihe Meriç, Peride Celal, Sevim Burak, Sevgi Soysal gibi önemli isimler edebi faaliyetlerine 70'li yıllarda da devam etmişlerdir (Akatlı, 1994, s. 29-30). 70'li yıllarda kadın yazarların sayısında ciddi bir artış olduğu görülür. Yazın hayatına bu yıllarda başlayan Adalet Ağaoğlu, Füzûzan, Tomris Uyar, Nazlı Eray, Pınar Kür, Leyla Erbil gibi isimlerin 80 sonrasında da edebiyatta oldukça etkin olmuşlardır (Akatlı, 1994, s. 30).

1980 sonrası Türkiye'de hızla gelişen feminizm hareketleri sayesinde kadın yazınının, cinsiyetsizlikten ve erillikten arınmaya başladığı ve “kadın olarak” kendini ifade ve ispat etmeye çalıştığı görülür. Marjinal bir söyleme sahip oldukları iddiasıyla eleştirilen son 30 yılın Türk kadın yazarlarının, çoğunlukla “modern ama yalnız kadının trajedisini eserlerinin kaynağı olarak” (Argunşah, 2016, s. 37) seçmişlerdir. Bu dönemde Tezer Özlü, Perihan Mağden, Feyza Hepçilingirler, İnci Aral, Nursel Duruer, Buket Uzuner gibi kadın yazarların edebiyat dünyasında etkili olduğu görülür (Akatlı, 1994, s. 30).

Genel itibarıyla kadın yazarların edebiyat çevrelerinde yer edinmeye başlamasıyla kadın sorunları, kadın bakış açısıyla aktarılmaya başlamıştır. Kısaca kadın yazarlar, kadının yalnızlaşmasına neden olan eril baskı mekanizmalarını, “kadına karşı olan ön yargılı tutumu, aile içi iktidar ilişkilerini, ‘yeni’ kadın karşısında bocalayan geleneksel zihniyeti ve ‘erkek bencilliğini’ eğitim, sanat ve serbest zaman etkinlikleri üzerinden giderek göstermişlerdir (Günaydın, 2013, s. 122). Son 30 yılın kadın yazarlarının eserlerine bakıldığında, ataerkil toplum yapılarına has kadın sorunlarının yanı sıra, eğitimi, aydın ve çalışan kadının ev, aile ve çalışma hayatı ve genel olarak toplumsal bazda yaşadığı sıkıntıların ele alındığı görülür. Hem çalışma hayatında hem de diğer sosyal alanlarda farklı seviyelerde cinsiyetçi muamele ve müdahalelere maruz kalan kadın, biyolojik sorumlulukları ile sosyal sorumlulukları arasındaki sıkışmışlığıyla tam bir bunalım hali içindedir. Yeniden üretilmiş, neo-ataerkil kodlarla modern hayatın kadını yalnızlaştıran, yabancılaştıran ve bir aidiyet sorunsalına sürükleyen yönünün, Türk kadın yazarların üzerinde durdukları başat konulardan olduğu görülmektedir.

Türk edebiyatında önemli katkılar sağlayan ve yukarıda isimleri zikredilen edibelerin, “kadın edebiyatı” kavramsallaştırmasına dair tartışmalar hakkında da fikir beyan ettikleri ve özellikle “kadın yazar” hitabına karşı çıktıkları bilinmektedir. “İsmet Kür, İnci Aral, Adalet Ağaoğlu, Gülten Akın, Gülten Dayıoğlu, Nursel Duruel, Feyza Hepçilingirler ve Tomris Uyar yazarlığın cinsiyetle değil yetenek, özgünlük, derinlik gibi terimlerle ilgili olduğu kanaatindedir. Ayla Kutlu, Erendiz Atasü, Işıl Özgentürk, Feride Çiçekoğlu ve Yıldız Ramazanoğlu ise kadınların hayatı erkeklerden daha derin ve çok boyutlu

olarak anlamayı ve anlatmayı başardıkları fikrindedir” (Akçay ve Aksoy, 2017, s. 152). Öyle ki bu konuyla bağlantılı olarak Yıldız Ramazanoğlu, özellikle kadın yazarların anlatılarında öne çıkan detaya ve ayrıntıya önem verme hasletlerini, kadınların aynaya bakmayı sevmeleriyle ilişkilendirerek “sûretlerini incelerken titizlikle detaylara yoğunlaşmaya alışık olmalarının”, kadınların ayrıntıya önem verme yönünü (Ramazanoğlu, 2005, s. 108) daha da geliştirdiğini iddia eder.

Bu makalenin konusunu teşkil eden *Derin Siyah* adlı öykü kitabının yazarı olan Yıldız Ramazanoğlu, 2000 sonrası modern Türk hikâyeciliğinin dikkat çeken kadın yazarlarından biridir. Eserlerinde modern insanı, özellikle kadın hikâyelerini sade bir dille aktaran Ramazanoğlu’nun seçtiği kadın karakterin genellikle eğitilmiş, hayatı sorgulayan, farkındalık ve entelektüellik düzeyi yüksek; okuyan, yazan, sanatla ilgilenen ya da ideolojik ötekileştirmelere maruz kalmış; örneğin “dini inancı nedeniyle eğitim ve çalışma hakkı elinden alınmış, dini inancı nedeniyle bir yakını kovuşturulmaya uğradığı için kendisi de dışlanmış” (Yıldız, 2015, s. 2217) kadınlar olduğu görülür.

Derin Siyah’ın kadınları ise modern şehir hayatı içinde var olmaya ve tutunmaya çalışan insanlardır. Hikâyelerinde iç monologlar ve düşünce akışlarıyla, bireyin iç dünyası ağırlıklı bir anlatım tercih ettiği görülen (Yıldız, 2015, s. 2272) Ramazanoğlu’nun genel itibarla hikâyelerde kurguladığı karakterlerin, içinde yaşadıkları topluma yönelik yaptıkları eleştirileri iç dünyalarıyla ilişkili bir huzursuzluğun yansıması olarak verdiğini; özellikle kadın karakterlerin şehir hayatı içinde sorguladıkları aidiyet duygusunu temalararak kullandığı görülür.

Bu kerte bu makalenin amacı, eserde yer alan kadın kahramanları modernleşme sorunsalı içinde sorguladıkları farklılaşma, hayata tutunma çabası ve mücadelesi, aidiyet duygusu ve yaşadıkları değişim süreçleri açısından irdelemeye çalışmak; modern şehir hayatı ve çıkmazı içinde yaşadıkları içsel yolculuklara şahit olmaya gayret etmek ve Ramazanoğlu’nun kadın temasını okuyucuya nasıl bir bakış açısıyla aktardığını tespit etmek olacaktır.

***Derin Siyah*’ta Kadın**

Derin Siyah 10 kısa öyküden oluşmaktadır. Öykülerde modern hayatın, özellikle günlük şehir hayatının akışı içinde insanın, özellikle kadınların tecrübelerinin, duygu ve düşüncelerinin yalın bir dille aktarıldığı görülür. Öykülerin uzatılmadan ve birkaç sahne odağında anlatıldığı, kısa hikâyeye boyutundaki metinlerde karakterlerin kısa bir zaman diliminde okuyucuya tanıtıldığı görülür. (Yıldız,2015, s. 2010)

Modern hayatın yarattığı olumsuzlukların, insanların iç dünyalarına yansıyan biçimiyle; çaresizlik, sıkışmışlık, yalnızlık ve huzursuzluk tecrübeleriyle anlatıldığı hikâyelerde, incelikli bir modernizm ve modern toplum eleştirisinin yapıldığı hissedilir. Anlatılarda bazen öykünün başkahramanı bazen de anlatıcı veya gözlemci konumunda olan Ramazanoğlu’nun, iç monolog ve düşünce akışı tekniğini özellikle tercih ettiği görülür. Eserin geneli itibarıyla, modern hayatın sebep olduğu problemlerle boğuşan, çaresiz kalan, yalnızlaşan; bir yandan modern sorunları anlamlandırıp sindirmeye ve hayata tutunmaya çalışan kadınların hikâyelerinin kadın detaycılığıyla temiz ve kolay anlaşılır bir yazı dili okuyucuyu karşılar.

Kitabın ilk öyküsünün adı *Mehtap Turu*’dur. Hikâyede anlatıcı, iç monologlardan isminin Aysel olduğu anlaşılabilir iki, merkezî kadın karakterden biridir. Yazlık mekân tasvirlerinden tatilde olduklarını anlaşılabilir bu iki kadın, mehtap turu düzenleyen, gösterişli bir gemiden yapılan davetkâr anonstan

etkilenecek, gecenin geç olduğu anlaşılan bir vaktinde bu geminin gece turuna katılmaya ansızın karar verirler. Sadece birkaç saat süren bu mehtap turu boyunca bu iki kadının gözlemleri, yaşadıkları, duygu ve düşüncülerinin aktarıldığı iç monologları, okuyucuya kendi hayatları ve hayata bakışlarına dair ipuçları sunar.

Öykü, bu iki arkadaşın gecenin bir yarısında, denize nazır bir otel veya pansiyona ait olduğu düşünülen küçük bir balkonda, zifiri karanlıkta oturduğu sahneye açılır. “Kimse bizi görmesin diye ışığımız sönmük. İçimizin dip köşesinde ihtiyaten açık bıraktığımız bir lamba var tabii” (Ramazanoğlu, 2007:10) ifadeleriyle kadınların özellikle, önlerindeki tabağı bile göremedikleri bir karanlıkta oturmayı tercih ettikleri görülür. Bu sözlerle, kadınların karanlıkta kalma tercihlerinin sadece o geceye mahsus bir mahremiyet arayışından değil, bu kadınların hem kendilerini hem de iç dünyalarını saklama eğiliminde oldukları hissedilir. Anlatının başındaki kelime seçimleri, ruhsal ve fiziksel olarak bir “fark edilmeme/görünmez olma” arzusu taşıdıkları anlaşılan bu kadınların bir umutsuzluk, vazgeçmişlik ve yılmışlık hissiyatı içinde olduklarını düşündürür. Hikâyenin devamındaki küçük detaylardan anlaşıldığı kadarıyla, Edibe eşini kısa bir süre önce kaybetmiş ve bu sebeple depresyona girmiş bir kadındır. Anlatıcı konumundaki Aysel ise iç monologlarına bakılırsa, eşiyile boşanma sürecindedir. Öykünün genelinde, bu iki yakın arkadaşın, bu iki yalnız ve duygudaş kadının birbirlerine tutunarak iyileşmeye çalıştıkları, duygusal bir zemin üzerine inşa edildiği hissedilmektedir.

“Şu karanlık balkondan el sallayan bayanlara iyi akşamlar!” (Ramazanoğlu, 2007, s. 10). Mehtap turunun organizatörü olan gemi kaptanının, zifiri karanlıkta, uzak bir balkonda el sallayan bu iki kadını fark etmesi ve onlara bu şekilde seslenmesi, Aysel ve Edibe’yi fazlaca etkiler:

“Gece karanlığında bu duyarlı hassas incelikli ses, elektrik akımı gibi bir anda yayılıyor ruhumuza. Fark edilmek hoşumuza gidiyor. Kaptan gece karanlığında varla yok arası yaşayan bütün kadınları ve çocukları ismiyle çağırarak sanki. Toparlanıyoruz. Çünkü görülüyoruz demek.” (Ramazanoğlu, 2007, s. 10).

Bir erkeğin, üstelik zifiri karanlıkta; yani kendilerini bizzat saklamaya çalıştıkları bir durumda onları fark etmesi karşısında şaşkınlık yaşayan kadınların, içlerinin dip bir köşesinde “ihtiyaten açık bıraktıkları lamba” alevlenir; başka bir deyişle bu fark ediliş sanki yitmiş umutlarını yeniden canlandırır:

“Kayıp gitmiş hırkalarımızı, ölmeye yatmış kalplerimizi çekiştiriyoruz... Kaptanın sadece sesi var. Güven veren yüzünü, gemiye hâkimiyetini, bizi üç kuruş bile paramıza tamah ettiği için değil, gerçekten kıymet verdiği için geziye davet ettiğini bu sese ekleyen biziz. Bir ses duymaya görelim, bu sesi çoğaltır, sahibinin tanıyamayacağı hale getiririz” (Ramazanoğlu, 2007, s. 10-11).

Yukarıdaki düşünce akışı ile anlatılmak istenenin sadece bu iki kadına has duygular olmadığı açıktır. Ramazanoğlu’nun bir yanda kadınların hem biyolojik hem de duygusal beklentilerini; erkeklere nispetle daha yoğun olan bağılık ve şefkat duyguları sebebiyle yalnızlık hissini daha derin yaşayabilecekleri (Creecy, Berg ve Wright, 1985, s. 487) vurgusunu yaparken bir yandan da kadını değersizleştirerek görünmez kılan erkek tahakkümünü eleştirdiği düşünülmektedir. Gemi metaforuyla temsil edildiği hissedilen eril sistem içinde geminin kaptanı, erkek tahakkümünü somutlayan bir karakter gibidir. Kaptanla teslim bulan eril tahakküm tarafından kendilerini hassaten sakladığı bir durumda, bu şekilde fark edilmek, ataerkil sistem içinde mütemadiyen değersizleştirilen kadınların ruhunda yeniden umutların yeşermesine sebep olabilmıştır. Edibe ve Aysel, böylece, sıradan ve para kazanmak için yapılan bir davete hak ettiğinden farklı ve fazla bir değer yüklerler veya bile isteye yüklemeyi tercih ederler. Bu durum, özelden bu iki kadın karakterin özel hayatlarıyla ilişkili nasıl bir değersizlik ve yalnızlık

içinde olduklarını; genelde ise kapitalist değerler ve öncüllerle temellenerek erkek üstünlüğüyle yükselen (Can, 2023, s. 212), "neo-patriyarşik" modern sistemin kadın üzerindeki olumsuz etkilerini düşündürmektedir. Bu iki kadın üzerinden, özel hayatlarında eş kaybı, boşanma veya diğer ailevi sorunlar neticesinde yaşanan maddi problemlerin yanı sıra, derin umutsuzluk ve yalnızlık duygusunun, materyalist kazanımlar uğruna insan duygularını hiçe sayıp insanı bir "tüketici" nesneye indirgeyerek bireylerin hayatlarını kuşatan kapitalist işleyişin (Yaşar, 2007, s. 237) etkisiyle pekiştiği; böylece kadınların tecrübe ettikleri "karanlıgın" derinleştiğini söylemek mümkün görülmektedir.

Anlatının devamında depresyondaki Edibe'nin birdenbire bu davete icap ederek tura katılma isteği duyması, ısrar ederek Aysel'i ikna etmesi ve hazırlanmaya başlaması dikkat çeker. Gece yarısı, iki, yalnız kadının verdiği bu karar hem içinde buldukları ruh hali hem de geleneksel toplumsal normlar açısından uygunsuz görülebilecek bir tür "çılgınlık" gibidir:

"Gidelim diye tutturdukça kalbime bir sıkıntı oturuyor, şimdi kurt adamlar çıkacak diyorum içimden. Edibe hava karanlık diyor, ruj sürüyor. Kırmızı. Zaten yalnızız, diyorum. Kendim için, diyor. Sen bu rujunu silmeden şuradan şuraya... demeye kalmıyor. Arabada gecenin karanlığında iskeleye doğru vahşi dar ve karanlık bir yolda uçuyoruz" (Ramazanoğlu, 2007, s. 11).

Yukarıdaki ifadelerde, çekingen ve temkinli davranmak istediği anlaşılan Aysel'in kelime seçimleri de oldukça dikkat çekicidir. Örneğin "kurt adamlar" tamlaması, kadınlar üzerindeki eril ve geleneksel baskıyı temsil eden bir ifade biçimidir. Öyle ki yapılan son araştırmalarda, özellikle geceleri tek başına dışarı çıkarken hiçbir yaş grubundaki kadının kendini güvende hissetmedikleri ve toplumun önemli bir bölümünün, günümüzde de kadınların geceleri dışarda olmalarını uygun bulmadıkları tespit edilmiştir (Göker, 2022:2). Hâlihazırda tedavülden kalkmak bir yana nesilden nesile özenle aktarıldığı görülen, bu tür eril uygunluk kriterlerinin Aysel'in öyküdeki çekincelerini ve "kurt adam" betimlemesinin sebebini açıklar mahiyettedir. Öyle ki Clara Greed bu durumu, "kişisel düzeyde daha çok sindirilen kadın olduğu için, gece sokakta yürürlerken bahsi geçen kadının karşılaşacağı sorunların, söz konusu erkeğin karşılaşacaklarından daha fazla olması muhtemeldir (Greed, 1994, s. 36) tespitiyle teyit etmektedir.

Benzer şekilde Edibe'nin "kırmızı ruj" sürmesi, bunu da havanın karanlık olmasının verdiği rahatlık ve cesaretle yapabilmesi oldukça ironiktir. Kadının dişiliğini, çekiciliğini ve son tahlilde cinselliğini denetim altına alma gayretinde olan ataerkil toplumsal teamüllerin, kadın özgürlüğünü ne denli etkilediğini, Aysel'e ait kısacık düşünce akışında görmek mümkündür. Genel itibarıyla eril kodlara göre "erotik yüz unsurları olan dudakların ve gözlerin boyanmasındaki aşırılık kadına hafiflik, kolaylık, sıra dışılık, özgürlük ve belki de insanüstü (şeytansı/ meleksi) farklı anlamlar yükleyebileceği gibi, doğallıktan uzaklaşan kadının cazibesini sürekli ön plana çıkartacağı" (Gündüz, 2016, s. 161) düşünülen kırmızı renk seçimi, "cesaretle birlikte kadının dişilik, cinsellik gibi özelliklerinin çağrışımı açısından önemli bir göstergesi" (Güvendi, 2023, s. 121) olarak da kabul edilebilmektedir. Öyküde Aysel ve Edibe'nin bu genel geçer teamüllere dair tecrübeli oldukları ve içselleşmiş bir süper egoyla bu teamüllere göre davranma zorunluluğu hissettikleri görülmektedir. Edibe'nin, bu süper egoyla bir açıklama yapma gereği duymuş olsa da kadının özellikle "iffetiyle" ilgili olumsuz çağrışımlar içerdiği düşünülen kırmızı rujunu sürmesi, "kurt adamlara" yönelik küçük ve kadınsı bir başkaldırı olarak da okunabilir. Öykünün devamında gecenin bir yarısı dışarı çıkmaya karar veren, biri 'kırmızı rujlu' olan bu iki kadını, bakışlarıyla rahatsız edecek adamlar olduğundan Edibe rujunu silmek zorunda kalacaktır. Aysel'in şu sözlerdeki isyanı, yalnız ama güçlü bir sistem eleştirisi olması açısından dikkat çekicidir:

"Şu tatil gecesinde beyefendi taklidi yapar gibi kravatlı, takım elbiseli iki adam şarkıcının salınımları arasından gözlerini kırpmadan Edibe'ye bakıyorlar. Edibe küfürler ederek kan kırmızı rujunu siliyor. Gördün ya, kendin için olmuyor Edibe! Oldurtmazlar asla." (Ramazanoğlu, 2007, s. 14)

Kadının cinselliği, erkeği baştan çıkarttığı için ataerkil ideolojinin sürekli denetim altında tutmak istediği, kötücül bir olgudur. Mitolojik anlatılardan itibaren hem Batılı hem de Doğulu kaynaklarda, cinsellikleri için çizilen sınırları aşan kadınların kötücüllüğünü temsil eden birçok kadın figür karşımıza çıkar. Bu sebeple, öyküde kullanılan “kırmızı ruj” temsiline, Antik Yunan’a ait mitsel anlatılarda cinselliği ve şehveti kullanarak, ölümsüz tanrılar da dahil olmak üzere tüm erkekler üzerinde bir iktidar kuran Afrodit’le başlayan (Elçi, 2018, s. 833) ve Pandora’ya uzanan; Yahudi teolojisinde Hz. Âdem’in ilk karısı olan Lilith anlatısıyla devam eden (Karaca, 2019, s. 22-24) ve nesilden nesile, kültürden kültüre aktarılan eril algının bir bilinç altı tezahürü olduğu düşünülebilir. Kadın tecrübeleri üzerinden ve kadın gözüyle bu içkin, eril tahakkümü eleştiren Ramazanoğlu’nun, Aysel’in dilinden aktardığı “Gördün ya, kendin için olmuyor Edibe! Oldurtmazlar asla” ifadeleri, sıradan bir örnek üzerinden, sade fakat etkili bir üslupla, eril bariyerlere takılan kadın tercihlerinin altını çizdiği düşünülebilir.

Anlatının devamında bu iki arkadaşın katıldıkları mehtap turunun, onlara keyif ve mutluluktan ziyade sıkıntı ve huzursuzluk verdiği görülür. İnsanları eğlendirmek için gemide bulunan müzisyen ile çevredeki bakışların yarattığı bu rahatsızlık, bu iki arkadaşın pişman olmasına sebep olur. Anlatının sonuna doğru geminin deniz ortasında kaybolması ile Aysel ve Edibe, diğer yolcular gibi yoğun bir endişeye kapılır. Öyküde anlatıcı konumunda olan Aysel’in iç monologlarından, tecrübe ettikleri bu hayal kırıklığı, endişe ve rahatsızlık ile toplumsal baskılarla kuşatılan hayatını yeniden sorguladığı hissedilmektedir:

“Kocanı yeniden ele geçirmek için şunları şunları yapmalısın. On sekizindeki kızların bile aklı yok sende. Bakın ama bu sürekli yangından mal kaçırma hali. Ben şöyle dingin derin ve kendiliğinden bir aşk istiyorum. İste iste. Bu kafayla bir kocasına sahip olamadı dedirtirsin insanlara”. (Ramazanoğlu, 2007, s. 14)

Boşanma sürecinde hem maddi hem de manevi bir sürü sıkıntı çektiği anlaşılan Aysel’in bu dönemde çocuklarından da ayrı bırakıldığı görülür. Hem bir anne hem de bir kadın olarak var olabilme mücadelesi içinde olan bu kadının, yaşadığı günlük ve sıradan tecrübelerin içinde bile nasıl bir yalnızlık, kararsızlık ve aidiyet arayışı içinde olduğu, hikayedeki şu düşünce akışından görmek mümkündür:

“Çocukları özlüyorum. Keşke inada bindirip de çocuklarımsız bu tekensiz yazlığa gelmeseydim! Edibe’ye nasıl iş bulunacak? Ben onur meselesi yapıp bu adamın evinden bir çöp almadan çıksam mı, para savaşı mı başlatsam? Nereden başlasam? Donmakta olan insanın olan biteni hiç anlayamadan yavaş yavaş uyuşarak ölüşü gibi ölüyorum. Derin bir karanlığa hiçbir acı duymadan yuvarlanıyorum. Sert bir yere çarpma ihtimalini ortadan kaldıran bir hafiflikle düşünüyorum ince uzun kuyulara.” (Ramazanoğlu, 2007, s. 15)

Eserin bir diğer öyküsü olan *Mor Gülümseme*, üniversite yıllarında âşık olarak evlendiği eşinin siyasi sebeplerle hapisaneyeye düşmesinden sonra küçük kızıyla birlikte baba evine sığınmak zorunda kalan, fakat orada da hoş karşılanmayan genç bir kadının öyküsü anlatılmaktadır:

“Hikâyeler ne kadar karmaşık görünürlerse görünsünler bir cümledirler aslında: Üniversitedeyken sınıfından bir adam sevmiş, evlenmiş, küçük kızı doğurmuş, bakacak kimsesi, baktıracak parası yokken okulu bırakmış, siyasi denilen bir suçtan baba cezaevine, anne öfkeli baba evine.” (Ramazanoğlu, 2007, s. 26)

Hikâye, çocuğunun yıl sonu gösterisinin başlamasını beklerken eline aldığı bir kadın dergisinde, bu genç kadın ile küçük kızının fotoğrafına rastlayan, üçüncü bir anlatıcının bakış açısından aktarılmaktadır. Eğitim hayatını yarıda bırakmak zorunda kaldığı için, eşinin hapse atılmasından sonra bir iş bulamayan ve baba evine sığınmak zorunda kalan fotoğraftaki kadının adının öyküde telaffuz edilmediği görülür. Bu zavallı kadının adının öyküde hiç anılmıyor oluşu ve çaresizliğinin üçüncü bir şahsın gözlemleri ve

düşünceleri üzerinden anlatılması, kadının “özneliği” olup olmadığı sorusunu yeniden düşündürmektedir. Bilindiği üzere, bir isim sahibi olmak, her birey için kimlik sahibi olmanın temel göstergesi ve ön koşuludur. Öyküdeki temsille, toplumda sadece bir nesne olduğu hissettirilen bu kadının ve kızının isimsizliği, ataerkil toplumlarda kadının kimliksizleştirilmesine bir atıf gibidir. “Zira kadın ya birinin kızı veya kız kardeşi veyahut da karısıdır. Çalışmadığı, ev dışında toplumsal üretim hayatında yetersiz olduğu ve temsil edilmediği için pasif kalmakta kimliksizleştirilmektedir” (Kapukaya, 2020, s. 237).

Hem bu genç kadın hem de küçük kızı, baba evinde istenmemekte; büyük maddi ve manevi sıkıntılarla mücadele ederken bir yandan da ciddi bir aidiyet problemi yaşamaktadırlar. Tüm bu sıkıntılara artık dayanamaz hale gelen genç kadın bir gün hem kendinin hem de küçük kızının hayatına son vermeye karar verir. Tek mahrem alanları olan apartmanın küçük çatı katında intihar kararı alan kadın, kızına vitamin diye fare zehri içirir; sonra kendisi de içer. Öyküde anlatıcı konumunda olan üçüncü göz, dergiden öğrendiği bu detaylarla kadın ve kızın fotoğrafına bakarken, ‘terbiye’ gereği olsa gerek, fotoğraf makinesine gülümsemeye çalışan kadının solgun gülümsemesini oldukça manidar bulur.

Lale Mürdür’ün *Buhuru Meryem* isimli şiirinin, kadın kimliğinin çalınmasına vurgu yapan dizeleriyle açılan öykünün adının *Mor Gülümseme* olarak tercih edilmesiyle, anlatıda genç kadının isimsizliği ve dergi sayfalarına yansıyan manidar gülümsemesi arasında kurulan bağlantısallık ilişkisi, oldukça dikkat çekicidir. Çaresiz bir kadının son gülümsemesinin “mor” renkle betimlenmiş olması, başlı başına ataerkil ideolojinin dayattığı kadın-erkek ikiciliğine bir eleştiri mahiyetindedir. Öyle ki bilindiği üzere renkler üzerinden bile, “kadın-erkek ikili karşıtlığını destekler yönde gelişen, toplumsal cinsiyet rollerini kuvvetlendiren bir cinsiyet stereotipi olarak karşımıza çıkan kız çocukları için pembe, erkek çocukları için mavi ikili karşıtlığı algısı” (Uzun, 2022, s. 178) itinayla sürdürülmektedir. Kendisiyle birlikte küçük kızının hayatına son verecek kadar çaresiz ve yalnız olan bu genç kadının mor gülümsemesi, eril sistemlerin dayattığı kadın-erkek düalizmine vurgu yapmaktadır. Çünkü:

“Hırçın erkeğin rengi kırmızı ile sakin kadının rengi mavinin birleşimi olan ve daha Orta Çağ’dayken ‘zıtlıkların birleşme noktasının simgesi olarak sayılan bu iki rengin karışımı olan mor, iki gerçeğin ortasında yer almakta ve aralarında bir köprü oluşturduğu söylenmektedir. Renk psikolojisi uzmanı Herald Breame’e göre erkeksi kırmızı ile kadınsı mavinin karışımı olan mor, kadın hareketi için hakların eşitliğini simgelemektedir” (Özer, 2012, s. 70).

Son tahlilde bu öyküde, Türk toplumunda özellikle babanın onaylamadığı evlilikler yapmayı tercih eden kadınların, evlilik hayatlarında bir sıkıntı yaşadıklarında maruz kaldıkları dışlanmayı; böyle bir dışlanmanın sebep olduğu çaresizlik, yalnızlık ve kimsesizliğin sebep olduğu trajediyi görmek mümkündür. Çünkü, “ancak babanın adından/ataerkil sistemin onayladığı evlenme şekillerinin dışına çıkan kadın kahramanlar” felakete sürüklenir (Karaca, 2019, s. 142). Bu bağlamda mor gülümsemeli genç kadın, ataerkil toplumsal normlar açısından, eşini kendi seçtiği için, baba figürüyle temsil edilen eril normların güdümünden çıkmıştır. Bu sebeple tercihinin bedelini hem kendisi hem de kızı ödemek zorunda kalacaktır/kalmalıdır. Öyle ki bu genç kadının büyüdüğü, sığınağı olan, çocukluk anılarıyla dolu bu ev, artık onun zindanı; ailesi—özellikle babası ve kardeşleri – onu maddi ve manevi bir çıkmaza sürükleyen birer düşmana dönüşmüşlerdir. Ramazanoğlu anlatıda genç kadının maruz kaldıklarının detaylarına girmez; genç kadının his ve düşünce dünyasını aktararak, okuyucudan kadının yaşadığı trajediyi tahmin etmesini bekler. İntiharın eşiğine gelen bu kadının öyküsü, Emile Durkheim, *İntihar Toplumbilimsel İnceleme* isimli kitabında “intihar gibi ancak bireyselliği içinde anlaşılabilceği düşünülen bir davranış bozukluğu olgusunun bile ‘toplumsal etkenleri’ bulunduğunu, bu nedenle toplumbilimsel yöntem ve yordamlarla ele alınması gerektiği” (Durkheim, 1992, s. 7) tespitini akla

getirmektedir. Modern sistemin ürettiği kapitalist ekonomik düzen içinde “...temel toplumsal işlevleri yerine getirmesi gerekli kurumların [aile, eğitim, ekonomi v. b] bu yeni koşullara uyarlanamamış olduklarını” söyleyen Durkheim, intihar ile modern aile ve toplum düzeni arasında bir koşutluk ilişkisi kurar. Ona göre:

“Bireyin toplumsal çevresiyle bütünleşmemesi sonucu olan intihar olayıdır. Bireyi kendi başının çaresine bakmak durumunda bırakan etkenler ne kadar çoğalır, intihar olayları da o ölçüde artar [...] Aile bağlarının zayıflamasıyla da bencil intihar olaylarının artışı birlikte görülmektedir” (Durkheim, 1992, s. 9)

Durkheim'ın çizdiği çerçevede, neo-patriyarkal bir düzen olan modern aile ve toplum düzeninin bireyleri, özellikle kadınları ne denli yalnızlaştırdığını görmek; öyküde intihara karar veren genç kadının çaresizliğini bu ilişki üzerinden okumak mümkündür.

Fatma Aliye'nin “babasının kızı olma (ma)k meselesini kadın kahramanlığın iyilik-kötülük/meleklik-şeytanlık özellikleriyle aynı düzlemde işleyen” (Karaca, 2019, s. 142) eserlerini hatırlatan öykünün devamında anlatıcı, bulunduğu ortamda karşılaştığı bakımlı, fiziksel olarak güzel ve zengin olduğu anlaşılan bir kadın ile karşılaşır. Anlatıcı okuduğu dergiyi açık unuttur ve dergideki fotoğraf bu zengin kadının da dikkatini çeker:

“Çocukların çıkışını bekleyen bir kadın göz ucuyla bakıyor habere. Buyurun, diyorum. Değmek istemiyor. Gerek yok. Bu uzaklık iyidir. Varlıklı bir adam tarafından özenle seçilmiş güzel bir kadın. Büyük bir pazar kahvaltısından kalkıp gelmiş muhtemelen. Aynadaki suretine doyamadan çıkmış evden. Müteredit. Böyle bir haberi bu şık mekâna, bu neşeli güne taşıyan da kim?” (Ramazanoğlu, 2007, s. 29)

Yukarıdaki ifadelerle, habere konu olan çaresiz kadın ile bu zengin kadın ilişkisi arasında bir karşıtlık ilişkisi kurulduğu hissedilir. Bu zengin ve bakımlı kadın, “güzel” olduğu için “bir erkek tarafından özenle seçilebilmiştir.” Modern toplumda bir erkeğin tercihi olmak için daimî bir bedensel güzellik ön koşulunun olduğu vurgusunun yapıldığı düşünülen bu satırlarda, beden güzelliğine indirgenerek nesneleştirilen bir kadın temsili mevcuttur. Alıntıda kelime seçimleri, toplumda bir saygınlık elde etmek veya en azından görünür olmak için bir erkeğin, özellikle varlıklı bir erkeğin tercihi olma; bu sebeple fiziksel olarak güzel olup güzelliğini koruma zorunluluğunun, kadının karakter özelliklerinin, dolayısıyla bütünsel olarak özneliğinin yok sayılmasını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Kitabın *Yol Hikâyesi* başlıklı üçüncü öyküsünde, trafiği oldukça yoğun bir büyük şehirde akşam trafiğinde sıkışıp kalmış bir kadın sürücünün tecrübeleri ve iç monologları aktarılır. Sadece birkaç saatlik, birkaç sahenin anlatıldığı bu hikâyede, çalışan bir kadın öyküsü vardır. Yoğun kar yağışıyla birlikte iyice tıkanan trafikte daha da uzun süre beklemek mecburiyetinde kalan kadın bir yandan modern şehir hayatının keşmekeşini, kadın olmanın zorluklarını sorgularken öte yandan erkek sürücülerin tacizine de maruz kalır:

“Etrafımdaki araçlara baktım. Yan arabada bir adam benimle ilgileniyor. Vakit hayli geç olmuş. İşten dönen bir kadın olabileceğim unutuldu herhalde. Gecenin bir vakti bu kadın yollarda ne arıyor! Üçüncü dünya kadını muamelesi...Adama bakıyorum. Gözlerini kırpmıyor. Tacizdeyim. Aslında bir şeye kızıyor: Böyle araba kullanmalar, yolda kalmalar, ışıltılı oto yollara çıkmalar. Durum kötü. İki durum birden var. Hangisi daha iyi? Durumlardan durum, tacizlerden taciz beğenmek mevkiindeyim.” (Ramazanoğlu, 2007, s. 62)

Anlatıda geç bir vakitte trafikte olan kadın sürücünün her şekilde taciz edildiği görülür. Erkek şoförler kadın sürücülerin arabaları “iyi” kullanmadıkları ön yargısıyla bu kadın sürücüye kızarken; geç bir vakitte aracında yalnız olan bu kadını, dik ve dikkatli bakışlarıyla kadınlığından dolayı rahatsız

etmektedir. Modern şehir hayatıyla birlikte kadınların aktif çalışma hayatına katılmalarından; yine modern hayatın bir parçası ve ihtiyacı olarak kadınların trafikte olmalarından duyulan eril rahatsızlığın, kadınların bu alanlarda yetersiz ve yeteneksiz oldukları inancıyla pekiştirilerek, genel geçer bir gerçeklikmiş gibi yansıtıldığı görülür. Ataerkil toplumların bilinçaltında kadının “olabileceği yerler” ve “olmaması gereken yerler” şeklinde kaba ve ayrımcı konumlandırmanın, Türk toplumuna yansıyan boyutuyla bu öyküde konu edildiği görülür. Bu minvalde, “araba kullanmak erkek işidir”, “kadının yeri evidir” gibi eril konumlandırmaların toplumsal bir baskı, taciz ve hatta mobbing olarak kadınlara yansımaması düşünülemez. Bazı araştırmaların istatistiksel verileri, kadın sürücülerin esasen erkeklerden daha çok trafik kurallarına uyduklarını göstermektedir (Erjem, 2012, s. 1-25). İnsan hayatı ve güvenliği için kuralların ve kurallara uymanın kaçınılmaz olduğu araç trafiğinde, örneğin Türkiye’de %80 oranında erkek sürücülerin bulunuyor olması, araç trafiğinin de eril tahakküm altında olan bir sosyal alana dönüşmüş, minimal bir ataerkil sistem gibi hareket ettiğini göstermekte; bu minvalde öyküde, “kendisi gibi herkesin kurallara uymadan hareket edeceğini düşünerek araç kullanan erkek sürücülerin bu ortama ayak uydurmayan kadın sürücülerini” taciz ettiği” (Delice, 2012, s. 86) vurgusu yapılmaktadır. Bununla birlikte yazarın, hem kadınların cinsiyetleri hasebiyle sıklıkla maruz kaldıkları tacize hem de eril trafik tahakkümünün sebep olduğu sosyal yıldırmaya sıradan bir örnek vererek sistem eleştirisi yaptığı düşünülmektedir.

Anlatıdaki kadın, “Selektörler, iyice yaklaşımlar, refüjlere itmeler, el kol işaretleri (Ramazanoğlu, 2007, s. 45)” arasında trafik keşmekeşi içinde ilerlemeye çalışırken, aynı zamanda kadın sorunlarını dillendirebileceği yeni öyküler kurgulamaya başlar. Bu satırlardan anlaşıldığı kadarıyla merkezî kadın karakter bir yazar—belki de Ramazanoğlu’nun bizzat kendisidir. Ayrıca Ramazanoğlu’nun incelikli metafor seçimleri göz önünde bulundurulduğunda, öykünün başlığının “yol hikayesi” olarak seçilmesinin, sadece bu birkaç saatlik tecrübeyi anlatmaktan ziyade, genel anlamda kadınların hayat yolculuklarına atıfta bulunan bir tercih olduğu düşünülebilir. Eril normların hâkim olduğu minimal bir ataerkil sistem olarak tanımlanabilecek araç trafiğinde bir kadının maruz kaldığı baskı, taciz, yıldırma ve dışlanma, tümevarımcı bir yaklaşımla kadınların eril sistemlerde hayatları boyunca maruz kaldıkları baskı ve dışlanmayı somutlayan bir örnek olarak kullanılmış gibidir. Trafikte hem fiilen hem de erkek şoförlerin tacizleriyle sıkışan kadın, bir de gitgide kötüleşen hava koşullarında ilerlemeye, derdini anlatmaya; genel olarak kadın dertlerini anlatacak işlere odaklanmaya çalışmaktadır. Kötü hava koşullarının, kadına gelenekle ortaklaşarak çoğalan, yeni sorumluluklar yükleyen neo-patriyarkal modern hayatın zorluklarını sembolize ettiği savlandığında; zorlaşan modern şehir hayatı içinde hem kadına yönelik geleneksel eril baskılar eskiden olduğu gibi devam etmekte hem de kadının var olmak ve sesini duyurmak için mücadele etmesi gereken cephelerin sayısı artmaktadır.

Kitabın bir diğer öyküsü *Ağrı Prensesi*’dir. Öyküde akupunktur yöntemiyle ağrıları tedavi ettiği söylenen fakat çevresi tarafından “farklı/değişik” olarak tanımlanan bir kadın figürü ile migren tedavisi için tavsiye ile bu kadına giden başka bir kadının çatışan hayatları anlatılmaktadır. Yazarın olayların dışında, anlatıcı bir üçüncü bir göz olduğu anlatıda dikkat çeken, akupunktur tedavisi yapan kadının çevresi tarafından tanımlanma biçimidir. Necmiye isimli bu kadın, kimseyle yakın ilişkiler kurmayı tercih etmeyen, motosiklet kullanan, hiç evlilik yapmamış veya herhangi bir ilişki yaşamamış; insanlardan ziyade doğaya, ağaçlara ve engelli hayvanlara şefkat gösteren, toplum nazarında sıra dışı kadındır. Öyle ki kişisel tercih olarak görülmesinin doğal olduğu bu niteliklerin, bir “kadın” söz konusu olduğunda “kadının ne’liği ve nasıl olması/yaşamaması gerektiği” ile ilgili geleneksel toplum normları dışında yadırganan ve olumsuzlanan tercihler olarak algılanmaktadır. Bu sebeple anlatıda Necmiye’nin toplum tarafından marjinalleştirildiği hissettirilmektedir.

Dekolte giyimli, ince yapılı, yaşına göre daha genç görünen; buz gibi bakışlarıyla soğuk ve mesafeli bir duruşa sahip olan Necmiye Hanım anlatıdan anlaşıldığı kadarıyla, hayatta kimsesi kalmamış ve kendi ayaklarının üzerinde durarak hayata tutunmak mecburiyetinde olan bir kadındır. “Akupuntura genç yaşta merak salmış. Üniversiteye gitmek istememiş. Çünkü yalnız yaşıyormuş ve para kazanmak zorundaymış” (Ramazanoğlu, 2007, s. 45). Öyküde Necmiye Hanım'ın insanlarla, özellikle karşı cinsle ilişkilerinin anlatıldığı satırlarda, toplumsal baskılar sebebiyle yalnız bir kadının kendini koruma refleksiyle tavırlarını ve duruşunu denetleme zorunluluğunu hissetmek mümkündür:

“Evde dekolte giyiniyormuş ama dışarıya asla böyle çıkmazmış. Bir pantolon, bir gömlek. Böyleymiş sokakta. Çevrede alışveriş ettiği hiçbir esnafla pazarlık etmezmiş. Onurlu ve kabadayıymış. Kuaförün anlattığına göre erkeksi tavırlarının yanında naif ve kadınsı bir yanı da varmış. Yalnız yaşadığından, kimseye açık kapı bırakmamak için böyle sert dururmuş” (Ramazanoğlu, 2007, s. 45).

Necmiye Hanım'ın dedikodulardan ve olası erkek tacizinden korunmak için tavırlarını ve ilişki biçimlerini, kılık kıyafetini denetlemesi; esasen naif ve kadınsı olan mizacını, erilleşme temayülü olarak yorumlanabilecek, sert ve mesafeli tavırlarla saklamaya çalışması, bu kadın karakter örneğiyle yazarın, kadın üzerindeki ataerkil toplum baskını eleştirme amacı güttüğünü düşündürmektedir. Küçük bir yerde yaşadığı anlaşılan Necmiye Hanım'ın motosiklet kullanması, başla başlına yadırganan bir durumken kadının bir de geceleri motosikletiyle dolaşması ve şehrin diğer yakasına giderek diktiği ağaçların bakımını yapması, onu iyiden iyiye standart dışı ve farklı kılmaktadır:

“Geceleri motosikletine atladığı gibi ağaçlarına bakmaya gidermiş. Yüzlerce ağacı varmış şehrin bu yakasında. Kimse farkında değilmiş ağaçların. Buralar iş yeri, ağaç ne arar derlermiş ya, yine de çok ağaç kalmış. Diplerine çöp dökmek, sigara tablalarını boşaltmak ve tabelaları çivilemek için. Vitrinlerin görünmesini engelledikleri gerekçesiyle isteyenin istediği yerinden kestiği kolsuz bacaksız ağaçlar. Onların diplerini temizler, sular, kırıklarını bezle sararmış” (Ramazanoğlu, 2007, s. 46).

Ağrı tedavisi için gelen ve kocasıyla sorunları olduğunu iç monologlarından anladığımız hasta, Necmiye hanımı önceden soruşturmuştur. Necmiye'nin norm dışı bir hayatı ve özgür ruhlu bir kadın oluşundan dolayı, çevresi tarafından 'değişik/deli kadın' olarak değerlendirilmesi onda bir tedirginlik ve ön yargı oluşturmuştur. Büyük olasılıkla kocasının yani bir erkeğin sebep olduğu baş ağrılarından kurtulup şifa bulmak için geldiği bu kadından biraz çekinmektedir:

“Başı ağrıyan kadın birden korkuya kapıldı. Son gün olduğu için çok güzel şeyler söylemeyi, dostça ayrılmayı planlıyordu. Necmiye Hanım'ın damarları görünen, gergin ellerini görünce bütün iyi düşünceler uçup gitti aklından. Tehlikede hissetti kendisini. Bu deli kadının ne yapacağı belli olmaz. Evde bir işarete bakan hınç dolu hayvanlar...” (Ramazanoğlu, 2007, s. 48).

Anlatıda Necmiye Hanım'ın bu hayat tarzı nedeniyle çevresi tarafından, en hafif ifadelerle “farklı/değişik” olarak anlatıldığı görülür. Esasen eril sistemlerde bir kadının, özellikle hayatla tek başına mücadele eden, kimsesiz bir kadının, kendisi için “normal” olarak tanımlanan sınırları biraz olsun zorladığında ya da toplumun kadına uygun gördüğü davranış modelleri dışında davrandığında marjinal veya “deli” olarak etiketlenmesi şaşırtıcı bir durum değildir. Bu bağlamda Aydın'ın, *Women and Madness (Kadınlar ve Delilik)* isimli kitabın yazarı Phyllis Chesler'den aktardığı şu tespit kayda değerdir: “Kadınların toplumca kabul edilebilir davranışlarının çeşitliliğinin erkeklerinkinden daha az olduğunu, bu nedenle kadınların deli olarak nitelenmelerinin daha kolay olduğunu belirterek kadınların baskıcı baba, koca ile erkek psikiyatristlerin kurbanı olduklarını ileri sürer” (Aydın, 2014, s. 51). Kadın ve erkeğin ontolojik olarak ne'liğine dair içkin önkabüllere sahip, ataerkil ideolojiyle şekillenen toplumlarda tarih boyunca kadının, “doğadaki en önemli ve gizemli güç olarak algılanan yeni bir yaşama can verme gücünün” (Berktaş, 2023, s. 54), duygusallık ve şifacılık gibi niteliklerle birleşerek mistik bir güce sahip oluşu, eril zihin için anlaşılması zor fakat denetlenmesi gerekli bir muamma olagelmıştır. Eril

sistem denetimine Necmiye Hanım örneğinde olduğu gibi bir şekilde karşı çıkan kadınların isyankar olarak işaretlenmeleri; Yahudi teolojisinin ünlü, âsi Lilith figüründe örneğinde olduğu gibi iblislikle (Russell, 1999, s. 252) ya da delilikle suçlanmaları, “hatta akıl hastanelerine kapatılıp tedavi edilmesi yüzyıllardır – on yedinci yüzyılın cadı avlarından bu yana- alışılmış uygulamalardır” (Pekşen, 2016, s. 191). Bu minvalde cinsellikleri dolayısıyla halihazırda tehlikeli olmakla etiketlenen kadınların, yaratılışlarından dolayı duygusal, dengesiz veya zayıf (Güven, 2015, s. 32) oldukları gibi ön kabullerle, gerekli görüldüğünde toplumdan dışlanarak tecrit edilmeleri meşru görülebilmektedir (Berktaş, 2022, s. 1). Berktaş konuyla ilgili, “kadınınsı davranış standartlarını belirleyen erkek tahakkümüyle paralel olarak “bir kadının ‘sağlıklı’, ‘nörotik’ ya da ‘psikotik’ olduğu, ataerkil toplumun örtük veya açık varsayımlarına dayanan eril bir ruh sağlığı etiğince belirlendiğini” söylemektedir. (Berktaş, 2022, s. 4). Bu sebeple eril etiğin dışına çıkan kadın nasıl kolayca “iffetsizlikle” ilişkilendirilebiliyorsa, aynı kolaylıkla “deli” olarak da işaretlenebilmektedir. Bu eril etiğe göre “normal” kadın, dışarıda çalışmayan ev kadınıdır” (Chesler, 1972, s. 963). Öyküdeki Necmiye gibi özgür ruhlu ve eril normların dışında davranabilen kadınların delilikle ilişkilendirilen farklılığının bu bağlamda, erkekleri olduğu kadar hemcinslerini de tedirgin ettiği görülür.

Sonuç ve Değerlendirme

Yıldız Ramazanoğlu’nun kalem ürünlerinde, kadına yönelik toplumsal dışlanma, ötekileştirme, değersizleştirme teamülleri ile eril tahakküm sonucu kadının tecrübe ettiği yalnızlık, çaresizlik, sahipsizlik, aidiyet arayışı, değişim gibi sorunların, özellikle modern şehir hayatının sıkışmışlığında yaşayan kadın karakterlerin gözünden anlatıldığı görülür. Genel itibarla öykülerinde inanç, ideoloji, kılık-kıyafet, yaş, etnik köken gibi ayrımlar yapmayıp taraf tutmaksızın, kadınların iç dünyalarını sade, kolay anlaşılır ve temiz bir dille aktaran yazarın *Derin Siyah* isimli öykü kitabında da bu kaygıyı güttüğü ve kadının sesi olma motivasyonuna sahip olduğu hissedilir.

Kadim ataerkil kodlarla ve eril üstünlük temelinde, farklı söylemlerle yeniden üretildiği düşünülen modern hayat dinamikleri içinde, dayatılan toplumsal normlar ve sınırlılıklarla mücadele etmek zorunda kalan; bazen ‘deli’ damgası vurulan, bazen tacize uğrayan ve susturulan, yalnızlığa mahkûm edilen veya ne yazık ki derin bir çaresizlikle, bu hayat mücadelesinden vazgeçerek hayatını sonlandırmaya karar veren kadınlar, *Derin Siyah*’ın hayata tutunma ve aidiyet arayışındaki kahramanlarıdır.

Derin Siyah’ın bu coğrafyada yaşayan kadınlarının esasen, erilliğin hayatın yegâne öznesi olduğu ön kabulü ile temellenen ve kadim ataerkil kodlarda ortaklaşan, iki kutuplu medeniyet dairelerinin—Doğu ve Batı’nın—arasında sıkıştığı düşünülmektedir. Bu sıkışmışlığın köklerinin, ataerkil ve teolojik bir sosyolojik yapıya sahip Osmanlı’nın modernleşme serüveniyle ilintili olduğu savlanmaktadır. Öyle ki Doğu toplumlarının, Batı-menşeyli neo-ataerkil bir sistem olduğu savlanan modernizm ile karşılaşmaları aslında, bir bilgi-iktidar veya eril bir kastrasyon çatışması olduğu düşünülen bir mücadele şeklinde tezahür etmiştir. Bu kastrasyon mücadelesi içinde Doğu ve Batı’yı birleştiren belki de ender olgulardan biri erkekliğin genellikle kadınlıktan üstün görülmesidir (Can, 2023, s. 212). Bu minvalde Osmanlı modernleşme sürecinde de benzer bir kastrasyon çatışması yaşandığı düşünülmektedir.

Öte yandan Antik Yunan’dan eski Mezopotamya’ya Doğu ve Batı medeniyetlerinde içkin ataerkil kodların, yeni bir epistemoloji iddiasında olan modernizmle de sorgulanmadığı; sonuç itibarıyla kadın için pek de bir şeyin değişmediği görülmektedir. Başka bir deyişle kadının Rönesansı hiç olmamıştır (Kelly-Gadol, 1984, s. 176). Bu sebeple, dinî-kültürel normlar ile şekillenmiş, cemaatçi, kolektivist ve

oldukça ataerkil bir sosyo-kültürel temele sahip toplum dinamikleri içinde Türk kadınının, geleneğın ve modernin ortaklaştığı bir eril tahakküm içinde sıkıştığı düşünölmektedir. Modern Türk kadınının artık, modernleşen erkeğın yanına yakışacak, ona eşlik edebilecek, uyum sağlayabilecek, modern erkeğe layık çocuklar yetiştirebilecek; çalışarak ekonomik özgürlüğünü kazanacak veya eşine maddi destekte bulunacak; aynı zamanda “kadın olmanın sınırlarını” unutmuyarak, Türk toplumun bilinçaltında var olan, kadına yönelik içkin geleneksel normları da koruması gerekecektir. Bu minvalde kadının “varlığını idame ettirme” yükünün daha da arttığı; modern şehir hayatının, kamusal alan ve çalışma ortamlarının getirdiğı eril bariyerin eklenmesiyle, hayatta mücadele etmek zorunda kaldığı cephelerin sayısının arttığı savlanmaktadır. Modern eril dayatmalarla her koşulda daima güzel, çekici ve genç kalma; iyi bir anne, iyi ve ilgili bir eş olarak evde ve işte—her ortamda—erkeğın işini kolaylaştırma beklentilerinin kadını ciddi bir yalnızlığa, çaresizliğe ve aidiyet bunalımına sürüklediğı düşünölmektedir. Halihazırda binlerce yıldır ötekileştirilerek yalnızlaştırılan kadın, Eric Fromm’a göre insanın en büyük ihtiyacı olan “dışta kalmanın üstesinden gelerek yalnızlığının hapishanesinden kurtulma” (Fromm, 2020, s. 31) çabasıdadır. Bu ihtiyaca ulaşmadaki başarısızlığın “delilikle” sonuçlanacağını söyleyen Fromm’un perspektifinden değerlendirildiğinde, eril baskı-kadın ve delilik arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğunu iddia etmek mümkün görölmektedir.

Bu bağlamda Yıldız Ramazaoğlu’nun *Derin Siyah* isimli eserinde farklı yaşam öyküleri içinde kurguladığı kadın karakterler, temelde Doğu ve Batılı erkek hegemonyasının baskısı altında sıkışmıştır. Yazarın, “kadın” söz konusu olduğunda birbiriyle pek de çelişmediğı görölen bu iki erkek kardeşin yarattığı bunalımın kadın üzerindeki etkilerini ve izlerini, iç dünyalarına odaklandığı kadın karakterlerde yansıttığını; öykülerinde kadının hala ciddi bir “özgürlük, öznellik ve öznelik” arayışında olduğu temel tezini okuyucuya aktardığı düşünölmektedir. Bu bağlamda modern veya geleneksel, eril standartlara göre sürekli yetersiz, eksik veya hatalı görölen ve hissettirilen *Derin Siyah* kadınlarının, modern ama yalnız bir trajedi yaşıyor oldukları görölmektedir. Kadın karakterlerin kimi zaman kırmızı rujunun çağrışımlarıyla, kimi zaman tercih ettiğı kıyafetinden dolayı elinden alınan eğitim ve çalışma hakkı gaspıyla; bazen de kendinin ve çocuğunun canına kıymayı düşündürecek —en hafif tabirle—bir yalnızlık veya bunalımla mücadele içinde olduğu görölür.

Kaynakça

- Akatlı, F. (1982). *Türk Yazınında Kadın İmgesi, Türk Toplumunda Kadın*. (N.A. Unat, Drl). Türk Sosyal Bilimleri Derneği (2. Baskı). İstanbul: Ekin Yayınları.
- Akatlı, F. (1994). 1980 Sonrası Edebiyatımızda Kadın. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (2), 29-30
- Aksoy, H., & Aykoç, O. (2017), Türk Edebiyatında "Yazan Bir Kadın" Olmak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (63), 145-154
- Argunşah, H. (2020). *Disiplinlerarası Bakış Açısı ile Kadın Erkek Eşitliği. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlık Konumu (20. Yüzyıl Başına Kadar)*. İstanbul: Efe akademi Yayınları.
- Arslan, A. (2014). Mustafa Kutlu'nun "Bu Böyledir" ve "Yıldız Ramazanoğlu'nun "Mehtap" Adlı Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, 9 (3), 123-132
- Aydın, H. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Estetik Özerklik Bağlamında Türk Edebiyatında Delilik ve Kadın* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Bilkent Üniversitesi.
- Bakırcıoğlu, Z. N. (1996). *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı*. (3. Baskı). İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Beriş, H. E. (2003). *Moderniteden Postmoderniteye Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Berktaş, F. (2006). *Tarih Yazımında Farklı Bir Perspektif, Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2017). Geçmişten Günümüze Kadın Kütüphaneleri ve İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 31 (2), 267
- Berktaş, F. (2022, 9 Mayıs). Deli Kadın İmgesi. Koçkam. <https://kockam.ku.edu.tr/deli-kadin-imesi-fatmagul-berktay/>
- Can, B. (2023). *Erkek Olmak İslam, Sabiteler, Değişen Roller; Kolektif Narsisizmin Cinsiyet Üzerindeki İz Düşümü: "Üstün Erkeklik"*. İstanbul: İz Yayıncılık
- Chesler, P. (1972). *Women and Madness*. N.Y.: Doubleday
- Cihan, S. (2019). *Türk Edebiyatında Kadın Temsillerinin Arkasındaki Söylem ve Felsefe*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Creedy, R.F., Berg W. E., Wright Jr R. (1985). Loneliness Among The Elderly: A Causal Approach. *Journal Of Gerontology*, 40 (4), 487-493.
- Çetişli, İ. (2009). *Batı Edebiyatında Akımlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Delice, M. (2012). Kadın Sürücülerin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (49), 63-87
- Durkheim, E. (1992). *İntihar: Toplumbilimsel İnceleme*. (Ö. Ozankaya, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Elçi, Ö. D. (2018). Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın Simgesi: Tanrıçalar. *Atlas Dergisi*, (4), 826-840
- Ergül Güvendi, N. (2023). Cumhuriyet'in Modern ve Mutsuz Kadınları: Çağdaş Türk Resim Sanatında Kadın İmgesinin Göstergibilimsel Çözümlemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 121
- Erjem, Yaşar, (2012). Sociological study on the course of the traffic system and the traffic accidents, *International Journal of Human Sciences*, 4 (2), 1-25
- Ersöz, E., & Uslu, A. D. (2012). Doğu-Batı Karşılaşmasında Çatışma, Karmaşa ve Muhtemel Bir Uzlaşma. *Tiyatro Eleştirme ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, (7), 67-86.
- Fromm, E. (2020). *Sevme Sanatı*. (I.Gündüz, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Göker, G.Z. (2022). INGEV'in Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Tutumlar Çalışmasına Yansımalar. INGEV. https://ingev.org/dokuman/INGEVin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligine_Yonelik_Tutumlar_Calismasina_Yansimalar.pdf
- Greed, C. (1994). *Women and Planning: Creating Gendered Realities*. Londra: Routledge
- Gülendam R. (2015). *Türkiye'de Kadın Olmak, Cumhuriyet Devri Türk Romanında Kadın Kimliği:*

- 1960-1980. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Günaydın A. (2013). Kadın Direncinin Bir Göstergesi ve Kadınca Bir Savunma Refleksi: Serbest Zaman ve Sanat. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 122-128
- Gündüz, A. (2016). Boyanmanın Toplumsal İşlevi. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 6, 161
- Güven, F. (2015). *Kars Yöresindeki Kadın Cinselliğinin Halk Bilimsel Çözümlemesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Has-er, M. (2000). *Tanzimat Türk Romanında Kadın Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Irsız, S., & Parla, J. (2021). *Kadınlar Dile Düşünce, Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kapukaya, Z. (2020). Duygu Asena'nın "Kadının Adı Yok" Romanı Üzerinde Bir İnceleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3 (2), 233-249
- Karaca, Ş. (2019). *Kötücul Kadın*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Karakaya H. (2017). Türkiye'de Ulusalçılık, İslamcılık ve Modernizm Açısından Kadın, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 27, Sayı: 2:155-166
- Kaya, Ş. (2016). *Yeni Türkiye" İnşasında Kadın, Yeni Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. (İ. Kata, Drl.) Ankara: İmge Yayınları.
- Kurultay, C. (1993). Çağdaş Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi*, 1.
- Melin, H.E. (2000). *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Nerkiz, U. (2019). Türk Edebiyatında İlk Kadın Yazarlarımız. *Academia*. https://www.academia.edu/63969888/Türk_Edebiyatında_İlk_Kadın_Yazarlarımız
- Özer, D. (2012). Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim. *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3 (69), 265-28
- Pekşen, S. (2016). Ali Smith'in "Tarihin Tarihi" Adlı Öyküsünde Kadın ve Delilik Meselesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1).
- Ramazanoğlu, Y. (2005). Kadınların Yazma Hâli. *Hece Öykü*, (9), 106-111.
- Ramazanoğlu, Y. (2007). *Derin Siyah*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Russell, J.B. (1999). *Şeytan, Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şeker, A. (2017). Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsillerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54), 641-652
- Şengül, B.M. (2016). Kadın Edebiyatı: Bir Varoluş Mücadelesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. (44), 203-211
- Subaşı, Y. (2019). Eric Fromm'un Modernite Eleştirisi. *Sosyolojik Düşün*, 4 (2).
- Talu, N. (2010). Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey. *METU JFA*, 27 (2), 141-171.
- Timuroğlu, B. S. (2011). Kadının Yazma Tarihi ve Özgün Bir Durak: Dişil Yazı (Ecriture Feminine). *Kurgu Düşün Sanat Edebiyat Dergisi*, 7, 20
- Uyurkulak, S. (2014). Üçüncü Dünya Edebiyatı ve Ulusal Alegori, *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies* (15), 135
- Uzun, A. (2022). Pembe ve Mavi İkiliğine Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Post modern Feminist Bir Yaklaşım. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5 (1), 178-196
- Yaşar, M.R (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 237-260
- Yıldız D.A. (2015). Hikâyede "Sahne" Anlatma Tarzlarının Anlatıma Etkileri Ve Yıldız Ramazanoğlu'nun

Hikâyeleri. *Turkish Studies*, 10 (8), 2271-2284

Yıldız, D.A. (2016). Yıldız Ramazanoğlu'nun Hikâye Kişileri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 25-43

09. Edebiyat ve Psikoloji Etkileşiminde “İmge” Kavramı¹

Ahmet KAYA²

APA: Kaya, A. (2024). Edebiyat ve Psikoloji Etkileşiminde “İmge” Kavramı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 119-132. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>

Öz

İnsanın temel alındığı edebiyat ve psikoloji disiplinleri arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Edebiyat, insanın ruhunu/iç dünyasını yansıtmaya ve aynı zamanda da yazarın kendi imge evrenini edebî eserine yansıtmaya dayanır. Edebiyat, insanın ruhunu/iç dünyasını yansıtmaya ve aynı zamanda da yazarın kendi imge evrenini edebî eserine yansıtmaya dayanır. Psikoloji bilimi içerisinde önemli bir yeri bulunan psikanalitik kuram ise dil aracılığıyla sembolleşen bilinçaltı sembollerinin analizinde edebiyattan destek almaktadır. İki disiplin için de insan ruhunun analizi olan bilinçaltını ele alışı ve bunu ele alırken kullanılan imge kaynaklarının nasıl bağlantılı olduklarını analiz etmek önemlidir. Edebiyat, karakterlerin duygusal zenginliğini ve içsel çatışmalarını ortaya çıkaran psikolojik derinlikler sunar. Edebiyat, psikoloji ile insan bileşenlerinin karmaşıklığını keşfetme aracıdır. Bu etkileşim hem yazarların hem de okuyucuların insan zihninin derinliklerine inmelerini sağlar, böylece edebiyat eserleri sadece kelimelerden oluşmayan ve zengin anlamlı deneyimler sunar. Edebiyat, dilin estetik bir biçimde kullanılmasıyla ortaya çıkan yazılı veya sözlü eserlerin genel adıdır. İmge ise, görsel, işitsel deneyimlerimiz veya dilin kullanımıyla zihinde sembolleşerek çağrışım gücüyle oluşur ve zenginleşir. Edebiyatın önemli bir parçası olan imge metinlerdekini zihne aktaran, duyarlı etkileyici biçimde harekete geçiren görsel, işitsel veya dokunsal temsillerdir. İmge, yazarın kullandığı dilin zenginliğini artırır ve okuyucunun metne daha fazla bağlanmasını sağlar. İmge, duygusal etki yaratma, soyut kavramları somutlaştırma ve metni daha canlı kılma gücüne sahiptir. Çalışmamız “Edebiyat Bilimi”ne “Psikoloji” biliminden bir bakış olacaktır.

Anahtar kelime: Edebiyat, psikoloji, psikanaliz, imge, şiir, roman

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 06.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof. Harran University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature (Şanlıurfa, Turkey), **eposta:** ahmet.kaya@harran.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7946-1015>, **ROR ID:** <https://ror.org/057qfs197>, **ISNI:** 0000 0004 0595 7821, **Crossref Funder ID:** 501100007071

The Concept of "Image" in the Interaction of Literature and Psychology³

Abstract

There is a two-way relationship between the disciplines of literature and psychology, which are based on human beings. Literature is influenced by psychology because it reflects the soul/inner world of the human being and at the same time the author reflects his own image universe in his literary work. Psychoanalytic theory, which has an important place in the science of psychology, receives support from literature in the analysis of subconscious symbols symbolized through language. Both disciplines need to analyze the subconscious, which is the analysis of the human soul, and how the image sources used in addressing this are related. Literary works offer psychological depths that reveal the emotional richness and inner conflicts of characters. Literature, along with psychology, is a means of exploring the complexity of the components of the human psyche. This interaction allows both writers and readers to delve deeper into the human mind, so that works of literature are not just words but offer rich meaningful experiences. Literature is the general name of written or oral works that emerge through the aesthetic use of language. It functions as a tool in the process of understanding and analyzing human psychology. The motivations, emotional states, and developments of the characters, intertwined with psychological principles, constantly present readers with a panorama of their distribution. Our study will be a look at the "Science of Literature" from the science of "Psychology".

Keywords: Literature, psychology, psychoanalysis, image, poetry, novel

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 06.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-
Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

"Edebiyat" ve "imge" birbirinin parçaları ve zenginleştirici unsurlar olarak edebiyat dünyasında öne çıkar. Edebiyat, insanın duygu dünyasını anlamlandırmak, deneyimlerini paylaşmak ve toplumsal, kültürel değerleri aktarmak için kullanılan bir araçtır. Dil, edebiyatın temel malzemesidir ve yazarlar, dilin inceliklerini kullanarak eserleri şekillendirirler. Ancak sadece edebiyat kelime sıralamalarından ibaret değildir, aynı zamanda ortaya çıkan imgelerle de zenginleşir. İmge, bir düşünceyi veya duyguyu daha etkili bir şekilde ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Edebiyat ve imge, insanlık tarihindeki önemli kültürel unsurlar olarak öne çıkan kavramlardır. Yazarlar, okuyucuların duygusal tepkilerini uyarmak ve karakterler aracılığıyla insanın düşünsel evrenini analiz edebilmek için dilin gücünü kullanırlar. Edebiyat, insanın psikolojisini anlama ve analiz etme sürecinde bir araç olarak işlev görür. Karakterlerin motivasyonları, duygusal durumları ve gelişimleri, psikolojik prensiplerle iç içe sunmaktadır. Örneğin, bir roman karakterlerinin yaşadığı travmalar veya sevinçler, okuyucunun empati kurmasına ve kendi duygusal deneyimini genişletmesine olanak tanır. Yazar veya şair de kısıtlamaları aşarak, okura bir atmosfer sunar. İmge, metnin içinde, okurun duygu dünyasını harekete geçirir ve hayal dünyasının derinliklerine ulaşır. Şiirde imge, sadece bir anlam değil, aynı zamanda yeni bir evren yaratma sanatıdır. Okur, bu imgeler aracılığıyla şiirin içine girer ve kelimelerin ötesinde yeni bir deneyim yaşar. Her ikisi de insanların düşünsel dünyasını zenginleştiren, farklı ifade etmelerini sağlayan ve toplumsal anlamda yeni anlamlar yaratmalarına yardımcı olan önemli araçlardır. Bu makalede, psikanalitik kuramcıların edebiyata yönelik görüşleriyle birlikte edebiyat-psikoloji arasındaki ilişki ve imge kavramının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla psikolojide önemli yeri olan psikanalitik kuramcıların edebiyatı kullanma biçimleri ve imge kavramı üzerindeki görüşlerine yer verilmiştir. Bir yazar, sözlerin sadece anlamlarıyla değil, aynı zamanda çağrışımlarıyla da ilgilenir. İmge, okuyucunun zihninde canlanan görsel, işitsel veya duygusal bir deneyim yaratır. Örneğin, bir yazarın kelimelerle aktardığı bir tablo ile okuyucunun zihninde canlı bir manzara oluşabilir. Bu, eserin duygusunu sürdürerek okuyucunun esere daha fazla bağlanmasını sağlar. Edebiyatın gücü, yalnızca sözcüklerin yüzeysel anlamlarıyla değil, aynı zamanda metnin içerdikleri imgelerle de ilgilidir. Yazarlar, okuyucunun duygusal tepkilerini etkilemek ve düşündürmek için imgeleri ustaca kullanırlar. İmge, soyut kavramları somut bir şekilde ifade etmeye yardımcı olur ve okuyucunun bağlamı içinde daha derin bir anlam oluşturmaya olanak tanır. Edebiyat ve imge, kültürler arasında ortak bir dil oluşturur. Bir yazar, kendi içeriğinden evrensel bir anlam taşıyan imgeleri kullanarak okuyucuların farklı bağlamlarda da eserini anlamasını sağlayabilir. Bu, edebiyatın sınırlarının aşılmasına ve evrensel bir anlam taşımasına olanak tanır. Makalenin ilk kısmında, edebiyat ve psikoloji etkileşimin nasıl geliştiği, karşılıklı olarak etkileşime giren bu disiplinlerin kesişim noktaları; ikinci kısımda ise iki disiplin için de önemli bir kesişim noktası olan imge kavramı ele alınmıştır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren, tek disiplinli araştırmadan işbirlikçi araştırma biçimlerine doğru bir geçiş olduğu gözlemlenmiştir. "Disiplinler arası" denen bu yaklaşım, birden fazla farklı alanın birbiriyle kurduğu karşılıklı ilişkiyi anlama ve kesiştiği noktaları ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir (Dalton vd., 2021, s. 3). Edebiyatın merkezinde insan vardır. İnsan, doğası gereği karmaşıklığı dolayısıyla çoğu zaman tek bir disiplin tarafından ele alınamamakta, yetersiz sonuçların doğmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı disiplinler arası, çok yönlü bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda edebiyat, birçok farklı disiplin ile (tarih, sosyoloji, felsefe, psikoloji gibi) etkileşime girdiğinden, içerisinde barındırmayı diğer disiplinler ile yeni bir etüt alanının oluşmasına sebep olmaktadır.

Yirminci yüzyılın başlarında sosyal bilimler ve edebiyat çalışmaları, akademik disiplinler olarak önemli

bir bağına sahip olmuştur. Çünkü edebiyat ve edebî eserlerin en önemli özelliği doğayı, insanı, hayatı yani kısaca "gerçekliği yansıtmaya" esas almıştır. Sanat ile gerçeklik arasındaki bu ilişkide hayat ve insan arasında sıkı bağlar bulunmaktadır. Bu nedenle edebiyatta insan olgusu ve ona dair olan içsel süreçler fazlasıyla önemsenmektedir (Aras, 2015, s. 251). İnsana dair her şeyle ilgilenmesi ve insanı yorumlayarak anlamaya çalışması, psikolojiyi de edebiyat ile disiplinler arası etkileşime girmektedir. En geniş anlamıyla her iki disiplin, farklı çerçevelerine rağmen insan olgusu etrafında biçimlenmeye ve sosyal ilişkileri anlamaya büyük ilgi duyması, birçok bakımdan birbirlerine oldukça benzemektedir. (Yazell vd., 2021, s. 2).

Edebiyat ile psikoloji, insan ve insanın ruhsal süreçleri noktasında kesişmenin yanı sıra psikolojinin edebî yapıtlarda ele alınan karakterlerin oluşturulması ve ruhsal çerçevelerinin analizinde kullanılması da bu etkileşimi sağlamlaştırmaktadır. Bir sanat eseri psikolojinin verilerini kullanarak biçimlenmekte; aynı zamanda da psikolojik açıklamalar ve analizlerle ele alınmaktadır (Emir, 2016, s. 49). Bununla birlikte insanların iç dünyasının tüm yönleriyle betimlenmesi ile psikolojik yorumlara ulaşılabilen ve psikolojik gerçekler edebiyat aracılığıyla keşfedilebilmektedir.

Psikoloji ekollerinin en eskisi ve yapı taşı olarak görülen psikanaliz, bireyin iç dünyasını anlama ve çözümlemede en önemli kavram olan "bilinçaltı"ndan ivme kazanmaktadır. İnsan davranışları ve içsel süreçlerinin çözümlenmesinde belirleyici bir konumu olan bilinçaltı kavramı, sadece psikoloji alanındaki kişileri değil sanatçıları da oldukça etkilemiştir (Aliçavuşoğlu, 2012, s. 2). Bu doğrultuda edebiyat ve psikolojinin önemli kesişim noktalarından biri ve en önemlisi bilinçaltı kavramıdır. Buradan hareketle iki disiplinin bilinçaltı süreçlerine daha yakından bakan ve bunu çevreyle uyumlu bir bütünde etüt eden çalışma alanlarından olduğu söylenebilmektedir.

Yazar, temelinde insan olan eserlerini ortaya koymaya başladığı andan itibaren buzdağının altındaki, yani bilinçaltındaki bilince taşıyan bir araç da yaratmaktadır (Emre, 2009, s. 322). Görünür dünyanın ardındaki meydana çıkarırken de imgeleşen kendiliği, bilinçaltı evrene yön vermektedir. Bu noktada insanın ruhsal süreçleri ve simgeseldeki anlamlarından geçerek imgenin gerçekliğini ortaya koyabilmesi bakımından da psikanalitik kuram pusula niteliğindedir. Bu nedenle edebî eser ya da metinleri açıklamak ve yorumlamada psikolojik bir harita çıkarmak disiplinler arası kurulan bağın gücünün artmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken psikanalitik, getirdiği bilinçaltı kavramı ve buna ait imgenin semboldeki yansımalarını ele almak önemli olmaktadır.

Psikolojinin edebiyat disiplini ve edebî eserlerin ortaya konulmasında önemli bir mihenk taşı olduğu görülmektedir. Ancak edebiyatın kullandığı sembolü, düşlem ve imgeler göz önüne alındığında psikoloji disiplini için önemli bir yeri olan psikanalitik kuramı etkilediği de görülmektedir. Yani edebiyatın insanı ve psikolojik yapısını üstü kapalı biçimlerde işaret etmesi, psikanalitik kuramcılarının söylemdeki sembolik temsillerden yola çıkarak bilinçaltını anlamlandırmasında önemli bir referans olmuştur (Moghaddam, 2004, s. 508; Freud, 1928, s. 175). Bu doğrultuda edebiyatın insan zihni, davranışları ve nedenlerini simgesel düzlemde temsil etmesi psikolojiye önemli katkılar sunmaktadır. Bu nedenle bu iki alan birbirinden beslenmekte ve birbirlerini desteklemektedir.

Edebiyat ve psikoloji arasındaki etkileşimlere bakıldığında bu iki disiplininin ayrılmaz bir ilişki bütünü oluşturduğu görülmektedir. Bu iki sosyal bilim dallarının aralarında çift yönlü bir ilişki bulunması hem yazarların hem de psikoloji kuramcılarının iki disiplin arasındaki ilişkiyi dikkate almalarına neden olmuştur. Ancak literatürde iki disiplin arasındaki ilişkinin araştırmacılar tarafından hak ettiği kadar işlenmediği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma psikanalitik kuramcılarının edebiyata yönelik

görüşleriyle birlikte edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişkinin ortaya konulması bakımından önemlidir.

Sosyal bilimler içerisinde değerlendirilen edebiyat ile psikolojinin birbiriyle etkileşimi oldukça geniş bir alandır. Bu makalede edebiyat ve psikoloji arasında kurulan tematik ilişki “imge” kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Aynı zamanda psikanalitik kuram çerçevesinde eserlerin sembolik göstergelerinin yani imgelerin ortaya koyulması oldukça önemli bir noktadadır. Bu doğrultuda edebiyat etkileşiminde önemli yeri olan psikanalitik kuramcılarının edebiyatı kullanma biçimleriyle imge kavramı üzerindeki görüşleri ele alınmıştır.

Edebiyat ve Psikoloji Etkileşimi

Edebiyat, insan doğası ile duygu, düşünce ve hayallerinin metinler/serler aracılığıyla okuyucuda estetik, heyecan ve haz uyandıracak biçimde dille ifade etme sanatıdır. Bu noktada edebî bir eser, karakterlerini, ruh hâllerin başarılı bir biçimde ortaya koyması ile okuyucuyu insanın psikolojik boyutuna getirmesi açısından psikolojiden yararlanmaktadır (Birlik, 2019, s. 4; Yimer, 2019, s. 159). Bu nedenle edebî eserler psikoloji alanında yıllarca süren çalışma ve uygulamalardan etkilenmektedir.

Edebî eserlerin ortaya konulmasında odak konumda olan dil, bir insanın başkasını etkilemede başvurduğu en önemli yöntem, karşıdakinde ruhsal değişimlere yol açma bakımından eş bulunmaz bir araçtır. Sigmund Freud, dilin, semboller ve metaforlarla zenginleştirilmesi dolayısıyla “büyüsü” olduğunu düşünmektedir (Freud, 2014, s. 44). Freud’a göre ilde saklı olan büyüler yani simgeseldeki anlamlar psikanalizdeki analizlerle anlam bulmaktadır.

Psikanalizin kurucusu Freud, psikanalizi psikolojik rahatsızlıkları olan hastaların yanı sıra edebî metinler üzerinde de uygulaması bakımından edebiyatı psikolojiyle buluşturmuştur. Freud’a göre psikanaliz ve sanatın farklı bakış açıları, analitik keşiflerle karakterize edilen dikkate değer bir ilişkisi bulunmaktadır. Edebiyatçı ve psikanalistlerin ortak amacı söylemde yer bulan sembollerin imgeseldeki anlam arayışındır. Yazar, bunu kendi iç nesnelereyle ortaya koyarak analiz etmeye çalışırken, analist, danışanın (analizan) düşleri ya da söylemlerini analiz etmektedir. Ancak burada söylemin analizandan gelmesinden dolayı danışan, analiz edilen değil kendini, kendi bilinçaltından gelenle analiz eden konumundadır. Burada analistin rolü bu söyleme dökülenin anlamının arayışındaki eşliktir. Bu noktada yazar da aynı analizan gibi kendi iç dünyasını, bilinçaltından gelen bilgilerle analiz etmekte ve kendine eşlikçi olmaktadır. Bu nedenle psikanalitik kuram, kulağa kimi zaman edebiyat gibi gelen bir sanattır (Phillips, 2007, s. 21). Bu düşünce biçimi, edebî serlere psikanalizin uygulanışı ve analizlerde psikanalizden yararlanılmasına destek olarak psikanaliz ile edebiyatı bir araya getirmede öncü olmuştur.

Psikanalizi sanata uygulayan ve edebiyata kazandıran ilk kişi olan Freud’dan gelen bu psikanalitik miras, edebiyatla ilgili en önemli nokta olarak görülmektedir. Bu doğrultuda psikanalizle ilgilenen kuramcılarının geliştirdikleri metotlardan yararlanan edebiyat eleştirmenleri “Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi” yöntemini geliştirerek edebî metin incelemesinde farklı bir boyut yakalama imkânı elde etmişlerdir. Bazen sanatçının hayat hikâyesinden yola çıkılarak bazen de edebî etindeki karakterlerin özelliklerine dayanılarak ortaya çıkan bu yorumlar metinlere çok katmanlılık kazandırmakta, okuyucunun hem edebî metnin hem de yazarın iç dünyasına mercek tutmasına yardımcı olmaktadır (Atlı, 2012, s. 253).

Edebî eserlere yönelik olan bu psikolojik yaklaşım, psikolojinin hem edebiyat hem de edebiyat eleştirisi

üzerindeki etkisini net bir biçimde yansıtmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında, psikoloji tabanlı edebiyat eleştirilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda psikolojik eleştiri türü, yazarın kendini örtülü bir şekilde dışa vurma tarzı ya da yazar psikolojisine yapılan atıflarla hem dışavurumcu hem de anlatımcı görüşten destek almaktadır (Aydın, 2015, s. 255). Çünkü her edebiyat metni ya da eser, yazarının zihinsel ve duygusal özellikleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, bir edebî eseri açıklamak ve yorumlamak için yazarın psikolojisini kaynak almak önemlidir (Can, 2018, s. 8).

Psikanalizden destek alan edebiyat eleştirmenleri yapıta nüfuz eden ve klasik eleştiride "organik bütünlük" adı verilen merkezi düşünceleri, psikanalitik bir kavramla ortaya koyarak merkezi fanteziyi bulmayı amaçlamaktadır (Moran, 1988, s. 148). Çünkü edebiyat da düşler ve nevrotik durumlar gibi gerçekliğin karşı olduğu arzulara, hayal ya da fanteziler kurarak erişmektedir (Freud, 1928, s. 177). Ya da edebî eserlerle birlikte bilinçaltında yer alan ve yüzeye çıkılmasından korkulan travmaların yönetimi simgeselde sağaltım bulur. Bu durumun en dikkat çekici örneğini önemli yazarlardan biri olan Dostoyevski'nin sürgün travmasını, Goethe'nin Faust'u, Mefisto ile travmasının simgeselini eserlerde yüzeye vurmasında gözlemlemekteyiz. Bu yazarlar, kendilerine ve bilinç dışlarına ağır gelen yükleri simgesele yükleyerek yönlendirmeye çalışmaktadır.

Psikanalizde nasıl terapist danışanın söylem ya da rüyasının açık ya da örtük içeriğini anlamlandırmak için, dilsel bir ifade olan sembollerden destek alıyorsa, edebî eserler de aynı imgeselin simgeseldeki anlamına başvurmaktadır. Bu noktada edebiyatın işlevinin de bilinçaltı arzu ya da bastırılan temsillerin anlama yani söyleme dönüştürmek olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Freud'un edebiyat üzerinde etkisi olduğu kadar edebiyatın da Freud üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Çünkü ona göre yazar ve filozoflar bilinçaltını ondan önce keşfetmişlerdir (Freud, 1928, s. 178).

Freud'un sağaltım tekniğinde psikanalitik pratiğe atıfta bulunması ve analitik eğitiminde kelimelerin serbest çağrışımlarına yaptığı vurgu, psikoloji ile edebiyat arasındaki etkileşim için başka bir motivasyondur. Çünkü serbest çağrışım yöntemi paralelinde Freud, düşlerin bastırılmış çocuksu arzuların kılık değiştirmiş tatminleri olduğu sonucuna varmıştır. Düşler, ruhun derinliklerinden gelip gerçekliği sembollerle ifade etmektedir. Burada bilinçaltının "sembolleştirme etkinliği"yle karşı karşıya kalınmaktadır (Freud, 2016, s. 97).

İlk bakışta çok farklı gibi görünen bu sembollerin Freud'a göre özgün bir anlamı vardır. Bu nedenle görülen düşler üzerinden oluşan sembollerin imgeselde başka anlamlara denk geldiğini ortaya koymaktadır. Semboller özellikle düşlerde ve hayatta gerçekleşmemiş istekleri gerçekleştirme arzusu, bir algı ve ifade aracı olan fantezilerde ortaya çıkar ama aynı zamanda, folklorda, mitlerde, dini inançlar ve kültürlerde de bulunurlar. "Henüz sembollerle işimiz bitmedi. Tanıdığımızı inandığımız ama yine de bizi endişelendiren bazı semboller var çünkü bu özel sembolün nasıl bu özel anlama sahip olduğunu açıklayamıyoruz. Bu gibi durumlarda başka yerlerden -filoloji, folklor, mitoloji ya da ritüelden- gelen doğrulamalar özellikle memnuniyetle karşılanırdı." (Freud, 2000, s. 102). Bu doğrultuda Freud, düşlerde yer alan sembollerini anlamlandırmak ve teorisini kuvvetlendirme sürecinde, özellikle folklorik ve mitolojik öğelerin yoğunlukla kullanılması ile edebiyat analizlerine ve okumalarına paralel gitmiştir. Edebiyattan ödünç aldığı kelime dağarcığı ve kavramlarını yeniden metinleştirerek psikoloji ve edebiyatı çaprazlamıştır (Freud, 2014, s. 127). Çünkü fantezinin iki yönü vardır; biri psikanalizde, diğeri edebiyatta. İkisi birbiri ile bağlantılıdır. Görülen düşlerle yaratıcı edebiyat malzemeleri arasındaki bağlantının kuşkusuz yeni ve tesadüfi olmadığını düşünülmektedir (Freud, 2016, s. 350).

Freud sayesinde edebiyat, düşlerdeki sembolleri ve bilinçaltını anlamak için geçerli bir kaynak hâle

gelerek psikolojiye girmiştir. Bu nedenle de psikanalistlerin eğitiminde beşerî bilimlere, özellikle de edebiyata önem vermektedir. Psikoloji ile edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koymasıyla birlikte birçok öğrencisini ve diğer kuramcıları da etkilemiştir. Psikoloji biliminin edebiyata, edebî eserlere ve yazarlara yönelik çalışmaları Freud tarafından başlatılsa da Jung ve Lacan gibi diğer psikanalistler için aynı disiplinler arası etkileşim sürdürülmüştür.

Freud’la başlayan psikanalitik temelli eleştiri kuramı, zamanla yazarın bilinçaltı dünyasından çıkarak Jung’un ortaya koyduğu “analitik psikoloji” çerçevesinde eserin merkeze alındığı bir alana evrilmiştir. Edebî çalışmaların geniş kapsamlı disiplini, Jung’un edebiyat teorisi potansiyelini görmezden gelse de Jung’un psikanalitik temelli edebî okumaları, Freud’unkinden çok daha geniş bir sistem ve imge yorumunun temelini oluşturmaktadır (Rowland, 1999, s. 9).

Edebî metinlerle daha sıkı bir ilişki içinde olan Jung, düşleri yorumlama ve düş dilini analiz etme sürecinde Freud’un bireysel bilinçaltı kavramına eklediği “kolektif (ortak) bilinçaltı” ve “arketip” kavramlarıyla sembolik kavramların dönüşümlerini ele almıştır. Jung’a göre bireysel bilinçaltı bireyin kendi travma ve bastırılmış arzularının temsiliyken; kolektif bilinçaltı, tarih boyunca insan deneyiminden birikmiş hikâye, birey ya da imgelerin arketiplerinden yani sembolik biçimlerinden oluştuğu ruhun derinliklerinde bulunmaktadır (Karataş, 2001, s. 230). Çünkü her bir dil gibi düşlerin dildeki anlamının açıklanması için çok büyük ölçüde tarih edebî bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Düşlerde yer alan dil, bireysel bilinçaltında yer alan mevcut sembollerin yanı sıra, kolektiften gelen ifadeleri de kullanan sembolik bir işarettir (Jung, 2015, s. 10).

“Geçmişe bakıp fantezilerle uğraştığım dönemde başımdan geçenleri gözden geçirdiğimde... imgelerde benimle birlikte başkalarını da ilgilendiren şeyler vardı” (Jung, 2003, s. 34). Bu doğrultuda kolektif bilinçaltı atalar bağlarından gelen arketipsel bir katmanı temsil etmektedir. Jung, kolektif bilinçaltında yer alan tüm motiflerde, yani insan ruhunun üzerine inşa edilip detay kazandığı sembolik prototiplerin olduğunu düşünmektedir. Ancak bu motiflerin bilinçaltı imgelerinin ne olduğunu tasvir etmek kolay olmamaktadır. Bu yüzden bilinçaltında yer alan her bir imgenin tek tek anlaşılması için onları mitolojik temalar olarak tanımlanan arketipler olarak sınıflandırmış ve arketipiksel karakterle belirginleştirilen tasvirlerle dönüştürmüştür. Ruhsal yaşam üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu düşündüğü arketipleri inceleme sürecinde; edebiyatın bir olgu ya da olayı farklı motiflerle (dini, mitolojik) sembolleştirerek ortaya koyarak imgeseli simgeselde okumasından etkilenmiştir (Jung, 2015, s. 304). Çünkü imge, arketip ve dilde simgeleşen semboller imgenin bir devamı ya da sonucu olarak meydana gelmektedir. Bu nedenle Jung için edebî eserde arketipsel sembollerin ele alınması insanlara bir tür ruhsal terapi etki yapmaktadır (Jung, 1948, s. 207). Ortaya koyduğu bu kuramsal çerçeve de edebî incelemelere analiz ve derinlik noktasında farklı bir boyut kazandırarak edebiyat ile psikanalizin bağımlı iyiden iyiye güçlendirmiştir (Panagiotou ve Sheikh, 1977, s. 171).

Psikanaliz ve edebiyat etkileşiminde önemli bir rol oynayan Lacan, psikanaliz koordinatlarını yapılandırırken edebî terimleri ödünç aldı ve epistemolojisinde yeniden metinleştirdi (Birlik, 2019, s. 4). Bu noktada edebî eserin yaratma aracı olan dil ile psikanalizi kesiştirme yoluna gitmiştir. Dilbilimle psikanalizi birleştirerek hem edebî eserlerin hem bilinçaltının ortak kullanım malzemesi olan dilden yola çıkarak metaforlar üzerinden bilinçaltının dile aktarımı konusunda çalışmalar yapılmıştır.

Lacan da disiplinler arasıyla ve beşerî bilimlerin psikanalitik eğitim programına dâhil edilmesine duyulan ihtiyacı vurgulamakta ve içinde başlıca edebiyatın olduğu çok çeşitli disiplinlerde eğitim görmüş bir sanatçı olması gerektiğine inanmaktadır (Lacan, 1982, s. 60). Freudçu analizde olduğu gibi

Lacancı psikanalizde de kuramsal sorgulamanın temel nesnesi bilinçaltıdır. Ancak Lacan bu kavramı açıklarken dile odaklanarak yorumlamaktadır. Bu nesnenin ortaya koyulmasında da dil yani söylem oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre bilinçaltı, dil gibi yapılanmaktadır. Dilin sembollerden oluştuğu gibi bilinçaltından gelen de dilde simgeleşerek sembol bulmaktadır. Başka bir ifadeyle dil, simgesel niteliktedir. Bu nedenle de özne konuştuğu dilin sembollerini bilinçaltında bilmektedir (Lacan, 1993, s. 119). Dil, bilinçaltından gelenleri simgesele dönüştüğü için bilinçaltındaki imgeleri anlamlandırarak yorumlama noktasında önemli bir gösterene dönüşmektedir. Bu nedenle Lacan, gösterenin üzerine yoğunlaşmakta ve bunu yaparken de sık sık edebî eserlerdeki simgesele dikkat çekmektedir (Şen, 2019, s. 85). Özellikle metaforik eserlerde kullanılan temsillerin bilinçaltında bastırılanın bir göstergesi olduğunu ve bunun sembolleştirilerek simgeselde sağaltıma geçtiğini düşünmektedir. Kullanılan bu metaforlar yani sembollerle, toplum tarafından kabul görülmeyeceği düşünülen arzu ve fantezilerin de söylemde farklı simgeleştirmelerle ortaya konulduğunu düşünmektedir (Tura, 2022, s. 70). Burada simge, dil aracılığıyla ifade edilmek istenen yüksek bir gerçeklik yani öze işaret etmektedir. Bilinçaltında yer alan ve farklı biçimlerle temsil edilen imgeler, dilin sembolleşmesiyle birlikte simgelere dönüşmektedir. Başka bir ifadeyle, simge bilinçaltında yer alan gerçekliğin bir yansıması ve gölgesidir (Lings, 2003, s. 9). Başka bir ifadeyle bilinçaltı arzu ve travmalar dilde yer alan sembollerle bir başka gösterenin ikamesi olarak kullanılmaktadır.

Hem psikanaliz hem de edebiyat, dil kullanarak bilinçaltını ortaya koymakla ilgilenmektedir. Psikanalitik kuram, bu söylemin anlamını bilinçaltının oluşumunu sağlayan geçmişten okumaktadır. Psikanaliz çerçevesinde yapılan sağaltımda danışanın söyleminde ya da düşlerde yer alan semboller analiz edilirken, edebiyatta da yazarın bireysel ve kolektif bilinçaltının yine dil eşliğinde edebî eserlerde sembollerle kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Bu durum analistin danışanın bilinçaltını anlamlandırırken sembollerden yararlanmasının bir benzeridir. Teorik olarak Freud, Jung ve Lacan'ın edebiyat ve psikanaliz arasındaki ilişkiyi ele alışına baktığımızda da bilinçaltı ve buradaki bastırılmış arzu ya da travmaların hem dilbilimsel biliş biçimiyle olan ilişkisine hem de imge temsillerinin simgesel düzlemde (söylemde) anlaşılmasına katkıda bulunduğu görülmektedir.

Bu üç kuramcının edebî ve felsefi figürlere aşinalıkları ve kavramlarını yeniden kullanmaları hem psikanalizlerini zenginleştirmiş hem edebiyatçıların hem de okurların ilgilerini çekmiştir. Çünkü psikanalitik analiz sayesinde okuyucu da eserlerde yer alan sembollerin kökenlerine kadar izini sürerek yazmakta ve kendilerinin bilinçaltı imgesel temsillerinin ne olduğunu anlamlandırabilmektedir. Bu noktada önce simgelerin dilbilgisini ve temsil ettikleri anlamların gizemini öğrenmek gereklidir. Bu gizemli yolculukta da anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir yol görülmemektedir (Campbell, 2017, s. 9).

“İmge” Kavramının Edebiyat ve Psikolojideki Yansımaları

Edebiyat, bir hikâyeyi karakterler eşliğinde ve ustaca düzenlenmiş semboller aracılığıyla bir duygu ya da düşünceyi söyleme koymak için özenle seçilmiş kelimelerin kullanımını sağlar. Edebî eserler, yazarın dışsal ve çoğunlukla kendi içsel dünyasından aldığı zihinsel uyarımları yeni bir ifade, benzetme ya da metafor olarak semboller eşliğinde ifadesiyle anlam bulmaktadır. Yazarın, kendine yönelik bu bilinçaltı imgeler ve düşlemlerini diğer insanlarla paylaşma arzusunun simgesel düzlemdeki dışa vurumu da sembollerin sanatsal forma sokulmasıyla mümkün olmaktadır.

İmge, dış dünyadaki varlıkların insanın iç dünyasında farklı algılanması ve ifade edilmesi ile ilgilidir. “İmge, herhangi bir varlık veya kavramın zihinde yeniden anlamlandırılmasıdır.” (Karabulut, 2013, s.

124). Edebî serlerin oluşumunda dil, imgeselin sembollerle simgeleştirilmiş ifadesi yani imgenin bir bilmecevidir. Çünkü zihnimiz mecazi bir mantıkla çalışmaktadır. Bu nedenle bilmececin anlamını çözmek ise “imge”nin hangi semboller eşliğinde simgesel düzlemde anlam bulduğunu anlayarak mümkün olmaktadır. Ancak imgesel olan, bilinçaltında bulunduğundan kendini eserlerde söz sanatları ya da benzetmeler; psikolojide ise düşler üzerinden göstermektedir. Bu nedenle de edebî eserlerde yer alan sembollerin, imgesel anlamının ortaya konulması edebiyat ve psikolojinin etkileşimiyle mümkün olacaktır.

Latince imago kelimesinden gelen “imge” (image), bir birey ya da nesnenin biçiminin temsili (resmî) yani fiziksel bir görünüm ve benzerliğidir. Bu nedenle taklit ya da kopya sözcükleriyle de bağlantılı bir biçimde varlığını sürdürmüştür (Aydın, 1999, s. 98). Edebiyat bağlamında çağdaş şiir poetika ve estetiği içerisinde sıkça karşımıza çıkan imge, sembolle birlikte edebî metnin merkezini oluşturan temel unsur ve modellerdendir. Bu nedenle edebî eserlerde kelimeler, imge aracılığıyla imgelemde düşselliğe bürünerek derin bir anlam katmanı kazanmaktadır. Ancak imge, bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu, ipuçları verilmiş ancak açıkça söylenmemiş bir “im” yani işaret biçiminde de kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle de kelimelerin zihindeki sözlük anlamlarını değil; düşsel tasavvurlarını temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle kelimelerin çağrışım yoluyla sözlük anlamı dışında ya da ötesinde; özne zihinde oluşturulan görüntülere ve bunun üzerinden yeniden üretilen anlamlara işaret etmektedir (Karataş, 2001, s. 206; İnce, 2011, s. 33). Bu doğrultuda edebî eserde yer alan imgeler eserin yaratıcısının düşsel dünyasının çağrışımlarından gelmesi olarak bilinçaltı imgelerin izlerini de taşımaktadır. Başka bir ifadeyle imge, bilinçaltı yani yer altında tutulanı ortaya çıkarma girişimidir. Bu noktada yazarın eserlerinde kullandığı imge de herhangi başka bir şeyin, aslında bilinçaltının imgesidir (Sartre, 2006, s. 128).

Dilde yer alan semboller gizli bir anlamı ortaya çıkaran bir betimlemesi yani gizlin ortaya çıkışıdır. Bunun üzerinden simgesel düzlemde tanımlananların bilinçaltında yer alan bastırılmış imgelerin gölgeleri olduğu söylenebilir. Freud bunu, düşlerin bastırılmış imgelerinin sembollerle dışa vurumu üzerinden açıklamıştır. Çünkü çocukluk döneminde oynanan oyunlar, yetişkinlikte utanca dönüşerek kendilerini bilinçaltı fantezilerle temsillendirmeye başlamıştır. Bu fanteziler de kendini düşler üzerinden ortaya koymaktadır. Ancak gelen anlamlar gerçek anlamlarından oldukça uzaktır (Freud, 2016, s. 257). Çünkü bilinçaltı kavramsal konuşma gücüne sahip olmamakta ve ifadesini görsel malzemeyle ortaya koymaktadır. Yani kendini gerçek imajıyla temsil edemediği için bunun yerine onu temsil eden dışsal bir imaj yani sembolleştirme kullanmaktadır. Bu nedenle Freud, semboller üzerinden tatmin edilmeye çalışılan arzu öğelerinin yani bastırılmış imgelerin hangi sembollerle temsillendiğini bulmaya çalışmaktadır (Freud, 2000, s. 158).

Freud’un ortaya koyduğu düş kavramı üzerinden, yazarların çocuklukta oynadıkları ve yetişkinlikte sahip olduğu süper ego kaynaklı utandıkları oyunları imgeleştirme yoluyla eserleriyle gidermeye çalıştığı söylenebilmektedir. Yani yazarın bilinçaltında fantezi olarak kalan bu arzular gündüz-düşlerini yaratmaktadır (Freud, 2016, s. 257). Bu düşler de yazar tarafından çeşitli sembollere dönüştürülmekte ve kılık değiştirerek edebî eserlere yansıtılmaktadır. Burada yazar düşlemlerini diğer insanlardan özenle gizlediğini ve bunları entelektüelize ettiği bir alana çekmektedir. Bunu da mecazlar, metaforlar ve benzetmeler gibi birçok söz sanatıyla yoğunlaştırılmış imgelere dönüştürürler (İnce, 2011, s. 28). Yani yazar için eserlerindeki imgeler, temsil edilemeyen (bilinçaltı) temsil etme ve gizli anımsatıcı izlerin örnekleri olarak hizmet ederler. Bu nedenle her bir eser sanatçının imgeselinde yer alanın sembole dökülmüş hâlinin bir temsili, bilinçaltında olanın sembollerle temsillendiği eseri kendi imgesinin (bilinçaltı) bir imgesidir. Bu nedenle de edebiyat alanında kullanılan imge, bilinçaltı ile bilinç arasında

aracılık ederek anlamsalı birbirine bağlamaya yaramakta ve bilinçaltının doğrudan sesi olarak özel bir işlev görmektedir. Bu nedenle imgeler, düşsel çağrışımların plastik temsilleri olarak değil, bilinçaltının gerçeğinde yer alana uygun gerçek bir temsil olarak düşünülmelidir.

Jung için de edebiyattaki imge, tıpkı arketip ve simge gibi zihinde oluşan çağrışımların karşılığını bulmak için ipuçları vermektedir. Freud, süper ego kaynaklı oynamaktan utandığı oyunlar üzerinden tasvir ettiği gibi yazarın bilinçaltında yer alan fanteziler toplumun dayattığı doğrular çerçevesinde imgelerle şekillendirilerek ortaya konulmaktadır. Ancak edebî eserlerde bireysel değer ve inançlar kadar toplumsal değer ve inançların da yansması bulunmaktadır (Ulağlı, 2018, s. 10). Bu doğrultuda Freud'dan farklı olarak Jung'a göre de imgeler hem bireysel hem de kolektif bilinçaltının yansması olan temsilcilerdir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde imge hem yazarın hem de kolektif bilinçaltının tarihsel özellikleri bulundurmasından dolayı toplumun bilinçaltının bir toplamıdır (Jung, 2001, s. 230).

Bilinçaltındaki psikanalitik analizini dilbilimsel temeller üzerinde yeniden kurmaya yönelik çalışmalar yapan Lacan için bilinçaltı sembolik düzen içinde dilsel bir yapılanışla varlık bulmaktadır. Sembolik olana bağlı olarak bilinçaltı, karmaşık, labirentli bir düşünsel temsiller bağıdır. Bu noktada imgeler de bu bilinçaltı dünyanın dillerinden birisi ve en önemlisidir (Ümer, 2018, s. 54). Bu noktada Lacan'ın, "ayna evresi" kuramı imge kavramının açıklamasında önemli bir noktadır. Bu kurama göre çocuk gelişiminin 6-18. ayları arasında, aynadaki görüntüsüyle karşılaştığında kendisinin dışındaki bir yerde benliğini tanımaktadır. Ancak bu tanıma yansıma üzerinden olmasından dolayı gerçek değildir ve çarpıktır. Lacan aynada olan bu yansımayı imge olarak tanımlamaktadır. Ancak imgede saklı olan bir de gerçek ben düzlemi vardır. Öznenin bakışı aynadan imgeye yansıyor görünse de aynanın gerçekliği (imge) olması, onun (öteki) bakışını ifade etmektedir (Lacan, 1982, s. 503). Bu nedenle de imge üzerinden kendiliğin ortaya konuşunda gerçek olanın anlam kaybı ya da yok oluşu bulunmaktadır. Gerçek olanın ne olduğunu yani bilinçaltının neye benzediğini anlamak için bu aynanın (imgeselin) alanına geçmek gerekmektedir. Lacan'a göre, bu imgesel düzene girerek sembolik (bilinçaltı=dilsel) olana ulaşıldığında gerçeğe, "ben"e de ulaşılabilecektir (Lacan, 1993, s. 119). Çünkü imgesel, şeylerin kırtısını gösteren imgelerdir ve burada yer alan şeylerin gerek tarihlerini inceleyerek gerekse öznel temelleri üzerine kafa yorarak kazandıkları anlamları açığa çıkarmak "kırtısı olan şeye" yani gerçeğe (bilinçaltı) ulaşmada oldukça önemlidir (Ümer, 2018, s. 54).

Lacan'ın ortaya koyduğu imge üzerinden edebiyata bakıldığında, yazarın, edebî eserlerinde yani imgede kendini bulması, bebeğin kendi imgesini aynada bulmasıyla benzerlik taşımaktadır. Psikanalizde kişinin bilinçaltı durumları büyük önem taşır. Bu bakımdan bir duygulanım (affect) işi olan şiir sanatında şairin bilinçdışı yönlerinin genel olarak imgelerle ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Karabulut, 2015, s. 11). Edebî eserlerde "imge" aracılığıyla yazar, kendine yönelik bilgi arayışında hem yokluğu yakalayan hem de varlığı talep eden bir arzu içindedir. Ancak burada imge, güvenli yüzey olarak öznenin kendi benliğini görme alanı görevindedir (Lacan, 1982, s. 503). Bu doğrultuda da yazarın imgesi (edebî eserler), gerçek benin çarpıtılması yoluyla bilinçaltında utandığı fantezi ya da görmekten korktuğu alanlara yani gerçek benliğine mesafe sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, kendi bilinçaltında bastırdıklarını, dil eşliğinde ortaya koyduğu imgesiyle sağaltarak onun için terapitik bir etkinin gerçekleşmesine alan sağlayabilmektedir (Reyher ve Smeltzer, 1968, s. 220).

Sonuç

Edebiyat, dünyayı dille simgeleştirilen imge ve semboller yardımıyla anlama yollarından birisidir. Ancak bu dünya mevcut hâle getirilen dünyaların yanı sıra yazarın, dünyayı kendi gerçekliği üzerinden yeniden anlamlandırarak ortaya koyduğu bir başka dünyayı da temsil etmektedir. Bu nedenle de eserler yazarın söylemini içermesi bakımından yazarın dünyasında da gerilerde kalan etki ve anlamlara yönelik izler de taşımaktadır. Böylece edebiyatın insanı ve dünyayı tanımının yeni yollarını barındırmak için genişlemesi ve başka bilimlerden destek alması gerekmektedir.

Hem edebiyat hem de psikoloji için insan ve onun ele alınışı merkezi bir konumdadır. İnsan ve ona ait olan her şeyin ruhunu ele alırken de söylemden yani dilden yararlanmaktadır. Sanat dallarından biri olan edebiyat disiplini bunu söz sanatları ve sembollerle ortaya koymaktadır. Bilinçaltında yer alan arzu ve fantezilerin dille sembolleştirilerek simgeselde ifade bulduğu göz önüne alındığında yazarın edebî eserlerinin kendi gerçekliği ve imgesi olduğu da görülmektedir. Bu noktada psikoloji ve psikanalitik kuramın edebiyata açtığı bu geniş perspektif göz önüne alındığında, edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişkiyi incelemesi edebî eserler ve eleştirilerine derinlik kazandıracığı düşünülmektedir.

İnsan psikolojisi ve bunun analizinde önemli bir yapı olan bilinçaltının bilinmezliği, sınırsızlığı ve derinliği edebiyat ve psikoloji disiplinin birbirinden faydalanması için gerekli olan önemli bir kavramdır. Bu noktada psikanaliz, söylemi tedavide bir araç olarak kullanarak ve simgeselin temsillerini anlayarak önce imgeye sonrasında da bunun imgeselinden gerçeğe (bilinçaltı) ulaşmaya çalışmaktadır. Bu temsillerin ortaya konuluşu da derin bir edebiyat bilgisiyle renklenmiş bilimsel bir yaklaşımla olmaktadır. Bilinçaltı gerçekliğinin anlam ve bilgi arayışında imgelerin kullanılması da bu iki disiplinin birbirini aydınlatmasında ve materyallerini zenginleştirerek üretkenliklerini artırmalarında önemli bir etmendir. Bu da edebiyat ve psikanaliz ilişkisini disiplinler arası bir alana taşımaktadır.

Literatüre bakıldığında psikanalitik kuramda danışanın bilinçaltını analiz etmede edebiyatın yoğun biçimde kullanıldığı görülse de edebiyat içerisinde psikanalizin sadece edebî eserlerin açıklanmasında kullanıldığı ancak yazarın bilinçaltına vurgu yapılmadığı görülmektedir. Yazarın, eserleriyle imgeleştirdiği kendiliğinin gerçek temsili anlaşıldığında eserlerin temaları ve okuyucunun hangi eserlerden neden haz aldığı ya da uzak durduğu da ortaya konulabilecektir.

Bir edebî eserin daha iyi analizini yapabilmek için “edebiyat psikolojisi”ne ihtiyaç olduğu açıktır. Psikanalitik edebiyat kuramı gün geçtikçe kendisine daha çok başvurulmakta ve diğer edebiyat kuramları gibi işlenmektedir. Bariz ihtiyaca rağmen, bazı sınırlı eserler dışında, metodik anlamda edebiyat psikolojisi alanı henüz tam olarak gelişmediği ve hâlâ terminolojik düzeyde kaldığı gözlemledik. Aynı zamanda bunun gözlemlerimize göre daha çok yabancı eserlerde ele alındığı, Türk edebiyatında çok fazla örneği olmadığı ve literatürde buna yönelik bir eksiklik olduğunu gördük. Bu nedenle edebiyat disiplininde psikolojiyi ön planda tutmanın ve imgeyi psikolojiyle okumanın eserlerin edebî gücünü ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Çünkü eserin bir toplum ya da kültürü etkilemesi, sembollerin ortak olması ve düşünce kaynaklarına imgelerden geçerek ulaşmakla mümkündür. Aynı zamanda yazarın kendi imgesinin bir temsili olan eserlerde psikanalitik kuramlardan yararlanılmasının eleştirmen ya da okurun yazarın psikolojik dünyasını çözümlemesini sağlamasında ve edebiyat analizlerinin zenginleşmesinde önemli bir katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle, uzman yetiştirmek ve bu alandaki araştırmaları teşvik etmek için üniversitelerin edebiyat bölümlerinde psikoloji derslerinin; psikoloji bölümlerinde de edebiyat derslerinin verilmesi önemlidir. Bu çalışmalar, edebiyat psikolojisindeki boşluğu doldurma amacına yönelik atılan önemli bir adım olacaktır.

Bu çerçevede bakıldığında edebiyat ve psikolojideki imge kavramını ele alan çalışmaların amacı, edebî eserlerin imge içeriklerini ortaya koyarak yazarın temsilleriyle birlikte edebî anlamın derinleşmesini sağlamaktır. Aynı zamanda yazarın imgeselinin temsilini bularak yazar-eleştirmen/okur arasındaki iletişimsizliklerin sona ermesini sağlamaktır. Bu nedenle ele alınan konuya yönelik çalışmaların artırılması, edebiyat-psikoloji ortak alanına katkı sağlarken bu alanda yeni gelişen araştırmalara örnek oluşturacaktır. Aynı zamanda edebiyatın psikolojik bir veri ve teori kaynağı olarak geliştirilmesi ile edebiyatın daha iyi anlaşılması için bir rehber oluşturabilecektir.

Kaynakça

- Aliçavuşoğlu, E. (2012). Psikanaliz, Freud ve sanat. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1-16.
- Aras G. (2015). Personality and individual differences: Literature in psychology-psychology in literature. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185 (2015), 250 – 257.
- Aydın, K. (1999). *Karşılaştırılmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Aydın, E. (2015). Modern Edebiyat Eleştirisinde Psikoloji Güç. *Kafkas Üniversitesi Yaşam Işığı Dergisi*, 1, 255-265.
- Atlı, F. (2012). Edebî metnin ve yaratıcılığın kaynağına ulaşan yol: Psikanalitik edebiyat eleştirisi. *Turkish Studies*, 7 (3), 257-273.
- Birlik, N. (2019). Psychology and Literature. Ed. Önder Çakırtaş, *Literature and Psychology: Writing, Trauma and the Self* içinde (p. 8-18). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Campbell, J (2017). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev. Selçuk Aylar. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Dalton, A, & Wolff, K. & Bekker, B. (2021). Multidisciplinary research as a complex system. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 1–11.
- Emir, C. (2016). Literature and psychology in the context of the interaction of social sciences. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 19(4), 49-55.
- Emre, İ. (2009). Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1-1), 319-355.
- Freud, S. (1928). Dostoevsky and Parricide. *International Journal of Psychoanalysis* 26, 177–194.
- Freud, S. (2000). *Rüyaların Yorumu 2*, Çev. S. Budak. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (2014). *Psikanaliz Üzerine*, Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2016). *Rüyaların Yorumu 1*, Çev. S. Budak. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- İnce, Ö. (2011). *Şiir ve Gerçeklik*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Jung, C. G. (1948). The phenomenology of the spirit in fairy tales. *The Archetypes and the Collective Unconscious*, 9(1), 207-254.
- Jung, C. G. (2001). *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev. İ. Kandemir. İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2003). *Dört Arketip*, Çev. İ. Kandemir. İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Psikoterapi Pratiği*, Çev. S. Türk. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever Şiiri-Psikanalitik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Karabulut, M. (2015). İmgenin Psikanalitik Boyutu, *Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu-II, ADYÜ-Sempozyum-02-03 Nisan 2015*, 1-11.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğu*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Lacan, J. (1993). The seminar of Jacques Lacan: Book III: The psychoses 1955-1956 (R. Grigg, Trans.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (1993). The seminar of Jacques Lacan: Book III: The psychoses 1955-1956 (R. Grigg, Trans.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (1982). *Ecrits A Selection*, Trans. A. Sheridan. NY: Routledge
- Lacan, J. (1993). *The Seminar of Jacques Lacan: Book III: The Psychoses 1955-1956*, Çev. R. Grigg. NY: R. W. W. Norton & Company.
- Lings, M. (2003). *Simge ve Kökenörnek*, (Çev. Süleyman Sähra). Ankara: Hece Yayınları.
- Moghaddam, F. (2004). From ‘Psychology İn Literature’ To ‘Psychology İs Literature’: An Exploration Of Boundaries And Relationships. *Theory & Psychology*, 14(4), 505–525.

- Moran B. (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Panagiotou, N. & Sheikh, A. (1977). The image and the unconscious. *International Journal of Social Psychiatry*, 23(3), 169–186.
- Phillips, A. (2007). *Hep Vaat Hep Vaat Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine Denemeler*, Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Rowland, S. (1999). *C. G. Jung and Literary Theory*. New York: St. Martin's Press.
- Reyher, J. & Smeltzer, W. (1968). Uncovering properties of visual imagery and verbal association: A comparative study. *Journal of Abnormal Psychology*, 73(3), 218–222.
- Sartre, J. P. (2006). *İmgelem*, Çev. Alp. Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Şen, C. (2019). Lacancı Psikanaliz Kuramının Edebiyatla İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 19, 85-108.
- Tura, S. M. (2022). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Ulağlı, S. (2018). *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Ümer, E. (2018). Lacancı Bakış Kavramı ve İmgenin Bakışı. *Yıldız Journal of Art And Design*, 5(2), 47-66.
- Yazell, B. & Petersen, K. & Marx, P. & Fessenbecker, P. (2021). The Role Of Literary Fiction In Facilitating Social Science Research. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(261), 1-8.
- Yılmaz, O. (2021). Kaygı, Korku ve Arzu Üçgeninde. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(3), 424–443
- Yimer, M. D. (2019). On The İnteraction Between Literature And Psychology. *IEEE-SEM*, 7(8), 155-167.

10. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Piramitler¹**Emine DİREKLER²**

APA: Direkler, E. (2024). Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Piramitler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 133-158. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968571>

Öz

Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonra Fransa'ya burslu olarak gönderilen Mısırlı öğrenciler orada sadece milliyetçilik kavramını tanınamışlar aynı zamanda içlerinde Arap milliyetçiliği filizlenerek ülkelerine döndüklerinde kendi tarihî ve kültürel geçmişlerinde mevcut olan güzellikleri araştırarak bunları anlatan eserler kaleme almışlardır. Sadece İslamî döneme ait değerlere değil, İslam öncesi kültürel değerlere de sahip çıkarak *firavunlar* ve *piramitler* gibi tarihî ve kültürel unsurlara özel bir önem atfetmeye başlamışlardır. Kaleme aldıkları edebî eserlerde, piramitlerin devasa boyutları, ihtişamlı mimarisi ve zaman karşısındaki dayanıklılığı, insanların ölümsüzlük ve sonsuzluk arayışı ile ilişkilendirilmiştir. Firavunların bu anıtsal yapıları, ölümden sonra yaşam inancıyla ölümsüzlüğe erişme amacı güderek inşa ettikleri, edebiyatta sıkça vurgulanan bir tema olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu eserler aracılığıyla, firavunların zamana karşı koyma çabaları ele alınmakta ve piramitler, insanın ölümsüzlüğe karşı duyduğu derin özlemin bir sembolü olarak değerlendirilmiştir. Piramitler, hem Arap hem de Arap olmayan pek çok şaire ilham kaynağı olarak şiirlerinde piramitlere karşı hissettikleri gururu ve kibri dile getirmişlerdir. Mısırlı Neo-Klasik şair Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy da şiirlerinde piramitleri farklı açılardan ele alan şairlerdendir. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî, *سئل جيزة الفيحاء من هرمى مصر (Gize'de Bulunan İki Piramide Sor)* adlı şiirinde, piramitlere övgüde bulunarak zamana meydan okuyuşlarını dile getirmektedir. Mehmet Akif Ersoy ise "*Firavun ile Yüz Yüze*" şiirinde, piramitlerin Allah'a meydan okuyan bir kibrin sonucu inşa edildiği, bu dünyada ölümsüzlüğe ulaşmanın imkânsız olduğu ve bu çabanın insanın aciziyetini yansıttığını vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Piramit, firavunculuk, neo-klasik, ölümsüzlük

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968571>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme 0000-0002-0987-8528

² Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya, Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Dr. Ankara University, Faculty of Language and History Geography, Department of Oriental Languages and Literatures, Arabic Language and Literature (Ankara, Turkey), **eposta:** eminedirekler@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0987-8528>, **ROR ID:** <https://ror.org/01wntqw50>, **ISNI:** [0000 0001 0940 9118](https://orcid.org/0000-0001-0940-9118), **Crossref Funder ID:** [100007613](https://orcid.org/100007613)

Pyramids in the Sâmi al-Barûdî and Mehmet Akif Ersoy³

Abstract

It is a well-known fact that the nationalism movements that spread rapidly in Europe after the French Revolution increased the interest in historical and cultural identity in Egypt as in many other countries. After Napoleon's invasion of Egypt, Egyptian students who were sent to France on scholarship not only learnt about the concept of nationalism, but also Arab nationalism sprouted in them. When they returned to their countries, they started to defend their own historical and cultural heritage by defending the principle of 'Egypt belongs to the Egyptians'. They began to attach special importance to historical and cultural elements such as pharaohs and pyramids, claiming not only the values of the Islamic period but also pre-Islamic cultural values. The gigantic dimensions, marvellous architecture and longevity of the pyramids are considered to be linked to people's longing for eternity and the search for immortality. The desire of the Pharaohs to achieve immortality has had an important place in literature for centuries. It is a well-known fact that the pyramids attracted the attention of many poets from both Arab and other nations and were discussed in their poems. In the poems *Ask the Two Pyramids in Gîze* by Mahmûd Sâmi al-Bârûdî and *Face to Face with pyramids* by Mehmet Akif Ersoy, the poets' perspectives on the pyramids, which have been fascinating and impressive structures for centuries, are compared. While al-Bârûdî draws attention to how the pyramids defy time, Ersoy implies that immortality is not possible in this world and emphasises the reader that this effort is a kind of helplessness.

Keywords: Pyramid, pharaonism, neo-klasic, immortality

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 12.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968571>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Mısır'da Neo-klasik şiir ekolünün kurucusu olan Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin "سل جيزة الفيحاء من هرمى مصر" (*Gîze'de Bulunan İki Piramide Sor*) adlı şiirinde ve Mehmet Akif Ersoy'un "Firavun ile Yüz Yüze" adlı şiirinde, şairlerin piramitlere bakış açılarını tespit ederek, iki şairin piramitlere dair görüşlerini karşılaştırmaktır. Bu bağlamda, el-Bârûdî'nin şiirinde, piramitlerin Mısır'ın tarihî ve kültürel mirasını temsil ettiği, zamana meydan okuyan semboller olarak değerlendirildiği ve modern Mısır kimliğinin oluşmasındaki rolü ele alınmaktadır. Aynı şekilde, Mehmet Akif Ersoy'un şiirinde, piramitlere ve Firavun dönemine dair eleştirileri ve bu eleştirilerin sebepleri irdelenmektedir. İki şairin şiirlerindeki benzerlikler ve farklılıklar, şiirlerinin tematik ve yapısal analizleriyle ortaya konmaktadır. Bu çalışma, Neo-klasik Arap şiiri ve modern Türk şiirindeki tarihsel ve kültürel referansların nasıl farklı şekillerde yorumlandığını ve bu yorumların şairlerin kendi toplumsal ve ideolojik bağlamlarında nasıl anlam kazandığını anlamaya katkı sağlaması temenni edilmektedir.

İki şairin eserlerinin tematik ve yapısal analizleri, onların tarihsel olaylara ve figürlere nasıl yaklaştıklarını, bu unsurları eserlerinde nasıl kullandıklarını ve bunların şairlerin ideolojik duruşlarına nasıl hizmet ettiğini ortaya konmaktadır. Bu süreçte, her iki şairin şiirlerinde tarihî ve kültürel referansların işlevi ve bu referansların şairlerin mesajlarını nasıl güçlendirdiği incelenmektedir. Farklı bakış açılarına sahip iki şair olan Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy'un Piramitlerle ilgili kaleme aldıkları şiirleri karşılaştırarak edebiyatın ve düşüncenin çeşitliliğini ve zenginliğini göstermek bu çalışmanın amaçlarından biridir. Farklı kültürel, dinî, ideolojik veya tarihsel yapıları ele alan şairlerin eserlerini inceleyerek okuyucuya geniş bir perspektif sunmaktır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin "سل جيزة الفيحاء من هرمى مصر" (*Gîze'de Bulunan İki Piramide Sor*) adlı şiiri ile Mehmet Akif Ersoy'un "Firavun ile Yüz Yüze" adlı şiirinde Piramitlere dair iki şairin bakış açıları karşılaştırılırken şu yöntemlerden faydalanılmıştır.

1. Tema ve İçerik Analizi

Çalışmaya konu olan iki şiir, ele aldıkları ana tema ve işlemiş oldukları konular açısından incelenerek, hangi duygu, düşünce ve mesajları içerdikleri ortaya konmaktadır.

2. Kültürel ve Tarihsel Bağlam İncelemesi

Bu çalışmada, şiirlerin yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve tarihsel özelliklerini dikkate alarak şairlerin o dönemde nerede yer aldıklarını anlamaya çalışma gayreti gösterilmektedir. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ile ilgili olarak kültürel ve tarihsel bağlam incelemesi şu başlıklar altında yapılmaktadır:

Firavunlar Dönemi: Piramitler, özellikle Giza piramitleri, Firavunlar dönemi Mısır'ın en tanınmış yapılarıdır. Bu yapılar, Firavunların güç ve kudretini, aynı zamanda onların ölümsüzlük arayışını simgelemektedir.

Mühendislik ve Mimari Başarı: Piramitler, o dönemin mühendislik ve mimarî bilgisinin en üst düzey örneklerindedir. Yüzyıllar boyunca süren inşaları, antik Mısır'ın teknolojik ve bilimsel ilerlemesini de ortaya koymaktadır.

Osmanlı Egemenliği: el-Bârûdî'nin yaşadığı dönemde Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak yönetilmekteydi. 19. yüzyılın sonlarında Mısır'da a yerel kimliği ve bağımsızlığı öne çıkaran hareketler artmış ve bunun bir sonucu olarak antik döneme ait tarihsel değerlere de önem verilmeye başlanmıştır. Bu durum, Mısırlı edebiyatçıları, kendi kimliğini ve tarihini vurgulayan eserler kaleme almaya sevk etmektedir.

Mehmet Akif Ersoy'un, Mısır'ın kadim medeniyetinin bir parçası olan Firavunlar dönemine yönelik yaptığı sorgulamalar, bu çalışmanın diğer bir odak noktasını oluşturmaktadır. Mehmet Akif, Firavunlar dönemine dair eleştirilerini, özellikle o dönemin insanlık ve ahlakî değerleri üzerindeki etkilerini sorgulayan bir perspektifle dile getirmektedir. Şiirlerinde sıkça rastlanan bu eleştiriler, onun İslamî değerler çerçevesinde medeniyet ve tarih değerlendirmesi yapmasına dayanmaktadır. Mehmet Akif'in tarihsel ve kültürel bağlamdaki eleştirilerinin arka planı incelenerek bu eleştirilerin, onun İslamî düşünce sistemi içinde nasıl bir yer bulduğu ortaya konulmaktadır. Akif'in, Firavunlar dönemi üzerinden yaptığı sorgulamalar, onun medeniyet anlayışının ve tarihsel olaylara bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

3. Karşılaştırmalı Analiz

Bir şiiri benzer temalara veya biçimlere sahip diğer şiirlerle karşılaştırmak yoluyla şiirin öne çıkan özelliklerini daha iyi anlamak mümkündür. Şiirler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, şairlerin kişisel ve kültürel kodlarını ve bu kodların eserlerine yansımalarını anlamak için önemlidir. Bu karşılaştırma, şiirlerin okuyucular üzerindeki algısını ve yorum çeşitliliğini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy'un piramitlere dair görüşlerini dile getirdikleri şiirler, onların edebî yaklaşımları ve yaşadıkları dönemlerin sosyo-kültürel dinamikleriyle şekillenmektedir. İki şairin piramitler hakkındaki düşünceleri, tarihî, dinî ve millî perspektifler üzerinden değerlendirilmektedir.

el-Bârûdî, Klasik şiir formuna sadık kalarak, piramitleri tarihî ve millî bir gurur kaynağı olarak işlerken, Mehmet Akif, toplumsal ve dinî eleştirilerle dolu mısralarında piramitleri adaletsizliğin ve insan sömürüsünün simgesi olarak değerlendirmektedir. Firavunların zulmüne karşı çıkarak, İslamî ve ahlakî değerleri ön plana çıkarmaktadır.

4. Eleştirel Perspektif

Çalışmanın konusunu teşkil eden iki şiirde, şairlerin eleştirel bakış açıları incelenmekte ve bu eleştirilerin gerekçeleri ortaya konmaktadır. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy tarafından kaleme alınan her iki şiirde de mevcut olan bir takım eleştiriler ve bu eleştirilerin kimlere yapıldığı incelenmektedir. el-Bârûdî, eleştirilerini tarihî ve kültürel değerlerinin önemli bir parçası olan Piramitleri gereği gibi koruyamayan Mısır halkına yaparken, Mehmet Akif ise eleştirisini **insan emeğinin sömürüsü**, baskıcı ve otoriter idarecilerin hazin sonu noktasında yapmaktadır. Ona göre piramitler, Firavunların zulmünü ve halk üzerindeki baskılarını gösteren birer sembolüdür. Mehmet Akif, İslamî değerlere olan bağlılığı nedeniyle piramitleri ve Firavunları eleştirel bir gözle değerlendirmektedir. O, Mısır'ın antik dönemdeki despotizm ve insan hakları ihlallerini İslamî bir bakış açısıyla eleştirmektedir.

5. Yorumlama ve Değerlendirme

el-Bârûdî'nin millî duygularının temeli, Mısır'ın zengin tarihî geçmişi ve kültürel mirası iken, Mehmet Akif'in duyguları daha çok İslamî değerlere dayanmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, iki şairin topluma ve

tarihe bakış açılarını önemli ölçüde etkilemektedir. el-Bârûdî'nin millî duyguları, onun tarihî ve kültürel miras üzerinden topluma seslenmesini sağlarken, Mehmet Akif'in dinî duyguları, İslamî değerler üzerinden toplumsal eleştirilerde bulunmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, el-Bârûdî ve Mehmet Akif'in toplumsal ve kültürel meseleleri ele alış biçimleri, onların tarihî ve ideolojik arka planlarına dayanan derin farklılıklar göstermektedir. Bu inceleme, her iki şairin de kendi toplumsal ve ideolojik bağlamlarında nasıl anlam kazandığını ve bu bağlamların onların eserlerine nasıl yansıdığını anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlayacaktır.

Giriş

Napolyon'un Mısır'ı işgali, Mısır toplumunun sosyal ve kültürel yapısında köklü değişikliklere yol açarak, ülkenin Batı'ya açılmasına ve modernleşme sürecine girmesine fırsat vermiştir. Bu etkileşim, Mısır'ın eğitim ve kültür alanlarında önemli yeniliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve uzun vadede ülkenin modernleşme çabalarına büyük katkı sağlamıştır. Napolyon'un Mısır'ı işgalinin ardından, Mısır toplumunun Fransız kültürü ile yoğun etkileşimi, eğitim ve kültür alanlarında birçok yenilik ve reformun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Napolyon'un 1798'deki işgali, Mısır'da sadece askerî ve siyasi değil, aynı zamanda bilimsel ve kültürel bir dönüşümün de kapılarını aralamıştır. Fransız işgal kuvvetleri, Mısır'a beraberlerinde bilim insanları ve entelektüeller getirerek, Mısır halkının modern bilimleri ve teknikleri tanınmasına katkı sağlamışlardır. Bu durum, Mısır'da yeni eğitim kurumlarının açılmasını ve mevcut eğitim kurumlarının modernize edilerek geliştirilmesini mümkün kılmıştır. Özellikle Fransız eğitim sistemi örnek alınarak yapılan reformlar, Mısır'da modern eğitimin temellerinin atılmasına yol açmıştır. Fransızların getirdiği matbaalar ve yayımladıkları gazete ve dergiler sayesinde, Mısır'da basın ve yayıncılık alanında önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Ayrıca, Fransız kültürü etkisini, sanat, edebiyat ve mimari de göstermiştir. Bu dönemde birçok Mısırlı, Avrupa'daki eğitim ve kültürel faaliyetlere katılma fırsatı bulmuş, ülkelerine döndüklerinde ise elde ettikleri bilgileri ve görmüş oldukları yenilikleri Mısır'da uygulamaya başlamışlardır. Şevkî Dayf'ın ifadesine göre, "1798 yılında Mısır'da Napolyon komutasında Fransız işgali gerçekleşti. Fransızlar, Mısır'da üç yıl boyunca kaldılar ve bu süre zarfında Mısır halkı ile işgalciler arasında zorlu bir mücadele yaşandı. Bu kararlı direniş, Mısırlıların milliyetçilik duygularının güçlenmesine ve kendi ülkelerini yönetme konusunda derin bir bilinç oluşturmaya katkı sağladı. Mısır halkı, bu işgal sayesinde Avrupalıların yaşam tarzının bazı yönlerini tanıma ve anlama fırsatı buldu" (Dayf,1921: 12).

Mısırlılar, dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilmek amacıyla Avrupa kültürüne yönelmenin gerekliliğine inanmışlar ve bu doğrultuda Fransa'ya birçok burslu öğrenci göndermişlerdir. Bu öğrencilere Fransız toplumunu ve edebiyatını tanıma ve yakından takip etme imkânı sağlanmıştır. Fransa'da bir süre eğitim gören bu öğrenciler, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik, hürriyet, eşitlik gibi kavramları öğrenmiş ve benimsemişlerdir. Ülkelerine döndüklerinde ise "Mısır, Mısırlıların" ilkesini bir slogan haline getirerek Mısır'ın siyasetini bu çerçevede kurgulamışlardır. Bu süreçte sadece İslamî değerlere değil, geçmiş kültürlerinin bir parçası olan Firavunlara da sahip çıkmışlardır. "1922 yılında Howard Carter tarafından yapılan bir kazı sonucu, Mısır firavunlarından *Tut Anh Amun*'un mezarının ve hazinesinin ortaya çıkarılması bu akımın daha da yayılmasına sebep olmuş ve Mısır medeniyetinin anlaşılmasına büyük katkı sağlayarak antik dönem hakkında bilinmeyen pek çok detayın aydınlatılmasını sağlamıştır" (Yıldız,1998: 35).

Böylece Mısır'da *Firavunculuk* akımı başlamış ve edebiyatçılar, eserlerinde eski Mısır medeniyetinin ihtişamıyla övünmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler, Mısır'ın ulusal kimliğini yeniden şekillendirmesine katkıda bulunmuş ve ülkenin modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Fransa'da eğitim gören

Mısırlı öğrencilerin, ülkenin siyasî ve kültürel yapısını etkileme çabaları, Mısır'da yeni bir entelektüel ve siyasî hareketin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, milliyetçilik ve modernleşme ideallerini benimseyen bu yeni nesil, Mısır'ın geleceğini şekillendirmek için önemli adımlar atmışlardır.

Fransa ile kendilerini kıyasladıklarında onlardan birçok açıdan geride olduklarını fark ettikleri anda kendi geçmişlerinde olumlu şeyler bularak topluma sunmaktan son derece mutlu olmuşlardır. “Kendi kültürel miraslarına dönme ve bu güzellikleri yeniden keşfetme çabaları ile Batı'ya karşı kenetlenme imkânı bulmuşlardır. Böylece Batı karşısında kendilerini aşağı görmekten vazgeçerek kendilerinin de birçok güzelliklere sahip olduklarını gösterme fırsatını elde etmişlerdir” (Direkler, 2018: 28).

el-Bârûdî, kaleme aldığı şiirde piramitleri Mısır'ın en çarpıcı simgelerinden biri olarak kabul etmekte ve bu muazzam yapıların binlerce yıl boyunca ayakta kalarak geçmişten günümüze ulaşmasını hayranlıkla dile getirmektedir. Ona göre, piramitlerin dayanıklılığı ve zamana meydan okuması, eski Mısır halkının yaratıcı zekâsını ve yeteneğini göstermektedir. el-Bârûdî, Mısır'ın İslam öncesi dönemine ait değerleri takdir eden bir perspektif sunarak, ülkenin zengin kültürel geçmişine duyulan saygıyı dile getirmektedir.

Bu çalışmada, Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin kaleme aldığı "سِلْ جِيزَةَ الْفِيحَاءِ مِنْ هَرْمَى مِصْرَ" (*Gîze'de Bulunan İki Piramide Sor*) ve Mehmet Akif Ersoy'un “Firavun ile Yüz Yüze” adlı şiirleri incelenerek, iki şairin asırlardır büyüleyici ve etkileyici yapılar olarak varlıklarını sürdüren piramitlere bakış açısı karşılaştırılmaktadır. Bu incelemede, her iki şairin eserlerinde piramitlerin kültürel ve tarihî semboller olarak nasıl ele alındığı ve bu yapılarla yönelik topluma verdikleri mesajlar analiz edilmektedir. el-Bârûdî'nin şiirinde piramitler, Mısır'ın antik mirasının zamana meydan okuyan yapıları olarak yüceltilirken, Ersoy'un şiirinde ise Firavunlar döneminin bir eleştirisi yapılmaktadır. Bu karşılaştırma, iki şairin tarihî ve kültürel mirasa yaklaşımlarını ortaya koymakta ve piramitlerin edebî temsillerini analiz ederek, bu yapıların şairler üzerindeki etkisini göstermektedir.

1. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî (1839-1905)

Neo-klasik ekolün kurucusu olan Mahmûd Sâmi el-Bârûdî Arap şiirinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilerek edebî miras ile modern dünyanın gereklilikleri arasında bir köprü kurma vazifesini üstlenmiştir. “1839 yılında Çerkes bir anne ve babanın çocuğu olarak Kâhire’de dünyaya gelen Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin babası topçu sınıfını komutanlarından bir topçu subayı olup, Kavalalı döneminde Sudan'ın kuzeyinde bulunan Dungulâ ve Berber bölgelerinde müdür olarak görevlendirilmiştir. Ancak daha yedi yaşında iken babasını kaybetmiş ve onun sorumluluğunu akrabaları üstlenmiştir” (Dayf, 1979: 83).

İlkokul eğitimini bitirdikten sonra askerî okula giriş sınavında başarılı olarak, 1851 yılında 12 yaşındayken girdiği askerî okuldan, dört yıl süren eğitim sonunda 1855 yılında başçavuş olarak mezun olmuştur. Henüz on yedi yaşında iken 1857 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmak için İstanbul'a gelmiştir. Şair, İstanbul'da geçirdiği altı yıllık zaman diliminde Türkçe ve Farsçasını ilerleterek bu dillerde kaleme alınan bazı şiirleri ezberlemeye başlamıştır. el-Bârûdî'nin İstanbul'da kaldığı sürede elde ettiği en büyük kazanım, İstanbul kütüphanelerinde bulunan Cahiliye ve İslâmî dönem Arap şiiri kaynaklarından faydalanma fırsatı bulmuş olmasıdır. “1863 yılında Hidiv İsmail Paşa kendisini valiliğe atayan Sultan Abdülaziz'e minnet ve şükran duygularını iletmek için İstanbul'a geldiğinde, el-Bârûdî Dışişleri Bakanlığı tarafından ona refakat etmekle görevlendirilmiştir. Hidiv İsmail Paşa, bu seyahat esnasında el-Bârûdî'yi tanımış ve onu beraberinde Kâhire'ye götürerek devletin üst kademelerinde çeşitli görevler vermiştir” (Dayf, 1979: 86).

Küçük yaşlarda edebiyata olan ilgisiyle tanınan ve birçok şiiri ezberleyen el-Bârûdî, aynı zamanda Türkçe, Farsça ve İngilizceyi iyi düzeyde öğrenerek Avrupa'ya seyahat etmiş ve oradaki hayatı görme fırsatı bulmuştur.

Daha 24 yaşında bir genç subay iken hayallerini gerçekleştirme şansı yakalayan el-Bârûdî Mısır'a döndükten kısa süre sonra binbaşı rütbesine yükselerek Hidiv süvari muhafız alayının başına komutan olarak atanmıştır. Başarılarıyla dikkatleri üzerinde toplayan el-Bârûdî 1864'te yarbaylığa, 1865 yılında da albaylığa terfi ederek önemli bir görevi üstelenerek dördüncü kolordu komutanlığına atanmıştır.

1865 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı Girit Adası'nda ortaya çıkan bir ayaklanmayı bastırmak için Mısır birliklerinin komutanı olarak Girit'e gitmiştir. İki yıl sonra bu görevi başarıyla yerine getirerek 1867 yılında Sultan Abdülaziz tarafından dördüncü derece şeref madalyasıyla ödüllendirilmiştir. 1877 yılında, Osmanlı-Rus Harbi başladığı zaman, Hidiv İsmail Paşa'nın, Osmanlı yönetimine destek vermesi için cepheye gönderdiği ordunun komutanlarından biri olarak savaşa katıldı. Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlık dolayısıyla tuğgeneralliğe terfi ettirilerek üçüncü derece şeref madalyasıyla ödüllendirildi.

Milliyetçi subayların başını çektiği bir hareket olan '*Urâbî isyanı*' olarak bilinen ayaklanma başladığında, Hidiv Tevfik'in ayaklanmayı bastırmak için İngilizlerden yardım istemiş olması el-Bârûdî'nin bu ayaklanmaya katılmasına neden olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın verdiği destekle isyanın bastırılmasının hemen ardından ayaklanmaya katılanlarla birlikte el-Bârûdî de tutuklanmıştı "Urâbî Paşa'nın 1882 yılında İngilizlere karşı başlattığı isyanda yer aldığı için el-Bârûdî'ye önce idam cezası verilmiş, daha sonra idam cezası kaldırılarak Seylan Adası'na sürgün edilmiştir" (ez-Ziriklî, 2002: 171).

el-Bârûdî, sürgünde sadece bazı dostlarının vefat haberini almakla kalmamış aynı zamanda eşi ve bir kızının da vefat haberini almıştı. Yaşadığı üzüntü sonucu hastalanmış ve Kolombo'dan ayrılarak Kindî şehrine gitmiştir. Kendisiyle beraber sürgüne gönderilen arkadaşlarından birinin kızı ile evlenmiş ancak bu evlilikten dünyaya gelen oğlu Ali daha bebekken vefat edince tüm yaşama hevesini kaybetmiştir. Sevdiklerinin ölüm acısıyla yakalandığı psikolojik rahatsızlık sonucunda görme duyusunu kaybeden şair, doktorların verdiği rapor ve Hidiv II. Abbâs'ın emriyle Eylül 1900'de Mısır'a döndüğünde Hidiv II. Abbâs, el-Bârûdî hakkında af kararı vermiştir. Bu karar doğrultusunda tüm medenî hakları, daha önce el konulan malları geri verilmiştir.

Şairin hayatı detaylı bir şekilde incelendiğinde, edebî kişiliğinin oluşumunda pek çok etkenin rol oynadığı gözlemlenmektedir. Çerkes olmasından kaynaklanan sert mizacı, güçlü ve genlerinde olan savaşçı kişiliği sayesinde devletin ordusunda en üst görevlere terfi etmiştir.

el-Bârûdî, şiirlerinde ahlakî ve öğretici bir tutum izleyerek klasik Arap şiiri formuna bağlı kalmış, ancak aynı zamanda şiirde birçok yeniliğin öncüsü olmuştur. Klasik Arap şiirine yeni içerikler eklemiş ve böylece şiire yeni temalar kazandırmıştır. el-Bârûdî'nin bu yenilikçi yaklaşımı, onun başlattığı hareketin "Bârûdî ekolü" olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Bu ekol, klasik şiirin biçimsel yapısını korurken, ele aldığı toplumsal ve ahlakî konularla Arap şiirine yeni bir soluk getirmiştir. el-Bârûdî'nin bu ekolü, sadece geleneksel şiir formunu sürdüren değil, aynı zamanda toplumsal meselelere değinen ve ahlakî öğretileri içeren bir şiir anlayışını temsil etmektedir. Neo- Klasik şairler şiirde bazı yeniliklerin zorunlu olduğunu düşünerek şiirlerini kaleme alsalar da Fransa'da olduğu gibi şiirlerinde ciddi bir felsefi temel oluşmamıştır. "Mısır'da bu şekilde beliren Neo-klâsizm akımı yalnızca klâsik dönem şairlerini taklitten ibarettir. Avrupa'da olduğu gibi felsefi bir temeli yoktur" (Tuzcu, 2002: 108).

el-Bârûdî ister muhafazakar, isterse de yenilikçi olsun kendinden sonra gelen tüm şairler üzerinde etkili olmuştur. “Bunun sebebi ölü halde olan Arap şiirine canlılık kazandırarak şairlerin yetenekleri ve eğilimleri doğrultusunda onlara gelişme gösterebilmelerine zemin hazırlamış olmasıdır” (Badawi, 1975: 20).

Abbasi dönemi şairlerinden olan Mutenebbî'nin tüm şiirlerini okuyarak kendisine model almış olan el-Bârûdî, bu büyük şairin şiirleriyle aynı vezin ve kafiye de benzer şiirler kaleme almıştır. Hatta bazı durumlarda, şiirlerinin Mutenebbî'nin şiirlerinden daha başarılı olduğu görülmüştür. Klasik şiirin güçlü ve zengin üslubuna bağlı kalan el-Bârûdî, içerikte bazı değişiklikler yaparak toplumsal olayları ve sorunları ele almıştır. Bu yaklaşımıyla, geleneksel şiir formunu korurken, aynı zamanda Arap şiirine yenilikler katmış ve toplumsal meseleleri edebî bir dille ifade etmiştir.

el-Bârûdî'nin öncülüğünü yaptığı Neo-Klasik şiir akımı onun adını almış ve Mutenebbî'ye benzetilerek onun için kılıç ve kalemin ustası denmiştir. “Kılıç ve Kalem'in Ustası” tabirinin kullanılması onun hem askerî hem de entelektüel alanda gösterdiği başarıları sebebiyledir (Badawi, 197). Kaleme aldığı şiirlerde vatanseverlik, sosyal adalet ve eşitlik gibi konuları işleyerek kılıç ve kalemin ustası şeklinde övgülere mazhar olmuştur.

On yedi yıl süren sürgün günlerinde bir kızının ve karısının vefat haberini aldığı anda hissettiği acı karşısında şu beyitleri kaleme almıştır:

لم ادر هل حطبُ ألمَّ بساحتي فأناخُ أم سهمُ أصا □ سواد

Evimin avlusuna mı düştü bir musibet, yoksa bana mı isabet etti bir ok anlayamadım?

ما أنتُ أحسبني أراع لحادثٍ حتى منيتُ به فأوهنَ أدى

Bir musibetin beni korkutup titreteceğini asla düşünmezdim. Ta ki bu ölümle imtihan edilince tükendi tüm kuvvetim.

أستجدُّ الزفراءَ وهى لوافخ وأسفّه العبراتِ وهى بوادى

Medet beni yakıp kavuran iniltilerden, gözlerim yaşlı, içim kan ağlıyor, âdeta bir sersem gibiyim (el-Barûdî,1998).

1900 yılında affedilmesinin ardından Mısır'a döner dönmez vatan hasretini ifade eden şu beyiti söylemiştir:

أبابلُ رأيتُ العينَ أم هذه مصرُ فأبى أرى فيها عيوناً هي السحرُ

Benim gördüğüm Babil mi yoksa Mısır mı, Orda bir takım gözler görüyorum sihirin ta kendisidir onlar (Bârûdî, 1998: 153).

Şairin, bu beyitte Mısır ve Bâbil'in adını aynı anda zikretmesinin sebebi, her iki şehrin de tarihî ve kültürel açıdan zengin bir geçmişe sahip olmasıdır. Mısır ve Bâbil, antik çağlardan günümüze kadar süregelen birçok medeniyete beşik olmuş önemli şehirlerdir. Bu şehirler, tarihi mirasları ve kültürel birikimleriyle sadece kendi dönemlerinde değil, aynı zamanda günümüzde de önemli birer referans noktası olmaya devam etmektedir. Şair, bu iki şehri birlikte anarak, onların tarih boyunca sahip

oldukları önemi ve medeniyetler üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Bâbil Kulesi veya Bâbil'in Asma Bahçeleri olarak bilinen yapılar ile antik dünyanın yedi harikasından biri olan piramitler, eski çağların mühendislik harikaları olarak kabul edilmektedir. Bu yapılar, dönemin teknolojik ve mühendislik bilgilerini sergileyen önemli örneklerdir. Bâbil ve Mısır arasındaki bir başka benzerlik ise yazılı en eski hukuk anlaşmalarının yapıldığı yerler olmalarıdır. Bâbil, Hammurabi Kanunları ile bilinirken, Mısır'da da çeşitli hukukî belgeler ve firavunların yasa koyuculuğuna dair belgelerle anılmaktadır. Ayrıca, her iki şehir de bir nehrin kenarında kurulmuş, Bâbil Fırat Nehri'nin, Mısır ise Nil Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Bu nehirler, ticaret, tarım ve su kaynağı olarak şehirlerin gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Nehirlerin suladığı verimli tarım arazileri ve ulaşım imkânları, bu medeniyetlerin ekonomik ve sosyal yapılarını güçlendirmiştir.

On yedi yıl Seylan'da devam eden sürgün hayatının ardından Kâhire'ye dönen Bârûdî, "12 Eylül 1905 tarihinde Kâhire'de vefat etmiştir" (ez-Zirikli, 2002: 41).

2. el-Bârûdî'nin *سل جيزة الفيحاء من هرمى مصر* (*Gîze'de bulunan İki Piramide Sor*) Adlı Şiirinin Tahlili

Modern Arap şiirinde Neo-Klasik ekolün kurucusu olarak kabul edilen ve bu ekole adını da veren el-Bârûdî, Batı'nın sahip olduğu kültürel varlıklara meydan okuyarak Mısır'ın da insanı gururlandıran bir geçmişe ve kültürel varlığa sahip olduğunu şiirlerinde göstermektedir. Bu bağlamda, Neo-Klasik şairlerin karakteristik özelliklerinden biri olan geçmişteki başarıları ve güzellikleri bulup ortaya çıkarma çabası, el-Bârûdî'nin eserlerinde belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. el-Bârûdî, bu şiirinde sadece piramitlerin fiziksel yapılarının ötesine geçerek, onların Mısır'ın kültürel ve tarihî zenginliğinin simgesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada, piramitlerin sadece birer mühendislik harikası olmaktan ziyade, Mısır medeniyetinin derin köklerini ve insanlık tarihinde önemli bir yeri temsil ettiğini dile getirmektedir. Ayrıca, piramitlerin bu denli uzun bir süre ayakta kalabilmesi, el-Bârûdî'ye göre, Mısır halkının azim ve yeteneklerinin bir göstergesidir. el-Bârûdî'nin şiirleri, Mısır'ın geçmişteki büyük başarılarını hatırlatarak, bu başarıların modern Mısır için de bir ilham kaynağı olabileceğini işaret etmektedir. Batı kültürüne meydan okurken, aynı zamanda Mısır'ın kendi değerlerine ve mirasına sahip çıkmasının önemini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, el-Bârûdî'nin Neo-Klasik şiir anlayışı, geçmişin güzelliklerini ve başarılarını yüceltirken, bu mirasın modern dönemde de yaşatılması gerektiğini savunmaktadır.

Şiire, Gîza şehrini kişileştirip konuşarak başlaması şiirin okuyucu üzerindeki inandırıcılığı ve etkiyi arttırmaktadır. Olup biten her bir olaya şahitlik eden bu tarihî şehir geçmişe dair tüm gerçekleri bilmektedir.

سل جيزة الفيحاء من هرمى مصر لَعَلَّكَ تَدْرِي غَيْبَ مَا لَمْ تَكُنْ تَدْرِي

Güzel kokulu Gîza şehrine iki piramidi sor, belki de bilmediğin şeyleri anlarsın.

Antik Mısır'ın önemli bir merkezi olarak bilinen Gîza şehri, Nil Nehri'nin doğu kıyısında, Kâhire'nin hemen yakınında yer alan bir bölgede yer almaktadır. "Gîze'de büyüklüğü ile ün yapmış üç büyük piramidin bulunduğu, bu piramitlerin Fustat'ın karşısında tek bir hat üzerinde oldukları ve aralarındaki mesafenin de çok kısa olduğu bilinen bir gerçektir. Bunlardan ikisi oldukça büyük olup hemen hemen aynı ölçüdedir. Birbirine çok yakın olan bu iki piramidin taşları beyaz renkte olup üçüncüsü ise, diğer

ikisinden daha küçük olup kırmızı granit taşından yapılmış ve oldukça sağlam bir yapıdadır” (Bağdadî, 1998: 90).

Şair, piramitlere olan hayranlığını dile getirirken, bu yapıların sadece fiziksel varlıklarıyla değil, aynı zamanda tarihin sessiz tanıkları olarak da büyük bir öneme sahip olduklarını vurgulamaktadır. Şairin ifadesine göre, günümüz insanının bile hâlâ sırlarını anlayamadığı piramitler, gerçeği öğrenmek isteyenler için birer bilgi kaynağıdır. el-Bârûdî, piramitlerin geçmişin olaylarını ve sırlarını koruduğuna inanmakta ve onları adeta canlı tanıklar olarak tasvir etmektedir. Bu bakış açısı, piramitlerin sadece birer taş yığını olmaktan öte, tarih boyunca biriktirdikleri deneyim ve bilgiyi sembolize eden yapılar olarak görülmesini sağlamaktadır. Keops ve Kefren piramitlerine vurgu yaparak, bu iki büyük yapının Mısır tarihindeki önemi ve onların gizemlerinin çözülmesinin modern bilim için bile zorlu bir görev olduğunu ifade etmektedir. Şairin, piramitleri "asırlarca yaşanan her olayın gerçek tanıkları" olarak nitelendirmesi, onların zamanın ötesinde bir değer taşıdığını ve tarihî olayların birer arşivi gibi hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, el-Bârûdî'nin Neo-Klasik şiir anlayışının bir yansımasıdır.

بِنَاءِ ان رَدَا صَوْلَةَ الدَّهْرِ عَنْهُمَا ومن عجب أن يغلبا صولة الدهر

Bu piramitler zamanın saldırısına karşı koymuşlardır. Zamanın ani saldırısına karşı galip gelmeleri şaşılacak bir şeydir.

أَقَامَا عَلَى رَعْمِ الْخَطْوِ □ لِيَشْهَدَا لبانيهما بين البرية بالفخر

Halk içinde kendilerini yapanların övünçlerine şahit olsunlar diye felaketlere rağmen ayakta durmaktadırlar.

Piramitler, inşa edildikleri zamandan bu yana doğal afetler, savaşlar ve zamanın yıpratıcı etkilerine rağmen ayakta kalmayı başararak insanlığın dikkatini çekmeye devam etmektedir. Bu durum, piramitlerin dayanıklılığı ve sürekliliği açısından büyük bir öneme sahiptir. el-Bârûdî'nin bu bağlamda yaptığı vurgu, piramitlerin sadece geçmişin mirası olarak kalmayıp, aynı zamanda günümüz insanlarına da ilham veren yapılar olduğunu göstermektedir. Piramitlerin, asırlardır ayakta kalarak gücün ve sarsılmazlığın sembolü haline gelmesi, onların inşa edildikleri dönemin teknolojik ve mühendislik başarılarının yanı sıra, o dönemin insanların azim ve yeteneklerini de göz önüne sermektedir. el-Bârûdî yukarıdaki mısralarda Mısır'ın kültürel ve tarihî mirasının ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Piramitler sadece birer tarihî eser değil, aynı zamanda Mısır halkının geçmişten günümüze taşıdığı değerlerin ve mirasın bir göstergesidir. Tarihî kaynaklarda da piramitlerin ne denli güçlü olduğuna dair yapılan birçok vurgu bulunmaktadır. Bağdadî, piramitlerin kökleri derinlerde yüce dağlar gibi yıkılmasının kolay olmadığını şöyle anlatmaktadır:

“Meliku’l- ‘Aziz Osman b. Yusuf babasının vefatından sonra yönetime geldiğinde yakın çevresinden bazıları piramitlerin yıkılması gerektiği konusunda onu ikna ettiler. İstedikleri onayı alır almaz üç büyük piramitten en küçük olanı yıkma talimatı verildi. Melik, taş işçileri ve oymacılarla birlikte devletin ileri gelenlerinden bazılarını da yıkım için görevlendirdi. Piramidin bulunduğu yere çadırlar kurularak yıkımı gerçekleştirecek olanlara ücret verildi ve yaklaşık sekiz ay civarında burada çadırlarda kalındı. Tüm gayretlere rağmen günde ancak bir ya da iki taş yıkılabiliyordu. Bir grup üst taraftan balyozlarla vururken diğer grup da alt taraftan güçlü halatlarla molozları çekiyordu. Piramitten düşen iri taşlar büyük bir gürültü ile düşerek yeri sarsıyordu. Ağır oldukları için düşen tüm taşlar kuma gömülüyor ve işçiler bu kez de taşları kumdan çıkarmak için büyük bir gayret sarf ediyorlardı. Taşları kırma işi zor olduğu için yorulan işçiler hedeflerine ulaşmadan yıkım işlemine son vererek aciz bir şekilde geri döndüler. Buna rağmen piramitlerden koparılan taşları gören kimse piramidin kökünden söküldüğü zannına kapılırken piramide baktığında ise sanki piramide hiç bir şey olmadığını sadece biraz çizildiğini düşünüyordu” (Bağdadî, 1998: 90).

رُمُوزٌ لَوْ اسْتَطَلَّغْتَ مَكْنُونٌ سِرِّهَا
لَأَبْصَرْتَ مَجْمُوعَ الْخَلَائِقِ فِي سَطْرِ

Onlar öyle sembollerdir ki sırlarına bir çözebilseydin bütün mahlukâtı tek satır halinde okuyabilirdin.

فَمَا مِنْ بِنَاءٍ كَانَ ، أَوْ هُوَ كَائِنٌ
يُدَانِيهِمَا عِنْدَ التَّأَمُّلِ وَالْخَبْرِ

Şöyle bir düşünülürse şimdike kadar o ikisine denk ne bir yapı olmuştur ne de olacaktır.

Şair, yukarıda verilen beyitlerde insan zihninin potansiyelini ve sembollerin derinliğini vurgulayarak, insan aklının ve yaratıcılığının sınırlarını ön plana çıkarmaktadır. İnsanlık tarihinin en büyük mühendislik başarılarından biri olarak kabul edilen Piramitler aynı zamanda insanın entelektüel ve ruhsal kapasitesinin de bir yansımasıdır. Şair, piramitlerin bu çift yönlü doğasını, onların hem fiziksel sağlıklarını hem de barındırdıkları sembolik anlamları betimleyerek ortaya koymaktadır. Piramitlerin içerdikleri sembolik anlamlar, insan aklının ve yaratıcılığının ne denli güçlü ve sınırsız olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, piramitler, sadece geçmişin kalıntıları değil, aynı zamanda geleceğe ilham veren yapılar olarak da değerlendirilmektedir. Bu yapılar, insanın kendi sınırlarını aşma ve daha büyük anlamlar keşfetme arzusunu temsil etmektedir. Piramitler, hem fiziksel varlıkları hem de barındırdıkları sembolik anlamlarla, insan zihninin potansiyelini ve yaratıcı gücünü yücelten yapılar olarak öne çıkmaktadır.

يُقَصِّرُ حُسْنًا عَنْهُمَا «صَرْحُ بَابِلَ»
وَيَعْتَرِفُ «الْإِبْرَانُ» بِالْعَجْزِ وَالنَّهْرِ

Bâbil Kulesi güzellik bakımından ondan geride kalır. Kisra'nın sarayı da acizlik ve yenilgi içinde onların güzelliğini itiraf etmektedir.

Şair, piramitleri tarihteki güçlü ve ihtişamlı yapılar olarak kabul ederek, Bâbil Kulesi ve Kisra Sarayı'nı bu yapılarla karşılaştırmaktadır. Bâbil Kulesi, sadece bir mimarî yapı olarak değil, aynı zamanda Bâbil İmparatorluğu'nun siyasî ve kültürel gücünü sembolize eden önemli bir yapı olarak bilinmektedir. Sasani İmparatorluğu'nun merkezi ve sembolü olarak kabul edilen Kisra Sarayı ise büyük kubbe ve gösterişli salonlarıyla imparatorluğun ihtişamını ve gücünü temsil etmektedir. Şair, piramitlerin, bu iki ihtişamlı yapıdan daha güzel ve güçlü olduğunu ifade etmektedir. Şair, sadece güzelliğin ya da sadece gücün tek başına bir anlam ifade etmediği, ancak güzellik ve güç bir araya geldiğinde bir değer ifade ettiğini söylemektedir. Şaire göre Bâbil Kulesi güzelliği, Kisra Sarayı ise gücü temsil etmekte, güç ve güzellik bir arada olmadığı için bu iki yapı piramitler gibi insan üzerinde bir etki bırakamamaktadır. Bu değerlendirme, şairin güzellik ve güç arasındaki dengeyi vurgulayarak yapıların sembolik ve estetik değerlerini anlamlandırma çabasını ortaya koymaktadır.

فَلَوْ أَنَّ هَارُوتَ ' انْتَحَى مَرَصِدِيهِمَا
لَأَلْقَى مَقَالِيدَ الْكَهَانَةِ وَالسِّحْرِ

Şayet Hârût tepelerine çıkıp görseydi onlardaki esrarı, sihrin ve kâhinliğin anahtarlarını anında bırakırdı.

İslamî literatürde kabul gören bir açıklamaya göre, Harut ve Marut, Allah'ın izniyle insanlara sihrin doğasını, etkilerini ve tehlikelerini öğreten iki melektir. Harut ve Marut'a bu görevin, insanların bu tür bilgileri kötüye kullanmamaları ve sihrin zararlı etkilerinden korunmaları amacıyla verildiği bilinen bir gerçektir. Bu beyitte şair, Hârût gibi güçlü bir varlığın piramitlerin sırları ve büyüklüğü karşısında büyü ve kâhinlikten vazgeçeceğini söyleyerek piramitlerin insanı büyüleyen ve şaşkınlık içinde bırakan

yapısını ortaya koymaktadır. Şair, piramitlerin sahip olduğu gizem ve etkileyicilik seviyesinin, bilinen tüm sihir ve kâhinlikten daha üstün olduğunu belirterek, piramitlerin insanlık tarihinde sahip olduğu özel yeri ve derin etkiyi mübalağalı bir şekilde dile getirmektedir.

كَأَنَّهُمَا تَدْيَانِ فَاصْنَا بِدِرَّةٍ مَنْ النَّيْلِ تَرَوَى غَلَّةَ الْأَرْضِ إِذْ تَجْرَى

Sanki o iki piramit yeryüzünün susuzluğunu gideren Nil nehri aktığı zaman onun suyuyla dolup taşmış iki göğüstür.

Bu beyitte, şair Keops ve Kefren piramitlerini, bir anne göğsünün sütle dolu iri göğüslerine benzetmektedir. Bu benzetmeyle, piramitlerin sadece mimarî yapılardan ibaret olmadığı, aynı zamanda şefkat ve verimliliğin sembolleri olarak da görüldüğünü ifade etmektedir. Nil Nehri ise taşkın sularıyla çevresine bereket saçan bir kaynak olarak betimlenmektedir. Şairin bu benzetmesi, piramitlerin antik Mısır toplumunda yaşamın ve bereketin sembolü olarak görüldüğü ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Piramitlerin annenin göğsünden çıkan süt gibi hem koruyucu hem de besleyici bir rol üstlendiği şeklindeki tasvir, antik dönem insanının doğaya ve yaşam kaynaklarına olan saygısını ve bu yapıların insanlık için ne denli önemli olduğunu yansıtmaktadır.

يُقَلِّبُ نَحْوَ الشَّرْقِ نَظْرَةَ وَامِقٍ كَأَنَّ لَهُ شَوْقًا إِلَى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

O sanki güneşin doğuşunu istercesine hep Doğuya doğru özlemle bakar.

مَصَانِعُ فِيهَا لِلْعُلُومِ غَوَامِضٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ ابْنَ آدَمَ ذُو قَدْرٍ

Yapılışlarında ilimlerin sırları bulunur ki bu da insanın kudretine işaret eder

رَسَا أَسْلُهَا ، وَامْتَدَّ فِي الْجَوِّ فَرَّغَهَا فَأَصْبَحَ وَكَرَأَ لِلْسَّمَائِكِينَ وَالنَّسْرِ

Kökleri derine uzanır, dalları gökyüzüne uzanır, şimdi balıkçıların ve kartalların sığınağı oldu

Şair, yukarıdaki beyitlerde piramitleri, uzun ömürlü ve dayanıklı olmalarıyla bilinen asırlık çınar ağaçlarına benzeterek Mısır'ın derin ve köklü tarihine vurgu yapmaktadır. Bu benzetme, piramitlerin tarihî ve kültürel anlamda ne kadar önemli ve köklü olduğuna işaret etmektedir. Bu benzetme, piramitlerin sadece mimarî harikalar olarak değil, aynı zamanda Mısır'ın kadim medeniyetinin simgeleri olarak da değerlendirilmesini sağlamaktadır. Ancak şair, Mısır halkının bu eşsiz eserlerin değerini yeterince anlamayıp, onlara gereken önemi göstermediği için derin bir üzüntü duymaktadır. Piramitlerin günümüzde sadece balıkçılara ve kartallara sığınak olması, Mısır halkının tarihî mirasına karşı ilgisizliğini ve ihmalkârlığını yansıtmaktadır. Şair, bu durumdan dolayı duymuş olduğu üzüntünün bir sonucu olarak halkına sitem etmekte, piramitleri sadece tarihî ve kültürel miras olarak değil, aynı zamanda Mısır halkının millî kimliği ve bilincinin bir parçası olarak kabul ederek büyük bir özenle koruması gerektiğini bildirmektedir. Güneşin doğuşunu ister gibi hep doğuya doğru bakması ise Ortadoğu'da önemli bir yeri olan Mısır'ın bir gün ayağa kalkacağına dair umudunu ifade etmektedir.

فَتَمَّ عُلُومٌ لَمْ تَفْتَحْ كِمَامُهَا وَتَمَّ رَمُوزٌ وَحِيهَا غَامِضُ السِّرِّ

Henüz açığa çıkmamış ilimler vardır, sırları gizemli olan semboller vardır

إِذَا مَا فَتَحْنَا قَفْلَ رَمَزٍ بَدَتْ لَنَا مَعَارِضُ لَمْ تَفْتَحْ بِرِيزِجٍ وَلَا جَبْرِ

Eğer sembolün kilidini açarsak, bizim için açılmamış pazarlar belirir, hiçbir kilit veya zorlama olmadan.

فَكَمْ نُكْتِ كَالسِّحْرِ فِي حَرَكَاتِهِ تُرِيكَ مَدَى الرُّوحِ فِي مُهَجَةِ الذَّرِّ

Ne kadar çok sır, sanki sihirli hareketlerinde, Seni ruhunun derinliklerinde dolaştırır, atomun kalbinde.

سَكْرُنَا بِمَا أَهْدَتْ لَنَا مِنْ لُبَابِهَا فَيَا لَكَ مِنْ سَكْرِ أُتِيحَ بِلَا حَمَرٍ

Onun bize sunduğu bilgilerle sarhoş olduk, , şarap getirmeden geldiğin halde!

Şair, piramitlerin önemli sırların sembolü olduğunu düşünerek bu sembollerin kilitlerini açmanın insanlara derin bilgi ve kavrayış sağlayabileceğini ifade etmektedir. Şaire göre, bu semboller sadece fiziksel dünyayla değil, aynı zamanda ruhsal ve metafizik gerçekliklerle de ilişkilidir. Şiirde geçen "pazarlar" ifadesi, insanın keşfettiği sırların zenginliğini ve çeşitliliğini temsil etmektedir. Piramitlerin bünyesinde barındırdığı sırlar anlaşıldığında Mısır halkının güzelliklerle dolu bir dünyaya kavuşacağı belirtilmektedir. Bu sırlar, güzelliklere açılan kapıların kilidine benzetilmektedir. Şiirde geçen "ruhun derinliklerinde dolaşma" ifadesi, sembollerin ve sırların keşfi sürecinde insanın içsel yolculuğunu ifade etmektedir. Bu yolculuk, insanı fiziksel varlığının ötesindeki gerçekliklere yönlendirerek ona derin bir kavrayış ve bilgelik kazandırmaktadır. Şair, atomların ve evrenin derinliklerindeki sırların sembollerle ifade edildiğini ve bunların keşfinin insanı sarhoş edici bir deneyim olduğunu belirtmektedir. Bu, evrenin sırlarının ve doğanın yasalarının insanı hayran bırakan bir güzellik ve anlamla doldurabileceğine işaret etmektedir. Bu şiirde, sembollerin ve gizemlerin keşfinin insanın bilinci üzerindeki etkisi vurgulanmakta ve bu keşif sürecinin insanı daha derin bir anlayışa ve bilgelik seviyesine taşıyabileceği anlatılmaktadır. Şairin, piramitler ve onların sembolik anlamları üzerine yaptığı bu derin analiz, hem tarihî hem de metafiziksel bir perspektif sunarak, okuyucuyu fiziksel dünyanın ötesine geçmeye davet etmektedir. Bu süreç, insanın içsel dünyasında bir aydınlanma ve bilgiye ulaşma çabası olarak görülmektedir. Şiir, bu bağlamda, insanın kendini ve evreni anlama yolculuğunda semboller ve gizemlerin oynadığı kritik rolü gözler önüne sermektedir.

أَلْحُوا عَلَيَّهَا بِالْخَيَّانَةِ وَالْغَدْرِ وَمَا سَاءَ نِي إِلا صَنِيْعُ مَعَاشِرٍ

Ona ihanette ısrar ettiler bana kötü gelen onların yaptıklarıdır.

مَحَاسِنٌ كَانَتْ زِينَةَ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ أَبَادُوا بِهَا شَمْلَ الْعُلُومِ وَشَوْهُوا

Onlar, onunla bilginin bütünlüğünü yok ettiler ve güzellikleri, kara ve denizin süsü olanları çirkinleştirdiler.

وَشَلُّوا يَدًا كَانَتْ بِهَا رَايَةُ النَّصْرِ فَكَمْ سَمَلُوا عَيْنًا بِهَا تُبْصِرُ الْعِلْمَ

Onunla ne kadar çok göz açtılar ki yücelikleri görsün ve onunla ne kadar da zaferin bayrağı olan elleri felç ettiler.

تَمَنَّوْا لِقَا الدَّرِّ جَهْلًا وَمَا دَرَوْا بِأَنَّ حَصَاَهَا لَا يُقَوِّمُ بِالذَّرِّ

Onlar, incinin kırıntılarını cehaletle arzu ettiler, ancak incinin taşının inciyle yer değiştiremeyeceğini

bilmediler.

وَقَلُّوا لَجَمْعِ النَّبْرِ صُمَّ صُحُورَهَا وَأَيْسُرُ مَا قَلُّوا أَغْلَى مِنَ النَّبْرِ

Onlar, saf altını eritmek için taşlarını sağır kıldılar. Ve erittikleri en kolay olan, en değerli altından daha pahalıydı

Bu beyitlerde, şair, ihanetin bilime, sanata ve toplumun değerlerine verdiği zararı vurgulamaktadır. Şair, ihanet edenlerin kendi cehaletleri ve hırsları yüzünden toplumun en değerli ve güzide unsurlarını yok ettiklerini ifade etmektedir. Bu durum, ihanetin sonuçlarının sadece bireysel değil, toplumsal boyutta da ne kadar yıkıcı olduğunu göstermektedir. Şair, ihanetin toplumsal ve kültürel değerler üzerindeki tahribatını betimleyerek, bu kişilerin amaçlarına ulaşamamalarına rağmen geride bıraktıkları hasarın derin ve kalıcı olduğuna dikkat çekmektedir. İhanet edenler, kendi çıkarlarını ön planda tutarak, toplumun en önemli değerlerine zarar vermekte ve bu değerlerin yok olmasına sebep olmaktadır. Bu durum, toplumun uzun vadede büyük kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Şairin betimlemeleri, toplumsal ve kültürel değerlerin korunmasının önemini ve ihanetin bu değerlere verdiği zararın da büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için bilime, sanata ve kültürel değerlere sahip çıkılması gerektiğini vurgulayan şair, ihanetin bu süreçte ne denli yıkıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda, şairin eserinde, ihanetin toplumun bütünlüğüne ve geleceğine yönelik tehditlerinin altı çizilmekte ve bu tehditlere karşı uyanık olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

“Gize’de ve Busayr bölgesinde küçük büyük pek çok piramit bulunmakta olup bazıları çamurdan, bazıları kerpiçten, ancak çoğunluğu taştan inşa edilmiştir Gize’de bulunan küçük çaptaki piramitlerin birçoğu Selahâddin Eyyûbî (ö. 589/1193) döneminde Bahaeddin Karakuş²⁷ (ö. 597/1201) eliyle yıkılmıştır. Şair, bu beyitlerde, ihanet edenlerin kınanacak kötü kimseler olduğunu belirtmektedir. İhanet edenler, bu davranışlarıyla bilimin bütünlüğünü yok etmiş ve kara ile denizin güzelliklerini çirkinleştirmişlerdir. Bu insanlar, yücelikleri görmek için açılan gözleri kör etmiş ve zaferin bayrağını taşıyan elleri felç etmiştir. İncinin kırıntılarını cehaletle arzulayan bu kişiler, incinin değerinin taşla değiştirilemeyeceğini bilmemektedirler. Saf altını elde etmek için taşlarını sağır kılan bu kimseler, erittikleri en basit şeyin bile en değerli altından daha kıymetli olduğunu anlayamamışlardır. Sonuç olarak, bu insanlar emellerine ulaşamamış ve arkalarında ihanetlerinden dolayı bir iz bırakmamışlardır” (Can, 2019: 265).

مَنَاهُمْ وَلَا أَبْقُوا عَلَيْهَا مِنَ الْخَنْرِ وَلَكِنَّهُمْ خَابُوا فَلَمْ يَصِلُوا إِلَى

Fakat onlar hüsrana yaşadılar ve amaçlarına ulaşamadılar ve onda bir iz bile bırakamadılar

إِلَى الْعَيِّ أَخْلَاقُ نَبْتِنَ عَلَى غَمْرِ فَتَبَّأَ لَهُمْ مِنْ مَعَشَرَ نَرَعَتْ بِهِمْ

Onlara ne kadar yazık ki, onları toplumdan ayıran, onları derinliklerin içine çeken bir ahlakla donatıldılar

عَدْوَةٌ مَا سَادَتْهُ فِينَا يَدُ الْفِكْرِ أَلَا قَبَّحَ اللَّهُ الْجَهَالََةَ إِنَّهَا

Evet, Allah cahilliği rezil etti, çünkü düşüncenin eliyle bizi sıkı sıkıya bağlayan düşmanımızdır.

Yukarıda verilen beyitlerde verilen ihanet teması, şairin, Mısır’ın tarihî ve kültürel mirasına duyduğu derin sevgi ve bağlılığı yansıtmaktadır.

لَأَعُولَ مِنْ حُزْنِ عَلَى نُو □ الدَّهْرِ فَلَوْ رَدَّتِ الْأَيَّامُ مُهْجَةَ هُرْمِسِ

Eğer günler, Hermes'in neşesine dönseydi, zamanın döngülerindeki acılardan dolayı üzüntüyü desteklerdim.

Şair, yukarıda verilen beyitte mitolojik kahraman Hermes'i sembol olarak kullanmaktadır. Hermes, mitolojide lirin mucidi olarak tanınmasının yanı sıra, tanrıların habercisi olarak özgürce ve hızla ölümlüler ile ilahların dünyaları arasında dolaşabilme yeteneğiyle de bilinmektedir. Bu yönüyle tanrılar ve insanlar arasında bir rehber olarak sınırların aşılmasını sembolize etmektedir. Şair, bu sembolik figürü kullanarak, zamanın getirdiği acılara ve talihsizliklere karşı duyulan üzüntüyü dile getirmektedir. Beyitte, "Eğer günler, Hermes'in neşesine dönseydi, zamanın döngülerindeki acılardan dolayı üzüntüyü desteklerdim" ifadesi, Hermes'in neşesi ve özgürlüğü ile zıtlık oluşturan bir zaman döngüsüne işaret etmektedir. Şair, bu karşıtlığı kullanarak, zamanın getirdiği değişim ve acılara karşı duyulan derin hüznü vurgulamaktadır. Hermes'in sembolizmi, burada zamanın getirdiği sıkıntılara karşı bir çözüm veya teselli arayışını temsil etmektedir. Hermes'in neşesi ve rehberliği, şairin özlem duyduğu bir ideale, zamanın zorluklarına karşı bir direnç ve umut sembolüne dönüşmektedir. Bu şekilde, şair, mitolojik kahramanların sembolik gücünü kullanarak, insanlığın evrensel acılarına ve hayal kırıklıklarına dikkat çekmekte ve okuyucuyu derin düşüncelere sevk etmektedir.

إِلَىٰ ذَٰلِكَ الْبُرْجِ الْمَطْلِيِّ عَلَى النَّهْرِ فَيَا نَسَمَاتِ الْفَجْرِ أَدِّي تَحِيَّتِي

Öyleyse, sabah esintileri, selamımı iletin, O nehre bakan kuleye doğru

فَصُوبِي عَلَيْهَا بِالنَّيَّارِ مِنَ الْفَطْرِ وَيَا لَمَعَاتِ الْبُرْقِ إِنْ جُزْتَ بِالْحَمَىٰ

Ve ey şimşeklerin parlaklığı, eğer korunma ile ödüllendirilirsen, Bana, ona doğru, damlaların yağmuruyla yönelin

بِهَا لَا بَرَبَاتِ الْقَلَائِدِ وَالشَّدْرِ عَلَيْهَا سَلَامٌ مِنْ فُؤَادِ مُتَمِّمٍ

Ona geleneklerin ve köhne düşüncelerin sahiplerinden değil, tutkulu bir kalbin sevgisiyle selam

خُلُودَ الدَّرَارِيِّ وَالْأَوَابِدِ مِنْ شِعْرِي وَلَا بَرَحَتْ فِي الدَّهْرِ وَهِيَ خَوَالِدٌ

Sonsuza dek dertlerim şiirde yaşayacak ölümsüz olan zaman durdukça (el-Bârûdî, 1998: 221).

Şairin yukarıda verilen beyitleri, doğanın unsurlarını kullanarak özlem ve sevgi duygularını ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. İlk beyitte, sabah esintilerinden, selamımı nehre bakan kuleye iletmelerini istemektedir. Bu, şairin belirli bir mekâna ve o mekânda bulunan bir varlığa duyduğu derin bağlılığı ve özlemi göstermektedir. Sabah esintileri, tazelik ve yenilenme sembolü olarak, bu selamı ileterek şairin duygularını yansıtmaktadır.

İkinci beyitte, şair, şimşeklerin parlaklığından korunma sağlanabilirse, yağmur damlalarıyla birlikte selamını iletmelerini istemektedir. Şimşek ve yağmur burada hem doğanın güçlerini hem de şairin duygularının yoğunluğunu temsil etmektedir. Üçüncü beyitte, şair, selamını geleneksel ve köhne düşüncelerin sahiplerinden değil, tutkulu bir kalbin sevgisiyle göndermektedir. Bu ifade, şairin duygularının samimiyetini ve derinliğini ortaya koymaktadır. Son beyitte ise şair, dertlerinin şiirlerinde ölümsüzleşeceğini ve zaman durdukça bu dertlerin şiirlerde yaşamaya devam edeceğini ifade etmektedir. Bu, şairin duygularının ve deneyimlerinin kalıcılığını ve şiir aracılığıyla ölümsüzleşmesini anlatmaktadır. Şair, kendi duygusal dünyasının ve yaşadığı acıların, şiir sayesinde ebedî hale geleceğini

vurgulamaktadır.

Bu beyitlerde, şairin doğa unsurlarını kullanarak duygularını ifade etme biçimi, romantik bir üslupla birleştirilen derin bir duygusal bağlılığı ve özlemi gözler önüne sermektedir. Şairin duyguları, doğanın gücüyle ve kalıcılığıyla birleşerek daha da güçlü bir anlam kazanmaktadır. Bu, şairin duygusal dünyasının doğayla olan ilişkisini ve bu ilişkinin edebî bir ifade biçimine dönüşmesini yansıtmaktadır.

3. Mehmet Akif Ersoy'un Kâhire'de Geçirdiği Onbir Yılım Ardından İstanbul'a Dönüşü

Mehmet Âkif, İnandığı siyasî değerlerin ülkede kabul görmediğini ve görmeyeceğini düşünerek 1923-1925 yılları arasında yalnızca kış aylarını geçirmek üzere Mısır'a gitmiş ve 1926 yılında ailesi ile birlikte oraya yerleşerek 1936 yılına kadar Hilvan'da yaşamıştır. “1926 yılından 1936'ya kadar Mısır'a bu defa on yıl kalmıştır. Kahire'ye uzak Hilvan'da yaşayan Âkif, Camiatu'l-Mısıryye Darülfünunu'nda Türk Dili ve Edebiyatı derslerini vermek üzere görevlendirildiğinde haftada iki gün Kahire'ye gitmiştir” (Doğan, 2021: 108)

1925 yılında dostu Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a giden Mehmet Akif Ersoy Kâhire'de yerleşir. “Kâhire'de Hilvan semtinde kaldığı on bir yıllık zaman diliminde Kâhire Üniversitesi'nde ders vermeye devam etmiştir” (Kalyon, 2017: 127).

Mehmed Akif Ersoy, Kâhire'ye gittiğinde Yozgatlı İhsan Efendi ile tanışarak onun ders verdiği medreseye giderek günlerinin bir kısmını orada geçirmiş ve İhsan Efendi ile Kur'ân Meâli çalışmasını kontrol edip son şeklini vermeye çalışmıştır.

Ersoy, Kâhire'de vatanından uzak bir şekilde yaşadığı zorlu günlerde huzur içinde ölmeyi arzu etmiş ve duygularını şu beyitle ifade etmiştir: “Çöz de artık yükümün kör düğüm olmuş bağı; Bana çok görme ilâhî bir avuç toprağını” (Eşref, 1962: 248).

1936 yılında kaleme aldığı “Serap” başlıklı mısralar onun bu hayatta yaşadığı zorlukları ve bu zorluklar karşısında hissettiklerini dile getirmektedir.

Arkamda serilmiş yere bir mâzi var
Karşımdaki müstakbelim ondan da harâb
Hâl ortada, bir çöl ki sudan vaz geçtim,
Yok ye'simi aldatmaya bir damla serap

Tüm şiirlerini topladığı “Safahat” adlı şiir kitabı için de şu mısraları kaleme almıştır:

Arkamda kalırsın, beni rahmetle anarsın
Derdim, sana baktıkça biçâre kitabım
Kim derdi ki: Sen çök de senin arkana kalsın
Uğrunda harâb eylediğim ömr-i harâbım

“Dostlarına ve misafirlerine karşı ne kadar cömert olduğu bilinen Mehmet Âkif'in Mısır dışından gelen yatılı misafirlerinin de olmasının özellikle mali buhranın herkesi etkilediği böylesi zamanlarda

onu daha çok etkilediği söylenebilir” (Kurt,2023:120). Mehmet Akif, hayatı boyunca karşılaştığı zorluklarla mücadele ederken, bu zorlu yaşamda kendisiyle birlikte mücadele veren karısına karşı

hislerini ve ona konforlu ve huzurlu bir hayat sunamamanın mahcubiyetini, "Hayat Arkadaşıma" başlıklı dörtlüğünde şu şekilde dile getirmektedir:

Seni bir nûra çıkarsam, diye koştum durdum,
 Ey, bütün dalgalı ömrümde, hayat arkadaşım!
 Dağ mıdır, karşı gelen, taş mı, hep aştım, lâkin.
 Buruşuk alnıma çarpan bu sefer kendi taşım!

Mısır'da bulunduğu süre zarfında zor koşullar altında yaşamasına rağmen doğruluğuna inandığı ilkelerden asla taviz vermeyen bu büyük şair, vatanına küsmediğini ancak kırgın olduğunu, bulunduğu ülkede Türk dili ve kültürünü yayma çabalarıyla ortaya koymuştur. Mehmet Akif Ersoy ölümünden birkaç ay önce İstanbul'a gelmiş ve Abbas Halim Paşa'nın Beyoğlu'nda bulunan Mısır Apartmanı'ndaki dairesine yerleşmiştir. Ömrünün son zamanlarını vatanında geçiren büyük şair, "27 Aralık 1936'da Pazar günü akşamı saatler 19:45'i gösterirken vefat etmiştir" (Özçelik, 2017). Cenazesi üniversite öğrencilerinin ve halkın yoğun ilgisiyle Beyazıt Camisi'nden kaldırılarak, Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Onun cenaze merasimini Mustafa Özçelik, Somuncu Baba Dergisi'nde yer alan makalesinde şu şekilde anlatmaktadır:

"Al sancakla siyah Kâbe örtüsüne sarılan tabut, üniversite gençlerinin bir ürperme manzarası alan elleri üstünde gidiyordu. Cenazenin arkasında yekpare bir karaltı yürüyordu; bunda bir damla 'teşkilat' yoktu; bunlar bir işaretin, bir teşekkürün topladığı insanlar değildi. Kendi kendilerine gelenlerin oluşturduğu saflardı. Sırf cenazeye gelmiştiler ve bu, şahidi olmayan gözde dostluktu. Merasim, tam bir "fukara cenazesi" görünümündeyken, birdenbire binlerce insanın katılımıyla halka ve gençliğe mâl olan cenaze, daha sonra Beyazıt Camii avlusundan alınarak Edirnekapısı'na kadar ellerde taşındı. Kefenin üzerine bayrak sarılan naaş, Kur'ân ve İstiklâl Marşı ile defnolundu" (Özçelik, 2017: 206).

Ölümünün ardından kendisinden sürekli söz edilen şair, bazı edebiyatçılar tarafından millî şair olarak kabul edilmiş, bazı edebiyatçılar tarafından da İslam şairi olarak değerlendirilmiştir. "Kimi yazarlar, tüm hayatı İslamî bir çizgide devam eden Âkif'in tamamen İslamî/İslamcı bir şair olduğunu belirtirken, kısmen millî kimliğine atıfta bulunmuştur. Yazarlardan bazıları ise, Âkif'i millî kimliğinden tamamen soyutlayıp sadece İslamî bir şair ve şahsiyet olarak tarif ve tavsif etmiştir" (Öztürkçü, 2015: 15).

4. Mehmed Akif Ersoy'un *Firavun'la Yüz Yüze* Şiiri'nin Tahlili

"Firavun'la Yüz Yüze" şiiri Akif'in 29 Aralık 1923 tarihinde Hilvan'da yazdığı bir şiirdir. 215 beyitten oluşan ve Fahrü'n-nisâ Emîre Hadice Hanımefendi Hazretlerine ithaf ettiği *Firavun'la Yüz Yüze* şiiri, Safahat'ın yedinci kitabı olan *Gölgeler'e* dâhil edilerek *el-Zilâl* ismiyle Kâhire'de Arapça olarak yayımlanmıştır. "Firavun'la Yüz Yüze şiiri Akif'in 29 Aralık 1923 tarihinde Hilvan'da yazdığı bir şiirdir" (Hüküm, 2021). Şair, şiirin ilk mısralarında Krallar vadisine varma arzusunu şu şekilde dile getirmektedir. Şiir, Nil Nehri üzerinde yelkenlilerle yapılan bir geziyle başlamakta ve Akif'in Mısır'ın Firavun'u olan İkinci Amnofis'in mezarına yaptığı ziyareti ele almaktadır.

Şu bağı yelkeni çözsek de nehri atlayarak,
 Biraz da karşıki vadiye doğru yollansak.
 Güneş çocuk: Yoracak hali yok, sular durgun,
 Gelin gecikmeyelim, tam zamanı yolculuğün.
 Kürekler işlesin öyleyse, durmadan gideriz

Mehmet Akif Ersoy, dizelerinde okuyucuyu bir yolculuğa davet ederek şiire başlamakta. Bu çağrı,

hem fiziksel hem de metaforik anlamda yeni keşiflere ve deneyimlere açık olmayı teşvik etmektedir. Şair, okuyucuyu bağlarından kurtulup özgürlüğe ve keşfe davet etmektedir. Güneşin çocuk olarak nitelendirilmesi, masumiyeti ve enerjiyi simgelerken, durgun sular ise bu yolculuğun huzur dolu bir ortamda geçeceğini ima etmektedir. Şair, fırsatın kaçmaması gerektiğini belirterek, şu anın yolculuk için en uygun zaman olduğunu vurgulamaktadır. Bu ifade, anın değerinin farkında olunması gerektiğini ve mevcut fırsatların değerlendirilmesi gerektiğini ima etmektedir. “Küreklerin işleyişi” insanın çabasını ve azmini simgelerken, “durmadan gideriz” ifadesi ise bu çabanın sürekliliğini ve hedefe ulaşma konusundaki kararlılığı ifade etmektedir. Bu, okuyucunun hedeflerine ulaşma yolunda sürekli ve kararlı bir şekilde ilerlemesi gerektiğine dair bir mesaj içermektedir. Bu imgeler, okuyucunun yolculuğa dair pozitif bir beklenti içinde olmasını sağlamaktadır. Daha sonraki mısralarda şair, Nil nehrinin, geçtiği yerleri ihya ettiği gerçeğine değinilerek verimlilik ve coğrafik açıdan önemi anlatılmaktadır. Bu mısralar, Yunanlı tarihçi Herodot’un, Mısır için “Nil’in armağanı” ifadesini hatırlatmaktadır (Toynbee, 1960: 58).

Fakat, bu "Nîl-i mübârek" mezar kadar hissiz
Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcî
Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı
Huzûr içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor
Semâyı altına sermiş, derin derin uyuyor

Şair, yukarıda verilen beyitlerde *teşhis* sanatı kullanarak Nil nehrine insanî özellikler yüklemektedir. “Mubarek Nil” ifadesi, Nil Nehri'nin tarihî ve kültürel önemine işaret ederken, şairin onu, mezar kadar hissiz olarak nitelendirmesi, nehri duygusuz ve cansız bir insan olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Şair, Nil Nehri'nin acı hissetmemesini eleştirmekle kalmayıp, tam tersine ninniler duyuyor gibi huzur içinde olduğunu belirtmektedir. "gökyüzünü altına sermek" ifadesi, gökyüzünün Nil Nehri'nde yansması sonucu oluşan bir yatak gibi kullanmak, geniş ve rahat bir şekilde uzanmak anlamında metaforik olarak kullanılmaktadır. “Gökyüzünün suda aksinin “semayı altına sermiş” uyuyan bir Nil manzarasında kendini gösterir. Görsel imajla dünyanın tersyüz edilmesi ve bunun hissettirilmek istenen dinginliğe bağlanması şiirin ifadesini kusursuz bir sessizliğe bürüyor” (Hüküm, 2021).

Bu tür ifadeler genellikle doğa, huzur ve genişlik hissi yaratmak için kullanılarak okurun hayal gücünü canlandırmaktadır. Şiirsel ve mecazlı bir dille, kişinin doğayla bütünleşmiş bir şekilde huzurlu bir uyku içinde olduğunu betimlemektedir. Bu sakinlik ve huzur hali, nehri bir insana benzeterek, onun duyarsızlığına yapılan bir eleştiridir.

Şu, sermediyeti hâlâ sayıklayan, âsâr,
Ki hây u hûy-i medîdiyle inlemişti civâr...
Bugün, sütunlarının küskün ihtişamıyla,
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nîl'e!

Piramitlerin yapılma amacı olan ölümsüzlüğe ulaşma çabasının gerçekçi olmayan bir hedef olduğu ve bu nedenle “ölümsüzlüğü sayıklayan eserler” olarak nitelendirildiği ifade edilmektedir. *Sayıklamak* ifadesi, mantıklı olmayan bir şeyi sürekli dile getirmek ya da insanın akli başında değilken ağzından bilinçsizce dökülen ifadeleri kastetmektedir. “Unutulmuşluktan ölümsüzlüğü elde edemeyecek olmanın hissi ve belki de eskimekten kaynaklanan küskün ihtişâmın bir anda suda tepetlak oluvermesi, suyun ve yansımının madde karşısındaki esnekliği ile birlikte acı bir ironi yaratmaktadır” (Hüküm, 2021).

Yanaştık öyle mi? A'lâ! Geniş de bir kumsal;

Hemen basıp çıkalım, açmasın kenardaki sal.
 Zemîn epey batıyor: Yolcu geçmemiş çokluk...
 Şu hurmalıkları tuttuk mu, oh, kurtulduk...
 Meğer hiç öyle değilmiş, ne inkisâr-ı hayâl:

“Yanaştık öyle mi?” cümlesi bir umut ve beklentiyle başlanan bir yolculuğu teyit etmeye yönelik bir ifadedir. “A'lâ! Geniş de bir kumsal” ise, umutların geniş ve ferah bir alanı temsil ettiği, başlangıçtaki iyimserliği vurgulamaktadır. “Kenardaki sal” ifadesi, olası bir tehlikeyi veya engeli simgeleyerek, karşılaşılması muhtemel zorlukları ve beklenmeyen durumlarla başa çıkma gerekliliğini vurgulamaktadır. Şair, “zemîn epey batıyor” ifadesi ile yolculukta bazı zorluklarla karşılaşılabileceklerini haber vermektedir. Bu zorlukların üstesinden gelineceği, rahatlama ve sevinç hissedileceği müjdesi ise “Hurmalıkları tutmak ifadesi” ile ifade edilmektedir. Şair, “inkisâr-ı hayâl” ifadesi ile, başlangıçtaki umutların gerçekleşmediğini ve yaşanan hayal kırıklığını anlatmaktadır.

Henüz harîm-i zilâinde bir cihan saklar
 O, belki yetmiş asırlık, mehib "Karnak"lar
 Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı

Şair, Nil'in gölgelerinde bir dünya sakladığımı, yani tarihî ve kültürel olarak çok derin ve zengin olduğunu anlatmaktadır. Antik Mısır'ın ünlü Karnak tapınaklarına da atıfta bulunarak Nil'in böylesine büyük bir medeniyete tanıklık ettiğini ima etmektedir. “Mehmet Akif, burada Karnak hakkında kullandığı “yetmiş asırlık” ifadesiyle Mısır'ın yedi bin yıllık tarihinden bahsetmektedir” (Yıldız, 2022). Şair, Nil Nehri'nin tarih boyunca insanların çabalarına, emeklerine ve acılarına tanık olduğunu, ancak buna rağmen duyarsız kaldığımı vurgulamaktadır. Bu dizeler, şairin Nil Nehri'ne yönelik eleştirel ve melankolik bir bakış açısını yansıtmaktadır. Nehir, bir yandan kutsal ve tarihsel bir sembol olarak değer görürken, diğer yandan insana ve onun acılarına karşı duyarsız ve kayıtsız bir doğa unsuru olarak tasvir edilmektedir. Bu zıtlık, şairin hem tarihî ve kültürel mirasa olan saygısını hem de doğanın insan acılarına karşı olan kayıtsızlığını ifade etmektedir.

Kefen soyanlar adammış, bu fareler canavar!
 Delik deşik kayalıklar, delik deşik sağ sol:
 Mezar araştırıyor her tarafta bir sürü kol.
 Sürüklenir sıralanmış paçavra enkâzı,
 Zuhûr eder diye, altında mumyalar bazı,
 Didiklenir, elenir, kül, kemik, bütün kümeler,
 Nedir bu acz-i beşer karşısında hırs-ı beşer?

Dizelerde, tarihe, doğaya ve ölüme saygısız insanların mezarları değerli bir şeyler bulup çıkarmak amacıyla yağmaladıkları anlatılarak hırs ve açgözlülüğünden dolayı doğayı ve tarihi yok etmeleri eleştirilmektedir. Kazı ve yağmalama faaliyetleri, insanın açgözlülüğünün ve merhametsizliğinin bir sembolü olarak kullanılmaktadır. “**Kefen soyanlar adammış, bu fareler canavar!**” dizesi, mezar soyguncularını insanlar olarak nitelendirirken, onların eylemlerini farelerin yaptığına benzetererek bu soyguncuların canavarca davrandığımı ifade etmektedir. İnsan suretinde olan bu kişilerin, içlerinde barındırdıkları canavarlığı ve fare gibi alçakça davranışlarını eleştiren bir bakış açısı sunulmaktadır.

Şiirin genelinde, insanın mezarları soyarak ölüleri rahatsız etmesi, hem ölüye hem de yaşayanlara

saygısızlık olarak görülür. Bu davranışlar, insanın sadece maddî kazanç peşinde koşarken manevî değerleri göz ardı etmesinin bir eleştirisidir.

Ne ihtişâm-ı İlâhî! Ne saltanat!
Ne celâl! Eteklerinde zemin,
devre devre izmihlâl.
Bu cephe fecr-i ezelden örülmüş olsa gerek;
Gurûb alevleri, yâhud, tahaccür eyleyerek,
Haris emelleri tehdide etmek üzre devam,

Şair, Firavun'un tanrısal bir güç ve büyüklüğe sahip olduğunu, saltanatının ve celalinin de bu büyüklüğü yansıttığını söyleyenlere küçümseyici ve eleştirel bir üslupla cevap vermektedir. “Eteklerinde zemin, devre devre izmihlâl” ifadesi ise yeryüzünün ve insanların, zaman içinde Allah'ın büyüklüğü karşısında yok oluşunu, çöküşünü anlatmaktadır. Firavun'un gücünün ve saltanatının kökenine dair bir metafor sunularak, “Bu cephe fecr-i ezelden örülmüş olsa gerek” ifadesi ile Firavun'un gücünün ve saltanatının tarihin derinliklerinden beri var olduğu anlatılmaktadır. Firavun'un gücünün ve saltanatının sürdürmek için her türlü zorbalık ve saldırganlık yöntemini kullandığını ifade edilmektedir.

Bu çehre miydi ki titrerdi karşısında zemîn?
Bunun mu handesi âfâka tarh ederdi enîn?
ayır, bu, çehre değil şimdi bir sicill - i azâb:
Bütün hutûtu perîşân, bütün meâli harâb,
Birer siyah uçurum, gürleyen, çakan gözetir;

Mehmet Akif, Firavun'un yüzünün, onu gören herkes üzerinde derin bir korku uyandıracak kadar dehşet verici olduğunu belirtilmektedir. Bu ifade, Firavun'un zulüm ve baskı dolu yönetimini ve halkı üzerinde kurduğu korku imparatorluğunu sembolize etmektedir. Ancak, günümüzde bu korkunç yüzün yerini işlediği günahların ve zulümlerin aldığı görülmektedir. Firavun, artık yalnızca yüzüyle değil, daha çok azapla dolu sicili ve günahlarıyla anılmaktadır. Bu durum, onun kibirli ve zalim karakterinin, hayatının sonunda nasıl bir akıbete sürüklendiğinin altını çizmektedir. Firavun'un, günahları ve zulmü dört bir yanını kuşatmış bir şekilde karanlık, korkunç bir sonu beklediği vurgulanmaktadır. Bu anlatım, Firavun'un sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda manevî ve ahlakî açıdan da çöküşünü ve sonunun ne kadar dehşet verici olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Firavun'un kibirli ve zalim karakterinin nihayetinde onu trajik bir sona sürüklediği vurgulanarak, zulmün ve adaletsizliğin kaçınılmaz sonuçları üzerinde durulmaktadır. Firavun'un yüzünün dehşet verici olması, başlangıçta fiziksel bir korkuyu simgelerken, zamanla bu korku yerini onun zalimce icraatlarına ve ahlaki çöküşüne bırakmaktadır.

O yıldırımların artık yerinde yeller eser!
Ölüm derinleşe dursun çökük şakaklarda,
Düğümlü bir acı hüsrân henüz dudaklarda,
Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
Bir ıstrâb -ı mehîbin zebûnu lâkin alın.
Yanık kütüklere dönmüş, karnın, kasık, el, ayak;
Yakında küllenerek hepsi târumar olacak.

Mehmet Akif, Firavun'un ölümünün ardından geride kalan yanmış kütüklere dönüşmüş vücudunu betimleyerek, iktidarın ve dünyevî hırsların geçici ve yıkıcı doğasını eleştirmektedir. "Yakında küllenerek hepsi târumâr olacak" ifadesi, Firavun'un bedeninin zamanla yok olacağını, geride hiçbir iz bırakmayacağını vurgulamaktadır. Şair, Firavun'un ölümünün ardından geride kalan leşine bakarak, onun bu dünyevî ihtişam uğruna milyonlarca insanın ruhunu inlemediğini sorgulamaktadır. Akif, Firavun'un hayatının ve ölümünün getirdiği felaket ve belayı şöyle ifade etmektedir: "Hayâtın ayrı felaket, memâtin ayrı belâ!" Bu dizeler, Firavun'un hem yaşamının hem de ölümünün felaket ve bela dolu olduğunu, dolayısıyla dünyevî hırsların ve zulmün sadece bu dünyada değil, ölümden sonra da bir anlam ifade etmediğini dile getirir. Firavun'un hayatını ve ölümünün trajedisini, onun zulmünün ve kibrinin sonucu olarak değerlendirmektedir.

Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!
Değer mi dağlan tırnakla, dişle oydurarak,
İçinde bir leş için muhteşem saray kurmak?
Nedir bu kokmuşa dünyâda olmadık tekrîm?

Şair, Firavun'un yaşamının ve ölümünün bir anlam bütünlüğü içinde değerlendirilmesini sağlayarak, insanın maddî hırs ve ihtişam arayışlarının sonuçlarını derinlemesine sorgulamaktadır. Firavun'un ölümünden sonra bedeninin çürüyerek koktuğunu ve toprağın bile onu saklamakta yetersiz kaldığını çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir. Firavun'un yaşamının ihtişamının ve görkemini, ölümünden sonra ortaya çıkan derin çürümüşlüğü ve boşluğu bile örtemediğini vurgulamaktadır. Firavun'un hayatı boyunca büyük zorluklar ve emeklerle inşa ettirdiği görkemli sarayların, aslında sadece bir leşi barındırdığı ve bu çabanın ne kadar anlamsız olduğu dile getirilmektedir. Bu durum, Firavun'un yaşadığı sürece sahip olduğu maddî zenginliklerin ve güç gösterilerinin ölümünden sonra ne denli anlamsız hale geldiğini ve ahlakî çöküşün kaçınılmaz sonucunu göstermektedir.

Sığındı mumyaya ciyfen, yegâne şaheserin;
Fakat, sığındı mı gufrâna rûh -ı derbederin?

Firavun'un ölümünden sonra mumyalama işlemiyle bedeninin korunduğunu ve bir tür nadide eser gibi saklandığı belirtilmektedir. Tüm bu çabaya rağmen Firavun'un ruhunun ölümünden sonra kurtuluşa erebilmesinin mümkün olup olmadığı sorusunu sorarak ölümden sonra yapılan mumyalama işleminin, ruhun kurtuluşu ve affıyla ilgili bir etkisi olup olmadığını sorgulamaktadır. Şair, Firavun'un ölümünden sonra yapılan tüm bu fiziksel koruma çabalarının ötesinde, asıl önemli olan şeyin ruhunun kurtuluşu olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bedeninin korunması, sadece dış görünüşünün muhafaza edilmesi anlamına gelirken, ruhun kurtuluşu ve afiyeti gerçek anlamda önemli olan bir husustur.

Peki, o nerde? Diyorduk, hemen zuhûr etti,
Benekli kırmızı benziyle parlayan lâhdi.
Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın camdı;
Başında düğme de varmış ki asrın evlâdı,
Koşup bükünce, ziyâ huzme huzme fişkıracak,
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak

Bu mısralarda şair, Firavun'un mumyasıyla karşılaşır karşılaşmaz hissettiği şaşkınlığı ve tiksintiyi ifade etmektedir. Firavun'un mumyasının fiziksel özelliklerini ve onun üzerinde bıraktığı izlenimi detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Firavun'un mumyasının aniden görüldüğünü ve benek benek kırmızı teni

üstünde kalın bir cam bulunduğunu ifade ettikten sonra onu, zavallı bir hortlak şeklinde tanımlamaktadır. Firavun'un mumyasının yüzyıllar sonra bile hâlâ görülebilir durumda olmasına rağmen, artık yaşamı olmayan, cansız bir varlık haline geldiğini, eski ihtişamından tek bir iz kalmamış şekilde korkutucu bir hayalet gibi görüldüğünü belirtmektedir. “Bu imge hortlağının arka planının zulüm, baskı ve kibir olduğu yavaş yavaş hissettirilmeye başlar. Anlatıcı ölümsüz olmak için çabalamanın çirkinleştirici ve acizlik dolu yüzünü cesedin karşısında açıkça ifade eder. Bu ifade artık tüm Firavunlar karşısında onurlu ve cesaretli fakat ezilmiş insanın savunusudur” (Hüküm, 2021: 101).

Adâletin ne şehâmetli bir tecellisi,
 Şu, leş görür gibi görmek İkinci Amnofisi!
 Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
 Bu Fir'avun ki, saraylar, sütunlar, âbideler,
 Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
 Bu Fir'avun ki eğilmişse boynu bir hakka,
 O sâde kendi bekâsıydı, kendi nefsiydi

Şair, yaşamı boyunca tüm dünyaya korku salan ve halkını zulümle yöneten Firavun'un cesedini bugün bir leş gibi görmenin adaletin tecellisi olduğunu ifade etmektedir. Şairin bu dizeleriyle vermek istediği temel mesaj, Firavun'un kibri ve dünyevi güç arayışının sonunda acı bir çöküşe ve yok oluşa yol açtığını; adaletin ve insani erdemini ise, bu türden kibirli ve zalim yönetimlerin insanlık üzerindeki yıkıcı etkilerine karşı bir çıkış noktası olduğudur. Firavun'un saraylarını, sütunlarını ve anıtlarını anlatarak, onun hayatını dünyevî ihtişamla geçirdiğini ve bu ihtişamın onun için ne denli önemli olduğunu belirtmektedir. Akif, şiirinde, okuyucuya insanın manevî değerlerini ve adaleti önemsemesi gerektiğini hatırlatırken, dünyevî ihtişamın geçici ve sonuçsuz olduğunu göz önüne sermektedir.

Bu Fir'avun ki, o zillin hayâl -i te'bîdi,
 Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,
 Muhâl olurdu huzûr ihtimâli dünyâda;
 Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbûsu,
 Cehennem olmadan evvel vücûd -ı menhûsu;
 Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan büküp belini,
 Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini
 Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
 Ki bir zaman tapılıp dendi: "Rabbüne'l-âlâ

Firavun'unun canlı hali ile ölüsü arasındaki farkı anlatan mısralar derin bir ironi ve eleştiri içermektedir. Firavun'un geçmişte tanrısal bir hükümdar olarak yüceltiği ve insanlar tarafından adeta kendisine tapıldığı vurgulanırken, ölümünden sonra geriye kalan sadece çürümüş bir beden olduğu vurgulanmaktadır. Bu, Firavun'un ihtişamının ve gücünün, ölümle birlikte geçici ve anlamsız olduğunu göstermektedir. Firavun'un bedeninin mumyalanması, onun geçmişteki ihtişamının ve gücünün anlamsız bir sembolü olarak değerlendirilmektedir. Akif'in bu dizeleriyle, Firavun'un hayatının ve ölümünün insanın dünyevî güç arayışlarının ve ölümsüzlük isteğinin ne kadar boş ve anlamsız olduğunu vurgulamaktadır. Firavun'un ölümü, insanın gerçek amacını ve değerini düşünmeye yönlendirmektedir. Çünkü tüm dünyevî güçler ve ihtişamlar, ölüm karşısında aciz kalarak insanı gerçek ölümsüzlüğe götürememektedir. Bu mısralar, insana varoluşsal sorularını sorgulatırken, dünya hayatının geçici

doğasını ve ölümün her varlık için kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

Ne intikâm-i İlâhî, ne sermedi hüsrân!
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil, üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan bedeni

Şair, Firavunun hayatta ulaşmak istediği ilahlık ve ölümsüzlük emelleriyle alay ederek onun tam bir hüsrân içinde olduğunu ifade etmektedir. Firavun'un mumyası, insanlara bir ibret sahnesi olarak ortada durmakta ve insanlar ona baktıkça dünya hayatında kibrin ve zulmün akıbetinin fena olduğunu anlamaktadırlar. Şair, Firavun'un ölüm sonrası durumunu betimlerken, onun artık yalnızca çıplak ve sefil bir şekilde yattığını, geçmişteki ihtişamının ve gücünün hiçbir önemi kalmadığını ifade etmektedir.

Bileydim, ey koca Mısır'ın ilâh-ı üryân!
Mezâra, heykele ait bütün bu velveleler,
Bekan için mi hakikat? Merâmın oysa, heder,
Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli

Bu dizelerde, şair, Mısır'ın ilahı olarak tanımladığı bir varlığa seslenerek, insanların ölümle ilgili çekişmelerine ve ardından gelen miras tartışmalarına dikkat çekmektedir. İnsanların ölüm sonrası anıtlar ve miraslar üzerindeki kavgalarını betimleyerek bu tartışmaların gerçek anlam ve amaca hizmet etmediğini ve asıl önemli olanın ölümden sonraki varlığın gerçekliği olduğunu belirtmektedir. İnsanların sonsuzluğa olan özlemine ve varoluşlarının devam etmesine yönelik doğal bir arzuya dikkat çekmektedir. Ancak şair, bu ölümsüzlük arzusunun taşlardan veya cesetlerden değil, daha yüce bir varlıkla ilişki kurarak gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dizelerde, şair insanların ölüm ve ölümden sonraki varlıkla ilgili yanlışlarına ve maddi anıtlarla olan takıntılarına eleştirel bir bakış sunmaktadır. Firavun'un ölümünden sonra bedeninin korunması ve heykellerin yapılmasının hiç bir anlamı ve önemi olmadığını ifade etmektedir. İnsanın asıl amacının ölümsüzlük olduğu ve bunu istemenin de herkesin hakkı olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu ölümsüzlüğün, taştan yapılan heykeller veya mumyalama işlemleriyle değil, manevî değerler ve yapılan iyilikler aracılığıyla elde edilebileceği belirtilmektedir.

Sonuç

Mısırlı şairlerin milliyetçilik akımının etkisi altında piramitlerle ilgili şiirler yazmaya başlaması, Mısır'ın tarihî ve kültürel kimliğini güçlendirme çabasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, piramitlerle ilgili yazılan şiirler, Mısırlı şairlerin millî kimliklerini ve ulusal özgüvenlerini pekiştirmeye yönelik çabalarının bir ürünüdür. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî ve Mehmet Akif Ersoy'un Firavunlar dönemi ve piramitlere dair görüşlerini dile getirdikleri şiirleri incelenerek, iki şairin bakış açıları karşılaştırıldığında düşünce yapılarının mihenk taşları tespit edilmektedir. Mahmud Sami el-Barudi'nin piramitlere dair övgüsü ile Mehmet Akif Ersoy'un eleştirel yaklaşımı, her iki şairin beslendiği farklı kültürel ve ideolojik ortamlardan kaynaklanmaktadır. el-Barudi'nin tarihî ve medenî mirası yücelten yaklaşımı, onun klasik Arap şiiri geleneğine ve medeniyetin ihtişamına olan bağlılığını ortaya koyarken, Mehmet Akif'in eleştirel tutumu, onun İslamî değerler ve toplumsal adalet konusundaki hassasiyetini ve modern dönem sorunlarına yönelik çözüm arayışlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, iki şairin eserleri, farklı tarihî ve kültürel perspektiflerden Firavunlar dönemi ve piramitlere dair zengin bir edebî

ve ideolojik tartışma ortamı sunmaktadır.

Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin piramitlere yaklaşımı, Mısır'ın tarihî arka planı ve bu piramitlerin simgesel anlamı üzerine kuruludur. el-Bârûdî, piramitleri yalnızca mimarî harikalar olarak değil, aynı zamanda Mısır'ın köklü tarihinin ve kültürel mirasının bir sembolü olarak görmektedir. Bu yaklaşımı, onun milliyetçi bakış açısını ve Mısır'ın eski medeniyetine duyduğu hayranlığı yansıtmaktadır. el-Bârûdî'nin şiirlerinde piramitler, Mısır'ın geçmişteki gücünün, zekâsının ve kültürel zenginliğinin bir simgesi olarak öne çıkmaktadır. Bu yapılar, Mısır'ın modern kimliğinin inşasında da önemli bir rol oynamaktadır. el-Bârûdî, piramitleri yüceltirken, bu yapıların zamana meydan okuyan doğasını ve Mısır'ın köklü tarihini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımı, Mısır halkının tarihine ve kültürel mirasına sahip çıkma arzusunu da yansıtmaktadır. Piramitlerin, yalnızca birer anıt olarak değil, Mısır'ın millî kimliğinin ve bağımsızlık arzusunun sembolü olarak değerlendirilmesi, el-Bârûdî'nin edebî ve siyasî görüşlerinin bir yansımasıdır.

Mehmet Akif Ersoy ise, “Firavun ile Yüz Yüze” adlı şiirinde, Firavunlar dönemine karşı dinî ve ahlaki sorgulamalar yapmaktadır. Akif, Firavunların despotik yönetim tarzı ve zulmünü eleştirerek, bu dönemin insanlık tarihindeki etkilerini ve ahlakî yansımalarını irdelemektedir. Firavunların hırs ve zulmüne karşı bir duruş sergileyen şiir, tarihî olayların ahlakî ve dinî perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Akif'in bu sorgulayıcı yaklaşımı, geçmişin hatalarından ders çıkarılması gerektiğini ve bu derslerin modern medeniyetlerin inşasında nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Onun, Firavunlar dönemine yönelik eleştirileri, çağdaş topluma yönelik bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, Akif'in şiirlerinin, tarihî olayların ahlakî ve dinî perspektiften değerlendirilmesinde önemli bir kaynak olarak kabul edilmesi mümkündür. Ersoy'un bu şiirini, Firavunlara karşı bir intikam duygusuyla değil, dünya hayatının geçici olduğunu ve asıl olan gerçeğin ölüm olduğunu anlamış bir müminin bilgeliğiyle kaleme aldığı açıkça hissedilmektedir. Bu bağlamda, onun Mısır medeniyetine dair eleştirileri, dönemin toplumsal ve ahlakî yapısının anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bağlamda, el-Bârûdî'nin şiirlerinde millî duygular, dinî duyguların önüne geçerken, Mehmet Akif'in şiirlerinde dinî duygular millî duyguları yönlendirmektedir. el-Bârûdî, Mısır'ın tarihî ve kültürel mirasını vurgularken, Mehmet Akif ise İslamî değerleri ve ahlakî prensipleri öne çıkarmaktadır. Farklı bakış açılarına sahip iki şiiri karşılaştırmak, edebiyatın zenginliğini ve çeşitliliğini keşfetmek, şairlerin düşünce dünyalarını ve eserlerinin derinliklerini anlamak için önemli bir yöntemdir. Her şairin kişisel yaşantısı, deneyimleri ve edebî anlayışları, şiirlerindeki temaları ve sembolleri etkilemektedir. el-Bârûdî'nin Mısır'ın modernleşme sürecinde yaşamış olması ve Avrupa kültürüyle temas halinde olması, onun perspektifini şekillendirmiştir. Mehmet Akif'in ise Osmanlı dönemi sonrası Türkiye'nin millî ve dinî kimliğinin oluşumunda etkili olmuş olması, onun bakış açısını belirlemiştir. Bu bağlamda, Mehmet Akif Ersoy ve Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin piramitlere dair görüşleri, tarihî ve kültürel perspektiflerinin farklılığı ve bu farklılığın şairlerin eserlerinde nasıl yankı bulduğunu göstermektedir.

Her iki şiirde de şairlerin, semboller, benzetmeler ve edebî sanatlardan faydalanarak duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde okuyucuya iletmektedirler. Tarihî sembolleri, insanlık tarihinde önemli rol oynamış kişiler, olaylar veya kültürel simgelerden seçerek ifadelerindeki gerçeklik algısını güçlendirmektedirler. Tarihî sembollerin kullanımı, geçmişte yaşananları veya o dönemin önemli figürlerini çağrıştırmak ve bu figürlerin günümüze yansımalarını eleştirel bir şekilde değerlendirmek için kullanıldığı açıkça görülmektedir. Şairler, şiirlerinde bazen tabiat unsurlarını insana benzeterek bazen de insanın özelliklerini tabiat varlıklarına benzeterek insanın tabiat ile uyumunu okuyucuya aksettirmektedirler. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin “Gîze'de Bulunan İki Piramide Sor” adlı şiirini,

klasik Şiir formuna uygun bir Şekilde beyitler halinde, Mehmet Akif Ersoy, "Firavun ile Yüz Yûze" adlı Şiirini de mısralar Şeklinde ve kafiye kurallarına uygun bir Şekilde kaleme aldığı açıkça görülmektedir.

Bu çalışma, her iki Şairin Şiirlerinde öne çıkan temaları ve bu temaların arkasındaki ideolojik ve kültürel arka planları anlamaya önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu tür farklılıklar, Şairlerin Şiirlerinde ve düşünce dünyalarında çeşitliliği ve zenginliği göstermektedir. Herhangi bir kültürel yapı veya mirasın, farklı kültürel bağlamalarda ve perspektiflerde değerlendirilebileceğini unutmamak gerekmektedir.

Kaynakça

- Arnold J. (1960). *A Study of History*, London :Oxford University Press.
- Badawi, M. M. (1975). *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, New York: Cambridge University Press.
- Bağdadî, A. (1998). *el-İfâde ve'l-İ'tibâr fî'l-umûri'l-müşâhede ve havâdisi'lmu'âyene bi-arzı Mısr*. thk. Abdurrahman Abdullah eş-Şeyh. Kahira: Hey'etu'l-Mısrıyye el-Amme li'l-Kitab.
- el-Bârûdî, (1998). *Dîvânu'l-Bârûdî*, Beyrut: Dâru'l-'Avdeti.
- Can, H. (2019). Abdüllatif el-Bağdadî'nin el-İfâde ve'l-İ'tibâr Adlı Eserinde Antik Mısır Anlatımı. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.13.
- Çelik, Y. (2017). *Safahat*, Ankara: Akçağ Yay.
- Dayf, Ş. (1979). *el-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır fî Mısr*, Kâhire: Dairatü'l-Maarif.
- Direkler, E. (2018). Modern Arap şiirinde Dîvân Ekolünün yeri. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, A. (2021). Mehmet Akif'in Seyahatleri ve Mısır Yılları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.
- Ersoy, M. A. (2021). *Safahat*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Eşref, E. (1962). Mehmet Âkif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, C. I, İstanbul: Sebülur-Reşâd Neşriyatı.
- Hüküm, M. (2021). Mehmet Âkif Ersoy'un "Firavunla Yüz Yüze" şiiri üzerine, *Bizim Külliye Dergisi*.
- Kalyon, A. (2017). "Mehmet Akif Ersoy'un Mısır Günleri", 80 Yıl Sonra Mehmet Akif Ersoy, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği Yay.
- Kurt, A. (2023). "Mehmet Âkif Ersoy'un Mısır'da İken Çektiği Müzayakayı Mektuplarından Okumak" Çanakkale: PA Paradigma Akademi Yayınları.
- Özçelik, M. (2017). Mehmet Akif'in Vefatı, *Somuncu Baba Dergisi*, 206. Sayı.
- Öztürkçü, İ. (2015). "Mehmet Akif'i Nasıl Bilirdiniz?" Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anketi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. S. 15, Güz 2015. sa. 7-51.
- Toynbee, A. J.(1960). *A study of History*, Oxford: Oxford University Press.
- Tuzcu, K. (2002). Mısırlı Neo-Klasik Şairler, *Nüsha Dergisi*, C.II. S. 5.
- Yıldız, M. (1998). *Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları*, Doktora Tezi, Ankara.
- ez-Zirikî (2002). *el-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-İlmi Lilmelâyîn.

11. Rauf Yektâ Bey'de Kültürel Devam: Esatiz-i Elhân Örneklemleri¹

Nuh AKMEHMEDOĐLU²

APA: Akmeahmedoğlu, N. (2024). Rauf Yektâ Bey'de Kültürel Devam: Esatiz-i Elhân Örneklemleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 159-171. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968583>

Öz

Kültür, milletlerin kendilerine ait kimliklerinin ortaya konulmasında ve var oluş serüvenlerinde maddi manevi olarak oluşturdukları değerler bütünüdür. Kültür, toplumların oluşturdukları maddi ve manevi kültür unsurlarına bağlı olarak devamlılığını sağlayabilir. Dolayısıyla kültürel gelişim, bir toplumun bağlı olduğu sosyo-kültürel dinamikleri ile ilgilidir. Toplumda var olan sosyo-kültürel dinamikler dönemin ihtiyaçlarına göre zamanla değişikliklere uğrayabilir ve devlet politikalarıyla şekillenebilir. Kültürel devamlılığın sağlanması özellikle müzik alanında meşk silsilesinin devam olan o dönemin bilimsel çalışmalarını yapmış müzik adamlarımız Hüseyin Sadettin Arel, Suphi Ezgi, Salih Murad Uzdilek ve Rauf Yektâ Bey gibi isimler, geleneği canlandırarak kültürel devamı sağlamışlar, gelenekle yeni arasında kültürel devam zinciri oluşturarak müziğimizin hayatta kalması için çaba göstermiş önemli şahsiyetlerdir. Bu çalışma, Türk Müsıkisi'nin ilmi izah ve tahlillerini yaparak, vb. gayretlerle çalışmalarını gerçekteşiren Rauf Yektâ Bey'in, Türk kültürünün müsıkîmiz bağlamında devam zincirini oluşturmak ve gelecek nesillere intikalini sağlamak hususundaki bilimsel çaba, adım ve yöntemlerini incelemek, bugüne taşımak, bugün yapılacak çalışmalar için model tekliflerinde bulunmak amacını taşımaktadır. Bu çalışma betimsel araştırmalardan genel tarama modeli ile yürütülmüştür. Tarama modeli kapsamında, yazılı literatür ve çeşitli veri kaynaklarından elde edilen verilerin içerik analizleri yapılmıştir. Çalışma kapsamında incelenen değişim-dönüşüm döneminin önemli şahsiyetlerinden olan Rauf Yektâ Bey'in Esatiz-i Elhân isimli eserinde kültürel devam sağladığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, geleneğin devamında Râuf Yektâ Bey'in sözlü aktarılan kültürü yazılı olarak aktarıp kültürel devamın sürekliliğini sağlamış ve kaybolmaması için çabalar gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştir.

Anahtar kelimeler: Kültürel devam, Rauf Yektâ Bey, Esatiz-i Elhân

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "Kültürel Devam Zincirinin Müsıkîmizde Tesisi: Râuf Yektâ Bey Örneklemleri" isimli doktora tezi v e Lisans Üstü Tez Proje çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği bey an olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – İntihal, Oran: %14

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968583>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafli Körleme

² Öğr. Gör., Atatürk Üniversitesi, Türk Müsıkisi Devlet Konservatuarı, Temel Bilimler Bölümü / Lect., Atatürk University, Turkish Music State Conservatory, Basic Department, (Erzurum, Türkiye), **eposta:** nuh.akmeahmedoglu@atauni.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2918-5240>, **ROR ID:** <https://ror.org/03je5e526>, **ISNI:** [0000 0001 0775 759X](https://orcid.org/0000-0001-0775-759X), **Crossreff Funder ID:** [501100004951](https://orcid.org/501100004951)

Cultural Continuation of Rauf Yekta Bey: Esatiz-i Elhân Sample³

Abstract

Culture is the set of values that nations create materially and spiritually in revealing their identities and in their adventures of existence. Culture can ensure the continuity of societies depending on the material and spiritual cultural elements they create. Therefore, cultural development is related to the socio-cultural dynamics to which a society depends. The socio-cultural dynamics existing in society may change over time according to the needs of the period and may be shaped by state policies. In ensuring cultural continuity, especially in the field of music, names such as Hüseyin Sadettin Arel, Suphi Ezgi, Salih Murad Uzdilek and Rauf Yekta Bey, who carried out scientific studies of that period in which the mekk chain was continuing, ensured cultural continuity by revitalizing the tradition, ensuring the survival of our music by creating a cultural continuity chain between tradition and the new. They are important figures who made an effort for This study aims to make scientific explanations and analyzes of Turkish Music, etc. It aims to examine the scientific efforts, steps and methods of Rauf Yekta Bey, who carried out his studies with great efforts, in creating the chain of continuation of Turkish culture in the context of our music and ensuring its transmission to future generations, to carry it to the present day, and to make model proposals for the studies to be carried out today. This study was conducted with the general screening model of descriptive research. Within the scope of the scanning model, content analysis of data obtained from written literature and various data sources was conducted. It has been determined that Rauf Yekta Bey, one of the important figures of the change-transformation period examined within the scope of the study, provided cultural continuity in his work titled Esatiz-i Elhân. In this study, it has been concluded that in the continuation of the tradition, Rauf Yektâ Bey transferred the orally transmitted culture in writing, ensuring the continuity of the cultural continuation and making efforts to prevent it from being lost.

Keywords: Cultural continuation, Rauf Yektâ Bey, Esatiz-i Elhân

³ **Statement (Thesis / Paper):** This article was produced within the scope of his doctoral thesis and Postgraduate Thesis Project titled "Establishing the Cultural Continuity Chain in Our Music: The Sample of Rauf Yektâ Bey". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilized are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received, Rate: %14

Etihics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968583>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Kültür, milletlerin kendilerine ait kimliklerinin ortaya konulmasında ve var oluş serüvenlerinde maddi manevi olarak oluşturdukları değerler bütünüdür. Kültür, toplumların oluşturdukları maddi ve manevi kültür unsurlarına bağlı olarak devamlılığını sağlayabilir. Dolayısıyla kültürel gelişim, bir toplumun bağlı olduğu sosyo-kültürel dinamikleri ile ilgilidir. Toplumda var olan sosyo-kültürel dinamikler dönemin ihtiyaçlarına göre zamanla değişikliklere uğrayabilir ve devlet politikalarıyla şekillenebilir. Topluma yenilik ve değişim anlayışı ile beklenen kültürel gelişim, gerek kendi içinde farklı etkenlere bağlı değişime uğrasın gerek devlet politikalarıyla değişime uğrasın her hâlükârda sürecin iyi yönetilmesiyle mümkündür. Çünkü yapılacak keskin ve katı sayılabilecek yeniliklerin kabulü, toplum nezdinde uzun bir süre alabilir veya sadece toplumun bir kesiminin kabulü ile neticelenebilir. Dolayısıyla bu durum sosyal çatışmaları da beraberinde getirebilir. Bu bağlamda kültürel gelişimin bireysel başlangıçla topluma nüfuz etmesi ve toplumun değer yargıları çerçevesinde yoğrulup neşvü nema bulmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Değişim-dönüşüm ile ilgili yenilikler saray, elit ve Avrupa ile bağlantısı olan kesimden başlayarak halka doğru yayılmaya başlamış, faydalı olduğu düşünölen değişimlere karşı halk tarafından değişimin örneği alınan toplumlara benzeme endişesi ile itirazların başladığını ve direnç örutülerinin oluştuğunu görebilmekteyiz. İlk dönemlerde gönüllölük esasına dayalı olarak başlayan değişim, sonraları politika halini alınca tepkilerin dozu arttı ve nihayetinde tepkiler bazen başarılı bazen de başarılı olmadı. İtiraz edilmekle beraber eğitimin tek elde toplanması, tekke zaviyelerin kapatılması ve Türk müziğinin belli bir dönem yasaklanması gibi konuların değişim politikaları nihayetinde ortaya çıktığını görebilmekteyiz.

Kültürel devamlılığın sağlanması özellikle müzik alanında meşk silsilesinin devam olan o dönemin bilimsel çalışmalarını yapmış müzik adamlarımız Hüseyin Sadettin Arel, Suphi Ezgi, Salih Murad Uzdilek ve Rauf Yektâ Bey gibi isimler, geleneği canlandırarak kültürel devamı sağlamışlar, gelenekle yeni arasında kültürel devam zinciri oluşturarak müziğimizin hayatta kalması için çaba göstermiş önemli şahsiyetlerdir. Arel-Ezgi-Uzdilek'in hazırlamış oldukları Türk müziği nazariyatı kitabı konuya dair önemli bir örnek olarak verilebilir. Bu ve benzeri çalışmalar Müziğimizin sistemci okul olarak adlandırılan ekölünün yaptığı bilimsel çalışmaların devamını sağlamış, sözlü kültürü yazılı kültüre dönüştürmüş ve uygulama alanının kaybolmasını önlemiştir.

Meriç (2015) Kültürü şu şekilde tanımlar: "Az veya çok kalıplaşan düşünüş, duyuş ve davranış tarzları; bu bütünü birçok insan öğrenir ve bölüşür. Böylece kültür, belli kişileri hem objektif hem de sembolik olarak başkalarından ayrı bir topluluk haline getirir" (s. 67).

Meriç'in tanımında, kültürün: toplulukları birbirlerinden ayrılmasını sağlayan bir özellik olduğunu görüyoruz.

Kültürel devam Tanpınar'ın mimari yorumlarında öne çıkan önemli anahtarlardan birisidir. Tanpınar devamlılık konusunda, mimaride devamlılık fikrini önceleyerek konuyu izah etmeye çalışmıştır.

Bu konuda: Samsakçı (2011)

"Tanpınar"ın Türk mimarisi yorumlarının, ele alınan eserin dönemiyle ilgili olarak iki ana cephesi vardır. Eğer klâsik devre ait bir eser üzerinde düşünüölüyor ve hüküm veriliyorsa vurgusu yapılan şey daha ziyade "devamlılık" ve "kültürel tekâmöl"dür. Yazarın çağdaşı, yani 20. yüzyıl zevk ve tekniğinin ürünü olan eserlere yaptığı yorumlarda da öncekinden pek farklı olmayan bir şekilde - "zevk inkırazı" ve

“hiçbir estetik değer ölçüsünün hesaba katılmadığı yeni hastalığı” göze çarpar” (s. 196) yorumunu yapmıştır.

Kültürel bellek olarak ta anlam bulan devamlılık Akın’ın (2018) tanımlamasıyla: Kültürel bellek, genel anlamıyla toplumların geçmişlerine dair birikimleriyle olan bağlantılarını tekrarlamak suretiyle canlı tuttuğu ve bu birikimin kuşaklar arası aktarımını sağlayarak sürekli hale getirdiği kolektif kimliği oluşturan bellek türünü tanımlar” (s. 104).

Kültür aktarımında devamlılık, maddi ve manevi kültür unsurlarında olası kopukluğa mahal vermeme anlamında elzem olan önemli bir durum olarak ifade edilebilir. Kültür aktarımında devam edilemeyeiş, kültürde yozlaşma ve nihayetinde kültürün kaybolmasına sebep olacaktır. Kültürel devamlılık, hafızada kayıtlı kültür unsurlarını zinde tutacak ve sürekliliği devamlı hale getirecektir.

Bu konuda, İmamoğlu (2010) sürekliliği “Yahya Kemal, Bergson’un işlediği ‘süre’ fikrini, eski şark hikmetinin esprisine uygun olarak kısaca ‘Kökü mazide olan atiyim’ mısraıyla güzel bir şekilde ifade etmektedir. Yahya Kemal’in düşüncesinde gerçek manasıyla süreklilik budur” (s. 137) kökünün geçmişte olması gerekliliği ve geleceğe kopmadan taşınması olarak ifade etmiştir.

Müsikimizde Usta-çırak ilişkisi olarak tanımladığımız meşk sistemiyle aktarımın, gelenekte sürekliliğin devam ettirilmesi bağlamında önemli bir eğitim yöntemi olarak kullanılmış olduğunu yakın geçmişimizdeki uygulamalar ve akademik çalışmalarda görebilmekteyiz.

Bu konuda, Kahyaoglu (2021) “Meşk, Türk müziği geleneğinde sürekliliği ve öğretimi sağlamıştır. Öğrenci hocasından meşk ederek yalnızca o eserin üslubunu, tavrını, tekniğini vs. kazanmaz aynı zamanda o ana kadarki mevcut eser dağarcığını da repertuvarına katmış olur” (282) anlatımıyla müzikte sürekliliği ifade etmiştir.

Türk müziğinin tarihi süreç içerisinde devlet eliyle geliştirilip, kendi içerisinde bir gelenek oluşturulduğunu görebilmekteyiz. Birçok alanda olduğu gibi müzik alanında da geleneğin meşk yöntemiyle aktarıldığını ilgili kaynaklarda görebilmekteyiz. Bu aktarım, dönem dönem sekteye uğrasa da varlığını devam ettirebilmiştir. Türk müziğine dair geleneğin, uygulama (eser aktarımı), bestekârlık ve nazariyat gibi konuları kapsadığı, işlevsel olduğu, değişim, dönüşüm, gelişim ve aktarım ile ilgili misyonunu günümüze kadar ulaştırabildiğini örnek eserlerde görebilmekteyiz.

Değişim-dönüşüm döneminde değerli müzikologlarımız geleneğin yazılı olarak aktarılmasına önem vererek yazınsal alanda çalışmalar yapmışlardır. Bu yazılan kaynaklar içerisinde Rauf Yektâ Bey’in kaleme aldığı Esatiz-i Elhan isimli eseri önemli eserlerdendir.

Esatiz-i Elhan isimli eseri içerisinde dönemin ve önceki dönemleri müzik adamlarının hayat hikâyeleri ve eserleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. 3 eser halinde yayınlanan eserin birincisi Zekai Dede hakkında hayatı ve eserleri, ikincisi Abdülkadir Meragi hakkında farklı kişilerin yayınlanmış olduğu gazete makaleleri ve kendi yazdığı önemli görüşlere yer verilmiş, üçüncüsü Dede Efendi hakkında olup hayatı ve musikîşinashığı anlatılmıştır. Bu yayınlanan kitaplarla beraber, Safiyüddin Urmevi, Kantemiroğlu, Nayi Osman Dede, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Hacı Arif Bey, Hüseyin Fahreddin Dede ve Tanburi Cemil Bey hakkında yazılan kitapları yayınlanamamıştır (Erguner, 2003, ss. 64-67).

Kültürel devam zinciri, kültürün devamlılığı bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar’ın örnek verdiği mimari eserlerinde kültürün maddi yönünü görüp, yüzyıllardır ayakta duran kültür öğesinin kültürü

devam ettirdiğini somut olarak tespit etmiştir. Tanpınar'ın somut örneği aynı kültürel devamın sağlanmasında soyut olarak müzikte alanında da ifade edilebilmesi için yazıyla sabitlenmesi gerekmektedir. Geleneğin devam edebilmesi için önceyle sonranın arasında bağlantı kurulmasında Rauf Yektâ Bey, müziğimizde kültürel devam zincirini tesis ederek kendinden sonra da bu devamlılığı sağlamıştır. Rauf Yektâ Bey'den sonra yapılacak olan çalışmalarda da aynı şekilde zincir bağları kurulmalı ve müziğimizin aktarılması başarıyla sağlanmalıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, Türk Mûsıkisi'nin ilmi izah ve tahlillerini yaparak, vb. gayretlerle çalışmalarını gerçekeştiren Rauf Yektâ Bey'in, Türk kültürünün mûsıkimiz bağlamında devam zincirini oluşturmak ve gelecek nesillere intikalini sağlamak hususundaki bilimsel çaba, adım ve yöntemlerini incelemek, bugüne taşımak, bugün yapılacak çalışmalar için model tekliflerinde bulunmak amacını taşımaktadır.

Bu çalışma, Mûsıkî kültürünün yeniden doğuşunu sağlamak, kültürün devamlılığı milletin devamlılığı için önemlidir. Bu sebeple yapılacak bu çalışma kültürün devamlılığı ve aktarılması için ve Rauf Yektâ Bey'in Esatiz-i Elhân isimli eserinde kültürel devamlılığın tespit edilip günümüze taşınması açısından önem arz etmektedir.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi "**Esatiz-i Elhân'da Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir?**" şeklinde belirlenmiştir.

Problem cümlesi kapsamında üç alt problem oluşturulmuştur.

Alt Problemler

1. Esatiz-i Elhân Zekai Dede bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir?
2. Esatiz-i Elhân Abdülkadir Meragi bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir?
3. Esatiz-i Elhân Dede Efendi bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir?

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evreni ve örnelemi anlatılmış, araştırma konusu kapsamında verilerin toplanması ve çözümlenmesi hakkında alt başlıklarda detaylı şekilde bilgiler verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu çalışma betimsel araştırmalardan genel tarama modeli ile yürütölmüştür. "Betimsel Araştırmalar", olayı olduğu gibi araştıran ve ele alınan olayların ve durumların ayrıntılı bir biçimde araştırıldığı ve onların daha önceki olaylar ve durumlarla ilişkilerinin incelenerek, 'Ne' olduklarının betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır" (Karakaya, 2009, 59).

Tarama modeli kapsamında, yazılı literatür ve çeşitli veri kaynaklarından elde edilen verilerin içerik analizleri yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın içeriğinin oluşturulabilmesi için alanyazın kaynaklarına başvurulmuştur. Verilerin toplanması kaynakların taranmasıyla elde edilmiştir.

“Varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya ‘Belgesel Tarama Yöntemi’ adı verilir. İki ayrı amaçla belgesel tarama tekniğı kullanılır. Bunlar genel tarama ve içerik çözümlemesidir. ‘Genel Tarama’, araştırmacının araştırdığı konuda incelediğı, okuduğı, çalışmasına aktardığı literatür taramasını içerir. ‘İçerik Çözümlemesi’ ise, belirli bir metnin, kitabın, belgenin belirli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacıyla yapılan bir taramadır” (Cemaloğlu, 2009: 154).

Bu çalışmada belgesel tarama yöntemlerinden genel tarama yöntemi kullanılıp, verileri, belgesel tarama yöntemi ile elde edilmiştir. Rauf Yektâ Bey’in yazmış olduğı Esatizi Elhan isimli eseri incelenmiştir.

Verilerin Analizi

“Verilerin çözümlenmesi, araştırma amaçları doğrultusunda, verilerin temel öğelerini ve karakterlerini belirleme ve ayırt etme işlemleridir” (Karasar, 2016: 256).

Çalışmanın analiz kısmında Rauf Yektâ Bey’in yazmış olduğı Esatiz-i Elhân isimli eseri kültürel devam bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. İncelenen bulgular kültürel devamın tesis edilmesi bağlamında yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Esatiz-i Elhân Zekai Dede bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir? sorusundan hareketle Zekâi Dede bölümü yorumlanmıştır.

“Mûsıkî üstadları arasında gelenek haline gelen bir şeydir ki iki bestekâr arasında ciddi bir müsabaka meydana geldiğinde karşılık olarak aynı usul ve aynı makamdan bir beste yapılması teklif edilir; nağmelerin gerek incelik ve güzelliğı ve gerek hangi usul ve makamda ise o usul ve makama uygunluk derecesine göre bir bakış açısından bakılarak bestelerin hangisi daha mükemmel bulunursa, o eser sahibinin diğerine üstünlüğüne hükmedilir” (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, ss. 45-46).

Geleneğın ortaya çıkmasında önemi olan bu çalışmalarda, üstatlar arasındaki rekabetin olduğı ve bu rekabetin müziğın gelişmesine olumlu yönde katkı sağladığını görebilmekteyiz.

Mûsıkînin aktarılmasında hafızanın öneminden ve günümüzde fazla kullanılmayan 28 zamanlı usulün o dönem kolay görülmesi konusunda Rauf Yektâ Bey, Yekta, 1902, Akt., Yüksel (2001): “Gerçekten Zekâi Efendi’nin nisbeten kolay usullerinden “Devr-i Kebir” bestesinin yanında –Mehmed Bey’in Hâvi, Zincir, Devr-i Revan, gibi büyük ve güç usullerden bayati besteleri var idi ki, ..., bilinen eserler şimdi bile ciddi mûsıkî meraklılarının hafızasının sonucu bulunmaktadır” (s. 46) diye bahseder. Gelenek içerisinde hafızanın önemi ve büyük usullerin kullanılması dikkat çekicidir.

Mûsıkî üstatlarınca gelenek ile yeninin bağlantısında, Notanın bilinmesi yönünde hafızanın kuvvetli olmasının gerekliliğı ve dolayısıyla notaya ihtiyaç duyulmadığı ifade edilir. Fakat notanın bestekârlarca

bilindiği de şüphesiz bir realite olarak görülebilmektedir.

Bu bağlamda:

“Ahmet Bey Efendi ile o iktidar derecesine yaklaşmış bulunan bazı arkadaşlarında gördüğümüz şaşırıcı bir mûsikî hassasiyeti, bir mûsikîşinaslık alışkanlığı hakkında – hususi önemine karşı birkaç söz söylemekten geri duramayacağız: Hoca merhum mûsikî seslerinin ele geçirme ve yazma vasıtası olan (işaretname-nota) ile meşgul olmazdı. Bu sözümüzden “nota bilmezdi, anlamı çıkarılmamalıdır. Notanın ne demek olduğunu, nasıl yazıldığını, her türlü kuralını çok iyi bilirdi; ama kendisine Allah tarafından verilen zeka şiddeli ve hafızasının gücü sayesinde notaya hiç ihtiyacı yok gibiydi. En az seksen fasla yakın olan mûsikî ezberinin her fasıldan ilahiler, duraklar, şarkılar... vs. ile beraber her birisi bir fasla bedel olan otuza yakın ayın-i şerifler çoğalarak şöyle bir hesap yapılacak olsa iki bine yakın olan kıymetli eserleri koruyacak bir hafızaya sahip; ve eline aldığı bir güfteyi istediği makamdan hemen o dakikada bestelemek derecesinde hatıra topluluğu ve okuyucuya sahip olan bir dâhinin notaya lüzum görmemesi – bizim fikrimizce – pek de önemli bir sorun teşkil etmese gerekir” (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 49).

Gelenekte notanın bilinmesine rağmen sözlü aktarım tercih söz konusu olmuş ve bu sayede hafızada binlerce eserin nakledildiğini söyleyebiliriz.

“Zekâi Efendi'nin mûsikî üslûbu esasen "Dede Efendi tavrı denilen üslûbun hemen aynı ise de merhum bu tavra bazı özel tavırlarını da eklediğinden eserler bugün hala başka bir renk, başka bir şekilde bakmak icab ederler. Dede Efendi tavrında güfte taksimleri garip bir kurala tabidir; bazı ince şeyleri anlayan kimselerin tenkiti olan bu şartlara sahip tercüme bile - o tavrı ile bolluğundan dolayı - uzaklaştırmakta başarısız kalmıştır. Mesela Zekâi Efendi'nin (Karcığar) faslında cidden nefis eserlerinde bir olan: (Feryad ederim zülf-i siyahkârın edinden) bestesinin önceki mısrasındaki "feryad" sözü adı geçen tavrın gereğince "ferdiyâd" okunacak şekilde düzenlenmiş ve yine (tahir) yürük semaisinde "çeşmim" sözüne tesadüf eden nağmelerin yazılış tarzı insanı "çeş şî mim" demeye mecbur edecek bir garip şiveyle beraber bulunmuştur ki zamanımızda bu şekilde güfte taksimini hoş görmeyenler pek fazladır” (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 62).

Zekai Dede'nin bestelerinde gelenekte olanı kullanması, günümüzde bir prozodi hatası olarak görülse de büyük usullü eserlerde uzun nağmelere denk düşen hecelerin tekrar edilmesiyle ortaya çıkan hece tekrarının kelimeyi anlamsızlaştırmış gibi bir durum sergilese de bu durum o dönemin tavrı olarak değerlendirilebilir. Fakat Müziğin inceliklerine vakıf olunduğunda, Dede Efendi'nin tavrıyla yetişen Zekai Dede kelime tekrarı ile anlam kaybına sebebiyet vermiş gibi görünen bu tavrı yeniden yorumlayarak bilinçli olarak kendine bir tavrı oluşturduğunu görebilmekteyiz. Dolayısıyla Dede efendinin tavrının Zekai Dede' de neşvü nema bulduğunu söyleyebiliriz.

“Muhterem üstadın (Zekai Dede) eserlerine “ilahi tavrına sahiptir” yolunda bir iftirada bulunulmasına öğrencilerinden bazı kimseler sebep olmuştur denilebilir. Gerçekten öğrenci yönünden Zekai Efendi çok bedbaht olmuştur. Çünkü kendisinden usun uzadı meşk edenlerin çoğu ya güzel sesli, ya da mûsikî tabiatı adına pek az bilgisi olan kişilerden olup bu iki mûsikî gereğini bir araya getirenleri ise nadirdi. İşte bu özelliklerin birinde olan kimselerin orada burada –sahiplerine nefret getiren bir karışıklık sürecinde- okudukları nefis eserleri Zekai Efendi'den öğrendiklerini söylemeleri ve onun piri ile gerçekleştirmeye mecbur kaldığı bazı taklit tavlara yeltenerek bu “goy goy” ların mûsikîden sayılamayacağını söyleyenlere de:

“Hocan Efendi böyle okurdu...”

gibi sözler söylemeleri Zekai Efendi'nin mûsikî tavrı hakkında bazı kişilerin kötü düşünmesine sebep olmuştur. Halbuki hocanın öğrencilerinden Şeyh Hüseyin Efendi hazretleri, Şevki Bey Efendi gibi bitçok kişilerin tavrı ve edalarında görülen incelik ve nezaketi, mûsikîdeki nefis eserleri dinleyip takdire muvaffak olanlar, ona iftira edilen tavrıların ne derecelere kadar üstadın meşrebine karşı olduğunu anlamakla zorlanmasalar gerek” (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 63).

Zekai Dede üzerinden geleneğin estetik hükümlerinin ortaya konulduğunu görmekteyiz. Güzel ses ve mûsikî tabiatı müzikle uğraşanlar arasında, ikisinin bir arada olması durumu müzik ve müzik estetiği

açısından önemli olarak kabul edilmiştir.

İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Esatiz-i Elhân Abdülkadir Meragi bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir? sorusundan hareketle Abdülkadir Meragi bölümü yorumlanmıştır.

Yüksel'in (2001) yapmış olduğu tespit Rauf Yekta Bey'in kitabı hazırlarken geleneksel olarak bazı hatalarında düzeltilmesi yolunda bir tercih yaptığı da görülmektedir. Günümüzde de beste olarak ifade edilen sözlü eser, murabba beste olarak ta ifade edilmektedir. Mesela, şimdye kadar beste olarak adlandırılan şeylerin doğru tabirinin murabba olduğunu ispat ettiğini, ..., her türlü güfteye beste denilebildiği halde özel bir tabiri olması gerektiğini (s.78) söylemektedir.

Rauf Yekta Bey, Merâğî'nin "Yâ Alî" güfteli eserinden bahsederken yâ kelimesinin "hey,ey manasında nida" (Yeğın, 1989, s. 769). Alî isminin önünde kullanarak nağmelendirilmesiyle vurgu yapılmış ve dolayısıyla anlama bir hissiyat kazandırılmış olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda İnsanın nağmelerle farklı hissiyatlara girdiğini belirtmektedir.

"Can kulağıyla dinlendiğinde. "Yâ Alî merd-i meydân, yâ Alî şîr-i Yezdân" (Ya Ali meydanın merdi, Ya Ali Allah'ın aslanı) nağmeleri duyulurken, insan kendini Kerbela Çölü'nde hisseder. Hatta Irak'taki: "Her şeb nigeranest meh-i nev tâ tû-berâyî" nağmeler, insana, ıssız bir Arap çölünde yıldızlı bir gecede olduğunu hissettirir" (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 86).

Rauf Yekta Bey'in sözlü kültürün yazıya aktarılmasının ve müzik eserlerinin notaya alınmasının yanı sıra geçmiş dönem bestekârlarının hayatlarının tespit edilip yazılmasının da önemine haiz bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz.

Rauf Yekta Bey Esatiz-i Elhan kitabında "Her biri yaşadıkları asrın önemli kişileri olan ve zamanımıza yadigâr kalan mükemmel eserleriyle gelecek nesillerin iftiharları olan, mûsikîmizin meşhur üstadlarının eserleri gibi unutulurak kaybolacaklarından duyduğum üzüntüyle, onların biyografileri ve unutulmuş eserleri tarafımdan yazılmakta idi" (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 86) bahsetmektedir.

Müzik teori kitaplarında fizik ve matematik olarak anlatılan müzik teorisinin, burçlara bağlanıp feleğin dönüşüyle bağdaştırılarak ifade edilen müzik teorilerini, Rauf Yekta Bey hurafe olarak adlandırmaktadır.

"Eskiden mûsikî nağmelerinin kaynağının gezegenlerin dönüşünden meydana gelen güzel sesler olduğu düşünülürdü. Mûsikîye "dönüş ilmi" denmeside buna sebep olarak gösterilirdi. Yazarlar bunula yetinmeyerek, makamları burçlara, daha tuhafı dört unsura bağlamaya ve her makam için bir teganni zamanı belirlemeye çalıştıkları ve hatta bu hurafelerin en önemli bilgiler kabul edildiği halde Hoca'nın yazılarında bu hurafelerden hiç bahsedilmediği görülür" (Yüksel, 2001, s.121)

Abdülkadir Meragi konusunu anlatırken Rauf Yekta Bey'in dikkat çektiği düşünce olarak, Meragi'nin bizim müzik adamlarımızın dikkatini çekmediği ve Batılı'ların Meraginin kitaplarını bildikleri ve Üstad olarak değerlendirdiklerini söylemektedir.

"Hoca'nın eserlerindeki konular bugüne kadar değerlendirilmiş olsaydı Şark mûsikîsinin ne demek olduğuna bir türlü akıl erdiremeyen Avrupalılara gösterebileceğimiz Osmanlı mûsikîsinin mükemmel

bir teorisi elimizde bulunurdu. Ama Hoca'nın eserlerinin bugün her konuda yapılan bilimsel incelemelere konu olacağından şüphe etmemekteyiz. Daha önce de söylediğimiz gibi Hoca Abdülkadir-i Merâğî'nin mûsikî kitapları her nasılsa bizim mûsikîşinaslarımızın dikkatini çekmediği halde birçok Avrupalı mûsikîşinasın eserlerinde Hoca'dan Doğu mûsikîşinin en büyük üstadı olarak bahsedilmiştir" (Yekta, 1902, Akt., Yüksel, 2001, s. 121).

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Esatiz-i Elhân Dede Efendi bölümünde Rauf Yektâ Bey kültürel devamı nasıl işlemiştir? sorusundan hareketle Dede Efendi bölümü yorumlanmıştır.

Rauf Yektâ'nın Dede Efendi'yi kaleme almasında Dede'nin Yektâ'nın meşk eğitimini aldığı Zekai Dede'nin hocası olması dolayısıyla Yektâ'nın Dede Efendi ekolüne bağlı olması ve bu gelenek zincirinin devamı niteliğini bünyesinde taşıması gibi geçerli sebeplerinin olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Dede'nin modernleşme dönemini de kapsayan bir bestekâr olması, yeniyi veya değişimi idrak ederek eserlerini bu minvalde bestelemeye başlaması hem geleneği devam ettirir hem de geleneğin kaybolmasını önleyerek geleneğin gelişmesi yönünde katkı sağladığını gözlemleyebilmekteyiz.

Bu konu hakkında Feyzioğlu (2017) Dede Efendi Ahmet Hamdi'nin edebiyatta oluşturmaya çalıştığı gibi Modernin etkilerini fark edip, doğru gözlemleyerek Türk müziğini yeni ile buluşturarak, yeni birleşimler yapmak, usul uygulamasını yeniye uygun hale getirme çabasıyla müziğimizde bir aydınlanmaya sebep olur. Dede Efendi'nin farkında olup veya olmayarak ortaya çıkardığı durum, devamlılık düşüncesi, kültürel devam zincirinin müziğimize yansımaları sağlamaktadır (s. 629) açıklamalarını yaparak Dede Efendi'nin müziğimizin gelişmesinde, devam etmesinde büyük katkıların olduğunu ifade etmektedir.

Rauf Yekta Bey'in tespitleri arasında "arkadaş susturma" diye bir tabir kullanıldığını görüyoruz. Bu tabir mûsikî meclislerinde bilinmeyen eserlerin bilen bir kişi tarafından okunması esnasında diğer müzik adamlarının susması anlamında olduğu ve dolayısıyla bu durum okuyucunun övünme sebebi ve diğerlerinin eseri okuyamaması okuyanın arkadaşları için de mahcubiyet sebebi olurdu (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, s. 144).

"Şakir Ağa'nın eserleri inkâr edilmez bir şekilde renkli ve hoş olmakla beraber Dede'ninkiler sanat ve aynı zamanda zerafet ve güzellik itibarıyla onlara üstün geliyor idi" (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, ss. 147-148).

Müzikte bestelerin tercih ve takdir edilmişlerine bağlı olarak Rauf Yekta Bey besteleri kategorize ederek, 1. kategoride bestelerin renkli ve hoş olmasını, 2. kategoride bestelerin sanatlı, zerafet ve güzellik içermesi şeklindeki değerlendirmesiyle, bestekârların bestelerinin arasında bir rekabet olmasının gerekçelendirildiğini görebilmekteyiz.

Yekta'nın aşağıda verilmiş olan örnekle, geleneğin içinde var olan ve değerlendirilmeyen farklılıkları ortaya çıkarmak suretiyle geleneğin kendi içerisindeki gelişimini ve geleneğin yeniden bilimsel incelemelere ve araştırmalara tabi tutulup yorumlanmasıyla, ulaşmak istediği amaca yönelik itirazının olduğunu açık bir şekilde görebilmekteyiz.

"Ayin-i Şeriflerden bazılarının besteleri arasındaki bu ortaklığı diğer bir tabirle bir ayinin kısmen diğer ayinle tamamlanmasına Mevlevilerin en eski ayinlerinde bile rastlanmaktadır; gerçekten mecmualarda bestekârı gösterilmeyerek beste-i kadim olarak yazılı bulunan ve Kale Köprüsü Mevlevihanesi postnişini Ahmed Dede Efendi'nin söylevlerine göre Menlâ Camii Hazretleri

tarafından bestelendiği rivayet olunan penç-gâh, dü-gâh ve hüseyini ayinleri kısmen diğeriyle aynıdır. Bazı mûsikî bağımlıları, ayinlerin bu şekilde düzenlenmesini ve hele de her hangi bir makamdan bestelenmiş olan bir ayinin aynı makamda ayinin karar vermesine ve Dede'nin Saba Buselik makamındaki ayinin Neva Ayiniyle tamamlanmasını Nevâ Ayininde Segâh perdesinde kalmasına itiraz ederler. Bunların fikrine göre Batı mûsikisinde mesela Sonat denilen eserlerin karışık olmasına alışılmış parçaların bestelenmesi konusunda nasıl birtakım şartlar kabul edilmiş, çeşitli şartlar nedeniyle bir sonatın ilk ve son parçalarının aynı makamdan ve şu kadar ki ilk parça "minör", bir makamdan olduğu takdirde son parçanın da aynı karargâha sahip "majör" makamında olabilip aksi halde izin verilmemesi gibi şartlar kabul edilmiş ise ayinlerin bestelenmesinde de böyle şartlara uyulmalı imiş!" (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, ss. 151-152).

Yukarıda bahsedilen gerekçelerden hareketle Mevlevî Ayinlerini sınıflandıran Yektâ, Ayin-i Şerifleri 3 başlık altında toplar:

1. Arada çeşitli makamlara geçmekle beraber başlangıcının dışında bir makamda karar verenler,
2. Çeşitli makamları dolaştıktan sonra başladığı makamda kalanlar,
3. Baştan sona kadar aynı makamı koruyanlar, olarak sınıflandırır.

Dede Efendi'nin Ferahfeza makamında yaptığı kâr'ın değerinin anlaşılabilmesi için Yekta:

"Fakat (Ferahfeza) kârın bestesi cidden nefis bir eserdir. (Dede)'nin bu kalbe ferahlık veren kârını ne zaman sazla sözle dinlemiş isem kendisi (Serdâp) köşkünde zanneder, nağmelerin düzenleme tarzında gösterilen hüner sebebiyle etrafımda suların şırlıtısını duyar gibi olurum. Bu şüphesiz (Dede)'nin büyük bir başarısıdır. Üstadın bu kârı ile başka seçkin eserlerindeki sanat inceliği hakkıyla tahlil ve tayin edebilmek için batılılardan (Birleyu)'nun (A travers chants) ünvanlı eserinde (Bethoven)'in senfonileri hakkında yürüttüğü tahlil ve tenkidi okuma yönünden araştırmaya ihtiyaç vardır; bu eserimizde ayrıntının o derecesine inmeye imkân olmadığından bu kadar çok bir işaretle yetineceğiz" (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, ss. 165-166)

sözleriyle, Türk müziğindeki bestelerin daha iyi anlaşılabilmesi için farklı yöntemlerin kullanılması gerekliliğinin farkındalığıyla, yeni bir alanın açılması hakkında öngörude bulunmuştur. Batı'da yapılmış olan eser çözümleme çalışmalarının, Türk müziğinde geleneğin daha iyi tespit edilebilmesi için de kullanılmasını ve yeni olanı işlerken gelenekle de bağlantısını kurarak sistemini modelize etmesini gelenekle bilimin buluşması bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Yektâ, gelenekten bahsederken üslub konusuna değinerek Dede Efendi'nin bu üslubu devam ettirdiğini ve üslubun kurallarını koruyarak geleneği yeniden inşa ettiğini ifade etmektedir.

"(Dede Efendi)'nin eserleri "üslûb" itibariyle gayet asil ve büyüklüğüne yakışacak şekildedir. Büyük bestekârimızın ustaca kişiliğinde herşeyden önce göze çarpan önemli nokta, Türk mûsikisinde İtri'lerin ve geçmişteki üstadların benzerlerinin çalışmalarıyla asırlardan beri yerleşen geleneksel tarz ve tavrın gayet uygun bir şekilde korunmasıdır. Bununla beraber Dede Efendi'nin bu uyumu eserlerini daha öncekilerinin gösteremediği yeniliklerle süslemesine ve icadına mani olmamıştır. Tereddütsüz bir şekilde denilebilir ki son asırda yetişen Türk bestekârları içinde (Dede Efendi) derecesinde hem klasik üslûba tamamıyla sadık kalmış hem de bu üslûbun kayıt ve şartlarından dışarı çıkmamak şartıyla nağmekârlıkta yenilemiş biçimde ve çok eskiiyi terk etmiş şekilde eserler ortaya çıkarmayı başarmış bir bestekâr daha gösterilemez" (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, s. 179).

Yektâ, günümüzde dini mûsikî olarak tanımladığımız müziği, Rûhanî mûsikî olarak ifade etmiştir.

"... (Dede Efendi)'nin her zaman mûsikî eserlerinin düzenlenmesinde gösterdiği mükemmel başarıyı takdirle anmamak mümkün olamaz. "Rûhanî mûsikî" deki (ayin)leri, (ilahi)leri, (durak)ları ile (Dede Efendi) namı mûsikî tarihimizde adeta geçmişine gıpta ile bahsetme mevkisini kazandırmıştır. "Klasik" mûsikimiz alanında (Dede)'nin vücuda getirdiği kârlar, murabbalar, nakşlar, semailer - kıymet ve sanat bakımından geçmişinin eserlerinden aşağı olmamaktan başka bazı noktalarda

geçmişini bile geçmiştir” (Yekta, 1925, Akt., Yüksel, 2001, s. 179).

Sonuçlar

Alt problemlerin bulguları ve yorumlarından hareketle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Birinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Geleneğin ortaya çıkmasında önemi olan bu çalışmalarda, üstatlar arasındaki rekabetin olduğu ve bu rekabetin müziğin gelişmesine olumlu yönde katkı sağladığı,

Gelenek içerisinde hafızanın ve büyük usullerin kullanılmasının önemli olduğu,

Gelenekte notanın bilinmesine rağmen sözlü aktarım tercih söz konusu olmuş ve bu sayede hafızada binlerce eserin nakledildiği,

Zekai Dede'nin bestelerinde geleneğe olanı kullanması, günümüzde bir prozodi hatası olarak görülse de büyük usüllü eserlerde uzun nağmelere denk düşen hecelerin tekrar edilmesiyle ortaya çıkan hece tekrarının kelimeyi anlamsızlaştırmış gibi bir durum sergilese de bu durum o dönemin tavrı olarak değerlendirilebilir. Fakat Müziğin inceliklerine vakıf olduğunda, Dede Efendi'nin tavrıyla yetişen Zekâî Dede kelime tekrarı ile anlam kaybına sebebiyet vermiş gibi görünen bu tavrı yeniden yorumlayarak bilinçli olarak kendine bir tavır oluşturduğunu görebilmekteyiz. Dolayısıyla Dede efendinin tavrının Zekai Dede' de neşvü nema bulduğu,

Güzel ses ve mûsikî tabiatı müzikle uğraşanlar arasında, ikisinin bir arada olması durumu müzik ve müzik estetiği açısından önemli olarak kabul edildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

İkinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Kelime ve nağmeler arasında anlam uyumu yapılmış ve müziğin, insanın hislerini ifade edecek şekilde yorumlandığı,

Müzik teori kitaplarında fizik ve matematik olarak anlatılan müzik teorisinin, burçlara bağlanıp feleğin dönüşüyle bağdaştırılarak ifade edilen müzik teorilerini, Rauf Yekta Bey hurafe olarak adlandırdığı,

Abdülkadir Meragi konusunu anlatırken Rauf Yekta Bey'in dikkat çektiği düşünce olarak, Meragi'nin bizim müzik adamlarımızın dikkatini çekmediği ve Batılıların Meraginin kitaplarını bildikleri ve Üstad olarak değerlendirdikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Rauf Yekta Bey, Bestelerin sınıflandırılması konusunda 1. Kategoride, bestelerin renkli ve hoş olması, 2. kategoride bestelerin sanatlı, zarafetli ve güzel olmasına bağlı olarak, gelenekte bestelerde olması gerekli özellikleri kategorize ettiği,

Gelenekteki itirazlara cevap vermek için Ayin-i şerifleri sınıflandırarak sınıflandırma çalışmalarını tesis ettiği,

Yekta, gelenekten bahsederken üslub konusuna değinerek Dede Efendi'nin bu üslubu devam ettirdiğini

ve üslubun kurallarını koruyarak geleneği yeniden inşa ettiği,

Rauf Yekta Bey, Türk müziğinde eserlerin daha iyi anlaşılabilmesi için eser çözümlerinde Batı'dan faydalamp bilimsel olarak yeniyle gelenek bağlantısını kurduğu,

Rauf Yekta Bey, günümüzde dini müzik olarak tanımladığımız müziği, Ruhani Mûsikî olarak adlandırdığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Kaynakça

- Akın, B. (2018). Kültürel bellek ve müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance* (13), 101-117. <https://doi.org/10.31722/konservatuvardergisi.496835>
- Cemaloğlu, N. (2009). "Veri Toplama Teknikleri: Nicel-Nitel". A. Tanrıoğen, (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (2. baskı, ss. 133-164). Anı.
- Erguner, S. (2003). *Rauf Yektâ Bey, neyzen-müzikolog-bestekâr*. Kitabevi.
- Feyzioğlu, N. (2017). Türk mûsikîsinin modernleşmesi bağlamında hammamîzâde İsmail Dede Efendi ve ferahfezâ makamı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 625-646. <https://dergipark.org.tr>
- İmamoğlu, T. (2010). Ahmet Hamdi Tanpınar'da süreklilik ve değişim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2). <https://dergipark.org.tr>
- Kahyaoğlu, Y. (2021). Türk müziğinde meşek sistemi. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 7(1), 277-283. <https://doi.org/10.22252/ijca.942571>
- Karakaya, İ. (2009). "Bilimsel Araştırma Yöntemleri". A. Tanrıoğen, (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2. baskı, ss. 57-84). Anı.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel.
- Meriç, C. (2015). *Kültürden irfana*. (M. A. Meriç, Haz.). İletişim.
- Samsakçı, M. (2011). Kültürel devamlılık ve zevk inkırazı bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'da Türk mimarîsi. *Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 179-222. <https://scholar.google.com>
- Yeğin, A. (1989). *Osmanlıca-Türkçe yeni lügat*. Hizmet vakfı Yayınları.
- Yüksel, H. İ. (2001). *Rauf Yekta Bey'in esatiz-i elhan adlı eseri ve incelenmesi*. (Tez No. 108570) [Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi-İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

12. Ekonomik Sorunların Nöroekonomik, Ahlaki Boyutu ve Edebiyatta Yansımaları¹

Hasan ALPAGO²

APA: Alpago, H. (2024). Ekonomik Sorunların Nöroekonomik, Ahlaki Boyutu ve Edebiyatta Yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 172-191. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975292>

Öz

Edebi metin ile bilimsel makaleler arasındaki temel fark, birisinin toplumsal gerçekleri belirli bir senaryo çerçevesinde öngörü ve empatiye dayalı bir şekilde kurgulaması diğerinin ise verilere dayanarak var olan bilimsel bir sistemle sunmasıdır. İkisinin ortak yönü ise topluma hizmet ve belirli bir konuda karar verebilmek için belirli bir mantığa ve gerekçeye sahip olmaktır. Ekonominin edebiyata yansımaları daha çok ahlaki ve nöroekonomik boyuttadır. Bu açıdan edebiyatta ekonominin konumunu anlayabilmek için konunun dinî, felsefi, sosyopolitik ve ahlaki boyutlarının karşılıklı analizle değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Öte yandan düşünen ve planlama yapan bir canlı olarak her bir insanın özellikle diğer insanlarla olan iktisadi ilişkileri yerel ve uluslararası bazda belirli bir ahlaki, değer zinciri ve temele dayanmaktadır. Ahlakla ekonomi temel ilkesi karşılıklı değerlere dayalı ekonomileri tanımlamaktadır. Ahlaki ekonomi normatif bir kavram değildir. Daha ziyade aydınlanmadan bu yana ekonomik yaşamın nesnel yasalarını gösterme amacıyla ortaya çıkan ekonomi politığın karşıtı bir terimdir. Buna göre özellikle ücretler ve gıda fiyatları konusunda, yalnızca objektif olarak sunulan bu piyasa kanunlarına boyun eğenler rasyonel davranabilmektedir. Ahlaki ekonominin farklı biçimleri, ekonomi politığın ileri sürdüğü nesnel gerçeklerin evrenselliğini boşa çıkarır. Öte yandan tipik olarak hayatta kalmanın veya geleneklere uygun yaşamının, yani tam anlamıyla ahlaki açıdan iyi veya kabul edilebilir olmanın gerekliliğini öne sürerler. Ahlaki ekonomi modelinin modelleri, daha önceki kültürlerin veya günümüzün yerel topluluklarının geleneksel geçimlik ekonomileridir. Bu çalışmada bu konu sistematik bir yöntemle değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, yoksulluk, İktisat, ahlak, paylaşım, kuramlar, sosyal adalet

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975292>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü / Assist. Prof. İstanbul Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Aviation Management (İstanbul, Turkey), **eposta:** hasan.alpago@nisantasi.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0005-9279-5844>, **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** [0000 0001 2259 4311](https://orcid.org/0000-0001-2259-4311), **Crossref Funder ID:** [501100002966](https://orcid.org/501100002966)

The Moral Dimension of Economic Problems and Their Reflections in Literature³

Abstract

The main difference between literature and scientific articles is that one constructs social realities within a certain scenario based on foresight and empathy, while the other presents what exists with a scientific systematic based on data. What they both have in common is having a certain logic and justification to serve society and to make decisions on a certain subject. The reflections of economy in literature are mostly in moral and neuroeconomic dimensions. In this respect, in order to understand the position of economy in literature, it is important to evaluate the religious, philosophical, socio-political and moral dimensions of the subject through mutual analysis. As a thinking and planning creature, each person's economic relations, especially with other people, are based on a certain moral, value chain and foundation on a local and national basis. The basic principle of moral economy defines economies based on mutually supportive moral values. Moral economy is not a normative concept. Rather, it is a term opposed to political economy, which has emerged since the enlightenment with the aim of showing the objective laws of economic life. Accordingly, only those who obey these objectively presented market laws, especially in terms of wages and food prices, can act rationally. Different forms of moral economy void the universality of the objective truths put forward by political economy. On the other hand, they typically assert the necessity of survival or living according to tradition, that is, being fully morally good or acceptable. The models of the moral economy model are the traditional subsistence economies of earlier cultures or present-day local communities. This subject is evaluated with a systematic method in this study.

Keywords: Literature, poverty, economics, morality, sharing, theories, social justice

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 2
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975292>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Bu makalede temel olarak toplumda gelir dağılımı sorunu edebiyat ve sosyal düşünceler çerçevesinde mercek altına alınmaktadır. Ayrıca makalede liberal ve sosyalist ekonomik sistemler Smith ve Marks fikirleri doğrultusunda felsefi düşüncenin ahlaki yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece toplumsal sorunların felsefe, ekonomi ve edebi eserlere yansımaları analiz edilmiştir. Çünkü bu yansımalar sonuç itibarıyla insan davranışlarının neden ve sonuçlarıyla ilgilidir. Bu yüzden panel, konferans ve sosyokültürel tartışmalarda sosyal bilimciler ve edebiyatçılar aynı konu üzerinde ortak tartışmalar yapabilmektedir.

Öte yandan sosyal piyasa ekonomisinin özü, bir yandan toplumda refah ve güvenliği garanti altına almak diğer yandan ekonominin ve bireylerin özgürlüğünü korumaktır. Ekonomik değer yaratımı, vergi gelirleri ve sosyal güvenlik katkıları şeklinde refah devletinin finansman temelini oluşturduğundan refah devleti piyasa ekonomisine bağımlıdır. Piyasa ekonomisi, toplumun yenilik yapma yeteneğini artırdığı için bireylerin risk alma istekliliğine bağlıdır. Refah devletinin de belirli yaşam risklerini hafifletme ve böylece toplumun piyasa ekonomisi davranışını teşvik etme görevi vardır.

Devlet, iş dünyası ve toplum arasındaki etkileşimler çeşitlidir. İlk olarak piyasa oyuncularının davranışlarını kontrol etmeye veya çalışma saatleri kanunu gibi kural ve yasaklar yoluyla çalışanların sağlığını korumaya yönelik yasal düzenlemeler bulunmaktadır. İkinci olarak etkileşim, belirli durumlarda yeterli gelir elde edemeyen kişilere yönelik işsizlik yardımı gibi maddi faydaları içermektedir. Üçüncüsü, anaokulları, hastaneler veya okulların inşaatı ve işletilmesi gibi mal ve hizmet biçimindeki sosyal altyapının sağlanmasını içerir. Buna göre refah devleti pek çok politika alanında şekillenmektedir: Bir yandan ücret merkezli sosyal güvenlik sistemi ile sosyal politika, daha geniş anlamda ise iş gücü piyasası, eğitim, aile ve eşitlik politikası üzerinden şekillenmektedir. Refah devletinin hukuk sistemi, finansmanı ve organizasyonu belirli temel prensiplere dayanmaktadır. Burada liberal ve sosyalist görüşler farklı bakış açılarıyla kendilerine göre prensipler belirlemektedir.

İşte bu makalede bu konu daha çok edebiyat, inanç sistemleri, felsefe ve morale dayalı eserlerde Smith ve Marks gibi düşünürlerin bakış açıları çerçevesinde mercek altına alınmıştır. Çünkü bu etmenlerin hepsi birbirini doğrudan etkileyen ortak değer ve dayanaklara sahiptir. Nitekim Smith iktidadi düşünce sistemini temel olarak ilahi bir gizle el yordamına dayandırırken Marks argümanlarını Hegel felsefesinden aldığı ve maddi süreçler üzerine oturttuğu diyalektik kavramı ile temellendirmektedir. En önemlisi de tüm edebî eserlerde mutlaka ya dinî ya liberal ya da sosyalist bir bakış açısı çerçevesinde karakterlerin ekonomik durumları konumlanmıştır. Kısacası hiçbir bilim ve bakış açısı diğerlerinden tamamiyle bağımsız değildir. Bundan dolayı makale bu konu iktisadi düşünce tarihi çerçevesinde multidisipliner bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Romanların, felsefi akımların ve diğer tüm bilimsel veya sosyokültürel çalışmaların ortak noktası insan davranışlarını anlamak, anlamlandırmak ve doğru bir şekilde yönlendirmektir. Bu açıdan her yazar aynı zamanda toplumda bir mentörlük rolü olan ve sorumluluk üstlenen bir araştırmacı konumundadır. Bu çerçevede bakıldığında ekonomi bilimi de toplumdaki kaynakların varlığını, dağılımını, verimliliğini ve bu kaynakların devamı veya artması için gelecekte nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini değerlendirir.

Sonuç itibarıyla ekonomi bilimi hane halkı, devlet ve firmaların daha etkin kararlar almasına yardımcı

olmayı hedefler. Öte yandan konunun bir de sosyokültürel boyutu bulunmaktadır ve ekonomik olayların davranışsal boyutunu ekonomi dışındaki kaynaklardan gözlemlemek mümkündür. Bu bakış açısıyla bütüncül bir yaklaşım elde edilebilir. Bu bağlamda edebî ve sosyal-felsefi eserlerde konunun ele alınış şeklinin değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu konuda günümüzde “nöroekonomi” adlı bir bilim dalı da gelişerek konunun davranışsal, psikolojik, sosyolojik, rasyonalite ve duyuşsal boyutunu bu çerçevede ele almaktadır. İşte bu bağlamda bu makalenin temel araştırma konusu başta roman gibi edebî eserler ve bilimsel yayınlar dahil olmak üzere çeşitli yayınlardan yola çıkarak bir toplumun yoksulluk ve ekonomik durumunun ne ölçüde ele alındığını değerlendirmektedir. Başka bir ifadeyle bu eserlerden yola çıkarak bir toplumdaki ekonomik durum hakkında hangi verilerin elde edilebileceğini tartışmaktadır.

Din, Edebiyat, Felsefe ve İktisadın Kıt Kaynak Paylaşımı Konusundaki Yaklaşımlarının Metodolojisi

İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte ekonomik ilişkilerindeki bireysel değiş tokuş süreci kamu gücünün de eklenmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Ancak kamu özellikle siyasi güç olarak ekonomik bir sistemin ayrılmaz bir parçası hâline gelince ekonomik kurallar ile siyasi hedefler arasında uyumsuzluklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Nitekim yürütme organı olarak siyasi güç zaman zaman ekonomiyi kendi önceliklerine göre yönetmeyi tercih etmiştir. Ancak bu durumda siyasi gücün ekonomik sistemin işleyişi ve kuralları yerine kendi önceliklerini ön plana çıkarması beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Bu sorunların neden ve sonuçları özellikle edebî ve bilimsel yayınlara yansımıştır.

Tarihi boyunca tüm disiplinlerin ortak çabası, insanların yararına ve lehine olacak sistemler geliştirerek içinde yaşadıkları çağda insanların barınma ve beslenme ihtiyaçlarını gidermeyi, saygın bir sosyal yaşam sürdürmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Her eylemin bir ekonomik maliyeti olmasından dolayı bu disiplinlerin başında iktisat bilimi gelmektedir. Başka bir deyişle yeterli ekonomik kaynak olmadığı zaman herhangi bir hedef belirlemek ve buna göre adımlar atmak mümkün değildir. Bu açıdan ekonomik kaynakların varlığı, açığa çıkarılması ve paylaşılması sadece ekonominin konusu değil aynı zamanda toplumsal ideallerin, siyasi hedeflerin, ideolojilerin, edebiyatın, felsefenin ve inanç sistemlerinin odak noktasında yer almaktadır. Zaten ekonomik olayların neden ve sonuçları salt ekonomi kaynaklı değildir ve ekonomik gelişmeleri anlamak ve yönetmek için salt iktisadi bir bakış açısına dayalı bir değerlendirme yetersiz kalacaktır.

Öte yandan dinî akış açılarında genel anlamda kıt kaynak sorunu kabul edilmez. Örneğin İslam’a göre, “Herkesin rızıkını Allah verdiği” için herkese yetecek kadar kaynak her zaman mevcuttur. Buna göre her kişi kendi rızıkıyla doğar. Bu çerçevede bakıldığında iktisat konularının din açısından ele alınışı maksimum fayda anlayışına göre şekillenmemiştir. Burada kıtlık, yoksulluk ve kaynakların dağılımı konusu daha çok ibret alınmak için işlenmektedir. Bu açıdan dinî kaynaklardan yola çıkarak fayda veya kâr maksimizasyonunun nasıl olacağı, nasıl daha çok ekonomik değer yaratılabileceği, ekonomik büyüme, tasarruf ve maliyet gibi sorunların nasıl ele alınması gerektiği gibi konularda fikir sahibi olmak zordur ve/veya imkânsızdır. Burada bereket ve rızık tabirlerinden yola çıkılarak her türlü gelirin kaynağının yaratıcının takdirinde olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Roman ve şiirlerde kaynak paylaşımı veya ekonomik sorunların ele alınış biçimi daha çok karakterlerin yaşamlarını etkileyen ve yönlendiren başlıca etmenler olarak edebî bir üslupla konuya dâhil edilerek gerçeğe yakın bir tasvir yapılmaya çalışılır. Bu bağlamda bir romanın yazıldığı veya olayın geçtiği

döneme ait ekonomik koşullar hakkında fikir sahibi olmak mümkün olsa da romanda iktisat bilimi açısından ekonomik veriler veya önceliklerin somut bir şekilde sunulduğu tam olarak söylenemez. Bu bağlamda bir romandan yola çıkılarak ekonomik büyüme, kâr maksimizasyonu, maliyet minimizasyonu ve gelir dağılımı gibi pozitif sonuçlar veya veriler elde etmek oldukça zordur.

Böylece din ve edebiyata dayalı kaynaklar ekonomik açıdan veri yerine yargı ve durum değerlendirmesi olarak ele alınabilir. Başka bir deyişle veri sunulsa bile bu verilerden kesin ve net sonuçlara ulaşmak mümkün olmayabilir. Edebî bir metin bu veriyi sunma imkânına sahip olmasına rağmen zorunluluğuna sahip değildir. Ayrıca roman açısında bakıldığında fiktif bir metin söz konusu olduğu için verilerin realitesi sorgulanabilir. Burada esas olan insanların ekonomik koşullar karşısında nasıl bir davranış sergiledikleri, karakterlerin nasıl hareket ettikleri ve davranışlarının onları hangi ödüle, cezaya veya hangi koşullarda yaşamaya zorladıklarıdır. Netice itibarıyla bu tür eserlerde nasıl ve neden yerine ne oldu sorusuna cevap aranır. Netice itibarıyla bir edebî eserde asıl gaye ekonomik şartların eser kahramanlarının etkileşimde olduğu bireylere karşı olan eylem ve davranışlarının nasıl şekillendirdiği göstermektir. Örneğin Yaşar Kemal'in "İnce Memed" romanındaki ana karakter olan "İnce Memed" adlı şahsı çevreleyen feodal sistem ve onun oluşturduğu ekonomik gücün sosyolojik sonuçları ve bireysel çözüm arayışlarını bu karakter ışında görmek mümkündür.

Felsefe açısından ise konu iktisadi bakış açılarına biraz daha yakın bir metotla ele alınır. Matematik ve muhasebe sistemlerini ekonomik olayların analizinde kullanmaya başlamanın bu açıdan felsefi eserlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda özellikle antik Yunan felsefecilerinden Aristoteles her türlü sosyoekonomik olayı mümkün olduğunda ölçmeye ve gerekçelendirmeye çalışmıştır. Zaten bundan dolayı ekonomi teriminin Yunanca olması gibi ekonomik olayları ölçme yöntemleri de antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Bu bağlamda felsefe açısından ekonomik kaynakların dağılım sorunu ve ekonomik koşulların yönetilmesi üzerinde çalışmalar yapılmış ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

İktisat bilimi açısından ise ekonomik olaylar özellikle Smith ile başlayarak günümüze kadar gelişerek ölçmeye dayalı kâr/fayda maksimizasyonu ve maliyet/gider minimizasyonunu esas alan modellerin geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda matematiksel modellerden yararlanılarak ekonometrik modeller geliştirilmiştir. Böylece ekonomik olaylar ölçülebilir öngörülere dayanarak yönetilmeye veya yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

Dinî ve Edebî Eserlerde Yoksulluk ve Ekonomik Kaynakların Yönetimi Sorunu

Tarihte yoksulluk ve kaynak dağılımı gibi ekonomik konuların neden ve sonuçları hakkında Gılgamış ve Mısır kitabelerinde raslanıldığı gibi Tevrat, İncil ve Kur'an gibi dinî kitaplarda görmek mümkündür. Örneğin Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de MÖ 1592 yıllarındaki Hz. Yusuf ve kıtlık konusunda oldukça detaylı bilgileri söz konusudur. Bu kaynaklarda aynı zamanda kaynak dağılımı, doğanın ekonomideki gücü ve kamunun kıtlığı önleme konusundaki çalışmalarını görmek mümkündür.

"Yedi bolluk yılının ardından, yedi şiddetli kıtlık yılı gelecek ki, tohumluk için bir sonraki seneye saklayacağınız az bir miktar hâriç, onlar için o kurak yıllara hazırlık olmak üzere önceden biriktirmekte olduklarınızı yiyecek!" (Yûsuf suresi 48. Ayet).

Ayrıca Socrates, Aristoteles gibi Antik Yunan felsefecileri ekonomik açıdan kaynakların dağılım ve sosyal sonuçlarını felsefi bakış açılarından ele almışlardır. Ekonomi, sosyokültürel yaşam üzerinde ve dolayısıyla sanat ve edebiyat alanında bu konuyu işleyen çok sayıda esere ilham kaynağı olmaktadır.

Özellikle yoksulluk temasının 19. yüzyılda birçok sanatçıya önemli romanlar yazmaya ilham verdiği bir gerçektir.

Fransız yazar Victor Hugo'nun 19. yüzyılda kaleme aldığı "Sefiller" adlı romanda dönemin ekonomik koşullarının insanların sosyal yaşamında yarattığı travmalar konu edilerek olayın çok boyutluluğu mercek altına alınmıştır. Romanda toplum tarafından damgalanmış veya dışlanan kişilerin yoksulluk çıkmazına sürüklenerek adalet ve eşitlik ilkelerinden her yönüyle mahrum bırakılabileceğini betimlemiştir Hugo, (2021, s.107). Aynı durum Tolstoy'un zenginlik ve yoksulluk, mutluluk ve keder, doğa ve sanat gibi evrensel konulara değindiği öykülerinde de gözlenmektedir (Tolstoy, 2018, s.16).

Romanlarda ekonomik olarak zayıf durumda olanların durumu tasvir edilirken, yoksulluğun kişinin tüm yaşamına nasıl tesir ettiğini görmek mümkündür. Fakir veya yoksul kişi ne kadar çalışıp çabalarsa da yoluna her türlü engel konulur, kaliteli bir eğitimi alamaz, vaat edilen maaşı alamaz, sesi duyulmaz, çektiği acılar görmezden gelinir. Böylece yoksulluk kısır döngüsü çemberinde olan insanların bunu bir kader veya sosyal sınıfa aidiyet olarak kabul edip, buna göre davrandıkları gözlenmektedir. Bu durum uzun vadede toplumlarda kast veya alt/üst sınıf şeklinde kalıcı sosyoekonomik yapıların şekillenmesine kadar uzanabilmektedir. Böylece sistemin bir parçası haline gelen yoksulluk gerçeği ve bunun yarattığı sorunlar çözüm yerine kabullenlenmeyi ön plana çıkarmaktadır (Alpago, 2022a, s.125).

Dini kaynaklarda ekonomik olayların ahlaki, sosyal ve inanç boyutu özellikle vurgulanmaktadır. Örneğin kapitalist sistemde paranın fiyatı olarak temel bir role sahip olan faiz olgusu Kur'an-ı Kerim'de İslam inancı açısından haram olarak nitelendirilmiştir.⁴ Ayrıca İslam'da zekât, Hristiyanlıkta servete bakış açısı⁵, Musevilikte "10 Emir"⁶ çerçevesinde başkasının ekonomik düzenine saygı duyulması gibi hükümler dini bakış açılarından iktisadi yönü açısından önem arz etmektedir. Edebî eserlerde ise özellikle ekonominin kayıt dışı (Kermode, 2014) ve kara para aklama (Lewis, 2014), gibi boyutlarını gerçek olaylardan esinlenerek ele alan kurgulara rastlamak mümkündür.

Türkiye'de Yoksulluk ve Ekonomi Kaynak Dağılımının Edebiyatta Yansımaları

Cumhuriyet Dönemi romanlarında yoksulluğun toplumsal sonuçları, özellikle kırsalda yaşayan nüfusun yaşam standartları ve bu kesimin şehirde yaşadığı uyum ve modern yaşama adaptasyon sorunları ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle Sabahattin Ali ve Yaşar Kemal'in eserlerinde yoksulluk ve gelir dağılımı sorunu ekonomik olarak daha güçlü konumdaki bireyler ile yoksul bireyler arasındaki ilişkilerin çatışma ve adalet arayışları çerçevesinde ele alınmıştır.

Sabahattin Ali özellikle "Kuyucaklı Yusuf" ve "Kürk Mantolu Madonna" adlı eserlerinde bu konuyu edebî bir üslupla ele alırken (Ali, 2019), Yaşar Kemal, "İnce Memed" adlı roman serisiyle ekonomik güç dengelerinin sosyal ve hukuki boyutlarını yoksul bireyler, feodal ağalar ve kamu gücü ilişkileri bağlamında ele almış ve önemli nöroekonomik tespitler ve sonuçların elde edilebileceği verilere dikkat çekmiştir. Yazar bu eserlerinde ekonomik gücü elinde bulunduran feodal beylerin nüfuzunu kullanarak kamu gücünü de kendi lehine kullandığını göstermektedir. Böylece bir toplumdaki bireylerin ekonomik

⁴ "Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisindedir, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir." (Bakara, 275)

⁵ "Kendinize güve ve pasın yok ettiği ve hırsızların girip çaldığı yeryüzünde hazineler biriktirmeyin: Ne güve ne de pasın yok ettiği ve hırsızların girip çaldığı cennette hazineler biriktirin. Çünkü hazineniz neredeyse, kalbiniz de orada olacaktır." (Matthäus 6,19-21).

⁶ "Komşunun evine göz dikmeyeceksin. Komşunun karısına, erkek kölesine, cariyesine, öküzüne, eşeğine ve komşunun sahip olduğu hiçbir şeye tamah etmeyeceksiniz (Çıkış -Eksodos 20:1-17)

durumunun o toplumda yasaları, gelenekleri ve sosyokültürel ilişkileri de şekillendirdiği sonucuna varmak mümkündür. Bu açıdan iktisadi olayların sosyopsikolojik ve nöroekonomik arka planını görmek için edebî eserler önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ekonomik kalkınma derecesi ile bir toplumun edebî eserlerle olan ilişkisinin yoğunluğu arasında doğrusal ilişki söz konusudur. Nitekim gelişmiş/sanayileşmiş ülkelerde okuryazarlık ve edebî eserlere olan ilgi oranları az gelişmiş ülke insanlarına kıyasla oldukça yüksektir. (Kemal, 2021).

Orhan Pamuk romanlarında İstanbul özelinden yola çıkarak şehir kültüründe yoğurtçu, bozacı, şerbetçi gibi 1980li yıllara kadar rağbet gören küçük esnafın ekonomik ve sosyal yaşamdaki yeri ve önemini işlemektedir. Bu açıdan yazarın eserleri iktisadi düşünce tarihi açısından önemli veri kaynağı olarak değerlendirilebilir (Pamuk, 2019). Umberto Eco, “Gülün Adı” adlı romanında ekonomik güç olarak kilisenin yoksullara bakış açısını ve kimi din görevlilerinin dini istismar ederek yoksulların zayıf ekonomik durumundan faydalandığını ifade etmektedir. Bu açıdan Eco’nun bu eserinde birçok sosyoekonomik veri elde edilebilir (Eco, 2019).

Ayrıca Türkiye’de yoksulluk ve ekonomik kaynak dağılımı sorunu edebiyatta “Garibanlık” ve “Gurbet” kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca Türk edebiyatında insanların çoğu zaman eğitim sonucu elde ettikleri mesleklerini icra etme imkânı bulamadıkları için sırf geçinebilmek uğruna istemedikleri işlerde düşük ücretle çalışmak zorunda kaldıklarını işleyen edebî eserlere rastlamak mümkündür. Örneğin okullarda öğretmen eksikliğine rağmen atanamayan öğretmenlerin veya su ürünleri fakültesinden mezun oldukları halde iş bulamayan mühendislerin durumu gibi birçok konu romanlarda yer almıştır. Bu açıdan özellikle emek gücünün üretkenliğini ve ekonomiye katkısını olumsuz etkileyen sorunları ve bunun sonuçları hakkında romanlardan veriler elde edilebilir (Alpago, 2022).

Getto Türü Yaşam Alanları ve Yoksulluk

Sanayileşmenin önemli bir mesafe katettiği 19. yüzyıldaki hızlı sermaye birikimi ve dev şirketlerin veya fabrikaların kurulması yoksulların durumunu iyileştirmede. Aksine asgari ücretle çalışmak zorunda kalan milyonların sayısını artırdı ve bunların aileleriyle metropollerde paralel yaşam alanları oluşturarak yoksulluk sınırında bir yaşam sisteminin meydana gelmesine yol açtı. Bu çerçevede getto denilen gecekondu veya altyapı sorunları olan geçici mahalleler ve yaşam alanları kuruldu. Üstelik bu tür yaşam alanlarını şekillendiren nesilden sonra gelen jenerasyonlar da bu kısır döngünün bir parçası olarak yaşamlarını devam etmek zorunda kaldı.

Böylece ekonomik durumun yarattığı yeni bir edebiyat, sanat, müzik ve kitle davranış şekli vücut bulmaya başladı. Bu durum Türkiye için arabesk kültürü, seyyar satıcı ve pazarcı gibi hâlâ devam eden olguların meydana gelmesine yol açtı. Batı için ise tabana yayılan özgürlük, kardeşlik ve eşitlik gibi Fransız Devrimi ilkelerine dayalı daha demokratik bir sistemin yerleşmesine yol açtı. Ancak Batı’da gelişen bu yaygın eşitlik dalgasına katılmak isteyen üçüncü dünya ülkeleri, Batılı devletler tarafından desteklenmediği gibi önemli birer sömürge ve ham madde kaynağı olarak değerlendirildi.

Bu doğrultuda Dickens, romanlarında yaygın çocuk işçiliğini işlerken Fontane’in yeni zenginleri ve soyluları; yoksulları ayaktakımı, mümkün olan her şekilde onların yerine konulması gereken bir fenomen olarak görmektedir. Gorki “Foma” adlı romanında komünizm öncesi Rusya’da ekonomik sorunların getirdiği adaletsiz yaşamı işler (Gorki, 2011). Öte yandan 19. yüzyıl aynı zamanda sanayileşmenin meydana getirdiği işçi sınıfının ideolojik olarak hedefte olduğu dönemdir. Bu dönemde SSCB çatısı altında işçi sınıfının hakimiyetine dayalı Marksist ideolojisini esas alan bir devlet kuruldu.

Ancak bu sistemde de ekonomide kaynak paylaşımı konusu iddia edilen adil gelir dağılımıyla sonuçlanmadı. Gelléri'nin hikayelerinde komist rejimi döneminde Budapeşte'deki çamaşırcılar ve ateşçiler geçimlerini sağlamak için mücadele ediyor. İrlanda'daki kıtlığı ve yoksulluğu McCourt "Angela'nın Külleri" adlı romanında ifade ediyor (McCourt, 2023, s.26).

Ekonomi Politikaları ve Siyasi Güç Dengesi

Edebî eserlerde ön plana çıkan ekonomik sorunlar sadece buz dağının görünen yüzü olarak değerlendirilebilir. Bu sorunların nedenleri ve çözüm imkânları esas itibarıyla siyasi gücün izlediği politikaların ekonomik boyutuna bağlıdır. Burada özellikle varıl kesim ile yoksul kesim arasındaki gelir farkının azaltılmasının etik boyutu ön plana çıkmaktadır. Daha da önemlisi burada gelir dağılımında adaletin sağlanması ancak politik gücün vergi, teşvik, sosyal destek gibi ekonomik politikalarına bağlıdır. Bu minvalde toplumun değer yargıları, inanç sistemi, sosyokültürel yapısı siyasi yönetiminin kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Burada özellikle konu krizden daha güçlenerek çıkan varıl kesim ile yoksul kesim arasındaki farkın giderek açılmasına odaklanmaktadır.

Bu açıdan şirketler ve hane halkı arasında adil bir gelir dengesi politikasından söz etmek mümkün olmadığı tezine dayanarak adil ve dayanışmaya dayalı bir ekonomik denge sağlamak için devletin elindeki kamu araçlarını ve politikasını nasıl daha etkin kullanabileceğine veya kullanmasının gerekip gerekmeyeceğine odaklanmak önemlidir. Bu çerçeveden bakıldığında Smith'in "Görünmez el" ve "homoeconomicus" teorileri ile Keynes'in "Spiritus animeles", regülasyona dayalı müdahaleci kamu politikasının temelleri ve gerekçeleri önem kazanmaktadır. Spiritus Animalis yaklaşımına göre işletmeler ve tüketiciler geleceğe yönelik beklentiler doğrultusunda karar alırlar ve bugün aldıkları kararlar ahlında gelecekteki öngünlerine ve beklentilerine göre şekillenmektedir. Tüketiciler ne kadar tasarruf etmek veya harcamak istediklerine karar verirken ve işletmeler sermaye yatırımı yapmayı düşündüklerinde gelecek beklentilerini esas alarak karar verirler (Kahya Aydın, 2023, s.67).

Öte yandan yönetimsel bir erk olarak devletin ekonomideki rolü tarih boyunca özellikle vergi, güvenlik, düzenin sağlanması, altyapı yatırımları ve sosyal adaletin tesisi ve devamlılığı açısından önem kazanmıştır. Ancak devlet bunları yaparken piyasa ekonomisi dengesi ve sosyal adaletin sağlanması noktasında sürekli ikilemlere konu olmuş, zaman zaman ekonomik kriz ve adil olmayan gelir dağılımının bizzat müsebbibi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Marks devletin piyasa ekonomisinin bir parçası olması yerine çalışan kesimin elinde merkezi bir güç olması fikrini benimseyerek kamunun ekonomideki rolünü kabul etmiş ancak bu rolün hangi formda olması gerektiği konusunda farklı tezler ileri sürmüştür (Jespersen, 2009, s.47).

Ancak gerek Smith gerekse Marks'ın ortak noktası kontrolsüz bir piyasa yani anarşizmi reddedip belirli bir ana çerçeveye göre işleyen bir sistemi savunmalarıdır. Nitekim Smith'in serbest piyasa öğretisinde "Görünmez el" veya "homoeconomicus" kuramları bilinçli davranan, kendi çıkarlarının toplum çıkarlarıyla ortak güdüler çerçevesinde paralellik gösteren bir yaklaşıma dayandırmaktadır. Başka bir deyişle Smith'e göre ancak belirli bir ekonomik kültüre sahip toplumlarda her birey kendi çıkarını doğru bir şekilde gözetleyerek toplum olarak kalınmanın önünü açmaktadır (Herr ve Gündüz, 2016, s.114).

Öte yandan 21. yüzyıl ekonomisini tartışırken küreselleşmenin getirdiği aksaklıkları ve avantajları göz ardı etmek mümkün değildir. Günümüzde özellikle sosyal medya ve dijital iletişim araçlarının varlığı nedeniyle hane halkı ve firmalar arasındaki etkileşim ve iletişim hızı ve yoğunluğu arttığında politika belirleyicilerin ayrıca dikkate alması gereken bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda

Smith'in "görünmez el" yaklaşımı aslında her gün herkesçe takip edilebilen trendler sayesinde oldukça görünür durumdadır. Ancak burada yine etik ve sosyal adaletin sorgulaması gereken, bu bilgi akışının kimler tarafından yönetildiği ve ne kadar manipülasyon amacı taşıdığıdır. Gerçekten de özellikle finans piyasalarında asimetrik bilgi marifetiyle sermaye akışları varsıl bireyler lehinde yönlendirilmektedir. Bu durum merkez bankaları ve kamu ekonomi politikalarında olduğu gibi kripto para piyasasındaki sirkülasyonda da aynı karakteristik politikaların hâkim olmasını sağlamaktadır (Barro, 1974, s.16).

Smith fikirlerini 18. yüzyılın ortalarında, merkantilizm döneminde formüle etti; bu teori, monarşilere aşırı saray varlıklarını ticareti kontrol ederek ve ekonomiyi yönlendirerek finanse etmeleri gerektiğini öğretiyordu. Devlete karşı şüpheciliğini, modern refah devleti örneğinden değil müsrif, kendini zenginleştiren monarşilerle olan deneyiminden geliştirdi. 19. yüzyılın ortalarında, Marks'ın kapitalizme yönelik güçlü eleştirisi, erken sanayileşme ve küreselleşmenin ilk dalgası sırasında kitlelerin yoksullaşmasına bir yanıt aradı.

Bugün onun algısı, bazen düşüncelerinin çarpık bir resmini veren 20. yüzyılın devlet sosyalizmi tarafından şekilleniyor. Öte yandan 1929 buhranından sonra Keynes, küresel ekonomik kriz karşısında açıkça raydan çıkan ekonomik liberalizmi analiz etti. Onun "Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi", daha sonraki demokrasilerin radikal diktatörlüklere kaymasını önlemek amacıyla ekonomik sistemi istikrara kavuşturmaya yönelik önerilerde bulunma girişimi değildi. 2007'de başlayan küresel mali krizle birlikte Keynes'in düşüncesi bir rönesans yaşıyor. Hem küresel mali piyasa düzenlemeleri hem de hükümet yatırım programları ile ilgili hususlar yeniden hararetle tartışılıyor (Krier, 2009, s.347).

Temel yönlendirmeyi sağlamanın yanı sıra, üç büyük iktisatçı Smith, Marks ve Keynes'i incelemenin çok pratik bir avantajı daha vardır. Günümüzde aşına olduğumuz ve kökenini bilmeden sıklıkla kullandığımız pek çok ekonomik imge ve açıklama bu üçü tarafından şekillendirilmiştir. Örneğin "piyasanın görünmez eli" imajı Smith tarafından ortaya atılmıştır. Piyasanın verimliliğini açıklamalıdır. Bugün bazen piyasanın her şeyi yargılayabileceği mitolojik bir dönüşüm biçiminde kullanılıyor (Cerny, 2020, s.37).

Keynes ise Smith'in serbest piyasa ekonomisine verdiği önemi ve bunun en iyi ekonomik sistem olduğuna destek vermekle beraber bir ekonomide konjonktürel dalgalanmaları ve ekonomik kriz dönemlerini ekonomik sistemin uzun vadeli eylemlerinin bir sonucu olarak görmektedir. Bu bağlamda Keynes, "Uzun vadede hepimiz ölüyoruz." ifadesini kullanarak sürekli denge ve sürekli büyümenin mümkün olmadığına vurgu yapmaktadır. Keynes bunu yaparken devletin piyasa başarısızlıklarına karşı koyma sorumluluğunu savunmaktadır. Buna göre öncelikle devletin ekonomi politikası sorumluluğu yerine piyasanın uzun vadeli kendi kendini iyileştirme gücüne güvenenleri hedef alıyor. Bu açıdan Keynes kısa ve orta vadeli ekonomi politikaları izleyerek bir krizden çıkış veya kabul edilebilir bir dengenin kurulmasını savunmaktadır (Klein, 2014, s.34).

Smith ise makro açıdan refaha ulaşmayı üç temel kaynağa dayandırmaktadır (Alada, 1992, s.310).

- Firma ve hane halkı kendi öz çıkarı ve mülkiyet arayışı güdüsüyle hareket eder.
- İş bölümü ve uzmanlaşma maliyet minimizasyonu ve kâr maksimizasyonu getirir. Bunun sonucu olarak üretim olanakları eğrisi sağa kayar ve toplumsal refah seviyesi artar.
- Serbest ticaret ve rekabet ekonomide etkinlik, verimlilik ve kârlılığı artırır.

Buna karşılık Karl Marks'ın kapitalizme yönelik eleştirisinde Smith'in serbest piyasa düşüncesine

dayanan liberal iktisatçıların serbest piyasa gelişimi yoluyla istikrar ve büyüme olarak gördükleri yaklaşımı, sınıf mücadelesi, sömürü, yoksullaşma ve proleter devrime yol açabilecek krize yatkın bir sistem olarak tanımlamaktadır. Marks özellikle “Das Kapital” adlı eserinde “artı değer” kavramı çerçevesinde sermaye sınıfının emekçi sınıfının kazanımlarını kendi hanelerine yazarak daha çok varlık elde etmeyi hedeflediklerini ve bunun da ekonomide eşitsizlik ve sürekli sınıfsal gelir farklarının oluşmasına yol açtığını ileri sürmektedir (Marks, 1887, s.24).

Keynes ise “Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi” adlı eserinde (1936), piyasaların kendi kendini iyileştirme gücünü sorgulayarak serbest piyasa ekonomisinde gerektiğinde kamu müdahalesinin gerekli ve etkili bir regülatör olduğu fikrini savunmaktadır. Keynes’ göre Smith’in özgür kapitalizm doktrini ve Marks’ın rekabeti ve üretim araçlarının özel mülkiyetini reddetmesi gerçeklikten uzaktır ve uygulama sorunlarını beraberinde getirecektir. Başka bir deyişle Keynes süreklilik arz eden bir denge veya büyümenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Bu nedenle Keynes’e göre gerektiğinde vergi, APİ, sıkı veya genişleyici para ve maliye politikalarıyla devlet ekonomiye müdahalede bulunmalıdır. Yani devlet bir regülatör veya dengeleyici rolüne sahiptir (Keynes, 2018, s.38).

Keynes, kapitalizmin verimli ve üretken ama yapısal olarak istikrarsızlığa yatkın olduğunu kabul etmektedir. Buna göre mülkiyete ve rekabete dayalı bir piyasa düzeni uygulanabilir bir sistemdir. Ancak böyle olmasına rağmen Smith’in öğretilerine dayanan neoklasik düşüncenin salt liberalist yaklaşımlarının 1929 Buhranı gibi krizlere yol açtığını ve buna çözüm olarak kamu mübadelesinin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.

Günümüzde de Keynes’in piyasa ekonomisini kontrol etmeye yönelik yaklaşımları zaman zaman nükseden ekonomik krizlere devlet müdahalesinin temel dayanağı olmaktadır. İktisat teorilerinin söyleminden şu açıkça anlaşılıyor. Keynes’in ifade ettiği gibi piyasa düzenlemeleri kaçınılmazdır. Kapitalizm, Adam Smith’in beklediği gibi uyumlu bir dengeye yerleşmedi. 20. yüzyıl, toplumun geniş kesimleri için daha önce görülmemiş bir refahın yaratılmasını, toplumsal çalkantıları ve sayısız krizi beraberinde getirdi (Aydın ve Araman, 2018, s.51).

Bu gelişmeler ekonomik teorilerin temel olarak piyasayı yönlendirmeye veya analiz etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik teorilerin esas itibarıyla iki temel işlevi söz konusudur. Bunlardan birincisi piyasadaki durumu tespit etmek, ikincisi ise ekonomik sorunlara çözüm sunmak ve buna mukabil en doğru ekonomik politikayı veriler ve gerekçeler ışığında önermektir. Ancak her dönemde piyasa kendi dinamiklerine göre işlemekte ve bu teoriler farklı yorumlar ve yaklaşımlar geliştirmek zorundadır. Keynes’in esnek ve “bekle-gör ona göre müdahale et” yaklaşımı bu açıdan günümüz içinde güncelliğini ve uygulanabilirliğini ispatlamaktadır.

Nüfus Artışı, Beslenme Sorunu ve Ekonomik Kaynakların Dağılımı

Ekonomi; bir toplumun gelişmesi, refah seviyesini yükselmesi ve toplum olarak bir arada yaşayabilmesi için iyi yönetilmesi gereken bir sistemdir. Başka bir deyişle ekonomi, Yunanca aslı ile ev yönetmek günümüz anlamıyla medeni ve yerleşik bir yaşamın kurulması ve devamlılığı için gerekli bir anlayış ve idare biçimidir. Gerçekten de geçmişteki avcı ve toplayıcı bir toplumdaki günümüze küresel bazda metropollerde yaşam alanları kuran insanların bu değişim ve dönüşümü, doğal kaynakları maksimum bir şekilde değerlendirmelerine ve aynı zamanda suni üretimde başarı sağlamalarına borçludur. Günümüzde insan ihtiyaçlarının büyük çoğunluğu ham maddelerin işlenerek daha fazla ürünün elde edilmesinden karşılanmaktadır (Gordon, 1990, s.34).

Günümüzde gıdadan giyime kadar her alanda yapay ürünler marifetiyle ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Böylece Malthus'un nüfus teorisinde ifade edilen kıtlık, mevcutta söz konusu değildir. Malthus nüfus artış oranını gıdanın yeterliliğine bağlamış ve bu bağlamda nüfusun kaçınılmaz olarak mevcut gıda kaynaklarının yetmediği noktaya kadar artacağını ve bunun da hastalık, kıtlık, savaş veya felaketlerle nüfus artışının tersine döneceğini ileri sürmüştür. Oysa günümüzdeki savaşlar gıda kıtlığından değil kaynak paylaşımı ve daha çok ekonomik ve politik güç elde etmeden kaynaklanmaktadır (Brenner vd. Theodore, 2010, s.311).

Temel olarak siyasi, sosyokültürel ve teknik gelişmeler büyük ölçüde ekonomiye bağımlıdır ve ekonomi politikaları bu olguları önemli ölçüde şekillendirmektedir. Ancak hangisinin diğerinin temel tetikleyicisi olduğu tartışma konusudur. Tıpkı "Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkmıştır?" türünde bir paradokstan söz etmek mümkündür. Zira siyasi güçlerin aldığı kararlar ekonomide kaynakların varlığını ya da belli bir elde toplamasını sağlıyor, ekonomide alınan kararlar da siyasette belli bir gücün iktidar olmasını ve siyaset yapmasının önünü açıyor (Hansen, 1953, s.8)

Bu bağlamda Smith, Marks ve Keynes gibi kuramcılarının yaklaşımları salt ekonomik açıdan değerlendirilmeyeceği gibi salt politik olarak da ele alınmaz. Nitekim Marks sosyalizm gibi bir siyasi oluşum için bir ilham kaynağı olurken Smith ve Keynes liberalizm ve serbest piyasa ekonomisi için temel dayanak oluşturmaktadır. Sonuç itibarıyla her bir siyasi sistem kendi temellerini belirli bir ekonomik sisteme dayandırmak zorundadır ve tersi ekonomik yaklaşımlar için de geçerlidir. Yani belirli bir siyasi yaklaşımın desteğini bulmayan veya uygulama alanı elde edemeyen ekonomik yaklaşımlar önemini yitirmektedir (Tanyeri, 1994, s.145).

İktisat Teorilerinin Felsefi Düşünsel Yapısı

İktisat teorileri yalnızca bir ekonomik sistemi tanımlamaya çalışmaz, aynı zamanda siyasi aktörlerin karar alma süreçlerinde yol ve yöntem önerme konusunda etkin bir rol almaktadır. Bu çerçevede iktisadi görüşler gelir dağılımını doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Nitekim Marks buna dikkat çekerek liberal iktisatçıların sermaye sınıfını önceleyerek emeği sadece bir girdi olarak değerlendirmesini ekonomide kaynak dağılımında adaletsizliğin ana nedeni olarak değerlendirmektedir. Nitekim asgari ücret ve emeklilik maaşları bu modeller baz alınarak belirlenmekte ve insanların yaşamları, gelecek planları bundan doğrudan etkilenmektedir. Bu bağlamda ekonomik kararlar doğrudan adalet, sosyal denge, ahlak ve etik açıdan felsefi tartışmaların odak noktasında yer almaktadır (Kabaş, 2013, s.19).

Smith ve Marks gibi sosyal bilimciler de temel olarak ekonominin işleyiş felsefesini anlamaya çalışırken siyasi ve sosyal sistemler açısından birer ekonomik sistemin gelişmesine öncülük etmişlerdir. Bir moral felsefecisi olan Smith liberal veya serbest piyasa ekonomik ekolünün öncüsü olarak kabul edilirken Marks sosyalist ekonomik modeli savunmuştur. Her iki düşünürün ana fikirlerine dayanan birçok ekonomik ve siyasi model geliştirilerek özel sektör ve kamu gücü marifetiyle ahlaki toplumsal değerler ile ekonomik düzen arayışları arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır (Levent, 2018, s.130).

Smith ve Marks'ın ekonomik sistemleri salt iktisat olmanın ötesine giderek siyasi, sosyal, kültürel dengeler ve beklentileri de dikkate alarak kıt olan ekonomik kaynak paylaşımına dair önerme ve öngörüler sunmaktadır. Her iki sistemin de makro ve mikro ekonomik modelleri farklılık gösterse de temel olarak insanın materyalist açıdan varoluş nedeni ve bunun devamı için kaynakları nasıl daha verimli kullanabileceğine ve kaynak paylaşımının nasıl olması gerektiğine dayanmaktadır. Smith burada serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde kitlenin ferasetine güvenirken Marks sermaye gücünün

siyasi ve ahlaki değerleri manipüle ederek güç dengesini kendi lehinde kurmaya çalıştığını savunarak komünal karar verme mekanizmasını savunmaktadır (Tabakoğlu, 2017, s.9).

Her iki sistemde işleyişleri farklı olsa da benzer makro ve mikro ekonomik modeller bulunmaktadır. Makro düzeyde ekonomi modellerinde işsizlik, enflasyon, faiz oranları, para arzı, devletin bu yapıdaki rolüyle de ilgilenir. Bunlar vergi sistemleri, çevre politikası ve yeniden dağıtım gibi konuları içerir. Mikro düzeyde ekonomi modellerde ise ekonomik karar süreçlerin bireylerin ve firmaların rolleri ele alınır. Bu bağlamda bireylerin ekonomik karar alma saikleri, tercihler, teşvikler ve fayda kavramları ön plana çıkmaktadır (Küçükkalay, 2019, s.15).

En nihayetinde her iki modelde de düşünen ve gelişen insan davranışlarına dayalı ekonomik karar süreçlerinde ekonomik motifleri tetikleyen ve yönlendiren olaylar bir bütün olarak insani değer yargıları ve ahlak felsefesi ile ilişkilidir. Smith burada bireyin kendi faydasını ön plana çıkarmasını ahlaki olarak bir sorun olarak görmemekte tam tersine herkesin kendi çıkarını korumaya çalışırken toplumun çıkarını koruduğunu savunmaktadır, Marks ise burada güç dengelerinden söz ederek manipülasyon ve sömürü kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır (Toksoy ve Turgut, 2023, s.16).

Bu bağlamda her iki sistemin arka planında önemli felsefi tezler bulunmaktadır. İktisat felsefesi örneğin bu modellerin normatif varsayımlarını sorgulamaktadır. Zaten ekonomik tartışmaların temelinde de teorik olarak felsefi tartışmalar bulunmaktadır ve her model kendisine uygun birer tanım geliştirmiştir. Böylece iktisadi model ve kavramların ontolojisini ve epistemolojisini, dayandığı düşüncelerin felsefesini anlamak önemlidir. Bu çerçevede gerek liberal gerekse sosyalist ekonomik sistemlerde para, iş, değer, eşitlik, etik, paylaşım, güvenlik, kamu ve bireylerin öncelikleri gibi kavramların tanımı her modele göre bir felsefi ve ahlaki çerçeveye dayandırılmıştır (Karagül, 2022, s.21).

Felsefi Açıdan Ekonomik İlişkilerin Ahlaki Boyutu

Ekonomi politikaları ve etik ya da ahlak felsefesi arasında bir bağlantı kurmak, özellikle kaynak dağılımı sorununun anlama ve anlamlandırma açısından felsefenin bakış açısını değerlendirmek önemlidir. Bu bağlamda iktisatla ilgili politikaların geliştirilmesinde felsefi bakış açılarının değerlendirilmesi elzemdir. Böylece ekonomi politikalarının geliştirilmesinde adaletin gözetilmesi ve uzun vadede toplumsal refah açısından ekonomi politikalarının sürdürülebilirliğine katkısı mümkün olacaktır (Murteza, 2019, s.34).

Tarih boyunca ekonomik kararların ve koşulların toplum yaşamındaki yeri ve önemi sürekli olarak sorgulanmıştır. Özellikle inanç sistemleri ve ahlaki normlar çerçevesinde bakıldığında ekonomik güç veya servet bir amaç değil insani değerlerin yüceltilmesi bağlamında sadece bir araçtır. Bu açıdan yardımlaşma, zekât, sosyal sorumluluk gibi kavramlar çerçevesinde servetin veya ekonomik kaynakların toplumsal adaletin sağlanmasına katkı sunacak şekilde paylaşılması teşvik edilmiştir (Bateman, 2008, s.17).

Öte yandan insanların gerek birey gerekse toplum olarak hayatlarını ekonomik olarak belirli bir gelir seviyesinde tutabilmesi ve buna bağlı olarak davranışlarının sosyal ve ekonomik gelişmelere göre analiz edilmesi yüzyıllar boyunca birçok bilimsel alanda ve teknik-felsefi çalışmalarda ön plana çıkmıştır. Antik Yunan felsefesinde buna dair tartışmalar daha sonra geliştirilerek bugünkü ekonomik teorilerin temeli atılmıştır (Ruben ve Dumludağ, 2015, s.20). Xenophon (M.Ö. 425) çalışmalarında Yunan şehir devletlerinin yönetiminde etkinlik ve verimlilik açısından ticarete faturaların hazırlanması, alışverişin kayıt altına alınması, günlük harcamaların düzenlenmesi, bütçe yönetimi ve tasarruf konularında

çalışmalar yapmıştır. Bu gelişmeleri müteakiben Avrupa’da ekonomik değişim ve dönüşüm sürecinde uygulama ile teori arasında bir uyumun gerçekleşmesi, kaynak paylaşımı ve üretimde doğru kararların alınması yönünde Thomas Aquinas, François Quesnay, Adam Smith, Karl Marks, John M. Keynes ve Milton Friedman gibi sosyal bilimcilerin düşünceleri insanların ekonomik ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunları sahip oldukları kıt kaynaklarla optimal çözüme konusunda bilimsel bir yol gösterici olmaya dayanmaktadır (Alpago, 2018:13)

Bu çerçevede bakıldığında felsefe tüm bilimlerin çıkış noktası ve ana dayanağı olarak ekonomik değişim ve dönüşüm süreçleriyle de yakından ilgilenmektedir. Bir iddiaya ve anlamlandırma sürecine dayandırarak olayları sorgulama ve elde edilen verileri veya varılan sonucu sistematik bir şekilde değerlendirerek belirli bir kavramsal dizin ve mantıklı çerçeveye almak felsefenin temel yaklaşımını oluşturmaktadır. Kısacası felsefe varlıkların, olayların, döngülerin kaynağını, anlamını ve nedenlerini sorgulama, kodlama ve bilgiye dayandırarak bilimsel olarak araştırılmasını temel almaktadır (Deleuze and Guattari, 2019, s.12). Bu çerçevede bakıldığında felsefenin bir alt dalı olarak gelişen ekonomi biliminin temel çıkış noktası da insanların hayat mücadelesinde kıt kaynakları sonsuz ihtiyaçları doğrultusunda maksimum fayda getirecek şekilde yönetmeyi ön plana çıkarmaktadır. Böylece ekonomi politikaları ve kuramları temel olarak bireylerin ve hane halkının davranış saiklerini maliyet, marjinal fayda, kâr maksimizasyonu ve beklentilerine dayandırarak anlamlandırma ve buna göre stratejiler geliştirmeye dayanmaktadır (Smith, 2005)

İktisat bilimin aksine felsefede matematiksel kesinlik yoktur. Ancak bu, felsefi düşüncede kesinlik talebinin olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine doğruluk, kişinin kendi bilgisini, ön varsayımları sorgulanacak ve bu şekilde yalnızca tüm potansiyeliyle görülebilecek şekilde gerekçelendirme girişiminde yatmaktadır. Akıl yürütmenin anlaşılabilirliğinin felsefi araştırmanın önemli bir parçası olmasının nedeni budur. Aynı zamanda felsefenin ele aldığı sorunların, gün ışığına çıkardığı ve ortaya koyduğu bilgilerin çok ciddi olduğunu felsefi ve etik soruların öneminin özellikle kriz zamanlarında belirginleştiği bir gerçektir. Zaten bütün bilimsel yaklaşımlarda olduğu gibi felsefenin bilgiyi ele alma biçimi metodolojik olarak ölçmeye, gerekçelendirmeye ve sistematik bir şekilde ele alamaya dayandığı için kabul edilebilir ve elde edilen verilere göre ispatlanabilir veya çürütülebilir nitelikte olduğu söylenebilir (Şimşek, 2012:28).

En nihayetinde disiplinler arası bir çerçevede konu ele alındığında felsefe ve ekonomi birbiriyle doğrudan bağlantılı birer sosyal bilim dalıdır. Her ikisi de insan davranışları üzerine odaklanır ve sorunların çözümünde bir rol almayı temel hedef edinir. Başka bir ifadeyle her bilim gibi iktisat ve felsefe de apaçık olmayan ancak açıklığa kavuşturulması gereken kavramlara ve yaklaşımlara dayanmaktadır (Cebeci, 2017, s.417). Her iki bilim dalı da tanımlanması gereken olayları veya davranışları belirli kriterlere göre ölçmeye veya anlamlandırma çalışmaktadır. İktisat bunu ekonomik verilere dayandırarak değerlendirirken felsefenin bu bağlamda katkısı hem tanıma giden yolu hem de tanımın kendisini ön koşulları ve olanaklarıyla görünür kılmak ve böylece örneğin bir olgunun değiştirilmiş, genişletilmiş veya yeni bir tanımının ortaya çıkmasına fırsat sağlamaya yöneliktir (Röpkeve Cemil, 2011, s.43).

Felsefede öznelden genele akıl yürütürken “İnsanlar ölümlüdür, Sokrates de bir insandır, o halde Sokrates de ölümlüdür.” önermesinde olduğu gibi oldukça net ve bariz bir örnek verilebileceği gibi daha karmaşık mantıksal akıl yürümelere de başvurabilir. İktisatta bir ekonomik olayın ölçümü ve değerlendirmesi de benzer şekilde bir mantığa dayanmaktadır. Örneğin yoksulluk sınırı altında kalan bireyler yoksul olarak adlandırılırken esas olan bu durumun herkesçe kabul edilmiş olmasıdır. Oysa

yoksulluk sınırı gibi bir kavramın henüz kullanılmadığı sanayi öncesi toplumlarda fakirlik ve kölelik gibi kavramlarla insanlar gelir durumlarına göre sınıflandırılmış ve bu normalite olarak kabul edilmiştir (Yılmaz, 2009, s.61).

Geçmişten Günümüze Ekonomik Açından Ahlak, Etik ve Sosyal Adalet

İnsan toplulukları ilk çağlardan günümüze kadar sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde yer almıştır. Bu süreci belirleyen veya yönlendiren en önemli ögelerin başında ekonomik koşullar gelmektedir. Ekonomik koşullar ise var olan ve mevcut koşullar altında ulaşılabilir kaynaklardan teşkil olunmaktadır. Ancak bu kaynaklar kıt ve sınırlıdır. İşte bu yüzden her çağda ve her toplumda var olan kaynakların paylaşımı kişilerin veya kurumların bunları elde edebilmek için yaptıkları çalışma ve performansa bağlı olmasının yanı sıra etik ve ahlaki olarak nasıl bir yol ve yöntem izlenmesi gerektiğine bağlıdır. Başka bir deyişle güç veya kabiliyetin yanı sıra insani değerler çerçevesinde bu kaynakların sosyal ve ahlaki sorumluluk bağlamında mümkün olduğunda adil paylaşılması veya en azından birtakım kişi veya toplumların bundan en azından asgari düzeyde yararlanmasına olanak tanınması ahlaki bir sorumluluk gerektirmektedir. Bu sorumluluğun derecesi, boyutları ve ölçütleri ise zamana ve içinde yaşanılan koşullara göre şekillenmektedir (Yanık, 2020, s.22).

Esas itibarıyla etik ve ahlaki kurallar ön koşullar olmadan ortaya çıkmaz. Tarihte 19. yüzyıl sonlarına kadar kölelik, yoksulluk ve açlıktan ölme olağan birer toplumsal gerçek olarak kabul edildiğinde bugünkü anlamda ekonomide adaletli kaynak dağılımı gibi kavramlar daha çok ideolojik kavramlar olarak görülmüştür. Marks ve Engels de temel olarak ekonomide eşit kaynak dağılımından ziyade kapitalizme karşı çıkararak geliştikleri sosyalist sistemi savunmuşlardır. Yani temel hedefleri sosyalizmi egemen kılmaktır, bu uğurda savaş ve bunun neticesinden meydana gelecek yıkım ve yoksulluğu da hedeflerine ulaşmak için gerekli görmüşlerdir. Nitekim sosyalist düşünceye göre kapitalist sistem ancak sistemin iflası ve dolayısıyla insanların çaresizlik içinde kalıp sosyalizme yönelmesiyle mümkün olacaktır (Weber, 1999, s.50).

Özellikle inanç sistemleri ahlak, vicdan ve adalet kavramları üzerinde yoğunlaşarak insanların bu değerlere tutunarak daha değerli ve önemli hissetmelerine destek vermiştir. Bu durum özellikle semavi dinlerde somut bir şekilde gözlemlenmektedir. Bundan öncesine bakıldığında örneğin antik Yunan'da vicdan ve travmadan söz edilmez. Örneğin İlyada'da psikolojik olaylara ilişkin herhangi bir ifade yoktur. İnsanların vicdanından söz edilmez ve kişisel suçluluk duygusundan özgürdürler (Ülgener, 2006, s.21),

Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarında da toplumda ahlak ve adaleti sağlamak önemli olsa da esas önemsenen şey; ne pahasına olursa olsun kurulmuş olan toplumsal düzenin korunmasıydı. Bu yüzden kölelik sistemi ve gelir adaletsizliği olağan bir gerçek olarak görülmekteydi. Ancak Sokrates ile başlayan ve Aristoteles ile devam eden felsefi yaklaşımlarda ahlak ve eşitlik ilkeleri ve devletin bu süreçteki sorumlulukları ve rolü açıkça irdelenmeye başlanmıştır. Bu açıdan felsefi düşüncenin ekonomik açıdan kabul edilebilir ve sürdürülebilir adaletli bir gelir dağılımı fikrinin toplumsal yaşama yerleşmesinde ve teorik temel kazanmasında etkin bir rol oynamıştır.

Bu çerçevede özellikle Aristoteles'ten bu yana Antik Çağ'da ve Orta Çağ'da da ekonomiyi ahlaki olarak değerlendirmek önem kazanmıştır. Ekonomi toplumla bütünleşmiştir ve bu da ahlaki bir temele dayanmaya başlamıştır. Örneğin Platon'a göre para veya satın alam gücü sosyal bir araçtır. Faaliyetler ve ihtiyaçlar arasındaki niteliksel farklılıklar arasında köprü kurmaya hizmet eder. Ekonomik gücün amacı toplumsal mutluluğu mümkün kılmaktır. Bu yaklaşımın etkilerini 18. yüzyıla kadar izlemek

mümkündür. Nitekim Thomas Aquinas, Aristoteles'e atıfta bulunularak ekonomik sistemin ahlaki bir yapıya sahip olması gerektiğini savunmuştur. Aquinas bu açıdan adil fiyat ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Smith'e göre de insan, doğasından kaynaklanan bir ahlak yetisine sahiptir (Smith 1994, 250).

Homo Economicus ve Neoklasik Yaklaşımlarında Ekonomik Kuramların Ahlaki Boyutu

Sanayi Devrimi ile ekonomik ve sosyal açıdan özellikle Batı toplumu radikal bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu dönemde ekonomik adaletin sağlanmaması ve kıt kaynakların paylaşım sorununun ahlak ve sosyal sorumluluk gibi kavramlarla tek başlarına ifade edilmeyeceği düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu durum hem işveren hem işçiler hem de toplumun diğer katmanları için aynı yönde bir gelişmeye yol açmıştır. Artık ahlak ve etik gibi kişinin vicdanına ve sahip olduğu inanç değerlerine hitap eden yaklaşımlar yerini yasal güvenceler ve somut sözleşmelere bırakmaya başlamıştır (Weber, 1999, s.11).

Bu çerçeve sermaye sahipleri kâr maksimizasyonu için maliyet minimizasyonunu ön plana çıkarırken çalışanlar ve emek gücüne dayanan işler yapan kesimler asgari ücret, belirli çalışma saatleri, emeklilik ve sosyal haklar gibi kavramlar çerçevesinde yasal güvencelere başvurmaya başlamıştır. Kısacası sermaye sınıfı, özellikle kapitalist sistemde kârlılık için her türlü yöneme başvururken ve burada ahlak ve etik değerler yerine kendi öz çıkarlarını öncelerken emekçi kesim vicdan veya ahlaki değer yaklaşımları veya söylemleri yerine pozitivist yaklaşımlar çerçevesinde yasal yöntemlere başvurmuştur. Buna karşılık emekçiler devlet denetiminde çalışma koşulları ve emeklilik hakları yanı sıra kitlesel baskı yapabilecek sendika gibi sivil inisiyatiflere de ağırlık vermeye başlamıştır (Sakal ve Kitapçı, 2009, s.64).

Bu süreç elbette sosyal bilimciler açısından da yeni bir değişim ve dönüşüm anlamına gelmektedir. Nitekim Smith'in piyasa ekonomisini "gizli el" misali ilahi bir düzenle dengeleneceği düşüncesi yerine Malthus'un nüfus teorisindeki gerçekçi veya kötümser yaklaşımı ağırlık kazanmaya başlamıştır. Daha sonra Ricardo bir adım öteye giderek ancak karşılıklı iş birliği ve ortak çıkara dayalı ekonomik ilişkilerin refah veya ekonomik güç sağlayabileceği fikrini güçlendirmiştir. Bu temel yaklaşıma göre Tanrı, ahlak ve doğal denge yerine ticari çabalar, eğitim ve pozitif bilimsel yaklaşımlar refah getirecektir.

Böylece geleneksel bilinç psikolojisi davranışsal psikolojiye dönüştü. Bunun sonucu olarak iktisat teorisi ahlaki açıdan etik ve inanç yerine salt ekonomik önceliklere dayandırılmaya başlandı. Ekonomide ahlak yerini kâr peşinde koşan ve bunu elde edebilmek için yasal olan her yolu mübah gören anlayış hâkim olmaya başladı. Bu durum "vahşi kapitalizm" olarak da anılmaya başlandı. Sonuç itibarıyla yeni *Homoeconomicus*'un ruhu tamamen nesneleşmiş, o mekaniğe benzer yasalara tabi olmuştur. Daha önce bilinç olarak adlandırılan şey, ilk neoklasikler tarafından yarı-mekanik bir alan yani fayda işlevi veya tercih sırası aracılığıyla modellendi (Schumpeter, 1954, s.53).

Neoklasik model özneler, bir nesne karakterinin ötesine geçen herhangi bir özelliğe sahip olmayabilirler. Buna göre ekonomik kişi, bilgi işleyen bir varlık olarak düşünülür. Sabit bir algoritma kullanarak dış dünyadan gelen verileri değerlendirir ve bunu arz veya talep sinyalleri şeklinde tepki verir. Netice itibarıyla ekonomik eylem, bireylere piyasalardaki fiyatları belirlenme noktasında akan bilgilerin en uygun şekilde işlenmesine dayanır. Faydaların veya tercihlerin sırası, kökeni veya değişimi süreci onların gelirlerine bağlı olduğu gibi reklamlar yoluyla bilgilendirme veya manipüle edilmeye de bağlıdır.

Neoklasik teoride bilinçli bireylerin yaptığı seçimle hiçbir ortak yanı yoktur. Avusturya iktisat okulunda

Carl Menger de benzer bir görüş belirterek kararların veya tercihlerin piyasanın o andaki durumuna göre şekillendiğini ifade etmiştir. Vahşi kapitalizmde veya neoklasik teoride Smith'in homo economicus yaklaşımı kabul edilmekte ancak Smith'in aksine belirli bir ahlakı veya toplumsal dayanışma yerine gerçek anlamda ahlakı düşüncelere yer vermeyen bir düşünceye dayanmaktadır. Bu bağlamda ahlakın kaynağı Descartes'in da ifade ettiği gibi tamamen insanın iç dünyası ile alakalıdır ve toplumsal ekonomik yönelimler bunun dışında gelişir. Neoklasik teoride ahlak tercih ilişkilerinin gidişatına göre farklılık göstermektedir. Bu açıdan bireyler ekonomik kararlar alırken pragmatik ve çıkarlarının önceliğine göre bir davranış sergiler, böylece bunun sonuçlarının ahlakla bağdaşma durumu sorgulanmaz. Bu konuda Kant'ın bakış açısına göre ise insan eyleminin üç temel biçimi arasında ayırım yapar: teknik eylem, pragmatik eylem ve ahlakı eylem. Teknik eylem nesnelere, makinelere, şeylere yöneliktir. Bu anlamda oyuncu açısından beceri gerektirir. Pragmatik eylem insanlarla ve onların arasındaki etkileşimlerle ilgilidir. Sağduyu gerektirir. Ahlakı eylem, ahlakı normları, etik değerleri ima eder. Bilgelik gerektirir (Thomas, 2005, s.30).

Smith'e dayanan temel olarak liberal ekonomik sistemde insanların neden yoksul olduğu veya yoksullukla nasıl mücadele etmesi gerektiğine dair yaklaşımlar sadece sosyal projeler bazında irdelenir. Temel düşünde sermaye birikimi/akümülasyonu gerçekteşirmek için kâr maksimizasyonu ve kaynakların optimal kullanımı hedeflenir ve tüm kuramlar, modeller, istatistikler bu amaca ulaşmak için önem kazanır. Oysa Marks'ın iktisadi felsefesi üretim sürecine girmeden önce rollerin doğru belirlenmesi, ortaya çıkan ürünlerin ve/veya değerin kimler tarafından nasıl elde edildiği ve kimlerin bundan ne ölçüde pay sahibi olması gerektiği üzerine odaklanılır. Bu yüzden Marks'a göre kapitalizmin ne pahasına olursa olsun daha çok üretim felsefi yerine kaynakların üretiminde emeğin katkısının paylaşımında birinci önceliğe sahip olmasını savunarak işin ahlakı ve etkin kısmı üzerinde yoğunlaşmak önemlidir.

Günümüz neoliberalizmde neoklasiklerin yanı sıra Hayek ve Mises geleneğindeki Avusturya Okulu da önemlidir. Mises ve Hayek'in özneliği ahlaktan yoksundur ve aynı zamanda kapitalizmin ahlakı eleştirisini imkânsız kılmak ister. Mises ekonomik teorisini bir eylem teorisine dayandırıyor. Hayek ise kapitalizme nihai bir felsefi temel kazandırmayı amaçlayarak piyasayı ve ekonomi ajanlarının davranışlarını sürekli şartlara göre yenilenmesi gereken piyasa ilişkilerine dayandırmaktadır. Hayek'e göre insanlığın piyasaya doğru doğal evrimi, ahlakın bir evrimidir. Buna göre ekonomide makro ve mikro davranışlar aslında ilk çağlardan günümüze kadar aynıdır ve sadece günün ve ekonomik koşulların dayatmalarına uyum sağlayarak yeniden re-formüle edilmiştir. Buna göre ilk çağlardaki bir makro veya mikro ekonomik davranışın ortak noktası hayatta kalmaya dayanmaktadır. Bunun ahlakı ve mantık yönü ise içinde yaşanılan çağa ve zaman göre yöntemsel olarak farklılık gösterebilmektedir (Baş, 2009, s.63).

En nihayetinde Hayek ve Mises piyasa ekonomik sistemi ve bu sistemdeki davranışları kişisel olmayan sinyaller bütünü olarak değerlendirir. Bu açıdan ekonomik ajanların piyasaya güvenmeleri ve buna göre pozisyon almaları gerekmektedir. Bu bağlamda Avusturya iktisat okulu temel olarak serbest piyasa ekonomisine inanmakta ve bunun ahlakı olarak insan fitratına uygun olduğunu savunmaktadır. Nitekim Keynes, bu yönde bir düşünceyi destekleyerek piyasa davranışlarını tıpkı göçmen kuşların davranışlarına benzeterek gerektiğinde kendiliğinde meydana gelen iç güdülere dayandırmaktadır ve bunu "Spiritus Animales" kavramıyla gerekçelendirmektedir. Spiritus Animales, Keynesyenlere göre ekonomik dalgalanmalara ve istemsiz işsizliğe yol açabilen düşüncesiz içgüdüler, duygular ve sürü davranışları gibi ekonomik faaliyetteki irrasyonel unsurları ifade eder (Bello, 2008, s.65).

İktisat bilimi ekonomik olayları mikro ve makroekonomik bakış açıları çerçevesinde analiz eder, konseptler oluşturur, projeler yürütür ve öngörüye dayalı hesaplamalar doğrultusunda önerilerde bulunur. Buna karşılık edebî eserlerde ekonomik olayların toplum ve bireyler üzerindeki etkileri belirli bir senaryo çerçevesinde olay örgüsüne entegre edilerek sunulur. Ekonomik krizlerin sonuçlarını, finans piyasalarındaki hile ve dramatik iflasları, göçün ve savaşların neden olduğu ekonomik çöküntüleri konu alan çok sayıda edebî esere rastlamak mümkündür. Edebî eserlerde ekonomik olayların duygusal, psikolojik, sosyolojik ve hatta reel ekonomik sonuçları hakkında bir kanıya varmak mümkün olabilmektedir ve hatta bezen tek kaynak olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim Homeros'un "İlyada ve Odyssea" adlı manzum eseri M.Ö. 12. veya 13. yüzyılda meydana gelen Truva savaşı ve onun ekonomik boyutları hakkında yazılı yegâne eser olarak görülmektedir (Homeros, 2022). Ayrıca Marko Polo, İbn Batuta, Evliya Çelebi gibi gezginlerin edebî eser tarzında yazdıkları gezi yazıları dönemlerine ait iktisadi olayları anlamada çok önemli birer kaynak eser olarak görülmektedir. Bu açıdan edebî eserler özellikle iktisadi düşünce tarihi açısından önemli veri kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Marko Polo, İbn Batuta ve Evliya Çelebi gibi gezginlerin eserlerinde iktisadi olaylar genellikle dönemin şartları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu eserlerin ortak noktası ise ekonomik sorunların psikolojik ve travmatik sonuçlarının göz ardı edilmesidir. Bu eserlerde yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, kölelik sistemi gibi kavramlar hayatın olağan bir durumu olarak sunulmuştur. Bu eserlerde yönetici ve gücü elinde bulunduran sınıfın içinde yaşadığı bolluk ve zenginlikten övgüyle söz edilirken, köle sınıfının içinde bulunduğu yoksulluk ve dışlanmışlık durumuna bir eşyadan, maldan veya metadan söz edinilir gibi değinilmiştir. Bu açıdan günümüz koşulları çerçevesinde ele alındığında yoksulluk, adil gelir dağılımı ve sosyoekonomik adalet kavramlarının Smith, Marks ve bunları takip eden iktisatçılar tarafından teorik temel dayandırılarak bugünkü anlamda insan hakları çerçevesine alındığı sonucuna varmak mümkündür. Masal, roman ve gezi yazılarında tespit edilebilen bir diğer hususta bugünkü demokrasi anlayışı yerine yönetici sınıfın ayrıcalıklı durumunun ön plana çıkarılmasıdır. Yönetici sınıf kendisini tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak görür ve toplumun ona kayıtsız şartsız itaatini bekler. Bu bağlamda bugünkü ekonomik bakış açıları açısından kabul edilemeyen yoksulluk ve kölelik gibi durumlar olağan yaşamın bir parçası ve gereği olarak sunulmaktadır (Alpago, 2022, s.76).

Sonuç

Edebiyat bir toplumdaki ekonomik durumun yarattığı travma veya olumlu gelişmelerin toplumun sosyopsikolojik yapısı üzerindeki etkilerini gözlemlemek açısından önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın konuyu çok boyutlu ve disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alması yenilikçi bir perspektifin geliştirilmesine öncülük etmektedir. Nitekim iktisat biliminin temel dayanağı olarak görülen Smith iktisadını etğin devamı olarak görüyor: Ekonomik faaliyeti yoluyla birey yalnızca kendi refahını değil aynı zamanda toplumun refahını da artırır. Bireyin mutluluğu toplumun mutluluğunu besler. Smith'e göre etik ve piyasa neredeyse aynıdır: Geleneksel değerler değil, serbest piyasa insanlara nasıl yaşamaları gerektiği konusunda yön verir. Piyasanın kimseyi doğrudan bir şekilde bunu yapmaya zorlamadığını belirtmek gerekir. Piyasaya katılmaya özgürce karar verirsiniz ancak bu piyasanın kurallarına veya "görünmez elin" yaptıklarına uyarsanız başarılı bir şekilde yapılabilir.

Smith'in klasik ekonomisi kendisini etik bir doktrin olarak görmüyordu ama yine de etik ön koşulları vardı: özgürlük ve akılla hareket eden bir kişinin imajı. Bu özgürlükle, yaptığı iş aracılığıyla ekonomik refahı artırır ve böylece kendisi ve bir bütün olarak toplum için fayda sağlar. Bu öğreti aynı zamanda, çoğunlukla hala soylular veya monarşi tarafından şekillendirilen mevcut toplumsal koşulların keskin bir eleştirisidir. Artık malların dağıtımına karar vermesi gereken şey statü değil, bireyin performansı

olmalıdır ancak yoksulların da katılması gerekir.

Karl Marks'ın ekonomi öğretisi belli bir insan imajı olmadan anlaşılabilir. Marks, kapitalist sistemdeki insanlarda bir şeylerin temelden yanlış olduğunu kabul eder. Eylemlerin asıl öznesi olan insanlar bir nesneye dönüşürler: Belirli bir amaca, üretime hizmet ederler. Tersine, üretilen şey bir özne haline gelir: Kendi değeri vardır ve hatta neredeyse sihirli bir şekilde kendine ait bir hayat sürer. İnsanlar ve mallar rol değiştirir: Yöneten yönetilene dönüşür ve bunun tersi de geçerlidir. Marks'ın hedefi, özgürce gelişebilmek için kapitalizmin prangalarından kurtulması gereken insanın özgürlüğüdür. Bu özgürlük diyalektik olarak bir diktatörlüğe bağlıdır: sermayenin egemenliğini ve sermaye arzusunun kırılmak zorunda olan proletaryanın diktatörlüğü. Bu arzu var olduğu sürece diktatörlük gereklidir ve bu da özgürlüğe giden yolu açabilir.

Ekonomik durumun birey toplum üzerindeki etkileri, nedenleri ve sonuçları edebî eser veya kutsal kitaplarda öteden beri işlenmektedir. Ancak bu kaynaklarda amaç yatırımcıları ve ekonomik ajanları daha doğru karar verme konusunda bilgilendirmek değildir. Amaç konunun toplum üzerindeki çok yönlü sonuçlarını değerlendirmektir. Nitekim kutsal kitaplarda geçen Hz. Yusuf'un kıtlığa karşı aldığı isabetli ekonomik önlemler rasyonel iktisadi karar olarak tanımlanmak yerine ilahi bir mucize olarak sunulmaktadır. Neticede ekonomik durumun özellikle insanların duyguları, inançları, sosyal yaşamları üzerindeki etkilerini bilimsel iktisadi kaynaklarda görmek pek mümkün değildir. Anca bu kaynaklar bilimsel olarak sınıflandırılmasa da özellikle iktisadi düşünce tarihi, iktisat sosyolojisi ve iktisat teroisinin nöroekonomik boyutu açısından veri olarak değerlendirilebilir. İktisat kitaplarında ekonomi konusu tamamıyla maddiyatla ilgilidir ve temel amaç ekonomik fayda sağlayabilecek maddi değerin artırılmasına yönelik en isabetli kararların alınmasına katkı sağlamaktır.

Kaynakça

- Alada, A. D. (1992). « Keynes'de Belirsizlik Üzerine Düşünceler » iktisat Dergisi sayı. 325.
- Ali, S. (2019). Kuyucaklı Yusuf, 63. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Alpago, H. (2018). İktisadi Düşünce Tarihi, Çizgi Kitapevi, Konya
- Alpago, H. (2022a). Kadrosuz Öğretmen, KDY, İstanbul
- Alpago, H. (2022b). Kesin Dönüş, KDY, İstanbul
- Aydın, Y., & Araman, S. (2018). Konjonktür ve Kriz Teorileri: Marks, Keynes ve Schumpeter. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 45-67.
- Barro, R. J., (1974). "Are Government Bonds Net Wealth?", *Journal of Political Economy*, 82.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (1), 49-70.
- Bateman, B. W. (2010). Keynes ve Keynesçilik, (Ed.) Backhouse, R. E. ve Bateman, B. W., Keynes içinde, Dost Kitabevi, Ankara
- Bello, W. (2008). Will Capitalism Survive Climate Change? *Chain Reaction*, (104) December.
- Brenner, N., Peck, J. & Theodore (2010). After Neoliberalization?. *Globalizations*, 7(3), 345.
- Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), 13-24.
- Eco, U. (2019). *Gülün Adı*, Can Yayınları, İstanbul
- Gordon, R. J., (1990). "What is New Keynesian Economics?", *Journal of Economic Literature*, 28.
- Gorki, M. (2011). *Foma*, Elips Kitap
- Hansen, A. H., (1953). *A Guide to Keynes*, New York.
- Herr, H., & Gündüz, Ü. (2016). Keynes ve Keynes'i Yorumlayanlar. *Toplum Ve Demokrasi Dergisi*, 3(6), 103-124.
- Hmeros, (2022). *İlyada ve Odyssea*, (Belgin Çınar, Çev.) Arkadaş Yayınları, Ankara
- Hugo, V. (2018). *Sefiller*, Kapra Yayıncılık, İstanbul
- Jespersen, J. (2009). *Macroeconomic Methodology a Post-Keynesian Perspective*. Cheltenham & Northampton, MA: Edward Elgar.
- Kabaş, Y. D. D. T. (2013). *İktisat Sosyolojisinin Doğuşu Ve Yükselişi*.
- Kahya Aydın, P. (2023). Quo Vadis Neoliberalism: A Carefrontation of Veblen, Keynes, and Marx. *Fiscaeconomia*, 7(1), 724-736. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1172538>
- Karagül, M. (2022). İktisat Ahlak ve Kapitalizm. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 1-21.
- Kemal, Y. (2021). *İnce Memed I, II, III, IV*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Kermode, M. (2014). *Esaretin Bedeli*, (Hakkı Doğan Dalay, Çev.), Alfa Yayınları, İstanbul
- Keynes, J. M. (2018). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Cambridge: Palgrave Macmillan.
- Klein, N. (2014). *This Changes Everything Capitalism vs. the Climate*. London: Allen Lane.
- Krier, D. (2009). Finance Capital, Neo-Liberalism and Critical Institutionalism. *Critical Sociology*, 35(3), 395-416.
- Küçükkalay, A. M. (2019). *Adam Smith: Ahlak Felsefesinden Politik Ekonomiye Bir Filozof*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Levent, A. (2018). Sabri Ülgener, Keynesyen İktisat Ve Liberalizm. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(54), 143-161.

- Lewis, (2014). *Baba - The Godfather*, (Kemal Atakay, Çev.), Alfa Yayınları, İstanbul
- Marx, K. (1887). *Capital a Critique of Political Economy*. Moscow, USSR: Progress Publishers.
- Marxian Value Theory. *Historical Materialism*, 6(1), 27-66.
- Mc McCOURT, F. *Angela'nın Külleri*, Çev. Neşe Olcaytu, Epsilon Yayınları, İstanbul
- Murray, P. (2000). Marx's "Truly Social" Labour Theory of Value: Part I, Abstract, Labour in
- Murteza, G. (2019). *Ahlak, İktisat ve Bilim: Adam Smith Felsefesine Giriş*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- O'Hara, P. (2002). The Contemporary Relevance of Thorstein Veblen's Institutional-Evolutionary Political Economy. *History of Economics Review*, 35, 78-103.
- Pamuk, O. (2019). *Kafamda bir tuhafılık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Röpke, W., & Cemil, B. (2011). İktisat İlmi Ve İktisat Siyaseti. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 1(1), 41-47.
- Ruben, E. ve Dumludağ, D. (2015). "İktisat ve Psikoloji", Der. Devrim Dumludağ vd., içinde İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar, İstanbul: İmge Kitabev
- Sakal, M., & Kitapçı, İ. (2009). Siyasal Ahlak Dışı Davranışlara Farklı Bir Çözüm: Anayasal İktisat ve Ahlak Anlayışı. *Sosyoekonomi*, 10(10). <https://doi.org/10.17233/se.08884>
- Schumpeter, J.A., (1954) : *History of Economic Analysis [İktisadi Analizin Tarihi]*, Allen and Unwin, London.
- Screpanti, E. & Zamagni, S. (2005) *An Outline of the History of Economic , Thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Tabakoğlu, A. (2017). İktisat ve Ahlak, İnsan Ahlak ve İktisat, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları 77, Hatay.
- Tabakoğlu, A. (2017). İktisat ve Ahlak, İnsan Ahlak ve İktisat, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları 77, Hatay.
- Tanyeri, İ. (1994). Keynes 'De Faiz Oranı, Sermayenin Marjinal Etkinliği Yatırım Analizi. Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, 33
- Thomas, L. (2005). *Morality and a Meaningful Life*, Philosophical Papers, November, 1-38.
- Toksoy, E. S., & Turgut, M. (2023). İktisadi Rasyonelite Kavramının Davranışsal İktisat Kapsamında Değerlendirilmesi. *Uluslararası Finansal Ekonomi Ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 4(2), 1-14.
- Tolstoy, L.N. (2021). *Öyküler, Efendi ile Uşağı*, Kapra Yayınları
- Ülgener, Sabri (2006): *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Derin Yayınları
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yay, Ankara, s. 50.
- Yanık, M. (2020). *Ahlak, İktisat Ve Bilim: Adam Smith Felsefesine Giriş*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 169-171.
- Yılmaz F. (2009). *Rasyonelite/ İktisat Özelinde Bir Tartışma*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009, s.67

13. Bir Kıyafetname Nümûne¹

Maksut BELEN²

APA: Belen, M. (2024). Bir Kıyafetname Nümûne. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 192-210. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975373>

Öz

Yüz ve vücut okuma bilimi olan Kıyafet ilmi, insanın görünen dış özelliklerine bakarak görünmeyen kişilik, ahlak ve iç yapısını belirlemeye çalışan bir bilim dalıdır. İnsanın fizikî yapısıyla psikolojik yapısının ilişkili olduğu İslâm bilim aleminde kabul edildiği gibi, Batı'da da bu ilişki, tıp, hukuk ve bilhassa ceza hukuku dallarında kullanılmaktadır. İslâmiyet'ten önce Mısır, Yunan, İran, Roma ve Hint'te bu ilmin varlığı bilinmektedir. İslami sahada yazılmış kıyafetnamelerin önemli bir kısmında kıyafet ilminin dinî dayanakları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bazı ayet ve hadisler atıfta bulunulmuştur. Türklerin tıbbın yanında bu ilmi, değerlendirmelerde kullanarak saray adamı, memur, asker, hizmetkâr ve esir seçmeleri ve özellikle yöneticilerin kıyafet ilminin ölçülerine göre karar vermeleri, kıyafetname sayılarını arttırmıştır. Kıyafetnâmelerdeki tarifler tam olarak uygun düşmese de yer yer uyuşturmuş bir gerçektir. Yazımızda amacımız, araştırma ve karşılaştırma metoduyla geçmişimizin sosyal, kültürel, tarihî ve edebî değerlerini ortaya koyarak korumak, canlı tutup devam ettirmektir. Kıyafetnamelere bakıldığında çok fazla edebî sanat özellikleri taşımadıkları göze çarpar. Geniş halk kitlelerine, bilgi vermek için yazıldıklarından sade bir dille kaleme alınmışlardır. Sözü ettiğimiz Kıyafetname, Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi 1506 numarada kayıtlı, Enverinin "Nümûne" adlı, nesir-nazım karışık yazma eseridir. Kitap iki bölümdür. Birinci Bölüm'de isimden isim sahibine bakıp tanıma konu edilir. İkinci Bölüm: Kişinin şekil ve dış yapısından kişilik özelliklerini ortaya koyar. Bu İkinci bölüm, Fenn-i Kıyafet ve Fenn-i Firaset olarak ikiye ayrılmıştır. Yazımızı, Metin Şerhi, İnceleme ve Araştırma metodlarıyla hazırlamış bulunuyoruz.

Anahtar kelimeler: Kıyafetname, Firaset, İstidrac, İlm-i hurûf.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 11

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 14.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975373>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Emekli Öğretim Görevlisi / Dr. Retired Lecturer (Manisa, Turkey), **eposta:** belenmaksut55@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3546-3553>

A Physiognomy Nümûne³

Abstract

Physiognomy (The Science of Face Reading) is a branch of science that tries to determine the invisible personality, morality and internal structure of a person by looking at his visible external characteristics. Just as it is accepted in the Islamic scientific world that a person's physical structure and psychological structure are related, in the West this relationship is also used in the branches of medicine, law and especially criminal law. It is known that this science existed in Egypt, Greece, Iran, Rome and India before Islam. In a significant part of physiognomy codes written in the Islamic field, the religious basis of physiognomy has been tried to be revealed. For this purpose, some verses and hadiths have been referred to. The fact that the Turks used this science in evaluations, as well as medicine, to select courtiers, civil servants, soldiers, servants and captives, and especially the rulers' decision-making according to the criteria of the science physiognomy, increased the number of codes. Although the descriptions in the books do not match exactly, it is a fact that they do match in some places. Our aim in our article is to protect, keep alive and continue the social, cultural, historical and literary values of our past by revealing them through research and comparison methods. When we look at the books, it is obvious that they do not have many literary artistic features. Since they were written to provide information to the masses, they were written in simple language. The Kıyafetname we are talking about is a mixed prose-verse manuscript of Enverî named "Nümûne-i Enverî", registered at Manisa Manuscript Library number 1506. The book consists of two chapters. In the First Part, the relationship between the name and the name bearer is discussed. It means recognizing the name by looking at its owner. Second Part: It is to reveal the personality characteristics of the person from his shape. This second section is divided into two: Fenn-i Kıyafet (art of physiognomy) and Fenn-i Firaset. We have prepared our article using Text Commentary, Analysis and Research methods.

Keywords: Physiognomy, Discernment, İstidrac, Science of Letters.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 11
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 14.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975373>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1.Giriş

Kıyafet ilmi, bir bilim dalı olarak insanın dış, fizikî yapı ve özelliklerinden hareketle kişilik, ahlak ve içyapısını belirlemeye çalışır. “Kıyafet ilmi, ilm-i firasetle bağlantılıdır. Firaset, zeyreklik yani zeki ve anlayışlı olmak demektir. İlm-i firaset, ilm-i kıyafetten daha kapsamlı bir bilim dalı olarak görülmüş; kıyafet ilmi, ilmi firasetin alt dalı olarak ele alınmıştır. Kıyafet ilminde sadece dış görünüme bakarak hüküm çıkarılırken firaset ilminde anlayış, kavrayış ve içinde bulunulan hâle uygun olarak karar vermek gerekli görülmüştür” (Çavuşoğlu, 2004, s. 15-26). İslâmiyet’ten önce Mısır, Yunan, İran, Roma ve Hint’te bu ilmin varlığı bilinmektedir. Hipokrat Milâttan önce 5. yüzyılda hastalıkları teşhis için insanları tiplerine göre sınıflandırmış, Eflatun, Galen, İladus ve Aristo da aynı konuyla ilgilenmişlerdir. Türkler tıbbın yanında bu ilmi siyasette kullanarak saray adamı, hizmetkâr ve esir seçerken fizikî özelliklere göre değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

“İz sürmek, takip etmek, peşi sıra gitmek anlamına gelen Kıyafet kelimesi Arapça kavf kökünden türemiştir. Kelimenin Türkçe’de ve Farsça’da, kılık kıyafet, elbise, şekil, görünüş mânaları da vardır. Eskiden Arabistan’da yerdeki ayak izlerine bakarak iz sahibi hakkında bazı tesbitlerde bulunan, kişiler arasındaki benzerliklerden, özellikle ayak benzerliklerinden akrabalık derecesini belirlemeye çalışan kimselere kâif denmekteydi. İlm-i kıyâfet zamanla bir bilim dalı halinde gelişmiştir. İnsanın görünen dış özelliklerine bakarak görünmeyen iç özelliklerini anlamaya çalışan kimseye de kâiyf veya kıyâfet-şinâs denilmiştir. Arapça’da firâse(t) kelimesi de, iz sürmek, birinin arkasından gitmek anlamına geldiğinden Arap âlim ve edipleri kıyafet yerine daha çok firâset kelimesini kullanmışlardır. Folklor da ise kıyafet, el falı ve yüz falı mânalarını kazanmıştır” (Mengi, 2022, s. 512-513).

İslami sahada yazılmış kıyafetnamelerin önemli bir kısmında kıyafet ilminin dinî dayanakları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bazı ayet ve hadisler atıfta bulunulmuştur: “Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden (Allah)”⁴; “(Allah) her şeyi bir bir saymış, kaydetmiştir.”⁵; “Rahmet ve ilmi her şeyi kuşatmıştır.”⁶; “Özellikle onların alâmetleri yüzlerindeki secde izleridir...”⁷. “...kuşkusuz konuşma tarzlarından sen onları bileceksin...”⁸. “Mü’minin ferasetinden kaçının, çünkü o Allah’ın nuruyla bakar. Hadis”⁹ (Aclunî, 1985, s. 42).

“İslamî devirde kıyafet üzerine yazılmış ilk eserin sahibi, elde bu konuyla ilgili herhangi bir metni olmamakla birlikte İmam-ı Şâfiî kabul edilir” (Güneş, 2015, s. 1261).

Bizde oldukça çok sayıda Kıyafetname yazılmıştır. Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “Marifetname”sinin dördüncü risalesi beş bölümüyle bir kıyafetnamedir.

Üçüncü bölümde “İnsan organlarına bakmanın Kalbe ve Cana Verdiği Güven ve Selâmet” başlıklı parçada İbrahim Hakkı:

“Cenab-ı Hak her ne kadar tıynet ve yaradılışta insan cinsini bir yaratmış ise de, fertler suret ve sîret (kişinin ahlakı, seciyesi, karakteri ve dışa akseden davranışı) bakımından, farklılık gösterir. Bu sebeple insanlar, şekil yönünden birbirlerine benzemezler. Cenab-ı Hak, lütuf ve inayetiyle hikmetinin icabını ve ince sanatını insan aleminde açıklamış ve meydana çıkarmış, yüzünü, şeklini ve organlarının biçimini ahlâkına ve karakterine alâmet yapmıştır. Böylece insan kendi suret ve yapısından kendi vasfını bilmiş ve ona göre ahlâk, huy ve hareketlerindeki kusurlarını ve hatalarını düzeltme yoluna gitmiştir. İnsan daha sonra arkadaşlarının ve dostlarının şekil ve kıyafetlerine bakarak düşünce, anlama ve karakterlerini, huylarını ve tabiatlerini zekâ ve ferasetiyle bilir veya onların ahlâkına göre kıymet verir, yahut da onları sevgi ve muhabbetle bağrına basar veya kendisine

4 Furkan, ayet 2 (Yazır, 2009, s. 360).

5 Cin, ayet 28 (age, s. 574).

6 Mü’min, ayet 7 (age, s. 468)

7 Fetih, ayet 29 (age, s. 516).

8 Muhammed, ayet 30 (age, s. 511).

9 إتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله İttekû fersate’l mü’mini feinnehû yenzuru bi-nûrillâh.

göre bir plân kurar ve onlarla elinden geldiğince güzel geçinmeye çalışır” demektedir (İbrahim Hakkı, 1992, s. 177-178).

Bediüzzaman Said Nursî'nin Mesnevî-i Nuriye kitabında, İnsanın fizikî yapısındaki şekil ve özelliklerin, rast gele ve anlamsız olmayıp, kader ve iç özelliklerin ipuçlarını teşkil ettiğini bildiren şu bilgiler bulunmaktadır:

“Âlemde her şeyin yüzünde hikmet eserleri görüldüğü gibi en uzak, en geniş, en ince kesretin tabakaları üstünde de hikmet, ihtimam eserleri görülmektedir. Evet, kesret ve tekessürün müntehası ve neticesi olan insanın sahife-i vechinde, cephesinde, cildinde, ellerinin içlerinde kalem-i kader ile pek çok çizgiler, hatlar, nakışlar, nişanlar yazılmıştır. Mâlumdur ki, insanın şu sahifelerinde yazılan o kelimeler, harfler, noktalar, harekeler, ruh-ı insanîde bulunan manalara, maneviyatlara delâlet ettikleri gibi, fitratında kader tarafından yazılan mektuplara da işaretleri vardır” (Nursî, 1998, s. 103).

Kıyafetnâmelerdeki tariflerin, tam olarak uygun düşmese de, yer yer uyduğu bir gerçektir. İnsanın fizikî yapısıyla psikolojik yapısının ilişkili olduğu İslâm bilim âleminde kabul edildiği gibi, Batı'da da bu ilişki, tıp, hukuk ve bilhassa ceza hukuku dallarında kullanılmış ve kullanılmaktadır. Aslında hukuktaki krimnoloji biliminin, fizikî yapı ile psikolojik yapı bağlantısının kabul edilmesinden doğduğu bir gerçektir. Batı'da ve Doğu'da kıyâfetnamelerin varlığı konusunda bazı örnekler verebiliriz:

“*Fizyonomi*, bir kişinin karakterinin yüz hatlarına göre yargılanmasıdır. Fizyonomi, Çin'de ve birçok kültürde varlık ve etkinliğini sürdürmüştür, hatta Aristoteles ve ortaçağ bilginleri tarafından da söz konusu edilmiştir. Vücutta, "*Physis*" olarak "doğa" anlamına gelirken, "*Gnomon*"da "yargıç" veya yorumcu" anlamında kullanılmıştır. 1770'lerde, İsviçreli papaz olan Johann Kaspar Lavater, yüz hatları ile gidişat arasındaki bağın bilimsel ve ruhsal durumunu açıklayan bir inceleme geliştirdi. Lavater, şunları söyledi: Yüz kemiklerimiz yumuşaktır ve bu nedenle içimizdeki kuvvetler tarafından kolayca şekillendirilebilir. Tutkularımız güçlüdür ve bu nedenle o yumuşak kemikleri öngörülebilir kalıplara sokabilirler. Tutkuların öngörülebilir görünümünün bu dış belirtileri (yani yüz çizgileri), karakter ve davranış olarak da düşünülür ve bu gizemler konusunda iyi eğitim almış kişiler tarafından okunabilir. İsviçreli bir papaz olan Johann Lavater, yüzlerin anlamlarını anlatan kitaplar yazmış, yüzlerde değişen her bir özelliğin, kişinin iyilik veya kötülüğünü ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Lavater'in yazıları birçok dilde sık sık yayımlanmış ve onlarca yıl boyunca güncellenmiştir. Yüz özelliklerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek her yüzde görülen desenler için "bilimsel" nedenler ve "kodlar" sunması kitaplarının popüler olmasını sağlayan sistematik nedenlerdendir. Fizyonomi, Sömürge döneminde (1770'ler), Devrim döneminden (1770-1780'ler) Federal döneme (1790-1820) ve Antebellum, İç Savaş, Yeniden yapılanma ve hatta modern çağımıza kadar sosyal hayatımızın hemen her yerinde görüldü. Bunlardan birkaç örnek: Avrupa, İngiliz ve Amerikan toplumları, insanların borç verme, evliliğe izin verme, iş işlemlerinde bulunan birini işe alma gibi faaliyetler için bizzat yargılamak amacıyla Fizyonomi'yi kullanmaya devam etti. Çenenizin, parasını geri ödeyemeyeceğiniz gibi umut vermeyen görünüşü nedeniyle, kredi başvurunuzun reddedildiğini bilin. Ünlüler de Fizyonomiden etkileniyordu: Charles Darwin'in burnunun kendisi hakkında söyledikleri yüzünden HMS Beagle yolculuğuna katılmasının reddedildiği söylendi” (https://www.silhouettesbyhand.com.).

“Ulusal Tıp Kütüphanesi: Bilgisayar bilimi teknolojileri, bir kişiyi tanımlayabilir ve kişinin duygularını ve eğilimlerini çıkarabilir ve kişinin sağlığı hakkında bilgi ortaya çıkarabilir. Bu yaklaşımlar asırlardır süregelen bir uğraşa, yani bir kişinin dış görünüşünden iç işleyişini öğrenmek için son teknoloji teknikleri uygular. Geçmişte yüz hatlarına ve diğer fiziksel özelliklere dayanarak zihinsel karakteri değerlendirme uygulaması olan fizyonominin, tıbbî ve bilimsel literatür aracılığıyla, etkisi yaygın ve uzun süreli oldu ve tıp, biyoloji, felsefe, antropoloji, psikiyatri ve krimnoloji alanlarına ulaştı. Modern bilim, vücutlar hakkındaki verileri yorumlayarak fiziksel görünümünden bilgi edinen teknolojilerin kalıcı bir fizyonomi mirasının parçası olmaya devam etmesiyle, fizyonominin sorunlu yönlerini bir kenara bıraktı” (https://www.nlm.nih.gov/exhibition/artificial-intelligence..).

Ayrıca, Lisa Devriese (Editör) “Beden Ruhun Aynasıdır” adlı kitapta: “Bedenin ruhun aynası olduğu fikrinin, tarih boyunca insanlığı büyülemiş olduğunu ve bir bireyin içini görebilmenin ve yalnızca dışsal özelliklerden oluşan bir seçkiye dayanarak karakteri hakkında sonuçlar çıkarmanın, fizyonominin

konusu ve yakın zamanlara kadar uzanan uzun bir geleneğe sahip olduğunu” belirtmiştir (Devriese, 2021). Xing Wang, *Servet ve Beden* adlı eserinde, insan vücudunu ve maddi nesnelere inceleyerek birçok Ming metninde fizyonomik beden inşasının benzersiz, benzeri görülmemiş bir 'somatik kozmoloji'yi nasıl temsil ettiğini gösteriyor. Bu metinlere antropolojik bir okuma uygulayan ve bu tekniğin ayrıntılı bir analizini sunan yazar, Ming Çin'indeki bu fizyonomik kozmolojinin, beden hakkındaki modern akademik söylemden farklı olan yeni bir beden söyleminin parçası olarak ortaya çıktığını kanıtıyor (Wang, 2020). *Ruhun Pencere* adlı kitabında Martin Porter: “On beşinci yüzyılın sonlarında Floransa'da Rönesans hümanistleri, 'gözler ruhun pencereleridir' atasözünün görsel bilgeliğinde saklı gizli, doğal bir dili yeniden keşfettiler. Gözlerin, yüzlerin, seslerin, kahkahaların, yürüyüşlerin, hatta taşların, bitkilerin ve hayvanların dili, büyümlü prizması aracılığıyla, diğer insanların, kişinin kendisinin, doğanın ve en sonunda Tanrı'nın ruhlarına açılan pencereleri haline geldi. Bazıları, bu sözcüklerde Adem'in doğayı ilk adlandırdığı mükemmel hiyeroglif dilini gördüler; bu, hafıza sanatıyla birleştirildiğinde bir tür 'içsel yazı' veya mistik bir öz-dönüşüm yaratabilirdi. Yine de birçokları bunu keyfi gelenekler, batıl inanç bilmeceleleri veya 'çingene' bilmeceleleri koleksiyonu olarak reddetti. Reformasyon'un dini zulmüne karışmış, Bilimsel Devrim sırasında bir bilim olarak reddedilmişti, Aydınlanma çağında fizyonomi eğlenceden başka bir şey olarak görülmeye başlandı. Ancak Romantizmin, bilim, din veya şiir alanlarındaki şafağıyla birlikte, bazıları fizyonominin oyun olmadığını görmeye başladı ve fizyonomiye olan ciddi ilginin ateşi bir kez daha alevlendi” demiştir (Porter, 2005).

Anadolu sahasında Türkler Türkçemiz çerçevesinde eserler yazarak dil, edebiyat ve kültür üretimine çalışmışlardır. Başlangıçta meydana getirilen eserler, tercümelerdir. Arapça olarak yazılan eserler, yazar ve şairler tarafından Türk diline kazandırılmıştır. Bu tercüme döneminde ağırlıklı dil, İslâm dili Arapça'dır. Dil ve edebiyat olgunluğuna erişim sonrasında orijinal eserler meydana getirilmiştir. “Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra özellikle XV. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında kıyafetname türü kapsamında değerlendirilebilecek eserlerin sayısı artmıştır” (Çavuşoğlu, 2009, s. 293-297).

Kıyafetnelere bakıldığında, sadelikleri yanında edebî sanat özellikleri taşımadıkları göze çarpar. Geniş halk kitlelerine, bilgi vermek için yazıldıklarından sade bir dille kaleme alınmışlardır. Sanat düşüncesiyle yazılmayan bu eserler döneminin dil özelliklerini tam olarak yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu eserler insanı tanımak ve tanıtmak amacıyla, çalışmalar yapılarak hazırlanmıştır ve edebiyatımızdaki yerleri önemlidir. İslâmiyet'i kabulden sonra Türkler kıyafet ilmine ilgi duymuş, hayatın pek çok alanında bu ilimden faydalanmıştır. Özellikle yöneticilerin memur ve asker seçiminde kıyafet ilminin ölçülerine uyması, birçok kıyafetnamenin kaleme alınmasına sebep olmuştur.

2.Nümüne

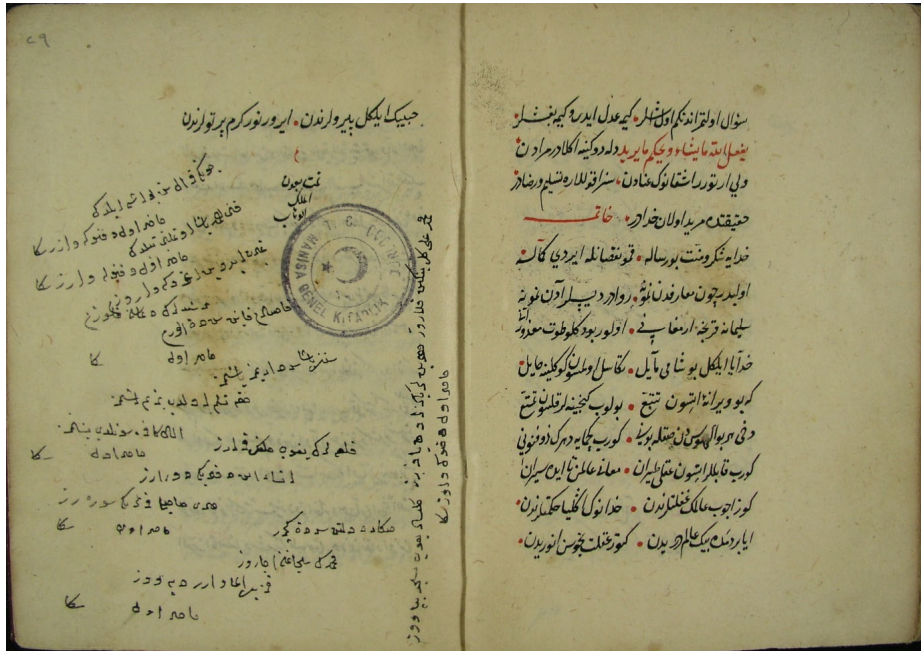
Çalışmaya konu olan Nümüne adlı kıyafetname, Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi 1506 numarada kayıtlı, sırtı meşin, 172X122/118X64 ölçülü ve 36 yaprak, 72 sayfalık iki ayrı kitaptır. Sondan dokuzuncu beyitte şair eserin adını Nümüne koyduğunu belirtmiştir.

Baştan 29'uncu yaprağa (58'inci sayfaya) kadar kıyafetnamedir. Her bir sayfasında 13 satır bulunan, Türkçe ve hattatın güzel bir Talik hattıyla istinsah ettiği, nazım ve nesir karışık şekilde yazılmış olan kıyafetnamede, sondan ikinci beytin ikinci mısraında şair, Enverî mahlasını kullanmıştır. Nazım parçaları Nasihatname özelliğindedir. Sayfa numaraları bulunmayıp 1'nci yapraktan 29'uncu yaprağa kadar olan kıyafetname bölümünde yan yana olan sayfalarda, ilk sayfanın son kelimesi bir sonraki sayfanın ilk satır başında tekrarlanmış, ancak 2-17, 22-23, 26-27, 54-55 ve 58-59'uncu sayfalar arasında bu kelime işleme yapılmamıştır. Ayet, hadis ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış ve metinde hareke

kullanılmamıştır. Az sayıda bazı kelimelerde okumada kolaylık ve doğruluk sağlanması için hareke kullanılmıştır.

Şekil 1: Kıyafetname Birinci ve İkinci Sayfa

Şekil 2: Kıyafetname Son Sayfa

İkinci kitap, Ali bin Hüseyin el- Amasî'ye ait olan, 30'dan 36'ncı yapağa kadar 14 sayfalık, her sayfasında 13 satır bulunan Türkçe, talik yazıyla yazılmış, Fevâid ve Gurerü'l-Akâid'dir.

Kıyafetname, 2-a sayfasında Farsça altı beyitlik bir şiirle başlar ve iki bölümdür.

3. Birinci Bölüm

Birinci Bölüm: “Fî ma’rifet-i ahvâlî’l-müsemâmâ ani’l-ism. İlm-i şerîfe ma’lûm ola ki isimle müsemâmâ arasında münâsebetden lâ-büddür.” ifadesiyle başlar. “İsimden ahvâl-i müsemâmâyâ nazar”dır, yani isimden isim sahibine bakıp tanımaktır. İsimle ismi taşıyanın arasında güçlü bir bağ vardır. Bu sebepten isimden isim konulana bakış olup verilen ismin ve lâkabın, insanın davranış ve özelliklerini şekillendirip ifade etmesi üzerinde durur.

Yazar, isimle isim sahibi arasında güçlü bir bağın varlığını şu olaylarla açıklar:

Saîd bin Seyyib’ün babasının adı Hüzün idi. Fahr-i Âlem Aleyhisselâm onlardan hüznü gidermek için ismi değiştirip Sehl koydular. Önceki isim terk edilmeyip unutulmadı ve Sehl anılmadı. Soyundan hüznü giderilemedi ve kendisinden sonra gelenleri bıktırdı. Hazret-i Peygamber (ASM): Veahsinû esmâeküm¹⁰, (Sünenü’-d-Dârimî: 2736) buyurmuştur. Yine İbn-i Ömer’den (RA) rivayet ediliyor ki Hazret-i Peygamber (ASM): E’l-elkâb tenzilu min savbu’s-semâ. En terâ esmâ kabîhan illâ ve huve alâ müsemâmâ kabîh¹¹, (El-Cüveynî, 1985, 8/1, 478 T) demişlerdir. Ma’sûm ve mazlûm şehîd, velî İmâm-ı Hüseyin bin Alî (RA) beraberindekilerle Kerbelâ’ya vardıklarında önce o yerin adını sormuş Kerbelâ olduğunu işittiğinde, anlamıyla ilgili olarak: İşte burası Gam, keder, endişe ve belâ yeridir, demiştir.

İsimlerin önemli oluşu için bir örnek verelim: Selâmet ve yumuşak huyluluk anlamlarına gelen Süleyman ismi, haksızlık durumunda öfkelenmekten uzak, iç ve dış kötülük ve acılardan temizdir. Çünkü peygamber ismidir. Süleyman (AS) evliyanın yüce olanlarından ve faziletli peygamberlerdendir. Bu isimle anılan kimseler belâlardan selâmette ve yumuşak huylu, nazik olurlar.

Bu isim سليمان (Süleyman) altı harfdür. Halaka’s-semâvâtî ve’l- arda fî sitteti eyyâm.¹² Her günden kasıt bir emir ve isteğinin doğuşudur. Eğer bu ismi taşıyan görünüşe aldanmayıp kalbini bir an Cenab-ı Allah’tan ayırmasa, Süleyman (AS) gibi Vahdet’e Cenab-ı Hakk’a bağlı kalsa: Men tekarrabe ileyye şibran tekarrabtü bihî zer’an¹³, (Nevevî, s. 1426) Allah’ın hidayeti onu çeker, altı basamakta yürür. Nazım:

Hidâyet cezbe-i Hak’dur kulna
Varılmaz cezbesez bil Hak yolına
Egerçi sa’yudur şahsın vesîle
Varılmaz vehb-i Hak’sız bu sebîle
İrişür cezbe sa’yince ibâda
Sa’ysiz nesne yok tâc u ibâda
Hüdâ’ya sa’y-i tâ’at eylemekdür
Hak emrinde ibâdet eylemekdür

Süleyman isminin harfleri yönünden Allah’ın en büyük isimleri:¹⁴Halim, Selâm, Allah, Melik, Lâtîf,

¹⁰ إنکم تدعون يوم القيامة بأسمائکم وأسماء آبائکم أفأخسبوا أسماءکم. Hadis. Kıyamet günü isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Güzel isimler koyun.

¹¹ تنزل من صوت السماء الإلقا. Hadis, Lâkâblar sema cihetinden iner, eğer iyi değilse, isim sahibi de iyi olmaz.

¹² الله الذي خلق السموات والأرض في ستة أيام. A’râf, ayet 54 Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır (Yazır, 2009, s.158).

¹³ من تفرق إليه شيرا تقربت به زرعاً. Hadis-i Kudsi. Kim bana bir şibr (karış) yaklaşırsa, ben ona bir zira’ (104 cm.) yaklaşırım.

¹⁴ İsm-i A’zam, sözlükte “en büyük isim” anlamına gelmektedir. Terim olarak Allah’ın (c.c.) en güzel isimleri içerisinde yer alan bazı isimler için kullanılmıştır. İslâm âlimlerinin bir kısmı, Allah’ın isimlerinin tamamının, fazilet ve üstünlük bakımından eşit derecede olduğunu kabul etmiş, diğer bir kısmı ise hadisleri göz önünde bulundurarak bazı isimlerin diğerlerinden daha büyük ve faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bazı hadislerinde İsm-

Nûr'dur. Bu altı isim Süleyman isminin terbiye edici, yetiştirici, azamet ve selâmet ve mülk ve letafet ve nuraniyyet anlamında olduğunu gösterir. Mürebberinin terbiyesinde olup Süleyman'ın (AS) hükûmeti ve emirliği, Hakk'a yakın, bağışlı ve ikramlı idi. "Rabbi heblî mülken lâyenbagî li-ehadin min ba'dî"¹⁵

Yazar bundan sonra: Ve min-ba'd bi-tarîki'n-nazm-ı esrâr ve maârif-i hurûf-ı âliyatdan bi'r-remz ve'l-kinâye beyân idem irirse inâye¹⁶, diyerek ilm-i huruf yani harflerin sırları konusuna geçer.

İlm-i huruf harflerden anlamlar çıkarıp yorumlama bilgisidir. Literatürde daha çok ilmü'l-hurûf olarak geçmektedir. Gizli anlamlar içerdiği kabul edilen harflerin insana ve tabiata tesir ettiği inancına eski Mısır, Yakındoğu ve Hint uygarlıklarında, daha sonraları yahudi, hıristiyan ve İslâm kültürlerinde rastlamak mümkündür. Grek filozofları arasında da bu telakki zaman zaman kabul görmüştür.

"İbn-i Haldûn Muqaddime'sinde, o dönemde simyâ adıyla da anıldığını söylediği bu konuyu İlmü esrârî'l-hurûf başlığı altında etraflıca inceleyerek hurûf ilminin bir kozmoloji doktrinine dayandığını görmüş ve bu doktrini açıklarken İbnü'l-Arabî'nin tenezzül ve zuhûr anlayışı ile harfler arasında kurulan irtibata işaret etmiştir. Buna göre âlem ilâhî isimlerin zuhuru veya bu zuhurun vuku bulduğu mazhardır. İlâhî isimleri meydana getiren harfler en aşağı mertebelere kadar inerek varlığın gerçeklik kazanmasında belirleyici bir rol oynar. Dolayısıyla harfler kozmolojik şifrelerdir ve çözüldüklerinde kozmik düzeni kavramak ve belli tekniklerle bu düzene tasarruf etmek mümkündür. Taşköprüzâde hurûf konusunu İlmü havâssi'l-hurûf, İlmü'l-havâssi'r-rûhâniyye, İlmü't-tasarruf bi'l-hurûf, İlmü'l-hurûfî'n-nûrâniyye ve'z-zulmâniyye, şeklinde başlıklar ayırarak tanıtmaktadır. Bu açıklamalara göre özellikle bazı sûrelerin başlangıcında yer alan ve hurûf-ı mukattaa diye bilinen harfler yalnız ehlinin bileceği birtakım ruhanî tesirlere sahiptir. Kâtib Çelebi, bu alanda Rûhu'l-hurûf adlı bir kitap yazdığını söyler." (Bozhüyük, 1998, s. 397-401).

3.a.Harflerin Sırları

A.Enverî, harfleri: Esrar-ı Hurûf, Beyân-ı Zuhûr-ı Hurûf (harflerin oluşu), Beyân-ı Aksâm-ı Hurûf (harflerin Bölümleri), Beyân-ı Ahkâm ü Edvâr-ı Hurûf (harflerin devirleri ve hükümleri) olarak dört bölüm halinde nazmetmiştir. Nazmından bazı beyitler: -Nazım, aruzun Mefâilün/Mefâilün/ Feûlün kalıbıyla, sade fakat üstü kapalı ve dolaylı bir dil ile yazılmıştır.-

Azîzâ sem'-i cân aç kıl dirâyet

Hurûf esrârını idem hikâyet

Bil eşref-i ilimdür ilm-i hurûfî

Ki ana her kişi bulmaz vukûfî

Bular elhak maânî kânı oldı

Ki bâtın mülkinün sultanı oldı

Tasarruf kim kalur bâtında bunlar

Gelür zâhirde zâhir olur anlar

Eger esmâ eger Kur'ân serâser

Mürekkebdür bulardan bil mukarrer

i A'zamdan bahsedilmekte, bu isimle dua edildiği zaman duanın mutlaka kabul edileceği bildirilmektedir (bkz. Tirmizî, De'avât, 64-65, 100 [3475-3476, 3544]; Ebû Dâvûd, Tefrî'u evbâbi'l-vitr, 23 [1493]). Fakat Allah'ın en büyük isminin hangisi olduğunu kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin bir kısmında "Allah" ismi, bir kısmında ise "Rahmân, Rahîm" (esirgeyen, bağışlayan), "Hay Kayyûm" (diri ve her şeyi ayakta tutan), "Zü'l-celâli ve'l-ikrâm" (ululuk ve ikram sahibi) isimleri Allah'ın en büyük ismi olarak belirtilmektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu).

¹⁵ ربي اغفر لي و هب لي ملكا لا ينبغي لأحد من بعدي Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver. Sâd, ayet 35 (Yazır, 2009, s. 456).

¹⁶ Bundan sonra eğer yardım gelirse nazım şeklinde gizli kapaklı ve işaretler ve kinaye yoluyla yüksek, büyük harflerin ilim ve sırlarını açıklayayım.

Bular gencine-i esrâr-ı Rabdur
Cemî'-i kâniyâta ümm ü ebdür
Rüvâtun ulusu ve ekrem-i nâs
Eyitdi ya'nî Abdullah Abbâs
Eyitdüm Yâ Resûlallâh haber vir
Çü tab'um tûfildur şîr ü şeker vir
Hakâyık bâbun ac izhâr id esrâr
Dekâyık söyle tâ olam haberdâr
Didi pes ana ol kân-ı hakâyık
Şümâra gelmez esrâr vü dekâyık
Vireydüm ger birisinden haberin
Ukûl-i kavm irişmezdi muayyîn
Düşerdi fitne bazı nâsa tahkîk
İderdi fehm gerçi ehl-i tedkîk
İdemez akl ü dil esrâr-ı idrâk
Ana dek kim olına perdeler çâk
Kaçan söylense esrâr-ı dekâyık
İşitse ol kişi ya'ni hakâyık
Ana benzer ki eydürler nidâyı
Arkadan lîk sem'a ol sadâyı
İrürür bâd işidür anı sâmi'
Velî bilmez beyân-ı hâl-i vâkî'
Sebeb budur eydürler ketm-i esrâr
İrürmez nefis ana zîrâ ki efkâr

3.b.Harflerin Oluşunu Açıklar:

Diledi çün biline Hazret-i Zât
Zuhûr itdi en evvel vahdet
Muhakkak merkez-i âlemdürür ol
Dahi hem masdar-ı Âdemdürür ol
Hem oldur nokta olan cîm-i cemâle
Diledi Hak anı ilete kemâle
Ki verdi meskenet ol noktaya Hayy
İçirdi câm-ı lutfundan ana mey
Tecelli kıldı mihr-i Zât-ı Mevlâ
Ana irgürdi nûr ve kıldı iclâ
Çün ol nûr oldı Hak'dan ana mümted
Elif şekli ayân oldı bulup Kadd
Çün irdi feyz-i Zât ve çekdi kâmet
Görindi bir kemâl-i istikâmet

O nokta belki sırr-ı Ahmedî'dür
Teâlânun cihâna rahmetidür
Elif hem rûh-ı Ahmed'dür mukarrer
Ne kim var ise andandur musavver

3.c.Harflerin Bölümlerini Anlatır:

Getürdi çün hurûfı Hakk vücûda
Serâser vâsıf oldılar Vedûd'a
Elif harfün olara şâh kıldı
Hem anı mazhar-ı Allâh kıldı
Ehad Evvel Ebed hem bu üç ismi
Elif gencinün eyledi tılsımı
Elif çün kim hurûfa oldu sultân
Buları kıldı dört sınıf itdi fermân
Ve her sınıfı oldu dokuzar harf
Maânî dürlerine oldılar zarf
Şu kim âhâd sınıfıdur ol âgâh
Elif oldu bi-nefsihî anlara şâh
Velî aşarâta yâ'yı kıldı hâkim
Ana dahi dokuz harf oldu hâdim
Gayın oldu ulûfun üstüne hân
Ki ol sırr-ı elifdür bes elif-hân

3.d.Harflerin Üç (büyük, orta, küçük) Devrini ve Hükümlerini Anlatır:

Zuhûra geldi pes esmâdan efâl
Şühûdun âlemi göründi derhâl
Çü geldi bâtın ü zâhir zuhûra
İrişdi evvel ü âhir zuhûra
Hurûfa vardurur üç dürlü edvâr
İşit cân sem'ün açup kılam izhâr
Birisi devr-i ekberdür anun bil
Ki add itmekde anı lâl olur dil
Bula bu devr-i ekber çün nihâyet
İrişür kâyinâta bil helâket
Bu düzen bozulur bu yürüşünür
Bir özge âleme dahi taşınur
Diriler yerler ve gökler yıkılır
Ki nâr-ı kahr-ı kakhâre yakılır
İkinci devr-i evsatdur şümârı
Bunun dahi geçibdür şeş hezârı

Dokuz yüz ve dahi yetmiş yedi yıl
Olubdur şeş hezârla taayyün bil
Gider ahyârı halkun kalur esrâr
Olurlar fâil-i isyân her bâr
Olurlar müstehak cümle azâba
Oları kahr-ı Hakk eyletür harâba
Üçünci devr asgardur hurûfun
Diyeyüm ana da olsun vukûfun
Dokuz yüz seksen iki oldı budur
Kaçan bu devr-i küteh kim bula gör
O harfün devr-i hâsı kim dükene
Döniser devleti verdî dikene
Dirîgâ devr-i ekber oldı âhir
Hakk'ın mekr ü celâli oldı zâhir
Ki yigirmi sekiz kez devr-i evsat
Dönüp oldı fiten halka musallat
Geçibdür altı bin dahi sekiz yüz
Hem altmış iki yıl budur yakîn söz
Ki Hicret'den dokuz yüz kırk olubdur
Cihân şerr ü fesâd ile tolubdur
Mühürlendi kulûb örtüldi gözler
Evâmirden dirîgâ döndi yüzler
Varalar küfre İslâmı koyalar
Murâd-ı nefsün ardına uyalar
Ola sayha iki kez ta duyalar
Hevâ-yı nefse yelmegi koyalar
Çü gafletden tenbîh bulmayalar
Üçünci sayhada hiç kalmayalar
Ola her sayhanun mâbeyni kırk yıl
Fenâya kıla tetric ile tebdil
Sinîn-i hicret irişse hezâra
Yeni devlet olısar âşikâre
Kevâkib kim dolanur âsümânı
İder nârı müsellesde Kur'ânî
Olur bin on ikide bu Kur'ân bil
Kühen devletleri Hakk kıla tebdil (Nümûne: 8a-12b)

Ma'lûm ola ki sezgi erbabı, kıyafet özelliklerinden değerlendirmeler yapıp sınyarak defalarca tecrübe ile doğruluğundan şüphe edilmeyen bir ilimle aklî hükümler vermişlerdir. Ve önceki filozoflar sonraki faziletli zatlar bu fende hayli çalışmışlar. Nitekim Seyyid Alî Hemedânî (RA) Kitâb-ı Zahîretü'l- Mülûk'da buyurmuşlardır: Bir şahsın gözleri gök ve kılları kızıl ve sırtı dar ve başunda saç sık olsa, mâr-ı ef'adan

(engerek yılanı) kaçıldığı gibi, ondan öyle sakınmak gerektir. (Nümûne: 13a).

Bu ilim gereğince Hazret-i Seyyidü'l- enâm Muhammedi'l- Mustafâ Aleyhisselâm'ı Abdullâh bin Selâm (RA) görünce tasdik etti. Yüzü yalancılar yüzü değildir, dedi îmâna geldi.

Yazar Kıyafetname'nin 11-a sayfasında Kıyafetname ilminden söz etmeye başlar. Önce Kıyafet ilmi açıklanıp anlaşılınca, feraset ilmini anlamakta daha yetenekli olunur.

Kıyafet ilmi şerefli bir ilim, hoş, ustalıklı bir biliş ve hünerdir ve aklî ve naklî delillerle sabitdir. Ammâ nakli odur ki, âyât-ı şerîfe ve ehâdis-i Nebevî'de bu ilme lâtif işâretler vardır ki, Sîmâhum fi vücûhihim¹⁷ ve Küllün ya'melû alâ şâkiletih¹⁸ den bu önemli fen anlaşılır. Ol İlim şehri büyüklük ve ululuk sahibi (ASM): Utlubû havâyicikum inde hasâni'l-vücûh¹⁹ ve yine: El-bereketu tivâlû ümmetî ve'l-aklu fi vesâtü ümmetî ve'l-fitneti fi kısırû ümmetî²⁰, buyurmuşlardır.

Aklî deliller iki kısımdır. Birinci Kısım, her uzuvda dört tabiat ölçülerinin (safra, sevda, dem, balgam yahut sıcaklık, soğukluk, kuruluk, ıslaklık) düzeyini bilmek ve değerlendirmek ayrıca dört alemin de etkileyip şekillendirdiğini anlamak: Meselâ dünyanın Güney dörtte bir bölümünde sıcaklık çok olduğundan sakinleri lagar (zayıf ve etsiz) ve nahîf olur. Ve harâret biraz nem çektiğinden vücudun sert kısımları bu çekiciliğe uyup uzun olurlar. Doğu çeyreği yıldızların ışınlarına ulaşmada daha önde olduğu için mizacları orta ve sîmaları güzel olur. Kuzey çeyreğinde nem çokluğu ve ısı azlığından çoğunluk iri vücutlu, beyaz tenli ve orta boylu olurlar. Isı azlığından dolayı dıraz (ince-uzun) olmazlar. Kıyâfete bakılarak ahlak, karakter ve kişiliğe gitmekte bu oran ve özelliklerin kullanılması gerekir. Kuzeyde ince ve uzun olanla, güneydeki ince ve uzun olanın kıyafet hükmü benzer olmaz.

İkinci Kısım, dört ayaklı hayvanlar ile kuşların huy, tabiat, görünüş ve hallerini tanımak bilmektir. Bu yolla insanın hayvan ve kuş özelliklerine benzeyen huy, mizac, karakter ve şekilleri değerlendirilip açıklanabilir. Bir kimse zayıf uzuvlu, saçları ve göğüs kılları ince ve yumuşak olursa, tavşana benzediği için korkak olmasına delildir. Eğer uzuvları kuvvetli, saçları ve göğüs kılları çok ve kaba ise, aslana benzer ve cesur olur.

Hiçbir insanın ahlakı ve fiziksel özellikleri diğerleriyle aynı olamaz. Ayrıca kişinin karakteri ve fiziksel özelliklerinin davranışlarına yansıdığı açıktır. Kıyafet sahibinde akıl delilleri çok olsa, ahmaklık özelliği iki olsa iki akıl delili, iki ahmaklık özelliğine karşı üstün sayılır, hükümde kahr.

Saltanat sahipleri, bilgi ve marifet işlerinde kıyâfet ve ferâset ilmine önem vermişlerdir. Öncekiler şekil, görünüş ve hasletlere önem verip ilgi göstermişler ki, insanın ahlak, karakter ve kişilikleri anlaşılın ve görünsün. (Nümûne: 13a-14b).

Büyük baş yüksek himmetliliği, küçük baş akıl azlığını, orta akıl ölçülü olmayı gösterir.

Sert saç kahramanlık, yumuşak saç korkaklık, orta saç ölçülülük delilidir. Arkada çok kıl şehvet, karında ve göğüste çok kıl ahmaklık, az kıl lâtiflik ifadesidir. Kızıl ve ak saç itidalli olmak, sarı renk için habis olması demektir.

¹⁷ سيماءهم في وجوههم من أثر السجود Onların nişanları, belirtirleri, yüzlerindeki secde izidir. Fetih, ayet 29 (Yazır, 2009, s. 516).

¹⁸ قل كل يعمل على شاكلته Herkes huylandığı huya göre hareket eder. İsrâ, ayet 84 (age, s. 291).

¹⁹ لبوا الحوائج عند حسان الوجوه Hadis. İhtiyaçlarınızı güzel yüzülülerden isteyiniz. (Halebî, 2010, s. 1432).

²⁰ البركة في وصال أمي والغفل في وسات أمي والفتنة في قصار أمي Hadis. Ümmetimin uzun boylularında bereket, orta boylularında akıl ve kısa olanlarında fitne vardır.

Damarlar ve sinirlerin bulunmadığı gen (geniş) alın düşmanlık, dar alın bilgisizlik ve cimrilik, büyük olan tembellik, orta olan halka dostlukta ölçülülüktür. Büklüm alınlı ve iki kaş arası ve eli kıllı olmak gamlı ve öfkeli olmak anlamına gelir. Elinde kıvrımlar olursa zeyrekliği gösterir.

Kıllı kaş üzüntülülük, uzun kaş gururluluktur. Çatık kaş ikna olmak, açık kaş şirin anlamındadır. Kaşın burun yanındaki başı ince olursa düşmanlık, yukarıda olursa eblehliği ifade eder. İncelik, yoğunluk, uzunluk ve kısalıkta orta ölçülü olması mutedillğe delildir.

Kıyafet ilminde göz konusunda çok fazla açıklama yapılmıştır. Gözü büyük olan kamil, küçük olan hafif ve orta olan vakarlıdır. Küçük ve çukur olan göz hile, kıskançlık; yüksek ve çıkıntılı göz utanmazlık, cahilliktir. Hızlı açılıp kapanan göz hile delilidir. Yavaş açılıp kapanan anlayışsızlık ve ahmaklıktır. Orta ölçüde açılıp kapanan göz akıl ve anlayışlılıktır. Çok siyah göz sevdayı, mavi utanmazlığı, beyaza meyilli mavi ve çakır göz korkaklığı gösterir. Çok siyah olmayan göz akıllılık demektir. Küçük, titreyen mavi göz utanmazlığa, hile ve şehvet düşkünlüğüne delildir. Ateş gibi kızıl göz şer olmayı, sarıya meyilli mavi göz yaramaz özellikleri ifade eder. Gözde mavi noktalar bulunursa çok şerliği, göz bebeğinde cisimler olursa kıskançlık, hainlik ve şer oluşu belirtirler. Göz sığır gözü gibi ise ahmaklıktır. Göz bebeği altın gibi sarı ise öldürücü ve kan dökücülüğü gösterir. Sığır gözü gibi ve kızıl olursa cahillğe, zinaya düşkünlüğe, sarhoşluğa ve gaflet sahibi olmaya delildir. Şehlâ gözlü üstün ve tutulandır. Fîrûze gibi yeşil göz ve sarıya meyilli mavi göz kötü sıfatlara delildir. Eğer yeşillik ve mavilikle birlikte kızıl ya da beyaz noktalar varsa çok yaramaz oluş ve hileciliğe delildir. Göz bebeği yüksekte ve kalan kısım alçakta ise ahmaklık delilidir. Göz küçük ve çabuk açılıp kapanıyorsa beğenilmeyen özelliklere sahip olmayı ifade eder. Titrek büyük göz devletsizliği gösterir. Devamlı olarak göz açup yummak korkaklığa ve deliliğe delildir.

Şaşı (ahvel) inatçı, tek gözlü (aver) uğursuzdur.

Uzun ince burun hafifliği ve az akıllılığı gösterir. Yassı burun şehvet işaretidir. Burun deliklerinin gen (geniş) olması kıskançlık ve öfkeyi ifade eder. Yükseklik, alçaklık, genişlik ve darlıkta orta halli burun sağlıklılık ve iç duygululuğu bildirir.

Kalın dudak ahmaklık ve kabalık delilidir. Yufka dudak anlayış ve hoşluktur. Kızıl dudak iyidir. Ak dudak kolaylıktır.

Gen (geniş) ağız kahramanlığa, dar ağız sağlıklılık, duygusallık ve korkaklıktır.

Ufak ve açık diş zayıf niyetliliklidir. Uzun ve iri diş şer ve fitneliktir. Ölçülü diş doğru sözlülük, nâ-hemvâr (eğri büğrü, düz olmayan) diş de fitneliktir.

İnce enek (çene) bencillik ve akıl hafifliğini, çok büyük çene gururluluğu, ölçülü çene akıllılığı gösterir.

Küseç (köse) sakal uyanıklık ve zekiliğe delildir.

Değirmi mehâsin (sakal) vakar ve temkinlilik, uzun sakal akıl azlığıdır. Dar sakal anlayışlılık ve hoşluktur. Sakalın sık olması kabalıktır. Eşit ve kıvrımlı iyidir.

Yüzün etli olması tembellik ve cahillik ifadesidir. Etili yanak kaba yaratılışı olmaktadır. Berrak yüz anlayışlılığa, işlerde ihtimama, çok değirmi yüz cahillğe, çok uzun yüz hayasızlığa ve çok büyük yüz tembelliğe işaret eder. Çok geçi (eğri) yüz hafiflik, horluk ve dilküliğe (tilkilik, hilekarlık) delildir. Küçüklük, büyüklük, uzunluk, değirmilik, semizlik arıklıkta orta ölçülü yüz beğenilmiş iş ve hareketlerin

işaretidir. Açık yüz iyi ahlaklılığı, ekşi yüz yaramaz oluşu gösterir. Yaralardan, bazı nesnelere çıkmasından dolayı yüz nâ-hemvâr (eğri, büğrü) olsa eğrilik ve zeştlige (çirkinlik) delildir. Yüz sarhoş yüzü gibi olsa gaflete, kızgın gibi olsa öfkeye ve mahçup görünüşlü olsa utangaçlığa işaret eder.

Büyük kulak tezliği ve uzun ömrü, keçi (küçük) kulak hassaslığı ve orta, mu'tedil kulak hafıza gücünü ifade eder.

Yüksek boy sade mizacı ve mübarekliği ve gafletten uzak oluşu, orta boy hikmeti, hızlı anlayış ve zihin açıklığını iç özelliklerin ölçülü olduğunu anlatır. Kısa boy kin, düşmanlık ve fitneye delildir.

Yoğun ve yüksek ses kahramanlık, ince ve yumuşak ses korkaklık, orta yüksek, orta alçak ve ölçülü olan ses güzel ahlâkın alâmetidir. Yoğun ses haset ve gurura delildir. Hızlı, çabuk konuşmak anlayış sür'atine ve iyiliğe delildir. Yüksek sesle tez ve hızlı konuşmak yaramaz huy ve öfke ifadesidir. Konuşurken başını ve gözünü oynatmak hileyi, fitneyi ve yaramaz sıfatı bildirir. Konuşurken kaşını açık tutmak anlayışlı olmayı, kaşını çatmak isyankarlığı ve kıskançlığı gösterir. Konuşurken açık yüzlü olmak nezaketli ve sadık olmaya delildir. Konuşurken sebepsiz elini ovmak öfkeye, eliyle yüzünü tutmak yetkili oluşa, yere bakmak korkuya, kusursuzluk ve doğruluğa işaret eder. Başını silmek ve sallamak, kine, öngütlüğe (inat), hırsa ve çok bilmeğe işaret eder.

Gözü olmayan anlayışlı, uyanık, zeki; dilsiz öngüt (inat), hayasız ve aceleci olur. Uzun nefesli olmak yüksek himmeti, kısa nefes iç zayıflığını, kahkaha ile gülmek deliliği, yalanı; gülerken konuşmak ahmaklık, edepsizlik ve yalancılığı ifade eder.

Yumuşak etli olmak anlayışlılığı ve hoş yaradılışlı oluşu, sert etlilik ise vücut kuvvetini, kabalık ve anlayışsızlığı gösterir. Çok gülmek muhalif ve insanların yaptıkları işlere rızasız, çok sesli gülmek de utanmaz, abartmasız kısa yüksek gülüş utanmaz ve sefahete düşkün oluştur. Mütebessim oluş hayâya ve iyi ahlaka, ağır konuşmak ve hareket etmek kesik anlayışa, konuşmada ve hareketlerde çabukluk anlayışta hıza ve hafifliğe delildir.

Kısa boyun hileci, alçak, kötü ve soysuzluktur. Kalın boyun öfkeli ve ahmak oluştur. Boynunda beni olan vefalıdır.

Kiçi (küçük) karın akıllı ve anlayışlı, büyük karın nikah çokluğuna ya da cinsel ilişkiye meyilli oluştur.

İnce pehlu (böğür, sağrı, kalça) zayıflık, yassı yağır (iki omuz arası) vücut kuvveti, gurur ve öfkedir. Sırtta kambur, yaramaz ahlâka ve doğru sırt iyi alâka delildir.

Yassı omuz devletli ve mutlu, dar omuz düşünceli ve akıllı oluştur.

Kalın pazı kuvvetliliği ve yaptığı iyilikle övünmeyi, ince pazı iyi yaratılışlılığı gösterir.

İnce omuz akıl azlığını, yassı omuz ahmaklığı, kambur omuz fitneciliği ve normal omuz akıllılığı ifade eder.

İncik (baldır) ve elin, kolun uzun oluşu, ikramı, makamı sevmek ve gururluluktur.

Baldırın kısa olması şerlik ve korkaklık, normal sak (baldır) kahramanlık ve cömertliktir.

Uzun parmak anlayış çabukluğuna, kısa parmak anlayışsızlığa, yumuşak parmaklar ve el ayası akıllılığa işarettir. Beyaz parmaklar ve eller çok mübarek oluşturu.

Düzgün olmayan tırnaklar hoş değildir ve beğenilmezler.

Burunda ben olursa gurur, yaptığı iyiliğe güvenme, yüzde ben vefa ve sakinlik özelliğidir. Göz kapağında ben hileye, kıskançlığa, sırtta ben haram eğlenceye düşkünlüğe, vücutta ben iyi özelliklere, elde ben devlet ve doğruyu görmeye delildir.

Baldırda damarlar büyük ve geniş olursa, varisli damarlar ve fil hastalığına tutulmayı ifade eder.

Dişler kuvvetli olursa uzun ömür bildirir. Gözde safret (sarılık) karaciğerin kötülüğüne, gözde çok sayıda kızıl damarlar olması göze perde inme, bulanık görme, katarakt hastalığına, dil altındaki damarların sarı olması, sar'aya (epilepsi) işarettir. (Nümûne: 11a-18b)

“Organların şekilleriyle ilgili olarak anlatılan zıt deliller bir şahıs üzerinde toplansalar o adama normallik verir onu mamur eder... Bu demektir ki bir kimsede hangi tarafın delilleri daha çok ise, o kimse o tarafla bilinir ve tanınır.”(İbrahim Hakkı, 1992: 185).

4. İkinci Bölüm

Bu bölüm: “Sûretten sûrete güzerdür”. Yani şekil ve dış özelliklerinden kişinin karakter, mizac ve benlik özelliklerine gider ve Fenn-i Kıyafet ve Fenn-i Firaset olarak ikiye ayrılmıştır. Kıyafet konusundan yukarıda söz edilmişti.

İkincisi Firaset ilmidir, kamillerin anlaşılma ve bilinmeleri konusudur.

Buraya kadar kıyafet bilgisiyle huy, karakter ve iç yapıyı anlamak açıklandı. Fakat maneviyatla kalbini ve nefsini temizleyen veliler, şekil alemindeki görünüşlere göz yummuşlar, Levh-i Mahfûz ve İlm-i İlâhî’de ezeli ve ebedî olarak bulunan Kur'an'ın aslından mana südü emmişler, nefsin kötü lezzetlerinden uzak kalarak hikmete ulaşmışlardır. Onların iç halleri dış özelliklerinden çok olduğu için, iç halleri kıyafet ilmiyle anlaşılmaz. Bu sebepten kıyafet erbabı onların hallerini ölçemez.

Nazım: Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün
 Öyle çokdur hâlet-i etvâr-ı dil
 Şerh olunmaz söylesek esrâr-ı dil
 Kande olur biline ol ber-kemâl
 Sûret-i cüz'iyile ey sâhib me'âl
 Asl-ı dildâr ana a'zâdur fûrû'
 Muktezâ-yı asla fer' eyler şürû'
 Bil dil âsifâ tecellî câmidur
 Dâ'im iren ana Hakk ilhâmıdur
 Böyle dil ehli olan sâhib-şeref
 Aklun itmez tîr-i nefsinde hedef
 Ol koyubdur âlem-i nefsin ü teni
 Sen ten ile nice bulursun anı (Nümûne: 21b)

Kalp ehli, velidir. Veliler farklı tavırlar üzerindedirler. Her veli grubu bir tavır ve isimle anılır: aktâb, abdâl ve ebrâr tayfası gibi...Bunlar makbul kimselerdir, yol göstermeye ve uyulmaya lâıyk adamlardır.

Evliya tayfasından bazıları, görünüşte harap ve içte mamurlardır. Görünüşe bakanlar bunların veliliğini inkar ederler. “Evliyâî tahta kubbâyî lâ ya’rifuhum gayrî .”²¹ (Eşrefoğlu Rûmî 1996: 287; Gümüşhanevî: 50). kuralına göre çoğunluk onların Hakk’dan uzak olmadıklarını, az çok bilmelidir. Çünkü onların Hazret-i Hakk’dan feyz almaları tam olarak bilinemez. “Lî me’allâhi vaktün Lâ yese’u fihi melekün mukarrebün velâ nebiyyün mürsel.”²² Hüküm Hazret-i Hakk’undur, bu yüzden sakınmak ve basiret gözüyle iç yüzüne bakmak gerektir.

Aklı alınanlar iki türdür: Birincisi, isteklerin kararması, zihindeki hislerin kapanıp bozulması ile akıl nurları anlayıştan uzaklaşırlar. Bu türe deliler derler.

İkinci tür, akıl nurları Allah’ın varlığını hissettirme parlıtlarının parlak nurlarına bağlanıp yenilmişlerdir ki bunlara İlâhî meczub veya budala (abdallar) denir. Mahiyetlerini anlayan din ehli: “El-budalâu lâyüktedâ bihim velâ yünkiru aleyhim”²³ (Nümûne: 22-b) buyurmuşlardır. Bunları inkar etmemek, yaptıklarını da yapmamak gerektir.

Evliyanın tabakalarının farklı oluşu, derece ve makamlarının farklılığındandır.

İkincisi, velilerin nefis, akıl ve ruhu Allah’tan gelen seslenmelerle doludur. Onlara işitme ehli (ehl-i sem’) derler ki , kelimesiz, şekilsiz manalar alırlar. Bu mana istifadesinin de çok dereceleri vardır: Hâtif, vârid, ilhâm ve hitâb gibi.

Üçüncüsü, velilerin hal dilleri, görüp işitdiği hikmet durumlarına göre olur. Yani Hazret-i Rabbü’l-İzzet’den çeşitli eğitimler ve lutuflar görür, ona uygun mana ile zikreder. Bu zikir de çok çeşitlidir: Kalbî, sırrî, rûhî, gizli ve gizliliklerin gizlisi zikirler gibi. Bu üç aşamadan sonra veli alim olur. Bunda da mertebeler vardır: İlm-i yakîn (ilimle biliş), ayn-i yakîn (görevle biliş). Bunlarda kuvvet kazanmak bu derecelerdeki sözü edilen hallerden hisse almıştır ve velidir. Bu sözü geçen tarzlarda basîr (gören), samî’ (işiten), zakir (zikreden) ve alim olursa en kamil velidir.

Veliliğin belirtisi keramet göstermektir. Yani bir şey yapsın ki sıradan halk onu yapmasın, gaybdan haber vermek gibi. Bunun, Allah’ın bildirmesiyle olduğunu kabul ederek bir gösteriş olmadan, içine kötü bir amaç girmeden yapılması gerektir. Ayrıca evliyanın dil, ağız ve boğaz yoluyla olmadan kalbindeki zikrin işitilmesi ve mekanı, mesafe ve zamanı atlayarak geçmesi ve benzer haller keramettir. Bütün din alimleri evliyanın kerametini hak bilmişlerdir. Fakat veliyi ve veliliği anlamak için evliyayı kerametle imtihan etmemek gerekir.

Bazı kişiler vardır ki, onlarda olağanüstü bazı işler görünür. Ama bunlar keramet değil, hile ve istidraktır. Bunlar keramet değil, mekr ve istidrâc (İslâm’a göre, hakkı olmadığı halde ve kabiliyetsiz bir durumda olmasına rağmen, bir kimsenin çokça nimete mazhar olması ve bu sebeple küfür ya da Allah'a isyanının devam etmesidir) olur. Bunlar da iki çeşittir:

Birinci çeşit, akıldan uzak olan delilerdir. Şeytanlar, sefih insanları kendilerine inandırıp yoldan

²¹ Evliyâm kubbemin altındadır, onları benden başkası bilemez.

²² “Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek, ne de bir mürsel nebî sığar” (Aclûnî, C.1, s. 173).

²³ Onlara uyup arkalarından gidilmez, fakat inkar da edilmez, kabul edilirler.

çıkarmak için, onları, dış ve içlerine karışıp insanların isteklerine göre durum verip konuşurur.

İkinci çeşit ise akıl dairesindedirler. Bunlar da iki türdür:

Birinci tür, kulluk yapanlardır. Fakat ibadetleri Allah için olmayıp nefsin bazı istek ve amaçları içindir. Şüphesiz onlar doğru yolda değillerdir. Alçak, kötü ruhlar onların içlerine “Yüvesvisü fi sudûri'n-nâs”²⁴ gerçeğiyle vesvese verip örtülü, gizli şeyleri bildirip haber verirler. “Men yesterki's-sem”²⁵ gereği ondan acaip şeyler gösterirler. Herkes onları keramet sahibi veli sanır. Bunlar Şeyhlik taslayan, kendini şeyh gibi gösteren hilecilerdir.

İkinci tür, ibadetten uzak olanlardır. Fakat onlarda keramete benzer durumlar görülür. Şeytanlar aracılığıyla akıllı kimseler onlara uzak dururlar. Ama sefih insanlar onları akli başından gitmiş meczuplar sanırlar. Onların ruhaniyetlerine cinlerin çoğu zaman üstün gelmeleri sebebiyle bazı zaman akılları gidip dağınık kelimeler ve akıl dışı şeyler söyledikleri için çoğu zaman akıl dairesinde bilinçli kaldıklarında arabozculuk ve karıştırmacılık yapıp saf, bön sevdiklerine kinayeli ve rumuzlu şeyler söylerler. Günümüzde de insanları hileyle avlayıp kendilerine bağlamak isteyen bunlar gibi dedeler çoktur. Bu ikinci tür gururlu dinsizlerdir. Bu grubu ıslah etmek ve ortadan kaldırmak idarecilerin mümkün olduğunca görevleridir. Çünkü bunların sapkınlık karanlıkları, insanların göz nurlarına perdedir. İdareciler yok edemezlerse de böylelere iltifat etmemelidirler. Bunların ortadan kaldırılması için en kolay yol, adil idarecilerin ilmini yaşayan alimlere, kamil ve salih kimselere değerli rütbelere vermeleridir. Alim, salih ve kamil kişilerin değerli güneşleri doğup yükseldikçe bunların dalâlet karanlıkları “Câe'l-hakku ve zehega'l-bâtil”²⁶ açıklamasıyla mahvolur.

İstidracı beş kısma ayırmışlardır: Mekk, keyd, hud'â, emlâ ve ihlâktır.

Mekk: Aldatarak birinin amacına ulaşmasını engellemektir. Yaratıcı Kur'ân'da şöyle buyurdu: “Ve mekerû mekerallâhu vallâku hayru'l-mâkirîn”²⁷

Keyd: Tuzak ve pusu kurma, entrika çevirme; ceza verme demektir. Bizi hatâdan korumak için Hüdâ'dan bu ayet geldi: “İnne keydî metîn”²⁸.

Hud'â: Hile, oyun, düzen, haksız yönde aldatmak, bir kere aldanmak anlamlarındadır. Şu âyât-ı kerîme geldi: “Yuhâdiünallâhe ve hüve hâdi'uhüm”²⁹

Emlâ: Hidayet ve doğru yol kendilerine açıklandıktan sonra, gerisin geriye hak dinden dönmektir. Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve boş umutlara boğmuştur. Kur'ân'da Mevlâ şöyle buyurdu: “Velâ yahsebenne'ilezîne keferû ennemâ nümlî lehumu”³⁰ el-âyet.

Ihlâk: Harcama, tüketme, bitirme, yok etme, helâk etme, öldürmedir. Allâhu Teâlâ der: “Hattâ izâ ferihû bimâ ûtû haznâhüm bağteten vehüm lâyeş'urûn”³¹

²⁴ بوسوس في صدور الناس İnsanların sinesine vesvese veren. Nâs, ayet 5 (Yazır, 2009, s. 606).

²⁵ من استراق السمع Kulak misafiri olan. Hicr, ayet 18 (age, s. 264).

²⁶ جاء الحق وزهق الباطل Hak geldi, batıl yok oldu. İsrâ, ayet 81 (age, s. 291).

²⁷ ومكروا ومكر الله والله خير الماكرين (Yahudiler) tuzak kurdular, Allah da onların tuzaklarını bozdu. Evet, Allah en iyi tuzak bozucudur. Âl-i İmran, ayet 54 (age, s. 58).

²⁸ إن كيدي متين Benim tedbirim sağlamdır. Kalem, ayet 45 (Yazır, s. 567).

²⁹ يخادعون الله وهو خادعهم Allah'a hile yapmaya çalışırlar. Allah da hilelerini başlarına geçirir. Nisa, ayet 142 (age, s. 102).

³⁰ ولا تحسبن الذين كفروا أنما نملي لهم خيّر لأفئدتهم İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Âl-i İmran, ayet 178 (age, s. 74).

³¹ حتى إذا فرحوا بما أوتوا أخذناهم بغتة فإذا هم مبلىون Nihayet kendilerine verilen bu genişlik ve serbestlikle tam ferahlandıkları sırada, onları

Bu ayetler beş grubun da leş ve iğrenç olduklarını açıklamakla birlikte, Allah bir kulunun isteklerini verip bütün işlerini kolaylaştırdığında, o kişinin ucub ve gururunu yok etmesi gerektiğini söyler. “Fe emme’l- insânü izâ mebtelâhu Rabbuhû fe-ekremehû ve ne’“amehû veyekûlü Rabbî ekremen”³² delil olmaz çü makbûliyyetine Hakkun haml eylesün hep hükmine onundur cümle nimet ona minnet her şeyi ona vermesi lazım.

Eser Hâtıme bölümünde, Mefâîlün/Mefâîlün/Feûlün aruz kalıbıyla ve:

“Hüdâ’ya şükür ve minnet bu risâle Kamu noksan ile irdi kemâle”

beytiyle başlayan on beyitlik bir nazımla sona ermektedir. Burada müellif: “Allah’a şükür bu risale eksikleriyle birlikte olgunluğa erdi. Bilgi ve öğretimden bir örnek oldu, adına “Nümûne” denilse yakışır. Bu özürleri kabul ile, Süleyman Peygamber’e (AS) karıncanın (çekirge budu) armağanı gibi olur. Allah’ım bu akşamı bir yere yönelt, tembellik gönüle mani olmasın. Bu virane dünyayı incelesin hazineler bulup sahiplensin. Heves ve isteği çok, maymun iştahlı olan herkesten bunu koru, zamanın fen sahipleri bakıp geçmesin. Yetenekli olanların akli uçarak mana alemini seyretsin. Alemin gafletlerinden sıyrılıp gözünü açarak Allah’ın hikmetlerinden anlasın. Ey bir anda bin alemi idare eden (Allah’ım) Enverî’den gaflet pislîğini al götür. Onu Habib’in (ASM) takipçilerinden yap ki, ona kerem nurunun ışıklarından gelsin:

Eyâ bir demde bin âlemdür yeden	Habîbün eylegil pîrûlarından
Götür gaflet necesün Enverî ’den	İrür nûr-ı kerem pertevlerinden

Temmet bi-avni’l- Meliki’l- Vehhâb (Melik ve Vehhâb Allah’ın yardımıyla tamamlandı) ifadesiyle eser son bulmaktadır.

5.Sonuç

Kıyafet ilminin, insanın dış, fizikî yapı ve özelliklerinden hareketle kişilik, ahlak ve içyapısını belirlemeye çalışan bir bilim dalı olduğunu, İslâmiyet’ten önce ve sonra Doğu ve Batı’da bu ilmin varlığının bilindiğini başta dile getirmiştik. İnsanın fizikî yapısıyla psikolojik yapısının ilişkili olduğu İslâm bilim alanında kabul edildiği bir gerçektir. Batı’da şu anda da bu ilişki, tıp, hukuk ve bilhassa ceza hukuku dallarında kullanılmaktadır. Tarihte Türkler tıbbın yanında bu ilmi, siyasette kullanarak saray adamı, hizmetkâr ve esir seçerken fizikî özelliklere göre değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Fakat zaman geçtikçe bu bilimler kısmen terk edilmiş, unutulmuştur. Eski eserler ve bilim dalları, edebî, tarihî, kültürel ve sosyal değerleri olup geçmiş dönemlerden günümüze varlıklarını az da olsa devam ettirmiş varlıklarımızdır. Böyle değer ve varlıkları somut ve soyut (dil, din, kültür ve gelenek) miras olarak koruma ve ileriye taşımamızın insanlık, bilim ve kültür borcumuz olduğu gayet açıktır. Bu yazımızda, Metin Şerhi, İnceleme ve Araştırma metodları ölçü alınarak kıyâfetname konusunda yazılmış ve kütüphanelerimizde bulunan birçok eski eserlerimizi unutulmuşluk ve ilgisizlikten kurtarma ve koruma bilinciyle günümüze tanıtılması, bilimsel alanlarda kullanılması amaçlanmıştır.

32 ansızın yakaladık. Artık o anda, bütün ümitlerinden mahrum kaldılar. En’am, ayet 44 (age, s. 133).
فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ
Ama insan, Rabbi her ne zaman onu imtihan edip ona ikram eder, ona nimet verirse, o zaman, “Rabbim bana ikram etti” der. Feccr, ayet 15 (age, s. 595).

Kaynakça

- El-Aclûnî, (1985). *Keşfü'l-hafâ 1*. (Hazırlayan, Ahmed el-Kalâş). Beyrut.
- Bozhüyük, M. E. (1988). *Huruf. TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c.18. s. 397-401). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2004). *Kıyafetnameler*. Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- El-Cüveynî Ebu'l-Maâlî. (1985). *Gıyasü'l- ümem fi iltiyası'z-zulem*. 478 T, c. 8/1. (Hazırlayan, Es'ad, T.). Beyrut.
- Rûmî, E. (1996). *Müzekki'n-nüfûs (Tam Metin)*. (A. Uçman, Haz.). İnsan Yayınları.
- Gümüshanevî, A. Z. *Câmi'ü'l-usûl*.
- Güneş, B. (2015). *Arapça'dan Türkçeye tercüme edilen bir kıyafetname metni üzerine*. Turkish Studies International.
- Hakkı, İ. (1992). *Marifetname*. Metin Yayınları.
- Halebî, İ. (2010). *Erşif mültekâ, ehlü'l-Hadis 2*.
- Mengi, M. (2022). *Kıyafetname. TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c.25. s. 512-513). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nursî, S. (1998). *Mesnevî-i nuriye*. Envar Neşriyat.
- Sünenü'd-Dârimî, *Kitabi'l-isti'zân*. Bab: Fî-Hüsni'l- esmâ.
- Sâmî, Ş. (1978). *Kamus-ı Türki*. Çağrı Yayınları.
- İmam Nevevî. *Riyâzü's-sâlihîn*. Bâb: Mücahede 11.
- Olgun, İ. ve Draşan, C. (1967). *Farsça-Türkçe sözlük*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yazır, E. H. (2009). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe meali, renkli*. Vera Yayınları.
- Yeğin, A. vd. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik büyük lûgat*. Sebat Yayın.
- 6 Ekim 2024 tarihinde Physiognomy: The Science of Face Reading, Silhouettes By Hand, <https://www.silhouettesbyhand.com>. adresinden edinilmiştir.
- 6 Ekim 2024 tarihinde Artificial Intelligence and the Legacy of Physiognomy, National Library of Medicine, <https://www.nlm.nih.gov/exhibition/artificial-intellige...> adresinden edinilmiştir

14. Bir Şair, Âlim ve Devlet Adamı Olan Antepli İbrahim İbn Bâli'nin Hikmet-Nâme'sinde Yer Alan Hayvan Adları¹

Ali ŐEYLAN²

APA: Şeylan, A. (2024). Bir Şair, Âlim ve Devlet Adamı Olan Antepli İbrahim İbn Bâli'nin Hikmet-Nâme'sinde Yer Alan Hayvan Adları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 211-229. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975397>

Öz

On üç bin beyitlik büyük bir mesnevi olan *Hikmet-nâme* [telif tarihi: Hicrî 893 (Milâdî 1488)]'nin müellifi İbrâhim İbn Bâli, eserinin “Fî zikri'l-hayvânâti's-sâ'ire ve't-ţâyire” adlı bölümünde, evcil ve yabanî hayvanları, kuşları, böcekleri ve türlü haşerati anlatır. Ayrıca eser boyunca hikâyelerde, kıssalarda, nüktelerde de hayvan adları çokça geçmektedir. Müellif bu hacimli eserde; dünya işlerinin hâl ve durumunu, bir de kendi anlayış ve ifadesiyle dile getirmeyi hedefler, büyük bir sıkıntı ve eziyet sonucunda meydana getirdiğini dile getirir. Hayatı hakkında yalnızca eserinden hareketle birtakım bilgilere ulaşabildiğimiz İbrâhim İbn Bâli, eserinde hem kendi döneminin hem de önceki dönemlerin klasik kaynaklarından alıntılarını yanı sıra gördüklerine, duyduklarına da yer vermiştir. İbrâhim İbn Bâli; tarih, din, astroloji, hayvan ve bitki bilimi, tıp, coğrafya başta olmak üzere, birçok konuda bilgi sahibi olduğunu bu eserde ispatlamıştır. Eserinde Süryani tarihi, Türk ve genel İslam tarihi, tarihin seyrini değiştiren sultanlar, devlet adamları ve tarihî olaylar, dünya ve ahiret hayatı, kıyametin merhaleleri, Deccal, Dabbetü'l-arz, Mesih konularında geniş bilgilere yer vermiş; bu bilgileri, ayetler, hadisler, hikmetli kıssalar ve sözlerle desteklemiştir. *Hikmet-nâme*, muhtevası itibariyle ansiklopedik bir eser olmasının yanı sıra insana, insan hayatına, ölüm ve ötesine, dünyanın vefasızlığına, devleti idare edenlerin nasıl olması gerektiğine dair yol göstermelere de geniş ölçüde yer veren dinî ve ahlakî bir nasihatnâme hüviyeti de taşımaktadır. Eserden öğrendiğimize göre kendisi aynı zamanda bir siyaset adamıdır. Bu makalede, bir Şair, âlim ve devlet adamı olan Antepli İbrâhim İbn Bâli ve eseri üzerinde durulacak, kitapta hem müstakil bir başlık altında hem de çeşitli konular anlatılırken isimleri zikredilen hayvan adları tespit edilerek bir sözlük dizini olarak verilmiştir.

Anahtar kelimeler: İbrâhim İbn Bâli, *Hikmet-nâme*, Hayvan Adları, 15. Yüzyıl, Memlûk.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "İbrahim İbn Bâli-Hikmet-nâme 150b-300a (İnceleme-Metin-Dizin)" isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 24

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 25.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975397>

² **Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., İstanbul Beykent University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Turkey), **eposta:** aseylan@beykent.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4815-1150>, **ROR ID:** <https://ror.org/03dcvf827>, **ISNI:** 0000 0000 9013 6155

Animal Names in the *Hikmet-Nâme* of Antepî İbrahim İbn Bâlî, a Poet, Scholar and Statesman³

Abstract

İbrâhim İbn Bâlî, the author of *Hikmet-nâme* [copyright: 893 Hijri (1488 AD)], a great masnavi of thirteen thousand couplets, in the section of his work called "Fî zikri'l-ḥayvânâti's-sâ'ire ve't-tâyire", It describes domestic and wild animals, birds, insects and various insects. In addition, animal names are frequently mentioned in stories, parables and jokes throughout the work. This voluminous work; It aims to express the state of affairs in the world with its own understanding and expression, and it is created as a result of great distress and torment. İbrahim İbn Bâlî, about whose life we can only obtain some information based on his work, included quotes from the classical sources of both his own period and previous periods, as well as what he saw and heard. İbrahim İbn Bâlî; In this work, he proved that he was knowledgeable on many subjects, especially history, religion, astrology, animal and plant science, medicine and geography. In his work, he included extensive information on Assyrian history, Turkish and general Islamic history, sultans who changed the course of history, statesmen and historical events, life in this world and the afterlife, stages of the apocalypse, antichrist, dabbetü'l-arz, and messiah; He supported this information with verses, hadiths, wise stories and sayings. In addition to being an encyclopedic work in terms of its content, *Hikmet-nâme* also has the identity of a religious and moral advice book that includes extensive guidance on humans, human life, death and beyond, the fickleness of the world, and how those who govern the state should be. As we learn from the work, he is also a politician. In this article, İbrahim İbn Bâlî of Antep, a poet, scholar and statesman, and his work will be focused on, and the animal names mentioned in the book both under a separate title and while explaining various topics are identified and given as a dictionary index.

Keywords: İbrâhim İbn Bâlî, *Hikmet-nâme*, Animal Names, XV. Century, Memluk.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 24

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 25.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975397>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Tarihî metin çalışmalarında, kimi zaman çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Müellifin tespit edilemeyişi, varlığı bilinen eserin bulunamayışı, nüsha farklılıklarının fazla oluşu, üzerinde çalışılmakta olan metnin tek olması ve bir kısmının okunamayacak derecede silik yahut yıpranmış oluşu, bu sorunlara örnek olarak verilebilir. Antepli İbrâhim İbn Bâlî ve eseri ile ilgili öne sürülebilecek en önemli sorun ise, hem kendisi hem de eseri hakkında bugüne kadar, klasik hiçbir kaynakta -şuara tezkireleri de dâhil- herhangi bir bilgiye rastlanılmamış olmasıdır. Bunun farklı sebepleri olabilir. Örneğin şair; Memlûk sahasında yaşamış, klasik tarzda şiir yazıp bir divan tertip etmemiştir (Yazar, 2006-9).

Bizce İbrâhim İbn Bâlî'nin Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın elçisi olması, o dönemde başta hac yolu güvenliği sorunu ve Cem Sultan vakası olmak üzere birkaç farklı gerekçeden gergin olan Osmanlı-Memlûk münasebetleri, iki ülke arasında ortalama altı yıl süren savaşlar da klasik tarzda şiir yazıp bir divan tertip etmemesine sebep teşkil etmiş olabilir. Zira müellifin şairliği kadar, devlet adamlığı da dikkate değerdir. Ancak, şimdiye kadar hiçbir kaynakta elçiliği ile ilgili herhangi bir bilgiye de ulaşılabilmiş değil. Dolayısıyla, gerek müellif gerekse 15. yüzyılda yazılmış en hacimli ikinci mesnevi olan *Hikmet-nâme* hakkında ne söylenecekse, ancak eserinden hareketle söylenebilir:⁴

1. Antepli İbrâhim İbn Bâlî'nin Hayatı

İbrâhim İbn Bâlî, *Hikmet-nâme*'de (Eserin adı, bundan sonra yapılacak alıntılarda HN olarak yazılacaktır.) Melikü'l-Eşref Ebû Nâsır Kayıtbay'a intisap ettiğini, Cem Sultan vakasından dolayı sultanın emriyle barış elçisi olarak II. Bayezid'e gönderildiğini, bir süre Osmanlı topraklarında dolaştığını, İstanbul'da II. Bayezid tarafından iyi karşılandığını belirtmektedir:

HN 2976. Bu bende hâzret-i şâhib-celâle

Ki varmışdum 'alâ vecche risâle

HN 2977. Çomışdum başı ol devletlü pâyâ

Yüzüm sürmüşdüm ol y'rde türâba

HN 2978. Ki ya'ni hâzret-i hâkân-ı devrân

Şeh-i deyyâr Sultân Bâyezid Hân

HN 2979. Meger ol sâye-yi Bârî Hudâ' yı

Getürüp hâkdân ben hâk-pâyı

HN 2980. Baña i' zâz ü ikrâm eylemişdi

Hıtâ vü hayr ü in'âm eylemişdi

HN 2981. 'İnâyet 'ayn-ıla kılmışdı melhûz

Dağı dürlü nevâle-y-ile maḥzûz.

Klasik edebiyatta hemen her şairin bir mahlası vardır. Osmanlı şehzade ve sultanları dahi mahlas kullanırken İbrâhim İbn Bâlî mahlas kullanmaz, eserinde Antepli olduğunu şöyle belirtir:

⁴ Eser üzerinde iki kişi doktora tezi olarak çalıştı: 1. ALTUN, Mustafa, İbrâhim İbn-i Bâlî'nin *Hikmet-nâmesi* (1b-149a), İ.Ü. nüshası, Metin-İnceleme-Sözlük-Dizin, İstanbul, 2003 (Basılmamış doktora tezi). 2. ŞEYLAN, Ali, İbrâhim İbn-i Bâlî, *Hikmet-nâme* (149b-300a), İ.Ü. nüshası, Metin-İnceleme-Sözlük-Dizin, İstanbul, 2003 (Basılmamış doktora tezi).

- HN 2781. Şu şehristân ki şehri-i mevlidümdür
Ebâ 'en cedd maķâmum maķbûbumdur
- HN 12739. Tavattun 'tmiş-idüm ' Ayn-tâb'ı
Maķâm 'dinmiş-idüm ol me' âbı
- HN 12740. Göñül v 'rüp güline bâğına anuñ
Bırakmışdum bu cânı bâğına anuñ
- HN 12741. Çekerdüm balı-içün her belâsın
İçerdüm nûş-içün niş ü cefâsın.

Ancak doğum tarihi ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Antep'te ilim tahsiline başlamış, daha sonra Mısır'a gitmiş ve öğrenimine orada devam etmiştir (Yakar, 2000-153). Bu sırada Sultan Kayıtbay'a intisap ettiğini, daha sonra II. Bayezid'e elçi olarak gönderildiğini, İstanbul'da dolaştığını anlatır. Hatta sadece İstanbul'a değil, Bursa'ya da gittiğini, buradaki kaplıcalarda yıkandığını dahi haber verir:

- HN 5676. Meger bir şehir vardır Rûm ilinde
Adı Bursa durur halkuñ dilinde
- HN 5677. Çıkar ol şehir içinde niçe çeşme
Ki her biri bağışlar nûr çeşme
- HN 5678. Olardan biri ' ayn-ı kapluca
Ne şavukdur ne hõd issidür ol
- HN 5679. Ki bir hâmmâm ' aynıdur Hudâ'dan
Yapılmış bir bünyâd mâ-mezâdan
- HN 5680. Sebîlu' llâhdur ol ' ayn-ı dâfik
Levcu' llâh yunar anda hâlâyık
- HN 5681. Varuban ol pıñarı görmişem ben
Hem ol hâmmâm içine girmişem.

Eserinde, Memlûk sultanlarının hayatlarını kronolojik olarak anlattığı bölümde, Melik Zâhir'in torunu Sultan Seydî Osman'ın oldukça kısa süren saltanatından bahsederken onun devrine erdiğini, sultan Dimyat'a defnedildiğinde orada bulunduğunu, bir nice devran onunla arkadaşlık ettiğini söylemektedir. Melik Mansur Seydî Osman, sultan olduğunda yirmi yaşına yaklaştığına ve H. 857'de vefat ettiğine göre bu tarih, İbn Bâlî'nin gençlik zamanlarına denk düşmüş olmalıdır:

- HN 12396. Hem ol şâh-zâdeye ben bende irdüm
Çomışlar ' âkıbet Dimyât'a gördüm
- HN 12397. Anuñla hem-dem oldum niçe devrân
İrişdi aña dañı emri-i Yezdân
- HN 12378. Diyâr-ı Mısır'a olıcağ pād-şâh ol
Yakın olmışdı yigirmi yaşa ol
- HN 12395. Melik Zâhir torunu Seydî ' Oşmân
Bir ay u hem toķuz gün oldu sulţân.

Şair ve devlet adamı olan İbrâhim İbn Bâlî, eserinden anlaşıldığına göre pozitif bilimlerin yanı sıra İslam ilmine de son derece vakıf bir âlimdir. Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği, dönemin genel temayülüne uygun olarak dinî bilgilere hâkim olduğu, duygu ve düşüncelerinin Kur'ân-ı Kerîm'den ve hadislerden beslendiği kolaylıkla söylenebilir. Eserde, pek çok ayet ve hadisi Arapça olarak yazmış, söylediklerinin şevâhidi olarak bu iki kaynağı göstermiştir.

İbrâhim İbn Bâlî, eserinin Hatîmetü'l-Kitâb bölümünde, ömrünü *Hikmet-nâme*'yi yazma uğrunda sarf ettiğinden bahseder, yaşlı yüreğiyle her dem âh çektiğinden şikâyet eder. Bu da bize, adı geçen mesnevinin uzun yıllar süren bir çalışmanın ürünü olduğunu ve müellifin kitabı bitirdiğinde artık yaşlanmış bulunduğunu göstermesi bakımından önemli bir bilgidir:

HN 12678. Bu 'ömr-i nâzenini eyledüm şarf

Ki yazdum bu divâna bir niçe harf

HN 12718. Bu yaşlu yüregümden taşra her-gâh

Çıkar derd-ile bir bi-ih̄tiyâr âh.

Zira yine kitabın sonunda, eğer ömrü yeterse bir Fetih-nâme yazmak istediğini zikreder. Bu bilgiler ve şimdiye kadar böyle bir esere rastlanmaması İbn Bâlî'nin yazmayı düşündüğü eseri yazamamış olabileceğini göstermektedir:

HN 12458. Eger mühlet v're 'ömrüñ zamânı

Amân 'de ecel v're amânı

HN 12459. Yazam şâh nâm-içün bir fetih-nâme

Ki 'âlem ehline ola 'allâme.

Doğum tarihi gibi, soyu, ailesi ve doğal olarak ölümü hakkında da eserde herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Faruk Demirtaş, 'Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar' adlı makalesinde bize çok kıymetli bir bilgi vermektedir. Demirtaş, Ankara Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Arşivi'nde yapmış olduğu çalışmalarda, konuyla ilgili vesikalar ortaya koymuş, 'Kayılara Dair Muhtelif Vesikalar' alt başlığında şu bilgiyi vermiştir: Cemâat-i Kayı Hassa-i Pâdişâh (Tapu, 244, 952 =1545), Karye-i Kayı, tımar-ı İbrâhim İbn Bâlî (24 hâne) (Demirtaş, 1948-614). Araştırmacının Balı diye okuduğu kişi eğer İbrâhim İbn Bâlî ise bu bilgi, şimdiye kadar müellif hakkında eski kaynaklardan edindiğimiz ilk bilgi olabilir.

Hüseyin Özdeğer'in 'Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası' adlı eserinde, birkaç yerde Bâlî ismi geçmiştir. Kitapta, Timâr-ı Bâlî (s. 340, 341, 480) 1543, 1574 tarihleriyle yer almış, ayrıca Mezre'a-ı Tekfur-virânı adlı bölgede Timâr-ı Hüseyin veled-i Bâlî (s.341), Mahalle-i İbn Küre'de Mescid-i Bâlî (s.123) ve Vakf-ı Mescid-i Bâlî der Ayıntab (s. 170) kayıtları düşülmüş, İbrâhim İbn Bâlî ismine ise rastlanmamıştır (Özdeğer, 1988). Bununla beraber bahsedilen Bâlî ailesinin İbrâhim İbn Bâlî'nin ailesi, Hüseyin'in ise kardeşi olabileceği düşünülebilir.

İbrahim İbn Bâlî, kitabın sonunda hayatıyla ilgili kısa; fakat çarpıcı bilgiler verir. Örneğin yine Hatîmetü'l-Kitâb bölümünde doğduğu yerden söz ederken mutsuz ve karamsardır:

HN 12741. Çekerdüm balı-içün her belâsın

İçerdüm nûş-içün niş ü cefâsın

Eserin başka bir yerinde Halep Emiri Yeşbeg'in ölümünden dolayı derin üzüntüye gark olduğunu anlatır. Bu son beyitlerden, şairin ahiri ömründe pek çok sıkıntı çektiği açıkça anlaşılmaktadır. O, hayatının bu sıkıntılı dönemini biraz da Emir'inin ölümüne bağlar.

Müellif, eserinin sonunda bir dilekte bulunur:

HN 12679. Murādum bu durur bunca emekden

Bu dīvānı cihānda söylemekden

HN 12680. Dile geldükçe dünyāda bu nāme

Gele şāh-ı cihān hayrla nāma

HN 12681. Ki yazılıp okındukça bu tomar

Ola ʿālemde şāh adına tezkār

HN 12682. Diledükce sözi bu dāstānuḡ

Ḳala dillerde ismi pādīşānuḡ

HN 12683. Çü kalmaz kimseye bu mülk-i fānī

Ḳala şāhuḡ cihān içre nişānı

HN 12684. Gide devr ü gʻçe çaḡı zamānuḡ

Unıdılmaya ismi resmi anuḡ

HN 12685. Bizim-çün dahı bir ehl-i maʿānī

Laʿilla okıya sebʿ ü'l-me-ānī

HN 12686. Yazup nazm ʾden-içün bu kitābı

Okıya süreyi ümmülʿl-kitābı

HN 12687. Diyeler işidenler bu makāli

ʿAleyke rahmetullāh İbn Bālī

İbrâhim İbn Bâlî, nihayet okuyucusuna doğrudan seslenir, “Dualarınızda bizi unutmayınız, dünyada hayırla kalınız.” der:

HN 12689. Unutmaḡuz duʿādan gitmişüz biz

Cihānda hayr-ıla āsān kaluḡ siz.

2. *Hikmet-nâme*

Yukarıda da belirtildiği gibi, İbrâhim İbn Bâlî'nin bugüne kadar elimize geçen tek eseri, hatime bölümünden anlaşıldığına göre H.893 / M.1488'de telif ve asıl adı El-Melik-ül-Eşref Seyfettin El-Mahmûdî Ez-Zâhirî olan Memlûk sultanı Kayıtbay'a ithaf ettiği *Hikmet-nâme*'dir (Demirtaş, 1948-575):

HN 12688. Sekiz yüz toḡsan üçinde zamānuḡ

İrişdi ihtitāmı dāstānuḡ

Eserin tamamı 300 varak ve 13 000 beyitten oluşmaktadır:

HN 12677. Cevāhirler ki bunda nām olupdur

On üç bin beyt olup şekle gelüpdür.

Mesnevi tarzında, *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla yazılmış olan ansiklopedi tarzında bir eserdir (Özkan, 1995-379). Eserin adı yazmanın 1b numaralı varakında tezhipli bir yazıyla “*Kitābu Hikmet-nâme*” olarak tespit edilmiş, aynı zamanda 'Fî zıkrı ibtidâi'l-kitābı ve beyānu ismü'l-kitābı' başlığı altında ifade edilmiştir:

HN 274. Düzetdüm şâh adına hâmeyi ben

Pes itdüm naş-ı *Hikmet-nâme*'yi ben.

İbrâhim İbn Bâli'nin, kendi döneminin ve önceki dönemlerin klasik kaynaklarından alıntılarının yanı sıra, gördüklerine, duyduklarına da yer verdiği bu oldukça hacimli eseri, sırasıyla astronomi, melekler, doğadaki dört unsur, dağlar, denizler, adalar, ülkeler, şehir ve kasabalar, değerli taşlar, balıklar, nehirler, su kaynakları, insanın nitelikleri ve organları, meyve ve sebzeler, ağaçlar, çiçekler, böcekler, evcil ve yabanî hayvanlar, günler, aylar, mevsimler, Arap, Fars, Eski Yunan, Süryani tarihi, Türk ve genel İslam Tarihi (peygamberler, dört büyük halife, Mervanîler, Abbasîler, Emevîler, Fatimîler, Memlûkler vb.), tarihin seyrini değiştiren sultanlar, devlet adamları ve tarihî olaylar, dünya ve ahiret hayatı, kıyametin merhaleleri, Deccal, Dabbetü'l-arz, Mesih konularını içermektedir. Verdiği bütün bu bilgiler de ayetler, hadisler, hikmetli kıssalar, hikâyeler, latifeler ve sözlerle desteklenmiştir. *Hikmet-nâme*, bir dil yadigârı olmasının yanında, pek çok farklı bilgiyi ihtiva etmiş olması bakımından da üzerinde durulması gereken bir eserdir.

Öteden beri varlığı bilinen, yakın dönem inceleme ve araştırmalara kaynaklık etmekte olan *Hikmet-nâme* üzerinde, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından öğrencilere parça parça mezuniyet tezleri yaptırılmış⁵, nihayet aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Bu çalışmalardan önce de eserin okunduğu, yerli ve yabancı bir kısım çalışmalara kaynaklık ettiği görülmüştür. Örneğin, Ferit Devellioğlu, *Hikmet-nâme*'yi madde başı yapmış ve şöyle anlatmıştır: “Antepî İbrâhim İbn Bâli'nin, hilkatten, tabiatten, peygamberler tarihinden ve uzun müddet gezip dolaştığı memleketlerin tarih ve coğrafyasından kısa kısa, doğup büyüdüğü Antep ile Mısır tarihinden nisbeten daha geniş bahseden manzum eseridir. [müellif, 13.000 beyti bulan bu güzel mesnevîsini 1487 (H. 893) yılında memleketinde bitirmiştir (Devellioğlu, 2007-369).” Devellioğlu'nun tespitleri doğru olmakla beraber, doğup büyüdüğü Antep'ten nispeten daha geniş bahsettiği ibaresi çok isabetli değildir. Çünkü Antep'i anlattığı 35 beyitlik kısım hariç, tespit ettiğimiz kadarıyla sadece iki yerde Antep adı geçmektedir:

HN 1798. O mülke şaydılar sermîn âni

Hem Anşâkiye şehri ' Ayn-tâb'ı

HN 12739. Tavattun itmiş-idüm Ayn-tâb'ı

Maķâm idinmiş-idüm ol me' âbi

Mustafa Özkan, İbrâhim Bâli'nin ansiklopedik mahiyetteki on üç bin beyitlik *Hikmet-nâme*'sini 15. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınmış eserlerden biri olarak zikreder (Özkan, 1995-37). Âgâh Sırrı Levend, bibliyografya kısmına “*Hikmet-nâme* - İbrâhim İbn Bâli: Yazma, (manzum, XV. asrın ikinci nısfında yazılmıştır.) Kayseri'de Fahri Bilge'nin kütüphanesinde.” notunu düşmüştür (Levend, 1943-

⁵ Detaylı bilgi için, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nde bulunan ve dönemin öğretim üyeleri Necmettin Hacıeminoğlu ve Saadettin Buluç tarafından yaptırılan mezuniyet tezlerine bakılabilir.

23). Yine, Âgâh Sırrı Levend, Türk edebiyatında yazılmış ansiklopedik eserleri sıralarken ‘*Hikmet-nâme*’yi ikinci sıraya koymaktadır (Levend, 1973-166). Köprülüzade Mehmed Fuad, E.J.Brill’s First Encyclopedia of İslam’daki “Osmanlı Türkçesi Edebiyatı” adlı makalesinde 15. yüzyılı anlatırken;

“Bu dönemde, Mısır ve Suriye’de kaleme alınmış birkaç Anadolu Türkçesi eseri vardır. Mısır’da Çerkes Memlûkleri, dil ve kültür bakımından Türk’ütler ve onların yönetimi altındayken Doğu ve Anadolu Türkçesinde eserler verdiler. Tarihçi Aynî’nin Kudurî Tercümesi ikinci kategoriye aittir. Diğer eserler arasında 883 (1488)’de İbrâhim İbn Bâli’nin manzum eseri Hikmet-nâme ki Ka’it Bey’e ithaf edilmiştir. Bir de Kansu Gurî’nin Şahnâme Tercümesinden oluşan Türkçe şiirleri 903 (1497) yılında Şerif isimli bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca Doğu Türkçesine ait olan bir diğer eser de, yukarıda bahsedilen İbrâhim İbn Bâli ile aynı kişi olduğu muhtemel olan Mehmed Bin Bâli tarafından Anadolu Türkçesine tercüme edilen Kitab-ı Güzide’dir (Köprülüzade, 1987-947).” demektedir.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu-Ayla Güçlü’ye göre “Ta’lik hattıyla yazılmış bu kitap 299 varaktan ibarettir. Eser, Kazvinî’nin Acâibü’l-Mahlukât adlı tercümesini andırmaktadır.”

“Ayas Tarihi’nde İbn Bâli’ye ait bir kayıt yoktur. Kayıtbay’ın devri de dâhil olmak üzere Mısır vak’alarını günü gününe tepit etmiş olmasına rağmen İbn Bâli hakkında bir bilgi vermemiştir. İbn Bâli’nin Beyzavî’ye bir hâşiyesi vardır. Ömer Nasuhi Bilmen’in Büyük Tefsir Tarihi adlı eserinde Beyzavî’nin pek çok hâşiyeleri liste halinde verilmiştir. Bunların dışında başka hâşiyelerin olduğu da ifade edilmektedir; fakat listede İbn Bâli’nin adı yoktur. Muhtemelen, isimlerinden söz edilmeyen hâşiyeler arasında bulunabilir. Eser, Bayezid Genel Kitaphı’nda kayıtlıdır (Abdülkadiroğlu, Güçlü, 2004-87,90).”

Şimşekler’e göre, Mevlana’nın mesnevisinin edebiyatımızdaki tesirinin tam yansımaları XIV. yüzyıldan itibaren görülmektedir (www.semazen.net). Bu dönemde yazılmış *Ferah-nâme*, *Gevher-nâme*, *Hurşid-nâme*, *Hikmet-nâme* gibi önemli eserlerin birçoğunda, Mevlana’ya methiyeler yer alır ve Mesnevi’den, özellikle hikâyelerinden izler taşır. Mevlana’nın mesnevisinde yer alan hikâyelerin bir kısmının Hikmet-nâme’de de bulunduğu doğrudur.⁶ Hz. Süleyman-Azrail hikâyesi bunlardan biridir:

- HK 980. Hikâyetdür ki der-devr-i Süleymân
Olur bir vaqt ‘Azrâyîl’e fermân
- HN 981. Meger kim şol fülân deryâ içinde
Fülân kimse filân ada içinde
- HN 982. İrişmişdür aña va’de Hıudâ’dan
Dükendi kısmeti vech-i şerâdan
- HN 983. Fülân günde fülân sâ’at gidesin
Anuñ ol yirde rûhın kabz idesin
- HN 984. Hıudâ emriyle ‘Azrâyîl me’zûn
Süleymân’uñ katına gelür ol gün
- HN 985. Meger kim görür ol ma’bûd-ı âdem
Süleymân’uñ yanında hâzır ol dem
- HN 986. Yolu bu’ d-ı mesâf-ile bu yire
Gelürdi altı aylık ol cezâire

⁶ Nezahat Öztekin’in Mevlana’nın Mesnevi’sindeki Hikâyelerin XIII.-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevilerine Etkisi adlı eserinde ve Emine Yeniterzi’nin “Klasik Türk Edebiyatı Ahlakî Mesnevilerinde Mevlana’dan İzler” isimli çalışmasında *Hikmet-nâme*’den söz edilmemiştir.

- HN 987. ' Acebledi bu aḫvâli firîşte
Süleymân' a didi ḫâli firîşte
- HN 988. Meger şol kimse kim bunda gelüpdür
Cihânda ' ömri bir sâ' at ḫalupdur
- HN 989. Firîşte gitdi çün ḫaldı Süleymân
Ol insâna ḫaber ḫıldı Süleymân
- HN 990. Süleymân' dan işitdi bu maḫâli
Temelluḫ eyledi ḫıldı su' âli
- HN 991. Ki emr ide yile anı götüre
Varup Hind'üḫ denjizine yitüre
- HN 992. Ḳoya bir adada anı nihânî
Ölümden ola kim ḫurtara cânı
- HN 993. Süleymân yile emr itdi götürdi
O demde didüḫi yire yitürdi
- HN 994. Varınca oraya ol kimse âḫir
Ḳatında oldı ' Azrâyîl ḫâzır
- HN 995. Ḳutup ḫabz itdi anda rûḫın anuḫ
Yitürdi yirine emrin Ḳudâ' nuḫ
- HN 996. Süleymân' a gelüp ḫıldı ḫikâyet
Fülân kimse ki bundaydı şu sâ' at
- HN 997. Fülân adada cânın almışam ben
Oradan toḫru bunda gelmişem ben
- HN 998. Ḳaçup ḫurtıla şanurdi ölümden
Kim ola ḫurtara cânın elümden

Uwe Blasing, “c'uc'ik: yeni yumurtadan çıkmış civciv. C'uc'ik, tabiat taklidi bir sözcük olduğu için Türkçede de bağımsız bir oluşumdan bahsedilebilir. Ancak kelimenin Ermeniceden geliyor olma ihtimaline işaret eden bir durum, bariz olarak Ermenice çučuk kelimesinden türeyen cücük, cucuk, cücek, çucuk, çüçük, çüçük gibi örneklerin, ağırlıklı olarak Ermeni etkisinin var olduğu düşünülen bölgelerde konuşulmasıdır. Daha önceye dayanan bir kanıt (cücük) Antepli b. Bâli'nin 15. yüzyıl sonunda yazdığı *'Hikmet-nâme'* adlı ansiklopedik eserinde rastlanıyor.” demektedir (Blasing, 1992-148).

Zeki Velidi Togan, Fahri Bilge Kütüphanesi'nde bulunan 2500 kadar yazma ile ilgili verdiği bilgilerde, kırkbeşinci sırada *Hikmet-nâme*'yi zikreder: “*Hikmet-nâme*, telif ed(en) Antepli İbrâhim b. Bâli, Memlûk Kayıtbay namına Kutadgu vezninde yazılmış coğrafya ve tabii bilgilere ait eser, Fatih ve Bayezid II zamanı İstanbul'unun tavsifini de ihtiva eder (Togan, 1956-85).”

Ayrıca, özellikle Gaziantep'le ilgili bazı araştırmalarda da, İbrâhim İbn Bâli hakkında mahdut bilgiler verilmektedir. Örneğin, **M. Yahya Efe, Muallim Rifat'ın hayatını anlattığı yazısında, Ömer Asım Aksoy'la yaptığı bir mülakatı anlatır. Aksoy, kitabında yayınlaması için kendisine**

verdiği “Tarama Sözlüğü’nde Kilisli Rif’at Bilge” **başlıklı yazısında, Muallim Rif’at’ın taradığı 82 kitaptan birinin** *Hikmet-nâme* olduğundan bahseder (Efe, 2003-13).

2.1. Eserin İmlâsı ve Eserde Geçen Hayvan Adları

Osmanlı Devleti’nin yaşadığı her türlü siyasi ve toplumsal olay, devletin resmî dili olan Türkçeye de yansımıştır (Aydın, 2019-67). *Hikmet-nâme*, hacmi ve muhtevası bakımından yazıldığı dönemin tüm dil özelliklerini yansıtan bir eserdir. Eserin imlâsıyla ilgili söylenebilecek en net bilgi, bir imlâ birliğinden söz etmenin mümkün olmadığıdır. Öyle ki bazı kelimeler, aynı varakta; hatta bazen aynı satırda farklı şekillerde yazılmıştır. Ancak yazımdaki bu düzensizlik Türkçe kelime ve eklerde görülmekte, geleneksel imlâyaya uygun biçimde Arapça ve Farsça asıllı alıntı kelimeler aslına uygun olarak yazılmaktadır. Eser bu yönüyle Eski Anadolu Türkçesi devrinin yazım özelliklerini taşımaktadır.

Doktora çalışmamızda, eserin imlâ hususiyetleri geniş ölçüde ele alındığından burada eserde yer alan hayvan adları hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk. Bunun en önemli nedenlerinden biri şudur: Şairin hayvanları vafettiği bölüm; konuyla ilgili hikâyeler, latifeler, nükteler vs. ile birlikte toplamda 1321 beyit tutmuştur. Hayvanların anlatıldığı bölümlerde çok daha fazla olmak kaydıyla eser boyunca hayvan hikâyelerine (hayvanların konuşturulduğu hikâye; fabl) yer verilmiştir. Konunun bu denli geniş şekilde ele alınması, o dönemde yazılan benzer kitapların geleneksel tarzını da ortaya koymaktadır. Örneğin Bekir Sarıkaya tarafından hazırlanıp yayımlanan “müellifi meçhul” bir *Tercüme-i Acâ’ibü’l-Mahlûkât*’ta hayvan adları *Hikmet-nâme*’ye benzeyen bir sistematik içinde alınmıştır. Esasında âlemdeki acayipliklerin belli başlı başlıklar altında anlatıldığı bu eserlere farklı isimler verilmiştir. Bu isimlerden en çok tutulana da “acâ’ibü’l-mahlûkât” ismi olmuştur. Bu isim daha sonraki dönemlerde yazılan eserlere de verilince bir edebî türe dönüşmüştür. Türün kütüphanelerde çok fazla nüshasının bulunması, geniş ve kısa özetlerle yazılmış olması, Türk kültüründe bu türe önem verildiğini gösterir. Bu türün ilk ve en mühim eserleri Ahmed et-Tûsî’nin Farsça olarak yazdığı *Acâ’ibü’l-Mahlûkât* ile Kazvîni’nin (ö. 682 / 1283) Arapça kaleme aldığı *Acâ’ibü’l-Mahlûkât* ve Garâ’ibü’l-Mevcudât adlı coğrafik ve kozmografik eseridir. Kazvîni’nin eseri, kendi türü içinde çok beğenilmiş, kısaltılarak veya aynen tercüme edilerek, bazen da ilavelerle İran ve Türk edebiyatlarına kazandırılmıştır (Kut, 2019-315).” İbrâhim İbn Bâli’nin eserini yazarken kendisinden önce yazılmış bulunan bu ve benzeri kaynaklardan haberdar olduğu bilinmektedir. Nitekim hayvanların da anlatıldığı başlıklar yine dönemin geleneksel tarzına uyularak Arapça yazılmıştır. Burada belirtilmesi gereken tespitlerden birisi de madde başlarındaki hayvan isimlerinde hiç Türkçe hayvan adına rastlanmamasıdır.

Literatüre baktığımızda hayvan adları üzerine çalışmaların yapıldığı ve yapılmaya da devam edildiği görülmektedir.⁷ Havada, karada, denizde, yer altında yaşamış ve yaşamakta olan türlü mahlûkatın; hatta hakikatte hiç yaşamadığı düşünülen efsânevî yaratıkların adlandırılması, isim bilimin (onomastik) bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Hikmet-nâme’de, hayvan adlarıyla ilgili olarak söylenebilecek en dikkate değer bilgi, müellifin aynı hayvanın adını bazen Türkçe, Arapça ve Farsça şeklinde birlikte vermesidir (it, kelb, seg; mâr, yılan; dîlkü, rûbâh, sa’leb; har, eşek, merkeb, himâr; bağl, ester (katır); zi’b, serhân, kurt vb.). Bunun başlıca

⁷ Bu konuda yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır: Muharrem ÖZDEN, “Eski Oğuz Türkçesinde Kullanılan Hayvan Adlarının Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Durumları”, *Türük*, 2020, S. 20, s. 44, 74. Muna YÜCEOL ÖZEZEN, “Türkçede Hayvan Adları 1: Türkçe Sözlük’teki Temel Sözlükbirimler Bağlamında Türkçenin Hayvan Evreni”, *Littera Turca*, 2021, S.4, s.1439-1475. Muna YÜCEOL ÖZEZEN, “Türkçede Hayvan Adları 2: Türkçe Sözlük’teki Temel Sözlükbirimler Bağlamında Hayvan Adlarının Yananlamsal-Çağrışımsal Göndermeleri”, *Littera Turca*, 2022, S.1, s.247-289. Levent DOĞAN, “Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri”, *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 2001, S.12, s.615-659.

nedenleri, anlatımda yeknesaklıktan kurtulmak ve bazen vezin zaruretidir. Bir diğer nedeni ise Bâli'nin Arapçayı ve Farsçayı çok iyi bilmesidir.

Müellif, yılan bahsini anlattığı bölümün altında “El-Hikâye” başlığı ile şöyle bir hikâye anlatmaktadır:

- HN 7873. Hîkâyetdür meger bir rûbâhla mâr
Meger bir devr olmuş ikisi yâr
HN 7874. Ne kim bulursa dilkü çoğ eger kem
Yılan-ıla y' r-imiş böyle her dem
HN 7875. Velî bulduğımı ol mâr-ı gümrâh
Y' r imiş d' mez imiş kanı rûbâh
HN 7876. Kaçır bir gün dilkü tutar yılanı
Başın hürd eyler ü öldürür anı
HN 7877. Uzadur uzanınca râst mârı
Kişinüñ toğrı gerek d' di yârı
HN 7878. N'iderem egri bügri yârı 'y mâr
Haķıķat şimdi olduñ toğrıca yâr

Yukarıdaki hikâye bize İbn Bâli'nin hayvanlarla ilgili basit, kuru kuruya bilgiler vermekle yetinmediğini, önceki kaynakların geleneksel yapısına uygun şekilde Türk-İslâm medeniyetinde, bazı hayvanların tabiatının insanoğluna teşbih edildiğini gösteren örnekler vermektedir. Örneğin katır (bağl, ester) hakkında bilgi verdikten sonra, “Fî Temsîli'l-Bağl” bölümünde söze şöyle başlar:

- HN 6614. Meger şol âdemi kim ola bed-aşl
Tabî' atda müşâbihdür aña bu bağl

İkliminden dolayı Antep ve çevresinde akreplerin bol olduğu ve Gaziantep akrepleri üzerine bilimsel çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalardan birini gerçekleştirmiş bulunan Yağmur, çalışmada Gaziantep'te yayılış gösteren akrep türlerinin belirlendiğini ve bunların zoo-coğrafik dağılımlarının tespit edildiğini, bu amaçla bölgeden 04.05.2002 - 14.05.2005 tarihleri arasında yapılan 104 lokaliteden 273 örnek toplandığını belirtir. Çalışmalar sonunda, toplam 6 cinse ait 8 takson tespit edildiği bilgisini vermektedir (Yağmur, 2005-I). İbn Bâli, Dülük Baba türbesini anlatırken civarında hiç akrep bulunmadığını söyleyerek bir yandan onun ne kadar mübarek bir zat olduğunu dile getirmeye çalışır, bir yandan da Antep'te farklı türden akreplerin bulunduğuna işaret eder:

- HN 2796. Mübârek toprağında işit a' ceb
Kimesne görmemişdür cins-i 'akreb

Eserde Yer Alan Hayvan Adları

Müellif, eserinin bir bölümünde evcil ve yabanî hayvanlarla böcekler ve türlü haşeratı “Fî zikri'l-ḥayvânâti's-sâ'ire ve't-ṭâyire” ana başlığı altında ele almıştır. Biz de eserdeki yazılışa uyararak hayvan adları ve hayvanlarla ilgili kavramları alfabetik sırayla şöylece verdik:

2.1.1.1. Evcil Hayvanlar

- aġnām (Ar.): koyunlar 6748 (4)
at: at 12405 (14)
babbaġā (Ar.): papaġan 7500 (1)
baġl (Ar.): katır 6614 (2)
ba[°]īr (Ar.): erkek deve 6644 (1)
baġar (Ar.): sığır 6666 (3)
cedī < A. *cedy*: oġlak 8406 (1)
cemel (Ar.): erkek deve 6642 (1)
deve: deve 7195 (3)
dīk (Far.): horoz 7551 (1)
enük: et yiyen dört ayaklı hayvanların yavrusu, enik. 7869 (1)
esb (Far.): at 11479 (1)
ester (Far.): katır 6612 (2)
feres (Ar.): at, beygir 66050 (2)
ġanem (Ar.): koyun 6736 (3)
ġāv (Far.): öküz, sığır 6678 (1)
ġūs fend (Far.): koyun 6740 (3)
ġūrbe (Far.): kedi 7040 (3)
ġamel (Ar.): kuzu 8364 (1)
ġar (Far.): eşek 6415 (9)
ġayl (Ar.): at 6592 (1)
ġimār (Ar.): erkek eşek 6611 (2)
ġirrāt (Ar.): kediler 7084 (1)
ġirre (Ar.): dişi kedi 7044 (1)
ġurūs (Far.): horoz 6869 (3)
ġuyūl (Ar.): atlar 6628(1)
inek: inek 6701 (2)
it: köpek 6752 (2)
kelb (Ar.): köpek 6843 (4)
kıtāt (Ar.): kediler 7034 (1)
kıtī (Ar.): kedi 7031 (1)
koç: koç 8181 (2)
koyun: koyun 6743 (3)
kuzı: bkz. *ġuzu* 6738 (1)
kuzu: kuzu 9674 (1)

- mākiyān (Far.): tavuk 7194 (1)
ma'z (Ar.): keçi 6858 (1)
merkeb (Ar.): eşek 8298 (4)
miŐ (Far.): koyun 6878 (1)
naħl (Ar.): arı, bal arısı 7627 (6)
ne'āme (Ar.): deve kuşu 7200 (2)
nüħl (Ar.): arılar, bal arıları 7629 (1)
öküz: öküz 6667(2)
peçe (Far.): hayvan yavrusu 6669 (1)
seg (Far.): köpek 9292 (1)
segān (Far.): köpekler 6859 (1)
sevr (Ar.): öküz, boĝa 6673 (2)
sinnevr (Ar.): kedi 7030 (1)
tavuĝ: tavuk 7554 (2)
tūtī (Far.): dudu, papaĝan cinsinden taklit yapan bir kuŐ 7504 (6)
üŐtür (Ar.): deve 6637 (6)

2.1.1.2. Yabanî Hayvanlar ve Böcekler

- āhū (Far.): ceylan, karaca, ahu 6682 (6)
'aĝ' aĝ (Ar.): saksāĝan 7328 (5)
'aĝreb (Ar.): zehirli ve tehlikeli hayvancık. 6354 (5)
'anĝā (Ar.): ismi olup cismi olmayan kuş, zümrüdüanka kuşu. 7072 (11)
'ankebūt (Ar.): örümcek 7761 (2)
'anādil (Ar.): bülbüller 7959 (2)
'andelīb (Ar.): bülbül 6554 (2)
arслан: aslan 6767 (2)
arı: bal va bal mumu yapan böcek. 6587 (4)
'asāfir (Ar.): serçe kuşları 7367 (1)
aŐfūr (Ar.): serçe; serçeye benzer bir kuŐ; Lat.: passer domesticus 7565 (8)
aŐlan: aslan bkz. arslan 6771 (25)
'aŐyār (Ar.): kuşlar 6663 (9)
ayū: ayı 6946 (4)
balıĝ: balık 9276 (2)
ba'üz (Ar.): sivrisinek 8205 (2)
ba'üzāt (Ar.): sivrisinekler 7306 (1)
bayĝuŐ: bkz. bayĝuŐ 11002 (1)
bayĝuŐ: gece kuşu, bayĝuŐ 7238 (2)

- bayrık: doğan ve şahin kuşlarının bir çeşidi 7214 (1)
- bâz (Ar.): doğan, şahin 7223 (9)
- behâyim (Ar.): dört ayaklı hayvanlar. 6944 (3)
- belâbil (Ar.): bülbüller 9928 (1)
- bûm (Far.): baykuş 7236 (8)
- bülbül (Ar.): meşhur, sesi güzel kuş, bülbül 6510 (12)
- cerâd (Ar.): çekirge 7492 (3)
- cu'1 (Ar.): bokböceğinin, mayıs böceğinin irisi 7801 (1), 7802 (1)
- cûlâh (Far.): örümcek 7751 (1)
- çetük (Far.): serçe kuşu 6655 (2)
- dîdân (Far.): kurtçuklar, ufak solucanlar 7280(1)
- dîlkü: tilki 6800 (5)
- dûd (Ar.): kurt, böcek 7634 (5)
- düdi'l-kozz (A.i.t.): ceviz kurdu 7677 (2)
- dübb (Ar.): ayı 6940 (1)
- dübbe (Ar.): dişi ayı 6946 (1)
- ebâbîl (Ar.): dağ kırlangıcı 8083 (1)
- ef'î (Ar.): engerek yılanı 9289 (3)
- ejdehâ (Far.): yılan, ejderha 7868 (2)
- enük: et yiyen dört ayaklı hayvanların yavrusu, enik 7869 (1)
- erneb (Ar.): tavşan 6758
- esed (Ar.): aslan 6763 (2)
- fâhite (Ar.): yabani güvercin, üveyik 7536 (3)
- fâr (Ar.): bkz. *fâre* 6907 (3)
- fâre (Ar.): sıçan, fare 7608 (1)
- fîl (Ar.): büyük hayvan, fil 6665 (2)
- ğazâl (Far.): ceylan 10787 (2)
- ğaçanfer (Ar.): iri aslan 6868 (2)
- gergeden < F. *kergedan*: sıcak ülkelerde yaşayan, burnunun üstünde bir veya iki boynuzu bulunan, kalın derili, saldırgan bir hayvan 6656 (1)
- ğîrbân (Ar.): kargalar 8348 (1)
- gögerçin: güvercin 11523 (1)
- ğurâb (Ar.): karga 7306 (5)
- ğurâbü'l-a' ver (Ar.): tek gözlü, bir gözü kör karga 7302 (1)
- ğurâbü'l-beyn (Ar.): alakarga 7312 (1)
- ğurâbü'l-leyl (Ar.): gece kargası 7239 (1)
- gügüm (küküm Ar.): çokça öten bir kuş. 7366 (1)

- harceng < F. *harçeng*: yengeç 8381 (1)
- hargūş (Far.): tavşan *krş.*: *erneb* 6759 (2)
- hayye(t) (Ar.): yılan 7853 (2)
- hemec (Ar.): sivrisineğe benzeyen bir böcekçik 6568 (1)
- hinzîr (Ar.): domuz 7895 (3)
- hūnfesâ (Ar.): mayıs böceği 7801 (1)
- huffâş : (Ar.): yarasa kuşu 7604 (2)
- hūdhūd (Ar.): çavuşkuşu, ibibik 7477 (3)
- hūmâ (Ar.): devlet kuşu 8815 (2)
- kaplan: kaplan 6899 (6)
- karakuş: kartal türünden karakuşlara verilen ad 10900 (1)
- karğa: karga 7302 (7)
- karınca: karınca 7704 (5)
- kaz: evcil ve yabanî türleri bulunan büyük su kuşu 9456(1)
- kebūter (Far.): güvercin 12561 (1)
- kej-düm (Far.): akrep 7827 (4)
- kerkes (Ar.): akbaba 7282 (5)
- kırd (Ar.): maymun 6979 (1)
- kırlağuç: kırlangıç 7566 (1)
- kırd: bkz. *kurt* 6810 (10)
- kurt: kurt 6803 (1)
- kuş: kuş 6407 (34)
- kükū (Ar.): bir çeşit kuş 7530 (1)
- kürk (Far.): kurt 9458 (1)
- mār (Far.): yılan 6402 (12)
- maymūn < A. *meymūr*: maymun 6963 (3)
- meges (Far.): sinek 7675 (2)
- melāh (Far.): çekirge 10417 (2)
- meleki'l-ḥazān (A.i.t.): efsânevî bir kuş. Akar suyun başında durup sadece seyreden ve sonunda susuzluktan ölen bir kuş. 7391 (2)
- merkeb (Ar.): eşek 8298 (4)
- mūr (Far.): karınca 7706 (3)
- mürğ (Far.): kuş 6399 (7)
- mürgān (Far.): kuşlar 7095 (3)
- müş (Far.): fare 6908 (3)
- naḥl (Ar.): arı, bal arısı 7627 (6)
- neheng (Far.): timsah 11988 (1)

- neml (Ar.): karınca 7331 (3)
nesnâs (Ar.): goril, şempanze, orangutan gibibüyük maymun cinslerinin ortak adı 6989 (4)
nesr (Ar.): 1. akbaba 7285, 2. kartal 9143 (1)
nimr (Ar.): kaplan 6900 (2)
nüķûl (Ar.): arılar, bal arıları 7629 (1)
örümcek: örümcek 7751 (3)
peçe (Far.): hayvan yavrusu 6669 (1)
peleng (Far.): panter 6925 (1)
peşşe (Far.): sivrisinek 8417 (1)
şakanķur (Ar.): Mısır' da yaşanan kum kertenkelesi 7879 (3)
şac' leb (Ar.): tilki 6799 (1)
semek (Ar.): balık 8077 (1)
semender (Ar.): kurbağagillerin kuyruklu takımından bir hayvan 7415 (2)
serçe: küçük bir kuş, serçe 7427 (3)
serhân (Ar.): kurt 6858 (1)
şıçan: sıçan, fare 6910 (1)
sibâc' (Ar.): yırtıcı hayvanlar 6863 (3)
sîmurğ (Far.): masal kuşu, anka 7093 (1)
sinbâd (Ar.): öküzden büyük, filden küçük bir hayvan 6666 (1)
siņek: sinek 7760 (1)
sinnevr (Ar.): kedi 7030 (1)
şuc' bân (Ar.): büyük yılan, ejderha 7465 (1)
şâh-bâz (Far.): bir cins iri ve beyaz doğan 11522 (1)
şâhîn (Far.): şahin, doğan 7224 (2)
şebek (Ar.): kıç kırmızı, tüsüz bir çeşit maymun 7770 (1)
şeb-tâb (Far.): ateş böceği 7399 (2)
şîr (Far.): aslan 6704 (11)
tavşan: tavşan 6760 (11)
tâvus (Ar.): tavus kuşu 6583 (5)
tayr (Ar.):kuş 6530 (25)
tîhû (Far.): çil kuşu 11545 (1)
tilkü: bkz. *dilkü* 6806 (1)
timsâh (Ar.): timsah 8278 (1)
turna: turna kuşu 7344 (1)
tûfî (Far.): dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş 7504 (6)
tuyûr (Ar.): kuşlar 7160 (7)
uc'âb (Ar.): karakuş, kartal, tavşancıl kuşu 8895 (1)

- uyāce (Ar.): sivrisinek 7784 (2)
vuḥūş (Ar.): yabani hayvanlar 8413 (1)
yabānī (Far.): vahşi, yabani hayvan 7882 (1)
yılan: yılan 7535 (3)
zāg (Far.): karga 7317 (2)
zi'ḥ (Ar.): kurt, canavar 6849 (2)
zayğam (Ar.): aslan 7037 (2)
zünbūr (Ar.): eşek arısı 7400 (1)

Yazar, hayvanları anlattığı bölümün sonundaki “Fi muḥūli’ş-şā’ir” adlı kısımda şunları söyler:

- HN 7887. Bu ḥayvānātı ki vaşf eylemişem
Elümden geldügince söylemişem
HN 7888. Velī biñde biri söylenmemişdür
Azında çoğı vaşf eylememişdür

Müellifin bu sözleri, hayvan adlarıyla ilgili çalışmaların daha o zamanlarda da yeterli olmadığını, hem kendi döneminde hem de kendisinden önceki ve sonraki devirlerde hayvan adları üzerinde çalışmaların devam edeceğini veya devam etmesi gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

3. Sonuç

İbrâhim İbn Bâli, çok büyük bir mesnevi yazacak kadar başarılı bir şair; dil, tarih, biyoloji, tıp, coğrafya vb. alanlarda bilgi sahibi olduğu anlaşılan; bilhassa Türk-İslam tarihine vâkıf bir âlim ve elçilik gibi üst bir makama gelebilmiş bir siyasetçi, bir devlet adamıdır. O, zamanındaki çeşitli bilim dallarına ait bilgileri, İslami unsurları, inanışları, efsaneleri, hayvanlar âlemini ve bunlarla ilgili çok sayıda bilgiyi açık ve anlaşılır bir üslupla ansiklopedik nitelikli eserinde toplamamış, anlattıklarını çok sayıda hikâye ve nükteyle zenginleştirmiştir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda kendisinin, Memlûk Sultânı Kayıtbay tarafından II. Bâyezîd'e elçi olarak gönderilmeye değer bulunması tesadüfi değildir. Nitekim bunun; şairin tarih, din, astronomi, hayvanbilimi, botanik, tıp, coğrafya gibi farklı konularda bilgi sahibi bir kişi olmasından kaynaklandığını kaleme aldığı eser de ortaya koymaktadır.

Eserde sadece hayvanların ve türlü haşeratın zikredildiği bölümün konuyla ilgili hikâye, latife, nükte vs. ile birlikte 1321 beyit tutması bizi eserdeki hayvan adları üzerine çalışmaya sevk etti. Müellif, adını bildiği, duyduğu, okuduğu her hayvanı bildiği tüm isimleriyle birlikte nakletmeye gayret etmiştir.

Başlıklarda verilen hayvan adlarının yalnızca Arapça ve Farsça olması, açıklama kısımlarında ise bazen Türkçe ada hiç yer verilmemesi (örneğin katır) dikkat çekmektedir. Bu da dönemin söz varlığı hakkında bize çok değerli bilgiler ve ipuçları vermektedir.

Hikmet-nâme; Eski Anadolu Türkçesi devresinin bittiği, klasik Osmanlı Türkçesi devresinin başladığı 15. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan, her iki dönemin dil özelliklerini bünyesinde barındıran, bu yönüyle dil çalışmalarına kaynaklık eden, içeriği ile de geniş yelpazede pek çok bilgiyi barındıran bir

eserdir. Türk dili ve Türk-İslam kültürü zaviyesinden bakıldığında ansiklopedik niteliğindeki *Hikmet-nâme'nin* bir hazine olduğu, dil ve kültür başta olmak üzere pek çok farklı alanda çalışmaların yapılabileceği büyük bir kaynak olarak elimizde bulunduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, A.-Güçlü, A. (2004). *Gazi Antep Meşhurları*, Anıl Matbaası, s.87-90. Ankara.
- Akün, Ö. F. (1994). "Divan Edebiyatı" İslam Ansiklopedisi, cilt 9, s. 396, İstanbul.
- Altun, M. (2003). İbrâhim İbn Bâli'nin Hikmet-nâmesi (1b-149a), İ.Ü. nüshası, Metin-İnceleme-Sözlük-Dizin, İstanbul, (Basılmamış doktora tezi).
- Aydın, E.(2019). 17. Yüzyılda Yazılan Bir Siyasetname Metni: Hilyetü'l-Mülûk, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 5(10), 266-274.
- Blasing, U. (1992). *Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin*, s.148, Amsterdam.
- Çam, N. (199), "Gaziantep-Mimari" İslam Ansiklopedisi, cilt 13, s. 474, İstanbul.
- Demirtaş, F. (1948). "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar", Belleten, c.XII, s. 575-615, Ankara.
- Devellioğlu, F. (2007), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, s.369, Ankara.
- Efe, M. Y. (2003), *Kilisli Muallim Rifat Bilge*, Kilis Yardımlaşma Derneği Yayını, II. Baskı, Ankara.
- Esir, H. A. (2008). "İbrâhim İbn Bâli'nin Hikmet-nâme'sinde İstanbul", I. Uluslararası Edebiyatımızda İstanbul Sempozyumu, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Güzelbey, Cemil Cahit (1990), *Gaziantep Evliyalari*, İslamî Hizmetler Vakfı Yayını, s.43
- LEVEND, Âgâh Sırrı (1943). *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- Levend, Â. S. (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi*, , TTK Yayını, s. 166, İstanbul.
- Kut, Günay (2019), "Acâibü'l-mahlûkât", DİA, I, s. 315-317, İstanbul.
- Kutlar, O.- Sabiha F. (2020). <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ibni-bli-İbrâhim-bin-bali-bali> (erişim tarihi, 17.04.2024).
- Özdeğer, H. (1988). *Onaltıncı Asırda Ayıntap Livası*, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İstanbul.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, s.37, 70, İstanbul.
- Özkan, M. (1997). *Tarih İçinde Türk Dili*, , Filiz Kitabevi, s.89, İstanbul.
- Şeylan, A. (2003). İbrâhim İbn Bâli, *Hikmet-nâme* (149b-300a), İ.Ü. nüshası, Metin-İnceleme-Sözlük-Dizin, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul.
- Sarıkaya, B. (2019). *Tercüme-i Acâibü'l-Mahlûkât (İnceleme-Metin-Dizin)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayını, İstanbul.
- Şimşekler, N., "Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlana ve Mevlevilik", http://www.semazen.net/news_detail.php?id=288 (erişim tarihi: 06.03.2023).
- Togan, Z. V. (1957). "Türkiye Kütüphanelerindeki Bazı Yazmalar", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, cilt II- 1956-, s. 85, İstanbul.
- Yağmur, E. A. (2005). *Gaziantep Akrepleri ve Zoocoğrafik Dağılımları*, G.Ü. Yayını, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.
- Yakar, H. İ. (2000). "Gazi Antepî Divan Şairleri", Osmanlı Döneminde Gazinatep Sempozyumu, Editör: Yusuf Küçükdağ, s. 153, Gaziantep.
- Yazar, S. (2006). "İbrâhim İbn Bâli'nin Hikmetnâmesi'nde Gaziantep" VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gaziantep.
- Yeniterzi, E. (2007). "Klasik Türk Edebiyatı Ahlaki Mesnevilerinde Mevlana'dan İzler", SÜMAM Yayınları I, Bildiri Serisi I, Konya.
- <http://www.geziturkiye.com/html/gezimap2.asp?id=GD270000> (20.02.2023 tarihinde görüldü).

15. Hz. İsmail'in Kurban Edilişini Anlatan Bir Risale: Manzûme-i Zebh-i İsmâil Aleyhi's-Selâm¹

Rıdvan ÇETİN²

APA: Çetin, R. (2024). Hz. İsmail'in Kurban Edilişini Anlatan Bir Risale: Manzûme-i Zebh-i İsmâil Aleyhi's-Selâm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 230-244. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975437>

Öz

Türklerin İslâm dinini kabulüyle birlikte hem sosyal hem de kültürel hayatlarında birçok değişiklik meydana geldi. Toplumun kültürel hayatını oluşturan asli unsurun başında ise edebiyat gelmektedir. Yeni dinle birlikte edebiyatta ve edebî ürünlerin kaynaklarında büyük değişiklikler meydana geldi. Edebiyatın yeni kaynakları arasında; Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin hayatı ve hadisleri, Tasavvuf, akaid, tefsir, İslam tarihi ve peygamber kıssaları yer aldı. Şairler, Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalardan mülhemle şiirlerinde doğrudan veya iktibas yoluyla şiirlerinde yer vermeye başladı. Divan edebiyatının şairleri özellikle Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. Nuh, Hz. İbrahim Hz. Musa gibi peygamberleri mazmun olarak şiirlerinde çokça kullandılar. Bazı peygamberler ve onların kıssaları ile ilgili müstakil eserler verdiler: Hızır-nâmeler, Süleyman-nâmeler, Halil-nâmeler vb. Gerek Divan edebiyatında gerekse Tasavvuf edebiyatında işlenen önemli konuların başında Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etme hadisesi gelmektedir. Hz. İsmail'in kurban edilme hadisesini müstakil bir eser olarak veren şairlerden birisi de Seyyid Mehmet Rauf'tur. XIX. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen şair, otuz iki dördlükte Hz. İbrahim'in Allâhu Teâlâ'dan bir erkek evlat istemesi ve onu Allâh yolunda kurban etmesini, Hz. İsmail doğduktan sonra İbrahim'in (as) ahdini unutmamasını ve bunun bir rüya ile kendisine hatırlatılmasını, oğlunu kesmeye götürmesini, kesme sırasında bıçağın Hz. İsmail'i kesmemesi ve kurban edilmesi için Allâhu Teâlâ'nın bir koç göndermesi gibi kıssayı detaylıca anlatmaktadır. Bu makalede Seyyid Mehmet Rauf'un Manzûme-i Zebh-i İsmail Aleyhi's-selâm adlı risalesi ele alınıp incelenmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Kurban, Mehmet Rauf.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975437>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı / Assist. Prof., Iğdır University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Department of Turkish-Islamic Literature (Iğdır, Turkey), **eposta:** ridvancetinbey@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9363-9350>, **ROR ID:** <https://ror.org/05jstgx72>, **ISNI:** 0000 0004 0399 344X

A Treatise Describing the Sacrifice of Ismail (a.s.): Manzûme-i Zebh-i İsmail Aleyhi's-Selâm³

Abstract

With the acceptance of Islam by the Turks, many changes occurred in both their social and cultural lives. Literature is the primary element that constitutes the cultural life of the society. With the new religion, great changes occurred in literature and the sources of literary products. Among the new sources of literature; Holy Quran, Hz. The life and hadiths of the Prophet, Sufism, belief, interpretation, Islamic history and stories of the prophets were included. Poets began to include stories inspired by the stories in the Holy Quran in their poems directly or through quotation. They wrote independent works about some prophets and their stories: Hızır-names, Süleyman-names, Halil-names, etc. One of the important topics covered in both Divan literature and Sufi literature is the Prophet Muhammad. Prophet Abraham's son. The incident of sacrificing Ishmael is coming. Hz. One of the poets who wrote the incident of Ismail's sacrifice as an independent work is Seyyid Mehmet Rauf. XIX. The poet, who is estimated to have lived in the 19th century, describes Hz. Muhammad in thirty-two quatrains. Abraham asking Allah for a son and sacrificing him in the way of Allah, Hz. After Ishmael was born, Ibrahim (pbuh) forgot his covenant and was reminded of this in a dream. He took his son to slaughter, and during the slaughter, the knife was Hz. It explains in detail the story of Allah sending a ram to prevent Ishmael from being slaughtered and to be sacrificed. In this article, Seyyid Mehmet Rauf's treatise named Manzume-i Zebh-i İsmail Aleyhi's-selam was discussed and examined.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Kurban, Mehmet Rauf.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 17.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13975437>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Türklerin İslâm dinini kabul etmeleriyle birlikte medenî, içtimaî ve kültürel hayatlarında büyük değişiklikler meydana geldi. Önceleri göçebe bir hayat yaşayan Türkler, Karahanlılar döneminde İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte yerleşik hayata geçtiler. Yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte sosyal ve kültürel hayatlarında büyük değişikliklere sebep olacak yeni bir kapı açıldı. Yerleşik hayata geçen Türkler buldukları coğrafyada büyük şehirler kurmaya başladılar. Bu şehirlerde yeni dinin kültür ve medeniyetinin ilk kurumları olan büyük cami ve medreseler gibi merkezler inşa edildi. İnşa edilen merkezlerde İslâm kültür ve medeniyetinin ilk ürünleri buralarda verilmeye başlandı.

Yeni din İslâm, Türklerin sadece sosyal ve kültürel hayatlarını değiştirmekle kalmadı, dil ve edebiyatları üzerinde büyük bir etki ve değişim yaptı. İslâm medeniyetinin etkisi altına giren Türk Edebiyatı hem şekil hem de muhteva olarak farklılıklar göstermeye başladı. Yeni nazım şekilleri olan gazel, kaside, mesnevi, rubai, muhammes, müseddes, terci-i bend ... vb. kullanılmaya başlandı. Türk Edebiyatında yaşanan diğer bir değişiklik de şiirin vezninde oldu. Eski dönemde meydana getirilen edebi ürünlerde hece vezni hâkim iken yeni dönemde ise aruz vezni hâkim olmaya başladı. Aruz vezninin Türk şiirinde yaygınlık kazanmasına sebep olan etken ise sonradan dile girecek olan Farsça ve Arapça kelimelerin tercih edilmesidir.

İslâm etkisinde gelişen yeni edebiyatta şekille birlikte muhtevada da büyük değişiklikler meydana geldi. Muhtevanın değişiklik göstermesinin sebebi ise edebî kaynakların değişmesidir. İslâm öncesi dönemde edebiyat, toplumun inançları, gelenek ve göreneklerinden beslenirken; İslâm sonrası dönemde ise yeni dinin kaynakları ile şekillenmeye başladı. Bu kaynakları şöyle sıralayabiliriz: İslâm dininin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm, İslâm dininin Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hayatı (siyer) ve hadisleri, İslâmî ilimlerden kelam, akaid, tefsir, tasavvuf, İslâm tarihi, kısâs-ı enbiyâ vb.

Kur'ân-ı Kerîm'in farklı surelerinde yirmi sekiz peygamberin adı zikredilmektedir. Bu surelerde adı geçen peygamberlerle ilgili bazı kıssaların bahsi geçmektedir. Kur'ân'da bahsi geçen bu kıssalarla ilgili şairler tarafından edebiyatımızda manzum ve mensur kısâs-ı enbiyâlar yazılmaya başlandı. Rabguzî'nin *Kısâs-ı Enbiyâ'sı* bu türün ilk örneğidir. Yapılan biyografik çalışmalarda edebiyatta kısâs-ı enbiyâlarla ilgili on beş eserin yazıldığı bilgisi mevcuttur. Bütün peygamberlerin hayatını konu edinen eserler olduğu gibi sadece bir peygamberin hayatını ele alan eserlere de rastlanılmaktadır. Bu çalışmada Mehmet Rauf'a atfedilen *Manzûme-i Zebh-i İsmâil* adlı eserin üzerinde durulacaktır. Hayatı hakkında tam bilgi sahibi olmadığımız Mehmet Rauf, '*Manzûme-i Zebh-i İsmâil aleyhi's-Selâm*' adlı eserde Hz. İsmâil'in kurban edilmesini manzum bir şekilde baştan sona kaleme almıştır.

2. Mehmet Rauf'un Hayatı

Kaynaklarda Mehmet Rauf'un hayatı ile ilgili bilgilere ulaşılamamaktadır. Yazdığı eserin başında 'Sultânü'l-ârifin Pîr İbrâhîm Ecellî e'r-Rufâ'î er-Rûmî efendimiz hazretlerinin sülâle-i tâhirelerinden Kara Mehmed Pâşâ-zâde Sâlim Pâşâ hafidi Kürsî meşâyih'den eş-Şeyh es-Seyyid Muḥammed Rauf (Mehmet Rauf, 1325: 2/a) soy ağacı hakkında bilgi verilmektedir. Rufâî tarikatından İbrâhîm Ecellî'nin soyundan geldiği belirtilse de kaynaklarda bu zatın hayatına dair bilgilere ulaşılamamıştır (Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, 2015). Eserde isimleri zikredilen paşalarla ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Mehmed Süreyya Sicill-i Osmanî'de, Kara Mehmed Paşa-zâde hakkında şu bilgileri vermektedir: 'III. Ahmed döneminin vezirlerinden olup Amca-zâde Hüseyin Paşa kethüdâsı Kara Mehmed Paşa oğlu

Mustafa Paşa ve torunu Mahmut Bey'dir. Yarım asırdan ziyade sadarete kalmıştır' (Süreyya, 1996: 869).

Sâlim Paşa, askeri okul okumuş ve ferik (korgeneral) rütbesine kadar yükselen bir Osmanlı devlet adamıdır. Beyrut'ta görev yaptığı sırada Şevval 1314 (Mart 1897) yılında vefat etti. Paşa vefat ettiğinde yaşı yetmiş aşkındı (Süreyya, 1996: 1478).

Mehmet Rauf, eserin sonunda yer verdiği dua kısmında özellikle ordudaki askere dua etmesi, babasının Sâlim Paşa olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Aynı yerde şeyh olması hasebiyle cemaatine, kardeşine, eşine ve oğlu Fuat ile Kızı Semâhat'a yer vermektedir (Mehmet Rauf, 1325: 7a). Buradan anlaşılacağı üzere müellifin bir kızı, bir de erkek çocuğu vardır. Eserini bitirdiği tarihte eşinin hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

2.1. Tarikatı

Eserin başında dedesinin bir Rufâî tarikatının mensubu olduğu bilgisinden hareketle Mehmet Rauf'un da bu tarikata mensup bir şahıs olduğunu düşünmekteyiz. Ahmet Rifâî (öl. 578/1183) tarikatın kurucusudur. İsmi kurucusundan alan tarikat, önceleri Rifâîye diye tesmiye edilirken sonraları bazı tarikatlarla karışmaması için Rufâîye adıyla meşhur olmuştur. Rufâîye tarikatı Ortadoğu, Rumeli ve Anadolu'da benimsenip kabul gören bir tarikatıdır. Tarikatın diğer bir adı da Tarikat şeyhinin ölüm yeri olan Vâsit'in İran'ın Betaih bölgesinde yer aldığı için Betaihiye olarak da bilinmektedir. Tarikat; müritlerinin kendilerini şişlemeleri, kılıcın keskin taraflarına basmaları, ateşle oynamak gibi ritüellerle bilinmektedir (Kara, 2011: 232-233). Ayrıntılı bilgi için bakınız (Tahrahi, 2008, 35: 99-103).

3. Peygamber Kıssalarının Edebiyata Yansıması

Kur'ân-ı Kerîm'in bazı surelerinde peygamberlerle ilgili kıssalar geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bu kıssalar, yazılan tefsirler kaynak gösterilerek, edebiyatımızda bir tür olan manzum ve mensur kısâs-ı enbiyâların yazılmasına sebep oldu. Bu türde Rabgûzî'nin Kısâs-ı Enbiyâ'sı ilk örneği oluşturmaktadır. Edebiyatımızda ise Ahmet Cevdet Paşa'nın Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ bu türün önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Z. Güngör, 2007: 180).

Yukarıda saydığımız örnekler dışında Osmanlı döneminde kaleme alınmış başka örnekler de mevcuttur. Hz. Peygamber için yapılmış bibliyografik bir çalışmada edebiyatımızda yazılmış, bu türe ait on beş eser hakkında bilgi verilmektedir. Bu türün bazı örnekleri şunlardır: Vahdetnâme-i Alem Angiz, Kıssa'dan Sekiz Hikâye, Süleymannâme, Kıssa-ı Enbiyâ Tercümesi, Siyer-i Enbiyâ, Kıssa-ı Enbiyâ-i Türkî (Erşahin, 2005: 357-358), ayrıntılı bilgi için bakınız (Levend, 1989: 95-96).

Bir bütün halinde peygamberlerin hayatlarını ele alan eserler olduğu gibi müstakil olarak da peygamberlerin hayatlarını ele alan eserler de mevcuttur. XV. yüzyıl şairlerinden Uzun Firdevsî tarafından kaleme alınan (hem mensur hem de manzum parçaları içinde barındıran eser, Yavuz Sultan Selim adına yazılmış, 366 cüz olduğu söylense de tamamı günümüze ulaşamamıştır. Bulunan cüzler Hz. Süleyman hakkında bilgi vermektedir.) eser Hz. Âdem'den (a.s.) başlayarak Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar gönderilen peygamberlerin kıssalarını ele aldığı anlaşılmaktadır. Serezli Sadi (XV. yüzyıl şairlerindedir. 3500 beyitlik bir eseri bulunmaktadır.) Bihîştî Ramazan (öl. 979/1556), Hamdi XVI. yüzyıl şairlerindedir. Hz. Süleyman'ın hayatını ele alan Kitab-ı Süleymaniye'sini Zile'de yazmıştır, Şemseddin-i Sivasî (öl. 1006/1597) ile yazarı bilinmeyen bir Süleyman-nâme ile Hz. İbrâhim'in (s.a.) kıssasını ele alan 'Halilnâme'dir (Levend, 1989: 95-96).

Mehmet Emin Bars tarafından yayımlanan bir çalışmada Hz. İsmâil'in kurban edilme hadisesi ile ilgili üç yazma nüshadan haber vermektedir. Yazar tarafından tespit edilen üç yazma nüshanın müellifleri meçhuldür. Yazma eser kütüphanesine 'Hikâye-i Halîl İbrâhîm', 'Dâstân-ı Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm' ve 'Dâstân-ı İsmâ'il' isimleriyle kayda geçilmiştir. Zikredilen üç eser aruzun 'Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün' kalıbıyla yazılmıştır (Bars, 2020: 9), XIII. yüzyılda yaşayan Ahmed Yesevî'nin talebesi Hakîm Süleyman Ata (öl. 582/1186-87) müstakil bir eser olarak Hz. İsmâil'in kurban edilmesini kaleme alan diğer bir şahıstır. Müellif, Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı Kıssa-ı Hz. İsmâ'il (s.a.) adlı eserini hikmet tarzı ve hece vezni ile yazmıştır. Yetmiş üç dörtlükten oluşan manzum hikâyede erenlerden, müminlerden, pirlere peygamberlerden bilhassa Hz. Peygamber ve ashabından da bahsedilmektedir (Yazıcı Şahin, 2016: 191-206). Meşhur mevlid yazarı Süleyman Çelebi (öl. 825/1422) *Vesiletü'n-Necât* isimli eserinde *Kıssa-i İsmâil ve İbrâhim Aleyhi's-selâm* başlık atarak bu tarihi kıssayı doksan beyitle yer verdiği görülmektedir (Uzun, 2001: 81). XVI. yüzyılın meşhur divan şairlerinden Fuzûlî, *Hadikatü's-Sü'edâ* adlı eserinde 'Fasîl-ı İbtîlâ-yı Halîlullâh Aleyhi's-selâm' bölümü altında Hz. İsmâil'in (a.s.) kurban edilmesi, şeytanın hilelerine karşı dik durması ve teslimiyeti üzerinde durmaktadır (Ş. Güngör, 1987: 34-44). Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'nın iki önemli eseri olan Mesnevî-i Şerîf ve Divan-ı Kebîr*'de Hz. İsmâil'in kurban edilme hadisesini yer yer işlediğini belirtmektedir (Yazıcı Şahin, 2016: 193).

3.1. Kurban Meselesi

Kurban kelimesi sözlükte 'yaklaşmak, Allahu Teâlâ'ya yakınlık sağlamaya vesile olan şey' manasına gelir (Haz. H. Ahmet Kırklığ-Yusuf Sancak, 2017: 755). Dinî terminolojide ise İslâm'ın beş temel esasından birisidir. Fıkıh ilminde kurban, Kur'ân ve hadislerden istihraçla vacip veya sünnet olarak ikiye ayrılmıştır (Bardakoglu, 2002: 436-440). Kurban, Allah'a yaklaştıran ibadet, O'na yakınlık sağlamak ve ibadet niyetiyle muayyen bir vakitte, belli şartları taşıyan hayvanları kesme ve bu hayvanlar kastedilmektedir (Güç, 2002: 433). Birçok kültürde kurban ibadetinin farklı uygulamaları mevcuttur. Eski Yunanda yer altı ve deniz tanrılarına siyah, ateş tanrılarına kızıl renkli hayvanlar, güneş tanrısına süratli atlar, Zeus'a ise boğa kurban edilirdi. Yahudilikte Hz. Musa'nın şeriatına uygun görülen hayvanlar, çeşitli yiyecek, su ve şarap şeklinde sunular yapılırdı. Kurbanlar günlük, haftalık, mevsimlik ve yıllık olmak üzere dört farklı zamanda sunulurdu. Hz. İsa'ya indirilen İncil'de de kurban ibadetine işaret eden birçok ayet vardır (Güç, 2002: 433-435).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsmâil'in adı verilmeden kurban hadisesi şöyle geçmektedir: 'Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver! Bunun üzerine kendisine âkîl ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güc tutacak yaşa gelince babası ona, 'Yavrucuğum' dedi, 'Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin? Dedi ki: Babacığım sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.' Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, 'Ey İbrâhim!' diye ona seslendik; 'Tamam, rüyayı gerçekleştirmiş oldun.' İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandır. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Onun hakkında, 'İbrâhim'e selâm olsun!' İfadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz' (Karaman vd., 2008: 540-541).

Osmanlı'nın son dönem müfessirlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Hz. İbrâhim'e yumuşak huylu bir oğul verdik ifadesinden, oğlu Hz. İsmâil'in vurgulandığını belirtmektedir (Yazır, 2016: 106-111). Musevîlerin kutsal kitabı Tevrat'ta ise kurban hadisesinin Hz. İbrâhim'in diğer oğlu Hz. İshak için gerçekleştiği iddia edilmektedir (Bars, 2020: 7-8).

3.2. Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil'in Edebiyata Yansıması

Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil'in edebiyatımıza yansımasına geçmeden önce tarihî hayatları hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Hz. İbrâhim; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'te ced (ata) olarak kabul edilmektedir. Üç dinin kutsal kitaplarında kendisi ile ilgili geniş malumata yer verildiği görülmektedir. Hz. İbrâhim'in tam olarak hangi tarihte yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Verilen bilgilere göre Hz. İbrâhim iki evlilik yapmıştır. İlk evliliğini Hz. Sâre ile yaptığında kendisi yüz, hanımı ise doksan yaşındadır. Onun bu ilk evliliğinden İshâk (a.s.) dünyaya geldi. Hz. İbrâhim ikinci evliliğini ise Hz. Hacer'le yaptı. Bu izdivaçtan İsmâil (a.s.) dünyaya geldi. Eşi Hz. Sâre'nin kıskançlığından dolayı Hz. Hacer ile oğlu İsmâil (a.s.) evden uzaklaştırıldı. Hz. İbrâhim tarafından Hz. Hacer ile oğlu İsmâil (a.s.), Faran çöllerine bugünkü Mekke civarına getirildi. İsmâil (a.s.) belli bir yaşa geldiğinde Allahu Teâlâ tarafından kurban edilmesi emredilir. Buna rıza gösteren İbrâhim (a.s.), İsmâil'i (a.s.) kesmek üzere bir dağa çıkardı. Oğlunu birkaç defa kesme girişiminde bulunan İbrâhim (a.s.) başarısız oldu. Kendisine verilen emri yerine getiren İbrâhim'e (a.s.), Allahu Teâlâ gökten bir koç indirerek İsmâil'in (a.s.) yerine onu kesmesini emretti. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in kavmine ve babasına yaptığı tebliği ve mücadelesine, özellikle putları kırmasına değinilmiş, ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisini yakmamasına yer vermiştir. Hz. İbrâhim, oğlu İsmâil (a.s.) ile Kabe'yi (Beytül-Haram) inşa etmiştir. Allahu Teâlâ tarafından İbrâhim (a.s.) insanları hacca çağırarak görevlendirilmiştir (Harman, 2000, 21: 266-272).

Hz. İsmâil'in adı Kur'ân-ı Kerîm'de on iki yerde zikredilmektedir. İsmâil (a.s.), Hz. İbrâhim'in iki oğlundan birisidir. İsmâil (a.s.), tarihte kurban hadisesiyle daha çok anılmaktadır. Kabe'nin inşasında Hz. İbrâhim'e yardım eden kişi Hz. İsmâil'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de uslu bir çocuk, namazı ve zekâtı emreden, kendisinden hoşnut olunan, sözüne sadık vb. özellikleriyle geçmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.s) 'Ben iki kurbanlığın oğluyum.' diyerek İsmâil'in (a.s.) atası olduğunu belirtmektedir (Harman, 2001, 23: 76-80).

Birçok özelliği ile edebiyata yansıyan İbrâhim (a.s.), hilyelerde yer aldığı gibi kendisi için Halil-nâme adında bir mesnevi türü de yazılmıştır. Hz. İbrâhim'in sofrasında misafir eksik etmemesiyle 'halil' sıfatı, Putları kırması, ateşe atılması ve Ka'be'yi inşa etmesi gibi özellikleri ile mazmun olarak edebiyata yansımıştır (Pala, 2007: 224-226).

Pargalı İbrâhim Paşa (Emecen, 2000, 21: 333-335) Budin'den İstanbul'a üç tane mitolojik heykeli getirmesi üzerine şair Figânî, onu hicvetmek için aşağıdaki Farsça mısraları kaleme aldığı söylenir:

Dü İbrâhim amed be-deyr-i cihân

Yekî püt-şiken şod yekî püt-nişân

(Dünyaya iki İbrâhim geldi. Biri put kıran, biri de put diken.)

Kaynaklarda verilen bilgilere göre İbrâhim (a.s.), Nemrud'un veziri Azer'in oğludur. Azer put yapar ve yaptığı putları satarak geçimini sağlardı. İbrâhim (a.s.), küçük yaşlarda iken babası tarafından kendisine satılmak üzere verilen putların boynuna ip bağlayıp, onları yerde sürükleyerek kırardı. İbrâhim (a.s.) bir gün putperestlerin en büyük mabedine girerek balta ile putları kırdı. Baltayı da en büyük putun boynuna astı. Bu olaydan sonra orada yaşayan insanları Allah'a iman etmeye davet etti. İman davetini başlatması üzerine Nemrud şehrin meydanında büyük bir ateş yakarak onu mancınıkla ateşe attı (Levend, 1984: 110). Ayrıntılı bilgi için bakınız (Köksal, 2007: 141-169).

Mehmet b. Recep bir şiirinde Hz. İbrâhim'in ateşe atılmasını şöyle ifade etmektedir:

Halil'i nâra atmadı mı Nümrud
Cefalar itmedi mi div-i merdud (Levend, 1984: 111)

(Merdud Nemrut, İbrâhim'i (a.s.) ateşe atıp türlü cefalar etmedi mi?)

Hersekli Arif Hikmet ise Allahu Teâlâ'nın, Hz. İbrâhim'i sevdiğini belirtmek için ateşi, gül bahçesine çevirdiğini belirtmektedir:

Ayân etmek için âsâr-ı aşkı
Halil'e âteşi gülzâr edersin (Pala, 2007: 226)

Hız. İbrâhim'in ateşe atılmasıyla birlikte, ateş Allah'ın emri ile bir gül bahçesine dönmüş, ortasında bir pınar zuhur etmiş ve etrafını yeşil çimenler kaplamıştır. Hız. İbrâhim'in elini ve ayağını bağlayan zincirler Allah'ın emri ile çözülmüştür:

Urfalı Yusuf Nabi, ateşin gül bahçesine tebdil ettiğini şu dizeleri ile vermektedir:

Ahlâkına olmasaydı ma'den
Olmazdı Halil'e nâr gülşen (Levend, 1984: 111)

Yahyâ Bey bir beytinde; sevgili güzellikte o kadar üstündür ki şairin ona 'Halîlullâh' demesiyle, zenginlerin ve fakirlerin ona misafir olduğunu belirtir:

Aceb şâh-ı cihâna desem Halîlullâh
Ki oldı cümle ganî vü fakîr mihmânı (Pala, 2007: 226)

Hız. İbrâhim ateşe atıldıktan sonra Allah'ın emriyle Cebrâil (a.s.) onu havada tutar. Bir ihtiyacının olup olmadığını sorar. İbrâhim (a.s.): Ben Allah'ın kuluyum; hacetim O'nadır, sana değildir. Allah ne dilerse yapsın, dedi. Bu olaydan sonra onun adı Allah'ın dostu anlamına gelen Halîlullâh oldu.

Divan şairlerinden Necati, İbrahim'e (a.s.) verilen bu adı şöyle zikretmektedir:

Her İbrâhim İzzet kâ'besinde
Halîlullâh yahut Edhem olmaz (Levend, 1984: 111)

Hız. İbrâhim ateşe atılması divan şairleri tarafından çeşitli şekillerde şiirlerde mazmun olarak kullanılmıştır. O şairlerden bir tanesi de Rahşânî'dir:

Kızarmış terleyüp ruhsârın ey meh tâb göstermiş
Halil âsâ cemâlin âteş içre âb göstermiş (Levend, 1984: 112)

İsmâil (a.s.) edebiyatımıza Kabe'nin inşası, kurban hadisesi, Zemzem suyunun bulunması gibi özelliklerle yansımıştır. Şiirlerde sevgilinin gözü teslimiyette Hız. İsmâil'e benzetilmiştir (Pala, 2007: 238).

Hız. İbrâhim; Allahu Teâlâ'dan kendisine bir erkek evlat vermesini istedi. Eğer kendisine bir erkek evlat vermesi halinde, onu Allah yolunda kurban edeceğini söyledi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, ona İsmâil'i (a.s.) bahşetti. İsmâil (a.s.) büyüdü fakat İbrâhim (a.s.) Allah'a verdiği sözü unuttu. Bu söz bir gece rüya

yolu ile 'Ey İbrâhim! Allah'a verdiğin sözü yerine getir.' kendisine hatırlatıldı. Rüyadan sonra Hz. İbrâhim oğlu İsmâil'i yanına alarak bir dağa çıktı. Hz. İbrâhim oğlu İsmâil'i kesmek üzere yere yatırdı. Gözyaşları içinde bıçağı oğlunun boynuna çaldı. Fakat bıçak İsmâil'i kesmiyordu. Bu işlemi ikinci defa denedi, bıçak yine kesmedi. Bu sırada Allahu Teâlâ, Cebrâil (a.s.) tarafından İsmâil'in (a.s.) yerine kurban edilmek üzere bir koç gönderdi. Böylece İsmâil (a.s.) kurban edilmekten kurtuldu (Levend, 1984: 112).

Hız. İsmâil'in kurban edilme hadisesi birçok Divan şairi tarafından mazmun olarak ele alınmış ve bu hadiseye telmihte bulunularak çeşitli şekillerde şiirlerde yer verilmiştir:

Fuzuli, Hız. İsmâil'in ne kadar kıymettar olduğunu belirtmek için ona gökten bir koç indirildiğini ifade etmiştir. Kim bilir belki de Hakk'ın kadri için İsmâil (a.s.) O'na kurban olduğunu belirtmektedir:

Gerçi İsmâile kurbân gökten inmiş kadriçün
Hak bilir kadr için İsmâil ana kurbân olur (Levend, 1984: 112)

Hayâlî Bey, bir beytinde sevgilinin kirpiklerini İbrâhim'in (a.s.) hançerine; gözlerini ise teslimiyette İsmâil'e (a.s.) benzeterek vermiştir:

Müje hançerle İbrâhime dönmüş
Göz İsmâil-veş teslimi benzer (Pala, 2007: 238)

Şair Yusuf Nâbî, Hız. İsmâil'e kurbanın gönderilme sebebini ise onun Hız. Peygamber'in (s.a.s) nurunu taşımasına bağlamaktadır:

Olmakla rûhunda nûru tâbân
İsmâile kebş olundu kurbân (Levend, 1984: 112)

4. Eserin Şekil özellikleri

Müellif, Hız. İbrâhim'in Hız. İsmâil'i kurban etme hadisesiyle mesajlarını vermek için gayret etmiş. Sanat endişesinden uzak bir tarzda eserini kaleme almıştır. Koşma nazım şekli ile yazılan eserin kafiye örgüsü (aaaa, bbba, ccca,) şeklindedir. Hece vezninin 11'li ölçüsü ile şiirin genelinde tam kafiye tercih edilmiştir:

Fehm eyle dünyânın nihâyetinden
Zuhûr-ı 'alâmet beşâretinden
Verdi murâdını 'inâyetinden
Zevce de haml oldu nümâyân (Mehmet Rauf, 1325: 3b)

Mehmet Rauf, eserini meydana getirirken yarım kafiye de istifade etmiştir:

Kınalı elleri saçları be-l-de
Donanmış ziyeti yok anıñ gü-l-de
Hasb-i hâl ederek baba oğlu yo-l-da
'İrfân dağına vardılar evvel ân (Mehmet Rauf, 1325: 4b)

Ahengin temel unsurlarından olan redif, şiirin dış yapısını oluşturan ve şairin üslubunu etkileyen önemli

bir unsurdur. Şair, kaleme aldığı manzumede şiirin ahenk unsuru olan rediften istifade etmiştir:

İsmâ'ile der kâlb şâdik-dır babam
Şanıırım evlâdına 'âşık-dır babam
Gel beni öldürme yazık-dır babam
Hiç baba oğula olur mu düşmân (Mehmet Rauf, 1325: 5a)

Mehmet Rauf, eserini meydana getirirken Arapça ve Farsça kelimelerden çokça yararlanmışır:

İsmâ'ıl oturdu dizi üstüne
Duralım emr-i Hâk sözü üstüne
Haydi yat evlâdım yüzü üstüne
Kân revân içinde edeyim 'uryân (Mehmet Rauf, 1325: 6a)
Dehre geldi oğul anlar güldüler
Anayla baba şâd sürür gördüler
Hemân adını İsmâ'ıl koydular
İsmiyle yâd oldu o tıfl-ı cân (Mehmet Rauf, 1325: 3b)

Mehmet Rauf, sanattan ziyade kıssadan hisse almak için eserini kaleme almıştır. Bu yüzden şiirin ölçüsünde tam bir birlik sağlamadığı görülmektedir. Bazen 11'li bazen de 12'li hece ölçüsü ile yazdığı mısralar mevcuttur.

Mehmet Rauf, 32 dörtlükle Hz. İbrâhim'in Allah'tan bir evlat istemesi ve nezrini, çocuğu olduktan sonra rüyasında ahdinin kendisine hatırlatılması, oğlu Hz. İsmâil'i kurban etmeye götürmesi, Hz. İsmâil'in Allah'tan gelen emre teslimiyeti, Allah katından bir koç gönderilmesi ve sebep-i telifle eserini bitirmektedir.

5. Tam Metin

Manzûme-i Zebh-i İsmâ'ıl 'Aleyhi's-Selâm

Muħarirri:

Sulţânü'l-'ârifin Pîr İbrâhîm Ecellî e'r-Rufâ'î er-Rûmî efendimiz ħazretleriniñ sülâle-i tãhirelerinden Kara Muħammed Pãşâ-zãde Sãlim Pãşâ ħafidi kürsi meşâyihden eş-Şeyħ es-Seyyid Muħammed Raũf.

3/a

Bismi'llãhi'r-Raħmãni'r-Raħîm

1

Diñleyiñ sözüümü cãn u gönülden

Ĥazret-i İbrâhîmi edeyim beyãn

Gör nice ayrılır bülbül gülünden

Maħzûn olur bãgbãn bozulur gülistãn

2

Hağ peygamber edip verdi devletiñ
Hem 'âdil eyledi şân u řöhretiñ
Kudret-i Hağ çoğdur seniñ hikmetiñ
Ne mümkün fehm ede sırrını insân

3

Hağret-i İbrâhimiñ çoğ idi mâlı
Fehm eyle řoñunda ne oldu ħalı
Bir evlâd diledi luğf-ı Celâli
Hağ kıldı emrile bir evlâd ihsân

3/b

4

Sen bilirsin benim ħâlimi yâ Rab
Baña bir evlâd ihsân ederseñ yâ Rab
Evlâdımı saña ħurbân ederim yâ Rab
Böyle et Hağ[1]la hem 'ahd u emân

5

Fehm eyle dünyâniñ nihâyetinden
Zuhûr-ı 'âlâmet beşâretinden
Verdi murâdını 'inâyetinden
Zevce de ħaml oldu nümâyân

6

Dehre geldi oğul anlar güdüler
Anayla baba şâd sürür gördüler
Hemân adını İsmâ'îl koydular
İsmiyle yâd oldu o tıfl-ı civân

7

Hağ şâd etdi aniñ dil-i nâ-şâdını
Bağışladı aña Hağ evlâdını
Sevinçle unuttu Hağğa va' dini
Rü'yâda Hağdan geldi bir fermân

4/a

8

Hikmeti seyrân edecek edeñ
Sensin 'âkili ħayrân edecek edeñ
Sevdiğini ħurbân edecek edeñ
Lâyık mı sözünden çıkasın yâlân

9

Uyandı rü'yâdan 'aklı perişân
Tefekkür eyleyip durdu bir zamân

Biñ deve sevgili eyledi kırbân
Bu degil kırbânıñ buyurdu Yezdân

10

İbrâhimiñ hâli yamân olacak
Soñra Haq hükünü beyân olacak
Oğluñ İsmâ'ildir kırbân olacak
Boş yere mâlını eyleme ziyân

11

Evvel vaqt ağladı evlâdı için
Yalvardı Tañrıya murâdı için
Çağırđı yanına pür yâdı için
Gel seni gezdirem kılasın seyrân
4/b

12

Ana ben seyrâna gideceğim dedi
Ön verdi anı murûr eyledi
Eliñ kınayıp saçın taradı
Donatdı her yanını eyledi haşân

13

Çekseñ 'arşa âh-ı feryâdımdır
'Ömrümüñ hâşılı öz evlâdımdır
Pek cândan severim bir evlâdımdır
Gözetle güzelce gelmesin ziyân

14

Gözünden akıtdı kanlı selini
Perişân eyledi ğarib hâli
Eliy[i]le teslim etdi gülünü
Baba oğul yola oldular revân

15

Kınalı elleri saçları belde
Donanmış ziyneti yok anıñ gülde
Haşbıhâl ederek baba oğul yolda
'İrfân dağına vardılar evvel ân
5/a

16

Bugün cihân başıma dardır
İşim bülbül gibi âh ile zârdır
Söylemem oğlum bir ricâm vardır
Emr-i Haq sözlerim söylesem şayân

17

İsmâ'îl der baba sözünü söyle
Nedir bu hicrâna ıalmışsın böyle
Ne ise sırrını âşikâr eyle
Añlařılsın sözlerin olsun nümâyân

18

İbrâhîm der oğlum bağrımı deldim
Pehlivân içinde en kavî bendim
Ben seni bu dağa kesmeğe geldim
Boyansın şahrâlar hep âl kıızıl kan

19

İsmâ'îl der kâlb şadıkdır babam
Şanıırım evlâdına 'âşıkdır babam
Gel beni öldürme yazıkdır babam
Hiç baba oğula olur mu düşmân
5/b

20

İbrâhîm der oğlum gelmez elimden
Hâk kıurbân istedi ğonca gülümden
Hâkka kıurbân verdim boyunca mâlımdan
İsmâ'ildir kıurbân buyurdu Sübhân

21

İsmâ'îl der beni istemiş Mevlâ
Yâ niçün şaklayıp edersin ihfâ
Hâk verdi cânımı kııl aña 'aťâ
Ben şandım işledim başkâ bir 'işyân

22

Bunu baña evvel diyeydiñ baba
Anamdan helâllik alaydım baba
Ğam degildi 'ömrüm gideydi baba
Hâsret kıyâmete kıaldı el-emân

23

Anamñ hâsreti bende var idi
Pek cândan sürdürü yâne yâr idi
Elim kınalayıp şaçım tarardı
Rûz [u] şeb ağlayıp cigeri büryân
6/a

24

El-vedâ' babacığım zâr edip ağla
Benim için cigeriñ âh ile dağla

Günâhkâr olmayım kollarım bağla
Belki vururum saña tatludur bu cân

25

İsmâ'îl oturdu dizi üstüne
Duralım emr-i Hâk sözü üstüne
Haydi yat evlâdım yüzü üstüne
Kân revân içinde edeyim 'uryân

26

Dili bülbül gibi nidâya geldi
Şanki kâdî keşf-i da'vâya geldi
La 'în İblis anda iğvâya geldi
Atdı taşu anda kör oldu şeytân

27

Helâllaşup anda yumunca gözüñ
Tutalım emr-i Hâk söylenir sözüñ
Kollarıñ bağlayıp kibleye yüzüñ
Çevirip getirdi tekbîr-i Raḥmân
6/b

28

Zâr erip ağladı 'irfân tağı
Bozuldu bülbülüñ bağçesi bâğı
Kıpadı gözünü çaldı bıçağı
Zerrece ol bıçağ etmedi nişân

29

Hışımla bıçağı çaldı bir taşu
Kesmez bıçağ kesdi tâ başdan başu
Kudret-i Hâk hayrân kıldım bu işe
Kudretten bıçağı verildi lisân

30

Ol dem Cebra'île emr etdi Mevlâ
Cennetden koç kırbân eyledi i 'tâ
İndi kırbân anda kesildi da'vâ
İbrâhîm İsmâ'îl oldular ḥandân

31

Hâk anlara iḥsân vermeye idi
İsmâ'île de kırbân gelmeye idi
Şâd olup anlar gülmeye idi
Kırbân olurdu yılda bir insân

7/a

32

(Raûf) işte bu da hikmet-i Mevlâ
Ol harâb ise şöñ olur i'lâ
'İbret alsın diye yoğluk dünyâ
Anlarıñ nâmını eyledim destân

İşte temâm oldu ebyât be-'inâyet âh el-Melikü'l-Vehhâb Hâzret-i Hüdâ, Pâdişâhımıza satvet-i 'askerimize secâ'at, sefinemize selâmet, vaţanımıza sa'âdet, sevgili evlâd-ı ma'nevîyelerim cema'âtimin vücûtlarına sıhhat, Şeyh Raûf kulumuñ dağı dünyevî vü uhrevî murâdını hâsıl buyurarak ebeveynime, kardeşime vü refikâma mahşûl-ı hayâtlarım, evlâdım Fuad'ımla kızım Semâhat'a ömr-i tavîl, rızık-ı vâsi' ihsân eyleye âmin.

Bi-hürmeti seyyidi'l-mürselîn

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her kıssanın bir hikmeti ve arka planında bir mesajı vardır. Hz. Eyüp'ün kıssası ile musibetlere, hastalıklara sabretmeyi; Hz. Yusuf'un hikayesi ile dünyanın geçiciliği, faniliği; Hz. Musa ve Hızır (a.s.) arasında geçen olaylar dizisinde meydana gelen her hadisede bir hikmetin varlığı; Hz. Nuh'un kıssası ile inandığı hak yolda sebat etmeyi; Hz. Yunus'un kıssası ile emre tabi olmayı ve Allah'ın izni dışında hareket etmemeyi vb. insanlara ders vermek için peygamber kıssaları birçok hikmet ve mesajı bünyesinde taşımaktadır.

Edebiyatımıza ve edebî ürünlerimize gerek telmih gerekse doğrudan temas edilen kıssaların başında Hz. İbrâhim ile oğlu Hz. İsmâil'in meşhur kıssası gelmektedir. Bu kıssa ile Hz. İbrâhim'in putperestlikle mücadelesi, Allah'ın dostu yani 'Halîllullâh' sıfatı, Allah'a karşı olan teslimiyeti ile birçok şair ve nâsir tarafından ele alınıp işlenmiştir.

Türk edebiyatında meşhur olmuş ve her asırda farklı şairler tarafından sürekli işlenen konuların başında Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etme hadisesi gelmektedir. Bu kıssayı bu kadar ehemmiyetli kılan yönü ise içinde barındırdığı mesajlardır. Kıssanın verdiği mesajlarla müminlerin inançlarını kavileştirmekte, manevi yönlerini beslemekte ve dünya ile ahiret muvazenesini sağlamaktadır.

XIX. asırda yaşayan Mehmet Rauf, Hz. İsmâil'in kurban edilme kıssasını 32 dörtlülkle bir manzumede ele almıştır. Mehmet Rauf bu kıssa ile tarikat müntesiplerine kalplerinde Allâhu Teâlâ'nın sevgisinden başka bir sevgiyi barındırmamayı, sözünde durmanın önemini, ahde vefanın mahiyetini, Hakk'a itaatın değerini ve bunun mükafatını vb. vermeye çalışmıştır. Özellikle Hz. İsmâil'in Kurban edilmeden önce yıkanması, güzel elbiseler giydirilmesi, ellerine kına yakılması, saçlarının taranması Allah için sunulacak kurbanın değerli ve kıymetli olması açısından önemlidir.

Tarihi kaynaklarda Hz. İbrâhim'in, Hz. İsmâil'i kesmeye götürdüğü dağın adı zikredilmektedir. Verilen bilgilerin aksine müellif tarafından bu dağın adı İrfan dağı olarak verilmektedir.

Kaynakça

- Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî, (2017). *Ahterî-i Kebir* (2. baskı). (Haz. H. Ahmet Kırkılıç-Yusuf Sancak). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (2002). İslâm'da Kurban. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 26: s. 436-437). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). Üç Yazma Metinde Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i Kurban Etmesi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 12, 1-25.
- Emecen, F. (2000). İbrahim Paşa, Makbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 21: s. 333-335). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Erşahin, S. (2005). Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 335-358.
- Güç, A. (2002). Kurban. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 26: s. 433-435). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güngör, Ş. (1987). *Fuzûlî, Hadikatü's-Sü'edâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, Z. (2007). Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'ân-ı Kerim. *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, 178-188.
- Harman, Ö. F. (2000). İbrâhim. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (C. 21: s. 266-272). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Harman, Ö. F. (2001). İsmâil. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 23: s. 76-80). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kara, M. (2011). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaman vd., H. (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir I-V: C. IV*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, M. A. (2007). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Basım). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Levend, A. S. (1989). Dîvân Edebiyatında Hikaye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967*, 71-117.
- Mehmet Rauf. (1325). *Manzûme-i Zebh-i İsmâil Aleyhisselam*. Matba'a-i Kitabhane-i Cihân.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (15. baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf. (2015). *Sefîne-i Evliyâ* (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz). İstanbul: Kitabevi.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî* (1-6). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tahrâlı, M. (2008). Rifâiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 35: s. 99-103). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uzun, M. İ. (2001). İsmâil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 23: s. 80-82). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı Şahin, S. (2016). Hikmet Geleneğinde Yazılmış Kıssa-i Hz. İsmail. *Uluslararası Türkçe Edebiyat ve Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 189-225.
- Yazır, E. M. H. (2016). *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* (6. baskı, C. 7). Ankara: Akçağ Yayınları.

16. 19. Yüzyıla Ait Bir Tıp Kitabı: *Risâle-i Mücerrebât***Mehtap ALPER²**

APA: Alper, M. (2024). Yüzyıla Ait Bir Tıp Kitabı: *Risâle-i Mücerrebât*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 245-256. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980235>

Öz

Tarihî tıp metinlerinin bir örneği olan *Risâle-i Mücerrebât*, 19. yüzyılın sonlarında Abdullah Sıtkı'nın öğrencilerinden Ali-er Rızâ tarafından istinsah edilmiş mensur bir tıp kitabıdır. Eserde Hicrî 22 Recep 1299 ve Rumi 24 Mayıs 1288 olmak üzere iki tarih tespit edilmiştir. *Risâle-i Mücerrebât* ta yetmiş üç yaprak bulunmaktadır. 06 Mil Yz A 7700 numarasıyla kayıtlı olan eser, Milli Kütüphane' dedir. Eserde 109 bap bulunmaktadır. Arap harfli harekeli nesihle yazılan eserde kimi sayfalarda hareke kullanılmamıştır. *Risâle-i Mücerrebât* klasik İslam tıbbı çerçevesinde yazılmıştır. Eserde çeşitli organlardaki hastalıklar, unutkanlık, nezle, güneş yanıkları, kulunç, kaygı ve üzüntü vb. hastalıkların tedavi yöntemlerinden bahsedilmiştir. Eserde bulunan kimi terkipler, 19.yüzyıldan önce yaşadığı bilinen Sultan Süleyman, Giray Han ve Sultan Selim gibi ünlü isimler için hazırlanmıştır. Eserdeki macunlara katılan bitkilerin karşılıklarıyla verildiği bir liste, kısa bir sözlük niteliği taşımaktadır. Bu tıp eserinde kumaşlardaki lekelerin doğal yöntemlerle çıkarılması gibi az da olsa farklı konulara da yer verilmiştir. *Risâle-i Mücerrebât*, yazıldığı dönemin hekimlerine dair kısa da olsa bir bilgiyi içermektedir. Eser, 19.yüzyıl Osmanlı tıbbı konusunda bilinen bu gerçeği vurgulaması bakımından önemlidir. Hekime göre yalancı bir doktorun tedavisindenense zorunluluk hâlinde doğal bir yöneme başvurmak daha iyidir. *Risâle-i Mücerrebât* adlı Türkçe tıp kitabının tarihî tıp metinleri konusunda yapılan çalışmalara ve 19.yüzyıl tıp tarihine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: *Risâle-i Mücerrebât*, 19.yüzyıl Osmanlı tıbbı, Tıp kitabı

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışma "Risâle-i Mücerrebât" adlı Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir eserden üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980235>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Assist. Prof., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Dep Department of Turkish and Social Sciences Education (Sivas, Turkey), **eposta:** alper.mehtap@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3024-5378>, **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** [0000 0001 2259 4311](https://orcid.org/0000-0001-2259-4311), **Crossref Funder ID:** [501100002966](https://orcid.org/501100002966)

A Medical Book from The 19th Century³

Abstract

An example of historical medical texts, *Risâle-i Mücerrebât* is a prose medical book copied by Ali-er-Rıza, one of Abdullah Sitki's students, in the late 19th century. Two dates have been determined in the work: 22 Recep 1299 according to the Hijri calendar and 24 May 1288 according to the Rumi calendar. There are 73 pages in the *Risâle-i Mücerrebât*. The work registered with number 06 Mil Yz A 7700 is the Natioanl Library. There are 109 chapters in the work. The work is written in Arabic script with vowel points and no vowels are used on some pages. *Risâle-i Mücerrebât*, was written within the framework of classical Islamic medicine. In the work Treatment methods for diseases in various organs, forgetfulness, sunburn, fatigue, anxiety and sadness etc. are mentioned. Some of the compound drugs in the work were prepared for famous names such as Sultan Süleyman, Giray Han and Sultan Selim, who were known to have lived before the 19th century. A list of the plants added to the pastes in the work, with their equivalents, serves as a short dictionary. This medical work also includes a few different topics, such as removing stains from fabrics with natural methods. *Risâle-i Mücerrebât* contains brief information about some physicians who lived during the time it was written. This brief information has about the unqualified doctors seen in this age. The manuscript is important because it states a known fact about 19th century Ottoman medicine. According to the doctors, it is better to resort to a natural method in case of necessity than to receive treatment from a lying doctor. It is thought that the Turkish medical book titled *Risâle-i Mücerrebât* will contribute to the studies on historical medical texts and the history of 19th century medicine.

Keywords: *Risâle -i Mücerrebât*, 19th Century Ottoman Medicine, medical book

Giriş

Bu çalışmada *Risâle-i Mücerrebât* adlı tıp eserinin tanıtılması amaçlanmıştır. Eserin bilinen tek nüshası, tarafıma günümüz yazısına aktarılmıştır. Daha sonra bu metinden seçilen veriler bu çalışmada kullanılmıştır. Hicrî 22 Recep 1299 ve Rumi 24 Mayıs 1288 olmak üzere iki tarih bulunan eser, 1881 ile 1882 yılları arasında Ali er- Rızâ tarafından istinsah edilmiştir. Eser, 19.yüzyılda yazıldığı için Osmanlı tıbbının bu yüzyıldaki durumuna kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Daha önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında, 19.yüzyılda Osmanlı tıbbının Batı'ya fazla dönük olduğu ve daha çağdaş görünümlü bir nitelik kazandığı görülmektedir (Demirhan,1982:151). II. Mahmud zamanında Tıphâne ve Cerrahhâne'nin açılması, tıp eğitiminin Batılı anlamda yenilenmesine yönelik atılan adımlardandır. O dönemde açılan ilk hastaneler, askerî nitelik taşımakla birlikte, sivil

³ **Statement (Thesis / Paper):** This study is based on a work written in Ottoman Turkish called "Risâle-i Mücerrebât". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 02.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980235>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

hastanelerin sayısında zamanla artış olmuştur. Bu sağlık kurumlarında çalışan yabancı hekimler, Batı tıbbında görülen gelişmeleri aktarırken tıp eğitimi almaları için Avrupa'ya gönderilen öğrenciler de olmuştur (Göktaş, 2014:99). Bu dönemdeki tıp eğitiminde özellikle Fransa örnek alınmıştır ve yurt dışına gönderilen öğrencilerin de bu ülkeye gönderilmesi tercih edilmiştir. Aynı dönemde Viyana Tıp Fakültesi'nden getirilen uzmanların etkisinden de söz etmek mümkündür (Kahya,1987:501).

Çeşitli yenileştirme ve iyileştirme çabalarına tanık olunan 19.yüzyıl Osmanlı tıbbı, birtakım olumsuzlukları da içerisinde barındırmaktadır. Örneğin, daha önceki yüzyılda olduğu gibi yetersiz hekimler, yine bu yüzyılda da çalışmaya devam etmişlerdir.1861 tarihli bir nizamnameyle diplomasız cahil hekimlerin faaliyetlerine yasaklar getirilmiştir. Hekim sayısının yetersizliği de bu yüzyılda yaşanan başka bir sorundur (Akdeniz,1977:157-158). Bu dönemdeki hekim ihtiyacını karşılama amacına yönelik olarak kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne, bu ihtiyacı karşılayabilmek için yeterli olmamıştır (Göktaş,2014:103).

19. yüzyıl Osmanlı tıbbında Batı'ya dönük birtakım yenilikler getirilmiştir. Fakat bu yüzyılda daha önceki tıp usulleri tamamıyla bırakılmamıştır (Ünver, 1983: 29). 19.yüzyılda tıp okullarının açılmasına ve Batı tıbbının yavaş yavaş öğrenilmesine karşın eski kitapların Arapçadan Türkçeye tercüme edilmeye devam edildiği görülmektedir (Aydın,2006: 235). Müslüman hekimler, 19.yüzyılda darüşşifalarda veya bir hekim dükkânında usta-çırak yöntemiyle yetişmektedir ya da Süleymaniye Medresesi'nde klasik bir eğitim alabilmektedir(Yıldırım,2015:126).

Tarihî tıp metinlerinin esasını oluşturan ve Empedokles'e (İ.Ö. 504-433) atfedilen *Ahlat-ı Erba* teorisi, 19.yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir (Yıldırım,1981:28). Hekimler, muayene ettikleri hastalarda en önce *saфра*, *balgam*, *kan ve sevda* adı verilen dört hılttan(dört unsurdan) hangisinin etkili olduğunu ve üstün geldiğini aramışlardır. Dengeyi bozan unsurun hangisi olduğu kestirildikten sonra ise hastalığın ne olduğunu tespit etmeye çalışmışlardır. Hastalığın tedavisi edilebilmesi için vücutta üstün gelen hıltın doğru tespit edilebilmesi önemli görülmüştür. Türk hekimliği de bu unsurlar ve *Ahlat-ı Erbaa* esasları üzerine kurulmuştur (Uludağ,2010:12-14).

Osmanlı dönemi bilginlerinden Ebû Bekir Nusret Efendi, insan yüzlerinin farklı olması gibi mizaçların da farklılık gösterdiğini ve bir ilacın her mizaca uygun olmasının nadiren görülebilecek bir durum olabileceğini şöyle dile getirmiştir:

“Ve nâdir vâkı' olur ki, bir ilâc maraz-ı ma'îyyetden her mizâca muvâfık gele. Zîrâ emzicetin ihtilâfı, benî âdemin çehrelerinin ihtilâfına benzer. Eğer bu husûs imkânda olaydı bir maraza beş yüz ilâc yazmazlar idi. Hemân ma'rifet, sen kendi mizâcına muvâfık gelen ilâcı bulmaktır...”(Özkaya,2017:20-41).

19. yüzyıl hekimlerinden Mustafa Hami Paşa, mizaçları *asabî hıltlar*, *damar*, *saфра* ve *kan hıltları* şeklinde sınıflandırmış ve bu konuyu eserinde bir bölümde ele almıştır:

“İşbu bâb emzicenüñ ta'rif ve beyânındadır. Ve emzice-i insâniyye dahı dört kısma münkasımdır...” (Turan,2015:42-182).

19. yüzyıl Osmanlı tıbbında, eski yöntemlerden henüz vazgeçilmese de Batı tıbbına ait yöntemin artık girmiş olduğu görülmektedir. Bunun ilerlemesinde de Batı tıbbının yeniliğini anlayan ve bunun gerekliliğine inanan Sultan Abdülmecid'in önemli rolü olmuştur (Ünver, 1983: 29).

4 Diplomasız hekimler konusunu tanımlayan 19. yüzyıla ait bir belge için bk. (Hayırlıdağ, 2019:13).

1. *Risâle-i Mücerrebât*'ın nüsha özellikleri

Risâle-i Mücerrebât, el yazması eser, Milli Kütüphane 'de 06 Mil Yz A 7700 numarasıyla kayıtlıdır. Eser, yetmiş üç yapraktan oluşmaktadır. Abadî kâğıt üzerine yazılan eserin boyutları, 241x195-2022x165 mm'dir. *Risâle-i Mücerrebât*, sırtı kahverengi meşin, mukavva bir cilt içerisinde. Kayıtlarda eserin Arap harfli-harekeli nesihle yazıldığı belirtilmekle birlikte, hareke kullanılmadan yazılan sayfalar olduğu tespit edilmiştir. Kayıtlarda eserin istinsah tarihi 1299 olarak verilse de eserde iki tarih olduğu tespit edilmiştir.

Yaprakları rutubet lekeli olan eserin söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bitki adları ve *eger, eger her kim* gibi yeni bir yöntemle geçişi gösteren ifadeler, kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde önemli görülen kelimelerin üstleri yer yer çizilerek verilmiştir. Eserdeki on beş, on altı ve on yedi arasında değişen satırlar bulunsa da genellikle on dört satırdan oluşan bir satır düzeni görülmektedir.

2. Eserin tarihi ve içeriği

Risâle-i Mücerrebât, Abdullah Sıtkı'nın öğrencilerinden Ali er- Rızâ tarafından istinsah edilmiş bir tıp kitabıdır. Bu bilgi, eserin son sayfalarında şöyle verilmiştir:

“Sevvedhü el-fakîru'l-hakîr ‘alî er-rızâ min telâmîzi ‘abd’ullâh es-sıdkî ğaferallâhu lehümâ ve setere uyûbehümâ ve limen nazara ve karae.”

Eseri istinsah eden Ali er- Rızâ hakkında taranılan kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Taranılan kaynaklardan birinde ulaşılan ünlü kimyager Ali Rıza Bey'in 1906'da ölmüş olması (Kahya,1987: 515), *Risâle-i Mücerrebât*' ın söz konusu bilim insanına ait olma ihtimalini düşündürmemiştir.

Risâle-i Mücerrebât' ın 72a sayfasında 22 Recep 1299; 72 b sayfasında ise Rumî 24 Mayıs 1298 olmak üzere iki tarih tespit edilmiştir. Bu tarihler, eserin 1881 veya 1882 arasında yazıldığı düşündürmektedir.

Risâle-i Mücerrebât, 109 baptan oluşmaktadır. Eser, 1a sayfasında besmele ile başlar. Daha sonra baplar sıralanır. Birinci bapta baş ağrılarının iyi geldiği belirtilen devalarla başlayan *Risâle-i Mücerrebât*, 109. bapta *def'-i lînet 'ishal'* ve bazı hastalıklara karşı kullanılacak devalarla sona ermektedir.

Eserde baş, diş, yüz ve burun gibi çeşitli organlarda görülen hastalıklar ile soğuk vurması, cüzzam, çiçek, kızamık gibi pek çok hastalığa iyi geldiği düşünülen tedavi yöntemlerinden bahsedilmektedir. 109 baptan oluşan eserin bazı baplarında işlenen konuları örneklendirmek için seçilen bölümler ve konuları şöyledir:

Birinci bâb: Baş ağrısı hakkındaki devalar açıklanmıştır (4b/1-8b/7).

İkinci bâb: Malihulya⁵ hakkındadır (8b/7-11a/10).

Üçüncü bâb: Sara hastalığının tedavi edilebilmesi hakkındadır (11a/10-12a/8).

Dördüncü bâb: Sersâm⁶ ve sevdanın çeşitli bitkiler ve yağlarla tedavi edilmesi konu edilir (12a/8-

⁵ Melankoli (Önler,s.1999: 205).

⁶ Menenjit (Önler,1999:258).

12b/6).

Beşinci bāb: Unutkan olan kimselere verilebilecek ilaçlar hakkındadır (12b/6-12b/3).

Altıncı bāb: Baştaki çıbanlar hakkındadır (12b/12-13).

Yedinci bāb: Burun kanını dindirmek için yapılması önerilen yöntemleri içerir (13b/3-14b/4).

Sekizinci bāb: Burun ağrıları ve yaraları hakkındadır (14a/7-14b/4).

On altıncı bāb: Ağız, dil ve dudak ağrılarının ilaçları hakkındadır (17b/10-18a/4).

On dokuzuncu bāb: Ensedeki sinir ağrıları hakkındadır (18b/11-18b/14).

Otuz sekizinci bāb: Nezleyle iyi geldiği belirtilen yöntemlerden bahsedilmektedir (24b/12-25b/6).

Dokuzuncu bāb: Diş ağrısına verilecek ilaçlar konusuna ayrılmıştır (14b/4-15a/3).

On üçüncü bāb: İnsanın yüzünü güzelleştiren bitkiler ve bir de yiyecekte söz edilmektedir (16b/5-17a/5).

On dördüncü bāb: Güneş yanıkları için yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur (17a/5-17b/10).

Yirminci bāb: Göğüs ağrıları hakkındadır (19a/4-19a/12).

Yirmi beşinci bāb: Ses kısıklığının düzelmesinde faydalı olduğu düşünölen bitkilere yer verilmiştir (20a/4-20a/13).

Kırk dördüncü bāb: Dalak ağrısının tedavi edilebilmesi için önerilen ilaçlar hakkındadır (27a/19-28a/7).

Kırk beşinci bāb: Kulunç hastalığı hakkındadır (27b/16-28a/7).

Kırk dokuzuncu bāb: İç ağrıları ve karın ağrısı hakkındadır (29a/3-29a/17).

Elli üçüncü⁷ bāb: İnsanın bedeninin süst⁸ olması ve bevāřir hastalığının ilaçları hakkındadır. Bu bölümde Rüstem Paşa için hazırlandığı belirtilen basur terkibi de bulunmaktadır (31a/15-31b/15).

Elli beşinci bāb: Kaygı ve üzüntünün yok edilmesi için önerilen ilaçlar hakkındadır (32a/9-32b/15).

Elli sekizinci bāb: Kötürüm olanların ilaçları hakkındadır. Fazla kalmamak koşuluyla kaşıntı, balgam ve uyuz hastalıklarına da iyi geldiği belirtilen kaplıcalar bu hastalığa da iyi geldiği belirtilen tedaviler arasındadır (33a/15-33b/8).

Altmış ikinci bāb: Sıtma hastalığından bahsedilmektedir (34b/3-35a/2).

⁷ Bu bölüm ve bundan sonra gelen bölümde bapların sıralanması karıştırılmıştır.

⁸ Gevşek, güçsüz (Çetin,2020: 91).

Yetmiş yedinci bāb: Bu bölümde zehirlenmiş insanlara yönelik alınabilecek tedbirler yer almaktadır. (41b/4-42a/4).

Seksen yedinci bāb: Sinek, çekirge, karınca ve yılan gibi hayvanlardan korunmak için önerilen çeşitli yöntemleri içermektedir. (47b/12-48b/14).

Yetmiş sekizinci bāb: Kuduz köpek, yılan ve çıyan (çayan), akrep vb. zehirli (ağulu) hayvanların soktuğu kimseler için önerilen tedavi yöntemlerine yer verilmiştir (42a/ 4-43a/5).

Doksan dördüncü bāb: İnsana faydası olduğu düşünülen çeşitli ilaçlar konu edinilmiştir. Sakalları geç ağartan bir macun ve Ak Şemseddin edviye'leri bunlar arasındadır (54a/7-55b/6).

Doksan sekizinci bāb: Çeşitli merhemlerin yapıları hakkında bilgi verilmiştir (57a/2-58a/9).

Doksan dokuzuncu bāb: Bitkisel yağların nasıl yapılacağına dair bilgi verilmiştir (58a/10-58b/9).

Yüzüncü bāb: Gülden tesbih yapmak ve süttten yağ elde etmek hakkındadır (58b/10-59a/10).

Eserin 101.babında macunlara katılan bitkilere ait bir listeye yer verilmiştir. Bu kısım, kısa bir sözlük niteliğindedir: “*Ma‘cūnlara giren edviyelerin lügatleri beyānındadır* (59b/11-60b). Bu bölümde geçen bitki adlarının ve bazı yemek adlarının Türkçe, Arapça, Farsça Grekçe karşılıkları verilmiştir: “*encīre:ısrırgan dikenī , enķardiyā: belādır; ferāsiyūn : yaban güneyisidir; müzeffere: et bile bişmiş çorba şakmīniyā. maħmūdedir* (59a-62a). Bu bölümde az da olsa Türkçe bir bitki adının yine Türkçedeki farklı bir adlandırılışına da yer verilmiştir. *ķalkān dikenī: deve dikenī.* (60a/6).

Risāle-i Mücerrebāt'ta Doğu ve Batı bilim dünyasının ünlü hekimlerinin eserlerinden yapılan aktarmalara rastlanılmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyle verilebilir:

“ebū ‘ali sīnā eydür eger bir kimse etin göyündürse veyā ‘akreb şoksa çörek otunıñ şuyını veyā kendüsini içseler nāfi‘dür (43a/2), “evvelki cālınūs ikinci eflātūn üçüncü boķraş dördüncü irṭālīs bunlardan...” (70a /10-12).

Risāle-i Mücerrebāt ta yer alan şu ifade, kitabın öğretme amacıyla yazıldığına işaret etmektedir:

“ve gönül dönmesine ve ķana ve bögrege ve taşā nāfi‘ ve balıla yeseler ve daħı bahaķa ursalar nāfi‘dür oğlum.” (67a/1-2).

Eserde verilen tedavi yöntemlerinden kimilerinin hekim tarafından denendiğini belirten ifadelere de rastlanılmaktadır: “ *bir kimse tuzlu balģama mübtelā olsa def‘a ve def‘a ve tecrībe olunmuşdur ḥattā bu ḥaķirīñ başına gelmişdir* ”(56a/14-15).

Eserde 16.yüzyılda yaşadığı bilinen Sultan Süleyman ve Saadetli Giray Han’a ait birer terkip bulunmaktadır:

“**Sultān Süleymāna** ḥekīm başınıñ icād eylediği ma‘cūn kāmile ve maķbūl edviyyeyi getiredür ki ‘umūm renclere dā‘ıdır. ” (70b/7-8).

“**nev‘-i diger** şerbet **sa‘adetli Girāy Ḥan** şerbetidür ki ğāyet laṭīfidir şafrāyı ve balģamı gidere...” (52b/13-15).

⁹ İlaçlar (Devellioğlu,2012:232).

Eserdeki diğer bir terkip, Sultan Selim için hazırlanmıştır:

“ **habb-ı sultan selim hazretleri** terkibi kendüleri için etdirüp isti‘ māl eyleyüp niçe fâ‘idelerin müşâhede eylemişdir kıranfıl (5) zencebîl (5) dârçin (5) maştaķı (4) günlük (5) ...” (53b/2-5).

16.yüzyıl tıbbından örnekler bulunan *Risâle-i Mücerrebât*, yazıldığı yüzyıla dair bir bilgiyi de içermektedir. Bu bilgi, bu dönem tıbbi hakkında daha önce değinilenleri kanıtlayan “şarlatan hekimler” konusudur. Eserde sıtma hastalığının ele alındığı 62. bölümde, yalancı bir hekim tarafından yanlış yapılacak bir tedavinin yerine, doğal yöntemleri kullanmanın daha doğru olduğunu belirten cümle şöyledir:

“Eger ağır heştelige mübtelâ olan kimesneye kavının bir mıkdar çekirdegini şu ile işladup şahk idüp şuyın çıkarup içürseler nâfi‘ dir ve daħı karpüzün şuyın içmek yalancı hekimden ‘alâdir ve daħı meşhûrdur bir parça tebeşir ezüp şuyın içseler şusuzlığı giderir.” (34b/8-11).

Risâle-i Mücerrebât’ta çeşitli hastalıkların tedavi edilebilmesi için farklı tedavi yolları bulunmaktadır. Eserden seçilen bazı örnekler şöyledir:

“**mümiyâ** içmek ve sürünmek yâhûd hûkne eylemek kemik ufalanmasına gâyet nâfi‘ dir” (41a/11-12).

“**eger kıızıl boyayı** sirke ile maħlûţ eyleyüp ak bahaķ ursalar nâfi‘ dir” (35b/1-2).

“yaş **şalgamı** bişürüp bala kıatsalar ağızda tıtsalar ağız ağrısını giderir ” (17a/12-13).

“**eger** üç güne dek günde bir dirhem şarı şabır yeseler eski uyuza gâyet nâfi‘ dir.” (36a/3-4).

Eserde hastalıklara iyi geldiği düşünülen inançlarla ilgili uygulamalara da rastlanılmaktadır: “*lilâfî şüresin ta‘âm üzerine okusalar ol ta‘âmda zehir olsa zarar gelmeye.*” (42a/3-4).

Aslında bir tıp eseri olan eserde kumaşlardaki lekelerin çıkarılabilmesini sağlayabilecek doğal çözümlere de yer verilmiştir. Bu çözüm veya öneriler, eserin 104. babında yer almaktadır. Bu kısımdan seçilen örnek şöyledir:

“**eger** cümle libâslara bir ğayrı leke bulaşmış olsa bir mıkdar turunc şuyıyla bir mıkdar eski sirkeyi maħlûţ eyleyüp ve ol kaftâna sürüp ve güneşe karşı aşı koyup kurudalar” (68a6-14).

3. *Risâle-i Mücerrebât*’ın Dili ve Söz Varlığı

Risâle-i Mücerrebât, adlı Türkçe tıp yazmasında tedavi yöntemlerinin anlatımında yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. 14.yüzyıldan itibaren edebî eserlerden dışında verilen türlerdeki eserler arasında tıp konulu çeviriler ve telif eserler de bulunmaktadır. Anadolu’da sade bir dille Türkçe tıp eseri yazma geleneğinin 14.yüzyıldan başlayarak görüldüğü bilinmektedir (Özçelik, 2001:1). *Risâle-i Mücerrebât*, bu geleneğin 19.yüzyılda da devam ettiğini gösteren Türkçe tıp yazmalarının örneklerinden biri olarak değerlendirilebilecek bir eserdir. Eski Oğuz Türkçesi zarf-fiil eklerinden olan -ıcak (Timurtaş, 1994: 139) metinde örneklenebilmektedir: *merhem gibi olıcaķ* 25a/5. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde görülen gereklilik yapısı (Şahin, 2015:44-67), *metinde de tespit edilmiştir: gelse gerekdür* 30a/12, *‘âciz kıalsalar gerekdür* 31a/1. Metinde isimden isim yapan +lu eki ile -duk sıfat-fiil eklerinin düzlük-yuvarlaklık uyumu açısından ikili örnekleri tespit edilmiştir : *fatlu* 18a/10; *temregili* 27b/2; *ceviz çignedikde* 32a/14, *esbâbı giydikde* 48a/15, *oldukda* 9a/4, *oldukda* 11a/8.

Risâle-i Mücerrebât, adlı Türkçe tıp kitabında söz varlığında tespit edilen Türkçe kelimelerden bazıları şunlardır:

âğır: ‘ağrı, zehir’

ağulu cānāvārlar girmeye 43b/6.

arık¹⁰: ‘cılız, zayıf’

insāniñ semüz ve arık olmasınıñ mu‘ālecesi 34a/7.

arıkla¹¹: ‘zayıflamak’

bedeni nāķıs idüip ve arıqlada 34a/13-14.

çalın¹²: ‘yaralanmak; inme inmek¹²’.

eli ve ayağı çalınup çāre olmasa 34a/4.

egegü¹³: ‘Kaburga’

egegüde ve ciğerde olan ‘illete 19b/14.

uğluk(ğ)¹⁴: ‘uyuluk’

bir taş alup uğluğına bağlasalar 52a/3.

Söz varlığı açısından oldukça zengin olan eserde Türkçe terimlerin yanında Farsça, Arapça ve Grekçe kökenli terimlere rastlanılmıştır. Eserin söz varlığından seçilen terimler şöyledir:

Türkçe bitki adları

aķ şakız 71b/11, böğürtlen 12b/14, ılgun yemişi 70b/3, kabaķ 8b/9, kadın tuzluğu 67a/8, oğul otı 16b/10, şarımşak 58b/1, siñirli yaprağı 15a/7, topalaķ 55a/10, turaķ otı 30a/10, yarpuz 35b/16.

Türkçe hayvan adları

ayu 45b/5, çekirge 47b/12, deve 47b/15, gelincik çiçeğı 5a/9, göğercin 13b/4, karınca 48a/5, kaz 40b/2, kırlangıç 2b/5, kūr bağıası 15b/11, keçi 40b/2, kirpi 28b/7, koyun 31a/5, şakşagan 22b/11, sivri siñek 48a/1, tavşan 25b/2, yılan 47b/12.

Türkçe organ adları

barmaķ 25a/7, *beñiz* 17a/4, *boynuz* 43b/2, *deri* 41a/6, *egegü* 19b/14, *eñse* 5a/1, *göbek* 25a/3, *ilik* 70b/12, *ķavuk* 29b/1, *ķasık* 29b/11, *ķulaķ* 68a/5, *şu yolu* 29b/6, *ķalaķ* 27b/1, *uğluk* 52a/3, *yürek* 32a/5.

Türkçe hastalık adları

arşlan 48b/9, at öksürüğü 69a/9, göbek düşmesi 28b/12, ekşi geñirmek 64a/11, ķavuk şovuķluğu 64a/10, ķurlagan¹⁵

¹⁰ bk. (Dilçin,1983:12).

¹¹ bk. Tarama Sözlüğü (2009:201).

¹² bk. Derleme Sözlüğü (2009:1055).

¹³ <eğ (Eren,1999:426).

¹⁴ Eski Türkçe udluk ; OT.udluk (Eren,1999:426) ; Bu kelimenin kökeni konusundaki farklı bir görüş için bk. (Başdaş,2006: 61).

¹⁵ <ķurluğan (Clouston,1972:841).

19a/12, unutmaklık 71a/11, unutsaklık 10b/4, sancu 25a/11, şaralık 25b/14, sigil 35b/5, şızı 7a/3, uyuz 33a/7.

Türkçe yiyecek ve içecek adları

ķavırma 25b/2, ķoruķ şuyı 16b/1, ķuyruķ yaçı 35b/17, şa yaçı 43b/15, şığır yaçı 29a/7, süd 23b/14, tere yaçı 25a/9, yoğurt 37b/2, yoğurd ayrıanı 8b/12.

Alıntı bitki adları

Arapça: cevz-i bevva 31b/2, ĥardal 48b/8, ķaranfıl 51b/11, mürr-i şafı 26b/1, rāvend-i tavıl 47a/5, şaķaķül 54b/13, ‘ūdü’ş-şaleb 54b/13.

Farsça: benefşe 51a/9, dārĥin 24b/4, ĥavlıcān 55a/11, encir 35a/12, noĥūd 49a/7, sünbül 55b/12, şalgam 17b/6, za‘ferān 32a/12

Grekçe: būber 48a/11, defne 36b/8, maştaķı 58a/14.

Alıntı hastalık adları

Arapça: ‘ırķu’n-nisā 32b/16, ĥafaķān 23b/11, laķve 46a/8, meflūc 46a/8, nāzle 68a/1, nıķrış 40b/5, şaķāķ 24a/5, cūzzām 35a/3.

Terkip adları

Arapça: encübār¹⁶ şarābı 67b/13, dīnār şarābı¹⁷ 67a/10.

Arapça-Farsça: şarāb-ı benefşe 45b/2.

Farsça-Arapça: şāhtere şarābı 67b/1.

Türkçe-Farsça: ağaç ķavını şarābı 67b/7.

Türkçe-Arapça: temür şarābı 67a/14, ķoruķ şarābı 52a/8.

Grekçe- Arapça: eftimīn¹⁸ şarābı 67b/14.

Sonuç

Risâle-i Mücerrebât adlı eser, Milli Kütüphane’ de 06 Mil YzA 7700 numarasıyla kayıtlı olan bir tıp yazmasıdır. Eser, Abdullah Sıtkı’nın öğrencilerinden Ali-er- Rızâ tarafından istinsah edilmiştir. Eserde Hicrî 22 Recep 1299 ve Rumi 24 Mayıs 1288 olmak üzere iki tarih tespit edilmiştir. Bu tarihler, eserin 72 a ve 72 b sayfalarında yer almaktadır. Bu tarihlerden hareketle eserin 1881 ile 1882 yılları arasında istinsah edildiği düşünülebilir.

19.yüzyıl, Osmanlı tıbbında Batı tıbbındaki gelişmelerin takip edilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Fakat tıp alanında ilerlemenin gerçekleşmesi için gösterilen çabalara rağmen 19. yüzyılda diplomasız

¹⁶ Bitkinin anlamı için bk. (Önler,2019:58).

¹⁷ Şarāb-ı dīnārī (Önler, 1990:199).

¹⁸ <Grekçe eftimūn (Murad,2009:275).

insanların hekimlik yapmaya kalkıştıkları da görülmektedir. Bu dönemdeki niteliksiz hekimler konusu, *Risâle-i Mücerrebât* 'ta *yalancı hekimden 'alâdır* sözleriyle belirtilmiştir. Tarihî tıp metinlerinin bir örneği olan eser, bu yönüyle yazıldığı çağın izlerini taşımaktadır. Fakat bu tıp eseri, İslam tıbbının ünlü hekimlerinden alıntılar yapılarak oluşturulan klasik tıp eserlerini temsil eden bir örnektir. Eserde 16.yüzyıl tıbbına işaret eden terkipler de yer almaktadır. *Risâle-i Mücerrebât*, tarihî tıp geleneğine uygun eserlerin hem 19. yüzyılın sonuna kadar istinsah yoluyla devam ettiğini göstermektedir. Bu tıp eseri, 19.yüzyılda hem tarihî tıp anlayışından hem de bu anlayışı yansıtan kaynak eserlerden yararlanmaktan tam olarak vazgeçilmediğini göstermektedir.

Eserde Eski Oğuz Türkçesini yansıtan bazı dil yapılarına rastlanılmıştır. Eserde başka dillerden alınan tıp terimlerinin yanında Türkçenin terim zenginliğini gösteren kelimeler de bulunmaktadır. Metin Türkçe hayvan, organ ve hastalık adları yanında bitki adları açısından da önemli veriler sunabilecek niteliktedir. Eserdeki organ adlarından *egegü 'eyegü'* ve *ugluk 'uyluk'* terimlerinin farklı söyleyiş biçimleriyle geçmesi de eserdeki önemli veriler arasında görülebilir.

Risâle-i Mücerrebât adlı Türkçe tıp kitabının Türk diline ve tıp alanındaki çalışmalara katkı sunabileceği beklenmektedir.

Kaynakça

- Akdeniz, N. (1977). *Osmanlılarda Hekim ve Deontolojisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihî ve Deontoloji Kürsüsü.
- Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk tıp tarihî*. İstanbul: Güneş Kitabevi.
- Başdaş, C. (2004). Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk, *İlmî Araştırmalar*. (21), 45-57.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Çetin, H. A. (2020). *Eski Anadolu Türkçesi Eczacılık Ve Tıp Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirhan, A. (1982). *Kısa tıp tarihi*. Bursa: Bursa Üniversitesi Basımevi.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Göktaş, H. (2014). XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hekim Hasta İlişkileri Ve Diplomasız Hekimler, *Journal of History Studies*, 6(6), 99-115.
- Hayırlıdağ, M. (2019). *Hüseyin Hulki Bey'in Eseri " Tabâbet-i Hakikiye ve Mesâlik-i Bâtla-i Tıbbiye"nin Günümüz Türkçesine Kazandırılması ve Günümüz Tıp Anlayışıyla Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Kahya, E. (1987). 18. ve 19. Yüzyılda Genel Çizgileriyle Osmanlılarda Bilim. *Erdem*, 3(8), 491-418.
- Murad, S. (2009). *Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış, Sakarya.
- Önler, Z. (1990). *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I (Giriş-Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önler, Z. (1999). *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*. İstanbul: Simurg.
- Önler, Z. (2019). *Tarihsel Tıp Metinleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2001). *Kitâbü'l-Mühimmât*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özkaya, Ş. Y. (2017). *Bir XVIII. Yüzyıl Müellifi Ebû Bekir Nusret Efendi'nin Mâ-Hazara fi't-Tıbbî'r-Rûhânî vel-Cismânî Adlı Tıp Eserinin İncelenmesi Ve Transkripsiyonu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi , Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Risâle-i Mücerrebât*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yza 7700.
- Risâle-i Mücerrebât*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Şahin, H. (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarama Sözlüğü, (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. Cilt I.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV.Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*. Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Turan, R. (2015). *Risâle-i Hıfz-ı Sıhhat-ı Ahâli (40.-79. Varaklar Arası) (Dil İncelemesi – Metin-Sözlük)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (2009). Cilt II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, O. Ş. (2010). *Osmanlılar Devrinde Türk hekimliği*. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünver, S. (1983). *Tıp Tarihi Yıllığı II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi

Yayınları.

Yıldırım, N. (1981). *XV. Yüzyıla Ait Türkçe Bir Cerrahname*. İstanbul Üniversitesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul.

Yıldırım, N. (2015). *İstanbul'da Sağlık Hayatı*. Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, 4, 92-137.

17. Erzurum Mûsikî Folkloründe Herfene Geceleri¹

Orhan ALKAN²

APA: Alkan, O. (2024). Erzurum Mûsikî Folkloründe Herfene Geceleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 257-266. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980379>

Öz

Türkiye'nin çeşitli yörelerinde kültürel süreklilik adına geçmişten günümüze değin devam eden ve farklı adlarla anılan geleneksel toplantılar yapılmaktadır. Bu çalışmada ele alınan Herfene Geceleri, özellikle Erzurum yöresinde derin köklere sahip olan ve toplumsal dokunun önemli bir parçasını oluşturan kültürel etkinliklerden biridir. Bu geceler, kış aylarında düzenlenen, genellikle köylerde ve kırsal bölgelerde toplumsal dayanışmanın pekiştirildiği, eğlence, müzik, sohbet ve geleneksel oyunlarla dolu buluşmalardır. Herfene Geceleri, yalnızca bir eğlence ve sosyalleşme aracı olmanın ötesinde, kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, Erzurum kültürünün önemli bir parçası olan Herfene Geceleri'ni incelemeyi ve bu kültürel geleneğin müzikal, sosyal ve tarihsel boyutlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Herfene Geceleri'nin kökenlerini, gelişimini ve günümüzdeki durumunu değerlendirirken, bu etkinliklerin toplumsal etkilerini ve kültürel sürekliliğini araştırmayı hedeflemektedir. Araştırma, Olgubilim (Fenomenoloji) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiş olup, veri kaynakları olarak Erzurum gelenekleri üzerine akademik literatür ve halkbilimcilerle yapılan görüşmeler kullanılmıştır. Bu çalışma, ayrıca Herfene Geceleri'nin modernleşme süreciyle birlikte nasıl bir dönüşüm geçirdiğini de ele alır. Köyden kente göçün artması, kırsal nüfusun azalması ve modern yaşam tarzının etkisiyle bu geleneksel etkinliklerin sıklığında azalma gözlenmiştir. Bununla birlikte, Herfene Geceleri'nin bugün daha az sıklıkla gerçekleştirilmesine rağmen, kültürel hafızadaki yerini koruduğu ve Erzurum halkı için manevi bir önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu geceler, modern koşullar altında bile, kültürel sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmakta, Erzurum'un folklorik mirasının yaşatılmasına olanak tanımaktadır. Araştırmanın bulguları, Herfene Geceleri'nin yalnızca bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda toplumun kültürel değerlerini, normlarını ve inançlarını pekiştiren, kuşaklar arası bilgi aktarımını sağlayan önemli bir toplumsal etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Herfene Geceleri, Erzurum Kültürü, Geleneksel Toplantılar, Müzikal Unsurlar, Kültürel Süreklilik

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik İzni: Atatürk Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 03.09.2024 tarihli, 2024/225 sayılı kararla etik izni verilmiştir.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980379>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğr. Gör., Atatürk Üniversitesi, Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı, Temel Bilimler Bölümü / Lect., Atatürk University, Turkish Music State Conservatory, Basic Department, (Erzurum, Türkiye), **eposta:** alkanorhan08800@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4393-1847> **ROR ID:** <https://ror.org/03je5c526>, **ISNI:** [0000 0001 0775 759X](https://orcid.org/0000-0001-0775-759X), **Crossreff Funder ID:** [501100004951](https://orcid.org/501100004951)

Herfene Nights in the Musical Folklore of Erzurum³

Abstract

Traditional meetings, known by different names, have been held in various regions of Turkey for the sake of cultural continuity, from past to present. Herfene Nights, which are discussed in this study, are one of the cultural events that have deep roots especially in the Erzurum region and form an important part of the social fabric. These nights are meetings held during the winter months, where social solidarity is strengthened in villages and rural areas, and filled with entertainment, music, conversation and traditional games. Herfene Nights are more than just a means of entertainment and socialization, they play an important role in transferring cultural values from generation to generation. This study aims to examine Herfene Nights, an important part of Erzurum culture, and to analyze the musical, social and historical dimensions of this cultural tradition. While evaluating the origins, development and current situation of Herfene Nights, the study aims to investigate the social effects and cultural continuity of these events. The research was carried out using the Phenomenology pattern, and academic literature on Erzurum traditions and interviews with folklorists were used as data sources. This study also discusses how Herfene Nights transformed with the modernization process. A decrease in the frequency of these traditional activities has been observed due to the increase in migration from villages to cities, the decrease in the rural population and the influence of modern lifestyle. However, it is emphasized that although Herfene Nights are held less frequently today, they maintain their place in cultural memory and have a spiritual importance for the people of Erzurum. These nights contribute to cultural continuity, even under modern conditions, and allow Erzurum's folkloric heritage to be kept alive. The findings of the research reveal that Herfene Nights are not only a means of entertainment, but also an important social event that reinforces the cultural values, norms and beliefs of the society and ensures the transfer of knowledge between generations.

Keywords: Herfene Nights, Erzurum Culture, Traditional Meetings, Musical Elements, Cultural Continuity

³

Statement (Thesis / Paper): This study is based on a work written in Ottoman Turkish called "Risâle-i Mücerrebât". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 19.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980379>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Türk kültüründe, gelenek ve göreneklerin yanı sıra yardımlaşma ve dayanışma, nesilden nesile aktarılmakta ve kırsal bölgelerde çeşitli sistemlerle yaşatılmaktadır. Bu uygulamalar, toplumsal bağları güçlendirirken, günlük yaşamı hem daha kolay hem de daha keyifli hale getirmektedir.

Geniş bir yelpazeye sahip olan “kültür” kavramı, toplumların temelini teşkil eden din, dil, tarih, edebiyat, sanat, müzik vb. pek çok maddi-manevi değeri içinde barındırmaktadır. Bahsedilen konulara ait olay ve olguların paylaşılması ve kabul görmesi sayesinde kültürel unsurlar oluşur ve sürekliliği sağlandığında ise kalıcılık kazanır. Bu sayede toplumlarda zengin bir kültürel yapı oluşur. Kültür bir yandan birleştirici ve bütünleştirici gücü ile insanları birbiriyle kaynaştırırken diğer yandan her toplumun kendine ait bir kimlik oluşturmaya katkı sağlar (Aksaray ve Önal, 2023, s.91).

Bu kültür aktarımında birlikteliği sağlamak amacıyla ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin birçok yerinde toplantılar yapılmaktadır. Bu toplantıların yapıldığı mekân, içeriğinde bulunan paylaşım ve eğlenceler ise önem arz eder.

Halk eğlencelerinin kültürün korunmasında ve aktarılmasında, toplumsal düzenin devam ettirilmesinde, bireylerin eğitilmesinde ve dolayısıyla yetişkinliğe hazırlanması ile sosyal öz denetimin sağlanmasında önemli katkıları bulunmaktadır (Özdemir, 2005, s.16).

Türk kültürü içerisinde geçmişten bugüne köy odaları, önemli bir kurum olma hüviyetine sahiptir. Özellikle kırsal hayatta eğlence, toplanma, yas tutma gibi gündelik hayatın önemli davranış örüntüleri için kurgulanan bu mekânlar, aidiyetlik, sosyal kimlik, sosyalleşme gibi çok önemli sosyolojik işlevlere de sahiptir (Aksakal, 2019, s.304).

Köy odaları, umuma açık yerler veya misafirperver olan kişilerin tahsis ettiği mekânlar bu faaliyete ön ayak olur ve bu kültürel paylaşımın yapılmasına katkı sağlar.

Türkiye’de geleneksel sözlü kültürün taşıyıcısı ve bir eğlence biçimi olan geleneksel sohbet toplantıları, kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde, özellikle uzun kış gecelerinde belirli bir disiplin ve kurallar çerçevesinde insanların bir araya gelerek hoşça vakit geçirmelerini ve toplumsal dayanışmayı sağlayan sosyal organizasyonlar olarak değerlendirilir. Halk kültürümüzün bir parçası olan bu toplantılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'nde yer alır. Yörelere göre adlandırmaları, sayıları, yaş sınırı ve toplanma sıklıkları değişen erkek gruplarının, yılın özellikle kış aylarında ve rutinleşen bir periyotta belli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek sanal akrabalıklar kurdukları bu sosyal, kültürel ve ekonomik işlevli geleneksel toplantılar olarak tanımlanır (Aksaray ve Önal, 2023, s. 92).

Bu toplantılar, köklü bir geçmişe sahip olup UNESCO tarafından 15-19 Kasım 2010 tarihleri arasında Kenya/Nairobi’de düzenlenen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükümetlerarası V. Olağan Komite Toplantısı’nda "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi"ne kaydedilmiştir (Gitmez vd., 2011, s. 39).

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, Sıra Gecesi, Sıra Gezmesi, Sıra Odası, Harfane Gecesi, Gezek Sohbetleri, Oturak Âlemleri, Yaren Sohbetleri, Velime Geceleri ve Gaziantep Barak bölgesindeki Barak Odası sohbetleri gibi isimlerle bilinen toplantılar, topluluklar arasında ortak duygular, düşünceler ve ruh birliği oluşturmada büyük bir rol oynamaktadır. Bu toplantılar, aynı zamanda gelenek, görenek, edep ve

erkân gibi kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılması açısından önemli birer icra alanı sunmaktadır (Ekici, 2013: 119). Müzikal açıdan bakıldığında, bu etkinlikler bir konservatuar işlevi görmüş ve müziğe ilgi duyan bireyler, usta-çırak ilişkisiyle kendilerini geliştirmiştir. Eserler ve hikayeler, ağızdan ağıza aktarılmış ve bu ortamlarda günümüze ulaşmıştır.

Bu araştırmanın odak noktası, adlandırma farklılıkları göstermekle birlikte, diğer yörelerdeki geleneksel sohbet toplantılarının Erzurum'daki karşılığı olarak "Herfene Geceleri"ni incelemektir.

Herfene geceleri, bir arifhâne olarak işlev görmektedir; Arif insanların sohbet ettiği, bilginin paylaşıldığı ve gönül birlikteliğinin sağlandığı bir ortam sunmaktadır. Kış aylarında, özellikle tarım faaliyetlerinin yoğun olmadığı dönemlerde düzenlenen bu geceler, katılımcılarına topluluk içinde destek ve dayanışma olanağı tanımaktadır. Anlatılan hikayeler, paylaşılan yaşanmışlıklar ve gençlere verilen nasihatler, bu etkinliklerin eğitici ve kültürel boyutunu güçlendirmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, Erzurum kültürünün önemli bir parçası olan herfene gecelerini detaylı bir şekilde incelemek ve bu kültürel geleneğin müzikal, sosyal ve tarihsel boyutlarını ortaya koymayı ve Herfene gecelerinin kökenlerini, gelişimini ve günümüzdeki durumunu analiz ederek, bu etkinliklerin toplum üzerindeki etkilerini ve kültürel sürekliliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, Herfene gecelerinin Erzurum kültüründeki rolünü ve işlevini vurgulamanın yanı sıra, bu tür geleneklerin modern çağda nasıl korunabileceğine dair öneriler sunarak, hem yerel halkın kültürel kimliğine katkı sağlamak hem de akademik literatüre bu alanda özgün bir bakış açısı kazandırmak amacıyla önem arz etmektedir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynakları, veri toplama araçları ve veri analizi başlıkları altında bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, Herfene gecelerinin bir fenomen olarak ele alınması, herkes tarafından ayrıntılı bir şekilde ne olduklarının ve ne amaçla yapıldıklarının tam olarak kavranmadığı gerekçesiyle Olgubilim (Fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olguları incelemeye odaklanır. Bu olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. Günlük yaşantımızda bu olgularla farklı şekillerde karşılaşabiliriz. Ancak, bu tanışıklık, olguları tamamen anladığımız anlamına gelmez. Olgubilim, bize tamamen yabancı olmayan, ancak anlamını tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmak için uygun bir yöntem sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 72).

Araştırmanın Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını, Herfene geceleriyle ilgili Erzurum geleneklerini ve kültürü ile ilgili akademisyenler ve halkbilimcilerle yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Katılımcıların kimlikleri, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) kapsamında gizli tutulmuş ve katılımcılar K1, K2, K3 şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, Erzurum kültürü, gelenekleri ve Herfene geceleri ile ilgili kitaplar, dergiler, tezler ve makalelerdeki metinler incelenerek ve akademisyenler ile halkbilimcilerle yapılan görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

Verilerin analizi, Erzurum kültüründe Herfene gecelerinin amacı, müzikal unsurları, hangi mekânlarda gerçekleştirildiği ve bu etkinliklerin yapıldığı veya yapılmadığına dair görüşler üzerine nitel analizler yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde katılımcılara Erzurum yöresi özelinde Herfene geceleri ile ilgili yedi soru yöneltilmiş ve sorulara ilişkin cevaplar maddeler halinde sunulmuştur.

“Herfene gecelerinin yapılma amacı nedir?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Herfene gecelerinin temel amacı, Arif insanların sohbetlerinin yapıldığı, bilginin yüklendiği ve gönül birlikteliğinin sağlandığı bir toplanma ortamı oluşturmak, yani bir arifhane olmaktır. Kış geceleri, özellikle ekim biçim zamanlarının dışında köylerde yapılan bu geceler, insanların birbirlerine destek oldukları, kültürel değerleri ve bilgileri genç nesillere aktardıkları ortamlardır. Bu toplantılar sırasında hikayeler anlatılır, yaşanmışlıklar paylaşılır ve gençlere nasihatler verilir. Aynı zamanda türküler söylenir, oyunlar oynanır ve kültürel değerler aktarılır. Toplantılara katılan olgun ve toplumda saygı gören kişilerin yanında gençlerde yer alır ve bu sayede bir kültür aktarım köprüsü oluşur. Bu gecelerde yemek ve içmek önemli bir yer tutar, ancak asıl amaç yeme içme ve eğlence değildir. Toplumun bireyleri arasında gönül bağları kurmak, hal hatır sormak, dertleri ve sevinçleri paylaşmaktır.

K2: Eskiden, günümüzdeki sosyal yapı mevcut değildi; bu nedenle topluluklar, manevi anlamda dayanışma ve yardımlaşma amacı taşıyan herfene diye adlandırılan etkinlikler düzenlerdi. Bu etkinlikler, özellikle kıtlık dönemlerinde önemliydi. Kimi evlerde yemek pişerken, kimi evlerde pişmiyordu ve bu tür toplantılar sayesinde insanlar bir araya gelir, birbirlerine destek olurlardı. Erzurum'un eski evlerinin birbirine dayanması ve halk oyunlarının da benzer şekilde birbirine dayanarak oynanması, bu dayanışma ve yardımlaşma kültürünün bir yansımasıdır.

K3: Herfene, Türkiye'nin birçok yöresinde farklı adlarla karşımıza çıkan bir etkinliktir. İlk olarak, herfenenin "herif herif" yani erkek erkeğe oturulan, paylaşımı ve dayanışmayı ön plana çıkaran bir toplantı olduğunu söylemek mümkündür. Erzurum ve diğer yörelerde herfene veya farklı adlandırmalarla bilinen bu uygulamalar, paylaşım, dayanışma ve gönül birlikteliğini sağlama amacıyla yapılmaktadır.

“Herfene gecelerinde tercih edilen türküler ve müzikal unsurlar nelerdir?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Herfene gecelerinde tercih edilen türküler, yerel müzikal unsurların yoğun olduğu eserlerdir. Her yörenin kendi kültürel ve müzikal özelliklerine göre değişiklik gösterir. Örneğin, Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, makamsal yapılar içinde türküler dile getirilir. Bu gecelerde, köyde iyi türkü söyleyen, destan anlatan ve müzikal yönü güçlü olan kişiler bellidir ve görev alırlar. Bu kişiler, kına gecelerinde teneke ya da sini çalan kadınlar gibi topluluk içinde tanınır ve köy köy gezerek bu geleneği devam

ettirirler.

Türkülerin anonim ve dinamik yapısı, bu gecelerde de kendini gösterir. Bir kişi askerlik yaptığı yerde duyduğu bir türküyü kendi köyüne getirir ve zamanla bu türkü köyde benimsenir. Afyon'da duyulan bir türkü, Erzurum'da bir köyde popüler hale gelebilir. Türkülerin anonimliği, yerel makamsal unsurlarla harmanlanması ve kişinin yorumuyla format değiştirmesi, varyantların ortaya çıkmasına sebep olur.

K2: Eskiden Erzurum'da geleneksel olarak saz çalanlar yoktu; saz çalmak ve türkü söylemek genellikle âşıkların işiydi. Ancak Herfene gecelerinin daha şenlikli geçmesi için, sesi güzel olan kişilere türküler söylenirdi. Bu tür gecelerde ritim aletleriyle ritim tutularak oyunlar oynanırdı.

K3: Herfene gecelerinde asıl amaç türkü söylemek değil, kırsal alanlarda ve köylerde birlikteliği sağlamaktır. Yiyeceklerin ve içeceklerin kalabalık bir şekilde paylaşılması, samimiyet ve birlikteliği pekiştirir. Bu birliktelik sağlandığında, herfene gecelerine katılanlar arasında güzel sesli biri varsa, yöresel türküler söylenirdi. Türküler genellikle uzun havalarla başlar ve ardından ritmik türkülere geçilirdi.

“Herfene faslında türkü sıralaması var mıdır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Herfene faslında, türkülerin belirli bir sıralaması yoktur. Fakat genellikle fasıl, bir uzun hava ile başlar ve ardından türküler yavaş yavaş hareketlenir. En sonunda ise, hareketli türkülerle fasıl sona erer. Bu sıralama, dinleyicilerin ilgisini çekmek ve geceye ritmik bir akış kazandırmak amacıyla yapılır. Konserlerde de benzer bir sıralama uygulanır; başlangıçta yavaş ve duygusal eserler, sonunda ise daha hareketli ve coşkulu parçalar yer alır. Herfene gecelerinde, özellikle kısır gecelerinde, sıralamanın son bölümünde genellikle taklit oyunlar oynanır. Bu oyunlar, eğlenceli ve neşeli bir atmosfer oluşturur ve geceyi daha dinamik bir şekilde tamamlar.

K2: Söylenen türküler, genellikle ağırdan başlayarak hareketli türkülere doğru bir geçiş yapardı. Bu türküler, Erzurum yöresine ait türkülerini içerirdi.

K3: Herfene gecelerinde özel bir türkü sıralaması yoktur. Daha önce belirtildiği gibi, bu toplantılar esas olarak birlikteliği ve dayanışmayı sağlamak amacıyla düzenlenir.

“Herfene geceleri hangi mekânlarda yapılmaktadır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Herfene geceleri, köylerde ve şehirlerde farklı mekânlarda düzenlenir. Köylerde, genellikle her köyde bulunan "köy odası" veya "muhtar odası" gibi yerlerde toplanılır. Bu odalar, köyün sosyal ve kültürel faaliyetlerinin merkezi olarak kullanılır. Örneğin, dedem 17 yıl muhtarlık yapmış ve evlerinin bir odası muhtar odası olarak kullanılmaktaydı. Bu tür köy odaları, topluluk üyelerinin bir araya geldiği, sohbet ettiği ve kültürel etkinlikler düzenlediği yerlerdir.

Şehirlerde ise herfene geceleri, derneklerde veya ticari amaçla açılan ve oturulmaya müsait yerlerde yapılır. Derneklerde, genellikle herfene geceleri için özel bir bölüm tahsis edilir ve bu alanlarda toplanılır. Ticari mekânlar da bu tür etkinlikler için uygun olabilir ve topluluğun bir araya gelmesini sağlar.

K2: Herfene geceleri için belirli bir mekân yoktu; bu etkinlikler, evine misafir etmek isteyen ev sahibi tarafından müsait bir odanın tahsis edilmesiyle veya köylerde "köy odaları" olarak adlandırılan, biraz daha büyük odalarda gerçekleştirilirdi. Günümüzde her köyde büyük köy odaları bulunmaktadır ve bu tür toplantılar için uygun bir yapıya sahiptir.

K3: Herfene gecelerinin Erzurum'un köylerinde uygulandığını bilmekteyiz ve bu geceler, köylerde "köy odaları" olarak tabir edilen yerlerde yapılmaktaydı.

“Herfene gecelerinin öncesi ve sonrasında nasıl bir hazırlık yapılmaktadır? ayrıca davetliler neye göre belirlenmektedir?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Herfene gecelerinin hazırlıkları, geçmişte ve günümüzde farklı şekillerde yapılmaktadır. Eskiden, herfene gecelerine katılan herkes bir şeyler getirir veya etkinlik sırasında yiyecekler pişirilirdi. Bu hazırlıklar, özellikle kır eğlenceleri ve kır herfenelerinde piknik havasında yapılırdı. Katılımcılar, kendi hazırladıkları yiyecekleri getirir ve paylaşırdı.

Son zamanlarda ise, yiyecekler evde pişirilip getirilmektedir. Bir sonraki herfene gecesinde kimin ne getireceği kararlaştırılır veya bir kişi gönüllü olarak yiyecek ve içecek hazırlığını üstlenebilir. Bu hazırlıklar, gönüllülük esasına dayanır ve katılımcılar arasında dayanışmayı artırır.

Hazırlık sürecinde, kimin katılacağı ve hangi yiyeceklerin getirileceği belirlenir. Köylerde, bu tür organizasyonlar genellikle sözlü olarak yapılır ve katılımcılar birbirine haber verir. Mahallede yaşayan herkes, bu davete katılabilir ve misafirler de davet edilebilir.

K2: Herfene gecesinin yapılacağı zaman köy halkı tarafından belirlenir ve kimin ne yiyecek içecek getireceğine karar verilirdi. Maddi durumu iyi olan kişiler, tüm giderleri kendileri üstlenebilirdi. Davetliler, çocuktan gence, gençten yaşlıya kadar o mahallede veya köyde bulunan herkeste. Özellikle çocuklar, bu etkinliklere büyük ilgi gösterirdi. Herfene gecelerinde hikayeler anlatılır, destanlar söylenirdi.

K3: Herfene gecelerinden önce ve sonra bir takım hazırlıklar yapılmaktadır. Herfeneye katılacak katılımcılardan, yanlarında getirecekleri yiyecek ve içecekler istenirdi. Bu yiyecek ve içecekler, katılımcıların maddi durumunu sarsmayacak şekilde belirlenirdi. Herfene gecelerinin yapıldığı mahalle veya köyde, yediden yetmiş herkesin katılması olağandı.

“Herfene geceleri günümüzde hangi sıklıkta yapılmaktadır? eğer yapılmadığını ya da nadir olarak yapıldığını düşünüyorsanız bu durumu hangi sebeplere bağlıyorsunuz? sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Günümüzde herfene gecelerinin sıkça yapıldığı kanaatinde değilim. Bu etkinlikler, özellikle şehir ve ilçelere uzak, yüksek rakımlı köylerde yapılabilir. Ancak köy nüfusunun azalması ve kırsal alanlardaki yaşamın zayıflaması nedeniyle herfene geceleri de azalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yüzde sekseni köylerde yaşarken, günümüzde bu oran tersine dönmüş ve köylerde yaşayan nüfus yüzde yirmilere düşmüştür. Bu durum, köy kültürünün ve geleneklerinin yaşatılmasını zorlaştırmıştır.

K2: Türkiye'nin hemen her yerinde olduğu gibi, Erzurum'da da köylerden göçler yaşanmıştır. Genç nüfusun köylerden göç etmesi nedeniyle Herfene geceleri, günümüzde eskisi gibi her yıl düzenlenmemektedir. Ancak şehir dışından misafir gelmesi durumunda bu toplantılar tertip

edilmektedir. Maalesef günümüzde Herfene gecelerinin geleneksel düzenliliği kalmamıştır.

K3: Herfene gecelerinin günümüzde neredeyse hiç yapılmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu geceler köylerde ve kırsal kesimlerde düzenlendiği için köylerdeki göçlerin etkisiyle insan nüfusunun, özellikle genç nüfusun azalması nedeniyle bu faaliyetler artık yapılmamaktadır.

“Herfene gecelerini günümüzde tekrar faaliyete geçirmek için neler yapılmalıdır?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular

K1: Kırsal nüfusun azalması ve köylerdeki sosyal yaşamın zayıflaması, insanları bu gelenekleri şehirlere taşımaya yönlendirmiştir. İstanbul gibi büyük şehirlerde köy dernekleri bu gelenekleri yaşatmaya çalışsa da, şehir yaşamının etkisiyle bu etkinlikler orijinallliğini yitirmeye başlamıştır. Ayrıca, bu etkinliklerde yerel türkülerin yanı sıra, sosyal medyada ve televizyonda duyulan veya etkinliğin yapıldığı ilin türkülerinin de seslendirilmesi, değişim ve dönüşümü beraberinde getirmektedir.

Herfene gecelerini günümüzde tekrar faaliyete geçirmek oldukça zordur. Kırsal bölgelerde ve köylerde yaşayan insan sayısı azalmış ve bu bölgelerde kalan insanlar genellikle yaşlı nüfusu oluşturmaktadır. Bu nedenle, herfene gecelerini yeniden canlandırmak, gündeme almak ve eski samimiyetini yakalamak oldukça zor bir süreçtir. Kırsal bölgelerdeki nüfusun azalması ve geleneksel kültürlerin modernleşme karşısında zayıflaması, bu etkinliklerin yeniden faaliyete geçirilmesini güçleştirmektedir. Mahalli kültürlerin yok olma süreci, herfene gecelerinin de orijinallliğini kaybetmesine yol açmıştır.

K2: Radyo ve televizyonun olmadığı zamanlarda, Herfene geceleri gibi faaliyetler halk için önemli bir eğlence ve sosyal etkileşim kaynağıydı. Ancak, teknoloji çağında yaşıyoruz ve bu tür toplantılar artık insanlara eskisi kadar zevk vermiyor. Dolayısıyla, Herfene gecelerinin eskisi gibi faal olamayacağı kanaatindeyim. Büyük şehirlerde Erzurum dernekleri, Herfene gecelerini bir gelenek olarak yaşatmaya çalışıyorlar, fakat tabiri caizse bu geceler suni bir şekilde düzenleniyor ve eski toplantıların sıcaklığı, samimiyeti ve paylaşımcılığı bulunmuyor.

K3: Herfene gecelerini günümüzde tekrar faaliyete geçirmek için çaba gösterilebilir; ancak bu gecelerin eski samimiyetini ve birlik-beraberlik ruhunu yakalayamayacağı kanaatindeyim. Çünkü herfene gecelerinin eski durumu kalmamıştır ve günümüzde insanlar farklı faaliyetlere yönelmiştir.

Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgular bağlamındaki sonuçlar aşağıdaki gibidir;

Herfene gecelerinin temel amacı, toplumsal dayanışmayı ve kültürel aktarımı sağlamak olarak belirlenmiştir. Katılımcıların görüşlerine göre herfene, yalnızca bir eğlence veya yemek paylaşımı etkinliği olmaktan öte, manevi bir buluşma ve öğrenme platformu olarak işlev görmektedir.

Herfene gecelerinde tercih edilen türküler ve müzikal unsurlar, bu etkinliklerin toplumsal ve kültürel yapısını yansıtarak birer önemli öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular, herfene gecelerindeki müzikal pratiklerin yerel özellikler ve kültürel bağlamlarla nasıl şekillendiğini söylenmektedir.

Herfene faslında türkü sıralamasıyla ilgili elde edilen bulgular, bu etkinliklerin yapısal ve müzikal düzenlemelerini yansıtmaktadır. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda; herfene gecelerinde türkü

sıralaması genellikle serbest bir düzenlemeye sahiptir. Ancak, genellikle uzun havalarla başlayan ve hareketli türkülerle sona eren bir yapı tercih edilmektedir.

Herfene gecelerinin mekânları hakkında sonuç olarak; Herfene geceleri çeşitli mekânlarda düzenlenebilir. Köylerde genellikle köy odaları veya muhtar odaları kullanılırken, şehirlerde dernekler ve ticari mekânlar bu tür etkinlikler için uygun alanlar olarak işlev görmektedir.

Herfene gecelerinin organizasyonunda yapılan hazırlıklar, topluluk üyelerinin katkıları ve gönüllülük esasına dayanmaktadır. Davetliler, köyde veya mahallede yaşayan herkes olabilmekte ve etkinliklerin her yaş grubundan bireyler tarafından desteklenmesi sağlanmaktadır.

Herfene geceleri günümüzde eski sıklığında ve düzenliliğinde yapılmamaktadır. Köy nüfusunun azalması, gençlerin şehir merkezlerine göç etmesi ve kırsal yaşamın zayıflaması, bu etkinliklerin nadiren yapılmasına ve geleneksel düzenliliğin kaybolmasına neden olmuştur. Geleneksel herfene gecelerinin devamlılığı için bu toplumsal değişikliklere rağmen, köy kültürünü yaşatmayı hedefleyen çabalar gerektiği görülmektedir.

Herfene gecelerinin günümüzde tekrar faaliyete geçirilmesi, kırsal nüfusun azalması, teknolojik değişim, modern eğlence anlayışı ve geleneklerin dönüşümü gibi faktörler nedeniyle zorlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel Herfene gecelerinin yeniden canlandırılması için, bu zorlukların aşılması ve eski samimiyetin yeniden sağlanması gerekmektedir. Ancak, mevcut toplumsal ve kültürel değişiklikler bu sürecin oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Kaynakça

- Aksakal, E., (2019). *Türk Kültüründe Eril Mekân Örneği; Köy Odaları*. Folklor/Edebiyat 98, 291-308.
- Ekici, S., (2013). *Gaziantep ve Barak Müzik Kültürü Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Gitmez, Ş., Erkmen, S. E., ve Aydın, S., (2011). *Türkiye-somut olmayan kültürel miras çalışmaları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Önal, G. F., & Aksaray, A. E., (2023). *Geleneksel sohbet toplantıları ve icra edilen eserlerin makam-usûl analizi*. Mecmua(16), 90-125.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

18. Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Haritaların Değerlendirilmesi¹

Sezai ÖZTAŞ² & Gökür ÇİĞAL³

APA: Öztaş, S. & Çiğal, G. (2024). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Haritaların Değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 267-285. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980436>

Öz

Tarih öğretiminde, öğretimi materyaller ile desteklemek son derece önemlidir. Özellikle konuyla ilgili görseller ile desteklenen bir öğrenme, öğrencilerin daha kolay kavrayabilmelerine yardımcı olmaktadır. Tarihin bir parçası olan geçmişte yaşanan olaylar ve olgular bir mekânsal çevre üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden tarih dersi mekânın ön planda olduğu bir derstir. Mekânın öğrenciler tarafından algılanması, öğrencilerin tarihi olayları ve olguları doğru değerlendirebilmesinde önemlidir. Zaman ve mekân birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Mekân algısının öğretilmediği bir konu öğrenciler üzerinde ezberden öteye gidememektedir. Bu yüzden harita okuyabilme ve haritayı yorumlayabilme tarih eğitimi sürecinde öğrencilere kazandırılması gereken bir beceridir. Mekânı algılama becerisinin ders kitabındaki haritalar sayesinde öğrencilere kazandırılabilmesi önemlidir. Tarih ders kitaplarında yer alan haritalar; öğrencilerin, olayların geçtiği coğrafyayı fark edebilmelerini ve tarihi olayları somutlaştırabilmelerini sağlamada yardımcı olabilmektedir. Bu anlamda ders kitabındaki haritalar, mekânı algılama becerisi konusunda son derece önemli bir araçtır. Araştırmanın amacı İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabı'nda yer alan haritaların incelenmesidir. Bu çerçevede İlke Yayınevine ait Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabı'ndaki haritaların; ünitelere göre dağılımları, başlık, alt başlık, lejant, yön işaretleri ve konu ile olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. İncelenen Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabı'nda 17 harita olduğu tespit edilmiştir. İlgili ders kitabındaki haritaların bazılarının kazanımları tam olarak olarak yansıtmadığı sonucuna varılmıştır. Haritaların etkinliği konusunda bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarih, tarih eğitimi, tarih ders kitabı, harita, mekân algısı

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 29.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980436>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Assoc. Prof. Tekirdağ Namık Kemal

University, Faculty of Science and Literature, Department of History (Tekirdağ, Türkiye), **eposta:** soztas@nku.edu.tr,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1742-4200>, **ROR ID:** <https://ror.org/01aomk874>, **ISNI:** [0000 0004 0369](https://orcid.org/0000-0004-0369-8053)

Crossref Funder ID: [501100019863](https://orcid.org/0000-0001-9914-1406)

³ Öğretmen, MEB / MNE (Tekirdağ), **eposta:** gknr22@outlook.com, **ORCID ID:** [https://orcid.org/0009-0001-9914-](https://orcid.org/0009-0001-9914-1406)

[1406](https://orcid.org/0009-0001-9914-1406), **ROR ID:** <https://ror.org/0oiga9g46>, **ISNI:** [0000 0004 5896 2261](https://orcid.org/0000-0004-5896-2261) **Crossref Funder ID:** [501100013898](https://orcid.org/0000-0004-5896-2261)

Evaluation of Maps Used in Secondary Education 10th Grade History Textbook⁴

Abstract

In history teaching, it is extremely important to support teaching with materials. In particular, learning supported by visuals related to the subject helps students to comprehend more easily. The events and phenomena in the past, which are part of history, took place in a spatial environment. Therefore, history is a course in which space is at the forefront. The perception of space by students is important for students to evaluate historical events and phenomena correctly. Time and space are inseparable. A subject in which the perception of space is not taught cannot go beyond memorization. Therefore, the ability to read and interpret maps is a skill that students should acquire in the history education process. It is important that students can gain the ability to perceive space through the maps in the textbooks. Maps in history textbooks can help students to realize the geography where the events took place and to concretize historical events. In this sense, maps in the textbooks are an extremely important tool in terms of space perception skills. The aim of this study is to analyze the maps in the Secondary Education 10th Grade History Textbook published by İlke Publishing House. In this framework, the distribution of the maps in the Secondary Education 10th Grade History Textbook of İlke Publishing House according to the units, title, sub-title, legend, direction signs and their relationship with the subject were tried to be analyzed. Document analysis method was used in this research. It was determined that there were 17 maps in the Secondary Education 10th Grade History Textbook. It was concluded that some of the maps in the relevant textbook did not fully reflect the acquisition. An evaluation was made about the effectiveness of the maps.

Keywords: History, history education, history textbook, map, perception of space

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 29.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980436>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1.Giriş

Tarih ve coğrafya birbirleriyle ilişkili ve birbirini destekleyen pozitif bilimlerdir. Coğrafya için gerekli olan haritalar, tarih için de gereklidir. Haritalar, tarihi bir olayın nerede gerçekleştiğini gösterir ve tarihi kaynaklara yardımcı olur. Ayrıca haritalar, tarihi bilginin tutarlı ve anlamlı olup olmadığını göstermekle birlikte coğrafyanın, siyasetin, ekonominin ve kültürün tarihsel değişim sürecini göstermekte; tarihi olayların, hangi bölgeleri etkilediğini ve bunların sonuçlarını görsel bir şekilde bizlere sunmaktadır.

Tarihin bir parçası olan geçmişte yaşanan olaylar ve olgular bir mekânsal çevre üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden tarih dersi mekânın ön planda olduğu bir derstir. Mekânın öğrenciler tarafından algılanması, öğrencilerin tarihi olayları ve olguları doğru değerlendirebilmesinde önemlidir. Zaman ve mekân birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Zaman ve mekân kavramı göz ardı edilerek anlatılan bir konunun içi boş kalmakta ve ezberlemekten öteye geçmemektedir. Bu yüzden tarih dersi birçok öğrenci için ezberlenmesi gereken bir ders olarak değerlendirilir. Ezberlemenin ötesine geçebilmenin yollarından biri görselleri iyi seçilmiş ve mekâna ilişkin bilgileri aktarabilen haritaların ders esnasında kullanılmasıdır.

Tarihi olaylar haritalar ile somutlaştırıldığında daha akılcı bir öğrenme gerçekleştirilebilir. Herhangi bir savaşın anlatıldığı bir konuda savaşın yapıldığı coğrafyayı bilmeyen öğrenciler savaşın gidişatını ve sonuçlarını iyi değerlendiremez ve ilgili ders ezberden öteye geçemez. Tarih dersinde ele alınan devletlerin haritalar üzerinde gelişimi ve sınırlarının gösterilmesi, devletin bulunduğu coğrafi yere göre denizelliği/karasallığı, stratejik bir yerde olup olmadığı ve sınır komşularını gören bir öğrenci devletin durumunu analiz edebilir. Böylece edindiği bilgileri buna göre değerlendirebilir ve anlamlandırabilir. Haritalar tarihin her döneminin öğretiminde kullanılacak materyallerdir.

Haritalar okullarda geçmişten günümüze kadar kullanılan en etkin araçlardan bir tanesidir. Tarih derslerinde hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin haritayı aktif bir şekilde kullanmalarına ilişkin birçok çalışma vardır (Akengin, 2015; Balkan, 2007; Buğdaycı, 2012; Demiralp; 2006; Duman, 2011; Gökten, 2019; Kaymakçı, 2015; Kuşoğlu, 2003; Öztürk, 2011; Şengül Bircan ve Safran, 2013; Ünal ve Ünal, 2012; Yazıcı ve Özdemir, 2016; Zaman, Günel ve Zaman, 2011).

Ortaöğretim 10. sınıf tarih kazanımları ve alt başlıkları incelendiğinde bu düzeyde verilmesi gereken temel kazanımlar harita bilgisi ile doğrudan ilişki içerisinde olmalıdır. Harita kullanımı olmadan öğretilen bir kazanımın ortaöğretim 10. sınıf tarih dersi için kalıcılığının mümkün olmayacağı söylenebilir. Ayrıca bu haritaların öğrencilerin rahat anlayabilmesi ve öğrencilerin meraklarını üst seviyeye yükseltmesini sağlaması gerekmektedir. Haritalar tarih dersinde verimliliği artırmanın en etkili yollarından biridir. Harita üzerinden ders anlatımı ve haritanın rahat değerlendirilebilir olması geçmiş olayları öğrencilerin daha iyi anlamasını, yorumlamasını, analiz edebilmesini sağlamaktadır. Tarih ders kitaplarında kullanılan haritaların, karmaşıklıktan uzak, yorumlaması kolay anlaşılabilir olması gerekmektedir.

Araştırmanın amacı İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabı'nda yer alan haritaların incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Ortaöğretim Tarih Dersi (9. 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı 10. Sınıf kısmında harita kullanımına ne ölçüde yer verilmiştir?

- İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında yer alan haritaların ünitelere göre dağılımları nasıldır?
- İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında yer alan haritaların ünite adı, konu başlıkları, alt başlıkları ve harita adları nelerdir?
- İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında yer alan haritaların görsellikleri ve konu ile ilişkisi nasıldır?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama aracına, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, “*araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir.*” (Sak, Sak, Şendil ve Nas, 2021, s. 228). Bu yöntem, nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama ve aynı zamanda veri analiz yöntemidir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu İlke Yayınevi tarafından yayınlanan 2023-2024 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde okutulan Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf Ders Kitabı oluşturmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak İlke Yayınevi tarafından yayınlanan ve 2018-2019 yılından itibaren ders kitabı olarak okutulan Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf Ders Kitabı (Yılmaz, 2019) kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

İlgili kitap doküman analizine tabi tutulmuştur. Veriler toplandıktan sonra içerikleri değerlendirilmiş ve ilgili ders kitabının içerisinde yer alan haritaların; ünitelere göre dağılımları, başlık, alt başlık, lejant, yön işaretleri ve konu ile olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler çalışmanın amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı 10. Sınıf kısmında harita kullanımına ne ölçüde yer verilmiştir?

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı incelendiğinde; 10. Sınıf Tarih dersinin 1. Ünitesi olan “*Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi*” ünitesindeki birinci kazanım için harita kullanımına ilişkin şu açıklamaya yer verilmiştir:

10.1.1. Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Saltuklular Beyliği’nin kurulması (1072), Danişmentliler Beyliği’nin

kurulması (1080), Mengücekliler Beyliği'nin kurulması (1080), Çaka Beyliği'nin kurulması (1081), Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), Çaka Beyliği'nin yıkılması (1093), I. Haçlı Seferi (1096-1099), Artuklular Beyliği'nin kurulması (1102), Katvan Muharebesi (1141), II. Haçlı Seferi (1147-1149), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Eyyubiler Devleti'nin kurulması (1174), Miryokefalon Muharebesi (1176), Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması (1178), III. Haçlı Seferi (1189-1192), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), Saltuklular Beyliği'nin yıkılması (1202), IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması (1227), Mengücekliler Beyliği'nin yıkılması (1228), Yassıçemen Muharebesi (1230), Artuklular Beyliği'nin yıkılması (1231), Bâbailer Ayaklanması (1240), Köseadağ Muharebesi (1243), Eyyubiler Devleti'nin yıkılması (1250), Memlûklular Devleti'nin kurulması (1250), Ayn-ı Calut Muharebesi (1260), Haçlı Seferleri'nin sona ermesi (1270), Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi (1277) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1308) verilir. (MEB, 2018, s. 29).

10. Sınıf Tarih dersinin 1. Ünitesi olan “*Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si*” ünitesindeki beşinci kazanım için harita kullanımına ilişkin şu açıklamaya yer verilmiştir:

10.1.5. İslam dünyasının korunması bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti'nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

Konu işlenirken ilgili haçlı seferinin güzergâhı, tarih aralığı, tarafları, komutanları (Selahaddin Eyyubi vurgulanmak üzere) harita/haritalar üzerinde gösterilir. (MEB, 2018, s. 30).

10. Sınıf Tarih dersinin 2. Ünitesi olan “*Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*” ünitesindeki birinci kazanım için harita kullanımına ilişkin şu açıklamaya yer verilmiştir:

10.2.1. 1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Koyunhisar Muharebesi (1302), Bursa'nın Fethi (1326), Palekanon Muharebesi (1329), İznik'in Fethi (1331), İzmit'in Fethi (1337), Karesi Beyliği'nin alınması (1345), Çimpe Kalesi'nin alınması (1353), Edirne'nin Fethi (1363), Çirmen Muharebesi (1371), I. Kosova Muharebesi (1389), Niğbolu Muharebesi (1396), Ankara Savaşı (1402), Fetret Devri (1402-1413), Varna Muharebesi (1444) ve II. Kosova Muharebesi (1448) verilir. (MEB, 2018, s. 29).

b) On üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu'daki ve çevresindeki jeopolitik durum açıklanır.

10. Sınıf Tarih dersinin 5. Ünitesi olan “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” ünitesindeki birinci kazanım için harita kullanımına ilişkin şu açıklamaya yer verilmiştir:

10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak İstanbul'un Fethi (1453), Sırbistan'ın alınması (1454), Amasra'nın alınması (1459), Mora'nın alınması (1460), Sinop ve Trabzon'un alınması (1461), Eflâk'ın alınması (1462), Bosna ve Hersek'in alınması (1463), Venedik ile mücadele (1463-1479), Otlukbeli Muharebesi (1473), Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi (1474), Kırım'ın Fethi (1475), Boğdan'ın alınması (1476), Arnavutluk'un alınması (1479), İtalya Seferi (1480), Cem Sultan Olayı (1481-1495), İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi (1492), Şahkulu İsyanı (1511), Çaldıran Muharebesi (1514), Turnadağ Muharebesi (1515), Mercidabık Muharebesi (1516) ve Ridaniye Muharebesi (1517) verilir. (MEB, 2018, s. 32).

10. Sınıf Tarih dersinin 5. Ünitesi olan “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” ünitesindeki dördüncü kazanım için harita kullanımına ilişkin şu açıklamaya yer verilmiştir:

10.5.4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Belgrad'ın Fethi (1521), Rodos'un Fethi (1522), Mohaç Muharebesi (1526), Babür İmparatorluğu'nun kurulması (1526), Barbaros Hayrettin'in Cezayir'e hâkim olması (1529), I. Viyana Kuşatması (1529), İstanbul Antlaşması (1533), Cezayir'in alınması (1533), İrayken Muharebesi (1534), Fransa'ya kapitülasyon verilmesi (1535), Preveze Deniz Savaşı (1538), Hint Deniz Seferleri (1538-1553), Trablusgarp'ın Fethi (1551), Tebriz'in alınması (1548), Nahçıvan'ın alınması

(1553), Amasya Antlaşması (1555), Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması (1555), Augsburg Barışı (1555), Cerbe Deniz Savaşı (1560), Zigetvar Seferi (1566), Sakız Adası'nın alınması (1566), Yemen'in alınması (1568), Kıbrıs'ın Fethi (1571), İnebahtı Deniz Savaşı (1571), Tunus'un Fethi (1574), Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması (1578) ve Ferhat Paşa Antlaşması (1590) verilir.” (MEB, 2018, s. 33).

İlke Yayınevi Tarafından Yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımları Nasıldır?

İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan haritaların ünitelere göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İlke Yayınevi Tarafından Yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımları

Ünite Numarası ve Ünite Adı	Harita Sayısı
Ünite: Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si	5
Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	4
Ünite: Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	-
Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	-
Ünite: Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	8
Ünite: Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	-
Ünite: Klasik Çağ’da Osmanlı Toplum Düzeni	-
Toplam	17

Ortaöğretim 10. Sınıf İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih ders kitabında I. Ünite olan “*Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si*” ünitesinde 5 harita, II. Ünite olan “*Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*” ünitesinde 4 harita ve V. Ünite olan “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” ünitesinde ise 8 harita yer alırken diğer ünitelerde ise haritaya yer verilmediği tespit edilmiştir. İlgili kitapta 17 adet haritaya yer verildiği görülmüştür.

İlke Yayınevi Tarafından Yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünite Adı, Konu Başlıkları, Alt Başlıkları ve Harita Adları Nelerdir?

İlke Yayınevi tarafından yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında yer alan haritaların ünite adı, konu başlıkları alt başlıklar ve harita adları dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İlke Yayınevi Tarafından Yayınlanan Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünite Adı, Konu Başlıkları, Alt Başlıkları ve Harita Adı

Ünite	Konu	Alt Başlık	Harita Adı
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si	XI.-XIV. Yüzyıllar Arası Anadolu’nun Genel Durumu	-	XI.-XIV. Yüzyıllar Arası Anadolu’nun Genel Durumu
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si	XI.-XIV. Yüzyıllar Arası Anadolu’nun Genel Durumu	Ekonomik Hayat	Türkiye Selçuklu Dönemi’nde Anadolu’daki

Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye	Haçlı Seferleri ve Sonuçları	Haçlı Seferleri ve Sonuçları	Ticaret yolları Haçlı Seferleri
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye	Anadolu'da Moğol Tehlikesi	Anadolu'da Moğol Tehlikesi	Türk- Moğol Mücadelesi
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye	Moğol İstilasının Sonrası Anadolu'nun Toplumsal ve Siyasi Durumu	Moğol İstilasının Sonrası Anadolu'nun Toplumsal ve Siyasi Durumu	XIV. Yüzyıl Başlarında Anadolu'da Kurulan Türk Beylikleri
Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	Beylikten Devlete	Aşiretten Beyliğe	1345'te Osmanlı Devleti Sınırları
Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	Anadolu'da Türk Siyasi Birliği Sağlanıyor	Anadolu'da Türk Siyasi Birliği Sağlanıyor	Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Anadolu Sınırları
Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	Fetret Dönemi 1402-1413	Fetret Dönemi 1402-1413	Ankara Savaşı Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Sınırları
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Dünya Gücü Osmanlı 1453-1595	Dünya Gücü Osmanlı 1453-1595	1453-1516 Yılları Arası Osmanlı Sınırları
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	İstanbul'un Fethi ve Sonuçları	İstanbul'un Fethi ve Sonuçları	Feth-i Mübin
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	İstanbul'un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar	İstanbul'un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar	İstanbul'u Kuşatma Planı
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Osmanlı Memlûk İlişkileri	Osmanlı Memlûk İlişkileri	1520'de Osmanlı Sınırları
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	1520-1595 Yılları Arası Osmanlı Siyasi Faaliyetleri	1520-1595 Yılları Arası Osmanlı Siyasi Faaliyetleri	1520-1595 Yılları Arası Osmanlı Siyasi Faaliyetleri
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomik Politikaları	XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomik Politikaları	Osmanlı Ticaret Yolları
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Coğrafi Keşifler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri	Coğrafi Keşifler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri	Coğrafi Keşifler
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Osmanlı Devleti'nin Düzenlediği Hint Deniz Seferleri	Osmanlı Devleti'nin Düzenlediği Hint Deniz Seferleri	Hint Deniz Seferleri 1538-1553

İlke Yayınevi Tarafından Yayımlanan 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Görsellikleri ve

Konuyla İlişkisi Nasıldır?

İlke Yayınevi Tarafından Yayımlanan 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Görsellikleri ve Konuyla İlişkisi

Şekil 1. Harita 1.1: 1071-1308 Yılları Arasında Anadolu'nun Genel Durumu

10. Sınıf tarih ders kitabınının 12. sayfasında, 1. Ünitesi olan “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi” ünitesinde yer alan Şekil 1. Harita 1.1’de, XI-XIV. yüzyılları arası Anadolu’daki siyasi gelişmeleri kapsamaktadır. Şekil 1 Harita 1.1. incelendiğinde, Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurulduğu yıllarda Anadolu’daki çağdaş devletlerin gösterildiği görülmektedir. Harita üzerinde Anadolu coğrafyasında yaşayan diğer devletlerin ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin sınır komşularına da yer verilmiş, ancak bu devletlerin siyasi sınırları gösterilmemiştir. İlgili harita 1071-1308 yıllarını kapsamakta olup, harita üzerinde Malazgirt Savaşı’nda gösterilmiş olmasına rağmen konu anlatımında yer alan siyasi gelişmeler kısmında Malazgirt Savaşı’na yer verilmemiştir. Ayrıca haritada yön işareti de bulunmamaktadır.

Şekil 2. Harita 1.2: Türkiye Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'daki Ticaret Yolları

10. Sınıf tarih ders kitabının 28. sayfasında, 1. Ünite içerisinde “*Ekonomik Hayat*” alt başlığında yer alan haritada, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ticaret yolları, yerleşim yerleri ve kervansarayları gösterilmiştir. Kervansaray olarak belirlenen şekillerin haritanın sağ alt köşesinde yeşil renkli gösterildiği, yerleşim yerlerinin ise siyah nokta ile gösterildiği görülmektedir. Bu ticaret yollarının hepsi kırmızı renk ile gösterilmiş olup yolların önem derecesi gösterilmemiştir. Ana ticaret yolları ve ikinci derecedeki ticaret yollarının gösterilmesi haritayı daha anlaşılır hale getirebilirdi. Ayrıca ticaret yollarının oluşmasında coğrafi etkenleri de açıklayabilmek adına bu harita, fiziki özellikleri de gösteren bir harita olsaydı konunun aktarılmasını daha da kolaylaştırabilirdi. Ayrıca haritada yön işareti de bulunmamaktadır.

Şekil 3. Harita 1.3: Haçlı Seferleri

10. Sınıf tarih ders kitabının 35. sayfasında 1. Ünite içerisinde “*Haçlı Seferleri ve Sonuçları*” alt

başlığında yer alan haritada, Haçlı Seferleri gösterilmiştir. Şekil 3. Harita 1.3'te lejant kısmında Haçlı Seferlerinin yol güzergahları renkli verilmiştir. 3. Haçlı Seferi ve 6. Haçlı Seferi yol güzergahlarının her biri yeşil renktedir. Bu durum harita üzerinde belirtilen seferlerden hangisinin 3. Haçlı Seferi hangisinin 6. Haçlı Seferi olduğunu anlamayı zorlaştırmaktadır. Yol varyantlarının gösterildiği haritalarda kullanılan renklerin hepsinin birbirinden farklı renkte olması gerekmektedir. Konu anlatım kısmında yer alan Bizans İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi sınırları Şekil 3. Harita 1.3'te belirtilmemiştir. Bu devletlerin siyasi sınırları harita üzerinde gösterilmesi uygun olurdu. Ayrıca haritada yön işareti de kullanılmamıştır.

Şekil 4. Harita 1.4: Türk-Moğol Mücadelesi

10. Sınıf tarih ders kitabının 37. Sayfasında, 1. Ünite içerisinde "Anadolu'da Moğol Tehlikesi" alt başlığında yer alan etkinlik kısmında Şekil 4. Harita 1.4'te X-XIII. yüzyıllarda Moğol İmparatorluğu'nun sınırları gösterilmektedir. Etkinlik içerisinde anlatılan konu, Cengiz Han tarafından Moğol İmparatorluğu'nun kurulduğu, Harezm bölgesinin büyük bir kısmını ele geçirdiği, bir süre sonra da tüm Kafkasya, Rusya ve Anadolu'ya Moğolların hâkim olduğundan söz edilmektedir. Şekil 4. Harita 1.4., Şekil 5. Harita 1.5.'teki konuyu somutlaştırmak adına verilmiştir. Şekil 4. Harita 1.4.'te yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 5. Harita 1.5: XIV. Yüzyıl Başlarında Anadolu'da Kurulan Türk Beylikleri

10. Sınıf tarih ders kitabının 40. sayfasında, 1. Ünite içerisinde "Moğol İstilasının Sonrası Anadolu'nun

Siyasi ve Toplumsal Durumu” alt başlığında yer alan haritada, XIV. yüzyıl başlarında Anadolu’da kurulan Türk Beylikleri (İkinci Beylikler) gösterilmektedir. Fakat Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra kurulan bazı beyliklere (Canikoğulları, Tekeoğulları vb.) metinde ve Şekil 5. Harita 1.5’te yer verilmemiştir. Ayrıca lejant ve yön işareti de kullanılmamıştır.

Şekil 6. Harita 2.1: 1302-1453 Yılları Arasında Osmanlı Devleti

10. Sınıf tarih kitabının 46. sayfasında, 2. Ünite olan “*Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*” içerisinde “*Aşiretten Beyliğe*” alt başlığında yer alan Şekil 6. Harita 2.1’de, 1302-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin sınırları gösterilmektedir. Osmanlı Devleti’nin batı ve doğudaki sınır komşuları harita üzerinde gösterilmiş ve lejant ile desteklenmiştir. Tarih aralığı uzun bir dönemi kapsadığı için kronolojik olarak haritayı yorumlamak zorlaşmaktadır. Konu anlatım kısmında yer alan siyasi gelişmelerde Çirmen Muharebesi’ne (1371) yer verilmiştir. Ancak konu anlatım kısmında yer verilmiş olmasına rağmen Çirmen Muharebesi (1371) ilgili harita üzerinde gösterilmemiştir. Haritada yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 7. Harita 2.2: 1345’te Osmanlı Devleti Sınırları

10. Sınıf tarih kitabının 55. Sayfasında, 2. Ünite içerisinde “Osmanlı- Bizans İlişkileri” alt başlığında yer alan haritada, Orhan Bey döneminde yapılan siyasi gelişmeler metin içerisinde aktarılmıştır. Bursa’nın fethedilmesiyle beraber başkent oluşu, Kocaeli Yarımadası’nın fethedilmesi, İstanbul Boğazı’na doğru ilerleyiş ve İznik tekfuru ile yapılan Palekanon Savaşı’ndan (1329) söz edilmiştir. Palekanon Savaşı’na konu anlatım kısmında yer verilmiş olmasına rağmen, harita üzerinde Palekanon Savaşı’nın yeri gösterilmemiştir. Osmanlı Devleti’nin doğu, batı ve güney komşularının belirtilmesinde yön işareti önemli olmasına rağmen haritada kullanılmadığı görülmüştür. Haritada lejant da kullanılmamıştır.

Şekil 8. Harita 2.3: Yıldırım Bayezid Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin Anadolu Sınırları

10. Sınıf tarih ders kitabının 65. sayfasında, 2. Ünite içerisinde “Anadolu’da Türk Siyasi Birliği Sağlamıyor” alt başlığında yer alan Şekil 8. Harita 2.3’te, Yıldırım Bayezid Dönemi’nde, Osmanlı Devleti’nin Anadolu sınırları gösterilmektedir. Konu anlatım kısmında Yıldırım Beyazid’in Anadolu’da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik çalışmalarında, Karamanoğulları, Aydınöğulları, Menteşeoğulları, Saruhanöğulları, Candaroğulları (Kastamonu kolu) ve Eretna beyliklerini Osmanlı topraklarına kattığı anlatılmaktadır. İlgili haritada lejant ve ölçek kullanılmış, yön işareti ise kullanılmamıştır.

Şekil 9. Harita 2.4: Ankara Savaşı Sonrasında Osmanlı Devlet'inin Sınırları

10. Sınıf tarih ders kitabının 67. sayfasında 2. Ünite'nin içerisinde "Fetret Dönemi (1402-1413)" alt başlığında yer alan Şekil 9. Harita 2.4'te, Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin sınırlarını gösterilmektedir. Fetret Dönemi'nde Anadolu coğrafyasında yeniden kurulan devletler ve onların siyasi sınırları harita üzerinde gösterilmiş olup, o dönemdeki sınır komşusu olunan devletler de belirtilmiştir. Anadolu'da siyasi birliğin bozulduğu, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybettiğini somutlaştırmak adına harita yardımcı olmaktadır. İlgili haritada yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 10. Harita 5.1: 1453-1516 Yılları Arasında Osmanlı Sınırları

10. Sınıf tarih ders kitabının 116. sayfasında, 5. Ünite olan "Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)" içerisinde "1453-1595 Yılları Arası Osmanlı Siyasi Faaliyetleri" alt başlığında yer alan Şekil 10. Harita 5.1'de, 1453-1516 yılları arası Osmanlı sınırları gösterilmiştir. Haritanın altında "1453- 1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeler" kısmında yer verilen harita ile ilgili açıklamalarda "Arnavutluk'un alınması (1479)" yer alınmasına rağmen ilgili haritada yer almadığı görülmektedir.

Osmanlı Devlet'inin bahsi geçen dönemdeki doğu sınır komşuları harita üzerinde gösterilmemektedir. Gösterilen tarih aralığında siyasi olayların fazla olması, ilk bakışta kronolojik olarak siyasi süreçlerin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Haritada yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 11. Harita 5.2: Feth-i Mübin

10. Sınıf tarih ders kitabının 117. sayfasında, 5. Ünite içerisinde yer alan “İstanbul’un Fethi ve Sonuçları” alt başlığında yer alan şekil 11. harita 5.2’de, “Feth-i Mübin” etkinliği içerisinde yer almakta olup 1452 yıllarında Osmanlı sınırlarını göstermektedir. Etkinlik içerisinde Osmanlı Devleti’nin ticaret yollarını geliştirmek amacıyla İstanbul’un alınmasının zorunlu duruma gelmesi, Bizans’ın Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü bozması ve Bizans’ın Osman Devleti’ne tehdit oluşturduğu anlatılmaktadır. Harita İstanbul’un Fethi’nin jeopolitik açıdan değerlendirilmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Haritada yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 12. Harita 5.3: İstanbul’u Kuşatma Planı

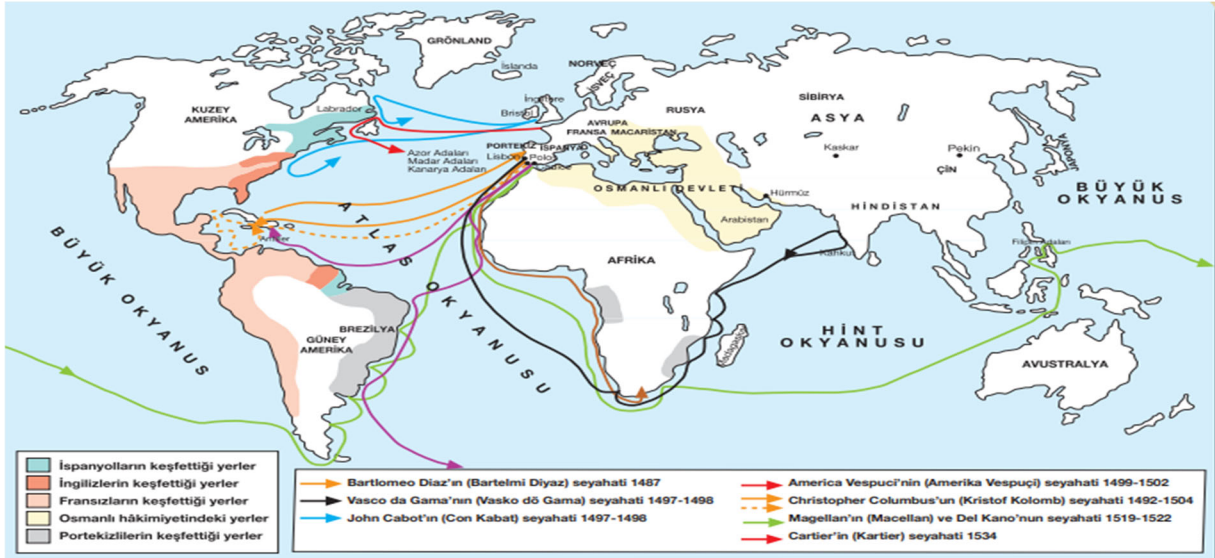
10. Sınıf tarih ders kitabının 118. sayfasında, 5. Ünite içerisinde “İstanbul’un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar” alt başlığında yer alan Şekil 12. harita 5.3’te İstanbul’u kuşatma planı gösterilmiştir. Konu

10. Sınıf tarih ders kitabının 124. sayfasında, 5. Ünite içerisinde “1520-1595 Yılları Arası Osmanlı Siyasi Faaliyetleri” alt başlığında yer alan şekil 14 harita 5.5’te, 1520-1595 yılları arasında Osmanlı siyasi faaliyetlerini göstermektedir. Kronolojik olarak, siyasi olaylar harita üzerinde somutlaştırmak istenmiştir. Konu başlığı içerisindeki tarih aralığında verilen gelişmelerden biri olan, I. Viyana Kuşatması (1529) harita üzerinde gösterilmemektedir. Yine belirtilen tarih aralığı içerisinde gerçekleşen Yemen’in Fethi (1568) harita üzerinde gösterilmemiş olan siyasi gelişmelerden bir diğeridir. Bu durum konu anlatımı ile haritanın tam olarak uyummadığını göstermektedir. Haritada yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 15. Harita 5.6: Osmanlı Ticaret Yolları

10. Sınıf tarih ders kitabının 131. sayfasında 5. Ünite’nin içerisinde “XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomik Politikaları” alt başlığında yer alan Şekil 15. Harita 5.6’da Osmanlı Devleti’nin ticaret yollarını göstermektedir. Konu anlatımında İstanbul’un uluslararası bir pazar niteliğinde olduğundan; Bursa, Kahire, Edirne ve Selanik şehirlerinin de önemli bir ticaret kenti olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca deniz taşımacılığında, İskenderun ve Suriye limanlarının öneminden de söz edilmiştir. Konu anlatımında belirtilen şehirlerden sadece Selanik haritada kalın (bold) olarak yazılmıştır. Bu şehrin adının neden kalın (bold) yazıldığı anlaşılmamaktadır. İlgili haritada hiçbir devletin siyasi sınırı belirtilmemiş ve yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 16. Harita 5.7: Coğrafi Keşifler

10. Sınıf tarih kitabının 140. sayfasında, 5. Ünite içerisinde “Coğrafi Keşifler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri” alt başlığında yer alan Şekil 16. Harita 5.7’de, Coğrafi Keşifler’i göstermektedir. Avrupalı keşiflerin, seyahatleri harita üzerinde gösterilmiştir. Lejantta, hangi kâşifin nereleri keşfettiği görülebilmesi adına farklı renkler kullanılmaya çalışılmışsa da Bartolomeo Diaz (Bartelmi Diaz) ve Christopher Columbus (Kristof Kolomb)’un keşfettiği yerler aynı renk (turuncu) ile gösterilmiştir. Aynı şekilde America Vespucci (Amerika Vespuçi) ve Cartier (Kartier) ’in seyahatleri de aynı renk (kırmızı) ile gösterilmiştir. Lejantta ve haritada farklı keşifler için aynı renklerin kullanılması haritayı doğru okuyabilmeyi güçleştirmektedir. Haritada ölçek ve yön işareti kullanılmamıştır.

Şekil 17. Harita 5.8: Osmanlı Devleti’nin Düzenlediği Hint Deniz Seferleri

10. Sınıf tarih ders kitabının 143. sayfasında, 5. Ünite içerisinde “Hint Deniz Seferleri (1538-1553)” alt başlığında yer alan Şekil 17. Harita 5.8’de, Osmanlı Devleti’nin 1538-1553 tarihleri arasında Hadım Süleyman Paşa (1538), Piri Reis (1551), Murat Reis (1552) ve Seydi Ali Reis (1553) tarafından gerçekleştirdiği Hint Deniz Seferleri’ni göstermektedir. Her bir denizcinin yol güzergahını göstermek için aynı rengin kullanılması haritayı doğru okuyabilmeyi güçleştirmektedir. Haritada lejant ve yön işareti kullanılmamıştır.

Sonuç

Tarih eğitiminde haritalar, öğrencilerin konuyu pekiştirmesi ve kronolojik olarak değerlendirebilmesi için kullanılan materyallerden biridir. Ayrıca haritalar, konuyu somutlaştırabilme ve akılda kalıcılığı artırabilme açısından da önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, İlke Yayıncılık tarafından yayınlanan 10. Sınıf tarih ders kitabı içerisinde yer alan haritalar incelenmiştir. İncelenen 10. Sınıf tarih ders kitabında 17 harita mevcuttur. İncelenen tüm haritalarda yön işareti bulunmadığı, 4 haritada ise lejant kullanılmadığı belirlenmiştir. Lejant kullanılan 13 harita içerisinde de hatalar tespit edilmiştir. Haritaların bazılarında kullanılan lejantların, haritalarda var olan sembolleri değerlendirebilme açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Bazı haritalarda ise renklendirme konusunda hatalar mevcut olduğu, aynı renklerin farklı sembolleri göstermede kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen 10. Sınıf tarih ders kitabındaki haritaların hepsinin başlığının belirtildiği görülmüştür. Bazı haritalarda komşu devletlerin siyasi sınırları belirtilmediği görülmüş olup, bunun da haritayı okuyabilmede sıkıntılar doğura bileceği tespit edilmiştir. İncelenen 10. Sınıf tarih ders kitabındaki haritaların bazılarının kazanımları tam olarak olarak yansıtmadığı sonucuna varılmıştır. Haritalar oluşturulurken, haritaların tasarımına, konu ile ilişkisine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akengin, H. (2015). Tarih öğretiminde kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, 4 (1), 122-155.
- Balkan, A. (2007). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde harita kullanımının derse karşı tutuma, başarıya ve hatırda tutma düzeyine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde harita kullanımı üzerine bir inceleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Demiralp, N. (2006). *Coğrafya öğretiminde gösteri yöntemi kullanılarak harita ve küre kullanımı becerilerinin geliştirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, H. (2011). *Sosyal bilgiler öğretiminde harita kullanımı ve harita kullanımı konusunda öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gökten, A. F. (2019). *Ortaöğretim tarih ders kitaplarında harita-metin ilişkisi ve sınıf içi öğretmen uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaymakçı, S. (2015). Tarih öğretiminde harita becerilerinin gerekliliği üzerine bir çalışma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fergisi*, 19(3), 127-154.
- Kuşoğlu, Ü. (2003). *Ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki haritaların metinle ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. sınıflar) öğretim programı*.
- Öztürk, M. (2011). Tarih öğretiminde harita bilgisi ve kullanımı. Ed. M. Safran içinde, *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri* (s. 184-194). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Sak, R., Sak, İ., Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak döküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227-250.
- Şengül Bircan, T. & Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 461-476.
- Ünal, F., & Ünal, M. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programları (1924-2005) ve ders kitaplarında (2005-2010) harita okuma becerisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 42 (193), 165-183.
- Yazıcı, K. & Özdemir, G. (2016). Ders kitaplarında tarih konularının öğretiminde kullanılan haritaların temel özelliklerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40) 506-520.
- Yılmaz, A. (2019). *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: İlke Yayınevi.
- Zaman, S, Günal, H. & Zaman, N. (2011). Tarih öğretmenlerinin harita kullanımı ile ilgili düşünceleri üzerine bir araştırma: Erzurum örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 205-218,

19. Üniversite Öğrencilerinin Platform Kullanım Amaçlarına Göre Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeylerinin Belirlenmesi¹

Nihal ACAR²

APA: Acar, N. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Platform Kullanım Amaçlarına Göre Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeylerinin Belirlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 286-298. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980471>

Öz

Toplumlar, günümüzde sosyal ağ kullanımını benimsemiştir. Üniversite öğrencileri ise sosyal ağların var olduğu bir zamana doğduğu için sosyal ağları en çok kullanan yaş grubunda yer almaktadır. Bu durum üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının sonuçları ve etkilerine yönelik araştırmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Alanyazında genel olarak üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçları, türleri ve sıklıklarına yönelik araştırmalar yer almıştır. Daha az araştırmada ise sosyal ağ kullanım amaçlarının bağımlılık, akademik başarı ya da kaygı gibi bir dizi ruhsal sorun ile ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Son dönem araştırmalarda ise üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının neleri etkilediği ya da nelerden etkilediğine yönelik daha fazla araştırmanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Araştırma, bu önerilerden hareketle yapılandırılmıştır. Bu araştırmada sosyal ağ kullanım amaçları farklı bir açıdan ele alınmış, alanyazında yeni yer edinmeye başlayan sosyal ağ yorgunluğu ile ilişkisi incelenmiştir. Nicel desen ile inşa edilen araştırma, kolayda örnekleme tekniğinde Türkiye’de eğitim-öğretim gören 433 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma sonunda öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin orta seviyede olduğu, sosyal ağ kullanımından duydukları hoşnutluğun ve rahatlama hissini psikolojik/fiziksel yorgunluğa yol açtığı saptanmıştır. Araştırmada öğrencilerin, sosyal ağları en fazla eğitim ile sosyal etkileşim/iletişim amaçlı kullandıkları belirlenmiştir. Yapılan çoklu regresyon analizinde öğrencilerin, sosyal ağları sosyal etkileşim/iletişim ve eğitim amaçlı kullanmalarının sosyal ağ yorgunluğuna neden olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin, gelecekte sosyal ağ kullanımlarında mola verebileceği ya da hesaplarını silebileceği düşünülmektedir. Araştırmanın sonunda öğrencilerin sosyal ağ kullanım sıklıklarının sınırlanması önerilmektedir. Böylece öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin azalması ile fiziksel/psikolojik belirtilerin de hafifleyebileceğini öngörülmektedir.

Anahtar kelimeler: Üniversite öğrencileri, sosyal ağ kullanım amaçları, sosyal ağ yorgunluğu

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 26.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980471>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü / Assist. Prof. Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Communication, Department of New Media and Communication (Sivas, Türkiye), **eposta:** nihalacar@cumhuriyet.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1552-5654>, **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** 0000 0001 2259 4311, **Crossref Funder ID:** 501100002966

Determining Social Network Fatigue Levels of University Students According to Their Platform Usage Purposes³

Abstract

Societies have adopted the use of social networks today. University students are in the age group that uses social networks the most because they were born in a time when social networks existed. This situation has made it necessary to conduct research on the results and effects of university students' social network usage purposes. The literature generally includes research on the purposes, types and frequencies of social network usage of university students. Less research has attempted to examine the relationship between social network usage purposes and a number of psychological problems such as addiction, academic success or anxiety. Recent studies have emphasized that there is a need for more research on what affects university students' social network usage purposes. The research was structured based on these suggestions. In this research, the purposes of social network usage were discussed from a different perspective, and its relationship with social network fatigue, which has just begun to gain a place in the literature, was examined. The research, which was constructed with a quantitative design, was conducted with 433 students studying in Turkey using the convenience sampling technique. At the end of the research, it was determined that the social network fatigue levels of the students were at a medium level, and the satisfaction and feeling of relaxation they felt from using the social network caused psychological/physical fatigue. In the research, it was determined that students mostly use social networks for education and social interaction/communication purposes. In the multiple regression analysis, it was understood that students' use of social networks for social interaction/communication and education purposes caused social network fatigue. Based on these results, it is thought that students may take a break from using social networks or delete their accounts in the future. At the end of the research, it is recommended to limit the frequency of social network usage of students. Thus, it is predicted that as students' social network fatigue levels decrease, their physical/psychological symptoms may also alleviate.

Keywords: University students, social network usage purposes, social network fatigue

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 26.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980471>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Bilgisayar teknolojisinin internet ile evrilmesi sonucunda toplumların iletişim kurma şekillerinde farklılaşmalar görülmüştür. Web teknolojisinin sunduğu karşılıklı çevrim içi ortam sosyal ağ olarak adlandırılan yeni bir iletişim kanalını toplumun kullanımına sunmuştur. İnternet teknolojisinin ortaya çıkarttığı iletişim uygulamalarından ilki sosyal ağlardır (Edosomwan, 2011, s. 2). Sosyal ağ, web 2.0'ın diğer uygulamalarından farklı olarak sanal alanın kolektif şekilde oluşturulmuş dijital ortamıdır. Kullanıcılar karşılıklı etkileşim ve bireysel paylaşımlar ile sosyal ağlarda iletişim kurmaktadır. Buna bağlı olarak bir sosyal ağı, gerçek hayattaki fiziki sosyalleşmenin sanal hali olarak tanımlamak mümkündür. Selvi Darling ve Kalarani'ye (2020, s. 2) göre sosyal ağ, sanal toplulukların oluşturulması ile düşüncelerin, bilgilerin kullanıcılar ile paylaşımını sağlayan bilgisayar tabanlı bir teknolojidir. İnternet tabanlı dijital bir iletişim uygulaması olan sosyal ağlar ortak ilgi alanları olan kullanıcıların bir araya gelmesi ile oluşmaktadır (Ijeh ve Iburho, 2023, s. 4401). Sosyal ağların temelinde profil, kullanıcı, içerik, paylaşım, etkileşim yer almaktadır. Sosyal ağlar, çevrim içi ortamlarda bir profilin oluşturulması ile bilgi, fotoğraf, video paylaşımı yapılabilen web tabanlı bir uygulamadır (Erdem, 2017, s. 11; Çam, 2023, s. 63). Sosyal ağlar, kişilere fayda sağlayan bir bilgi kaynağıdır (Topçu ve Erdoğan, 2023, s. 109).

Televizyon, radyo, gazete, dergi gibi geleneksel iletişim araçlarından sosyal ağlar gibi yeni medya araçlarına geçişte temel nokta internet ve bilgisayarların iletişim odaklı kullanılması olmuştur. Özellikle web 2.0'ın geliştirilmesi ile kişiler arası anlık iletişim süreci başlamıştır. Ortak sanal ortamdaki paylaşımlar ile sosyal ağların ilk örnekleri verilmiştir. Sosyal ağlar, internet ve bilişim teknolojilerin gelişimine paralel olarak 4 farklı aşamanın sonunda belirginleşmiştir. (1) İlk aşamada (1978-1990) ağ teknolojisi ve bilgisayarların gelişimi ile sosyal ağların kurulumu sağlanmış; (2) keşif aşamasında (1991-2003) World Wide Web'in (www) uzantılar ile internette yer alması sonucunda kişiler bir profile sahip olmuş, kullanıcılar sanal ortamlarda yer almış; (3) büyüme aşamasında (2004-2006) Facebook'un küresel kullanıma sunulması ile profil oranları yükselmiş, MpSpice, WikiPedia, Second gibi farklı sosyal ağlar ortaya çıkmış; (4) geçiş aşamasında (2007-...) sosyal ağların teknik, içerik ve fonksiyonel özellikleri geliştirilmiştir (Hu ve Lin, 2013, s. 186-188). Sosyal ağlar günümüzde ise farklı tür ve versiyonları ile kullanılmaktadır. En son 5 Temmuz 2023'te Threads isimli yeni bir sosyal ağ dijital ortama sunulmuştur.

Facebook'un 2007 yılında küresel kullanıma açılması ile üyelik hızı toplumsal alan içinde artmıştır. Sosyal ağları gençler daha kolay benimsemiş, kullanımını da daha hızlı bir şekilde öğrenmiştir. Genç nesil sanal ortamın, sosyal ağların, bilgisayar ve cep telefonlarının olmadığı bir dünya ile tanışmamıştır (Babic, 2022, s. 1). Özellikle Türkiye'de genç nüfus olarak kabul edilen 15-24 yaş aralığı (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 41) da Babic'in (2022) vurguladığı üzere sosyal ağların var olduğu bir zaman dilimine doğmuştur. Y kuşağının televizyon alışkanlığı gibi Z kuşağı da sosyal ağları günlük yaşamın bir parçası olarak algılamıştır.

Dijital pazarlama ajansı olan We Are Social'ın "Dijital 2024" raporunda yer alan verilere göre sosyal ağları 16-24 yaş aralığında yer alan gençlerin %75,2'si kullanmaktadır. Bu yaş aralığında yer alan gençlerin ortalama sahip olduğu sosyal ağ sayısı erkek kullanıcılarda 7.3, kadın kullanıcılarda ise 7.5'tir. Aynı raporda gençlerin sosyal ağ kullanım amaçları da belirlenmeye çalışılmıştır. Kemp (2024, s. 221-222) genç kuşağın sosyal ağları; iletişim kurmak, boş zamanları geçirmek, video ve televizyon izlemek, içerik oluşturmak gibi amaçlar için kullandıklarını belirtmiştir. İlgili alanyazında da her yaş grubundan kişilerin sosyal ağ kullanım nedenleri, amaçları ve motivasyonları belirlenmeye çalışılmıştır. Çünkü sosyal ağlar kişiler tarafından farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır (Köksal, 2022, 228).

Sosyal ağlar, insanın sosyal bir varlık olmasından dolayı toplumsal yaşamın bütün alanlarında kullanılmaktadır. Sosyal ağları günümüzde kişiler; bilgilenme, paylaşım, alışveriş ve sağlık hizmetlerine kadar farklı alanlarda kullanılmaktadır (İnce ve Koçak, 2017, s. 737). Yavuz'a (2020, s. 103) göre ise sosyal ağlar kişiler tarafından mutluluk, stres, depresyon, yalnızlık gibi sosyo-psikolojik/duygusal durumların ifadesi olarak kullanılmaktadır. Alanyazında sosyal ağ kullanım ve amaçlarının neler olduğu ergenler (Üstündağ, 2021), lise öğrencileri (Akyürek, 2020), üniversite öğrencileri (Selvi Darling ve Kalarani, 2020; Akinwalere ve Adeosun., 2022), kurumlar (Kılınç, 2020; Oppen, 2023), akademisyenler (Meishar-Tal ve Pieterse, 2017; Babic, 2019; James vd., 2022) özelinde incelenmiştir.

Sosyal ağ araştırmaları (Erdemci, 2017, Subair vd., 2019; Aras, 2021; Akinwalere ve Adeosun, 2022; Ijeh ve Iburho, 2023; Agojo vd., 2023) çoğunlukla üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Sosyal ağlar, modern toplumların bir gerekliliği haline geldiği için üniversite öğrencileri tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Aras ve Peker, 2021, 658). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları günlük hayatın bir parçası olarak kabul etmesinden dolayı kullanım oranları daha yüksektir (Demir, 2022, s. 56). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarına yönelik farklı örneklerde farklı ülkelerde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Adesope ve Ogan Charles (2015, s. 6), Yılmazsoy ve Kahraman (2018, s. 219) ile Ijeh ve Iburho (2023, s. 4401) eğitim; Sağlam ve diğerleri (2020, s. 2020, s. 166) ile Başoğlu ve Yanar (2023, s. 10) sosyal etkileşim-iletişim; Mert Karadaş ve diğerleri (2021, s. 16) gündemi takip etmek, Akyüz ve diğerleri (2021, s. 1) ise haber üretmek, dağıtmak ve tüketmek gibi amaçlardan dolayı üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullandıklarını saptamıştır. Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının belirlenmesine rağmen olgunun neleri etkilediği ya da nelerden etkilendiğine yönelik araştırmaların sayısı görece azdır. Bu durum gençler tarafından popüler bir şekilde kullanılan sosyal ağların teorik ve ampirik gelişimini yavaşlatmıştır. Diğer açıdan ise gençler üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin incelenmesi de ötelenmiş gibi görünmektedir. Az sayıdaki araştırmada sosyal ağ kullanımının değişkenler ile ilişkilendirilmeye çalışıldığı ve gençleri nasıl etkilediği saptanmaya çalışılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçları ağırlıklı olarak sosyal medya bağımlılığı (Çömlekçi ve Başol, 2019), internet bağımlılığı (Ağırtas ve Güler, 2020), kaygı (Babic, 2019; Arslan vd., 2023) değişkeni ile betimlenmeye çalışılmıştır. Dumford ve diğerleri (2023, s. 8) öğrenciler ile yeni yapılacak araştırmaların farklı değişkenler bağlamında yapılmasının sosyal ağ kullanımına yönelik daha zengin veriler ortaya çıkartabileceğini öne sürmektedir. Shafiq ve Parveen (2023, s. 9) de yeni bulgular saptamak üzere farklı ülkelerde yer alan üniversite öğrencileri ile sosyal ağ kullanım amaçlarına yönelik araştırmaların yapılmasını tavsiye etmektedir. Ökten (2023, s. 238) bu yaş grubunun sosyal ağları aktif kullandığı için kullanımlarının incelenmesini önermektedir. Acar ve Gülnar (2023b, s. 147) da Türkiye'de sosyal ağ kullanan genç oranı yüksek olduğu için bu grup ile sosyal ağ yorgunluğu araştırmalarının yapılmasını tavsiye etmektedir. Sosyal ağ yorgunluğu kavramı ilk kez Ravindran ve diğerleri (2013) tarafından klinik ve mesleki araştırmalarda açıklanan tıbbi yorgunluğun özelliklerini karşılayan nedenlerin, online topluluklara uyarlanması ile betimlenmeye çalışılmıştır (Acar ve Gülnar, 2023b, 511). Kavram, sosyal ağ kullanımından sonra ortaya çıkan öfke, kızgınlık, stres, bunalma ile sosyal ağ kullanım amaç ve sıklığındaki azalmaya gönderme yapmaktadır (Ravindran vd., 2013, s. 431). Sosyal ağ yorgunluğu, sosyal ağ kullanıcılarında ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal belirtiler ile kendini gösteren olumsuz bir durumdur. Yapılan bazı araştırmalarda (Acar ve Gülnar, 2023c, s. 436) sosyal ağ yorgunluğuna maruz kalan kişilerde depresyon, anksiyete, stres, tükenme, bıkkınlık, halsizlik gibi bazı semptomların belirginleştiğine yönelik sonuçlar sunulmuştur. Sosyal ağ yorgunluğu yeni geliştirilen bir kavram olduğu için araştırmacılar, gelecekteki çalışmaların yeni değişkenlerde (Ravindran vd., 2014), farklı ülkelerde (Cao ve Sun, 2018) ve değişik yaş gruplarında (Guo vd, 2020) yapılmasını önermektedir. Bu araştırma, alanyazındaki öneriler ışığında üniversite öğrencilerinin sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin sosyal ağ

kullanım amaçlarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlenmeye yönelik nicel desen ile inşa edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Alanyazın incelendiğinde sosyal ağ yorgunluğu olgusunun özellikle Türkçe literatürde yeni yeni çalışılmaya başlandığı görülmektedir. Bu araştırma, genelde olguyu literatüre farklı açılardan kazandırmayı hedeflemiştir. Özel de ise aşağıda yer alan araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bunlar;

Araştırma sorusu 1: Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçları nelerdir?

Araştırma sorusu 2: Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ yorgunluk düzeyleri hangi seviyededir?

Araştırma sorusu 3: Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ yorgunluk düzeyleri ile sosyal ağ kullanım amaçları arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Çalışmanın bu başlığının altında araştırmanın türü, katılımcılara ait bilgiler, veri toplama araçları, kullanılan istatistiksel teknikler, bulgular ve analizlere ilişkin bilgiler verilecektir.

Araştırmanın Türü

Araştırma, nicel desen tasarımında yapılandırılmıştır. Fraenkel ve diğerlerine (2012) göre nicel araştırmaların amacı olgular arasındaki ilişkileri tahmin ederek, bunları anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçları ile sosyal ağ yorgunlukları arasındaki ilişkinin doğasını anlamak için açıklayıcı araştırma türü kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de bulunan yüksek öğretim kurumlarında eğitim-öğretim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem hacmi ve sayısına dair ise literatürde farklı bakış açıları bulunmaktadır. Tabachnick ve Fidell’e (2013, s. 618) göre yapılması planlanan nicel araştırmalar için en az 300 kişi gerekmektedir. Tavşancıl (2014, s. 51) ise veri toplama aracındaki madde sayısının 10 katının da yeterli olduğunu belirtmektedir. Alanyazındaki bu görüşlerden hareketle bu araştırmanın örnekleme için 433 üniversite öğrencisi çalışmaya dahil edilmiştir. Böylece her iki görüşünün de kriterleri sağlanmıştır.

Veriler, kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Kolayda örnekleme araştırmacıya zaman ve maliyet açısından avantaj sağladığı için alanyazında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu örnekleme türü evreni en iyi şekilde temsil edeceği, kişilerden bilgiyi toplamayı kolaylaştıracağı ve katılımcıların sorulara eksik cevap vermeyeceği olasılıklarından dolayı sıklıkla kullanılmaktadır (Ergin, 1994, s. 3). Bu nedenlerden dolayı Erciyes Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi ve Aydın Menderes Üniversitesi’nde eğitim öğretim gören öğrencilere online anket yöntemi ile erişim sağlamıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bu kısmında öncelikli olarak katılımcılardan veri toplanabilmesi için Sivas Cumhuriyet

Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu'ndan 14/09/2023 tarih ve 2023/1 no'lu karar ile izin alınmıştır. Araştırma sorularını cevaplayabilmek için iki farklı ölçek ve sosyo-demografik soru formu kullanılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini betimlemek için kullanılan soru formu araştırmacı tarafından tasarlanmış olup öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, bölümü, sınıfı, kullandıkları sosyal ağ türü ile sıklığını betimlemeye yönelik bilgiler elde edilmek istenmiştir.

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarını belirlemek için Karal ve Kokoç (2010) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçek toplamda 14 madde ve 3 faktörden olmaktadır. Sosyal etkileşim ve iletişim faktöründe 7, tanıma ve tanınma faktöründe 3, eğitim faktöründe ise 4 madde yer alan ölçeğin toplam Cronbach's α katsayısı 0.83'tür. Sosyal ağ yorgunluğunu belirlemeye yönelik ölçek ise Maier ve diğerleri tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Toplamda 18 maddeden oluşan ölçeğin duygusal tükenme, agresif davranma, tatmin etme ve gelecekteki kullanım niyeti olmak üzere 4 faktörü bulunmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Ünal (2019) tarafından yapılmış ve Cronbach α katsayısı 0,86 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Araştırmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirleyebilmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sorularının yanıtlanmasında SPSS 17 isimli analiz programı kullanılmıştır.

Analizlere başlamadan önce ölçeklerin örnekleme temsil gücü incelenmiştir. Bunun için veri setinde yer alan sosyal ağ kullanım amaçları ölçeği (SAKAÖ) ile sosyal ağ yorgunluğu ölçeklerine (SAYÖ) KMO (Kaiser-MeyerOlkin) ve Bartlett testi uygulanmıştır. SAKAÖ'nün KMO değeri .87,3 ve Bartlett testi değeri ise 1825.966 ($p < .05$), SAYÖ'nün ise KMO değeri .86,2 ve Bartlett testi değeri ise 3344,544 ($p < .05$) anlamlı olarak saptanmıştır. Bu katsayılar ile ölçeklerin örnekleme temsil ettiği anlaşılmıştır. Üniversite öğrencilerden toplanan verilerin dağılımına ait de işlemler yapılmıştır. Uygulanan çarpıklık basıklık analizi sonucunda elde edilen Kurtosis .234 ve Skewness .117; değerinin kabul edilen -1.5 ve +1.5 aralığında (Tabachnick ve Fidell, 2013; Erbay ve Beydoğan, 2017) olmasından dolayı veri setinin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır. Bu sonuçlar ile analizlerde parametrik testlerden olan çoklu regresyon analizinin kullanılabilereği belirginleşmiştir.

Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Sosyal ağ kullanım amaçlarına ait 14 maddenin genel Cronbach's Alpha katsayısı $\alpha = .85,9$ 'dur. Ölçeğin faktörlerinin güvenilirlik katsayıları: sosyal etkileşim ve iletişim $\alpha = .79,1$; tanıma ve tanınma $\alpha = .69,9$; eğitim $\alpha = .69,8$ olarak hesaplanmıştır. Sosyal ağ yorgunluğu ölçeğinin ise 18 maddesinin genel Cronbach's Alpha katsayısı $\alpha = .82,9$ olarak saptanmıştır. Sosyal ağ yorgunluğuna ait ölçeğin faktörlerine ait güvenilirlik katsayıları: duygusal tükenme $\alpha = .86,8$; agresiflik $\alpha = .80,8$; tatmin olma $\alpha = .83,99$; ve gelecekteki kullanım niyeti $\alpha = .56,8$ olarak ölçülmüştür.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında veri setinden elde edilen bulgular sırası ile aşağıda verilmiştir.

Katılımcılara Ait Sosyo-demografik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %52,4'ü kadın, %47,6'sı ise erkek öğrencilerden olmaktadır.

Öğrencilerin yaş ortalaması $X= 22,15$ iken en küçük öğrencinin 18, en büyük öğrencinin ise 29 yaşında olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin; %34,9'u Çanakkale, %27,7'si Kastamonu, %18,8'i Aydın ve %18,5'i ise Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde eğitim-öğretim görmektedir. Öğrencilerin %54,5'i radyo televizyon ve sinema, %15,7'si gazetecilik, %12,9'u halkla ilişkiler, %9,2'si grafik tasarım ve %7,6'sı ise basım yayım teknolojileri bölümünde eğitim-öğretim görmektedir. Öğrencilerin %42,3'ü 2., %40,6'sı 1., %14,8'i 3. ve %2,3'ü ise 4. sınıfa devam etmektedir.

Katılımcıların Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeylerine Ait Bulgular

Öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeylerini belirlemek için 5'li likert ölçeği kullanılarak frekans analizi yapılmıştır. Öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeyinin belirlenmesinde 0.80 (4/5) aralığı kullanılmıştır. Bu aralıklarda 1,00- 1,80 = çok düşük; 1,81-2,60 = düşük; 2,61-3,40 = orta; 3,41-4,20 = yüksek; 4,21-5,00 = çok yüksek olarak gruplandırılmaktadır (Şahin ve Gülnar, 2016, s. 16).

Tablo 1: Katılımcıların Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeylerine İlişkin Merkezi Eğilim İstatistikleri

	N	En Düşük	En Yüksek	Ort.	St. Sp.
SAYÖ	443	1.00	5.00	2,94	,55863

Yukarıda yer alan tablo 1'e göre öğrencilerin genel sosyal ağ yorgunluklarının $X= 2,94$ ile orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin genel sosyal ağ yorgunluk düzeyi incelendikten sonra faktörlerdeki durumları da incelenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Sosyal Ağ Yorgunluğu Faktörlerine Ait Merkezi Eğilim Analizi

SAYÖ Alt Boyutlar	N	Ort.	Std. Sap.
Tatmin Olma	433	3,39	,83854
Gelecekteki Kullanım Niyeti	433	3,32	,66578
Duygusal Tükenme	433	2,81	,80163
Agresif Davranma	433	2,54	1,01282

Yukarıda yer alan tablo 2'ye göre öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin en çok tatmin olma ($X= 3,39$) ve gelecekteki kullanım niyeti ($X= 3,32$) faktörlerinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Duygusal tükenme ($X= 2,81$) ve agresif davranma ($X= 2,54$) faktörleri ise yine orta seviyede öğrencilerde sosyal ağ yorgunluğu oluşturmaktadır.

Katılımcıların Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarına Ait Bulgular

Araştırmanın bu alt başlığında öğrencilerin sosyal ağ kullanım amaçları incelenmiştir. Katılımcıların sosyal ağ kullanım amaçlarına yönelik dağılım aşağıda yer alan tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarına Ait Merkezi Eğilim Analizi

SAKAÖ Faktörleri	N	Ort.	Std. Sap.
Eğitim	433	3,54	,73989
Sosyal Etkileşim ve İletişim	433	3,37	,74692

Tanıma ve Tanınma	433	2,87	,93656
-------------------	-----	------	--------

Yukarıda yer alan tablo 3'teki frekans analizi sonuçlarına göre öğrenciler sosyal ağları sırası ile eğitim ($X=3,54$), sosyal etkileşim ve iletişim ($X=3,37$) ile tanıma ve tanınma ($X=2,87$) amaçlı kullandığı görülmektedir.

Katılımcıların Sosyal Ağ Kullanım Amaçları ve Sosyal Ağ Yorgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Çoklu regresyon analizinin yapılabilmesi için ilk olarak veri setine korelasyon, normallik dağılımı, otokorelasyon ve değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olup olmadığına yönelik işlemlerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi incelenmiş, ilişkinin yönü belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan Pearson (r) korelasyon analizine göre değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Sosyal ağ yorgunluğu ile sosyal etkileşim/iletişim arasında ($r=,362^{**}$ $p>.01$), tanıma ve tanınma ($r=,247^{**}$ $p>.01$) ve eğitim alt boyutunda ise ($r=,415^{**}$ $p>.01$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Veri setinin normallik dağılımı da yeniden incelenmiş ve diğer yapılan bulgular ile aynı sonucu vermiştir (Skewness=.117; Kurtosis=.234). Değişkenlerin birbirleri ile olan otokorelasyonları da Durbin Watson değeri ile incelenmiş ve 2,011 olarak hesaplanmıştır. Hata terimi ile birbirini izleyen değerler arasında ilişki bulunmadığı anlaşılmıştır. Son olarak ise VIF değerleri ve tolerans değerlerinin katsayıları incelenmiştir. VIF (sosyal etkileşim ve iletişim: 1,831, tanıma ve tanınma: 1,543, eğitim: 1,462) ve tolerans değerleri (sosyal etkileşim ve iletişim: ,546, tanıma ve tanınma: ,648, eğitim: ,684) ile değişkenler arasında bir bağlantı sorunun olmadığı anlaşılmıştır. Elde edilen bu katsayılar ile veri setinin regresyon analizine uygun olduğu belirlenmiştir. Yapılan çoklu regresyon analizine ait bulgular aşağıda tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Ağ Yorgunluğu ve Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarına Ait Çoklu Regresyon Analizi

Model*	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Std. Katsayılar			Doğrusallık İstatistikleri	
	b	Std. Ht.		Beta	t	sig.	Tolerance
(Constant)	1,878	,135	,277	13,937	,000		
Sosyal	,207	,045	,039	4,547	,000	,546	1,831
Tanıma	,023	,033	,114	0,702	,483	,648	1,543
Eğitim	,086	,041		2,106	,036	,684	1,462

***Model için** $R = .377^a$, $R^2 = .142$, $F = 23,667$, sig.,125; sig., .000, sig.,483, sig.,036 $p<.05$

Yukarıda yer alan tablo 4'te bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için kurulan modelde bağımlı değişken sosyal ağ yorgunluğu, bağımsız değişken de sosyal ağ kullanım amaçları olarak atanmıştır. Modelde ilk olarak sosyal ağ kullanım amaçlarının sosyal ağ yorgunluğunun bir yordayıcısı olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan çoklu regresyon analizine göre tanıma ve tanınma (sig.,483, $p<.005$) faktörü dışında diğerlerinin (sig., .000, $p<.005$, sig.,036, $p<.005$) sosyal ağ yorgunluğu ile anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür. Model özetinde yer alan verilerden ($R^2 = .142$, $F = 23,667$, $p<.05$) hareketle sosyal ağ kullanım amaçlarının sosyal ağ yorgunluğunu yordadığı anlaşılmıştır. Böylece bağımsız değişken, bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde açıklamaktadır ($p<.05$).

Ayrıca bağımsız değişkenin sosyal ağ yorgunluk varyansının %14,2'sini açıkladığı görülmektedir. Son olarak ise sosyal ağ yorgunluğu ($r = ,247^{**}$ $p > .01$) ile tanıma ve tanınma faktörünün arasında anlamlı bir ilişki olmasına rağmen regresyon analizi sonucunda bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yordamadığı saptanmıştır. Yapılan çoklu regresyon analizi sonucuna göre öğrencilerin sosyal ağ yorgunluklarının sosyal ağ kullanım amaçlarına göre değiştiği ve aralarında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma, sosyal ağların kullanılması ile çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan yorgunluğun sosyal ağ kullanım amaçları ile olan ilişkisini belirlemek üzere yapılandırılmıştır. Bu ilişkinin incelenmesi sonucunda araştırmada bazı sonuçlar elde edilmiştir. İlk olarak araştırmada katılımcıların orta seviyede sosyal ağ yorgunluğu yaşadığı saptanmıştır. Araştırmanın bu sonucu Acar'ın (2022) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Acar'ın (2022) tüm Türkiye'de 18 yaş ve üstü yetişkinler ile gerçekleştirdiği araştırmasında katılımcıların sosyal ağ yorgunluk düzeyleri $X = 2,97$ olarak belirlenmiş iken bu çalışmada $X = 2,94$ ortalama elde edilmiştir. Örneklemenin evreni temsil etmesinden dolayı tüm Türkiye'de yer alan üniversite öğrencilerinin orta seviyede sosyal ağ yorgunluğuna sahip olduğu söylenebilmektedir. Araştırmada, öğrencilerin yaşadığı sosyal ağ yorgunluğunun çeşitli nedenlerden farklı dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeyleri en çok tatmin olma ve gelecekteki kullanım niyeti faktöründe kümelenmiştir. Araştırmada saptanan bu durum öğrencilerde bazı olumsuz sonuçların olduğuna yönelik ipuçları ortaya çıkartmıştır. İlk olarak öğrencilerin sosyal ağ kullanımından duydukları hoşnutluğun ve sosyal ağların verdiği rahatlama hissini yüksek ortalama ile psikolojik/fiziksel yorgunluğuna neden olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, öğrencilerin sosyal ağ kullanımından duydukları memnuniyet hissini artmasına paralel olarak onların, sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin de artmasına işaret etmektedir. Diğer açıdan ise öğrencilerin sosyal ağ kullanımından tatmin olmasına rağmen stres, sinirlilik, öfke, bunalma gibi ruhsal durumların belirginleştiği anlaşılmaktadır. Yine araştırmanın bu bulgusundan elde edilen bir başka sonuç ile öğrencilerin maruz kaldıkları orta seviyedeki yorgunluğun gelecekteki sosyal ağ kullanım niyetleri üzerinde ağlardan kopuşuna neden olabileceğine işaret etmektedir. Ravindran ve diğerleri (2014), Dhir ve diğerleri (2018), Yu ve diğerleri (2019) ile Shi ve diğerlerinin (2019) sonuçları ile de örtüşecek şekilde kullanıcıların sosyal ağlarda yaşadıkları yorgunluk nedeni ile hesaplarını belirli sürelerde pasif bırakma isteklerinin olduğu, sosyal ağlardan uzaklaşmaya başladığı, sosyal ağ kullanımına ara vermeye yöneldiği saptanmıştır. Bu durum Ravindran ve diğerlerinin (2013, s. 435-437) de vurguladığı üzere sosyal ağ yorgunluğunun beklenen olası bir sonucudur. Buradan hareketle sosyal ağ yorgunluğu yaşayan öğrencilerin gelecekte sosyal ağ üyeliklerini silebileceği, kullanımda kısa ya da uzun süreli molalar verebileceği ya da sosyal ağ kullanım sıklığı ve amaçlarında düşüşe neden olabileceğine işaret etmektedir. Bu durumun netleşebilmesi için gelecekte çok sayıda incelemenin yapılması gerekmektedir.

Araştırmanın diğer bir kısmında ise öğrencilerin sosyal ağları hangi amaçlar doğrultusunda kullandıkları incelenmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin sosyal ağları en fazla eğitim ve sosyal etkileşim amaçlı kullandıkları saptanmıştır. Elde edilen bu sonuç Patrick ve Iburho'nun 2023 yılında üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir. Yine Shafiq ve Parveen tarafından yakın dönemde (2023) yapılan bir araştırmada da üniversite öğrencilerinin sosyal ağları eğitim ve sosyal etkileşim amaçlı kullandıkları belirlenmiştir. Akinwalere ve Adeosun'un (2022) araştırma bulguları da bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermekte ve üniversite öğrencilerinin sosyal ağları eğitim ile iletişim amaçlı kullandıklarını yönünde kesişmektedir. Demir (2022) ile Karataş ve diğerlerinin (2021) araştırma bulguları da bu çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Bazı araştırmalarda bu çalışmada

olduğu gibi sosyal ağların, tanıma ve tanınma amaçlı da kullanıldığını belirlenmiştir. Akyürek ve diğerleri (2020), Sağlam ve diğerleri, Akyürek (2020) ile Kurt ve diğerlerinin (2019) de bulgularını destekleyecek şekilde bu araştırmada da sosyal ağların üniversite öğrencileri tarafından tanınma/tanıma amaçlı kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın son kısmında ise öğrencilerin sosyal ağ yorgunluk düzeylerinin sosyal ağ kullanım amaçlarına göre durumu incelenmiştir. Başka bir ifade ile sosyal ağ kullanım amaçlarından olan sosyal etkileşim/iletişim, tanıma/tanınma ve eğitim faktörlerinden hangilerinin sosyal ağ yorgunluğuna neden olduğu ve aralarındaki ilişki sorgulanmıştır. Yapılan regresyon analizi bulgularından hareketle sosyal etkileşim/iletişim ile eğitim amaçlı sosyal ağ kullanımının, sosyal ağ yorgunluğuna neden olduğu saptanmıştır. Alanyazında yer alan araştırmalar incelendiğinde sosyal ağ yorgunluğunun neler ile ilişkili olduğunu belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda aşırı sosyal ağ yüklenmesi (Cao & Sun, 2018; Yu vd., 2019; Shi vd., 2020;), sosyal ağ mağduriyeti (Cao ve Sun., 2018; Acar, 2022), mahremiyet kaygıları (Bright vd., 2015) ile sosyal, hedonik ve bilişsel kullanıma (Luqman vd., 2017) yönelik betimlemelerin yapıldığı görölmektedir. Maier ve diğerleri (2012), Ravindran ve diğerleri (2014) Cao ve Sun (2018), Yu ve diğerleri (2019), Shi ve diğerleri (2020), Fu ve diğerleri (2020) ile son olarak Acar ve Gülnar (2023a, 2023b, 2023c) gelecekte yapılacak araştırmalarda sosyal ağ yorgunluğunun teorik ve ampirik kısmının zenginleşmesi için farklı bağımsız değişkenlerin kullanılmasını önermektedir. Araştırmanın bu kısmında yer alan bulguları kıyaslayacak aynı değişken alanyazında daha önce çalışılmadığı için araştırmacı da bundan sonra yapılabilecek çalışmalarda sosyal ağ kullanım amaçlarının bağımsız değişken olarak atanmasını önermektedir. Böylece sosyal ağ yorgunluğunun kavramsal çerçevesinin de genişleyeceği düşünölmektedir.

Kaynakça

- Acar, N. (2022). Sosyal ağ yorgunluğunun öncülleri: bir model önerisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sivas.
- Acar, N., & Gülnar, B. (2023a). Sosyal ağ yorgunluğunun öncüllerinin belirlenmesinde kullanılan modellerin betimsel içerik analizi ile incelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2(63), 131-151.
- Acar, N., & Gülnar, B. (2023b). İletişim bilimlerinde yeni bir kavram: "Sosyal ağ yorgunluğu". *Etkileşim*, 2(12), 506-524.
- Acar, N., & Gülnar, B. (2023c). A Field study on the causes and psycho-social consequences of social network fatigue: the case of Turkey. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 13(71), 429-440.
- Adesope, Y. R. & Ogan-Charles, G. (2015). Extent of social media usage by students for improved learning in Tertiary Institution. *Journal of Mobile Computing & Application*, 2(29), 1-7.
- Agojo, K. N. M., Bravo, M. F. J., Reyes, J. A. C., Rodriguez, J. A. E. & Santillan, A. M. A. (2023). Activism beyond the streets: Examining social media usage and youth activism in the Philippines. *Asian Journal of Social Science*, 51(3), 180-187.
- Ağırtaş, A. & Güler, Ç. (2020). Sosyal medya kullanan üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ve sosyal kaygı durumlarının değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 76-89.
- Akınwalere, I. & Adeosun, K.G. (2022). Social media usage and preference among students in tertiary institutions. *Journal of Humanities, Social Sciences and Creative Arts*, 17, 41-49.
- Akyürek, G., Kars, S., & Bumin, G. (2020). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım amaçları: ergoterapi bölümü örneği. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 7(2), 108-122.
- Akyürek, M. İ. (2020). Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve sosyal medyaya ilişkin tutumları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 58-92.
- Akyüz, S. S., Kazaz, M., & Gülnar, B. (2021). İletişim fakültesi öğrencilerinin sahte/yalan haberlerle ilgili görüşlerine yönelik betimleyici bir çalışma. *Selçuk İletişim*, 14(1), 216-239.
- Aras, E. & Peker, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı kullanım amaçlarını belirleme ölçeği'nin geliştirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 656-673.
- Arslan, K., Abra, D., Erbaş, D., Yüceloğlu, S. & Erdugan, S. (2023). Sosyal medya bağımlılığının sosyal kaygı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 315-323.
- Babic, T. (2022). Social media in higher education research and practical insights. In, Waller, T. & Waller, K. (Eds), *Higher Education - Reflections From the Field* (2), (pp. 1-20). London: IntechOpen.
- Babic, T., Vilovic, G. & Tomic Bakic, L. (2019). The usage of social media for higher education purposes. In Bago p., vd. (Eds). *The Future Of Information Sciences Infuture 2019 Knowledge In The Digital Age*, (pp. 206-214). Zagreb: FF Press
- Başoğlu, U. D., & Yanar, Ş. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım amaçları ve alışkanlıklarının belirlenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 6-13.
- Bright, L. F., Klieser, S. B., & Grau, S. L. (2015). Too much Facebook? An exploratory examination of social media fatigue. *Computers in Human Behavior*, (44), 148-155.
- Cao, X. & Sun, J. (2018). Exploring the effect of overload on the discontinuous intention of social media users: an s-o-r perspective. *Computers in Human Behavior*, 81, 10-18.
- Çam, S. (2023). İşletmeler açısından sosyal ağ pazarlaması. İçinde Acar, N. (Ed). *Disiplinlerarası Sosyal*

Ağ Çalışmaları (ss. 59-80). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188.
- Demir G. (2022). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin sosyal medya ve sosyal ağları kullanımı. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 54-65.
- Dhir, A., Yassotorn, Y., Kaur, P. & Chen, S. (2018). Online social media fatigue and psychological wellbeing-a study of compulsive use, fear of missing out, fatigue, anxiety and depression. *International Journal of Information Management*, (40), 141-152.
- Dumford, A. D., Miller, A. L., Lee, C. K. & Caskie, A. (2023). Social media usage in relation to their peers: comparing male and female college students' perceptions. *Computers and Education Open*, 4, 1-9.
- Edosomwan, S. (2011). The history of social media and it's impact on business. *The Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, 16(3), 79-91.
- Erbay, Ş. ve Beydoğan, H. Ö. (2017). Eğitimcilerin eğitim araştırmalarına yönelik tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 246-260.
- Erdemci, H. (2017). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 10-19
- Ergin, D. Y. (2013). Örneklem türleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(6), 91-102.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H., E. (2012). How to design and evaluate research in education. United States: The McGraw-Hill Companies.
- Guo, Y., Lu, Z., Kuang, H. & Chaoyou, W. (2020). Information avoidance behavior on social network sites: information irrelevance, overload, and the moderating role of time pressure. *International Journal of Information Management*, 52, 1-12.
- Hu, Hua & Lin, D. (2013). Feature analysis of the social media. *International Workshop on Computer Science in Sports*, 77, 186-190.
- Ijeh, P. N. & Iburho, M. O. (2023). Pattern of social media usage for academic activities among students of selected Tertiary Institutions In Delta State, Nigeria. *Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology*, 44(5), 4401-4411.
- İnce, M., & Koçak, M. C. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 736-749.
- James, D. J., Varaprasad, C., Shivamurthy, M. & Lakshminarayan, M. (2022). Purpose and pattern of usage of social media by the scientists of Krishi Vigyan Kendras in South India. *The Mysore of Agricultural Sciences*, 56(1), 81-88.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu kalkınma planının (2014-2018). Erişim adresi https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (31.03.2024).
- Kemp, s. (2024). Dijital 2024. Erişim adresi <https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024/> (31.03.2024).
- Kılınç, M. (2020). Araştırma şirketlerinin sosyal medya kullanımı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 9-20.
- Köksal, T. (2022). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde sosyal medya uygulamaları. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 225-235.
- Kurt, K., Aktaş, B., & Turan, A. H. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Tercihlerinin İncelenmesi. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 5(1), 1-15.

- Luqman, A., Cao, X., Ali, A. Masood, A. & Yu, L. (2017). Empirical investigation of Facebook discontinues usage intentions based on SOR paradigm. *Computers in Human Behavior*, 70, 544-555.
- Maier, C., Laumer, S., Eckhardt, A. & Weitzel T. (2012). When social networking turns to social overload: explaining the stress, emotional exhaustion, and quitting behavior from social network sites's users. *European Conference on Information Systems (ECIS)*, 71, 1-13.
- Meishar-Tal, H. & Pieterse, E. (2017). Why do academics use academic social networking sites? *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(1), 1-22.
- Mert Karadaş, M., Koç, G., Sayar, G., Şahin, S. & Sevgi, T. (2021). Öğrenci hemşirelerin sosyal medya kullanımı, kullanım amaçları ve etik boyutu. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 11-21.
- Ökten, M. S. (2023). Sosyal medya kullanım amaçları ölçeği: Üniversite öğrencileri üzerinde bir validasyon çalışması, *Mavi Atlas*, 11(2), 238-254.
- Ravindran, T., Chua, A. Y. K & Goh, D. H. (2013). Characteristics of social network fatigue. 10th International Conference On Information Technology: New Generations, 431-438.
- Ravindran, T., Kuan, A. C. Y. K & Lian, D. G. H. (2014). Antecedents and effects of social network fatigue. *Journal of The Association for Information Science and Technology*, 65(11), 2306-2320.
- Sağlam, M., Balcı, A., & Ardıç, M. (2020). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ sitelerini kullanım amaçlarının incelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 165-186.
- Shafiq, M. & Parveen, K. (2023). Social media usage: Analyzing its effect on academic performance and engagement of higher education students. *International Journal of Educational Development*, 98(C). 1-9.
- Shi, C., Yu, L., Wang, N., Cheng, B., Cao, X. (2020). Effects of social media overload on academic performance: A stressor strain outcome perspective. *Asian Journal of Communication*, 30(2), 179-197.
- Selvi, Darling V., & Kalarani, D. (2020). Youngster's attitude towards the usage of social media. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 23(9), 2-4.
- Subair, S., Tayo, S. T. A. & Deborah, O. Y. (2019). Social media: usage and influence on undergraduate studies. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT)*, 15(3), 53-62.
- Şahin, M. ve Gülnar, B. (2016). İletişim korkusu ve internet kullanımı ilişkisi: Türkiye'deki üniversite öğrencileri arasında bir alan araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 5-26.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Topçu, Ç., & Erdoğan, M. (2022). Sosyal medya kullanıcılarının siyasal bilgilendirme sürecindeki haber alma durumlarına yönelik Türkiye geneli saha araştırması. *Yeni Medya*, (13), 106-126.
- Üstündağ, A. (2022). Ergenlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(42), 169-190.
- Yavuz, S. (2020). A research on purposes of social media usage: theology faculty students example. *Bozok University Journal of Faculty of Theology*, 17, 99-132.
- Yavuz, S. (2020). A research on purposes of social media usage: theology faculty students example. *Bozok University Journal of Faculty of Theology*, 17, 99-132.
- Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2019). Lisans ve lisansüstü öğrencilerin sosyal ağ siteleri kullanım amaçlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 219-229.
- Yu, L., Shi, C., & Cao, X. (2019). Understanding the effect of social media overload on academic performance: a stressor-strain-outcome perspective. In *Proceedings of the 52nd Hawaii International Conference on System Sciences*, 2657-2666.

20. A Critical Study of Street Interview Content in Syrian Media in Türkiye¹

Melis HAMAD² & Himmet HÜLÜR³

APA: Hamad, M. & Hülür, H. (2024). A Critical Study of Street Interview Content in Syrian Media in Türkiye. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 299-321. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980518>

Abstract

Street interviews, in their various forms, have provided citizens with a platform to express their opinions, often incorporating entertaining content. These interviews gained popularity as game shows or hidden camera programs and became an integral part of television broadcasting due to their high financial returns. With the advent of satellite broadcasting and social media, street interviews transitioned to platforms like YouTube. In Türkiye, they attracted significant attention after the 2019 municipal elections, focusing on citizens' concerns, particularly regarding Syrian refugees. In response, Syrian media outlets in Türkiye, including Syria TV, launched "counter" street interviews, capturing the opinions of Arabs, Syrians, and Turkish citizens on various social and historical issues. This article aims to examine the content of the "Street Question" program on Syria TV and track the shift in its content towards Turkish society over the study's specified timeframe. According to the findings, the program initially aimed to promote familiarity and integration with Turkish society by exploring shared history and cultural traditions. However, it evolved into "defensive" content concerning Syrian refugees in Türkiye, focusing on debunking rumors associated with them. It provided Arab and Syrian audiences with a glimpse into Turkish societal perceptions without the need for direct interaction. This raises important questions about the role of recent street interviews in shaping the perceptions, attitudes, and behaviors of Arabic-speaking audiences, especially Syrians, towards Turkish society and how these perceptions reflect on the overall view of Türkiye.

Keywords: Street Interviews, Syrian Refugees, Syrian Media in Türkiye

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980518>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü / PhD Student, Ankara Hacı Bayram University, Faculty of Communication, Department of Journalism (Ankara, Türkiye), **eposta:** meis.hamad89@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-9831-7975>, **ROR ID:** <https://ror.org/05mskc574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

³ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü / Professor Ankara Hacı Bayram University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema (Ankara, Türkiye), **eposta:** himmet.hulur@hbv.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5863-4976>, **ROR ID:** <https://ror.org/05mskc574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

Türkiye'deki Suriye Medyasında Yer Alan Sokak Röportajı İçeriklerinin Eleştirel Bir İncelemesi⁴

Öz

Sokak röportajları, çeşitli biçimleriyle, vatandaşlara düşüncelerini ifade etme platformu sunmuş ve genellikle eğlenceli içerikler sunmaktadır. Bu röportajlar, yarışma programları veya gizli kamera şovları olarak popülerlik kazanmış ve yüksek mali getirileri nedeniyle televizyon yayıncılığının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Uydu yayıncılığının ve sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla birlikte sokak röportajları YouTube gibi platformlara taşınmıştır. Bu röportajlar, Türkiye'de 2019 yerel seçimlerinden sonra büyük bir ilgi görmüş ve vatandaşların endişelerine, özellikle Suriyeli sığınmacılara yönelik kaygılara odaklanmıştır. Bunun sonucunda, Suriye TV dâhil Türkiye'deki Suriyeli medya kuruluşları, çeşitli sosyal ve tarihsel konularda Arap, Suriyeli ve Türk vatandaşlarının görüşlerini yakalamak amacıyla "karşı" sokak röportajları başlatmıştır. Bu makale, Suriye TV'deki "Sokak Sorusu" programının içeriğini incelemeyi ve belirlenen zaman diliminde dönüşerek Türk toplumuna yönelik bir dönüşüm bir içerik kazanmasını ele almayı amaçlamaktadır. Bulgulara göre, program başlangıçta Türk toplumu ile tanışıklığı ve entegrasyonu teşvik etmeyi hedeflemiş, ortak tarih ve kültürel gelenekleri keşfetmiştir. Ancak, zamanla Türkiye'deki Suriyeli mültecilerle ilgili "savunmacı" bir içeriğe dönüşmüş ve onlarla ilgili şüpheleri gidermeye odaklanmıştır. Bu program, Arap ve Suriyeli izleyicilere Türk toplumuna dair bir bakış sunmakta ve doğrudan etkileşim olmadan Türk toplumu üzerindeki algıları yansıtmaktadır. Bu durum, sokak röportajlarının Arapça konuşan izleyicilerin Türk toplumuna yönelik algılarını şekillendirmedeki rolü ve bu algıların Türkiye hakkındaki genel görüşe yansımaları konusunda önemli sorular ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sokak Röportajları, Suriyeli Mülteciler, Türkiye'deki Suriye Medyası

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980518>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. The origin and development of street interviews

The "interview" is recognized as a relatively old technique with social anthropological origins, aiming to identify "public opinion". The Egyptians were the first to use the interview for conducting a general population survey in 1886. In the modern era, the scope of using the interview expanded to become a main tool in psychological clinical examinations and tests at the beginning of the twentieth century. Charles Booth was the first to develop a social polls of the economic and social conditions of the residents of the British capital, London, in 1886, using the interview method, he published it in his first study, entitled "The Life and Work of the People in London 1902-1903" (Fontana and Frey, 1996, p. 647). Opinion polls were an early form of interviews. Booth's study inspired many American psychologists and sociologists and the Chicago School, as well as newspaper reporters (Fontana and Frey, 1996, p. 648). The use of the newspaper interview dates back to the Swedish newspaper "Dagens Nyheter" in the 1880s, but it developed significantly in the United States of America at the end of the nineteenth century. After interview being a unique method used on special occasions, it became a common daily journalistic routine in the editorial offices of many American newspapers (Ekström, Kroon & Nylund 2006, p. 24). During the twentieth century, the interview became a cornerstone in the development of traditional journalism as an effective communication activity for gathering information. It became a tool for reporting on everything exclusive and important to the public and a means of questioning elites and political leaders (Ekström and Londell, 2011, p. 172); It is an interactive process in which participants take turns, often by asking and answering questions, each contribution expresses specific topics, but these contributions are understood not only through their content, but also through their impact on the interactive context of the entire narrative whose course is determined by the editorial policies regulating the work of media institutions (Clayman and Heritage, 2002, p. 13).

In the 1950s, interviews became more hostile as a result of political, economic, and media changes. Clayman and Heritage (2002) believe that interviewing in a hostile manner with certain individuals or specific groups is far from transparent, as it can make some of the interviewees "out of the ordinary," exerting certain pressures that can push them to act in a way that exaggerates the drama of legitimate opinion and enhances the credibility of public discourse, and becomes a means of introducing ideological bias (Clayman and Heritage, 2002, p. 15). To evaluate any interview, Ekström and Londell suggest three interrelated foundations that must be dealt with in every interview: 1) The goal sought to be achieved from the interview, 2) The identities that are represented and negotiated, 3) The situation and context (Ekström and Londell, 2011, p. 175). As with interviews in scientific and social fields, professional rules and journalistic principles of interviewing stipulate speaking in a friendly (neutral) tone, starting with "ice-breaking" questions, neutralizing the interviewer's opinions during the conversation or engaging in expressing their opinion, taking into account the use of spoken terms to create common meanings with the audience and body language (Fontana and Frey, 1996, p. 660). In contrast, in the era of modern journalism, the interview has become more involved in creating journalistic narratives by controlling the field of the event, preparing the conversations of others and engineering their reactions, and fabricating journalistic events in a way that makes them more dramatic (Ekström, Kroon & Nylund 2006, p. 22).

The published literature agrees that the first street interviews date back to December 8, 1941, when Alan Lomax, the assistant in charge of the United States Folk Song Archive, sent field workers in 14 US states to collect the reactions of American citizens in the streets regarding the Japanese Navy's attack on the American fleet at Pearl Harbor in Hawaii on December 7, and the United States' announcement of its entry into World War II. This established a new type of journalism from the street, conducted with a

person in a specific place or with a heterogeneous group of people in a heterogeneous environment with the aim of surveying a sample of public opinion and measuring the pulse of the local street (Mutlu, 2011, p. 204). This would later be known as "Man-in-the-Street Interviews" or Vox Pop, an abbreviation of the Latin phrase "vox populi," which literally means "voice of the people." Street interviews, along with field reports and documentaries filmed outside the media studio for the purpose of monitoring people's lives, were the first incubators for the birth of what is known as "reality television programs" (Hill, 2005, p. 573). These became remarkably popular in the 1980s with the development of the media industry and the competition of companies over the revenues generated from reality television programs, a guaranteed solution to the economic obstacles arising from producing programs. This popularity reached its peak during the 1990s (Hill, 2005, p. 574). Street interviews multiplied during that period, some of them became entertainment only, broadcast in the form of competitions subject to audience evaluations or generous material prizes, whose heroes are real people (Hill, 2005, p. 573). Street interviews depend on the art of the shot that embalms a moment of feelings of excitement, suspense, tension, and everything that might attract the attention of the audience. The recorded, unscripted shots are collected and edited and arranged for display according to the popular logic of the most exciting and attractive to the audience, and here begins the art of constructing the narrative.

According to Patrick Keating (2013), "the traditional narrative is absent from all types of reality television programs, including street interviews, and the functional and teleological narrative is on the rise, with the dominant narrative being based on three core values: suspense, curiosity, and surprise" (Keating, 2013, p. 56). These types of television journalism are based on curiosity and spying on the lives of others, where pleasure, fame, and wealth are found (Saye, 2004, p. 11) and they are rich in ready-made experiences and live situations that may allow the audience to develop their hypotheses and convictions, adjust their expectations, and provide them with a proactive response in the event they are exposed to similar situations. This is evident in hidden camera programs, social situation testing, or street interview programs. In this regard, Zizi Papacharissi and Ando L. Mendelson found that "perceiving reality" is an essential motive, like the motive to pass the time or relax, that motivates the audience to watch reality TV programs, especially those with an entertaining nature. Due to the appearance of spontaneity in these programs, the audience becomes more inclined to perceive them and accept them as "reality", especially among those who face difficulties in social interaction and engaging in discussions with others (Papacharissi and Mendelson, 2007, p. 355), audience prefer to "spy" on others and their opinions instead of interacting with them, as alternative communication channels and ready-made experiences for viewers (Papacharissi and Mendelson, 2007, p. 367). This is because many reality programs are based on quasi-social interactions where the audience might be affected by the character, the subject of the event, or some aspect of it, viewers find social and psychological similarities with the character, and these characters and their experiences become a source of information. From this perspective, choosing audience figures and problems experienced by ordinary people as examples to discuss real-life stories can evoke similar feelings in the target audience (Tatuoğlu, 2023, p. 68).

At the turn of the millennium (2000), mass society experienced a significant shift in global media tastes due to advancements in Internet broadcasting and digital multimedia technologies. Media content became more specialized and individualistic, and the base of workers in the media and communication fields expanded under the banner of "the right to produce and publish for all". This shift allowed the public the freedom to create and consume media content according to their own schedules and circumstances (Zhang, 2021, p. 103). News blogs, electronic, and news websites proliferated, emerging as a parallel force to traditional media. This development produced a discourse that diminished the prestige of traditional media, leveraging the speed of broadcasting, publishing, access, and interaction.

It also sought to emulate traditional journalism by adapting traditional journalistic forms, such as street interviews, leading to a selective, disengaged audience that engaged only partially with content relevant to them (Zhang, 2021, p. 105). An array of alternative news platforms emerged, including channels for amateurs, activists, and citizen journalists. This reinforced the notion that digital journalism represents "who does not have voice" journalism, "oppositional" journalism, and "militant" journalism, fights for the people. It grants every content producer on these social platforms the right to share information and opinions that could influence public political, social, and economic preferences and reflect their positions and behaviors, particularly evident during election campaigns and voting (Knoll, B., Pitlik, H., & Rode, M., 2023, p. 325). Thanks to the free Internet, digital platforms and channels have evolved into leading online economies (Andrejevic, 2002, p. 231), it did "not only changing the media environment but also differentiating the audience, altering information reception, and transforming the content of communication" (Zhang, 2021, p. 112).

Perhaps the most prominent social platform active in content production is the YouTube application, which is the second most popular social networking site in terms of user numbers, following Facebook (2.7 billion users) (Global Media Insight, 2024). Thanks to its free broadcasting capabilities, YouTube has managed to break the traditional media's monopoly on audience competition. It has attracted millions of users to watch and consume content, reshaping the economic landscape of network communication channels, which was previously dominated by traditional media. Network media has introduced new players into the media market. According to Storey, network content has caused a conceptual shift in "selling" through the network market, with network broadcasting focusing on selling the audience rather than the programs (Storey, 2010, p. 38). YouTube is a platform that hosts videos from ordinary users, celebrities, groups, companies, or media outlets. As its popularity grew, traditional media outlets increasingly relied on YouTube to rebroadcast videos that their correspondent networks could not capture (İsmail ve Sumaisim, 2012, p. 63). Initially, the site was branded with the slogan "Your digital video repository," which was soon replaced by "Broadcast yourself." The new slogan encouraged a diverse group of users to produce and share unlimited content on various topics (such as health, sports, art, politics, etc.), transforming the site into a "platform for participatory culture" and a venue for serious discussions on legal and ethical issues (Storey, 2010, p. 38). According to Media Insight 2024 statistics, YouTube usage rates surged in the fourth quarter of 2020 with the outbreak of the COVID-19 pandemic, rising from \$19.5 million to \$28.8 million, and reaching \$31.5 million in 2023. YouTube statistics indicate that the total earnings of the top ten most famous content creators worldwide in 2023 amounted to \$343.5 million, with notable channels including MrBeast, with an annual profit of \$82 million, and Rhett & Link, Ryan Kaji, and Nick DiGiovanni (İqbal, 2024).

2. Contemporary narratives of street interviews

Since their inception, social media sites and platforms have evolved from being politically neutral to becoming mediators that challenge governmental authority. They have transformed the social infrastructure of states that oppose the human right to knowledge and access to diverse opinions, resonating in a new global society that competes with the real world. Researchers have differing opinions on the impact of social media platforms on political and social movements across various countries. Notable examples of such movements include "The First Twitter Revolution" in Iran (2009), "The Near-Complete Revolution" in Russia (2011), the Black Revolution in Moldova (2009), the "Arab Spring Revolutions" in Arab countries (2011), the 2016 US elections, and the 2019 Brexit referendum (Schleffer and Miller, 2021, p. 79). Several studies agree that the Internet and social media sites play a crucial role in "mobilization," significantly enhancing voter information about candidates and elections, and

motivating political participation (Tolbert & Ramona, 2003, p. 175). They expand the circle of potential voters, including younger age groups in rural and remote areas (Ahmad, Alvi, & Ittefaq, 2019, p. 1), increase voting rates, and contribute to donations for political campaigns, thereby narrowing the gap between the government and the people and enhancing social capital (Larson, 2004, p. 28). As a result, many Western politicians have recognized the effectiveness of social media for their election campaigns, focusing on aspects of their personal lives and highlighting elements that support their rise to power. Prominent examples include former US Presidents Donald Trump and Barack Obama, among others. Social media has helped increase politicians' popularity by presenting them in unconventional and entertaining contexts, improving their public image, and creating friendly and approachable personas. It also allows politicians to reach a vast new audience and develop virtual quasi-social relationships with constituents. Through political representations, social media has shaped the mental map of potential voters and their political preferences (Wheeler, 2018, p. 4).

Despite the significant political and social impact of social media platforms in countries where organized protests have occurred, these platforms have also engendered a counter-current of censorship, tyranny, surveillance, and repression. The intensity and nature of these responses vary depending on the level of freedom of expression and democracy within each country (Schleffer and Miller, 2021, p. 81). Freedom of information and expression serves as a critical barometer for gauging political awareness and the depth of political participation among citizens; Leeson's study on media freedom and political participation across 60 countries, including those in Central and Eastern Europe, found that as government control over media and news outlets increases and media freedom declines, there is a corresponding rise in political apathy and ignorance among citizens. This indicates a stronger correlation between diminished media freedom and reduced political engagement (Leeson, 2008, p. 155). In nations with fragile democracies, social media platforms can become conduits for disinformation and the proliferation of fake news, undermining political culture and fostering extremism, particularly by anti-establishment figures. This dynamic may contribute to a shift from a fragile democratic system to an authoritarian regime. Conversely, in entrenched authoritarian states, social media platforms often function as instruments of censorship and repression (Schleffer and Miller, 2021, p. 87). The use of social media to propagate hate speech and incite violence can adversely affect political stability and social cohesion. Moreover, these platforms can create echo chambers where users are only exposed to information and viewpoints that reinforce their existing beliefs, potentially leading to increased polarization and political division. This polarization complicates efforts to achieve consensus and engage in meaningful dialogue (Al-Atawi et al., 2021; Alodat, Al-Qora'n, & Abu Hamoud, 2023, p. 4).

Unlike national media that contribute to serving the public interest, it has been observed that digital platforms on commercial social networks play a different role in shaping users' political awareness and motivating them towards political participation compared to national media. Unlike the latter, commercial social media sites have become focused on stirring up controversy and presenting superficial stories and problems with the aim of attracting more views at the expense of enhancing political awareness and motivating participation in the country's political life. They revive a sense of sarcasm instead of encouraging direct participation (Kees & Semetko, 2003, p. 759), amplifying skepticism about the government, insulting officials, and mocking them within the framework of "scandal", which can harm democracy. This results in a negative, uncivil, and abrasive discourse, based on the belief that negative news deserves coverage. The goal is profit by highlighting corruption, political disputes, and scandals rather than serving the public interest (Center for Civic Education, 1999). In this context, street interview programs broadcast on social media platforms, specifically YouTube, have also

transformed into a form of “political entertainment.” This includes a mix of political content and entertainment, referred to as “soft news”, “informational entertainment”, or “news hybrid”. These formats often feature implicit or explicit references to social and political issues, providing social and political information, commentary, or criticism. The content ranges from historical events to contemporary issues and frequently includes a moral imperative, a civic lesson, a political preference, or a desired outcome (LaMarre, 2015). Over time, this type of entertainment becomes a source of political knowledge, civic engagement, and the formation and direction of values (Riegert & Collins, 2016), and serves as an incentive that encourages the public to participate politically and increase political awareness by engaging in discussions and writing comments on social media platforms (Matthes, Heiss, & van Scharrel, 2023).

Despite the excessive realism that popular online street interviews may seem to exhibit today and their reliance on “raw reality” to produce discourse, this does not prevent the fact that they, like other journalistic genres, are narratives framed by meanings, purposes, and ideas. Each media institution is concerned with setting agendas and topics and charting the course of treatment for each of them, employing the environment and adapting communication tools to create a framed social position and a desired reaction, consistent with the political, cultural, and social structure of the media institution as a whole (Storey, 2010, p. 11). Content is framed according to three frames: 1) The Dominant Framing: This is the position in which the viewer is taught the intended meaning, which is reproduced in the media message, such as news bulletins and talk shows. 2) The Negotiating Framing: This is the position that attempts to establish the legitimacy of the opinions of all conflicting parties regarding a specific topic. 3) The Oppositional Framing: The content is framed as everything that is against the viewer’s interest (Storey, 2010, p. 13). Meanwhile, the psychological, social, and economic status of individuals remains largely concerned in interpreting media content (Storey, 2010, p. 14). This makes the public sphere formed by the media an artificial and fake environment, governed by perceptions formed by the influence of the “ghost audience” and stereotypes and clichés that can lead to wrong judgments, and shows the need to provide sufficient information that protects society from ignorance (Mutlu, 2021, p. 204).

Today, the subject of conflict and violence has become an attractive element in media content, especially in visual products and on social media. Although research and experimental studies agree that media violence can cumulatively involve the receiving audience in violent behaviors over the long term, violence based on storytelling and real-life human events remains prevalent in visual content (Tatuoğlu, 2023). Huesmann believes that the impact of violent media content exceeds the impact of other common threats to public health, placing media violence just behind the dangers of smoking cigarettes in terms of its effect on public health (Huesmann, 2007, p. 12). Despite this, entertainment mixed with conflict and violence may succeed in alleviating tension and reducing bias. Additionally, bringing conflict and violence into the open through comedy and entertainment can allow viewers to reassess their beliefs and test their own and implicit biases, potentially helping to filter and significantly reduce them (Walter & Ysfati, 2017, p. 5). However, the dominance of “irrationality” over entertainment in the post-modern era has turned content into a source of provocation, with actors often seen as “clowns” and “intruders” on the media scene who destabilize society, spread discord, and amplify grievances (Webber, Momen, Finley, et al., 2021, p. 419). Today, entertainment that condemns violence and conflict, fights injustice, and combats it can also shape and glorify conflict and violence, and even contribute to producing inequality (Webber, Momen, Finley, et al., 2021, p. 435). The effect of entertainment on people’s beliefs is similarly dual. While entertainment can lead to personal change, it can also reinforce biased and bigoted beliefs, making entertainment both a solution and a problem (Webber, Momen, Finley, et al.,

2021, p. 437).

3. Street interviews in Türkiye

The annual report titled "Global Digital Overview 2024" indicates that the number of people using social media in Türkiye reached approximately 67.4%, reflecting a 4% increase over the average use of social media in the country in 2019. The average daily use of social media in Türkiye was reported to be 2 hours and 44 minutes (Datar eportal, 2024). The year 2019 marked a turning point in the use of YouTube in Türkiye. During the municipal election campaigns across all states, local YouTube channels emerged, broadcasting programs and interviews filmed on the street to capture the opinions and expectations of Turkish citizens regarding the local election results. These channels gained significant popularity in the country. There are about 14 main YouTube channels in Türkiye, which have collectively garnered over 2 billion views in recent years. Llave TV is the leading Turkish YouTube channel, followed by Halk Ekranı, which was founded on May 29, 2018. Halk Ekranı gained prominence during the 2019 municipal elections and evolved into a significant political platform, addressing urgent and hot issues. It has become a formidable competitor to the country's traditional media (İlhan & Aydoğu, 2020, p. 441).

3.1. Street interviews and performances broadcast on YouTube

The concept of street shows and interviews broadcast on YouTube leverages the curiosity of passersby, often leading them to gather around the person being interviewed. The circle of the interview expands based on the interventions of the surrounding audience and the person being interviewed. The idea of street shows revolves around a single interview that can expand like a snowball, growing to include an unlimited number of comments and opinions from casual viewers. Recently, some street shows originating from YouTube have moved beyond typical entertainment and comedic elements. They now directly address the audience with questions about economic and living conditions, religion, and other controversial issues, often revealing the political loyalties of Turkish citizens. Studies examining the discourse of Turkish street programs have found that even minimal differences of opinion among Turkish citizens can escalate into verbal or psychological violence, or even physical violence. Some interviews are conducted with mutual respect, beginning and ending with dialogue, while others reflect an authoritarian structure that emphasizes "race" and "Turkish nationalism" (Nergiz, 2023, p. 119). This approach reveals hidden tendencies towards French secularism, which involves the exclusion and erasure of local, cultural, religious, and ethnic identities (Nergiz, 2023, p. 115), and is influenced by political and partisan preferences. This becomes evident during the evaluation of citizens' opinions on government agendas, which are interpreted in a manner that strays from rationality or public opinion. Some citizens avoid engaging in critiques of state policies and government, while others are excessively critical, potentially leading to acts of violence (Nergiz, 2023, p. 118). These tendencies can be reflected in users' comments on social media platforms, showcasing violent trends and deep divisions within the same society (Nergiz, 2023, p. 119). Research and experiments conducted within the framework of learning theory reveal that media portrayals of aggression and violence can spread violence throughout society by creating a domino effect on individuals, particularly children, through imitation. Both children and adults may bring violence into their homes, schools, and other areas of their social lives by emulating figures they view as role models (Nergiz, 2023, p. 75).

On the other hand, it is unfair to attribute the clashes and controversies that occur in street interviews between Turkish citizens solely to coincidence. It is essential to understand the intentions and goals of those involved in shaping the Turkish public space. During the production and broadcast of street

interviews, these interviews undergo a process of filtering, editing, and alteration, in which participants' statements may be excluded, and some reporters may engage in inappropriate commentary, emphasizing a specific message (Arı, 2023, p. 159). The content of these interviews is rearranged according to the producers' orientations and the reactions from the street are curated to align with their ideology, potentially increasing likes, followers, and advertisement revenue, thereby maximizing profits (Nergiz, 2023, p. 116). This manipulation affects the public's right to access the full context of conversations occurring in street interviews and frames them in a manner that negatively impacts the environment of democratic debate. It highlights the need for public oversight of media content that could create divisions in the public sphere of any society (Arı, 2023, p. 15). Akgundogdu (2023) suggests that the profits and financial revenues generated by street interview videos contribute significantly to the increase in the number and popularity of street programs in Türkiye. Data from the Social Blade website, which specializes in analyzing YouTube data, shows that the monthly revenue of the Llave TV channel reached \$18,000, while Halk Ekranı earned \$17,000 from 2021 to mid-2023 (Akgundogdu, 2023, p. 5).

Later, Syrian refugees became a prominent topic in Turkish street programs. The channel Llave TV published 12 videos featuring interviews with Turks discussing issues related to refugees, garnering over 5 million views. Similarly, Halk Ekranı conducted surveys with Turks regarding the deportation of Syrians, and other channels, such as Sade Vatandaş, monitored opinions in Gaziantep. These channels succeeded in commodifying the issue of Syrian refugees, turning it into a popular content that generates views and profits. Initially, the programs started with basic questions about daily life, such as prices, inflation, transportation crises, and employment. However, they quickly shifted focus to blame Syrian refugees and the Turkish government for the crises affecting Turkish society (Akgundogdu, 2023, p. 5). Over time, the discourse in street programs evolved into more confrontational dialogue, often involving citizens in arguments with passersby. These arguments frequently centered around the nationality of the speaker or their stance on Syrian refugees. Some Turkish opinions have defended Syrians and refuted claims against them, particularly addressing accusations of causing unemployment, inflation, and economic harm. For instance, on July 23, 2022, Kanal Dünya aired a street interview in Istanbul featuring a Turkish-Kurdish girl who complained about a Syrian man carrying an iPhone 11 while she had a phone worth 1,300 Turkish liras. This statement was countered by a Syrian girl of Kurdish origin, who provided explanations for why Syrians came to Türkiye. Her perspective was supported by some Turkish girls who refuted the initial claims. Similarly, Vatandaş TV aired an interview on July 16, 2022, with a Turkish citizen in the Bağcılar area of Istanbul. The interview featured a positive viewpoint on Syrians working for low wages while criticizing Turkish men for idling in cafes instead of working. This discussion soon escalated into verbal altercations with some citizens (Vatandaş TV, 2022).

On July 19, 2022, a video clip from a street interview on Mediali TV featured a young man shouting, "I am a human being". It was later revealed that the individual, Ahmed Kanjo, a 17-year-old Syrian, was participating in a street program in the Üsküdar district of Istanbul during the summer of 2022. This incident garnered significant attention from both Turkish and Syrian media. Many newspapers and news websites, including leftist outlets, covered the event and labeled the remarks directed at Ahmed Kanjo as racist. For example, the leftist website Halk TV reported with the headline "He had responded to racist statements by saying 'I am a human being': Syrian youth was hosted in the Complex", highlighting that Ahmed Kanjo had been forced to leave his school due to what the outlet described as "racist remarks and hateful sentiments", despite his academic excellence and lack of Turkish friends. Conversely, some street programs featured interviews with individuals posing as Syrians, who echoed common negative stereotypes about Syrian refugees. For instance, Halk Sesi TV posted a video on its

YouTube channel featuring an interview with someone identifying as "Syrian". In the video, the person remarked that Syrians are pleased in Türkiye due to the presence of the sea and hookah, which quickly sparked reactions and discussions on social media. It was later revealed that the individual was actually Turkish and had falsely claimed to be Syrian (Teyit, 2021; Maalumatfuruş, 2021).

Street programs in Türkiye have highlighted various issues faced by Syrians, encapsulating these situations and providing a snapshot of the allegations against them within Turkish society. These programs have given fluent Turkish-speaking Syrians a platform to voice their perspectives in public, allowing Turkish citizens to hear different sides of the story and scrutinize allegations directly. This real-time exposure has offered viewers an opportunity to assess the validity of these claims and observe the societal divisions among Turkish citizens regarding Syrian refugees. A notable example of this is a report aired by Kanal Türkiye on April 10, 2022. The report featured a Turkish citizen who claimed that his hunger and unemployment were caused by the presence of Syrians. The situation quickly escalated when two job offers were extended to him by other Turkish citizens. The man responded by suggesting that they "talk to the People's Democratic Party and the Good Party". This incident underscored the influence of political discourse on public attitudes towards refugees and the role of such rhetoric in fueling accusations against them. Additionally, it was observed that content related to interviews with Syrians or incidents involving them often appeared in Turkish media several days after being covered by Syrian and Arab media outlets. This raises questions about the effectiveness of media monitoring within Türkiye and the role of Syrian media in tracking and understanding Turkish media portrayals. The delay in reporting and the dissemination of such content may impact Syrians' perceptions of Turkish society and shape or reinforce their views on the allegations and narratives presented.

In response, several Syrian media outlets in Türkiye have launched "counter" street programs, hosted by Syrians fluent in Turkish. These programs address various issues faced by Syrian refugees, including employment, rising prices, increasing rents, and medical care in hospitals. Their goal is to counteract prevailing misconceptions and misinformation about Syrians in Türkiye. These counter-programs have garnered hundreds of thousands of views and have increasingly become a platform for Syrians to represent and defend themselves. Notable examples include "Street Question" on Syria TV and "Syria Pop" on Orient TV, which aired in Istanbul in 2021 before the channel ceased operations. This paper aims to analyze the discourse presented in these street programs by examining selected episodes from Orient TV and Syria TV aired between 2021 and 2023.

3.2. Street interviews by Syrian and arab media in Türkiye

Despite the restrictive environment for foreign investment in Türkiye's media sector, Syrian media outlets have managed to establish a presence in the country. This success can be attributed to Türkiye's initial "open door" policy, which mitigated the perception of Syrians as a threat and facilitated their entry into the media landscape. This policy allowed Syrian individuals and institutions to cross the Syrian-Turkish border with relative ease, bypassing many of the usual restrictions and conditions (Bayır & Aksu, 2020: 336). Consequently, many media institutions operated without formal licenses (Boztaş, 2019: 154). To navigate these regulatory challenges, many Syrian media outlets chose to register as "non-profit charitable institutions". This status provided greater flexibility, allowing these outlets to rent office space, purchase equipment, and open bank accounts for funding transfers. However, Turkish law requires that such institutions have a formal board of directors with a Turkish majority and a legal accountant to manage financial reporting to Turkish tax authorities (IMS, 2020, p. 41). This legal framework ensures compliance with Turkish regulations, which mandate that media institutions must

operate in Turkish to receive a broadcasting license.

The agenda of Syrian media in Türkiye has largely been centered on reporting developments in the Syrian conflict. Most reports and news materials from these outlets focus on military battles and the displacement of Syrians, along with international developments and regional positions on the Syrian war. While many Syrian media outlets primarily cover service-related news pertinent to Syrians in Türkiye—such as updates on temporary protection cards, required documents for renting residential or commercial properties, and health services—there has been a noticeable shift in their focus. This change was driven by evolving Turkish policies towards Syrians and significant political decisions. In response to these shifts, Syrian media outlets began to closely monitor Turkish media content concerning Syrian refugees and track statements from Turkish political parties. These outlets employed young Syrian professionals who are fluent in Turkish, both in language and writing, to translate and analyze Turkish media content (G1, 11.9.2023⁵; G3, 14.9.2023⁶).

Over time, several Syrian institutions in Türkiye that managed to survive both administratively and financially began to adopt a more defensive stance in support of Syrians. This shift involved monitoring Turkish media content to address and refute rumors about Syrian refugees, as well as tracking any media or political content that supported Syrian refugees. This included coverage by Turkish journalists, politicians, citizens, and media institutions (G2, 15.9.2023⁷). This defensive approach has reignited latent fears among Syrians about their future in Türkiye and has shed light on Turkish society's perceptions of Syrians. It has also highlighted a noticeable decline in their social acceptance, as reflected in studies on social harmony and integration in Türkiye (Erdoğan & Erdoğan, 2020).

Since 2021, several Syrian media outlets in Türkiye have stepped in to address the issues facing Syrian refugees, particularly in the absence of a cohesive political representation and the fragility of existing decisions. These outlets have established Turkish-language media platforms with the aim of correcting misinformation about Syrian refugees, engaging with Turkish society in its native language, and rebuilding Syrians' trust and presence. A notable initiative is the Enab Baladi newspaper, which launched a podcast program titled (Border Effect) on February 17, 2022. This weekly podcast addresses social, cultural, and educational issues, aiming to educate Turkish society about refugee rights, migration stories, and efforts towards integration. In October of the same year, Orient TV introduced a new Turkish-language platform called Orient Türk. This platform focuses on Turkish foreign policy towards Syria, Syrian refugees, and broader Middle Eastern issues. Despite its brief operation period, Orient Türk has managed to attract a following among Turks on social media platforms such as Facebook, Instagram, and Twitter. Additionally, several Syrian media outlets in Türkiye have launched street programs featuring Syrians fluent in Turkish. These programs, such as (Street Question) by Syria TV and *Syria Pop* by Orient TV (before its closure in 2021), address various topics related to Syrian refugees, including employment, rising costs, increased rents, and healthcare. These programs have accumulated hundreds of thousands of views and have become a significant voice for Syrians, defending them and countering negative narratives through direct engagement with Turkish citizens.

4. Methodology

This research paper employs a descriptive approach using content analysis to examine and analyze the

⁵ G1: Coded interview with journalist No. 1

⁶ G3: Coded interview with journalist No. 3

⁷ G2: Coded interview with journalist No. 2

street interviews produced and broadcasted by both Orient TV and Syria TV, two prominent Syrian media outlets operating in Türkiye. The focus is on episodes related to Türkiye and Turkish society to understand the frameworks and concepts represented by these episodes, which form the research sample, in shaping a general perception of Turkish society. For content analysis, the paper relies on a random sampling method to select and analyze street interviews broadcasted between 2021 and 2023 that are pertinent to the study's subject. This includes the program "Sual al-Shari" (Street Questions), which began in March 2022. This program features competitions involving Turks and Syrians in Türkiye and northern Syria, including displaced persons in border camps, offering cash prizes to winners. Additionally, the program aims to provide direct reflections of news, events, and decisions related to Syrians in Türkiye. The program covers various topics such as (Turkish opinions on Arabs - Pros and cons of the presence of Syrians in Türkiye - Preferences between migration or Turkish citizenship- Expectations regarding deportation and voluntary return - Turkish views on marriage with Syrians - Attitudes toward incidents of violence against foreigners and Syrians in Türkiye. The total sample analyzed from Syria TV comprises 17 interviews and field reports related to Turkish society and refugees.

Table 1. Distribution Map of the Content Analysis Sample of 'Al Shaar'a' Program Episodes on Syria TV in 2021 and 2022

Content Title	Content Type	Episode Date
1. If you woke up in the morning and found yourself the president of your country, what would be your first decision?	Street Question Program	12 March 2022
2. How many Arab soldiers were in the Ottoman army during World War I?	Street Question Program	19 March 2022
3. Where did the oldest alphabet and musical note known to mankind originate? Is it true that the first university in the world was in Türkiye?	Street Question Program	14 May 2022
4. Reactions of Turks who watched a video of an elderly Syrian woman being kicked in the face by a citizen.	Field Report	1 June 2022
5. When was the last time you cried? Turks and Arabs share with us touching memories and strange experiences.	Street Question Program	11 June 2022
6. When was the last time you laughed?	Street Question Program	25 June 2022
7. We asked Turks about their opinion on Arabs... and these were the answers.	Street Question Program	2 July 2022
8. His name is Arabic, but he objects to the Arabic language!" We asked Turks about LC Waikiki's "failure" regarding the Arabic language	Field Report	14 July 2022
9. We discussed with Turks some misconceptions about Syrians, and these were the responses	Street Question Program	16 July 2022
10. Syrians live like kings and came to Türkiye to enjoy themselves!" A plethora of misconceptions and rhetoric tinged with racism during our correspondent's meeting with a group of Tur	Field Report	10 August 2022
11. A group of Turks defend Syrians.	Field Report	18 August 2022
12. We asked Turks... Why did the Syrians leave their country? After watching the movie "For Sama"... these were the answers	Field Report	22 September 2022
13. A Turkish woman attacks a man who spoke with racism about Syrians. We asked Turks, do you have a Syrian friend or neighbor?	Field Report	8 October 2022

14. A Turkish woman loves "Molokhia" while a man described Syrians as "traitors"!	Field Report	21 October 2022
15. Turks attack a woman who spoke with racism about Syrians	Field Report	27 April 2023
16. Should we throw refugees into the sea... Isn't that racism?" Sama asks Turks, who will you vote for in the presidential and parliamentary elections?	Field Report	13 May 2023
17. What does the Turkish street think about the campaign to remove the Arabic language in markets and streets?	Field Report	29 July 2023

Syria TV

Syria TV is an Arab television channel affiliated with the "Fadaat" media group, which is funded by the State of Qatar. Established in 2015 and based in Istanbul, Türkiye, Syria TV began its first live broadcast in March 2018. The channel focuses on Syrian affairs, providing coverage on various aspects of political, economic, social, and cultural life, both within Syria and among the Syrian diaspora. The channel operates a network of 25 correspondents, along with numerous activists and collaborators, across Syria, Türkiye, Palestine, several European countries, Russia, and the United States. Syria TV also maintains an active presence on social media platforms, including Facebook: "Syria Light", "Syria Stream", "Syria TV", Twitter: "Syria News", "Syria TV", Instagram: "Syria Light", "Syria TV".

On March 10, 2022, Syria TV launched a program called "Street Question" presented by Syrian content creator Mehdi Kamakh. Initially, the program had an entertaining format, relying on conducting a quiz limited to asking various questions in history, art, religion, and other diverse fields to passersby of different nationalities, both Arabs and Turks, and awarding the winners special cash prizes, particularly during Ramadan. Alternatively, it involved surveying the opinions of passersby, including Syrians, about their lives in Türkiye, their work, families, concerns, and expectations regarding their future in Türkiye. The sample for the content analysis of Syria TV included 17 episodes and reports published from March 2022 to March 2023, and the episodes will be discussed according to their themes.

Based on the examination of the 17 episode titles, it is observed that the channel tended to edit the titles of "Street Question" episodes and street reports in a manner that ranged from strongly supporting Syrian refugees by showcasing Turkish citizens' willingness to get closer to Syrians, form friendships, and engage in work, study, and cooking with them, to labeling them as "traitors", "savages" and "living for free" through government-funded bank cards. Initially, the program aimed to enhance closeness and warmth in social relations between Arabs and Turks by addressing their shared wartime history. For instance, on March 19, 2022, an episode titled "How Many Arab Soldiers Were in the Ottoman Army During World War I? Here Are the Answers of Turks and Arabs in Istanbul" was broadcast, where the presenter asked Turks and Arabs in Istanbul. The participants' responses reflected a broad awareness among Turks of the Arab participation in Türkiye's War of Independence, and the nationalities of the Arab fighters and the countries they hailed from were identified. From there, the presenter asked the contestants about their opinions on what is said about Arabs and Syrians in general, attempting to foster a positive reconsideration of the military, political, and cultural history shared between Arabs and Ottomans.

In the same context, on May 14, 2022, the channel aired an episode titled "Where Did the Oldest Alphabet and Musical Notation Known to Humanity Originate? And Is It True That the First University in the World Was in Türkiye? We Asked Several Turks, and Here Were the Answers". This episode clearly

demonstrated the limited knowledge of some Turks about the history of the Middle East, particularly the Arab countries neighboring Türkiye. The aim of the episode was to introduce Turks to the historical and cultural civilizations that emerged in Syria and to highlight that Syria, Türkiye's neighboring country, is the cradle of great civilizations, just as Türkiye is. Notably, in the same episode, the program's presenter praised the knowledge of a nine-year-old Turkish child for his correct answers to historical questions about Syria and Iraq, in contrast to university students.

In the second quarter of the same year, the channel attempted to address people's pains and sorrows using a humanistic context. On June 11, 2022, the program asked Turks and Syrians about the last time they cried. Among the responses were a Turkish man recalling his family who were entirely lost in the 1999 earthquake, and another Turkish man crying over his sick son, among others. Notably, the episode received wide interaction and relatively high viewership, achieving multiple objectives that the channel seeks through the program, such as building bridges of understanding by highlighting shared experiences and emotions. This can reduce prejudices and enhance social integration, showcasing the human side by having people talk about their feelings and personal experiences, which helps break stereotypes and present a more compassionate and humanistic image between migrants and the host community. It also enables the audience to better understand the difficulties faced by both the Syrian and Turkish communities, whether social, economic, or psychological. Additionally, enhancing emotional communication encourages both sides to provide the necessary psychological support to each other and raises awareness.

In the same vein, the channel aired an episode titled "We Asked Turks: Would You Marry Your Daughter to a Syrian?" as a step towards testing the degree of harmony and adaptation between Syrians and Turks. On June 29, 2022, the episode posed this question to Turkish citizens attending the wedding of a Syrian man and a Turkish woman in Istanbul. During the program's camera tour, it was noted that most attendees, mainly women and girls, focused on the notion that marrying a foreigner is not as important as the individual's desire to marry whomever they wish. In other words, the values of "love and understanding" in marriage took precedence over the nationality of the partner, challenging the belief that Turkish society is closed off. When measuring any society's acceptance of other nationalities, it is sufficient to see how open the society is to marrying foreigners, as marriage constitutes the highest level of social acceptance. Interestingly, in this episode, when one Turkish woman was asked about her opinion of Syrians, she responded that the Turkish community has been wronged by Syrians, as they work and open businesses without paying taxes unlike the Turks. The presenter jokingly responded, "I hope the groom doesn't run away!" The woman was surprised and said, "Is the groom Syrian?" She then added that Syrians can stay in Türkiye.

With the popularity of topics raised by Turkish street programs regarding Syrian refugees, the program "Street Question" in turn focused on asking Turkish citizens more about their opinions on foreigners in general and Syrian refugees in particular. On May 7, 2022, the channel aired an episode titled "Are you in favor of the return of Syrians to their country? We asked several Turkish citizens about the pros and cons of Syrians being in Türkiye". In this episode, the host attempted to mention the number of Syrian businesses operating in Türkiye and the contribution of Syrian refugees to the country's national income. However, the responses from most of the Turkish respondents were centered around the economic crisis; Syrians were perceived as having "left no job opportunities for Turks, causing an increase in rent prices, receiving financial aid from the government which is spent on providing healthcare and education services for Syrians, and failing to fight to protect their country unlike Turkish soldiers who are fighting in Syria." In reality, the responses from most respondents echoed what is often stated by

some political parties and groups opposed to the presence of refugees in Türkiye. Moreover, some citizens pointed out that statements from the ruling party about the Turkish government spending \$40 billion on Syrian aid, without specifying the source "the European Union," indicate an issue with the prevailing media discourse in Türkiye regarding Syrian refugees. This media discourse appears to have a significant impact on the opinions of the majority of participants in the episode. Meanwhile, a small minority of Turkish participants believed that the Turkish government's policy of dealing with the Syrian refugee crisis—by keeping them in Türkiye and preventing them from moving to Europe for money, while refusing to return them to Syria amidst ongoing conflict and not enabling them to integrate and learn the Turkish language—was a cause of the current situation of Syrian refugees in Türkiye and the resentment in Turkish society towards their presence. They also suggested that the high cost of real estate and rental prices was due to homeowners, not Syrian refugees.

It is worth noting that the majority of Turkish citizens surveyed in the program expressed their belief in the accuracy of the prevailing rumors against Syrians based on what they had heard or seen on social media or Turkish digital platforms. In this regard, Della Ratta and Bunce argue that the virtual information society in highly fragmented environments, such as Syria and Türkiye, both ethnically, religiously, and politically, can undermine the prospects for dialogue and deepen existing divisions within the same society, driving it towards fragmentation and schism due to ideological partisanship (Della Ratta, 2012, p. 66; Bunce, 2016, p. 115). This raises the need to explore the side effects of popular digital content on social media platforms, especially those with political and social undertones, and their role in widening societal rifts and increasing fragmentation within a single community, rather than bridging gaps and reconciling perspectives. On the other hand, in geographically, ethnically, and politically conflicting societies and nations such as Türkiye and Syria, it has become clear that street programs, as one of the early models of reality television, play a dual role. While their producers aim to alleviate local public anger and reduce fears and tensions, they simultaneously resurrect suppressed political and social tensions, manifesting as conflicts evident in the personal traits of individuals or groups participating in reality programs. These programs perform a "nationalistic inferential" function by reevaluating the concept of citizenship (Volcic & Mark Andrejevic, 2009, p. 22).

In the context of examining perceptions, the program aired an episode on July 2, 2022, titled "We Asked Turks About Their Views on Arabs... And Here Are the Answers," in which several Turkish citizens were asked about their opinions on Arabs. Their perceptions fell into four categories: 1) Wealthy economic status, 2) Extravagant spending, 3) Religious commitment, and 4) Coming from uncivilized communities due to eating with their hands rather than using cutlery. In reality, the third and fourth perceptions related to religion and eating habits reflect a pivotal stage in Turkish society's history at the end of the Ottoman era and the beginning of the Turkish Republic. Regarding religion, it still constitutes an important link in Turkish society (SETA and POLLMARK, 2009, p. 136), but it also represents a social distance that may threaten secular national identity (Ayvazoğlu, Kunuroglu, Yağmur, 2021, p. 99). Its importance diminishes as Turkish citizens increasingly perceive foreign threats to their economic and cultural spheres, potentially leading them to overlook the shared religious commonalities (Yanbolloğlu, 2018, p. 27). Concerning eating habits, changes in dietary patterns and cooking utensils have become a form of lifestyle distinction from the Bedouin region and the Middle East in general, and a form of predicting political loyalty. Since the 18th century, Turkish cuisine has leaned more towards Western culinary practices and preferences. In the 1940s, Western influence on Turkish cuisine became evident with the shift from eating on the floor to using tables, cutlery, and the introduction of French dishes (Sali, 2023, p. 135). This shift may indicate Anatolian society's efforts after the establishment of the Turkish Republic to distance itself from all things Middle Eastern and gravitate towards Western

influences.

On July 16, 2022, the channel merged the "Street Question" program with field reporter Sima Na'na's reports to present a joint episode hosted by both presenters. The episode, titled "We Discussed Some Misconceptions About Syrians with Turks, and Here Were the Responses..." featured the host of "Street Question" acting as a "corrector" and "clarifier" of some common claims about Syrian refugees in Türkiye. This episode can be considered a pivotal moment in the channel's approach towards Turkish society. In other words, it was clear that the channel chose to adopt a defensive role in favor of Syrians and counter the rumors against refugees, such as claims about their failure to fight in their country compared to Turks, rising prices and increased rent, job opportunities, and free public transportation, with the source being the media.

In a similar context, on August 10, 2022, the channel aired an episode titled "Syrians Live Like Kings in Türkiye," which highlighted the reactions of Turkish citizens and their positions regarding the abuse or assault of Syrians or foreigners resembling them. Reactions were divided between those supporting the assault on all Syrians due to their perceived role in rising rents, reduced job opportunities, and pre-existing prejudices against Syrians in Türkiye compared to Ukrainian refugees, as well as claims of betrayal of the homeland, refusal to fight in Syria while Turkish soldiers are killed there, receiving pensions, and receiving free medical treatment in government hospitals. The host attempted to correct some prevalent claims about Syrians, such as the European Union's funding of Syrian refugees' medical rights in Turkish hospitals, countering arguments about free medical care. She also cited the news of the death of two Turkish soldiers in northeastern Syria, noting that ten other Syrian fighters were killed in the same incident but were omitted from Turkish news reports, evidenced by participants' lack of awareness of this fact. Notably, most of these interviews ended with a common complaint about "high rents" as an economic reason. It was also striking that some Turkish citizens pointed out the phenomenon of multiple Syrian families living in one house or ten people in a small home, paying a minimal amount of money. They believed this was due to Syrians seeking to live in "luxury" rather than "needing to save" money to send to their families or support their relatives either in Türkiye or Syria.

It was observed that the channel continued to focus on capturing the opinions of Turkish citizens through interviews and field reports rather than through the "Street Question" program. On October 8, 2022, the channel aired an episode titled with a positive connotation, "A Group of Turks Defends Syrians". The host began the episode by asking passersby about their views on Syrians in Türkiye and then confronted them, giving them a chance to test and verify their knowledge. The responses included claims that Syrians are "deviant, harassers, able to buy everything they want with government-provided salaries unlike Turks, and prefer working in Türkiye over returning to fight in Syria." During the episode, the host discussed the martyrs of the Çanakkale incident and Syrian involvement in it. This was met with a response from a Turkish citizen stating, "I am talking about all Arabs; none of them supported Türkiye!" This statement was countered by another Turkish citizen who accused him of making false claims against Syrians, citing an incident where a 70-year-old Syrian woman was recently kicked in the face multiple times by a Turkish citizen involved in 20 criminal offenses. This incident challenged the claim that Syrians are involved in criminal activities and reminded Turks of similar incidents in 1923 involving foreigners and the country's previous hostilities towards foreigners. In response, another man argued that Syrians and Turks share a common Ottoman heritage with cultural and social ties.

It was striking to observe the interventions of some passersby eager to participate in the discussion based on their information, observations, or experiences. They often introduced themselves by stating their

provinces or ethnic backgrounds, specifically from the southern and southeastern provinces bordering Syria. Suddenly, the "ethnicity" of the Turkish citizen became another point of division in assessing the speaker's contributions. This highlights the deep cultural, societal, and political differences within Turkish society and the significant impact of ethnicity and religion on social relations. It was common for a Turkish citizen expressing opposition to the presence of Syrians to be countered by another Turkish citizen who disagreed from a humanitarian and religious (Islamic) perspective. This situation can be interpreted as the Syrian refugee issue in Türkiye being one of the most prominent issues revealing a bipolar social fracture (political-religious) within Turkish society. In other words, the Syrian refugee issue in Türkiye may not have been the central issue but rather one that highlighted the extent of the existing social rift in Turkish society, such as the tension between national identity, Islamic identity, and ethnic identity.

It is also notable that Syria TV has consistently emphasized the reality that Turkish society rejects and combats racism. The channel highlighted that "the majority" of Turks oppose any form of "racism" or discriminatory and exclusionary rhetoric, as clearly demonstrated by the titles of some episodes of the "Street Question" program. In this context, on April 27, 2023, the channel aired an episode titled "Turks Attack a Turkish Woman Who Spoke Racistly About Syrians." The host initially questioned Turkish passersby about their opinions on the upcoming presidential elections in Türkiye and their predictions for the next president. The conversation then shifted with one woman to Syrian refugees in the Fatih district and their relocation to Başakşehir and Florya, known for their high living costs and wealthy residents. The woman was surprised by another Turkish woman's response challenging the claims, stating, "They are human beings". Another Turkish man responded that despite the earthquake affecting ten Turkish provinces, Turks still exhibit racism among themselves, let alone towards refugees in Türkiye. The first woman, in anger, called for Syrians to leave, only to be met with a Turkish man suggesting that Jews, Christians, and Armenians in Türkiye, like Syrian refugees, should also leave. The woman replied that religious minorities in Türkiye have been citizens since the Ottoman Empire's inception, reflecting further ethnic, political, and social conflicts within Turkish society. This exchange underscores that the founding of the Turkish Republic represents a decisive and distinguishing break from the Ottoman Empire's political, geographical, and cultural legacy.

At the same time, positive headlines can generally be interpreted as carrying negative connotations. It was observed during the analysis of field report episode titles that they increasingly framed anti-Syrian refugee opinions as "racist," suggesting that "racism" is an almost inherent trait in Turkish society. Despite the channel's attempts to highlight Turkish society's rejection of racism by focusing on defenders and prioritizing them in the headlines, it nonetheless labeled "racism" as a genuine attribute of a segment of Turkish society. For instance, on October 8, 2022, the channel aired a report titled "Turkish Woman Attacks a Man Who Spoke Racistly About Syrians: We Asked Turks If They Have a Syrian Friend or Neighbor, and Here Were the Responses," and another titled "A Group of Turks Defends Syrians," published on August 18, 2022. Despite the apparent positivity of the episode titles, the program's visual identifier labeled the episode with the phrase "Racists Are Not One of Us." This result aligns with Charles Wright's perspective on the dysfunctionality of media, where while the media aims to create a positive image of a community, it may simultaneously generate a parallel negative image.

5. Discussion

Street programs, in their various forms, have provided an outlet for citizens. These are comedic and entertaining programs, known as game shows or hidden camera shows, which occupy a space in media

coverage by television networks and ensure financial returns and profits for media channels. Recently, with the growth of broadcasting technologies, the internet, and the widespread use of social networks, street programs have taken on a new direction, producing a discourse that is closer to confrontation, conflict, and dispute. In Turkey, street programs became popular after the 2019 municipal elections, addressing the issues, problems, and concerns of Turkish citizens. They reflected the diversity of opinions and orientations among citizens regarding various economic, cultural, and social issues, including the issue of Syrian refugees in Turkey, which made them widely received, particularly among Syrian media circles that have been keen to monitor all content related to Syrian refugees in Turkey.

Consequently, emerging Syrian media in Turkey took the initiative to launch Syrian street programs to bridge the communication gap that had arisen due to the absence of media interaction between the Turkish and Syrian communities for years, by focusing on shared history and similar cultural customs as a step towards achieving harmony and adaptation to the Turkish social fabric and refuting any prevalent misinformation regarding Arabs and Syrians in general. Syria TV, which was established in Istanbul in 2018, was one of the Syrian media outlets operating in Turkey that initiated a program named "Street Question" in March 2022 as a social entertainment program that tests the historical, cultural, and religious knowledge of Turkish and Arab citizens related to Arab communities, specifically Syria. The program also explores the opinions of passersby, including Syrians, about their lives in Turkey, their work, families, concerns, and expectations regarding their future presence in Turkey. Analysis of the study sample consisting of fourteen reports revealed that the content of the "Street Question" program gradually transformed into a "defender" of Arabs and Syrians in Turkey and a "corrector" of the rumors circulating among Turkish citizens about them, which made the program widely popular and turned its hosts into something akin to "saviors," "advocates," and "heroes" in Arab, particularly Syrian, circles. This led the channel to revert the "Street Question" program to its original format as an entertainment quiz show while allocating individual interviews and field reports to continue exploring the opinions of the Turkish street about Syrians in the country, which varied between positive and negative regarding the Turkish community. Despite the program's importance as a necessary media experience to achieve adaptation with the host community, it was fragmented and limited in achieving its intended goal. Instead of fostering adaptation and harmony between refugees and foreigners and the host community, it became a window into the opinions of the Turkish street without direct engagement, giving the Syrian audience an opportunity to assess what Turkish citizens circulate regarding beliefs, perceptions, and rumors about them. It provided them, in one way or another, with views and stances not based on direct face-to-face interaction with the host community, which may lead viewers to retreat towards their home community instead of moving toward the host community.

The initiative of Syrian media operating in Turkey to launch programs and broadcast field reports addressing the Turkish street in its native language and taking the lead in moving towards the host community and refuting claims associated with Syrian refugees in Turkey, coupled with the public popularity that the field reports from Syrian media outlets in Turkey, including Syria TV, have enjoyed, actually reveals a multidimensional shortcoming in the political and media entities working in Turkey that are focused on Syrian issues and everything concerning Syrians in the communities hosting them, without paying attention to the nature of these communities or recognizing the need to build bridges for communication with them. Additionally, the lack of a political, media, and community structure representing Syrians as desired in Turkey, along with the delayed response from relevant Syrian political and media entities in addressing the host community in its native language, has enabled some Turkish media and political outlets to mobilize against everything "foreign," reaching a point of no return for the

Turkish community regarding Syrian refugees, leading to dissatisfaction, boredom, and ceasing attempts to listen to anything contrary. This was clearly reflected in various positions noted in the study sample, represented by the phrase "We don't want Syrians anymore!" This has made the discourse of Syrian street programs more of a "reaction".

Nevertheless, it is difficult to assert that the Syrian media system operating in Turkey has been slow to address the host Turkish community with the largest number of Syrian refugees. The vast majority of these media outlets operate as community media with a civil character, funded by international and European entities that require them to adhere to all matters related to Syrian issues and the concerns of Syrian refugees worldwide without engaging in the issues and concerns of the host communities. This has necessitated their withdrawal into focusing solely on local Syrian affairs and the issues of Syrian refugees for years, leading to the imposition of a character on the media programs broadcasted in Turkish that seems closer to being "reactive," evidenced by the gradual shift in the program's agenda from fostering proximity and harmony with the Turkish community and supporting Syrians to defending Syrians by refuting claims associated with them and framing the reactions of some citizens in negative contexts.

On the other hand, the prevalence of street programs in Syrian media operating in Turkey indicates a real media gap and reveals a weakness in media cooperation between Turkish national media and Syrian media in Turkey alike. Instead of Turkish and Syrian media separately producing popular programs that carry conflicting narratives about each other, media outlets could collaborate to create joint social programs that convey social messages reflecting the shared values of both the Turkish and Syrian communities and the communities of the region in general. This would enhance familiarity and empathy between them and encourage refugees to bridge the social and cultural gap and adapt more broadly to the host community while correcting the distorted image of Turkish society. In addition to entertainment programs, there is a need for educational media campaigns aimed at dismantling stereotypes and providing accurate information about refugees. These campaigns could utilize traditional and social digital media platforms to target a diverse audience. The experience of the media demonstrates that new media and digital platforms have become the primary venues for shaping perceptions and attitudes of communities toward each other, reflecting public perceptions directly and explicitly. Over time, they have transformed into the most media-ready formats for content aimed at inciting conflict and violence and excluding others, focusing on monitoring reactions in an increasingly mechanical and negative manner. This experience also reaffirms that street programs, despite their simplicity, require media organization, whether for journalistic or television content. It underscores the importance of media organization and its role in mitigating conflicts between communities and avoiding potential disputes or preventing their escalation. Despite all the criticisms and calls for freedom of opinion and expression, the experience of street programs, both Turkish and Syrian, confirms the reality that media organization is the cornerstone that safeguards communities from drifting into disputes and falling into conflicts to the point of alienation, undermining the security and peace of communities.

Reference:

- Ahmad, T., Alvi, A., Ittefaq, M. (2019). The Use of Social Media on Political Participation Among University Students: An Analysis of Survey Results From Rural Pakistan, *Sage Open*, 9(3).
- Akgundogdu, S. (2023). Turkish Backlash: How Street Interviews Spread Anti-Syrian Refugee Sentiment, *The Washington Institute For Near East Policy*, 131, 1- 11.
- Alatawi, F., Cheng, L., Tahir, A., Karami, M., Jiang, B., Black, T., Liu, H. (2021). A Survey on Echo Chambers on Social Media: Description, Detection and Mitigation, *Arizona State University*, [10.48550/arXiv.2112.05084](https://doi.org/10.48550/arXiv.2112.05084).
- Alodat, A.M., Al-Qora'n, L.F., Abu Hamoud, M. (2023). Social Media Platforms and Political Participation: A Study of Jordanian Youth Engagement, *MPDI*, 12(7), 402. <http://mpdi.com>
- Andrejevic, M. (2002). The Work of Being Watched: Interactive Media and the Exploitation of Self-Disclosure, *Critical Studies in Media Communication*, 19(2), 230- 248.
- Arı, S. (2023). Medyanın forum oluşturma işlevinin çevrimiçi haber medyası üzerinden değerlendirilmesi: YouTube sokak röportajları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Gazetecilik Bilim Dalı.
- Ayvazoğlu, Ş., Kunuroğlu, F., Yağmur, K. (2021). Psychological and socio-cultural adaptation of Syrian refugees in Türkiye, *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 99- 111.
- Bayır, D., Aksu, F. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(2), 324- 356.
- Bunce, V. (2016). The Drivers of Diffusion: Comparing 1989, the Color Revolutions, and the Arab Uprisings', in Eitan Y. Alimi, Avraham Sela, and Mario Sznajder (eds), *Popular Contention, Regime, and Transition: Arab Revolts in Comparative Global Perspective*, Oxford Academic: New York, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190203573.003.0006>
- Boztaş, Ö. (2019). Shrinking humanitarian space in Türkiye: The government of Türkiye's agency in shaping the operations of humanitarian NGOs in Türkiye, University of Gaziantep, *METU Studies in Development*, 46, 154- 160.
- Clayman, S. Heritage, J. (2002). *The News Interview: Journalists and public figures on the air*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Ratta, D. Valeriani, A. (2012). Remixing the Spring!: Connective leadership and read-write practices in the 2011 Arab uprisings, *Cyber Orient*, 6(1), 52- 76.
- Ekström, M., Lundell, A. K. (2011). Beyond The Broadcast Interview, *Journalism Studies*, 12(2), 172- 187.
- Erdoğan, A., Erdoğan, M. (2020). Syrian University Students in Turkish Higher Education: Immediate Vulnerabilities, Future Challenges 318 Europe 318 European Higher Education Area, *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade*, 229-252.
- Exström, M., Kroon, A., Nylund, M. (2006). *News from the Interview Society: Interviewing, Quoting and the Development of Modern News Journalism. A Study of the Swedish Press 1915-1995*, Göteborg University, Sweden.
- Fontana, A., Frey, J. (1996). *The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text*, 647, 648.
- Hill, A. (2005). *Media Studies: The Rise Of Reality TV*, *Edinburgh University Press*, 573- 587.
- Huesmann LR. (2007). The impact of electronic media violence: scientific theory and research. *J Adolesc Health*. 2007 Dec;41(6 Suppl 1), 6-13.
- Aydoğdu, A., İlhan, E. (2020). "Alternatif Bir İletişim Aracı Olarak YouTube: 2019 Yerel Seçimlerinde Sokak Röportajları Yapan Siteler Üzerine Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 433- 442.
- International Media Support (İMS). (2020). *Syrian Independent Exile Media*, Denmark.
- İsmail, H. K., Sumaisim, H. M. (2012). Arap medya kanaat önderlerinin bakış açısından Suriye

- hareketinde yurttaş gazetecilerin rolü: Bir model olarak Ürdün, Kuveyt ve Mısır (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Üniversitesi, Amman.
- Keating, P. (2013). Narrative Dynamics in the Competitive Reality Show, *Storyworlds, A Journal of Narrative Studies*, University of Nebraska Press, 5, 55- 75.
- Kees, A., Semetko, H. A. (2003). The Divided Electorate: Media Use and Political Involvement, *The Journal of Politics*, 65(3), 759-84.
- Knoll, B., Pitlik, H., Rode, M. (2023). TV Consumption Patterns and the Impact of Media Freedom on Political Trust and Satisfaction with the Government, *Soc Indic Res*, 169, 323-340.
- LaMarre, H. (2015). Political Entertainment: Historical Traditions and Contemporary Genres, Oxford Research Encyclopedia of Communication.
- Larson, K. G. (2004). The İnternet and Political Participation: The Effect Of İnternet Use On Voter Turnout, Georgetown University, Public Policy İnstitute, 28.
- Leeson, P. T. (2008). Media Freedom, Political Knowledge, and Participation, *Journal of Economic Perspectives*, 22 (2), 155-169.
- Matthes, J., Heiss, R. van Scharrel, H. (2023). The distraction effect. Political and entertainment-oriented content on social media, political participation, interest, and knowledge, *Computers in Human Behavior*, 142.
- Mutlu, Ş. (2021). Dijital Dünyada: Din ve Media: Din Okuryazarlığı Bağlamında Sokak Röportajları İncelemesi, Hikmetevi yayınları, 1.baskı, İstanbul, 204.
- Nergiz, T. (2023). Reelden Sanala Kamusal Alanda Sokak: Youtube Sokak Röportajları Üzerinden Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Papacharissi, Z., Mendelson, A. (2007). An Exploratory Study of Reality Appeal: Uses and Gratifications of Reality TV Shows, *Journal of Broadcasting & Electronic media*, 355- 370.
- Riegert, K., Collins, S. (2016). The international encyclopedia of political communication,
- Sali, M. (2023). Hybridization in the Eating Habits of International Students in Türkiye, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43 (1), 132-143.
- Saye, N. (2004). No "Survivors," No "American Idol," No "Road Rules" in "The Real World" of "Big Brother": Consumer/reality, Hyper/reality, and Post/reality in "Reality" TV, *Studies in Popular Culture, Popular Culture Association in the South, Studies in American Culture*, 27(2), 9- 15.
- Schleffer, G., Miller, B. (2021). The Political Effects Of Social Media Platforms On Different Regime Types, *Texas National Security Review*, 4(3), 77- 103.
- SETA ve Pollmark. (2009). Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı, SETA Yayınları VII, Pelin Ofset, Ankara.
- Storey, J. (2010). *Cultural Studies and the Study of Popular Culture: TELEVISION*, 3. BASIM, Edinburgh University Press, 9- 41.
- Tatuoğlu, M. F. (2023). Simülasyon Teorisi Bağlamında Gündüz Kuşağı Televizyon Programlarında Şiddetin Sunumu: Gerçek Hayat Hikayeleri, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul.
- Tolbert, J., Ramona, M. (2003). Unraveling the Effects of the Internet on Political Participation?, *Political Research Quarterly*, 56(2), 175-185.
- Volcici, Z. Andrejevic, M. (2009). That's Me: Nationalism and Identity on Balkan Reality TV, *Canadian Journal of Communication*, 34 (1), 7-24.
- Walter, N., Ysfati, Y. (2017). Entertainment Effects: Political Outcomes, The International Encyclopedia of Media Effects.
- Webber, J., Momen, M., Finley, J. et al. (2021). The Political Force of the Comedic, *Contemp Polit*

Theory, 20, 419–446.

Wheeler, M. (2018). Celebrity Politics and Cultural Studies Within the United States and United Kingdom, *Oxford Research Encyclopedia of Communication*, Georgetown University

Yanbolloğlu, Ö. (2018). Suriyeli mültecilere yönelik duygular ve algılanan sosyal mesafede, gruplararası pozitif ve negatif temas, sosyal baskınlık yönelimi, gruplararası tehdit ve gruplararası kaygının rolü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zhang, X. Y. (2021). Challenges, Opportunities and Innovations Faced by the Broadcasting and Hosting Industry in the Era of Convergence Media, *Advances in Journalism and Communication*, 9, 102-113.

Digital References

Global Media Insight. (2024). Youtube Statistics 2024 (Demographics, Users BY Country ve More), [http:// https://www.globalmediainsight.com/blog/youtube-users-statistics/](http://https://www.globalmediainsight.com/blog/youtube-users-statistics/)

İqbal, M. (2024). YouTube Revenue and Usage Statistics (2024), [http:// https://www.businessofapps.com/data/youtube-statistics/](http://https://www.businessofapps.com/data/youtube-statistics/)

Digital 2024: Global Overview Report, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>

Clayman, Steven and Heritage, John (2002) *The News Interview. Journalists and public figures on the air*, Cambridge: Cambridge University Pr

Syria TV

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 1. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=tvEpaDDrJkE>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 2. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=o9QeDsHFp5I>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 3. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=MaCIImf25_4&t=746s

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 4. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=OU6YZDzwPks>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 5. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=8lqVC6ZfZFA>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 6. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=cs-9qkqAYDE&t=387s>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 7. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=dVBckybkBw>

Syria TV. (2023). Street Qeustion: Episode 8. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=cPGHfPf3Eps&t=585s>

Syria TV. (2023). Street Qeustion: Episode 9. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=LIAYoYD2gBM>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 10. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=loD_DzgdIg

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 11. Youtube. https://youtu.be/eWi-4Shyns8?si=3QT_QULERbrbsyw4

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 12. Youtube. <https://www.facebook.com/syrtelevision/videos/689098272288621>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 13. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=aOS28dF2GKI>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 14. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=U-DdzRBTd64>

Syria TV. (2023). Street Qeustion: Episode 15. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=vqOx9RKinLg&t=324s>

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 16. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=RD5_LfYGaQQ&t=32s

Syria TV. (2022). Street Qeustion: Episode 17. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=Kn10Ta20qpU&t=22s>

21. A Deconstructive Analysis of Orientalist Representations in the Film United 93¹

İpek YILDIRIM²

APA: Yıldırım, İ. (2024). A Deconstructive Analysis of Orientalist Representations in the Film United 93. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 322-339. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980631>

Abstract

Orientalism, a discipline that focuses on the cultures, languages, histories and religions of Eastern societies, is employed by the Western world to establish its own identity through differentiation from the East. At the same time, Orientalism is used as one of the practices of othering in the media; it can be executed through films, news and various written-visual tools. Following the September 11 attacks, the language used in Western films adopted an Orientalist attitude. The attacks have created great unjust treatment for both the “West” and the “East”; thousands of civilians lost their lives in the USA, and subsequently Muslims and Arabs were marginalised in various ways. A prevailing situation has emerged in which Islamophobia is reproduced in media messages and the Western perspective towards Islam has become globally negative. The film United 93, released five years after the attacks, is considered an example full of various meanings in terms of analysing Orientalist elements. The aim of the study is to deconstruct the film in line with the orientalist discourse, in the context of economic-political, literal meaning and subtexts. Deconstructive analysis/reading, one of the processes of addressing practices of othering in the media, can reveal what has been said and what has not been said by going from the whole to the parts and making sense of each part in its own context. Thus, in the study, it is discussed why and how the Orientalist elements in the film are reflected. As a result, emphasizing the religious and violent aspects of the Eastern characters in the film United 93 becomes a successful example of how Orientalism has been served in the media. The “civilising” mission developed against the “other” of the Orientalist discourse also manifests itself in the film United 93; Muslims are portrayed as aggressive and uncivilised. The film particularly incorporates the inhumane aspects of its characters and these are revealed through deconstruction. Within this context, the significance of deconstructive reading becomes evident as it serves to dismantle the prevailing stereotypes surrounding cinema and media.

Keywords: Orientalism, Islamophobia, September 11 attacks, Deconstructive analysis, United 93

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 29.06.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980631>

Review: Two External Referees / Double Blind

² Doktorant, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü / Doctoral Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Journalism (İstanbul, Türkiye), **eposta:** ipekyildirim@hotmail.es, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5410-0478>, **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21>, **ISNI:** [0000 0001 2166 6619](https://orcid.org/0000-0001-2166-6619), **Crossref Funder ID:** [501100002657](https://orcid.org/501100002657)

Uçuş 93 Filmindeki Oryantalist Temsillerin Yapısökümcü Bir Analizi³

Öz

Doğu insanların kültürlerini, dillerini, tarihlerini ve dinlerini inceleyen ve Doğu bilimi anlamına gelen oryantalizm, Batı'nın kendi kimliğini Doğu'dan soyutlayarak tanımlaması ile icra edilmektedir. Aynı zamanda medyada ötekileştirme pratiklerinden biri olarak kullanılan oryantalizm; filmlerle, haberlerle ve çeşitli yazılı-görsel araçlarla işlenebilmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra filmlerdeki Batılı dil oryantalist bir tutuma gitmiştir. Saldırıları hem "Batı" hem de "Doğu" açısından pek çok mağduriyet yaratmıştır; ABD'de binlerce sivil hayatını kaybetmiş, akabinde ise Müslümanlar ve Araplar çeşitli yollarla ötekileştirilmiştir. Medya iletilerinde İslamofobinin yeniden üretimini yapıldığı ve Batı'nın İslam'a yönelik olumsuz bakış açısının genelleştirildiği bir ortam meydana gelmiştir. Saldırlardan beş yıl sonra gösterime girmiş Uçuş 93 (United 93) filmi, oryantalist unsurları analiz etmek açısından çeşitli anlamlarla dolu bir örnek olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, oryantalist söylem doğrultusunda filmin dekonstrüksiyonunu ekonomi-politik, düz anlam ve alt metinler bağlamında gerçekleştirmektir. Medyada ötekileştirme pratiklerini ele alma usullerinden biri olan dekonstrüktif analiz/okuma, bütünden parçalara giderek ve her bir parçayı kendi bağlamında anlamlandırarak, söylenmiş ve söylenmemiş olanı ortaya koyabilmektedir. Böylece çalışmada, filmde yer alan oryantalist unsurların neden ve ne şekilde yansıtıldığı ele alınmıştır. Sonuç olarak, Uçuş 93 filmindeki Doğulu karakterlerin dindar ve şiddet eğilimli yönlerinin vurgulanması oryantalizmin ne şekilde medyada işlendiği noktasında başarılı birer örnek olmuştur. Oryantalist söylemin sahip olduğu "öteki"ne karşı geliştirilen "uygarlaştırıcı" misyon, Uçuş 93 filminde de kendini göstermiştir; Müslümanlar saldırgan ve geri kalmış olarak tasvir edilmiştir. Filmdeki karakterlerin insancıl olmayan yönlerine özellikle yer verilmiştir ve bunlar dekonstrüksiyon ile açığa çıkarılmıştır. Bu bağlamda sinema ve medya üzerinde bu kalıplaşmış yargıları kırmak için dekonstrüktif okumanın önem taşıdığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Oryantalizm, İslamofobi, 11 Eylül saldırıları, Dekonstrüktif analiz, Uçuş 93

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 29.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980631>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Orientalism, an ideological concept that accepts the West as the central reference point, examines the culture and history of Eastern peoples, and in this respect, it is considered a branch of science. This science is carried out by the West defining its own identity by abstracting it from the East. The concept of Orientalism encompasses the expression of views that portray the East as underdeveloped and corrupt, while simultaneously working to legitimize Western culture as more civilised and deserving of being hegemonic power.

Orientalism, which is one of the practices of othering in the media, can be achieved through films, news, and written-visual tools. Especially following the September 11 attacks, Western films have adopted an Orientalist attitude. In the international atmosphere after the attacks, the texts or subtexts of the aforementioned films, misrepresented Easterners/Muslims with false and exaggerated stereotypes.

The September 11 attacks were a series of four simultaneous terrorist attacks targeting civilians carried out by the radical Islamist militant organization al-Qaeda on September 11, 2001, in the United States of America (USA). These attacks targeted the three fundamental pillars of USA power: economic, military and political. Following the four attacks, which led to the deaths of 2,996 people, including al-Qaeda hijackers, the US government, headed by George W. Bush, launched a comprehensive counterterrorism effort on a global scale.

In the aftermath of these attacks, which targeted thousands of civilians, people of Eastern origin and Muslims living in the USA experienced a serious process of marginalisation. With the rise Islamophobia after the attacks, there has been an increase in the number of hate crimes against Muslims in the USA and other Western countries. Al-Qaeda's claim of responsibility for the attacks caused the whole world to feel fear and hatred against Islam and Muslims.

Mass media, such as television, newspapers and magazines have been actively involved in the promotion of Islamophobia, which portrays Islam and Muslims as objects of fear. Through cinema, barbaric, reactionary and violent Eastern/Muslim characters have been presented and an environment has been constructed in which the negative attitude of the West towards Islam has become widespread (Temel, 2019: 94). By employing visual and auditory techniques, the films that have reproduced Islamophobia after the September 11 attacks convey the idea that all Muslims have the potential to be terrorists or that there is a limited presence of virtuous Muslims (Türkmen & Özçınar, 2020: 1323).

The 2006 film *United 93*, released five years after the September 11 attacks in the USA, is taken as an example full of various meanings in terms of analysing Orientalist elements. *United 93* is a documentary-drama film about the incidents inside United Airlines Flight 93, one of the four hijacked planes in the United States on September 11, 2001. Alongside the incidents that occurred within the aircraft, the challenges encountered by the air traffic controllers during the attacks are also incorporated. In the film, the hijacked plane crashes in Pennsylvania before reaching the US Congress building with the intervention of the passengers. However, while carrying out this scenario, an Orientalist marginalisation is made through the Muslim identity of the hijackers. In this regard, although the film tries to portray the hijacking as accurately as possible, there is also information that imagination was used. Accordingly, the incidents immediately preceding the flight are included and the episode from the start of the flight to its fall is analysed.

The film is analysed around the deconstruction questions put into practice by the "New Mexico Media Literacy Project". This analysis, as Kaya Erdem has specified in (2019: 161-166), is examined around the questions of "Whose message is this? Who created or financed this media message? Why?", "Who is the target audience? Which text, image or sound indicates this?", "What is the text (literal meaning) of this message? (What do we actually hear and see from the written and read words, photographs, drawings, music and sounds?)", "What is the subtext of this message? What do you think about hidden or unstated meanings?" and "Who are the winners or losers of these messages? How does this serve the interests of media owners?".

The aim of the study is to deconstruct the film within the framework of the above questions and in line with the Orientalist discourse, both in the political economy context and in the context of literal meaning and subtexts. Thus, it will be discussed why and how the orientalist elements in the film are reflected. In this respect, the background information on Orientalism, Islamophobia and the September 11 attacks will be presented through document analysis, and handling of the film in terms of Orientalism will be presented through deconstruction. Deconstructive analysis/reading has important foundations in terms of addressing the practices of othering in the media; this reading, which goes from the whole to the parts and makes sense of each part separately in its own context and criticizes binary oppositions, can reveal what has been said and what has not been said (Derrida, 1997: 24). Deconstruction makes it possible to reveal the way in which Orientalist elements are used in the film United 93 by going from the whole to the parts and by revealing the contradictions within binary oppositions.

1. Orientalism

Orientalism is a term that denotes the study of the East/the Orient, while also encompassing an ideological framework that positions the West as the central reference point. In this respect, Said states in his work "Orientalism" that Orientalism has a way of thinking that includes an ontological and epistemological distinction. This distinction between "East" and "West" has been recognized by many, from philosophers to political leaders (Said, 1994: 2). In fact, this distinction comes from Western metaphysical thought; in the Western way of thinking, there are sharp expressions such as "yes" - "no", "there is" - "there is not", "self" and "the other". On the other hand, in the Eastern tradition of metaphysical thought, the expressions "both" and "also" can be used, and a thing can be both black and white. In this sense, there is a dualist approach in the Western tradition of thought, which has led to the construction of "the West as me" and "the East as other". Moreover, in addition to the aforementioned distinction, this tradition has also kept the East in the object position as the "other" through "the practices of othering" (Kaya Erdem: 2019: 32-49). Terms such as Middle East, Far East and Near East, which center on the West, i.e. continental Europe, have also emerged as concepts that support this idea in its most concrete form.

Orientalism, a discipline developed in the nineteenth century, is the study of the culture, language, history and religion of the peoples of the East. However, the practice of this discipline is at the same time enabled by the West defining and expressing its own identity separately by isolating it from the East. Therefore, the distinction between the Western subject and the Eastern subject is legitimized. However, it should be noted that the "Western subject" does not characterize a single Western subject. If it were to correspond to a single adjective, the class, national and various ethnic differentiations within the West itself would be ignored (Uluç, 2009: 142-144). Frankly, however, this does not eliminate the effort of Western identity to dominate Eastern identity. Because while the examiner is the subject, the examined is treated as an object and transformed into another being in an objectified state (Uluç, 2009: 155).

Within this particular context, it is known that the West has undertaken a "civilising" mission towards the "other" since the end of the 18th century, employing the concept of Orientalism. On this basis, Orientalism has become a concept that aims to reinforce the superiority of the West and to spread it all over the world (Boztemur, 2002: 140). In consequence, these aims strengthen the hegemonic and colonialist perspective of Orientalism. The idea that Eastern civilizations, which are seen as uncivilised, need to be civilised has been imposed.

Within the framework of the science of Orientalism, a Western-centric view is not always dominant. It is essential to note that there exist Orientalists who analyse the East in an impartial way. For example, the famous German Orientalist Hellmut Ritter stated that the works and inventions of Muslim scientists made significant contributions to the development of many sciences such as astrology, geography, medicine and mathematics (Sezgin, 2011: 90). For that reason, it is necessary to accept that many Eastern and Western civilizations have contributed to the development of sciences and to interpret this historical process in an impartial manner.

The most well-known of the views within the framework of Orientalism is "Oriental despotism". According to the Western understanding defending the idea of Oriental despotism, despotism prevails in Eastern governments; these governments have been unable to provide peace and security to their citizens. Despotism is referenced based on the absence of private property and the inadequate institutional framework governing state-citizen interactions (Mardin, 2002: 117-119). In the context of these evaluations of power, the West was convinced of the "underdevelopment of the East" and the "corruption of the East" (Kahraman, 2002: 166). According to Said, in order to establish these convictions and to reinforce the idea of Orientalism, generations of labour and various actions have been carried out (Said, 1979: 6; cited in Kahraman, 2002: 163). As a result, this understanding, which has lasted for many centuries, assumes that the East has oppressive and traditional systems of governance and that the West is more civilised and justifies colonial intervention.

The origin of the concept "Oriental despotism" lies in the fact that the Easterner is a primitive human being according to the Western subject. In contrast to the East, which is considered primitive and underdeveloped, the West is civilised, industrious and educated. All of these adjectives are based on the existential explanation of the West and correspond to a dualist opposition (Uluç, 2009: 164). The Western understanding states that Easterners are highly fatalistic and have less logical and rational thinking compared to Westerners. According to them, geometrical and logical thinking is the most distinctive characteristic of the West (Türer, 2002: 170). Therefore, Orientalism is a dialectical process that contains an opposition. Because as much as the East is objectified, that is to say reified, the West is also reified and imprisoned in certain adjectives. On this basis, within every aspect, there exists the concept of "self" and "the other" (Uluç, 2009: 174). To such an extent that the Eastern world has also cultivated a scholarly discipline to comprehend the Western world, which has subsequently taken part in literature under the term "Occidentalism".

"Orient" (East) and "Occident" (West), of Latin origin, symbolize two separate worlds. Hence, from a Western perspective, the world consists of "two unequal halves"; a distinction is made for both geographies in sociological, historical, economic and scientific terms (Said, 1994: 12). However, there is also the fact that the wealth and enlightenment of the West was made possible by what it took from the East. With the advent of the Renaissance, the Western world embarked on a path of modernization, while simultaneously prompting the development of its unique identity as "other than itself" (Kaya Erdem: 2019: 128-129). Viewed in this way, the East is inferior to the West, and it is equipped with

decorations of barbarism, lust fantasies and wealth. Western representations of the East have a convincing fictional space. It is worth mentioning that Edith Hull, the author of the 1919 novel "The Sheikh", considered one of the greatest examples of the "desert romance" genre, had never been to a desert in her life. But despite such a reality, readers of such Western fictional novels even dream of travelling to the Eastern places mentioned in the works (Kömeçoğlu, 2002: 47).

The situation that leads to the conceptualization of Orientalism as a dominant discourse stems from the creation of the East through texts. Said regards the East as a textual entity, and the West has constructed an Orientalist discourse through its textual practices (Çırakman, 2002: 193). Through Orientalism, which is a cultural and political phenomenon, what is thought, said, and done about the East is revealed. Through the imposition of a superstructural pressure, the Orientalist elements have been artfully incorporated into a range of works and ideas, characterized by detailed composition and textuality (Said, 1994: 13). Said states that the concept of Orientalism is strengthened by the West through imagination and representation. In this sense, a theatricality is realized in the East, which is the "stage", and the East is exhibited and disseminated in countless spaces through Orientalism. This means that Orientalism is an activity of representation and does not possess any reality (Kahraman, 2002: 166-167). Continuous representations on the Eastern stage only lead to stereotyping.

Windschuttle stated three main arguments in Said's "Orientalism". The first of these is that Orientalism serves a political purpose that legitimizes colonialism. The second is that Orientalism was an important tool for Europe to create its own "other" and to reinforce its own Western identity. The third is the misidentification of Arab and Islamic culture with certain negative characteristics through Orientalism (Windschuttle, 1999; cited in Türkbağ, 2002: 214). Drawing upon these assumptions, it is concluded that Orientalism has marginalised the East through textual representation, perpetuating Islamophobia by misrepresenting Arab-Islamic culture.

Orientalism, which is one of the practices of othering in the media, can be executed through films, news and various written-visual tools; especially after the September 11 attacks, the language used in Western films has taken an Orientalist attitude. Some of these films include "United 93" (2006), "World Trade Center" (2006), "The Kingdom" (2007), "Syriana" (2005) and "Rendition" (2007) (Uluç, 2009: 396). In addition to these, "Scott" (2001), "Bigelow" (2008) and "Berg" (2013) are examples of films in which Islamophobia is reproduced after the September 11 attacks. In these films, the ideas that all Muslims can be terrorists or that there are hardly any good Muslims are conveyed to the audience through visual and auditory codes (Türkmen & Özçınar, 2020: 1323). In this regard, in the international atmosphere after the September 11 attacks, the texts or subtexts of the aforementioned films have mediated the representation of the Easterner/Muslim with false, exaggerated and stereotypical representations both in terms of plot and characters.

2. September 11 Attacks and Islamophobia

The September 11 attacks were a sequence of four simultaneous terrorist attacks targeting civilians perpetrated by the radical Islamist militant organization al-Qaeda on September 11, 2001, in the USA. Nineteen hijackers, members of the organization, hijacked four passenger planes, the first two targeting the Twin Towers of the World Trade Center, the third the Pentagon and the unsuccessful fourth a federal building in the capital Washington DC. In the aftermath of the four attacks, resulting in a total of 2,996 fatalities, including al-Qaeda hijackers, the US government, led by George W. Bush, launched a comprehensive counterterrorism effort known as Global War on Terrorism (GWOT).

In the September 11 attacks, the World Trade Center represents both a symbolic and a real destruction. The architectural, humanitarian and economic meanings symbolized by the center are emblematic of the modern West. The attacks specifically aimed to undermine these significances and symbols (Kömeçoğlu, 2002: 37). Frankly, in this respect, the September 11 attacks were also intended as a rebellion against what the United States, the superpower of the post-Cold War 1990s, stood for. Özer interprets the possible messages contained in the incident as follows; by targeting the Twin Towers, it is an attack on economic elites and globalization; by targeting the Pentagon, an attack on military elites and global fear; by targeting the federal building, an attack on political elites and the brain of the administration. Therefore, an attack on the three pillars of power was targeted (Özer, 2009: 199-201). On this basis, these attacks which target thousands of civilians, carry a symbolic meaning; the target was the symbolic representation of the superpower USA in terms of its economic, political and military influence.

After the September 11 attacks, the US government once again divided the world into "us" and "them". Accordingly, "we" are friends and "they" are enemies. Apart from the potential of this distinction in foreign policy to create a new war, it had domestic consequences to the detriment of foreigners living in the USA. Measures implemented against internal adversaries have led to human rights violations. Thousands of people were detained for months for overstaying visas and treated as potential terrorists (Arslan, 2002: 83). In the immediate aftermath of the incidents, more than 1,200 foreigners were arrested under the anti-terrorist law, which stipulates that anyone suspected of involvement can be arrested and were denied the right to be defended by their lawyers. It was subsequently announced by the administration that approximately 5,000 men of Middle Eastern origin between the ages of 16 and 45 with tourist visas would be questioned (Ramonet, 2003; cited in Akner, 2004: 135). In fact, in the documentary "Turning Point: 9/11 and the War on Terror" (2021), it is stated that in the post-September 11 period, black Muslims in the USA were once again pushed into the background, and that they were already treated as second-class citizens because they are black, and after the attacks they started to be treated as third-class citizens because they are Muslims. Accordingly, people of Eastern origin and Muslims living in the USA have experienced a serious period of marginalisation.

The September 11 attacks led the US government to implement practices within the framework of political and legal paranoia over terrorism and war. The state of fear and anxiety caused by the incident has become the basis for legitimizing all kinds of repressive practices. The ideology of freedom symbolized by the West has been defeated by counter-terrorism policies. Libertarian concepts such as globalization and liberalism have been reshaped in a negative way and have resulted in adverse outcomes both domestically in the United States, characterized by its multicultural society, and globally in the establishment of justice (Arslan, 2002: 86-88). In relation to this, the wars in Iraq and Afghanistan, initiated by the US government and lasting for years, have also had a devastating impact on world politics. The United States, which represents "democratic" values, has co-operated with leaders in Pakistan and Uzbekistan who are considered dictators (Akner, 2004: 134). For that reason, when it comes to terrorism, the USA has left behind the "democratic Western" values it represents.

Huntington's "Clash of Civilizations" thesis also constitutes an argument for this attack in the context of the clash between Islam and the West. In contrast to Fukuyama's "End of History" thesis, Huntington argues that the new world order will not continue peacefully after the end of the Cold War between the US and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), civilizations will continue to clash and a significant part of the conflicts in the new order will take place by transforming from the existing dualism of the West and the East in Orientalism into a more specific dualism of the West and Islam. The attacks

of September 11 were, at this point, a concrete manifestation of the "Clash of Civilizations" thesis; the attacks divided the world into the Christian West and the Muslim West (Özer, 2009). However, it should not be forgotten that the post-attack world was fragmented not solely due to religion, but also as a consequence of numerous cultural, political, historical, and economic reasons, which correspond to the characteristics that define civilizations, because civilizations are not only entities that come together under the umbrella of religion.

After the September 11 attacks, Islam has become the new enemy of the West, which in the past fought communism. There has been an increase in the number of hate crimes against Muslims in the USA and other Western countries (Erdin, 2014: 13). Following the attacks, there was a rise in Islamophobia, leading to a systematic marginalisation and exclusion of Muslims. Al-Qaeda's claim of responsibility for the attacks has fueled the whole world to feel fear and hatred towards Islam and Muslims (Pınarbaşı, 2022: 179). In consequence, these attacks have affected the image of Islam and Muslims on a global scale and caused prejudice and discrimination against Muslims.

Mass media such as television, newspapers and magazines have played an active role in promoting Islamophobia, which portrays Islam and Muslims as objects of fear. Through cinema, barbaric, reactionary and violent Eastern/Muslim characters have been portrayed and a prevailing situation has been emerged in which the negative opinion of the Western world towards Islam has become widespread (Temel, 2019: 94). According to a study, in Hollywood, which has been operating for more than 100 years, only 5% of more than 900 films have featured a normal Arab character who is not evil. In the other large percentage, Arabs have been represented under negative adjectives, mainly ruthless and savage (Shaheen, 2003; cited in Balcı & Çifçi, 2021: 239). Based on this, representations that reinforce stereotypes have been used in the media for many years.

Islamophobia, which was constructed and continuously reproduced by the media especially after the September 11 attacks, has played a leading role that marginalises and excludes Muslims by the West. This Western understanding is able to instill fears about Islam in the masses through social messages using the media. With the concept of Islamophobia, Muslims have been included in the category of "other", "foreign" and "non-normal" population and this perception has been reinforced by the media (Tekin, 2017: 98). After the attacks, Western media has started to use the word "terrorist" to describe Muslims (Erdin, 2014: 13). Deconstructive reading helps uncover the practices of othering in media messages, particularly in the context of Orientalism and Islamophobia.

3. A Brief Overview of Deconstructive Analysis

Derrida's ideas played a leading role in the emergence of the deconstructive tradition against the Western metaphysical structure of thought. Deconstruction, conceptualized by Derrida, is a practice of "reading" texts rather than a philosophical initiative. Derrida deconstructs the "structure" with the tradition of deconstruction, which is skeptical of absolute knowledge and the attainment of truth and reveals the contradictions within the structure. One of these contradictions, the distinction between self and other in Western metaphysics, is also revealed through deconstruction. Consequently, the "self" needs the concept of the "other" to manifest itself; through the other, a negation and the superiority of the "self" is realized. This negation is realized through the development of a brand-new understanding of language that includes violence against the "other" (Kaya Erdem, 2019: 92-94). In this sense, a deeper understanding of this language of violence, utilized to marginalise and to discriminate, requires the implementation of deconstruction. Through this, the various contexts can be explored.

Deconstruction is a kind of critical reading that helps to make sense of the differences and contradictions in texts rather than destroying and dismantling the structure. Because deconstruction does not dismantle structures by reading them from the outside, it positions itself within the structures and targets them from the inside. Hereby, the contradictions and oppositions within the structures can only be understood by living in the structure and the structures can be deconstructed by an internal reading in this way (Derrida, 1997: 24). Deconstruction is not a practice that damages the text; however, it is a practice that carves the text in a two-stage process. In this practice, which consists of reversal and neutralization stages, firstly, in the reversal stage, the power relationship in the hierarchical binary structure is destroyed. In the neutralization phase, the concept in question, which is prioritized and privileged, is removed from the hierarchical balance of power relations. In this manner, a new situation is obtained in which the concept is freed from stereotyped meanings and the meaning is unstable and postponed (Hottois, 1998: 306; cited in Aydınalp, 2017: 156). So much so that this situation in which meaning is postponed and unstable allows for the expansion of meaning and the search for new meanings. By breaking down the text into smaller parts through phrases and words, it becomes possible to construct new meanings within each structure by focusing on different contexts.

Derrida's concept of "différance", which means "differentiation" and "postponement", challenged the binary oppositions that exclude the "other" in the Western tradition of thought. This is because Derrida's view that meaning is not final and unique, does not consider any identity superior to another, and rejects the notion of a "central" position. Therefore, there is no central, primary and superior identity. Viewed in this way, while each subject is dependent on the other in the dualistic Western metaphysical understanding, in the concept of "différance", each subject ignores its dependence on the other subject (Kaya Erdem, 2019: 154). Frankly, within the framework of this idea, Derrida questioned ethnocentrism and criticized hierarchical and exclusionary discourses. Thus, ethnic identities in the center and "other" identities outside the center are rejected in the Derridean understanding; it is aimed to reveal the duality and hierarchy in question through deconstruction.

In the Derridean understanding, there is no white opposite black, woman opposite man, text opposite speech, unlike the duality in the Western thought. Because, according to him, there is no criterion that would highlight such a centrality and cause duality. Each element outside the center is the result of discrimination and this discrimination is characterized as a kind of violence against the ignored elements. Derrida called this dualism in Western metaphysics the "metaphysics of presence", according to this traditional understanding, the existing entity defines itself as the "center" and describes anything other than itself as "other". Hence, the state of presence in question has a dualist and hierarchical structure. It is precisely at this point that Derrida criticized the metaphysics of presence and argued that it must be deconstructed (Rutli, 2016: 58, 54). Otherwise, the master-slave dialectic would be legitimized in the distinction between self and other in many areas. In relation to this, Rousseau dealt with the male-female struggle within the framework of the master-slave dialectic and emphasized that the perception that if a man marries a woman from a higher class than himself, the man will be humiliated, and if he marries a woman from a lower class, they will live together in harmony exists in society; consequently, it is underlined that in the traditional metaphysical understanding, hierarchies and dualisms have become established in the perception of society (Derrida, 1997: 176). In this respect, it is crucial to deconstruct the metaphysics of presence in order to reveal hierarchies and dualism.

Through deconstructive readings, Derrida identified the contradictions in the structure of the text and tried to reveal these contradictions by deconstructing the Western metaphysical understanding. According to him, meaning does not correspond to a fixed content; it also includes ambiguities and

contradictions. In fact, the Western tradition of thought accepts meaning as "single" and "fixed". Accordingly, Derridean understanding argues that no text has a single and definite meaning (Kaya Erdem, 2019: 150). However, it should be noted that Derrida does not see deconstruction as a method, because deconstruction takes a variable form in each individual case. In fact, deconstruction, by its very nature, cannot have a regular and systematic functioning (Aker, 2022: 343-344). In this context, deconstructive reading helps to extract meanings beyond the text and contributes to the production of a rich pool of meaning.

Derrida argues that speech precedes writing. Because speech has stresses and tones, whereas writing is atonal. Viewed in this way, the place of the subject in writing is taken and hidden by someone else. When writing, all words are used with their traditional meanings, whereas when speaking, people can change the meaning with their tone of voice and emphasis, and create meanings that are different from those in writing. Therefore, when a word is written down, its power also disappears (Derrida, 1997: 315). Hereby, in deconstruction, it is important to consider the original form of the structures; if each object is deconstructed according to the form of its first existence, a successful pool of meaning is achieved.

According to Derrida, the meaning of a text is mobile and contradictory, ready to be deconstructed. In this manner, through deconstruction, a reading is carried out to reveal the hidden and implicit points within the texts. Metaphorical meanings in the text, unspoken, hidden and left unfinished by implication are revealed through deconstructive reading. From this point of view, according to Derrida, everything can be read and deconstructed as a text by looking at it with a critical eye (Kaya Erdem, 2019: 156). Derrida stated that everything can be deconstructed with the phrase "there is nothing outside the text" (Derrida, 1997: 163). Accordingly, a film, an object, a structure and even a discourse can be deconstructed.

Said read ethnocentric discourse through Derrida's deconstructive reading and challenged binary oppositions and dominant discourse in various parts of his work (Kaya Erdem, 2019: 158). Accordingly, a fixed ethnicity at the center is not accepted and the expressions of superiority and dominance in the text are revealed; the deconstruction of Orientalist thought is achieved. However, Said still thought that the analysis of the Western ethnocentric approach should start with the method formulated by Foucault. According to Foucault, a given discourse makes the text intelligible through limitations (Utku: 2002: 219).

Foucault functioned as a bridge between Said and Derrida. Derrida argued that a text is liberated if multiple meanings can be derived from it, whereas Foucault claimed that a successful interpretation can only be achieved by finding and revealing the single and true meaning of the text. According to Foucault, the discursive formulations of the analysed text should be explored with their cultural and historical background. Related to this, Said believed that all texts are political (Bulut, 2012: 31-32); so much so that, he stated that unless Orientalism is analysed as a discourse, it is not possible to understand the systematic discipline that enabled the post-Enlightenment European culture to establish and produce political, sociological, ideological, etc. authority over the East in many aspects (Turanlı, 2017: 104). Thus, Said, Foucault and Derrida argued that power and knowledge should be analysed critically.

According to Derrida, who argues that the text has multiple meanings, it is possible to reveal implicit meanings by establishing connections between texts. In cinema, which is one of the media where connections can be established between texts, deconstructing a film and analysing it with a critical eye make it easier to understand and explain that film. A multidimensional analysis is required to grasp what, why and how the film narrates. Hence, through deconstructive reading within the framework of

the examination of the film, the practices of othering are thoroughly scrutinized, encompassing both their literal meaning and subtexts, as well as their implications within the realm of political economy. Throughout the process, within the framework of "multiplicity" and "polysemy", many fields such as ethnic, intellectual, cultural, etc. are focused on and new texts and new meanings are extracted from the existing text by contextualization (Aker, 2022: 334-344). Western cinema, notably Hollywood, constantly reminds society who the other is through cinema with its strategy of constructing identity by depicting the other. While Nazi Germany and the USSR were marginalised in the past, Islam is marginalised today. The continuous production of Islamophobia stems from the negative portrayal and depiction of Islam in society. Muslims are associated with terrorism and violence in these films, and in specific scenes, images of Muslims praying with their weapons and the sounds of the call to prayer and explosions are integrated (Türkmen & Özçınar, 2020: 1323). On this basis, it is crucial to analyse the explicit and implicit mechanisms employed in the films to comprehend their narrative purpose and technique.

4. Summary and Deconstructive Analysis of Film *United 93*

United 93 is a documentary-drama film about the incidents inside United Airlines Flight 93, one of the four hijacked planes in the United States on September 11, 2001. In addition to the incidents inside the plane, the film also includes the situations faced by the air traffic controllers during the attacks. In the film, the hijacked plane crashes in Pennsylvania before reaching the US Congress building with the intervention of the passengers.

Although the hijacking was tried to be depicted as accurately as possible in the film, there is also information that imagination was used. Accordingly, the incidents immediately preceding the flight were included in the film and the episode from the start of the flight to its crash was the subject of the film. It is worth noting that the production team worked closely with the families of numerous passengers who tragically passed away on Flight 93 (Timmons, June 1, 2006).

While most of the actors are professionals, most of the air traffic controllers, pilots and crew members are not professional actors but have performed their real-life professions (Time News, April 9, 2006). In addition, the actors playing the passengers and crew were placed in different hotels from the hijackers and ate their meals separately. Consequently, it was aimed to create enmity and marginalisation between the two groups behind the set and to reflect it in the film. It is reported that the set was built to resemble the real flight setting, and it is even mentioned that a number of actors were actually injured during the filming process (CNN News, April 28, 2006).

The film *United 93* received many awards and nominations and was highly rated by film critics. Nominated for the 79th Academy Awards for Best Director and deemed worthy of the David Lean Award at the BAFTA Awards can be given as examples of these. It also scored considerably better than any other film of 2006 on Metacritic, making 39 critics' top 10 lists. It was also the best film of 2006 with a score of 917.5 on Movie City News.

The film in question, which deals with the September 11 attacks with an Orientalist approach and received awards and nominations in the USA and the UK, will be analysed around the deconstruction questions put into practice by the "New Mexico Media Literacy Project". These questions, as Kaya Erdem (2019: 161-166) states, are listed as follows:

- 1- Whose message is this? Who created or financed this media message? Why?

- 2- Who is the target audience? What words, images and sounds suggest this?
- 3- What is the text (literal meaning) of this message? (What do we actually hear and see from the written and read words, photographs, drawings, music and sounds?)
- 4- What is the subtext of this message? What do you think about hidden or unstated meanings?
- 5- Who are the winners or losers of these messages? How does this serve the interests of media owners?

In consideration of the aforementioned inquiries, the analysis of the film will be examined within the realms of its economic and political backdrop, as well as its literal meaning and underlying messages. Consequently, the purpose and manner in which Orientalist elements were incorporated into the film will be revealed.

1- Whose message is this? Who created or financed this media message? Why?

United 93 is a 2006 film directed by Paul Greengrass. The film had its premiere at the Tribeca Film Festival in New York City, which is an initiative aimed at the long-term development of Lower Manhattan (Hernandez, April 26, 2006). The film received critical acclaim in North America, and it was promised that 10% of the gross proceeds from the initial three-day opening of the film would be donated to the establishment of a memorial to the victims of United Airlines Flight 93 (Smith, April 9, 2006). In addition, it is known that the film has grossed \$31.4 million in the US and \$76.3 million worldwide (Box Office Mojo, July 7, 2006).

2- Who is the target group? What words, images and sounds suggest this?

It is worth noting that the film primarily caters to American citizens who experienced the attack. Additionally, given its nature as a documentary-drama and the British origin of its director, it also appeals to the Western group within the Western-Eastern binary dichotomy and its supporters. The reason for this support, especially from the American government and citizens, is that in the first screenings, the film ended with the closing credits "America's war on terrorism had begun", but this was later replaced with "Dedicated to the memory of those who lost their lives on September 11, 2001" (Lim, April 11, 2006). In this regard, satisfying American citizens and providing moral support has been a priority.

3- What is the text (literal meaning) of this message? (What do we actually hear and see from the written and read words, photographs, drawings, music and sounds?)

Four main roles are prominent in the film: the crew, the air traffic controllers, the passengers and the Muslim hijackers. The names of these hijackers, who are pro-al-Qaeda, are Ziyad Jarrah, Said al-Ghamdi, Ahmed al-Haznawi and Ahmed al-Nami. Their aim is to hijack the plane and crash it into the Congress building in Washington D.C.

On the morning of September 11, 2001, the day they are to hijack the plane, the hijackers read the Qur'an, pray, and do their personal hygiene because of their Muslim identity. At daybreak, they enter the airport separately and take with them a bomb that has been dismantled in order to prepare it by hand. Before boarding the aircraft, the hijacker Ziyad makes a farewell phone call to his girlfriend. These hijackers sit in different but close places in the aircraft and start their actions and attacks 46 minutes after the aircraft takes off.

Flight 93 is piloted by captain Jason Dahl and co-pilot LeRoy Homer, who receive information during the flight that American Airlines Flight 11 and United Airlines 175 have crashed into the World Trade Center.

It is observed that Ziyad hesitates to start the attack on the aircraft in question and for that reason the action is delayed. After al-Nami calls Ziyad to start the attack and take control of the aircraft, he is impatient and goes to the toilet of the aircraft and prepares the bomb device. After al-Nami returns and starts the action by shouting that he has a bomb, Said points a knife at the neck of a female crew member and wounds her. Al-Haznawi also fatally wounds one of the passengers and the other passengers in the business class section flee in panic to the rear of the aircraft. Said kills the captain and co-pilot, then Ziyad enters the pilot's cabin, takes over the flight and tries to fly it off course towards their target area. Meanwhile, through messages from the air traffic controllers, the hijackers learn that the attack on the World Trade Center has been successfully completed. The passengers are also informed of the attacks through telephone contact with their families.

Among the passengers, one says he has a license to operate single-engine aircraft and one is a former air traffic controller. Hereby, it is observed that there is co-operation among passengers to remove hijackers from the cockpit and experienced passengers make plans to fly the aircraft. Since the passengers meet on the plane and therefore do not know each other's names, their names remain anonymous as they do not address each other mutually. At this point, a plan of mutiny against the hijackers is devised to get the aircraft back.

Al-Haznawi and al-Nami are agitated by the organization of the passengers and inform Said and Ziyad about it. Seeing that they are twenty minutes away from their destination, Ziyad and Said realize that the passengers could foil their plans. In the meantime, the passengers' emotional phone calls with their family members are replayed and the passengers pray at the same time. The armament attempt is initiated when the stewardesses show forks, knives and similar equipment to the passengers, who aim to resist the hijackers.

Organized passengers act and intervene against the hijackers. One of the passengers, a man skilled in close combat techniques, attacks al-Nami, who carries a bomb, grabs it and discovers that it is fake. At the same time, al-Haznawi is attacked and beaten by passengers, one of whom even crushes his head with a fire extinguisher, causing his death. Ziyad continues to fly the aircraft, shaking it violently to destabilize the passengers as they try to enter the cockpit. Outside the cockpit, al-Nami tries to keep the passengers away from the cockpit by using a service trolley and a fire extinguisher, he is killed when one of the passengers attacks him and the other passengers knock the service trolley against the cockpit door.

Ziyad and Said are frightened and realize that they will fail in their actions, Said resists by holding the door and tries to use an axe to scare the passengers, but the passengers succeed in opening the door. The passengers attack the cockpit, fight with Ziyad and Said, and the passenger who has a license to fly the plane tries to take over the flight, but the plane turns upside down and the plane crashes into the land in Shanksville, Pennsylvania, ending the film, thus killing everyone on the aircraft.

4- What is the subtext of this message? What do you think about hidden or unstated meanings?

The film begins with the hijackers reading the Surah al-Fatih from the Holy Qur'an, the holy book of

Muslims, on the morning of the day they will carry out the action. This surah deals with the success, conquest and victory of the Muslims in the near future, and for centuries Muslims have been reciting this surah to ask the Creator for strength and power to be successful when starting an action. Al-Qaeda hijackers also believe that they are about to embark on an important mission and see their attack as a conquest and a success against the Christian American world. The first seven verses of the Surah are recited, which mention the conquest, the beautiful heavens, the armies of the heavens and the earth belonging to Allah, the role of the Prophet Muhammad as a bearer of glad tidings and warning to Muslims and Allah's divine help in times of distress for Muslims. While these verses are being recited by Ziyad, other hijackers are also praying. In this respect, it is seen that they are both trying to achieve spiritual purification through their prayers and asking the Creator for success.

In addition to spiritual purification, hijackers also endeavour to ensure physical cleanliness. This is supported by the fact that one of the hijackers washed and shaved his body while washing. It is likely that this washing is not an ordinary washing, but the ghusl ablution that Muslims perform to purify themselves mentally and physically. In this manner, they turn to the Creator with a material and spiritual purity in accordance with their beliefs about the attack they will make. It is clear from the content of the verses they recite that they are defending their attack in the cause of Allah and that they will attain the rank of martyrs. When Ziyad recites a surah, one of them calls out to him, saying, "It's time" (Greengrass, 2006: 00:01:02). Although "time" here literally means the time to leave home to catch the plane, this time means the time of conquest and success. In addition, Islamic elements are brought to the forefront in the film with the verses as well as the dhikrs they recite. From this point of view, it is observed that the film tries to give its messages with the aim of marginalising religion from the very beginning.

During the flight, the four al-Qaeda hijackers frequently offer prayers and takbirs, demonstrating a state of constant refuge in the Creator. At this point, the image of hijackers blinded by religion is tried to be given. To the extent that no humanitarian aspect is reflected, but prayers are constantly on their tongues and the command expressions they use against each other regarding the action they will perform are brought to the fore. Even in the panic inside the plane and when the plane is deliberately turned left and right by Ziyad, there is only one scene in which the other passengers pray, and it is very short.

The communication of the passengers in the aircraft with their families via telephone is reflected as a highly emotional bond. The sentences "I love you very much mom" (Greengrass, 2006: 01:32:20) in tearful and helpless tones and "please tell my wife that I love her very much, promise me to let my boys know how much I love them" (Greengrass, 2006: 01:32:40) of someone talking to his acquaintance, referring to his wife and sons, draw attention to the intensity of emotions. Among the Muslim hijackers, only Ziyad's phone call with his girlfriend before boarding the plane is briefly mentioned (Greengrass, 2006: 00:10:41). It is also emphasized that the other crew or passengers who will board planes have daily conversations before boarding the plane and that they are innocent human beings. "It will be a nice flight", "I will call you when I land", "I bought a magazine to spend time on the plane", "I bought the perfumes you wanted", "she fell in love with the technician" can be given as examples (Greengrass, 2006: 00:04:40-00:07:00). The conversation between a stewardess who misses her babies and therefore takes fewer flights and the other stewardess who brings magazines to stay awake but never finds the opportunity to read them, also highlights the hardships faced in daily life conditions (Greengrass, 2006: 00:28:22). The hijackers do not utter a word. Accordingly, a feeling of pity towards Westerners is tried to be aroused and it is desired to have love and compassion towards them. In this way, the victim roles of passengers and crew are reinforced by conveying that al-Qaeda supporters should be seen as the

enemy. Towards the last scenes of the film, one of the stewardesses, while talking to a member of her family, crying and saying "baby, I promise you, if I get out of this, I'm quitting tomorrow, I promise you, baby, I will quit tomorrow" (Greengrass, 2006: 01:33:25) puts the dimensions of helpless representation over the top.

Examples of fear and hatred-inducing representations can be given as the hijackers' constant attacks on passengers and their relentless assaults on the people they have their eyes on with the cutting and piercing tools in their hands. So much so that it is seen that even without a counter move or even a slang and non-insulting word of someone, they get angry and make sudden attacks and the surroundings turn into a bloodbath.

It is noteworthy that there are few Asian, African and Latino representations in the film. In addition to dozens of white American representations, it is seen that the other representations consist of 3-4 people; in this respect, it must be said that ethnocentric orientations are effective in the selection of these representations. It is inferred that groups other than the white Westerners are largely ignored, and it is observed that it is aimed to reinforce the binary distinction between Muslim hijackers by foregrounding the Western image. At this point, African American or Asian-American representations of more than 3-4 people, or the presence of these representations in the leading roles, would not be able to emphasize the two main actors of this conflict between the West and Islam and would not make the message successful.

5- Who are the winners or losers of these messages? How does this serve the interests of media owners?

It is inferred that the United States government and its citizens are the winners of the messages, both because the film is a Western film and for that reason the victims are American passengers, and because the hijackers do not show their ordinary human side with their constant refuge in religion. To the extent that the marginalisation of Eastern representations and reflecting only the portrayal of "Muslim hijacker" with its exceptions, along with the depiction of the passengers as children and parents with the ties they establish with their families rather than being a passenger show that the message given is in favour of the United States and its citizens.

Conclusion

The emphasis on the religious and violent aspects of the Eastern characters in the film *United 93* is a successful example of how Orientalism is portrayed in the media. The "civilising" mission developed against the "other" in the Orientalist discourse is also manifested in the film *United 93*. The characters' inhumanity in the film and their lack of compassion are particularly emphasized. Hence, the "good and conscientious Westerner" identity in the Orientalist discourse was reinforced and the "barbaric Easterner" image was brought to the fore. In addition, the Easterners' fatalism and inability to think logically, adopted by the Western tradition of thought are clearly portrayed through the hijackers in the film. Accordingly, the Easterner, who cannot think logically, defends radical ideas and takes radical actions for the sake of his beliefs. The organization advocating radical Islam targeted the West and Western values and carried out real attacks. The World Trade Center, which was targeted in the movie as well as in reality, symbolizes the humanitarian and economic values represented by the West. Based on this, it is observed that concrete conflicts are conducted over abstract values.

Although the film deals with real-life incidents, there is information that the scenario is based on imagination, in this manner it is observed that the Western production and broadcasting team particularly focused on highlighting the negative aspects of Eastern Muslim characters and undertook a campaign against their representations. In this respect, the utilization of Orientalism as a means of representation played a role in the marginalisation of Eastern characters.

It is seen that the written and visual outputs developed within the framework of Orientalist thinking have victimized the East, but in the works dealing with Orientalism, the West has been in the victim position. In this sense, there is a reverse perceptual functioning. As seen in the film United 93, Western characters are portrayed as victims, while Eastern figures are represented as wild and uncivilised. However, when the reflection in real life is examined, it is seen that it is the Easterners who have been in a victimized situation for decades because the works in question have caused the Eastern people to be viewed as wild and uncivilised and thus marginalised. Therefore, it is seen that deconstructive reading is important to break these stereotypes in texts.

In the film United 93, a deconstruction of the Orientalist point of view is provided with subtexts such as emphasizing the religious worship and aggressive aspects of the hijackers in the same frames and reinforcing the victim roles of the passengers with various dialogues. Likewise, the fact that the festival in which the film was premiered was part of an initiative for the development of Lower Manhattan, and that a certain amount of the proceeds of the film was planned to be used to build a memorial in memory of the passengers who lost their lives on the plane, facilitated a deconstructive reading of the film in terms of political economy. In fact, it was understood that the film served American values, government and citizens in many ways.

The September 11 attacks created noticeable unjust treatment for both the "West" and the "East". While it was considered a tragic incident for the people who lost their acquaintances in the USA, it also resulted in adverse outcomes for the Eastern Muslim peoples by marginalising Muslims and Arabs in various ways. While the attacks resulted in thousands of civilian casualties and had devastating effects throughout the United States, efforts should be made to punish only the real perpetrators. Targeting all Eastern and Muslim people and developing practices of "othering" and "stereotyping" through the media is detrimental to international peace. In this regard, the conscious viewer's ability to decipher the practices of othering and to deconstruct the texts will at least prevent the misperception desired to be constructed.

References

- Aker, H. (2022). "Deconstruction in Film Analyses: Poststructuralism, Derrida and Cinema", *KAYGI Bursa Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy*, V.21, N.1, p.333-352.
- Akner, N. (2004). "11 Eylül Saldırıları ve Amerikan Medyası: Yurtseverlik Akımının Öteki Kavramına Etkisi ve Medyanın Tarafgirliği", *Istanbul University Faculty of Communication Journal*, N.20, p.133-142.
- Arslan, Z. (2002) "11 Eylül'ün "Öteki" Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü", *Doğu Batı*, N.20/II, p.81-88.
- Aydınalp, E. B. (2017). "Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu", *SEFAD Selçuk University Journal of Faculty of Letters*, N.38, p.151-160.
- Balcı, Ş., Çifçi, M. E. (2021). "'Makul'ü Öldürmek: Kalifat Dizisinde Müslüman Kimliğinin Temsili", *MEDIAD Journal of Media and Religion Studies*, V.4, N.2, p.237-250.
- Box Office Mojo. (2006, July 7). "United 93", <https://www.boxofficemojo.com/release/rl810714625/>. (Access date: 19.06.2023).
- Boztemur, R. (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı*, N.20/I, p.139-155.
- Bulut, Y. (2012). "Orientalism'in Ardından", *Sosyoloji Journal*, V.3, N.24, p.1-57.
- Çırakman, A. (2002). "Oryantalizmin Varsayımsal Temelleri: Fikri Sabit İmgelem ve Düşünce Tarihi", *Doğu Batı*, N.20/I, p.189-205.
- CNN News. (2006, April 28). "Families of 9/11 Victims Praise 'United 93'", <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/0604/28/lkl.01.html>. (Access date: 19.06.2023).
- Derrida, J. (1997). *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 3rd Edition, Translator: Chakravorty Spivak, Gayatri. (Publication date of the original work: 1967).
- Erdin, M. (2014). "11 Eylül Saldırıları ve İslamofobi: ABD ve Avrupa'da Görülen İslam Karşıtı Eylem ve Hareketlerin Nedenleri ve Sonuçları", Unpublished Master's Thesis, Istanbul University.
- Greengrass, P. (Director). (2006). *United 93* (Film). Production Co: Universal Pictures, Working Title Films.
- Hernandez, E. (2006, April 26). "TRIBECA '06: Striking, Somber "United 93" Opens 5th TFF", <https://www.indiewire.com/2006/04/tribeca-06-striking-somber-united-93-opens-5th-tff-76783/>, IndieWire. (Access date: 19.06.2023).
- Kahraman, H. B. (2002). "İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm", *Doğu Batı*, N.20/I, p.159-185.
- Kaya Erdem, B. (2019). *Batı Metafizikinden Postmodernizme: "Ötekinin" Kökleri*, Eğitim Yayınevi.
- Kömeçoğlu, U. (2002). "Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül, 11 Eylül", *Doğu Batı*, N.20/II, p.33-51.
- Lim, D. (2006, April 11). "A Flight to remember", <https://www.villagevoice.com/2006/04/11/a-flight-to-remember/>, Village Voice. (Access date: 19.06.2023).
- Mardin, Ş. (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği", *Doğu Batı*, N.20/I, p.115-120.
- Özer, A. (2009). "11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma", *Toplum ve Demokrasi*, V.3, N.5, p.191-210.
- Pınarbaşı, G. (2002). "Diktatör Filmi ve Bodyguard Dizisindeki İslamofobik Söylemler", *MEDIAD Journal of Media and Religion Studies*, V.5, N.1, p.177-200.
- Rutli, E. E. (2016). "Derrida'nın Yapısökümü", *Temâşâ Journal of Philosophy*, N.5, p.49-68.
- Said, E. W. (1994). *Orientalism*, Vintage Books, New York. (Publication date of the original work: 1979).
- Sezgin, F. (2011). "İslam'ın Bilimler Tarihindeki Yaratıcı Yerine Bir Bakış", *Adam Academy Journal of Social Sciences*, N.1, p.89-98.
- Smith, S. (2006, April 9). "A Dark Day Revisited", <https://www.newsweek.com/dark-day-revisited->

- 107705, Newsweek. (Access date: 19.06.2023).
- Tekin, A. R. (2017). "Postmodernizm Perspektifinden 11 Eylül ve İslamofobi: Üretilen Korkunun Temelleri", *Ufuk University Journal of Social Sciences Institute*, V.6, N.11, p.97-121.
- Temel, M. (2019). "Türkiye'de Medya ve İslamofobi Araştırmaları", *MEDIAD Journal of Media and Religion Studies*, V.2, N.1, p.93-121.
- Time News. (2006, April 9). "Let's Roll! Inside the Making of United 93", <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1181589,00.html>. (Access date: 18.06.2023).
- Timmons, H. (2006, June 1). "Four Years On, a Cabin's-Eye View of 9/11" <https://www.nytimes.com/2006/01/01/movies/four-years-on-a-cabinseye-view-of-911.html>, *The New York Times*. (Access date: 18.06.2023).
- Turanlı, G. (2017). "Edward Said'in Oryantalist Söylem Analizi", *Şarkiyat Mecmuası – Journal of Oriental Studies*, N.30, p.101-119.
- Türer, C. (2002). "Ralph Waldo Emerson'un Oryantalizmi", *Doğu Batı*, N.20/II, p.155-173.
- Türkbağ, A. U. (2002). "Şark'a Dair: Miladın 24. Yılında Şarkiyatçılık", *Doğu Batı*, N.20/I, p.207-218.
- Türkmen, M. Y., Özçınar, M. (2020). "11 Eylül Sonrası Hollywood Sinemasında İslamofobinin Yeniden Üretimi", *Journal of Erciyes Communication*, V.7, N.2, p.1321-1343.
- Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm: Yabancı, Farklı ve Garip... Öteki*, Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Utku, A. (2002). "Edward Said, Oryantalizm ve Postyapısalcı/ Postmodern Başvurunun Düşündürdükleri: Bir Metodolojik Tartışma", *Doğu Batı*, N.20/II, p.219-235.

22. Amerikan Transandantalizmi'ne 2000 Sonrası Amerikan Sinemasından Bakmak: *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) Filmlerinin Aşkınılık Çerçevesinde Analizi¹

M. Özer ÖZKANTAR²

APA: Özkantar, M. Ö. (2024). Amerikan Transandantalizmi'ne 2000 Sonrası Amerikan Sinemasından Bakmak: *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) Filmlerinin Aşkınılık Çerçevesinde Analizi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 340-361. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980652>

Öz

Sinema, Sosyal Bilimler'in birçok alanından beslenen bir sanattır. Felsefe, Din Bilimleri, Edebiyat Çalışmaları, Sosyoloji bir şekilde sinemanın spektrumu içerisinde kendine yer edinen bilimler olarak sıralanabilir. Bu noktada 19. yüzyılın başlarında Amerika'da bir felsefi düşünce akımı ve edebiyat yaklaşımı olarak ortaya çıkan Transandantalizm de sinemanın ekseninde kendine yer edinmiş bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Ralph Waldo Emerson ve Henry David Thoreau öncülüğünde ortaya çıkan bu akım, bireyselliği, sezgiyi, kişinin kendi dünyasına dönüşünü, doğanın kutsallığını ön plana çıkartan bir felsefi, kültürel ve edebi sistem olarak açıklanabilir. Bu yaklaşıma dair izleri birçok edebiyat eserinde, kültürel çalışmada ya da sanat çıktısında bulmak mümkündür. Söz konusu sinema olduğunda da Transandantalizmin yansımalarını keşfetmek, özellikle Amerikan Sinemasında bir hayli olası görünmektedir. Bu noktada bu çalışma 2000 sonrası Amerikan Sinemasında Aşkınılık olarak da bilinen Amerikan Transandantalizmi'nin izlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda kasti örneklem yoluyla belirlenmiş olan *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) isimli filmler, Transandantalizmin ilkeleri doğrultusunda tematik bir yaklaşımla analiz edilmiştir. İlgili yapımların tercih edilmesinde ise iki temel neden bulunmaktadır. İlki bu yapımların Transandantalizm öğretilerine uygunluğu, ikincisi ise üç filmin de oldukça başarılı gişe gelirlerine sahip olmasıdır. Film analizleri sonucunda, her üç filmin de Amerikan Transandantalizmi'nden doğrudan etkilendiği görülmüş, ismi geçen filmlerin bu felsefi ve kültürel akıma dair güçlü izler taşıdığı belirlenmiş ve sinemanın bu düşünsel yaklaşımı oldukça belirgin şekilde kendi bünyesinde ele aldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Amerikan Transandantalizmi, Sinema, Edebiyat, Hollywood, Amerikan kültürü

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980652>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Film Tasarımı ve Yönetimi Bölümü / Assist. Prof., Gaziantep University, Faculty of Fine Arts, Department of Film Design and Directing (Gaziantep, Türkiye), **eposta:** ozerozkantar@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9364-5606>, (Istanbul University) **ROR ID:** <https://ror.org/O20vvc407>, **ISNI:** 0000 0001 0704 9315, **Crossref Funder ID:** 501100008836

Viewing of American Transcendentalism from Post-2000 American Cinema: Analysis of the Films *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) and *Nomadland* (2020) within the Framework of Transcendentalism³

Abstract

Cinema is an art that feeds on many fields of Social Sciences. Philosophy, Religious Sciences, Literary Studies, Sociology can be listed as sciences that somehow find a place in the spectrum of cinema. At this point, Transcendentalism, which emerged as a philosophical thought movement and a literary approach in America in the early 19th century, can be characterized as an approach that has gained a place in the axis of cinema. This movement, which emerged under the leadership of Ralph Waldo Emerson and Henry David Thoreau, can be characterized as a philosophical, cultural and literary system that emphasizes individuality, intuition, the return to one's own world and the sanctity of nature. Traces of this approach can be found in many works of literature, cultural works or artistic outputs. When it comes to cinema, it seems quite possible to discover the reflections of Transdentalism, especially in American Cinema. At this point, this study aims to reveal the traces of American Transcendentalism, also known as Transcendentalism, in post-2000 American Cinema. Accordingly, the films named *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) and *Nomadland* (2022), which were selected through purposeful sampling method have been analyzed with a thematic approach in line with the principles of Transcendentalism. There are two main reasons for choosing the related productions. The first is that these productions are in line with the teachings of Transcendentalism, and the second is that all three films have very successful box office revenues. As a result of the film analyses, it has been observed that all three films are directly influenced by American Transcendentalism, that they bear strong traces of this philosophical and cultural movement, and that cinema has dealt with this intellectual approach quite distinctly within its own structure.

Keywords: American Transcendentalism, Cinema, Hollywood, Literature, American culture

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 2
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 22.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980652>
Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Sinema, yarattığı imajlarla güçlü bir düşünsel evren oluşturabilen, bunu gerçekleştirirken birden çok alandan izler taşıyan bir sanat olarak ifade edilebilir. Ayrıca sinema bu düşünme alanına salt başka alanlardan beslenerek katkıda bulunmamakta, aynı zamanda kendi imkânları çerçevesinde ve kendine dair bir tarz ile felsefi bir zemin yaratarak fayda sağlamaktadır. Bir başka deyişle, sinema hareket ve zaman imajlarla, felsefe kendine dair terimler ve kavramlarla, bilim ise denklemler, fonksiyonlarla derdini ifade etmeyi başarmaktadır (Öztürk, 2018, s. 127). Bu noktada sinema ve felsefe birlikteliği çok yönlü bir biçimde ve birden farklı düşünce akımı ile şekillenmiştir.

Sinemanın beslendiği ve katkı sunduğu felsefi düşünce yaklaşımlarından biri de Amerikan Transandantalizmi olarak da bilinen ve Türkçe’de Aşkincılık ya da Deneyüstücülük olarak isimlendirilen kavramdır. Amerika’da New England’da 1836 yılında rasyonalizm karşıtlığı üzerinden beslenen ve Romantizm, Kant felsefesi ve Plato etkisi ile şekillenen Amerikan Transandantalizmi, Tanrısallık odaklı argümanlar barındırır ve Tanrı’nın tüm doğanın ve insanların içinde yer aldığını ileri sürer. Bir başka deyişle, Tanrı her yerdedir ve insanlar Tanrı’nın parçalarıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde, birey, sezgi ve içgüdüleri aracılığıyla ilahi olan ile temas edebilmekte ve benliğini doğanın kutsallığı içerisinde keşfedebilmektedir (Kaçmaz, 2023, s. 519). Bireyselliğin, kişinin öze dönüşünün ve doğanın merkezde olduğu Transandantalizm, Amerikan Kültürünün oluşumunda da önemli yapı taşlarından biri olarak nitelendirilebilir. Bu noktada ilgili düşünce yaklaşımının sinema ile olan bağıntısını da göz ardı etmek yanlış olacaktır. Muhafız bağlamları, alışlagelmiş din olgusunu reddetmesi ve kendine dair prensipleri ile Aşkincılık, hem edebiyat hem de sinema ikliminde kendine kolaylıkla yer edinmiş ve bireyin ben olabilme, fail olabilme mücadelesi kapsamında birçok filmde ya da kitapta kendine yer bulabilmiştir. Söz konusu Hollywood olduğunda, sinema ve Transandantalizm bağının varlığı çok daha net şekilde görülebilmektedir. İlgili akımın Amerika’da doğması, Amerikan Sineması üzerinde meydana gelen bir etkileşimi kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu noktada bu çalışmanın temel amacı Türkçe’ye Aşkincılık ya da Deneyüstücülük olarak da çevrilmiş olan Amerikan Transandantalizmi’ni sinema perspektifi üzerinden ele almak ve ilgili düşünce akımının Amerikan Sineması’na hangi bağlamlarla yansıdığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) isimli 2000 sonrası çekilmiş üç Amerikan yapımı amaçlı örneklem yoluyla belirlenmiştir. Bu filmler, güçlü düşünsel yapıları, Transandantalizm ile olan organik bağları ve yüksek gişe başarıları nedeniyle analize tabi tutulacaktır. Film incelemelerinde ise Aşkincılık kavramının temel ilkeleri esas alınacak, filmlerin ana karakterleri üzerinden Transandantalizm bağıntısı ortaya konularak sinema ve Transandantalizm etkileşimi Amerikan Kültürüne has bazı yaklaşımlar da dikkate alınarak göz önüne serilmeye çalışılacaktır. Film analizleri öncesinde ise, kavramsal çerçeve bölümünde ilk olarak kısaca Romantizm akımından bahsedilecek ve Romantizm’in Transandantalizm ile olan ortak yönleri ve ayrışan noktaları ifade edilecek, ardından Transandantalizm’in temel dinamikleri detaylandırılacak, bu noktada özellikle Plato, Kant, Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau, Margaret Fuller ve Bronson Alcott’un eserleri ve düşünce biçimleri öncelenecektir. Sonrasında ise sinema ve Transandantalizm ilişkisine dair genel bir perspektif ortaya konulacaktır. Böylelikle film analizleri ve kavramsal çerçeve arasında güçlü bir bağ kurulabilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde bir felsefe, kültür ve edebiyat akımı olarak ifade edilmesi mümkün olan Aşkincılık

kavramına dair genel yaklaşımlar ele alınacaktır. Ancak bunun öncesinde akımın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan tarihsel ve kültürel şartlar incelenecek, bu doğrultuda Romantizm akımına dair özet bilgiler verilecektir. Sonrasında ise ilgili yaklaşımın önde gelen isimlerine dair düşünceler detaylandırılacaktır. Böylelikle film analizleri ve kavramsal çerçeve arasında uyumlu ve anlaşılabilir bir köprü kurulması planlanmaktadır.

Romantizm'i Anlamak

Transandantalizm, Romantizm'e öykünen ancak bazı açılardan Romantizm'den ayrılan bir kavramdır. Bu noktada, Romantizm akımının genel hatlarıyla anlaşılması önemli görülmektedir. Romantizm, kelime anlamı açısından birçok farklı yaklaşımla tanımlanmıştır. En yaygın tanımlarından biri melankolik ya da nostalgiktir (Cloudon, 2006, s. 9). Klasizm'e karşı bir hareket olarak ortaya çıkan Romantizm akımı, Fransız İhtilali döneminde yani 1780'li yıllarda hareketine başlamış ve 19. yüzyılda en fazla üzerinde çalışılan sanat akımlarından birine dönüşmüştür (Göktepe, 2020, s. 46). Resimden edebiyata, müzikten sinemaya, fotoğraftan grafik sanatlarına kadar birçok alana ciddi ölçüde etkisi olan bu akımın çıkış noktası ise, İngiltere, Almanya ve Fransa'dır. Kant ve Kierkegaard'ın felsefi yaklaşımları ışığında şekillenen Romantizm, duygusallık, aşırılık, birey, doğa, bellek ve bireyin hayal evreni ve içsel yolculuğu etrafında şekillenen bir akım olarak ifade edilebilir (Gök, 2017, s. 41). Bu yönüyle düzenin yegâne kaynağının benlik olduğunu savunan bu yaklaşım, bireyselliğin önemini altını çizmektedir. Romantizm, müzik ve şiir alanında kişisel derinliğin ve kişisel ifadenin pekişmesini mümkün kılmıştır (Peckham, 1961).

Romantikler, evrenin matematiksel bir yaklaşımla kavranılmasının mümkün olmadığını savunmakta, hayatın gizemlerle dolu bir süreç olduğunu ileri sürmektedir (Işıksal, 2021, s. 14). Bu noktada sezgisellik, Romantizm'in önemli özelliklerinden biridir. Romantizm, farklı coğrafyalarda farklı bağlamlarla ele alınsa da metafiziği önceleyen, siyasi, toplumsal ve sanatsal bir başkaldırıdır (Işıksal, 2021, s. 18). Buna ek olarak, Romantizm hem sanatsal hem de siyasi ayrımlara sahiptir. Bu durum farklı ülkelerde farklı yansımalarla gerçekleşebilmektedir. Sanatsal açıdan bakıldığında, Fransızlar çok daha politik ve muhalif bir çizgide Romantizm'e yönelik çıktılar oluşturmuşlardır. Almanlar ise, doğa ve insan birlikteliği üzerinden Romantizm'i ele almış hem bireysel özgürlüğü övmüş hem de doğanın bir sonsuzluk ve özgürlük alanı olarak insanoğluna bahşedilmiş bir alan olduğunu belirtmiştir (Krause, 2005).

Resim sanatını dönüştüren, müzik ve edebiyat alanında devrimler yaratan, klasik mimari anlayışı revize eden Romantizm, günümüz çağdaş modern sanatlarının ortaya çıkması, daha özgün ve bireysel çıktılarının elde edilebilmesi ve farklı düşünce ve felsefi akımların meydana gelmesinde başat rol oynamıştır (Göktepe, 2020, s. 64). Transandantalizm ve Romantizm'in belirgin ortak yönleri olduğunu ifade etmek mümkündür. Sanata ve topluma yönelik muhalif duruş, her iki akımın da merkezindedir. Ayrıca birey, bireysellik ve bireyin ön plana çıkartılması da her iki yaklaşımın kesiştiği noktalardan biridir. Ancak Transandantalizm ve Romantizm benzerliklerine karşın birçok açıdan ayrılan yaklaşımlardır. Bu noktada, ilgili farkın anlaşılması, Transandantalizm'in boyutlarının keşfedilmesi ile mümkün olabilecektir.

Amerikan Transandantalizmi'ne Genel Bir Bakış

İngilizce transcend kelimesi, birşeyin sınırlarını aşmak, öte tarafa geçmek, sınırları aşmak gibi anlamlara sahiptir. Benzer şekilde Transandantalizm, temelde trans kelimesinden türemiş, kendinden

geçme, bir yerden diğer yere bir yere gitme gibi anlamlara sahiptir ve sıklıkla dinsel kodlarla ya da spiritüel bir eksenle kullanılan bir terimdir (Akalin, 2011, s. 2380). Dolayısıyla ilgili kavram, Tanrı ve doğa kavramlarıyla özdeş bir yaklaşıma sahiptir. Türk Dil Kurumu'na göre, Aşkincılık ya da Deneyüstüçülük "birey ve evrenseli birleştirmeye çalışan ahlaki nitelikli Amerikan felsefesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Keza Deneyüstüçülük kavramı da ilgili sözlükte Tanrı, doğa ve insan üçgeni çerçevesinde bir felsefi kavram olarak açıklanmaktadır. Buna ek olarak, ilgili kavramın olgunlaşmak, yol almak, maddi ve manevi açıdan güçlenmek ve öteye geçmek gibi anlamları olduğunu da belirtmek mümkündür (Selçuk, 2021, s. 10).

Amerikan Transandantalizm'nin oluşumuna etki eden bazı sosyo-kültürel, ekonomik ve politik olaylar bulunmaktadır. Bunlar Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, Amerika'da kentleşmenin hızla artması, Amerikan İç Savaşı (1861-1865), Püritanizm karşıtlığı, dinsel reform arzusu ve edebiyat ve sanatta Romantizm akımının dolaylı etkileri şeklinde sıralanabilir. Görüldüğü üzere, Amerikan Transandantalizmi'ne giden süreç birden çok olay ya da faktörün biraraya gelmesiyle meydana gelmiştir. Bahsi geçen faktörlerin yanı sıra, Transandantalizm'in oluşumuna etki eden iki düşünürün varlığından bahsetmek de mümkündür (Gür, 2019, s. 8). Bunlardan ilki Plato, ikincisi ise Immanuel Kant olarak ifade edilebilir. Transandantalizm, Platon'un benlik ve tefekkür yaklaşımlarından beslenen bir kavramdır. Keza, Platon'un idealist tavırları, retorik kullanımı Emerson üzerinde büyük etkiler yaratmış ve bu durum Aşkincılık kavramının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Kalay, 2022, s. 13).

Immanuel Kant ise Alman İdealizm'i dendiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olarak Transandantalizm'in ilham kaynaklarından biridir. Her ne kadar Kant'ın Transandantalizm fikirleri ve Amerikan Transandantalizm'i ayrışsa da ilgili düşünce akımının oluşumunda Kant'ın fikirleri oldukça önemli görülmektedir. Kant, özellikle rasyonalist yaklaşımları ile Amerikan Transandantalizmin'den farklılaşmaktadır. Amerikan Aşkincılığı ise maneviyatı incelemekte ve doğanın ana temelini öz ve eyleme geçme çabası olduğunu belirtmektedir. Kant, bilginin sınırlarını ve insan zihnini ele alır ve bunu gerçekleştirirken içsel deneyimin ve bireysel mücadelenin önemini altını çizer. Amerikan Transandantalizm'i ise insan, doğa ve Tanrı denklemini kendine esas alan yine bireysel deneyimi önceleyen bir yaklaşımdır (Schober, 2015, s. 102). Bu noktada, Aşkincılık Kant'ın fikirlerinden etkilenmiş, ilham almış ancak çok daha katmanlı ve eleştirel yapısıyla daha kapsamlı bir akım haline dönüşmüştür. Kant'ın fikirleri, Batı Avrupa coğrafyasında sınırlı şekilde ses getirmiştir ancak onun fikirleri Amerika'non ekonomik ve kültürel dokusunu uyumlu olduğu için 1830'lu yıllarla beraber Amerikan Kültürü ile harmanlanmış, Püritanizmin ilkeleri genel hatlarıyla reddedilmiş ve reformcu hareketlerle şekillenmiştir (Shakir, 142, s. 2024). Ayrıca aydınlanma hareketleri, Transandantalizm'in temellerinin atılmasında oldukça önemlidir. Geleneksel olanı özgür ve bağımsız şekilde reddetme üzerine kurulu aydınlanma dönemi, Aşkincılık kavramının merkezinde de yer almaktadır (Gür, 2019, s. 12). Buna ek olarak, Transandantalizm'in şekillenmesinde Alman Romantizmi'nin yanısıra Üniteryenizm ve Hindu felsefesinin de etkisi göz ardı edilemez (Kalay, 2022, s. 29). Bu noktada, özellikle Upanishads ve Bhagavad Gita gibi Hindu metinler, ciddi anlamda Amerikan Transandantalizmi'nin şekil almasında etkin rol oynamıştır (Kaçmaz, 2024, s. 160).

Amerikan Transandantalizmi içerisinde barındırdığı temel ilkeler ve yaklaşımlar, birçok açıdan bir baş kaldırı, sistem eleştirisi ve bireyin fail olma girişimlerini arttırma mücadelesi olarak ifade edilebilir. 19. yüzyılda Amerika'nın New England bölgesinde ortaya çıkan Amerikan Transandantalizmi dönemin entellektüel yaklaşımlarına karşı bir karşı duruş olarak inşa edilmiş bir düşünce ve kültür akımıdır. Bu süreçte Ampirizm ve Rasyonalizm'in herşeyi akıl ve deneylerle anlaşılacağı argümanı, Transandantalizm'in tam anlamıyla zittini teşkil etmektedir (Lewis T. ve Bicknell, K., 2011, s. 13-14).

Aynı zamanda bir edebiyat akımı da olan Aşkincılık, Amerikan Edebiyatı'nın, özellikle Amerikan Şiiri'nin inşasında oldukça önemli etkisi olan bir yaklaşımdır.

Transandantalizm, belirli prensipler üzerinden anlaşılması olası bir felsefi yaklaşımdır. İlk olarak, Aşkincılık bireyin gücünü önceler ve kişisel özgürlükleri ilk sıraya koyar. Bu noktada kişinin kendi düşüncelerine güvenmesi, özüne dönmesi, sosyal beklentilerin dışında hareket etmesi ve iç sesini dinleyerek ben olabilmesi önemlidir. Dolayısıyla sezgisellik, Aşkincular tarafından önemsenmekte ve Amerikan Transandantalizmin'de bireyin salt mantık ile değil sezgileri ve içgüdüleri ile fiziksel dünyanın sınırlarını aşabileceğine inanılmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde, her birey kendi eylemlerinden sorumludur (Marone, 2024, s. 10). Bu noktada, Amerikan bireyselliği ve Amerikan muhafazakârlığının temellerinin atılmasında Aşkincılık düşüncesinin önemli bir yeri olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Transandantalizm'in en çok altını çizdiği meselelerden biri Tanrı ve doğa kavramları ile ilgilidir. Tanrı ile evren arasında güçlü bir etkileşimin varlığına inanan bu yaklaşıma göre, Tanrı doğadaki herşeyin kaynağıdır ve Tanrı her yerdedir (Manzari, 2012, s. 61). Bu yaklaşıma göre, insan metafiziksel olarak Tanrı'ya bağlıdır (Hodder, 2012, s. 28). Amerikan Transandantalizmi'ne göre, her birey özünde iyidir çünkü kişi Tanrı'nın bir parçası olarak evrende kendine yer edinmektedir. Bu noktada doğa kavramı öne çıkmaktadır. Doğa ruhani yenilenmenin kaynağıdır. Ayrıca birey kendini doğada keşfedebilir. Doğa, Tanrı'nın varlığının yegâne yansımasıdır ve birey ben olgusunu ve varlığının anlamını doğanın içinde, Tanrı ile bütünleşerek keşfedebilir (Emerson, 2014). Dolayısıyla dogmalar ve dinlerin insanı ikincil kılan öğretileri temelde reddedilir ve ilahi olan ile doğrudan iletişim ve temas Transandantalizm'in merkezindedir.

Amerikan Transandantalizmi yapı olarak daha önce de belirtildiği üzere muhalif bir tavra sahiptir. Dolayısıyla idealisttir ve bu nedenle kapitalizm, sanayileşme ve insanı köleleştirme projeleri bu sistem içerisinde şüphe ile ele alınır. Bir başka deyişle, sosyal kurallar, normlar ve merkezi sistemler ve gelenekler bireyin özgürlüğünü kısıtlar vaziyette ise, genelde reddedilir. Bu noktada ilgili yaklaşım, belirli kalıplara sığdırılmış bireyi konformist bakış açısından non-konformist bir alana taşımaya davet etmektedir. Buna ek olarak, Aşkincılık feminist bağlamlar da barındırmakta ve insanı kadın-erkek çerçevesinde ele almaktansa birey olarak öne çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, ataerkil düzenin kalıpyargıları Amerikan Transandantalizminde dolaylı olarak ikinci plana atılır. Aşkincılık, şimdinin ve anın önemini vurgular ve bireyin eylemlerinde hayatın değerinin altı çizilir. Amerikan Transandantalizmi, Amerika'daki ilk güçlü felsefi akım olarak kendinden sonraki birçok düşüncüyü etkilemiştir. Uzak Doğu inanışları ve diğer felsefi yaklaşımlara olan teması ile evrensel bir düşünce biçimine dönüşen Transandantalizm, Müslümanlık ve Hinduizm gibi dinlerle de paralellikler taşımasıyla birçok farklı coğrafyada bir sistem ve düşünce akımı olarak kendine yer edinebilmiştir (Verluis, 1993). Transandantalizm, özetle Tanrı'ya doğa üzerinden, içgüdü, akıl ve sezgi ile ulaşılabilen fikri üzerinden ortaya çıkmış ancak zamanla kabuk değiştiren bu düşünce ve kültür akımı, Amerikan Kültürüne entegre olarak özgüven, başarı, bireysellik ve bağımsızlık gibi temalar üzerinden şekillenmiştir. Bu noktada, Amerikan Transandantalizmi bireyi merkeze almış ve kişinin mutluluğunu fail olma çabası üzerinden yorumlamıştır (Mahmoudi, H. ve Yahi, A. 2017, s. 3-4).

Transandantalizm'in en önemli dört isminin Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau, Margaret Fuller ve Bronson Alcott olduğunu belirtmek mümkündür. Bu noktada, Emerson'un 1836 yılında yayınladığı *Nature* (Doğa) ve 1841 yılında yayınladığı *Self-Reliance* (Özgüven), Thoreau'nun 1849 yılında kaleme aldığı *Civil Disobedience* (Sivil İtaatsizlik) ve *Walden* (1854) ve Fuller'in 1840-1844 yılları

arasında Aşkincılık ile ilgili birçok yazısının olduğu *The Dial* isimli dergideki metinler ve son olarak Alcott'un revizyonist eğitimci bakış açısı, Aşkincılık kavramının genel çerçevesini de teşkil ettiği için, bu bölümde ayrıca ele alınacak ve Amerikan Transandantalizmi ve Amerikan Kültürüne dair de bir kapı aralanması sağlanacaktır.

Ralph Waldo Emerson ve Transandantalizm

Transandantalizm'in kurucu babası olarak bilinen ve Amerikan Edebiyatı ve düşünce sistemini oldukça köklü şekilde etkileyen Emerson, 1803 yılında Amerika'da Boston'da doğmuştur. Oldukça dindar bir ailden gelen Emerson, babasının ölümü üzerine zor günler geçirmiş ancak yine de oldukça başarılı bir kariyere sahip olmuştur. 1820'li yıllarda gazetelerde yazmaya başlayan genç adam, aynı zamanda edebiyat ve şiir üzerine de çalışmalar yapmıştır. 1821 yılında Harvard Üniversitesinden mezun olan Emerson, ardından yine aynı üniversitesinin ilahiyat fakültesinde eğitim almış ve 1829 yılında Boston'daki üniteryen kilisesinde papaz olarak çalışmaya başlamıştır. Hayatının büyük bir bölümünde tüberküloz hastalığından muzdarip olan Waldo Emerson, doktorlarının tavsiyesi ile sürekli seyahat etmiş, bu süreçte ise Ellen Tucker ile tanışmış ve evlenmiştir. Ellen'in 1831 yılında vefat etmesi ise Emerson adına bir dönüm noktası olmuş ve genç rahibin hem hayat hem de dinle ilgili ciddi fikir değişimleri oluşmaya başlamıştır. Bunun temel nedeni ise, Ellen'in yalnızca 19 yaşında olması ve Emerson'un ona tutku dolu bir aşkla bağlı olmasından ileri gelmektedir (Myerson, 2000, s. 10-13).

Emerson, eşinin vefatından sonra çok daha eleştirel bir kimlik olarak hayatını sürdürmüş ve özellikle kiliseye yönelik agresif bir tavır sergilemiştir. The Lord's Supper ayinine yönelik muhalif tavrı kilise tarafınca sert şekilde reddedilmiş, bunun üzerine Ralph Waldo Emerson kilise ile olan ilişkisini neredeyse tamamen koparmış ve yepyeni bir bakış açısıyla din kavramına yaklaşmaya başlamıştır. Bu noktada tüberküloz nedeniyle zaten seyahet etmesi neredeyse bir mecburiyete dönen Emerson, oldukça uzun bir Avrupa yolculuğuna çıkmış ve burada tanışmış olduğu bazı şair ve düşünürler Emerson'un düşüncelerini de köklü şekilde etkilemiştir (Barlas, 2019, s. 13).

Emerson bu süreçte edebiyat anlamında da birçok eser vermiş, farklı eyaletler ya da kentlerde önce vaazlar vermeye başlamış sonrasında ise bu süreç konferanslara ve derslere evrilmiştir. 1836 yılı belki de Emerson için kariyerinin en önemli dönüm noktası olarak ifade edilebilir. Emerson, *Nature* (Doğa) isimli eserini bu dönemde yayınlamış, bakanlıktan ayrıldıktan ve kendini tamamen felsefi ve edebi çalışmalara verdikten sonra Amerikan Transandantalizm'nin en önemli temsilcisine dönüşmüştür. 1835 yılında ikinci evliliğini yapan Emerson, 1836'da Transandantal kulübüne dâhil olmuş, burada Henry David Thoreau, Margaret Fuller, Bronson Alcott gibi isimlerle tanışmış ve fikirlerinin başka insanlar tarafından benimsendiğini farketmiştir. 1840 yılında kurulan *The Dial* isimli Aşkincılık odaklı derginin kurucu üyelerinden biri olan Emerson, 1841 yılında Amerikan Transandantalizmi'nin başucu eserlerinden biri kabul edilen *Self-Reliance* isimli eserini yayınlamıştır. Bu süreçlerde farklı ülkelerde ve Amerika'nın çeşitli eyaletlerinde dersler vermeye devam eden Emerson, Amerikan Transandantalizmi'nin sembol karakteri haline dönüşmüştür. 1840-1850 yılları arasında birçok denemesi ve şiiri yayınlanan Emerson, ünlü Amerikan şair Walt Whitman ile de birçok kez mektuplaşmış ve edebiyat ve düşünce alanında fikir alışverişinde bulunmuştur. 1882 yılında hayatını kaybeden Emerson, özellikle *Nature* ve *Self-Reliance* isimli eserleri ile Amerikan Transandantalizmi'nin temel ilkelerini oluşturmayı başarmıştır (Richardson, 1990, s. 5-7). *Nature* (Doğa) isimli eserinde Emerson, doğa kavramını oldukça kapsamlı şekilde ele almaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Emerson (2014, s.10) doğanın kutsallığını şu ifadelerle ele almaktadır:

"Felsefi açıdan değerlendirildiğinde, evren, Doğa ve Ruh'tan oluşmuştur. Açıkçası aynı anda hem doğa hem de sanat olan ve bizden bağımsız olan her şey, Felsefe'nin BEN OLMAYAN olarak ayrı tuttuğu her şey, tüm diğer insanlar ve benim kendi bedenim, bu yüzden aynı isim altında sıralanmalıdır: DOĞA".

Emerson, bu eserinde çeşitli kategoriler oluşturmuş ve bu sınıflandırmalar ışığında doğa, dil, birey etkileşimi üzerine fikirlerine ifade etmiştir. Örneğin hammadde ya da meta bölümünde, doğanın bizlerin birçok ihtiyacımızı karşılaması nedeniyle takdir edildiğini belirten Emerson (2014: 19), bu yaklaşımı oldukça sığ bulmakta ve doğanın bunun çok ötesinde olduğunu belirtmektedir. Güzellik, dil ve disiplin isimlerini verdiği bölümlerde ise doğayı üç kategori altında ele almakta, doğanın güzelliğinin, bireye sunduğu anlamın ve retorik ve ona adapte olmak ve hayatta kalabilmek için oluşturduğu disiplinin evreni anlama ve kişinin özünü anlayabilmenin en önemli yollarından biri olduğunu ifade etmektedir (Emerson, 2014). Transandantalist düşüncenin belki de temelini oluşturan idealizm kavramını birçok açıdan vurgulayan Emerson (2014, s. 71-73), ruh ve doğa ilişkisinin de altını çizmekte ve yaşadığımız evreni tanımanın, anlamlandırmanın doğadaki ilahi ruhu yani Tanrı'yı anlamakla mümkün olduğunu ifade etmektedir. İnsan Tanrı'nın bir parçasıdır. Bu açıdan Tanrı doğanın her yerindedir ve bu ilahi enerji bireyi tamamen sarmış sarmalamıştır. Bir başka deyişle, insan doğada Tanrı'nın tüm enerjisini bulabilmektedir. Bireyin kendini doğanın kurallarına bırakması, onu özgürleştirecek ve ilahi olanın enerjisi ile buluşmayı mümkün kılacaktır.

Ralph Waldo Emerson'un günümüz Amerikan Kültürünü en çok etkileyen eserlerinden bir diğerinin *Self-Reliance* (Özgüven) isimli çalışması olduğunu iddia etmek mümkündür. Bireysellik ve özgürlük kavramının ilgili kültüre eklenmesinde, bu çalışmanın ana hatlarının anlaşılması bu noktada elzemdir. Bireyin ben olmasına ve kendi fikirlerine sahip çıkmasına odaklanan bu eser, kendi içerisinde oldukça politik ve muhalif bir metin olarak da yorumlanabilir. Özellikle toplumsal kabullerin reddi ve materyalist dünyanın insanın düşüncelerini kısıtladığı fikri, bu çalışmanın ana temalarından birini oluşturmaktadır. Toplumsal normlar, kişinin birey olma özgürlüğünü elinden almakta ve kişinin ben olma mücadelesini baltalamaktadır. Bu durum sezgisellik ve kişinin materyal evrenden uzaklaşarak kendine kalması ile aşılabilir. Bu esere göre, hayatta bazı başarılar elde edip bireyin ruhsal olarak enerjisinin yükselmesi mümkündür. Ancak dışsal etkiler geçicidir. Kişinin yegâne huzur ve başarı kaynağı iç evrenine dönmekle sağlanabilir. (Aktaran Mengouchi, 2024, s. 53-55). Bu yaklaşımlar ele alındığında, Emerson, *Self-Reliance* aracılığıyla Amerikan Rüyası ve Amerikan İdealizmi'nin adeta kapılarını açmış, bu düşünceyi salt bir edebiyat ve felsefe akımının ötesine taşımış ve ulusal bir yaklaşımın oluşmasını da olası kılmıştır. Özetle, Ralph Waldo Emerson, Amerikan Transandantalizmi'nin temel prensiplerini ismi geçen eserlerde oldukça kapsamlı ve katmanlı şekilde ele almıştır. Emerson'un bu etkisini farklı yazarların eserlerinde de görmek mümkündür.

Henry David Thoreau ve Transandantalizm

Transandantalizm kavramının Emerson sonrası en bilinen isimlerinden bir diğeri Henry David Thoreau'dur. Thoreau, 1817 yılında Amerika'nın Massachussets eyaletinin Concord şehrinde doğmuştur. 1833 yılında tıpkı Emerson gibi o da Harvard Üniversitesinde eğitim hayatına başlar ve 1837 yılında bu okuldan mezun olur. Sonrasında ise bir süre öğretmenlik yapan Thoreau, ağabeyinin vefatı sonrası bu mesleği devam ettiremez. Bir hayli içine kapanık bir kişi olarak tasvir edilen Thoreau, kardeşinin vefatından sonra doğduğu yer olan Concord'a geri taşınmıştır. Burada ailesiyle yaşayan Thoreau, öte yandan kendine kalıcı bir iş aramaktadır. Bu esnada Harvard'dan arkadaşı olan Ralph Waldo Emerson da eşinin vefatı nedeniyle Concord'a geri dönmüştür. Emerson, bu süreçte Thoreau'ya onun asistanı olmasını teklif eder ve Thoreau, uzun süre Emerson ile beraber çalışmaya başlar. Bu

esnada birçok şiir ve deneme kaleme alan Thoreau, muhalif kimliği ile ön plana çıkan bir karaktere dönüşmüştür. Ralph Waldo Emerson'un fikirlerinden derin şekilde etkilenen Henry David Thoreau, Amerikan Transandantalizmi'nin önemli temsilcilerinden biri olarak bu düşünce ve edebiyat yaklaşımına dair birçok çalışma yapmıştır (Richardson, 1986, s. 3-7).

Thoreau, Emerson'un asistanlığı sürecinde Amerikan Transandantalizmi için oldukça büyük önem taşıyan *The Dial* dergisine de bazı çalışmalar göndermiş, burada ilgili yaklaşımın önemli isimlerinden Margaret Fuller ile yakın arkadaş olmuştur. Hatta Transandantalist düşüncenin Amerika'da hızla ilerlemesinde Emerson, Thoreau ve Fuller'ın Concord'da yaşamalarının da oldukça etkin bir rol oynadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Thoreau, özellikle bireyin özgürleşmesi, bireysellik, doğa ve hükümet karşıtı fikirleri ile ön plana çıkmıştır. Thoreau'nun hem kölelik karşıtı olması hem hükümetin uyguladığı bazı vergi uygulamalarını ödemeyi reddetmesi hem de savaş karşıtı tavrı, onu gerçek anlamda ayırtmış ve öne çıkarmıştır (Aygün, 2022, s. 6). Sadelik felfesini benimsemesiyle de bilinen Thoreau, gereksiz olan, yüzeysel olan, özünü yitirmiş olandan uzak kalınması gerektiğini vurgulamakta ve tıpkı Emerson gibi, o da yüzünü doğaya dönmektedir. Ayrıca Thoreau, insanın özü gereği özgür ve iyi yaratıldığını ancak hükümetler tarafından bireylerin ve toplumların belirli uygarlık projeleri aracılığıyla konformist yaklaşımları benimsediğini ve bunun sonucu olarak köleleştiğini güçlü şekilde vurgulamaktadır (Aktaran Erkek, 2022, s. 56).

Özellikle 1849 yılında yazmış olduğu *Civil Disobedience* (Sivil İtaatsizlik), *Walking* (1851-Yürümek) ve *Walden* (1854) isimli çalışmalarıyla bilinen Thoreau, ismi geçen eserleriyle Amerikan Transandantalizmi'nin ana esaslarına dair de kapsamlı bir harita çıkarmıştır. *Civil Disobedience* (Sivil İtaatsizlik) isimli eserinde Thoreau (2012), hükümet karşıtlığını vurgulayan üslubü ile dikkat çekmektedir. Temelde Thoreau, kendi hayatında vergi ödemeyi reddetmesi ve bu nedenle bir gece hapiste kalması dışında net bir sivil itaatsizlikte bulunmamıştır. Sivil itaatsizliğin kökenleri Eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Ancak Amerikan Kültürüne bu kavramın eklenmesinde Thoreau'nun düşüncelerinin etkin olduğunu ifade etmek olası görünmektedir (Richardson, 1986). Kişinin vicdanını hükümet yasalarının önüne koyan ve kişinin kendisiyle ve vicdanıyla çelişen toplumsal kuralları reddetmesini tavsiye eden Thoreau (2012), temelde şiddet karşıtı bir iktidar ya da hegemonya karşıtlığının altını çizmektedir. Bu noktada ise bireyin sezgilerini ve iç ruhunun önemini vurgulamakta ve kişisel bir mücadelenin gerekli olduğunun belirtmektedir.

Walking (1851) ve *Walden* (1854) ise bazı noktalarda birbirleriyle örtüşen temalar içeren diğer önemli iki Thoreau eseridir. *Walking*'de doğayla iç içe olmanın önemini anlatan Thoreau (2019), öte yandan bireysel özgürlük ve eleştirel düşünce meselelerine değinmekte ve bu noktada yürüme eylemini olumlamaktadır. *Walden*'de ise yine benzer şekilde doğayla uyumlu bir yaşamın gerekliliği ifade edilmekte, sade hayat vurgusu yapılmakta, kişinin kendi potansiyelini keşfetmesi için doğayla bütünleşmesinin değerli olduğu belirtilmektedir (Thoreau, 2020) Kısaca bireysellik, materyalist dünyanın ve hükümetlerin toplumlara köleleştiren normlarına yönelik muhalif bir duruş geliştirmek, kişinin özüne dönmesi ve Tanrı ile bütünleşmesi bu iki eserin benzeşen yanları olarak özetlenebilir.

Margaret Fuller / Bronson Alcott ve Transandantalizm

Margaret Fuller hem Transandantalizm adına hem de Feminizm hareketi adına sembol isimlerden biri olarak ifade edilebilir. 1810 yılında, Amerika, Cambridgeport'da doğan ve ailesi tarafından iyi bir eğitim alması sağlanan Fuller, 1845 yılında çıkarmış olduğu *19. Yüzyılda Kadın* isimli çalışmasıyla Amerika'daki en önemli feminist eserlerden birine imza atmıştır. Kadının salt özel alanla

sınırlandırılması ve annelik ve ev hanımlığı rolleri dışında konumlandırılmamasını eleştiren Fuller, kadının bilinmez ve görünmez bir varlığa dönüştüğünü ifade ederek ataerkil yapıya oldukça sert bir eleştiride bulunmuş, böylelikle Kültürel Feminizm kavramına da önemli katkılar sağlamıştır (Küçüksayacı, 2021, s. 373).

Fuller, öte yandan Transandantalizm denildiğindei akla ilk gelen yayınlardan biri olan *The Dial* dergisinin 30 yaşında baş editörü olmuştur. Böylelikle Emerson ve Thoreau ile Aşkincılık kavramının gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Fuller, Amerikan Transandantalizmi'nin gelişiminde bazı temel hususlara değinmiştir. Bunlardan ilki, bireyin kendini geliştirmesi üzerine kuruludur. Her ne kadar bu yaklaşımda kadının kişisel özgürlüğünü ve bireyselliğini daha fazla ön plana çıkartmış olsa da Fuller Aşkincılık çerçevesinde ele aldığı bu yaklaşımları sayesinde ilgili edebiyat ve kültür akımına önemli bir pencere açabilmiştir. Buna ek olarak, tıpkı Thoreau gibi Fuller da sosyal reformları önemseyen, kölelik karşıtı bir tutum sergilemiş ve dolaylı da olsa sivil itaatsizliğin bir parçası olmuştur (Britannica, 2024).

Bronson Alcott da Amerikan Transandantalizmi'nin en önde gelen isimlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Amerika'nın en önemli eğitim reformcularından biri olarak kabul edilen Alcott, aynı zamanda Veganizm kavramının da öncülerinden biri olarak ifade edilmektedir (Giroux ve Laure, 2019, s. 39). Alcott, 1799 yılında Concord'da doğmuş, kadın haklarına saygılı, vegan, kölelik karşıtı bir birey olarak Amerikan Transandantalizmi'nin muhalif duruşuna önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle eğitim alanındaki fikirleri dönemi için büyük bir reform niteliğindedir. Alcott, ezberci sistemi sonuna kadar reddeden, öğretmen-öğrenci ilişkisini kutsayan bütünsel bir eğitim modeli geliştirmiş ve eğitimde maneviyat, yaratıcı düşünme, bireyin kişisel gelişimi ve özgür düşüncenin önemini vurgulamış ve Amerikan Transandantalizmi'ni eğitim alanındaki fikirleriyle birleştirerek güçlü bir bağlam geliştirmiştir (Miller, 2005, s. 2).

Fruitlands isimli oluşum üzerinden doğayla uyumlu yaşamayı, sade bir hayat sürmeyi ve bireyselliğin önemi anlatan Bronson Alcott, Transandantalizm'in her insanın içindeki Tanrısal ışığın varlığı fikrine de sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla eğitim üzerinde oluşturduğu fikirlerde, öğrencilerin ruhsal gelişimini, doğayla olan bağlarının önemini sıklıkla ön plana çıkarmıştır. Alcott'ın fikirleri günümüzdeki Eğitim Bilimleri çalışmalarına da öncülük etmiş, ayrıca Alcott'un fikirleri kızı Louisa May Alcott tarafından geliştirilerek Kadın Çalışmaları alanında da dolaylı da olsa kendine yer edinmiştir (Kerns, 2009). Kısaca, Alcott hem Transandantalizm'den beslenmiş hem de bu akıma önemli düşünsel katkılarda bulunmuş bir eğitimci ve düşünce insanı olarak ifade edilebilir.

Transandantalizm ve Sinema İlişkisi

Transandantalizm, bir Amerikan felsefi, kültürel, edebi düşünce akımı olarak bilinmektedir. Dolayısıyla ilgili yaklaşımın Amerikan Sineması üzerinde net bir etkisi olduğunu belirtmek mümkündür. Bu noktada Amerikan Transandantalizm'i, bir yanıla Amerikan Kültürüne eklenmiş bir yapı diğer yanıla ise Amerikan Kültürüne dair eleştirel söylemler barındıran muhalif bir düşünce olarak özetlenebilir. Bu sürecin sinemadaki uzantıları da bu yaklaşım çerçevesinde düşünölmeye uygundur. Bu noktada Emerson, Thoreau, Fuller, Alcott gibi isimler ve bu kişilerin edebiyat çalışmaları, sinemada da kendine yer edinmiş ve birçok yönetmen bu felsefi bağlamı filmlerine bilinçli olarak yansıtmıştır.

Sinema ve Transandantalizm ilişkisi düşünöldüğünde, Tanrı ve ilahi olanın kutsandığı, doğa ve birey birlikteliğinin önemini vurgulandığı birçok filme rastlamak olası görünmektedir. Özellikle Yasujirō Ozu, Robert Bresson ve Carl Dreyer, Amerikan Transandantalizmi'ni dair fikirleri film atmosferlerine

yansıtmayı başaramışlardır (Schrader, 2018, s. 48-49). Bu farklı kültürlerden gelen yönetmenlerin Amerikan Transandantalizmi'ne öykünmeleri ise, Aşkincılık fikrinin giderek evrenselleşen bir düşünce ve kültürel yaklaşım olduğunu ortaya koyması açısından da önemli görülmelidir.

Aşkincılık fikrinin Amerikan Sinemasında da sayısız örneği olduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin Amerikalı yönetmen Terrence Malick'in bazı filmlerinde Ralph Waldo Emerson'a yönelik birçok atıf bulmak mümkün görünmektedir. *The Thin Red Line* (1998), *The New World* (2006) ve *The Tree of Life* (2011) gibi yapımlarda Malick, doğa, ilahi ruh, bireysellik ve kişisel özgürlük temaları çerçevesinde Amerikan Transandantalizmi'ne yönelik çeşitli göndermelerde bulunmaktadır (Clemente, 2018).

Yönetmen koltuğunda Emilio Estevez'in oturduğu 2010 yapımı *The Way* isimli yapım da yürüme eylemini oldukça muhalif şekilde ele alan, bu bağlamıyla da yürüme eylemini Henry David Thoreau'nun *The Walking* eserine dayandıran, yürümeyle doğayla birleştiren ve devrimci bir tavır olarak konumlandırılan bir yapım olarak özetlenebilir (Özdemir, 2022, s. 2). Bu noktada Amerikan Transandantalizmi birden çok düşünürün fikirlerinin bir sentezi olması sebebiyle birçok farklı yapımda farklı çerçeveler üzerinden kendine yer edinebilmektedir. Bu noktada *Dead Poets Society* (1989), eğitim ve öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik eleştirel tavrı ile Branson Alcott'un fikirleri üzerinden analiz edilebilir. *Fight Club* (1999) yine tüketim toplumu, materyalizm ve kültür endüstrisi bağlamıyla Amerikan Transandantalizmi'nin politik çerçevesine dair izler taşımaktadır. Bunun yanı sıra, doğanın kutsandığı *Shrek* (2001) ya da *Hunger Games* (2012) gibi filmler de belli göndermeler dâhilinde bu yaklaşımın izlerini kendi içlerinde barındırmaktadır.

Amerikan Transandantalizmi'nin etkileri Hollywood üzerinde ya da dijital mecralar kanalıyla 2000 sonrası Amerikasında birçok açıdan kendine yer edinmeye devam etmektedir. Bu durum Amerikan Kültürünün kendi ile yaşadığı bir tür iç hesaplaşma olarak yorumlanabilir. Ayrıca bu argüman Amerikan sinema endüstrisinin Amerika'ya dair bu düşünce sistemini kendi sinema atmosferine yansıtma arzusu olarak da yorumlanmaya uygundur. Bu çerçevede, içerisinde sistem eleştirisi, özgürlük arayışı, doğanın kutsallığı ve bireyin Tanrı ile doğa aracılığıyla iletişim kurması, feminizm, bireyin failliği gibi güçlü temaların Amerikan Transandantalizmi çerçevesinde sinema ikliminde yer edinmesi kaçınılmazdır.

Film Analizleri

Amerikan Transandantalizmi'nin birçok özelliğinin *Into the Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) filmlerinde somut olarak görüldüğü düşünülmektedir. Dolayısıyla bu bölümde ismi geçen yapımlar, Aşkincılığı kendine esas alarak detaylı şekilde ve tematik bir çerçevede ele alınacaktır. Böylelikle Amerikan Sineması ve Aşkincılık bağntısına dair somut bir yaklaşım ortaya konulması hedeflenmektedir. Film incelemelerinde Amerikan Kültürüne dair bazı göndermeler de yapılacak, böylelikle Amerikan Transandantalizmi'nin kültürel olarak etkileri de Hollywood perspektifi üzerinden tartışılacaktır.

***Into the Wild* (2007) Filminin Amerikan Transandantalizmi Çerçevesinde Analizi**

Görsel 1: *Into the Wild* (2007) Film Afişi (<https://www.amazon.com/Into-Wild-POSTER-Movie-Inches/dp/BooKK6ON7U>)

Yönetmen: Sean Penn

Oyuncular: Emile Hirsch, William Hurt, Marcia Gay Harden

Tür: Drama/Macera

Filmin Özeti: Jon Krakauer'ın kaleme aldığı *Into the Wild* (Özgürlük Yolu), konusunu gerçek hayattan alan ve Christopher McCandless'in öyküsünden esinlenerek çekilen, kendi içerisinde bir sistem eleştirisi ve özgürlük arayışı barındıran hikâyesi ile Amerikan Kültürü ile ilgili birçok iz içermektedir. Christopher üniversiteden çok iyi bir derece ile mezun olan 22 yaşında genç bir adamdır. Aynı zamanda oldukça başarılı bir sporcu da olan Christopher, ailesinin ve hayatın ona sunduğu imkânları ve yaşanan klişe Amerikan Rüyası öykülerini elinin tersiyle itecek kadar cesur ve kapitalizm çemberinin dışında kalmayı arzu eden muhalif bir karakterdir. Christopher, üniversiteden mezun olduğunda ailesi ona bir kutlama yemeği organize eder ve mezuniyet hediyesi olarak da son model bir otomobil satın alır. Genç adam ise ne yeni bir otomobil istemekte ne de eğitim hayatını daha üst bir seviyeye çıkarmak istemektedir. Christopher, yaşadığı dünyada birşeylerin eksik ya da abartılı olduğunu düşünmekte ve yepyeni bir başlangıç yaparak kendi iç dünyasına dair bir yolculuk yapmak istemektedir. Bu doğrultuda, genç adam büyük bir karar verir, tüm mal varlığını bir hayır kurumuna bağışlar, ailesi ona ulaşamazsın diye tüm iletişim ağlarını yok eder ve doğa ile bütünleşen, kapitalizmin demir kafesinden uzak bir yaşama doğru adım atmak adına Alaska'ya taşınır.

Christopher'ın kız kardeşinin dış ses ve anlatıcı olarak yer aldığı ilgili yapımda, ilk olarak genç adamın bu kararı verme sürecine odaklanılmakta, çeşitli flashbacklerle hem Christopher'ın çocukluğu ve ailesine dair izler öğrenilmekte hem de Christopher'ı bu cesur karara yönlendiren nedenleri analiz edilebilmektedir. Bu noktada, Christopher ve kardeşi oldukça sevgisiz bir ortamda büyümüşür. Babasının ve annesinin samimiyetsiz tavırları her iki kardeşi de mutsuzlaştırmıştır. Filmin ilerleyen aşamalarında Christopher otostop çekerek ve yürüyerek kademe kademe Alaska'ya ulaşmıştır. Ancak bu yolculuk esnasında birçok yeni insanla tanışmış ve bu durum onun özgürlük arayışını çok daha olgun bir hale dönüştürmüştür. Özellikle tanıştığı Hippie çift ve sonrasında çalıştığı buğday tarlasının sahibi

ve ekibi, ona hayata dair birçok şey kazandırmıştır. Filmin ikinci yarısında Christopher'ın ailesi ona ulaşmak için birçok yol denese de genç adama ulaşmak artık neredeyse imkânsıza yakındır. Kendini tamamen doğanın özgür ama bir o kadar zorlu dünyasına bırakan Christopher, bu aşamada birçok güçlülükle karşılaşacaktır.

Alaska'nın soğuk ve zorlu ikliminin yanı sıra barınma ve gıda temini gibi konular, cebinde beş parası olmayan ve etrafında tamamen yaban hayatı olan Christopher için tam bir hayatta kalma mücadelesine dönüşecektir. Bu esnada genç adamın şansı yaver gider ve Alaska'nın büyük ormanları içerisinde terk edilmiş bir karavan bulur. Karavan onu hem soğuktan koruyacak hem de belirli ölçülerde kendisine dair yeni keşifler yapması noktasında ona bazı kapılar açacaktır. Bu süreçte Christopher sürekli kitap okumakta, ekonomik ve politik sistemi ve içindeki yozlaşmayı çok daha derinden keşfetmektedir. Bu noktada yabani hayvanları avlayarak ve bitkileri yiyerek hayata tutunan Christopher'ın yanında getirdiği konserve gıdalar her geçen gün tükenmektedir. Christopher, son çare olarak elindeki botanik kitaplarından destek alarak yabani mantarlar ve bitkilerle karnını doyurmaya çalışacaktır. Ne yazık ki Alaska'nın vahşi hayatı genç adama büyük bir tuzak kurmuştur. Christopher yanlışlıkla zehirli bir bitki yemiştir. Vücuduna giren zehir ve Alaska'nın soğuk havası Christopher'ın hayata bağlanma umutlarını hızla tüketir ve genç adam yaşadığı karavanda hayata veda eder ve film son bulur.

Into the Wild (2007) yarattığı atmosfer, karakter gelişimi ve filmde ele alınan temalar hesaba katıldığında, birçok açıdan Aşkincılık yaklaşımından beslenmiş bir yapımdır. Bu noktada ilgili filmdeki bazı temaların altının çizilmesi bu birlikteliği çok daha somut şekilde kavranabilir hale getirecektir.

Bireysellik, Özguven ve Özgürlük Arayışı: Amerikan Transandantalizmi, bireyi ve özgürlüğü önceleyen yapısı ile bilinen bir düşünce yaklaşımına sahiptir. Bu bağlamda, *Into the Wild*, (2007) filminin en belirgin temalarından biri bireysellik olarak ifade edilebilir. Amerika'nın materyalist sisteminde kapana kısınmış genç bir adamın kendini keşfetme, birey olarak kendini bulma mücadelesi, belki de bu filmin en belirgin meselelerinden biri olarak gösterilebilir. Bu noktada Christopher, üniversiteyi bitirir bitirmez ailesinin ona sunduğu maddi imkânları elinin tersiyle itmiş, kendi iç sesini dinlemiş, ülke dinamiklerinin herkesi tektipleştirdiği yaklaşımları reddetmiş ve Alaska'ya giderek kendi failliğini bulmanın yollarını aramıştır. Christopher bunu yaparken, arabasını satmış, elindeki tüm parayı bir hayır kurumuna bağışlamış ve modern toplumun kişiye dayattığı birçok rutini reddetmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, Chris'in bu yaklaşımı büyük bir meydan okuma olarak da yorumlanabilir. Bir başka deyişle, Christopher tamamen kendi yeteneklerine güvenerek ve kendini gelişime adayarak büyük bir özgüvene sahip olduğunu ortaya koymuştur. Filmin Türkçe ismi de *Özgürlük Yolu* olarak çevirilmiştir. Bu çeviri de hem filmin konusuna uyumlu hem de Aşkincılık yaklaşımının temel ilkelerine uyumlu bir film çevirisi olarak nitelendirilebilir.

Filmdeki Amerikan Transandantalizmi'ne dair izler salt bu temalardan ibaret değildir. Chris'in Emerson ve Thoreau'nun kitaplarını sürekli olarak okuduğu, özellikle bu isimlerin şiirlerinden ve öğretilerinden etkilendiği, dolayısıyla genç adamın kendine dair kurduğu bu izole, yalnız ama bir o kadar cesur ve kendine dair evreninin ilham kaynaklarının Aşkincılık yaklaşımının kurucuları olarak bilinen Ralph Waldo Emerson ve Henry David Thoreau olduğu film boyunca gözlemlenebilmektedir.

Doğa'ya Övgü: Amerikan Transandantalizmi, kişinin doğayla barışık bir yaşam sürerek kendi iç evrenini anlayabileceği, böylelikle hayatın da gerçek anlamını çözebileceği argümanı üzerine kuruludur (Marone, 2024: 8). Bu noktada, *Into The Wild* (2007) filminde Christopher kendini tamamen doğal yaşamın akışına bırakmış, neredeyse dünyevi olarak kabul gören birçok şeyden vazgeçmiş ve kendini keşif

yolculuğunda, doğanın imkânlarına sınırsız bir güven duymuştur. Bu noktada, Chris, doğayı gerçekliğin yegâne kaynağı olarak görmektedir. Bu çerçevede, doğa ve Tanrı ilahı iki kavram olarak filmin tam merkezinde konumlandırılmıştır. Dolayısıyla Chris'in yaban hayatının ortasında oluşturduğu hayatta kalma mücadelesi, temelde onun Tanrı'ya ulaşma yolu olarak da yorumlanmaya uygun görünmektedir. Chris, doğanın ona sunduğu imkânlar ve imkânsızlıklar aracılığıyla hayatın anlamını çözmeye uğraşmıştır. Bu mücadele doğal hayatın içinde hayatta kalma çabasından ötede bir düşüncenin sonucudur. Christopher, hayatın ona sunduklarını, Alaska'daki vahşi ve zor yaşam koşullarının etkisiyle çok daha iyi anlamış, doğal yaşamın bireyin özüne dönmesine gerçek anlamda alan açtığını keşfetmiştir. Dolayısıyla, *Into The Wild* (2007) gerek sinematografik yaklaşımı ile gerekse de doğayı pürüzsüz ve olabildiğince güçlü ve özgür şekilde ele almasıyla hem Amerikan Transandantalizmi'ne yönelik net göndermelerde bulunmakta hem de bu yaklaşımın izlerini güçlü bir şekilde kutsamaktadır.

Sistem Eleştirisi: Amerikan Transandantalizmi temelde muhalif bir yaklaşım olarak birçok edebiyat eserinde kendine yer edinmiştir. Özellikle Henry David Thoreau'nun *Civil Disobedience* (Sivil İtaatsızlık) isimli eseri, Aşkincılık yaklaşımının politik bir temele oturmasını ve sistem eleştirisini çok daha somut bir şekilde gerçekleştirmesini mümkün kılmıştır (Aygün, 2022). Bu filmde de Chris, oldukça muhalif bir yaklaşım benimsemiş ve birçok açıdan Amerikan Transandantalizmi'nin ilkelerine uygun bir tavırla sistem eleştirisini gerçekleştirmiştir. Örneğin Amerikan Kültürünün tüketim odaklı, konformist yapısını tamamen reddeden, kendini toplumdaki soyutlayan, aile ve gelenekleri ikinci plana atan Chris, bu eylemlerinde şiddetten ya da zor kullanma gibi eylemlerden olabildiğince uzak durmuştur. Chris'in bu muhalif ancak özgün duruşu Amerikan Transandantalizmi ile doğrudan örtüşmektedir. Toplumsal normları ve maddiyatı reddeden, anlamı doğada aramaya karar veren Christopher, temelde zenginliği mutluluğun önüne koyan mevcut sistemin eleştirisini yapmaktadır. Alaska'nın vahşi doğasına yaptığı yolculuk, onun için doğanın insan eli değmemiş bir sığınak olduğunu ve toplumun bozucu etkisinden kaçış yolu sunduğunu gösterir. Bu da dolaylı bir sistem eleştirisi olarak yorumlanmaya açık bir eylemdir. Özetle, *Into the Wild* (2007), birçok teması itibarıyla Amerikan Transandantalizmin'den doğrudan beslenmiş bir yapımlar olarak sinema evreninde kendine güçlü bir yer edinmiştir.

Wild (2014) Filminin Amerikan Transandantalizmi Çerçevesinde Analizi

Görsel 2: *Wild* (2014) Film Afişi (http://www.impawards.com/2014/wild_ver2.html)

Yönetmen: Jean-Marc Vallee

Oyunuclar: Reese Witherspoon, Gaby Hoffman, Laura Dern

Tür: Biyografi/Dram

Filmin Özeti: *Wild* (2014), Cherly Strayed'in *Wild: From lost to Found on the Pacific Crest Trail* kitabından uyarlanan, bir kadının varoluş hikâyesine odaklanan oldukça özgün bir yapım olarak nitelendirilebilir. İlgili film, Strayed'in (Reese Witherspoon) annesini kaybetmesi, ardından bu büyük acıyı aşmak için uyuşturucu bağımlısı olması ve eşini defalarca aldatması üzerine kurgulanan bir filmidir. Strayed, tüm bu yaşadığı büyük travmaları aşmak adına bir gün büyük bir karar verir. Strayed, Amerikan'ın en zorlu parkurlarından biri olarak bilinen yaklaşık 1700 km uzunluğundaki Pacific Crest Trail isimli rotayı, tek başına yürüyecektir. Film, sürekli olarak flashbacklerle ilerlemekte, Strayed'i bu yürüyüş kararına iten süreçleri özetleyen kesitlerle izleyiciye bilgi vermektedir. Strayed, annesinin (Laura Dern) rahatsızlığı öncesi, annesiyle çatışmalı bir ilişki kurmuştur. Annesi, çocukluğundan itibaren Strayed'e hep destek olsa da Strayed filmdeki çoğu flashbackde annesini küçümsemektedir. Keza Strayed ve kardeşi de çok sağlıklı bir ilişkiye sahip değildir. Strayed'in eşi ise genç kadına oldukça bağlı, sadık biridir. Fakat Strayed'in annesinin kaybindan sonra tamamen kontrolü kaybetmesi ile ikilinin ilişkisi büyük yara almıştır. Strayed, eşini birçok kez aldatmıştır ve bunun üzerine çift, Strayed parkur yürüyüşüne çıkmadan önce boşanmıştır. Strayed, uyuşturucu bağımlılığının da etkisiyle tanımadığı bir adamdan hamile kalmıştır. Artık Strayed ne yapacağını bilemediği bu süreçte, birdenbire bir büfede gördüğü bir dergiden ilham alır ve ülkenin en zorlu yürüyüş yollarından birinde kendini keşfetme ve geçmişini unutmaya adına bir maceraya atılır.

Yürüşü esnasında sürekli otostop çeken, farklı parkur ve rotalardan ilerleyen genç kadın, bir yandan doğanın acımasız yüzüyle karşı karşıya gelirken öte yandan ise bu bireysel yolculuk kendini, hatalarını, acılarını tekrar anlama, yorumlama ve değerlendirme fırsatı sunmuştur. Strayed bu yürüyüş sürecinde, geceleri çadırda kalmakta, gündüzleri ise belirli rotalarda mola vermektedir. Bu mola süreçlerinde kendi gibi bu yürüyüş macerasına atılan insanlarla tanışan Strayed, ne denli büyük bir işe kalkıştığını zamanla daha iyi kavrayacaktır. Yolculukta yürümekten ayakları parçalanan, uzun süre susuz kalan, açlıktan dönem dönem bayılma aşamasına gelen Strayed, tüm bu zorlukları teker teker aşmayı başarmıştır. Filmde, bu süreci başarı ile tamamlamasına olanak sağlayan karakterler de Strayed'in olgunlaşma sürecine dolaylı da olsa katkıda bulunmaktadır.

Öte yandan genç kadın boşandığı eşine, kaybettiği annesine ve uzun zamandır görmediği kardeşine duyduğu özlemi, bu büyük meydan okuma aracılığıyla, ruhunu doğaya dönerek gidermektedir. Filmin finalinde Strayed birçok dağcının cesaret edemedi parkurları tamamlamış ve doğayla bütünleşmiş bir birey olarak filmin içerisine eklemlenmiştir. Strayed, Pasifik Parkuru'nu tamamlarken sadece bir rotayı tamamlamamış, aynı zamanda eskide kalan acıların üzerine güçlü bir sünger çekmiş, geçmişinin travmatik tortularını ardında bırakmış ve yeni bir hayata, kendini tekrar keşfederek adım atmıştır. Dolayısıyla filmin finali de bu derin ve katmanlı yolcuğun Strayed için ne denli güçlü bir anlam ifade ettiğini vurgulayarak tamamlanmaktadır.

Wild (2014) yüzünü doğaya dönmesi, bireyin kendi kimliğini keşfetme mücadelesine odaklanması, genç bir kadının vahşi yaşam şartlarında tek başına hayatta kalabilme çabasına değinmesi ile birçok açıdan Aşkincılık kavramının özelliklerini barındıran bir yapım olarak ifade edilebilir.

Bireysellik, Özgüven ve Özgürlük Arayışı: *Wild* (2014) konusu itibarıyla bir bireyin dönüşüm öyküsüne odaklanmakta ve bu yönüyle Strayed'in annesinin kaybı sonrası yaşadığı büyük çöküşü nasıl bertaraf

ettiğini ortaya koymaktadır. Genç kadın annesinin vefatı sonrası tamamen dağılmış hem kendini hem de evliliğini paramparça hale getirmiş ve kendine dair değerleri bir kenara iterek öz kimliğinden bir hayli uzaklaşmıştır. Ancak sonrasında bir magazinde gördüğü yürüyüş fikri, *Strayed*'in hayatını tamamen değiştirecek bir sürecin ilk adımları olmuştur. Bu noktada, yürümek, Amerikan Transandantalizmi açısından da önemli bir eylemdir. Henry David Thoreau'nun 1851 yılında yayınladığı *The Walking* isimli eser yürümeyi salt bir spor ya da aksiyon olmaktan çıkarmakta ve doğada yürümenin kişinin kendini keşif yolunda geliştireceğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, *Strayed*'in Pasifik Parkurunda gerçekleştirdiği yürüme süreci, genç kadının kendi olabilme ve özüne dönebilme noktasındaki en değerli adımı olarak vurgulanabilir. Ayrıca *Strayed*'in birçok erkeğin yola koyulmaya cesaret dahi edemediği bu parkuru, sonuna kadar tamamlama çabası da onun kendi değerlerine ve özüne güveninden ileri gelmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, *Strayed* geçmişin karanlık tutsaklığından kurtulmanın yolunu bu yürüme eylemiyle aşmayı başarmaktadır. Bir başka deyişle, *Strayed*'in özgürlük mücadelesine bu yürüyüş eşlik etmekte ve *Strayed* bir birey olarak sınırlarını aşmayı doğayla özdeş bu mücadele aracılığıyla kazanmaktadır.

Doğa'ya Övgü: *Wild* (2014), büyük bir bölümü *Strayed*'in doğu yürüyüşünü kendine konu edinen bir yapıp olarak nitelendirilmeye uygun bir yapıdır. *Strayed*'in bu yürüyüş sürecinde doğanın sert koşulları filmin birçok sahneseinde yer almaktadır. Kimi zaman iklim şartları, kimi zaman yaban hayvanları, kimi zaman ise susuzluk ya da gıda temininde yaşadığı sorunlar, *Strayed*'in doğal hayata dair karşılaştığı zorluklardan sadece birkaçı olarak filmde kendine yer edinmektedir. Ancak tüm bu olumsuz gibi görünen etmenlere karşı, *Wild* (2014) filmi doğayı ve doğal hayatı adeta kutsamakta ve bireyin kendi değerlerine ulaşma, kendini bulma ve fail olma çabasının aracı olarak betimlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu yaklaşım doğrudan Amerikan Transandantalizmi'nin de genel ilkelerinden biri olarak ifade edilebilir. Bir diğer deyişle, *Strayed*'in doğayla kurduğu bağ, transandantalizmin doğanın insanı iyileştirme ve benlik hakkında derin gerçekleri ortaya çıkarma gücüne olan inancını yansıtır. Doğa, bu bağlamda, bireyleri kısıtlayan modern hayatın maddiyatından ve kurallarından uzak bir kişisel düşünme ve yenilenme sığınağı haline gelir; bu da transandantalizmin toplumsal sistem eleştirisiyle uyumludur. Dolayısıyla *Wild* (2014), Amerikan Kültürünün geleneklerini Amerikan Transandantalizmi ile bağdaştıran noktada da doğayı önceleyen bir film olarak nitelendirilebilir.

Sistem Eleştirisi ve Feminizm: *Wild* (2014), *Strayed*'in geçmişte yaptığı hataları kendi iç dünyasına dönerek telafi etme mücadelesine odaklanmaktadır. Öte yandan, ilgili film *Strayed*'in depresyon dönemlerinde kendine ve evliliğine yönelik hataları da merkeze almaktadır. Film, kadın özgürlüğünü ve kadının bir birey olarak neler başarabileceğini ortaya koyması ile oldukça feminist bir yaklaşıma sahiptir. Ataerkil sistemin kadına dayattığı birçok klişe imajı, *Strayed* kendine olan inancı ve mücadelesi ile tek başına aşmıştır. Bu süreçte *Strayed* her ne kadar dönem dönem eski eşine özlem duysa da zaman içerisinde kendi sevgilerini kullanmış ve bir kadın olarak fail olabilmeyi başarmıştır. Kısaca genç kadının yolculuğu hem toplumun hem de kendisinin kadınlara dayattığı sınırlamalara karşı bir meydan okuma olarak görülebilir. *Strayed* fiziksel olarak zorlayıcı ve geleneksel olarak erkeklere özgü kabul edilen bir yolculuğa çıkarak, kendi iradesini, bedenini ve kimliğini geri kazanmış ve kendini adeta yeniden keşfetmiştir. Film aynı zamanda kendi içerisinde bir sistem eleştirisi de barındırmaktadır. Genç kadının, eskiye dair ne varsa herşeyi reddederek yola koyulması, temelde Amerikan Kültürüne dair geleneklere yönelik bir karşı koyuş, bir muhalif tavır olarak da yorumlanabilir. Kısaca, *Wild* (2014) *Strayed* isimli bir genç kadının geçmişin zincirlerinden kurtulma hikâyesine odaklanmakta ve bu süreçte doğal hayatın ve doğanın ona sunduğu ilahi gücü nasıl doğru yorumladığını ele almasıyla belirgin ölçüde Amerikan Transandantalizmi'nin temalarıyla örtüşmektedir.

***Nomadland* (2020) Filminin Amerikan Transandantalizmi Çerçevesinde Analizi**

Görsel 3: *Nomadland* (2020) Film Afışı (<https://www.posterscine.com/nomadland.html>)

Yönetmen: Chloé Zhao

Oyuncular: Frances McDormand, David Strathairn, Gay DeForest, Patricia Grier

Tür: Dram

Filmin Özeti: *Nomadland* (2020) Fern (Frances McDormand) isimli 60'larında bir kadının eşinin vefatı ve çalıştığı iş yerinin iflas etmesi sonucu hayatındaki büyük değişimi kendine esas alan, bazı açılardan belgesel sinemaya yakın duran yapıyla birçok ödül almış, çok katmanlı bir film olarak nitelendirilebilir. Fern, Nevada kırsalında yaşamaktadır ancak çalıştığı şirket tamamen batınca Fern için yeni bir dönem başlar. Fern eski bir minibüsü karavana çevirir ve modern bir göçebe hayatı yaşamaya başlar. Kaybettiği eşine derin bir aşkla bağlı olan Fern, vefat eden kocasının kıyafetlerini giyer, nereye giderse gitsin alyansını çıkarmaz ve geleneksel açıdan ona değerli gelen her eşyasını karavanıyla beraber taşır. Fern, maddi açıdan kendini idame ettirebilmek için gittiği her yerde iş aramaktadır ancak yaşı nedeniyle genelde çok iyi işler bulamamaktadır. Bu nedenle ya temizlikçilik yapmakta ya bulaşıkçılık yapmakta ya da bir fast-food restaurantında hamburger tezgâhında çalışmaktadır. Sürekli olarak seyahat halinde olan Fern, bu süreçte kendi gibi göçebe hayat süren insanlarla tanışır ve onlarla güçlü bir dostluk kurmaya başlar. Fern, karavanını park ettiği yerde tanıştığı diğer göçebe insanların felsefesini öğrendikten sonra, göçebe yaşamı çok daha fazla içselleştirmiştir. Fern'e göre, sürdürdüğü hayat bir özgürlük alanıdır. Kendini evsiz ya da yuvasız olarak tanımlamayan Fern için, karavanı hem onun evdir hem de yuvasıdır. Geçmişe dair anılarını bu karavanda muhafaza eden yaşlı kadın, yolculukları esnasında geçmiş yaşamından dostlarıyla karşılaşır. O kişilerin ona acır şekilde yaklaşmalarına aldırmayan Fern, göçebe hayatın tüm zorluklarına karşın kendi ruhuna dair yeni bir keşfe çoktan çıkmıştır.

Fern'in bu yolculuk esnasında karşılaştığı çoğu göçmen, gerçek hayatta da göçebe olarak yaşamlarını sürdüren insanlardır. Bu nedenle film oldukça gerçekçi bir perspektif ortaya koymaktadır. Fern, bu süreçte yakın arkadaşlıklar kurar. Önce temizlik yaptığı parkta yakın bir kadın arkadaş edinen Fern,

sonrasında ise dokuz ay ömrü kalan kanserli bir başka kadınla güçlü bir bağ kurar. Hemen ardından ise Dave isimli bir başka göçebe ile tanışır. Fern, daha önce de ifade edildiği gibi, kaybettiği eşine hala çok bağlıdır. Ancak Dave'in ona gösterdiği ilgi, Fern'in kafasını bir hayli karıştırır. Fern ve Dave iki yakın arkadaş olur. Bu esnada Fern'in karavanı bozulur ve mecburen bir süreliğine kız kardeşine sığınır. Dave ise dede olmuştur ve göçebe yaşama ara verip oğlunun evine taşınır. Bu bölüm filmin belki de kilit noktası olarak ifade edilebilir. Dave, Fern'in de kendisiyle gelip göçebe yaşama son vermesini ve onunla beraber yaşamasını ister. Keza Fern'in kız kardeşi de benzer bir talepte bulunmuştur. Ancak Fern tüm bu teklifleri reddeder ve özgür ve bireysel yaşamına yani göçebe hayatına geri döner ve Amerika'nın batısına doğru ilerleyerek göçmen ruhunu çok daha ileriye taşır. Bu noktada, ilgili yapım, Fern'in kendini doğaya bıraktığı, özgür yaşamına devam ettiği görsellerle son bulur. 2009'da Amerika'da başlayan büyük ekonomik krizin ülkede birçok insanı etkilediğini anlatan *Nomadland*, hem modern kapitalist sistemin yarattığı bu büyük buhranı ele almakta hem de Amerikan Rüyası mitine dair olumsuz göndermelerıyla güçlü bir sistem eleştirisi gerçekleştirmektedir.

Nomadland (2020), Fern'in hayat mücadelesini ele alış şekliyle birçok açıdan Amerikan Transandantalizmi'ne uygun temalar ve meseleler barındırmaktadır.

Bireysellik, Özgüven ve Özgürlük Arayışı: *Nomadland* (2020) gerek konusu gerek de karakter gelişimi açısından incelendiğinde, Fern karakterinin dönüşümünü ele alması noktasında birçok açıdan Amerikan Transandantalizmi'ne dair atıflar barındırmaktadır. Öncelikle eşinin kaybı sonrası hayatta yapayalnız kalan Fern, kendi değerlerine sıkı sıkıya bağlı bir hayat sürmeyi tercih ederek bireysellik çabasını sürdürmeyi başarmıştır. Bu süreçte karavanına atlayıp dönem dönem çalışarak hayatını idame ettiren Fern, bu süreçte ona teklif edilen maddi yardımları hiçbir şekilde kabul etmemiş ve özgürlük ve bireysellik çabasını filmin her anında izleyiciye hissettirmiştir. Bu noktada, Fern 60'lı yaşlarına yaklaşmış bir kadın için toplumsal anlamda sıra dışı bir şey gerçekleştirmenin mücadelesini vermektedir. Göçebe hayat, yalnız bir yaşam ve olabildiğince kişisel bir evren yaratarak günlerini geçiren Fern, eşinin kaybı sonrası tamamen sezgilerine dayanarak kendine dair bir dünya kurmuş, birçok toplumsal klişeyi yerle yeksan etmiş ve kendi bildiği yolda emin adımlarla ilerlemiştir. Bu noktada, Fern için bu özgürlüğü giden bir yol, bir yürüyüş, bir muhalif mücadeledir. Fern, kendi hayatını kendi terimleriyle tanımlamakta, yalnızlığı, geleneksel bir hayata uyum sağlama baskılarına tercih etmektedir. Zenginliği, istikrarı ve maddiyatı önceleyen toplumsal sistemlere direnen bu özelliği ile Fern, transandantalist eleştirinin, ekonomik başarıdan çok kişisel tatminin önemini vurgulayan yansımasına yönelik bir katalizördür. Amerikan Transandantalizmi'nin yaklaşımları ile doğrudan örtüşen bu ilkeler, *Nomadland*'in (2020) birçok açıdan Aşkıncılık'dan beslendiğini ortaya koymaktadır.

Doğa'ya Övgü: Aşkıncılık kavramı içerisinde doğa, doğal yaşam, bireyin doğa ile barışık bir hayat sürerek kendini keşfetmesi ve ilahi ruhla bütünleşmesi birçok kez vurgulanan kavramlar olarak ifade edilebilir (Versluis, 1993). Bu film özelinde de Amerika'nın doğal hayatı, neredeyse her yönüyle film atmosferinde kendine bir hayli ayrıntılı şekilde yer edinmektedir. Nevada'nın soğuk, çetin, karlı atmosferi, yağmurlu ya da aşırı sıcak Amerika günleri, filmin adeta merkezinde konumlandırılmaktadır. Bu tasvirlerde ise doğal hayat, Fern'in kendini tekrar keşfetmesini ve kendine dair bir felsefe geliştirebilmesini mümkün kılmaktadır. Doğal hayat, doğanın bireye sundukları film içerisinde birçok kez geniş şekilde ele alınmaktadır. Doğa, insanlığın hizmetine sunulmuş, insanı salt geliştiren bir yol olarak filmde tasvir edilmemiş, doğa ile bütünleşik yaşamının birçok zorluğu da filmde güçlü şekilde betimlenmiştir. Bu durum, kişinin doğal hayata eklemlenmesi durumunda, kendini sürekli geliştirmek ve mücadele etmek zorunda oluşuna dair bazı kodlar barındırmaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde, *Nomadland* (2022) doğa ve doğaya dair olana dair hem gerçekçi bir yaklaşım barındırmakta hem de Fern üzerinden doğal

hayatı güçlü bir şekilde vurgulayarak böyle bir tercihin bireyin kendi fail olma çabasına hangi açılardan katkı sunabileceğini ortaya koymaktadır.

Sistem Eleştirisi ve Feminizm: İlgili yapım, 2009 yılında Amerika'yı ciddi ölçüde sarsan ekonomik krizin bireyler üzerindeki etkisini oldukça realist bir pencereden ele alan bir film olarak ifade edilebilir. Bu noktada, Amerikan Rüyası'nın çöküşü, materyalizm eleştirisi ve dolaylı da olsa sistemden kaçış ve sivil itaatsizlik kavramları bu filmdeki en güçlü muhalif noktalar olarak vurgulanabilir. Fern'in Nevada'da çalıştığı fabrikanın iflası, ardından bu ekonomik çöküşün Fern'in hayatını köklü şekilde değiştirmesi ve yaşlı kadının hayatındaki büyük zorluklar, temelde Amerikan Rüyası'nın giderek bir mitten öteye gidemediği gerçeğini hatırlatmaktadır. Buna ek olarak, Fern'in konformizm çerçevesinde bireylere öğretilen ev ve yuva yaklaşımlarını reddetmesi ve kendine dair bir yuva oluşturması, net şekilde politik bir eleştiri barındırmaktadır. Fern, toplumun ona dayattığı ev kavramını kendince yapı bozuma uğratmış ve göçebe yaşamı benimseyerek kendi faillğine adım atmıştır. Bu noktada, *Nomadland* (2020), materyalist ve konformist sistemi Fern karakteri üzerinden ele alarak net şekilde eleştirmektedir. Bu yönüyle, bu filmin Amerikan Transandantalizmi'nin temel prensipleri ile doğrudan örtüşüğünü iddia etmek yanlış olmayacaktır. Buna ek olarak, filmde oldukça net bir feminist bağlamın varlığından da söz etmek mümkün görünmektedir. Fern'in yaşlı bir kadın olarak, hayata ve sisteme karşı net ve güçlü duruşu, Dave ile yeni bir hayat kurup tekrar aile olma ihtimalini reddetmesi, kendi ayakları üzerinde yalnız ama güçlü bir kadın olarak ruhunu doğaya dönmesi, bu noktada en belirgin feminist bağlam olarak gösterilebilir. Sonuç olarak, *Nomadland* (2020) ele aldığı konular itibarıyla birçok açıdan Aşkincılık çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olan bir yapım olarak ifade edilebilir.

Sonuç

Sinema birçok farklı felsefi yaklaşımı ve sanatı kendi potasında eriterek kendi diliyle birleştiren, bunu gerçekleştirirken ise görsel ve anlatımsal bir zenginliği esas alan bir sanattır. Öte yandan sinema sanatı eleştirel bir dile de sahip, toplumsal ve kültürel çıkmazları öne çıkarmayı önemseyen, katmanlı bir yapıya da sahiptir. Sinemanın bu çok yönlü halinin en önemli nedenlerinden biri, düşüncüyü esas alan ve izleyiciyi içine katan bir yaklaşıma sahip olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla sinema bu yönüyle herhangi bir eğlence aracı olmaktan çıkarak muhalif bir tavır geliştirmektedir. Bu aşamada ise bazı felsefi sistemlerin sinemaya ilham verdiğini ileri sürmek mümkündür. Örneğin Amerikan Transandantalizmi, sinema, birey ve doğa üçgeni arasında kurulan güçlü bağın ve Hollywood özelinde bazı yapımlarda görülmesi mümkün olan politik ve muhalif tavrın en önemli ilham kaynaklarından biri olarak gösterilebilir.

Amerikan Transandantalizmi, bir edebiyat ve felsefe akımı olarak başlamış hem Amerika'yı etkilemiş hem de diğer coğrafyalardan etkilenmiş çok yönlü hibrit bir tavidir. İnsanı ve doğayı merkeze koyan, bunu yaparken bireyi Tanrı'nın bir parçası olarak konumlandıran dolayısıyla kutsayan Aşkincılık, günümüzde de hala etkilerini sürdürmeyi devam ettirmektedir. Bu noktada sinema ve edebiyat birlikteliği ve bu ikilinin güçlü etkileşimi esas alındığında, bu yaklaşımın beyaz perdede de kendine belirgin şekilde yer edinmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışma özelinde, bu etkileşimin 2000 sonrası Amerikan Sineması çerçevesinde ne gibi bir karşılığı olduğu anlaşılmaya çalışılmış ve bu doğrultuda *Into The Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) isimli yapımlar bilinçli olarak belirlenerek Aşkincılık yaklaşımının temel esasları doğrultusunda tematik incelemeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla her üç filmin içerisinde de ortak yönler olduğunu iddia etmek mümkündür.

Her üç film de bireyin kendi içsel yolculuğunu ve özgürlük mücadelesini ele almakta ve bu hususta

kişilerin sezgilerine ve öz kimliklerine güvenmelerinin önemini vurgulamaktadır. Bu aşamada *Into The Wild* (2007), *Wild* (2014) ve *Nomadland* (2020) filmlerindeki Christopher, Strayed ve Fern karakterleri farklı amaçlar için yola koyulsalar da temel amaçları kendilerine dair olanı keşfetmektir. Christopher bunu gerçekleştirirken kendini tamamen insanlar soyutlarken, Strayed ve Fern ise farklı insanlardan öğrendiklerini de kendilerine esas alarak sağlamıştır. Ayrıca her üç yapım için de doğa kutsaldır ve doğa ile insanın bütünleşmesi kişinin kendi içsel yolculuğunun gerçekleştirebilmesi adına elzemdir. Bu bağlamda, Amerikan Transandantalizmi ve doğa ilişkisi hesaba katıldığında, ismi geçen filmler, doğrudan doğal hayatı ve doğanın insanlığa sunduğu hemen herşeyi kutsamaktadır. İsmi geçen filmlerin doğrudan doğayı, doğanın zorlu koşullarını ele alması ve filmlerdeki ana karakterlerin doğa ile organik bir etkileşim içerisinde konumlandırılmaları bu durumu pekiştirmektedir. Özellikle Christopher ve Strayed'in doğal yaşamın inceliklerini anlama mücadelesi oldukça ilgi çekici görünmektedir. Son olarak, her üç yapım da birçok açıdan Amerikan Kültürü içerisinde yer alan birçok kavrama yönelik eleştirel bir tutum içerisindedir. *Into The Wild*, doğrudan konformist sistemi ve Amerikan kapitalizmini kendine esas alıp bu sistemleri güçlü bir dille eleştirmektedir. Bu aşamada Christopher meta fetişizmini eleştiren bir kimlik olarak ilgili yapımın merkezinde kendine yer edinmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında *Into The Wild*, Amerikan Kültürüne dair birçok dinamiği özetleyen ve bunu yaparken de eleştirel bir bağlam ortaya koyan yapısıyla gerçek anlamda nev-i şahsına münhasır bir yapım olarak ifade edilebilir. *Wild* ve *Nomadland* de benzer şekilde muhalif bir tavır içerisinde kişilere dayatılan rolleri reddeden yapımlar olarak belirtilebilir. Strayed ve Fern'in tüm klişe toplumsal dayatmalara karşı gelmeleri ve Amerikan Kültürü çerçevesinde kadına dayatılan rolleri kendi görüşleri çerçevesinde reddetmeleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda, bu iki yapım feminist duruşları ve kadını güçlü ve özgür bir temele oturtan tasvirleriyle Amerikan Transandantalizmi'ne uygun betimlemeler barındırmaktadır. Sonuç olarak, Aşkıncılık bu çalışmanın ele aldığı örneklemler özelinde film iklimine doğrudan yansımış ve Amerikan Sineması ve Amerikan Aşkıncılığı aynı paydada buluşabilmiştir.

Kaynakça

- Akahn, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aygün, İ. B. (2002). *Henry David Thoreau'nun Görüşleri Çerçevesinde Sivil İtaatsizlik*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Bilim Dalı.
- Barlas, G. Ö. (2019). *Hakikat'in Seyrinde Aşkın İmler: Mevlâna ve Ralph Waldo Emerson*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları Anabilim Dalı.
- Claudon, F. (2006). *Romantizm Sanat Ansiklopedisi*. (Çev. Ö. İnce, İ. Usmanbaş). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Clemente, J. S. (2018). *Glimpses of Other Worlds: Emersonian Transcendentalism in the Cinema of Terrence Malick*. (Yüksek Lisans Tezi). Universitat De Valencia.
- Emerson, R. W. (2014). Doğa. (Çev. B. Tosun). İstanbul: Kafekültür Yayıncılık.
- Erkek, F. (2022). Henry David Thoreau'nun Sade Yaşam Felsefesi. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* (10), 53-65.
- Giroux, V. ve Larue, R. (2009). *Veganizm*. (Çev. Z. Hazal Louze). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Gök, K. (2017). Romantizm ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 41-72.
- Göktepe, M. (2020). Romantizm Sanat Akımı ve Sanatçıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Arts*, 3(1), 45-66. <https://doi.org/10.31566/arts.3.005>
- Hodder, A. (2012). Asian Influences', içinde Sandra Harbert Petrulionis, Laura Dassow Walls, and Joel Myerson (eds), *The Oxford Handbook of Transcendentalism*, *Oxford Handbooks* <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195331035.013.0003>.
- Işıksal, A. (2021). Romantizm Türleri ve Ülkelere Göre Ayrımı. *Akademik Sanat* (13), 14-23.
- Kaçmaz, E. (2023). In Search of Inner Self: Yunus Emre's Mysticism and Emerson's Transcendentalism. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (28), 508-523. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1379908>
- Kaçmaz, E. (2024). Restful Souls: The Representative Men (Yunus Emre and Ralph Waldo Emerson). *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(1), 158-171. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1439343>
- Kalay, F. (2022). *Bir Filozof Olarak Ralph Waldo Emerson*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.
- Kerns, J. D. (2009). *Shaping an Idea without Hands: Bronson Alcott's Educational Theory Brought to Life in Little Women*. (Yüksek Lisans Tezi). Iowa State University.
- Küçüksayacıgil A, Küçükşen K. (2021). Tanzimattan Günümüze Türk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet Yansımaları ve Kadının Konumu. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5 (2), 371-386. <https://doi.org/10.31465/eeder.909338>
- Lewis, T. & Bicknell, K. (2011). The Asian Soul of Transcendentalism. *Education About Asia*, 16(2): 12-19.
- Mahmoudi, H. & Yahi, A. (2017). *The Impact of Emerson's Transcendentalism on Modern America*. (Yüksek Lisans Tezi). Tlemcen Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Cezayir.
- Manzari, A. (2012). Nature in American Transcendentalism. *English Language and Literature Studies*, 2(3), 61-68. <http://dx.doi.org/10.5539/ells.v2n3p61>
- Margaret Fuller (19.05.2024). <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Fuller> (Erişim Tarihi: 04.06.2024)
- Marone, A. N. (2024). American Transcendentalism: A Liberty Lesson and Individual Reforms. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*, 8(7), 7-14.

- Mengouich, M. (2024). Purity and the Self-Made Man in Emerson's Transcendentalist Philosophy. *ASJR*, 10, 48-57.
- Miller, J. P. (2005). Bronson Alcott: Pioneer in Spiritual Education. *International Journal of Children's Spirituality*, 15(2), 129-142.
- Myerson, Joel, (2000). *A Historical Guide To Ralph Waldo Emerson*. New York: Oxford University Press.
- Peckham, M. (1961). *Towards a Theory of Romanticism: Reconsideration*. Baltimore: John Hopkins University.
- Richardson R. (1986). *Henry Thoreau: A Life Of The Mind*. Berkeley: University of California Press.
- Richardson, R. (1990), *Ralph Waldo Emerson: Selected Essays, Lectures, And Poems*. New York: Bantam Books.
- Öztürk, S. (2018). *Sinema Felsefesine Giriş/ Film- Yapımı Felsese*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Schober, R. (2015). America as Network: Notions of Interconnectedness in American Transcendentalism and Pragmatism. *Amerikastudien / American Studies*, 60(1), 97-119.
- Schrader, P. (2018). *Transcendental Style in Film: Ozu, Bresson, Dreyer* (1st ed.). California: University of California Press.
- Selçuk, E. (2021). *Amerikan Mistik Akımı Transandantalizmin Teşekkülünde İrani Sufi Şairlerin Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Tasavvuf Bilim Dalı.
- Shakir, R. M. (2024). Transcendentalism in Contemporary American Political Thought. *Iraqi Academic Scientific Journals*, 77, 141-167.
- Thoreau, H.D. (2012). Sivil İtaatsizlik (Ş. Uçar, Çev.). H. David Thoreau & Mohandas K. Gandhi (Ed.), *Sivil itaatsizlik ve Pasif Direniş içinde*. Ankara: Vadi Yayınları
- Thoreau, H. D. (2019). *YürümeK*. (Çev. C. Kaya.). İstanbul: Zeplin Yayınları.
- Thoreau, H. D. (2020). *Walden Ormanda Yaşam*. (Çev. F. Kıyak.). İstanbul: Dorlion Yayınları.
- Transcendentalism (t.y). <https://www.britannica.com/event/Transcendentalism-American-movement> (Erişim Tarihi: 29.06.2024).
- Versluis, A. (1993). *Amerikan Aşkıncılık ve Asya Dinleri*. Oxford: Oxford University Press

23. Prometheus Unbound¹: Ancient Myth Reforged in the Crucible of Modern Sci-Fi²

Timuçin Buğra EDMAN³

APA: Edman, T. B. (2024). Prometheus Unbound: Ancient Myth Reforged in the Crucible of Modern Sci-Fi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 362-374. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980673>

Abstract

This article examines the intricate relationship between the ancient Greek myth of Prometheus and Ridley Scott's 2012 science fiction film *Prometheus*. Through a comprehensive comparative mythological analysis, the article explores how the film reimagines and modernizes the classical myth, drawing parallels between the mythological figures and the characters in the film. The study ponders the film's portrayal of the 'Engineers' as contemporary analogues to the Greek gods, and how this interpretation challenges traditional notions of creation, divinity, and the human condition. Key themes such as the pursuit of knowledge, the consequences of hubris, and the nature of sacrifice are explored in both the mythological and cinematic contexts. The article also investigates the film's treatment of technology as a double-edged sword, mirroring the gift of fire in the original myth. By analysing the black goo as a modern representation of Promethean fire, the paper highlights how the film updates ancient themes to address contemporary anxieties about technological advancement and its potential ramifications. Furthermore, the study explores how *Prometheus* grapples with existential questions about humanity's origins and purpose, reflecting enduring philosophical inquiries central to the original myth. Ultimately, this article demonstrates how Scott's *Prometheus* serves as a powerful vehicle for re-examining timeless themes through a contemporary lens, underscoring the continued relevance of ancient myths in helping us navigate modern existential dilemmas and ethical challenges posed by scientific progress.

Keywords: Prometheus myth, Modern Sci-Fi, Technological hubris, Creation narratives, Existential exploration, Comparative mythological analysis

¹ Inspired from *Prometheus Unbound* by Percy Bysshe Shelley

² **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 30.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980673>

Review: Two External Referees / Double Blind

³ Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Assoc. Prof., Düzce University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Department of English Language Teaching (Düzce, Türkiye), **eposta:** timucinedman@outlook.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5103-4791>, **ROR ID:** <https://ror.org/04175wc52>, **ISNI:** [0000 0001 1710 3792](https://orcid.org/0000-0001-1710-3792), **Crossref Funder ID:** [501100010612](https://orcid.org/501100010612)

Prometheus Unbound: Modern Bilimkurgu Pota'sında Yeniden Şekillenen Antik Mit⁴

Öz

Bu makale, antik Yunan mitolojisindeki Promete efsanesi ile Ridley Scott'ın 2012 yapımı bilim kurgu filmi *Prometheus* arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir. Kapsamlı bir karşılaştırmalı mitolojik analiz aracılığıyla, filmin klasik miti nasıl yeniden hayal ettiğini ve modernleştirdiğini, mitolojik figürler ile filmdeki karakterler arasında paralellikler kurarak keşfetmektedir. Çalışma, filmin 'Mühendisler'i Yunan tanrılarının çağdaş benzerleri olarak tasvir etmesini ve bu yorumlamanın yaratılış, tanrısallık ve insan durumu hakkındaki geleneksel fikirlere nasıl meydan okuduğunu derinlemesine incelemektedir. Bilgi arayışı, kibrin sonuçları ve fedakarlığın doğası gibi temel temalar hem mitolojik hem de sinematik bağlamlarda ele alınmaktadır. Makale ayrıca filmin teknolojiyi iki uçlu bir kılıç olarak ele almasını, orijinal mitteki ateş hediyesini yansıtarak incelemektedir. Kara sıvıyı 'Promethean' ateşinin modern bir temsili olarak analiz ederek, makale filmin antik temaları nasıl güncellediğini ve teknolojik ilerleme ve potansiyel sonuçları hakkındaki çağdaş endişeleri nasıl ele aldığını vurgulamaktadır. Dahası, bu çalışma Prometheus'un insanlığın kökeni ve amacı hakkındaki varoluşsal sorularla nasıl mücadele ettiğini, orijinal mitin merkezindeki kalıcı felsefi sorgulamaları yansıtarak araştırmaktadır. Sonuç olarak, bu analiz Scott'ın *Prometheus*'unun zamansız temaları çağdaş bir mercekle aracılığıyla yeniden incelemek için nasıl güçlü bir araç olarak hizmet ettiğini gösterirken, antik mitlerin modern varoluşsal ikilemleri ve bilimsel ilerlemenin ortaya çıkardığı etik zorlukları anlamlandırmamıza yardımcı olmada da devam eden önemini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Promete miti, Modern Bilim Kurgu, Teknolojik kibir, Yaratılış anlatıları, Varoluşsal keşif, Karşılaştırmalı mitolojik analiz

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980673>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

This article explores the complex connection between Ridley Scott's 2012 science fiction film *Prometheus* and ancient Greek mythology, namely the myth of Prometheus. Using comparative mythological analysis, this paper examines the symbolic and thematic relationships between Scott's film and the ancient Prometheus myth. It also makes use of pertinent literary and cinematic theories. Thus, the essay aims to examine how the film reinterprets and refreshes traditional myths, establishing connections between legendary figures and the characters in the film using a thorough examination. The exploration of fundamental concepts such as creation, excessive pride, the quest for knowledge, and the essence of sacrifice is analysed in both mythical and cinematic settings. Through the analysis of these linkages, the objective is to illustrate how *Prometheus* functions as an influential medium for re-evaluating enduring issues from a modern perspective. In his *Comparative Mythology*, Puhvel states that “[w]hile ‘mythology’ is the study of myth, a look at the history of mythology is a study of the study of myth, thus a sort of ‘metamythology’ not unlike the history of science or the history of any other branch of scholarly endeavor” (Puhvel, 1987, p.7). According to this viewpoint, it is more accurate to see the contemporary film adaptation of the Prometheus myth as two distinct analyses of the same myth from antiquity and the present day. The film *Prometheus* by Ridley Scott expertly reinterprets the ancient Greek myth of Prometheus for the modern era. That is, “Scott’s Prometheus recontextualizes the Greek myth for the space age, transforming the theft of fire into a quest for knowledge about human origins” (Garcia, 2020, p. 112). The film employs science fiction as a lens to explore timeless themes of creation, hubris, and the human drive for knowledge, while simultaneously addressing contemporary anxieties about technology and existence. As Johnson states, “*Prometheus* explores the human desire to understand our origins and the potential consequences of this knowledge” (Johnson, 2018, p. 45). Consequently, the film demonstrates the enduring power of mythology to assist the audience in addressing fundamental questions about our place in the universe. Upon its release, the 2012 science fiction film *Prometheus*, directed by Ridley Scott, has generated controversy. Although the discussions mostly focus on the film’s computer-generated imagery (CGI) and narrative structure, a more thorough examination uncovers fascinating correlations between the way the film depicts the ‘Engineers’ and Greek mythology. This comparison provides vital insights into the basic concepts of the film. The name ‘Engineers’ might be regarded as a reinterpretation of the Greek gods, however with notable distinctions. In contrast to the intricate and uncertain nature of the Olympians, the Engineers are depicted as a remarkably sophisticated yet fundamentally uncomplicated group of ‘extraterrestrial overlords.’ Nevertheless, the rudimentary illustrations unearthed by Dr. Holloway and Dr. Shaw in the opening scenes of the film suggest the presence of celestial entities descending from the heavens, reminiscent of the Greek deities’ abode on Mount Olympus. This correspondence offers thought-provoking enquiries regarding the film’s association with genesis myths. *Prometheus* questions the comprehension of creation and the correlation between makers and their creations –in that case humans- by establishing similarities between the acts of the Engineers and Greek creation stories. The use of *Prometheus* as the film’s title is deliberate and purposeful.

Methodology

The main methodological approach used in this study is comparative mythological analysis. According to Puhvel (1987), comparative mythology is the methodical comparing of myths from many civilisations in order to find recurring themes, structures, and motifs (pp.12-18). In this study, this methodology is employed to investigate the similarities between Ridley Scott’s 2012 film *Prometheus* and the story of Prometheus from ancient Greece. Joseph Campbell’s monomyth theory, which holds that many

legendary narratives have a common structure, provides additional context for our investigation (Campbell, 2008, pp. 1-7). Using these frameworks, it is aimed to reveal how the film modernises and reinterprets the traditional tale while entering the themes of technological hubris, creation, and the state of humanity in both stories. With the help of this comparative method, the development of mythological elements from their prehistoric beginnings to their modern cinematic portrayal can be followed. Such analysis may provide insights into the myth's enduring force and applicability to contemporary existential issues.

The Myth

The initial dreams and fantasies undoubtedly emerged in the minds of humanity as they pondered existence. In their philosophical pursuits, they sought to elucidate natural phenomena—those appearances—through the lens of imagination and fantasy. For instance, when an earthquake transpires, linking it to the wrath of Hades, or when storms arise, ascribing them to the displeasure of Zeus, reflects the methodologies employed by early societies to comprehend their surroundings. Nevertheless, particularly with the advent of the philosophies of Aristotle and Plato, humanity assumed a central position in the cosmology of the Ancient Hellenistic period, specifically in Ancient Greece. Hamilton suggests that the Greeks conceived their deities reflecting their own likeness. This was a concept that had not previously occupied the human intellect. Prior to this, the depictions of the deities had not achieved such a level of realism (Hamilton, 2012, pp. 6-11). This undoubtedly represents one of the most logical approaches to humanity's quest for self-understanding prior to the advent of contemporary religions. Nevertheless, given that the foundation of cognition is inherently human, each thought develops intrinsically, and this evolution has persisted alongside a belief system wherein individuals endeavoured to comprehend their surroundings in antiquity, ultimately leading to the creation of ancient myths that endure to this day. In this context, a mythological approach seems to be one of the most direct and organic ways of establishing a connection between the present and the past, and even antiquity, when examined from an intertextual perspective when examining literary works. The fact that myths often repeat is actually the human source reappearing in different forms when similar situations occur again. This is why a theory called 'monomyth', shaped by Joseph Campbell, has emerged. According to Campbell, "since works of literature, after all, are built from systems, codes and traditions established by previous works of literature" (Campbell, 2008, p.1), heroes are also the continuation of each other, produced from previous works. Prometheus the Titan has been widely acknowledged in Greek mythology as the ultimate rescuer of humanity. Naturally the myth of Prometheus has been examined in numerous works throughout different time periods. Thus, when we see Prometheus before us as a Titan who has given humanity his modern form by his sacrifice, we can perceive comparable imagery in real and fictional characters such as Hercules, Jesus Christ, and King Arthur. Put another way, when we look back, these heroes who give their lives in defence of humanity resemble the Prometheus myth. This is consistent with Campbell's interpretation of the monomyth, and given the similarity in how the hero is understood, a comparative myth juxtaposition makes sense. However, as we shall see, Scott has created this 'hero' Prometheus emblem in a way that is highly intriguing in light of contemporary thinking. In a traditional way, Campbell states that "...a hero ventures forth from the world of common day into a region of supernatural wonder: fabulous forces are there encountered and a decisive victory is won: The hero comes back from this mysterious adventure with the power to bestow boons on his fellow man" (2008, p. 23). As can be understood, the hero, as described by Campbell, emerges as a force that sets out to achieve victory, has peculiar characteristics, and struggles with unjust authority and ultimately saves humanity or struggles to save it. Similarly, Mary Shelley purposefully selected the subtitle '*The Modern Prometheus*' for her novel *Frankenstein*. By the same token, Percy

Bysshe Shelley's *Prometheus Unbound* serves as a potent metaphor of revolutionary resistance against unjust authority. Conversely, Lord Byron's *Prometheus* is a briefer poem that presents a conventional understanding of the narrative, emphasising Prometheus's agony and rebellion against Zeus. On the other hand, Aeschylus's *Prometheus Bound* is the earliest known theatrical portrayal of the myth, establishing Prometheus as a tragic hero and offering a fundamental perspective. Undoubtedly, going through a comprehensive analysis of the literary and artistic creations influenced by the Prometheus myth would be a captivating topic for a meticulous investigation. Therefore, by embracing this term, the film takes an odyssey through a deep reservoir of cultural and literary heritage, encouraging audiences to contemplate timeless enquiries on creation, rebellion, and the repercussions of excessive ambition. As Peter Weyland states in the film, "There's nothing in the desert and no man needs nothing" (Scott, 2012, 24:38). To fully appreciate the film's themes, it's crucial to understand the original myth of Prometheus, the fire starter:

Prometheus, with the help of Athena, fashioned humans out of clay and infused them with life. He also gave them fire, which he stole from the gods. This angered Zeus, who punished Prometheus by chaining him to a rock and sending an eagle to eat his liver every day (Apollodorus, *The Library*, 1.7.1) "[f]or when the gods and mortal men had a dispute at Mecone, even then Prometheus was forward to cut up a great ox and set portions before them, trying to befool the mind of Zeus" (Hesiod, ca. 700 B.C.E./1914). Regarding the same myth, Edith Hamilton portrays Prometheus as a multifaceted and versatile character in her influential *Mythology* (2012) emphasising his crucial role in the Greek mythical interpretation of human life. Hamilton highlights Prometheus's rebellion against the deities as a crucial catalyst for human progress. Through the act of stealing fire, he not only bestowed upon people a vital instrument for their existence but also lit the flame of human creativity and resourcefulness. Prometheus's empathy towards humanity is apparent in his readiness to face the fury of the deities for the progression of humans. This myth emphasises the fragile position of mankind in the cosmic order, portraying humans as susceptible and reliant on divine intervention or safeguarding. The notion of creation holds great significance in both Greek mythology and Scott's *Prometheus*. Within Greek mythology, there are multiple narratives that explain the origins of humanity, each providing distinct perspectives on the dynamic between deities and humans. According to one account Hamilton conveys, the gods created a series of human races, each linked to a distinct type of metal (Hamilton, 2012, pp.76-86). It is stated that the deities themselves were responsible for the creation of human beings. Initially, they created a race formed of pure gold. These inhabitants, despite being mortal, lived in a manner resembling that of gods, free from any sadness or distress, and far removed from any labour or suffering. The cornfields yielded a bountiful harvest on their own. Additionally, they possessed abundant livestock and were highly favoured by the gods. Upon being buried, they transformed into ethereal beings, characterised by their benevolence, assuming the role of protectors for humanity. In this narrative of the creation, the gods appeared to be determined to conduct experiments with different metals, and curiously enough, they proceeded in a descending order from the superior to the satisfactory to the inferior, and so forth. After experimenting with gold, they transitioned to silver. The second silver race was far inferior to the first. Due to their limited cognitive abilities, they were unable to refrain from causing harm to one another. They also died, but unlike the gold race, their souls did not continue to exist after their death. The subsequent race was made of brass. These individuals were formidable individuals, with great physical strength, and their intense passion for battle and bloodshed ultimately led to their own demise. Fortunately, this was advantageous, as they were succeeded by an exceptional lineage of extraordinary heroes who engaged in magnificent battles and embarked on remarkable quests that have been recounted and celebrated by mankind throughout the centuries. They ultimately journeyed to the isles of the blessed, where they resided in eternal and complete happiness. The current

race on Earth, known as the iron race, reside in a period characterised by malevolence, and their inherent disposition also possesses a significant amount of malevolence, resulting in a perpetual state of labour and grief. With the passage of time, each successive generation deteriorates, with sons consistently being of lesser quality than their dads. There will be a future point when their wickedness reaches such an extent that people will idolise power, when strength will be considered justifiable, and respect for goodness will no longer exist. Eventually, when individuals no longer harbour anger towards wrongdoing or experience guilt in the face of the unfortunate, Zeus will also eradicate them. However, even under that situation, there is still a possibility for action, if only the general populace would rise up and overthrow oppressive leaders (Hamilton et al., 2012, p. 75). Yet, another account attributes the creation of humanity to Prometheus and his brother Epimetheus, Titans who sided with Zeus against the other Titans. Epimetheus -afterthought- rashly distributed all positive attributes to animals, leaving nothing for humans. Prometheus -forethought, the wiser brother, shaped humans in a nobler form and stole fire from the gods to give humanity an advantage. This myth emphasizes human vulnerability and the crucial role of divine intervention in human progress. At this point, everything was prepared for the arrival of humanity. The destinations for both the righteous and the wicked after death had been predetermined. The moment had arrived for the inception of mankind. Multiple explanations exist regarding how that occurred. According to some accounts, the responsibility for this task was assigned by the gods to Prometheus, the Titan who supported Zeus in the conflict against the Titans, and his brother, Epimetheus. Prometheus, derived from the word 'forethought' as stated previously, possessed exceptional wisdom, surpassing even that of the gods. In contrast, Epimetheus, meaning 'afterthought,' was characterised by his scatterbrained nature, consistently succumbing to his first impulses and then altering his decisions. Thus, he acted accordingly in this particular situation. Prior to creating mankind, he bestowed upon the animals all the finest attributes, such as power, speed, bravery, and cleverness, as well as various physical features like fur, feathers, wings, and shells. Consequently, there were no desirable qualities remaining for humans, neither a means of protection nor any characteristics that would enable them to compete with the animals. Regrettably, as per his usual pattern, he realised his mistake too late and sought assistance from his brother. Subsequently, Prometheus assumed responsibility for the act of creation and devised a method to elevate mankind's status. He moulded them into a more dignified form than the animals, standing erect like the gods. Then, he ascended to the heavens, to the sun, where he ignited a torch and brought down fire, a superior safeguard for humans compared to any other attribute, whether it fur, feathers, strength, or swiftness (Hamilton et al., 2012, p. 75). With this in mind, understanding the creation of humanity, including the role of Prometheus in Greek mythology, is crucial for grasping the nuances of the film *Prometheus*. While it may not explicitly centre around mythology, it's not far-fetched to suggest that the Engineers function similarly to Greek gods. Ultimately, these Engineers, who created humanity, seem to have developed a sense of responsibility towards their creation. However, for some reason, they appear to have decided to annihilate the humans they brought into existence in a similar essence with what Byron says in the following lines: "Thy Godlike crime was to be kind, / To render with thy precepts less / The sum of human wretchedness, / And strengthen Man with his own mind" (Byron, 1816/2000, p. 15). In this context, it appears that the Engineers bestowed upon their human creations advanced technology, intellect, and physical prowess. They did it by essentially sharing their own attributes, even though the divine decree from the heavens seems to have been thwarted before reaching humanity, thus leading to the Engineers' own demise. Although there is no specific character named Epimetheus or with a very direct reference to him, the characters Elizabeth Shaw and Peter Weyland can be interpreted as counterparts to the mythological figures Prometheus and Epimetheus, respectively. Elizabeth Shaw is frequently regarded as a manifestation of scientific inquisitiveness and a longing to comprehend the

genesis of mankind, which aligns her with the character of Prometheus. Elizabeth Shaw's persistent quest for answers, even after the disastrous encounter with the Engineer, mirrors Prometheus's unyielding determination in the face of Zeus's punishment. She is the individual who leads the expedition, actively pursuing knowledge and truth, even in the face of significant danger or what seems to be the end of the quest as she says: "I choose to believe that this is not the end" (Scott, 2012). Similar to Prometheus, she defies the existing hierarchy (namely, Weyland's corporate agenda) in her relentless pursuit of her objectives. However, Peter Weyland, the affluent industrialist, embodies a character more akin to Epimetheus. Although he possesses intelligence and ambition, his behaviour tends to be spontaneous and motivated by self-interest rather than careful planning. The individual's desire to encounter their creator, similar to the ancient tale of Prometheus fashioning mankind, is eventually driven by self-centred motives.

Creation Narratives

In the original narrative, the gods, under the leadership of Zeus, symbolise an all-powerful and frequently unpredictable force. They possess the ability to both create and destroy, and their actions have significant effects on human existence. In the film *Prometheus*, the Engineers serve a comparable function. They are depicted as ancient, exceptionally sophisticated entities who orchestrated the creation of life throughout the galaxy. Their technology, remarkably the black ooze, bears a resemblance to a divine force something exceptionally depicted in Greek myths like ambrosia and nectar with a different form and function. They possess creative abilities; however, their motives remain unclear, indicating a level of intricacy that resembles the deities of Olympus. Both the Olympian gods and the Engineers are portrayed as creators. Deities created human beings from clay, whilst the Engineers employed the black goo to initiate the development of life. The deities in Greek mythology frequently display moral complexity, showcasing both beneficent and malignant characteristics. On the other hand, human arrogance is a prominent motif in both the myth and the film that reminds of the words of the monster in Shelley's *Frankenstein*: "Did I request thee, Maker, from my clay / To mould me Man, did I solicit thee / From darkness to promote me?" (Shelley, 1818/2017, p.3). Prometheus's pilfering of fire constituted a deliberate act of rebellion against the supreme power of the gods, serving as a direct affront to their dominion. In *Prometheus*, the characters Weyland and his crew portray a comparable ambition characterised by excessive striving and ambition. Their objective is to uncover the Engineers, the beings responsible for their creation, in a pursuit of knowledge and authority that finally results in catastrophic outcomes. Through its analysis of the Engineers as a contemporary portrayal of the deities, the film presents a novel viewpoint on the Prometheus legend. The text tackles with the timeless subjects of human inquisitiveness, the perils of unbridled ambition, and the intricate bond between innovators and their inventions. An exemplary figure of sacrifice in the ancient tale, Prometheus's agony is a manifestation of detriment. He is perpetually bound to a boulder and subjected to relentless pain by an eagle as a consequence of his rebellion and his contribution to mankind. The persistent suffering he experiences is a sacrifice made for the progress of humanity. The Engineers in *Prometheus* offer a more intricate understanding of sacrifice. In the film's opening sequence, an Engineer selflessly sacrifices himself to initiate the creation of life. Though this beginning scene seems somewhat trivial prior to the life spread on the earth, as David states "[b]ig things have small beginnings" (Scott, 2012, 51:55). This concept is exemplified in the scene where David, the android, interacts with the Engineer's technology, demonstrating both the power and danger of this knowledge. One can interpret the words as analogous to the numerous instances of sacrifice commonly found in mythology. Moreover, "[t]hrough the character of David, *Prometheus* interrogates the ethical implications of creating artificial life, mirroring the Engineers' creation of humanity" (Smith & Brown, 2019, p. 78). However, in contrast to the altruistic

act of Prometheus, the intentions of the Engineers remain unclear. It could be an act of loving creation or a frantic endeavour to eliminate a failed experiment from the universe that reminds the lines from Percy Bysshe Shelley's *Prometheus Unbound*: "To suffer woes which Hope thinks infinite; / To forgive wrongs darker than death or night; / To defy Power, which seems omnipotent; / To love, and bear; to hope till Hope creates / From its own wreck the thing it contemplates" (Shelley, 1820/2011, p.269). The film also presents the notion of cyclical sacrifice. The Engineers have a track record of both generating and annihilating life, indicating a recurring cycle of creation and destruction that mirrors the cyclic nature found in numerous mythologies in a chaotic manner. In a similar conduct, the *Metamorphoses* by Ovid commences with a dramatic depiction of Chaos, the original and formless state of the cosmos. Chaos is shown as a shapeless, bewildered mass in which all elements coexist in a disorganised and disorderly manner. Ovid chronicles the development of the world as we know it from its original state of disarray. Ovid skilfully incorporates a multitude of oppositions in his epic poem, resulting in a dynamic interplay of contrasting forces. The core conflict between 'Order' and 'Chaos' is a major concept that resonates with the initial creation story and appears repeatedly throughout the book. The *Metamorphoses* also examines the notable contrast between the divine and human domains. Ovid's narratives often centre on the interplay and clashes between deities and humans, emphasising the dynamics of power and the repercussions of these engagements. The dichotomy between 'Nature' and 'Culture' constitutes another significant contradiction in the piece. Ovid frequently juxtaposes the unrefined and uncontrollable powers of the natural world with the organised structure of human society, delving into the limits and connections between these domains. The core of the concept of metamorphosis revolves upon the contrast between permanence and change. Ovid's exploration of transition in his tales highlights the fluidity of identity and form. Finally, the contrast between 'Love' and 'Violence' is a recurring theme in the *Metamorphoses*. The poem depicts various transformations that arise from either act of love or desire, or from violence or punishment, thus establishing a clear contrast in the underlying impulses driving these changes. The presence of these different oppositions serves to generate tension and propel storylines. Moreover, it enables to establish a structure for Ovid to focus on profound themes of authority, longing, and the fundamental essence of being.

Before land was and sea-before air and sky
Arched over all, all Nature was all Chaos,
The rounded body of all things in one,
The living elements at war with lifelessness;
No God, no Titan shone from sky or sea,
No Moon, no Phoebe outgrew slanted horns
And walked the might, nor was Earth poised in air. (Ovid & Gregory, 1960, p.3)

As can be seen from the lines by Ovidius, creation arose from nothing to everything which is similar to what *Prometheus* presents in the beginning of the film as the Engineer sacrifices himself. Likewise, the crew of the Prometheus, driven by their quest for knowledge, finally assume the role of sacrificial figures. Their demises, albeit sorrowful, contribute to the progression of the storyline and emphasise the perils of uncontrolled human aspiration. Their act of sacrifice can be viewed as a contemporary portrayal of the tragic hero archetype, akin to Prometheus and his enduring torment. To summarise, the concept of sacrifice plays a major role in both the myth of Prometheus and the film *Prometheus*.

Technological Hubris and The Existential Exploration

Although the nature and intentions of these sacrifices may vary, they both aim to examine the intricate connection between creation, destruction, and the human predicament. Another element in the film to be scrutinized is technology. The film *Prometheus* depicts technology as a dualistic tool. The Engineers possess highly sophisticated technology that enables them to generate life and traverse galaxies, however this very technology in the end leads to their doom. Their overdependence on technology obscures their awareness of the possible hazards posed by their inventions, eventually resulting in their downfall. The film might be interpreted as a warning narrative regarding humanity's intricate connection with technology. As Williams notes, "[t]he tragic fate of the Prometheus crew serves as a cautionary tale about the dangers of unchecked scientific ambition, echoing the hubris of the mythological Prometheus" (Williams, 2021, p. 56). While the concept of existence and sacrifice play a crucial role in both the myth and the film, the nature of hubris in *Prometheus* offers another intriguing parallel to explore. As one progresses in the advancement of more complex technology, it is essential to carefully contemplate the ethical ramifications and possible outcomes. The Engineers in *Prometheus*, in their hubristic pursuit of technological advancement, mirror the tragic figure of Icarus. Just as Icarus's wax wings, a symbol of his father's ingenious engineering, proved to be his downfall, so too did the engineers' advanced technology become their undoing. The film thus offers a cautionary tale about the dangers of unchecked ambition and the consequences of playing God. By creating a technology capable of destroying humanity, the Engineers inadvertently signed their own death warrant, echoing the Gothic horror trope of the creator being destroyed by their creation as in the case of Dr. Frankenstein's downfall. This parallels the myth of Prometheus, who, in his desire to bestow fire upon humanity, incurred the wrath of the gods. Elizabeth Shaw's observation that the existence of a higher creator is not negated by the engineers' role as humanity's creators adds a layer of philosophical complexity to the film, inviting us to ponder the nature of creation and the limits of human understanding. Likewise, Lee states that "*Prometheus* grapples with fundamental questions of existence, using the search for humanity's creators as a vehicle to explore the meaning of life itself" (Lee, 2017, p. 23). The divergent creation tales depicted in *Prometheus* and the Greek myth prompt enquiries into the existential significance of humanity within the cosmos. Whether we exist just as products of more sophisticated entities, or we possess the capacity to shape our own fate question can find some resonate in the lines of Aeschylus: "Fastened in these ills, thou shalt learn to know thine insolence to the Gods" (Aeschylus, ca. 430 B.C.E./1926, p.57). The Engineers perceive mankind as an unsuccessful trial, whereas Prometheus empowers humanity by equipping them with the means to be self-reliant. The film presents an unresolved inquiry on the purpose of humanity, encouraging the audience to reflect on their own position in the universe. *Prometheus* symbolises modern society's concerns regarding artificial intelligence, genetic engineering, and the possibility of technology surpassing human control by replacing mythology with technology.

In the film *Prometheus*, the black goo, which is created by the Engineer, serves as a means of punishment, resembling Zeus's act of revenge towards Prometheus. Both Prometheus and the Engineers, in their respective roles, can be viewed as exceeding their limits. Prometheus challenges the power of the gods by taking fire for the benefit of mankind, while the Engineers, maybe due to an error in judgement or a planned act of malevolence, release a devastating power that affects the entire universe. The dark substance, originally designed to stimulate the development of life, transforms into a powerful agent of devastation and genetic alteration. This reflects the recurring motif of creation and destruction commonly found in mythological foundations. Zeus, although revered as a deity responsible for creation, is equally notorious for his vengeful and devastating inclinations. The crew of the *Prometheus* experiences significant suffering and loss due to their deeds and their relentless search for

knowledge, mirroring the plight of Prometheus himself. Their downfall and the gruesome metamorphoses induced by the black substance parallel the anguish imposed on Prometheus by Zeus. Although the details of the punishment may vary, the fundamental concept of divine punishment for excessive pride is apparent in both stories. The Engineers, in their role as creators and manipulators of life, ultimately bring about their own destruction, similar to the fate of Prometheus. Prometheus's act of stealing fire in the myth symbolises a pursuit of knowledge that surpasses the limits of human capability as depicted in Aeschylus's *Prometheus Unbound* through Prometheus's words: "By giving men blind hopes I stopped their eyes from seeing death" (Aeschylus, ca. 430 B.C.E./1926, p. 75). Although the acquisition of this knowledge contributes to progress for humans, it also provokes the anger of the deities, resulting in misery and retribution. The film exemplifies this subject by portraying Elizabeth Shaw, a scientist motivated by an unquenchable curiosity regarding the genesis of mankind. Driven by her thirst for knowledge, she embarks on a journey to a remote planet, where she and her team come face-to-face with the Engineers and the perilous black substance. When Shaw's motivation is juxtaposed with Campbell's depiction of the hero's journey, such comparison adds a valuable framework for analysing both the ancient Prometheus myth and Scott's film. In the classical myth, Prometheus embodies several stages of the hero's journey: his decision to steal fire for humanity represents the 'call to adventure,' while his punishment by Zeus can be seen as the 'ordeal.' In Scott's *Prometheus*, we see a similar structure applied to multiple characters. Elizabeth Shaw's quest for humanity's origins mirrors the 'call to adventure,' while the crew's encounters with the Engineers represent the 'tests' and 'ordeal' stages of Campbell's model. The film's conclusion, with Shaw continuing her search, echoes the 'return' stage, albeit with a modern, open-ended interpretation. By applying Campbell's framework, we can see how Scott's film not only adapts the Prometheus myth but also adheres to broader patterns of mythic storytelling, demonstrating the enduring relevance of these narrative structures in contemporary science fiction.

Prometheus might be seen as depicting the Engineers' act of creating life as an expression of excessive pride or arrogance. Like Prometheus the titan, who challenged the gods to give fire to mankind, the Engineers can be viewed as exceeding a universal limit. Their act of creating life, although portrayed as a magnificent display of cosmic engineering, nevertheless implies a feeling of excessive divine ambition. By creating life, the Engineers assume a god-like role. *Prometheus* explores the dangerous implications of engineers assuming a god-like role, reducing humanity to a subservient species. The film rightfully questions the origins of these engineers, asking, 'Who created them?' This suggests that while the engineers may seem superior, they themselves are in the end the creations of a higher power, be it another advanced civilization or a divine entity. Thus, the act of creation, albeit remarkable, possesses an underlying sense of hubris. The film implies that the Engineers may have deliberately created life as a means of experimentation or manipulation, rather than out of genuine compassion. Their subsequent inaction in the face of the possible hazards of their invention suggests a lack of concern for the repercussions of their activities. Although the film does not expressly categorise the Engineers as hubristic, their actions and the subsequent narrative strongly imply this assessment. Their portrayal in the narrative parallels the mythological character of Prometheus, emphasising the perils of unrestrained authority and the inadvertent outcomes of assuming divine authority. Last but not least, *Prometheus* presents a modern re-examination of the conventional Greek dichotomy between humans and deities, inquiries into the concepts of life and death, eternal existence, and the repercussions of attempting to bridge this barrier. According to classical Greek mythology, gods are immortal entities that are fundamentally different from humans in terms of their essence and longevity. Nevertheless, *Prometheus* contradicts this idea by introducing the Engineers, entities that possess god-like qualities but are ultimately subject to death. This inversion of the hierarchical relationship between the divine and human

beings prompts enquiries into the essence of being and the possible vulnerability of even the most sophisticated societies. The film further enters the timeless human longing for immortality, a concept that has its origins deeply embedded in Greek mythology. Characters such as Peter Weyland embody this aspiration, striving to prolong life or attain immortality through technical progress. This journey reflects the ambitious goals of legendary heroes such as Heracles, who sought to surpass the constraints of humanity.

In the final analysis, both Prometheus and the protagonists in the film endeavour to close the divide between humans and deities, resulting in catastrophic outcomes. Prometheus challenges the gods by illicitly acquiring fire, which symbolises their divine authority, while the humans in *Prometheus* endeavour to establish communication with and comprehend their creators, the Engineers. The excessive ambition results in agony and destruction, highlighting the inherent risks of defying the cosmic order as Prometheus himself confesses in *Prometheus Unbound*: “I knew when I transgressed nor will deny it. In helping man I brought my troubles on me” (Aeschylus, ca. 430 B.C.E./1926, p. 86). Ultimately, *Prometheus* presents a contemporary viewpoint on the traditional Greek concepts of death, immortality, and the distinction between gods and humans. The film questions conventional beliefs by introducing god-like characters who are mortal, and delves into humanity’s unwavering quest for transcendence. It also emphasises the possible repercussions of blurring the boundaries between mortals and gods. By reimagining Prometheus’s fire as the enigmatic black goo, the film updates the ancient myth for the modern era, exploring contemporary anxieties about technology and its potential consequences.

Conclusion: Bridging Myth and Modern Sci-Fi

Finally, a comparative mythological study of Scott’s *Prometheus* and the story of Prometheus shows how timeless ancient stories are when it comes to tackling modern issues. From the theft of fire to the pursuit of cutting-edge technology, from divine punishment to the fallout from scientific hubris, we can follow the evolution of mythic elements to see how Scott’s film not only reinterprets the classic myth but also uses it as a lens to explore contemporary existential questions. In that essence, Ridley Scott’s *Prometheus* serves as a compelling modern reinterpretation of the Prometheus myth, skilfully weaving ancient themes into a contemporary narrative. By reimagining the Greek gods as the enigmatic Engineers and the stolen fire as advanced alien technology, the film invites viewers to reconsider timeless questions about human origins, the nature of creation, and the consequences of unbridled ambition. The film’s exploration of sacrifice, the double-edged nature of technology, and the blurring of lines between creator and creation resonates with both the original myth and contemporary concerns. It challenges us to reflect on our own relationship with technology and the ethical implications of scientific advancement. Moreover, *Prometheus* taps into the enduring human fascination with our origins and our place in the universe. By presenting a scenario where our creators are themselves created beings, the film adds layers of complexity to the age-old questions of existence and purpose. Ultimately, *Prometheus* demonstrates the continued relevance of ancient myths in helping us grapple with modern existential questions. It serves as a testament to the power of storytelling in exploring the human condition, bridging the gap between ancient wisdom and contemporary science fiction. This analysis not only deepens the clarity of the film *Prometheus*, but also underscores the lasting significance of Greek mythology in modern storytelling. By establishing these connections, it can be observed how old myths persist in offering a structure for examining contemporary concerns like technology, existence, and human aspirations. The convergence of classical mythology and modern science fiction exemplifies the enduring essence of these fundamental enquiries of humanity and the potency of narrative in tackling

them across the ages.

References

- Aeschylus. (1926). *Prometheus Bound* (H. W. Smyth, Trans.). In Aeschylus, with an English translation by Herbert Weir Smyth, Ph.D. in two volumes. Harvard University Press; William Heinemann, Ltd. (Original work published ca. 430 B.C.E.)
- Apollodorus. (1921). *The Library* (J. G. Frazer, Trans.). Harvard University Press. (Original work published ca. 100-200 C.E.)
- Byron, G. G. (2000). *Prometheus*. In J. J. McGann (Ed.), *Lord Byron: The major works*. Oxford University Press. (Original work published 1816)
- Campbell, J. (2008). *The Hero with a Thousand Faces*. 3rd ed. Novato, Calif.: New World Library.
- Garcia, M. (2020). *From Olympus to outer space: Classical mythology in contemporary science fiction films*. *Classical Receptions Journal*, 12(3), 102-125.
- Hamilton, E., Trust, A., & Trust, A. (2012). *Mythology*. Hachette UK.
- Hesiod. (1914). *The Theogony of Hesiod* (H. G. Evelyn-White, Trans.). Harvard University Press; William Heinemann, Ltd. (Original work published ca. 700 B.C.E.)
- Johnson, A. (2018). *The quest for origins: Science fiction and mythology in Ridley Scott's Prometheus*. *Journal of Science Fiction Studies*, 42(2), 34-52.
- Lee, S. (2017). *Existential quests in 21st century science fiction cinema*. *Film Philosophy*, 21(1), 15-32.
- Ovid, & Gregory, H. (1960). *The Metamorphoses*. Signet.
- Puhvel, J. (1987). *Comparative Mythology*. The Johns Hopkins University Press.
- Scott, R. (Director). (2012). *Prometheus* [Film]. 20th Century Fox.
- Shelley, M. (2017). *Frankenstein; or, The Modern Prometheus*. Penguin Classics. (Original work published 1818)
- Shelley, P. B. (2011). *Prometheus Unbound*. In K. Everest & G. Matthews (Eds.), *The poems of Shelley: Volume 2: 1817-1819*. Routledge. (Original work published 1820)
- Smith, J., & Brown, R. (2019). *Artificial intelligence and the question of creation in modern science fiction cinema*. In L. Thompson (Ed.), *Science Fiction and Philosophy* (pp. 65-89). Routledge.
- Williams, T. (2021). *Hubris and Horror: The price of knowledge in science fiction*. *Science Fiction Studies*, 48(1), 45-62.

24. Sanal Oyunlar ve Sanat İliřkisi¹

Bülent BULDUK²

APA: Bulduk, B. (2024). Sanal Oyunlar ve Sanat İlişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 375-388. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980715>

Öz

20. yüzyılla birlikte sanatla hayatı bütünleştirme çabası geleneksel sanat anlayışını kökten değiştirmiştir. Bu çabayla birlikte gündelik hayatın sıradan nesnelere sanatın konusu ve aracı olmaya başlamıştır. 1960'larda kitle iletişim araçlarının toplumsal katmanlarda yaygınlaşmasıyla birlikte bu araçlar bir sanat formu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Televizyon, taşınabilir video kamera gibi araçlar disiplinlerarası sanat pratiklerine imkân vermiştir. Etkileşim olanağına izin veren yeni medya kullanımı ise sanat pratikleri bağlamında heyecan verici olmuştur. Sanatçılar teknolojik gelişmeleri güncel olarak bir şekilde sanat dili haline getirmeyi başarmışlardır. Yapay yaşam formlarından robotik sanat uygulamalarına kadar birçok alternatif söylem sayısal tabanlı araçlar ve ortamlar sayesinde mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla yeni medya hem bir araç olarak hem de ortam olarak kullanılmıştır. İnternetin ortaya çıkmasıyla birlikte sanat yapılarının etkileşim alanı genişlemiştir. Sanal oyunlar, yeni medyanın ve internetin (çevrimiçi-çevrimdışı) altyapısıyla ulaşılabilir hale gelen ortamlardır. Sanal oyun tasarımcıları, klasik mimari öğelere ve sanat yapıtlarına göndermeler içeren popüler oyunlar kurgulamışlardır. Sanatçılar, video ve bilgisayar oyunlarının yapısıyla oynayarak (mod) onları etkileşimli sanat pratiklerine dönüştürmüşlerdir. Bu sayede, sanat yapıtlarının algılanma biçimine, gündelik hayatın alışkanlıklarına ve sorunlarına yönelik kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu araştırma çalışmasına konu olan sanal oyunlar ve sanat ilişkisi, sanal oyunlar ve sanatçı örnekleri üzerinden araştırılmaya çalışılmıştır. Sanat referansları içeren sanal oyunlar, sanat tarihinin estetik kalıplarını bugüne taşması ve etkileşim olanakları yönünden çalışma kapsamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Sanal oyunların kendi başına bir sanat yapıtlarına dönüştürüldüğü çalışmalarda ise hayal gücü, estetik ve etkileşim özelliklerinin yanı sıra eleştirel içerikleri bakımından ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sanal, Oyun, Sanat

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale 16-17 Aralık 2023 tarihleri arasında II. Bilsel Uluslararası Truva Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresinde (Çanakkale) aynı başlıkla sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan bildirinin genişletilmiş halidir. Bildiri özeti sempozyum bildiri özetleri kitabında elektronik olarak basılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980715>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafalı Körleme

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü / Assoc. Prof., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education (Sivas, Türkiye), eposta, bulentbulduk@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0381-2971>, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1552-5654>, ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>, ISNI: [0000 0001 2259 4311](https://orcid.org/0000-0001-2259-4311), Crossref Funder ID: [501100002966](https://orcid.org/501100002966)

Virtual Games and Art Relationship³

Abstract

With the 20th century, the effort to integrate art and life radically changed the traditional understanding of art: With this effort, ordinary objects of everyday life became the subject and medium of art. In the 1960s, as mass media became widespread across social strata, these tools began to be used as an art form. Tools such as television and portable video cameras enabled interdisciplinary art practices. The use of new media, which allows the possibility of interaction, has been exciting in the context of art practices. Artists have somehow managed to turn technological developments into the language of art. From artificial life forms to robotic art practices, many alternative discourses have become possible thanks to digital-based tools and media. Therefore, new media has been used both as a tool and as a medium. With the emergence of the Internet, the field of interaction of art structures has expanded. Virtual games are environments that have become accessible through the infrastructure of new media and the internet (online and offline). Virtual game designers have created popular games with references to classical architectural elements and works of art. Artists have played with the structure of video and computer games, transforming them into interactive art practices. In this way, they have expressed their concerns about the way artworks are perceived and the habits and problems of everyday life. The relationship between virtual games and art, which is the subject of this research study, is explored through examples of virtual games and artists. Virtual games containing art references will be evaluated within the scope of the study in terms of carrying the aesthetic hearts of art history to the present day and interaction possibilities. In the studies where virtual games are transformed into a work of art on their own, they will be discussed in terms of their imagination, aesthetic and interaction features as well as their critical content.

Keywords: Virtual, Game, Art

³

Statement (Thesis / Paper): This article is an extended version of a paper that was presented orally with the same title at the II Bilsel International Troy Scientific Research and Innovation Congress (Çanakkale) on December 16-17, 2023, but the full text was not published. The abstract was published electronically in the symposium proceedings book. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 02.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980715>

Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Yirminci yüzyılda ivmelenen ve yirmi birinci yüzyılda artarak devam eden teknolojik gelişmeler toplumsal, kültürel ve estetik alanları derinden etkilemiş süreçlerdir. Yeni teknolojik dil, insan ihtiyaçlarının ve beklentilerinin dışında, insanların beden ve zihin ilişkilerini elastik hale getirerek onları belirli ön kabullerin dışına çıkmaya zorlamaktadır. Sayısallaşma, sanal gerçeklik, yapay zekâ gibi araç ve ortamlar etkileşim olanakları sayesinde insanlara ait olan düşünme aşamalarının bir kısmını kendileri gerçekleştirebilmektedir (Burnett, 2007: 25-26). Özellikle robotik teknolojilerin iyice toplumsal hayatta görünür olduğu bu süreç makineler çağının içinde olduğumuza işaret etmektedir. Yeni teknolojiler bu haliyle çok farklı alanlarda insan hayatına yayılmış durumdadır. Dolayısıyla yaşadığımız çağın teknolojik akli, varoluş imkanlarımızda büyük bir dönüşüme neden olmaktadır. Bu dönüşüm düşünce, duygu ve eyleme geçme biçimlerimize de yön vermektedir (Stephens and Heffernan, 2016: 35).

Sanal ya da Sanal Gerçeklik (Virtual Reality)

Sanal ya da sanal gerçeklik (VR), sayısal tabanlı yazılımla oluşturulan, kullanıcıların gerçekmiş gibi kabul edeceği şekilde tasarlanan yapay bir ortamdır. Birden fazla duyuşal katmanlar aracılığıyla gerçek zamanlı simülasyon ve etkileşim olanakları sunan kullanıcı arayüzünü ifade eder. Kullanıcıların gerçek zamanlı olarak etkileşime girdiği hayali bir dünyadır (Oluwasola, Ayinde, 2017: 1112). Sanal ya da sanal gerçeklik, bilgisayar ve internetin olanaklarıyla ortaya çıkan araçları ve ortamları ifade etmektedir.

1960'lardan itibaren sanal gerçeklik teknolojisi önemli ölçüde gelişme kaydetmiştir. 1968 yılında Ivan Sutherland başa takılan ekranı icat etti. 1980'lerde NASA kullanıcıların el hareketleriyle senkronize çalışan DataGlove'u tanıttı. 1990'larda SEGA, evde kullanılmaya uygun Sega VR başlığını üretti. 2010 yılında Palmer Luckey oyun oynamak için tasarlanan VR başlığı Oculus Rift'i üretti. Sonrasında eğitim, sağlık oyun ve eğlence sektörü gibi birçok alan VR teknolojisini kullanmaya başlamıştır (Sivarethinamohan, 2023: 3). Sanal gerçeklik teknolojisi sayısal tabanlı uygulama ve içeriklerle etkileşim kurma biçimimizi değiştirmesi bakımından büyük bir potansiyel ortaya çıkarmıştır.

Oyun Kavramı ve Sanal Oyunlar

Oyun, özgür irade bağlamında zaman ve mekâna dayalı, kuralları olan, kendine ait bir amaca sahip olan, çeşitli duygu durumlarına neden olan "alışılmış hayattan" farklı olma bilincinin eşlik ettiği kişisel kabullere dayalı bir eylemler dizisidir. Bu tanım sayesinde, oyun kavramı çocuklar ve yetişkinler için geçerli olan her etkinliği kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır (Huizinga, 2006: 50). Oyun oynama pratiği gündelik hayatın bir bölümünün kesintiye uğratıldığı bir süreci işaret etmektedir.

Sanal gerçeklik teknolojisi, kullanıcıların bilgisayar tabanlı ortamlara girerek oyun ve eğlence pratiklerinde ilgi çekici deneyimler kazanmasını sağlamıştır. Bu teknoloji, video oyunları, filmler ve diğer eğlence araçlarıyla etkileşimimizi radikal bir şekilde dönüştürerek kullanıcılara daha önce geleneksel medya biçimleriyle yapamayacağı iletişim ve etkileşim alanı açmıştır. Kullanıcılar dijital bir ortamda var olma duygusu yaşayarak diğer kullanıcılarla etkileşime girebilmektedir. Sanal oyunlar, katılımcıların oyunları gerçekmiş gibi etkileyici bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanımaktadır. Sanal oyunlarda fiziksel olarak mevcudiyet hissi yaşatması bu teknolojinin önemli özelliklerinden biridir (Thomas, 2023: 61). Sanal oyunlar çevirim içi ve çevirim dışı özelliğiyle hem eş zamanlı hem de eş zamansız deneyimler sunarak katılımcıların/oyuncuların oyun oynama pratikleri yönünden önceden

planlanmış olsa da özgürlük alanlarını genişletmektedir.

Sanat ve Oyun

Sanatın ve oyunun çoğu zaman aralarında bir bağ olduğu iddia edilir. Örneğin, H.Y. Auden'in ilginç bir şekilde ifade ettiği gibi "tüm sanatlar bir oyundur, ama insanoğlunun icat ettiği en önemli oyundur" (akt. Simpson, 1986: 270). Bu oyun oynama arzusu ve kurallar dizisi belki de sanatın ve oyunların benzer yanlarını sembolize etmektedir. Nitekim, her ikisi de zevk ve estetik duygusu içermektedir ancak bunlardan zevk ve estetik haz alabilmek için beklenti ve tutumlarımızın uyumlu olması gerekmektedir. Sanat ve oyunların içsel değerinin ortaya çıkabilmesi bu alanlara olan yaklaşımımızla yakından ilgilidir. Sanat ve oyunlara yönelik zevk, estetik ve yargı düzeyimiz, kişisel çıkarları dışarda bırakmak kaydıyla, özellikle estetik bir karaktere bürünür ya da bürünmelidir. Sanatta, izleyici ve sanatçı olarak nesneyle veya yapıyla kurulan bağ estetik değeri örnekleyen yüksek farkındalık durumuna işaret etmektedir. Sonuç olarak sanat ve oyun pratiklerimizde, idealize ettiğimiz eleştirel ve katılımcı bir yön vardır. Bu ideal, nitelik olarak ne kadar fazlaysa sanat ve oyunların içsel değeri o kadar güçlü bir şekilde takdir edilmekte, anlaşılmalıdır. (Simpson, 1986: 270). Hayal gücü, estetik ve imgelerin bir aradalığı sanat ve oyun kategorilerini bir araya getiren anahtar kavramlardır.

İnsanoğlu en başından itibaren varlığı ya da evreni imgelerle somutlaştırmaya çalışarak çevresiyle etkileşime girmenin yollarını aramıştır. Bugün gelinen noktada, "İmgelerin heryerdeliği, onları yalnızca tüketim, oyun ya da enformasyon nesnelere olarak gören geleneksel kavrayışların çok ötesine geçmiş durumdadır. İmgeler, bir dizi farklı deneyime erişimi olanaklı kılan dolayım noktalarıdır"(akt. Burnett, 2007: 25).

Görüntüler (İmgeler) Çağı

Çağımızın görüntüler ağı daha önce hiç olmadığı kadar hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Görüntülerin üretilmesi ve yayılması da radikal bir şekilde değişmiştir. Medya ve teknolojinin hayatın her alanına hızlı bir şekilde nüfuz etmesiyle birlikte sanat pratikleri de bu değişimden etkilenmiştir. Video, bilgisayar tabanlı grafikler, animasyon, Net-art gibi alt başlıklara ayrılan sanal sanatın etkileşim odaklı formu olan interaktif sanat, görüntü ve sanat teorilerine yönelik deneyimlerimizi alt üst etmiştir. Görünüşte gerçek, her şeyi kapsayan, görsel ve duysal alanları kendine has bir şekilde dönüştüren, kendi başlarına imgeler haline gelen ve bilgisayar tarafından üretilen sanal alan görüntülerinin yükselişini yaşıyoruz. Yanılsamaya olanak tanıyan araçların ve ortamların gelişimi geçmişe dayansa da yeni teknolojik çeşitlilik sayesinde görüntülerin üretimi, dağıtımı ve önceden iletimi gibi gelişmeler bilgisayarların görüntüleri dönüştürebildiğini ve onlara nüfuz edebildiğini göstermektedir. Nihayetinde gelişmekte olan bilgi toplumunun temel bir aracı olarak sanal gerçekliğin temelleri atılmıştır. Arayüzler sayesinde, kişilerin etkileşime girdiği, gerçek zamanlı olarak yaratıcı müdahalelerde bulunduğu bir görüntü alanı ortaya çıkmıştır. Sanatçılar, sanal gerçeklik ortamını ve araçlarını bir potansiyel olarak görmüşler ve kendilerine özgü yöntem ve stratejilerle bu teknolojiyi sahiplenmiştir. Yeni medya sanatçıları, bir yandan gelişmiş görüntü oluşturma tekniklerinin estetik potansiyelini açığa çıkarmış bir yandan da bu mecraları yeni algı biçimleri ve sanatsal pozisyonlar geliştirmekte kullanmıştır. Yeni Medya sanatçıları bu haliyle bir bilim insanı gibi etkileşim ve arayüz tasarımının yenilikçi yönlerini özel olarak araştıran, teknik anlamda özgün tasarımlar üreten yeni bir sanatçı tipini temsil etmektedir (Grau, 2002: 3). Yeni teknolojik dilin alternatif anlatı biçimlerini kendilerine mal eden sanatçılar, araçların ve ortamların yapısını bozarak, ekleme veya çıkarmalar yaparak kendilerine özgü araçlar ve ortamlar üretmeye çalışmıştır.

Sanal gerçeklik sanatçılara benzersiz bir yaratıcılık ve özgürlük alanı açmaktadır. Sanatçılar geleneksel medyadan farklı olarak etkileşime açık bir şekilde keşfedilebilecek üç boyutlu dünyalar kurgulayabilmektedir. Tamamen sürükleyici (yapıtla etkileşime girme) bir ortam yaratma becerisi, sanatçılara yeni ifade biçimleri denemeleri için yeni olanaklar sunmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojisi etkileşim özelliği sayesinde izleyicilere/katılımcılara yeni bir etkileşim düzeyi sunmaktadır. Katılımcıların hareketlerine karşılık veren etkileşimli enstalasyonlar, yapıtla katılımcı arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla sanatçılar sanal gerçeklik sayesinde farklı kitlelere ulaşarak onlarla güçlü bir iletişim kurabilmektedir. Dahası sanal gerçeklik teknolojisi, sanatçıların geleneksel ortamların sınırlarını aşmasına, diğer sanatçılarla iş birliği yaparak kullanıcılara sanal uzayda yeni deneyler ve deneyimler yaşatmasını mümkün kılmaktadır (Santhosh, 130-131). Örneğin farklı açılardan deneyimlenebilen ve ölçekleri değişebilen üç boyutlu sanal heykeller, yerleştirmeler ve resimler katılımcılara yapıtlarla etkileşime girme deneyimi sunmaktadır.

20. yüzyılın ortalarında itibaren iletişimi güçlendiren teknolojik gelişmeler sanal sanata olan ilgiyi artırmıştır. Sanatçılar, yeni iletişim ağları sayesinde fikirlerini ifade etmenin bir yolu olarak sanal ortamları kullanmaya başladılar. 1980 yılında Kit Galloway ve Sherrie Rabinowitz, Hole-In-Space isimli etkileşime dayalı sanal performans çalışmalarını üretti. Çalışma ağ bağlantısı özelliğiyle katılımcıların yapıta dahil olmasını mümkün kılmıştır. Hole-In-Space, etkileşim özelliğinden dolayı interaktif enstalasyonun ilk örneklerinden biri olmuştur. Christa Sommerer ve Laurent Mignonneau'nun etkileşim odaklı sanal çalışmaları daha sınırlı alanları içeren yapay yaşam gibi kurgulardan oluşmaktadır. Sanatçılar, A-Volve (1994) veya LifeSpacies (1997) isimli çalışmalarında biyolojik yaşamdan ilhamla yapay yaratıklar fikrini sanat projesi olarak geliştirdiler. Çalışmadaki bütün yapay yaşam formları doğal yaşamdaki biyolojik sürece benzer bir şekilde çiftleşmekte, beslenmekte ve ölmektedir (Albuquerque ve Almeida, 2012: 66-67). 1980-90'lı yıllar, sanatçıların sayısal teknolojilerle sentezlediği yapay yaşam olasılıklarına dayalı projelere ilgisinin arttığı bir süreç olmuştur.

Bilgisayar teknolojisi ya da sayısal tabanlı teknolojiler insan zihninin, kültürel ve sanatsal tutumlarının sınırlarını esnetmiştir. Yeni teknolojiler, geleneksel sanat pratiklerinin ötesine geçmenin, etkileşim alanlarının ve yeni sosyalleşme biçimlerinin kapılarını açmıştır.

Bilgisayar ve internet tabanlı mecraların teknik özellikleri, sanal oyunların estetik yönlerini görmemizi engellememektedir. Oyun tasarımcıları, oyunları daha gelişmiş ortamlar ve araçlara dönüştürerek tasarımlarını diğer kültür yapıtlarından ayrı bir yere koymakla birlikte onlarla ilişkili olacak bir şekilde "görsel kültür" olarak adlandırılan geniş kategorinin içerisinde görmektedir (akt. Szymański, 2018: 86, Mirzoeff, 2000: 1). Sanal oyunların (Bilgisayar, video, internet vb), diğer sanatsal formlara referans vermeden de bizatihi bir sanat formu olduğu iddia edilse de sanal oyunlar ve sanat pratikler arasındaki ilişki sorusu tartışmalı bir alan olarak sürüp gitmektedir. Tartışmalar bilgisayar oyunlarının ya da sanal oyunların içeriğinde bulunan sanat referanslarından ziyade bu oyunların kendileri hakkında devam etmektedir. Sanat tarihi ve sanatçılar yeni durumları bir potansiyele dönüştürme yeteneğine sahiptir. Bu potansiyel, sanal oyunların estetik olarak anlaşılması bağlamında dinamik bir araç olarak kendini göstermektedir. (Szymański, 2018: 86-87). Bu çalışma, sanal oyunların sanat yapıtı olup olmadığı üzerine yapılan tartışmalarından bağımsız olarak sanat ve sanat tarihi referansları içeren sanal oyunlarla ve kendine mal etme pratikleriyle sanat yapıtına dönüşen örneklerle devam edecektir.

Sanat tarihinden İlham Alan Sanal Oyunlar

Sanat ve sanal oyunları estetik olarak birbirine yakınlaşması, bu oyunların sanat ve 'görsel kültür'

alanlarına sık sık referans vermesiyle ilgilidir. Oyun türlerinin farklılaşması ve esnek yapısı da bu geçişliliğe izin vermektedir. Örneğin sanal oyunlar, filmlerin estetik kalıplarını kendine mâl etmektedir. Bir taraftan da filmlerin sanal oyunlardan (Prince of Percia, Avatar, Final Fantasy vb.) uyarlandığı görülmektedir (Sukhov, 2015: 201). Benzer şekilde sanal oyunlar, sanat tarihine mâl olmuş imajları ve mimari yapıları estetik biçimlendirme diline dönüştürmektedir.

Assassin's Creed isimli suikastçı oyunu farklı tarihsel dönemlerde geçen en tanınmış oyunlardan biridir. Oyun farklı coğrafyalardaki bilindik mekanları ve kişileri tarihi olaylara uygun düşecek biçimde ele almaktadır. Oyun hem geçmişe hem de günümüze referans vererek Assassinler ve Tapınakçılar arasındaki mücadeleyi kurgusal bir dile dönüştürmektedir. Oyunun Rönesans İtalya'sında geçen bölümünde Floransalı soylu Ezio Auditore'nin soyundan gelen serinin kahramanı Desmond Miles, 'Animus' isimli bir araçla atalarının anılarını yaşayabilmektedir (akt. Szymański, 2018: 89, Ubisoft. 2009) Oyun kahramanı gerçeğe uygun bir şekilde inşa edilen anıtsal tarihi mekanlar arasından yürüyüp gitmektedir. Fransız Devrimi esnasında Paris'te geçen bölümde (Assassin's Creed Unity) oyun tasarımcıları tarafından detaylarıyla gösterilen Notre Dame veya Sainte-Chapelle gibi mekanlar oyun kahramanı sayesinde içerisine girip gezilebilmektedir. Oyun sanat tarihine mâl olmuş yapıların yanı sıra Leonardo Da Vinci dahil birçok sanatçının yapıtlarından referanslar içermektedir. Kahraman, Da Vinci ile stüdyosunda konuştuğu esnada Bakire ve Çocukla Aziz Anne tablosu ve eskizleri arka planda görülebilmektedir. Dahası Da Vinci kahramana görevini tamamlaması için bir tür hava aracı olan bir 'ornithopter' yapmıştır. Assassin's Creed II'de oyuncular sanat koleksiyonerlerinden ünlü ressamın resimlerini alabilmektedir. Örneğin, oyuncular Botticelli'nin Primavera'sı ya da Perugino'nun Francesco delle Oppere Portresini alıp oyun kahramanının Monteggiore'deki evinin duvarlarına asabilmektedir. Bir başka mimari anıt olan Santa Maria Novella kilisesinin duvarlarında 'Eşek üzerindeki İsa ve İyi Çoban İsa' gibi erken Hristiyanlık dönemine tarihlenen ikonografik resimler görülebilmektedir. (Szymański, 2018: 91). Oyun, sanat tarihine referanslar vermesinin yanı sıra sinematografik teknikleri ön plana çıkartarak oyunculara aktif bir katılım sunmaktadır.

Tormentum:Dark Sorrow, resimsel üslubunun yanı sıra ünlü sanatçılara ve onların yapıtlarına çok sayıda referans veren bir video oyunudur. (akt. Szymański, 2018: 96, OhNoo! 2015). Zdzistaw Beksiński ve Hans R. Giger'in çalışmalarından yola çıkarak bir sentez meydana getirilmektedir. Oyunda Giger'in Game II adlı çalışmasındaki estetik kurguya benzer bir şekilde kapı formuna benzeyen şeytani bir figür canlandırılmaktadır. Benzer bir şekilde şeytani bir yaratık tarafından esir edilmiş bir figür Giger'in Satan I isimli çalışmasında temsil edilen çarımha gerilmiş İsa'ya referans vermektedir. Tormentum:Dark Sorrow, sanatçı Beksiński'nin çalışmalarına da göndermelerde bulunmaktadır. Beksiński'nin çalışmalarında yer alan yarı ölü at figürüyle oyundaki iskelet at benzerlikler içermektedir. Beksiński'nin bazı çalışmalarında görülen katedrallerle oyunda kahramanın tutulduğu kalenin yapısı tama anlamıyla olmasa da birbirine benzemektedir. Oyun, Rene Magritte'in 1928 Lovers çalışmasına da referans vermektedir. Oyun tasarımcıları, Magritte'in resmindeki motiflerden yola çıkarak onları oyunun atmosferine uygun hale getirmektedir. Magritte'in çalışmasında başları kumaşla örtülü öpüşen iki figürün aksine oyundaki figürler hem öpüşmemekte hem de başları karşıt yönler doğru çekilmektedir. (Szymański, 2018: 96). Bu haliyle sanal oyunlar, sanat tarihinden kesitleri günümüze getirerek güncellemektedir.

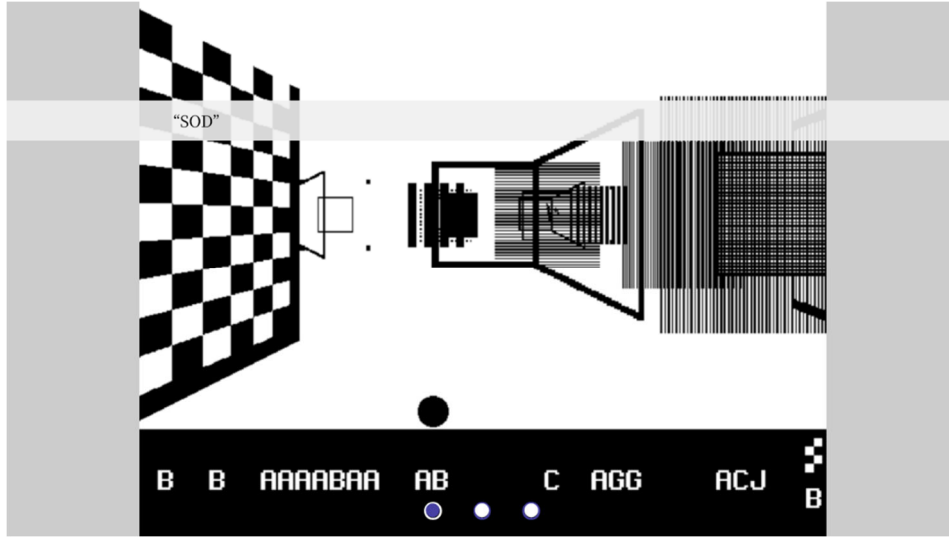
Alientrap tarafından geliştirilen video oyunu Apotheon, antik Yunan vazo resimlerinden ilham alan bir macera oyunudur. Sanatsal üslubuyla dikkatleri üzerine çeken oyunda, tasarımcılar antik Yunan'ın sanat üslubu haline gelen siyah figürlü çömlekleri (MÖ.7) aslına uygun bir şekilde yeniden canlandırmışlardır. Orijinal çömleklerde figürler kil astar kullanılarak boyanmıştır. Anatomik detaylar

astarın içine kazanmıştır. Apotheon'da ise figürler aslına uygun olacak şekilde vektörel grafiklerle oluşturulmuştur. Kadın karakterler yine vazalarda resmedildiği gibi beyazla boyanmıştır. Silüet halindeki figürlere anatomik eklemeler yapılabilmekte ve hareket ettirilebilmektedir (Brouwers, 2015). Oyuncu, Olimpos tanrılarına karşı savaşan eski bir Yunan kahramanı Nikandreos rolünü üstlenmektedir. Kahramanın görevi Tanrıların ilahi güçlerini alarak bir ilah haline gelmektir. Oyun, antik Yunan sanatına özgü figür ve mekân anlayışını özgün tasarımlara dönüştürmesi ve müzik seçimleri yönünden genel olarak olumlu eleştiriler olsa da envanter sistemi ve savaş modlarının yersizliğinden dolayı olumsuz eleştirilerde almıştır. Yine de eleştirmenlere göre Apotheon oyunu gerçek anlamda bir daha deneyimlemeyeceğimiz bir dünyanın gizemlerini keşfetmenin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur (Akt.Rollinger, 2018: 12). Oyunun tasarımcıları mitoloji yoluyla antik Yunan efsanelerini ve sanatsal motiflerini oyuna estetik bir şekilde dahil etmiştir.

Geleneksel sanat pratiklerinin ve klasik mimari formların sanal oyunlarda güçlü göstergelere dönüşmesi sanat ve oyun kategorilerinin birbirlerinin alanlarına girip çıkmaları açısından önemlidir. Bu göstergeler, oyuncunun, kültürel ve estetik düzeyine bağlı olarak oyunu anlamlandırmasının ve hikâyeye dahil olabilmemesinin önünü açabilecek enstrümanlardır.

Sanal Oyunların ve Göstergelerinin Yeniden Yapılandırılması Bağlamında Sanat Pratikleri

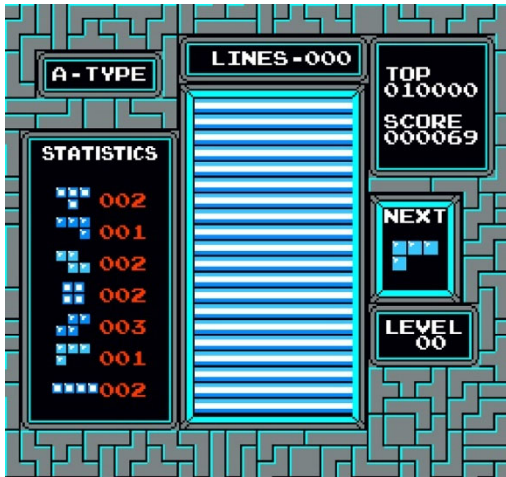
Jodi sanat kolektifinin 1999 yılına ait projesi 'Sod' (Görsel 1), Wolfenstein 3D: Spear of Destiny nişancı oyununun yeniden yapılandırılmasına dayanmaktadır. Wolfenstein 3D: Spear of Destiny oyununun işleyişi ve yapısı bir sanat yapıtının öğelerine dönüşmektedir. Oyunun mekanizması, görsel ve işitsel özellikleri oyunun orijinaline uygun bir şekilde oynanmasına izin vermeyecek şekilde yeniden modellendirilmiştir. Sod'u deneyimlemek isteyen katılımcılar/oyuncular oyunun işitsel ve grafik özelliklerinin parçalanmasını güven vermeyen bir 3D ortam olarak görmektedir. Dolayısıyla proje, bu türden oyunların oynama mantığını yabancılaştırarak oyuncuların oyunun orijinalinde bulunan sıradan oynama özelliklerini keşfetmesini olanaklı kılmaktadır. Oyunun yeniden kurgulanması sayesinde oyuncular, oyunun tematik özelliklerinin dışında kalan kısımlarını anlamaya yönlendirilmektedir. Sod, kullanıcıları/oyuncuları dolaylı olarak gerçekleşmiş gibi görünen medya/görüntü çağının dönüştürücü gücünü yeniden düşünmeye, görmeye ve duymaya zorlamaktadır. (Feige, 2012: 103).

Görsel 1: Jodi, 'Sod', 1999

Kaynak: <https://www.ntticc.or.jp/en/archive/works/sod/>

Yeni medya sanatçısı Cory Arcangel, bilgisayar tabanlı oyunlar, yazılımlar, filmler gibi teknolojik ortamları ve araçları modifiye etmektedir. Sanatçı, geçmişte popüler olmuş ancak şimdilerde tarihin bir kesitinde donup kalmış oyunların yapısını bozarak güncellemektedir. Arcangel, oyun oynama alışkanlıklarımızı referans olarak gündelik hayatın rutinlerini ve sanat izleyicisinin sanat yapıtıyla kurduğu bağı mizahi bir dille anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Arcangel'in çalışmaları, kendine mâl etme ve manipülasyon pratikleri ekseninde gidip gelmektedir. Açık kaynak kodlarına sahip çalışmaları çevrim içi özelliği sayesinde etkileşim olanağını mümkün kılmaktadır. Sanatçı, sanal oyunlardaki bazı temel karakterler ve grafikler dışındaki içerikleri aslına uygun olmaktan çıkartıp yeniden yorumlamaktadır. Oyunların yapısında meydana getirdiği değişikliklerden dolayı oyuncuların (sanat izleyicisi, katılımcı) kazanma ve kaybetme ihtimallerini ortadan kaldırmakta hata işin içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Arcangel'in manipülatif oyunları nostaljik duygularla oyunlara katılmak isteyen izleyicileri bezdirmektedir. Örneğin 'Super Slow Tetris' (2004) (Görsel 2) isimli çalışmada gerçek oyundaki zamanlama modu değiştirilerek çok yavaşlatılmıştır. Arcangel yaptığı bu müdahaleyle oyunu oynamayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Sanatçı, benzer şekilde 'Various Self Playing Bowling Games' (2011) (Görsel 3) çalışmasında eski bir video oyununun işleyişine müdahale ederek oyuncu etkileşimini devreden çıkartmıştır. Bir ekip çalışması olan projede bowling topları hiçbir zaman hedefe doğru gitmeyecek şekilde kodlanmıştır. Toplar her seferinde oluklara düşerek kazanma deneyimlerine bağlı beklentileri boşa çıkartmaktadır.

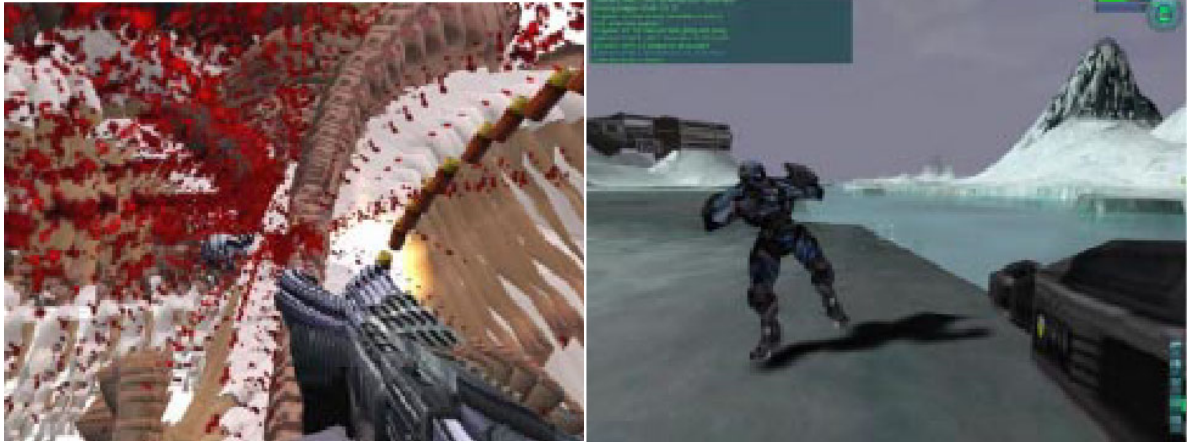

Görsel 2: Cory Arcangel, Super Slow Tetris, İnteraktif Video Enstalasyon, 2004 **Kaynak:**
<https://coryarcangel.com/things-i-made/2004-003-super-slow-tetris>

Görsel 3: Cory Arcangel, Various Self Playing Bowling Games, Video Enstalasyon, 2011
Kaynak: <https://whitney.org/exhibitions/cory-arcangel>

Brody Condon, kişisel deneyimlerini ve isteklerini sanal oyunların çok seçenekli dünyasına entegre ettiği çalışmalarıyla bilinmektedir. Oyun oynama isteğini yabancılaştıran Condon şiddet, travma, tapınma ritüelleri gibi kişisel arzuları doyuracak sanal deneyimler kurgulamaktadır. Condon, “Oyun oynuyorum, sıkılıyorum ve denemeye başlıyorum. Bir nevi imgeler için çalışıyorum, onları okuma, eğlence, yaşam deneyimi ya da her neyse onunla besliyorum, sonra ortaya çıktıklarında, işim bu imgeleri temizlemek, sıkılaştırmak ve lojistiğini çözmek oluyor” (Clarck, 2006: 44) diyerek bir anlamda sanal oyunların zengin görsel etkilerini ve kişisel deneyimlerini sentezlediğinden bahsetmektedir.

Condon’un ‘Adam Killer’ (1999-2001) (Görsel 4) isimli projesi, Chris Burden’ın ‘Shoot’ isimli performansından esinlenilmiştir. Sanatçı aynı zamanda Nisan 1999’da Columbine Faciası olarak bilinen silahlı saldırıda faillerin bilgisayar oyunlarındakine benzer davranışlar sergilemesinden de etkilenmiştir. ‘Adam Killer’, popüler bilgisayar oyunu Half-Life’in manipülasyonu ile kurgulanmış bir seridir. ‘Mod’ olarak bilinen bilgisayar dönüşümlü bu çalışmada oyuncu/katılımcı, beyaz bir zeminde ‘Adam’ karakterinin birden fazla kopyasıyla karşılaşmaktadır. Beyaz giysiler, Adam karakteriyle kan görüntüsünün zıtlık oluşturabilmesi için bilinçli olarak tercih edilmiştir. Adam karakterleri silahla vurulmaya başlandığı andan itibaren imajlar yazılımsal olarak bir hata görüntüsü vermektedir. Bu hata yazılımı nedeniyle oyun mekânı kanlı, sert sınırlara sahip parçalanmış görüntülerle kaotik bir hal almaktadır. Condon’un ‘Gunship Ready’ (2001) (Görsel 5) isimli çalışması çevrimiçi nişancı oyunu Tribe 2’nin dönüştürülmesine dayanmaktadır. Oyunun orijinal halinde her biri aynı sunucuyla kontrol edilen otuz kişilik iki gruptan oluşmakta ve bu gruplar savaşçı karakterini yönlendirmektedir. Oyun bir anlamda bayrakları koruma savaşıdır. Dönüştürülen oyundaysa BigJB ve Sylo karakterleri ortak hareket etmektedir. İki karakter nakliye gemisiyle savaşçıları kaçırmak için onları savaştan uzak bir alana götürmektedir. Kaçırılan savaşçılar bu süreçten itibaren ölmedikleri veya yeniden doğmadıkları sürece savaş alanına geri dönemeyecektir, Yazılımsal olarak kaçırılan savaşçı karakterlerin tek bir şansı vardır: İntihar etmek (Condon, 2002: 114-116). Sanatçı, projelerini tasarlarlarken genellikle hali hazırda oynadığı oyunların rastlantısal göstergelerinden yola çıkmaktadır.

Görsel 4: Brody Condon, Adam Killer, Bilgisayar Oyunu Modu, 1999-2001

Kaynak: http://www.cosignconference.org/downloads/papers/condon_cosign_2002.pdf

Görsel 5: Brody Condon, Gunship Ready, Sanal Oyun Performansı, 2001

Kaynak: http://www.cosignconference.org/downloads/papers/condon_cosign_2002.pdf

Aram Bartholl'un 'de_dust' (2004) (Görsel 6) isimli yerleştirme çalışması, meşhur Counter Strike oyunundan referanslar içermektedir. Sanatçı bu çalışmada oyunun bomba imha haritasını yeniden şekillendirmektedir. 1999 yılında ortaya çıkan ve daha sonra küresel ölçekte oynanan Counter Strike, etkileşim özelliği sayesinde dünyanın her köşesinden insanın bir araya gelerek oynadığı popüler bir nişancı oyunu olmuştur. Bartholl, oyunun en bilindik imajlarından biri olan küp sandıkları sanal ortamdan çıkarıp gerçek mekâna taşımıştır. Fiziksel alana çıkarılan küp sandıklara yaklaşıldığında sandıkların pikseli imajlar içeren bir malzemeye kaplandığı görülmektedir. Bu pikseli görüntü sayesinde Counter Strike oyununun ilk dönemlerindeki teknolojik estetiğinin izleri görülebilmektedir. Oyun o dönemin sanal ortamlarının niteliğini göstermenin yanı sıra sosyalleşme ve etkileşim kültürünün dijitalleşmesine yönelik ilişkiye vurgu yapmaktadır (Howtwinat). Bartholl, sanal oyunlar yoluyla bir araya gelen toplulukları 'de_dust' projesiyle gerçek mekânda buluşturmaktadır. İlk olarak 2004 yılında başlayan 'de_dust' projesi bir seri olarak sonraki yıllarda farklı mekânlarda sergilenmiştir.

Görsel 6: Aram Bertholl, de_dust, Yerleştirme, 2004-2013

Kaynak: https://www.howtwinat.photography/en/post/de_dust

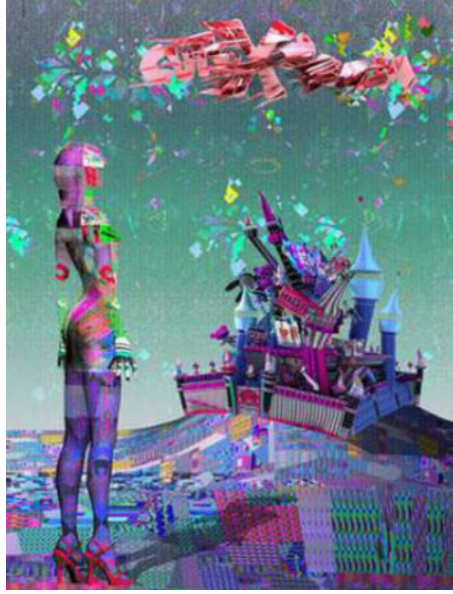
Sanal oyunları dönüştüren ve onları yeniden kurgulayan, yapı bozuma uğratan sanatçısı Feng Mengbo Çin'in en önemli yeni medya sanatçılarından biridir. Sanatını 2008 tarihli Long March: Restart (Uzun Yürüyüş) (Grsel 7) isimli çalışması 1934 yılında Mao Zedung'un komutasındaki Kızıl Ordunun başlattığı tarihi yürüyüşe ve Mao Zedung'un liderliğine bir atıfta bulunmaktadır. Mengbo, Çin Komünist Partisinin başlattığı hareketi sanal ortamda kurgulayarak etkileşimli bir video oyununa çevirmiştir. Çalışma, Mega Man ve Süper Mario oyunlarının estetiğine ve platformuna benzeyen bir ortama sahiptir. Oyuncu/katılımcı (kahraman), piksellerden oluşmuş mavi takım elbiseli bir asker figürü olarak görünmektedir. Oyun kahramanı düşmanları olan gerçek üstü varlıkları yok ederek farklı dünyalara geçiş yapmaktadır. Sanatçı bütün bunları yaparken oyunu bir tarih öğretisinden ziyade dijital dile uygun ağdaş bir kurguya dönüştürmektedir. Çalışma seksenlerin yana kaydırma oyunu gibi bir nostaljik estetiğe sahiptir. Amerikan bayrakları, komünist sloganlar, gerçek üstü varlıklar ve düşmana Coca Cola kutuları fırlatan oyun kahramanı oyunu mizahi ve gerçeküstü bir dile dönüşmesine neden olmaktadır. Sanatçı kullandığı bu göstergelerle hem kendi tarihine hem de sanal oyunların tarihine bir göndermede bulunmaktadır (Chayka, 2010). Mengbo, çalışmayı kurgularken tarihi bir olguya atıf yapsa da oyun oynama mantığından uzaklaşmadan popüler kültüre ait bir eğlence unsurunu modifiye edip tekrar dolaşıma sokmaktadır.

Grsel 7: Feng Mengbo, Long March, Video Oyunu, 2008

Kaynak: <https://hyperallergic.com/15898/feng-mengbo-long-march/>

Avustralyalı sanatçı Anita Fontaine, sanal ve fiziksel alanları spekulatif kurgulara dönüştürmektedir. Teknolojiyle popüler kültür ürünlerini bir araya getiren sanatçı hayali evrenler inşa etmektedir. Bu bağlamda oyun modları, sanal gerçeklik deneyimleri, filmler, dijital enstalasyonlar üretmiştir. Sanat yoluyla teknolojik dili geleceği bir ideal için kullanan sanatçı ekolojik kaygılarına çözüm bulmaya çalışmaktadır (Andfestival). Art Videogames (Sanat video oyunları) kavramı sanat eserlerine dönüştürülen sanal oyunları ifade etmektedir. Fontaine'in CuteXdoom II (2008) (Grsel 8) adlı alışması Art Videogames kapsamında dönüştürülen ve oyun teknolojilerinin altyapısının kullanıldığı bir projedir. Sanatçı, bu çalışmasında özellikle otaku (takıntı) ve kawai (sevimsizlik) gibi Japon alt kltrine ait kavramlara göndermelerde bulunarak hiper-tüketicilik ekseninde kaygılarını dile getirmektedir. Bir tür tüketicilik tarikatına katılan oyun kahramanı (oyuncu) sevimsiz tüketicilik nesnelere kontrolünde hareket etmeye zorlanmakta ve oyunun ilerleyen seviyelerinde sevimsiz tüketicilik nesnelere saldırgan hareketleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Oyuncu bu şiddetten kaçmaya ve aşırı tüketicilik alanından çıkmaya çalışmaktadır (Peach, 2013: 3).

Görsel 8: Anita Fontaine, CuteXDoom II, Art Videogames, 2008

Kaynak: https://www.academia.edu/4024479/Art_and_Games_A_Killer_Combination

Çalışma kapsamında verilen örnekler elbette daha da genişletilebilir. Genel olarak örnek çalışmalara baktığımızda hemen hepsinin etkileşime açık deneyimler sunduğu görülmektedir. Yeni teknolojik dilin özelliklerinden bir olan arayüzler, sanatçılar tarafından tamamen ya da kısmen sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmalar oyun oynama deneyimleriyle çelişecek bir şekilde kodlanmıştır.

Sonuç

Sanat dünyası, dijital teknolojilerin sanat pratiklerini dönüştürdüğü bir süreçten geçmektedir. Oyun ve sanatın bir araya getirilmesi kuşkusuz tarihsel örnekler açısından yeni bir durum değildir. Bugün için yeni olan şey sanal oyun evreninin bir araç ve ortam olarak sanat yapıtına dönüştürülmesi sürecidir. Sanal oyunlarda sanat tarihine referans veren projeler ve bizzat sanal oyunların dönüştürülmesiyle (mod) kendi başına bir sanat yapıtına dönüşen projeler yeni teknolojik dile uyum sağlamanın bir yolu haline gelmiştir. Estetik, hayal gücü ve bir düşüncenin biçime dönüştürülmesi sanat yapma pratiklerinin ortak noktalarından bir kaçıdır. Bu kavramlar bugün için dijital teknolojileri kullanarak sanat yapıtı üretmek isteyen sanatçıların anahtar kavramlarından. Sanal ortamları ve araçları kullanarak sanat yapma düşüncesi oyun oynama kültürüne, sanat yapıtını algılama biçimimize, tüketim kültürüne ve gündelik hayatın alışkanlıklarına yönelik eleştirel bir tavır içermektedir. Sanatçılar, kaygılarını ve fikirlerini sanal teknolojilerin etkileşim olanağı sayesinde çevrimiçi ve çevrimdışı projelerle geniş kitlelere ulaştırmanın yollarını aramaktadır. Sanat, kategorik olarak açık uçlu anlatımlara müsait bir alandır. Dolayısıyla sanatçılar, çağın teknolojik ortamlarını ve araçlarını etkileyici anlatım diline dönüştürme noktasında hayal güçlerini ve yeteneklerini zorlamaktadır. Sanal ortamları kullanan sanatçılar, izleyicinin/oyuncunun/katılımcının zihnine ve alışkanlıklarına yönelik manipülatif bir müdahalede bulunmaktadır. Örneğin oyunların hata kodu yoluyla oynanamaz hale getirilmesi oyunlardan alınabilecek haz ve başarı gibi duyguları ters yüz etmektedir. Bu haliyle izleyicinin sanatı alımlama kültürüne ve estetik düzeyine yönelik eleştirel bir söylem geliştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla sanat yapıtıyla kurulan geleneksel ilginin dışında izleyiciyi yeni bir deneyime zorlayan bu çalışmalar, yirminci yüzyılın başında sanat ve hayatı birleştirmeye çalışan avangart sanat hareketlerine benzer bir agresifliğe sahip gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Albuquerque, I. & Almeida, T. (2012). *Virtual Art: A Tendency In Contemporary Art*, CONTEMP ART'2012, İstanbul,
https://www.researchgate.net/publication/235901585_VIRTUAL_ART_A_TENDENCY_IN_CONTEMPORARY_ART, Erişim Tarihi:15.08.2024
- Brouwers, J. (2015). *Apotheon (2015). A game inspired by Greek vase-painting*, Erişim Tarihi: 26.08.2024,
<https://www.ancientworldmagazine.com/reviews/apotheon-2015/>
- Chayka, K. (2010). *Feng Mengbo's Video Game Epic "Long March"*, Erişim Tarihi: 29.08.2024,
<https://hyperallergic.com/15898/feng-mengbo-long-march/>
- Clarke, A. (2006). *An interview with Brody Condon, Journal of Media Practice*, Volume 7 Number 1, Erişim Tarihi: 28.08.2024,
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1386/jmpr.7.1.43/1?needAccess=true>
- Condon, B. (2002). *Where do Virtual Corpses go*, Erişim Tarihi: 28.08.2024
http://www.cosignconference.org/downloads/papers/condon_cosign_2002.pdf
- Coryarcangel, *Cory Arcangel, Super Slow Tetris*, Erişim Tarihi: 28.08.2024, <https://coryarcangel.com/things-i-made/2004-003-super-slow-tetris>
- Feige, D.M. (2012), *Computer Games as Works of Art, Computer Games and New Media Cultures*, Springer Dordrecht, Berlin, Erişim Tarihi: 28.08.2024,
https://www.academia.edu/2926618/Computer_Games_as_Works_of_Art
- Grau, O. (2002). *Virtual Art From Illusion to Immersion*, The MIT press, England, Erişim Tarihi: 27.08.2024,
https://textinart.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/12/leonardo-oliver-grau-virtual-art_-from-illusion-to-immersion-2003-mit-press.pdf
- Howtowitz, Aram Bartholl, de_dust, Erişim Tarihi: 29.08.2024
https://www.howtowitz.photography/en/post/de_dust
- Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Ntticc., *Jodi, Sod*, Erişim Tarihi: 26.08.2024, <https://www.ntticc.or.jp/en/archive/works/sod/>
- Peach, R. (2013). *Art and Games: A Killer Combination*, RealTime Arts - Magazine - issue 111, Erişim Tarihi: 29.08.2024, https://www.academia.edu/4024479/Art_and_Games_A_Killer_Combination
- Rollinger, C. (2018). *Battling the Gods. An Interview with the Creators of "Apotheon" (2015)* Vol. 7, Thersites 7, Erişim Tarihi: 29.08.2024, <https://thersites-journal.de/index.php/thr/article/view/89/128>
- Santosh, V. (2023). *Virtual Reality and the Arts: Opportunities for Creativity and, The Native Tribe*, <https://osf.io/6g2wt>, Erişim Tarihi: 14.08.2024
- Simpson, A. (1986). *The British Journal of Aesthetics*, Volume 26, Issue 3, Pages 270–276, Erişim Tarihi: 28.08.2024, <https://doi.org/10.1093/bjaesthetics/26.3.270>
- Sivarethinamohan, R. (2023). *He Evolution of Virtual Reality: A Historical Perspective*, The Native Tribe, <https://osf.io/6g2wt>, Erişim Tarihi: 14.08.2024
- Stephens, E. & Heffernan, T. (2016). *We Have Always Been Robots: The History of Robots and Art*, Robots and art, Ed., D. Herath, C. Kroos, Stelarc, Springer, Singapore, Erişim Tarihi: 12.10.2024,
https://www.academia.edu/64896159/Robots_and_Art
- Sukhov, A. (2015). *Computer Games And Art*, MI-AN Publishing, Kultura (Skopje), Vol. 0, No. 12,
https://www.academia.edu/31357555/COMPUTER_GAMES_AND_ART, Erişim Tarihi: 19.08.2024
- Szymański, M. (2018). *Computer Games in Art History. Traditional architecture and painting presented in virtual reality*, Vol. 5 No. 5, E-Methodology, Eriřim Tarihi: 29.08.2024
<https://e-methodology.eu/index.php/e-methodology/article/view/449>, Erişim Tarihi:19.08.2024,
https://www.researchgate.net/publication/338347361_Computer_Games_in_Art_History_Traditional_architecture_and_painting_presented_in_virtual_reality

Thomas, L. (2023). *The Role of Virtual Reality in Gaming and Entertainment*, Native Tribe, <https://osf.io/6g2wt>,
Erişim Tarihi: 14.08.2024

Whitney, *Cory Arcangel: Pro Tools*, Erişim Tarihi:28.08.2024, <https://coryarcangel.com/things-i-made/2004-003-super-slow-tetris>

25. Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi ve Salvador Dalı'nın "Spider of The Evening" İsimli Eserinin Bu Yönteme Göre Deęerlendirilmesi¹

Okan BOYDAř²

APA: Boydaş, O. (2024). Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi ve Salvador Dalı'nın "Spider of The Evening" İsimli Eserinin Bu Yönteme Göre Değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 389-403. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980804>

Öz

Hazırlanan bu çalışma, güzel sanatlar eğitiminde önemli yeri olan Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi ve bu yöntemin içinde yer verilen alt basamaklarının açıklanması üzerine yapılandırılmıştır. Pedagojik sanat eleştirisi yöntemi genel olarak öğrencinin bir sanat yapıtını nasıl ve nelere dikkat ederek değerlendirmesi gerektiği üzerinde durur. Bu bakımdan öğrencinin bilişsel ve mesleki yetisinin gelişiminde yöntem önemli görülmektedir. Çalışmanın kavramsal haritasında önemli yer kaplayan yöntemin daha kolay anlaşılması için kendine özgü sanatsal anlatım dili ile sanat tarihinde önemli yer edinen Salvador Dalı'nın eserlerinden, 'Spider of The Evening' isimli çalışması, pedagojik sanat eleştirisi modeline göre değerlendirilerek hazırlanan makaleye eklenmiştir. Çalışmaya konu olan resim, Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi içerisinde yer verdiği betimleme, çözümleme, yorum ve yargı alt başlıkları özelinde değerlendirilmiş, makalenin sonuç kısmını oluşturacak veriler bu alt başlıklar doğrultusunda elde edilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın başlıkları içerisinde yer alan bulgular kısmında, Feldman'ın pedagojik sanat eleştirisi yöntemindeki alt başlıklardan betimleme ve çözümleme başlıkları dâhil edilirken, yorum ve yargı kısımları ise hazırlanan çalışmanın tartışma bölümüne dâhil edilmiştir. Tartışma bölümünde yer verilen yargı kısmında sanat eleştirisi kuramlarına da yer verilmiş, çalışmanın sonuç kısmına elde edilen veriler ışığında ulaşılmaya çalışılmıştır. Hazırlanan çalışmanın konusu Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi olup, Salvador Dalı'nın 'Spider of the Evening' isimli resmi çalışmanın ana konusuna örneklem niteliği taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Resim, Salvador Dalı, Edmund Burke Feldman, Pedagojik sanat eleştirisi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 11
Etik şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980804>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü / Assoc. Prof., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education (Sivas, Türkiye), eposta, okanboydas@cumhuriyet.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3267-1058>, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1552-5654>, **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** [0000 0001 2259 4311](https://orcid.org/0000-0001-2259-4311), **Crossref Funder ID:** [501100002966](https://orcid.org/501100002966)

Edmund Burke Feldman's Pedagogical Art Criticism Method and Evaluation Of Salvador Dali's Work Named 'Spider of The Evening' According to This Method³

Abstract

This study is structured on Edmund Burke Feldman's Pedagogical Art Criticism Method, which has an important place in fine arts education, and the explanation of the sub-steps of this method. The pedagogical art criticism method generally focuses on how and what the student should pay attention to when evaluating a work of art. In this regard, the method is considered important in the development of the student's cognitive and professional abilities. In order to better understand the method, which occupies an important place in the conceptual map of the study, the work of Salvador Dali, who has an important place in art history with his unique artistic expression language, named 'Spider of The Evening', was evaluated according to the pedagogical art criticism model and added to the prepared article. The painting that is the subject of the study was evaluated specifically under the subheadings of description, analysis, interpretation and judgment included in Feldman's Pedagogical Art Criticism Method, and the data that will form the conclusion of the article was obtained in line with these subheadings. In the findings section within the titles of the study prepared in this context, the sub-headings of description and analysis, which are among the sub-headings in Feldman's pedagogical art criticism method, are included, while the interpretation and judgment sections are included in the discussion section of the prepared study. Theories of art criticism were also included in the judgment section in the discussion section, and the conclusion of the study was tried to be reached in the light of the data obtained. The subject of the prepared study is Edmund Burke Feldman's Pedagogical Art Criticism Method, and Salvador Dali's painting 'Spider of the Evening' is an example of the main subject of the study.

Keywords: Painting, Salvador Dali, Edmund Burke Feldman, Pedagogical art criticism.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate:11
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980804>
Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İnsanın yaradılışından bu zamana kadar geçen sürede değişmeyen tek olgu bir şeye inanma güdüsüdür. Kendinden güçlü olana/gücünün yetmediğine inanma durumu beraberinde inanışların biçimlerini de şekillendirmiştir. Bununla birlikte avcı-toplayıcı dönemde yaşayan insanların avladıkları hayvanların ruhunu ele geçirme güdüsü ile mağara duvarlarına yaptığı resimler ile istemsiz bir şekilde doğan sanat, günümüzde de çok çeşitli biçimlere bürünerek devam etmektedir. Bu bağlamda farklılaşan ve gelişen sanat anlayışlarını kendi özneliği içerisinde anlamlandırmak gereği de bu doğrultuda önem kazanmıştır. Bu sebeple hazırlanan bu çalışma, sanat eğitiminin temeli niteliğinde olan, görsel sanatlar eğitimi sürecinde de önemli yer kaplayan pedagojik sanat eleştirisini yönteminin açıklanması ve araştırmada bu yönteme örneklem niteliği taşıyan Salvador Dalı'nın 'Spider of The Evening' adlı eserinin incelenmesi üzerine yapılandırılmıştır.

Görsel sanatlar eğitiminin temel amacının, bu eğitimi alan öğrencinin yaratıcı ve eleştirel düşünme yeteneğini, bir sanat eserini değerlendirirken belirli kurallar ile birlikte kendi öznel düşüncesini de etkili bir biçimde geliştirmek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte görsel sanatlar eğitiminin, öğrencinin karşısına çıkan olaylara daha geniş bir ereve de bakma yetisine katkı sağladığı da bir gerçektir. Bu bağlamda görsel sanatlar eğitimi sırasında öğrenciye önemli katkı sağlayan eğitim yöntemlerinden biri de Pedagojik sanat eleştirisidir. Pedagojik sanat eleştirisini en geniş ereve de öğrencinin sanata bakış açısını geliştirmek, sanatın kendi içinde barındırdığı örgenleri anlamak, bir sanat eseri ya da bir konu hakkında eleştirel açıdan bakmasını sağlamak amacı ile geliştirilmiş bir yöntem olarak tanımlamak mümkündür. Bu bakımdan bakıldığında yöntemin ilk kuramcısı olarak kabul edilen ve sanat eleştirisinin ilk amacının 'anlamak' olduğunu(Feldman, 1992:469) vurgulayan Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik sanat eleştirisini üzerindeki düşüncelerine yer vermek hazırlanan çalışmanın kavramsal haritası bakımından önem arz etmektedir.

Feldman'a göre, sanatı anlamaya yönelik olarak kullanılabilir dört eleştiri türü bulunmaktadır. Popüler eleştiri, basın eleştirisini, akademik eleştiri ve pedagojik eleştiri(Feldman, 1992:473) olarak sıralanabilecek olan bu eleştiri türlerinden pedagojik eleştirisini yöntemi, görsel sanatlar öğretiminde sıklıkla kullanıldığı için araştırmanın ana konusu olarak görülmüştür. Pedagojik sanat eleştirisinde temel olan anlatım biçimi diyalogdur. Öğrencinin bireysel eleştiri birikimini arttırmak ve sanatı eleştirel olarak değerlendirme yetisine katkı sağlamak bu yöntemin temel amaçları arasındadır. Yöntemin temel amaçları doğrultusunda pedagojik sanat eleştirisini eğitimi almış bir öğrenciden beklenen, bir sanat eserini değerlendirirken sanat yapıtının nesnel gerçekliklerinin(sanat yapıtının tüm somut özellikleri) yanında öğrencinin öznel düşünceleri ile şekillenmiş bir eleştiri mekanizmasının oluşmasıdır. Bu bağlamda hazırlanan çalışma da ilk olarak Feldman'ın pedagojik sanat eleştirisini yöntemi ve bu yöntemin içinde barındırdığı temel sınıflandırmaların açıklanmasına yer verilmiştir. Daha sonra araştırmada bu yönteme örneklem niteliği taşıyan Salvador Dalı'nın 'Spider of The Evening' isimli çalışması ve Salvador Dalı'nın kısa yaşam öyküsüne de yer verilmiştir.

Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisini Yöntemi ve bu modelin kademeleri

Necmettin Karabulut, Melih Karakuzu, Yavuz Konca'nın ortak yayınladıkları sanat eğitiminde pedagojik eleştirisini yöntemleri isimli çalışmalarında Feldman'ın araştırıcı sanat eleştirisini yöntemi üzerine "sanat eğitimcisi, öğrencilere bilgi aktarması yaparken betimler, analiz eder, yorumlar ve sanat eserinin değerini belirtir. Bu nedenle sanat eleştirisini, uygulamalı çalışmalar, estetik ve sanat tarihi sırasında kullanılmalıdır"(Karabulut vd., 2008, s.89) yorumunu yaparak Feldman'ın sözü geçen yönteminin genel

amacını belirtmişlerdir. Buna göre, Feldman'ın pedagojik sanat eleştirisi yöntemi dört basamaktan oluşur. Bu eleştiri yöntemine göre çalışma tanımlama, çözümlleme, yorumlama ve yargı basamaklarına göre ayrı ayrı değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılır.

Tanımlama / tasvir (description)

Feldman geliştirmiş olduğu Pedagojik sanat eleştirisi yönteminin içinde konumlandığı tüm aşamaları 1992 yılında yayınlanan "art criticism and reading: The journal of aesthetic education" isimli çalışmasında sırası ile açıklamıştır. Buna göre, bu yöntemin ilk kademesi olan tanımlama ya da tasvir(description) başlığını tanımlarken dikkat edilmesi gereken noktalara değinerek, bu bölümde yapıtın tamamen nicel özellikleri üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir. Tanımlama aşamasında yorum, kişisel düşünceler, sonuç ve yargı gibi öznel görüşlerden kaçınılması gerekmektedir(Feldman, 1992:487). Bununla birlikte Nihat Boydaş, 2007'de yayınlanan "sanat eleştirisine giriş" isimli kitabında Feldman'ın tanımlama kademesinde dikkat edilmesi gereken noktaların öğrenciye olan pozitif etkisi üzerinde durmuş, bu kademedeki noktaların öğrencinin sezgisel ve algısal süreçlerinin yavaşlamasına yardım ettiğine değinmiştir(Boydaş, 2007:12).

Sanat çalışmasında tanımlama, somut şeylerin gerçek özelliklerine göre uygun olarak belirtilmesi aşamasıdır. Pedagojik sanat eleştirinin bu ilk kademesinde eseri oluşturan örgenlerin, yani eserin genel yapısının listesi çıkartılır. Bu basamağın amacı, izleyiciyi eser ile olan etkileşiminde detayları iyi anlaması için bakış açısını detaycı bir yaklaşıma evirmektir. Bu yaklaşımın temel nedeni eserin tüm detaylarına hâkim olmadan izleyicinin önyargılı davranmasını engellemektir. Her tanımlama, eser hakkında somut olan bilgileri gerektirir. Eserin boyutları, türü, yapısal bilgileri vb. tanımlama aşamasında özellikle nesnel olunmasına dikkat edilmelidir.

Çözümleme/ analiz (analysis)

Pedagojik sanat eleştirisi yönteminin ikinci kademesi olan çözümlemeye ise; eleştiri konusu olan sanat yapıtının nicel özelliklerinden bağımsız olarak nitelik olarak özelliklerine yer verilmelidir(Feldman, 1992). Buna göre, bu kademedeki sanat yapıtı geçmişten günümüze gelen sanat kuram ve ilkelerine göre değerlendirilir. Bunlar: balance(denge), contrast(karşıtlık), emphasis(öne çıkarma/vurgu), harmony(uyum), variety(çeşitlilik), unity(birlik), gradation(derecelendirme/sınıflandırma), movement(hareket), rhytm(ritim), proportion(oran), depth(derinlik) ve kompozisyonudur. "History, Theory And Practice of Art Criticism in Art Education" isimli çalışmasında Jim Cromer, Feldman'ın bu evredeki bakış açısını "Feldman bu evredeki tartışmayı daha çok sanat eserinin yapısı ve kompozisyonu üzerinde yoğunlaştırmıştır"(Cromer, 990:44) şeklinde yorumlamıştır.

Yorumlama (interpretation)

Feldman'ın Pedagojik sanat eleştirisi modelinin bu evresinde bir nevi çıkarım yapmaya yönelik kişisel bir yol izlenmeye dikkat edilmelidir(Feldman, 1992). Sanat yapıtının anlamını, anlatmaya çalıştığı konu ve kavramları bulmaya yönelik olan bu aşama, öğrencinin ya da eleştiri yapan kişinin kişisel bilgi birikimi ile doğrudan alakalıdır. Bu açıdan bakıldığında çıkarım yapmaya dayalı bu aşamada tamamen öznel ve sübjektif bir bakış açısı egemendir. Bu bağlamda eser incelenirken, çalışmanın içerisine sanatçı tarafından dâhil edilen sembollerden ve bu sembollerin anlamlarının üzerinden de bir çıkarıma yönelik söz konusu olabilmelidir. Burada temel amaç görünenin ötesindeki görünmeyen anlamlara ulaşabilmektir (Kırıçoğlu, 2002). Daha önce de belirtildiği üzere tamamen kişisel görüş ve birikimlere

dayalı olan bu evre sanat eserini anlamlandırma açısından en önemli kademelerden biridir. Bu bağlamda incelenen eserin içeriğinden yola çıkılarak psikolojik durumu ya da ortamı belirtilmeye çalışılır. Bu aşama tamamen tahminler üzerine kurulmalıdır. Bu aşama sanat eseri eleştirisinin en zor basamağı olarak görülebilir. Bunun sebebi ise, yorumların tamamen özgün olması gerekliliğinden kaynaklanır.

Yargı (judgement)

Pedagojik sanat eleştirisi yönteminin son aşaması olan bu bölümde; tanımlama / tasvir (description), çözümleme/ analiz (analysis) ve yorumlama (interpretation) evrelerinden elde edilen tüm veriler kullanılır(Boydaş, 2007). Yargı(judgement) bölümünde öğrencinin Pedagojik sanat eleştirisinin diğer üç basamağında elde ettiği tüm verileri kullanarak eleştiri konusu olan sanat yapıtı hakkında kesin bir görüş sunması amaçlanır. Bu basamakta sanat eseri eleştirisinin içerisinde yer verilen diğer bilgiler ışığında elde edilen verilere dayalı sonuçlara yer verilir(Feldman, 1992). Bu bağlamda verilen bilgiler tamamen özgün ve kesin bilgiler olmalıdır. Sunulması beklenen görüşün yapısı, sanat yapıtının estetik kuramlardan birine ya da bir kaçına göre başarılı ya da başarısız olduğu yönündedir. Edmund Burke Feldman ve Don Woods'un birlikte yaptıkları 'Art Criticism and Reading. The Journal of Aesthetic Education' isimli çalışmalarında, pedagojik sanat eleştiri yönteminin için de yer alan yargı bölümünün eleştiriyi görsel metaforların ve bu metaforların birbiri ile ilişkilerini anlam bakımından daha ileriye götürdüğünü vurgular(Felman ve Woods, 1981). Nihat Boydaş ise 'sanat eleştirisine giriş' isimli çalışmasında, yargı bölümünde yanıtlanması gereken sorulardan örneklere yer vermiştir. Eleştiri konusu olan eserin güzel olup olmadığı, güzel ise neden güzel olduğu, eserin hangi estetik kurallar bağlamında estetik olduğu, eserin hangi sanat kuramına göre değerlendirildiği gibi soruların yanıtlarının bu bölümde cevaplanmasının gerekliliğine de vurgu yapmıştır(Boydaş, 2007). Bu açıdan bakıldığında bir sanat yapıtını değerlendirirken kullanılacak sanat kuramlarını duygusal etki kuramı, anlatımcı sanat kuramı, yansıtmacı sanat kuramı, biçimci sanat kuramı şeklinde sıralamak mümkündür. Kani Ülger'e göre "temel sanat kuramları sanatçı, sanat ürünü, sanat tüketicisi ve çevre olarak dört öğeden birine yönelir. Bu yönelime göre de, bir kuram daha çok öne çıkan öğeyi ele alır"(Ülger, 2015). Sanatçının gerçeği-gerçekliği taklit eden kimse olduğu savından yola çıkarak yansıtmacı sanat kuramını tanımlamak mümkün olacaktır. Sanat üretimini gerçekleştiren sanatçının gerçeğe sadık kalarak sanat yapıtını oluşturduğunu savunan sanat kuramı yansıtmacı sanat kuramıdır. Bununla birlikte anlatımcı sanat kuramı ise, gerçeklikten daha çok sanatçının sanat yapıtında anlatmak istediği konuya yönelik bir kuramdır. Bu kuram da önemli olan sanatçının sanat yapıtı üzerinden anlatmaya çalıştığı konu ve düşüncelerdir. Bir diğer sanat kuramı ise biçimci sanat kuramıdır. Adından da anlaşılacağı üzere bu kuram anlatıma, anlatılmak istenen konudan çok sanat yapıtının nicel özellikleri üzerinde durur. Dördüncü ve son sanat kuramı ise duygusal etki kuramıdır. Bu kuram sanat yapıtının muhatabı yani izleyicisi üzerindeki etkileri üzerinde durur. Sanat yapıtının izleyici üzerinde bıraktığı iyi ya da kötü etkiler bu kuramın konuları arasındadır. Nimet Keser 'sanat metodolojileri: sanat tarihi ve sanat eleştirisi' isimli çalışmasında, yargı aşamasını bir başka bakış açısı ile değerlendirmiştir. Keser'e göre, "teknik değerlendirmelerin de yer aldığı aşama, yapıt üzerinde uygulanmış tekniklerin özgünlüğü ve malzemeye olan yaklaşımın sanat yapıtına etkisini ifade etmek adına önem taşımaktadır" (Keser, 2018: 208).

Yöntem

Hazırlanan bu araştırma görsel sanatlar eğitimi için önemli görülen pedagojik sanat eleştirisi yöntemi ve bu yöntemin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülen örnek eser incelemesi üzerinde

yapılandırılmıştır. Çalışma bir durum çalışması niteliği taşımaktadır. Durum (örnek olay) çalışması bir sınıf, mahalle, bir örgüt gibi doğal çevre içinde gerçekleştirilir ve çalışmaya konu olan ortam veya olayların bütüncül bir yorumunu hedefler (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s.201). Örnek olay çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi (içeriği) içinde çalışan olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların keskin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984, s.23). Bu bağlam da hazırlanan araştırmaya örnek olan Salvador Dali'nin 'Spider of The Evening' adlı eseri, Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eseri Eleştirisi yöntemine göre değerlendirilecektir. Buna göre, araştırmanın kavramsal haritası Pedagojik sanat eleştirisi yönteminin açıklanması, Salvador Dali'nin kısa yaşam öyküsü ve araştırmanın örnekleme niteliği taşıyan 'Spider of The Evening' isimli çalışmanın Edmund Burke Feldman'ın Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemi'ne göre değerlendirilmesi ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Araştırma içerisinde yer verilen bulgular kısmında uygulanan yöntemle göre, sanat eserinin somut özelliklerine yer verilmesi gereken tanımlama ve çözümleme kısımları, araştırmanın tartışma kısmında ise, tamamen yazarın öznel düşüncelerine yer verilen yorumlama ve yargı bölümlerine yer verilecektir.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın konusu olan sanat eserinin somut olan özellikleri çerçevesinde nitelenmesini öngören Feldman'ın araştırmacı sanat eleştirisi modelinin 'tanımlama' ve 'çözümleme' bölümlerine yer verilecektir.

Görsel 1. Salvador Dali'nin çocukluğu
(<https://l24.im/vwZtx>, erişim: 01.06.2024)

Asıl ismi Salvador Domingo Felipe Jacinto Dalí i Domènech olan ama yaşamı boyunca Salvador Dali ismini kullanan sanatçı 11 Mayıs 1904 tarihinde İspanya'nın Katalonya bölgesindeki Figueres'te iki çocuklu bir ailenin tek erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir (Grzymkowski, 2014, s.141). Çocukluk yıllarından başlayarak hayatının sonuna kadar diğer insanlardan farklı düşünce yapısında olduğunu her kulvarda gösteren Salvador Dali'nin ilk resim sergisi 1919 yılında yaşadığı Figueres Belediye Tiyatrosunda açıldı. 1922 yılında Madrid'e taşınan Dali'nin bu dönemde yapmış olduğu resimlerinde dadaizmin ve kübizmin etkilerinin görüldüğü söylemek doğru bir yaklaşım olacaktır. 1926 yılında Paris'e giden ve burada Pablo Picasso ile tanışan Dali'nin bu dönem çalışmalarındaki Pablo Picasso etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

Görsel 2. Salvador Dali

(<https://l24.im/TFd8it> erişim: 31.05.2024)

Sanatta fütürizmi ve modernizmi savunan Dali, 1928 de "Sanat Karşıtı Katalan Manifesto" isminde bir manifesto yayınlayarak desteklediği akımlar olan fütürizm ve modernizmin kendi sanat anlayışı içerisinde ki yerini ortaya koymuştur. Bu bağlam da modernizmin getirdiği yeni düşünce akımlarıyla birlikte bilimde de meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek bu gelişmeleri çalışmalarının odak noktasında tutmuştur. Yaşamı boyunca 1500 den fazla çalışmaya imza atan Salvador Dali, 23 Ocak 1989 yılında doğduğu yer olan Figueres'te geçirdiği kalp krizi sonucu yaşamını yitirmiştir((Grzymkowski, 2014).

Çocukluğunda ailesinin onu o doğmadan önce ölen ağabeyinin yerine koymasını ile başlayan, yaşamı boyunca süren yaşadığı çeşitli travmalarının yansımaları yaptığı her çalışmasında da görülen Salvador Dali, zamanın akıp gitmesine, zamana hükmedememeye duyduğu dışavurumu çalışmalarında kullandığı eriyen saatler ya da erimiş insan figürleri ile anlatmaya çalışmıştır(Anadol, 2009).

'Spider of the evening' isimli eserin Pedagojik Sanat Eleştirisini Yöntemine göre değerlendirilmesi

Bu bölümde hazırlanan çalışmanın konusuna örneklem niteliği taşıyan 'Spider of the evening' isimli eserin Pedagojik Sanat Eleştirisini yöntemine göre değerlendirilmesine yer verilecektir.

Görsel 3. Salvador Dali, "Spider of The Evening", 40,5x50,8cm,Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1940.
(<https://124.im/rNKY>, erişim: 31.05.2024)

Tanımlama / Tasvir (Description)

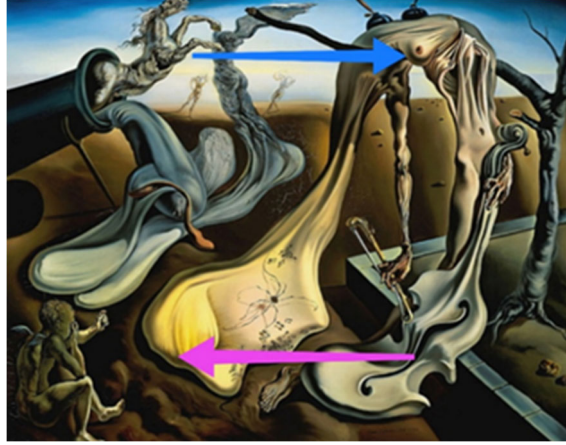
"Spider of The Evening" isimli çalışma 1940 yılında tuval üzerine yağlı boya olarak yapılmıştır. Çalışma 40.5x 50.8 cm ebatlarındadır. Tarihlendirilmeye bakıldığından 2. Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir dönem de yapıldığı gözden kaçırılmamalıdır.

Çözümleme/ Analiz (Analysis)

Çalışma da ilk dikkati çeken, izleyiciye göre sağ taraftan resmin üst ortasına doğru uzanan ağaç betimlemesidir. Burada bu ağaç betimlemesini özel kılan durum, dalının üzerinde asılı ve içi boş olarak tasvir edilmiş bir kadın vücudunun olmasıdır. Kadın vücudu viyolonselın yayını tutan sağ kol dışında tüm kemiklerden arındırılmış şekilde resmedilmiştir (görsel-4). Bununla birlikte çalışmada sol taraftan sağ tarafa doğru uzanmış bir top namlusu ve bu namlunun içinden resmin merkezine doğru yönelmiş at figürü görülmektedir(görsel-5).

Görsel 4. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

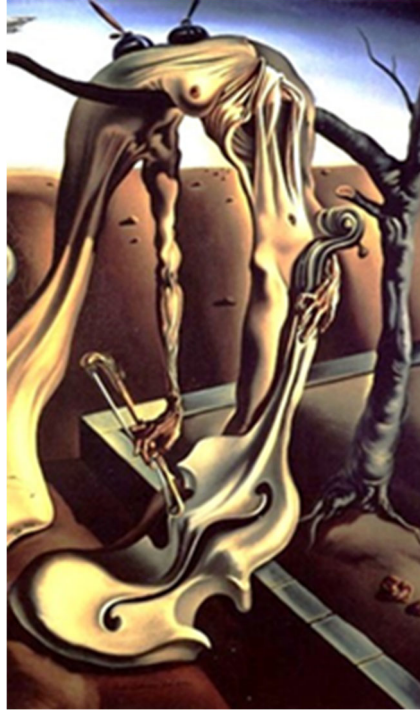

Görsel 5. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Resmin en gerisinde ufuk çizgisinin sol tarafında ki iki figür de çalışmaya dâhil edilmiştir(görsel-6). Çalışmanın sağ alt köşesinden çalışmanın yine merkez noktasına doğru sağ taraftaki ağaç gövdesini içine alacak şekilde konumlandırılan duvarın üzerine yine erimiş şekli ile dikkat çeken ve viyolonsel olduğu düşünülen çalgı aleti yerleştirilmiştir(görsel-7).

Görsel 6. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Görsel 7. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Çalışma da dikkat çeken diğer örgenler ise, resmin sol alt köşesine oturur şekilde resmedilmiş cinsiyeti tam anlaşılmayan bir melek figürü ve perspektif derinliği sağlayacak şekil de konumlandırılmış şaha kalkan at figürünün arkasında kalan başı olmayan melek figürüdür(görsel-8,9). Tüm bunlara ek olarak çalışmaya ismini veren örümcek figürü ise resmin merkezinde ve resim de yer verilen erimiş kadın figürünün yüzünün üzerinde gezinirken görünmektedir(görsel-10).

Görsel 8. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Görsel 9. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Çalışma da yer verilen resimsel öğelerin yanı sıra resmin renk ve ışık düzenine bakıldığında, genel olarak aydınlık kısımların ufuk çizgisinin üst kısmında resmedildiği görülmektedir. Resimdeki ışık kaynağı resmin sağ üst kısmından resme doğru etki etmektedir. Figürlerin hacimleri kimi zaman keskin ışık-gölge ayrımları ile verilirken, kimi zaman da ışığın doğal süreci içerisinde kendi kendine oluşturduğu gölgeler üzerinden verildiği görülmektedir.

Görsel 10. Salvador Dali, "Spider of The Evening", (Detay)

Sanat tarihçisi ve yazar Jean-Louis Gaillemine "Dali Büyük Paranoyak" isimli kitabında, Salvador Dali'nin "Spider of The Evening" isimli çalışmasını "umut zayıflamış bir görselliğin çöküşünü selamlıyor. Dünya savaşının toplarının kustuğu biçimler ayağa kalkmakta zorlanıyor. Sert ve yumuşağın diyalektiği, çağdaş sahne dekorlarının ikonografik derlemesiyle, bir geometrik yapı içinde keskinlikten uzak bir düzenle anlaşılabilir kılınıyor" (Gaillemine, 2005, s.113) şeklinde yorumluyor.

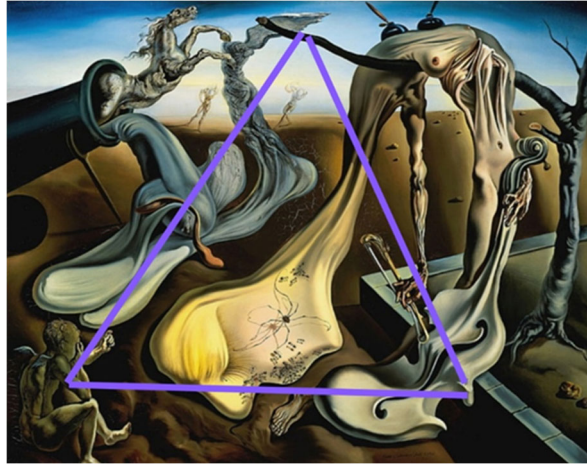
Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde de, araştırmacının öznel düşüncelerine olanak sağlayan, Feldman'ın *Pedagojik Sanat Eleştirisi Yönteminin* son basamakları olan “yorumlama” ve “yargı” kısımlarına yer verilerek, araştırmacının tartışma kısmı bu basamaklar üzerinden yapılmıştır.

Yorumlama (Interpretation)

Salvador Dali'nin “Spider of The Evening” isimli çalışmasına bakıldığında genel anlamda figürlerin yoğun olarak kullanıldığı bir kompozisyonun tercih edildiği görülmektedir. Çalışmanın doluluk boşluk oranı, leke düzeni, ışık gölge dağılımı, sıcak-soğuk renk düzeni gibi temel kompozisyon kuralları üzerinden değerlendirildiğinde ise, çalışmanın bu kurallar doğrultusunda tasarlanarak yapıldığı açıktır. Bununla birlikte çalışmanın kompozisyon olarak değerlendirilmesi göz önünde bulundurulduğunda resmin geneli içerisinde sol taraftaki oturan meleğin, duvar üzerinde konumlandırılmış enstrümanın duvar ile kesişim noktası be ayakta duran meleğin kanadının uç kısmının birleşimi ile oluşan altın üçgen kuralının kullanıldığı düşünülebilir(görsel-11).

Çalışma hareketli ve dinamik bir yapıdadır. İzleyici resim yüzeyinde gezinirken karmaşanın içindeki düzeni rahatlıkla fark edebilmektedir. Bu da çalışmanın öz dengesiyle alakalı bir durumdur.

Görsel 11. Salvador Dali, “Spider of The Evening”, (Detay)

Çalışma genel olarak ufuk çizgisi doğrultusunda yatay olarak ikiye bölündüğünde ufuk çizgisinin üzerinde kalan bölümün resmin yaklaşık dörtte bir oranında bölümü kapsayan mavi ve tonlarının yer aldığı gökyüzünü temsil eden bölüm ile ufuk çizgisinin altında kalan ve neredeyse monokrom sayılabilecek renk düzenlemeleriyle oluşturulmuş bölüm, resmin ağırlığı bakımından birbirini dengelemektedir. Ufuk çizgisinin alt kısmında kalan ve resmin büyük bölümünü kaplayan bölüm de kullanılan renklere bakıldığında sarı ve kahverenginin tonları ile sıradanlığı kırmak için kullanılan yine satya yakın griler görülmektedir. Çalışmanın ışığı genel anlamda resmin sağ üst tarafından verilerek çalışma oluşturulmuştur.

Bununla birlikte çalışma anlatım biçimi bakımından yorumlanmaya çalışıldığında; çağının en büyük dâhilerinden sayılan Salvador Dali'nin çalışmalarının temalarının yaşamı boyunca Onu etkileyen kişi ya da olaylara bir gönderme niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda hazırlanan çalışmaya konu olan “Spider of The Evening” tablosunun da resmedildiği dönem ile çok yakından ilintili olduğu yorumu

yapılabilir. 1940 yılında resmedilmiş olan bu resim de 2. Dünya savaşının etkilerini gözler önüne seren bir anlatım biçimi benimsemiştir. Çalıma içerisine dâhil edilmiş ve savaşın temsili olarak yorumlanabilecek "top namlusunun" içinde özgürlüğü simgelediği düşünülen şaha kalkmış atın resmin merkezine doğru yöneldiği görülmektedir. Yok olan umutların, eriyip giden yaşamların temsillerine sıklıkla rastlanılan resimde, tüm bunlara karşın yine de umudu temsil eden küçük bir meleşin çalışmanın sol alt kısmına eklendiği dikkatten kaçmamaktadır. Çalışmalarında bilimi, psikolojinin kuramlarını, sosyolojik olayları ve içsel saplantılarını resmeden Dalı için bu resim, o dönemde dünyanın ve kendinin yaşadığı buhranın belgesi niteliği olarak düşünülebilir.

Yargı (Judgement)

Salvador Dalı'nın "Spider of The Evening" isimli çalışması tamamen bir dönem çalışması niteliği taşımakta olup Dalı'nın önemli çalışmaları içerisinde yer almaktadır. Yapıldığı dönem de devam eden ikinci Dünya Savaşı'nın etkilerini net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Çalışmada ki anlatım biçimi metaforlar üzerinden oluşturulmuş simgelere dayalı bir anlatımdır. Çalışma da yer verilen simgeler kendi özgün anlamlarının dışında metaforik anlamlar taşımaktadır. Bu bakımdan "Spider of The Evening" isimli çalışmanın Pedagojik sanat eleştiri yönteminin son kısmı olan yargı kısmında hangi sanat kuramı ya da kuramlarına uyup uymadığı önem taşımaktadır.

Çalışmaya konu olan sanat yapıtı yansıtmacı sanat kuramına göre değerlendirildiğinde, resim içerisinde kullanılan metaforik anlatımlar bakımından yansıtmacı sanat kuramı kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Bununla birlikte çalışma içerisinde kullanılan dışavurumcu sanat anlayışı bakımında da anlatımcı sanat kuramına uygun bir ölçekte değerlendirilebilir. Buna rağmen hazırlanan çalışmaya örneklem niteliği taşıyan sanat yapıtı, biçim bakımından değerlendirildiğinde ise biçimci sanat kuramına uygun değildir. Bu yargının sebebi ise, biçimci sanat kuramının temel özelliği olan biçime yönelik anlatımın diğer anlatım türlerine göre daha düşük ölçekte olduğunun görülmesidir. Bu sebepten çalışma biçimci sanat kuramına uygun görülmemektedir. Çalışma, insanın bilişsel mekanizması içerisinde de bir sanat yapıtını değerlendirmesini öngören duygusal sanat kuramı bakımından değerlendirildiğinde ise, duygusal sanat kuramına göre uygundur. Şöyle ki, çalışma 1940 yılında yapılmış ve yapıldığı bu tarihte 2. Dünya Savaşı'nın kötü sonuçları açığa çıkmaya başlamıştır. Bu bağlam da düşünüldüğünde çalışma bir dönemi anlatır. Hazırlanan bu çalışmaya örneklem niteliği taşıyan Salvador Dalı'nın "Spider of The Evening" isimli çalışması, 2. Dünya Savaşı'nın kötü sonuçlarına karşı sanatçının bir duruşu niteliğindedir.

Sonuç

Sanat tarihine bakıldığında sanatın temel güdüsünün aslında birileri tarafından anlaşılacak olduğu savı ortaya atılabilir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde sanat yapıtları da kullandıkları sanat aracı üzerinden anlaşılmayı beklemektedirler. Sanat yapıtı hiçbir zaman oluşturulduğu zamandan kopuk olmamış, aksine zamanın ötesinde bir süreçte değerlendirilmeyi amaç edinmiştir. Bu açıdan bakıldığında Salvador Dalı bu amaca hizmet eden önemli sanatçılar arasında yer almaktadır. Sanat tarihi içerisinde yapmış olduğu çalışmalar ile önemli bir yere sahip olan Salvador Dalı, gerek yaşam öyküsü gerek sıra dışı kişiliği, gerekse de kendine özgü gerçeküstücü resim anlayışı ile daima kendinden söz ettirmiştir. Bu bağlamda yapmış olduğu her çalışma görünenden öte görünmeyen yönleri ile irdelenmelidir. Bu yaklaşıma en uygun düşen değerlendirme biçimi de Edmund Burke Feldman'ın "pedagojik sanat eleştirisi yöntemidir. Görsel sanatlar öğretiminde önemli yeri olan bu yöntemin öğrencinin mesleki alanda gelişiminin yanında, bilişsel olarak gelişiminde de önemli katkılarının olacağı

düşünülmektedir. Bununla birlikte çalışmada, pedagojik sanat eleştiri yöntemine örneklem niteliğinde yer verilen Salvador Dali'nin "Spider of The Evening" isimli çalışması, yöntemin alt kademelerine göre değerlendirilerek yargı kısmında belirtilen özelliklerden dolayı yansıtmacı sanat kuramına, anlatımcı sanat kuramına ve duygusal sanat kuramına uygun iken biçimci sanat kuramına uymamaktadır.

Bununla birlikte "Spider of The Evening" isimli çalışma, Salvador Dali'nin semboller üzerinden oluşturduğu kendine özgü metaforik anlatım biçiminin en özel örnekleri arasındadır. Resimde yer verdiği figürlerin birbiri ile olan ilişkisi anlam bakımından değerlendirildiğinde, resimsel dilin ötesinde felsefi ve sosyolojik bir dil bütünlüğü barındırmaktadır.

Kaynakça

- Akay, A. (2005). Sanatın Durumları. Bağlam Yayınları.
- Anadol, Ç. (2009). İstanbul'da Bir Sürrealist Salvador Dali. Sakıp Sabancı Üniversitesi.
- Arslan, M., Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi, Milli Eğitim, 35, 100-108.
- Azbay, A. (2022). Tekinsizlik Ve Bilinçdışı Kavramları Bağlamında Hans Bellmer, Max Ernst, Rene Magritte'nin Yapıtlarının Araştırmacı Sanat Eleştirisi Yöntemi İle İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Barrett, T. (2012). Sanatı Eleştirmek Günceli Anlamak, (Çev. G.Metin). Hayalperest Yayınevi.
- Boydaş, N. (2003). Sanat Eğitiminde Eleştiri ve Bir Eleştiri Denemesi, XII. Eğitim Bilimleri Kongresi, Gazi Üniversitesi, 16-18 Ekim, Antalya
- Boydaş, N. (2007). Sanat Eleştirisine Giriş. Gündüz Yayınevi.
- Berger, J. (2009).Görme Biçimleri. Metis Yayınları
- Cromer, J. (1990). History, Theory And Practice of Art Criticism in Art Education. Reston V.: National Art Education Association.
- Çakın, U. T. ve Çakın, Ç. (2008). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi: Resim, Heykel, Mimarlık, Tasarım, Arkeoloji, Fotoğraf (Vol. 3). Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Daşdağ, E. (2010).Sanat Eleştirisine Bir Örnek: Üçüncü Mevki Vagon, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 33, 378-386.
- Erinç, S. (1995). Resim Eleştirisi Üzerine. Hill Yayınları
- Erişti, S. (2016).Görsel Araştırma Yöntemleri Teori, Uygulama ve Örnek. Ankara: Pegem Akademi.
- Ersoy, A. (2010). Sanat Eleştirisi. Artes yayınları
- Farthing, S. (2012). Sanatın Tüm Öyküsü (Çev: G. Aldoğan), Hayalperest Yayınevi.
- Feldman, E., Woods, D. (1981). Art Criticism and Reading. The Journal of Aesthetic Education,15, 75-95.
- Feldman, Edmund Burke (1992). Varieties of Visual Experience, Fourth Edition, 4th end, New York: Harry N. Abrams, Inc.
- Gaillemin, J. (2005). Dali Büyük Paranoyak, (Çev. O. Türkay). Yapı Kredi Yayınları.
- Grzymkowski, E. (2014). Sanat 101 Leonardo da Vinci'den Andy Warhol'a Sanat Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey, (Çev. O. Düz). Ses Yayınları.
- Kagan, S. (1993). Estetik ve Sanat Dersleri. İmge Kitabevi.
- Kandinsky, W. (2001). Sanatta Ruhsallık Üzerine,(Çev. G. Ekinci). Altıkkırbeş Yayınları.
- Karabulut, N., Karakuzu, M., Konca, Y. (2008). Sanat Eğitiminde Pedagojik Eleştiri Yöntemleri. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 21, 87-111.
- Keser, N. (2018). Sanat Metodolojileri: Sanat Tarihi ve Sanat Eleştirisi, Ütopya Yayınları.
- Kırıoğlu, O. (2002). Sanatta Eğitim: Görmek, Öğrenmek, Yaratmak, Pegem Yayınları.
- Lenoir, B. (2003) .Sanat Yapıtı, (Çev. A. Derman). YKY.
- Moran, B. (1999). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İletişim Yayınları.
- Özdemirci, A. ve Saruhan, Ş. C. (2020). Bilim Felsefe ve Metodoloji. Beta Kitap.
- Ülger, K. (2015). Sanat Eğitiminin Düşünme Becerileri Üzerine Etkisi, Milli Eğitim Dergisi, Cilt 45, Sayı 206, Sayfa135-147.
- Yücel, T. (2007). Eleştiri Kuramları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

26. K.I.-Literacy von Studierenden im Grundstudium¹**Ebru ÜSTÜN² & Bilal ÜSTÜN³ & Fatih KARATAŞ⁴**

APA: Üstün, E. & Üstün, B. & Karataş, F. (2024). K.I.-Literacy von Studierenden im Grundstudium. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 404-415. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980839>

Abstract

In dieser Studie soll herausgefunden werden, ob sich die Kenntnisse von Studenten im Bereich der künstlichen Intelligenz je nach den verschiedenen Variablen unterscheiden. Für die Studie wurde das Befragungsmodell, eine der quantitativen Forschungsmethoden, verwendet. Die Grundgesamtheit der Studie besteht aus Studierenden, die an türkischen Universitäten studieren. Die Stichprobengruppe besteht aus Studierenden an einer staatlichen Universität in der Region Zentralanatolien. Von den Teilnehmenden an der Studie waren 71,6 % weiblich und 28,4 % männlich. 27,1 % der Teilnehmenden befinden sich im ersten Studienjahr, 25,5 % im zweiten Studienjahr, 24,5 % im dritten Studienjahr und 22,9 % im vierten Studienjahr. Von den Teilnehmenden setzen 32,9 % ihre Ausbildung an der Fakultät für Erziehungswissenschaften, 35,5 % an der Fakultät für Tourismus und 31,6 % an der naturwissenschaftlich- philosophischen Fakultät fort. Die in der Studie verwendeten Daten wurden mit der von Wang et al. (2023) entwickelten und von Polatgil und Güler (2023) ins Türkische angepassten „Artificial Intelligence Literacy Scale (AILS)“ und dem von den Forschern erstellten "Fragebogen für persönliche Angaben (FPA)“ erhoben. Für die Datenanalyse wurde das IBM SPSS 24.0-Paketprogramm verwendet. Bei der Datenanalyse wurden Häufigkeit (f), einseitige Varianzanalyse (ANOVA) und t-Test-Berechnungen verwendet. Die Auswertung der normalverteilten Daten wurde mit dem t-Test bei gepaarten Gruppen und der einseitigen Varianzanalyse (ANOVA) bei Gruppen mit mehr als zwei Personen durchgeführt. Als Ergebnis der einseitigen Varianzanalyse (ANOVA) wurde der Tukey-Test, einer der Post-Hoc-Tests, durchgeführt,

- ¹ **Erklärung (These/Papier):** Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie wissenschaftliche und ethische Grundsätze beachtet wurden und alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis angegeben sind.
Interessenkonflikt: Es wurde kein Interessenkonflikt erklärt.
Finanzierung: Es wurden keine externen Mittel zur Unterstützung dieser Forschung verwendet.
Urheberrecht & Lizenz: Die Autoren besitzen das Urheberrecht an ihrer in der Zeitschrift veröffentlichten Arbeit und ihre Arbeit wird unter der CC BY-NC 4.0-Lizenz veröffentlicht.
Ethische Erklärung: Die ethische Genehmigung wurde von der Ethikkommission für wissenschaftliche Forschung und Veröffentlichungen des Rektorats der Nevşehir Hacı Bektaş Veli Universität am 30.05.2024 mit der Entscheidungsnummer 2024.06.127 erteilt.
Quelle: Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie die wissenschaftlichen und ethischen Grundsätze eingehalten wurden und alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis aufgeführt sind.
Ähnlichkeitsbericht: Eingegangen - Turnitin, Rate: 11
Ethik-Beschwerde: editor@rumelide.com
Artikel-Typ: Forschungsartikel, **Datum der Artikelanmeldung:** 03.07.2024-**Annahmedatum:** 20.10.2024-**Veröffentlichungsdatum:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980839>
Peer-Review: Zwei externe Gutachter / Double Blind
- ² Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Lect. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, School of Foreign Languages (Nevşehir, Türkiye), **eposta:** ebruustun@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8820-8129>, **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** [0000 0004 0386 1930](https://isni.org/0000-0004-0386-1930), **Crossref Funder ID:** [100019891](https://www.crossref.org/funder/100019891)
- ³ Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Alman Dili Eğitimi ABD / Assoc. Prof. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Department of German Language Teaching (Nevşehir, Türkiye) **eposta:** bustun@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9490-3109>, **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** [0000 0004 0386 1930](https://isni.org/0000-0004-0386-1930), **Crossref Funder ID:** [100019891](https://www.crossref.org/funder/100019891)
- ⁴ Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Lect. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, School of Foreign Languages (Nevşehir, Türkiye), **eposta:** fatih.karatas@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9633-2939>, **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** [0000 0004 0386 1930](https://isni.org/0000-0004-0386-1930), **Crossref Funder ID:** [100019891](https://www.crossref.org/funder/100019891)

um festzustellen, aus welchen Gruppen der Unterschied stammte. Die Ergebnisse der Untersuchung zeigen, dass sich die Kompetenzen der Teilnehmenden im Bereich der künstlichen Intelligenz in allen vier Dimensionen je nach Klassenstufe und Fakultät nicht signifikant unterscheiden; die Kompetenzen der weiblichen Teilnehmenden im Bereich künstliche Intelligenz sind in der ethischen Dimension höher als die der männlichen Teilnehmenden.

Schlüsselwörter: Künstliche Intelligenz, Künstliche Intelligenz-Literacy, Technik

Lisans Öğrencilerinin Yapay Zekâ Okuryazarlıkları⁵

Öz

Bu çalışmada lisans öğrencilerinin yapay zekâ okuryazarlıklarının çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Türk Üniversitelerinde lisans eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise, İç Anadolu Bölgesinde eğitim veren bir devlet üniversitesinde eğitim alan lisans öğrencileridir. Araştırmada yer alan katılımcıların %71,6'sı kadın, %28,4'ü erkektir. Katılımcıların %27,1'i birinci sınıfta, %25,5'i ikinci sınıfta, %24,5'i üçüncü sınıfta ve %22,9'u ise dördüncü sınıfta eğitim almaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların %32,9'u Eğitim Fakültesinde, %35,5'i Turizm Fakültesinde ve %31,6'sı da Fen Edebiyat Fakültesinde eğitimlerini sürdürmektedirler. Araştırmada kullanılan veriler Wang ve arkadaşları (2023) tarafından geliştirilen ve Polatgil ve Güler (2023) tarafından Türkçeye uyarlanan "Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği (YAPZEKO)" ve araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu (KBF)" ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde IBM SPSS 24.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizi sürecinde frekans (f), tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve t-testi hesaplamalarına yer verilmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin değerlendirilmesi ikili gruplarda t-testi, ikiden fazla gruplarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile yapılmıştır. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, anlamlı farklılık tespit edilen veriler için farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için Post-Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların yapay zekâ okuryazarlıklarının dört boyutta da sınıf düzeylerine ve eğitim aldıkları fakültele göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; kadın katılımcıların etik boyutta yapay zekâ okuryazarlıklarının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yapay zekâ, yapay zekâ okuryazarlığı, teknoloji

⁵ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulunca 30.05.2024 tarihinde 2024.06.127 karar sayılı etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 11

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980839>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

A.I. Literacy Among Undergraduate Students⁶

Abstract

This study aims to find out whether the knowledge of students in the field of artificial intelligence differs according to the different variables. The survey model, one of the quantitative research methods, was used for the study. The population of the study consists of students studying at Turkish universities. The sample group consists of students at a state university in the Central Anatolia region. 71.6% of the participants in the study were female and 28.4% were male. 27.1 % of participants are in their first year of study, 25.5 % in their second year, 24.5 % in their third year and 22.9 % in their fourth year. Of the participants, 32.9 % are continuing their studies at the Faculty of Education, 35.5 % at the Faculty of Tourism and 31.6 % at the Faculty of Science and Philosophy. The data used in the study were collected using the “Artificial Intelligence Literacy Scale (AILS)” developed by Wang et al. (2023) and adapted into Turkish by Polatgil and Güler (2023) and the “Questionnaire for Personal Information (FPA)” created by the researchers. The IBM SPSS 24.0 package program was used for the data analysis. Frequency (f), one-way analysis of variance (ANOVA) and t-test calculations were used to analyze the data. The analysis of the normally distributed data was performed using the t-test for paired groups and the one-way analysis of variance (ANOVA) for groups with more than two persons. As a result of the one-way analysis of variance (ANOVA), the Tukey test, one of the post-hoc tests, was performed to determine from which groups the difference originated. The results of the study show that the participants' competencies in the field of artificial intelligence do not differ significantly in all four dimensions depending on grade level and faculty; the competencies of female participants in the field of artificial intelligence are higher in the ethical dimension than those of male participants.

Keywords: Artificial intelligence, artificial intelligence literacy, technology

⁶ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Statement: Ethical permission was granted by the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Rectorate on 30.05.2024 with decision number 2024.06.127.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 11

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980839>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Einführung

Künstliche Intelligenz hat die in den letzten Jahren stark an Popularität gewonnen, sodass sie auch von Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern verfolgt und aus verschiedenen Perspektiven bewertet wird. In der gegenwärtigen Literatur finden sich zahlreiche Definitionen von künstlicher Intelligenz. Nach Nabiyev (2012) ist künstliche Intelligenz ein intelligentes Programm, das komplexe Probleme und Fragestellungen lösen kann, wobei es nicht nur vorgegebene Probleme löst, sondern auch spontan eine neue Situation schafft und darauf reagiert. Die fortgeschrittene Problemlösungsfähigkeit dieser Programme basiert auf analytischen Modellen, die Vorhersagen, Regeln, Antworten, Empfehlungen oder ähnliche Ergebnisse liefern (Janiesch et al., 2021). In ihrer einfachsten Form ist künstliche Intelligenz die Verwendung von mathematischen Algorithmen zur Ausführung von Aufgaben, die menschliche Intelligenz erfordern (de Saint Laurent, 2018). Künstliche Intelligenz ist ein künstliches Betriebssystem, von dem erwartet wird, dass es Verhaltensweisen zeigt, die der menschlichen Intelligenz eigen sind, wie z. B. Erkennen, Wahrnehmen, Analysieren, Gruppieren, Auswählen, Reagieren, Lernen, Nachahmen, Trainieren, Denken, Argumentieren, Problemlösen, Kommunizieren, Entscheiden und Helfen (Atilla, 2022). Mit anderen Worten: Künstliche Intelligenz umfasst Systeme, die bestimmte Aufgaben lernen und logische Schlüsse über unsere Welt ziehen können, die menschliche Sprache verstehen und fast alles tun können, was die menschliche Intelligenz kann (Holzinger et al., 2019). Bei diesen Systemen handelt es sich um Programme oder Maschinen, die die menschliche Intelligenz bei der Ausführung von Aufgaben imitieren und sich mit den von ihnen gesammelten Informationen schrittweise verbessern können (Uzun, 2020). Elmas (2021) hingegen definiert das Konzept der künstlichen Intelligenz als die Fähigkeit, menschliche mentale Prozesse wie Entscheidungsfindung, Schlussfolgerung, Verallgemeinerung, Lernen und Nutzung von Erfahrungen mit Hilfe von Computersoftware durchzuführen. Diese Technologie wird inzwischen in allen Lebensbereichen eingesetzt und deckt viele Bereiche ab, z. B. Problemlösung, Verarbeitung natürlicher Sprache, maschinelles Lernen, die der menschlichen Intelligenz gleichwertig oder überlegen ist und in allen Lebensbereichen eingesetzt wird (Siau & Wang, 2020). Künstliche Intelligenz, die auch als maschinelles Lernen bezeichnet wird, ist definiert als die Fähigkeit von Maschinen, ihre Leistung selbständig und ohne die Hilfe von Menschen zu verbessern, um die ihnen gestellten Aufgaben zu bewältigen (Blumenthal, 2017). Es ist nur natürlich, dass eine so hoch entwickelte Technologie von Lehrkräften und Studierenden im Bildungsbereich genutzt und verinnerlicht wird. Die Anwendungsbereiche von Technologien der künstlichen Intelligenz im Bildungsbereich sind sehr vielfältig, wie z. B. die Unterstützung des Fremdsprachenlernens von Lernenden, der Einsatz in der Bildung von Menschen mit besonderen Bedürfnissen, die Verwendung im Fernunterricht und die Erstellung eines personalisierten Bildungsplans in Übereinstimmung mit den Lernstilen der Lernenden (Korucu & Biçer, 2020). Die Nutzung von künstlicher Intelligenz in der Bildung hat viele positive Auswirkungen. Zum Beispiel kann künstliche Intelligenz positive Auswirkungen haben, indem sie die Erfahrungen der Lernenden in Bezug auf Bildung und Ausbildung positiv verändert und ihre kognitive Belastung minimiert (Popenici & Kerr, 2017). Natürlich wird es auch Lehrkräfte und Lernende geben, die diese neue Technologie missbrauchen und ihre negativen Aspekte nutzen. Das macht künstliche Intelligenz in der Bildung jedoch nicht unwichtig und unnötig. Mit dem Einsatz von künstlicher Intelligenz in der Bildung hat sich die Qualität der Bildung durch die Möglichkeiten der Leistungsverfolgung, der Vorbereitung persönlicher Kursinhalte oder der Festlegung des Lehrmodells erhöht (Karaca & Telli, 2019). Künstliche Intelligenz kann in vielen Bereichen als Hilfsmittel eingesetzt werden, z. B. bei der Aufstellung des Haushaltsplans, bei der Erfassung der Anwesenheit von Lernenden, bei der Aufzeichnung von Kursen und bei der Verwaltung, was die Arbeit von Bildungsverwaltern und Lehrkräften erleichtern wird, indem es für Gleichheit im Bildungsumfeld sorgt und eine qualitativ

hochwertige und integrative Bildungschance bietet (İşler & Kılıç, 2021). Hangül und Üzel (2010) argumentieren, dass diese Technologien das Lernen nachhaltig gestalten werden, indem sie die Motivation der Lernenden für den Unterricht erhöhen und das Lernen schneller vonstattengehen wird. Hier können die Rolle und die Arbeitskraft des Lehrenden diskutiert werden. Infolge des weit verbreiteten Einsatzes von Programmen der künstlichen Intelligenz kann der Einfluss des Lehrenden auf den Unterricht ab- oder zunehmen. Chassignol et al. (2018) argumentieren, dass die Arbeit der Lehrkraft dank künstlicher Intelligenz einfacher geworden ist und sie eine effektivere Rolle im Unterricht hat. In der Literatur finden sich jedoch keine Studien und Statistiken darüber, inwieweit die Lehrkräfte von künstlicher Intelligenz in ihrem Unterricht profitieren. Es muss jedoch zugegeben werden, dass der Einsatz von künstlicher Intelligenz im Bildungsbereich recht neu und im Vergleich zu anderen Bereichen begrenzt ist (Kılıç & İşler, 2021). Technologie und künstliche Intelligenz können bei dieser Einschränkung wirksam sein. Literacy umfasst viele Fähigkeiten wie Lesen und Verstehen, Interpretieren und Teilhabe an der Gesellschaft durch den Erwerb von intellektuellen Fähigkeiten (Sur, 2012). Das Konzept der Technologiekompetenz umfasst die Fähigkeit, Technologie zu nutzen und die Probleme zu verstehen, die sich aus dem Einsatz von Technologie ergeben (Bessac, 2002). Eine weitere Situation, die mit dem Konzept der Technologiekompetenz verbunden ist, ist die Fähigkeit des Einzelnen, Technologie zu verwalten und zu bewerten (Dugger, 2001; Hansen, 2003). Kompetenz im Bereich der künstlichen Intelligenz bedeutet, dass man in der Lage ist, Systeme der künstlichen Intelligenz kritisch zu bewerten, einschließlich ihrer Genauigkeit, Verzerrungen, ethischen Implikationen und potenziellen Auswirkungen auf den Einzelnen und die Gesellschaft (Kong et al., 2023). Andererseits bedeutet KI-„Literacy“ auch, dass man in der Lage ist, die Fähigkeiten und Grenzen der KI-Technologie zu verstehen und zu begreifen, wie sie zur Lösung von Problemen in der realen Welt eingesetzt werden kann (Kong et al., 2022). In dieser Studie soll herausgefunden werden, ob sich die KI-„Literacy“ von Studierenden in Abhängigkeit von verschiedenen Variablen unterscheidet. Zu diesem Zweck werden Antworten auf die folgenden Forschungsfragen gesucht:

- Unterscheidet sich die K.I.-Literacy von Studierenden nach Geschlecht?
- Unterscheiden sich die K.I.-Literacy der Studierenden je nach Studienjahr?
- Unterscheiden sich die K.I.-Literacy der Studierenden je nach Fakultät?

Methodik

Forschungsmodell

In dieser Studie, die darauf abzielt, herauszufinden, ob sich die K.I.-Literacy von Studierenden in Abhängigkeit von verschiedenen Variablen unterscheidet, wurde das Befragungsmodell, eine der quantitativen Forschungsmethoden, verwendet. Quantitative Forschungen sind Forschungen, die auf der Messung von Ereignissen und Phänomenen als externer Beobachter, auf der Grundlage von Beobachtungs- und Experimentiertechniken und unter Verwendung von Datenerfassungstechniken durchgeführt werden (Tutar & Erdem, 2020). Das Befragungsmodell ist ein Forschungsansatz, der darauf abzielt, die vergangene und aktuelle Situation so zu beschreiben, wie sie ist. Das Befragungsmodell wird an einer Grundgesamtheit durchgeführt, die aus einer großen Anzahl von Elementen besteht, an der gesamten Grundgesamtheit oder an einer daraus zu entnehmenden Stichprobe oder Gruppe, um ein allgemeines Urteil über die Grundgesamtheit zu fällen (Karasar, 2016).

Stichprobe

Die Grundgesamtheit der Studie besteht aus Studierenden, die an türkischen Universitäten studieren. Die Stichprobengruppe besteht aus Studierenden, die an einer staatlichen Universität in der Region Zentralanatolien studieren. In der Phase der Stichprobenbildung wurden die Teilnehmenden über das Forschungsthema informiert, die Stichprobengruppe wurde aus den freiwilligen Teilnehmenden gebildet und sie wurden nach dem Zufallsprinzip ausgewählt. Insgesamt nahmen 310 Studierende an der Studie teil. Die Häufigkeitsverteilungen der Stichprobe sind in Tabelle 1 aufgeführt.

Tabelle 1 Frequenztafel der Stichprobengruppe

Variablen	N	P (%)
Weiblich	222	71,6
Männlich	88	28,4
1. Lehrjahr	84	27,1
2. Lehrjahr	79	25,5
3. Lehrjahr	76	24,5
4. Lehrjahr	71	22,9
Fakultät für Erziehungswissenschaften	102	32,9
Fakultät für Tourismus	110	35,5
Philosophische Fakultät	98	31,6

Aus Tabelle 1 geht hervor, dass 71,6 % der Teilnehmenden an der Studie weiblich und 28,4 % männlich sind. 27,1% der Teilnehmenden sind im ersten Studienjahr, 25,5% im zweiten Studienjahr, 24,5% im dritten Studienjahr und 22,9% im vierten Studienjahr. Von den Studierenden, die an der Studie teilgenommen haben, studieren 32,9 % an der Fakultät für Erziehungswissenschaften, 35,5 % an der Fakultät für Tourismus und 31,6 % an der philosophischen Fakultät.

Datenerhebungsinstrumente & Datenerhebung

Die in der Studie verwendeten Daten wurden mit der von Wang et al. (2023) entwickelten und von Polatgil und Güler (2023) ins Türkische adaptierten „Artificial Intelligence Literacy Scale (AILS)“ und dem von den Forschern erstellten „Fragebogen für persönliche Angaben (FPA)“ erhoben.

In der Artificial Intelligence Literacy Scale wurden den Teilnehmenden Fragen gestellt, die aus 12 Items bestehen. Die Skala besteht aus vier Dimensionen. Diese Dimensionen werden als „Bewusstsein(AQ) (Q1, Q2, Q3)“, „Nutzung (UD) (Q4, Q5, Q6)“, „Bewertung (ED) (Q7, Q8, Q9)“ und „Ethische Dimension (EB) (Q10, Q11, Q12)“ bezeichnet. Neun der Items der Skala wurden in einer geraden Form und drei (S2, S5, S11) in einer umgekehrten Form erstellt. Die Cronbach Alpha (α)-Werte der Artificial Intelligence Literacy Scale und ihrer Dimensionen wurden von den Forschern, die die Skala ins Türkische adaptierten, mit ,939; ,946; ,989; ,988 bzw. ,862 berechnet. Die in dieser Studie berechneten Cronbach Alpha (α)-Werte sind in Tabelle 2 aufgeführt. Die Skala wurde in einem 5-Punkte-Likert-System erstellt und als (1) stimme überhaupt nicht zu, (2) stimme nicht zu, (3) bin unentschieden, (4) stimme zu und (5) stimme voll und ganz zu bewertet.

In dem Formular zu persönlichen Angaben wurden den Teilnehmenden Fragen zu ihrem Geschlecht,

ihrer Klassenstufe und ihrer Fakultät gestellt.

Tabelle 2 Cronbach Alpha (α)-Werte der Skala und der Dimensionen

Dimension	Cronbach Alpha (α)
Bewusstsein	,720
Nutzung	,877
Bewertung	,729
Ethische Dimension	,777
Allgemein	,707

Datenanalyse

Für die Datenanalyse wurde das Programm IBM SPSS 24.0 verwendet. Bei der Datenanalyse wurden Frequenz- (f), Einweg-Varianzanalyse (ANOVA) und t-Test-Berechnungen durchgeführt. Die Auswertung der normalverteilten Daten wurde mit dem t-Test bei gepaarten Gruppen und der einseitigen Varianzanalyse (ANOVA) bei Gruppen mit mehr als zwei Personen durchgeführt. Als Ergebnis der einseitigen Varianzanalyse (ANOVA) wurde der Tukey-Test, einer der Post-Hoc-Tests, durchgeführt, um für die Daten, bei denen ein signifikanter Unterschied festgestellt wurde, zu bestimmen, aus welchen Gruppen der Unterschied stammt. Das Signifikanzniveau wurde mit $p < .05$ angenommen.

Befunde

Die Statistiken für die erste Forschungsfrage (Unterscheidet sich die K.I.-Literacy von Studierenden nach Geschlecht?) sind in Tabelle 3 dargestellt.

Tabelle 3 Statistiken zur ersten Forschungsfrage

Dimension	Geschlecht	N	Mean (X)	Std. Dev.	p*
Bewusstsein	Weiblich	222	3,71	,616	,000
	Männlich	88	3,94	,915	
Nutzung	Weiblich	222	3,59	,847	,430
	Männlich	88	3,88	,923	
Bewertung	Weiblich	222	3,75	,650	,003
	Männlich	88	3,86	,896	
Ethik	Weiblich	222	3,91	,707	,010
	Männlich	88	3,71	,919	

* $p < .05$

Tabelle 3 zeigt, dass sich die Kompetenzen der Teilnehmer im Bereich der künstlichen Intelligenz je nach Geschlecht nur in der Dimension Nutzung nicht signifikant unterscheiden, während sie in den anderen Dimensionen signifikant sind. Die Kompetenzen der Teilnehmer in Bezug auf künstliche Intelligenz sind bei den Dimensionen Bewusstsein und Bewertung höher als bei den Teilnehmerinnen. In Bezug auf die ethische Dimension wurde festgestellt, dass die Kompetenz der Teilnehmerinnen in Bezug auf künstliche Intelligenz höher ist.

Die Statistiken für die zweite Forschungsfrage (Unterscheiden sich die K.I.-Literacy der Studierenden je nach Studienjahr?) sind in Tabelle 4 dargestellt.

Tabelle 4 Statistiken zur zweiten Forschungsfrage

Dimension	Lehrjahr	N	Mean (X)	Std. Dev.	p*
Bewusstsein	1. Lehrjahr	84	3,77	,713	,685
	2. Lehrjahr	79	3,70	,733	
	3. Lehrjahr	76	3,79	,673	
	4. Lehrjahr	71	3,84	,768	
Nutzung	1. Lehrjahr	84	3,55	,934	,258
	2. Lehrjahr	79	3,60	,954	
	3. Lehrjahr	76	3,78	,664	
	4. Lehrjahr	71	3,77	,913	
Bewertung	1. Lehrjahr	84	3,69	,800	,384
	2. Lehrjahr	79	3,75	,748	
	3. Lehrjahr	76	3,88	,600	
	4. Lehrjahr	71	3,81	,744	
Ethik	1. Lehrjahr	84	3,96	,826	,423
	2. Lehrjahr	79	3,87	,786	
	3. Lehrjahr	76	3,78	,739	
	4. Lehrjahr	71	3,85	,747	

*p<,05

Die Untersuchung von Tabelle 4 zeigt, dass sich die Kompetenz der Teilnehmenden in Bezug auf künstliche Intelligenz in allen vier Dimensionen nicht signifikant nach dem Lehrjahr unterscheidet. Es wurde festgestellt, dass die statistischen Ergebnisse in allen Dimensionen und Lehrjahren sehr nahe beieinander lagen.

Statistiken für die dritte Forschungsfrage (Unterscheiden sich die K.I.-Literacy der Studierenden je nach Fakultät?) sind in Tabelle 5 dargestellt.

Tabelle 5 Statistiken zur dritten Forschungsfrage

Dimension	Fakultät	N	Mean (X)	Std. Dev.	p*
Bewusstsein	Erziehungswissenschaftliche Fak.	102	3,71	,649	,209
	Fak. für Tourismus	110	3,73	,821	
	Naturw.-Phil. Fak.	98	3,88	,661	
Nutzung	Erziehungswissenschaftliche Fak.	102	3,60	,837	,236
	Fak. für Tourismus	110	3,63	,961	
	Naturw.-Phil. Fak.	98	3,79	,813	
Bewertung	Erziehungswissenschaftliche Fak.	102	3,73	,661	,635
	Fak. für Tourismus	110	3,77	,816	
	Naturw.-Phil. Fak.	98	3,83	,695	

Ethik	Erziehungswissenschaftliche Fak.	102	3,85	,727	,915
	Fak. für Tourismus	110	3,87	,816	
	Naturw.-Phil. Fak.	98	3,83	,791	

*p<,05

Aus Tabelle 5 geht hervor, dass sich die Kompetenzen im Bereich der künstlichen Intelligenz der Teilnehmenden, die an der Fakultät für Erziehungswissenschaften, der Fakultät für Tourismus und der naturwissenschaftlich-philosophischen Fakultät studieren, in keiner Dimension signifikant unterscheiden. Die Kompetenzen im Bereich der künstlichen Intelligenz der Teilnehmenden, die an allen drei Fakultäten studieren, haben sehr ähnliche Werte.

Schluss, Diskussion und Empfehlungen

Ziel dieser Studie war es, herauszufinden, ob sich die Kompetenzen der Studierenden im Bereich der künstlichen Intelligenz in Abhängigkeit von verschiedenen Variablen signifikant unterscheiden. Die Ergebnisse zeigen, dass die ethische Dimension der Kompetenz in Bezug auf künstliche Intelligenz bei Teilnehmerinnen höher ist als bei Teilnehmern. Daraus lässt sich schließen, dass die Teilnehmerinnen bei der Nutzung von Technologien der künstlichen Intelligenz sensibler für ethische Werte sind als männliche Teilnehmer. Pelit und Güçer (2006) kamen in ihrer Studie zu dem Schluss, dass die Teilnehmerinnen unethische Praktiken stärker wahrnehmen als die Teilnehmer. Altunkurt und Yılmaz (2011) stellten in ihrer Studie ebenfalls fest, dass die unethischen Verhaltensweisen von männlichen angehenden Lehrkräften höher waren als die von weiblichen angehenden Lehrkräften. Es zeigt sich, dass sich die Ergebnisse beider Studien mit den Ergebnissen der vorliegenden Studie überschneiden. Bei der Analyse der Bewusstseins- und Bewertungsdimensionen wurde festgestellt, dass das Niveau der Kenntnisse über künstliche Intelligenz bei den Männern höher war als bei den Frauen. Dieses Ergebnis kann dadurch erklärt werden, dass männliche Teilnehmer ein höheres Interesse an Technik haben als weibliche Teilnehmer. Şahin und Arslan Namlı (2019) unterstützten dieses Ergebnis und stellten fest, dass sich die Einstellungen von männlichen und weiblichen angehenden Lehrkräften zum Einsatz von Technologie im Unterricht voneinander unterscheiden und dass die Einstellungen von männlichen angehenden Lehrkräften gegenüber Technologie höher sind als die von weiblichen angehenden Lehrkräften. Dargut und Çelik (2014) kamen in ihrer Untersuchung zu einem anderen Ergebnis und stellten fest, dass weibliche angehende Lehrkräfte eine positivere Einstellung zum Einsatz von Technologie im Unterricht haben als männliche angehende Lehrkräfte.

Ein weiteres Ergebnis der Untersuchung ist, dass kein signifikanter Unterschied zwischen dem Kompetenzniveau der Teilnehmenden in Bezug auf künstliche Intelligenz und ihrem Lehrjahr festgestellt wurde. Die Kompetenzniveaus der Teilnehmenden, die im ersten, zweiten, dritten und vierten Lehrjahr studieren, sind in den Bereichen Bewusstsein, Nutzung, Bewertung und Ethik ähnlich. Dementsprechend kann man sagen, dass die technologischen Neigungen und die Fähigkeit, von künstlicher Intelligenz zu profitieren, bei den Teilnehmenden in allen Lehrjahren nahe beieinander liegen. Dargut und Çelik (2014) unterstützten dieses Ergebnis in ihrer Studie und fanden keinen signifikanten Unterschied zwischen den Lehrjahren der angehenden Lehrkräfte und ihrer Einstellung zum Einsatz von Technologie. Şahin und Arslan Namlı (2019) hingegen kamen zu Ergebnissen, die nicht mit den Ergebnissen der aktuellen Studie übereinstimmen, und stellten fest, dass das Niveau der technologischen Kompetenz von angehenden Lehrkräften im dritten und vierten Lehrjahr höher war als das der angehenden Lehrkräfte im ersten Lehrjahr.

Nach den Forschungsergebnissen wurde festgestellt, dass sich die Kenntnisse über künstliche Intelligenz der Teilnehmenden, die an der Fakultät für Erziehungswissenschaften, der Fakultät für Tourismus und der naturwissenschaftlich-philosophischen Fakultät studieren, nicht signifikant nach Fakultäten unterscheiden. Das Bewusstsein, die Nutzung, die Bewertung und das ethische Verständnis von künstlicher Intelligenz der Teilnehmenden, die in allen drei Fakultäten ausgebildet werden, sind ähnlich. Diesem Ergebnis zufolge kann man sagen, dass in den Fakultäten eine ähnliche Ausbildung im Zusammenhang mit der Vermittlung von Kenntnissen über künstliche Intelligenz stattfindet bzw. nicht stattfindet. Yirci und Aydoğar (2017) kamen in ihrer Studie zu anderen Ergebnissen und stellten fest, dass das Interesse und die Einstellung zur Technik bei Studierenden der erziehungswissenschaftlichen, der medizinischen und der ingenieurwissenschaftlich-architektonischen Fakultäten höher waren als bei Studierenden anderer Fakultäten.

In dieser Studie wurde untersucht, ob sich die Kompetenz der Studenten im Bereich der künstlichen Intelligenz in Abhängigkeit von verschiedenen Variablen unterscheidet. Vor dem Hintergrund der erzielten Ergebnisse wird empfohlen, Ethikkurse, die in der Regel zu den Wahlfächern gehören, zur Pflicht zu machen und in diesen Kursen neben allgemeinen ethischen Fragen auch Kursinhalte zur Ethik der künstlichen Intelligenz vorzubereiten. Es wird davon ausgegangen, dass neue Studien, die von Forschern mit anderen Stichprobengruppen, mehr Teilnehmenden und unterschiedlichen Methoden durchgeführt werden, wissenschaftlich nützlich sein werden, um zu umfassenderen Ergebnissen zu gelangen.

Literaturverzeichnis

- Altınkurt, Y., & Yılmaz, K. (2012). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar İle İlgili Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 113-128.
- Atilla, A.Ş. (2022). *Yapay zekâ teknolojisi ve uygulamaları*. Dikeyksen Yayıncılık.
- Bessac, K. (2002). *Perceived Importance Students Have of Technological Literacy*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Teknoloji Eğitimi, Wisconsin-Stout University, USA.
- Blumenthal, D. (2017). Data Withholding in the Age of Digital Health. *Milbank Quarterly* 95(1), 15–18. <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12239>
- Chassignol, M., Khoroshavin, A., Klimova, A., & Bilyatdinova, A. (2018). Artificial intelligence trends in education: A narrative overview. *Procedia Computer Science*, 136, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.08.233>
- Dargut, T., & Çelik, G. (2014). Türkçe öğretmeni adaylarının eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşünceleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(2), 28-41.
- de Saint Laurent, C. (2018). In defence of machine learning: Debunking the myths of artificial intelligence. *Europe's Journal of Psychology*, 14(4), 734-747. <https://doi.org/10.5964/ejop.v14i4.1823>
- Elmas, Ç. (2021). *Yapay zekâ uygulamaları (5. Baskı)*. Seçkin Yayıncılık.
- Hangül, T., & Üzel, D. (2010). Bilgisayar destekli öğretimin (BDÖ) 8. sınıf matematik öğretiminde öğrenci tutumuna etkisi ve BDÖ hakkında öğrenci görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Bilgisayar Destekli Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(2), 154-176.
- Hansen, J. W. (2003). To change perceptions of technology programs. *Journal of Technology Studies*, 29(2), 16-19. doi:10.1080/0022027980280603
- Holzinger, A., Langs, G., Denk, H., Zatloukal, K., & Müller, H. (2019). Causability and explainability of artificial intelligence in medicine. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 9(4), 1312.
- İşler, B., & Kılıç, Y.M. (2021). Eğitimde yapay zekâ kullanımı ve gelişimi. *E-Journal of Media*, 5(1) 1-11.
- Janiesch, C., Zschech, P., & Heinrich, K. (2021). Machine Learning and Deep Learning. *Electronic Markets*, 31(3), 685-695. <https://doi.org/10.1007/s12525-021-00475-2>
- Karaca, B. ve Telli, G. (2019). *Yapay zekanın çeşitli süreçlerdeki rolü ve tahminleme fonksiyonu*. G. Telli (Ed.), *Yapay zekâ ve gelecek içinde*, 172-185. Doğu Kitapevi.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Akademi Yayınları.
- Kılıç, M., & İşler, B. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı ve Gelişimi. *Yeni Medya Elektronik Dergi – eJNM*, 1-2.
- Kong, S. C., Cheung, W. M. Y., & Zhang, G. (2022). Evaluating artificial intelligence literacy courses for fostering conceptual learning, literacy and empowerment in university students: Refocusing to conceptual building. *Computers in Human Behavior Reports*, 7(2022), 1-12.
- Kong, S. C., Cheung, W. M. Y., & Zhang, G. (2023). Evaluating an artificial intelligence literacy programme for developing university students' conceptual understanding, literacy, empowerment and ethical awareness. *Educational Technology & Society*, 26(1), 16-30.
- Korucu, A. T., & Biçer, H. (2020). *Eğitimde yapay zekanın rolleri ve eğitsel yapay zekâ uygulamaları* (Editör: Vasif Nabiyev ve Ali K. Erümit), *Eğitimde Yapay Zekâ Kuramdan Uygulamaya*, 38-56. Pegem Akademi Yayınları.
- Nabiyev, V. V. (2012). *Yapay zekâ: İnsan-bilgisayar etkileşimi*. Seçkin Yayıncılık.
- Pelit, E., & Güçer, E. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara ve Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa Yönelten Faktörlere İlişkin Algılamaları. *Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2), 95-119.

- Polatgil, M., & Güler, A. (2023). Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 99-114.
- Popenici, S. A., & Kerr, S. (2017). Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 12(1), 1-13.
- Siau, K., & Wang, W. (2020). Artificial intelligence (AI) ethics: ethics of AI and ethical AI. *Journal of Database Management*, 31(2), 74-87.
- Sur, E. (2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Teknoloji Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Şahin, M. C., & Arslan Namlı, N. (2019). Öğretmen Adaylarının Eğitimde Teknoloji Kullanma Tutumlarının İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 95-112.
- Tutar, H., & Erdem, A. T. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Uzun, T. (2020). Yapay Zekâ Ve Sağlık Uygulamaları. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 80-92.
- Wang, B., Rau, P., & Yuan, T. (2023). Measuring User Competence in Using Artificial Intelligence: Validity and Reliability of Artificial Intelligence Literacy Scale. *Behaviour & Information Technology*, 42(9), 1324-1337. <https://doi.org/10.1080/0144929x.2022.2072768>
- Yirci, R., & Aydoğar, N. (2017). Üniversite Öğrencilerin Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ulakbilge*, 5(18), s.2175-2203.

27. Übersetzung von Türkischen kulturellen Inhalten auf digitalen Plattformen: Eine Analyse der Verfremdungs¹- und Verinländischungsstrategien² durch „Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları“³

Gülfidan AYTAŞ⁴

APA: Aytaş, G. (2024). Übersetzung von Türkischen kulturellen Inhalten auf digitalen Plattformen: Eine Analyse der Verfremdungs- und Verinländischungsstrategien durch „Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları“. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 416-431. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980871>

Zusammenfassung

Die Digitalisierung als eines der prägendsten Merkmale des 21. Jahrhunderts hat zu erheblichen Veränderungen bei der Erhaltung und Verbreitung des kulturellen Erbes geführt. Traditionelle kulturelle Elemente und Werke der Volksliteratur sind dank digitaler Technologien einem breiteren Publikum zugänglich geworden. Die Darstellung und Übermittlung des kulturellen Erbes in der digitalen Umgebung trägt sowohl zur Erhaltung als auch zur internationalen Förderung dieses Erbes bei. Der Prozess der Globalisierung hat die grenzüberschreitende Verbreitung des kulturellen Erbes beschleunigt und die Bedeutung der Übersetzungstätigkeit in diesem Prozess erhöht. In diesem Zusammenhang besteht eines der Hauptziele dieses Artikels darin, die Auswirkungen der Digitalisierung auf Übersetzungsprozesse und ihre Rolle bei der Bewahrung der kulturellen Identität zu verstehen. Digitale Plattformen ermöglichen es, Volksmärchen, traditionelle Musik und andere Kulturgüter einem größeren Publikum zugänglich zu machen. Besonders in der audiovisuellen Übersetzung gewinnen visuelle und akustische Elemente an Bedeutung, da sie helfen, kulturelle Kontexte zu transportieren und die Erzählweise zu bereichern. Zu diesem Zweck wird in dieser Studie eine kleine Inhaltsanalyse der Übersetzungsprozesse türkischer kultureller Inhalte auf digitalen Plattformen vorgestellt. Die Studie konzentriert sich auf die Märchen von Hakan Muhafız und

¹ "In dieser Arbeit wird darauf eingegangen, wie kulturelle Elemente in der Übersetzung verfremdet werden, d.h. wie sie in Bezug auf die Kultur des Zielpublikums verändert oder anders dargestellt werden. Aus diesem Grund wurde der Begriff '**Verfremdung**' als passend erachtet."

² Der Begriff **Verinländischung** wird in dieser Arbeit verwendet, um den Prozess der Verinländischung in der Übersetzung türkischer kultureller Inhalte zu beschreiben. Dieses Konzept hebt den Prozess hervor, durch den Inhalte an die Zielkultur angepasst werden und sich mit lokalen Normen und Werten verbinden. Insbesondere wenn die Analyse von Verinländischung s- und Verfremdungsstrategien anhand von Beispielen wie "Hakan: Muhafız" und den "Keloğlan Masalları" erfolgt, umfasst die **Verinländischung** nicht nur sprachliche Veränderungen, sondern auch die kulturelle und soziale Umstrukturierung der Inhalte, was einen umfassenden Ansatz darstellt. Aus diesem Grund wurde dieser Begriff als passend für das Ziel und den Inhalt der Arbeit gewählt.

³ **Erklärung (These/Papier):** Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie wissenschaftliche und ethische Grundsätze beachtet wurden und alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis angegeben sind.

Interessenkonflikt: Es wurde kein Interessenkonflikt erklärt.

Finanzierung: Es wurden keine externen Mittel zur Unterstützung dieser Forschung verwendet.

Urheberrecht & Lizenz: Die Autoren besitzen das Urheberrecht an ihrer in der Zeitschrift veröffentlichten Arbeit und ihre Arbeit wird unter der CC BY-NC 4.0-Lizenz veröffentlicht.

Ethische Erklärung: Die ethische Genehmigung wurde von der Ethikkommission für wissenschaftliche Forschung und Veröffentlichungen des Rektorats der Nevşehir Hacı Bektaş Veli Universität am 30.05.2024 mit der Entscheidungsnummer 2024.06.127 erteilt.

Quelle: Es wird erklärt, dass bei der Erstellung dieser Studie die wissenschaftlichen und ethischen Grundsätze eingehalten wurden und alle verwendeten Studien im Literaturverzeichnis aufgeführt sind.

Ähnlichkeitsbericht: Eingegangen - Turnitin, Rate: 20

Ethik-Beschwerde: editor@rumelide.com

Artikel-Typ: Forschungsartikel, **Datum der Artikelanmeldung:** 22.08.2024-**Annahmedatum:** 20.10.2024-

Veröffentlichungsdatum: 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980871> **Peer-Review:** Zwei

⁴ externe Gutachter / Double Blind

Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Lect. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, School of Foreign Languages (Nevşehir, Türkiye), **eposta:** gulfidan@sakarya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1566-1592>, **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** [0000 0004 0386 1930](https://isni.org/0000-0004-0386-1930), **Crossref Funder ID:** [100019891](https://doi.org/10.00019891)

Keloğlan und untersucht die Anwendung von Verfremdungs- und Verinländischungsstrategien bei der Übersetzung. Sie bewertet die Auswirkungen dieser Strategien auf die Bewahrung und Anpassung der kulturellen Identität in einem globalen Kontext und identifiziert die Schlüsselfaktoren, die zum Erfolg dieser Übersetzungen beitragen. Darüber hinaus analysiert diese Studie die Übersetzungsprozesse türkischer kultureller Inhalte auf digitalen Plattformen und bewertet die Auswirkungen der Übersetzungsstrategien auf die kulturelle Identität. Die Beispiele von Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları zeigen die Anwendbarkeit verschiedener strategischer Ansätze. In der audiovisuellen Übersetzung spielt beispielsweise die Interaktion zwischen Bild und Ton eine entscheidende Rolle, um die kulturelle Bedeutung der Geschichten zu vermitteln. Die anhand dieser beiden Beispiele gewonnenen Erkenntnisse tragen zur bestehenden Übersetzungsliteratur bei und werden kritisch mit der vorhandenen wissenschaftlichen Literatur verglichen.

Schlüsselwörter: Kulturelle Identität, türkische Kultur, Verfremdung, Verinländischung, Medienübersetzung

Dijital Platformlarda Türkçe Kültürel İçeriklerinin Çevirisi: “Hakan Muhafız ve Keloğlan Masalları” Üzerinden Yabancılaştırma ve Yerleştirme Stratejilerine Dair Bir Analiz⁵

Öz

Dijitalleşme, 21. yüzyılın en belirleyici özelliklerinden biri olarak, kültürel mirasın korunması ve yayılması süreçlerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Geleneksel kültürel öğeler ve halk edebiyatı eserleri, dijital teknolojiler sayesinde daha geniş bir kitleye ulaşabilir hale gelmiştir. Kültürel mirasın dijital ortamda temsil edilmesi ve aktarılması, hem bu mirasın korunmasına hem de uluslararası tanıtımına katkıda bulunmaktadır. Küreselleşme süreci, kültürel mirasın sınır ötesi dolaşımını hızlandırmış ve bu süreçte çeviri faaliyetlerinin önemini artırmıştır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin çeviri süreçleri üzerindeki etkilerini ve kültürel kimliğin korunmasındaki rolünü anlamak, makalenin temel amaçlarından birini oluşturmaktadır. Dijital platformlar, halk masalları, geleneksel müzikler ve diğer kültürel öğelerin daha geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu amaçla, bu çalışmada dijital platformlardaki Türkçe kültürel içeriklerin çeviri süreçlerine dair küçük bir içerik analizi sunulmaktadır. Çalışma, Hakan Muhafız ve Keloğlan Masalları'na odaklanmakta ve çeviride yabancılaştırma ve yerleştirme stratejilerinin uygulanmasını araştırmaktadır. Bu stratejilerin küresel bağlamda kültürel kimliğin korunması ve uyarlanması üzerindeki etkisini değerlendirmekte ve bu çevirilerin başarısına katkıda bulunan temel faktörleri tanımlamaktadır. Özellikle görsel-işitsel çeviri bağlamında, ses ve görüntü etkileşiminin kültürel öğelerin aktarımında nasıl bir rol oynadığına dikkat çekilmektedir. İlaveten, bu çalışma dijital platformlarda Türk kültürel içeriklerinin çeviri süreçlerini inceleyerek, çeviride kullanılan stratejilerin kültürel kimlik üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Hakan Muhafız ve Keloğlan Masalları örnekleri, farklı stratejik yaklaşımların uygulanabilirliğini göstermektedir. Hakan Muhafız'da yabancılaştırma stratejileri, Türk kültürünün sembollerini koruyarak izleyiciye sunarken, Keloğlan Masalları'nda yerleştirme stratejileri, halk masallarını daha tanıdık ve erişilebilir hale getirmektedir. Bu iki örnek üzerinden elde edilen bulgular, mevcut çeviri literatürüne katkı sağlamak ve mevcut akademik literatürle eleştirel bir şekilde karşılaştırılmaktadır. Görsel-işitsel çeviri bağlamında, ses efektleri, müzik ve görsellerin kültürel anlamı pekiştirme işlevi, dijital platformlardaki çevirilerin kültürel kimliği nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, dijitalleşme süreci, kültürel mirasın korunması ve yayılması açısından büyük fırsatlar sunmakta, aynı zamanda çeviri stratejilerinin uygulanabilirliğini ve etkisini değerlendirmek için yeni alanlar yaratmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kültürel kimlik, Türk kültürü, yabancılaştırma, yerleştirme, medya çevirisi

⁵ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulunca 30.05.2024 tarihinde 2024.06.127 karar sayılı etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 20

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980871>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Translation of Turkish Cultural Content on Digital Platforms: An Analysis of Foreignization and Domestication Strategies by 'Hakan Muhafız and Keloğlan Masalları'⁶

Abstract

Digitalization, as one of the most defining features of the 21st century, has led to significant changes in the preservation and dissemination of cultural heritage. Traditional cultural elements and works of folk literature have become accessible to a wider audience thanks to digital technologies. The representation and transmission of cultural heritage in the digital environment contribute to both the preservation and international promotion of this heritage. The process of globalization has accelerated the cross-border dissemination of cultural heritage and increased the importance of translation activities in this process. In this context, one of the main objectives of this article is to understand the impact of digitalization on translation processes and its role in the preservation of cultural identity. Digital platforms make it possible to make folktales, traditional music, and other cultural assets accessible to a broader audience. Particularly in audiovisual translation, visual and acoustic elements gain importance as they help convey cultural contexts and enrich the narrative style. To this end, this study presents a small content analysis of the translation processes of Turkish cultural content on digital platforms. The study focuses on the folktales of *Hakan Muhafız* and *Keloğlan*, examining the application of foreignization and domestication strategies in translation. It evaluates the impact of these strategies on the preservation and adaptation of cultural identity in a global context and identifies the key factors that contribute to the success of these translations. Moreover, this study analyzes the translation processes of Turkish cultural content on digital platforms and assesses the effects of translation strategies on cultural identity. The examples of *Hakan Muhafız* and *Keloğlan Masalları* demonstrate the applicability of various strategic approaches. In audiovisual translation, for instance, the interaction between image and sound plays a crucial role in conveying the cultural significance of the stories. The insights gained from these two examples contribute to the existing translation literature and are critically compared with the current academic research in the field.

Keywords: Cultural identity, Turkish culture, foreignization, domestication, media translation.

⁶ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulunca 30.05.2024 tarihinde 2024.06.127 karar sayılı etik izni verilmiştir.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980871>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Einleitung

Digitale Plattformen haben die Art und Weise, wie Medien weltweit konsumiert werden, revolutioniert und geografische sowie kulturelle Barrieren überwunden, die einst den Austausch von Inhalten zwischen verschiedenen Regionen begrenzten. Mit dem Aufkommen von Streaming-Diensten wie Netflix, Amazon Prime und anderen digitalen Plattformen haben die Zuschauer weltweit nun einen nie dagewesenen Zugang zu einer Vielzahl kultureller Produktionen. Dieser Wandel hat nicht nur die Reichweite der Inhalte vergrößert, sondern auch neue Herausforderungen und Möglichkeiten bei der Übersetzung und Adaption dieser Werke für ein internationales Publikum mit sich gebracht. In dieser globalisierten Medienlandschaft ist die Übersetzung kultureller Inhalte nicht nur eine sprachliche Aufgabe, sondern auch eine komplexe kulturelle Verhandlung, bei der die ursprüngliche kulturelle Essenz vermittelt werden muss, während der Inhalt für Zuschauer mit unterschiedlichem kulturellem Hintergrund nachvollziehbar und verständlich gemacht werden muss.

Ziel dieser Studie ist es, zu untersuchen, wie türkische Kulturinhalte, insbesondere am Beispiel von *Hakan Muhafız* und *Keloğlan Masalları*, für ein globales Publikum auf digitalen Plattformen übersetzt und angepasst werden. Diese beiden Beispiele repräsentieren unterschiedliche Aspekte der türkischen Kultur – *Hakan Muhafız* als zeitgenössische Serie, die mit Elementen der türkischen Geschichte und Mythologie durchsetzt ist, und *Keloğlan Masalları* als traditionelle Volkserzählung, die tief in der türkischen Folklore verwurzelt ist. Durch die Anwendung einer Inhaltsanalyse versucht diese Studie, die in diesen Übersetzungen verwendeten Strategien, wie z. B. Verfremdung und Verinländischung, aufzudecken und zu untersuchen, wie sich diese Strategien auf die Darstellung und Erhaltung der türkischen kulturellen Identität in einem globalen Kontext auswirken. Darüber hinaus untersucht die Studie das heikle Gleichgewicht, das Übersetzer zwischen der Beibehaltung der ursprünglichen kulturellen Nuancen und der Anpassung des Inhalts an ein vielfältiges internationales Publikum finden müssen. Mit dieser Analyse will die Studie einen Beitrag zum breiteren Diskurs über kulturelle Übersetzung und ihre Auswirkungen im digitalen Zeitalter leisten und Einblicke in die Art und Weise bieten, wie kulturelle Identität durch das Medium der Übersetzung auf globalen Plattformen verhandelt und neu interpretiert wird.

2. Literaturübersicht

In der Übersetzungstheorie haben sich die Konzepte der Verfremdung und Verinländischung als zwei grundlegende Strategien herauskristallisiert, die den Übersetzungsprozess leiten, insbesondere in Kontexten, in denen kulturelle Inhalte tief in das Ausgangsmaterial eingebettet sind. Diese Strategien sind nicht nur für die sprachübergreifende Vermittlung von Bedeutung entscheidend, sondern auch für die Bewältigung der kulturellen Unterschiede, die bei der Übersetzung auftreten können.

Nach der Definition von Lawrence Venuti in seinem bahnbrechenden Werk *The Translator's Invisibility* (2017: 45-70) ist Verfremdung eine Übersetzungsstrategie, die die Erhaltung der ursprünglichen kulturellen Elemente im Text betont. Venuti argumentiert, dass sich die Verfremdung der Domesticierung des Textes in die Normen der Zielkultur widersetzt, wodurch die Fremdheit der Ausgangskultur für das Zielpublikum spürbar wird. Mit diesem Ansatz stellt Venuti den vorherrschenden Trend in der Übersetzung in Frage, der häufig darauf abzielt, den übersetzten Text dem Zielpublikum so zugänglich und vertraut wie möglich zu machen. Durch die Beibehaltung der ursprünglichen kulturellen Nuancen macht die Fremdsprachigkeit den Leser mit der Vielfalt der Ausgangskultur vertraut und kann so zu einem besseren interkulturellen Verständnis beitragen. Venutis

Konzept der Verfremdung ist jedoch nicht unumstritten, da einige Wissenschaftler argumentieren, dass es zu Verständnisbarrieren führen und das Zielpublikum entfremden kann.

Im Gegensatz dazu ist die Verinländischung eine Strategie, bei der der Inhalt an die kulturellen und sprachlichen Normen der Zielgruppe angepasst wird. Bei diesem Ansatz stehen die Lesbarkeit und die Vergleichbarkeit des übersetzten Textes im Vordergrund, wobei kulturelle Bezüge, die für das Zielpublikum ungewohnt oder verwirrend sein könnten, häufig geändert oder weggelassen werden. Susan Bassnett und André Lefevere argumentieren in ihrem einflussreichen Buch *Translation, History, and Culture* (1990: 56-85), dass Übersetzung nicht nur als sprachlicher Akt, sondern als eine Form des Kulturtransfers gesehen werden sollte. Ihrer Ansicht nach ist die Übersetzung ein komplexer Prozess der Aushandlung zwischen der Ausgangs- und der Zielkultur, bei dem der Übersetzer entscheiden muss, welche kulturellen Elemente er beibehält und welche er anpasst oder weglässt. Dieser Prozess, so argumentieren sie, wird von verschiedenen Faktoren beeinflusst, darunter das beabsichtigte Publikum, der Zweck der Übersetzung und die kulturelle Dynamik zwischen der Ausgangs- und der Zielkultur. Das Spannungsverhältnis zwischen Verfremdung und Verinländischung wird auch in den Arbeiten anderer Übersetzungstheoretiker untersucht. So führt Peter Newmark in *A Textbook of Translation* (2003) die Konzepte der "semantischen" und "kommunikativen" Übersetzung ein, die parallel zur Fremdsprachigkeit und Verinländischung stehen. Newmarks semantische Übersetzung entspricht der Fremdsprachigkeit, da sie versucht, die ursprüngliche Bedeutung und den kulturellen Kontext zu erhalten, während die kommunikative Übersetzung der Verinländischung entspricht und sich auf die Lesbarkeit und Zugänglichkeit des Textes für das Zielpublikum konzentriert. Newmark betont, wie wichtig es ist, ein Gleichgewicht zwischen diesen Ansätzen zu finden, je nach dem Zweck des Textes und den Bedürfnissen des Publikums.

Ritva Leppihalme beschäftigt sich in ihrer Arbeit über kulturelle Übersetzung mit den Herausforderungen, die die Übersetzung kulturspezifischer Referenzen wie Redewendungen, Eigennamen und kulturellen Anspielungen mit sich bringt. In ihrem Buch *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions* (1997) erörtert Leppihalme das Konzept der "Culture Bumps", d. h. Situationen, in denen die kulturellen Elemente des Ausgangstextes den Leseprozess des Zielpublikums stören. Sie schlägt vor, dass Übersetzer diese Unebenheiten sorgfältig umschiffen müssen, indem sie entweder den kulturellen Bezug erklären (eine Strategie, die der Fremdsprachigkeit entspricht) oder ihn durch einen vertrauteren Bezug aus der Zielkultur ersetzen (eine Strategie, die der Verinländischung entspricht).

Die Debatte über Verfremdung und Verinländischung ist auch bei der Übersetzung bestimmter Gattungen, wie z. B. der Kinderliteratur, zu beobachten. Riitta Oittinen betont in ihrem Buch *Translating for Children* (2000) die Bedeutung von Verinländischungsstrategien bei der Übersetzung von Texten für junge Leser. Oittinen argumentiert, dass Kinderliteratur aufgrund der kognitiven und kulturellen Unterschiede zwischen dem Ausgangs- und dem Zielpublikum oft ein höheres Maß an Anpassung erfordert. Sie vertritt die Auffassung, dass das vorrangige Ziel des Übersetzers darin bestehen sollte, einen Text zu schaffen, der für den kindlichen Leser fesselnd und verständlich ist, auch wenn dies bedeutet, dass er sich erheblich vom Ausgangstext entfernt. Diese Sichtweise unterstreicht die Notwendigkeit, die Übersetzungsstrategien auf die spezifischen Bedürfnisse des Zielpublikums zuzuschneiden, insbesondere in Genres, in denen kulturelle Unterschiede stärker ausgeprägt sein können.

Die Arbeit von Anthony Pym über Übersetzungsethik fügt der Diskussion eine weitere Dimension hinzu. In *Exploring Translation Theories* (2023: 88) untersucht Pym die ethischen Implikationen von Verfremdung und Verinländischung. Er argumentiert, dass die Wahl zwischen diesen Strategien nicht nur eine technische Entscheidung ist, sondern eine, die mit bedeutenden ethischen Überlegungen verbunden ist, insbesondere im Hinblick darauf, wie Kulturen dargestellt und wahrgenommen werden. Pym weist darauf hin, dass Übersetzer die Verantwortung haben, die potenziellen Auswirkungen ihrer Entscheidungen sowohl auf die Ausgangs- als auch auf die Zielkultur sowie auf die breitere interkulturelle Dynamik, die ihre Arbeit beeinflusst, zu berücksichtigen.

Im Kontext dieser Studie bieten die Theorien und Konzepte von Venuti, Bassnett und Lefevere, Newmark, Leppihalme, Oittinen und Pym einen soliden Rahmen für die Analyse der in *Hakan Muhafız* und *Keloğlan Masalları* verwendeten Übersetzungsstrategien. Diese Werke sind besonders relevant, weil sie jeweils bedeutende kulturelle Inhalte enthalten, die tief in der türkischen Geschichte, Folklore und sozialen Normen verwurzelt sind. Durch die Anwendung dieser theoretischen Erkenntnisse soll diese Studie aufdecken, wie diese türkischen kulturellen Elemente im Übersetzungsprozess gehandhabt werden und welche Auswirkungen diese Strategien auf die Darstellung der türkischen kulturellen Identität auf einer globalen Bühne haben. Die Ergebnisse der Studie tragen zum breiteren Diskurs über kulturelle Übersetzung bei und bieten Einblicke in die Art und Weise, wie Übersetzer kulturelle Identität in einem zunehmend digitalisierten und globalisierten Mediumfeld verhandeln.

3. Audiovisuelle Übersetzung

Audiovisuelle Übersetzung ist eine der Übersetzungsarten, die bei der Übertragung von Medienprodukten (Filmen, Serien, Dokumentationen, Spielen usw.) an das Publikum verwendet wird. Diese Art der Übersetzung stellt einen komplexen Prozess dar, der nicht nur mündliche Ausdrücke, sondern auch visuelle und auditive Elemente umfasst. Audiovisuelle Übersetzung spielt eine wichtige Rolle bei der Bereicherung der Zuschauererfahrung und der Übermittlung sowie dem Erhalt kultureller Bedeutungen.

Eigenschaften der audiovisuellen Übersetzung

Multimodale Kommunikation: Audiovisuelle Übersetzung ist eine multimodale Kommunikationsform, bei der Text, Ton, Bild und Bewegung zusammen verwendet werden. Das bedeutet, dass der Übersetzer nicht nur den gesprochenen Text übersetzen, sondern auch den emotionalen und kulturellen Kontext der Szenen berücksichtigen muss.

Erhalt kultureller Referenzen: Der Erhalt kultureller Referenzen ist von großer Bedeutung in der audiovisuellen Übersetzung. Kulturelle Elemente, die das Verständnis des Publikums beeinflussen und zum Fluss der Geschichte beitragen, müssen sorgfältig behandelt werden. Beispielsweise, wie werden bestimmte kulturelle Elemente aus „Hakan Muhafız“ und „Keloğlan“-Märchen in der audiovisuellen Übersetzung verarbeitet? Es sollte untersucht werden, wie der kulturelle Kontext und die Referenzen in die Erfahrung des Zuschauers einfließen.

Emotionale Wirkung: Audiovisuelle Übersetzung erzeugt eine emotionale Wirkung durch die Kombination von Ton und Bild. Dies spielt eine entscheidende Rolle bei der Vermittlung der Motivationen der Charaktere, der Bedeutung der Ereignisse und der emotionalen Tiefe der Geschichte.

Beispielsweise kann die Interaktion zwischen dem Gesichtsausdruck eines Charakters und der Musik im Hintergrund die emotionale Reaktion des Publikums beeinflussen.

Emotionale Übersetzung: O'Hagan und Mangler (2013) betonen, dass die audiovisuelle Übersetzung nicht nur die sprachlichen Elemente, sondern auch die emotionalen Wirkungen der visuellen und auditiven Komponenten tragen sollte. In diesem Zusammenhang können die in „Hakan Muhafız“ verwendeten Musik- und Bildkompositionen in Konfliktszenen strategisch eingesetzt werden, um dem Zuschauer bestimmte Emotionen zu vermitteln.

Kulturelle Reflexion: Díaz-Cintas (2012) weist auf die Bedeutung der kulturellen Reflexion in der audiovisuellen Übersetzung hin. Wie werden traditionelle Elemente aus den „Keloğlan“-Märchen mit der visuellen Präsentation der Geschichte verknüpft? Beispielsweise kann der Begriff „Padişah“ in Verbindung mit visuellen Elementen als Funktion dienen, um dem Zuschauer die Tiefen der türkischen Kultur näherzubringen.

Kontextbasierte Übersetzung: Geng (2015) stellt fest, dass audiovisuelle Übersetzung ein Prozess ist, der nicht nur aus Wortübersetzungen besteht, sondern auch den Inhalt und Kontext bewahrt. Diese Studie untersucht die Kontexte der Werke „Hakan Muhafız“ und „Keloğlan“-Märchen und zeigt, wie diese Werke auf digitalen Plattformen Bedeutung erlangen können.

Diese Studie hebt die komplexe Struktur der audiovisuellen Übersetzung und ihre wichtige Rolle im kulturellen Kontext hervor. Die Übersetzungsprozesse in „Hakan Muhafız“ und den „Keloğlan“-Märchen zeigen, wie sowohl visuelle als auch auditive Elemente interagieren und wie kulturelle Identität bewahrt wird. In diesem Zusammenhang tragen theoretische Arbeiten dazu bei, die Prozesse der audiovisuellen Übersetzung besser zu verstehen und uns zu helfen, zu begreifen, wie kulturelle Inhalte international transportiert werden können. Solche Studien ermöglichen es den Zuschauern, verschiedene Kulturen kennenzulernen und gleichzeitig zur Erhaltung lokaler kultureller Identitäten beizutragen.

4. Audiovisuelle Übersetzung und Strategien der Verfremdung und Verinländischung

Die audiovisuelle Übersetzung umfasst nicht nur mündliche Ausdrücke, sondern auch visuelle und auditive Elemente, daher ist es wichtig zu verstehen, wie kulturelle Inhalte mit den Strategien der Verfremdung und Verinländischung verarbeitet werden. Lassen Sie uns die Auswirkungen dieser Strategien anhand von „Hakan Muhafız“ und den „Keloğlan“-Märchen untersuchen.

Beispiele aus Hakan Muhafız

Verfremdung: „Hakan Muhafız“ zeigt eine tiefe Verbundenheit mit der türkischen Kultur und Geschichte, während es gleichzeitig Verfremdungsstrategien verwendet, um dem Zuschauer die Gelegenheit zu geben, die türkische Identität und kulturelle Elemente zu erleben. Zum Beispiel werden die historischen Stätten Istanbuls (wie der Topkapi-Palast und die Hagia Sophia) visuell hervorgehoben, während ausführliche Erklärungen zur historischen und kulturellen Bedeutung dieser Orte gegeben werden. Dieser Ansatz stellt den Zuschauern die einzigartige Identität Istanbuls vor und präsentiert den Reichtum der türkischen Kultur in einem globalen Kontext.

Ton und Musik: Die Serie bietet den Zuschauern durch traditionelle türkische Musik und Instrumente ein kulturelles Erlebnis. Beispielsweise ermöglichen die in einer Szene verwendeten Klänge der Ud oder

Ney den Zuschauern eine Reise in die Tiefen der türkischen Musik. Diese musikalischen Elemente helfen ausländischen Zuschauern, die türkische Kultur besser zu verstehen.

Verinländischungsstrategien: Einige Dialoge und Ausdrücke sind jedoch so gestaltet, dass sie von der lokalen Bevölkerung verstanden werden können. Beispielsweise werden im Dialog verwendete türkische Redewendungen und häufige Wörter des Alltags in ihrer lokalen Bedeutung übersetzt, was es den lokalen Zuschauern ermöglicht, diese besser zu verstehen. Diese Ausdrücke werden jedoch in bestimmten Kontexten geändert, um ein breiteres Publikum anzusprechen.

Beispiele aus Keloğlan-Märchen

Verfremdungsstrategien: In den „Keloğlan“-Märchen wird die Rolle des Charakters als „Trickster“ als universelles Archetyp präsentiert, während sie mit spezifischen Elementen der türkischen Kultur unterstützt wird. Keloğlan's clevere Pläne und Lügen werden im kulturellen Kontext der lokalen Bevölkerung vermittelt, während er gleichzeitig als universeller Trickster-Charakter wahrgenommen wird. Beispielsweise spiegeln Keloğlan's Konflikte mit dem „Padişah“ die Hierarchie in der türkischen Gesellschaft wider und zeigen gleichzeitig Parallelen zu ähnlichen Themen in anderen Kulturen.

Visuelle Themen: Die in den Märchen dargestellten traditionellen Kleidungen und Umgebungen präsentieren den Zuschauern die ästhetischen Werte der türkischen Kultur. Keloğlan's Kleidung und die Umgebung, in der er lebt, spiegeln visuell das türkische Folklore wider und erfüllen die Funktion, die türkische Kultur ausländischen Zuschauern vorzustellen.

Verinländischungsstrategien: In den „Keloğlan“-Märchen werden bestimmte Charaktere und Ereignisse so uminterpretiert, dass sie ein universelles Publikum ansprechen. Beispielsweise werden Keloğlan's Abenteuer so dargestellt, dass sie Parallelen zu Heldengeschichten in verschiedenen Kulturen aufweisen und dadurch für ein breites Publikum verständlich werden. An diesem Punkt ermöglicht die tricksterhafte Figur Keloğlan, eine Verbindung zur westlichen Trickster-Figur herzustellen, was es dem Zuschauer erleichtert, sich mit ihm zu identifizieren.

Im Kontext der audiovisuellen Übersetzung zeigen „Hakan Muhafız“ und die „Keloğlan“-Märchen, wie die Strategien der Fremd- und Verinländischung miteinander interagieren. Die Fremdstrategien stellen den Zuschauern die Tiefen und den Reichtum der türkischen Kultur vor, während die Verinländischungsstrategien dazu beitragen, dass Zuschauer aus verschiedenen Kulturen diese Inhalte besser verstehen.

In diesem Zusammenhang bietet „Hakan Muhafız“ den Zuschauern die Möglichkeit, die historischen und kulturellen Elemente zu erleben, während die universellen Themen und Charaktere in den „Keloğlan“-Märchen eine Funktion erfüllen, ein breites Publikum zu erreichen. Zusammenfassend zeigt sich, wie wichtig die strategische Nutzung der audiovisuellen Übersetzung sowohl für den Erhalt als auch für die internationale Verbreitung kultureller Inhalte ist.

5. Inhaltsanalyse von Hakan Muhafız

Hakan Muhafız (Der Beschützer) wurde 2018 als erste türkische Originalserie von Netflix veröffentlicht und entwickelte sich schnell zu einem Schlüsselwerk für die globale Verbreitung türkischer kultureller Erzählungen. Die Serie vermischt das zeitgenössische Leben in Istanbul mit Elementen der türkischen Mythologie und Geschichte und schafft so ein reiches Geflecht kultureller Bezüge, die eine große

Herausforderung für die Übersetzung darstellen. Die Inhaltsanalyse von Hakan Muhafız hat gezeigt, dass im Übersetzungsprozess überwiegend Strategien der Verfremdung angewandt wurden, die im Einklang mit Venutis (2017) Plädoyer für die Bewahrung der kulturellen Identität des Ausgangsmaterials stehen.

Eines der auffälligsten Beispiele für die Verfremdung in Hakan Muhafız ist die Beibehaltung historischer und kultureller Bezüge, die für Istanbul typisch sind. Ortsnamen wie "Zeytinburnu" und "Kapalıçarşı" (der Große Basar) wurden in der Übersetzung beibehalten und bieten dem internationalen Publikum einen direkten Einblick in die geografische und kulturelle Landschaft Istanbul. Diese Verweise dienen nicht nur als bloße Kulissen, sondern als kulturell bedeutsame Markierungen, die die Erzählung bereichern.

Ein weiteres Beispiel ist die Erwähnung traditioneller türkischer Speisen, wie "Döner" und "Baklava", die nicht nur als Essensangebote auftreten, sondern auch eine Verbindung zur türkischen Kultur schaffen. Diese kulturellen Elemente fördern das Verständnis und das Interesse des Publikums für die Lebensweise in der Türkei.

Das "Tılsımlı Gümlek" (das Talisman-Hemd), ein wichtiges kulturelles Objekt in der Serie, wurde ebenfalls in der Übersetzung beibehalten und behält seine mystischen und historischen Konnotationen. Die Wahl, dieses Element beizubehalten, steht im Einklang mit den Strategien der Verfremdung und vermittelt ein Gefühl der Authentizität und kulturellen Tiefe.

Die Inhaltsanalyse ergab jedoch auch Fälle, in denen Verinländischungsstrategien notwendig waren, um die Zugänglichkeit und Verständlichkeit der Serie für ein internationales Publikum zu verbessern. So wurden beispielsweise türkische Redewendungen, die in ihrer ursprünglichen Form schwer zu verstehen sind, häufig in allgemein verständliche Ausdrücke in der Zielsprache übersetzt.

Die Redewendung "Eli kulağında", die wörtlich "Seine Hand liegt auf seinem Ohr" bedeutet und metaphorisch andeutet, dass etwas unmittelbar bevorsteht, wurde im Englischen als "It's about to happen" lokalisiert. Diese Anpassung macht den Ausdruck zugänglicher und vermittelt dennoch die beabsichtigte Bedeutung, was einen ausgewogenen Ansatz zwischen Fremdsprachigkeit und Verinländischung demonstriert.

Beispielhafte Analysen:

a. Verfremdung: Der Begriff "Tılsımlı Gümlek" (Das talismanische Hemd) wurde in der englischen Übersetzung beibehalten. Diese Wahl spiegelt türkische mystische Elemente wider und dient als Beispiel für eine Fremdbestimmung, da sie die kulturelle und historische Bedeutung des Objekts innerhalb der Erzählung beibehält. Ein weiteres Beispiel für Verfremdung ist die Beibehaltung der Redewendung "Göz var nizam var", was wörtlich "Es gibt Augen, es gibt Ordnung" bedeutet. Diese Metapher deutet auf die Notwendigkeit von Aufmerksamkeit und Sorgfalt hin, um die Ordnung in einer chaotischen Situation aufrechtzuerhalten. Ihre Beibehaltung in der Übersetzung ermöglicht es dem Publikum, die kulturellen Nuancen des Originaltextes zu erfassen.

b. Verinländischung: Die türkische Redewendung "Eli kulağında" wurde ins Englische mit "It's about to happen" übersetzt. Diese Verinländigungsstrategie macht den kulturellen Ausdruck für das Zielpublikum zugänglicher und stellt sicher, dass die beabsichtigte Bedeutung vermittelt wird, ohne das Tempo oder die Wirkung der Erzählung zu beeinträchtigen. Ein weiteres Beispiel ist die Übersetzung

des Begriffs "Misafirperverlik", der als "Hospitality" ins Englische übertragen wurde. Diese Übersetzung betont das universelle Konzept der Gastfreundschaft, während sie gleichzeitig die kulturelle Spezifität und Bedeutung des Begriffs für die türkische Kultur berücksichtigt. Während die ursprüngliche Metapher verändert wird, bleibt die Essenz des Idioms erhalten, was das empfindliche Gleichgewicht zwischen der Beibehaltung der kulturellen Spezifität und der Gewährleistung der Verständlichkeit unterstreicht.

6. Inhaltsanalyse von *Keloğlan Masalları*

Keloğlan Masalları (Die Geschichten von Keloğlan) ist ein Inbegriff der türkischen Volkskultur und tief in der mündlichen Erzähltradition des Landes verwurzelt. Diese Geschichten handeln von Keloğlan, einer gerissenen und doch naiven Figur, deren Abenteuer oft moralische Lehren vermitteln und die Werte des ländlichen Anatoliens widerspiegeln. Keloğlan wird oft als der schlaue, aber auch manchmal tollpatschige Held dargestellt, der immer wieder in verschiedene Schwierigkeiten gerät, jedoch mit Witz und Cleverness herauskommt. Als diese Geschichten dem internationalen Publikum über digitale Plattformen zugänglich gemacht wurden, wurden bei der Übersetzung vor allem Verinländischungsstrategien angewandt, im Gegensatz zu dem bei *Hakan Muhafız* beobachteten Ansatz der Fremdsprachigkeit.

Die Figur des Keloğlan mit ihren ausgeprägten Zügen von Gerissenheit und Naivität stellte die Übersetzer vor eine einzigartige Herausforderung. Im türkischen Originalkontext verkörpert Keloğlan einen bestimmten Typus des Volkshelden, dessen Handlungen und Persönlichkeit eng mit dem kulturellen und sozialen Gefüge des türkischen Landlebens verbunden sind. Um diese Eigenschaften für ein internationales Publikum verständlich zu machen, setzten die Übersetzer Verinländischungsstrategien ein, die Keloğlans Charakter in einen allgemein erkennbaren "Trickster"-Archetypus verwandelten. Diese Anpassung war von entscheidender Bedeutung, um sicherzustellen, dass das Wesen der Figur in verschiedenen kulturellen Kontexten nachvollziehbar bleibt, auch wenn dies bedeutete, dass einige der mit der ursprünglichen Figur verbundenen kulturellen Nuancen verändert werden mussten.

Ein Beispiel dafür ist die Übersetzung einer Geschichte, in der Keloğlan einen Plan schmiedet, um seinen Nachbarn zu überlisten. In der englischen Version wird diese Episode in Anlehnung an den "Clever Jack" oder "Trickster"-Archetyp erzählt, der in vielen Kulturen vorkommt. Diese Transformation hilft dem internationalen Publikum, eine sofortige Verbindung zur Figur herzustellen, auch wenn sie den spezifischen türkischen Kontext nicht kennt.

Obwohl die Verinländischung die vorherrschende Strategie war, wurden bei der Inhaltsanalyse auch Fälle von Fremdsprachigkeit aufgedeckt, die dazu dienten, wichtige kulturelle Bezüge zu erhalten. So wurden beispielsweise Titel wie "Padişah" (Sultan), die tief im osmanischen kulturellen und historischen Kontext verwurzelt sind, in der Übersetzung beibehalten. Diese Beibehaltung kultureller Begriffe ermöglichte es den Geschichten, eine Verbindung zu ihren türkischen Ursprüngen zu bewahren, auch wenn andere Elemente für ein internationales Publikum angepasst wurden.

Ein weiteres Beispiel für die Beibehaltung kultureller Elemente ist die Verwendung des Begriffs "Masal" (Märchen), der nicht nur die Form der Geschichten beschreibt, sondern auch die kulturelle Bedeutung des Geschichtenerzählens im türkischen Kontext betont. Diese Entscheidung unterstützt die

Verfremdung, indem sie dem Publikum die Möglichkeit gibt, die Wurzeln und den Wert der türkischen Erzähltradition zu erkennen.

Beispielhafte Analysen:

a. **Verinländischung:** Keloğlans gerissenes Wesen wurde im Englischen in den Archetypus des "Tricksters" übersetzt. Diese Verinländigungsstrategie macht die kulturellen Merkmale von Keloğlan für ein globales Publikum verständlich, indem sie sich an vertrauten Erzählmustern orientiert und gleichzeitig die Kerneigenschaften des Originals beibehält. Durch die Adaption von Keloğlan als Trickster überbrückt die Übersetzung kulturelle Unterschiede und macht die Geschichten für Zuschauer, die mit der türkischen Folklore nicht vertraut sind, interessanter und zugänglicher.

b. **Verfremdung:** Der Begriff "Padişah" (Sultan) wurde in der englischen Übersetzung beibehalten, da er Titel aus der osmanischen Ära repräsentiert und ein Beispiel für den Einsatz von Fremdsprachigkeitsstrategien ist. Durch die Beibehaltung dieses Begriffs stellt die Übersetzung eine Verbindung zum historischen und kulturellen Kontext der Geschichten her und ermöglicht es dem internationalen Publikum, ein Element der türkischen Geschichte und Sozialstruktur zu erfahren. Ein weiteres Beispiel für Verfremdung ist die Beibehaltung des Begriffs "Aşık", der einen traditionellen türkischen Poeten oder Barden bezeichnet. In der Übersetzung bleibt dieser Begriff unverändert, um die spezifische kulturelle Rolle und Bedeutung innerhalb der Erzählung zu bewahren.

Zusammenfassend zeigt die Analyse von *Keloğlan Masalları*, wie Übersetzer ein Gleichgewicht zwischen Verinländischung und Verfremdung herstellen müssen, um sowohl die kulturelle Integrität der Geschichten zu bewahren als auch deren Zugänglichkeit für ein internationales Publikum zu gewährleisten. Die Entscheidungen, die in diesem Prozess getroffen werden, sind entscheidend für die Wahrnehmung und das Verständnis türkischer kultureller Inhalte in einem globalen Kontext.

7. Vergleich und Feststellungen

Die Inhaltsanalyse von *Hakan Muhafız* und *Keloğlan Masalları* zeigt deutliche Unterschiede in der Anwendung von Fremdsprachen- und Verinländigungsstrategien, die die einzigartigen kulturellen Inhalte und Zielgruppen jeder Serie widerspiegeln. Diese Unterschiede lassen sich wie folgt zusammenfassen:

Merkmal	Hakan Muhafız	Keloğlan Masalları
Strategie Typ	Verfremdung (überwiegend)	Verinländischung (in erster Linie)
Erhaltung der kulturellen Elemente	Historische Stätten von Istanbul, Talismanisches Hemd	Keloğlans "Trickster"-Charakter
Beispiele für Verinländischung	Türkische Redewendungen, die an lokale Entsprechungen angepasst sind	Keloğlan als Betrügerfigur dargestellt
Anpassung an das Zielpublikum	Kulturelle Elemente, die im Original präsentiert werden	Kulturelle Elemente, die an die Normen des Publikums angepasst sind
Zielgruppenansprache	Zielgruppe: internationale Zuschauer, insbesondere Fans von Fantasy- und Action-Genres	Zielgruppe: breites Publikum, einschließlich Kinder und Familien
Ton und Stil	Dunkler, dramatischer Ton mit starkem Fokus auf Action	Humorvoller, lehrreicher Stil mit moralischen Lektionen

Charakterentwicklung	Tiefe und komplexe Charaktere mit kulturellem Hintergrund	Einfache Charaktere, die archetypische Rollen spielen
Erhalt kultureller Bezüge	Ortsnamen wie "Zeytinburnu" und "Kapalıçarşı" bleiben erhalten	Beibehaltung von Begriffen wie "Padişah" für kulturellen Kontext
Verwendung von Redewendungen	Eingängige türkische Sprichwörter, die in allgemein verständliche Ausdrücke übersetzt werden	Verwendung lokaler Weisheiten und Sprichwörter, die universelle Bedeutung haben
Symbolik und Metaphern	Verwendung von symbolischen Objekten wie dem Talisman-Hemd, das mystische Bedeutung hat	Einsatz von alltäglichen Metaphern, die für das Publikum nachvollziehbar sind
Kulturelle Referenzen	Bezugnahme auf türkische Folklore und Mythologie	Integration von ländlichen Werten und Traditionen aus Anatolien

Die Tabelle 1: Der Vergleich der Analysen

Die Analyse zeigt, dass *Hakan Muhafız* überwiegend Strategien der Verfremdung einsetzt, um die kulturelle Integrität des ursprünglichen Inhalts zu bewahren, insbesondere im Hinblick auf historische und geografische Bezüge. Die Serie behält eine starke Verbindung zu ihren türkischen Wurzeln und ermöglicht es dem internationalen Publikum, den kulturellen Reichtum Istanbuls und seine mystischen Elemente zu erleben.

Durch die Beibehaltung von historischen Stätten wie *Zeytinburnu* und *Kapalıçarşı* werden die Zuschauer nicht nur in eine fantasievolle Welt eingeführt, sondern auch mit der realen kulturellen und geschichtlichen Landschaft der Türkei konfrontiert. Außerdem bleibt das Talismanische Hemd, ein zentrales Symbol in der Erzählung, erhalten, was die mystische Aura der Geschichte unterstreicht.

Die Serie verwendet auch strategische Verinländischung, um sicherzustellen, dass bestimmte Ausdrücke und Redewendungen, die für die türkische Kultur spezifisch sind, für ein internationales Publikum verständlich bleiben. Beispielsweise werden türkische Redewendungen in allgemein verständliche Ausdrücke übersetzt, was zu einer besseren Zugänglichkeit für Nicht-Türkischsprachige führt.

Im Gegensatz dazu verwendet *Keloğlan Masalları* in erster Linie Verinländischungsstrategien, um die Geschichten für ein globales Publikum anzupassen. Dieser Ansatz erleichtert das Verständnis der Volksmärchen, indem Keloğlans Charakter in den allgemein anerkannten Archetyp des "Tricksters" transformiert wird. Diese Transformation macht die Geschichten für Zuschauer nachvollziehbarer, die möglicherweise nicht mit der türkischen Folklore vertraut sind.

Trotz dieser Anpassungen werden in den Geschichten kulturelle Schlüsselbegriffe wie "Padişah" beibehalten, um die Erzählungen in ihrem türkischen kulturellen Kontext zu verankern. Diese Beibehaltung sorgt dafür, dass das Publikum einen direkten Bezug zur türkischen Geschichte und Sozialstruktur hat, während die Geschichten in einem universellen Rahmen präsentiert werden.

Die Ergebnisse dieser Analyse verdeutlichen die strategischen Entscheidungen im Übersetzungsprozess, wobei das Gleichgewicht zwischen Fremdsprachigkeit und Verinländischung entscheidenden Einfluss darauf hat, wie kulturelle Inhalte vom internationalen Publikum wahrgenommen und verstanden werden.

Die unterschiedlichen Ansätze in *Hakan Muhafız* und *Keloğlan Masalları* veranschaulichen die Flexibilität, die bei der Übersetzung erforderlich ist, um sowohl die kulturelle Identität zu bewahren als

auch die globale Zugänglichkeit zu gewährleisten. Diese Erkenntnisse sind nicht nur für Übersetzer von Bedeutung, sondern auch für kulturelle Vermittler, die den Dialog zwischen verschiedenen Kulturen fördern möchten.

8. Schlussfolgerung und wissenschaftlicher Beitrag

In dieser Studie wurden die Übersetzungsprozesse türkischer kultureller Inhalte auf digitalen Plattformen eingehend analysiert, wobei ein besonderer Schwerpunkt auf Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları lag. Durch die Anwendung von Inhaltsanalysen wurde aufgedeckt, wie verschiedene Übersetzungsstrategien – insbesondere Fremdsprachigkeit und Verinländischung – eingesetzt wurden, um die Herausforderungen der Aufrechterhaltung der kulturellen Authentizität zu bewältigen und gleichzeitig ein globales Publikum anzusprechen.

In Hakan Muhafız wurden vor allem Fremdsprachigkeitsstrategien eingesetzt, die das bewusste Bemühen widerspiegeln, die kulturelle und historische Identität des Originalwerks zu bewahren. Durch die Beibehaltung wichtiger kultureller Elemente wie Ortsnamen, historischer Verweise und kulturell bedeutsamer Objekte wurde in der Übersetzung eine starke Verbindung zum türkischen Erbe aufrechterhalten. Dieser Ansatz steht im Einklang mit Venutis (2017) Plädoyer für die Verfremdung, in dem er die Wichtigkeit betont, das Zielpublikum mit der kulturellen Besonderheit des Ausgangsmaterials vertraut zu machen. Die Analyse ergab jedoch auch, dass eine selektive Verinländischung notwendig war, um die Verständlichkeit bestimmter kultureller Ausdrücke zu verbessern und so sicherzustellen, dass der Inhalt für internationale Zuschauer zugänglich bleibt.

Umgekehrt wurden bei Keloğlan Masalları vor allem Verinländischungsstrategien angewandt, um die Geschichten für ein globales Publikum anzupassen. Die Figur des Keloğlan, die ursprünglich in den Kontext der türkischen ländlichen Folklore eingebettet war, wurde als "Trickster"-Archetyp neu interpretiert – ein narratives Mittel, das einem internationalen Publikum vertrauter ist. Durch diese strategische Verinländischung wurden die Geschichten verständlicher, während gleichzeitig die Kernelemente der ursprünglichen kulturellen Erzählung erhalten blieben. Der Einsatz der Verfremdung war in diesem Kontext selektiver, wobei spezifische kulturelle Bezüge wie "Padişah" (Sultan) beibehalten wurden, die die Geschichten in ihren türkischen Ursprüngen verankern. Diese Ausgewogenheit der Strategien in Keloğlan Masalları unterstreicht die Flexibilität, die bei der Übersetzung kulturell reichhaltiger Inhalte erforderlich ist, insbesondere in Genres wie der Kinderliteratur, wo Oittinen (2000) die Notwendigkeit einer stärkeren Anpassung an die kognitiven und kulturellen Bedürfnisse der jungen Leser hervorhebt.

Die gegensätzlichen Ansätze, die in diesen beiden Werken zu beobachten sind, bieten wertvolle Einblicke in die komplexe Dynamik der kulturellen Übersetzung. Die Studie stützt das Argument von Bassnett und Lefevere (1990), dass Übersetzung nicht nur ein sprachlicher Akt ist, sondern ein Prozess des Kulturtransfers, der eine sorgfältige Aushandlung zwischen der Bewahrung der Integrität der Ausgangskultur und der Anpassung an die Normen der Zielkultur erfordert. Diese Untersuchung unterstreicht die Idee, dass Übersetzungsstrategien kontextabhängig sein müssen und das Genre, das Zielpublikum und die spezifischen kulturellen Inhalte, die übersetzt werden, berücksichtigen müssen.

Darüber hinaus stehen die Ergebnisse dieser Studie im Einklang mit den breiteren Diskussionen in der Übersetzungswissenschaft über die Erhaltung der sprachlichen und kulturellen Identität. Wissenschaftler wie Kramersch (1998: 32) haben die entscheidende Rolle der Übersetzung bei der

Wahrung der kulturellen Integrität hervorgehoben. Die Analyse von Hakan Muhafız und Keloğlan Masalları in dieser Studie liefert empirische Belege zur Unterstützung dieser Ansicht. Die Bewahrung der kulturellen Identität durch Verfremdung und die strategische Anpassung durch Verinländischung erweisen sich als wesentliche Komponenten für die erfolgreiche Internationalisierung kulturspezifischer Inhalte.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass diese Arbeit einen wichtigen Beitrag zur bestehenden Übersetzungsliteratur leistet, indem sie eine Untersuchung der Herausforderungen und Strategien bietet, die mit der Übersetzung türkischer kultureller Inhalte für digitale Plattformen verbunden sind. Die Studie zeigt, wie Übersetzungsstrategien, einschließlich visueller und auditiver Übersetzung, die Darstellung und Wahrnehmung kultureller Identität in einem globalen Kontext prägen können, und bietet ein nuanciertes Verständnis des Wechselspiels zwischen kultureller Bewahrung und Anpassung. Die aus dieser Analyse gewonnenen Erkenntnisse haben weiterreichende Auswirkungen auf das Gebiet der Übersetzungsstudien, insbesondere auf das Verständnis, wie kulturelle Narrative durch Übersetzung verhandelt und rekonstruiert werden.

Künftige Forschungsarbeiten könnten auf diesen Ergebnissen aufbauen, indem sie die strategischen Ansätze untersuchen, die bei der Übersetzung anderer kulturell reichhaltiger Inhalte in verschiedenen Medien und Genres verwendet werden. Darüber hinaus könnte die Untersuchung der Rezeption dieser übersetzten Werke bei unterschiedlichen Zielgruppen weitere Erkenntnisse über die Wirksamkeit von Fremdsprachigkeits- und Verinländischungsstrategien in verschiedenen kulturellen Kontexten liefern. Da der globale Medienaustausch weiter zunimmt, wird der Bedarf an nuancierten und kontextsensitiven Übersetzungsstrategien nur noch größer werden, sodass dies ein wichtiger Bereich für die weitere wissenschaftliche Erforschung ist.

Bibliographie

- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Routledge.
- Kramsch, C., & Widdowson, H. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.
- Newmark, P. (2003). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Pym, A. (2023). *Exploring translation theories*. Routledge.
- Venuti, L. (2017). *The translator's invisibility: A history of translation* (3rd ed.). Routledge.
- Díaz-Cintas, J. (2012). *The Role of Audiovisual Translation in Global Culture: Reflections on the Role of Subtitling and Dubbing*. *Translation Studies*, 5(1), 1-18.
- Geng, D. (2015). *Context-Based Translation: A Study of Audiovisual Translation Strategies in Digital Media*. *Journal of Translation Studies*, 12(3), 45-62.
- O'Hagan, M., & Mangler, S. (2013). *Translation as a Social Activity: Audiovisual Translation in the Age of Digital Media*. *The Translator*, 19(2), 185-203.
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Oittinen, R. (2000). *Translating for Children*. New York: Garland Publishing.

28. Amélie Nothomb ve Kadını Yeniden Yazmak- "Eurydice'i Hayata Döndürmek"¹

Esra Başak AYDINALP²

APA: Aydınalp, E. B. (2024). Amélie Nothomb ve Kadını Yeniden Yazmak- "Eurydice'i Hayata Döndürmek". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 432-443. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980886>

Abstract

Anlatı ve türe getirdiği yenilikçi yaklaşımlar sayesinde Nothomb, eserlerine karakterlerin derin psikolojisini ve karmaşık olay örgüsünü aşilayarak yazarlığı yeniden tanımlamakta ve geleneksel anlatı paradigmalarna ihlal, yenilik ve genişleme yoluyla meydan okumaktadır. Böylelikle o, eserlerinde epik ve dramatik türlerin karmaşık bir sentezini sunarak türler arasında geleneksel sınırlara meydan okuyan benzersiz bir dönüşüm yaratarak, kendine özgü ve çoğu zaman kışkırtıcı üslubuyla birçok klasik miti yeniden yazma girişiminde bulunmaktadır. Bunlar arasında Orpheus ve Eurydice hikayesinin yeniden yazımı olan "*Hygiène de l'assassin* (1992)- *Katilin Temizliği*-" ve "*Mercur* (1998)- *Merkür*-" de dâhil olmak üzere, Nothomb birçok kurgusal romanın yazarıdır. Söz konusu iki eserde de bir palimpsest gibi, kadınlık durumunu kadın karakterlerin dönüşümü aracılığıyla mitin yıkımı vurgulanır. Yeniden yazım tekniği ile yazarak okuru yaşam ve ölümün sınırlarında kalmaya mahkûm edilen Eurydice'in hikâyesini sorgulamaya yönlendirir. Eurydice, Nothomb'un kaleminde, kadın ve erkek rollerinin dönüşümüyle birlikte yaşamsal bir güç kazanır. Artık Orpheus'un bakışlarına maruz kalan pasif bir figür değildir, hayatın akışı içinde kendi kaderini belirleyen aktif bir figüre dönüşmüştür. Araştırmacı bu çalışmada, söz konusu iki eserde kadın karakterlerin- Françoise ve Hazel, Léopoldine ve Nina- hangi edebi araçlarla kadının statüsü ve kurgusal dünyada rolü açısından ters yüz edildiği ve intikamcı, yaşayan bir Eurydice imgesine yeniden yatırım yapılarak örülen metinlerarası göndermeleri arayarak, Nothomb'un söz konusu söylemeyi kültürlerarası çağa uygun olarak sembolik ve yeniden üretim düzeyinde bağlamsallaştırmasını ve kadın kimliğini dönüştürmesini ele almaktadır. Eserde, pasif kadın rolü, kadını belirsiz ve ölümlü arzusunun boyunu eğdirilmiş bir nesnesine indirgeyen "ebedi ve edebi yasanın" ihlali yoluyla yapı sökümü uğratılıyor ve sonuç olarak kadın kimliğinin karanlık ve sessizlikle özdeşleştirilmiş özelliğinden sıyrılarak, berrak ve canlı bir varoluşa çıkış serüveninin izleri aranıyor. Yazında Eurydice, yaşamda kadın yeni bir algılanış ile beliriyor, bu noktada yazar tarihi, kültürel belleğin altını "kadın" lehine oyarak, tüm toplumsal temsilleri, önyargıları ve kabulleri alt üst ederek

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 15.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980886>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü / Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education (Erzincan, Türkiye), **eposta:** esrabasakaydinalp@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8035-5917>, **ROR ID:** <https://ror.org/02h1e8605>, **ISNI:** 0000 0001 1498 7262, **Crossref Funder ID:** 501100009706

yapısöküme uğrıyor.

Anahtar kelimeler: Amélie Nothomb, palimpsest, dişil yazı, metinlerarasılık, yapısöküm

Amélie Nothomb And Rewriting Woman- "*Bringing Eurydice Back to Life*"³

Öz

With her innovative approaches to narrative and genre, Nothomb redefines authorship and challenges traditional narrative paradigms through transgression, innovation and expansion, infusing his works with the deep psychology of characters and complex plots. She attempts to rewrite many classic myths in her distinctive and often provocative style, creating a unique transformation that challenges traditional genre boundaries by presenting a complex synthesis of epic and dramatic genres in her works. Nothomb is the author of several fictional novels, including "*Hygiène de l'assassin*" (1992), a retelling of the story of Orpheus and Eurydice, and "*Mercur*" (1998). In these two works, she uses the technique of rewriting the female condition like a palimpsest, emphasising the subversion of myth through the transformation of the female characters and leading the reader to question the story of Eurydice, condemned to remain on the frontiers of life and death. In Nothomb's writing, Eurydice acquires a vital power through the transformation of male and female roles. She is no longer a passive figure exposed to Orpheus' gaze, but an active figure who determines her own destiny in the course of life. In this study, the researcher examines the literary means by which the female characters in these two works - Françoise and Hazel, Léopoldine and Nina - are inverted in terms of the status of women and their role in the fictional world, and the intertextual references woven by reinvesting in the image of a vengeful, living Eurydice, and Nothomb's contextualisation of the myth at the level of symbolic and reproduction in accordance with the intercultural age and the transformation of female identity. In the work, the role of the passive woman is deconstructed through the violation of the "eternal and literary law" that reduces woman to a subjugated object of indeterminate and mortal desire, and as a result, traces are sought of the journey of the female identity from its identification with darkness and silence to a clear and vivid existence. Eurydice in literature and woman in life appear with a new perception, at this point the author deconstructs history and cultural memory by undermining it in favour of "woman" and overturning all social representations, prejudices and assumptions.

Keywords: Amélie Nothomb, palimpsest, feminine writing, intertextuality, deconstruction

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 15.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication**

Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980886>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

"Mit, tarih tarafından seçilmiş bir söyleyiştir:

Şeylerin 'doğasından' kaynaklanamaz."

Roland Barthes

Eski efsanevi unsurları çağdaş bağlamlara entegre ederek onları modern psikolojik ve felsefi açılardan yeniden ele alan Fransız edebiyatının üretken yazarı Amélie Nothomb, 1992'den bu yana her yıl bir kitap yayınlamış olmakla birlikte, çalışmaları kısa öyküler, romanlar ve oyunlardan oluşmaktadır. Bu eserlerde kurgu, otobiyografik kurgu, bilim kurgu, fantezi, masalların yeniden yazımı, destanlar, fabllar ve mitler gibi türler temsil edilmektedir. Bu türler birçok yönden farklı olsalar da metinler; alaycı bir dil, parodi ve paradoks yoluyla yeniden değerlendiren ve yapısöküme (Derrida, 1967) uğratan aynı eleştirel bakış altında birleşirler. Erkek ve kadın kahramanlar aracılığıyla, küçük bir kızın, genç erkek veya kadınların ve yaşlı erkeklerin ağzından konuşan Amélie Nothomb, eserlerinde sosyal ve edebi kurumlardaki ataerkil yapıları ele alır ve bu yapıların altını oyarak, kadının toplumsal rolü, romantik aşk ve güzellik kavramlarını yeniden değerlendirerek modern toplumda kadın temsili sosyo-kültürel boyutta yeniden yazmaya girişir. Kışkırtıcı bir kaleme sahip olan Amélie Nothomb, çağdaş dünyada kadınların eserlerinde varlık nedenini derinlemesine sorgular. Nothomb, ataerkil edebiyatın klasiklerinin kadınlar tarafından yeniden yazılmasıyla meşgul olarak beklentileri altüst eder. Kadınların yaşadığı, düşündüğü ve yazdığı alanları genişletmeyi amaçlamakla kalmaz, yerleşik edebi standartlara ve yazarlık geleneklerine de meydan okur.

Amélie Nothomb, 9 Temmuz 1966'da Brüksel Başkent Bölgesi, Etterbeek'te doğdu. Bir sanatçı olarak her zaman mecazi anlamda 1967'de Japonya'nın Kobe kentinde doğduğunu iddia etmiştir, ancak kayıtlar orada sadece iki ila beş yaş arasında yaşadığını göstermektedir. Daha sonra Çin, New York, Bangladeş, Burma, Birleşik Krallık (Coventry) ve Laos'ta yaşamıştır. Soylu bir Belçikalı aileden gelmektedir. Babası Belçikalı diplomat Patrick Nothomb'dur ve Belçika Dışişleri Bakanı Charles-Ferdinand Nothomb'un (1980-1981) büyük yeğeni yazar ve siyasetçi Pierre Nothomb'un büyük torunudur. Bir erkek ve bir kız kardeşi vardır. Üretken bir yazar olan Nothomb'un ilk eseri *Hygiène de l'Assassin- Katilin Temizliği*⁴ 1992 yılında yirmi altı yaşındayken yayımlandığından beri her yıl bir kitap yayımlamaktadır. Romanları en çok satan edebi eserler arasındadır ve birçok dile çevrilmiştir. Kraliyet Nişanı vardır ve Belçika Kralı Philippe tarafından Barones unvanı ile ödüllendirilmiştir. Japonya'daki kurumsal hayatı konu alan hiciv romanı *Stupeur et Tremblements* 1999 yılında "Fransız Akademisi Büyük Ödülünü" kazanmış ve 2015 yılında Belçika Kraliyet Fransız Dili ve Edebiyatı Akademisi'ne seçilmiştir. Birinci tekil şahıs olarak yazdığı ve 2020'de ölen babasının kurgusal anılarını anlattığı *Premier Sang* adlı romanı 2021'de Renaudot Ödülünü almıştır.

Amélie Nothomb'un çalışmalarının en rahatsız edici yönlerinden biri, ataerkil gelenekleri dile getiren, cinsiyetçi klişeleri yineleyen ve dişil olana karşı cinsiyetçi stereotipleri ele alan tarihsel bir sesi benimsemesidir. Nothomb'un kadınlık durumuna ilişkin hedeflerinden biri, kadın güzelliğine ilişkin toplumsal ve tarihsel beklentilerdir. Nothomb'un metinlerindeki kadınlar olağanüstü derecede benzerdir. Hepsi gençtir, genç değillerse de yaşı aşan asil bir güzelliğe sahiptirler. Sarışındırlar, soluk, beyaz, neredeyse hayalet gibi bir tenle kutsanmışlardır. Metnindeki Asyalı güzeller bile açık tenleriyle tanınmaktadır. Hepsi umutsuzca zayıf, kansız ve ölümün eşiğinde değillerse bile en azından yatalak ya

4 Eser 1994 yılında Sosi Dolanoğlu tarafından Türkçeye çevrilerek Metis Yayınları tarafından basılmıştır.

da muhtemelen kazaya meyilli, çünkü kırılğan kemikleri sönük, naif bedenlerini taşıyacak şekilde betimlenmişlerdir. Nothomb çalışmalarında idealize edilmiş kadın güzelliği portrelerini resmetmekle kalmaz, aynı zamanda kadın güzelliğine dair klişeleri yok etmeye çalışır. Romanlarının özgüllüğüne katkıda bulunan türlerin karmaşık bir sentezi, cinsiyet dönüşümleri ve görüntülerin derin bir psikodinamik konumlanışı yoluyla eserlerindeki klasik karakterleri yeniden tanımlar. Otobiyografi, otokurgu ve otobiyografik roman unsurlarını harmanlayarak net sınıflandırmaya meydan okuyan benzersiz bir edebi tarz yaratan Nothomb'un dil öncesi kişiliğine duyulan nostaljik bir özlemine "yazar Amélie" karakteriyle yaratması, adeta yeniden doğuş anlarıyla simgelenen çocukluğun masumiyetine dönme arzusunu yansıtmaktadır.

Amélie Nothomb, geleneksel mitleri ve edebi figürleri çağdaş bir bağlamda yeniden keşfederek modern unsurları klasik karakterlerle ustalıkla bütünleştiriyor. Bu çalışmada Nothomb'un "*Katilin Temizliği*" ve "*Merkür*"⁵ isimli eserlerinde Orpheus ve Eurydice mitini yeniden yorumlaması ve yazarın geleneksel anlatılara hangi edebi araçlarla meydan okuyarak yıkıcı ve sapkın arzuları devreye sokarak toplumsal kabulleri nasıl yapısöküme uğrattığı irdelenecektir. Yazar söz konusu eserlerinde açık tür sınıflandırmasına meydan okuyan benzersiz bir edebi tarz yaratmak için otobiyografi, oto-kurgu ve peri masallarının unsurlarını harmanlamaktadır. Nothomb'un yazı aracılığıyla güzelliği, canavarlığı, çocukluğu, anoreksiyi ve iğrençliği keşfetmesi, klasik karakterlere ve temalara bir modernlik dokunuşu ekleyerek geleneksel kavramlar arasındaki sınırları bulanıklaştırarak okuru da kendi temsillerini yeniden sorgulamaya zorlar. Bu eserlerinde kadın karakterlerin- Françoise ve Hazel, Léopoldine ve Nina- hangi edebi araçlarla kadının statüsü ve kurgusal dünyada rolü açısından ters yüz edildiği ve tarihsel örüntüde ölümcül olarak kodlanan Eurydice imgesinin intikamcı, yaşayan bir Eurydice imgesine dönüştürülmesi ve bu bağlamda örülen metinlerarası göndermeler aranacaktır. Araştırmacı bu çalışmada, Nothomb'un söz konusu söylemeyi kültürlerarası çağa uygun olarak sembolik ve yeniden üretim düzeyinde bağlamsallaştırmasını ve kadın kimliğini dönüştürmesini ele almaktadır. Eserde, pasif kadın rolü, kadını belirsiz ve ölümlü arzusunun boyun eğdirilmiş bir nesnesine indirgeyen "ebedi ve edebi yasanın" ihlali yoluyla yapısöküme uğrattırılıyor ve sonuç olarak kadın kimliğinin karanlık ve sessizlikle özdeşleştirilmiş özelliğinden sıyrılarak, berrak ve canlı bir varoluşa çıkış serüveninin izleri aranıyor. Yazında Eurydice, yaşamda kadın yeni bir algılanış ile beliriyor, bu noktada yazar tarihi, kültürel belleğin altını "kadın" lehine oyarak, tüm toplumsal temsilleri, önyargıları ve kabulleri alt üst ederek yapısöküme uğrattırıyor.

Eurydice'i hayata döndürmek- Nothomb'un imgelemi

"Edebiyat işte budur: herhangi bir yere bir kapı koymak ve kutsal olana girmek".

Amélie Nothomb⁶

Nothomb, Yoland Helm'e yazdığı bir mektupta Orpheus mitinden aldığı ilhamdan bahsederek şunu ifade eder: "Eurydice'i hayata döndürebilecek bir yazı biçimini arzuluyorum... Bunu çok ciddiye alıyorum, hatta ve özellikle başarma şansım çok az olsa bile. Bunları Nothomb 1995 yılının mart ayında ifade etmiştir." (Helm, 1997, 151). Bu, doğrusal edebi kanondan kopan bir poetika ortaya çıkarmak için, insanlığın büyük metinlerini dönüştürmek ve yapısöküme uğrattırılmak üzere ele alan yazarın bir tür itirafıdır. Oberhuber'in işaret ettiği gibi, "Nothomb hikayelerine peri masallarından parçalar ekler, sonra

⁵ Eser 1999 yılında Nuriye Yiğiter tarafından Türkçe'ye çevrilerek Güncel Yayıncılık tarafından basılmıştır.

⁶ Laureline Amanieux (2002), Nothomb'un bir Torii Kapısını görünce söylediği sözleri aktarıyor.

onları maskeler ve kaçıır; büyük mitleri ve sembolik figürlerini ele alır, sonra onları yeniden bağlamsallaştırır ve paradisini yapar; Yahudi-Hıristiyan medeniyetinin kurucu hikayesi olan Yaratılış'ı çağdaş zamanlara aktarır, sonra ona dişil unsurlar atfeder ve kültürlerarası bir bağlama yerleştirir". (2004, 116) Mitlerin ve kurucu anlatıların bu çifte okuması ve yeniden yazımı, dişil ve eril imgelerin altüst edilmesine katkıda bulunur. Oberhumer'e göre,

"üretici modellerin yapısökümüne uğratılması ve başka işaretler altında yeniden inşa edilmesi şeklindeki ikili süreç, dişil bir (yeniden) yazma poetikasının gelişiminin temelini oluşturur. Mitlerin ve anlatıların kutsal olandan arındırılması, aynı zamanda efsanevi düşüncenin çok anlamlılığının zamanla dışlama mantığıyla yer değiştirmesi ister dişil ister eril olsun basmakalıp imgelere karşı ikonoklazma gösterilmesi, bunlar yirminci yüzyıl romanında ve anlatısında, daha spesifik olarak da ikinci yarısında dişil olanın yeniden yazılmasında söz konusu olan meselelerdir" (2004, 127)⁷.

Metinsel ilişkiler düzeninde nesnenin ikiliği, aynı parşömen üzerinde tam olarak gizlemediği, ancak şeffaflık yoluyla görülmesine izin verdiği bir metnin diğerinin üzerine bindirildiğini gördüğümüz eski palimpsest imgesiyle temsil edilebilir. Haklı olarak, Gerard Genette'in de kınadığı gibi, pastiş ve parodinin edebiyatı palimpsest olarak belirlediği söylenmiştir (1982, s. 619). Metinlerarasılık terimini ise 1969'da Roland Barthes yazarı ölüme terk ettikten sonra, Julia Kristeva herhangi bir metinsel sistemin doğasında var olan anlamsal çoğulluğu tanımlamak için icat etmiştir; buna göre "her metin bir alıntılar mozaığı olarak inşa edilir, her metin başka bir metnin özümsemesi ve dönüştürülmesidir..." (1969, 145). Dolayısıyla palimpsest bu bağlamda, hem Orpheus ve Eurydice mitinin yeniden yazımıdır, hem de kadın karakterleri devreye sokmak için miti metinlerarası araçlarla dönüştürmektir. Nothomb, *Mercure* ve *Hygiène de l'assassin* adlı eserlerinde bu dönüşümü devreye sokar.

Mercure adlı eserinde yazar, yine alışılmadık koşullarda çizilmiş ve bir araya getirilmiş küçük bir karakter grubuyla çalışır. Roman neredeyse tamamen 1923 yılında, gizemli eski kaptan Omer Loncours'a ait küçük, izole bir adada geçiyor. Bir hemşire olan Françoise Chavaigne, adanın diğer önemli kişisi olan kaptanın genç vasisi Hazel Englert'i tedavi etmek üzere çağrılır. Hazel savaş sırasında anne ve babasını korkunç bir saldırıda kaybetmiş ve görünüşe göre korkunç bir şekilde sakat kalmıştır. Şimdi yirmi üçüncü yaş gününe yaklaşan Hazel hafifçe hastalanmıştır ve tıbbi yardıma ihtiyacı vardır. Françoise adaya geldiğinde ona katı kurallar konmuştur, bunlardan en önemlisi ayna getirmesine izin verilmemesidir. Kaptan'ın emriyle, aslında adada hiçbir ayna, hatta hiçbir şeyi yansıtan bir şey yoktur- hepsi Hazel'in kendi yansımaları görmemesi içindir. (Kaptan gözlük takan bir hemşireyi kabul edemezdi, çünkü camlar bir miktar yansımaya izin verebilirdi). Françoise, zaten tıbbi bakımdan çok arkadaşlığa ihtiyacı olan Hazel ile arkadaş olur. Hazel'in kaptanla ilişkisi kesinlikle sağlıksızdır ve Françoise yavaş yavaş adadaki tuhaf olaylar hakkında daha fazla şey öğrenir. Ayrıca Kaptan'ın eski bir takıntısını, Kaptan'ın sakladığı ama intihar eden başka bir genç kadını (Adèle) keşfeder. Françoise bu tuhaf çembere yaklaştıkça, Hazel'in gerçek yüzünü görmesini sağlamaya çalışır ama her seferinde kaptan tarafından engellenir. O kadar ileri gider ki, termometre satın alır ve Hazel'in gerçek yansımaları görebileceği cıva için onları kırar. (Bu, başlıktaki göndermenin- Merkür- sadece bir kısmıdır.)

Hygiène de l'assassin ise, kurgusal yazar Pretextat Tach ile röportaj yapmaya gelen genç gazeteci Nina'yı merkezine alır. Seksen üç yaşında Nobel Ödülü sahibi Pretextat Tach'ın sadece iki aylık ömrü kalmıştır. Bir obezite ve insan düşmanlığı canavarı olan Tach, kendisiyle röportaj yapmaya gelen gazetecilerle alaycı ve acımasız oyunlar oynar. İlk dördü dehşet içinde kaçır. Beşincisi, Nina, onu ve sırrını ele geçirir: kelimelerin altında suç, eserin altında sahtekârlık yatmaktadır. Çünkü "Edebiyat, gerçek olan, gözyaşı ve kandan yapılır." Pretextat Tach yaşlıdır, şişmandır, evinden hiç çıkmaz ama dünyaca ünlüdür.

⁷ Çevirisi araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Pretextat Tach yirmi iki romanın yazarıdır ve şok edici, rahatsız edici yazılarıyla tanınmaktadır. Buna rağmen sadece adı ve eserleriyle bilinmektedir. Kimse onun kim olduğunu ya da ruh halinin ne olduğunu bilmemektedir. Dört gazeteci bu karakterden korkmuş ve öğrenmiş bir şekilde oradan ayrılırlar. Ama beşinci gazeteci, Nina, onun içini dışını öğrenir. Onunla ve sırrıyla başa çıkacaktır. "Hygiène de l'assassin" adlı tamamlanmamış bir kitap da dâhil olmak üzere tüm kitaplarını okumuştur. Bu kitap aslında bir otobiyografidir. Söz konusu katil Pretextat'ın ta kendisidir. Bu sırrı bilen Nina, ondan daha güçlüdür. Sabırla, onun kötü niyetinin ve sahtekârlığının üstesinden, göz kamaştırıcı bir zekâyâ sahip olduğu kadar iğneleyici de olan satırlarla gelecektir. Tach'ın çarpıcı kadın düşmanlığına rağmen, sekreteri tarafından seçilen tek kadın olan Nina, onun geçmişinin en korkunç sırlarını açığa çıkarmasını sağlamayı başarır. *Hygiène de l'assassin*'in en dehşet verici yanı, Tach'ın olağanüstü bir katil olmasıdır; Tach gençken korkunç bir cinayet işlemiştir. Önce kuzeni Léopoldine'i, ardından da tüm ailesini öldürmüş ve işlediği suçları kimse fark etmemiştir. Pretextat'ın soyadı olan "Tach", görev veya vazife anlamına gelen "tache" olarak telaffuz edilebilir. Bu romanın doğası gereği bu telaffuz tercih edilmektedir. *Hygiène de l'assassin*'de ele alınan, Pretextat Tach tarafından ifade edilen ve gazeteci Nina tarafından ele alınan fikirler ve konular, insanlık tarihinden bir 'miras' tır. Bunlar, eserinin temalarını farklı açılardan işleyen, yeniden işleyen ve yeniden konumlandıran yazarın 'görevi' için bir 'bahanedir-Pretextat-'. Bu iki eser de Orpheus /Eurydice söylencesine gönderme yapan örtük bir metinlerarası ağ içinde ele alınabilir.

Yunan mitinde Orpheus, düğünlerinden kısa bir süre sonra sevgili eşi Eurydice'i kaybeden bir şair-şarkıcıydı. Orpheus, sevgili eşini ölümün pençesinden, Hades'in krallığından kurtarmak umuduyla Yeraltı Dünyası'na gitmiştir. Orpheus, tanrıları Pluto ve Proserpine ile buluşmak ve sevgili karısı Eurydice'i yaşayanların dünyasına geri getirmeleri için onlara yalvarmak üzere ateşli yeraltı dünyasında kahramanca bir yolculuğa çıktı. Pluto ve Proserpine, karısının arkasından yürümesi ve yaşayanların dünyasına ulaşana kadar ona asla geri dönmemesi şartıyla isteğini kabul etmişlerdir. Orpheus korkusunu kontrol edemediği için arkasını dönmüş ve karısı yeraltı dünyasına götürülmüştür. Bu mitte iki dünya vardır; bilinç dünyası, eylem dünyası, yaşam dünyası ve bu dünya erkek kahraman Orpheus tarafından temsil edilir. Bu dünya erkek kahraman Orpheus tarafından temsil edilirken, diğer dünya karısı Eurydice'nin ikamet ettiği uzak dünya, yeraltı dünyası, ölüm ve bilinçdışı dünyasıdır.

Amélie Nothomb, Orpheus mitini çoklu değişiklikler, tersine çevirmeler ve aktarmalarla yeniden yazmıştır. Nothomb'un yazısında Eurydice'in öldürülmesi Orpheus'un kendisi tarafından kışkırtılır. *Hygiène de l'Assassin*'deki (1992) Léopoldine- Prétextat çifti bu mitin yorumcusudur. Romanın kahramanı Prétextat Tach, Nobel Edebiyat Ödülü sahibidir. Romanda ölümün eşliğindedir ve son röportajını vermek ister. İlk dört gazeteci röportajı yapmaktan vazgeçer, çünkü onlara sözlü gaddarlıkla saldırır. Beşinci gazeteci Nina, Prétextat'ı hafıza yoluna geri dönmeye ve geçmişine, yani çocukluk arkadaşı Léopoldine'in öldürülmesiyle yüzleşmeye zorlar. Leopoldine, erkeği tarafından boğulan klasik Eurydice'tir ve Pretextat bir gölün dibinde ölmesine izin verir, hatta öldürür.

Mitin geleneksel versiyonunda, Orpheus Eurydice'in ölümüne neden olmaz, ancak farkında olmadan onu kaderine sürüklediği açıktır. Nothomb'un eserindeki ölüm yazımı ile Orpheus'un efsanevi öyküsündeki ölüm, müzik ve sanat arasındaki bağlantı açıktır. Orpheus mitini İncil'in en ünlü miti Yaradılış ile birleştiren Nothomb'un metinlerinde Eurydice'i öldüren yılan, ölümün taşıyıcısı olan dil biçiminde yeniden ortaya çıkar. Kelimeler yılan sokmasından daha tehlikeli hale gelir. Orpheus bir canavarın özelliklerine sahiptir ve suç yoluyla ölüm yerine kelimeler yoluyla ölüm getirir. Onun ebedi şarkısı sonsuza dek tekrarlanır. Yazarın çocukluğa dönüş arayışını yönlendiren de bu tekrardır. Caine'e göre, (2003: 76) Nothomb'un anlatıcılarının unutuşa ulaşma çabaları, hayal kırıklıklarının ve

eksikliklerin artık yetişkin dünyasında olmaktan rahatsız olmayacağı kaygısız bir çocukluğa dönmenin imkânsız ve açıkça gerçek dışı bir fantezisini temsil eder. Merkür isimli eserin ana karakterlerinden biri olan Omer Lancours, Hazel'i adaya kapatıp hayatını yeniden keşfetmek için Hazel'in yüzünü ve güzelliğini yansıtabilecek tüm aynaları ve yüzeyleri sistematik bir şekilde ortadan kaldırır.

Nothomb, *Mercure*'de de metinlerarasılığı kullanarak çeşitli metinlerden unsurları bir araya getirerek zengin ve birbirleriyle bağlantılı bir anlatı oluşturmuştur. Edebiyat ve kültürde derin kökleri olan bir kavram olarak metinlerarasılık, Nothomb'un farklı sesleri ve deneyimleri metinde harmanlamasına olanak tanıyarak okuyucunun hikâyeye katılımını ve hikâyeyi anlamasını kolaylaştırır. Mevcut metinlerden ve kültürel referanslardan yararlanan Nothomb, okuyucularda birden fazla düzeyde yankı uyandıran çok katmanlı bir anlatı yaratarak konuşmanın diyalojik özünü ve insan iletişiminin birbirine bağlılığını vurguluyor. Metinlerarası unsurların ustaca kullanımı sayesinde Nothomb'un "Mercure" isimli eseri, metinlerarasılığın edebi söylemi şekillendirme ve zenginleştirme gücünü göstermekte, eski metinlerin yeni ve yenilikçi anlatıların yaratılması üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Nothomb'un metinleri, kendi okuma ve kişisel kültürünün renklendirdiği alaycı bir dil, parodi, paradoks ve mizah yoluyla yeniden değerlendiren ve yapısöküme uğratan aynı eleştirel bakış altında bir araya getiriliyor. Kendini kadın ve erkek, genç ve yaşlı, kadın ve erkek kahramanlar aracılığıyla ifade eden Amélie Nothomb, sosyal ve edebi kurumlardaki ataerkil yapıları kınıyor ve kadının çağdaş toplumdaki rolünü sorguluyor, bedeninin temsilini ve güzellik mitine ve romantik aşk geleneklerine köleleştirilmesini yeniden değerlendiriyor.

Amélie Nothomb'un çalışmalarının en rahatsız edici yönlerinden biri, ataerkil gelenekleri dile getiren ve dişil olana dair cinsiyetçi klişeleri yineleyen tarihsel bir sesi benimsemesidir. Nothomb'un kadınlık durumundaki hedeflerinden biri, kadın güzelliğine ilişkin toplumsal ve tarihsel beklentilerdir. Nothomb'un metnindeki kadınlar olağanüstü derecede birbirine benziyor. Hepsi gençtir, genç değilse de yaşları aşan ağırbaşlı bir güzelliğe sahiptirler. Nothomb'un çalışmalarında idealize edilmiş kadın güzelliğini yansıtan portreleri bu şekilde hem resmedilir hem de yok edilir.

Peki kadın olmak ne anlama gelir? Kadınlar sözde biyolojik zorunluluktan nasıl kaçır ve cinsel farklılıkla nasıl müzakere ederler? Bu noktada cevap son derece nettir: kadınlar yok edilmelidir. Eğer kadınlar artık yoksa, sorun da yoktur. İnsanlık feminizmin ve anti-feminizmin 'yaralarından' bu basit ve mantıklı çare ile kurtulur: 'kadınlar ortadan kaldırılmalıdır' (Nothomb, 1992, 145). Nothomb kadınlar için yeni bir kimlik yaratılmasını öneriyor gibi görünmektedir. Beauvoir'ın inşacı vizyonu "kadın olunmaz, kadın doğulur" (1949), "Katilin Temizliği" eserinde karakterize edilen erkeklik timsali Tach tarafından tersine işletilir. Tach kadınları tamamen silmeyi seçer. Nothomb, temsil ettiği her şeyle "kadın" terimini sorgular.

Hygiène de l'assassin'in Léopoldine'i, genç kocasıyla birlikte Seine nehrinde bir tekne kazasında boğulan Léopoldine Hugo ile özdeşleştirilir. Kız kardeşi Adèle Hugo, delilik içinde geçen günlerini sonlandırmak için Atlantik'i geçmiştir: kurgusal Adèle de su tarafından hapsedilir ve kendi çıkış yolunu bulur. *Mercure*'deki tüm karakterler karanlık bir sırrın bulanık sularında hapsolmuş, emekli bir deniz kaptanı tarafından bir adaya hapsedilmiştir (denizden kaçmaya çalışır). Trajik Adèle deliliğe mahkûmdur. Hazel ve hemşiresi Françoise Chavigny, kökleri toprakta olan yeni bir başlangıç umudu sunmaktadır. Bu başlangıç kadının adeta tarih ve kültürel unsurlarla hesaplaştığı bir başlangıç olarak kurgulanmıştır.

Amélie Nothomb, *Hygiène de l'assassin* ve *Mercur*'de Orpheus mitinin yeniden yazımına, geleneksel anlatıya meydan okuyarak ve Orpheus-Eurydice ilişkisindeki tartışmalı temaları keşfederek yaklaşır. *Hygiène de l'assassin*'de Nothomb, Orpheus ve Eurydice arasında yıkıcı ve sapkın bir dinamik tasvir ederek, Orpheus'un düşüşünü ve Eurydice'in güçlü rolünü vurgulayarak Orpheus mitinin unsurlarını ve karakterlerini radikal bir şekilde altüst eder. *Mercur*'de Nothomb, özellikle Eurydice karakterine odaklanarak ve mitik figürü dönüştürmek için palimpsestik bir yeniden yazma tekniği kullanarak temel kadınlık mitlerine metinlerarası göndermeler yapar. Bu romanlar aracılığıyla Nothomb, Orpheus mitini, geleneksel anlatı ve geleneksel tür dinamiklerine meydan okuyan yeni anlamlar ve yorumlarla aşılayarak yeniden keşfeder. Nothomb, Nancy Huston'un *L'empreinte de l'ange* (1998) romanı gibi mite yeni bakış açıları ve boyutlar kazandırarak Orpheus figürünü yeniden yorumlamaktadır. Bu yeniden yorumlama, mitin çağdaş feminist bir okumasını içermekte ve kadın kahramanın efsanevi Eurydice figürüyle ilişkili olarak evrimine odaklanmaktadır. Amélie Nothomb'un *Mercur* adlı eserinde Eurydice karakteri, metinlerarası göndermelerin edebi aygıtıyla, özellikle de mitsel ve edebi anlatılardan yararlanılarak tasvir edilir. Bu temsil, anlatı yapısını bölme ve kadın karakterleri geliştirme sürecinin sistematik bir şekilde uygulanmasını içerir ve Nothomb'un Eurydice'in mitik figürünü palimpsest tarzında dönüştürmesini sağlar. Nothomb, bu edebi araçları iç içe geçirerek Eurydice'in karmaşık ve çok yönlü bir temsilini yaratıyor ve karakterine okuyucuda yankı uyandıran anlam ve derinlik katmanları aşıyor.

Amélie Nothomb, *Hygiène de l'assassin* adlı romanında Eurydice mitini yaratıcı bir şekilde yeniden hayal ederek geleneksel anlatılara meydan okuyor ve toplumun sapkın ve yıkıcı arzularını keşfediyor. Nothomb'un çalışması, klasik ve çağdaş yazım modellerinin oyunbaz bir şekilde kendine mal edilmesiyle karakterize edilir ve yazarın niyeti ve okuyucunun erkek otoritesine meydan okumadaki rolü üzerine düşünmeye sevk eder. Orpheus mitine atıfta bulunan roman, Orpheus'un çöküşüne ve Eurydice'e atfedilen güce özellikle vurgu yaparak, mitin bileşenlerinin ve karakterlerinin radikal bir şekilde tersine çevrilmesini tasvir ederek geleneksel anlatıyı bozmaktadır. Nothomb, polisiye kurgu ve felsefi diyalog unsurlarını harmanlayarak, okuyucuları metinlere yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmeye teşvik ediyor ve tür beklentilerine meydan okuyarak mit, drama ve parodi arasındaki sınırları bulanıklaştıran zengin ve zorlu bir anlatıya katkıda bulunuyor.

Amélie Nothomb, *L'Hygiène de l'Assassin*'de de Orpheus mitini, geleneksel anlatılara meydan okuyarak ve Orpheus ile Eurydice arasındaki sapkın ve yıkıcı arzulara sahip ilişkiye özellikle odaklanarak orijinal miti altüst eden tartışmalı unsurlar ekleyerek yeniden yazıyor. Nothomb'un romanı, Platon'un Sokratik diyalogları ile klasik polisiye romanı harmanlayarak okuyucuların yaklaşımlarına ve yazarların niyetlerine meydan okuyor ve özellikle kadın okuyucunun erkek yazar otoritesine meydan okumadaki yıkıcı rolünü vurgulayarak hem klasik hem de çağdaş yazım modellerini mizahi bir şekilde kendine mal ediyor. Amélie Nothomb bu eserde hikâyenin derinliğine ve karmaşıklığına katkıda bulunan çeşitli sembolik unsurları bir araya getirmiştir. Buna ek olarak, Nothomb'un çalışması Orpheus ve Eurydice mitini ele alarak geleneksel anlatıları sapkın ve yıkıcı arzularla altüst ediyor ve nihayetinde miti tartışmalı ve parodik bir şekilde yeniden kurgulamasını sağlıyor. Roman aynı zamanda yazarlık ve okur tarafından yorumlanma temasını araştırarak, metnin monolojik ve otoriter bir okumasını tercih eden bir anlatıda 'yazarın ölümü' (Barthes, 1969) kavramıyla aktif bir ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu sembolik unsurlar sadece anlatıyı zenginleştirmekle kalmıyor, aynı zamanda okuyucuları kimliğin inşası, anlatı gücünün dinamikleri ve klasik mitlerin çağdaş bir bağlamda yeniden yorumlanması üzerine düşünmeye davet etmektedir.

Kadını Yeniden Yazmak

Palimpsest kavramı, metinlerin karmaşık katmanlarını ve birbirlerine bağlılıklarını vurgulayarak edebiyattaki metinlerarasılık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Orta Çağ el yazmalarından türetilen, şehirleri ve kentsel deneyimleri tanımlamak için genişletilen palimpsest metaforu, metinler arasındaki eşzamanlı yakınlık ve ayrılık ilişkisini vurgular. Yazarlar palimpsest kavramını, farklı tarihsel etkilerden ve bağlamlardan yola çıkarak çok katmanlı anlatılar inşa etmek için kullanmaktadır. Orta Çağ el yazmalarında ortaya çıkan palimpsest metaforu, şehirleri, binaları ve edebi eserleri üst üste binen metinler ve tarihlerle karmaşık varlıklar olarak tanımlamak için genişletilmiştir. Edebi çalışmalarda palimpsest, şiirlerin ve romanların metinler arası katmanlarını anlamak için gereklidir ve farklı dönemlerin ve kültürel etkilerin zengin ve karmaşık anlatılar yaratmak için nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Ayrıca, sömürge devletlerinde palimpsest, yerli bölgelerinin devam eden yerleşimlerini ve sömürge süreçlerine karşı direnişi vurgulamak için kullanılır ve yerinden edilme ve yeniden sahiplenme alanları olarak kentsel alanların çok boyutlu doğasını vurgular. Bu yaklaşım, yazarların palimpsestin metaforik katmanları aracılığıyla tarih, kültür ve kimliğin karmaşıklıklarını yansıtan anlatılar oluşturmalarına olanak tanır. Söz konusu eserlerde Amélie Nothomb palimpsesti kadın kimliği ile tarihsel dokuda özdeşleştirilen pasiflik, kötülük, sessizlik, karanlık vs. gibi kavramları yapısöküme uğratmak onları aktif özne olarak yeniden yazmak amacıyla bir yazım tekniği olarak kullanır.

Kadın yazımında palimpsest yeniden yazma, egemen söylemlere, özellikle de fallogosentrizmde⁸ kök salmış olanlara meydan okumak için metinleri yeniden işleme sürecine atıfta bulunur. Bu uygulama, kadınlar için çok boyutlu eylem ve güçlenme alanları yaratmak amacıyla anlatıların üst üste bindirilmemesini, sessizliklerin harekete geçirilmesini ve boşlukların doldurulmasını içerir. Kadın yazıları genellikle fallogosentrik⁹ kimlik ve öznellik kavramlarını yıkmak amacıyla dil, öznellik ve söylemsel oluşumların kısıtlamaları üzerine eleştirel düşünmeyi içerir. Anlamı değiştiren ve hegemonik dilsel pratiklere meydan okuyan metinsel stratejiler aracılığıyla kadın yazını, egemen söylemlerle arasına radikal bir mesafe koymak yerine bu söylemlerdeki kusurları vurgular. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet rollerinin, güç dinamiklerinin ve kadınların edebi ve toplumsal bağlamlardaki deneyimlerinin karmaşıklığının incelikli bir şekilde araştırılmasına olanak tanır.

Palimpsestik yeniden yazma ve metinlerarasılık kadın yazımında önemli bir rol oynar, sessiz sesleri yeniden teyit eder ve kadın anlatılarında özgür iradeyi anlamlı kılar. Amélie Nothomb *Mercure* ve *Hygiène de l'Assasin* isimli eserlerinde, palimpsestik bir metinsel stratejinin kadın failliğinin özgürleşmesini nasıl desteklediğini gözler önüne serer. Ayrıca, metinlerin üst üste bindirildiği palimpsest olarak yazı kavramı, yazının türevsel ve ödünç alınmış yönlerini vurgulayarak edebiyatın metinlerarası doğasını öne çıkarır. Söz konusu iki eserde Amélie Nothomb Eurydice'in farklı yorumlanması ile yeni anlam katmanları yaratmakla kalmaz, kadın eylemliliğini ön plana çıkararak klasik metni bir anlam çoğulluğuna aralar. Bu örnekler, palimpsest yeniden yazma ve metinlerarasılığın kadın yazımının nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunu ve kadınların seslerinin ve eylemliliklerinin keşfedilmesini ve güçlendirilmesini sağladığını göstermektedir.

Amélie Nothomb, *Mercure* adlı eserinde geleneksel anlatıya meydan okuyarak ve sapkın ve yıkıcı arzuları içeren tartışmalı bir bakış açısı sunarak Eurydice mitini yeniden yazıyor ve sonuçta Orpheus ile Eurydice arasındaki ilişkinin yeniden yorumlanmasını sağlıyor. Nothomb'un çalışması, postmodern

⁸ Bu düşünce sisteminde erkek akıl egemendir ve fallus sözcüğü logos sözcüğü ile birleştirilerek erkek aklın merkeze alındığı yeni bir kavram üretilir.

⁹ Fallusu aşkın bir gösteren olarak merkeze alan düşünce biçimidir.

dönemde söylemsel bir strateji olarak kadının yeniden yazılması olgusunu göstermektedir; yazarlar, genellikle ironik bir tonda, kanonik edebi malzemeyi yeniden şekillendirerek yeni hiper metinler oluşturmak için önceki metinleri yeniden işlemektedir. Nothomb, diğer yazarlar gibi, temel mitleri ve anlatıları ele alarak klasik anlatıların yeniden değerlendirilmesine ve altüst edilmesine katkıda bulunur ve Eurydice mitine feminist bir bakış açısıyla yeni ve alternatif bir yaklaşım sunar.

Amélie Nothomb'un Eurydice tasviri eserlerinde büyük bir dönüşüm geçirir. Başlangıçta Eurydice, tarihsel temsillerin de gösterdiği gibi, kaçma ihtimali olmayan Yeraltı Dünyası'na hapsedilmiş bir şekilde geleneksel anlamda tasvir edilir. Ancak Nothomb, Eurydice'e yıkıcı arzular ve sapkın unsurlar aşılıyarak bu geleneksel anlatıya meydan okur ve onun Orpheus ile ilişkisini tartışmalı ve parodik bir ışık altında yeniden keşfeder. Dahası, *Mercur*'de Nothomb, Eurydice'i mitik ve edebi anlatıları yeniden yazarken kilit bir figür olarak kullanır ve mitik figürü yeni bir forma dönüştürmek için anlatı yapısını bölme sürecini kullanır. Eurydice karakterinin bu evrimi, Nothomb'un klasik mitleri yeniden yorumlamaya ve edebiyattaki kadın figürlerinin geleneksel temsillerine meydan okumaya yönelik yenilikçi yaklaşımını göstermektedir.

Sonuç

"Her şey mitsel bir buluşa yol açmalıdır; imgeleri açığa çıkaran kaynağın açıldığı yer dışında hiçbir çalışma yoktur".

Maurice Blanchot

"Orpheus [Eurydice'i] görünür olduğu zaman değil, görünmez olduğu zaman görmek ister'

Maurice Blanchot

Orpheus ve Eurydice mitinin kadın bakış açısıyla yeniden yazılması kavramı, orijinal hikâyenin bir el yazması üzerindeki metin katmanları gibi yeni yorumlar ve bakış açılarıyla kaplandığı bir palimpsest olarak görülebilir. Geleneksel hikâyelerin cinsiyetlendirilmiş bir şekilde yeniden hayal edilmesi süreci, orijinalin özünü korurken anlamını ve önemini değiştiren yeni unsurlar ekleyen bir tür fiziksel yüceltme olarak yansıyabilir. İster edebiyatta ister tarihi el yazmalarında olsun, palimpsestlerin incelenmesi, gizli anlam ve anlatı katmanlarını ortaya çıkarmak için gelişmiş görüntüleme teknikleri ve derin üretici ağlar kullanılarak çözülebilen, altta yatan metni ortaya çıkarmada zorluklar sunar. Orpheus ve Eurydice'in yeniden yazımını kadın bakış açısıyla incelemek, çok yönlü ve çok boyutlu bir palimpsestle ilgilenerek, metinlerarasılığın yaratılmasında belleğin ve metinsel olasılıkların hayata geçirilmesinin önemini vurguluyor. Kadın bakış açısı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyarak ve Orpheus mitindeki kadın figürleri güçlendirerek Orpheus karakterini önemli ölçüde değiştirir. Çağdaş kadın edebiyatında, Eurydice'in yeraltı dünyasına terk edilmiş pasif bir figür olarak geleneksel temsilinden radikal bir sapma söz konusudur ve dünyada vizyonunu ve eylemini ifade etmek için yeni bir Eurydice ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüm, kadın yazınındaki efsanevi paradigmaları yeniden keşfetme ve Eurydice gibi kadın karakterleri arzularını ortaya koymaları ve kendi anlatılarını şekillendirmeleri için güçlendirme yönündeki daha genel bir eğilimi yansıtmaktadır. Nancy Huston ve Amélie Nothomb gibi yazarlar, Orpheus'u feminist bir perspektiften sunarak mitin karmaşık sembolizmini keşfediyor ve geleneksel yorumlara meydan okuyarak edebiyattaki kadın karakterlerin değişen rollerini ve bakış açılarını vurguluyor.

Çeşitli edebi eserlerde yer alan kadın bakış açısı, geleneksel anlatılara meydan okuyarak ve onun özgür iradesini ve özerkliğini vurgulayarak Eurydice karakterini yeniden tanımlamaktadır. Amélie Nothomb'un eserlerinde yarattığı karakterler revizyonist mitlerin yaratılması yoluyla klasik mitin altüst edilmiş versiyonlarını yaratarak kendilerini baskın anlatılardan uzaklaştırır ve farklı bir bakış açısı sunarlar. Bu bakış açısı, Eurydice'in çok yönlü ve özerk bir edebiyat figürü olarak yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Eurydice'in dönüşümü, modern edebiyatta çeşitli yeniden yorumlamalarla kadın bakış açısını yansıtır. Amélie Nothomb Eurydice'in Orpheus ile ilişkisini kendi bakış açısından anlatarak Orpheus'un baskın ve Eurydice'in pasif olduğu geleneksel anlatıya meydan okur. Klasik mitle arasına mesafe koymak ve kadın bakış açısıyla yerleşik geleneğe meydan okuyan altüst edilmiş bir versiyon sunmak için revizyonist mit formunu kullanır. Bu yeniden yazım işlemi, Eurydice'in dönüşümünü karakterini güçlendirmenin bir aracı olarak vurgulamakta ve ona klasik mitolojide kendisine atfedilen geleneksel pasif rolün ötesinde bir eylem gücü ve derinlik kazandırmaktadır.

Amélie Nothomb, *Mercure* ve *Hygiène de l'assassin* adlı eserlerinde Eurydice'e hayat vererek geleneksel anlatılara meydan okur ve mitleri radikal bir şekilde yeniden yorumlar. *Hygiène de l'assassin*'de Nothomb, sapkın ve yıkıcı arzularla dolu bir ilişkiyi tasvir ederek Orpheus mitini tersine çevirmekte, karakterleri ve dinamiklerini tartışmalı şekillerde yeniden yaratmaktadır. Dahası, eserleri genellikle araştırma ve kendini ifşa etme temalarını ele alarak okuyucuları yazının ve anlatı inşasının gücüyle tanıştırmaktadır. Buna ek olarak, Nothomb'un romanları sıklıkla şiddetin arzu ve zevkle yakından bağlantılı olduğu karmaşık ilişkileri incelemekte ve potansiyel olarak yakın şiddet temsilleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden yorumlamaktadır. Bu unsurlar bir araya geldiğinde, Nothomb'un hikâye anlatımı ve mitleri yeniden keşfetmeye yönelik benzersiz yaklaşımı, klasik masallara yeni bir soluk getirmektedir.

Kaynakça

- Amanieux, Laureline (2002). Lecture analytique de l'incipit du *Sabotage amoureux*. // *L'École des lettres* No 11, 15 Mars 2002, 39-54
- Barthes, Roland (1957) *Mythologies*, Paris: Seuil
- Barthes, Roland (2002) «La mort de l'auteur». *Œuvres Complètes III*.Paris: Seuil
- Beauvoir de Simone (1949) *Deuxième Sexe*, Editions Gallimard
- Blanchot, M. (1987) *La part du feu*, Paris: Gallimard
- Blanchot, Maurice (1955). *L'espace littéraire*. Paris: Gallimard, coll. «Collection idées»
- Caine, Philippa (2003) "Entre-deux" inscription of female corporality, Amélie Nothomb. Authorship, Identity and narrative practice, in Amélie Nothomb: Authorship, Identity and Narrative Practice New York: Peter Lang Publishing, 71-84.
- Derrida, Jacques (1967) *De la Grammatologie*, Paris: Minuit
- Genette, Gérard (1982) *Palimpsestes, La littérature au second degré*, Paris: Seuil
- Helm, Yoland (1997) Amélie Nothomb: Une Écriture Alimenté à la Source de l'orphisme, *Religiologique*, 15, printemps
- Huston, Nancy (1998) *L'empreinte de l'ange*: Editions Actes Sud
- Kristeva, Julia. (1969) *Sémiotike. Recherches pour une sémanalyse*, Paris: Editions du Seuil
- Nothomb Amélie (1992) *L'hygiène de l'assassin*, Paris: Albin Michel
- Nothomb, Amélie (1998) *Mercure*, Paris: Albin Michel
- Nothomb, Amélie (1999) *Stupeurs et tremblements*, Paris: Albin Michel
- Nothomb, Amélie (2021) *Premier Sang*, Paris: Albin Michel
- Oberhuber, A. (2004). Réécrire à l'ère du soupçon insidieux: Amélie Nothomb et le récit postmoderne. *Études françaises*, 40(1), 111-128.

29. On the Behalf of Equality: Foucault's Concept of Panopticon in *Harrison Bergeron*¹

Seçil ÖZDEN²

APA: Özden, S. (2024). On the Behalf of Equality: Foucault's Concept of Panopticon in *Harrison Bergeron*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 444-451. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980902>

Abstract

This article explores Foucault's concept of the “panopticon” and the theory of disciplinary power in Kurt Vonnegut's *Harrison Bergeron*. The dystopian world in this short story includes state control mechanisms that erode individuality and eliminate free thinking. Foucault's theories reveal how the modern state pacifies and shapes individuals through discipline and surveillance. The citizens are forbidden from both physical and mental superiority. For this reason, they have to wear handicaps, which serve as a panopticon. While imposing these handicaps on citizens as a panoptic device, it is framed as both subjectifying and objectifying them. They play an active role in maintaining the power of the state and are objects in their individuality. In the surveillance society (panopticon), individuals' lifestyles must be within the framework of certain norms and must comply with social norms. Thus, this article discusses the true equality with individual differences and what the outcome may cost when individuals are forced to obey social norms. Following Foucault's ideas of the panopticon and disciplinary power, the story illustrates how power isolates those who do not conform to societal standards in prison to maintain surveillance and control over them. It explores how this structure upholds and enforces authority through strict discipline and a surveillance network. It also discusses how the modern state regards individuals who declare their superiority and rebel against the order, such as Harrison, as a threat to its existence and excludes them from society. In this context, it aims to provide a critique of the governing style of modern societies.

Keywords: Equality, panopticon, individual differences, Foucault, *Harrison Bergeron*

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 19.06.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980902>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² PhD Student, Istanbul Aydın University, Social Sciences Institute, Department of English Language and Literature / Dr. Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), **eposta:** secilozden@stu.aydin.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8520-2039>, **ROR ID:** <https://ror.org/00qsyw664>, **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Eşitlik Adına: Harrison Bergeron'da Foucault'nun Panoptikon Kavramı³**Öz**

Bu makale, Kurt Vonnegut'un Harrison Bergeron'undaki Foucault'nun "panoptikon" kavramını ve disipline edici iktidar teorisini incelemektedir. Bu kısa öyküdeki distopik dünya, bireyselliği yok eden ve özgür düşünceyi ortadan kaldıran devlet kontrol mekanizmalarını içermektedir. Foucault'nun teorileri, modern devletin disiplin ve gözetim yoluyla bireyleri nasıl pasifleştirdiğini ve şekillendirdiğini ortaya koyar. Hikayede, vatandaşın hem fiziki hem de mental üstünlüğü yasaktır. Bu nedenle panoptikon görevi gören handikapları takmak zorundadırlar. Bu handikapları panoptik bir araç olarak vatandaşların bilincine empoze ederken onları hem öznel hem de nesnel bir çerçeveye oturtur. Devletin iktidarının sürdürülmesi açısından aktif rol oynarlar ve kendi bireysellikleri için de obje konumundadırlar. Panoptikon aracılığıyla gözetilen toplumlarda, bireylerin yaşam tarzlarının toplumsal normlara uygun olması gerekmektedir. Bu nedenle bu makale, bireysel farklılıklarla gerçek eşitliği ve bireyler sosyal normlara uymaya zorlandığında ortaya çıkan sonucun neye mal olabileceğini tartışmaktadır. Foucault'nun panoptikon ve disipline edici iktidar fikirlerini temel alan hikâye, iktidarın toplumsal standartlara uymayanları gözetim ve kontrol altında tutmak için hapishanede nasıl izole ettiğini açıklar. Bu yapının katı disiplin ve gözetim ağı yoluyla otoriteyi nasıl desteklediğini ve uyguladığını araştırır. Ayrıca modern devletin Harrison gibi kendi üstünlüğünü ilan eden ve düzene baş kaldıran bireyleri nasıl kendi varlığına tehdit olarak gördüğünü ve onları toplumdan nasıl dışladığını tartışır. Bu bağlamda, bu makale modern toplumların yönetim biçimlerinin bir eleştirisini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Eşitlik, panoptikon, bireysel farklılıklar, Foucault, Harrison Bergeron

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 19.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980902>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

On the Behalf of Equality: Foucault's Concept of Panopticon in *Harrison Bergeron*

Kurt Vonnegut's *Harrison Bergeron* depicts a future society 120 years from now, where the government controls all thoughts and achieves total equality, but at a cost. In the pursuit of complete equality, individuals gave up their rights, removing competition, impulses, and desires that are necessary for stimulating innovation and creativity. The privilege of independent thought is reserved solely for those in authority, which leads to considerable impacts on 14-year-old Harrison Bergeron, already standing at 7 feet tall and proving to be exceedingly challenging to control. Important themes in the story include envisioning complete equality by sacrificing individuality and the risks of a totalitarian government controlling free thinking. The realism in Vonnegut's depiction of the dystopian world is terrifying. This article analyzes how Vonnegut draws a dystopian universe where individuality is erased and criticizes this system through the protagonist, Harrison's rebellion against the order. In this society where originality and differences are destroyed, it is underlined how important these unique talents are. Bergeron's resistance symbolizes that differences are the wealth of society. In fact, Bergeron's resistance, his escape from the place where he was imprisoned due to his physical and intellectual superiority, involves his escape from the monologic order. Vonnegut focuses on issues such as the suppression of potential and the stereotyping of people by the oppressive system. This article discusses the following questions: What is the essence of true equality? In what ways can society attain equality while still keeping individual differences? It discusses these questions in light of Foucault's theory in the context of the narrative of *Harrison Bergeron*.

In the story, forced equality is applied by the government, yet it ultimately homogenizes and eliminates uniqueness, leading to drastic outcomes. This research examines Foucault's notion of the "panopticon" and analyze how governmental actions limit individual freedoms and multiplicity. This article explores the themes of discipline and surveillance in *Harrison Bergeron*, illustrating these concepts in detail. In this manner, frameworks designed for monitoring and the automatic management of individual behavior will develop. This study explains the impact of the principles applied by the state on the loss of autonomy of individuals under the name of social equality in the story with Foucault's theory of discipline and punishment. The story reflects a totalitarian unitarianism by narrating how the characters are suppressed intellectually and creatively. In light of Foucault's theory, this article questions the limits of this state intervention, which directs individuals to behave according to the standards of equality determined by itself.

Vonnegut portrays a world where equality, as a concept, extends beyond just legal and economic aspects but encompasses all areas of human life. In the story, it is stated that with the addition of articles 211, 212, and 213 to the constitution, all people should be equal. This means that any advantage stemming from superior characteristics over others should be eliminated with obstacles, and those who do not comply with this and break the equality should be punished. "They weren't only equal before God and the law. They were equal every which way" (Vonnegut, 1968, p.7). All ballerinas, musicians, and painters must wear devices to prevent thinking, making everyone equally intelligent. For example, in order to prevent George from using his superior intelligence as an advantage over others and to prevent equality, he wears a headset that plays distracting sounds at certain frequencies, preventing him from thinking about a topic for a long time and concentrating his thoughts. When he tries to think deeply thanks to the headset, his attention is distracted and he cannot think. Krishnan and Muhammad assert in their article that "equality here is then used as a form of propaganda that dumbs down the general population, who in turn also hide their true talents out of fear of the government"(Krishnan, 2019). Individuals live in fear and falsehood, hiding their true identities. As Harrison Bergeron is incredibly powerful and

intelligent, he carries a load of 47 pounds on his back, using the most intimidating mask, heaviest weights, and cutting-edge thought blocker created by the government. Stronger people like Bergeron carry more so that equality can be maintained. In this context, the criticism of how the interventionist policy of the state, which comes to the fore in this story, especially through Harrison, operates in modern societies, deepens with Foucault's concept of the panopticon. In Harrison's dystopia, where this panoptic system exists, the state constantly monitors society in the name of equality. For example, George, Harrison's father, is given a mental handicap because he is gifted. Surveillance is done through these blocking devices; therefore, they function as control and panopticon. Thus, individuals shape their lives depending on this condition. Discipline and punishment practices are effective in every movement of individuals' lives. They cannot risk going beyond this because they are aware of the punishment they will receive as a result of surveillance. As Hazel questions, "If there was just some way we could make a little hole in the bottom of the bag, and just take out a few of them lead balls. Just a few." George reminds her that they are not in a position to change it: "Two years in prison and two thousand dollars fine for every ball I took out," said George. "I don't call that a bargain" (p.9). George refers to the fact that in this society, where the so-called fair system exists, there is a mechanism that limits the potential of individuals and threatens the possibility of violation. He emphasizes the price he would pay if he were free of burdens, thus expressing that the obligations imposed on individuals form the oppressive order underlying the concept of equality. It never occurs to anyone to oppose this mechanism in society, and they do not even question the rules. "The subjects enjoy the lack of anxiety since they are already convinced there are no fundamental structural problems" (Erfan, Monfared & Heravi, 2023). If they do, they are regarded as a threat to the status quo. Superior gifted individuals are accused of disrupting the social order, are labeled as nonconformists, and are punished. Individual differences are considered to be dangerous and assumed as "moral panic" as Becker explains that it "typically focuses on evildoers or supposed evildoers who come to be defined as the enemy of the society" (Becker, 1963). It is argued that even if individuals do not commit a real crime, they are labeled as "evildoers" who create moral panic in society as they do not comply with social norms. In their study, Latiff and Feisal state that "public then buys into the ideology that Harrison is an insane, dangerous, and frightening criminal, and whatever is deemed a threat to the government must also be a threat to the people" (Latiff & Feisal, 2020). It expresses the effect of the state's ideology on the people. This imposed ideology causes Harrison to be declared a criminal in the eyes of the people, even though he has never committed a crime. It shows how the government, in order to protect and maintain its own existence, oppresses those like Harrison who has the potential to shake the control mechanism. Hence, the state holds the power abusing the concepts of freedom and equality, manipulating and instrumentalizing individuals for their interests.

The punitive and surveillance state structure in the story exemplifies Foucault's concept of disciplinary power. According to Foucault, by the end of the 18th century, the punitive power that tortured, and dismembered was replaced by disciplinary power. With the change in the type of power, the body ceased to be a punishable object and turned into an object that was tamed and made passive. The taming is achieved through a series of practices that are applied in institutions such as prisons, asylums, and hospitals. Harrison's story is aligned with this domestication. The state, through the handicap officers, disciplines the society by giving punishment to equalize people. Representing the oppressive authority of the state, they are responsible for controlling the inhibitory devices on individuals. Thus, by exercising control, society keeps its submissive position. They suppress the gifted Harrison by reducing him to the norms, using violence and oppression to achieve equality. The government maintains the order to pacify individuals and eliminate differences. Ultimately, Harrison's escape and rebellion symbolize the conflict between the established system and the individual. The only reason he was sent to prison was his innate differences and superior abilities. His effort to maintain his difference is reflected as a punishment for

him, and even a sense of threat prevails against him in society. He is beyond control and discipline, and due to his resistance, he must be detained and restrained. His existence poses a threat to the state's sustainability, which is why he is blamed for "plotting to overthrow the government. He is a genius and an athlete, he is under-handicapped, and should be regarded as extremely dangerous" (Vonnegut, 1968, p.10). Foucault explains this situation as the new form of power, discipline, and organizing other modern institutions with the birth of the prison.

Michel Foucault uses the Panopticon as a metaphor for power in his work, *The Birth of Prison*, written in 1975. It stems from an asymmetrical, one-way surveillance system where all cells can be easily seen from the center, but the guards are never visible from any point. In this prison model, there is a long watchtower in the middle of the center and a ring-shaped structure divided into cells surrounding the tower. There are large windows on the part of the tower facing the inner façade of the ring. In this way, the supervisor or guard stationed in the tower will have the opportunity to observe all the prisoners in the cells without being seen. The prisoners in the cell, who do not know whether they are being watched, begin developing their own self-control mechanisms. The structure of this system is the same as the system in the story. Even though they do not know who controls it and how, there is a mechanism whose existence they feel. It becomes active even when they act or even think differently. For example, "George was toying with the vague notion that maybe dancers shouldn't be handicapped. But he didn't get very far with it before another noise in his ear radio scattered his thoughts" (Vonnegut, 1968, p.8). In this way, the individual controls himself. Foucault thinks that the power uses the panopticon concept as an invaluable power through its unique surveillance mechanisms, to influence the behavior of individuals further, to influence them psychologically, and to increase its power over the individual with this effect. As a matter of fact, the panopticon increases the number of people over whom power is exercised, and it also reduces the number of those who implement this power mechanism. For this reason, the prisoners are more careful about their behavior because of this tower, where they think they are being watched. Even if there is no guard in those towers, the prisoners still think that they are being watched and need to be careful because they do not know who is inside. Thus, the number of enforcers of the government decreases as depicted in the story. State enforcers are integrated with the handicaps, and a Handicap General appears only at the end of the story, in the scene of Harrison's rebellion and escape. Since individuals are aware that they are being watched, the rules imposed by the government are automatically implemented. This reduces work resources, and for some people they are not even needed, for example Hazel. Since She already has a standard intelligence, her equipment is minimal and she fulfills her assigned role without questioning anything. "There were tears on Hazel's cheeks, but she'd forgotten for the moment what they were about" (Vonnegut, 1968, p.7). As an example of this systematic manipulation, Hazel gets so used to acting on command that she cannot understand and remember her feelings and thoughts. This shows that the state establishes a panoptic system on individuals through its disciplinary power, alienating them from themselves. Being exposed to constant surveillance, not only mentally but also emotionally, pacifies them.

George no longer even recognizes the existence of the device he is wearing, because it is identified with him and plays the central role in his life. He says: "I don't notice it anymore. It's just a part of me" (p.9). It is the equivalent of individuals' concept of normal, and they have internalized this oppressive regime. None of them are even aware that their individuality has been erased, and they have all become uniform. In this respect, power is not considered as a structure, state, government, institution, or political power. Power should not be understood as a power that belongs to us, but rather as a strategic and complex situation in a particular society (Porter, 1990, p.47). Therefore, power is more than a state, ruler, or king's rules and practices, but rather a network structure, and individuals move within this network. In

this context, modern power operates in a different way from the power that is a form of sovereignty, so it is not considered as a type of power that punishes or imposes allegiance or creates a condition of domination. Rather, it has a policy that prioritizes educating individuals and making efficient use of them. "In the functioning of modern power, individuals who tend to submit and consent in certain ways are not just passive and approving targets of power, they are always agents of power" (Foucault, 1977, p.128). Like obedient individuals, which is also evident from the Harrison Bergeron story. They not only enforce the rules but also play an active role on behalf of the state in maintaining the rules. They ensure the continuity of this system by adapting to restrictions and even warning each other to comply. Individuals' consent, internalization, and continuation of this order ensure that the wheel turns. For instance, even Hazel's hint of breaking the rules causes George to warn her, describing the period of multiplicity as the dark ages: "Then other people'd get away with it-and pretty soon we'd be right back to the dark ages again, with everybody competing against everybody else. You wouldn't like that, would you?" (Vonnegut, 1968, p.7) Thus, it is not possible for power to function as a structure or institution established outside the individual. It is a type of exercising power in discipline. Foucault (1975) defines the methods that approve the control of the body's operations, allow the body's powers to be constantly subjected, and impose a measure of usefulness/obedience on the body as discipline. At the same time, "discipline is also called a physics, technology and anatomy of power" (Foucault, 1975, p.121). Therefore, discipline is neither explained as an institution, nor as a device, nor as a specific method. Therefore, discipline encompasses various techniques, procedures, tools, levels of application, and goals.

The stereotyping of all the characters in the story and the erosion of their abilities and differences show that they have become a part of this wheel, that is, they have turned into controllable bodies. The devices they carry on their bodies indicate their conformity with the government's acceptable citizen profile. Thus, keeping everyone in line in the society, under the name of equality, by living in harmony, in the same and standard patterns, serves the goal of the state. Disciplinary power has taken over both their minds and bodies, which ensures the sustainability of power. While disciplinary power educates individuals, it places and confines them in places and areas where they can be most useful. The institutions where this closure took place are considered as institutions where discipline operates flawlessly. "Prisons, barracks and schools function as disciplinary machines that collect information about the individual and what they are busy with; what can be done with the individuals, and where to place them" (Foucault, 1977, p.126). In the story, this is the function of the panopticon, which collects information. This system limits the potential of individuals, shapes and positions them exactly as the state wishes. Every action, like Harrison's arrest at the end, is aimed at preserving social order and consolidating the power of the government. When Harrison frees himself, he states: "I am the Emperor!" cried Harrison. "Do you hear? I am the Emperor! Everybody must do what I say at once!" (Vonnegut, 1968, p.12). Thus, Harrison asserts his own superiority by challenging authority. Escaping from prison, participating in a TV program, and dancing after declaring his superiority also show a strong example of resistance. The rules lose all meaning for him now. "Not only were the laws of the land abandoned, but the law of gravity and the laws of motion as well"(p.13). However, this resistance is quickly suppressed by the surveillance network, Diana Moon Glampers, the Handicapper General. When she realizes Harrison can't be controlled, she opens fire on him. One of the peak scenes of the story is when George and Hazel witness Harrison's murder on the screen. When George shouted Harrison, his thoughts are blocked immediately "by the sound of an automobile collision in his head" (p.11). Hazel starts to cry momentarily, but then forgets her emotional reaction because of the devices that distract her mind. Her feelings and thoughts are manipulated so much at every moment that even her reaction to the death of her child becomes blurry. When George asks, "You been crying?" Hazel replies, "I forget. Something real sad on television. It's all kind of mixed up in my mind (p.13). The only memories left in

their minds are the gunshot in George's ear and the tear on Hazel's cheek, thus emphasizing once again how the system pacifies individuals and makes them obedient. It constitutes the most extreme example of the uniform and docile body profile that the government wants.

This study examined Vonnegut's text through Foucault's concept of panopticon discussing that modern disciplinary power separates individuals that are not subject to the norm from the society and keeps them under control and surveillance within a certain space. For example, Harrison is kept in prison, isolated from society, and subject to the norms until he frees himself. Foucault suggests that although these institutions have different functions, they are involved in the reproduction of social norms as a pressure and control device as panopticon. In the form of panoptic power, the characters in the story are kept under control and surveillance in institutions of confinement, and norms are imposed on individuals through disciplinary practices such as handicaps. These norms constitute the transfer of disciplinary power that spreads from individuals to society in general. Those who comply with the norm are categorized as "normal" while those who do not comply with the norm are categorized as "abnormal" and dangerous. In this system, "the modern power mechanism aims to directly intervene in daily life by naming individuals in certain patterns, defining their individuality, and forcing the individual to adopt a law of power that he and other individuals are obliged to recognize in him" (Foucault, 1982, p.777). The handicaps, as a symbol of power mechanism, which makes the individual belong to the norm by intervening in the individual's mind and body, use disciplinary techniques such as classification, surveillance, punishment, and control to establish and regulate its functioning. This study, through *Harrison*, examines how individual freedoms destroyed in the name of equality are instrumentalized by the modern state in maintaining its own power through discipline and control practices, through Foucault's concept of panopticon.

References

- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Vonnegut Kurt, Jr. (1968). "Harrison Bergeron," *Welcome to the Monkey House*. New York: Dell Publishing.
- Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1977). "The Political Function of the Intellectual". *Radical Philosophy*. 17 (13):126-33.
- Foucault, M. (1982). "The Subject and Power". *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4. The University of Chicago Press.
- Krishnan, N. A. & Muhammad, S. H. (2019). "Equality And Equity From Orwell And Vonnegut's Perspectives: A Comparative Analysis". vol 68. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (pp. 561-568). Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.09.62>
- Latiff, M. F. A., & Feisal, H. S. (2020). "The Poverty of Equality: A Critical Discourse Analysis of Harrison Bergeron". *Selangor Science & Technology Review*, 4(3), 1- 9
- Porter, R. (1990). "Foucault's Great Confinement". *History of the Human Sciences*, 3(1), 47-54. <https://doi.org/10.1177/095269519000300107>
- Erfan, Z. & Monfared, S. M., & Heravi, S. A. (2023). "Tyrannical Control and the Big Other in Kurt Vonnegut's Harrison Bergeron". *Canadian Journal of Language and Literature Studies*, 3(4), 112–120. <https://doi.org/10.53103/cjlls.v3i4.113>

30. Evaluation of Teacher Candidate's Opinions on Determining the Factors Affecting the Values Formation Process¹

Abdurrahman TÜRKER²

APA: Türker, A. (2024). Evaluation of Teacher Candidate's Opinions on Determining the Factors Affecting the Values Formation Process. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 452-468. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980908>

Abstract

This study aims to reveal the opinions of prospective teachers regarding the determination of the factors affecting the formation process of values. This research, which aims to reveal the opinions of teacher candidates, has a survey model and a descriptive nature. The research was conducted with teacher candidates preparing for KPSS on the online platform in 2022-2023. The number of participants forming the sample in the research is 605. A questionnaire developed by the researcher was used as a data collection tool in the study. The reliability and validity study of the survey was conducted, 1 item was removed from the survey and the survey was given its final form. Additionally, using exploratory factor analysis, it was seen that the factor loading of each item was 0.30 and above. As a result of the exploratory factor analysis conducted by the researcher, the construct validity of the scale was found to be high. Frequency, percentage, arithmetic mean, t-test, and one-way ANOVA tests were used to analyze the data. According to the results obtained, the opinions of prospective teachers about the factors affecting the formation of values are as follows: 71.2% support the view that "one value can affect the formation of another value." Additionally, 68.6% agreed with the statement "A person's self-perception is effective in the formation of values." In addition, the rate of those who say, "I think social media has a positive contribution to people's value judgments" is 40.3%. When we evaluate the factors affecting the formation of teacher candidates' values in terms of gender, although there is no significant difference, when the average scores are examined, it is observed that men express more positive opinions than women. While there was a significant difference in terms of marital status, it was determined that single-teacher candidates expressed more positive opinions than married teachers. A significant difference was found according to age groups, and it was observed that teacher candidates aged 20-24 had more positive opinions than those aged 25-29 and those aged 40 and over. In addition, it was concluded that the geographical region of residence does not have a determining effect on value formation. As a result, this research has shown that many factors can be effective in the process of formation of values and differences may arise depending on

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 12

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980908>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Department of Primary Education / Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü (Burdur, Türkiye), **eposta:** abdurrahmanturker88@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4810-8550>, **ROR ID:** <https://ror.org/04xk0dc21>, **ISNI:** [0000 0004 0386 420X](https://orcid.org/0000-0004-0386-420X), **Crossref Funder ID:** [501100016210](https://orcid.org/501100016210)

the variables.

Keywords: Values education, formation of values, opinions of teacher candidates

Değerlerin Oluşum Sürecini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi³

Öz

Bu çalışmanın amacı, değerlerin oluşum sürecini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu araştırma tarama modelinde olup betimsel bir nitelik arz etmektedir. Araştırma, 2022-2023 yılında çevrimiçi platformda KPSS'ye hazırlanan öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada örnekleme oluşturan katılımcı sayısı 605'tir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Anketin güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılarak 1 madde anketten çıkarılmış ve ankete son şekli verilmiştir. Ayrıca açımlayıcı faktör analizi kullanılarak her bir maddenin faktör yükünün 0,30 ve üzerinde olduğu görülmüştür. Araştırmacı tarafından yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin yapı geçerliliği yüksek bulunmuştur. Verilerin çözümlenmesinde, frekans, yüzdelik, aritmetik ortalama, t-testi ve one-way anova testleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, öğretmen adaylarının değerlerin oluşumunu etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri şu şekildedir: "Bir değer başka bir değer oluşmasını etkileyebilir." görüşünü % 71,2 oranında desteklemektedirler. Ayrıca, "Kişinin kendine yönelik algısı, değer oluşumunda etkilidir." ifadesine % 68,6 oranında katılmışlardır. Bunun yanı sıra, "Sosyal medyanın insanın değer yargılarına olumlu katkısının olduğunu düşünüyorum." diyenlerin oranı % 40,3'tür. Öğretmen adaylarının değerlerin oluşumunu etkileyen faktörleri cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde, anlamlı bir fark bulunmamış olsa da ortalama puanlara bakıldığında erkeklerin kadınlara göre daha olumlu görüş bildirdikleri gözlenmektedir. Medeni durum açısından anlamlı bir farklılık bulunurken, bekar öğretmen adaylarının evli olanlara göre daha olumlu görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Yaş gruplarına göre de anlamlı fark bulunmuş, 20-24 yaş aralığındaki öğretmen adaylarının 25-29 yaş aralığındakilere ve 40 yaş ve üstü olanlara göre daha olumlu görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, ikamet edilen coğrafi bölgenin değer oluşumuna belirleyici bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak bu araştırma göstermiştir ki değerlerin oluşma sürecinde birçok faktör etkili olabilmekte ve değişkenlere göre de farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Anahtar kelimeler: Değer eğitimi, değerlerin oluşumu, öğretmen adaylarının görüşleri

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980908>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Globalization is rapidly increasing its impact as a factor that affects the values of societies positively or negatively. This impact leads to rapid changes in the spiritual, moral, and human values of societies. Younger generations must understand this change and develop the necessary adaptation mechanisms to understand their values. Thus, in addition to being protected from negative effects, they should also be supported to adopt positive values. Recently, increasing globalization activities have added new dimensions to the formation of values. Societies' values such as obedience, honor, morality, neighborly relations, the culture of trust, loyalty, confidentiality, love, tolerance, and respect are either dissolved or reinterpreted under global influences (Dogan, 2007).

Values education plays an important role in ensuring that society lives together and provides an environment of trust. For this reason, studies on values education have attracted more attention in recent years (Ekici, 2023; Turker, Atay, and Gunduz, 2023; Yazicioglu and Aktepe, 2022; Gundogan, 2020; Topal, 2019).

Different studies have been conducted on what the concept of value means, its content, and its definition (Eksi and Katilmis, 2020). The fact that the concept of value has an abstract character and is within the field of interest of many disciplines (philosophy, sociology, psychology, etc.) shows that a single definition is difficult (Korkmaz, 2013). According to perspectives that explain values on an individual basis (Caliskur and Aslan, 2013; Gungor, 2010; Erdem, 2003; Hofstede, 2001; Kusdil and Kagıtcıbası, 2000), there is a relationship between values and behaviors. Likewise, Adler reduces values to observable behaviors (Korkmaz, 2013). According to perspectives that explain values on a social basis (Korkmaz, 2013; Oguz, 2012; Akbaba-Altun, 2003), the continuity of culture is the focus. While defining values from a social perspective, Korkmaz (2013) emphasizes the cognitive and emotional aspects of values. According to Aydın (2011), value is "an important human phenomenon that appears as positivity scales and is therefore adopted by the group, although its realization is concrete, it is abstract in its simple form, is based on a belief and therefore has internal connections with religion". As a result, values can be defined as concepts that emerge because of interaction with the individual's life, society's culture, and social environment, can change from person to person, and become concrete when they can be transformed into behavior.

Explaining the concept of value generally refers to the individual's tendency to move in a certain direction. Guiding factors, instincts, certain norms, attitudes, and guiding people are the factors that form the basic principles of the individual's behavior (Halman and Moor, 1993). The approach to values is examined in three basic dimensions: philosophical, psychological, and sociological in different disciplines. From a philosophical perspective, values exist like natural objects and do not change. Only values judgments change. However, in this case, the question arises as to how values can change from society to society, from age to age, or among different members of the same society. According to the understanding of objectivity, it is not the values that change, but the groups or individuals who perceive these values (Toku, 2002). In psychology, the concept of value is linked to attitudes, beliefs, needs, desires, motivations, and levels of individual preference. Values are related to psychological structure factors at various levels. Among these factors, values are sometimes in the position of influencing and sometimes being affected (Ersoy, 2012). From a social perspective, values are generalized principles and beliefs that reflect shared feelings, thoughts, goals, and interests accepted by members to maintain the continuity and unity of society. Values are the standards that determine the basic standards in social life and determine what is desired, appreciated, and right (Ozlem, 2002).

An important reason why values education has begun to attract great attention in recent years is the damage and loss of social values. Developments in science and technology have caused socio-cultural disruptions and negative events have begun to increase (Lickona, 1991). For this reason, it became necessary to transfer the values of education to new generations. In addition, values education should be included in school programs, continuous development of teachers, and social awareness should be increased (Akarsu, 2015). Thus, for values education to be effective, teachers and the system need to be reviewed (Lovat, 2009).

Throughout history, values have always been a topic of curiosity and constant interest among various segments of society, including philosophers, thinkers, and educators. The origin and formation of values is an area that has been researched for a long time and different opinions have been expressed. There are various views on how values are formed. Research generally suggests that values either exist in an existing essence and are transmitted through inheritance, are acquired later, or even have a divine source. According to some researchers, values originate from the principle of universal respect and are not relative or arbitrary for people (Rheta, 1999). A group of researchers believe that values come from a Creator (Okumus, 2009; Keskin, 2004). Another group claims that values are acquired through influences such as environment, culture, and education (Oncu, 2015; Sanchez, 2005; Pennings, 1970). According to this view, values are not inherited but are learned and acquired by people. Time is a major factor in the value formation process, and important behaviors can turn into value patterns over time. The environment is also one of the effective factors in value formation (Tugral, 2005). The environment shapes people through the culture it has accumulated over a long period (Gibbs and Earley, 1994). The physical environment is another factor affecting value formation, which includes climate and geographical features (Tugral, 2005). It is not possible to consider individuals' values independently of the influence of the physical environment (Fekadu, 2014). Geographical factors have been effective in the formation of individual and social values. In respect of Ibn Khaldun, humans are shaped by their environment. When a society lives in the same environment for a long time, it is affected by the physical conditions of the environment and adapts to these conditions (Sahin and Belge, 2016). It is also known that cultural differences are related to values (Miyamoto, Nisbett, and Masuda, 2006). One of the main reasons why values differ from society to society is geographical and environmental differences. These differences can influence how much societies care about values, which can lead societies and individuals to classify values. Different classifications are created in values education research to provide more lasting and successful outcomes. Values are classified as scientific, economic, artistic, social, political, and religious by Spranger (1928); Accordingly Rokeach (1968), values are teleological (a comfortable life, real love, a sense of accomplishment, etc.) and instrumental (ambitious/willing, imaginative, broad-minded, independence, etc.); According to Schwartz (1996), values include things like strength, prosperity, hedonism, stimulation, universality, etc. as social-individual, moral-non-moral, general-specific, long-term-short-term, and so on; Forest (1973), social-psychological, economic, psychological, and health, socio-political, educational, and about the environment and natural resources; Lickona (1991), as well as immoral and moral principles; in respect to Aspin (2007), values are any part of morality, religion, aesthetics, politics, society, education, etc. Kilby (1993), as well as personal and group ideals; According to Hofstede (2001), values are desirable; self-expression values versus survival values and secular-rational values versus traditional values, according to Welzel and Inglehart (2010); Values were categorized as internal, external, moral, personal, and knowledge-based by Cohen (1985). As intrinsic, transcendent, and normative values, according to Ulken (1965); The terms core, special, optional, and transitory values are defined by Basaran (1992); Moral, economic, political, religious, artistic, social, and scientific values are defined by Gungor (2010) as follows; traditional, democratic, work-related, scientific, and fundamental value groups are defined by Akbas (2004). As values of

introversion and extroversion, Gunduz (2016); values are categorized under the following headings: national, religious, universal, human, individual, and societal values (Aktepe and Gunduz, 2019).

According to Dewey, values are created through reason and people shape these values using their cognitive processes (Shook, 2002). Values are not innate but are learned in schools through lessons and student interaction. The acquisition of values often occurs through education, and in this view, the educational process has a great impact on values. Teachers play a strategic role in the education process, and imparting values is at the center of this process (Unal, 2011). When an education system is considered, the quality and interaction of teachers greatly affect the success of the system (Yalın, 2004). Teachers not only transfer knowledge but also play an important role in values education (Straughan, 1988). As part of school life, teachers should present core values to shape character education. Teachers have an important role in modeling values such as honesty, respect, and responsibility. Considering that schools affiliated with the Ministry of National Education are cultural and value organizations, teachers have a great influence on the values that schools will adopt (Aktepe and Yel, 2009). Guy, Spalding, and Westcott (1961) pointed out the importance of teacher candidates gaining competence in values education. Values education occurs through intentional or unintentional modeling by teachers (Hansen, 1995). Students especially take teachers as models; therefore, teachers' attitudes and behaviors have a great impact on students (Cinar, 2008). Various studies show that teachers have an important role in values education. It has been emphasized that teacher candidates also play an important role in teaching values (Lovat, 2009; Clement, 2009; Sclapp and Davidson, 2005; Suh and Traiger, 1999). Therefore, teacher candidates' attitudes towards values teaching are also important. Teacher candidates will have an important role in raising the individuals needed in the modern and global world. In our country, teacher candidates will play an effective role in changing the perception of values. As a society that combines traditional and modern values, the education of teacher candidates will play a key role in establishing modern values and transferring them to future generations.

When the literature is examined, it can be seen that teacher candidates (Celikkaya and Demirbas, 2013; Altunay and Yalcinkaya, 2011; Fidan, 2009; Tay, 2009; Dilmac, Bozgeyikli, and Cıkılı, 2008), parents (Yigittir, 2010) and teachers and students (Meydan, Aktepe, and Durmaz, 2015; Nalcacı and Beldag, 2015; Aktepe and Yel, 2009; Samancı, 2009; Turan and Aktan, 2008); many studies have been conducted on value perceptions, value preferences and value understandings (Prencibe, 2001). However, there is no study to evaluate the opinions of teacher candidates regarding the determination of the factors affecting the formation process of values. In this context, this study offers a different perspective on the views of teacher candidates on the process of formation of values.

Due to the situations stated above, this study aims to reveal the opinions of teacher candidates in determining the factors affecting the formation process of values. To achieve this general purpose, answers were sought for the following sub-objectives.

Sub-goals:

1. In terms of gender,
2. In terms of marital status,
3. In terms of age,
4. In terms of the region of residence; is there a significant difference between the views of prospective

teachers on determining the factors affecting the formation process of values?

Method

Model of the Research

This study is based on a scanning model that aims to reveal the thoughts of teacher candidates and has a descriptive nature. Survey models are research methods that aim to describe the past or current situation as it is (Karasar, 2012).

Population and Sample

The study population of the research consists of teacher candidates preparing for KPSS in 2022-2023. Due to the large size of the study population, sampling was used. KPSS preparation online platforms were determined through cluster sampling, which is used in cases where employees form dispersed and distant groups (Arlı and Nazik, 2004). Thus, 605 teacher candidates on KPSS preparation online platforms constituted the sample of the research. Participation in the research was completely voluntary and participants' personal information was kept confidential. Specific information about the participants is detailed in Table 1.

Table 1

Personal characteristics of the participants

Gender	Female					Male	
	538					67	
Marital status	Single					Married	
	413					192	
Age	40 and above	20-24 age	25-29 age	30-34 age	35-39 age		
	238	150	95	61	61		
Region of Residence	Mediterranean	Black Sea	Aegean	Marmara	Central Anatolia	Eastern Anatolia	Southeastern Anatolia
	123	65	59	98	124	52	84

Data collection tool

In this study, a questionnaire developed by the researchers was used for data collection. The survey used was prepared to determine the opinions of prospective teachers in determining the factors affecting the formation process of values. In the survey, there are five Likert-type options rated at five different levels (strongly disagree, disagree, undecided, agree, strongly agree) for participants to express their opinions. The survey consists of two parts. In the first part, there are four questions to describe the personal information of teacher candidates (such as gender, marital status, campus and age). The second part includes 31 questions to determine the factors that affect how values are formed.

According to Karasar (2012), to use the data collection tool effectively, it is important to use enough closed-ended questions that encourage answering, facilitate the answering process of the source person,

and facilitate the evaluation of the research. The elements of the data collection tool to be used for the research were determined primarily because of the literature review and examination of open-ended questions directed to prospective teachers. Thus, the first draft of the survey developed for "Evaluating the opinions of teacher candidates towards determining the factors affecting the formation process of values" was created. The survey was applied to 200 people for preliminary testing purposes and the reliability of the survey was checked. As a result, the Cronbach alpha value was found to be 0.84. According to Ozdamar (1997), an alpha coefficient greater than 0.70 indicates that the scale is reliable.

Factor analysis was performed to determine the construct validity of the scale. Before starting factor analysis, the KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) value and Bartlett's test results were examined to evaluate the suitability of the scale for factorization. The analyses showed that the KMO value was 0.76 and Bartlett's test results were suitable for factor analysis of the scale's data. When we evaluated each item separately, it was seen that the factor loadings were at the desired level. In factor analysis, it is stated in the literature that factor loadings of 0.30 or higher are acceptable (Buyukozturk, 2002).

Analysis of Data

Before being evaluated, the data was carefully reviewed to check whether it was completed by the rules and to verify that all surveys were completed as required. An evaluation was made on a total of 605 surveys. In the analysis of the data, to score the answers given by the students, 1 point was given for "Strongly Disagree", 2 points for "I Disagree", 3 points for "Undecided", 4 points for "Agree", and 5 points for "Strongly Agree" according to the items of the survey. Frequency analysis, percentage arithmetic mean, t-test, and one-way ANOVA tests were used to analyze the data. The findings obtained as a result of the analysis are that the score range of 4.20–5.00 is "I strongly agree", the score range of 3.40–4.19 is "I agree", the score range of 2.60–3.39 is "Undecided", the score range is 1.80– A score range of 2.59 was interpreted as "I disagree", and a score range of 1.00–1.79 was interpreted as "Strongly disagree".

Results

According to the answers given by the teacher candidates, the survey results obtained are analyzed in the table below. Table 2 presents the frequency distribution, percentage rates, factor loadings, and average values of the data. With the survey results in Table 2; when we look at the prominent items, the 8th item with the highest average in the survey is "I believe that teachers should be role models in value formation." When examined, it was seen that the average score of the teacher candidates was 4.53, with 60% (n=363) falling within the "strongly agree" range and 35.9% (n=217) falling within the "agree" range. When the research on values education is examined, it is often emphasized that teachers should be role models (Taş and Yeşiltaş, 2016; Temur and Yuvacı, 2014; MEB, 2010; Kuşdil and Kağıtçıbaşı, 2000; Suh and Traiger 1999). In their study, Zumrutkal and Arslantas (2021) state that teachers being role models in the classroom environment and approving or rejecting students' behaviors affect the value transfer processes. In this context, teacher candidates need to be good models for students in value formation, as it will influence students' behavior and form the basis for shaping their future lives.

In the second item of the survey, "I think the family is more effective in shaping values." It was observed that the average score was 4.47, 53.4% (n=323) fell in the "strongly agree" range, and 43% (n=260) fell in the "agree" range. Many teacher candidates think that values are acquired in the family at the beginning of development and that it is primarily the responsibility of mothers and fathers to establish

basic values in children. In many studies, teacher candidates stated that the role of the family is of great importance in acquiring values (Yazar, 2012; Fidan, 2009).

In the 3rd item of the survey, "I think that the social environment is effective in the formation of individual's value judgments." It was observed that the average score was 4.31, 36.2% (n=219) fell in the "strongly agree" range, and 60.2% (n=364) fell in the "agree" range. Many teacher candidates believe that value formation develops with the individual's interaction with his social environment from the moment he is born. Human behavior, whether conscious or unconscious, is largely adopted by social models. While these social models may occur in the immediate social environment (family, relative, teacher, etc.), cultural institutions and other distant environments also affect the individual's behavior (Cakır, 2009). However, in a society, language, customs, and traditions, some professional activities, religious practices, and moral values are generally adopted and learned by observing, imitating, and modeling the behavior of others (Bandura, 1977). Studies showing that the social environment affects value judgments (Bacanlı, 2013; Fromm, 2004) support this view of teacher candidates.

In the 11th item of the survey, "I think social media has a positive contribution to people's value judgments." It was seen that the average score of the teacher candidates who participated in the survey was 2.35, 4.8% (n = 29) fell in the "strongly agree" range, and 10.4% (n = 63) fell in the "agree" range. The majority of teacher candidates, 40.3% (n=244), do not believe that social media contributes positively to their value judgments, stating that they "disagree". Some studies have been carried out (Ayaydın and Yıldız Ayaydın, 2018; Oguz and Sozcu, 2016; Yılmaz and Ersoyol, 2013; O'Keeffe and Clarke-Pearson, 2011; Ray and Jat, 2010; Villani, 2001) shows that social media positively affects values such as helpfulness, cultural commitment, patriotism, and animal love. This shows that social media has positive effects as well as negative effects. In this context, it is necessary to question whether social media can have positive effects on people's value judgments. Therefore, because social media is an integral part of our lives, prospective teachers should raise the awareness of their future students about media literacy and contribute to children's use of media correctly. Likewise, it is important to raise people's awareness about social media use.

Findings in Terms of Sub-Goals;

The tables below check whether there are significant differences in terms of sub-goals. It was also interpreted whether there was a difference for each variable.

Table 3

Table of Differences Between Means According to the Answers Given by Teacher Candidates in Terms of Gender

	N	Avarage	Standard deviation	t value	Sig. (2-tailed)
Male	67	3,90	,40	1,06	,287
Woman	538	3,85	,33		

Looking at the information given in Table 3, the mean of the answers given by female teacher candidates was 3.85 (n=538) and the standard deviation was .33; the mean of male teacher candidates was 3.90 (n=67) and the standard deviation was .40. The result of the t-test applied to the average scores was found to be .287. According to this value, the difference between the groups is insignificant at the .05 level ($p>0.05$). In other words, the opinions of male teacher candidates and female teacher candidates

are similar to each other. However, the average of the opinions of male teacher candidates was slightly higher than that of female teacher candidates. Some studies (Akuzum and Saracoglu, 2022; Dogan, 2018; Ozkan and Soylu, 2014; Turan and Aktan, 2008) support the result of this study. On the other hand, female teacher candidates' levels of value are higher than men (Zavalsız, 2014; Altunay and Yalcinkaya, 2011).

Table 4

Table of Difference Between Means According to the Answers Given by Teacher Candidates in Terms of Marital Status

	N	Avarage	Standard deviation	t value	Sig. (2-tailed)
Married	192	3,78	,31	-3,664	,00
Single	413	3,89	,34		

Looking at the information given in Table 4, the mean of the answers given by married teacher candidates was 3.78 (n=192) and the standard deviation was .31; the mean of single teacher candidates was 3.89 (n=413) and the standard deviation was .34. The result of the t-test applied to the average scores was found to be .00. According to this value, the difference between the groups is significant at the .05 level ($p < 0.05$). In other words, single teacher candidates expressed more positive opinions than married teacher candidates. This shows that single-teacher candidates have more intense perceptions of social issues, orientation towards values, seeking innovation, and expressing opinions and opinions. Apart from our study, no other study has been found in the literature examining the value formation views of teacher candidates according to marital status.

Table 5

Table of Differences Between Means According to the Answers Given by Teacher Candidates in Terms of Age

Age	N	Average	Standard deviation	Source of variance	KT	sd	KO	F	p	Significant difference (Tukey HSD)
20-24 age (1)	238	3,9104	,34718	G. Arası	2,962	4	,740			
25-29 age (2)	150	3,8991	,31269	G. İçi	66,769	600	,111			
30-34 age (3)	95	3,8044	,34409	Toplam	69,731	604		6,653	,000	1-5;2-5
35-39 age (4)	61	3,8038	,30729							
40 years and above (5)	61	3,6959	,33758							
Total	605	3,8586	,33978							

When Table 5 is examined, it is seen that there is a significant difference between the opinions of teacher candidates regarding the determination of the factors affecting the formation process of values according to age categories ($F = 6.653$; $p < 0.05$). According to the results of the Tukey HSD test, which was conducted to determine which age categories the opinions of teacher candidates regarding the formation process of values differ, the average of the opinions of teacher candidates in the 20-24 age

category is 3.9104 (n=238), the standard deviation is .34718; In the 25-29 age category, the mean is 3.8991 (n=150), the standard deviation is .31269; In the 30-34 age category, the mean is 3.8044 (n=95), the standard deviation is .34409; In the 35-39 age category, the mean is 3.8038 (n=61), the standard deviation is .30729; In the 40 and above category, the mean was 3.6959 (n=61) and the standard deviation was .33758.

When we consider the findings in this table in general and consider all categories, it can be said that while the importance of views on the formation process of values decreases as age progresses, the opinion that the views of pre-service teachers at an early age on the formation process of values become more important is gradually increasing. As a matter of fact, in terms of age, it can be said that young teacher candidates have more views on value formation than older teacher candidates. As a matter of fact, because of the studies conducted by (Gunduz, 2019; Saracaloğlu, Evin Gencil, and Altın, 2015; Sarıcı-Bulut, 2012), when the multidimensional values of teacher candidates were examined, it was determined that the values differ according to age groups.

Table 6

Table of Difference Between Means According to the Answers Given by Teacher Candidates in Terms of Region of Residence

Area	N	Average	Standard deviation	Source of variance	KT	sd	KO	F	p	Significant difference (Tukey HSD)
Mediterranean (1)	123	3,8209	,37900	G. Arası	,837	6	,140			
Black Sea (2)	65	3,8511	,26111	G. İçi	68,893	598	,115			
Aegean (3)	59	3,9502	,31041	Toplam	69,731	604		1,211	,299	YOK
Marmara (4)	98	3,8255	,33465							
Central Anatolia (5)	124	3,8632	,33791							
Eastern Anatolia (6)	52	3,8877	,33496							
Southeastern Anatolia (7)	84	3,8690	,36051							
Total	605	3,8586	,33978							

Looking at the information given in Table 6, according to the results of the one-way ANOVA test applied to the average scores in terms of the region of residence and the results of the Tukey HSD test performed to find out which groups the differences between the groups are (F= 1.211; p>0.05), it is seen that the teacher candidates Their views on the formation process of values do not differ depending on the region they reside in. The mean opinion of teacher candidates residing in the Mediterranean Region is 3.8209 (n=123), and the standard deviation is .37900; Black Sea Region mean 3.8511 (n=65), standard deviation .26111; Aegean Region mean 3.9502 (n=59), standard deviation .31041; Marmara Region mean 3.8255 (n=98), standard deviation .33465; Central Anatolia Region mean 3.8632 (n=124), standard deviation .33791; Eastern Anatolia Region mean 3.8877 (n=52), standard deviation .33496; It was determined that the mean of the Southeastern Anatolia Region was 3.8690 (n=84) and the standard

deviation was .36051. In some studies (Turker, 2019; Gunduz, 2019; Yasar, Kasa, and Bayır, 2015), there was no difference between the regions where teacher candidates reside and their value levels. It supports the results of the study.

Discussion and Implications

In the light of the findings obtained from the surveys applied to 605 teacher candidates to reveal the opinions of teacher candidates regarding the determination of the factors affecting the formation process of values, the following results were reached:

When the opinions of teacher candidates are examined, item 26 of the survey reads "One value can affect the formation of another value." Considering the answers given by the teacher candidates, 71.2% of them said they agreed, which is a good result. This situation reveals the importance of the values held by individuals in terms of collective value formation. Again, in the 22nd item of the survey, "A person's perception of himself is effective in the formation of values." Considering the answers given by the teacher candidates, the fact that 68.6% of the teacher candidates agreed confirms that individuals with a high sense of self, respect, and belief will add value to their environment and work and will be effective in the formation of one's values.

In addition, the 11th item of the survey used in the research was "I think social media has a positive contribution to people's value judgments." Considering the answers given by the prospective teachers, it is a surprising result that only 40.3% said they did not agree. Because social media is an integral part of our lives, teacher candidates should raise the awareness of their future students about media literacy and contribute to children's use of media correctly. Likewise, it is important to raise people's awareness about the use of social media.

Although there is no significant difference in terms of gender in the research, it is seen that relatively (when looking at the average scores) men express more positive opinions than women. Similar results are also found in the study conducted by Arslan (2007). However, in the research conducted by Altunay and Yalcinkaya (2011), Dilmac, Bozgeyikli, and Cıkılı (2008), it was concluded that female teacher candidates attach more importance to values than male teacher candidates. This result differs from the result obtained from the research.

A significant difference was found between the opinions of teacher candidates in terms of marital status. It is seen that single teacher candidates express more positive opinions than married teacher candidates. This shows that single-teacher candidates have more intense perceptions of social issues, orientation towards values, seeking innovation, and expressing opinions and opinions. A similar result was reached by Memiş and Guney Gedik (2010), who studied with prospective classroom teachers.

A significant difference was found between the opinions of teacher candidates in terms of age. It has been determined that the opinions of teacher candidates in the 20-24 age category are more positive than the teacher candidates in the 25-29 age category, and the opinions of teacher candidates in the 25-29 age category are more positive than the teacher candidates in the 40 and above age category. It can be said that as teacher candidates get older, the importance they attach to expressions such as expressing opinions, being open-minded and willing decreases. The fact that teacher candidates between the ages of 20 and 24 have the highest average in expressing opinions on value formation and that their opinion averages decrease as they get older can be interpreted as the decrease in generating ideas, the

importance given to values, expressing their opinions clearly, and giving importance to the formation of values as teacher candidates get older.

No significant difference was detected in terms of geographical regions. It was concluded that the geographical region of residence does not have a decisive effect on value formation. Some studies (Gunduz, 2019; Turker, 2019; Yasar, Kasa, and Bayır, 2015) support this finding. Even before starting their careers, prospective teachers may have values. In their future roles, they will effectively convey these values by creating educational environments, carrying out educational activities, and modeling positive behaviors to students. In this context, the personality structures of prospective teachers may have been a factor in their tendency to create values.

Conclusion

As a result, this research shows that values contain many components and can be affected by many factors. The formation of values takes time, and the meanings attached to them may change depending on the experiences. Interpreting values depending on a factor, or a variable can sometimes give incorrect results. That's why we need to consider all factors that affect values.

Limitations and suggestions for future research

This research is based solely on quantitative research methods and a survey is used as a data collection tool. The data is limited to the information obtained from the study group. The research is limited to the opinions of the participants and was carried out with a measurement tool developed by the researcher. The study is limited to the specified group and the research question needs to be tested in different contexts by repeating it in different samples and models. This research is limited to only teacher candidates in Turkey and should be reconsidered in a larger study group.

The recommendations developed according to the research results are as follows:

- The number of academic studies revealing the opinions of teachers, teacher candidates, and students regarding the formation process of values is insufficient. Studies in this field need to be increased.
- Considering the social aspect of values, it may be recommended to do it on different sample groups (parents, students, administrators, etc.).
- The fact that the values held by teachers will affect the students they will educate cannot be ignored. For this reason, it is necessary to determine the opinions of working teachers regarding the formation of values and to evaluate them according to the results obtained.

References

- Akarsu, S. (2015). "Examination of the Songs in Primary School (1-4) and Secondary School (5-8) Music Textbooks in Terms of Values and Student Perceptions on Values Education." Doctoral Thesis, Yüzüncü Yıl University, Institute of Educational Sciences, Van.
- Akbaba-Altun, S. (2003). Educational management and values. *Journal of Values Education*, 1 (1), pp. 7-18.
- Akbaş, O. (2004). "Affective Objectives of Turkish National Education in Primary Education II. Evaluation of the Degree of Realization in the Stage." Doctoral Thesis, Gazi University Institute of Educational Sciences, Ankara.
- Aktepe, V. and Gündüz, M. (2019). Values education. In A. Uzunöz and V. Aktepe (Edt.), *Special Teaching Methods Volume 1 (2nd Edition)* (71-103). Ankara: Pegem Akademi Publishing.
- Aktepe, V. and Yel, S. (2009). Describing the value judgments of primary school teachers: Kırşehir province example, *Turkish Journal of Educational Sciences*, 7(3), pp. 607-622.
- Aküzüm, C. and Saraçoğlu, M. (2022). Examining the relationship between teacher candidates' moral maturity levels and their perceptions of value teaching. *Journal of Values Education*, 20 (43), pp. 169-197.
- Altunay, E. and Yalçınkaya, M. (2011). Examining prospective teachers' views on values in the information society in terms of some variables. *Educational Administration in Theory and Practice*, 17(1), 5-28.
- Arlı, M. and Nazik, M.H. (2004). *Introduction to Scientific Research*. Ankara: Gazi Bookstore.
- Arslan, M. (2007). The problem of values in the Turkish education system and its reflection on educational programs, in *Values Education International Symposium* (pp. 635-656), R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Aslan, M. Zengin (Ed.), Istanbul: Dem Publications.
- Aspin, D. N. (2007). The ontology of values and values education. In D. N. Aspin and D. J. Chapman (Eds.), *Values education and life long learning* (pp. 27-47). Dordrecht: Springer.
- Ayaydın, Y. and Yıldız Ayaydın, H. (2018). Examining the role of social media in the value creation process with student opinions. *Journal of Values Education*, 16(35), pp. 57-89.
- Aydın, M. (2011). Values, their functions and morality. *Educational Outlook Journal*, 7(19), pp. 39-45.
- Bacanlı, H. (2013). *Educational Psychology*, Ankara: Pegem Akademi Publications.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Basaran, T. E. (1992). *Human relations in management*. Ankara: Gül Publishing House.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Factor analysis: Basic concepts and its use in scale development. *Educational Administration in Theory and Practice*, 32, 470-483.
- Çakır, M. A. (2009). *Social cognitive learning theory, educational psychology* (Ed: Alim Kaya). Ankara: Pegem Akademi Publications.
- Çalışkur, A. and Aslan, A. E. (2013). Rokeach values inventory reliability and validity study. *Balıkesir University Social Sciences Institute Journal*, 16(29), pp.81-105.
- Çelikkaya, T. and Demirbaş, Ç. HE. (2013). Opinions of social studies teacher candidates regarding the values in the social studies curriculum. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (5), pp. 527-556.
- Çınar, I. (2008). The importance of primary education and teachers. *Journal of Education* (20), pp. 1-28.
- Clement, N. (2009). *Values education and quality teaching*, Springer Science Business Media, Australia.
- Cohen, E. D. (1985). *Making value judgment: Principals of sound reasoning*. Malabar, Florida: Krieger Publishing.

- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H., Çıkkılı, Y. (2008). Examining the value perceptions of teacher candidates in terms of different variables. *Journal of Values Education*, 6 (16), pp. 69-91.
- Dogan, I. (2007). Value problem in the Turkish education system. Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Şeyma Arslan, Mahmut Zengin (Ed.). *Values and education* (pp. 615-634). Istanbul: Values Education Center Publications.
- Doğan, P. K. (2018). Examining the relation between social values perception and moral maturity level of folk dancers. *International Journal of Higher Education*, 7(1), pp. 126-139.
- Ekici, Ö. (2023). Reasons why value transfer does not occur in line with teachers' opinions. *İnönü University Faculty of Education Journal*, 24(2), pp. 820-840.
- Ekşi, H. (Editor), and Katılmış, A. (Editor), (2020). *Character and Values Education*. Ankara: Nobel Publishing House.
- Erdem, A. R. (2003). An important element in university culture: Values. *Journal of Values Education*, 1 (4), pp. 55-72.
- Ersoy, E. (2012). Sociological dimension of value differentiations (Malatya Example). Kumsati Publications, Istanbul.
- Fekadu, K. (2014). The paradox in environmental determinism and possibilism: A literature review. *Journal of Geography and Regional Planning*, 7 (7), 132-139. DOI: 10.5897/JGRP2013.0406
- Fidan, N. K. (2009). Teacher candidates' views on value teaching. *Journal of Theoretical Educational Sciences*, 2(20), pp.1-18.
- Fischer, R. (2009). Where is culture in cross cultural research? An outline of a multilevel research process for measuring culture as a shared meaning system. *International Journal of Cross Cultural Management*, 9(1), 25-49. <https://doi.org/10.1177/1470595808101154>
- Forest, L.B. (1973). Using values to identify program needs. *Journal of Extension*. Fall 1973, Vol 11, 24-34.
- Fromm, E. (2004). *Psychoanalysis and religion*. A. Arıtan (Trans.). Istanbul: Purifier.
- Gibbs, L. and Earley, E. (1994). Using children's literature to develop core values. Phi Delta Kappa Fastback. ERIC veri tabanından erişildi. (ERIC No: ED366992).
- Gundoğan, A. (2020). The necessity of value education and its functionality in the context of life sciences course, according to the opinions of classroom teacher candidates. *Journal of Qualitative Research in Education*, 8(2), pp. 599-628.
- Gündüz, M. (2016). Classifying values by categories. *Journal of Education and Training Studies*, 4(10), pp. 212- 220, DOI: <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i10.1765>.
- Gündüz, M. (2019). Determination of tolerance levels of teacher candidates. *SDU International Journal of Educational Studies*, 6(2), pp. 43-52. Doi:10.33710/sduijes.606172
- Güngör, E. (2010). *Research on the psychology of values*. (4th Edition). Istanbul: Ötüken Publishing.
- Guy, G. V., Spalding, W. B. and Westcott, H. E. (1961). The role of values in teacher education. *Journal of Teacher Education*, 12(1), pp. 12-17.
- Halman, L. and Moor, R. (1993). Comparative research on values. *The Individualizing Society Value Change in Europe and North America*, P. Ester – L. Halman- R.D.Moor Edited By.Tilburg: Tilburg University Press.
- Hansen, D. T. (1995). Teaching and the moral life of classrooms. *Journal for a Just and Caring Education*, 2, pp. 59-74.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*, 2. Edition. Sage.
- Karasar, N. (2012). *Scientific research method*. Ankara: Nobel Publishing Distribution.
- Keskin, M. (2004). A generalization on the relations between religion and society. *Journal of Academic*

- Research in Religious Sciences 4 (2), pp. 8-21.
- Kilby, R. W. (1993). *The study of human values*. Maryland: University Press of America.
- Korkmaz, A. (2013). Sociology of values. *Journal of Social Sciences*, 7(14), pp.51-78.
- Kuşdil, M. E. and Kağıtçıbaşı, C. (2000). Turkish teachers' value orientations and Schwartz value theory. *Turkish Journal of Psychology*, 15(45), pp. 59-80.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How our schools can teach respect and responsibility*. Newyork: Bantam Books.
- Lovat, T. (2009). Values education and quality teaching: Two sides of the learning coin. Terry Lovat and Ron Toomey (Editors). *Values Education and Quality Teaching* (pp. 1-12). Callaghan: Springer Science.
- MEB (Ministry of National Education), (2010). *Decisions of the 18th National Education Council*. Ankara.
- Memiş, A. and Güney Gedik, E. (2010). Value orientations of classroom teachers. *Journal of Values Education*, 8(20), 123-142. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29180/312472>
- Meydan, A., Aktepe, V., and Durmaz A. (2015). Examining student opinions regarding the values aimed to be imparted in the school environment. *Electronic Journal of Social Studies Education*, 2(2), pp. 43-54.
- Miyamoto Y, Nisbett R. E., and Masuda T. (2006). Culture and the physical environment: holistic versus analytic perceptual affordances. *Psychological Science*, 17(2), pp. 113- 119. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01673.x>
- Nalçacı, A., Beldağ, A. (2015). Teacher opinions about teaching values in primary school 4th and 5th grade social studies courses. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(21), pp. 67-81.
- Oğuz, E. (2012). Teacher candidates' views on values and values education. *Educational Sciences in Theory and Practice*, 12 (2) [Supplementary Special Issue], Spring, pp. 1309-1325.
- Oguz, S. and Sözcü, U. (2016). The effect of social media use on values according to social studies teacher candidates. *Electronic Turkish Studies*, 11(9).
- O'Keeffe, G. S., Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), pp. 800-804.
- Okumuş, E. (2009). Social change and religion. *Electronic Journal of Social Sciences*, 8 (30), 323-347. Access address: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70155>
- Öncü, A. (2015). Values in Ahmet Hamdi Tanpınar and Oğuz Atay in the context of values education. (Doctoral Thesis) Accessed from YÖK Thesis Center database. (Thesis No: 385657).
- Özdamar, K. (1997). *Statistical data analysis with package programs*. Eskişehir: Anadolu University Publications
- Ozkan, R. and Soylu, A. (2014). Basic human values adopted by education faculty students (Niğde province example). *Turkish Studies*, 9(2), pp. 1253-1265.
- Ozlem, D. (2002). On the debate of objectivism/absolutism and subjectivism/relativism in the problem of values, Knowledge and Value, ed. Şahabettin Yalçın, Vadi Publications, Ankara.
- Pennings, I. M. (1970). Work value systems of white-collar workers. *Administrative Science Quarterly*, 15(4), pp. 397-405. DOI: 10.2307/2391330
- Prencibe, A. (2001). *Children's Reasoning About the Teaching of Values* (Master's Thesis, Univeristy of Toronto,2001). ProQuest Dissertations and Thesis, AAT.MQ58877.
- Ray, M. and Jat, K. R. (2010). Effect of electronic media on children. *Indian pediatrics*, 47, 561-568.
- Rheta, D. (1999). Implications of Piaget's constructivist theory for character education. *Action in Teacher Education*, 20(4), 39-47. <https://doi.org/10.1080/01626620.1999.10462933>

- Rokeach, M. (1968). *Belief, attitudes, and values: A theory of organization and change*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Sahin, C. and Belge, R. (2016). Geographical determinism in Ibn Khaldun. *International Refereed E-Journal of Social Sciences*, 57, 439-467. Access address: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383475>
- Samancı, O. (2009). Values and Expectations that Primary School Students Give Importance to in Their Social Relationships. III. In *Social Sciences Education Congress* (pp. 287-291). Ankara: MEB State Books Printing House.
- Sanchez, T. R. (2005). Facing the challenge of character education. *International Journal of Character Education*, 19(2), 106-111. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ718739.pdf>
- Saracaloglu, A. S., Evin Gencel, I., and Altın, M. (2015). Examining the Social Values and Critical Thinking Levels of Teacher Candidates. *Search for the Future in Education, Symposium on Skills, Morals and Values Education in Turkey from Past to Present* (pp.191-215). Bartın, Turkey.
- Sarıcı-Bulut, S. (2012). Value orientations of Gazi Education Faculty students. *International Journal of Turkish Literature Culture Education*, 3(1), pp.216-238.
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. C. Seligman, J. M. Olson and M. P. Zanna, (Der.), *The psychology of values: The Ontario symposium*, Vol. 8 içinde (1-24). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Scloop, U. and Davidson, J. (2005). Classroom assistants in Scottish primary schools. In Roger Hancock and Janet Collins. *Primary Teaching Assistants: learners and learning*. London: David Fulton Publishing.
- Shook, J. R. (2002). The philosophical context of Dewey's pedagogical beliefs. (Trans. C. Turer). *Journal of Academic Research in Religious Sciences*, 2 (1), pp. 113-131.
- Spranger, E. (1928). *Types of men: The psychology and ethics of personality*. Halle, M. Niemeyer.
- Straughan, R. (1988). *Can we teach children to be good? Basic issues in moral, personal and social education*. Philadelphia: Open University Press.
- Suh, B. K. and Traeger, J. (1999). Teaching values through elementary social studies and literature curricula. *Education*. Summer. Vol. 119 Issue 4. (pp. 723-727).
- Taş, A. M. and Yeşiltaş, P. D. (2016). School principals' views on values and value acquisition. *Hitit University Social Sciences Institute Journal*, 9(2), pp.1125-1146.
- Tay, B. (2009). Prospective teachers' views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Social and Behavioral Sciences*, 1, pp. 1187-1191.
- Temur, Ö. and Yuvacı, Z. (2014). Examination of values and activities selected from schools that implement preschool values education. *Amasya University Faculty of Education Journal*, 3(1), pp. 122-149.
- Toku, N. (2002). "The dilemma of values: Subjectivity and objectivity", *Muğla University Philosophy Department Symposium Proceedings*, Editor: Yalçın Ş., pp.101-113, Ankara: Vadi Publications.
- Topal, Y. (2019). Values education and ten root values. *Blue Atlas*, 7(1), pp. 245-254.
- Tuğral, S. (2005). "Value system in the Quran." *Doctoral Thesis*, Ankara University Institute of Social Sciences. Ankara.
- Turan, S. and Aktan, D. (2008). Social values that exist and are thought to exist in school life. *Turkish Journal of Educational Sciences*, 6(2), pp. 227-259.
- Turker, A. (2019). "Examination of Value Judgments of Science Teacher Candidates." *Master's Thesis*, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Educational Sciences, Burdur.
- Turker, A., Atay, Ç. K., and Gunduz, M. (2023). Examining the value judgments of science teacher candidates. *RumeliDE Journal of Language and Literature Research*, (36), pp. 404-422.

- Ulken, H. Z. (1965). Values, culture, and art. Istanbul Technical University Rectorate Conference Series, Istanbul.
- Ünal, F. (2011). An examination of the values that teachers want to impart to their students. *Journal of Education and Humanities: Theory and Practice*, 2(4), pp. 3-24.
- Villani, S. (2001). Impact of media on children and adolescents: A 10-year re-view of the research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40(4), pp. 392-401.
- Welzel, C. and Inglehart, R. (2010). Agency, values, and well-being: A human development model. *Social Indicators Research*, 97, 43-63.
- Yahn, H. I. (2004). *Instructional technologies and material development* (13th ed.). Ankara: Nobel Publishing.
- Yaşar, Ş., Kasa, B., and Bayır, Ö. G. (2015). Classification of values as national and universal according to the opinions of classroom teacher candidates. *Turkish Studies*, 10(3), pp.581-600.
- Yazar, T. (2012). Teacher candidates' opinions about values. *Pegem Journal of Education and Training*, 2(1), pp. 61-68.
- Yazicioglu, T. and Aktepe, V. (2022). Identifying the values to be acquired by the students in inclusive classrooms based on the views of the classroom teachers. *International Journal of Progressive Education*, 18(1), pp. 52-64.
- Yigittir, S. (2010). Values that parents of primary school students wish to be taught in schools. *Values Education Journal*, 8(19), pp. 207-223.
- Yılmaz, K. and Ersoyol, H. (2013). Opinions of parents, teachers, and teacher candidates about the impact of media on changing childhood. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4).
- Zavalsız, Y. S. (2014). Value perception of university students (Karabük University example). *Turkish Studies*, 9(2), 1739-1762.
- Zumrutkal, S., and Arslantas, H. A. (2021). The role of the teacher in the values education perspectives. *Black Sea International Scientific Journal*, 1(50), 240-253.

31. Critical Responses to V.S. Naipaul's India¹

Gökşen SEVDEğER ELİBOL²

APA: Sevdeğer Elibol, G. (2024). Critical Responses to V.S. Naipaul's India. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 469-478. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13831634>

Abstract

In his travelogue *An Area of Darkness*, Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaul is claimed to provide a satirical and biased analysis of Indian society, concentrating on issues such as poverty, pollution, religion, caste-system, political passivity, and colonialism. Even though the literary skills that Naipaul displays in his text evoke admiration, his approach towards India is not welcomed. Numerous critics accuse him of being a biased, prejudiced, and racist writer who attempts to distort the reality of his native country due to his assimilated, Western self. Naipaul, on the other hand, firmly rejects any accusations regarding his intention behind writing the travel book. This article, therefore, comparatively analyzes the criticisms directed at Naipaul's portrayal of India in *An Area of Darkness*, alongside Naipaul's self-defense, while employing Stuart Hall's "cultural identity theory" within cultural studies to identify and discuss the underlying reasons behind the author's predominantly negative observations and interpretations of his homeland. Through a comparative method, the study first examines the views of critics such as White, Bakari, Ezekiel, Mahan, Masih, Iyer, Bhosale, Mahanta, Gupta, Walsh, Paicu, Chaubey and Biswas who find Naipaul's portrayal of India misleading. Then, by referring to Naipaul's texts and speeches, it includes the author's self-defense in response to the criticisms directed at him. Thus, it concludes that the author's individual disillusionment with his homeland, resulting from his identity conflict, mental and psychological disconnection from his culture, and his selective perception in the process of artistic creation, causes him to construct his own reality of India. Finally, it interprets the findings through the lens of Stuart Hall's "cultural identity theory," linking Naipaul's aforementioned dilemmas to his multilayered and diasporic identity. It also highlights the significant contributions of travel writing to the relevant social sciences.

Keywords: Naipaul, travelogue, cultural misrepresentation, identity conflict, diasporic identity

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13831634>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Assist. Prof., İstanbul 29 Mayıs University, Faculty of Literature, English Language and Literature / Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), **e-posta:** goksensevdeger@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4351-4373>, **ROR ID:** <https://ror.org/O14bh1q35>, **ISNI:** 0000 0004 0454 9148

V.S. Naipaul'un Hindistan'ına Eleştirel Yanıtlar³

Öz

Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaul'un, *An Area of Darkness* adlı seyahatnamesinde, yoksulluk, kirlilik, din, kast sistemi, siyasi pasiflik ve sömürgecilik gibi konulara odaklanarak, Hindistan toplumunu hicivli ve önyargılı bir şekilde analiz ettiği iddia edilir. Naipaul'un eserinde sergilediği edebi becerileri hayranlık uyandırsa da Hindistan'a olan yaklaşımı genel olarak hoş karşılanmaz. Eleştirmenler tarafından, asimile olmuş batılı benliği nedeniyle kendi ülkesinin gerçekliğini çarpıtmaya çalışan yanlı, önyargılı ve ırkçı bir yazar olmakla suçlanır. Naipaul ise seyahat kitabını yazmasının ardındaki niyetine ilişkin suçlamaları kesin bir dille reddeder. Bu makale, Naipaul'un *An Area of Darkness* eserindeki Hindistan tasvirine yönelik eleştirileri Naipaul'un öz savunması ile birlikte karşılaştırmalı olarak ele alır ve elde edilen bulguları Stuart Hall'un kültürel çalışmalar kapsamındaki "kültürel kimlik teorisi" ile analiz ederek yazarın anavatanına dair tespit ve yorumlarının çoğunlukla olumsuz olmasının ardındaki gerçek sebepleri bulmayı ve tartışmayı amaçlar. Çalışma, ilk olarak, White, Bakari, Ezekiel, Mahan, Masih, Iyer, Bhosale, Mahanta, Gupta, Walsh, Paicu, Chaubey ve Biswas gibi, Naipaul'un Hindistan tasvirini yanıltıcı bulan eleştirmenlerin görüşlerini karşılaştırmalı bir metotla analiz eder. Ardından, Naipaul'un metinlerine ve konuşmalarına atıfta bulunarak, yazarın kendisine yöneltilen eleştirilere cevaben yaptığı öz savunmasına yer verir. Böylelikle, Naipaul'un, kimlik çatışması, kültürüne olan zihinsel ve psikolojik uzaklığı ve sanatsal yaratım sürecindeki seçici algısından kaynaklanan anavatanıyla ilgili kişisel hayal kırıklığını, yazarın kendi Hindistan gerçekliğini inşa etmesine yol açtığı sonucuna varır. Son olarak, elde edilen bu bulguyu, Stuart Hall'un "kültürel kimlik teorisi" ışığında yorumlayarak, Naipaul'un bahsi geçen çıkmazlarını yazarın çok katmanlı ve diasporik bir kimliğe sahip olması ile ilişkilendirir ve seyahat yazınının ilgili sosyal bilimlere sağladığı katkının altını çizer.

Anahtar kelimeler: Naipaul, seyahatname, kültürel yanıltma, kimlik çatışması, diasporik kimlik

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13831634>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

In his travel book entitled *An Area of Darkness*, Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaul critiques Indian society through various pivotal themes such as poverty, pollution, religion, caste-system, political passivity or indifference and colonialism in a satirical way. While Naipaul is praised for his artistic ability, he is criticized by a wide array of writers, poets, critics, reviewers, and readers for his style, narration, point of view, and choice of examples to illustrate India and Indian society. His attitude towards Indians is frequently considered to be racist, prejudiced, and merciless. His criticism is often discussed to consist of unfair accusations, strict judgments and unrealistic or exaggerated portrayals. He is usually accused of judging Indian culture from his Western point of view without the necessary background and therefore falsify the reality of current problems. For all these reasons, Naipaul is labeled a “controversial writer,” as White describes in his book entitled *V.S. Naipaul: A Critical Introduction*, who is “blamed by [even] West Indian critics for racial arrogance and by their English counterparts for contenting himself with being charming” (White, 1975, p.2). As seen in the comparison made by Professor Mohamed Bakari in his article titled “V.S. Naipaul: From Gadfly to Obsessive,” he is now considered as “the bete noir of postcolonial writers and intellectuals” because of the racist attitude in his works. A careful examination of the common characteristics of the criticism of Naipaul also reveals that the author’s tendency to portray India negatively may also stem from his individual disillusionment with and mental and psychological disconnection from his homeland, his exile / double consciousness, and his identity conflict that results from all this. This paper aims to discuss the reasons why most of the author’s portrayals of the homeland are negative, by analyzing the critical responses to Naipaul’s depiction of India in his *An Area of Darkness*, considering the author’s self-defense in his answer to the criticisms directed at him, and addressing Stuart Hall’s critical identity theory.

Nissim Ezekiel is one of the writers who criticizes Naipaul’s representation of India. Before examining the specific points of disagreement with Naipaul, it is crucial to comprehend Ezekiel’s relationship with India. Ezekiel is a poet and writer who is “closely interested in India’s social, political, financial and cultural problems and identifies himself with India” despite his “very special situation” in relation to India as a poet, a person and a citizen (Chindhade, 2001, p.57). “He sees himself within the ambiguous perspectives of the inside-outsider” by reason of “his Jewish-westernized-Indian background” as Shaila Mahan notes; however, he still defines himself as an “Indian nationalist” (Mahan, 2001, p.47). Being a citizen has a different meaning for Ezekiel; it is beyond political definitions. “I am not a Hindu, and my background makes me a natural outsider; circumstances and decisions relate me to India,” Ezekiel says to define his idea of citizenship and identity (Lall, 1983, p.66). Since he decides to love India under these conditions, he criticizes the way Naipaul portrays India.

In his article entitled “Naipaul’s India and Mine,” Ezekiel argues how different Naipaul’s representation of India from his. Although he acknowledges some points of agreement with Naipaul, he asserts that Naipaul’s descriptions fail to accurately introduce India.

My quarrel with Mr. Naipaul, which I hope to conduct in a way that will be understandable to him, is not because of these condemnatory judgments of his, so fiercely, so blazingly expressed. My quarrel is that Mr. Naipaul is so often uninvolved and unconcerned. He writes exclusively from the point of view his own dilemma, his temperamental alienation from his mixed back-ground, his choice and his escape. (Naipaul’s India and Mine by Ezekiel, 1976, p.194)

Ezekiel claims that Naipaul’s “temperament” is not universal. It’s “wholly subjective and self-righteous.” He claims that Naipaul’s discomfort is “extreme” and emphasizes that he, in *An Area of Darkness*, expresses his “extreme discomfort” based on “his own expectations” only. Therefore, according to Ezekiel, the examples, stories, and experiences Naipaul presents in his book “nearly undermines the

validity of his arguments" (Ezekiel, 1976, pp.194-5).

Reminding us of the people Naipaul encounters, the places he visits, and the events he experiences, Ezekiel draws our attention to Naipaul's *examples*. He asserts that Naipaul "keeps running into obtuse, unsympathetic Indians, bland, silly and incapable of understanding his simplest problems" (Ezekiel, 1976, p.195). He seems to challenge Naipaul's readers to question his choice of characters when he says:

Most of the persons Mr. Naipaul met in India were grotesques, contemptible or pathetic creatures. He writes about them at great length as though they are important illustrations of his argument. Mrs. Mhindra of New Delhi, who is "craze for foreign," sprawls over several pages. M. S. Butt, proprietor of Hotel Liward in Srinagar, and his assistant Aziz, the boy from Bombay who comes to stay in Hotel Liward, are others of the same kind. (Ezekiel, 1976, p.202)

Ezekiel evokes readers to ponder whether Naipaul's encounters with these people are coincidentally. He correlatively promotes them to question whether including only such extreme examples in a book about a country may misrepresent that country. Ezekiel also asks whether Naipaul may be responsible for his negative experiences with these people. "What is to be thought of a man who writes, 'I stood in the shade of Churchgate Station and debated whether I had it in me to cross the exposed street to the Tourist Office?'" (Ezekiel, 1976, p.195).

One can get the impression that Ezekiel utilizes Naipaul's book to redefine *his own perception of India* while juxtaposing his ideas with those of Naipaul. In almost all the comparisons in his essay, Ezekiel keeps saying "in Naipaul's India" and "in my India." For instance, while criticizing Naipaul's choice of characters and plot, Ezekiel refers to a specific episode from Naipaul's memories. In this episode, when Naipaul goes to the New Customs House and his companion faints, he asks for water for the worker but no one responds (Naipaul, 2002, pp.26-7). Naipaul becomes irritated and exclaims "of course nobody helps because a clerk is a clerk; a messenger is a messenger" (Naipaul, 2002, p.27). This anecdote of Naipaul refers to the problem of the caste system in India, underlying that the lives of individuals categorized as "subaltern groups" (in Spivak's term) are worthless. Ezekiel comments on this argument of Naipaul as we can see in the following quote:

So, in Naipaul's India, "the clerk will not bring you a glass of water even if you faint." In my India, a clerk will do virtually anything for you if he is treated humanely. I know these clerks, their background, their problems, their conditions of work, their income, how they are transported to and from their places of work, their educational and cultural limitations, their sense of dignity and worth, their humanity, in short. Mr. Naipaul is both right and wrong about them as he is on many other points in his book. I admit that for Indian readers the core of rightness in his complaint out to be taken seriously. It is more valuable than his reckless generalization, his grotesque exaggeration, his nagging, irritable manner. On the other hand, why should he be allowed to get away with all that? (Ezekiel, 1976, p.196)

Ezekiel's argument is that if Indian clerks are treated humanely there is no reason for them to behave other people inhumanely. Therefore, it is clear that Ezekiel shares Naipaul's concern. However, he disapproves of Naipaul's lack of the necessary background information about the Indian clerks. Ezekiel deduces that Naipaul is partly right about the matter, however; he still finds his limited point of view "pathetic" (Ezekiel 196). This limitation thus creates an "unfortunate" situation for both Naipaul and India according to Ezekiel (Ezekiel, 1976, p.196).

Ezekiel also discusses another character of Naipaul, Malik, an engineer who is unable to find a superior job in India. In the book, Malik tells Naipaul that he is not offered superior jobs because he does not have a car and this claim makes sense to Naipaul. Ezekiel conversely finds Malik's excuse not to have a

better job quite funny. He defends that owning a car should not be regarded more necessary than having related business experiences as a qualification for recruitment. The section of the story where Naipaul believes Malik and stands by him is not so reasonable and convincing for Ezekiel. He says “That in Mr. Naipaul’s India. In my India, engineers trained abroad, provided they have what it takes, advance rapidly, buy a car before they can afford it because advancement is certain, land superior jobs even if they don’t have a car and are given one by the firm, with an allowance for maintenance” (Ezekiel, 1976, p.199). According to Ezekiel, the actual reason why Malik cannot get a better job is because his personal characteristics and professional skills do not measure up to his qualifications.

In order to clarify his argument, Ezekiel narrates another story that he has experienced before.

It is my turn now to tell a story, a true one which does not cast any dark reflections on much-maligned India. The overtones are purely human. We were five executives in a business firm. One of us never succeeded in getting a woman to go out with him. We teased him about it. “A modern Indian woman,” he said, “will not go out with a man unless he has a car.” We laughed heartily. None of us had a car at that time – and we had no problems in that delicate area where our colleague was unsuccessful. He was merely unattractive to women, and still is, seven years later. He has had a car for a long time. But he is always alone in it. (Ezekiel, 1976, p.199)

Through his own amusing story, Ezekiel attempts to utter that people may make excuses to evade confronting the real reasons for their failures. It might be tough for them to accept and stand behind their faults or disadvantages. He additionally claims that Malik might be one of these people (assuming Naipaul has actually met him). Readers may accordingly agree with Ezekiel that Malik and other extreme or humorous characters might be nothing but the construct of Naipaul’s narrative. Even if these characters are not completely fictitious, Naipaul might have purposely portrayed them differently in a way to serve his purpose of making his book more appealing to his readers. In other words, as Ezekiel asserts, Naipaul may have selectively perceived what he wanted to see, ignoring other perceptions or perspectives. “These stories enabled him to believe what he wanted to believe” (Ezekiel, 1976, p.198).

Ezekiel criticizes both Naipaul's method for discovering the truth and what Naipaul presents as the truth.

(...) I am not in fact doubting his veracity, only his approach towards the discovery of the truth. He makes the truth about India seem simple. I don’t believe it is simple. Honestly and frankly, he exposes his state of mind. I cannot believe that in such state of mind, truth can be discovered. The truth about Mr. Naipaul, certainly, but not the whole truth about India. (Ezekiel, 1976, p.195)

It is not possible to discover the truth about India through such a manner according to Ezekiel. What Naipaul concludes at the end of each story or memory is only his individual matter. That is why, Ezekiel finds his inferences insufficient to introduce India.

Regarding the matter of authenticity in *An Area of Darkness*, K. Masih, who responds harshly to Naipaul’s representation of India, shares the same opinion with Ezekiel. Masih states, “My first response on reading V. S. Naipaul’s *An Area of Darkness* was that here was a gifted writer with the dexterity of a magician to forge fact and fiction together” (Masih, 1988, p.142). Calling Naipaul a “magician,” who combines “fact and fiction together,” Masih claims that the memories written by Naipaul in his travelogue are not completely true. For instance, In *An Area of Darkness*, Naipaul blames Indians for being submissive to the external powers, underlying, “[n]o other country was more fitted to welcome a conqueror; no other conqueror was more welcome than the British” (Naipaul, 2002, p.280). He supports the idea that Indians do not rebel even though they are oppressed, assimilated and humiliated by another country, enouncing they are incapable of resisting and defending themselves. Furthermore, he

also believes that most Indians admire British culture because Englishness represents a “fantasy” and “an extra quality” for them (Naipaul, 2002, p.259). These assessments by Naipaul aggravate Masih, who attempts to disprove Naipaul's argument by implicating that India have not broken down despite the British power for hundreds of years. Masih also indicates, “We have a tradition, a heritage to keep us going even the west has tried to annihilate us economically” (Masih, 1988, p.147). Naipaul's criticism is “misplaced” and misleading according to both K. Masih and N. Sharada Iyer (Iyer, 2002, p.88).

Similarly, building on Masih's critique, Sujit Bhosale protests both Naipaul's narration and content. He not only highlights Naipaul's failure in the representation of the whole country but also expresses his regrets caused by Naipaul's sharp criticism.

Naipaul's description of India is impulsive and anecdotal. His failure is evident in the overall gloomy picture that comes out of his writing. But again this is the beauty of a travelogue, as it captures the true responses of a visitor. The picture surely is not complete and lacks many facades of India. As an Indian, I feel really sad, as most of Naipaul's analysis and criticism holds so true that I cannot deny it. What he saw in 1964 has seldom changed after almost fifty years. His sharp criticism of almost everything related to India offends and hurts me. But at the same time, it helps me to pause and look at myself and my country from a different perspective. I may not recommend this book to an outsider, as it does not capture the true essence of India. But Indians should definitely give it a read, as it might act as a catalyst in the process of change that we all desire as Indians. (<http://sbhosale.wordpress.com/page/2/>)

Similar to Ezekiel, Bhosale also does not deny the points that Naipaul is right. Nevertheless, he states that he would not want a foreigner to read Naipaul, as most of his arguments do not fully capture the true essence of Indian culture.

In his 2001 interview with Farrukh Dhondy for the *Literary Review*, Naipaul explains his intention behind writing *An Area of Darkness* and defends himself against the accusations of other writers, critics, and reviewers – especially Ezekiel's.

I didn't know. I didn't think of it that way, *as an attack* on India [emphasis added]. I thought of it *as a record of my unhappiness* [emphasis added]. I wasn't knocking anybody, it was a great melancholy experience actually. Mark you, it's full of flaws: what it says about caste is influenced by ideas I had picked up here, British ideas. I think differently about caste now. I understand the clan feeling, the necessity of that in a big country. And the book was bad about Indian art. I should have understood that art depends on patrons, and that in Independent India, with the disappearance of Indian royal courts, the possibility for art had been narrowed - instead of thinking that this was rather terrible, that there was no art. It will nag at me now, it will nag at me for some years. (Naipaul, 2001)

Even though Naipaul accepts that he has failed to represent Indian art and his views on caste has changed, he does not accept any criticism regarding that his book is an attack on India. He supports his defense confessing that it is “a record of [his] unhappiness.” By using the term “my” unhappiness, he actually individualizes the matter in exactly the same way most critics argue such as Namatra Rathore Mahanta. In the book entitled *V.S. Naipaul: The Indian Trilogy*, Mahanta points out that “*An Area of Darkness* is full of Naipaul's comments and reactions. The ‘I’ of the writer is predominant” (...) (Mahanta, 2004, p.124).

In the article entitled “Confronting Reality: A Study on Naipaul's *India*: A Wounded Civilization,” Dr. Sneha Gupta analyzes the underlying reasons behind Naipaul's unhappiness and his decision to turn towards India. To clarify this shift, she narrates Naipaul's travel from England to India, underlining what has motivated and disillusioned him during his journey.

London just turned out to be Naipaul's commercial center, making him materially comfortable but

did not provide him any spiritual pleasure. Rejecting London Naipaul turns to India, looking upon it as a haven where his tormented-self may have some kind of relief. As the grandson of a laborer of Dubeys and Tiwaris Brahmins of Uttar Pradesh, India lay around him in his infancy, in the things of the house, the colored pictures of Hindu deities, the string bed, the brass and sandalwood. Naipaul's colonized self had sought a recovery of self-esteem in the realm of fantasy by building on picture of India seen in the religious objects of his grandmother's pooja room and pictures of the blue Himalayas, lofty and unconquered. It existed to in the secret premises of family actions, in a preferred case of self-possession. (Gupta, 2014, pp.553-4)

Naipaul's visit to London does not provide him spiritual satisfaction this time while it only offers material comfort. Therefore, he despairingly seeks solace in India contenting himself with family rituals. His journey accordingly causes him to interpret his country from a different perspective. Gupta compares this revisionist view of Naipaul to revalue India to a colonizer's desire to rename a foreign land. This is, in Gupta's term, the process that Naipaul rediscovers his homeland of which he has dreamed since his childhood. He correlatively associates Naipaul's existing distance from his homeland with the long time he has spent imagining it. Nevertheless, this process of imagination enables Naipaul to establish an emotional connection with his homeland and this link transforms into a kind of initiation journey for him. As he searches for India, he further learns about himself. Therefore, both Dr. Sneh Gupta and William Walsh quoted by Gupta describe this as an "inward journey" during which Naipaul discovers more himself rather than about India.

Naipaul had grown up surrounded by momentos of India and this kept India alive in his mind even though only as a mysterious land of darkness from which his ancestors had arrived. Naipaul himself states that the India, which was the background to his childhood, was an area of the imagination. Naipaul's journey to India is an exploration of the self, it is an inward journey to the land mysteriously darker and farther away than Trinidad. William Walsh writes about Naipaul's journey to India; "Naipaul's returned to India is as much as a research into himself as into another country. He is crawling on sensitive naked feet through the tunnels of his own self." (Gupta, 2014, p.554)

In essence, Naipaul's journey to India is not merely a physical journey but also a complex and personal exploration of his own emotions, opinions, and identity. It also reveals the influences of his sense of self, his memories, and his imagination on his understanding of the self and his stance towards his homeland.

At the end of his inward journey, Naipaul, who is repressed by his Western self, cannot find what he has anticipated. "The India which Naipaul encounters is shockingly different from the India of his imagination, the India of his Trinidadian childhood, that 'are of the imagination' revealed through ceremonies, carried out in a language he did not understand" as Adina Paicu expresses (Paicu, 2014, p.133). He "learn[s his] separateness from India" (Naipaul, 2002, p.247) and, struggles, in every encounter, to overcome the shock of recognizing differences. That's why, according to Paicu, *An Area of Darkness* is "not only about India's inability to rise to the standards of the Western world, but also about the incapacity of the writer to pursue a childhood myth" (Paicu, 2014, p.133). The dissonance between the imagined India and the real India leads to Naipaul's profound disillusionment. At the end of his book, he reflects "It was a journey that ought not to have been made; it had broken my life in two" (Naipaul, 2002, p.356). In this context, the term "darkness" seems to signify to Naipaul's disillusionment as well. As a metaphor, "darkness" symbolizes both the India that Naipaul has idealized and mystified as an unknown and therefore dark place since his childhood, and the land where he feels disconnected due to his alienation and disappointment.

As an alienated individual, Naipaul perceives himself as a mere "visitor" (Naipaul, 2002, p. 186). India represents "a country of nonsense" to him, as he feels no sense of belonging there (Naipaul, 2002, p.87). Throughout his journey, he feels both mentally and psychologically disoriented. As he travels through

India, he confronts his sense of homelessness and emptiness (Naipaul, 2002, p.357). Naturally, Naipaul has never possessed a national identity unlike Ruskin Bond, who confidently states, "I am as Indian as the dust of plains or the grass of a mountain meadow" (Trivedi, 2012, p.4). Nor has he ever devoted himself to a nation, as Ezekiel does, when he declares "Confiscate my passport, Lord, / I don't want to go abroad. / Let me find my song / where I belong" (Lal, p.161). However, as Assistant Professor Ajay K. Chaubey interprets in "From Mutiny to Mutinies: A Post-colonial Study of Naipaul's Indian Trinity," Naipaul "neither rejects nor remains indifferent to [India]" (Chaubey, 2011, p.5). Professor Chaubey relates this dilemma to Naipaul's "love-hate relationship with India" (Chaubey, 2011, p.3). Professor Aloy Chand Biswas, in his article entitled "V.S. Naipaul's Response to India In *An Area of Darkness*," argues the underlying reasons for Naipaul's identity and adaptation problems. According to Biswas, Naipaul suffers from "a double exile."

His grandfather long ago had to leave India and went to Trinidad as indentured labourer. There he became settled within Indian communities and led a life in exile. By the time Naipaul visits India he can still well recollect his Trinidadian experiences. Again he had to go to London at the age of eighteen leaving their Trinidadian exile. In Trinidad the indentured labourers were exposed to cultural patterns imported from England. So when Naipaul came to England *the difference he felt was not in culture, but in his adaptation to it* [emphasis added]. For in Trinidad he was fostered in imported colonialism, but in England he is placed in the very home of colonialism. Therefore the first thing after coming to England he had to do was to learn to be blinded of his inheritance. His arrival in London makes him feeling a rootless. His chartered journey to London cut off his link with Hindu heritage. Now the real dilemma appears – his past collapsing before him and *the possibility of a new set of culture appearing a distant reality* [emphasis added]. It is first enigma of arrival in his life. A Caribbean by birth, an Indian by heritage, a down-right colonial by culture, Naipaul, when visits India in search of his resting place, it is very natural India appears to him a void, a featureless area of darkness. But the darkness Naipaul sees in India is not the darkness in India itself. It is the darkness having frozen in Naipaul since the days of his Trinidad life. (Biswas, 2012, p.99)

Biswas asserts that Naipaul's double exile causes him to feel homeless and rootless. He feels stuck between his past and present, England and India. He associates Naipaul's alienation and sense of darkness with his unmet expectations and personal conflicts. To advocate his argument, Biswas quotes N. Sharada Iyer who notes that "Naipaul's writings dealt with the cultural confusion of the Third World and the problem of an outsider, a feature of his own experience as an Indian in the West Indies, a West Indian in England and a nomadic intellectual in a post-colonial world" (Biswas, 2012, p.99). In his Nobel Prize acceptance speech, Naipaul says, "I was surrounded by areas of darkneses," probably referring to the same existential dilemma (Naipaul, 2001).

The critics discussed above reach a consensus on two key points concerning Naipaul's attitude towards India. Firstly, they characterize his perspective as narrow, rigid, prejudiced, and racist. Secondly, they associate this mindset with his identity conflict and personal dissatisfaction. His exilic or double conscious is frequently cited as a factor contributing to his isolation from India. Even though he "has every reason to go back to his roots" (Bakari, 2003, p.248), he maintains a distance from his homeland. Nevertheless, it remains uncertain whether the journey that inspired him to write *An Area of Darkness* "was a journey that had broken [his] life in two" [emphasis added]" (Naipaul, 2002, p.356), or the journey itself served as a mechanism for him to construct double identities and conceal himself behind them.

Stuart Hall's theory on "cultural identity" may provide a broader insight into the challenges Naipaul encounters in constructing individual and national identity due to his multilayered identity, being inherently Caribbean, rooted in India, and culturally English. Therefore, a more thorough analysis of Naipaul's intercultural in-betweenness, as identified by the critics addressed throughout the article, can

be conducted. According to Hall, identities are formed and shaped by the ways in which individuals are positioned within their historical contexts and by their interactions with the narratives that define those contexts. These identities are not static but are continuously influenced by the interplay of historical, cultural, and power-related factors (Hall, 1990, p.225). Cultural identity, in this sense, is not simply a matter of “being” but also of “becoming.” Consequently, even though they have roots in a particular place and time, they evolve over time (Hall, 1990, p.225). Naipaul, who possesses a diasporic identity, has a relationship with his cultural roots that is characterized by a duality of sentiments. On the one hand, he evinces an attraction to his cultural heritage. On the other hand, he experiences a sense of alienation from those very roots. Considering Hall’s assertion that cultural identity “is always constructed through memory, fantasy, narrative and myth,” it can be inferred that individuals play a significant role in the “politics of identity” (Hall, 1990, p.226). An individual facing the challenges of multilayered identity, especially one like Naipaul, whose works are analyzed in the context of travel literature, makes a valuable contribution to both travel writing and the social sciences, including literature, history, politics, and psychology, all of which have interdisciplinary links to this field.

References

- Bakari, M. (2003). V.S. Naipaul: From Godfly to Obsessive. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2(3&4), 243-259.
- Bhosale, S. (2010, August 21). *Passion for Life*. Retrieved from Sujit's Blog: <https://sbhosale.wordpress.com/page/2/>
- Biswas, A. C. (2012, June). V.S. Naipaul's Response to India In *An Area of Darkness*. *Barnolipi*, 95-106.
- Chaubey, A. K. (2011, April). From Mutiny to Mutinies: A Post-colonial Study of Naipaul's Indian Trinity. *The Criterion*.
- Chaudhary, H. (1982). V.S. Naipaul's Changing Vision of India: A Study of *An Area of Darkness*, and India, A Wounded Civilization. *The Literary Half-Yearly*, 23(1), 98-114.
- Chindhade, S. (2001). *Five Indian English Poets*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- Ezekiel, N. (1976). Naipaul's India and Mine. *Journal of South Asian Literature*, 11(3/4), 193-205.
- Gupta, S. (2014, April). Confronting Reality: A Study on Naipaul's India: A Wounded Civilization. *The Criterion*, 5(2), 552-558.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, Culture, Difference* (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Iyer, N. S. (2002). Naipaul's India - *An Area of Darkness*. (M. K. Roy, Ed.) *V.S. Naipaul: Critical Essays*(2), 88.
- Lal, V. (n.d.). *A No Man Poet of the Mean*. Retrieved from www.sscnet.ucla.edu: <https://www.sscnet.ucla.edu/southasia/Culture/Literature/nissim.pdf>
- Lall, E. N. (1983). *The Poetry of Encounter: Three Indo-Anglian Poets, Dom Moraes, A.K. Ramanujan, and Nissim Ezekiel*. New Delhi: Sterling Publishers.
- Mahan, S. (2001). *The Poetry of Nissim Ezekiel*. Classic Publications.
- Mahanta, N. R. (2004). *V.S. Naipaul: The Indian Trilogy*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- Masih, I. K. (1988). India Theirs and Mine: V.S. Naipaul's '*An Area of Darkness*'. (R. K. Dhawan, Ed.) *Commonwealth Fiction*, 2, 142-147.
- Naipaul, V. S. (1998). *India: A Million Mutinies Now*. London: Vintage.
- Naipaul, V. S. (2001, August 13). Indian Writers Don't Know Why Their Country is in such a Mess. (F. Dhondy, Interviewer), *Literary Review*.
- Naipaul, V. S. (2001, December 7). *Nobel Lecture* [Video]. NobelPrize.org. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2001/naipaul/lecture/>
- Naipaul, V. S. (2002). *An Area of Darkness: A Discovery of India*. Vintage.
- Paicu, A. (2014, 1). V.S. Naipaul: *An Area of Darkness*: Shiva has Ceased to Dance. *Annals of the "Constantin Brancusi,"* 133.
- Spivak, G. C. (n.d.). Can the Subaltern Speak? In P. Williams, & L. Chrisman, *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader* (pp. 66-111). New York: Columbia University Press.
- Trivedi, C. (2012, October). Portrayal of Indian Social Customs, Festivals and Gods in The Works of Ruskin Bond. *Researchers World*, 3(4), 110-114.
- Walsh, W. (1973). *V.S. Naipaul*. Edinburgh: Oliver and Boyd.
- White, L. (1975). *V.S. Naipaul: A Critical Introduction*. London: Macmillan Press.

الفرق بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح القواعد الحسان نموذجاً¹

الملخص

القرآن الكريم هو كتاب الله - عز وجل - الذي ختم الله به جميع الكتب السماوية السابقة، والقرآن الكريم هو أعز ما تملكه الأمة الإسلامية، فهو المنة الكبرى، والنعمة العظمى، والدين المرتضى للبشرية، ولأهل السماء، كيف لا وهو رسالة الله وتشريعه إلى البشرية جمعاء أنزله الله - عز وجل - على قلب النبي - صلى الله عليه وسلم - وأمره ببيان معانيه وعدم كتمانها عن أمته، ولأجل ذلك فقد تزاومت أقلام العلماء في تفسير القرآن الكريم بعد النبي - صلى الله عليه وسلم - والصحابة الكرام - رضوان الله عليهم - كلٌ يدلي بدلوه ويريد حيازة الشرف في تفسيره، وبيانه، على اختلاف أفكارهم ومشاربهم وبيئاتهم؛ فكان لزاماً أن تكون هناك قواعد يُعتمد عليها، ويُرجع إليها في ضبط وتفسير القرآن الكريم؛ حتى نتعرف على يريده الله عز وجل، ولا تحيد عقولنا عن فهم هذا المراد الرباني بشكل صحيح، والذي هو فهم الرسول صلى الله عليه وسلم والصحابة رضي الله عنهم من بعده، ومع وجود هذه القواعد، وتلك الأصول التي يُبنى عليها في تفسير وفهم القرآن الكريم، وبالنظر إلى من كتبوا في قواعد التفسير، نجد بأنهم خلطوا بين قواعد التفسير والترجيح واللغة والأصول وغيرها من القواعد وفي هذا البحث المتواضع نقلني الضوء على الفرق والتداخل بين قواعد التفسير والترجيح أخذاً من "القواعد الحسان" نموذجاً في مدى التداخل بين القواعد التفسيرية والترجيحية.

الكلمات المفتاحية: القرآن، التفسير، القواعد، الترجيح، التداخل.

¹ بيان (الرسالة / الورقة): يُعلن أنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء عملية إعداد هذه الدراسة وجميع الدراسات المستخدمة مبنية في البليوغرافيا.

تضار □ المصالح: لم يتم الإعلان عن أي تضار □ في المصالح.

التمويل: لم يتم استخدام أي تمويل خارجي لدعم هذا البحث.

حقوق النشر والترخيص: يمتلك المؤلفون حقوق الطبع والنشر لعملهم المنشور في المجلة، وينشر عملهم تحت رخصة CC BY-NC 4.0.

المصدر: يُعلن أنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إعداد هذه الدراسة وجميع الدراسات المستخدمة مذكورة في البليوغرافيا.

تقرير التشابه: تم الاستلام - Turnitin، المعدل: 4

الشكوى الأخلاقية: editor@rumelide.com

نوع المقال: مقال بحثي، تاريخ تسجيل المقال: 13.03.2024 تاريخ القبول: 20.10.2024 تاريخ النشر: 21.10.2024 DOI:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13980923>

مراجعة الأقران: محكمان خارجيان / مزدوج التعمية

32. Tefsîr ve Tercîh Kaideleri Arasındaki Farklar (el-Kavâ'idü'l-Hisân Örneği) ²**Abdurrahim HUSEYİN³**

APA: Huseyin, A. (2024). الفرق بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح القواعد الحسان نموذجاً. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 479-493. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980923>

Öz

Kur'an Allah'ın kendisinden önce inen bütün semavi kitapların hükmünü sonlandıran kitabıdır. Kur'an İslam ümmetinin sahip olduğu en değerli şeydir. Kur'an büyük bir nimet olmanın yanı sıra yeryüzündekiler ve gökyüzündekiler için Allah'ın seçmiş olduğu dindir. Neden olmasın ki? Kur'an Allah'ın insanoğluna mesajı ve yasasıdır. Allah onu peygamber efendimizin kalbine indirmiş ve onun manalarını ümmetine açıklamayı, ondan hiçbir şeyi gizlememeyi peygamberine emretmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber ve Sahebe döneminden sonra alimler kur'an'ı tefsir etmek için kalemlerini koşturmuşlardır. Bütün alimler fikirleri, mezhepleri ve coğrafyaları farklı olmasına rağmen tefsir ilmine katkıda bulunmuş ve bu şerefi elde etmek için çabalamışlardır. Bundan dolayı Kur'an'ı tefsir ederken akıllarımızın tam kavrayamadığı Hz. Peygamberin de Kur'an anlayışı olan Allah'ın muradını anlamak için uyulması gereken Tefsir kaidelerine ihtiyaç duyuldu Kur'an tefsiri için gerekli olan bu usul ve kaideler olmasına rağmen tefsir kaideleri alanında yazılan eserlere baktığımızda tefsir, tercih, dil, usul vb. Kaidelerin karıştırıldığını görmekteyiz. Bu mütevazi çalışmada "el-Kava'idü'l-Hisân" örneği özelinde tefsir ve tercih kaideleri arasında ki farklara ve benzerliklere ışık tutacağız.

Anahtar kelimeler: Kur'an, tefsir, kaide, tercih, tedahül .

² **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %4

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980923>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

³ **Doktora Öğrencisi,** Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ PhD Student, Van Yüzyüncü Yıl University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences (Van, Turkey), **e-posta:** abdurrahimhuseyin078@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-6707-2314>, **ROR ID:** <https://ror.org/041jvzp61>, **ISNI:** 0000 0001 2164 6335, **Crossref Funder ID:** 501100010760

The Difference between the Rules of Interpretation, the Rules of Preference and Al-Hisan Rules as an Example⁴

Abstract

The Holy Qur'an is the book of Allah - with which Allah finished all the previous heavenly books, and the Noble Qur'an is the most precious thing that the Islamic nation possesses. It is the greatest blessing, the greatest blessing, and the approved religion for humanity and the people of heaven. How could it not? It is Allah's message and legislation to all of humanity. Allah revealed it to the heart of the Prophet - may (Allah bless him and grant him peace) and commanded him to explain its meanings and not to conceal them from his nation. For this reason, the pens of scholars competed in interpreting the Holy Qur'an after the Prophet – (may Allah bless him and grant him peace) and the honorable companions - may Allah be pleased with them - each one providing evidence. They changed it and wanted to have the honor of interpreting it and explaining it, regardless of their different ideas, backgrounds, and environments. It was necessary that there be rules that can be relied upon and referred to in determining and interpreting the Holy Qur'an. Until we recognize what Allah wants, and our minds do not deviate from understanding this divine purpose correctly, which is the understanding of the Messenger, may Allah bless him and grant him peace, and the Companions, may Allah be pleased with them after him, and with the existence of these rules and those principles upon which the interpretation and understanding of the Holy Qur'an is built, Looking at those who wrote about the rules of interpretation, we find that they mixed up the rules of interpretation, preponderance, language, principles, and other rules. In this modest research, we shed light on the difference and overlap between the rules of interpretation and preponderance, taking "Al-Qawa'id Al-Hassan" as an example in the extent of the overlap between the rules of interpretation and preponderance.

Keywords: the Qur'an, interpretation, rules, weighting, overlap.

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 4
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.03.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980923>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

مقدمة:

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين، فإن القرآن الكريم، معجزة من الله عز وجل، أنزله على رسوله محمد صلى الله عليه وسلم؛ لكي يبلغها لأمته ويبينها لهم لأنه خير من بين وفسر للأمة معاني القرآن، ومقصود الباري سبحانه وتعالى من هذا الكتاب، ومن بعده الصحابة والتابعين رضوان الله عليهم أجمعين، ولذا كان من الواجب على الأمة جمعاء، قرآنه وفهمه، ولا يتم فهمه للناس إلا بتفسير معانيه، للوصول إلى مقصود خالقهم عز وجل، وبالنظر إلى كتب التفسير؛ كثيراً ما نجد بأن المفسرين فسروا الآيات، وأحياناً رجحوا بعض الأقوال على بعض بدون أن يكون هناك منهجية واضحة لهذا الترجيح، وإن كانت هناك بعض التفاسير في مقدمة تفاسيرهم يشيرون إلى بعض القواعد في التفسير والترجيح ولكنها لا تكاد تكون ضعيفة، أو مختلطة مع بعضها البعض، بل والبعض ممن وضع قواعد التفسير؛ تجدهم أحياناً يدرجون قواعد الترجيح بينها على أساس أنها قاعدة في التفسير، والحق أنها قاعدة في الترجيح، فيتم التداخل بين القواعد الترجيحية والقواعد التفسيرية، فكان لا بد من التفرقة بين ما هو قاعدة تفسيرية، وما هو قاعدة ترجيحية، ومن ثم يتم العمل بالقاعدة الترجيحية في حسم الخلاف، وبذلك يتم وضع القارئ على الطريق.

وقد قسمت البحث إلى أربعة فصول وهي:

الفصل الأول: تعريفات.

الفصل الثاني: قواعد مسلم بها في التفسير والترجيح.

الفصل الثالث: جملة من الفوارق بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح.

الفصل الرابع: نماذج من القواعد الحسان لتفسير القرآن والتعليق عليها.

1. تعريفات**1.1. تعريف القاعدة لغةً:**

القاعدة في أصل اللغة، وفي الجذر اللغوي للمادة تعني: الأصل والأساس الذي يبنى عليه غيرها مثل قواعد البيت أي: أساسه، كما في قوله تعالى: (وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ) [البقرة:127] أي: أساسه والأصول الذي يبنى عليها ذلك الشيء، حسياً كان ذلك الشيء أو معنوياً (ابن منظور، 1414هـ، 3/361). فالقاعدة في المعنى اللغوي هي الأساس، والأصل؛ ولهذا قال العلامة الكفوي: "كل قاعدة فهي أصل للشيء فوقها" (الكفوي، □، ت، 702/1).

2.1. تعريف القاعدة اصطلاحاً:

وإذا ذهبنا لتبيين معنى القاعدة في الاصطلاح، فنسجد أن القاعدة في معناها الاصطلاحية عند العلماء، لا يختلف كثيراً عن المعنى اللغوي، ففي الاصطلاح: تعني "حكم أغلبى ينطبق على معظم جزئياته". (البسام، 2003، ص319) أو هي: "حكم كلي يتعرف به على أحكام جزئياته" (السبت، 2015، ص23).

فالمراد إبدأ من القاعدة في الاصطلاح: أنها الحكم الكلي، أو القضية الكلية التي تندرج تحتها أحكام جزئية؛ ولهذا قال العلامة الجرجاني في تعريفه للقاعدة: "القاعدة: هي قضية كلية منطبقة على جميع جزئياتها" (الجرجاني، 1983، ص171). ومن هنا نجد أن المعنى الاصطلاحية يعضد، ويؤكد على المعنى اللغوي وهو أن القاعدة هي أساس، وأصل لما يندرج تحتها من فرعيات وجزئيات.

3.1. تعريف التفسير لغةً:

"من مادة (فسر): الفسر: البيان . فسر الشيء يفسره، بالكسر، ويفسره ، بالضم، فسراً، وفسره : أبانه، قال ابن الأعرابي: التفسير والتأويل بمعنى واحد . وقوله عز وجل: (وَإِخْسَنَ تَفْسِيرًا) الفسر: كشف المغطى، والتفسير كشف المراد عن اللفظ المشكل" (ابن منظور، 1414هـ، ص 5/55).

وقيل **التفسير لغةً:** "الكشف والإظهار، وقال الراغب: التفسير قد يقال فيما يختص بمفردات الألفاظ وغريبها، وفيما يختص بالتأويل ولهذا يقال تفسير الرؤيا وتأويلها" (المنأوي، 1990، ص 104).

4.1. تعريف التفسير اصطلاحاً:

"علمٌ يُعرفُ بهُ فُهُمْ كُتَابُ اللَّهِ الْمُنَزَّلُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبَيَانُ مَعَانِيهِ، وَاسْتِخْرَاجُ أَحْكَامِهِ وَحِكْمِهِ" (الزركشي، 1957، ص1/13).

وقيل: "العلم الباحث عن بيان معاني ألفاظ القرآن وما يستفاد منها" (الجرمي، 2001، ص98).

وقيل: "بيان معاني القرآن الكريم" (العثيمين، 2001، ص23).

فالمادة اللغوية لمعنى التفسير هو ما عليه المعنى الاصطلاحي، فالتفسير في معناه الاصطلاحي يقوي المعنى اللغوي، فهو يعني الكشف، والبيان، والإظهار عن المعنى المراد، فالمادة في معناها اللغوي تعني الكشف، وفي معناها الاصطلاحي تعني الكشف عن معاني ألفاظ القرآن الكريم، ومن هنا تعلم أنه لا فرق في دلالة المصطلح في معناه اللغوي، وعند أهل الاصطلاح من المفسرين.

5.1. تعريف قواعد التفسير:

"الأحكام الكلية التي يتوصل بها إلى استنباط معاني القرآن العظيم ومعرفة كيفية الاستفادة منها" (السبت، 2015، ص30).

6.1. تعريف الترجيح لغةً:

مصدر رجح يقال رجح الشيء وَالِاسْمُ الرَّجْحَانُ إِذَا زَادَ وَزَنَهُ وَرَجَّحْتُ الشَّيْءَ بِالتَّنْقِيلِ إِذَا فَضَّلْتَهُ وَقَوَّيْتَهُ (الفيومي، د. ت، 1/219).
قال ابن فارس: الرء والجيم والحاء أصل واحد يدل على الرزانة والزيادة، يقال: رجح الشيء وهو راجح إذا رزن وهو من الرجحان (القزويني، 1979، ص2/489).

7.1. تعريف الترجيح اصطلاحاً:

تقوية أحد الدليلين بوجه معتبر (المناوي، 1990، ص95).

وقيل: بيان اختصاص الدليل بمزيد قوة عن مقابله ليُعمل بالأقوى (الزركشي، 1994، ص8/145).

8.1. تعريف قواعد الترجيح:

هي ضوابط وأسس أغلبية يتوصل بها إلى معرفة الراجح من الأقوال المختلفة في تفسير كتاب الله تعالى (الحري، 1429، ص11).

وقيل: المراد بالقواعد الترجيحية: القواعد التي نعملها عند الترجيح بين أقوال المفسرين (الطيبار، 1423، ص125).

2. قواعد مُسَلَّمٌ بها في التفسير والترجيح:

_ لا داعي إلى تفسير أو ترجيح أحد إذا فسر النبي صلى الله عليه وسلم القرآن.

_ لا داعي للتفسير والترجيح عند وجود قول الصحابي؛ لأنهم عاينوا الوحي وعاشوا فترة النبوة وشهدوا أسباب النزول.

_ لا حاجة للتفسير والترجيح مع وجود التاريخ في تلك المسألة، فمثلاً التاريخ: هو الذي بين معنى النسب في قوله تعالى (إِنَّمَا النَّسَبُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ) [سورة التوبة:37] حيث بين لنا ما كان عليه العرب من تأخير شهر إلى شهر آخر وهكذا...

_ التفسير المأثور المجمع عليه أيضاً لا تحتاج إلى التفسير أو الترجيح كمثل تفسير قوله تعالى: (الْمَغْضُوبُ عَلَيْهِمْ) بأنهم اليهود (الضالين) بأنهم النصارى.

1.2. مثال توضيحي للفرق بين قواعد التفسير والترجيح:

قال تعالى: (فَأِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا) [سورة محمد: 4]

قال تعالى: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) [التوبة: 5]

التفسير: فالآية الأولى: نقصد تمنون عليهم بل لا قهم أو تقادونهم بمال أو بأسرى المسلمين، والآية الثانية: أي اقتلوهم أينما وجدتموهم في الحل والحرم. اختلف المفسرون بعد الكشف عن معنى الآيتين أيهما محكمة؟ هنا يأتي دور الترجيح.

الترجيح: إن كان هناك توجيه أو جمع للقولين فهذا هو المبتغى وإلا لا بد من ترجيح أحد القولين على الآخر.

ذهب بعض أهل العلم إلى أن آية المن والعداء منسوخة بقوله تعالى: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) [التوبة: 5] وعليه فلا يجوز المن على الأسير ولا العداء، وإنما جزاؤه القتل وهو قول الحنفية ومروي عن ابن عباس، وذهب فريق آخر من العلماء إلى أن آية (فإنما منا بعد وإما فداء حتى تضع الحر) [أوزارها] (سورة محمد: 4) هي ناسخة لقوله تعالى: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) [التوبة: 5] وعليه فلا يجوز قتل الأسير بل يمن عليه أو يفدى به (النحاس، 1408هـ، ص668).

وهنا تتدخل قاعدة الترجيح التي تقول: إذا دار الحكم بين النسخ والإحكام فالقول بالإحكام مقدم،

وعليه: فإن الآيتين محكمتان، وأن الأمر يعود للإمام فيما يراه لصالح المسلمين، وهذا القول رجحته قاعدة الترجيح التي تقول: "إذا دار الحكم بين النسخ والإحكام فالقول بالإحكام مقدم".

وقد اعتمد العلامة القاسمي هذه القاعدة فقال: إذا دار الأمر في الأي بين الإحكام والنسخ فالأول هو المرجح (القاسمي، 1418هـ، ص467/8).

من هنا يتبين لنا العلاقة بين قواعد التفسير والترجيح، وعدم استغناء أحدهما عن الآخر فبقواعد التفسير نستطيع أن نبين ونكشف عن معاني كتاب الله عزوجل، وبقواعد الترجيح نستطيع أن نختار ما هو المراد من كلام الله عزوجل والله أعلم.

لكن أحياناً قد تكون القاعدة الواحدة تفسيرية وترجيحية بنفس الوقت؛ كقاعدة: إذا دار الكلام بين التأسيس والتأكيد فحملة على التأسيس أولى، وذلك لأنها تفيد معنىً جديداً لم تكن موجودة من قبل، فهذه القاعدة من القواعد التفسيرية ومن القواعد الترجيحية وقد تفرعت عن قاعدة (إعمال الكلام أولى من إهماله) فإذا استعملها المفسر في بيان كلام الله فهي قاعدة تفسيرية وأما إن استعملها في الترجيح بين الأقوال المختلفة فهي قاعدة ترجيحية.

3. جملة من الفوارق بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح:

موضوع قواعد التفسير: تفسير القرآن الكريم، والأقوال المختلفة للمفسرين في كتاب الله.

أما موضوع قواعد الترجيح: اختيار ومعرفة أصح الأقوال وترجيحها، وإزالة الأقوال الضعيفة من التفاسير.

فائدة قواعد التفسير: "استنبأ معاني القرآن وفهمه على الوجه الصحيح، وضبط التفسير بقواعد صحيحة (ابن عاشور، 2015، ص120).

أما فائدة قواعد الترجيح: إصابة أصح الأقوال في أنها مراد الله عزوجل من الآية وضبطها بقواعد وأسس صحيحة ومنضبطة.

القاعدة الترجيحية: هي في أساسها تسمى قاعدة تفسيرية ولكنها تبحث عن الراجح من الأقوال لكي ترجحه بالدليل وتجعلها أساساً في المقصود بالآية،

"ولذلك فإن هناك تداخلاً بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح يقول ابن عاشور: إن قواعد التفسير أشمل من قواعد الترجيح؛ لأن قواعد التفسير: هي تلك الأمور المنضبطة التي يستخدمها المفسر في تفسيره وتصوير منهجاً يسير عليه لاستنبأ معاني القرآن الكريم، بينما قواعد الترجيح فهي ناتجة عن قواعد التفسير أي تنبني عليها، ومثال ذلك قاعدة (حمل معنى الآية على الغالب في أسلوب القرآن ومعهود استعماله) فهذه القاعدة التفسيرية تبنى عليها قاعدة ترجيحية في حال الاختلاف وهي القول الذي يوافق استعمال القرآن، والغالب من أسلوبه أولى بتفسير الآية من غيره، أو إعمال الأغلب في القرآن وتقديم المفهوم الجاري في استعماله أولى، ولذلك فإن كل قاعدة ترجيحية هي في الأصل قاعدة من قواعد التفسير، كما أن كل قاعدة من قواعد التفسير تصلح لأن تكون قاعدة من قواعد الترجيح فيبينهما تداخل" (النعيم، 2015، ص123-124).

وقد بين الشيخ خالد السبت: "بأن قواعد الترجيح التي ذكرت في رسالة قواعد الترجيح للدكتور حسين الحربي وغيره أكثرها قواعد للتفسير، وتسميتها بقواعد ترجيحية فيه إشكال؛ لأن أكثرها يستفاد منها في الترجيح وليست هي قواعد ترجيح، فالمفسر يرجح بالقرآن وبالسنة وبدلالة السياق وبهذه القواعد، أما قواعد الترجيح: فهي القواعد التي لا تستعمل إلا في الترجيح كقاعدة إذا دار الكلام بين التأسيس والتوكيد فالتأسيس أولى ونحوها من

القواعد" (السبت، 1431هـ، ص1).

الغاية من قواعد التفسير:

لا شك أن التفسير تكمن وراءه كثير من الغايات، والأهداف، فالتفسير هو الوسيلة الوحيدة التي من خلالها نتعرف على مراد الله عز وجل من خلقه، وهو الطريق الوحيد لفهم كلام الله عز وجل، وكذلك الوصول إلى المقاصد القرآنية من وراء الآيات والسور في كتاب الله عز وجل، كما أن التفسير من خلاله نقف على أساليب القرآن الكريم المتعددة، ونقف على بلاغته المتناهية التي أعجزت الإنس والجن، إلى غير ذلك من الغايات، والأهداف.

الغاية من قواعد الترجيح:

الناظر في التفسير يجد كثيراً من الأقوال، وكثيراً من الآيات التي تحتمل أكثر من قول، وهذه الأقوال نراها متفاوتة من حيث القوة، ومن حيث الأدلة التي تعتمد عليها، ومن هنا كان للترجيح أهمية كبرى في بيان الأقوال المرجحة وفق قواعد ترجحية معتمدة لدى العلماء، ومن أهداف وغايات قواعد الترجيح: هو الوقوف على الآراء، والأقوال الصحيحة الراجحة على غيرها وفق الأدلة؛ وذلك لأن الكتب المصنفة في التفسير مشحونة بالغث والسمين من القول، ومن هنا كان للترجيح أهميته القصوى في بيان الغث من السمين، ومن هنا كانت الأمة في أمس الحاجة للترجيح بين الأقوال للوقوف على الأقوى من هذه الأقوال، حتى يقدم الأقوى من الأقوال على غيرها من الأقوال الأقل في القوة، ومن هنا نعلم أن قواعد الترجيح لا تقل أهمية عن قواعد التفسير.

4. نماذج من القواعد الحسان لتفسير القرآن والتعليق عليها:

1.4. في كيفية تلقي التفسير:

يقول الشيخ السعدي: كل من سلك ريفاً وعمل عملاً وآتاه من أبوابه و□رقه الموصلة إليه فلا بد أن يفلح وينجح، كما قال تعالى: (وَأَتُوا بُيُوتَ مَنْ أُبْوَاهِبَا) [البقرة: 189].

فعلى الناس أن يتلقوا معنى كلام الله كما تلقاه الصحابة رضي الله عنهم، فإنهم إذا قرأوا عشر آيات أو أقل أو أكثر لم يتجاوزوها حتى يعرفوا مادلت عليه من الإيمان والعلم والعمل، فينزلوها على الأحوال الواقعة وينقادون لأوامرها ونواهيها.

إن أكثر القواعد التي سماها الشيخ قواعد هي ليست قواعد وإنما هي موضوعات قرآنية عامة، مثل هذه القاعدة في كيفية تلقي التفسير، فهذه ليست قاعدة تفسيرية بل هي موضوع قرآني عام، ومقترح من الشيخ في كيفية دراسة علم التفسير.

2.4. العبرة بعموم الألفاظ لا بخصوص الأسباب:

وهذه القاعدة نافعة جداً، فبمراعاتها يحصل للعبد خير كثير، وعلم عزيز، وبإهمالها وعدم ملاحظتها يفوته علم كثير، ويقع الغلط والارتباك الخطير، وهذا الأصل اتفق عليه المحققون من أهل الأصول وغيرهم، وهذه القاعدة نافعة جداً، فبمراعاتها يحصل للعبد العلم الكثير، وبجهلها يفوته الكثير من العلم، ويقع فيما يقع فيه غيره من الأخطاء، وعدم فهمه للمراد، وهذا ما عليه جُلُ العلماء من المحققين من الأصوليين، وغيرهم من العلماء الثقات.

فقولهم (نزلت في كذا وفي كذا) معناه: أن هذا مما يدخل فيه ومن جملة ما يراد بها لأن القرآن نزل لهداية أول الأمة وآخرها،

ولا يخفى ما لهذه القاعدة من أهمية كبيرة وأنها من أقوى قواعد التفسير وأشدها على العلمانيين؛ لأنهم يقولون بأن العبرة بخصوص السبب وليس بعموم اللفظ، حتى إنهم يقولون بأن آية الظهار، خاصة بأوس بن ثابت وزوجته خوله فقط، بل خرج بعضهم بنظرية أسموها نظرية (تاريخية القرآن) يعني أنه مرتبط بزمن النزول فقط.

ويقولون هذا خاص بهذه المسألة، ومن يدخل في هذا الموقف فيمن جاء بعدهم؛ يجتهد ويضع أحكاماً مناسبة للمسائل الجديدة؛ وهنا تكمن الخطورة؛ لأنهم يفرغون كل أسباب النزول عن مضمونه ومعناه، ونحن نعلم بأن كثير من آيات الأحكام مرتبطة بأسباب النزول فهم بذلك قضاوا على الآية التي وردت في السرقة وتحريم الخمر، والظهار، والملاعة، وهكذا هي خطورة العبرة بخصوص اللفظ لا بعموم السبب.

فهذه قاعدة من أهم قواعد التفسير والشيخ أشاد بهذه القاعدة، ولكنه لم يحذر من خطورة عدم الأخذ بها في التفسير، فإن خطورة العبرة بخصوص السبب لا بعموم اللفظ كلام خطير.

وليت الشيخ ذكر الأدلة من القرآن أو السنة على حجية هذه القاعدة، مع العلم بأن النبي صلى الله عليه وسلم بين (أن العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب) وذلك عندما سأله أحد الصحابة، يا رسول الله هل هذا لي خاصة قال لا، لك وللناس عامة. إذن هذه الآيات الخاصة؛ العبرة بعموم لفظها لا بخصوص سببها.

(العبرة بعموم الألفاظ لا بخصوص الأسباب) فهذه قاعدة من أهم قواعد التفسير؛ لأنها مرتبطة بالمعنى، لكن الملاحظة على الشيخ السعدي أيضاً عدم الدقة في صياغة القواعد، لأن القاعدة يجب أن تصاغ في أقل عدد من الكلمات، والله أعلم.

3.4. الألف واللام الداخلة على الأوصاف وأسماء الأجناس تفيد الاستغراق بحسب ما دخلت عليه:

مثل قوله تعالى: (إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعاً * إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعاً * وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعاً) [المعارج من 19: 21]، عام لجنس الإنسان، فكل إنسان هذا وصفه إلا من استثنى الله بقوله: (إِلَّا الْمُصَلِّينَ) [المعارج: 22] إلى آخرها.

هذه ليست قاعدة في التفسير، بل هي قاعدة لغوية كأنه يقول للعراق: إذا أدخلت الألف واللام على الوصف دل على العموم والاستغراق، فهي ليست خاصة بالتفسير؛ بل هي قاعدة لغوية تدخل في القرآن وفي السنة وفي غيرها.

إذاً: هذه ليست قاعدة تفسيرية؛ بل هي قاعدة لغوية، ولكنها تفيد في فهم القرآن الكريم، لأنك عندما تفهم بها معنى الآيات تفهمها بمقتضى اللغة، وليس على أنها قاعدة إضافية مختصة بالقرآن فقط.

4.4. إذا وقعت النكرة في سياق النفي أو النهي أو الشرط أو الاستفهام دلت على العموم:

كقوله تعالى: (وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً) [النساء: 36] فإنه نهى عن الشرك به في النيات، والأقوال والأفعال، وعن الشرك الأكبر، والأصغر والخفي، والجلي، فلا يجعل العبد لله نداً ومشاركاً في شيء من ذلك.

هذه قاعدة لغوية، وتفسيرية، وبلاغية، والشيخ السعدي أدرجها بين القواعد الحسان وجعلها قاعدة تفسيرية، فهناك تداخل بين عدد من القواعد فهي ليست قاعدة خاصة بالتفسير.

5.4. المفرد المضاف يفيد العموم كما يفيد ذلك اسم الجمع:

فكما أن قوله تعالى: (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ) [النساء: 23] إلى آخرها، يشمل كل أم انْتَسَبَتْ إليها، وإن علت، وكل بنت انْتَسَبَتْ إليك وإن نزلت - إلى آخر المذكورات، وقوله تعالى: (وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) [الضحى: 11] فإنها تشمل النعم الدينية والدينية، هذه قاعدة لغوية وليس قاعدة تفسيرية.

6.4. في طريقة القرآن في تقرير التوحيد ونفي ضده:

يكاد القرآن أن يكون كله لتقرير التوحيد ونفي ضده، وأكثر الآيات يقرر الله فيها توحيد الإلهية وإخلاص العبادة لله وحده لا شريك له،

فالشيخ قسم التوحيد إلى ثلاثة أقسام: توحيد الألوهية وتوحيد الربوبية وتوحيد الأسماء والصفات، وهنا استطراد الشيخ في بيان معنى التوحيد، بدلاً من بيان القاعدة وتقريرها كقاعدة تفسيرية.

7.4. في طريقة القرآن في تقرير نبوة محمد صلى الله عليه وسلم:

قرر القرآن بالطرق المتنوعة التي يعرف بها كمال صدق النبي صلى الله عليه وسلم، فأخبر أنه صدق المرسلين، ودعا إلى ما دعوا إليه، وأن جميع المحاسن التي في الأنبياء في نبينا محمد صلى الله عليه وسلم، وأن شريعته مهيمنة على جميع الشرائع، وكتابه مهيمن على كل الكتب، فجميع محاسن الأديان والكتب قد جمعها هذا الكتاب وهذا الدين، وقرر نبوته بأنه أمي لا يكتب ولا يقرأ، فهذه الأمور والإخبارات المفصلة التي يفصلها تفصيلاً، لم يتمكن أهل الكتاب الذين في وقته ولا من بعدهم على تكذيبه فيها، ولا معارضته، من أكبر الأدلة على أنه رسول الله حقاً. فهذه ليست قاعدة من قواعد التفسير؛ بل هي موضوع من موضوعات القرآن.

8.4. طريقة القرآن في تقرير المعاد:

قرر الله في كتابه بالطرق المتنوعة:

منها: الإخبار بكمال قدرة الله تعالى ونفوذ مشيئته، وأنه لا يعجزه شيء، فإعادة العباد بعد موتهم فرد من أفراد آثار قدرته.

ومنهما: تذكير العباد بالنشأة الأولى، وأن الذي أوجدهم ولم يكونوا شيئاً مذكوراً لا بد أن يعيدهم كما بدأهم، وأعاد هذا المعنى في مواضع كثيرة بأساليب متنوعة.

ومن ذلك: ما أرى الله عباده من إحيائه الأموات في الدنيا، كما ذكره الله عن صاحب البقرة من بني إسرائيل، والذي مر على قرية وهي خاوية على عروشها، وقصة إبراهيم الخليل والطيور.

هذه ريقة القرآن في تقرير المعاد تدخل تحت التفسير الموضوعي وليست قاعدة من قواعد التفسير.

9.4. في طريقة القرآن في أمر المؤمنين وخطابهم بالأحكام الشرعية:

فالطرق التي سلكها الله في خطأ عباد المؤمنين بالأحكام الشرعية، هي أحسنها وأقربها، فأكثر ما يدعوهم إلى الخير، وينهاهم عن الشر، بالوصف الذي من عليهم به وهو الإيمان، فيقول: يا أيها الذين آمنوا افعلوا كذا، واتركوا كذا لأن في ذلك دعوة لهم من وجهين:

أحدهما: من جهة الحث على القيام بلوازم الإيمان، وشره ومكملاته، فكأنه يقول: يا أيها الذين آمنوا قوموا بما يقتضيه إيمانكم، من امتثال الأوامر، واجتناب النواهي، والتخلق بكل خلق حميد.

والوجه الثاني: أنه يدعوهم بقوله: (يا أيها الذين آمنوا) افعلوا كذا أو اتركوا كذا، أو يعلق ذلك بالإيمان، يدعوهم بمنته عليهم بهذه المنة التي هي أجل المنن، أي: يامن من الله عليهم بالإيمان قوموا بشكر هذه النعمة، بفعل كذا وترك كذا.

فهذه ريقة القرآن في أمر المؤمنين ومخاطبتهم بالأحكام الشرعية، فهي موضوع من موضوعات القرآن الكريم في كيفية مخاطبة المؤمنين، وليست قاعدة تفسيرية بل يدخل في التفسير الموضوعي.

10.4. في طرق القرآن إلى دعوة الكفار على اختلاف مللهم:

يدعوهم إلى الإسلام، بما يصفه من محاسن شرعه ودينه، وما يذكره من براهين رسالة محمد صلى الله عليه وسلم ليهتدي من قصد الحق والإنصاف، وتقوم الحجة على المعاند.

وهذه أعظم ريق يدعى بها جميع المخالفين لدين الإسلام، فإن محاسن دين الإسلام ومحاسن النبي صلى الله عليه وسلم وآياته وبراهينه، فيها كفاية تامة للدعوة، بقطع النظر عن إبطال شبههم وما يحتجون به، فإن الحق إذا اتضح، علم أن ما خالفه فهو باطل ضلال. ويدعوهم بما يخوفهم من أخذات الأمم وعقوبات الدنيا وعقوبات الآخرة. ويدعوهم بما يدعو المؤمنين بذكر آلائه ونعمه. ويدعوهم بشرح ما في شرائعهم الباطلة والمقارنة بينها وبين دين الإسلام؛ ليتبين ما يجب إثارة وما يتعين اختياره، ويدعوهم بالتالي هي أحسن، فإذا وصلت بهم الحال إلى العناد، والمكابرة الظاهرة، توعدهم بالعقوبات الصارمة، وبين للناس ريقتهم التي كانوا عليها، وأنهم لم يخالفوا الدين جهلاً وضلالاً أو لقيام شبهة أوجب لهم التوقف، وإنما ذلك جحد ومكابرة وعناد.

هذا أيضاً موضوع قرآني يدخل في التفسير الموضوعي، فهو موضوع قرآني عام وليست قاعدة بل تدخل تحت التفسير الموضوعي.

فالسادسة حتى العاشرة هي من موضوعات التفسير الموضوعي ولا علاقة لها بقواعد التفسير، ولا ينتفع بها المفسر في بيان المعنى القرآني.

11.4. مراعاة دلالة التضمن والمطابقة والالتزام:

بمعنى أن المفسر للقرآن كما يراعي ما دلت عليه ألفاظه مطابقة، وما دخل في ضمنها، فعليه أن يراعي لوازم تلك المعاني، وما تستدعيه من المعاني التي لم يصرح اللفظ بذكرها.

كأمر الله لعباده أن يأمروا بالمعروف وينهوا عن المنكر، يتوقف ذلك على العلم بالمعروف والمنكر، ليأمروا بهذا وينهوا عن هذا، فما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب، وما لا يحصل ترك المنهي عنه إلا به فهو واجب؛ فالعلم بالإيمان والعمل الصالح متقدم على القيام به، والعلم بصد ذلك متقدم على تركه؛ لاستحالة ترك ما لا يعرفه العبد قصداً وتقرباً وتعبداً، أي لا يمكن أن يكف عن المنكر تقرباً إلى الله إلا بعد أن يعلم بأنه منكر.

كالأمر بالجهاد، والحث عليه، من لازم ذلك: الأمر بكل ما لا يتم الجهاد إلا به، من تعلم الرمي والركو□ وعمل آياته وصناعته مع أن ذلك كله داخل دخول مطابقة في قوله تعالى: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) [الأنفال: 60] فإنها تتناول كل قوة عقلية وبدنية وسياسية ونحوها.

إن هذه القاعدة التي تقول على المفسر للقرآن أن يراعي ما دلت عليه ألفاظه هي مسألة دلالة الألفاظ، فهي ليست مسألة تفسيرية؛ بل هي من مباحث علم الدلالة في أصول الفقه، ومن مباحث دلالة الألفاظ وكيف أنها تدل على المعاني بدلالة المطابقة، فمثلاً دلالة المطابقة تدل على تمام معناه وهكذا، والشيخ العثيمين عند تعليقه على هذه القواعد ضر□ لذلك أمثلة منها الأمر بالصلاة؛ فهو أمر بالصلاة وبما لا يتم إلا بها، فهو بذلك أدخل هنا القاعدة الأصولية التي تقول: ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب، أدخلها في هذا الباب□ ليؤيد أن ذلك قاعدة أصولية أكثر منها قاعدة تفسيرية، ولهذا أجمع العلماء على الاستدلال بالوازم في كلام الله لهذا السبب.

12.4. الآيات القرآنية التي يفهم منها التعارض عند قصار النظر:

يجب حمل كل نوع منها على ما يليق ويناسب المقام كل بحسبه، مثال: الإخبار بأن الله تعالى لا يكلمهم، ولا ينظر إليهم يوم القيامة، مع أنه أثبت الكلام لهم معه، فالنفي واقع على الكلام الذي يسرهم، ويجعل لهم نوع اعتبار، والإثبات واقع على الكلام الواقع بين الله وبينهم على وجه التوبيخ لهم والتقريع؛ فالنفي يدل على أن الله ساخط عليهم، غير راض عنهم، والإثبات يوضح أحوالهم ويبين للعباد كمال عدل الله بهم إذ وضع العقوبة موضعها.

فهذا من باب□ الجمع والتوفيق بين الآيات التي ظاهرها التعارض وليست قاعدة تفسيرية، وليت الشيخ أحال القارئ إلى الكتب التي تذخر بمشكل القرآن، وذلك كالإحالة إلى كتاب□ مشكل القرآن لابن قتيبة، حتى إذا ما مر على القارئ أمثلة أخرى، يرجع إليها ليجد فيها مبتغاه.

13.4. طريقة القرآن في الحجاج والمجادلة مع أهل الأديان الباطلة:

كمحاجة الرسل مع أممهم، وكيف دعّوهم إلى عبادة الله وحده لا شريك له، من جهة أنه المتفرد بالربوبية، والمتوحد بالنعم، وهو الذي أعطاهم العافية، والأسماع والأبصار، والعقول والأرزاق، وسائر أصناف النعم، كما أنه المنفرد بدفع النقم.

فالقرآن الكريم له□ ريقته، وأساليبه المتعددة في مخالفة أهل الضلال، وأصحاب□ الشرائع المختلفة، فالقرآن الكريم نراه يخ□ب كل□ بقعة من هذه الطبقات بأسلوب□ يختلف عن الطبقات الأخرى؛ فالقرآن ينفرد في أساليبه، وألفاظه، ومعانيه في مخالفة أهل الديانات، والشرائع المختلفة، وكل له أسلوبه الذي يتناسب معه، وكل فرقة لها□ ريقة معينة في مخالفتها؛ ولهذا أعجز القرآن الجميع بروعة أسلوبه، ودقة بيانه التي أعجزت الأنس، والجن□ قابة.

فإن الشيخ العثيمين قعد لهذه الطريقة بكلام في منتهى الأهمية، وذلك عند قوله: " ومن□ ريقة القرآن أنه يعدل إلى الطريق الذي لا نزاع فيه عن الطريق الذي فيه النزاع، حتى وإن أمكن إقناع الخصم بما فيه نزاع فإنه يدعه ويأتي بالطريق الواضح... ثم يقول في آخر كلامه " خصوصاً إذا عرفت أن الذي يحاجك لا يريد إلا أن ينصر قوله " لا شك أن الشيخ العثيمين أجاد في التعبير عن هذه القاعدة.

14.4. حذف المتعلق -المعمول فيه- يفيد تعميم المعنى المناسب له:

أي إن الفعل أو ما هو في معناه، متى قيد بشيء تفيد به، فإذا□ لقه الله تعالى وحذف المتعلق، فقد عم ذلك المعنى، ويكون الحذف هنا أحسن وأفيد كثيراً من التصريح بالمتعلقات، وأجمع للمعاني النافعة.

مثال: قال تعالى: (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) [النور: 61] يدل على أن المراد لعلمك تعقلون عن الله كل ما أرشدكم إليه، وكل ما علمكموه، وكل ما أنزل عليكم من الكتاب□ والحكمة.

فمتعلق الفعل (تَتَّقُونَ) أفاد العموم، والتعميم؛ وهذا أبلغ من أن يأتي الفعل وقد ذكر معه متعلقه المفعول به، إذ في حال ذكر المتعلق أفاد التخصيص، والقرآن أراد التعميم في الفعل؛ ولهذا ذكره دون أن يذكر متعلقه.

وقوله تعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) [البقرة: 183]: يفيد كل ما قيل في حكمة الصيام، أي لعلمك تتقون المحارم عموماً، ولعلمك تتقون ما حرم الله على الصائمين من المفطرات والممنوعات، ومن كل الأحوال والصفات السيئة والخبثية، ولعلمك تتقون بصفة التقوى.

وحذف المتعلق من الفعل أفاد التعميم، فلو أن القرآن ذكر المتعلق للفعل لكان الأمر محددًا، وقاصراً في معناه، خلافاً للحذف الذي أفاد التعميم، فالمراد

من الآية كل أنواع التقوى، وكل ما يحقق التقوى، وهذا أبلغ من الذكر، وفي هذا دلالة على أن الصيام محقق لكل أنواع التقوى، ولهذا نجد القرآن قد عمد قصداً إلى الحذف لما فيه من الفوائد الجمّة.

هذه قاعدة لغوية وليست تفسيرية؛ بل هي قاعدة في فهم اللغة العربية وليست خاصة بالتفسير فقط وهذا من بلاغة الحذف في اللغة العربية، ويمكن أن تدخل هذه القاعدة تحت دلالة الأساليب في اللغة العربية.

15.4. بعض الأسماء الواردة في القرآن إذا أفردت دلت على المعنى المناسب لها، وإذا قرنت مع غيرها دلت على بعض المعنى، ودلت ما قرنت معه على باقيها:

مثال ذلك: الإيمان، أفرد وحده في آيات كثيرة، وقرن مع العمل الصالح في آيات كثيرة.

فالأيات التي أفرد فيها يدخل فيه جميع عقائد الدين وشرائعه الظاهرة والباطنة، والآيات التي قرن الإيمان فيها بالعمل الصالح: كقوله: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) [البقرة: 277] يُفَسِّرُ الإيمان فيها بما في القلوب □ من التصديق، والاعتقاد والإنابة، والعمل الصالح: بجميع الشرائع القولية والفعلية.

والشيخ العثيمين رحمه الله اختصرها بقوله: " الكلمة لو أفردت عمت وإذا قرن معها غيرها خصت، كالإيمان والإسلام إذا اجتمعا افتراقاً وإذا افترقا اجتمعا.

فهذه القاعدة ليست قاعدة تفسيرية؛ بل ممكن أن يسمى دلالة الاقتران، وهي مسألة بلاغية، وصياغتها بهذا الشكل لا يصلح أن تكون قاعدة؛ لأنها □ وبلية، والقواعد من شأنها أن تكون مختصرة حتى يستطيع □ الب العلم أن يحفظها.

16.4. الحقوق لله ولرسوله:

في أن الله قد ميز في كتابه بين حقه الخاص، وحق رسوله الخاص، والحق المشترك،

فهذا ينبهنا إلى مسألة من مسائل التفسير الموضوعي، فهي ليست قاعدة تفسيرية فهذه الصيغة

ولو أن الشيخ عبر بتعبير آخر لكان أهم قاعدة، وهي قاعدة عود الضمير ومثال ذلك: {لتؤمنوا بالله ورسوله وتعزروه وتوقروه} فالضمير في تعزروه ترجع إلى الله أم إلى الرسول؟ نعز الله أم الرسول؟ ومعنى التعزيز هو النصر، والله عزوجل ليس بحاجة إلى نصرتك، أما الذي بحاجة إلى نصرتك هو الرسول صلى الله عليه وسلم، فالمفسرون يقولون: بأن الضمير يعود إلى الرسول صلى الله عليه وسلم والسبب: لأن الله عزوجل ليس بحاجة إلى نصرتك، ولأن النبي صلى الله عليه وسلم هو أقر □ مذكور، والقاعدة تقول: أن الضمير يعود إلى أقر □ مذكور دائماً إلا إذا كان لا يناسب ذلك؛ فنعيدها إلى ما هو قبله، {فتعزروه} الضمير يعود إلى النبي صلى الله عليه وسلم.

والتوقيع هل يصح لله أيضاً؟ نعم يصح؛ ولكننا نعدها للرسول صلى الله عليه وسلم لأنه أقر □ مذكور، وتسبحوه هنا لماذا لا نعبد الضمير إلى الرسول صلى الله عليه وسلم؟ لماذا لم نعد الضمير إلى أقر □ مذكور؟ وإنما إلى ما بعده لأنه لا يناسب أن نعبد الرسول صلى الله عليه وسلم، فهو خاص بالله، فلو تم تعبير القاعدة بهذا المفهوم، لكانت من أهم قواعد التفسير.

لو تم تعبير القاعدة بعود الضمير وأثرها في التفسير لكانت قاعدة في غاية الأهمية، وإذا رجعت إلى كثير من مسائل الاختلاف بين المفسرين لرأيت بأنه يعود إلى الضمير.

ويبدو أن مصطلح قواعد التفسير لم تكن متحررة وقت الشيخ السعدي رحمه الله، أما الآن فقد تميزت العلوم؛ علوم اللغة وعلوم الفقه وعلم المصطلح؛ بل حتى في التفسير نفسه هناك قواعد في التفسير ابتداء، وهناك قواعد في الترجيح، فنقول هذه قاعدة تفسيرية، وهذه قاعدة ترجيحية، لأننا نستفيد من القاعدة التفسيرية في بيان المعنى ابتداء، ونستفيد من القاعدة الترجيحية في ترجيح قول على قول.

إذا: فهذه قاعدة ترجيحية لأننا نجد في كتب التفسير من يقول (وَتُعَزَّرُوهُ) تعود إلى الله عزوجل، ومنهم من يقول بأنها ترجع إلى الرسول صلى الله عليه وسلم، فكيف نرجح بين القولين؟ نرجح بقاعدة عود الضمير فنقول بأن النبي صلى الله عليه وسلم هو الذي يحتاج إلى النصر، أما الله عزوجل فلا يحتاج إلى ذلك، لذلك نعدها إلى النبي صلى الله عليه وسلم وأن الضمير يعود إلى أقر □ مذكور.

17.4. ما أمر الله به في كتابه، إما أن يوجه إلى من لم يدخل فيه فهذا أمر له بالدخول فيه، وإما أن يوجه لمن دخل فيه فهذا أمر به ليصح ما وجد منه، ويسعى في تكميل ما لم يوجد فيه.

فقوله تعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا) [النساء: من الآية 47]، فهذا أمر له بالدخول فيه، وقوله تعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا) [البقرة: من الآية 104] فإنه أمرهم بما يصح ويكمل إيمانهم من الأعمال الظاهرة والباطنة، وكمال الإخلاص فيها. وهذه القاعدة مطردة في جميع الأوامر القرآنية: أصولها وفروعها. فهذا ضابط من ضوابط التفسير وهي تفيد في فهم بعض الآيات القرآنية مثل قوله تعالى: (اهدنا الصراط المستقيم) [سورة الفاتحة: 6] كيف ونحن مسلمون، فإن الذي يقرأ بها في الصلاة هو مسلم فكيف يتم توجيهه {اهدنا} يعني: ثبتنا كما قال المفسرون، فهذه قاعدة جميلة، ما أمر الله به في كتابه، إما أن يوجه إلى من لم يدخل فيه مثل الأمر بالإيمان لغير المؤمن فهذا أمر له بالدخول في الإيمان، وإما أن يوجه لمن دخل فيه كقوله تعالى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا) [النساء: 136] فهذا أمر له لتكامل نواقصه والثبات عليه. هذه قاعدة مهمة من قواعد التفسير.

18.4. متى علق الله علمه بالأمور بعد وجودها، كان المراد بذلك العلم الذي يترتب عليه الجزاء:

كقوله تعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَلْوِئَكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصِّدِّ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَمَا حُكِّمَ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ) [المائدة: 94]؛ لأن علم الله ليس كعلم المخلوقين، فعلم المخلوقين مسبوق بجهل، ثم بعد أن نتعلم ننسى، لكن علم الله عزوجل ليس كذلك، فعلم الله عزوجل غير مسبوق بجهل، وغير متبوع بنسيان، قال تعالى: (لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى) [4: 52] بل علم الله عزوجل يتعلق بالمعوم، بل يتعلق بما كان وما لم يكن، وما لم يكن لو كان كيف سيكون، وعلمه محيط بالعالم العلوي، والسفلي، والظواهر، والباطن، والماضي، والمستقبل، فكيف نفسر هذه الآيات قال تعالى: (لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ) [المائدة: 94] (وَمَا جَعَلْنَا الْفَيْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَيَّ عَقْبَيْهِ) [البقرة: 143] هل ما كان يعلم ثم علم؟ الجواب لا، بل المعنى لعلم الله من يخافه بالغيب فيجازيه ويكرمه، ومن لا يخافه بالغيب فيعاقبه، والله تعالى يعلم ما ستفعل، ولكنه من تمام عدله أنه لا يجازيك إلا إذا ظهر منك ما يستحق الجزاء، وليس لأنه ما كان يعلم ثم علم. وأيضا (لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَيَّ عَقْبَيْهِ) [سورة البقرة: 143] ليس أنه لم يكن يعلم، وإنما ليرتب الجزاء. وأيضا قوله تعالى: (وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ) [سورة العنكبوت: 3] أي العلم الذي يترتب عليه الجزاء والعقاب، فهذه قاعدة من قواعد التفسير.

خاتمة البحث:

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات، والصلاة والسلام على سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم الذي ختم به الرسالات، وبعد: فمن نعم الله علي أن أكرمني ووفقني لإتمام هذا البحث.

النتائج التي توصلت إليها في خاتمة هذا البحث:

- تبين لي من خلال هذه الدراسة أن قواعد التفسير، وقواعد الترجيح من الأهمية بمكان، ولا غنى لأحدهما عن الآخر، فالأول يكشف عن معاني كتابنا الله عزوجل، والآخر يكشف عن الأقوى، والأرجح من الأقوال المتعددة.
- وقفت على نماذج من كتابنا "القواعد الحسان" في قواعد التفسير، وبينت فيه كيف أن الشيخ السعدي رحمه الله، أدخل كثيراً من القواعد الترجيحية، واللغوية، والأصولية، وموضوعات القرآن، في كتابه "القواعد الحسان" وأشارت إلى القواعد التي من الممكن أن نقول عنها بأنها قواعد تفسيرية.
- في ثنايا دراستي لقواعد التفسير والترجيح، علينا أن نعلم بأن الجمع بين الدليلين أولى من الترجيح؛ لأن في الترجيح إسقاطاً لأحدهما (القرآن، بي، 1964، ص3/175).
- إنه من السداد أن نرى القواعد التفسيرية، والترجيحية، قد ذُكرت في مقدمات بعض التفاسير كمقدمة تفسير ابن كثير ومقدمة القرآن، بي.
- إن للقواعد أنواع، فهناك قواعد عامة تتعلق بالتفسير وأصول الفقه، وقواعد خاصة تتعلق بالتفسير فقط، وقواعد خاصة تتعلق بالترجيح؛ للموازنة بين الأقوال، وترجيح بعضها على بعض.
- إن قواعد التفسير، وقواعد الترجيح، لم تكن مدونة كفن مستقل، بل كانت منشورة في مقدمات بعض التفاسير، ومبثوثة في ثنايا تفاسيرهم، ثم حررت ودونت فيما بعد.

- هناك تداخل بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح، بل ربما نطلق على قواعد الترجيح قواعد التفسير، فالمسألة اصطلاحية بحتة؛ لأنه هناك بعض القواعد تصلح لأن تكون قاعدة تفسيرية وقاعدة ترجيحية بنفس الوقت.
- افراد قواعد التفسير بالتصنيف، لها أهمية في تفسير القرآن، وبيان معناه.
- افراد قواعد الترجيح بالتصنيف، لها أهمية كبيرة يسهل من خلالها معرفة القول الراجح من المرجوح.
- تبين من خلال البحث، أن هناك فرقاً بين قواعد التفسير وقواعد الترجيح.

القواعد التي عدّها الشيخ رحمه الله قواعد تفسيرية هي ليست كذلك، بل منها ما يتعلق بأساليب القرآن ومنها ما يتعلق بطريقة القرآن وبموضوعات القرآن في سرد بعض القضايا ولذلك لا يحتج بالعنوان على الكتاب □ بل إن المنتبّع للشيخ السعدي في تفسيره المسمى "تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان" سيجد فيها قواعد مهمة في التفسير ولكن الشيخ السعدي لم يذكرها في كتابه القواعد الحسان كقاعدة تقديم المعمول يفيد الحصر وغيرها.

المفسرون ليس لديهم قاعدة جامعة ومانعة للتفريق بين التفسير والترجيح.

فهرس المصادر

- ابن منظور، م. م. □. ع (1414هـ). لسان العر □ □ (3). دار صادر – بيروت.
- البسام، ع. □. ع (2003). توضيح الأحكام من بلوغ المزام (5). مكتبة الأسد، مكة المكرمة.
- الجرمي، إ. م. ج (2001). معجم علوم القرآن (1). دار القلم، دمشق.
- الحرابي، ح. □. ع (1429). مختصر قواعد الترجيح عند المفسرين (1). دار ابن الجوزي.
- الزركشي، م. □. ع (1957). البرهان في علوم القرآن (1). دار إحياء الكتب العربية عيسى البابي الحلبي وشركائه.
- الزركشي، م. □. ع (1994م). البحر المحيط (1). دار الكتبي.
- السبت، خ. □. ع (2001). قواعد التفسير جمعاً ودراسةً (3). دار ابن عفان.
- السبت، خ. لقاء بعنوان: قصة رسالة قواعد التفسير، يوم الخميس 1431/10/21 هجرية.
- الطيار، م. □. س (1423). فصول في أصول التفسير (2). دار ابن الجوزية.
- العثيمين، م. □. ص (1423). تفسير الفاتحة والبقرة (1). دار ابن الجوزي.
- الفيومي، أ. □. م. □. د. المصباح المنير في غريب الشرح الكبير (□. □). المكتبة العلمية – بيروت.
- القاسمي، م. ج. □. م. (1418). محاسن التأويل (1). دار الكتب العلمية.
- القر □ بي، م. □. أ. (1964). الجامع لأحكام القرآن = تفسير القر □ بي (2). دار الكتب المصرية.
- القزويني، أ. □. ز. (1979). معجم مقاييس اللغة (□. □). دار الفكر.
- الكفوي، أ. □. م. □. ت. الكليات معجم في المصطلحات والفروق اللغوية (□. □). مؤسسة الرسالة، بيروت.
- المنأوي، ع. □. ت. (1990). التوقيف على مهمات التعاريف (1). عالم الكتب.
- النحاس، أ. □. م. (1408). الناسخ والمنسوخ (1). مكتبة الفلاح.
- النعيم، ع. □. ع (2015). قواعد الترجيح المتعلقة بالنص عند ابن عاشور في تفسيره التحرير والتنوير - دراسة تأصيلية تطبيقية (1). دار التدمرية.

Kaynakça

- Al-Feyyumi, A. B. M. (B.D). *el-Misbâhu'l-munîr fî Ğarîbi Şerhi'l-kebîr*(B.T.). Mektebetü'l-İlmiyye - Beyrut.
- El Bassam, 'A. B. 'A. (2003). *Tevdihu'l-Ahkâm min Buluĝi'l-Merâm*(5. Basım). Mektebetü'l-Esedî , Mekke.
- El Cermi, E. M. C. (2001). *Mu'cemu 'Ulûmü'l-Kur'an* (1. Basım). Daru'l-Kalem, Dimaşk.
- El Kasımî, M. C. B. M. (1418). *Mehâsinu't-tevil* (1. Basım). Daru'l-kutubi'l-ilmiiyye.
- El-Harbi, H. B. 'A. (1429). *Muhtasarü Kavâ'idü't- Tercih inde'l Müfessirin* (1. Basım). Daru İbnu'l-Cevzi.
- El-Kazvini, A. B. Z. (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-luĝa* (B. T). Daru'l-Fikr.
- El-Kefevî, A. B. M. (B. T.). *Mucemun Fil-müstalahâti ve'l-furûki'l-luĝaviyyeti* (B. T). Müessesetür'-risâle, Beyrut.
- El-Kurtubi, M. B. A. (1964). *El-Cami`u li Ahkami'l-Kur'ân = Tefsîru'l-Kurtubî* (2. Basım). Daru'l-kutubi'l-mısriyye.
- el-Zerkeşi, M. B. 'A. (1957). *el- Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (1. Basım). Daru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, İsa el-Bâbî el-Halabî ve Şurakâuhû.
- el-Zerkeşi, M. B. 'A. (MS 1994). *Bahru'l-Muhît* (1. Basım). Daru'l-Kutubî.
- Es-Sebt, H. 21/10/1431 H. Perşembe günü: *Kıssatu Risâleti Kava'idü't-tefsir*: Başlıklı Söyleşi.
- Es-Sebt, H. B. 'A. (2001). *Kavaidu't- tefsir Cem'an ve Dirâseten*(3. basım). Dâru İbn 'Affân.
- Et-Tayyar, M. B. S. (1423). *Fusûlün fî usûli't-tefsir*(2. basım). Daru İbnü'l-Cevziyye.
- İbn Manzur, M. M. B. 'A. (H. 1414). *Lisanu'l-Arab* (3. Basım). Daru Sâdır - Beyrut.
- Münavi, A. B. T. (1990). *Et-Tevkif 'Alâ Mühimmâti't- Te'ârîf* (1. Basım). 'Âlemu'l-kutüb.
- Na'im, A. A. (2015). *Kavâidü't-Tercih el-Müt'allike bi'n-Nas 'inde İbn Âşûr fî Tefsirihî't-Tahrîr ve't-Tenvîr Dirase Te'sîliyye Tatbikiyye* (1. basım). Dârü't-Tedmüriyye.
- Nehhas, A. B. M. (1408). *En-Nâsîh ve'l-Mensûh* (1. basım). Mektebetü'l-felâh.
- Useymî, M. B. S. (1423). *Tefsîru'l-Fatihati ve'l-Bakara* (1. basım). Daru İbnu'l-Cevzî.

33. Ebû Bekr Şu'be ve Hafs b. Süleymân'ın Okuyuş İhtilafları ve Sebepleri: Sekte Örneği¹

Fatma ÇAKIR²

APA: Çakır, F. (2024). Ebû Bekr Şu'be ve Hafs b. Süleymân'ın Okuyuş İhtilafları ve Sebepleri: Sekte Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 494-504. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980959>

Öz

Kur'an-ı Kerim'in kelimelerindeki farklı okuyuşları inceleyen kıraat ilmi, usûlî okumalar yani fonetik/sesle alakalı olanlar ve ferşî okumalar yani manayı etkileyen farklılıklar olarak ikiye ayrılır. Günümüzde en çok okunan kıraatlerden olan Âsım b. Behdele'nin Hafs b. Süleymân rivâyetine göre Kur'an-ı Kerim'de dört yerde sekte vardır. Sekte Kur'an-ı Kerim okurken nefes almadan sesi kesmek demektir. Şâyet buralarda sekte yapılmazsa –özellikle son dönemde yapılan çalışmalarda- mananın bozulacağı iddia edilmektedir. Hâlbuki Âsım b. Behdele'nin birinci ravisi Ebû Bekr Şu'be, zikri geçen dört yerde de sekte yapmamaktadır. Ayrıca Hafs'dan aynı yerleri sektesiz okuduğuna dair rivâyet de vardır. Allah'ın muradının ancak sekteli okuyuşla ortaya çıkacağı gibi söylemler, merkeze sadece sekteli okuyuşu alarak yapılan yorumlardır. Bunun yanı sıra sekte, kıraat ilminin fonetik/sesle alakalı okuyuşlar adı verilen ve anlamda bir değişikliğe neden olmayan kısmına dâhildir. Bu da sekte yapılmadığı zaman anlamın bozulacağı söylemini problemli kılmaktadır. Çalışmamızda öncelikle dokümantasyon yöntemi kullanılarak kaynaklar toplanmış ve bu kaynaklardaki bilgiler kıraat kaidelerine göre tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle tahlil edilmiştir. Makalenin birinci bölümünde Hafs'ın sekte yaptığı yerler ve buraları Şu'be'nin nasıl okuduğu açıklanmıştır. İkinci bölümde ise bu ihtilafın muhtemel nedenleri üzerinde durulmuştur. Sekte yapılmadığı takdirde âyetin anlamının bozulacağı söyleminin problemli oluşuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kıraat, Ebû Bekr Şu'be, Hafs b. Süleymân, Sekte, İhtilaf.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980959>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı / Dr. Lect. Hitit University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Qur'anic Reading and Qiraat (Çorum, Türkiye), **eposta:** fatmacakir@hitit.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4595-7792>, **ROR ID:** <https://ror.org/01x8m3269>, **ISNI:** [0000 0004 0369 655X](https://orcid.org/0000-0004-0369-655X), **Crossref Funder ID:** [501100020607](https://orcid.org/501100020607)

The Recitation Disputes of Shu'ba and Hafs and Their Causes: The Sample of Sakta³

Abstract

The science of qiraat, which examines the different readings of the words of the Holy Qur'an, is divided into two as usûlî readings, that is, those related to phonetics/sound, and fershî readings, that is, differences that affect the meaning. There is a phonetic zero (al-sakta) in the four places of Quran according to the narration (al-rivâya) of Hafs whose is the narrator of Asim, which is most recited in the world. Sakta means to stop reciting the Qur'an without taking a breath. It is thought that if no phonetic zero is made in these places, the meaning will be distorted. However, Asim's other narrator, Shu'be, does not make any phonetic zero in the four places mentioned. Hafs also reads four places without phonetic zero according to a narration. Statements such as that Allah's will can only be revealed through the recitation of the verse, are interpretations that take only the recitation of the verse as the center. In addition, the phonetic zero is included in the part of the science of recitation called phonetic readings, which does not cause any change in meaning. This makes the discourse that the meaning will be distorted if no phonetic zero is made, problematic. In our study, sources were first collected using the documentation method and the information in these sources was analyzed by inductive and deductive methods according to the rules of recitation. In the first part of the article, the places where Hafs recited with phonetic zero and how Shu'be recited them are explained. In the second part, the possible reasons for this dispute are discussed. Attention is drawn to the problematic of saying that the meaning of the verse will be distorted if the sakta is not performed.

Keywords: Recitation, Ebu Bakr al-Shu'ba, Hafs b. Sulaymân, al-Sakta, Dispute

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 1
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 24.06.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980959>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Allah'ın insanlığa rahmeti olan Kur'an-ı Kerim'e dair, geçen 14 asır boyunca lafız ve muhtevasını konu edinen ilimler meydana gelmiştir. Bu ilimlerden birisi de Kur'an-ı Kerim'in kelimelerindeki okuma farklılıklarını ele alan kıraat ilmidir. Sahih bir senet ve üzerinde icma oluşan bu kıraatlerin sayısı günümüzde on imam/kari temelinde şekillenmiştir. Ancak bunlardan üçü namazlarda okunmaktadır. En yaygın olarak okunan kıraatlerden biri bu on imamın beşincisi Ebû Bekr Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî (ö. 127/745)'nin Ebû Ömer Hafs b. Süleymân b. el-Mugîre el-Esedî (ö. 180/796) rivâyetidir. İmam-ı Asım'ın birinci ravisi ise Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî (ö. 193/809)'dir. Ebû Bekr Şu'be'nin rivâyeti günümüzde ilim olarak öğrenilen kıraatlerdendir. (Kudâh vd., 2001, s.51-68-69).

Sekte kelime olarak susmak, sözü kesmek, konuşmamak anlamına gelir (Hâlîl b. Aḥmed, 1988, s.5/305; Ebû Naşr el-Cevherî, 1987, s.1/253; İbn Fâris, 1979, s.3/89; İbn Manzûr, 1993, s.2/43). Terim olarak ise tilâvet esnasında nefes almadan vakıftan daha az bir süre sesi kesmeye denir (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/240). Ölçüsü iki hareke süresidir (Muhaysin, 2005, s.686). Yani *ب/بـ* be-bî ya da *س/سـ* de-di diyecek kadardır. Sekte sadece sakın harf üzerinde yapılır. Ancak bütün sakın harfler üzerinde de sekte yapılmaz. Sakın harften sonra hemze olması durumunda hemzeyi belirtmek için sekte yapılır. Ya da iki ayrı kelime veya tek kelime vurgusu için sekte yapılır (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/419). Farklı kelimeler üzerinde sekte yapan kıraat âlimleri Abdullah b. Âmir (ö. 118/736)'in meşhur ikinci ravisi Ebû Amr b. Zekvân (ö. 242/857), Âsım b. Behdele'nin meşhur ikinci ravisi Hafs b. Süleymân, Hamza b. Habîb (ö. 156/773), Ebû Cafer (ö.130/7489), Ya'kûb b. İshâk'ın (ö. 205/821) Ruveys lakabıyla bilinen meşhur birinci ravisi Muhammed b. el-Mütevekkil (ö. 238/852) ve Halef b. Hişâm'ın (ö. 229/844) meşhur ikinci ravisi İdrîs b. Abdilkerîm'dir (ö. 292/905). (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/420). Bu makalenin konusu bunlardan Hafs b. Süleymân'ın sektelerini ele almaktır. Bu yerler makalenin birinci bölümünde de detaylı olarak inceleneceği üzere Kehf sûresi (18/1-2), Yâsin sûresi (52/36), Kıyâme sûresi (75/27) ve Mutaffifin sûresinin (83/14) âyetleridir (Dâni, 1984, s.62). Ancak Hafs'dan bu yerleri sektesiz okuduğuna dair de bir vecih vardır (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/426). Bu dört yerde Hafs için sekte vechinin tarikleri hakkında şöyle bir bilgi verilmiştir:

Ubeyd tarikiyle Şâtıbiyye, Teysîr ve diğer tariklerden nakledilmiştir. Ancak Tayyibe'den Amr rivâyetiyle sekteli ve sektesiz okuma nakledilmiştir. Kâfi, Telhîs, Tezkira gibi birçok tarik sekte vechini rivâyet etmiş, İbn Mihrân, Hüzelî gibi tarikler de sektesiz vecih rivâyet etmiştir. İbn Fehhâm, Kehf Sûresi'nde Ubeyd'den sektesiz, Amr'dan sekte; Kıyâmet ve Mutaffifin Sûresi'nde Amr'dan sektesiz vecih rivâyet etmiştir. Birçok tarik sadece Kehf Sûresi'nde sekte konusunda ittifak ederken, Mutaffifin ve Kıyâmet Sûreleri'nde sektesiz izhâr üzerinde ittifak etmiştir. Bu mânâda Ebu'l-Alâ' el-Hemedânî, sadece Kehf Sûresi'nde sekteden bahsetmiş, diğer üç yerde sekteyi zikretmemiştir. (Havuz, 2022, s.238).

Bu bilgilerden hareketle Hafs için bile sekte yapılan dört yerde ittifak olmadığını söyleyebiliriz. Âsım b. Behdele'nin meşhur birinci ravisi Ebû Bekr Şu'be ise, Hafs b. Süleymân'ın sekte yaptığı dört yerde ve hatta Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde sekte yapmamıştır (Mısri, 2004, s.19; Akdağ, 2008, s.127).

Sekte, kıraatin ferşu'l-huruf diye meşhur olan fiil kiplerinin değişimi, kelimeler arasındaki takdim-tehir, noksanlık-fazlalık gibi değişikliklerin olduğu kısma değil, eda keyfiyeti/usul ihtilafları ya da fonetik okuyuşlar diye bilinen kısmına girmektedir (Ezen, 2019, s.64). Bu fonetik farklılıkların anlam üzerinde hiçbir değişim yapmadığı söylenmektedir (Akdağ, 2008, s.39; Dinçoğlu, 2022, s.749). Ancak sekte konusunu anlatırken, şâyet burada sekte yapılmazsa anlam değişir ve mana bozulur demektediriz.

Makale, Hafs'ın sekteli okuyuşlarında Şu'be'nin nasıl okuduğundan hareketle günümüzde sekte anlatımına farklı bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Zira bir konu hakkında bir imamın iki ravisi arasındaki farklı okuyuşu dahi bilmemek konunun eksik veya hatalı anlatımına sebep olmaktadır. Ayrıca sekte konusunda bu hata daha da büyük olmaktadır. Çünkü mezkûr dört yerde sekteli okuyuş sadece Hafs'ın bazı tariklerinden gelmiştir.

Sadece sekte ya da Hafs b. Süleymân ve Ebû Bekr Şu'be'yi tek başına ele alan çalışmalarla birlikte bu iki raviyi karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan bazıları şunlardır: Ebû Bekir Abdullah b. Mansûr el-Bâkillânî'nin (ö. ?) "Risâle fi zikri'l-ihtilâf beyne şâhibey 'Âsım Ebû Bekr ve Hafs" adlı yazma eseri Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye kısmında kayıtlıdır. Arapça olan bu eser 24 varaktan oluşmakta ve eserde Şu'be ve Hafs arasındaki ihtilaflar önce usul konuları sonra da Mushaf sırasına göre ferş'ul-huruf altında ele alınmıştır. Usul kısmında idgam, imale med ve yâ bahsini ele alırken, sekte konusuna özel bir başlık açmamıştır. Kehf ve Yâsîn sûrelerinde sekte konusuna dair bilgi vermemiştir. Kıyâme sûresinde ise Hafs'ın hafif sekte ile Şu'be'nin ise idgamla okuduğunu zikretmiştir. Mutaffifin sûresinde yine Hafs'ın sekte ile Şu'be'nin idgam ve imâle yaptığını belirtmiştir. Sekte yapılmazsa mana şöyle değişir gibi yorumlarda bulunmamıştır. Makale bu eserden muhteva, metot ve amaç olarak farklıdır.

İmam Âsım Râvilerinden Hafs B. Süleyman ile Ebû Bekir Şu'be Arasındaki İhtilaflı Okuyuşların Mukayesesi (2017) adlı Sedat Kaya'ya ait yüksek lisans tezinde Şu'be ve Hafs arasındaki 520 ihtilaf, usul ve nahivsel farklılıklar olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. Yazar sekteyi usul farklılıkları başlığı altında incelemiş ve Hafs'ın sekteli okuduğu dört yeri zikretmekle yetinmiştir. Bu tezde Şu'be'nin nasıl okuduğunun ve sekteli okunmazsa nasıl okunur sorularının cevapları bulunmamaktadır.

İmam Âsım'ın Ravilerinden Ebû Bekir Şu'be ve Hafs b. Süleymân Arasındaki Rivâyet Farklılıklarının Tahlili (2018) adlı Yâsîn Cenân'a ait yüksek lisans tezinde yazar Mushaf sırasına göre Ebû Bekir Şu'be ve Hafs b. Süleymân arasındaki rivâyet farklılıklarını açıklamıştır. Konumuzla alakalı örneklerdeki okuyuşlarda da her iki ravinin okuyuşuna yer vermiştir. Ancak detaya girmemiş, ihtilafın nedenleri üzerinde durmamıştır. Bizim çalışmamız bu yönleriyle söz konusu tezden ayrılmaktadır. Ayrıca bahsi geçen çalışmada Ebû Bekr Şu'be sekte yapmadığı takdirde ne yapar sorusunun cevabı da bulunmamaktadır.

Âsım Kıraatında Hafs b. Süleyman Rivâyeti ile Ebû Bekir Şu'be Rivâyeti Arasındaki Farklılıklar ve Anlama etkisi (2019) adlı yüksek lisans tezinde yazar Yusuf Ezen, Şu'be ile Hafs rivâyetini anlama etki eden ve etki etmeyen okuyuş farklılıkları açısından ele almıştır. Sekte bahsini anlama etki etmeyen okuyuş farklılıkları altında incelemiş ve dört yeri zikretmekle yetinmiştir. Burada Şu'be sekte yapılan yerlerde ne yapar sorusunun cevabı da bulunmamaktadır.

Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivâyeti) (2022) adlı Hasan Hüseyin Havuz'a ait doktora tezinde yazar, Tayyibe çerçevesinde zikredilen bütün tarikleri Âsım kıraatı ve râvileri açısından incelemiştir. Oldukça teferruatlı olan tezden kaynak olarak faydalanmakla birlikte bizim çalışmamız, amaç ve muhteva olarak söz konusu çalışmadan farklıdır.

Yukarıda verilen çalışmalar dışında sekte özelinde yapılan karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca genel karşılaştırmalı çalışmalarda da Hafs'ın sekte yaptığı yerlerde Şu'be'nin nasıl okuduğu konusuna fazla değinilmemiştir. Biz bu çalışmada zikri geçen dört yerde Şu'be'nin nasıl okuduğuna değinmekle birlikte makalenin asıl amacı bir kıraat imamının iki ravisi arasında karşılaştırma yaparak

günümüzdeki sekte konusunun anlatımına derinlik kazandırmaktır.

1. Hafs b. Süleymân'ın Bir Veche Göre Sekteli Okuduğu Yerler

Bu başlık altında Hafs b. Süleymân hangi âyetlerde sekte yapmıştır ve bu âyetleri Şu'be nasıl okumuştur sorularının cevapları ele alınacaktır.

1.1. Kehf Sûresi 18/1-2. Âyetler

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾

“Hamd, kuluna Kitab'ı (Kur'an'ı) indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah'a mahsustur. ﴿1﴾ (Allah onu), katından gelecek şiddetli bir azap ile (inanmayanları) uyarmak için dosdoğru bir kitap kıldı. ﴿2﴾” Âyetlerinde birinci âyetten ikinci âyete vasl/geçiş yapma durumunda Hafs, عَوْجًا lafzının tenvinini elife ibdal edip meddi tabi özel adıyla meddi ivaz (tenvinden bedel olan meddi tabi) yaparak bu elif üzerinde hafif sekte yapar (Şâtıbî, 2005, s.1/66; İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/425; Dimyâtî, 2006, s.363; Muhaysin, 2005, s.448; Çollak, 2006, s.68; Cenân, 2018, s.87). Bu vechin hücceti olarak şöyle denilmiştir: Şâyet sekte yapılmazsa قَيِّمًا lafzı عَوْجًا lafzının sıfatı durumuna gelir (Bennâ, 2006, s.363) ki bu da manayı bozar (Muhaysin, 2005, s.448; Çollak, 2006, s.69). قَيِّمًا kelimesi mansub olduğu için öncesiyle bağlantılı olması düşünülebilir. Ancak başında takdiri bir fiil أَنْزَلَهُ قَيِّمًا (onu değerli olarak indirdi) vardır. Bu durumda قَيِّمًا kelimesi fiile bitişik هو/hu zamirinin halidir (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/426). Sekte yapmayanlara göre ise mananın derin düşünülmesi halinde bu belirsizliğin ortadan kalkacağı söylenmiştir (Muhaysin, 2005, s.448; Çollak, 2006, s.69). Bu hüccetin ne anlama geldiği açık değildir. Görüldüğü üzere Hafs'ın sekte yaptığı yeri anlamlandırmaya çalışınca konu farklı yerlere gitmemektedir. Hâlbuki burada Hafs'dan başka sekteli okuyan yoktur. Şu'be ج /cim ile ق / kaf harfleri arasında vasıl halinde ihfâ⁴ yapar. Vakıf halinde ise sekte ya da başka bir şey yapmaz, med yaparak vakıf yapar. Burada zaten iki âyet arasında sekte vechi vardır ve âyet sonlarında durarak okumak evladır. Hafs'ın burada sekte yapması onun duyduğu okuma çeşitlerinden bir tercihidir. (Tuğral, 2009, s.84). O, buradaki mana inceliğine sekte ile dikkat çekmek istemiştir. Sektesiz okuyanlara ise bu vechi ulaşmamış olabilir yahutta sekte olmadan da mananın anlaşılacağını düşünmüş olabilirler. Bu durumda burada sekte yapılmazsa anlam değişir şeklinde genel bir hüküm vermek doğru olmamaktadır.

1.2. Yâsîn Sûresi 36/52. Âyet-i Kerîme

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثْنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا ۚ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

“Şöyle derler: "Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı? Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir.” âyetinde Hafs, مَرْقَدِنَا kelimesindeki medli ن/nûn yani نَا harfî üzerinde sekte yapar (Şâtıbî, 2005, s.1/66; İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/425; Muhaysin, 2005, s.686; Bennâ, 2006, s.468; Çollak, 2006, s.69; Cenân, 2018, s.130). Bu vechin hücceti şöyle yapılmaktadır: Âyetin ilk kısmı kâfirlerin sözüdür. Onlar “Bizi kim mezarlarımızdan diriltip çıkardı?” diye sormaktadırlar. Âyetin geri kalanı ise هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ “Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler” müminlerin veya meleklerin sözüdür. Sektesiz okumada âyetin tamamı kâfirlerin sözü gibi anlaşılmaktadır (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/426; Çollak, 2006, s.69). Yani mezarlarımızdan diriltirilip çıkarılmamız Rahman'ın vaad ettiği

⁴ Tenvin veya sakin ن/nûn harfinden sonra 15 ihfâ harfleri gelmesi durumunda sesi genizden getirerek gunneli okumaya ihfa denir. Bkz. Karabaşî, 1985, s. 42-43.

şeydir, gibi tezat bir cümle ortaya çıkmaktadır. Ancak bu mana vasıl/geçiş durumunda ortaya çıkabilir. Bu hüccete rağmen Şu'be herhangi bir kaide uygulamamış ve sektesiz, düz bir şekilde vakıf yaparak okumuştur. Nitekim burada vakıf yapılmanın gerekli olduğuna dair Mushaflarda م/ mim durak işareti konulmuştur. Bu durak işaretinin adı vakfi lâzım olup durulmadığı zaman anlama hâle gelir denilen yerlere konulmuştur (Temel, 2019, s. 87-88). Bu âyet de bunlardan biridir. Dolayısıyla murad edilen anlamın verilmesi için olmazsa olmaz kaide sekte yapılması değildir. Vakıf ile de aynı mananın verilmesi mümkündür. Ayrıca burada Hafs için dahi sekte sadece vasıl/geçiş durumunda vardır (Emin Efendi, 2021, s. 2/651). Hafs'a göre de burada vakıf yapmak evla sekte ise caiz bir okuyuştur. (Temel, 2020, s. 146.)

1.3.Kiyâme Sûresi 75/27. Âyet-i Kerîme

“Kimdir bunu iyi edecek denildiğinde?” âyetini Hafs مَن kelimesindeki sakin ن/nûn üzerinde hafif sekte yaparak okumaktadır (Şâtîbî, 2005, s.1/66; İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/425; Bennâ, 2006, s.563; Muhaysin, 2005, s.887; Çollak, 2006, s.70; Cenân, 2018, s.158). Bu rivâyetin hücceti olarak şöyle denilmektedir: Bu âyetteki مَن soru edatı ile رَاقٍ mazi fiilinin iki ayrı kelime olduğunu açıklamak, tek kelime zannını ortadan kaldırmak için sekteli okunmuştur (İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/426; Bennâ, 2006, s.563). Aksi halde المُرُوق kelimesinden ismi fail olarak (Muhaysin, 2005, s.887) مَرَّاقٍ olarak okunur ki bu da çorbacı anlamına gelir (Elmalılı, 2001, s.8/347-348; Eren & Uludaş, 2015, s.124). Âyet ise bu manadan uzaktır. Âyette murat edilen mananın ortaya çıkması ancak sekte ile mümkündür (Çollak, 2006, s.70). Sektenin yapılması mana ile ilgilidir, aksi halde ortaya yeni bir vezin çıkmaktadır. (Sarı, 2013, s.104). Ancak Şu'be burada مَن kelimesindeki sakin ن/nûn harfini râ harfine katarak idgam bila gunnelîs okumuştur (Bâkillâni, t.y., s.23b; İbn Mücâhid, 1400, s.116). Burada sekte yapılmayıp idgam bila gunne yapılması halinde mana değişeceği söylense de (Eren & Uludaş, 2015, s.124) idgam bila gunne manaya etki etmeyen fonetik okuyuşlardandır. İdgam telaffuzda kolaylık sağlamaya yönelik diğer tecvid uygulamalarından biridir. (Akdağ, 2022, s. 137). Ayrıca Hafs dışında burada sekte vechi gelmemiş, cumhura göre idgam vechi gelmiştir (Ali el-Kârî, 2023, s.187; el-Hamed, 2021, s.116). Dolayısıyla murad edilen mananın sadece sekte okuyuşu ile hâsıl olacağı yorumları birer yorumdan ibaret olmaktadır.

1.4.Mutaffifin Sûresi 83/14. Âyet-i Kerîme

كَلَّا بَلْ رَأَىٰ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٤١﴾

“Bilakis onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır” âyetindeki كَلَّا kelimesindeki sakin ل/lâm harfi üzerinde Hafs hafif sekte yapar (Şâtîbî, 2005, s.1/66; İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/425; Bennâ, 2006, s.576; Muhaysin, 2005, s.908; Çollak, 2006, s.70; Cenân, 2018, s.180). Yine Kiyâme sûresindeki sektenin hücceti gibi bu âyette de sekte yapılmayıp idgam yapıldığı takdirde كَلَّا şeklinde كَلَّا kelimesinin ikil formu olarak (Muhaysin, 2005, s.908) “iki iyilik sahibi” ya da “küpçü” manasında olan كَلَّا kelimeleri ortaya çıktığı söylenmiştir (Çollak, 2006, s.70; Eren & Uludaş, 2015, s.125). Şâyet “Sekte yapılmasaydı idgam mütekâribeyn⁶ olarak anlamı değişmiş olacaktı” (Eren & Uludaş, 2015, s.25) denilmiştir. Ancak Şu'be ve diğer dokuz imam ve ravileri, yakın mahreçli oldukları için ل/lâm harfini ر/râ harfine idgam ederek okumaktadır ve idgam yapılması konusunda bir ihtilaf yoktur (İbn Zencele, 1997, s.754; Muhaysin, 2005, s.908; Palûvî, 1896, s. 143; Emin Efendi, M. 2021, s. 2/810).⁷ Şu'be'nin burada idgam

⁵ Tenvin veya sakin ن/nûn harfinden sonra ل/lâm veya ر/râ harfi geldiğinde tenvini veya ن/nûn harfini bu iki harfe katarak okumaya idgam bila gunne denir. Bkz. Karabâşi, 1985, s. 41.

⁶ Mahreçleri ve sıfatları birbirine yakın iki harfi birbirine tam veya nâkıs olarak katarak okumaya idgam mütekâribeyn denir. Bkz. Karakılıç, 2012, s. 62-63.

⁷ Bazılarına göre bu iki harf aynı mahreçten çıkmaktadır ki bu durumda idgam mütekâribeyn değil idgam misleyn olur.

yaparak okuduğu (İbn Mücâhid, 1400, s.116) sektesiz okuyuşun tevcihinde idgam yapmakta bir mahzur yoktur denilmiştir (Çollak, 2006, s.70). Çünkü idgam da sekte gibi anlama etki etmeyen fonetik okuyuşlardandır. Ayrıca Şu'be burada idgamla birlikte ۛ/râ harfinde yine bir başka fonetik okuyuş olan imale⁸ yaparak okuyanlardan biridir. (Bâkillâni, t.y., s.24a; Emin Efendi, 2021, s. 2/810).

Yukarıdaki dört yerde yapılan sektelerin hüccet izahlarında bireysel yorumların olduğu açıktır. Sekte yapılmadığı takdirde mana değişir demenin makul olmadığına, yapılan bu tür açıklamaların bir hüccet izahı kabilinden olduğuna dikkat çekenler de vardır (Çetin, 2020, s.252; Havuz, 2022, s.239). Makalede de örnekler detaylı bir şekilde incelenerek bu tür yorumların sadece sekteli okuyuş merkeze alınarak yapıldığı gösterilmeye çalışılmıştır. Mezkûr dört yerde İmam-ı Âsım'ın her iki ravisinin de okuyuşlarını gösterdikten sonra bu okuma farklılıklarının sebepleri hakkında bilgi verilecektir.

2. Şu'be ve Hafs'ın Sekte İhtilafının Sebepleri

Bu başlık altında bu okuyuş ihtilafları tevkîfi midir yani raviler Peygamber Efendimiz'den bu şekilde mi almıştır yoksa bir tercih midir? Tercihse nedeni ne olabilir? Tercih değil de rivâyetsen İmam-ı Âsım neden bir ravisine sekteli öğretirken, diğerine farklı öğretmiştir ve bu ihtilafın hikmeti nedir? sorularına cevap aranacaktır.

2.1. Kıraatlerin Kaynağı

Kıraatlerin bütün vecihleriyle vahye dayandığı görüşü yaygın kanaattir (Dânî, 1408, s.46; Havuz, 2022, s.27; Kudâh vd., 2001, s.52). Ancak bu görüşün bazı sorunları bulunmaktadır. Bunlardan biri Mekkî sûrelerdeki kıraatlerin durumudur. Yedi harf ruhsatıyla başlayan kıraat ihtilaflarının Medine döneminin sonlarında ortaya çıktığı genel kabuldür (Dağ, 2022, s. 32-34). Mekkî sûrelerin tamamının tekrar inmiş olduğuna dair rivâyetlerin olmaması, bütün kıraat vecihlerinin Hz. Peygamber tarafından sahabeye talim ettirilmesinin uzun yıllar alacağı ve yine bu konuyla alakalı rivâyetlerin azlığı nedeniyle şöyle bir açıklama yapılmıştır. Yedi harf ruhsatından sonra müteradif ve fonetik okumalarda Hz. Peygamber bir örnek göstermiş, sahabe de bu ruhsata binaen diğer kelimeleri de böyle okumuştur (Dağ, 2022, s. 37-38). Örneğin sekteli okuyuşların her birini Hz. Peygamber tek tek sahabeye öğretmemiştir. Sekte uygulamasını göstermiş, sahabe de bu formülü başka kelimelere uygulamıştır. Bu açıklama konumuzla alakalı ihtilafı daha da netleştirmektedir. Çünkü bir imamın iki ravisi hatta bir raviden bile aynı yerle alakalı farklı vecihlerin gelmesi anlamayı zorlaştırmaktaydı. Bu durumda raviye hem sekteli okumayı hem de hem de sektesiz okumayı tercih eden rivâyetlerin ulaşmış olması ihtimali güçlenmektedir. Ancak bu durum sadece sahabe dönemiyle sınırlıdır. Sonraki dönemlerde bu rivâyetler üzerine bina edilen bir kıraat geleneği oluşmuştur. Yine bu izah ferşu'l-huruf denilen kelime değişimi ihtilaflarını kapsamamaktadır. Bu ihtilafların kaynağı tek tek vahiydir. (Dağ, 2022, s. 38-39; Maşalı, 2022, s. 24).

Aynı imamdan rivâyet almış iki ravinin farklı okumasının nedenini Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) şöyle açıklamaktadır: Bir imam ravilerine hocalarından almış olduğu okuyuşlar içerisinden gerçekleştirdikleri ihtiyarları aktarmış olabilir (Mekkî b. Ebî Tâlip, t.s., s.84-85). Hafs b. Süleymân ve Ebû Bekr Şu'be arasındaki ihtilafın sebebi de buna benzerdir. Zira İmam-ı Âsım, çoğunlukla Hazreti Ali'ye (ö. 40/661) dayanan Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den (ö. 74/693) aldığı rivâyeti Hafs'a

Örneğin Basralı kıraat imamlarından Ebû Amr Zebbân b. el-Alâ el-Basrî (ö. 154/771)'nin ikinci ravisi Ebû Şuayb Sâlih b. Ziyâd b. Abdillâh es-Sûsî (ö. 261/874), bazı şartlarla ۛ/lâm harfini ۛ/râ harfine idgam etmektedir Bkz. Güngör, 2022, s. 16.

⁸ Üstün harekeyi esre harekeye çok meyl ettirerek okumaya imale, az meylettirerek okumaya ise beyne veya taklil denir. Bkz. Güngör, 2022, s. 24.

öğretirken, çoğunlukla İbn Mes'ûd'a (ö. 32/652-53) dayanan Zirr b. Hubeys'ten (ö. 82/701) aldığı rivâyeti ise Şu'be'ye öğretmiştir (Havuz, 2022, s.2; Maşalı, 2022, s. 41-42). Hafs, hocası Âsım'a sadece Rûm sûresinde (30/54) bulunan (مِنْ ضَغْبِ) kelimesinin okunuşunda muhalefet etmiştir (İbn Mücâhid, 1400, s.96). Âsım dat harfini fethalı okurken, Hafs dammeli okumuştur (İbnü'l-Cezerî, 1932, s.1/254). Günümüzde basılı Mushaflarda da bu kelime fethalı yazılmıştır. Şu'be ve Hafs arasında ise 520 yerde farklı okuyuş vardır (İbnü'l-Cezerî, 1932, s.1/254). Dolayısıyla Şu'be'nin de hocasından bu kadar yerde farklı okumuştur sonucu çıkmaktadır. Bunun nedeni de bir ravinin kendi imamı dışında başka imamlardan da istifade etmiş olmasıdır. Ravi almış olduğu bütün vecihleri başkalarına aktarıyor, ancak hepsi neticede kendi hocasına nispet ediliyordu. (Karaçam, 2018, s. 306). Ya da bir imama bir kelime hakkında iki farklı okuyuşu içeren iki rivâyet ulaşıyor, imam bunlardan birini çoğunluğun görüşü, rivâyetin senedinin sağlamlığı gibi tercih kriterlerini uygulayarak naklediyordu (Ünal, 2019, s. 76-77). Sekte ihtilafı da bunlardan biridir. Hafs'dan dört yer hakkında hem sekteli hem sektesiz okuyuşun olması, bu konuda ittifakın olmaması ve konuya dair Peygamber Efendimiz'den menkul sahih bir rivâyetin bulunmaması nedeniyle bu sektelerin tevkîfi olmadığı düşüncesi de vardır (Dinçoğlu, 2022, s.758). Ancak sekte konusunda da yaygın kanaat sektenin sadece nakle dayandığıdır (Husarî, t.y., s.262; İbnü'l-Cezerî, 2009, s.1/243; Karaçam, 2019, s.346). Yani İmam-ı Âsım bu dört yerin hem sekteli hem sektesiz okuyuş vecihlerini hocalarından almış, kendi seçkilerinden oluşturduğu sekteli okuyuşu Hafs'a öğretirken, sektesiz okuyuşu Şu'be'ye öğretmiştir.

2.2. Kıraat İhtilaflarının Hikmetleri

Raviler arasındaki ihtilaf daha genel ifadeyle kıraat ihtilafları pek çok hikmete mebnidir. En başında kolaylık ilkesi gelmektedir. Özellikle de sesle alakalı okuyuşlarda kişiler kendi lehçelerinde var olan imale, teshil, işmam, revm, sekte gibi uygulamaları devam ettirebilmişlerdir. Ayrıca kıraat ihtilafları fıkıhla alakalı konularda fakihlerin hüküm çıkarmak için başvurdukları bir kaynaktır. (Karaçam, 2018, s. 128-129). Tefsir ve kelam ilimleri de kıraat ihtilaflarından farklı yorumlar çıkarmışlardır. Ancak bu ihtilaflar birbirini nakzeden değil bilakis destekler mahiyettedir. (Pakdil, 2020, s. 455). Bütün bu rivâyet çeşitliliğinin asırlardır nesillere intikali, Kur'an-ı Kerim'in icazının ve tehdidi/meydan okumasının birer nişanesidir (Akdemir, 2015, s. 51). Kıraat ihtilaflarının hikmetleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kur'an-ı Kerim'in lafızlarını tahrif ve tağyirden korumak. (Kastallânî, 2012, 1/356)
2. Kıraat imamlarından kıraatleri naklederek bizzat Hz. Peygamberin sahabeye naklettiği Kur'an kelimelerini muhafaza etmek. (Abdülfettâh El-Kâdi, 1981, s. 7)
3. Kıraatlerin büyük çoğunluğu lehçe farklılığından kaynaklanan okuyuşları içerir. Bu da ilk asırlarda Kur'an öğrenenlere kolaylık sağlamıştır.
4. Kıraat farklılıklarının az bir kısmı ise Kur'an'a anlam zenginliği katmakta, Kur'an-ı yorumlamada esneklik ve genişlik sağlamaktadır. (Karakaya&Akın, 2021, s. 155)

Sonuç

Makale, Âsım b. Behdele'nin Ebû Bekr Şu'be ve Hafs b. Süleymân ravilerinin okuyuş ihtilaflarına örnek olarak sekte konusunu ele almıştır. Ebû Bekr Şu'be, Kur'an-ı Kerim'de hiçbir yeri sekteli okumadığı görülmektedir. Günümüzde en çok okunan kıraatlerden olan Hafs b. Süleymân ise Kur'an-ı Kerim'de dört yerde sekteli okumuştur. Nefes almadan sesi birkaç saniyelğine keserek okuyuşa devam etmek anlamına gelen sekte aslında kıraatin fonetik kısmına dâhildir. Yani sekte yapılıp yapılmaması manaya

etki etmez. Ancak bu dört yerde yapılan açıklamalara bakıldığında kelimeler arasında sıfat ilgisi bulunma yahut oluşan idgam nedeniyle başka vezinli bir kelime anlama ihtimali gibi nedenlerle farklı yorumlara gidilmiştir. Makalede üzerinde durulan dört yerde yapılan sektelerin açıklamaları makul görünebilir ancak sekte yapılmadığında mananın değişeceğine dair ifadelerin birer yorumdan ibaret olduğu ve tamamıyla tutarlı bulunmadığı görülmektedir. Çünkü mezkûr dört yerde sekte vechi sadece Hafs'ın bir tarikine göredir. Hafs'dan aynı yerleri sektesiz okuduğuna dair rivayetler de vardır. Böyle bir durumda sektesiz okunursa mana değişir demek Hafs'ın kendi içinde bile tezat oluşturmaktadır. Diğer yandan Asım'ın ilk ravisi Şu'be ve diğer meşhur dokuz imamdan buralarda sekte vechi gelmemiştir. Dolayısıyla sekte ile okuyuşa bu derece bir anlam yüklemek doğru olmamaktadır. Sekte konusu anlatılırken şöyle bir metot takip edilebilir: Hafs burada sekte yapmıştır. Çünkü hocası Âsım ona sekteli okuyuşu nakletmiştir. Bunun muhtemel nedenleri hakkında düşünülebilir ve yorum yapılabilir. Ancak buralarda sektesiz okuyuşlar da mevcuttur. Aynı yerlerde Hafs'dan da sektesiz vecihlerin gelmesinin yanı sıra diğer dokuz imam ve ravileri burada sekteli okumamıştır. Dolayısıyla sekte yapılmazsa mana değişir denemez. Çünkü sekte yapılmazsa Kıyâme ve Mutaffifin sûreleri gibi iki yerde idgam yapılır ve idgam ise manaya etki eden bir tecvîd uygulaması değildir. Gerek sekte gerek idgam vechi rivâyete dayanan fonetik okuyuşlardır. Her ikisi de manayı değiştirmez. Ayrıca bunlardan birini yüceltmek de doğru değildir. Çünkü bütün okuyuş vecihleri rivâyete dayanmaktadır. Her bir ihtilaf da kolaylık ya da zenginlik barındırmaktadır.

Kaynakça

- Abdülfettâh El-Kâdi, A. (1981). *El-Budûrû'z-zahira fil-kırâati'l-aşri'l-mütevatiireti min tarîkiyyi's-şatbiyyeti ve'd-dürra*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî.
- Akdağ, S. (2008). *Asım Kırâati'nin Şu'be Rivâyeti*. İstanbul: Asitane.
- Akdağ, S. (2022). *Kur'an Dilinin Fonetik Yapısı- Kırâat ve Dilbilim Çerçevesinde*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Akdemir, M. A. (2015). *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ali el-Kârî, M. S. M. (2023). *El-Minehu'l-fikriyye bi şerhi'l-mukaddimetü'l-Cezeriyye*. Kahire: Dâru's-Selâm.
- Bâkillâni, E. B. A. M. (t.y.). *Risâle fi zikri'l-ihtilâf beyne şâhibey 'Âsım Ebî Bekr ve Hafıs*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü.
- Bennâ, A. M. A. (1427/2006). *İthâfu fuğalâi'l-beşer fi'l-kırââti'l-erbeate aşer*. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Cenan, Y. (2018). *İmam-ı Âsım'ın Ravilerinden Ebû Bekir Şu'be ve Hafıs b. Süleyman Arasındaki Rivâyet Farklılıklarının Tahlii*. (YÖK Tez Merkezi Yüksek Lisans). Yozgat Bozok Üniversitesi.
- Çetin, A. (2020). *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları.
- Çollak, F. (2006). *Hafıs Rivâyetleriyle Gelen Muhtelif Vecihler ve Hücçetleriyle Âsım Kırâati*. İstanbul: Üsküdar Yayınevi.
- Dağ, M. (2022). *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Dânî, E. A. (1984). *Kitabü't-teysîr fi'l-kırâati's-seba'*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî.
- Dânî, E. A. (1408). *El-ahrufu's-seba li'l-ğurân*. Mekke: Mektebet'u l-Menara.
- Dinçoğlu, H. (2022). *Sekte ve Kırâat İlmindeki Yeri*. Şarkiyat, 14(2), 747-764. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1130262>.
- Ebû Naşr el-Cevherî, E. N. (1407/1987). *Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Hamed, Ğ. K. (2021). *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*. (Çev. M. Hacımısıroğlu). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Elmalılı, M. H. Y. (2001). *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Yenidoğan.
- Emin Efendi, M. (2021). *Umdetü'l-hullan fi izahi zübdetü'l-irfan*. Konya: Haciveyszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi.
- Eren, A. C., & Uludaş, İ. (2015). *Âsım Kırâatının Hafıs Rivâyetine Göre Sekte Kavramı ve Manaya Etkisi*. Diyanet İlmi Dergi, 51(1), 119-127.
- Ezen, Y. (2019). *Âsım Kırâatında Hafıs b. Süleyman Rivâyeti ile Ebû Bekir Şu'be Rivâyeti Arasındaki Farklılıklar ve Anlama Etkisi*. (YÖK Tez Merkezi Yüksek Lisans). Van Yüziüncü Yıl Üniversitesi.
- Güngör, Ü. (2022). *Usûl-ü Kırâat-ı Aşere*. Konya: Tekin Kitabevi.
- Halîl b. Aħmed, E. (1988). *Kitâbu'l-ayn*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl.
- Havuz, H. H. (2022). *Usûli ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kırâati (Şu'be ve Hafıs Rivâyeti) (YÖK Tez Merkezi Doktora Tezi)*. Uludağ Üniversitesi.
- Husarî, M. H. (t.y.). *Ahkâmü kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye.
- İbn Fâris, E. A. F. el-ğazvînî. (1979). *Mucemu mekâyisi'l-luğa*. Ürdün: Dâru'l-Fikr.
- İbn Manzûr, E. F. (1414/1993). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.

- İbn Mücâhid, E. B. A. M. (1400). *Kitâbü's-seb'a fi'l-kirâat*. Mısır: Dâru'l-Meârif.
- İbn Zencele, A. M. E. Z. (1997). *Hüccetü'l-kirâ'ât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbnü'l-Cezerî, E. H. (2009). *En-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr*. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cezerî, E. H. (1351/1932). *Ğâyetu'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*: Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- Karabâşi, A. (1985). *Tam Karabaş Tecvîdi- Osmanlıca Orijinal Metin*. İstanbul: Âlem Yayıncılık.
- Karaçam, İ. (2018). *Kur'ân Tilavetinin Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Karaçam, İ. (2018). *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzülü ve Kıraati*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Karaçam, İ. (2019). *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Karakaya, A. & Akın, M. (2021). *Kur'an Okuma ve Tecvid*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karakılıç, C. (2012). *Tecvid İlmi- Kur'an-ı Kerim Okuma Kaideleri*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Kastallânî, E. A. M. (2012). *Letâifü'l-işârât li funûni'l-kiraat*. Medine: Melik Fehd Mushaf Matbaası.
- Kudâh, A. M. M. & Şükrî, A. H. & Mansur, M. H., (2001). *Mukaddimât fi 'ilmi'l-kirâât*. Ürdün: Daru Ammar.
- Maşalı, M. E. (2022). *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto.
- Mekkî b. Ebî Tâlip, E. M. H. M. (t.s.). *El-İbâne an meâni'l-kirâât*. Kahire: Dâru Nahzati Mısır.
- Mısrî, M. N. H. (2004). *er-Riyâş fi rivâyeti'l-İmâm Şu'be b. Ayyâş*. Mekke: quraat.com. <https://maqraa.islamacademy.net/images/files/43464460.pdf> (10.09.2023).
- Muhaysin, M. S. (2005). *El-İrşâdâtü'l-celiyye fi'l-kirâ'âti's-seb'i min tarîki's-Şatbiyye*. Kahire: Daru Muhaysin.
- Pakdil, R. (2020). *Talim, Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Palûvî, H. A. (ru.1312/m.1896). *Zübdetü'l-irfân*. İstanbul: Şirketi Sahafiyeye-i Osmaniyye,
- Sarı, M. A. (2013). *Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Şâtîbî, E. M. (1426/2005). *Hırzu'l-emânî ve vehu't-tehânî fi'l-kirâ'âti's-seb'*: Mısır: Mektebetu Dâru'l-Huda.
- Temel, N. (2019). *Kur'an Kıraatında Vakıf ve İbtida*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Temel, N. (2020). *Kıraat ve Tecvid Istılahları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tuğral, R. (2009). *Ana Hatlarıyla Kur'an Tecvidi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ünal, M. (2019). *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi.

المجتمع في تفسير سيد قطب¹

الملخص

كان للمجتمع أهمية كبيرة في فكر الكُتَّاب المعاصرين الذين أخذوا على عاتقهم النظر في أحوال المجتمع المسلم والبحث في مشكلاته، وكذلك البحث عن العلاج الناجع لهذه المشكلات، ومن هؤلاء: الشيخ محمد عبده، وجمال الدين الأفغاني، ومحمد رشيد رضا، والشيخ يوسف القرضاوي، والإمام حسن البنا، والدكتور محمد عمارة، والشيخ محمد متولي الشعراوي، والأستاذ سيد قطب. حيث بذل سيد قطب جهداً كبيراً في فهم مشكلات المجتمع المعاصر، ورصد الحلول لهذه المشكلات، فهو يرى أن المجتمع الإسلامي نشأ أول ما نشأ على عهد رسول الله على أساس تقوى الله تعالى والخوف منه، وعلى أساس التعاون بين المؤمنين في كل حركة من حركات المجتمع الإسلامي، وأن الله تعالى قد جعل لهذا المجتمع أسساً وقوانين محددة يسير عليها المؤمنون، ولا يجوز لهم أن يتخطوا هذه القواعد والقوانين، ولهذا رأى أن هناك جاهلية معاصرة تشبه كثيراً الجاهلية الأولى التي كانت في زمن رسول الله وأنها ظهرت في كثير من الأمور التي خرج بها كثير من أفراد المجتمع عن الإيمان مثل قضية الحدود التي تنوعت كحد القتل، والزنا، والشذوذ، والقذف، والسرقه، والحرابة، والخمر، والربا. وقد تحدث عن المجتمع في ظل تطبيق هذه الحدود، ووجد أن أحسن الحلول للخروج مما دخل المجتمع الإسلامي من موبقات وأشياء خبيثة تساعد على هدمه من الداخل، هو تطبيق هذه الحدود على كل من خرج عليها؛ لأن الذي أمر بتطبيقها هو الله تعالى الذي خلق الإنسان، ويعلم ما يدور في خلجات نفسه، ويعلم ما يصلحه وينفعه.

الكلمات المفتاحية: التفسير، سيد قطب، المجتمع، الجاهلية.

1 بيان (الرسالة / الورقة): يُعلن أنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء عملية إعداد هذه الدراسة وجميع الدراسات المستخدمة مبنية في البليوغرافيا.

تضار □ المصالح: لم يتم الإعلان عن أي تضار □ في المصالح.

التمويل: لم يتم استخدام أي تمويل خارجي لدعم هذا البحث.

حقوق النشر والترخيص: يمتلك المؤلفون حقوق الطبع والنشر لعملهم المنشور في المجلة، وينشر عملهم تحت رخصة CC BY-NC 4.0.

المصدر: يُعلن أنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إعداد هذه الدراسة وجميع الدراسات المستخدمة مذكورة في البليوغرافيا.

تقرير التشابه: تم الاستلام - Turnitin، المعدل: 6

الشكوى الأخلاقية: editor@rumelide.com

نوع المقال: مقالة بحثية، تاريخ تسجيل المقال: 01.07.07.2024-تاريخ القبول: 20.10.2024-تاريخ النشر: 21.10.2024 DOI:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.1398096936>

مراجعة الأقران: محكمان خارجيان / مزدوج التعمية

34. Seyyid Kutub'un Tefsirinde Toplum²

Eid ABDULAZİZ³

APA: Abdulaziz, E. (2024). *المجتمع في تفسير سيد قطب*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 505-520. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980969>

Öz

Müslüman toplumun hallerini/durumlarını nazar-ı dikkate alan ve toplumun sorunlarını araştırıp inceleyen ve aynı şekilde bu sorunlar için güçlü ve kalıcı çözümler arayan çağdaş yazarların düşüncesinde toplumun büyük bir önemi vardır. Şeyh Muhammed 'Abduh, Cemâleddin Afgânî, Muhammed Reşid Rıza, Şeyh Yûsuf Karadâvî, İmam Hasan el-Bennâ, Dr. Muhammed 'Îmâre, Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şe'râvî, Üstâz Seyyid Kutub gibi yazarlar, çağdaş toplumun sorunlarını anlamada büyük gayret sarfeden ve bu sorunlar için çözümler üreten bu çağdaş yazarlardır. Seyyid Kutub'a göre Hz. Peygamber döneminde ilk İslâm toplumu, Allâhtan korkma ve takvâ üzere olma ve İslâm toplumunun her hareketinde mü'minler arasında yardımlaşma esası üzerine inşâ edilmiştir. Yüce Allâh bu toplum için mü'minlerin, üzerinde yürüyeceği sınırları belli kâideler ve kurallar koymuştur ki müminlerin bu kural ve kaideleri ihlâl etmemesi gerekir. Bu sebeple Seyyid Kutub, Peygamber döneminde ilk câhiliye toplumuna benzeyen çağdaş bir câhiliye döneminin yaşandığını düşünmektedir ki bu yeni câhiliye toplumu, toplum fertlerinden çoğunun îmândan çıkmalarına sebep olan adam öldürme, zinâ, livâta, iftirâ, hırsızlık, yol kesme, içki içme ve faiz yeme gibi pek çok işte kendini göstermiştir. Seyyid Kutub, bu suçların cezalarının suçu işleyen herkese uygulanması noktasında toplumu aydınlatmış ve şöyle demiştir: İslâm toplumunun, içten yıkılmasına sebep olan kötü işler ve eylemlerden kurtulması için en iyi çözümü, istisnâsız herkes için cezaların uygulanmasıdır. Çünkü bu cezaların bu şekilde uygulanmasını emreden, insanı yaratan, rûhunun içinde neler olup bittiğini bilen ve insana neyin faydalı neyin zararlı olduğunu bildiren Allâh'tır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Seyyid Kutub, Toplum, Cahiliyye.

² **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980969>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

³ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü / Assist. Prof., Bayburt University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences (Bayburt, Turkey), **eposta:** efethi@bayburt.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0927-5129>, **ROR ID:** <https://ror.org/050ed7z50>, **ISNI:** [0000 0004 0399 2906](https://orcid.org/0000-0004-0399-2906), **Crossref Funder ID:** [501100017020](https://orcid.org/501100017020)

Society in Seyyid Qutub's Explanation⁴

Abstract

Society has a great importance in the thoughts of contemporary writers who take into consideration the conditions of the Muslim society, research and examine the problems of the society, and likewise seek strong and permanent solutions for these problems. Sheikh Muhammed 'Abduh, Cemâleddin Afghani, Muhammed Reşid Riza, Sheikh Yusuf Karadavî, Imam Hasan el-Banna, Dr. Writers such as Muhammed 'Îmâre, Şeyh Muhammed Mütevellî aş-Şe'ravî, Ustaz Seyyid Qutb are among these contemporary writers who make great efforts to understand the problems of contemporary society and produce solutions for these problems. According to Sayyid Qutb, Hz. During the time of the Prophet, the first Islamic society was built on the principle of fearing Allah and piety, and cooperation among believers in every action of the Islamic society. Almighty Allah has set certain rules and rules for this society that believers will follow, and believers should not violate these rules and rules. For this reason, Sayyid Qutb thinks that there was a contemporary period of ignorance that was similar to the first ignorance society in the time of the Prophet, and that this new ignorance society was characterized by such things as murder, adultery, sodomy, slander, theft, roadblocking, drinking alcohol and charging interest, which caused most of the members of the society to abandon the faith. He has shown himself in many works. Sayyid Qutb enlightened the society about the application of the penalties for these crimes to everyone who committed the crime and said: The best solution for the Islamic society to get rid of the bad deeds and actions that caused its internal destruction is to impose penalties on everyone without exception. Because it is Allah who commands that these punishments be applied in this way, who creates man, who knows what is going on inside his soul, and who informs him what is beneficial and what is harmful.

Keywords: Tafsir, Sayyid Qutub, Society, Ignorance.

.1

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 01.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980969>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. أهداف البحث:

يهدف هذا البحث إلى الكشف عن دور الأستاذ سيد قطب المولود سنة (1324هـ = 1906م)، والمتوفى سنة (1386هـ = 1966م)، ومحاولاته لمعرفة أسباب تدهور المجتمعات الإسلامية، وسقوطها في الرذيلة والضياع، وكثرة الوقوع في الزنا والقتل والشذوذ والسرقة وشر الخمر وغيرها كثير من الموبقات، وذلك محاولة من الباحث لمعرفة رأيه في تلك المشكلات ورأيه في إقرار منهج القرآن ورائته في إصلاح المجتمعات.

2. منهج البحث:

ويقوم البحث على تعريف المجتمع في تفسير سيد قطب، ورأيه في الحدود التي نهى الله عنها وشرحه لضرورة تطبيقها في المجتمع لأهميتها وقدرتها على تقديم الحلول لمشكلاته، ثم ذكرنا تلك الحدود حدًا وحدًا ورأيه فيها، كما يمكن اعتمادنا على المنهج التحليلي القائم على انتقاء موضوع المجتمع وأهميته في فكر الأستاذ سيد قطب، واستقراء ما أراده من خلال تفسيره.

3. تقديم:

ينطلق سيد قطب من فكرة أن القرآن يمثل للمسلمين معالم كاملة لحياة المجتمع؛ لما يتضمنه من قواعد وأصول ومناهج، تكفل قيامه وصيانته، وجعل له نظمه وشرائعه المنظمة له؛ ولم يتركه لأد الضمير ونظافة الشعور، ولا لمجرد التشريع والتنظيم، ولا لشعور الفرد وجهده، بل يجعل واجبات الأفراد وواجبات الدولة ونشأهما، يتلاقيان في تعاون وانتساق (قطب، 2004، ص 3334-3336). وكان قطب قد اختار ميدان الإصلاح الاجتماعي؛ لأن مصر كانت تعيش ظروفًا اجتماعية واقتصادية حرجة، بعد الحرب العالمية الثانية، كما ظهرت الفوارق بين فئات المجتمع وبقائه، وأخذ أغنياء الحر يبررون أسباب اندلاعها، بينما ازداد الشعب المصري فقرًا وجوعًا وحرمانًا؛ ولهذا حاول أن يُبين من خلال ذلك منهج القرآن في إقرار العدالة الاجتماعية؛ كما أنشأ مجلة الفكر الجديدة، التي نشر فيها الكثير من المقالات تدعو إلى الإصلاح الاجتماعي والاقتصادي والأخلاقي والسياسي، فكان أول من لُق مصطلح العدالة الاجتماعية، وركز على بيان الفرق بين نظرة المسيحية ونظرة الإسلام، لكل من الدين والمجتمع وركز على البعد الاجتماعي للإسلام، ثم تحدث عن بيعة العدالة الاجتماعية في الإسلام، وأنها تقوم على ثلاثة أمور: أسس التحرر الوجداني المطلق، والمساواة الإنسانية الكاملة، والتكافل الاجتماعي (الخالدي، 1994، ص 539). ثم تناول سياسة الحكم والمال، في الإسلام ووقف وبقائه عند أمرين مهمين: الملكية الفردية والزكاة. واستعرض الواقع التاريخي للمسلمين، ولاحظ مدى قربهم من العدالة الاجتماعية بقسميها سياسة الحكم، وسياسة المال. كما استشرף حاضر الإسلام ومستقبله المُشرق، ودعا الأمة الإسلامية إلى إقرار مبدأ العدالة الاجتماعية، والإصلاح المالي والسياسي في حياتها، على أسس الإسلام (الخالدي، 1994، ص 540). كما رأى أن القرآن نزل منظمًا لحال المجتمع وحياته، كقوله تعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْفَصَاحَةُ فِي الْحُرِّ بِالْحَرْ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَىٰ بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّنَ رَبِّكَ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ. وَلَكُمْ فِي الْفَصَاحَةِ حَيَاةٌ يُؤْتِي الْأَلْبَابَ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ....) [البقرة: 178-186]؛ لأنها تتضمن التنظيمات الاجتماعية للمجتمع المسلم، وتتضمن العبادات المفروضة والتكاليف التعبدية (الخالدي، 2000، ص 216؛ قطب، 2004، ص 163).

4. محاور البحث:

وقد انقسم هذا البحث إلى عدة محاور:

المحور الأول: مكونات المجتمع.

المحور الثاني: التكافل المجتمعي.

المحور الثالث: أثر تطبيق الحدود في حياة المجتمع المسلم.

4.1. المحور الأول: مكونات المجتمع المسلم:

المجتمع هو نسج اجتماعي يتكوّن من مجموعة من النظم والقوانين التي تُحدّد المعايير الاجتماعية التي تترتب على أفراد هذا المجتمع، ويعتمد المجتمع على أفرادها ليقى متماسكًا، فمن دون الأفراد تنهار المجتمعات وتندم، ويتأثر الفرد بالمجتمع كما يتأثر المجتمع بالفرد، فإذا كان المجتمع يعاني من تفنّي ظاهرة البطالة، وارتفاع مستوى الجريمة، واكتظاظ الطلبة في المدارس، فسوف يتأثر أفراد هذا المجتمع سلباً نتيجة هذه العوامل.

4.1.1. المرأة والرجل (الزوج والزوجة أو الأب والأم):

من المعروف أن أي مجتمع يقوم على المرأة والرجل، ومن ثمَّ الأُم، وبالتالي الأُمّ فالذكور وإناثاً، وكذلك على الأخ والأخت، ومن هنا انبثقت رؤية قطب للمجتمع المسلم من خلال حديثه عن بناء المجتمع الإسلامي، وعن بيعة المرأة وعلاقتها بالرجل، والفرق بين رؤية المجتمع للمرأة قبل الإسلام وبعده، وأنه لا بُدَّ من نظام الزواج ليتم بناء المجتمع وليبتعد عن الرذائل، وتكون أولى درجات بناء المجتمع من بناء الأسرة، ثم تأتي درجة وجود الأولاد، ودرجة وجود الأخوة؛ ولذلك فسوف نتحدث عن الأسرة، والأخوة في المجتمع، وتطبيق الحدود الإسلامية وأثرها في هذا المجتمع.

ويرى قطب أن القرآن رأى ضرورة نظافة قلوب المسلمين والمسلمات وضمن عفتها في قوله تعالى: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ، ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ، إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ، وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا، وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ، وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخْوَانِهِنَّ، أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ، أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ. وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ» [سورة النور: 19]. ففي مثل هذا المجتمع تأمن الزوجة على زوجها، ويأمن الزوج على زوجته، ويأمن الأولياء على حرمتهم وأعراضهم، ويأمن الجميع. حيث لا تقع العيون على المفاتن، ولا تقود العيون القلوب إلى المحارم. وبهذا يعيش المجتمع المسلم النظيف العفيف آمن ساكن، ترف عليه أجنحة السلم والطهر والأمان! (قطب، 2004، ص 401).

كما يرى أن ذلك المجتمع يكفل لكل قادر عملاً ورزقاً، ولكل عاجز ضماناً للعيش الكريم، ولكل راغب في العفة والحصانة زوجة صالحة، والذي يعتبر أهل كل حي مسؤولين ومسؤولة جنائية لو مات فيهم جائع حتى ليرى بعض فقهاء الإسلام تغريمهم بالدية. والمجتمع الذي تكفل فيه حريات الناس وكراماتهم وحرمتهم وأموالهم بحكم التشريع، بعد كفالتها بالتوجيه الرباني المطاع. فلا يؤخذ واحد فيه بالظن، ولا يتسور على أحد بيته، ولا يتجسس على أحد فيه متجسس، ولا يذهب فيه دم هدرًا والقصاص حاضر ولا يضيع فيه على أحد ماله سرقة أو نهبًا والحدود حاضرة. وهو مجتمع يقوم على الشورى والنصح والتعاون. ويقوم على المساواة والعدالة الصارمة التي يشعر معها كل أحد أن حقه منوٍ بحكم شريعة الله لا بإرادة حاكم، ولا هوى حاشية، ولا قرابة كبير. وفي النهاية مجتمع لا يخضع البشر فيه للبشر، إنما يخضعون حاكمين ومحكومين لله ولشريعته، ويقف الجميع على قدم المساواة الحقيقية أمام الله □ العالمين وأحكام الحاكمين، في □ مأنينة وفي ثقة وفي يقين (قطب، 2004، ص 401).

كما يرى أن القرآن ذكر الكثير من الآيات التي تتناول أحكام الزواج والمعاشرة، والإيلاء والطلاق والعدة والنفقة والمتعة، والرضاعة والحضانة، ولكنه لم يذكر هذه الأحكام مجردة -كما في كتب الفقه والقانون- بل ذكرها في جو يشعر القلب أنه يواجه قاعدة كبرى من قواعد المنهج الإلهي للحياة البشرية وأصلًا كبيرًا من أصول العقيدة التي ينبثق منها النظام الإسلامي. وأن هذا الأصل موصول بالله مباشرة، وبارادته وحكمته ومشيئته في الناس، ومنهجه لإقامة الحياة على النحو الذي قدره وأراده للإنسان، ومن ثمَّ موصول بغضبه ورضاه، وعقابه وثوابه (قطب، 2004، ص 236).

4.1.2. الأبناء:

ويرى قطب أن نظام الأسرة في الإسلام هو النظام الطبيعي الفطري المنبثق من أصل التكوين الإنساني. فالأسرة هي المحضن الطبيعي الذي يتولى حماية الفراخ الناشئة ورعايتها وتنمية أجسادها وعقولها وأرواحها، وفي ظلها تتلقى مشاعر الحب والرحمة والتكافل، وتتطبع بالطابع الذي يلازمها مدى الحياة وعلى هديه ونوره تتفتح للحياة، وتتعامل معها. فالطفل الإنساني هو □ ول الأحياء □ فولة؛ تمتد □ فولته أكثر من أي □ فل آخر للأحياء الأخرى. ومرحلة الطفولة هي مدة إعداد وتهذيب وتدريب للدور المطلوب □ من كل حي في باقي حياته. ولما كانت وظيفة الإنسان هي أكبر وظيفته، ودوره في الأرض هو أضخم دور. امتدت □ فولته فترة □ ول، ليحسن إعداده وتدريبه للمستقبل. ومن ثمَّ كانت حاجته لملازمة أبويه أشد من حاجة أي □ فل لحيوان آخر. وكانت الأسرة المستقرة الهادئة الأزم للنظام الإنساني، وألصق بفطرة الإنسان وتكوينه ودوره في هذه الحياة. وقد أثبتت التجارب العملية أن أي جهاز آخر غير الأسرة لا يعوض عنها، ولا يقوم مقامها، بل لا يخلو من أضرار مفسدة لتكوين الطفل وتربيته، وبخاصة نظام المحاضن الجماعية التي أرادت بعض المذاهب المصطنعة أن تستعويض بها عن نظام الأسرة. والتي اضطرت بعض الدول الأوروبية اضطرابًا لإقامتها بسبب فقدان عدد كبير من الأوالاد لأهلهم في الحروب □ الوحشية التي تخوضها، والتي اضطروا إليها بسبب اضطراب الأمهات إلى العمل، تحت تأثير النظام الاجتماعي والاقتصادي الجديد. فهذه اللعنة تحرم الأوالاد من حنان الأمهات ورعايتهن في ظل الأسرة، لتقذف بهؤلاء المساكين إلى المحاضن، التي يصطدم نظامها بفطرة الطفل وتكوينه النفسي، فيملأ نفسه بالبعد والاضطرابات (قطب، 2004، ص 453).

4.1.3. الأخوة في الله:

وكما هو معروف فإنَّ الأخوة إما أن تكون أخوة الدم، وإما أخوة الدين، وإن كانت الأخيرة أشد وأبقى في الإسلام، ولذلك يرى قطب أن المجتمع المسلم يقوم على ركيزتين أساسيتين هما: ركيزة التقوى، وركيزة الأخوة، كما في قوله تعالى: (يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرُّوا وَأَذْكُرُوا اللَّهَ عَالِمًا إِنَّكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً قَالَتْ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاصِّبْكُمْ بِنِعْمَةِ إِخْوَانِكُمْ) [آل عمران: 102/3-103]. فهما ركيزتان إذا انهارت واحدة منهما لم تكن هناك جماعة مسلمة، ولم يكن هنالك دور لتوحيده الأخرى. فركيزة الإيمان والتقوى لا بد أن تكون دائمة اليقظة، ولا تغفل ولا تفتر لحظة من لحظات العمر حتى يأتي الموت، والموت -كما هو معروف- غيب لا يدري الإنسان متى يدركه، فمن أراد

ألا يموت إلا مسلماً فعلياً أن يكون في كل لحظة مسلماً. كما أن الإسلام قد دُكر بعد التقوى؛ لأنه بمعناه الواسع يشي بالاستسلام لله تعالى، و□اعته، واتباع منهجه، والاحتكام إلى أوامر كتابه ونواهيه(قطب، 2004، ص441).

وأما الركيزة الثانية: ركيزة الأخوة في الله، فتكون على منهجه؛ لتحقيق منهجه الذي ارتضاه لعباده، حيث تنبثق من التقوى والإسلام، على أساس الاعتصام بحبل الله المتين (عهده ونهجه ودينه)، قال تعالى: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرُّوا) [آل عمران: 103/3]. فالاعتصام بحبل الله، نعمة لمن يجبهم الله من عباده، حيث يذكرهم كيف كانوا في الجاهلية أعداءً، ثم ألف قلوبهم بالإسلام. وضر □ مثلأ بعداوة الأوس والخزرج في المدينة، حيث كانا يجاورهما اليهود الذين كانوا يوقدون نار هذه العداوة وينفخون فيها. وبالرغم من هذا فقد ألف الله بين الأوس والخزرج بالإسلام، وما كان إلا الإسلام ليجمع هذه القلوب □ المتنافرة المتقاتلة، وما كان إلا حبل الله الذي يعتصم به الجميع، فأصبحوا بنعمة الله إخواناً، وما يمكن أن يجمع القلوب □ إلا أخوة في الله، تصغر إلى جانبها الأحقاد التاريخية، والتارات القبلية، والأ□ماع الشخصية والرايات العنصرية(قطب، 2004، ص442-443).

وقد ذكر بعض الكتا □ أن هذه الآية نزلت في شأن الأوس والخزرج، وذلك أن رجلاً من اليهود مرَّ بِمَلا من الأوس والخزرج، فسأه ما هم عليه من الإيقاق والألفة، فبعث رجلاً معه وأمره أن يجلس بينهم ويذكرهم ما كان من حروبهم يوم بُعثت وتلك الحروب □، ففعل، فلم يزل ذلك دأبه حتى حُميت نفوس القوم وعضب بعضهم على بعض، وتناوروا، ونادوا بشعارهم □ لنأوا أسلحتهم، وتواعدوا إلى الحرّة، فبلغ ذلك النبي فأتاهم ففعل ما فعلهم ويقول: "أبدعوى الجاهلية وأنا بين أظهركم؟" وتلا عليهم هذه الآية، فقدموا على ما كان منهم، واصطلحوا وتعانفوا، وألّفوا السيلاح(ابن كثير، 1999، ص90/2؛ ابن هشام، 1955، ص556/1).

5. المحور الثاني: التكافل المجتمعي:

والتكافل صفة شاملة لصور كثيرة من التعاون والتآزر والمشاركة في سد الثغرات، تتمثل بتقديم العون والحماية والنصرة والمواساة، إلى أن تُقضى حاجة المضطر، ويزول هم الحزين، ويندمل جرح المصاب □. ولا ينعدم خلق التكافل إلا حينما تسود الأنانية، وتفتر المشاعر الأخوية، ويستغرق الناس في هومهم الفردية ومشاعلم الشخصية. والتكافل الاجتماعي عمل إيجابي في المجتمع، ولا يتحقق إلا بأن يسبقه شعور دافع في عالم الضمير، وسلوك في حياة الجماعة، وتربية خلقية توقظ ذلك الشعور الدافع، حتى يتحقق هذا السلوك في الواقع. حيث لا تكفي القوانين والتشريعات وحدها لإحداث ذلك الأثر. ومن ثم فالتربية الخلقية تعد وسيلة إيجابية وواقعية لتحقيق التكافل الاجتماعي، وليست مجرد تطلع مثالي في أفق الأحلام(سيد قطب، 2006، ص47-51).

وقد بنى الإسلام العدالة الاجتماعية على أساس: التحرر الوجداني المطلق، والمساواة الإنسانية الكاملة، والتكافل الاجتماعي الوثيق(سيد قطب، 1995، ص31-32. 2006، ص52). فبدأ بتحرير الوجدان البشري من عبادة أحد غير الله، ومن الخضوع لأحد غير الله. فلا لأحد عليه غير الله من سلطان، وما من أحد يميته أو يحييه إلا الله، وما من أحد يملك له ضرراً ولا نفعاً، وما من أحد غيره يرزقه. وليس بينه وبين الله وسيط ولا شفيع، فالله وحده هو الذي يستطيع، والكل عبيد، لا يملكون لأنفسهم ولا لغيرهم شيئاً (قل هو الله أحد. الله الصمد. لم يلد ولم يولد. ولم يكن له كفواً أحد) [الإخلاص: 4-1](سيد قطب، 1995، ص33-34).

ويؤكد هذا المعنى كثير من الآيات القرآنية، منها قوله تعالى: (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ) [آل عمران: 144] وقوله: (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ □ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ) [آل عمران: 128] وقوله(وَلَوْلَا أَنْ تَبَيَّنَّاكَ لَفَدَّ كِدْتَّ تَرَكَّنَ لِيَهُمْ شَيْئاً قَلِيلاً. إِذَا لَأَذْنُكَ صِغَفَتِ الْحَيُوةُ وَصِغَفَتِ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيراً) [الإسراء: 74-75] وغير ذلك.

فإذا تحرر الوجدان البشري من شعور العبادة والخضوع لعبد من عباد الله، وتمثل الشعور بأنه على اتصال كامل بالله، لم يتأثر بشعور الخوف على حياته، أو الخوف على الرزق، أو الخوف على المكانة؛ فقد يدعو هذا الخوف إلى قبول الذل، والتنازل عن كرامته، وحقوقه، ولكن الإسلام شديد الحرص على أن يحقق للناس العزة والكرامة، وأن يبيت في نفوسهم الاعتزاز بالحق، والمحافظة على العدل، وأن يضمن العدالة الاجتماعية المطلقة، فلا يفر □ فيها إنسان، ويخضع ويخضع لغير الله [الأعراف: 34/7](سيد قطب، 1995، ص35-36. 2006، ص52-53).

كما يتعرض لإقامة قواعد النظام الاقتصادي الاجتماعي الذي يريد الإسلام أن يقوم عليها المجتمع المسلم، ومن خلالها تنظم حياة الجماعة المسلمة في المجتمع الإسلامي. فالنظام الإسلامي نظام فيه التكافل والتعاون المتمثل في الزكاة المفروضة، والصدقات المتروكة للتطوع. ويبتعد عن النظام الربوي الذي كان سائداً في الجاهلية، ويحرمه ويجرمه. كما جعل الإسلام نظاماً لأحكام الدين والتجارة(عباس، 1987، ص344؛ قطب، 2004، ص303-304).

كما يعتني الإسلام بأمن الأسرة المسلمة والبيت المسلم جميعاً، وينظم بالعلاقات البنينة بينها جميعاً، ثم يقرر التكافل بينها جميعاً. وجعل في هذا التكافل حقوق وواجبات ومزايا وتكاليف وكلها تنتهي إلى ثقة متبادلة □ مننان إلى الحياة والمستقبل، وشعور بالأمن والاستقرار(سيد قطب، 2006، ص

92-93, 2006, b, ص 60-63; فانز, 1992, ص 89-164).

وقد جاء الإسلام إلى البشرية بفكرة جديدة عن الحياة كلها. كان لها أثرها في كل تصورات البشر في الحياة، وفي كل ارتباطاتهم وعلاقاتهم، ومنها مسألة التكافل الاجتماعي (سيد قطب، د.ت، ص 30-31)، فلكل فرد حق الطعام والشراب □ واللباس والمركب والسكن، والزواج، بوصفها ضروريات تتعلق بحفظ الحياة وتلبية الحاجات الأولية، والعلاج والدواء، والتعلم والعمل، فالتكافل الاجتماعي هو نظام للإعداد والإنتاج والضمان (سيد قطب، د.ت، ص 32)؛ ولذلك تفرد المجتمع الإسلامي بنظامه الخاص؛ لأن شريعته جاءت من عند الله، فأوجدت هذا المجتمع الإسلامي الفريد (سيد قطب، 1993، ص 63-64).

6. المحور الثالث: المجتمع وتطبيق الحدود:

الْحُدُ فِي اللُّغَةِ: هو المنع، وحدود الله: هي محارمه التي نهى عن ارتكابها وانتهاكها، قال تعالى: (تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَرْوُهَا) [البقرة: 187] ومعناه شرعاً: عقوبة مقدرة في الشرع؛ لأجل حق الله، وقيل: عقوبة مقدرة شرعاً في معصية؛ لمتنع من الوقوع في مثلها أو في مثل الذنب الذي شرع له العقاب □. والحدود شرعت لتكون زجراً للنفوس عن ارتكاب المعاصي والتعدي على حرمات الله، فتتحقق الطمأنينة في المجتمع ويشيع الأمن بين أفرادها، ويسود الاستقرار، ويطيب العيش. كما أن فيها تهيئاً للعبد في الدنيا. ولذلك يرى قطب أن القرآن يضع معالم كاملة للحياة في المجتمع المسلم، وجعل له القواعد والأصول والمبادئ والمناهج التي يقوم عليها هذا العالم والتي تكفل قيامه وصيانتها. وجعل لهذا العالم أداً □ مع الله، ومع رسوله، من خلال إدراك حدود العبد أمام الر □، والرسول الذي يبلغ عنه: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ) [الحجرات: 1] .. فلا يسبق العبد المؤمن إليه في أمر أو نهى، ولا يقترح عليه في قضاء أو حكم، ولا يتجاوز ما يأمر به وما ينهى عنه، ولا يجعل لنفسه إرادة أو رأياً مع خالفه. تقوى منه وخشية، وحياء منه وأدباً (قطب، 2004، ص 3334). وله أد □ خاص فيه خطأ □ رسول الله □ وتوقيره: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَلُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ) [الحجرات: 2] (قطب، 2004، ص 3334-3335).

وهو عالم له نظمه وإجراءاته العملية في مواجهة ما يقع فيه من خلاف وفتن وقلقل واندفاعات، تخلخل كيانه لو تركت بغير علاج. وهو يواجهها بإجراءات عملية منبثقة من قاعدة الأخوة بين المؤمنين، ومن حقيقة العدل والإصلاح، ومن تقوى الله والرجاء في رحمته ورضاه: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَدِمِينَ..... وَإِنْ □ إِنفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَقْتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقْتُلُوا الَّتِي تَبَغَى حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَتَ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) [الحجرات: 6-9].

وهو عالم له آدابه النفسية في مشاعره تجاه بعضه البعض، وله آدابه السلوكية في معاملات بعضه مع بعض: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرَ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِاللُّغِبِ) [الحجرات: 11].

وهو عالم نظيف المشاعر، مكفول الحرمات، مصون الغيبة والحضرة، لا يؤخذ فيه أحد بظنة، ولا تتبع فيه العورات، ولا يتعرض أمن الناس وكرامتهم وحرمتهم فيه لأدنى مساس: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَن تَحْكُمُوا أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ) [الحجرات: 12] وهو عالم له فكرته الكاملة عن وحدة الإنسانية المختلفة الأجناس المتعددة الشعو □ وله ميزانه الواحد الذي يقوم به الجميع. إنه ميزان الله المبرأ من شوائب الهوى والاضطر □: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا) [الحجرات: 13] (قطب، 2004، ص 3335-3336).

ولما كان المجتمع شديد الحساسية، وفي حاجة إلى آداب اجتماعية تتفق مع هذه الحساسية؛ قال تعالى: (لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظَلَمَ) [النساء: 148]. فراق □ كلمة عابرة لا يحسب قائلها حساباً لما وراءها، وراق □ شائعة عابرة لم يرد قائلها بها إلا فرداً من الناس. ولكنها تترك في نفسية المجتمع وفي أخلاقه وفي جوه آثاراً مدمرة، تتجاوز الفرد المقصود إلى الجماعة الكبيرة. والجهر بالسوء من القول سهل على اللسان ما لم يكن هناك تحرج في الضمير وتقوى لله. وشيوع هذا السوء كثيراً ما يترك آثاراً عميقة في ضمير المجتمع. وكثيراً ما يدمر الثقة المتبادلة في هذا المجتمع فيخيل إلى الناس أن الشر قد صار غالباً. وكثيراً ما يزين لمن في نفوسهم استعداد كامن للسوء، ولكنهم يتحرجون منه، أن يفعلوه لأن السوء قد أصبح ديدن المجتمع الشائع فيه، فلا تحرج إذن ولا تقيه، وكثيراً ما يذهب ببشاعة السوء بطول الألفة. فالإنسان يستقيح السوء أول مرة بشدة حتى إذا تكرر وقوعه أو تكرر ذكره، خفت حدة استقباحه والاشمئزاز منه وسهل على النفوس أن تسمع، وأن ترى، ولا تتور للتعبير على المنكر. ذلك كله فوق ما يقع من الظلم على من يتهمون بالسوء ويشاع عنهم -وقد يكونون منه أبرياء- ولكن قول السوء حين ينتشر وحين يصبح الجهر به هيباً مألوفاً، فإن البريء قد يتقول عليه مع المسيء، ويختلط البر بالفاجر بلا تحرج من فرية أو اتهام ويسقط الحياء النفسي والاجتماعي الذي يمنع الألسنة من النطق بالقبیح والذي يعصم الكثيرين من الإقدام على السوء. إن الجهر بالسوء يبدأ في أول الأمر اتهامات فردية - سباً وقذفاً - وينتهي انحلالاً اجتماعياً، وفوضى أخلاقية تضل فيها تقديرات الناس بعضهم لبعض أفراداً وجماعات وتنعدم فيها الثقة بين بعض الناس وبعض، وقد شاعت الاتهامات ولاكتها الألسنة بلا تحرج. لذلك كله كره الله للجماعة المسلمة أن تشيع فيها قالة السوء. وأن يقتصر حق الجهر بها على من وقع عليه ظلم يدفعه بكلمة السوء يصف بها الظالم في حدود ما وقع عليه منه من الظلم! (قطب، 2004، ص 795-796).

فقد كان القرآن يخوض المعركة بالجماعة المسلمة، في كل جبهة، فكان يخوضها في الضمائر والمشاعر، حيث ينشئ فيها عقيدة جديدة، ومعرفة بربها، وتصوراً جديداً للوجود، ويقوم فيها موازين جديدة، وينشئ قيماً جديدة، ويستنفذ فطرتها من ركام الجاهلية، ويمحو ملامح الجاهلية في النفس والمجتمع، وينشئ ويثبت ملامح الإسلام الوضئنة الجميلة. ثم يقودها في المعركة مع أعدائها المتربصين بها في الداخل والخارج (اليهود والمنافقين والمشركين). وهي على أتم استعداد للقائم، والتفوق عليهم بمثانة بنائها الداخلي الجديد (الاعتقادي والأخلاقي والاجتماعي والتنظيمي). وكان التفوق الحقيقي للمجتمع المسلم على المجتمعات الجاهلية من حوله، هو تفوقه في البناء الروحي والخلفي والاجتماعي والتنظيمي، بفضل المنهج القرآني الرباني، قبل أن يكون تفوقاً عسكرياً أو اقتصادياً أو مادياً (قطب، 2004، ص 672-673). ولذلك جعل الإسلام حدوداً يجب على المسلمين اتباعها؛ حفاظاً لهذا المجتمع من الأمراض التي تنتابه، وسوف نبدأ بحد القتل:

6.1. حد القتل:

ويرى قطب أن الله قد أقر أحكاماً تشريعية وجعلها لحماية النفس والحياة في المجتمع المسلم المحكوم بمنهج الله وشريعته، وحماية للنظام العام فيه، لصيانته من الخروج عليها، وجعل سلطة تدير أمور هذا المجتمع بأوامر الله، وفي ظل شريعته، وعلى الجماعة المسلمة التي تعيش في ظله وفي ظل الشريعة الإسلامية، حماية المال العام والخاص، وكذلك الملكية الفردية في هذا المجتمع؛ ليقوم نظامه الاجتماعي كله على شريعة الله. ويبتعد عن الأحقاد الدفينة بين الأخوة كما ورد في قوله تعالى: (وَأْتَلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ أَبِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلُ مِنْ أَحَدِهِمَا وَمَنْ يُقْبِلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. لَنْ نَسْطِقَ إِلَيْكَ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطِ يَدَيْ لِقَتْلِكَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ رِ □ الْعَلَمِينَ) [المائدة: 27-28] فهذه الآية تكشف عن □ بيعة هذه الجريمة، وبواعثها في النفس البشرية، كما تكشف عن بشاعتها وفجورها، وضرورة الوقوف في وجهها، وتشديد العقاب □ لفاعها، ومقاومة البواعث التي تحرك النفس للإقدام على مثل هذه الجريمة (البشعة) (قطب، 2004، ص 872). كما يرى أن لهذه القصة وظيفة في سياقها وموضوعها؛ لما يسببه عمق الإيحاء الإقناعي الذي تسكبه في النفس وترسبه، وكذلك الاستعداد الذي تُنشئه في القلب والعقل لتلقي الأحكام المشددة التي يواجه بها الإسلام جرائم الاعتداء على النفس والحياة، وعلى النظام العام، وعلى المال والملكية الفردية في ظل المجتمع الإسلامي القائم على منهج الله، المحكوم بشريعته. ولما كان المجتمع المسلم يقيم حياته كلها على منهج الله وشريعته وينظم شؤونه وارتباطاته وعلاقاته على أسس ذلك المنهج؛ فقد كفل لكل فرد ولكل جماعة، عناصر العدالة والكفاية والاستقرار والطمأنينة، وكف عنه عوامل الاستفزاز والإثارة، والكبت والقمع، والظلم والاعتداء، والحاجة والضرورة. وبذلك يصبح الاعتداء على النفس والحياة، وعلى النظام العام، وعلى الملكية الفردية جريمة بشعة منكرة، مجردة عن البواعث المبررة. وهذا يفسر تشدد الإسلام ضد الجريمة والمجرمين، بعد تهئية الظروف المساعدة على الاستقامة، وتنحية البواعث على الجريمة من حياة الفرد والجماعة، ثم يكفل الإسلام للمجرم المعتدي ضمانات سلامة التحقيق والحكم، ويدبر عنه الحدود بالشبهات، ويفتح له □ التوبة التي تسقط الجريمة في حساب الدنيا في بعض الحالات، وتسقطها في حساب الآخرة في كل الحالات (قطب، 2004، ص 872-874).

6.2. حد الزنا:

يرى قطب أن الإسلام يكره شيوع الفاحشة في المجتمع بشكل عام (الإسلامي وغير الإسلامي)؛ لقوله تعالى: (إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) [النور: 19/24]. وقوله تعالى: (وَلَا تَقْرَبُوا أَلْوَانَ إِيْتَهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا) [الإسراء: 32/17]. وذلك لأن لشيوع الفاحشة في المجتمعات أثرها الواضح في تحطيم أسس هذه المجتمعات؛ لما تتركه من أثر سيء في البيت المسلم؛ ولذلك حرص الإسلام على هذا السلام، وبدأ بأسباب □ الوقاية من هذه الفاحشة، فأمر بالحشمة وحرّم التبرج، ومنع الاختلا □، وحاول تيسير التحصن بالزواج عند الاستطاعة، حتى أمر المسلمين بإخراج زكاتهم وصدقاتهم لمساعدة من يبغى الزواج للتعفف. كما أمر الرسول □ الشباب □ بالصوم تطهيراً لفورة الجسد عندهم فيقول: (يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ) (ابن ماجه، د.ت. ص 592/1 كذا □ النكاح، □ ما جاء في فضل النكاح، رقم 1845؛ أبو داود، 2009، ص 389/3 كذا □ النكاح، □ التحريض على النكاح، رقم 2046؛ البخاري، 1311، ص 3/7 كذا □ النكاح، □ قول النبي من استطاع منكم الباءة فليتزوج، رقم: 5065؛ مسلم، 1995، ص 1019/2 كذا □ النكاح، □ استحباب □ النكاح لمن تافت نفسه، رقم 1400).

كما رأى أن الإسلام شجع الشباب □ على ممارسة الرياضة والفروسية؛ لضمان تضييع تلك الفورة الجسدية لديهم فيما ينفع، لا فيما يضر. كما أن التربية الإسلامية المعتدلة المتناسقة، مع توقي مواضع الإثارة وأسباب □ الفتنة بتحريم التبرج، والابتعاد عن الاختلا □ في غير ضرورة، مع ممارسة الرياضة والصوم، والتكبير بالزواج بمجرد الاستطاعة، كلها عوامل إيجابية في ضبط النفس والجسد. وهاجم منافقي الغر □ ومن لف لفهم من المتعلمين، بأن هذا الضبط لا بُدَّ أن يؤدي إلى عُقْدٍ نفسية. وذلك لأنهم لا يتخللون صورة للمجتمع إلا بتلك الصورة القدرية، حيث يكون فيها الشباب □ من الهانجين المحتكين بالفتيات، يساعدهم في ذلك حالة الترف والفراغ في جانب، والعوز والانحلال في جانب، وبعد ذلك تجار الأعراض والقوادين (سيد قطب، 2006، ص 73-74؛ فانز، 1992، ص 243-246).

ولذلك يرى أن المجتمع الإسلامي يجب أن يقوم بواجبه، ويحار □ العوز ويسده، ويحار □ أسباب □ هذا العوز بشكل قوي، ويحار □ الاختلا □ والتبرج، من خلال بعض أجهزة الإعلام الإسلامية التي توجه الناس إلى الخير والفضيلة، والنظافة والعفة وتقوى الله ومراقبته، وتنادي بتعبدهم لله وحده، وتملأ

فراغ حياة الشباب □ بهموم كبار، في سبيل الله وفي سبيل الإنسانية، وتملأ فراغ الوقت بالعمل، فلا يجد أولئك الفارغون والفارغات إلا سبيل الله يصرفون فيه □ اقتهم (سيد قطب، 2006، ص 75-76).

أما إذا وقعت الفاحشة بعد تلك الموانع، بأمر الإسلام بعقوبات رادعة مانعة، كقوله تعالى: (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَهِدَ عَذَابُهُمَا □ أَنفَةً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ...) [النور: 2/24-3]. وذلك لأن الإسلام يعتني بتطهير المجتمع من هذه الفاحشة ويتشدد في مكافحتها بكل وسيلة. فمن المعروف أن السمة الأولى للجاهلية -كما نرى في جاهليتنا الحاضرة- هي الفوضى الجنسية، والانطلاق البهيمي، بلا ضوابط أخلاقية أو قانونية، واعتبار هذه الاتصالات الجنسية الفوضوية مظهرًا من مظاهر الحرية الشخصية التي لا يقف في وجهها إلا متعنت، ولا يخرج عليها إلا مترزمت متشدد. وقد يتسامح الجاهليون في حرياتهم الإنسانية كلها، ولا يتسامحون في حريتهم البهيمية هذه، وقد يتنازلون عن حرياتهم كلها، ولكنهم يهئون في وجه من يريد أن ينظم لهم حريتهم البهيمية ويظهرها. وفي تلك المجتمعات الجاهلية تتعاون جميع الأجهزة المعنية على تحطيم الحواجز الأخلاقية، وعلى إفساد الضوابط الفطرية في النفس الإنسانية، وعلى تزيين الشهوات، ووضع العناوين البرينة لها، وعلى إهانة السُّعَارِ الجنسي بشتى الوسائل، ودفعه إلى الإفشاء العملي بلا ضابط، وعلى توهين ضوابط الأسرة ورقابته، وضوابط المجتمع ورقابته (قطب، 2004، ص 601).

ويرى في قوله تعالى: (وَالَّذِي يَأْتِيَنَّكَ مِنَ الْفَحِشَةِ مِنْ نِسَائِكَ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّعَنَّ الْمَوْتَ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا. وَالَّذَانِ يَأْتِيَنَّهَا مِنْكُمْ فَانذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضْنَا عَنْهُمَا) [النساء: 15/4-16]. بأن الدين الإسلام يمضي في تطهير المجتمع وتنظيفه، ولذلك اختار في أول الأمر عزل الفاحشات من النسوة، وإبعادهن عن المجتمع، متى ثبت عليهن ارتكاب تلك الفاحشة. وكذلك عزل الرجال الذين يعملون عمل قوم لوط. ثم اختار عقاب هؤلاء النسوة والرجال بعقوبة واحدة هي حد الزنا، بالرجم وبالجلد كما جاءت به السنة. والهدف من ذلك هو صيانة المجتمع من التلوث. ويرى أنه في كل حالة وفي كل عقوبة يوفر التشريع الإسلامي الضمانات التي يتعذر معها الظلم والخطأ والأخذ بالظن والشبهة في عقوبات خطيرة، يمكن أن تؤثر في حياة الناس تأثيرًا خطيرًا. فهو يدين ويحدد النساء اللواتي ينطبق عليهن الحد: «مَنْ نَسِئَكُمْ» -أي المسلمات- ويحدد نوع الرجال الذين يستشهدون على وقوع الفعل: «مَنْ رَجَالِكُمْ» -أي المسلمين- فيتعين من توقع عليهن العقوبة إذا ثبت الفعل، ويتعين من تطلب إليهم الشهادة على وقوعه، ولا يستشهد على المسلمات، رجالًا غير مسلمين، بل لا بُدَّ من أربعة رجال مسلمين، ولا تجوز شهادة غير المسلم؛ لأنه غير مأمون على عرض المسلمة، وغير موثوق بأمانته وتقواه (عباس، 1987، ص 373؛ قطب، 2004، ص 598-599). ولذلك قال رسول الله: «خُدُوا عَنِّي. خُدُوا عَنِّي. قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا. الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جُلْدٌ مِائَةٌ وَتُفَى سِنَّةٌ وَالنَّيْبُ بِالنَّيْبِ، جُلْدٌ مِائَةٌ وَالرَّجْمُ» (أبو داود، 2009، ص 465/6 كتاب الحدود، با □ في الرجم، رقم: 4414-4415؛ مسلم، 1995، ص 1316/3 كتاب الحدود، با □ حد الزنى، رقم: 12).

ويرى أن الغرق □ وأوربا ومن لف لفهم من المتأسلمين، يريدون أن ينطلق السُّعَارُ الجنسي المحموم بلا حاجز ولا كايح، كما قال تعالى: (وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّوَقَّعَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهْوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا) [النساء: 27/4]. حتى لا يقر قلب، ولا يطمئن بيت، ولا يسلَّم عرض، ولا تقوم أسرة؛ ولأنهم يريدون أن يعود الأدميون قطعانًا من البهائم، ينزو فيها الذكور على الإناث بلا ضابط إلا ضابط القوة أو الحيلة؛ فيؤدي هذا إلى الدمار، والفساد، باسم الحرية، وهي ليست سوى اسم آخر للشهوة والنزوة (قطب، 2004، ص 632).

ويرى أن الزنا خروج عن منهج الله، مما جعل فوضى العلاقات الجنسية هي المعول الأول الذي حطم الحضارات القديمة: الإغريقية والرومانية والفارسية، والحضارة الغربية الراهنة، وقد ظهرت آثار التحطيم في انهيارات فرنسا وأمريكا والسويد وانجلترا، وغيرها. وقد ظهرت آثارها في فرنسا مبكرًا، مما جعلها تترك على أقدامها في كل حر □ خاضتها منذ سنة (1870م)، وفي الحر □ العالمية الأولى، إذ ظهر ذلك في اضمحلال قواهم الجسدية. لأن الهياج الدائم قد أوهن أعصابهم، وتأتي الشهوات على قوة صبرهم وجلدهم □ غيان الأمراض السرية الفتاكة. وبدل على ذلك أن الحكومة الفرنسية اضطرت إلى أن تعفي من العمل خمسة وسبعين ألفًا من جنودها؛ لأنهم أصيبوا بأمراض جنسية كمرض الزُّهرى. كما أن سهولة تلبية الميل الجنسي، وفوضى العلاقات الجنسية والتخلص من الأجنة والمواليد، لا تدع مجالًا لتكوين الأسر، ولا لاستقرارها، ولا لاحتمال تبعة الأ□ فال الذين يولدون من الالتقاء الجنسي العابر. ومن ثم يقل الزواج، ويقل التناسل؛ وبذلك يضعف المجتمع والأمة (المودودي، 1959، ص 113-114؛ قطب، 2004، ص 601-602، 632-633).

6.3. حد الشذوذ:

ويرى قطب أن سبب تشدد القرآن في محاربة الشذوذ (عمل قوم لوط □)، في قوله تعالى: (أَتَأْتُونَ الذَّكَرَانَ مِنَ الْعُلَمِيِّينَ. وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ) [الشعراء: 165/26-166]. أنها خطيئة منكرة عُرفت بها قوم لوط □ -عليه السلام-، وهي إتيان الذكور، وترك النساء. ومن المعروف أن هذا انحراف في الفطرة شنيع. فقد برأ الله الذكر والأنثى وفطر كلًّا منهما على الميل إلى صاحبه؛ لتحقيق حكمته ومشينته في امتداد الحياة عن ريق النسل، الذي يتم باجتماع الذكر والأنثى. فكان هذا الميل □ رفقًا من الناموس الكوني العام، وجعل الكون في حالة تناسق وتعاون على إنفاذ المشيئة المدبرة لهذا الوجود. فأما إتيان الذكور للذكور فلا يرمي إلى هدف، ولا يحقق غاية، ولا يتمشى مع فطرة هذا الكون وقانونه، ولا يعطي لأحد لذة. واللذة التي يجدها الذكر والأنثى في التقائهما هي وسيلة الفطرة لتحقيق المشيئة الربانية. ولا بُدَّ أن يرجعوا عن هذا الانحراف وإلا هلكوا. فلما

دعاهم لو□ - عليه السلام- إلى ترك هذا الشذوذ، واستنكر ما هم فيه من ترك ما خلق لهم ربهم من أزواجهم، والعدوان على الفطرة وتجاوز الحكمة المكنونة فيها، تبين أنهم غير مستعدين للعودة إلى ركب الحياة، وإلى سنة الفطرة، قال تعالى: (قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنْتَهِ يُلُوكُمْ مِمَّا تَعْمَلُونَ فَنَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ. فَجَنَّبْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ. إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَيْرِينَ. ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ) [الشعراء: 173-167/26] (عباس، 1987، ص 284؛ قطب، 2004، ص 2613-2614). وكذلك قال تعالى: (وَلَوْ□َا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفُجْشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ. إِنَّكُمْ لَأَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ) [الأعراف: 80-81]، وقال: (وَلَوْ□َا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفُجْشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ. أَنْتُمْ لَأَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ. فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَبْتَطِهُرُونَ. فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا مِنَ الْغَيْرِينَ. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ) [النمل: 54-55/58] حيث أنكروا عليهم فاحشة الشذوذ الجنسي، وهو أمر على غير الفطرة التي فطر الله الناس عليها، بل عامة الأحياء، وهي ظاهرة غريبة في تاريخ الجماعات البشرية، فقد يشذ أفراد، لأسباب□ مرضية نفسية أو لملايسات وقتية، كما في معسكرات الجنود حيث لا يوجد النساء، أو في السجون (عباس، 1987، ص 284؛ قطب، 2004، ص 2647-2648).

وكذلك حرمت السنة هذا الأمر فروي عن ابن عباس، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: "مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ، فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمُعْمُولَ بِهِ" (ابن حنبل، 2001، ص 464/4 مسند الخلفاء الراشدين، من أخبار عثمان بن عفان، رضي الله عنه، رقم: 2732؛ ابن ماجه، د.ت.ص 856/2 كتاب الحدود، با□ من عمل قوم لوط□، رقم: 2561؛ أبو داود، 2009، ص 510/6 أول كتاب الحدود، با□ فيمن عمل قوم لوط□، رقم: 4462؛ الترمذي، 1975، 1975، ص 57/4 كتاب الحدود، با□ ما جاء في اللو□ي، رقم: 1456).

كما يرى قطب أن هذه الأحكام دليل عناية المنهج الإسلامي بتطهير المجتمع من الفاحشة، ولذلك جاءت هذه العناية مبكرة؛ فقد ورد النهي عن الزنا في سورة الإسراء المكية: (وَلَا تَقْرُبُوا الزَّانِيَةَ إِنَّهُ كَانَ فَجِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا) [الإسراء: 32/17]. كما ورد في سورة المؤمنون في قوله تعالى: (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ. الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خُشِعُونَ. وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ. وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ. وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) [المؤمنون: 1-23/6]. وذلك لأنه لم يكن للإسلام والمسلمين دولة في مكة المكرمة، وليس له هناك سلطة؛ ولذلك لم يسن العقوبات الرادعة لهذه الجريمة، ولكن حين استقامت له الدولة والسلطة في المدينة المنورة، ولم تعد النواهي والتوجيهات وحدها كافية لمكافحة الجريمة، وصيانة المجتمع من التلوث، وضع الضوابط الحاكمة لهذه المسألة (عباس، 1987، ص 373؛ قطب، 2004، ص 600-601).

6.4. حد القذف بالزنا:

ويرى قطب أن الإسلام حاول حل هذه مشكلة الزنا عن جسم الأمة المسلمة، كما مضى إلى استبعاد ظل الجريمة من جو هذه الجماعة؛ فعاقب على قذف المحصنات واتهامهن دون دليل لقوله تعالى: (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَادَةٍ فَاجْلُدُوهُنَّ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُنَّ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) [النور: 4/24]. لأن ترك الألسنة تلقي التهم على المحصنات العفيفات بلا دليل، يترك المجال واسعاً لكل من يشاء أن يقذف بريئة أو بريئاً بتلك التهمة النكراء ثم يمضي أمناً، فتصبح الجماعة المسلمة وتمسي، وأعراضها مجروحة، وسمعتها ملوثة، وكل فرد فيها متهم أو مهدد بالاتهام، وكل زوج يشك في زوجته، ويشك في أصله، وكل بيت مهدد بالانهيار، وهي حالة من الشك والقلق والريبة لا تطاق، وتصبح الجماعة وهي تنتفس في الجو الملوث الموحى بارتكاب الفحشاء (عباس، 1987، ص 379؛ قطب، 2004، ص 2490).

كما يرى أن تشدد القرآن الكريم في عقوبة القذف، حتى إنه جعلها قريبة من عقوبة الزنا، ثمانين جلد، مع إسفل□ الشهادة، والوصم بالفسق. وجعل العقوبة الأولى جسدية. والثانية أدبية في وسط الجماعة، حيث يكفي أن يهدر قول القاذف فلا يؤخذ له بشهادة، وأن يسقط اعتباره بين الناس، ويمشي بينهم وهو متهم لا يوثق بكلامه. والثالثة دينية فيصبح منحرفاً عن الإيمان وخارجاً عن ريقه المستقيم. إلا أن يأتي القاذف بأربعة يشهدون برؤيتهم للفعل، أو بثلاثة معه إن كان قد رآه. فيكون قوله إذن صحيحاً، ويوقع حد الزنا على صاحب الفعل. والجماعة المسلمة لا تخسر بالسكوت عن تهمة غير محققة كما تخسر بشيوع الاتهام والترخص فيه، وعدم التحرج من الإذاعة به، وتحريض الكثيرين من المتحرجين على ارتكاب الفعل التي كانوا يستقذرونها، ويظنونها ممنوعة في الجماعة أو نادرة. وذلك فوق الألام الفظيعة التي تصيب الحرائر الشريفات والأحرار الشرفاء وفوق الآثار التي تترتب عليها في حياة الناس □ مآئنة البيوت. وتظل العقوبات التي توقع على القاذف، بعد إقامة الحد، مصلته فوق رأسه، إلا بعد أن يتو□؛ لقوله تعالى: (إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) [النور: 5/24] (عباس، 1987، ص 379؛ قطب، 2004، ص 2491).

ونظراً لخطورة هذه الجريمة فقد أصرَّ الأستاذ سيد قطب على ذكر رأي الفقهاء في هذا الاستثناء واختلافهم حوله، وهل يعود إلى العقوبة الأخيرة وحدها، فيرفع عنه وصف الفسق، ويظل مردود الشهادة؟ أم إن شهادته تقبل كذلك بالتوبة. فذهب مالك وأحمد والشافعي إلى أنه إذا تآ□ قبلت شهادته، وارتفع عنه حكم الفسق. وقال أبو حنيفة: إنما يعود الاستثناء إلى الجملة الأخيرة، فيرتفع الفسق بالتوبة، ويبقى مردود الشهادة. وقال الشعبي والضحاك: لا تقبل شهادته، وإن تآ□، إلا أن يعترف على نفسه أنه قال البيهتان فيما قذف. واختار سيد قطب هذا الرأي؛ لأنه يزيد على التوبة إعلان براءة المقذوف باعتراف القاذف، وبذلك يمحي آخر أثر للقذف. ولا يقال: إنه إنما وقع الحد على القاذف لعدم كفاية الأدلة، ولا يحيك في أي نفس ممن سمعوا الاتهام أنه ربما كان صحيحاً ولكن القاذف لم يجد بقية الشهود. وبذلك يبرأ العرض المقذوف تماماً، ويرد له اعتباره من الوجهة الشعورية بعد رده من الوجهة

التشريعية، فلا يبقى هنالك داع لإهدار اعتبار القاذف المحدود التائب المعترف بما كان من بهتان، ذلك حكم القذف العام. ولكن استنتجني منه أن يقذف الرجل امرأته، فإن مطالبته بأن يأتي بأربعة شهداء فيه إرهاب له وإعانت. والمفروض ألا يقذف الرجل امرأته إلا صادفًا لما في ذلك من التشهير بعرضه وشرفه وكرامة أبنائه. لذلك جعل لهذا النوع من القذف حكم خاص قال تعالى: (وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَدُوا أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخُمُسَةَ أَنْ عَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخُمُسَةَ أَنْ لَعْنَتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَذَرُوا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخُمُسَةَ أَنْ عَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ) [النور: 6/24-9]. وفي هذا تيسير على الأزواج، يناسب دقة الحالة وحرص الموقف، وذلك حين يطلع الزوج على فعلة زوجته وليس له من شاهد إلا نفسه؛ لأنه الشاهد الوحيد. فإذا فعل أعطاهها قدر مهرها، ولقت منه لفة بانته، وحق عليها حد الزنا وهو الرجم. ذلك إلا أن ترغب في درء الحد عنها فإنها عندئذ تحلف بالله أربع مرات أنه كاذب عليها فيما رماها به وتحلف يمينًا، خامسة بأن غضب الله عليها إن كان صادقًا وهي كاذبة. بذلك يدرأ عنها الحد، وتبين من زوجها بالملاعنة ولا ينسب ولدها إليه بل إليها (عباس، 1987، ص 379؛ قطب، 2004، ص 2491-2492).

6.5. حد السرقة:

كما برر الشدة الظاهرة في عقوبة السرقة في قوله تعالى: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ) [المائدة: 38/5]. بأن القسوة لا بُدَّ أن تتمثل في العقوبة حتى يصح تسميتها بهذا الاسم، فهي تنكيل وراذع واضح. والردع عن ارتكاب الجريمة رحمة بمن تحدثه نفسه بها؛ لأنه يكفها عنها، وكذلك رحمة بالجماعة كلها؛ لأنه يوفر لها الطمأنينة، ولن يدعي أحد أنه أرحم بالناس من الله، ويشهد الواقع أن عقوبة القطع في حد السرقة لم تطبق في خلال نحو قرن في صدر الإسلام إلا في أحادٍ من الناس؛ لأن المجتمع بنظامه، والعقوبة بشدتها، والضمانات بكفايتها لم تنتج إلا هذه الأحاد. وبعد ذلك يفتح الله باب التوبة لمن يريد أن يتوب، على أن يندم ويرجع ويكف، ثم لا يقف عند هذه الحدود السلبية، بل يعمل عملاً صالحًا، ويأخذ في خير إيجابي، قال تعالى: (فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ) [المائدة: 39/5] (قطب، 2004، ص 885-886).

ويرى أنه بالرغم من أن القوانين الوضعية قد جعلت الحبس عقوبة للسرقة؛ فإنها عقوبة أخفقت في محاربة الجريمة على العموم، والسرقة على الخصوص؛ لأن عقوبة الحبس لا تخلق في نفس السارق العوامل النفسية التي تصرفه عن السرقة؛ ولا تحوّل بين السارق وبين العودة إلى عمله السابق إلا مدة الحبس، التي يكون فيها مكفي الحاجات، فإذا خرج استطاع أن يعود إلى عمله. وكان لديه أوسع الفرص؛ لأن يزيد من كسبه وينمي ثروته، من ريق الحلال والحرام على حدٍ سواء، ويستطيع أن يخدع الناس، وأن يظهر أمامهم بمظهر الشريف، فيأمنوا جانبه، ويتعاونوا معه. فإن آمنوا جانبه؛ فعل ما يبغي. أما عقوبة القطع فتفقد من قدرته على العمل والكسب نقصًا كبيرًا، كما أنه لن يستطيع أن يخدع الناس أو يحملهم على الثقة به والتعاون معه؛ لأنه أصبح رجلًا يحمل أثر جريمته في جسمه، وتعلن يده المقطوعة عن سوابقه (قطب، 2004، ص 886-887).

6.6. حد الحرابة:

كما برر قطب تشدد القرآن في حد من يحاربه الله ورسوله ويفسد في الأرض في قوله تعالى: (مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [المائدة: 32/5]. بقوله متسانلاً: هل من إسراف أشد من تجاوز حدود الله والتعدي على شريعته، بالتغيير أو بالإهمال؟ وقد قرن تعالى قتل النفس بالفساد في الأرض، وجعل كلاً منهما مبررًا للقتل، واستثناء من صيانة حق الحياة وتفظيع جريمة إزهاق الروح، ذلك أن أمن الجماعة المسلمة في دار الإسلام، وصيانة النظام العام الذي تستمتع في ظله بالأمان، وتزاول نشأها الخير في مآئينة. ذلك كله ضروري كأمن الأفراد؛ لأنه لا يتحقق إلا به، فضلاً على صيانة هذا النموذج الفاضل من المجتمعات، وإحاطته بكل ضمانات الاستقرار، كما يزاول الأفراد فيه نشأهم، وكما تترقى الحياة الإنسانية في ظله وتثمر، وكما تتفتح في جوه براعم الخير والفضيلة والإنتاج والنماء. وبخاصة أن هذا المجتمع يوفر للناس جميعاً ضمانات الحياة، وينشر جوًّا تنمو فيه بذور الخير وتدوي بذور الشر، ويعمل على الوقاية قبل أن يعمل على العلاج، ثم يعالج ما لم تتناوله وسائل الوقاية، ولا يدع غزراً للنفس أن تميل إلى الشر وإلى الاعتداء على أمن المجتمع. فالذي يهدد أمنه هو عنصر خبيث يجب استنصاله ما لم يثب إلى الرشد والصواب، ويقرر عقوبة هذا العنصر الخبيث، وهو المعروف بحد الحرابة: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِمَّنْ خَلَفَ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ) [المائدة: 33/5] (قطب، 2004، ص 877).

كما أن بعض الفقهاء يشترطون أن يكون ذلك خارج المصّر وبعيداً عن سلطان الإمام، ويرى بعضهم أن مجرد تجمع مثل هذه العصابة، وأخذها في الاعتداء على الأهالي بالقوة، يجعل النص منطبقاً عليها، خارج المصّر أو داخله، وهذا هو الأقرب للواقع العملي، وهؤلاء الخارجون على حاكم يحكم بشريعة الله، المعتدون على أهل دار الإسلام، سواء كانوا مسلمين، أو ذميين، أو مستأمنين بعهد، ويسعون في الأرض فساداً. فجزاء أفراد هذه العصابات المسلحة، أن يُقَتَّلُوا تَقْتِيلًا، أو أن يُصَلَّبُوا، وبعض الفقهاء يفسر النص بأنه الصلب بعد القتل للترويع والإرهاب، أو أن تقطع أيديهم اليمنى مع أرجلهم اليسرى من خلاف. ويختلف الفقهاء حول هذا النص، فيقولون: إن للإمام الخيار في هذه العقوبات، فيرى أبو حنيفة والشافعي وأحمد، أن العقوبات مرتبة على حسب الجناية التي وقعت، فمن قتل ولم يأخذ مالا قُتل، ومن أخذ المال ولم يقتل قُطع، ومن قتل وأخذ المال قُتل وصلب، ومن أخاف السبيل ولكنه لم يقتل ولم يأخذ مالا نُفي. وعند مالك: أن المحارب إذا قتل فلا بُدَّ من قتله، وليس للإمام تخيير في قطعه ولا في نفيه، وإنما التخيير في قتله أو

صَلْبِهِ، وأما إن أخذ المال ولم يَقْتُلْ فلا تخيير في نفيه، وإنما التخيير في قَتْلِهِ أو صَلْبِهِ، أو قَطْعِهِ من جِلْدِهِ. وأما إذا أخاف السبيل فقط، فالإمام مُحَيَّرٌ في قَتْلِهِ أو صَلْبِهِ، أو قَطْعِهِ أو نَفْيِهِ (قطب، 2004، ص 877-878).

7. 6. حد الخمر:

يرى قطب أن تحريم الخمر جاء بعد تدرُّج وتهيئة للنفوس لتحريمها؛ فكسرت ذناب الخمر؛ وسالت في سكك المدينة، فلم يكن أمرًا مفاجئًا، حيث سبق هذا التحريم القلاع مراحل وخطوات في علاج هذه التقاليد الاجتماعية المتغلغلة، المتلبسة بعبادات النفوس، والمتلبسة ببعض الجوانب الاقتصادية وملايساتها. لقد كانت المرحلة الأولى مرحلة □ لاق سهم في الاتجاه حين قال تعالى في سورة النحل المكية: (وَمِن ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا) [النحل: 67/16] فكانت أول ما يطرق جسَّ المسلم من وضع السكر في مقابل الرزق الحسن، فكانما هو شيء، والرزق الحسن شيء آخر. وكانت الثانية بتحريك الوجدان الديني عن □ ريق المنطق التشريعي في نفوس المسلمين حين نزل قوله تعالى: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا) [البقرة: 219/2]. وفي هذا إحياء بأن تركهما هو الأولى ما دام الإثم أكبر من النفع. إذ أنه قلما يخلو شيء من نفع، ولكن جلَّه أو حرمة إنما تركز على غلبة الضر أو النفع. وكانت الثالثة بكسر عادة الشر □، وإيقاع التناظر بينها وبين الصلاة حين نزل قوله تعالى: (يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ) [النساء: 43/4]. والصلاة في خمسة أوقات معظمها متقار □، ولا يكفي ما بينها للسكر ثم الإفاقة. وفي هذا تضييق لفرص المزاولة العملية لعادة الشر □، وخاصة عادة الصبح في الصباح، والغبوق بعد العصر أو المغرب □، كما كانت عادة الجاهليين، وفي ذلك كسر لعادة الإدمان التي تتعلق بمواعيد التعل □. وفي ذلك التناقض بين الوفاء بفريضة الصلاة في مواعيدها والوفاء بعادة الشر □ في مواعيدها! (عباس، 1987، ص 286؛ قطب، 2004، ص 947).

ثم جاءت المرحلة الرابعة، وقد تهيأت النفوس لها تهيؤًا كاملاً فلم يكن إلا النهي حتى تنتبه الطاعة الفورية والإذعان، فعن عَمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّهُ قَالَ: «اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ»، فَزَلَّتْ: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ) [البقرة: 219/2]، فَذُعِيَ فُفِّرْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ»، فَزَلَّتْ: (يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ) [النساء: 43/2]، فَذُعِيَ عَمْرُ فُفِّرْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ»، فَزَلَّتْ: (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ... فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) [المائدة: 91/5] فَذُعِيَ عَمْرُ فُفِّرْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: «انْتَهَيْنَا انْتَهَيْنَا» (البيهقي، 2003، ص 495/8 كتاب الأشرية والحد منها، □ ما جاء في تحريم الخمر، رقم: 17324؛ الترمذي، 1975، ص 253/5 كتاب □ أبوا تفسير القرآن، □ ومن سورة المائدة، رقم: 3049؛ السيوطي، 2005، ص 124/3 كتاب التفسير، سورة المائدة، رقم: 6930).

وروي أنه لما نزل التحريم، في سنة ثلاث بعد موقعة أحد، لم يحتج الأمر إلى أكثر من منادٍ ينادي في نوادي المدينة: «إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ». فمن كان في يده كأس حطَّمها، ومن كان في فمه جرعة مَجَّها، وشفت زقاق الخمر وكسرت فتانيه. وانتهى الأمر كان لم يكن سكر ولا خمر (أبو داود، 2009، ص 325/3 كتاب الأشرية، □ في تحريم الخمر، رقم: 3673؛ البخاري، 1311، ص 105/7 كتاب الأشرية، □ نزل تحريم الخمر وهي من البسر والتمر، رقم: 5582؛ عباس، 1987، ص 286؛ قطب، 2004، ص 974-975؛ مسلم، 1995، ص 1570/3 كتاب الأشرية، □ تحريم الخمر وبيان أنها تكون... رقم: 3).

كما يرى أن الله أخذ بيد الجماعة الناشئة خطوة خطوة في الطريق الذي أراده لها، ويصنعها على عينه؛ للدور الذي قدَّره لها، وهذا الدور العظيم لا تتلامح معه مضبعة الوقت والعمر في الخمر والميسر، ولا تتناسبه بعثرة الوعي والجهد في عبث الفارغين، الذين لا تشغلهم إلا لذائذ أنفسهم، أو الذين يطاردهم الفراغ فيغرقونه في السكر بالخمر، والانشغال بالميسر، أو الذين تطاردتهم أنفسهم فيهربون منها في الخمر والقمار كما كانوا يفعلون في جاهلية الأمس واليوم وغداً. والإسلام يسير في منهجه الواضح في تربية النفس البشرية في يسر وتؤدة، فالخمر والميسر كان أمرهما أمر عادة وإلف، والعادة تحتاج إلى علاج؛ ولذلك بدأ بتحريك الوجدان الديني والمنطق التشريعي في نفوس المسلمين، بأن الإثم في الخمر والميسر أكبر من النفع، وفي هذا إحياء بأن تركهما هو الأولى، ثم جاءت الخطوة الثانية بأية سورة النساء في قوله تعالى: (يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا) [النساء: 43/4]. والصلاة في خمسة أوقات، معظمها متقار □، لا يكفي ما بينها للسكر والإفاقة، وفي هذا تضييق لعادة الشر □، وكسر لعادة الإدمان التي تتعلق بمواعيد التعل □، إذ المعروف أن المدمن يشعر بالحاجة إلى ما أدمن عليه من مسكر أو مخدر في الموعد الذي اعتاد تناوله. فإذا تجاوز هذا الوقت وتكرر هذا التجاوز فترت حدة العادة وأمكن التغلب عليها. حتى إذا تمت هاتان الخطوتان جاء النهي الحازم الأخير بتحريم الخمر والميسر في قوله تعالى: (إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ) [المائدة: 90] (عباس، 1987، ص 286؛ قطب، 2004، ص 229).

وكذلك يرى قطب أن الخمر لما كانت دنسة لا ينطبق عليها وصف الطيبات التي أحلها الله، وهي من عمل الشيطان، الذي هو عدو للإنسان، فيكفي أن يعلم المؤمن أن شيئاً ما من عمل الشيطان لينفر منه، ويشمئز منه، ويبعد عنه من خوف وبتقيه، وفي هذه اللحظة يصدر النهي مصحوباً كذلك بال□ ماع في الفلاح؛ لقوله تعالى: (فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) [المائدة: 90/5]. ويستمر في كشف خطة الشيطان من وراء هذا الرجس في قوله تعالى: (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ) [المائدة: 91/5] وبهذا ينكشف للمسلم هدف الشيطان، وغاية كيد، فهو يريد إيقاع العداوة والبغضاء في صف المسلمين، كما أنها صد عن ذكر الله وعن الصلاة. وهذه الأهداف التي يريد الشيطان يستطيع

المسلمون أن يروها في عالم الواقع بعد تصديقها من خلال القول الإلهي. فالخمر بما تفقد من الوعي وبما تثير من عرامة اللحم والدم، وبما تهيج من نزوات ودفعات، والميسر الذي يصاحبها وتصاحبه بما يتركه في النفوس من خسارات وأحقاد؛ إذ المقمور لا بد أن يحقد على قامره الذي يستولي على ماله أمام عينيه، ويذهب به غانماً وصاحبه مقمور مقهور. وأما الصد عن ذكر الله وعن الصلاة، فلا يحتاجان إلى نظر. فالخمر تُثسي، والميسر يُلهي، وغيبوبة الميسر لا تقل عن غيبوبة الخمر عند المقامرين وعالم المقامر كعالم السكر لا يتعدى الموائد والأقداح (قطب، 2004، ص 975-956).

كما يقول أن الخمر كانت من تقاليد المجتمع الجاهلي، وكذلك المجتمع الروماني والمجتمع الفارسي، وأصبحت الآن ظاهرة مميزة للمجتمعات الأوروبية والأمريكية، والإفريقية، وكانت في السويد كل عائلة تصنع الخمر الخاصة بها، فلما أحست الحكومة بالخطورة، اتجهت إلى احتكار الخمر، وتحديد الاستهلاك الفردي لكل شخص، ومنعت شر الخمر في المحال العامة، ولكنها ما لبثت أن عادت وخفت من هذه القيود، فأباحت شربها في المطاعم بشرق تناول الطعام معها، ثم أباحت شربها في عدد محدود من المحال العامة، حتى منتصف الليل فقط، ثم بياح شر النبيذ والبيرة فحسب. أما في أمريكا، فقد حاولت الحكومة الأمريكية مرة القضاء على هذه الظاهرة فسنت قانوناً في سنة (1919م) سمي قانون (الجفاف) من با التحكيم عليه؛ لأنه يمنع الارتواء بالخمر. وقد ظل قائماً مدة أربعة عشر عاماً، حتى اضطرت إلى إلغائه سنة (1933م). وكانت قد استخدمت جميع وسائل النشر والإذاعة والسينما والمحاضرات للدعاية ضد الخمر. ويقدر أن ما أنفقته الدولة في الدعاية ضد الخمر بما يزيد على ستمين مليوناً من الدولارات. وأن ما نشرته من الكتب والنشرات يشتمل على عشرة بلايين صفحة. وما تحملته في سبيل تنفيذ قانون التحريم في هذه المدة لا يقل عن (250) مليون جنيه. وأعدم فيها (300) نفس، وسجن (532) نفساً. وبلغت الغرامات (16) مليون جنيه، وصارت الكثير من الأملاك، ثم اضطرت إلى التراجع وإلغاء هذا القانون. أما الإسلام فحظي على هذه الظاهرة العميقة في المجتمع الجاهلي. يبضع آيات من القرآن الكريم، وهذا هو الفرق بين منهج الله تعالى، وبين مناهج الجاهلية قديماً وحديثاً في علاج النفس البشرية، وفي علاج المجتمع الإنساني (عباس، 1987، ص 286؛ قطب، 2004، ص 663-664).

6.8. حد الربا:

كما تحدث عن حد الربا ورأى فيه أن الله قد خصه بالتحريم مباشرة، بلا أي مقدمات في قوله تعالى: (الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَتَوَمَّنُونَ إِلَّا كَمَا يَتَوَمَّنُ الَّذِي يَخْبِطُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) [البقرة: 275/2]؛ لأن الربا الوجه الآخر المقابل للصدقة. فالصدقة فيها عطاء وسماحة، وهارة وزكاة، وتعاون وتكافل. أما الربا فيها شح، وقذارة ودنس، وأثرة وفردية. والصدقة نزول عن المال بلا عوض ولا رد. والربا استرداد للدين ومعه زيادة حرام مأخوذة من جهد المدين ومن لحمه، إن كان قد أخذ المال للنفقة على نفسه وأهله. وكذلك في الربا قبح وشناعة، وجفاف في القلب، وشر في المجتمع، وفساد في الأرض، وهلاك للعباد. ولم يبلغ من تفضيع أمر أراد الإسلام إبطاله ما بلغ من تفضيع الربا، ولا بلغ من التهديد ما بلغ في أمر الربا. فلقد كانت للربا في الجاهلية مفسدها وشورها. ولكن الجوانب القبيحة ما كانت كلها بادية في مجتمع الجاهلية كما بدت في عالمنا المعاصر. وتتكشف الحكمة من هذا التشدد في التحريم اليوم أشد مما كانت في الجاهلية؛ فندرك اليوم أن واقع البشرية التي تأكل الربا، تُنصَبُ عليها البلايا جراء هذا النظام الربوي، ويظهر هذا في أخلاقها ودينها وصحتها واقتصادها. وتنتقل حرباً من الله حيث تُنصَبُ عليها النعمة والعدا، أفراداً وجماعات، وأمماً وشعوباً، وهي لا تعتبر ولا تفتق، وقد عرض دستور الصدقة و عرض قاعدة من قواعد النظام الاجتماعي والاقتصادي الذي يريد الله للمجتمع المسلم أن يقوم عليه، ويحب أن تستمتع البشرية بما فيه من رحمة وتعاون، وفي مقابل ذلك النظام الذي يقوم على الأساس الربوي الشرير القاسي اللئيم. إنهما نظامان متقابلان: النظام الإسلامي، والنظام الربوي، وهما لا يلتقيان في تصور، ولا يتفقان في أساس ولا يتوافقان في نتيجة (عباس، 1987، ص 294؛ قطب، 2004، ص 315-317).

كما ذكر أن الربا عملية تصطدم مع قواعد التصور الإيماني الإسلامي، فالنظام الربوي لا رعاية فيه للمبادئ والغايات والأخلاق التي يريد الله للبشر؛ لأنه يقوم على أساس أن لا علاقة بين إرادة الله و حياة البشر، فالإنسان هو سيد هذه الأرض، وهو غير مقيد بعهد من الله، وغير ملزم باتباع أوامره، ثم إن الفرد حر في وسائل حصوله على المال، وفي رفق تنميته، كما هو حر في التمتع به، وغير ملزم في شيء من هذا بعهد من الله أو شر، وغير مقيد كذلك بمصلحة الآخرين. ومن ثم فلا اعتبار لأن يتأذى الملايين إذا هو أضاف إلى خزائنه ورصيد ما يستطيع إضافته. وقد تتدخل القوانين الوضعية أحياناً في الحد من حريته في تحديد سعر الفائدة، وفي منع أنواع من الاحتيال والنصب والغش والضرر. ولكن هذا التدخل يعود إلى ما يتواضع عليه الناس أنفسهم، وما تقودهم إليه أهواؤهم لا إلى مبدأ ثابت مفروض من سلطة إلهية، كذلك يقوم على أساس تصور خاطئ فاسد، هو أن غاية الغايات للوجود الإنساني هي تحصيله للمال بأية وسيلة، واستمتاعه به على النحو الذي يهوى (عباس، 1987، ص 294؛ قطب، 2004، ص 319). وبالتالي ينتهي الأمر إلى تركيز السلطة الحقيقية في أيدي زمرة من أحط خلق الله وأشدهم شراً، وشردمة لا يرعون في البشرية إلا ولا ذمة، ولا يرقبون فيها عهداً ولا حرمة. وهؤلاء هم الذين يداينون الناس أفراداً، كما يداينون الحكومات والشعوب، وترجع إليهم الحصيلة الحقيقية لجهد البشرية كلها، وكذا الأدميين و عرقهم ودمائهم، في صورة فوائد ربوية لم يبذلوا فيها جهداً ولا عملاً، وبالإضافة إلى أنهم يملكون المال، يملكون النفوذ أيضاً. ولما لم تكن لهم مبادئ أخلاقية أو دينية، بل يسخرون من الأديان والأخلاق والمثل والمبادئ فإنهم يستخدمون هذا النفوذ في إنشاء الأوضاع والأفكار والمشروعات التي تمكنهم من زيادة الاستغلال، ولا يقف شيء في ريق جشعهم وخسة أهدافهم. وأقر وسائلهم هي تحطيم أخلاق البشرية وإسقاطها في مستنقع من اللذائذ والشهوات، التي يدفع فيها الكثيرون آخر فلس يملكونه، حيث تسقط الفلوس في المصائد والشباك المنصوبة، ويتحكمون في الاقتصاد العالمي وفق مصالحهم المحدودة (عباس، 1987، ص 294؛ قطب، 2004، ص 319-320).

كما يرى أن الربا بلاء عظيم، ولا يستفيد منه سوى حفنة من المرابين الذين يُفرضون للصناع والتجار ببنفاعة مرتفعة ومحددة حتى تكون مضمونة، ويجبرون الصناع والتجار على أن يسيروا في ريق معين، ليس هدفه سد مصالح البشر وحاجاتهم التي يسعد بها الجميع، والتي تكفل عملاً منتظماً ورزقاً مضموناً للجميع، والتي تهيب مآئنة نفسية وضمانات اجتماعية للجميع. ولكن هدفه هو إنتاج ما يحقق أعلى قدر من الربح، ولو حطم الملايين وحرّم الملايين وأفسد حياة الملايين، وزرع الشك والقلق والخوف في حياة البشرية جميعاً؛ لذلك يقول تعالى في وصفهم: (الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ) [البقرة: 275/2]. وكان المرابون قد اعترضوا في عهد رسول الله ﷺ على تحريم الربا، فقال تعالى: (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) [البقرة: 275/2]. وكانوا يزعمون أن البيع يحقق فائدة وربحاً، كما أن الربا يحقق فائدة وربحاً (عباس، 1987، ص 294؛ قطب، 2004، ص 326-327). كما أن في قوله تعالى: (الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ) [البقرة: 275/2]. تهديد معنوي يبلغ إلى الحس ما تبلغه هذه الصورة المجسمة الحية المتحركة، صورة الممسوس المصروع، وهي صورة معروفة معهودة للناس، فالنص يستحضرها لتؤدي دورها الإيحائي في إفراغ الحس؛ لهن مشاعر المرابين، هزة عنيفة تخرجهم من مألوف عاداتهم في نظامهم الاقتصادي، ومن حرصهم على ما يحققه لهم من الفائدة (عباس، 1987، ص 294؛ قطب، 2004، ص 323-324).

وكان الربا المعروف في الجاهلية له صورتان رئيسيتان: ربا النسبية، وربا الفضل. فأما ربا النسبية: فقد قال عنه قتادة: «إن ربا أهل الجاهلية يبيع الرجل البيع إلى أجل مسمى، فإذا حل الأجل، ولم يكن عند صاحبه قضاء زاده وأخر عنه». وقال مجاهد: «كانوا في الجاهلية يكون للرجل على الرجل الدين، فيقول: لك كذا وكذا وتؤخر عني فيؤخر عنه». وقال الرازي: «إن ربا النسبية هو الذي كان مشهوراً في الجاهلية؛ لأن الواحد منهم كان يدفع ماله لغيره إلى أجل، على أن يأخذ منه كل شهر قدرًا معينًا، ورأس المال باق بحاله، فإذا حلَّ ألبه برأس ماله، فإن تعذر عليه الأداء زاده في الحق والأجل». وقد ورد أن النبي قال: «لا ربا إلا في النسبية» (ابن حنبل، 2001، ص 95/36 تنمة مسند الأنصار، حديث أسامة بن زيد حب رسول الله، رقم: 21763؛ ابن ماجه، د.ت، ص 758/2 كتاب: التجارات، با: من قال لا ربا إلا في النسبية، رقم: 2257؛ البخاري، 1311، ص 74/3 كتاب: البيوع، با: بيع الدينار بدينار، رقم: 2178، 2179).

أما ربا الفضل: فهو أن يبيع الرجل الشيء بالشيء من نوعه مع زيادة، وقد أُلحِقَ بالربا؛ لما فيه من شبهة به؛ ولما يصاحبه من مشاعر مشابهة للمشاعر المصاحبة لعملية الربا. فعن أبي سعيد الخدري قال: قال رسول الله ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالمَلْحُ بِالمَلْحِ، سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ، مَنْ زَادَ أَوْ أزدَادَ فَقَدْ أُرِي، الأَجْذُ وَالمُعْطِي فِيهِ سَوَاءٌ» (ابن حنبل، 2001، ص 46/18 مسند عبد الله بن عمرو، حديث أبي رثمة، رقم: 11466؛ النسائي، 2001، ص 42/6 كتاب: البيوع، با: بيع البر بالبر، رقم: 6108؛ مسلم، 1995، ص 1210/3 كتاب: المساقاة، با: الصرف وبيع الذهب بالورق، رقم: 1587، 80).

فأما اليوم فيرى قطب أن بعض المهزومين أمام النظم الرأسمالية الغربية يريدون أن يقصروا التحريم على صورة واحدة من صور الربا، ألا وهي ربا النسبية، بالاستناد إلى بعض الأحاديث، وأن يُجَلِّوا باسم الإسلام الصور الأخرى المستحدثة التي لا تنطبق على ربا الجاهلية. ولكن هذه المحاولة لا تزيد على أن تكون ظاهرة من ظواهر الهزيمة الروحية والعقلية. فالإسلام حين حرم الربا لم يكن يحرم صورة منه دون صورة (عباس، 1987، ص 295؛ قطب، 2004، ص 324-325).

7. أهم نتائج البحث:

وقد انتهينا في هذا البحث إلى عدة أمور نذكرها فيما يلي:

- 1- ظهر جلياً أن سيد قطب كان من المهتمين كثيراً بالمجتمع بشكل عام، كما كان مهتماً بالجانب الاجتماعي والديني والإنساني والاقتصادي والنفسي الذي يصاحب تطبيق الحدود الإسلامية في المجتمع الإسلامي.
- 2- كما كان مشغولاً بفكرة الترابط المجتمعي من خلال حديثه عن فكرة الأخوة في الله التي يتكون منها المجتمع الإسلامي، ودورها في ترابط هذا المجتمع وتطوره.
- 3- تحدث كثيراً عن الجانب الإنساني والنفسي في تطبيق الحدود، حيث يرى أنه لو تم تنفيذ هذه الحدود، ولم يركن أحد إلى تطبيق التشريعات المستحدثة، لكان خيراً للجميع، فمثلاً يرى أن تطبيق الحد في السارق سوف تمنعه يده المقطوعة من تكرارها، أما لو تم سجنه فإنه لن يمتنع عن هذا الأمر إلا بعض الوقت، وسوف يعود إليها بعد خروجه من السجن. وكذلك لو بق حد الحرابة في مجرم من المجرمين؛ فسوف يمتنع الآخرون؛ لأن ذلك سوف يُخيف كل من سُئِلَ له نفسه ارتكابه هذه الفعلة. ولذلك على ولاية الأمر الانتباه إلى أن شرع الله كله خير، مهما ظننا أن فيه شدة؛ لأن هذه الشدة نجاة لكل المجتمع مع تكرار فعل هذا الخطأ الشنيع.
- 4- كما ظهرت عناية قطب بالجانب الاجتماعي؛ نظراً لأهمية هذا الجانب في نجاح الأسرة المسلمة التي تتكون من الأم والأولاد، ولكل منهم جانبه النفسي الاجتماعي الذي يجب مراعاته في بناء هذا المجتمع، من خلال تطبيق حدود الله التي نهى عن اقترافها وأمر بالابتعاد عنها، أو أمر بالالتزام بغيرها.
- 5- بما أننا نطبق الحدود الإسلامية فسوف نعيش بأمان، لأن مشاكل العنف ستتضاءل كثيراً؛ لأن المجتمع أصبح أقل في معدل الجريمة، وأقل عنفاً، وأعلى ريادة، وأعلى تحصيلاً علمياً وتربوياً.

أهم المصادر والمراجع:

- ابن حنبل, أ. (2001). مسند الإمام أحمد بن حنبل. مؤسسة الرسالة.
- ابن كثير, إ. □. ع. (1999). تفسير القرآن العظيم (2 □). دار □ بية.
- ابن ماجه, م. □. ي. (د.ت). سنن ابن ماجه. دار إحياء الكتب العربية.
- ابن هشام, ع. ا. (1955). السيرة النبوية لابن هشام (2 □). مصطفى البابي الحلبي.
- أبو داود, س. □. ا. (2009). سنن أبي داود. دار الرسالة العالمية.
- البخاري, م. □. إ. (1311). الجامع الصحيح (صحيح البخاري). السلطانية.
- البيهقي, أ. □. ا. (2003). السنن الكبرى. دار الكتب العلمية.
- الترمذي, م. □. ع. (1975). سنن الترمذي (2 □). مصطفى البابي الحلبي.
- الخادي, (1994). سيد قطب من الميلاد إلى الاستشهاد (2 □). دار القلم.
- الخادي, ص. ع. ا. (2000). المنهج الحركي في ظلال القرآن (2 □). دار عمار.
- السيوي, ع. ا. □. أ. □. (2005). جمع الجوامع. (2 □). الأزهر الشريف.
- النسائي, أ. □. ش. (2001). السنن الكبرى. مؤسسة الرسالة.
- سيد قطب. (1987). في التاريخ فكرة ومنهاج. دار الشروق.
- سيد قطب. (1993). نحو مجتمع إسلامي (10 □). دار الشروق للطباعة والنشر.
- سيد قطب. (1995). العدالة الاجتماعية في الإسلام. دار الشروق للطباعة والنشر.
- سيد قطب. 2006. a) السلام العالمي والإسلام (14 □). دار الشروق للطباعة والنشر.
- سيد قطب. 2006. b) دراسات إسلامية (11 □). دار الشروق للطباعة والنشر.
- سيد قطب. (2004). في ظلال القرآن الكريم (32 □). دار الشروق.
- عباس, م. ي. (1987). مفتاح كنوز في ظلال القرآن. دار □ بية للنشر والتوزيع.
- فانز, أ. (1992). دستور الأسرة في ظلال القرآن (6 □). مؤسسة الرسالة.
- مسلم, م. □. ا. (1995). صحيح مسلم (1 □). عيسى البابي الحلبي.
- مودودي, أ. □. (1959). الحجاج. دار الفكر الإسلامي.

Kaynakça

- Abbas, M. Y. (1987) *Miftâtu Kunûzi fi Zilâli'l-Kur'ân*. Dâru Taybe.
- Ahmed, F. (1992) *Düsturu'l-Usrati fi Zilâli'l-Kur'ân*. Müessesetü'r-Risâle.
- Beyhakî, A. b. A. (2011) *es-Sünenü'l-Kebîr*. Dâru'l-Heer.
- Buhârî, M. b. İ. (1311) *el- Câmi u's-Sahih*. Matbaatü's-Sultaniye.
- Ebû Dâvûd, S. b. E. (2009) *es-Sünen*. Dâru'r-Risâle.
- Hâlidî, Ş. A. A. (2000). *el-Menhecü'l-Hareki fi Zilâli'l-Kur'ân* (2. Basım). Dâru Ammâr.
- Hâlidî. (1994). *Seyyid Kutub Mine'l-Milâd İle'l-İstişhâd* (2. Basım). Dâru'l-Kalem.
- İbn Hanbel, A. (2001) *el-Müsned*. Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Kesîr, İ. b. A. (1999). *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim* (2. Basım). Dâru Taybe.
- İbn Mâce, M. b. Y (d. t). *es-Sünen*. Muştafâ el-Bâbî el-Halebî.
- Kutub, S. (1995) *el-Adaletü'l-İctimâ'iyye fi'l-İslâm* (13. Basım). Dâru's-Şurûk.
- Kutub, S. (1995) *Nahve Müctemein İslâmiyyin* (10. Basım). Dâru's-Şurûk.
- Kutub, S. (2004). *Fî Zilâli'l-Kur'âni'l-Kêrîm* (32. Basım). Dâru's-Şurûk.
- Kutub, S. (2006) *Dirâsâtün İslâmiyyetün* (11. Basım). Dâru's-Şurûk.
- Kutub, S. (2006) *es-Selâmü'l-Âlemî ve'l-İslâm* (14. Basım). Dâru's-Şurûk.
- Kutub, S. (1987). *Fî't-Tarih Fikretün ve Menhecün*. Dâru's-Şurûk.
- Mevdûdî, E. (1959) *el-Hicâb*. Dâru'l-Fikri'l-İslâmî.
- Müslim, b. H. (1995) *Sahîh-i Müslim*. İsâ el-Bâbî el-Halebî.
- Nesâ'i, U. b. Sh. (2001). *el-Sünenü'l-Kübrâ*. Müessesetü'r-Risâle.
- Suyûtî, A. A. b. U. b. (2005). *Cam' al-Cavâmi'*. (2. Basım). el-Ezherü's-Şerîf.
- Tirmizî, M. b. İ. (1975) *es-Sünen*. Muştafâ el-Bâbî el-Halebî.

35. Edebi Metin Çevirilerinde Ara Dil Kullanımı: Necip Mahfuz'un Hırsız ve Köpekler Romanı Örneđi¹

Selin DALMIŐ² & Gürkan DAĐBAŐI³

APA: Dalmış, S. & Dağbaşı, G. (2024). Edebi Metin Çevirilerinde Ara Dil Kullanımı: Necip Mahfuz'un Hırsız ve Köpekler Romanı Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 521-536. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Öz

Ara dil çevirisi geçmişte daha fazla tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıksa da çevrilecek eserin, kaynak dilden nitelikli bir şekilde çeviri gerçekleştirecek çevirmen bulunamaması, ara dilden çeviri yapacak olan çevirmenin daha nitelikli olması veya yayınevinin tercihleri gibi sebeplerle günümüzde de tercih edilebilmektedir. Bu çalışmada yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte Tanzimat döneminde sıklıkla karşımıza çıkan ve günümüzde de başvurulan ara dil çevirisinin edebi metin çevirisinde ne gibi sorunlara yol açtığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Necip Mahfuzun Hırsız ve Köpekler romanının, ara dil İngilizceden ve kaynak dil Arapçadan yapılan çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme kısmında kaynak dil Arapçadan, Rahmi ER tarafından yapılan çevirisi E.M.1, çevirmen Avi PARDO tarafından ara dil İngilizceden yapılan çevirisi E.M.2 şeklinde isimlendirilmiştir. Araştırmada özellikle kaynak dil olan Arapçadan yapılan çevirilerde eksiltme, aşırı yorumlama gibi hedef dile taşıman mesajı doğrudan olumsuz etkileyen problemlere neredeyse rastlanmamıştır. Kaynak metne oldukça bağlı kalarak yapılan çeviriler çoğunluktadır. Ara dil yoluyla yapılan çevirilerde ise sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviriler de mevcut olmasına rağmen anlam yitiminin engellenemediği, çevirilerin büyük bir bölümünde kayıpların ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmıştır. Zaman zaman sadece bir kelime değil bir cümlenin tamamının çeviriden eksiltilmesi gibi yöntemler metin içi bağdaşıklığı da olumsuz etkilemiştir.

Anahtar kelimeler: Çeviri, Ara Dil, Edebi Türler, Necip Mahfuz, Çeviribilim

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "Arapçadan Türkçeye Ara Dil Kullanılarak Yapılan Edebi Metin Çevirilerinin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ıkar atışması: ıkar atışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %20

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / ift Taraflı Körleme

² Yüksek lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı / Graduate Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Studies, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), **e-posta:** selindalmiso7@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0003-5528-205X> **ROR ID:** <https://ror.org/05m5k574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

³ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakóltesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Department of Arabic Language Teaching (Ankara, Türkiye), **gurkandag-basi@gazi.edu.tr**, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2050-9213>, **ROR ID:** <https://ror.org/054xkpr46>, **ISNI:** 0000 0001 2169 7132, **Crossreff Funder ID:** 501100003356

The Use of Intermediate Language in Literary Text Translations: The Case of Necip Mahfuz's *The Thief and the Dogs*⁴

Abstract

Although secondary translation was more commonly preferred in the past, it is still used today for reasons such as the unavailability of a qualified translator to directly translate from the source language, the translator being more skilled in the secondary language or the preferences of the publishing house. This study aims to identify the challenges secondary translation, which was frequently seen during the Tanzimat period and is still used today, presents in the translation of literary texts. The research compares translations of Naguib Mahfouz's novel *The Thief and the Dogs* from both the secondary language English, and the source language Arabic. In the analysis, the translation by Rahmi ER from Arabic (source language) is labeled E.M.1, while the translation by Avi PARDO from English (secondary language) is labeled E.M.2. The study found that in translations from the source language Arabic, problems such as omissions or over-interpretation, which would negatively affect the message in the target language, were almost non-existent. Most translations remained faithful to the source text. However, in translations via an secondary language English, although there were some word-for-word translations, significant losses in meaning were evident in many cases. More translation losses were observed in secondary language translations compared to direct translations. Occasionally, entire sentences were omitted, disrupting the cohesion of the text.

Keywords: Translation, Secondary Language, Literary texts, Naguib Mahfouz, Translation Studies

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** This article has been produced within the scope of the master's degree thesis titled "An Analysis of Literary Text Translations From Arabic To Turkish Using An Secondary Language In The Context Of Equivalence ". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 24.03.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Toplum yaşamında önemli bir yere sahip olan iletişim, hayat boyu insanların birbiri ile olan konuşma ihtiyacından doğmuştur. En ufak dil birimlerini konuşarak anlaşabilen insanlar zamanla evlilik, alışveriş, ticaret, savaş, anlaşma gibi günlük hayattaki temel yaşam unsurlarına ihtiyaç duyarak iletişimini dil sayesinde güçlendirmiştir. Toplumlar genişledikçe, farklı coğrafyalara yayıldıkça ve ayrıştıkça anlaşma biçimleri zamanla farklılık kazanmıştır. Buradan doğan farklılıklar diğer dillerin ve dolayısıyla diller arası iletişimin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Böylece dünya üzerinde dillerin doğuşu ile çeviri kavramı hayatımıza girmiş, en basit haliyle günlük iletişimi sağlamak için birkaç kelime ile yapılan çeviriden, günümüze yani en sistematik haliyle yapılan insan ve makine çevirisine kadar gelinmiştir.

Çevirinin bilim olarak anılması çevirinin tanınması kadar erken olmamıştır. Amerikalı araştırmacı James Holmes ilk kez *The Name and Nature of Translation Studies* isimli 1972 yılında Kopenhag'da bir bildiri yayımlayarak bu dalın bilimsel bir disiplin olarak ayrı bir bilim dalı olduğu görüşünü gözler önüne sermiştir. Daha sonra 1988 yılında *Papers on Literary Translation and Translation Studies* isimli kitapta yayımlanan bildirisinde günümüz çeviri çalışmalarının bir haritasını çıkararak çeviri çalışmalarını kategorize etmiştir. Birçok çeviribilimci James Holmes tarafından yayınlanan bu çalışmayı çeviribilimin bir manifestosu olarak görmüştür.

Çevirinin gelişim süreci gibi çeviri eleştirisi de bazı aşamalardan geçmiştir. Başlangıçta daha çok nesnel olmayan değerler, yani eleştirmenlerin kendi beğeni ve öznel zevklerine göre "güzel", "doğru", "yanlış" gibi yorumlarla yapılan çeviri eleştirisi günümüzde bu kadar öznel ölçütler çerçevesinde değerlendirilmemektedir.

Berman (1984:11), çeviri eleştirisinde nesnellığı artırmak, özneliği azaltmak adına eleştirmenlerce dikkat edilmesi gereken altı basamağı şöyle sıralamıştır:

1. Çeviri metnin okunması ve tekrar okunması,
2. Kaynak metnin okunması,
3. Çevirmenin izinin sürülmesi (bu basamak kendi içinde üçe ayrılır: çevirmenin çeviriye yönelik tutumunun incelenmesi, çeviri projesinin incelenmesi, çeviri ufkunun incelenmesi),
4. Çevirinin incelenmesi,
5. Çevirinin özümsemesi,
6. Yapıcı eleştiri.

Çeviri eleştirisi denince akla ilk gelen kavramlardan biri de eşdeğerliktir. Son yüzyılda eşdeğerlik kavramının tanımları, neyi kapsayıp neyi kapsamadığı, gerekliliği ve düzeyleri sürekli tartışılmıştır. Birçok çeviribilimci ve kuramcı tarafından eşdeğerlik yaklaşımları ortaya konmuştur. Çeviribilimde hala üzerinde yorumlar yapılan bir konu olan eşdeğerlik için tabii ki tek bir tanım ve yaklaşım bulunmamaktadır. Eşdeğerlik kavramı birçok kişi tarafından farklı algılanmış kapsadığı alanlar açıklanmış ve bu kavram için kullanılan terimler de sürekli değişiklik göstererek birçok çeviribilimci tarafından farklı isimlendirilmiştir. Çeviride eşdeğerlik; en genel anlamda kaynak ve hedef metin arasında metinsel, dilsel ve anlamsal açıdan farklılığın olabildiğince az olması ile sağlanabilmektedir. Başka bir deyişle eşdeğerlik, kaynak ve hedef metnin her yönden aynı mesajı taşıması anlamına gelmektedir. Kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevi ile hedef metnin hedef kültürdeki işlevinin aynı olabilmesi noktasında eşdeğerlik kavramı önem kazanmaktadır.

Edebi Metin Çevirisi ve Aşamaları

Edebi metin kavramını oldukça somut bir benzetme yaparak açıklamaya çalışan Lüleci'ye (2016) göre;

Edebi metin örgütlenmiş, tıpkı insan vücudunda olduğu gibi her ögesi, her organı özel bir işlev yüklenmiş kendine özgü bir yapıdır ve bu yapının da ifade aracı dildir. Bu özel yapı dile yansır ve dile yazınsallık kazandırır. Böylece edebi yapıyı oluşturan bu birimler arasındaki ilişki ve etkileşim, basitçe ve bunların yalnızca bir zaman ve bir mekandaki akışı ile açıklanamaz.

Edebiyat; kolay tanımlanamayan ve içerisinde birçok türü barındıran bir üst türdür. Edebiyat çevirisi kapsamında incelenen türlerin başlıcaları düzyazı/ kurmaca çevirisi (roman ve öykü dahil), şiir, tiyatro, sinema ve televizyon alanındaki görsel, işitsel çevirilerdir. Bu türlerin her biri farklı izlemler gerektirerek çevirmenleri farklı biçimlerde zorlar (Gürçağlar, 2019:33).

Edebi metin çevirisini bir ağacı köklerinden sökerek yeni bir toprağa dikmek olarak tanımlayan Bush (1998) da kaynak metnin kendi kültürüne ait barındırdığı bazı özelliklerin hedef metinde yeniden yaratılabilmemesinin zorluğuna dikkat çekmektedir. Ona göre edebi metinler sadece bir kâğıdın üzerindeki yazılardan ibaret değildir. Çünkü edebiyat içinde yaşadığı kültürden üretilen o toplum ve kültüre ait öğeleri bir ayna gibi yansıtan, kültürün vazgeçilmez parçasıdır (1998:129).

Gürçağlar da edebi metinleri diğer türlerden ayıracak bazı özellikleri şu şekilde sıralar:

- Edebi metinler, okuyucuyu bilgilendirmekten çok estetik ve duygusal işlevleri olan, amaçları okuyucuyu harekete geçirmek, duygulandırmak veya eğlendirmek olan metinlerdir.
- Anlatı gerçeği yansıtsa dahi gerçeklik ile olan ilişkisi sorgulanamaz ve gerçeği yansıtmak gibi bir sorumluluk taşımazlar.
- Anlatılan konudan çok, kullanılan dilin öne çıktığı, şiirsel ve edebi bir dil kullanılan yapıtlardır. Yapıtlardaki içerik ve bu içeriğin aktarıldığı biçim birbirinden ayrılmaz bir bütündür.
- Edebi metinlerde yazarın kendine has bir biçemi vardır. Kullanılan biçem; ele alınan temayı, metnin kurgusunu, teşbih, eğretileme, kafiye gibi metinde kullanılan araçları da kapsamaktadır.
- Edebi metinler ve yazarların toplumda saygın bir yeri vardır (2019:33).

Edebi metinlerin yukarıda sıralandığı gibi kendine has özelliklerinin olması ve kaynak metnin oluşturulma sürecinde yazara özgü tercihleri ve unsurları barındırması çeviri sürecini oldukça zora sokmaktadır. Bu noktada çevirmen büyük bir işi başarmak zorunda kalmaktadır. Kaynak metni okuma ve inceleme sürecinde metnin yazınsal özelliklerini, yazarın sahip olduğu biçemi, kullanılan söz sanatları ve yazma araçlarını belirleyebilecek edebi zevke ve anlayışa sahip olmalıdır. Gregory Rabassa'dan aktaran Aksoy (2002:59) yazın çevirmeni için şu sözleri söylemiştir:

İdeal bir çevirmen, ideal bir okuyucu olmalıdır; çünkü çeviri, en iyi şekilde okunmuş olduğunu yansıtmak zorundadır. Ayrıca bir dilde çok iyi okuyabilen birisi, her zaman iyi bir çevirmen olamaz. Bu da şu demektir: Çevirmen iyi bir yazar da olmalıdır. En azından bir yazarın sahip olduğu teknik becerilere sahip olmalıdır. Çevirmenin çeviri etkinliği esnasında çeşitli rolleri olduğunu söyleyen Aksoy bu rollerden ilkinin yukarıda belirtildiği gibi iyi bir okuyucu olması gerektiğini belirtmiştir. Çevirmenin çeviri işine kaynak metnin yazıldığı kültürdeki işlevini anlayarak başlaması gerekir. Yani çevirisi yapılacak eserin "hangi edebi tür olduğunun saptanması, eserin kaynak kültürdeki konumunun belirlenmesi, ne derece saygın olduğu, tanınmışlığı, kaleme alınma amacı, sosyal veya ideolojik mesaj iletme amacının olup olmadığı" gibi soruları, eserin kaynak kültürdeki yerinin yeterince tanınması için

yanıtlamaya çalışmalıdır.

Aksoy'a göre çevirmenin çeviri sürecinde geçirdiği aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Kaynak metni okuma
2. Eleştirel yorumlama ve dilbilimsel göstergeleri inceleme
3. Biçimbilim ve biçembilim
4. Kaynak metin analizi ve kaynak metni anlama
5. Çevirme (Yazarın seçimleri ve hedef dilde yeterlilik)
6. Yeniden yaratma (Dilsel ve anlamsal göstergelerin tekrar yaratılması)
7. Eleştirel yorumlama ile ortaya çıkan anlamların yeniden inşa edilmesi
8. Dilbilimsel göstergelerle ortaya çıkan özelliklerin tekrar inşa edilmesi
9. Yeniden yaratılan metin (2002:63-65).

Aksoy'un çevirmenin çeviri sürecinde geçirdiği aşamaları sıralamasından anlaşıldığı gibi kaynak metnin içerdiği herhangi bir unsur veya özellik diğerinden daha üstün veya önemli olarak belirtilmemiştir. Sırayla tüm kaynak metnin okunması, dilbilimsel ve anlamsal göstergelerin bulunması, yazarın biçem ve yazın tercihi gibi tüm unsurların bir bütün olarak ele alınması ve hedef kültürde yeniden yaratılması; hedef kültürde kaynak metinle aynı ileti etkisini yaratabilmek için çevirmenin üstlendiği önemli görevlerdendir.

Edebi Metin Çevirisinde Ara Dil Kullanımı

Ara dil çevirisi, çeviribilim tarihinde üzerinde çok durulmayan ve bu sebeple literatürde pek rastlayamadığımız bir alandır. İngilizce çeviri çalışmalarını incelediğimizde en çok "indirect translation" ve "relay translation" isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Çeviribilimciler tarafından kullanım sıklığı ele alındığında ise en fazla "indirect translation" terimi dikkat çekmektedir. "Relay translation" teriminin yaygın kullanımında birden fazla manaya da gelmesinden dolayı İngilizce çalışmalarda "indirect translation" nicelik olarak daha fazla görülmektedir (Pekel, 2017:8-9)

Bu terimler, zaman zaman çeşitli araştırmacılar tarafından bizim tanımladığımız şekilden farklı kavramlar için de kullanılmıştır. Shuttleworth ve Cowie 2014 yılında yayımladığı çalışmasında indirect translation terimini direkt olarak orijinali olan kaynak metinden değil farklı bir dilden yapılan çeviri şeklinde açıklar (Akt. Pekel, 2017:9).

Türkçede de bu kavramın isimlendirilmesinde araştırmacıların farklı tercihleri söz konusudur. Canım (2008) ve Çelik (2014) çalışmalarında kaynak dilden direkt yapılamayan çeviriler için "ara dilden çeviri" şeklinde bahsederken, Berk (2005) "dolaylı çeviri" terimini kullanmıştır. Karantay (1989) ise bu terimden 'ikinci dilden çeviri' şeklinde bahsetmiştir (Akt. Pekel, 2017:11).

Pekel'e (2017) göre İngilizcede bu kavram için "second-hand translation" veya "Secondary translation" terimleri de kullanılmakta ve Türkçede de bunlara karşılık olarak "ikinci elden çeviri" ve "ikinci dilden çeviri" terimleri yer almaktadır. Fakat bazı çeviri dergilerinde ve Sabri Gürses'in (2007) yazılarında karşımıza çıkan bu terimlerin pozitif çağrışımlar yaptığı söylenemez.

Berk (2015) de ara dil çevirisini kaynak dilden çevirinin direkt olarak yapılamadığı durumlarda hedef dile çeviri için kullanılan üçüncü dil olarak tanımlamaktadır (Gürses, 2007).

En genel tanımıyla hem literatürde çok yer almayan hem de birçok araştırmacı tarafından tercih edilmemesi gereken bir yöntem olarak bahsedilen ara dilden çeviri geçmişten günümüze kadar kullanılmıştır. Ara dil, aslında dünya üzerinde çok konuşulmayan dillerden üretilen kaynakların çevirisinde yaygın olsa da Arapça ve Çince gibi konuşan sayısının gayet fazla olduğu fakat yine de çeviri açısından az çevrilen dillerden olduğu için kaynak dil konumunda çok sık görülmemektedir (Gürses, 2007).

Dönem koşulları, çevirmen eksikliği ve yayınevi tercihleri açısından ara dil çevirisi geçmişte birçok eser çevirisi için de kullanılmıştır. Özellikle Tanzimat döneminde kaynak dilden çevrilemeyen birçok eseri Türkçeye çevirmek için Fransızca ara dili kullanılmıştır. Özellikle yazın çevirisinde tercih edilmemesi gereken bu yöntem, edebiyatımıza bazı türleri kazandırma için kullanılmıştır. Birden fazla araştırmacı, yazar, şaire göre de zorunlu olmadıkça başvurulmaması gereken bu yöntemle Türkçeye çevrilen eserler de mevcuttur (Gürses, 2007).

Ümit Türe Pekel' in (2017:47-85) "Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme:1979-2013" isimli çalışmasında belirttiği üzere Türkçeye ara dil yoluyla yapılan çeviriler hiç de az değildir. Yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte 1979-89 yıllarında ara dil ile çeviri oranı %11 civarındadır. Kullanılan ara diller ise %40 oranında İngilizce, %35 oranında Fransızca, %12 Almanca, %12 İtalyanca şeklindedir. Ara dil çevirisi nicelik olarak 1982-1983 yıllarında artış göstermiştir. En çok kullanılan dil ise Fransızca olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göktaş (2011) ise "1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Eser Çevirileri Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmasında yaklaşık 300 eser incelemesi yaparak Arap yazarlara ait çeviri eserleri tespit etmiştir. Aynı zamanda çalışmada Türkçe 'ye ara dil yoluyla çevrilen yaklaşık 30 Arapça eser de listelenmiştir (131-136).

Verilen bilgiler ışığında; ara dil çevirisi geçmişte daha fazla tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıksa da günümüzde halen çevrilecek eseri, kaynak dilden nitelikli bir şekilde çeviri gerçekleştirecek çevirmen bulunamaması, ara dilden çeviri yapacak olan çevirmenin daha nitelikli olması veya yayınevinin tercihleri gibi sebeplerle ara dil çevirisi tercih edilebilmektedir.\

Yöntem

Belirlenen yazınsal türlerin Arapçadan Türkçeye doğrudan yapılan çevirileri ile ara dil kullanılarak yapılan çevirilerinin eşdeğerlik bakımından incelendiği, varsa çeviri kayıplarını ortaya koyulduğu bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılarak belirlenen eserlerin incelemesi yapılmıştır. Çalışmada eşdeğerlik yaklaşımları dikkate alınarak yapılmış incelemeyle çevirmenlerin kaynak ve hedef metne bağlılık düzeyleri, çeviri kayıpları, çevirmenin çeviri kayıplarını ne derece ve hangi yöntemle giderdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Türkçeye doğrudan ve ara dilden yapılan çeviriler arasındaki farklılıklar incelenerek bir yorum yapılmaya çalışılmıştır. Eşdeğerlik değerlendirmesinde Werner Koller'in eşdeğerlik sınıflandırmasında bahsettiği düz anlamsal, yan anlamsal, iletişimsel, metinsel ve biçimsel eşdeğerlik terimleri, Gideon Tourry'nin erek odaklı kuramında yer alan yeterlik, kabul edilebilirlik terimleri ve Nida'nın eşdeğerlik yaklaşımında kullanılan biçimsel ve dinamik eşdeğerlik terimlerinden yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada belirlenen eserlerin Arapçadan Türkçeye doğrudan yapılan çevirileri ile ara dil kullanılarak yapılan çevirileri karşılaştırılmıştır. Çevirilerdeki farklılıklar ve çeviri kayıpları araştırmacı tarafından saptanmıştır ve bu farklılıklar eşdeğerlik bağlamında analiz edilmiştir.

Seçili Eser Çevirilerinin İncelenmesi

Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un sembolik romanı Hırsız ve Köpekler, hayal kırıklıkları ile dolu bir ülkede yaşanan devrim dönemini bir hırsızın hayatla mücadelesi üzerinden tüm gerçekliğiyle gözler önüne serdiği romandır. Romanda organize bir çete kurarak hırsızlık yapan Said Mehran çetede en yakınında yer alan yardımcısı olarak gördüğü Aliş Sidre'nin bir gece yapacakları soygunu polise ihbar etmesiyle hapse girer. Said hapisteyken Aliş Sidre ve Said Mehran'ın karısı evlenir. Yakın arkadaşı ve eski karısı tarafından ihanete uğrayan Said bir devrim esnasında aftan yararlanarak hapisten çıkar. Cezaevinden çıktıktan sonra mevcut şartlarından dolayı tekrar hırsızlığa başvuran Said aynı zamanda intikam ateşiyle doludur. Hapisten çıkan Said hem yakın arkadaşı ve eşi tarafından uğradığı ihanet ile yüzleşmek hem de kızını görmek için evine gider fakat kızının onu tanımadığı gerçeğiyle de yüzleşmek zorunda kalır. Üstelik eski karısı ve ona ihanet eden arkadaşı eskiden beraber oturdukları evde oturmaktadır. Kalacak yeri bile olmayan Said Mehran babasının çok sevdiği, yanına giderken kendisini de götürdüğü şeyhi Ali el-Cuneydi' ye gider. Kendisine çok da anlaşılmayan konuşmalar yapan şeyhin yanında da fazla kalamayan Said bu sefer eski arkadaşı akıl hocası Rauf Alvan'a gitmeye karar verir. Rauf, hukuk fakültesinden mezun yönetime boyun eğmeyen haksızlık karşıtı özgürlük sözcülüğünü kendisine görev edinmiş bir avukattır. Çalıştığı yeri ziyaret edip Rauf'u bulamayınca evine giden Said, evinde Rauf'la yaptığı kısa konuşmada kendisini yakınlarında istemeyen bir tavırla karşı karşıya kalınca kaldığı villa ve içindeki lüks eşyalardan da anlaşılacağı üzere Rauf'un artık eski Rauf olmadığını da anlamıştır. Devrim sonrası çoktan saf değiştirmiş o da parayı seçerek Said in gözünde bir hain haline gelmiştir. O sinirle Rauf dan intikam almak için evini bir gece yarısını soymaya çalışsa da Rauf tarafından yakalanmış ve hırsızlık girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kendisini son kez affettiğini söyleyen Rauf bu olayı polise bildirmeyerek evinden kovar. Eski karısından ve onla evlenen Aliş Sidre'den alınacak intikamı için bir gece yarısı onları öldürmeye giden Said yanlışlıkla evde yaşayan kiracıyı öldürür. Bir intikam uğruna katil olan Said artık polis tarafından arandığı için eski bir dostu olan Nur'un yanına sığınır. Bu esnada onu evinden kovan Rauf'u da öldürme planları yapan Said bir gece bu planı gerçekleştirmek için saklandığı evden Rauf'un kaldığı villaya doğru gider. Fakat bu planı da hüsrarla sonuçlanır ve Rauf yerine onun yardımcısını vurur. Bu cinayeti de işledikten sonra polisler tarafından her yerde daha sık aranmaya başlayan Said arkadaşının evinde adeta hapis hayatı yaşamaya başlar. Tüm ihtiyaçlarını her akşam gelirken getiren Nur bir gece eve dönmez. İlk defa böyle bir durum yaşayan Said meraklanarak Nur'u aramak için dışarı çıkar. Bir mezarlıktan geçtiği esnada polis köpeklerine yakalanır ve kaçmaya başlar. Karanlık daha fazla kaçmasına yardım etmez ve polisler iyice yakınına gelir. Ölümle adalet arasında bir seçim yapmak zorunda kalan Said teslim olmayarak çatışmaya girmesi sonucunda vücuduna isabet eden birçok mermi yüzünden vefat eder.

Türkçeye farklı çevirmenler tarafından çevrilen bu eserin, ara dil İngilizceden ve kaynak dil Arapçadan yapılan çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme kısmında kaynak dil Arapçadan, Rahmi ER tarafından yapılan çevirisi E.M.1, çevirmen Avi PARDO tarafından ara dil İngilizceden yapılan çevirisi E.M.2 şeklinde isimlendirilmiştir.

Kaynak Metin (2015:7)	نبوية عيش ، كيف انقلب الأسماء اسما واحدا؟ انتما تعملان لهذا اليوم ألف حسا□ ، و قديما ظننتما أن با□ السجن لن يفتح ،
E.M.1 (1996:29)	Nebeviyye Aliş. Bu iki isim nasıl da tek isim oluverdi? Siz ikiniz, bugün için bin bir hesap yapıyorsunuzdur. Eskiden hapisanenin kapısının hiç açılmayacağını sanıyordunuz.
E.M.2 (2020:5)	Nebeviyye. İliş. Adlarımız birbirine karışıyor zihnimde. Yıllardır bugünü düşünüyordunuz mutlaka, cezaevi kapısının gerçekten açılacağını hiç aklınızdan geçirmeden.

Tablo 1: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 1

Kaynak metinde Said'in ayrılmak zorunda kaldığı eski eşi ve ona ihanet eden arkadaşının ismi art arda zikredilmiştir. Yazar iki isim arasına virgül veya herhangi bir noktalama işareti koymadan art arda yazmış, çünkü devamında sanki bu ismin bir kişiye ait olduğu hissinden bahsetmiştir. Biri yakın sandığı arkadaşı biri de eşi olarak kendisi hapse girer girmez arkasından iş çevirmelerinden dolayı ikisini de artık birer hain olarak gören Said bu iki kişiyi o kadar birbirine yaklaştırmıştır ki “Nebeviyye Aliş” diyerek biri isim diğeri de soy isim gibi anlaşılmasını istemiştir. Yani birbirini tamamlayan bir sahtekarın adı ve soyadı şeklindedir. E.M.1 yazarı bu kaynak metin iletilisinde geçen iki karakterin ismini hem biçimsel hem de okura verdiği mesaj açısından düşünerek yabancılaştırma strateji ile “Nebeviyye Aliş” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarı da yabancılaştırma stratejisi ile farklı bir transkripsiyon yöntemi kullanarak “Nebeviyye. İliş.” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Fakat bu iki çeviri arasında transkripsiyon dışında dikkat çeken diğer bir farklılık E.M.2 yazarının iki isim arasında nokta kullanmasıdır. Hedef dil kurallarında nokta, biten cümlenin ardından koyulmaktadır. Ve cümlenin bittiği anlamına gelmektedir. Art arda kaynak metinde geçen bu isim soy isim şeklinde algılanan ifadeyi iki ayrı isim yani iki ayrı cümle olarak Türkçeye aktaran E.M.2 yazarı kaynak metindeki mesajın kaybolmasına sebep olmuştur.

Kaynak metinde cümlenin hemen devamında yer alan “كيف انقلب الأسماء اسما واحدا؟” şeklindeki kaynak metin cümlesinde yazar, bu iki ismi tek bir isimmiş gibi kullanmasını o iki kişiyi birbirine, kötülük bakımından yaklaştırmasından bahsetmiştir. Ve sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde tıpkı E.M.1 yazarının çevirisindeki gibi “Bu iki isim nasıl da tek isim oluverdi?” manasına gelmektedir. Fakat bir önceki kısımda bu iki ismi yazarın tercihindeki ironiyi dikkate almayarak iki ayrı isim şeklinde çeviren E.M.2 yazarı devamında yer alan bu cümle için “Adlarımız birbirine karışıyor zihnimde” şeklinde çeviri yaparak kaydırma yapmıştır. “Adlarımız” şeklinde yaptığı sözcük çevirisinde birinci çoğul şahıs zamiri kullanmıştır. Fakat kaynak metin cümlesi Said'in ağzından üçüncü tekil şahıs “o” ve 3.çoğul zamiri olan “onlar” için söylenmiştir. Yani kaynak metinde Said isimli karakter yanında olmayan iki kişiden bahsederken, E.M.2 çevirisinde sanki Said kendi ismi ve karısının isminden bahsetmiş gibi anlaşılmaktadır. Bu da hedef dil okuyucusunun zihninde bir karmaşaya yol açabilir.

Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevirisi yapıldığında “Siz ikiniz bugün için bin hesap yapıyorsunuz ve eskiden hapisanenin kapısının hiç açılmayacağını sandınız” cümlesini hem kaynak metne sadık kalarak hem de hedef metin dizge kurallarını göz önünde bulundurarak neredeyse sözcüğü sözcüğüne çeviri yapan E.M.1 yazarı yeterli bir çeviri yapmıştır. Kaynak metinde “ألف حسا□” şeklindeki sözcük öbeğini ise Türkçeye çevirirken “bin hesap” şeklinde bire bir çevirmek yerine “bin bir hesap” şeklinde aktarmıştır. “Bin bir” sözcüğü Türkçede “bin bir zorluk, bin bir zahmet, bin bir çeşit” şeklinde çokluk, sıklık, zorluk bakımından niteleme yapılacağı zaman yaygın kullanılan bir kelimedir. Burada “bin” kelimesinin gerçek anlamda nicelik belirtmek için kullanılmadığını, hedef dile aynı etkiyle aktarmak isteyen çevirmen dinamik eşdeğerlik sağlamıştır. E.M.2 yazarı ise bu ifadeye çevirisinde hiç yer vermeyerek çıkarma yapmıştır. Kaynak metinde bulunmayan “yıllardır” ve “mutlaka” kelimelerini ise çevirisine eklemiştir. “Mutlaka” kelimesinin kullanımı kullanıldığı bağlam içinde ifadeye kesinlik katmaktadır. Oysa kaynak

metinde bir varsayım söz konusudur. Cümlelerin devamında kullanılan “sanıyordunuz” yüklemi de anlaşılabilir her hangi kesinlik manalarını ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden kaynak metindeki söylem bağlamı ile hedef dile aktarılan mesaj uyuşmamaktadır.

Kaynak Metin (2015:8)	و من خلال هذا الكر المنتشر لا يتسم إلا وجهك يا سناء، و عما قريب سأخبر مدى حظي من لقيائك، عندما أقطع هذا الشارع ذا البواكي العابسة، ريق الملاهي الباندة، الصاعد إلى غير رفعة، أشهد أنني أكرهك.
E.M.1 (1996:30)	Bu yaygın pislik içerisinde gülümseyebilen sadece senin yüzün ey Sena. Yakında somurtkan kemerlerin yer aldığı bu caddeyi; köhnemiş gazinoların bulunduğu, rezalete çıkan bu caddeyi kat ettiğimde seninle karşılaşma şansımın ne ölçüde olduğunu anlayacağım. Yemin ederim, senden iğreniyorum.
E.M.2 (2020:6)	Bu karanlığın içinde Sena, sadece senin yüzün gülümsüyor. Karşılaştığımızda anlayacağım durumumu. Birazdan, şu caddeyi kat edip, insanların bir zamanlar eğlendikleri bütün o kasvet verici ara sokaklardan geçtikten sonra. İleriye ve yükseklere. Mutluluğa değil ama. Yeminle nefret ediyorum hepimizden.

Tablo 2: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 2

Birçok betimlemenin yer aldığı bu kaynak metin iletilisinin çevirisinde ilk göze çarpan çeviri farkı “الكر” kelimesinin çevirisinde yer almaktadır. Sözcüğü E.M.1 yazarı “pislik” şeklinde Türkçeye aktarıırken E.M.2 yazarı “karanlık” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. “Pislik” kelimesi Türkçede gerçek anlamda “kir, pis olma durumu, kirlilik” manalarında gelmektedir. Mecaz anlamda kullanıldığı durumlarda ise “kötü, zararlı davranış veya iş, yararlı olmayan, başkalarına zarar veren” gibi anlamlara gelmektedir. Kaynak metinde yer alan “الكر” sözcüğü ise sözlükte “bulanıklık, gam, üzüntü, tasa, keder, sıkıntı, kasvet, çamurluluk, huzursuzluk” gibi manaları vardır. E.M.1 yazarı “الكر” kelimesinin çevirisinde kullandığı “pislik” kelimesini gerçek anlamı “temiz olmayan” manası ile kullanmamıştır. “Pislik” sözcüğü “Karanlık, kötü, sıkıntılı” şeklindeki durumlarda Türkçede halk arasında kullanılsa da burada kaynak metindeki mesajı tam anlamıyla taşımamaktadır. E.M.1 yazarının tercihi burada serbest çeviri tarzıyla kabul edilebilir bir çeviri şeklinde değerlendirilebilir. E.M.2 yazarı ise aynı kaynak metin sözcüğünün “bulanık olma, gam” gibi anlamlarından yola çıkarak “karanlık” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. “الكر” kelimesinin bazı sözlüklerde “kararma, bulanık olma, renk koyulma” gibi manaları da vardır. Fakat rengin koyu, karanlık olması ile E.M.2 çevresindeki “karanlık” kelimesi aynı manaları taşımamaktadır. TDK’de “karanlık” kelimesinin mecaz anlamda kullanımının “üzüntü, sıkıntı, perişanlık” gibi anlamları belirtilmiştir. E.M.2 yazarının bu çeviri tercihi ile kelimenin akla gelen ilk gerçek anlamını kullanmadığı için düzensiz eşdeğerlik sağlanamasa da erek dilde mecaz anlamdaki kullanımı kaynak metindeki mesaj ile aynı etkiyi taşıdığından yan anlamsal eşdeğerlik sağlanmıştır.

Türkçede “şahit olmak, tanık olmak, tanıklık etmek” gibi manalara gelen “شهد” fiilini iki çevirmen de “yemin etmek” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Sözlükte yer alan ilk anlamları arasında “yemin” manası bulunmasa da bağlam içinde “yemin etmek, doğrulamak” gibi anlamlarda kullanılabilir. Hedef metinde daha sık kullanılan ve kolay anlaşılabilir bu çeviri ile 2 çevirmen de kelime düzeyinde yan anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı zamanda E.M.2 yazarı bu ifadeyi anlamda değişiklik yaratmayacak şekilde değiştirim yaparak hedef dile zarf şeklinde taşımıştır. Cümlelerin devamında ise “أكرهك” kaynak iletilisi yer almaktadır. E.M.1 yazarı bu ifade öncesinde yaptığı olumsuz tasvirlerin ve olumsuz havanın etkisini bu cümlede bir kat daha artırmak istemiş olacak ki “senden nefret ediyorum” şeklinde düzensiz anlamsal eşdeğerlik sağlayacak bir çeviri yapmak yerine “iğreniyorum” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Bu tercihiyle yan anlamsal eşdeğerlik sağlayan çevirmen kaynak metinde yer alan iletilide Said’in içindeki duygunun sadece sevmemekten ileri gelen bir nefret duygusu olmadığı “aşağılama, hoşlanmama, bayağı bulma” gibi duygulara sahip olduğu mesajını erek okura iletmek istemiş böylece iletişimsel eşdeğerlik sağlamayı amaçlamış olabilir. E.M.2 yazarı ise aynı ileti için “nefret ediyorum” şeklindeki çevirisi ile düzensiz

anlamsal eşdeğerlik sağlarken kaynak cümlede yer alan “sen” zamirini “hepiniz” şeklinde kaydırmıştır. Bu da iletişimsel eşdeğerlik sağlayamamasına neden olmuştur.

Sıralı, tek bir cümleden oluşan kaynak metin anlatısını E.M.1 yazarı üç cümle ile hedef dile aktarırken E.M.2 yazarı altı cümle şeklinde Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarının kullandığı çok kısa, devrik ve eksiltili cümleler iletinin kaynak metindeki etkisini hedef dile aktaramamasına, anlamda kapalılığa ve bu sebeple metin içi bağdaşıklık sorununa yol açmıştır.

Kaynak Metin (2015:26)	قلب الصفحات جريدة “الزهرة” حتى عثر على الركن الأستاذ رؤوف علوان.
E.M.1 (1996:48)	ez-zehre (“Çiçek”) gazetesinin sayfalarını çevirerek Üstad Rauf Alvan’ın köşesini buldu.
E.M.2 (2020:23)	El-Sahra gazetesinin sayfalarını sabırsızlıkla çevirdi, Rauf İlvan’ın köşesini bulup okumaya başladı.

Tablo 3: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 3

Kaynak metin iletinin çevirilerinde göze çarpan ilk farklılık gazete isminin hedef dile aktarımıdır. Türkçede çiçek manasına gelen “الزهرة” isimli gazeteyi E.M.1 transkripsiyon yöntemiyle kaynak dile sadık kalarak aktarmış hemen ardından erek kültürde hiçbir anlam ifade etmeyeceğini düşünerek açıklama yapmayı tercih etmiş, gazete ismini parantez içinde kaynak ifadenin sözcüğü sözcüğüne çevirisi olan “çiçek” şeklinde hedef dile aktarmıştır. Kelimenin çevirisi için tıpkı E.M.1 yazarı gibi yabancılaştırma stratejisi kullanmayı tercih eden E.M.2 yazarı ise El-Sahra şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Fakat E.M.2 yazarının Türkçeye aktardığı kelime her ne kadar kaynak metinde geçen “الزهرة” sözcüğünün tınısına yakın olsa da bu kelimenin transkripsiyonu değildir. E.M.2 yazarı Arapçada “çöl” manasına gelen “الصحراء” kelimesini hedef dile aktarmıştır. Bu yüzden çevirisine kaynak metinde yer almayan bir sözcüğü eklemiş şeklinde değerlendirilebilir.

Hapishaneye girmeden önce uzun yıllar tanıdığı arkadaşının kendisine yardım edebileceğini düşünen çaresiz Said, Rauf Alvan’a ulaşmanın yollarını ararken, geçmişte köşe yazarı olduğu gazeteyi alır ve sayfalarını Rauf Alvanın köşesini bulana kadar çevirir. Bu olay örgüsünün özeti olan kaynak metin cümlesinin çevirileri incelendiğinde E.M.1 yazarının kaynak metinde “قلب” şeklinde yüklem olarak yer alan fiili “çevirdi” şeklinde Türkçeye aktarmak yerine anlamında herhangi bir değişiklik yapmaksızın “çevirerek” şeklinde zarf olarak hedef dile değiştirim stratejisi ile aktarmıştır. Değiştirim yapmadan bir çeviri gerçekleştirilmesi halinde “gazetenin sayfalarını Rauf Alvanın köşesini bulana kadar çevirdi” diyebileceğimiz cümlede değiştirim stratejisi hedef dil okuyucusunda gazetenin sayfalarını çevirirken Rauf Alvan’ın köşesini tesadüfen buldu şeklinde bir hava yaratabilir. Bu da kaynak metindeki mesajın hedef dile aynı etki ile aktarılamama sorunun ortaya çıkartacağından iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Son olarak E.M.2 yazarı çevirisine kaynak metinde olmayan “sabırsızlıkla” zarfını eklemiştir. Aynı zamanda kaynak metinde “çevirdi” ve “buldu” fiilleri yer alırken çevirmen çıkarım yaparak “okumaya başladı” şeklinde çeviri yapmıştır. E.M.2 yazarı okuyucunun zihninde birtakım eksiklikler kalmasını istemediğinden ekleme ve çıkarım gibi stratejilere başvurmuş olabilir fakat bu tercihi ile ne düzenlamsal ne de iletişimsel eşdeğerlik sağlanmıştır.

Kaynak Metin(2015:26)	علي أن أبدأ الحياة من جديد يا أستاذ علوان. أنت لا تقل وعظمة عن الشيخ علي، أنت أهم ما لدي في هذه الحياة التي لا أمان لها.
E.M.1 (1996:48)	Hayata yeni baştan başlamam gerekiyor ey Üstad Alvân! Sen büyüklükte, Şeyh Ali'den daha geride değilsin. Sen, hiç acıması olmayan bu hayatta, sahip olduğum en önemli varlıksın.
E.M.2 (2020:23)	Hayatta yeni bir başlangıç yapmak zorundayım İlvan Bey, bu yüzden de benim için Şeyh Ali kadar önemlisin. Hatta bu kahpe dünyada sahip olduğum en önemli şeysin.

Tablo 4: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 4

Kaynak metinde geçen “يا أستاذ علوان” şeklindeki seslenme ifadesini E.M.1 yazarı yabancılaştırma yöntemiyle “ey Üstad Alvân” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı Türkçede ileri gelen manası taşıyan veya saygı ifadesi olarak kullanılan “bey” ön adını çevirisinde kullanarak yerleştirme yapmıştır. Sadece “bey” kelimesi ile hedef dilde sık kullanılan bir ifadeye çevirisinde yer vererek iletişimsel eşdeğerlik sağlamıştır. Bazı yabancı dillerde “bey, hanım, sayın” ifadeleri soy isimden sonra kullanılmaktadır. Fakat bey ve hanım kelimeleri Türkçede “Said Bey, Mustafa Bey, Ali Bey” gibi hemen ismin yanında yer almaktadır. Fakat kaynak metinde seslenme ifadesinden sonra karakterin soyadı yer almaktadır. Bu yüzden E.M.2 yazarı “İlvan Bey” şeklindeki çeviri ile düz anlamsal eşdeğerlik sağlarken kaynak metindeki mesajın etkisinin hedef dilde aynı etkiyi yaratmaması nedeniyle iletişimsel eşdeğerlik sağlayamamıştır.

Rauf Alvan'ın kendisi için ne kadar değerli olduğunu anlatmak istediği cümlede dünyayı nitelediği “هذه الحياة التي لا أمان لها” sözcük öbeğini E.M.1 yazarı “hiç acıması olmayan bu hayat” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığında “لا أمان” ile anlatılmak istenen “güvensiz, güvenilmeyecek, tekin olmayan” gibi manalara gelen bu ifadeyi “hiç acıması olmayan” şeklinde çevirerek aşırı yorumlama yapmıştır. Kaynak metinde geçen ve “güvensiz” anlamına gelen iletiyle “acımasız” kelimesi farklı manalara gelmektedir. Yazarın bu seçimi hedef dilde bazen söylem bağlamında birbirine yakın manalara gelse de burada düz anlamsal ve iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Aynı sözcük öbeğini E.M.2 yazarı ise “kahpe dünya” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. “Kahpe” sözcüğü Türkçede “kötü, ahlaksız kadın” manasında kullanılırken farklı bağlamlarda aynı zamanda döneklilik yapan kişiler için de kullanılabilir. Fakat burada her iki mana da bu kaynak metin ifadesinin çevirisi için aşırı yorumlama olarak değerlendirilebilir.

K.M(2015:67)	و ارتمی علی إحدى الكنبتين المتقابلتين و هو يقول متشكيا: -جنت عند منتصف الليل، ولبثت أنتظر حتى شا □ شعري..
E.M.1(1996:91)	Said, kendisini karşılıklı kanepelerden birine bırakarak, şikayetçi bir dille dedi ki: “Gece yarısı geldim ve bekleye bekleye saçlarım ağırdı.”
E.M.2(2020:62)	Gece yarısıydı geldiğimde, dedi Said, kendini karşı karşıya duran iki kanepeden birine bırakarak. “Zaman geçmek bilmedi.”

Tablo 5: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 5

Cümlelerin girişinde yer alan “ارتمی علی إحدى الكنبتين المتقابلتين و هو يقول متشكيا:” cümlesini E.M.1 yazarı sözcüğü sözcüğüne, yeterli bir çeviri olarak Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarı ise kaynak metinde yer alan iki cümleden ikincisini, giriş cümlesi yapmayı tercih ederek ikinci cümleyi öne almış, iletinin “ارتمی علی إحدى الكنبتين المتقابلتين” kısmını kaynak metinde yer alan öge tercihinden farklı biçimde değiştirim yaparak zarf

şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Değişiririr yaparken anlam kaybına neden olmadan sözcüğü sözcüğüne çevirdiği bu kısım için düz anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Kaynak metinde yer alan “متشكيا” sözcüğünü ise eksilterek hedef metinde çevirisine yer vermemiştir. Başvurduğu bu yöntem iletideki mesajın etkisini zayıflatmış iletışimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

İşlediği cinayetin ardından gidecek yeri olmadığı için saklanmak amacıyla Nur isimli kadının evine giden Said Mehran, evine gittiği kişiyi evde bulamamıştır. Beklemekten başka çaresi olmadığı için beklemeye karar vermiş fakat bu bekleyiş kendini güvende hissetmediği için korku dolu bir bekleyiş olmuştur. Birkaç saat sonra Nur’un eve gelmesiyle sona eren bekleyiş için “جنت عند منتصف الليل، وليت أنتظر حتى شا □ □” Birkaç saat sonra Nur’un eve gelmesiyle sona eren bekleyiş için “جنت عند منتصف الليل، وليت أنتظر حتى شا □ □” cümlesini kurmuştur. Cümlede “شا □ □ شعري” deyimini yer almaktadır. Arapçada “saç beyazlamak, ağarmak” anlamına gelen bu deyim cümlelerin bağlamı göz önüne alındığında gerçek anlamda kullanılmamıştır. Hem korkarak beklemenin verdiği sıkıntı hem de yakalanacak olmanın verdiği tedirginlikle o durumda her ne kadar bir-iki saat beklese de yıllar geçmiş hissi verdiğiinden “saçları ağarmak” deyimini kullanmıştır.

Türkçede de aynı durum söz konusudur “saç ağarmak” deyimini gerçek anlamda “yaşlanmak” mecaz anlamda kullanıldığında ise “cefa çekmek, sıkıntı çekmek, emek vermek” gibi anlamlara gelen, kimi zaman gerçek anlamda kimi zaman da bir metafor veya benzetme olarak kullanılır. E.M.1 yazarı da kaynak metindeki mesajı iyi çözümleyip hedef dilde de kaynak mesaj ile aynı etkiyi yaratacak deyimini kullanarak iletışimsel eşdeğerlik sağlamıştır. E.M.2 yazarı ise “saçları ağarmak” deyimini kullanmak yerine açıklama yaparak “zaman geçmek bilmedi” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamayan çevirmen bu çeviri tercihiyle beklerken sıkıldığını veya beklemenin zor, sıkıcı bir deneyim olmasına vurgu yapmıştır. Kaynak metin cümlesinde vermek istediği mesajdan tamamen uzak bir ifade olmaması, iletinin erek dildeki çağrışimsal anlamı gözetilerek çevrilmesi nedeniyle kabul edilebilir bir çeviri olarak değerlendirilebilir.

Kaynak metin	وتسلى بالنظر إلى السقف الأبيض الباهت المعروف وكأنه مرآة تعكس بس □ □ الحجر المنجرد.
E.M.1 (1996:99)	Teselliyi terlemiş, soluk beyazı tavana bakmada buldu. Tavan, odanın çekilip alınmış halısını yansıtan bir ayna gibiydi.
E.M.2 (2020:73)	Gözlerini havı dökük halının tekdüze yankısını çağrıştıran çatlak beyaz tavana dikip zaman öldürdü.

Tablo 6: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 6

Polisten kaçtığı için evden dışarı çıkamayan, yalnız başına saklanan Said’in bitmek bilmeyen çaresiz bekleyiş anını betimleyen tek cümlelik bu kaynak metin iletisini E.M.1 yazarı neredeyse sözcüğü sözcüğüne çevirerek bir fiil cümlesi bir de isim cümlesi şeklinde Türkçeye aktarmış, yeterli bir çeviri gerçekleştirmiştir.

“تسلى بالنظر إلى” şeklinde kaynak metin cümlesinde yer alan ifadeyi “bakmada teselli buldu” şeklinde sözcüğü sözcüğüne çeviren E.M.1 yazarı düz anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeye “gözlerini dikip zaman öldürdü” şeklinde aşırı yorumlama yapan E.M.2 yazarı ne düzanlamsal ne de iletışimsel eşdeğerlik sağlayamamıştır.

Kaynak metin yazarı, cümlelerin devamında “و كأنه مرآة تعكس بس □ □ الحجر المنجرد” şeklindeki ifadesiyle boş bir odayı tasvir ederken odada bir halının bile olmayışını, soluk beyaz bir tavanı aynaya benzeterek nitelemiştir.

E.M.1 yazarı “Tavan, odanın çekilip alınmış halısını yansıtan bir ayna gibiydi” şeklinde çeviri yaparak ayna benzetmesini kaynak metindeki gibi hedef dile aktarmıştır. Buradaki benzetilen ifadeyi hedef dile “yankı” kelimesi ile aktarmayı tercih edilen E.M.2 yazarının bu tercihi erek metinde eşdeğer çeviri yaratmak amacıyla yapılsa da düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamamış ve anlatım bozukluğu oluşturmuştur. Çünkü “yankı” kelimesi hedef dilde “sesin herhangi bir yere çarpıp tekrar geri dönerek çıkardığı ses” manası taşımaktadır. Zaman zaman gerçek anlamı dışında da mecaz olarak kullanılırken “bir olgunun etrafta, çevrede uyandırdığı duygu, düşünce veya tepki olarak” olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu çeviride ne gerçek anlamda ne de mecaz anlamda kullanıma uygun bir durum söz konusu değildir. E.M.2 yazarı burada “yankı” kelimesini ile “yansıma” anlamında kullanmak istemiş böylece anlamı kaydırmıştır. Bir diğer çeviri farklılığı ise E.M.2 yazarının kullandığı “çağrıştırma” kelimesidir. Bu kelime ile beraber “tekdüze yankısını çağrıştıran” şeklindeki çeviri cümle içindeki bağlamda herhangi bir mana ifade etmemektedir. Burada oluşan anlamda kapalılık ise okuyucunun zihninde karmaşaya yol açacağından iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

K.M(2015:77)	ثبتت عيناه على صورة سناء في دهشة وتأثر.
E.M.1(1996:102)	Gözleri şaşırılmış bir halde ve yüreği cızlayarak Sena'nın fotoğrafına takıldı.
E.M.2(2020:72)	Belleğinin gözü hayranlıkla Sena'nın fotoğrafına odaklandı ve çok duygulandı.

Tablo 7: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 7

İşlediği hırsızlık suçlarının üstüne bir de cinayet eklenince saklandığı yerden dışarı çıkamayan Said, dışarıda olup biteni gazeteler sayesinde öğreniyordu. Tam da o gazetelerden birini ne olup bittiğinden haberdar olmak ve kendiyile ilgili bir haber var mı yoklamak için incelerken kızı Sena'nın fotoğrafını gördüğü anı niteleyen bu kaynak metin cümlesinin çevirilerinde ilk göze çarpan farklılık “ثبتت عيناه” ifadesinin çevirisidir. “ثبت” kelimesi Arapçada “sabit olmak, hareketsiz şekilde durmak” gibi manalara gelmektedir. E.M.1 yazarı sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmak yerine bu sözcük öbeğini hedef dile “gözleri takıldı” şeklinde çevirmiştir. Kaynak iletide verilmek istenen mesajı doğru anlayarak Türkçede böyle durumlar için “dikkatini çeken bir şeyden bakışlarını ayıramamak” manasında yaygın kullanılan “gözü takılmak” deyimini ile yan anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı “belleğinin gözü odaklandı” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. Kaynak metinde bellek ve odaklanmak gibi kelimeler yer almamaktadır. Aynı zamanda “belleğinin gözü” şeklinde yapılan çeviride çevirmenin tam olarak ne demek istediği anlaşılmamaktadır. Açıkça bir mana ifade etmemekle birlikte, okuyucunun zihninde doğru mesajı canlandırmamaktadır. Çeviriler arasındaki bir diğer farklılık kaynak metindeki “دهشة” kelimesinin çevirisinde görülmektedir. Sözlükte “hayret, dehşet, şaşkınlık, dehşete düşme” gibi manalara gelen kelimeyi E.M.1 bir yazarı “şaşırılmış bir halde” şeklinde çevirerek hem kaynak metin mesajını dikkate alarak hem de cümle içindeki öge dizilişine uygun şekilde çeviri yaparak biçimsel eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı ise “hayranlıkla” şeklinde aktarmıştır. Said, kızının fotoğrafını hiç beklemediği bir anda gazetede gördüğü için şaşırılmış aynı zamanda çok da uzun süredir görmediği için uygulanarak bakmıştır. Burada kaynak metin yazarının okura iletmek istediği ana duygu şaşkınlıktır. Fakat E.M.2 yazarının “hayranlıkla” şeklindeki çevirisi “çok beğenmek” anlamı taşımasından dolayı düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamamıştır. Bu çeviri tercihi kaynak metindeki şaşkınlık duygusunu hedef metne aynı etkiyle taşıyamamış üstelik farklı bir duygu ile aktarıldığı için okurun zihninde kaynak metinde olmayan hisler uyandırmış olabilir.

Ancak hayranlık kelimesi yaygın olarak çok beğenme anlamında kullanılsa da bazı sözlüklerde “şaşkınlıkla karışık beğenme duygusu” durumlarında kullanılabilir. Bu yüzden E.M.2 yazarı böyle

bir tercihte bulunmuş olabilir.

Tartışma ve Sonuç

İncelenen kesitlerin çevirilerine genel bir değerlendirme yapıldığında E.M.1 yazarının neredeyse çevirinin tamamında bire bir çeviri yaptığı gözlemlenmiştir. Böylece kaynak metinden hareketle erek dile doğrudan yaptığı çeviride kaynak mesajı hedef dile aktarma esnasında iletiyi kaynak metindeki anlamından uzaklaştıracak sapmalar ve anlam kayıpları ortaya çıkmamıştır. Kaynak metindeki mesajı aynı etkiyle hedef metne sözcüğü sözcüğüne çevirerek aktarılamayacağını düşündüğü durumlarda ise kabul edilebilir bir çeviri oluşturmuştur.

Ara dil İngilizceden çeviri yapan E.M.2 yazarı ise çevirisinde kaynak metinde bulunmayan birçok noktalama işaretini erek metinde kullandığı görülmektedir. Kaynak metinden farklı olarak erek metinde kullandığı daha kısa, eksilteli ve devrik cümleler ise kaynak metindeki iletinin taşıdığı mesajı hedef dile aynı etkiyle taşıyamamasına sebep olmuştur. Zaman zaman başvurduğu ekleme ve eksiltme stratejilerinin sıklığı ise kaynak metindeki mesajın kaybolmasına ve farklı manalara taşınmasına yol açmıştır.

Ara dil İngilizceden çeviri yapan E.M.2 yazarı zaman zaman bire bir çevirme stratejisini kullansa da pek çok kez eksiltme ve çıkarım stratejilerine başvurduğu gözlemlenmiştir. Böylece çeşitli sebeplerle çok kez kaynak metinden saparak, kaynak metindeki iletinin hedef dile aktarılamamasına sebep olmuştur. Yaptığı aşırı yorumlama ve çıkarımlarla ise kaynak metindeki mesajı yansıtamamış hedef kültürde anlamsal boyutta eşdeğerlik problemlerini ortaya çıkarmıştır.

Araştırmada özellikle kaynak dil olan Arapçadan yapılan çevirilerde eksiltme, aşırı yorumlama gibi hedef dile taşınan mesajı doğrudan olumsuz etkileyen problemlere neredeyse rastlanmamıştır. Kaynak metne oldukça bağlı kalarak yapılan çeviriler çoğunluktadır. Kaydırma yapmadan gerektiği durumlarda dinamik eşdeğerlik sağlamak adına erek kültürün kaynak mesajı tanımlama biçimleri dikkate alınarak yapılmış hedef odaklı çevirilerin varlığından bahsetmek de mümkündür. Aynı zamanda kaynak dil gramer kuralları gereği hedef dile çeviri esnasında yaşanan bazı problemler, çeviride anlam kaybına yol açmasını ve hedef dilde yaratacağı anlam kargaşasını önlemek adına ikame, yerleştirme veya çıkarım gibi stratejilerden yararlanılarak iletişimsel eşdeğerlik sağlanmıştır.

Ara dil yoluyla yapılan çevirilerde ise sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviriler de mevcut olmasına rağmen anlam yitiminin engellenemediği çevirilerin büyük bir bölümünde kayıpların ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmıştır. Zaman zaman sadece bir kelime değil bir cümlenin tamamının çeviriden eksiltmesi metin içi bağdaşıklığı da olumsuz etkilemiştir. Zorunda kalmadıkça başvurulmaması gereken bir yöntem olan eksiltme ve eklemelere sıkça başvurulması kaynak kültüre ait parçaların hedef kültüre eksiksiz taşınmamasına da sebep olmuştur. Kaynak dilden dahi çeviri yapıldığında bazı kayıplar söz konusu olabiliyorken, ara dile çevrilirken kayıpların meydana geldiği bir metnin tekrar çevrilmesi birçok eşdeğerlik sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmasının sebepleri hakkında şu yorumları yapmak mümkündür:

1. Ara dil ve hedef dil arasında eşdeğerlik söz konusu olabilir. Asıl problem kaynak dilden ara dile çeviri esnasında yaşanmış olabilir. Yani tüm bu eksiltme, ekleme, yorumlama gibi sorun teşkil eden yöntemlere kaynak dilden ara dile çeviri esnasında başvurulmuş olabilir.
2. Çevirmen verilen metni en doğru biçimde çevirmek istese de yayınevi tercihleri çevirmeni yönlendirmiş olabilir.
3. Çevirmen ara dilden çevireceği metnin kaynak dilden yapılan çevirisi olmadığı için veya çevirisi mevcut ise de okumadığı için kaynak metin ara dile çevrildiği esnada ne gibi kayıplar yaşandığını fark etmemiş olabilir.

Araştırma bulgularından hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Ara dil kullanıldığında çeviri kayıplarının arttığı bulgusundan hareketle çeviri sürecinde kayıpların en aza indirgenmesi için mümkün olduğunca kaynak dilden doğrudan çeviri yapılmalıdır.
2. Yayınevleri çevirmen tercihini kaynak dile hâkim çevirmenlerden yana kullanmalı veya en azından ara dile hâkim ve kaynak dili de iki metni karşılaştırıp çeviri kayıplarını tespit edebilecek düzeyde bilen çevirmenlerden yana kullanmalıdır.
3. Ara dilden çeviri yapan çevirmenler çevirecekleri metinlerin varsa kaynak dilden doğrudan çevrilerinden çeviri sürecinde yararlanmalıdır.
4. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu araştırmada incelenen metinlerin ara dillere çevirileri ile hedef dil Türkçeye çevirileri karşılaştırmalı incelenerek ne tür çeviri kayıplarının meydana geldiği tespit edilebilir.
5. Kaynak dil Arapçadan ara dillere çeviri esnasında ne gibi çeviri kayıplarının meydana geldiğini saptamak için kaynak metin ile ara dil çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenerek bu araştırmanın bulgularıyla karşılaştırılabilir.
6. Çeviri kayıplarının daha çok kaynak dilden ara dile çeviri esnasında mı yoksa ara dilden hedef dile çeviri esnasında mı meydana geldiğini saptamak için araştırmaların bulguları karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. Ankara: İmge.
- Berman, R. A. (1984), Syntactic components of the foreign language reading process. In: Alderson, J.C. and Urquhart, A.H., (Eds.), *Reading in a Foreign Language*, (pp. 139-159). Longman, London.
- Göktaş, B. (2011). *1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Eser Çevirileri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürçağlar, Ş. T. (2019). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gürses, S. (2007). İntihal Kültürü. *Varlık*, (1994), 9-16.
- Holmes, J. (1988). *Translated: Papers on literary translation and translation studies Contributor*, Raymond van den Broeck. Amsterdam: Rodopi.
- Lüleci, M. (2016). Edebî metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık: "Sisler Bulvarı", "Tutunamayanlar". *Journal of Turkish Studies*, 11(4), 595-595.
- Mahfuz, N. (1961). *El-Liss ve'l-Kilâb*. Kahire: Dâruş-Şurûk.
- Mahfuz, N. (1961). *Hırsız ve köpekler*. (A. Pardo Çev.). Ankara: Kırmızı Kedi.
- Mahfuz, N. (1961). *Hırsız ve köpekler*. (R. Er Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Türe Pekel, Ü. (2017). *Türkçe çeviri dergilerinde ara dilden çeviriler üzerine betimleyici bir inceleme: 1979-2013*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

36. Hayreddin Vânlî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri¹

Halis DEDE²

APA: Dede, H. (2024). Hayreddin Vânlî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 537-560. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981037>

Öz

Hayreddin Vânlî, Suriye bölgesinin muasır velut âlimlerinden biri olup adı: Ebû Muhammed Hayreddin b. Muhammed Ali Vânlî'dir. Miladi 1933 yılında Lübnan'ın Hirmil şehrinde Kürt asıllı Suriyeli bir ebeveynen dünyaya gelmiştir. Dedesi, Türkiye'nin Van şehrinden olması hasebiyle Van'a nispet edilerek kendisine Vânlî denilmiştir. Selefî bir akideye sahip davetçi, hatip, araştırmaçı, yazar, edebiyatçı ve şair biridir. Vânlî, ilkokul eğitimini Hirmil ve Ba'lebek/Baalbek'te, diğere merhaleleri ise Dımaşk'ta almıştır. 1951'de ortaokul ve 1953'te lise eğitimini tamamlamıştır. 1954'te Harp Okulu'na katılmış ve buradan 1956'da teğmen rütbesiyle diplomasını almıştır. 1955-1963 yılları arasında askeriyede görev yapmıştır. 1963-1966 yılları arasında Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümü ile Hukuk Fakültesini (aynı anda iki fakülteyi birlikte) okumuştur. Çeşitli disiplinlerde 400'den fazla eserinin olduğu söylenmiştir. Onun çalışmaları sadece edebiyat alanıyla sınırlı kalmamış; tefsir, hadis, İslam tarihi, akait ve genel kültür gibi ağırlıklı olarak İslami disiplinleri de kapsamıştır. Dini konular ağırlıkta olmak üzere siyasi, sosyal ve toplumsal alanlarda pek çok şiir yazmıştır. Şiirlerinde açık, sade ve akıcı bir dil kullanmış olup şiir ölçüsüne ve kafiyesine uyarak ifadelerini etkili ve vurgulu hale getirmiştir. Vânlî, 1425/2004 yılında Dımaşk'ta Hakk'ın rahmetine kavuşmuş ve orada defnedilmiştir. Bu çalışmada yazarın hayatı, edebî kişiliği ve Arap edebiyatına katkıları üzerinde durularak muasır bir İslam âliminin çalışmaları okurun ve alandaki araştırmacıların istifadesine sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Arap Belagati, Şiir, Hayreddin Vanlı.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981037>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati ABD / Assist. Prof., Uşak University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric (Uşak, Turkey), **eposta:** halis.dede@usak.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2388-5406>, **ROR ID:** <https://ror.org/05es91v67>, **ISNI:** 0000 0004 0386 4242, **Crossref Funder ID:** 100010723

Hayreddin Vânlî: His Life, Literary Personality And Works³

Abstract

Hayreddin Vânlî is one of the contemporary scholars of the Syrian region and his name is: Ebû Muhammed Hayreddin b. Muhammad Ali Vânlî. Miladi was born in 1933 in Hirmil, Lebanon, to Syrian parents of Kurdish origin. Since his grandfather was from the city of Van in Turkey, he was called Vânlî in reference to Van. He is a preacher, orator, researcher, writer, man of letters, lawyer and poet who has a Salafî belief. Vânlî received his primary education in Hirmil and Ba'lebek/Baalbek, and the other stages in Damascus. He completed his secondary school education in 1951 and high school education in 1953. He attended the Military Academy in Homs in 1954 and received a military science diploma with the rank of lieutenant in 1956. He served in the military between 1955 and 1963. Between 1963 and 1966, he studied at Damascus University, Faculty of Letters, Department of Arabic Language and Faculty of Law. It is said that he has more than 400 works in various disciplines. His works were not only limited to the field of literature; It also included mainly Islamic disciplines such as tafsir, hadith, Islamic history, creeds and general culture. He wrote many poems on political, social and social areas, mainly on religious subjects. He used a clear, simple and fluent language in his poems and made his expressions effective and emphatic by adhering to the meter and rhyme of the poem. Vânlî died in Damascus in 1425/2004 and was buried there. In this study, the works of a contemporary Islamic scholar have been tried to be presented for the benefit of the reader and researchers in the field, by focusing on the life of the author, his literary personality and his contributions to Arabic literature.

Keywords: Arabic Language and Literature, Arabic Rhetoric, Poetry, Hayreddin Vanli.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 17.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981037>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İnsanın gönlüne, duygularına, kalbine ve aklına hitap eden edebiyat ve sanat, pek çok âlimin ve araştırmacının uğraşı alanı olmuştur. Cahiliye döneminden günümüze kadar bu alandaki çabalar ve çalışmalar aralıksız süregelmiştir. Her bir çalışma, döneminin ihtiyaçlarına ve gereksinimlerine cevap vermek ve alana farklı bakış açılarıyla katkıda bulunmak üzere yapılmıştır. Söz konusu çalışmalardan bazıları da son asırda yaşamış olan Suriye bölgesinin velut âlimlerinden Hayreddîn Vânlî'ye aittir ki o, 400'den fazla eserle çeşitli disiplinlerde bu alana katkı sağlamıştır. Onun çalışmaları sadece edebiyat alanıyla sınırlı kalmamış; tefsir, hadis, İslam tarihi, akait ve genel kültür gibi ağırlıklı olarak İslami disiplinleri de kapsamıştır (Ramadân Yûsuf, 2013, s. 17, 2016, s. 3/173). Bu çalışmada daha ziyade yazarın hayatı, edebî kişiliği ve Arap edebiyatına katkıları üzerinde durulacaktır.

Hayreddîn Vânlî Arap edebiyatının her iki alanı olan şiir ve nesir türünde 70 civarında eser kaleme almıştır (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly?locale=ar_AR 17.05.2024). Bunlar sarf, nahiv, belagat, emsal (atasözü ve deyim), nakd (eleştiri), mu'cem (sözlük) ve şiir divanları gibi alanın geneline ait konularda çeşitlilik gösteren eserlerdir. Hem edebiyat hem de diğer alanlarda pek çok şiir kaleme almıştır. Bir örneklik teşkil etmesi açısından söz konusu şiirlerin yazıldığı konular ve alanlardan bazıları şunlardır: İslam dini, Kur'an-ı Kerim, dünya hayatı, vakit, zorluklar, zorluklardan sonra ferahlık anları, mukaddes şehir Kudüs, Hz. Peygamber (s.a.v.), hulefa-i raşidin, Hz. Hamza (r.a.), Ka'b b. Mâlik, İmam Şâfiî ve divanı, Yahudiler, Hristiyanlar, Cennet ve Cehennem ehli, Şam, komşuya iyilik, anne-baba, tevekkül, gayret-çaba, bayramlar, İslam'ın onuru, gerçek sevgi, şehitlik, kar yağışı, yağmur, kadın, cami, yılbaşı kutlaması, muharrem ayı, Arafat vakfesi, hac, Ramazan ayı, kadir gecesi, üç aylar, müminlerin özellikleri, zafere giden yol... (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly?locale=ar_AR 18.05.2024).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılmaktadır ki Hayreddîn Vânlî, dini ve edebî konuların yanı sıra ümmetin değerlerini ve günlük hallerini kapsayan muasır konuları da ele alıp sanatsal bir üslupla işlemiştir. Şiirlerinde sade ve basit bir dil kullanmıştır, ancak bununla beraber kafiye ve vezin ölçüsüne de riayet etmiştir ki bununla ilgili örnek bazı şiirler çalışmanın ileriki aşamalarında sunulmuştur.

1. Hayreddîn Vânlî (1353-1933/1425-2004)

Suriye muasır âlimlerinden olan Hayreddîn Vânlî selefi bir akideye sahip davetçi, hatip, yetiştirici, araştırmacı, yazar, edebiyatçı, hukukçu ve şair biridir. Hayatı ve edebî yönüyle ilgili malumat başlıklandırılarak aşağıda sunulmuştur.

1.1. Adı ve Doğumu

Tam adı: Ebû Muhammed Hayreddîn b. Muhammed Ali Vânlî'dir. Miladi 1933 yılında Lübnan'ın el-Kâ' (القاع) bölgesinin kuzeyinde bulunan Hirmil⁴ (الهرميل) şehrinde Kürt asıllı Suriyeli bir ebeveyninden dünyaya gelmiştir. Abdulkâdir 'Ayyâş *Mu'cemu'l-mu'ellifne's-Sûriyyîn* adlı kitabında Vânlî'nin Şam'da doğduğunu ifade etmiştir ('Ayyâş, 1985, s. 531). Süleymân Selîm el-Bevvâb *Mevsû'atu a'lâmi Sûriye fi'l-karni'l-ışrîn* (4/403)'de, Muhammed Ali es-Suveyrîkî *Mu'cemu e'lâmi'l-Kurd* (s. 265)'de ve

⁴ Hirmil, Lübnan'ın Baalebek-Hirmil (Bazı kaynaklarda Ba'lebek şeklinde geçmektedir. Bk. el-Hamevî, 1995, s. 1/453) iline bağlı Hirmil ilçesinin merkezi olan şehirdir. Yüzölçümü 136.4 km² olan şehrin nüfusu 22,250 olup çoğunlukla Şiiler yaşamaktadır. Hirmeil'de antik bir piramit olan Kamuh el Hirmil yer almakta olup popüler bir turistik noktadır. Şehir aynı zamanda Lübnan Kızılhaçı'nın İlk Yardım Merkezi'ne ev sahipliği yapmaktadır (el-Kalkaşendî, t.y., s. 4/83) (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hirmil> 30.04.2024).

Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf *Tetimmetu'l-A'lâm* (3/173) ve *Tekmiletu Mu'cemu'l-muellifin* (2/290)'de 'Ayyâş'ın bu görüşüne uyararak doğum yerini Şam/Dımaşk olarak belirtmişlerdir (el-Bevvâb, 1999, s. 4/403; es-Suveyrikî, 2006, s. 265; Ramadân Yûsuf, 2016, s. 3/173). Ancak Ahmed el-Alâvine, Vânlî'nin 1997 tarihli kendi el yazma eseriyle karşılaştığını (Vânlî'nin kendisine gönderdiği bir mektupta) ve bizzat kendisinin yani Vânlî'nin yazdığı biyografisinde tevellüdünün Hirmil olduğunu belirterek *Mu'cemu'l-mu'ellifne's-Sûriyyin*'deki bilginin hatalı olduğunu söylemiştir. (el-Alâvine, 1998, s. 3/63-64). Bundan dolayı el-Alâvine'nin vermiş olduğu bilginin daha sahil olarak görülmesi ve alınması tarafımızca uygun görülmektedir. Çünkü bizzat ilk ağızdan verilen bir bilgidir ve mantıken de bunun doğru olma olasılığı daha güçlüdür.

Anne ve babası Suriye Kürtlerindedir. Ebeveyninin dedesi Vanlıdır. Yerinden edilerek göç ettirilen dedesi, Türkiye'nin Van şehrinde olması hasebiyle Van'a nispet edilerek kendisine Vânlî denilmiştir (el-Alâvine, 1998, s. 3/63). Dedesinin Vanlı olduğunu ve çocukluğunun da Lübnan'da geçtiğini *Dîvânu'l-Hakkî'l-mubîn* adlı kitabında şu dizelerle dile getirmiştir:

لِلْحَقِّ وَالذِّينِ الْقَوِيمِ هَدَانِي	1	أَنَا مُسْلِمٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
صَارَ الْبَيَانُ الْبِعَرَبِيِّ بَيَانِي	2	لِغَةِ الْكُتُبِ دَرَسْتُهَا مِنْ أَجْلِهِ
وَالْمُسْلِمُونَ - وَإِنْ نَأُوًا - إِخْوَانِي	3	الْأَرْضُ كُلُّ الْأَرْضِ أَضْحَتْ مَوْقِي
حَقَّقْتُ عَلَيْهِ حُكْمَةَ السُّلْطَانِ	4	مِنْ أَرْضِ (وَأَنْ) جَاءَ جَدِّي لِأَجْنًا
وَدَرَجْتُ فِي أَحْلَى رُبِّي (لِبْنَانِ)	5	وَعَلَى دُرَى (صَنِينَ) عَشْتُ فَوَلْتِي

1. Ben Müslümanım ve hakka ve dost doğru dine beni hidayet eden Allah (cc)'a hamdolsun.

2. Onun için kitabın dilini öğrendim de Ya'rubî beyan (açık, net olan konuşma/açıklama-fasih Arapça), beyanım/konuşmam oldu.

3. Yeryüzünün tümü benim vatanım ve Müslümanlar da -her ne kadar uzakta da olsalar- benim kardeşlerim oldu.

4. Dedem, Sultan'ın hükümetinin kendisine karşı hiddetlenip sürdüğü Van diyarından mülteci olarak geldi.

5. Çocukluğumu, Sanîn⁵ dağının zirvelerinde yaşadım ve Lübnan tepelerinin en güzelinde/tatısında geçirdim (eş-Şeybânî, 1987, s. 108).

Bu dizelerden de anlaşıldığı üzere Hayreddin Vânlî'nin ataları aslen Vanlı olup büyük dedesinin Lübnan'a göç etmesiyle orada doğmuş ve çocukluğunu Lübnan'da geçirmiştir. Daha sonra da Suriye taşıyıp orada eğitim almış ve orada yaşamıştır.

⁵ Batı Lübnan dağlarından biridir.

1.2. Eğitimi

Vânlî eğitimini Hirmil, Ba'lebek/Baalbek ve Dımaşk'ta almıştır. Temel bilgileri ailesinin yanında edindikten sonra İlkokul eğitimini Hirmil ve Baalbek'te almıştır. Sonra Dımaşk'a taşınarak orada 1951 yılında "et-Techîzu'l-Ûlâ" okulunda (Cevdet el-Hâşimî Lisesi) ortaokul eğitiminin birinci/hazırlık aşamasını tamamlamıştır. Daha sonra uzaktan eğitimde (açık öğretim) lise eğitimine devam ederek 1953 yılında mezun olmuştur. Şam'da çeşitli liselerde Arap Dili öğretmeni olarak görev yapmıştır ('Ayyâş, 1985, s. 531). Ardından Suriye ordusunda gönüllü olarak görev yaparak 1954'te Humus'taki Harp Okulu'na katılmış ve buradan 1956'da teğmen rütbesiyle askeri bilimler diploması almıştır. Ba's Partisi Suriye'de iktidara geldiğinde 1963 yılında pek çok sünnî subayla birlikte yaklaşık sekiz yıllık (1955-1963) askeri görevinden sonra yüzbaşı rütbesiyle ordudan terhis edilmiştir (el-Alâvine, 1998, s. 3/63; es-Suveyrikî, 2008, s. 2/153-154).

Ordudaki görevinden ayrıldıktan sonra Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümüne kayıt yapmış, aynı zamanda çift ana dal olarak Hukuk Fakültesi'ni de okuyarak 1966 yılında her iki fakülteden mezun olarak lisans eğitimini tamamlamıştır. Sonra Şam'daki bazı özel liselerde Arap dili ve İslami eğitim öğretmeni olarak çalışmış, bazı camilerde ve oradaki 'Îd mescidinde hatiplik yapmıştır. Daha sonra 1970 yılında öğretmenlik görevinden istifa edip doğuya özgü eserler/eşyalar satan bir dükkân açmış ve burada kendini kitap telif etmeye ve şiir yazmaya adanmıştır (el-Alâvine, 1998, s. 3/63).

Hadis ilmi alanında Şeyh Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî'nin yanında mezun olmuş, ondan ve onun yönteminden etkilenmiş ve hakkında birçok şiir yazarak onu hicri on beşinci yüzyılın müceddidi olarak saymıştır/görmüştür. Ayrıca kendisini vaaz vermeye, kitap telif etmeye ve şiir yazmaya teşvik eden Şeyh Mahmûd Mehdî el-İstânbûlî'den de etkilenmiştir (https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D9%8A%D8%B1_%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%86_%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%84%D9%8A 30.04.2024).

1.3. Yaşamı, Fikri ve Edebî Yönü

Hayreddin Vânlî, eserlerinden ve şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Allah (cc)'ın emir ve yasaklarına riayet eden, inancı sağlam ve Müslümanlığın izzet ve onuruna yakışır bir duruş sergileyen biridir. Söz konusu özellikleri içeren şiirlerinden biri şöyledir:

6	لَا مَا زَنَيْتُ وَلَا شَرِبْتُ مُدَامَةً	إِنَّ الشَّرَّاءَ حِبَانُ الشَّيْطَانِ
7	بَلْ لَمْ أَقَامِرْ أَوْ أَرَايَصُ أَوْ أَهَمَّ	بِالْجَاهِ وَالْأَمْوَالِ وَالسُّلْطَانِ
8	أَنَا مُسْلِمٌ أَهْوَى الْحَيَاةَ عَزِيزَةً	مَا الدُّلُّ وَالْإِيمَانُ يَجْتَمَعَانِ
9	أَهْوَى الْحَيَاةَ كَرِيمَةً وَالْحَقَّ	مِمَّا تَكَلَّفَهُ بَنُو الْإِنْسَانِ
10	إِنَّ الْبِسْلَامَةَ فِي الْحَيَاةِ جَمِيلَةٌ	وَكَذَاكَ فِي التَّشْرِيعِ وَالتَّيْبَانِ
11	خُيِّلْتُ أَنْوَاعَ الْمَصَانِبِ لَمْ أَهْنُ	وَتَرَفَّقْتُ نَفْسِي عَنِ الْأَحْزَانِ
12	أَسْتَقْبِلُ الْبُلُوَى بِجَائِشٍ رَابِطٍ	لَا يَدْفَعُ الْأَتْرَاحَ كَالْإِيمَانِ

13 ضجّت بصدري رنةٌ غلويّةٌ لما فهمتُ مقاصدَ القرآن

14 ففهلّتُ من ينبوعه حتّى ازتوى عقلي وضاء بنوره وجداني

6. Ben ne zina ettim, ne de şarap içtim. Kuşkusuz şarap Şeytan'ın tuzak ipleridir.

7. Ben aynı şekilde ne kumar oynadım, ne de dans ettim veya makam, mal-mülk ve saltanata önem verdim.

8. Ben Müslümanım, hayatı izzetli olarak severim/isterim ki zillet ve iman her ikisi bir arada toplanmaz.

9. Ben insanoğlunun yüklendiği (sorumluluklar açısından) hayatı değerli ve hür olarak severim/isterim.

10. Kuşkusuz hayatta sadelik güzeldir ve aynı şekilde yasama ve açıklamalarda da (güzelidir).

11. Çeşitli musibetleri yükledim de alçalmadım ve (tüm bunlara rağmen) nefsim hüznlerden sıyrılıp yükseldi.

12. Belaları, iman gibi savuşturmayıp reddetmeden onları metanetle karşılamaktayım.

13. Kur'an'ın gayeleri olarak anlamış olduklarımdan göğsümde ulvi bir yankı/seda kopmaktadır.

14. Böylece aklımın susuzluğu gidene kadar pınarımdan kandım ve vicdanım onun nuruyla parladı (eş-Şeybânî, 1987, ss. 108-109).

Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki Hayreddin Vânlî, Kur'an'dan ve onun makasından dersini alarak Müslümanca bir yaşamı benimsemiş ve İslam'ın vakarını muhafaza ederek bu uğurda bir hayat sürmüştür. Onun kişiliği ve fikir dünyası hakkında bir örneklik teşkil etmesi açısından yukarıdaki şiirin son dizeleri verilebilir ki bunlar şöyledir:

17 لم أعرف التّقليدَ في فقهه ولا جالَ التّعصبِ في دمي وجناني

18 أقوالُ ربّي ثمّ قول (محمّد)

19 ونفضتُ من موتِ التّصوفِ همتي وحفظتُ من علمِ الكلامِ لساني

20 ودعوتُ منذُ نُعمتِي و□فولتِي لله للتّوحيدِ للفرقان

21 سخطُ العبادِ أو الرّضى منهم على حدّ سواءٍ في رضى الرّحمن

22 أهوى الصّراحةَ في الحياة نقيّةً من دون ما لفٍ ولا دوزان

23 لا أنتهي عن قولِ الحقِّ ولو ضاعتُ مغانمُ دونها ومغان

في الموتِ غيرَ شهادةٍ وِجنانِ	لا أرتضي عيشَ الجبانِ ولا أرى	24
وأضيقُ بالنعماءِ في الإذعانِ	أرضى بعيشِ ضيقٍ في عزّةٍ	25
والعدلُ شرعيّ والوفاءُ إيماني	الصدقُ عندي ذمّةٌ وفريضةٌ	26
وحفظتُ نفسي من دُمي الشيطانِ	باعدتُ روعي عن هوانٍ أو هوى	27
لكنتي راضٍ بهذا الشأنِ	أنا عندهم مُتَعَصِّبٌ مُتَزِمٌ	28
إنَّ (اليتيمَةَ) ذرّةُ الأزمانِ	ما ضرّني أن كنتُ فيهم مفردًا	29

17. Ben, Fıkıh ilminde taklidi bilmedim ve benim kanımda ve ruhumda taassup da dolaşmadı.

18. Önce Rabbimin sözleri ve sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sözü, ikinci bir şeriat olmaksızın benim şeriatım ve dinim (oldu).

19. Tasavvufun ölümünden gayretimi silkeledim ve dilimi Kelam ilminden muhafaza ettim.

20. Çocukluğum ve küçüklüğümde beri Allah (cc)'a, tevhide ve Kur'an'a davette bulundum.

21. Kulların hoşnutsuzluğu veya hoşnut olmaları, Rahmanın rızasında (benim için) eşit seviyede oldu.

22. Paklık/saflık yönünden hayatı eğip bükmeksizin açık yüreklilikle/samimi olarak sevdim.

23. Ganimetler ve manalar (faydalar) onsuz kaybolup elden gitse bile hak sözden bükülmedim (ödün vermedim).

24. Korkakların yaşamından hoşnut olmadım ve ölümde de şehadet ve cennetlerden başkasını görmedim.

25. Şerefli olan dar bir yaşama rıza gösterdim ve nimetlere/bolluğa boyun eğip dalmaktan tedirginlik duydum.

26. Doğruluk, benim için sorumluluk ve farizadır, adalet şeriatım ve vefa da imanumdur.

27. Ruhumu rezillikten/aşağılanmadan ya da heva-hevesten uzaklaştırdım ve kendimi şeytanın kuklalarından korudum.

28. Onlara göre ben bir mutaassıp/fanatik ve bağınazım, ama ben bu konudan memnunum.

29. Aralarında yalnız olmam/kalmam bana zarar vermez, zira yetim kalmak zamanın incisidir (eş-Şeybânî, 1987, ss. 109-110).

Bu dizelerden de anlaşıldığı üzere Hayreddin Vânlî, körü körüne taklitten kaçınmış ve faydasız kelami tartışmalardan çekinmiştir. O, çocukluğundan itibaren dinine samimiyetle bağlı, rabbinin rızasını önceleyen, muamelesinde açık sözlü ve net olan, aleyhinde bile olsa hak sözü söylemekten geri

durmayan, onurlu bir yaşamı onursuzca bir bolluğa tercih eden, cesur, sadakatli, adil, vefalı ve toplumdaki tecrit edilme pahasına şeytana oyuncak olanlara boyun eğmeyen biri olmuştur.

Hayreddin Vânlî'nin edebi yönüne bakıldığında yukarıdaki dizelerden ve diğer şiirlerinden açıkça görülmektedir ki o, şiirlerinde açık, sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Şiir ölçüsüne ve kafiyesine uyarak ifadelerini etkili ve vurgulu hale getirmiştir. Dini konular ağırlıkta olmak üzere sosyal ve toplumsal alanlarda pek çok şiir kaleme almıştır. Kadının toplumdaki yeri ve çalışması, Kudüs, İslam ümmetinin başına bela olan Yahudiler ve Filistin meselesi gibi güncel konularda cesurca fikirlerini şiirsel bir anlatımla ifade etmiştir. Onun İsrail terör örgütü ve mescidi aksa üzerine yazdığı şiirlerinden biri şöyledir:

صارت لِمِيعَادِ أَهْلِ الْكَيْدِ وَالْمَكْرِ	1 أرضُ المَعَادِ وحِشْرُ النَّاسِ والنَّشْرُ
كَتَانِبُ الْبَغْيِ وَالْإِرْهَاءِ وَالْغَدْرِ	2 وَالْقُدْسُ مَسْجِدُنَا الْأَقْصَى تُحَاصِرُهُ
وَدَوْلَةُ الشَّرِّ تَمْخُو الْخَيْرَ بِالشَّرِّ	3 تَرِيدُ تَحْوِيلَهُ مِنْكِي لِدَوْلَتِهِمْ
بِرَائِثُ الْكُفْرِ بِالتَّمْزِيقِ وَالْبُتْرِ	4 الْمَسْجِدُ الْجَامِعُ الْأَقْصَى تُهَيِّدُهُ
يَقْضُونَ أَيَّامَهُمْ بِالطَّبْلِ وَالزَّمْرِ	5 وَخَوْلُهُ الْعُرُوقِ فِي لَهْوٍ وَفِي رِقْرِ
عَلَى الْقُصُورِ قُصُورِ الْفَحْشِ وَالْخَمْرِ	6 وَقَادَةُ الْعُرُوقِ فِي تَبْدِيرِ مَا جَمَعُوا
تُهَيِّئُ الْخَاسِرَ الْمَدْحُورَ بِالْخُسْرِ	7 وَفِي الْحُرُوقِ انْدِحَارًا ثُمَّ جَعَجَعَةً
لَا فِي الْخَنَادِقِ وَالتُّكْنَاتِ وَالتَّغْرِ	8 الْجَنْدُ فِي خِدْمَةِ الْحُكَّامِ تُحْرَسُهُمْ
لَا فِي الْمَسَاجِدِ لِلتَّسْبِيحِ وَالتَّذْكَرِ	9 شِبَابًا يَعْرِقُ فِي الْخَانَاتِ مَجْمَعُهُمْ
وَهَلْ سَبِيلُ الْمَعَاصِي مَسْلَكَ الشُّكْرِ؟	10 فَكَيْفَ يَنْصِرُهُمْ رَبِّي وَيَكْلُوهُمْ

1. Ahiret yurdu, insanların haşır (toplanma) ve neşri (diriltme), hile ve aldatma ehlinin (bir araya gelme) zamanı oldu.

2. Kudüs'ü –Mescid-i Aksa'mızı- zülüm, terör ve ihanet birlikleri kuşatıp ablukaya almıştır.

3. Orayı, devletleri için ağlama yerine çevirmek istiyorlar ki şer devleti, hayrı/iyiliği şer ile kazıyıp yok etmektedir.

4. Mescid-i Aksa'yı –camiyi- küfrün pençeleri, parçalamak ve koparmakla oraya tehdit etmektedir.

5. Etrafındaki Araplar oyun ve eğlence halinde günlerini, davul-zurna ile geçirmektedir.

6. Arap liderleri, rezillik ve içki saraylarında topladıkları (malları) savurmakla meşguldürler.

7. Savaşlarda yenilgi ve sonrasında mağlup olup yenileni ziyarla tebrik eden bir yaygara mevcuttur.

8. Ordu; hendek, kışla ve sınır boylarında değil, liderlerin hizmetinde olup onları korumaktadır.

9. Ya 'rub'un gençlerinin (meclisleri) tespih ve zikir için camiler değil, toplanma yerleri meyhaneler olmuştur.

10. Rabbim onlara nasıl zafer nasip etsin ve onları korusun, günahların yolu, şükür yöntemi olabilir mi? (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly/?locale=ar_AR 26.05.2024).

Hayreddin Vânlî'nin edebiyatçı ve şairliği hakkında bir fikir sunması açısından onun yazdığı şu dizeler örnek verilebilir:

الشعرُ شعري والبيانُ بياني	1 أنا في القوافي والبلاغة مفلقُ
وبلاغتي من مُحكم القرآن	2 في الفخر بالإسلام صغنتُ قصائدي

1. Ben kafiye ve belagatte yetenekli/usta biriyim, şiir benim şiirim ve beyan (açıklama) benim beyanımdır.

2. Kasidelerimi İslam'la iftihar etmede dizdim ve benim belagatim, Kur'an'ın muhkeminden (sapasağlam metnindedir) (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly/?locale=ar_AR 26.05.2024).

Suveydâ el-Fuâd, Hayreddin Vânlî'nin büyük bir edebiyatçı ve şair olduğunu ifade etmiş ve onun hakkında bir şiir kaleme almıştır ki bu şiirin girişi şöyledir:

1 الشعرُ يرقص في أبياته □ ربا
2 وينثرُ الذرَّ - فوق الأرض - والذهباً
3 أمسى يُغزِّد كالأ□ يار صادحة
4 ويغمر الأفقُ من تغريده أرباً
5 يُعطر الحق بالذكرى ليظهره
6 وفي إبانته يستعد□ النُصباً
7 يواجه الناسَ بالإسلام في جلدٍ
8 ويهتك الغبشَ المضروب□ والخُجبا

1. Şiir onun mısralarında sevinçle dans etmektedir.

2. İncileri ve altınları yeryüzüne saçmaktadır.

3. *Kuşlar gibi cıvıl cıvıl ötmeye başlamakta,*

4. *Ve ufuk onun ötüşüyle parçalara ayrılmaktadır.*

5. *O, hakikati ortaya çıkarmak için onu öğüt/ibret kokusuyla kokulandırır,*

6. *Ve onun açıklamasında kötülüğe/sahtekârlığa eziyet vardır.*

7. *İnsanları, sabır/metanet içerisinde İslam'la karşılaştırmaktadır,*

8. *(İnsanların üzerine) vurulan karanlıkları ve engelleri yok parçalayıp yok etmektedir* (https://adab.com/post/view_post/81167 26.05.2024).

Şair, Hayreddin Vânlî'nin, ifadeleri ve kelimeleri kullanırken adeta sihirli bir değnekle onları birer oyuncak/kukla gibi oynatan usta bir şair olduğunu, onun ağzından çıkan kelimelerin sevinçlerinden adeta raks ettiklerini ve bu maharetiyle düşmanları kahrettiğini ifade etmiştir ki bunlar onun dizelerinde net bir şekilde görülmektedir.

1.4. Eserleri

Hayreddin Vânlî genç yaşta dini sohbetler vermeye ve eser yazmaya başlayarak ilim alanında parlamaya başlamış ve on yedi yaşına geldiğinde 20'den fazla şiir koleksiyonu da dâhil olmak üzere 400 eserinin olduğu söylenmiştir (Ramadân Yûsuf, 2013, s. 17, 2016, s. 3/173). Telif ettiği kitaplardan sadece 20'ye yakını yayımlandığı söylenmiştir. Burada söz konusu eserler “basılmış olanlar” ve “basılmamış olanlar” şeklinde bir tasnifle ele alınması düşünüldü, ancak daha sistematik ve açık olacağı mülahazasıyla eserler, yazıldıkları ilim dallarında başlıklar halinde düzenlenip sunulmuştur. Basılmış olanlar da bir bütün halinde en sona eklenmiştir. Bahsi geçen eserler şunlardır:

1.4.1. Kur'an İlimleri Alanında Olanlar

1. *'Ulûmu'l-Kur'an'î ve funûnuh* (علوم القرآن وفنونه). Bu kitap mahtûta olup beş cilttir.
2. *Tefsîru'l-Kur'an'î bi'l-Kur'an'î ve'l-Hadîs* (تفسير القرآن بالقرآن والحديث). Bu kitap mahtûta olup dört cilttir.
3. *el-Hucecu'l-Kur'âniyye* (الحجج القرآنية). Bu kitap 200 sayfadır.
4. *Allahu Teâlâ fi'l-Kur'an* (الله تعالى في القرآن). Bu kitap 200 sayfadır.
5. *Sıfatu'l-Kur'an fi'l-Kur'an ve's-Sunne* (صفة القرآن في القرآن والسنة). Bu kitap 200 sayfadır.
6. *Hayâtu Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem fi'l-Kur'an* (حياة محمد صلى الله عليه وسلم في القرآن). Bu kitap 200 sayfadır.
7. *en-Nidâ fi'l-Kur'an'î'l-Kerîm* (النداء في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
8. *el-İstifhâmu ve'l-kasemu ve't-ta'accub fi'l-Kur'an* (الاستفهام والقسم والتعجب في القرآن). Bu kitap 100 sayfadır.

9. *et-Tabsire fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (التبصرة في القرآن الكريم). Bu kitap 50 sayfadır.
10. *el-Hivâr fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الحوار في القرآن الكريم). Bu kitap 50 sayfadır.
11. *Levhâtun Kur'âniyye* (لوحات قرآنية). Bu kitap 50 sayfadır.
12. *Ulu'l-elbâb fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (أولو الالباب في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
13. *eş-Şirku ve'l-muşrikûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الشرك والمشركون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
14. *es-Sıdku ve's-sâdikûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الصدق والصادقون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
15. *ez-Zikru ve'z-zâkirûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الذكر والذاكرون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
16. *es-Sabru ve's-sâbirûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الصبر والصابرون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
17. *Hakâiku Kur'âniyyetun ve muslimât* (حقائق قرآنية ومسلمات). Bu kitap 100 sayfadır.
18. *Hitâbu'r-Rasûl fi'l-Kur'an* (خطاب الرسول في القرآن). Bu kitap 100 sayfadır.
19. *el-İlm fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (العلم في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
20. *el-Kizbu ve'l-kâzibûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الكذب والكاذبون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
21. *ez-Zulmu ve'z-zâlimûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الظلم والظالمون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
22. *ed-Dâllûne ve'l-mudillûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الضالون والمضلون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
23. *el-Mu'minûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (المؤمنون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
24. *el-İhsânu ve'l-muhsinûn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (الإحسان والمحسنون في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
25. *Sıfâtul-fâsikîn fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (صفات الفاسقين في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
26. *el-Mer'e fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (المرأة في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
27. *İbâdu'r-Rahmân fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (عباد الرحمن في القرآن الكريم). Bu kitap 100 sayfadır.
28. *Sıfatu'l-nâr fi'l-Kur'an'î ve's-Sunne* (صفة النار في القرآن والسنة). Bu kitap 400 sayfadır.
29. *Ehlu'l-kitâb fi's-sunneti ve'l-kitâb* (أهل الكتاب في السنة والكتاب). Bu kitap 250 sayfadır.
30. *el-Munâfikûn fi'l-Kur'an'î ve's-Sunne* (المنافقون في القرآن والسنة). Bu kitap 200 sayfadır.
31. *el-Evâmîru ve'n-nevâhî fi'l-Kur'an ve's-Sunne* (الأوامر والنواهي في القرآن والسنة). Bu kitap 2 cilttir.
32. *Ahlâku'l-Enbiyâ fi'l-Kur'an'îl-Kerîm* (أخلاق الأنبياء في القرآن الكريم) (Vânlî, t.y., ss. 438-439; خير الدين - وائل | فيسبوك Facebook 29.04.2024).

1.4.2. Hadis İlimleri Alanında Olanlar

1. *Mu‘cemu’l-ehâdîsi’s-sahîha* (معجم الأحاديث الصحيحة). Bu kitap 4 cilttir.
2. *Mu‘cemu’l-ehâdîsi’l-hasene* (معجم الأحاديث الحسنة). Bu kitap 2 cilttir.
3. *Mu‘cemu’l-ehâdîsi’l-meşhûreti’s-sahîha* (معجم الأحاديث المشتهرة الصحيحة).
4. *Mu‘cemu’l-ehâdîsi’l-muştehereti’d-da ‘îfe* (معجم الأحاديث المشتهرة الضعيفة).
5. *es-Sahîh min mecme ‘îz-zevâid* (الصحيح من مجمع الزوائد). Bu kitap 2 cilttir.
6. *Tahkîku temyîzi’t-tayyib mine’l-habîs mine’l-hadîs li’ş-Şeybânî* (تحقيق تمييز الطيب من الخبيث من الحديث (للشيباني)).
7. *el-Ehâdîsu’d-da ‘îfe fi mezhebi Ebî Hanîfe* (الأحاديث الضعيفة في مذهب أبي حنيفة).
8. *el-Ehâdîsu’d-da ‘îfe fi mezhebi’ş-Şâfi ‘î* (الأحاديث الضعيفة في مذهب الشافعي).
9. *el-Ehâdîsu’d-da ‘îfe fi mezhebi’l-Mâlikî* (الأحاديث الضعيفة في مذهب المالكي).
10. *el-Ehâdîsu’d-da ‘îfe fi mezhebi’l-Hanâbile* (الأحاديث الضعيفة في مذهب الحنابلة).
11. *el-Âsâru’s-sahîha* (الآثار الصحيحة).
12. *el-Ehâdîsu’l-mutevâtira* (الأحاديث المتواترة). Bu kitap 100 sayfadır.
13. *el-Kizbu ‘ala’l-Lâhi Teâlâ* (الكذب □ على الله تعالى). Bu kitap 200 sayfadır.
14. *el-Kizbu ‘ala’r-Rasûl sallallâhualeyhivesellem* (الكذب □ على الرسول صلى الله عليه وسلم). Bu kitap 200 sayfadır.
15. *el-Ekmelu min hedi’n-Nebiyi’l-mürsel* (الأكمل من هدي النبي المرسل). Bu kitap hadis alanında yazılmıştır. Baskılarına göre sayfa sayısı 400 ile 600 arasında değişmekte olup tevhid, ibadet vb. konularda irşadı teşvik etmekte ve pek çok hususu içinde barındırmaktadır. Yazar, çalışmasını Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in sahih, söz ve davranışından müteşekkil olan sünnetine adanmıştır. Kitabın girişinde söz konusu bu çalışmasına Ramazan ayının başında/ilk gününde başladığını ve Cenab-ı Allah (cc)’tan kendisini muvaffak kılması temennisinde bulunduğunu yazmıştır. Beyrut, İbn Hazm Yayınevi tarafından 1. Baskısı 2000, 2. Baskısı ise 2003 yılında yapılmıştır. Kitabı İn‘âm el-Kaddûmî gözden geçirmiştir. Ahmed el-Alâvine bu kitabı yanlışlıkla olmalı ki mahtûtâlar arasında saymıştır (el-Alâvine, 1998, s. 3/63).
16. *Rivâyetu’l-hadîs* (رواة الحديث). Bu kitap mahtûta olup beş cilttir.
17. *Eimmetu’l-hadîs* (أئمة الحديث).
18. *Silsiletu’l-huffâzi’s-sikât* (سلسلة الحفاظ الثقات). Bu kitap 500 sayfadır.

19. *Ricâlu's-şeyhayni'l-mucrehûn* (رجال الشيخين المجرحون). Bu kitap 200 sayfadır (خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 30.04.2024).
20. *es-Sahîh mine'l-isrâ ve'l-mi'râc* (الصحيح من الإسراء والمعراج). (Vânlî, t.y., ss. 439-440).

1.4.3. Siyer-i Nebî Alanında Olanlar

1. *el-Hasâisu'l-Muhammediyye* (الخصائص المحمدية). Bu kitap 200 sayfadır.
2. *Keyfe kâne'l-Mustafâ sallallâhualeyhivesellem* (كيف كان المصطفى صلى الله عليه وعلى آله وسلم). Bu kitap 200 sayfadır.
3. *Muhammed'un sallallâhualeyhivesellem 'inde'l-mufekkirîn* (محمد صلى الله عليه وسلم عند المفكرين). Bu kitap 200 sayfadır.
4. *Fî vesâye'r-Resûl'i sallallâhualeyhivesellem ve tevcîhâtih* (في وصايا الرسول صلى الله عليه وسلم وتوجيهاته). Bu kitap 200 sayfadır (خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 30.04.2024). Kitabın baskıları *Vesâye'r-Resûl'i sallallâhualeyhivesellem ve tevcîhâtuh* adıyla olmuştur. Beyrut'da Dâru İbn Hazm tarafından ilk baskısı 2003 yılında 285 sayfa olarak yapılmıştır. 2007-2008 yıllarında yine Dâru İbn Hazm tarafından 301 sayfa olarak basılmıştır. Yazar bu kitabında tavsiye ve yönlendirmeler konusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den gelen sahih rivayetleri derlemiştir. İlk olarak vasiyet kelimesinin tanımıyla başlamış, sonra onun Kur'an ve hadislerdeki kullanımını ele alarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in genel ve özel olarak hitap ettiği Müslüman kitleyi takdim etmiştir. Kitap hadis alanında yazılmış bir kitap olarak da gösterilmiştir (<https://www.noor-book.com/book/review/325779>; <http://salemlib.dyndns-web.com:8000/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=52245> 19.05.2024).
5. *Mu'cizâtu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* (معجزات المصطفى صلى الله عليه وسلم). Kitabın ilk baskısı 1978, ikincisi ise 1992 yılında yapılmıştır ve müellif aynı tarihte hocası el-Elbânî'ye bir nüshasını hediye etmiştir (Azzûn, 2007, s. 2/379). Bazı kaynaklarda kitabın ismi *es-Sahîh min mu'cizâtu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* şeklinde geçmiştir ki bu Kuveyt'te Dâru İbnu'l-Esîr-Dâru İbn Hazm tarafında 2000 yılında basılmıştır. Bu baskının sayfa sayısı 151'dir (<https://www.alalbany.org/library/book/11803> 15.05.2024). Kitabın bunların dışında farklı yayınevleri tarafından çeşitli zamanlarda başka baskıları da mevcuttur.
6. *Mevlidu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* (مولد المصطفى صلى الله عليه وسلم). Kitap, Sahabe-i Kiramın büyüklerinden yapılan rivayetler ışığında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatından bazı kesitler sunmaktadır. Kitabın muhtemelen ilk baskısı 1954 yılında yapıldığı söylenmiştir. 1990 yılında Amman'da Dâru Ammâr yayınevi tarafından yapılmış olup 76 sayfadır (Vânlî, t.y., s. 440; <https://almoqtabas.com/ar/publications/view/26800509189556118> 17.05.2024).

1.4.4. Tarih İlimleri ve Terâcim Alanında Olanlar

1. *Eimme* (أئمة).
2. *Ricâlu'n muslimûn* (رجال مسلمون).
3. *Nisâ'un muslimât* (نساء مسلمات). Bu kitap 200 sayfadır.

4. *Ricâ'lun 'Âsertuhum* (رجال عاصرتهم). Bu kitap 200 sayfadır.
5. *Eimmetu'l-hudâ* (أئمة الهدى).
6. *Eimmetu'd-dalâl* (أئمة الضلال). Bu kitap 200 sayfadır.
7. *ez-Zevcetu's-sâliha* (الزوجة الصالحة). Bu kitabı, kanser hastalığından vefat eden karısının hayatı hakkında yazmıştır (el-Alâvine, 2006, s. 3/63).
8. *Hayâtu Hayreddîn Vânlî min şî 'rih* (حياة خير الدين وانلي من شعره). (Vânlî, t.y., s. 440; | خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 30.04.2024).

1.4.5. Akait İlimleri Alanında Olanlar

1. *el-'Akâdetu'l-İslâmiyyetu's-Selefiyye mine'l-Kur'an'î ve's-sunneti'n-nebeviyye* (العقيدة الإسلامية السلفية من القرآن والسنة النبوية). Bu kitap mahtûta olup 3 cilttir.
2. *Ehâdisu fi'l-'akâ'id* (أحاديث في العقائد) bu kitap 2 cilttir.
3. *er-Resûlu la ye'lemu'l-ğayb* (الرسول لا يعلم الغيب). Bu kitap 200 sayfadır.
4. *el-'Akâidu'l-mâ'ile mine'l-ehâdisi'l-bâtîle* (العقائد المائلة من الأحاديث الباطلة).
5. *el-Ğayb fi'l-Kur'an'î ve's-Sunne* (الغيب في القرآن والسنة). Bu kitap 300 sayfadır.
6. *'Akâdetu ehli's-sunneti ve'l-cemâ'e* (عقيدة أهل السنة والجماعة). Bu kitap 300 sayfadır.
7. *Mevkifu'l-muslimîne hayyâle's-şeytânî'l-la 'în* (موقف المسلمين حيال الشيطان اللعين). Bu kitap 200 sayfadır.
8. *el-Keremât* (الكرامات). Bu kitap 200 sayfadır.
9. *Menâmâtu'r-Rasûli sallallâhualeyhivesellem ve eshâbih* (منامات الرسول صلى الله عليه وسلم وأصحابه). Bu kitap 200 sayfadır.
10. *el-Melâ'ike* (الملائكة). Bu kitap 200 sayfadır (Vânlî, t.y., ss. 440-441; | خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 01.05.2024).

1.4.6. Dil ve Edebiyat Alanında Olanlar

1. *'Uyûnu'l-emsâl ve men duribe bihimu'l-mesel* (عيون الأمثال ومن ضرر بهم المثل). Bu kitap 100 sayfadır.
2. *Lugaviyyât* (لغويات). Bu kitap 200 sayfadır.
3. *Te'âbîr* (تعابير). Bu kitap 200 sayfadır.
4. *Hikemun ve emsâl* (حكيم وأمثال). Bu kitap 200 sayfadır.
5. *İsti'mâlu'l-hurûfi ve'l-edevât* (استعمال الحروف والأدوات). Bu kitap 200 sayfadır.

6. *el-Eddâd fî luğati'd-dâd* (الأضداد في لغة الضاد). Bu kitap 100 sayfadır.
7. *Ahtâ'un fî'l-harekât* (أخطاء في الحركات). Bu kitap 100 sayfadır.
8. *Ahtâ'un nahviyye* (أخطاء نحوية). Bu kitap 100 sayfadır.
9. *Ahtâ'un luğaviyye* (أخطاء لغوية). Bu kitap 300 sayfadır.
10. *Akvâlu'l-Arab* (أقوال العرب). Bu kitap 200 sayfadır.
11. *et-Târîh fî şî'ri Haruddîn Vânlî* (التاريخ في شعر خير الدين الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
12. *Muhammed sallallâhualeyhivesellem fî şî'ri'l-Vânlî* (محمد صلى الله عليه وسلم في شعر الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
13. *el-Mer'e fî şî'ri Haruddîn Vânlî* (المرأة في شعر خير الدين الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
14. *el-Hikme fî şî'ri Haruddîn Vânlî* (الحكمة في شعر خير الدين الوانلي).
15. *el-Fahr fî şî'ri Haruddîn Vânlî* (الفخر في شعر خير الدين الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
16. *'Akîdetu's-selef fî şî'ri Haruddîn Vânlî* (عقيدة السلف في شعر خير الدين الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
17. *el-İktibâs mine'l-Kur'an'îl-Kerîm fî şî'ri'l-Vânlî* (الاقْتِبَاسُ مِنَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ فِي شِعْرِ الْوَانَلِيِّ). Bu kitap 200 sayfadır.
18. *el-Kur'an'ü ve's-Sunne fî şî'ri'l-Vânlî* (القرآن والسنة في شعر الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
19. *el-İslâmu'l-azîm fî şî'ri'l-Vânlî* (الإسلام العظيم في شعر الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
20. *et-Tabî'a fî şî'ri'l-Vânlî* (الطبيعة في شعر الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
21. *el-İslâh fî şî'ri'l-Vânlî* (الإصلاح في شعر الوانلي). Bu kitap 200 sayfadır.
22. *el-Fevâ'id fî şî'ri'l-Vânlî* (الفوائد في شعر الوانلي). Bu kitap 300 sayfadır.
23. *el-Âlemiyye fî şî'ri'l-Vânlî* (العالمية في شعر الوانلي). Bu kitap 300 sayfadır (Vânlî, t.y., ss. 441-444) فيسبوك | خير الدين وانلي - Facebook 01.05.2024).

1.4.7. Eleştiri Üzerine Olanlar

1. *Nakdu kitâbi'l-Eyyâm li-Tâhâ Huseyn* (نقد كتاب الأيام لطفه حسين). Bu kitap 100 sayfadır.
2. *Nakdu Burdeti'l-Bûsîrî* (نقد بُردة البوصيري). Bu kitap 50 sayfadır.
3. *Nakdu'd-du'âi'l-mustecâb* (نقد الدعاء المُستجاب). Bu kitap 50 sayfadır.
4. *Nakdu'l-Mu'cemi'l-Vasît fî'l-luğa* (نقد المعجم الوسيط في اللغة). Bu kitap 40 sayfadır.

5. *Nakdu Ramadân el-Bûtî fi kufri vâlidayî'r-Rasûl sallallâhualeyhivesellem* (قد رمضان البو□ي في كفر (والدي الرسول صلى الله عليه وسلم). Bu kitap 50 sayfadır (Vânlî, t.y., s. 441; خير الدين وانلي | فيسبوك; Facebook 01.05.2024).

1.4.8. İslâm Kültürü Alanında Olanlar

1. *Tehzîbu'l-lisâni'l-İslâmî* (تهذيب اللسان الإسلامي). Bu kitap 200 sayfadır.
2. *eş-Şehâde fi'l-İslâm* (الشهادة في الإسلام). Bu kitap 200 sayfadır.
3. *el-Kuvve fi'l-İslâm* (القوة في الإسلام). Bu kitap 200 sayfadır.
4. *Butûletu Ömere'bne'l-Hattâb* (بطولة عمر بن الخطّاب). Bu kitap 100 sayfadır.
5. *Hurâfâtun ve esâtîr* (خرافات وأساطير). Bu kitap 200 sayfadır.
6. *el-Eyyâmu ve'l-leyâlî* (الأيام والليالي). Bu kitap 300 sayfadır.
7. *et-Ta'assub* (التعصب). Bu kitap 200 sayfadır.
8. *Akvâlun ve Ef'âl* (أقوال وأفعال). Bu kitap 200 sayfadır.
9. *Ahkâd* (أحقاد). Bu kitap 200 sayfadır.
10. *el-İslâm fi şî'ri's-şu'arâ* (الإسلام في شعر الشعراء). Bu kitap 200 sayfadır.
11. *el-Kasasul-Muhammedî* (القصص المحمدي). Bu kitap 100 sayfadır.
12. *Dînu'l-yemîn* (دين اليمين). Bu kitap 100 sayfadır.
13. *el-İslâm bilâ mezâhib* (الإسلام بلا مذاهب). Bu kitap 100 sayfadır.
14. *el-Muhtedûn* (المهتدون). Bu kitap 200 sayfadır.
15. *Kizbun ve mubâlağa* (كذب ومبالغة). Bu kitap 100 sayfadır.
16. *el-Eğâni'l-kufriyye ve'l-fiskiyye* (الأغاني الكفرية والفسقية). Bu kitap 100 sayfadır.
17. *Şubuhât* (شبهات). Bu kitap 200 sayfadır.
18. *İftirâ'ât* (افتراءات). Bu kitap 200 sayfadır (خير الدين وانلي | فيسبوك; Facebook 03.05.2024).
19. *Delîlu'l-hayrât ve sebîlu'l-cennât* (دليل الخيرات وسبيل الجنّات). Bu kitap Kur'an-ı Kerim'in tilavetinin fazileti, Hz Peygamber (s.a.v.)'e getirilen salavatın sevabı ve çeşitli münasebetlerle yapılan sahih duaları içermektedir. Yazar 1975 yılında kitabın bir nüshasını hocası el-Elbânî'ye hediye etmiştir (Azzûn, 2007, s. 2/284). Bu kitapta el-Cezûlî'nin *Delâilu'l-hayrât* adlı kitabına eleştiri ifadeleri de mevcuttur (el-Alâvine, 1998, s. 3/63). 1990 yılında Riyâd'da Mektebetu'l-Sevâdî tarafından neşredilen kitabın 2. Baskısı Dimaşk'ta basım hakları yazara ait olarak yapılmıştır ki bu baskı 256 sayfadır ve Yâsir el-Ustuvânî tarafından gözden geçirilip tahkiki yapılmıştır. Başka

yayınevleri tarafından farklı ebatlarla baskısı bulunan söz konusu kitabı hadis alanında gösterenler de olmuştur (Vânlî, t.y., ss. 441-442; <https://www.alalbany.org/library/book/35324>; <http://salemlib.dyndns-web.com:8000/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=52911> 18.05.2024).

1.4.9. Genel Kültür Alanında Olanlar

1. *Medresetu'l-muğfilîn* (مدرسة المغفلين). Bu kitap 100 sayfadır.
2. *Kitâbu'l-hiyel* (كتاب الحيل). Eserin sayfa sayısı tarafımızca tespit edilememiştir.
3. *el-Ecvibetu'l-muselleme* (الأجوبة المسلمة). Bu kitap 300 sayfadır.
4. *Ziyâretu'l-Memleketi'l-Arabîyyeti's-Suudîyye* (زيارة المملكة العربية السعودية). Bu kitap 200 sayfadır.
5. *Hakâ'iku bi'l-hayâl* (حقائق بالخيال). Bu kitap 200 sayfadır.
6. *Mecmû'atu hutabîn ve mekâlât* (مجموعة خطب ومقالات). Bu kitap 200 sayfadır.
7. *el-Ezkiyâ* (الأذكياء). Bu kitap 200 sayfadır.
8. *el-Buhalâ* (البخلاء). Bu kitap 200 sayfadır.
9. *Tenâkud* (تناقض). Bu kitap 200 sayfadır.
10. *Nemâzicu mine'l-hukkâm* (نماذج من الحكماء). Bu kitap 200 sayfadır (Vânlî, t.y., s. 442).

1.4.10. Şiir Alanında Olanlar

Ahmed el-Alâvine, Vânlî'nin 20'den fazla divanının olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra bu alanda irili ufaklı pek çok eseri vardır ki bunlardan bazıları şunlardır:

1. *Dîvânu'l-ibtihâlât* (ديوان الابتهاالات). Bu divan 100 sayfadır.
2. *Dîvânu'l-medâ'ihî'n-nebeviyye* (ديوان المدائح النبوية). Bu divan 100 sayfadır.
3. *Dîvânu'l-munevve'ât* (ديوان المنوعات). Bu divan 500 sayfadır.
4. *Dîvânu'n-nasri'l-cedîd* (ديوان النصر الجديد). Bu divan 400 sayfadır.
5. *Dîvânu yenâbi'î'l-hikme* (ديوان ينابيع الحكمة). Bu divan 400 sayfadır.
6. *Dîvânu'l-cihâd* (ديوان الجهاد). Bu divan 100 sayfadır.
7. *Dîvânu'l-kebâ'iri ve'l-bide'* (ديوان الكبائر والبدع). Bu divan 100 sayfadır.
8. *Dîvânu enâşîdi's-şebâbi'l-muslim* (ديوان أناشيد الشباب المسلم). Bu divan 200 sayfadır.
9. *Dîvânu'l-lahdi'l-cedîd* (ديوان اللحد الجديد). Bu divan 100 sayfadır.

10. *Dîvânu'l-Hakki'l-mubîn* (ديوان بيبين). Divanın birinci baskısı Kuveyt'te 1399/1979 yılında ed-Dâru's-Selefiyye tarafından 336 sayfa olarak yapılmıştır. Kitaba Şukrî Faysal tarafından bir mukaddime yazılmıştır. Yazar aynı yıl divanın bir nüshasını hocası el-Elbânî'ye hediye etmiştir (Azzûn, 2007, s. 2/288).
11. *Dîvânu'n-nasru li'l-İslâm* (ديوان النصر للإسلام). Divanın ilk baskısı 1988 yılında yazar tarafından ücreti ödenerek Dimaşk'ta basılmış olup 349 sayfadır. Yazar bir sonraki yıl divanın bir nüshasını hocası el-Elbânî'ye hediye etmiştir (Azzûn, 2007, s. 2/289; <https://www.alalbany.org/library/book/35029> 17.05.2024).
12. *Dîvânu'l-vahtâniyye* (ديوان الوحدانية). Bu divan 1990 yılında basılmıştır.
13. *Dîvânu's-şemâilî'l-Muhammediyye ve'l-hikemî'l-Kur'âniyye* (ديوان الشمائل المحمدية والحكم القرآنية). Bu kitap 1990 yılında basılmıştır.
14. *Dîvânu hikâyâtî'l-etfâl* (ديوان حكايات الأفال). Bu divan 8 cilttir (bazı kaynaklarda 9 cilt olarak belirtilmiştir. Bk. <https://al-maktaba.org/book/31617/41948> 15.10.2024). 1985 yılında (bazı kaynaklarda 1980'de) Dimaşk'ta *Dâru'l-Beyân* yayınevinde basılmıştır (<http://donemoh-001-site1.atempurl.com/ao.aspx> 12.05.2024).
15. *Lâmiyetu'l-Vânî* (لامية الوانلي). Bu kitap 20 sayfadır. (Ramadân Yûsuf, 2016, s. 3/174).
16. *Elfiyetu'l-hikem* (ألفية الحكم). Bu kitap 50 sayfadır.
17. *Elfiyetu'l-emsâli'l-fushâ* (ألفية الأمثال الفصحى). Bu kitap 50 sayfadır.
18. *Elfiyetu'l-emsâli's-ş-a'biyye* (ألفية الأمثال الشعبية). Bu kitap 50 sayfadır.
19. *Elfiyetu't-terğîbi ve't-terhîb* (ألفية الترغيب والترهيب). Bu kitap 50 sayfadır.
20. *Elfiyetu'l-eddâd* (ألفية الأضداد). Bu kitap 50 sayfadır.
21. *Elfiyetu'n-nesâ'ihî'l-Vânliyye* (ألفية النصائح الوانلية). Bu kitap 50 sayfadır.
22. *Muhtârâtun şî'riyye* (مختارات شعرية).
23. *el-Hemzeyâtu'n-Nebeviyye* (الهمزيات النبوية). Bu kitap 100 sayfadır.
24. *Min vahyi dîvânî Şevkî ve Hâfız İbrâhîm* (من وحي ديوان شوقي وحافظ إبراهيم). Bu kitap 100 sayfadır (Vânî, t.y., ss. 442-443; خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 10.05.2024).

1.4.11. Mu'cemiyyât (Sözlüksel Çalışma) Olanlar

1. *Ta'addudu'l-harekât fi 'ayni'l-fi'li'l-mâdî* (تعدد الحركات في عين الفعل الماضي).
2. *Ta'addudu'l-harekât fi 'ayni'l-fi'li'l-mudâri* (تعدد الحركات في عين الفعل المضارع).
3. *Ta'addudu hareketi evveli'l-fi'li'l-mâdî* (تعدد حركة أول الفعل الماضي).

4. *Ta'addudu'l-cem 'li'l-mufredi'l-vâhidi ve cem 'il-cem'* (تعدد الجمع للمفرد الواحد وجمع الجمع).
5. *Ta'addudu'l-mesâdir li'l-fi'li'l-vâhid* (تعدد المصادر للفعل الواحد).
6. *Muzdevicu hareketi'l-harfî'l-evvel mine'l-esmâ* (مزودج حركة الحرف الأول من الأسماء).
7. *el-Lâzimu ve'l-mue'addî* (اللازم والمتعدي).
8. *Fe'ale ve fe'ale* (فعل وفعل).
9. *Fe'ale ve ef'ale* (فعل وأفعل).
10. *Fe'ale ve fâ'ale* (فعل وفاعل).
11. *Fe'ale ve'n-fe'ale* (فعل وانفعل).
12. *el-Kelimâtu'l-'âmmiyetu'l-fasiha* (الكلمات العامية الفصيحة).
13. *Ta'addudu harfi'l-cerr li'l-fi'li'l-vâhid* (تعدد حرف الجر للفعل الواحد).
14. *Ta'addudu hareketi'l-masdari ve'l-ism* (تعدد حركة المصدر والاسم).
15. *Ef'âlun tete'edde'l-mef'ûliyye* (أفعال تتعدى المفعولية).
16. *Mâ yuzekkeru ve yu'ennes* (ما يذكر ويؤنث).
17. *Tekârubu'l-hurûfi ve kalbuhâ* (تقار □ الحروف وقلبيها).
18. *Kelimâtun Fârisiyyetun mu'arrebe* (كلمات فارسية معربة).
19. *el-Emsâl fi luğati'd-dâd* (الأمثال في لغة الضاد).
20. *el-Cevâmid fi'l-luğati'l-Arabiyye* (الجوامد في اللغة العربية).
21. *el-Vâhidu ve'l-cem'* (الواحد والجمع).
22. *el-Esvât* (الأصوات).
23. *Esmâ'u'l-hayavânât* (أسماء الحيوانات).
24. *Ehun ve uhtun ve'b-nun ve bint* (أخ وأخت وابن وبنث).
25. *el-Mesâdiru'l-mîmiyye* (المصادر الميمية). (Vânlî, t.y., ss. 444-445; فيسبوك | خير الدين وانلي - Facebook 11.05.2024).

1.4.12. Kıssa (Hikâye) ve Biyografi Alanında Olanlar

1. *Kısasun min hayâtî* (قصص من حياتي). Bu kitap 300 sayfadır.
2. *Safahâtun min hayâtin dâ'iyeye* (صفحات من حياة داعية). Bu kitap 300 sayfadır.

3. *Mîn fadlillâhi ‘aley* (من فضل الله علي). Bu kitap 300 sayfadır.
4. *Muzekkirâtî* (مذكراتي). Bu kitap 300 sayfadır.
5. *Kıssatu’z-zevceti’s-sâliha* (قصة الزوجة الصالحة). Bu kitap 300 sayfadır.
6. *Kısasun li’l-etfâl* (قصص للأفـال). Bu kitap 100 sayfadır.
7. *Kıساسu’l-butûleti’l-Arabiyye* (قصص البطولة العربية). Bu kitap 1950 yılında basılmıştır (Vânlî, t.y., s. 445; خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 12.05.2024).

1.4.13. Tiyatro Alanında Olanlar

1. *Mesrehiyyetu’n-nûri ve’z-zelâm* (مسرحية النور والظلام). Bu tiyatro 50 sayfadır.
2. *Mesrehiyyetu ihveti Yûsuf* (مسرحية إخوة يوسف). Bu tiyatro 50 sayfadır.
3. *Hamsu mesrehiyyâtin şî ‘riyye* (خمس مسرحيات شعرية). Bu tiyatro 50 sayfadır (Vânlî, t.y., s. 445; خير الدين وانلي | فيسبوك - Facebook 12.05.2024).

1.4.14. Makaleleri

Hayreddin Vânlî'nin bazı bilimsel makaleler de yazdığı ifade edilmiştir ki bunlardan bazıları şunlardır:

1. *et-Tekeddumiyyetu fi’l-İslâm*, Cerîdetu’l-‘alemi’d-Dımaşkiyye, 1951.
2. *Muhammed’un fi mir’âti’l-garb*, Cerîdetu’l-ahbâr, 1954.
3. *Ehâdisu li’l-Etfâl*, Cerîdetu’l-ahbâr, 1954 (‘Ayyâş, 1985, s. 531).

1.4.15. Basılmış Olan Kitapları

Kaynaklardaki ifadeler ve internet ortamındaki bilgilere bakıldığında Hayreddin Vânlî'nin kitaplarının çoğunun mahtûta olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü çok azı hariç diğerlerinin sadece isimlerine rastlanmıştır. Bunlar içerisinde basılı olanlar diğerlerine oranla cüzi miktardadır ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. *Kıساسu’l-butûleti’l-Arabiyye* (قصص البطولة العربية).
2. *Dîvânu’n-nasru li’l-İslâm* (ديوان النصر للإسلام).
3. *Dîvânu’l-vahtâniyye* (ديوان الوحدانية).
4. *Dîvânu’l-Hakki’l-mubîn* (ديوان الحق المبين). Bu kitabın ilk baskısı 1979 yılında yapılmıştır.
5. *Dîvânu’ş-şemâilî’l-Muhammediyye ve’l-hikemi’l-Kur’âniyye* (ديوان الشمائل المحمدية والحكم القرآنية).
6. *Vesâye’r-Resûl’i sallallâhualeyhivesellem ve tevcîhâtuh* (وصايا الرسول صلى الله عليه وسلم وتوجيهاته).
7. *Sıfatu’l-Cenneti fi’l-Kur’an’i ve’s-Sünne* (صفة الجنة في القرآن والسنة). Bu kitap 1991 yılında basılmıştır.

8. *el-Muttekün* (المتقون). Bu kitap 1992 yılında basılmıştır.
9. *el-Ehâdîsu'l-kutsiyyetu's-sahîha* (الأحاديث القدسية الصحيحة). Bu kitap 1993 yılında basılmıştır.
10. *es-Sulûku'l-emsel min hedi'n-nebiyyi'l-mursel* (السلوك الأمثل من هدي النبي المرسل). Bu kitap 1993 yılında basılmıştır.
11. *el-Ekmelu min hedi'n-nebiyyi'l-mursel* (الأكمل من هدي النبي المرسل).
12. *Mevlidu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* (مواد المصطفى صلى الله عليه وسلم).
13. *Mu 'cizâtu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* (معجزات المصطفى صلى الله عليه وسلم). Bazı kaynaklarda kitabın ismi *es-Sahîh min mu 'cizâtu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* şeklinde geçmiştir.
14. *Mi 'râcu'l-Mustafa sallallâhualeyhivesellem* (معراج المصطفى صلى الله عليه وسلم). Bu kitap 1964 yılında basılmıştır.
15. *Kabesun mine's-sîreti'n-nebeviyye* (قبس من السيرة النبوية).
16. *el-Mescidu fi'l-İslâm* (المسجد في الإسلام). İlk baskısı 1973 yılında yapılan bu kitabın farklı yayınevleri tarafından çeşitli zamanlarda basılmıştır.
17. *Eshâbu'l-Cenne* (أصحاب الجنة). Bu kitap 1994 yılında basılmıştır.
18. *Eshâbu'n-Nâr* (أصحاب النار). Bu kitap 1994 yılında basılmıştır.
19. *Medresetu'ş-Şeytân* (مدرسة الشيطان). Bu kitap 1955 yılında basılmıştır.
20. *er-Racul: hukûkuhu ve vâcibâtuhu fi'l-Kur'an'î ve's-Sünne* (الرجل حقوقه وواجباته في القرآن والسنة). Bu kitap 1998 yılında basılmıştır.
21. *el-Mer'e: hukûkuhâ ve vâcibâtuhâ fi'l-Kur'an'î ve's-Sünne* (المرأة حقوقها وواجباتها في القرآن والسنة). Bu kitap 1998 yılında basılmıştır.
22. *Delîlu'l-hayrât ve sebîlu'l-cennât* (دليل الخيرات وسبيل الجنات).
23. *Tahkîku Telbîsu İblîs* (تحقيق تلبيس إبليس). *Telbîsu İblîs* kitabı İbn Cevzî'ye ait olup Hayreddîn Vânlî tarafından tahkik edilmiştir ve 1968 yılında basılmıştır.
24. *Rekâiku'ş-şi'r fi'l-edebi ve'z-zühdi ve'l-va'z* (رقائق الشعر في الأدب والزهد والوعظ). Yazar bu kitabı hocası Mahmûd Mehdî el-İstanbûlî ile ortaklaşa yazmıştır ve kitap 1965 yılında basılmıştır ('Ayyâş, 1985, s. 531; Ramadân Yûsuf, 2016, s. 3/174).
25. *Dîvânu hikâyâti'l-etfâl* (ديوان حكايات الأقال). (Vânlî, t.y., ss. 436-437; <http://donemoh-001-site1.atempurl.com/ao.aspx> 12.05.2024).

1.5. Hocaları

Kaynaklarda 2 hocasının ismi geçmektedir ki bunlar Nasiruddîn el-Elbânî ve Şeyh Mahmûd Mehdî el-

İstanbulî'dir. Bunlarla ilgili kısa malumat aşağıda sunulmuştur:

1.5.1. Nasiruddîn el-Elbânî (1914-1999)

Son dönem hadis âlimlerinden olan Nasiruddîn el-Elbânî, Arnavutluk'un İşkodra şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Nuh Necâti dinî eğitimini İstanbul'da tamamlamış bir âlimdir. Ailesiyle birlikte Şam'a göç eden el-Elbânî, temel eğitimini ailesinden almış ve ilköğrenimini Şam'da tamamlamıştır. Şam'ın çeşitli âlimlerinden fasih Arapça ve şer-i ilimleri almıştır. Bir ara ticaretle meşgul olmuştur. Yirmi yaşlarında iken Mecelletü'l-Menâr'da okuduğu bazı yazılar kendisini Selefî anlayışı benimsemeye ve hadis ilmiyle meşgul olmaya yöneltmiştir. 220 civarında eser telif eden el-Elbânî, 2 Ekim 1999'da Amman'da vefat etmiştir. Vasiyeti gereği kütüphanesi, elindeki ilmî malzeme ve henüz tamamlanmamış çalışmaları Medine'deki Mektebetü'l-Câmiati'l-İslâmiyye'ye bağışlanmıştır (Hatiboğlu, 2006, ss. 403-404).

Hayreddin Vânlî, el-Elbânî'nin ders halkasına katılıp ondan hadis ilmini edinmeye mazhar olduğunu şu dizelerle ifade etmiştir:

نُثِرْتُ بِحَلَقَةِ شَيْخِنَا (الألباني)	وَجَمَعْتُ مِنْ عِلْمِ الْحَدِيثِ جَوَاهِرًا	15
لَمْ تُبَلِّ بِالْتَّحْرِيفِ وَالنَّقْصَانِ	وَوَعَيْتُ دِينِي مِنْ مَصَادِرِهِ الَّتِي	16

15. *Şeyhimiz el-Elbânî'nin ilim halkasına mazhar olup Hadis ilminden cevherler topladım.*

16. *Ve dinimi, tahrif (bozulma) ve noksanlıktan beri olan kaynaklarından öğrenip bilinçlendim (eş-Şeybânî, 1987, s. 109).*

1.5.2. Şeyh Mahmûd Mehdî el-İstanbulî (1909-1998)

Şeyh Mahmûd Mehdî, sefî âlim, araştırmacı ve eğitimci biridir. H.1327/m.1909 yılında Şam'da doğmuştur. İslami/şeri ilimleri ve hadisleri öğrenmekle ilgilenmiş ve eğitim alanında çalışmıştır. Ülkesindeki eğitimin temel direklerinden biridir. Hadis âlimi Şeyh Muhammed Nasiruddîn el-Elbânî'den metodunu ve Şeyh Abdulfettâh İmam'dan Selefîlik ilkelerini almıştır. Çoğunluğu eğitim alanında olmak üzere birçok kitap kaleme almıştır. el-İstanbulî, 6 Mayıs 1998'de Perşembe günü Cidde'de vefat etmiş ve Cuma günü el-Faysaliyye mezarlığına defnedilmiştir ('Ayyâş, 1985, s. 29).

1.6. Vefatı

Hayreddin Vânlî hicri 1425-miladi 2004 yılında Dimaşk'ta vefat etmiş ve orada defnedilmiştir (el-Alâvine, 1998, s. 3/64).

Sonuç

Suriye'nin son dönem âlimlerinden biri olan Hayreddin Vânlî sefî bir akideye sahip davetçi, hatip, eğitimci, araştırmacı-yazar, edebiyatçı, muhaddis, fakih ve şair biridir. Vânlî, miladi 1933 yılında Lübnan'ın el-Kâ' bölgesinin kuzeyinde bulunan Hirmil şehrinde dünyaya gelmiştir. Anne ve babası Suriye Kürtlerinden olup dedeleri, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Türkiye'nin Van şehrinde göç ettirmeye maruz bırakılmıştır. Van'a nispetle kendisine Vânlî denilmiştir. Eserlerinden ve şiirlerinden

anlaşıldığı kadarıyla O, Allah (cc)'in emir ve yasaklarına riayet eden, inancı sağlam, Müslümanlığın izzet ve onuruna yakışır bir duruş sergileyen ve yeri geldiğinde sözünü kimseden esirgemeyen bir âlimdir.

Vânlî eğitimini Hirnil, Ba'lebek/Baalbek ve Dimaşk'ta almıştır. Temel eğitimini ailesinin yanında aldıktan sonra İlkokul eğitimini Hirnil ve Baalbek'te, diğer aşamaları ise Suriye'de tamamlamıştır. 8 yıl askeriyede ve birkaç yıl da imam-hatip olarak çalışmıştır. Ömrünün geri kalan kısmında da ticarete atılıp bir dükkân açmış ve bu sayede kendisini ilme ve eser yazmaya adanmıştır.

Velut bir âlim olan Vânlî'nin 400 civarında eser telif ettiği söylenmiştir. Bu eserler tefsir, hadis, İslam tarihi, akait ve genel kültür gibi ağırlıklı olarak İslami disiplinleri kapsayan eserler olmasının yanı sıra Arap grameri, şiir, vb. edebiyat alanlarını da kapsamaktadır. 25 tanesi basılmış olan bu eserler; Kur'an ilimleri ve tefsir alanında 32, hadis ilimlerinde 20, siyer alanında 6, tarih ve teracim alanında 8, akaid alanında 10, dil ve edebiyat alanında 23, eleştiri alanında 5, İslam kültüründe 19, genel kültürde 10, şiir olanlar 24, mu'cemiyat olanlar 25, hikâye olanlar 7, tiyatrolar 3 ve makaleler 3 tane olmak üzere toplam 224'ünün ismi kaynakçada belirtilmiş olan eserlerde ve internet ortamındaki bilgilerden tespit edilip burada sunulmuştur.

Vânlî, edebiyatın şiir ve nesir türünde 70 civarında eser kaleme almıştır ki bunlar sarf, nahiv, belagat, emsal (atasözü ve deyim), nakd (eleştiri), mu'cem (sözlük) ve şiir divanları gibi alanın geneline ait konularda çeşitlilik gösteren eserlerdir. Hem edebiyat hem de diğer konularda pek çok şiir kaleme almıştır. Şiirlerinde açık, sade ve akıcı bir dil kullanmış, şiir ölçüsüne ve kafiyesine uyarak ifadelerini etkili ve vurgulu hale getirmiştir. Şiirleri, dini konular ağırlıkta olmak üzere hayatın sosyal ve toplumsal alanlarıyla ilgilidir. İslam dinine davet ve öğüt gibi klasik konularla beraber kadının toplumdaki yeri ve çalışması, Kudüs, İslam ümmetinin başına bela olan Yahudiler ve Filistin meselesi gibi güncel konularda cesurca fikirlerini şiirsel bir anlatımla ifade etmiştir.

Kaynakça

- el-Alâvine, A. (1998). *Zeylu'l-A'lâm* (1. bs). Dâru'l-Menâre.
- 'Ayyâş, 'Abdulkâdir. (1985). *Mu'cemu'l-mu'ellifine's-Sûriyyîn fi'l-karni'l-'işrîn* (1. bs). Daru'l-Fikr.
- Azzûn, C. (2007). *Husûlu't-tehânî bi'l-kutubi'l-muheddât ilâ muhaddisi's-Şâm Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî* (1. bs, C. 3). Mektebetu'l-Maârif li'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- el-Bevvâb, S. S. (1999). *Mevsû'atu a'lâmi Sûriye fi'l-karni'l-'işrîn* (C. 1). el-Menâre.
- Hatiboğlu, İ. (2006). Nâsirüddin el-Elbânî. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi (C. 32, ss. 403-405).
- el-Hamevî, Ş. A. Y. b. A. (1995). *Mu'cemu'l-buldân* (2. bs, 1-7). Dar Sadir.
- el-Kalkaşendî, A. b. A. (t.y.). *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ* (1-15). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ramadân Yûsuf, M. H. (2013). *Mahtûtâtun lem tutba'*. *Mecelletu'l-Kutubî'l-İslâmiyye*, 2(8), 17.
- Ramadân Yûsuf, M. H. (2016). *Tetimmetu'l-A'lâm vefeyât: 1976-2013* (4. bs, 1-3). Dâru'l-Vifâk.
- es-Suveyrikî, M. A. (2006). *Mu'cemu e'lâmi'l-Kurd fi't-târîhi'l-İslâmiyyi ve'l-'asri'l-hadîs fi Kurdistân ve hâricihâ. Muessesetu Jîn*.
- es-Suveyrikî, M. A. (2008). *El-Mevsû'atu'l-kubrâ li-meşâhîri'l-Kurd 'ebra't-târîh* (1. bs). ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûât.
- eş-Şeybânî, M. İ. (1987). *Hayâtu'l-Elbânî ve âsârü ve senâu'l-'ulemâi 'aleyh* (1. bs). Mektebetu's-Sedâvî.
- Vânlî, H. (t.y.). *El-Ekmele min hedyi'n-Nebiyi'l-mursel*.

İnternet Kaynakçası

- (https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D9%8A%D8%B1_%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%86_%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%84%D9%8A 30.04.2024).
- (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hirmil> 30.04.2024)
- ([خير الدين وانلي | فيسبوك](https://www.facebook.com/خيرالدينوانلي) - Facebook 30.04.2024).
- (<http://donemoh-001-site1.atempurl.com/a0.aspx> 12.05.2024)
- (<http://donemoh-001-site1.atempurl.com/a0.aspx> 12.05.2024)
- (<https://www.alalbany.org/library/book/11803> 15.05.2024).
- (<https://almoqtabas.com/ar/publications/view/26800509189556118> 17.05.2024)
- (<https://www.alalbany.org/library/book/35029> 17.05.2024)
- (<https://www.alalbany.org/library/book/35324> 18.05.2024).
- <http://salemlib.dyndns-web.com:8000/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=52911> 18.05.2024).
- (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly?locale=ar_AR 18.05.2024).
- (<https://www.noor-book.com/book/review/325779> 19.05.2024).
- (<http://salemlib.dyndns-web.com:8000/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=52245> 19.05.2024).
- (https://www.facebook.com/KhyrAldynWanly/?locale=ar_AR 26.05.2024).
- (https://adab.com/post/view_post/81167 26.05.2024).
- (<https://al-maktaba.org/book/31617/41948> 15.10.2024).

37. Yaşamın Tiyatrolaştırılması Kuramı Bağlamında N. N. Yevreinov'un *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* Adlı Kitlesele Tiyatro Prodüksiyonu¹

Remziye Melike YAZAR²

APA: Yazar, R. M. (2024). Yaşamın Tiyatrolaştırılması Kuramı Bağlamında N. N. Yevreinov'un *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* Adlı Kitlesele Tiyatro Prodüksiyonu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 561-573. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847318>

Öz

XX. yüzyılın başlarında güçlü bir ifade aracına dönüşen Sovyet Rus tiyatrosunda yönetmen, baştan sona prodüksiyonun biçimini ve içeriğini belirleyen en yetkin kişi konumundadır. Bu dönemde, yönetmen kimliğinin yanı sıra tiyatro kuramcısı ve tarihçisi olarak da tanınan Nikolay Nikolayeviç Yevreinov, tiyatronun kapsam ve sınırlarını genişleterek sıradan insanların da oyuncu olabileceği orijinal bir konsept sunar. Sahne, oyunculuk eğitimi ve spot ışığı gibi tiyatronun en temel unsurlarını gerekli görmeyen yönetmen, seyirciyle oyuncu arasındaki sınırların ortadan kalktığı, sokakta sahneleme fikrinin öncülerinden olur ve bu anlayışla Ekim Devrimi'nin üçüncü yıl dönümünde Sovyet hükümetinin talebi doğrultusunda *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı tiyatro performansını sahneler. Prodüksiyonla, *Kışlık Saray'ın* ele geçirilmesi sırasında yaşananlar, sosyalist devrimin propagandasını yapmak üzere sanatsal olarak yeniden inşa edilir ve kitlelerin dahil edildiği bir meydan tiyatrosu formunda sahnelenir. 1920'lerde öne çıkan kitlesele performanslar arasında bu prodüksiyonun dikkat çekmesinin nedeni, benzeri görülmemiş bir oyuncu ve seyirci nüfusuna sahip olması ve devrim sırasında yaşananlara dair yeni bir gerçeklik yaratmasıdır. Ayrıca prodüksiyonun temelinde Yevreinov'un ortaya koyduğu Sovyet tiyatrosuna yeni bir yön veren "yaşamın tiyatrolaştırılması" adlı kuramın olması, devrimin sahnede daha çarpıcı ve etkileyici bir teatral üslupla sunulmasını sağlar. Bu bağlamda makale, devrim ve dolayısıyla Sovyet propagandasını yapmak üzere sahnelenen prodüksiyonun, toplumdaki gerçeklik algısına yön verilişini Yevreinov'un yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yevreinov, Sovyet tiyatrosu, yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı, kitlesele tiyatro, *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi*

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847318>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Araç. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatlar Bölümü / Res. Asist., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Slavic Languages and Literatures (Ankara, Türkiye), **eposta:** melike.yazar@hbv.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3326-5542>, **ROR ID:** <https://ror.org/O5mskc574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

N. N. Yevreinov's Mass Theater Production *The Capture of the Winter Palace* in The Context of The Theatricalization of Life Theory³

Abstract

At the beginning of the twentieth century, theatre transformed into a powerful discursive tool and directors occupied the most important place as the ones who determined the style and content of productions. Known as a theatre theoretician and historian as well as a director, Nikolai Nikolayevich Evreinov created an original concept of theatrical production around the same time in which the scope and limits of theatre have been extended to include ordinary people as actors. Deeming unnecessary such fundamental elements of theatre as the stage, acting training and spotlight, he became one of the precursors of the idea of performing the plays on the streets where the boundaries between the audience and the actors were lifted, and staged *The Storming of the Winter Palace* in this fashion as per the demand of the Soviet government in the third anniversary of the October Revolution. In the production, the events during the storming of the Winter Palace were recreated with the intention of making the propaganda of the socialist revolution in the form of a street theatre where the masses took active part. The reasons why this production featured prominently among other mass theatre productions in the 1920s were the unprecedented number of actors and spectators and the creation of a new reality based on the events that took place during the revolution. Additionally, the fact that the production was based on Evreinov's theory of the theatricalization of life which dominated the Soviet theatre for a long time enabled the production to be more striking and effective in terms of its theatrical discourse. In this context, this article aims to analyse how this production, which was intended as a revolution and, accordingly, a Soviet propaganda, informed the perception of reality in the society in terms of Evreinov's theory of the theatricalization of life.

Keywords: Evreinov, Soviet theatre, theatricalisation of life, mass theatre, *The Storming of the Winter Palace*

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 28.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847318>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

En ilkel formu “taklit (Yun. μιμησις, mimesis)” olarak bilinen tiyatro, Antik Yunan’da bolluk, bereket ve şarap tanrısı Dionysos’a atfedilen şenliklerden günümüzdeki performans sanatlarına kadar asırlar içerisinde salgınları, kahramanlıkları ve tabiat olaylarını anlatmak, tanrıları onurlandırmak, dini ritüeller gerçekleştirmek ve kolektif bilinç oluşturmak gibi çeşitli görevler üstlenip evrilererek belirli ilke ve kuramlar dahilinde çok yönlü bir sanat formuna dönüşür (Smirnova & Galperina, 2008: 235-237). Tiyatro sanatının bu işlevsel zenginliği onu gerektiğinde topluma yön veren bir ajitasyon ve propaganda aracı olarak siyasi makamların çatısı altına taşır. Özellikle Rusya gibi geniş bir coğrafyaya yayılan ülkelerde iktidar, halk kitleleri üzerindeki gücünü muhafaza etmek için tiyatrodan olabildiğince yararlanır. Bu bağlamda tiyatro, yönetenler tarafından idealize edilen sistem ve toplumsal yapının kurulmasında önemli rol oynar.

Yüzyıllar içerisinde çeşitli amaçlara hizmet eden Rus tiyatrosu, yoğun siyasi dalgalanmaların yaşandığı XX. yüzyıla gelindiğinde komünist ideolojinin dayatılmasında önemli bir araç olur. Çarlık Rusyası’nın yıkılmasıyla iktidara gelen Geçici Hükümet’in ardından kurulan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği’nde tiyatro, devlet çıkarları ile örtüşmeyen her türlü düşüncenin ortadan kaldırılmasında ve pek çok ülkünün gerçekleştirilmesinde süreci destekleyen bir mekanizma görevi üstlenir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal hareketlenmeleri aktaran, daha da önemlisi çoğu zaman bu hareketlenmelere yön veren sanatsal ifade ve güçlü bir propaganda hareketi olur.

Sovyet ideolojisine hizmet etmek üzere tiyatroya Ekim Devrimi’nin propagandasını yapma sorumluluğu yüklendiği 1920’li yıllarda, Sovyet tiyatrosunun önde gelen isimlerinden Nikolay Nikolayeviç Yevreinov (1879-1953)’un devrimin üçüncü yıldönümü kutlamaları onuruna sahnelediği *Kışlık Saray’ın Ele Geçirilişi* (*Взятие Зимнего дворца, 1920*) adlı teatral yapım, dönemin benzersiz performanslarından biri olur. Miting havasında gerçekleştirilen kitlesele prodüksiyonun amacı, İç Savaş yıllarında zafer inancını kaybeden Rus toplumunda devrimci ruhu diriltmek ve devlet ideolojisini desteklemektir. Dolayısıyla 1920 yılında sahnelenen yapım, Sovyet propagandası yapması bakımından son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda makalede, siyaseti tiyatrodan aldığı büyük destekle yürüten Sovyet Rusya’da *Kışlık Saray’ın Ele Geçirilişi* adlı kitlesele prodüksiyonun toplumsal algı ve hayata etkisi, yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı bağlamında incelenecektir.

Sovyet Rus yönetmen N. N. Yevreinov ve yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı

Sovyet Rus yönetmen, oyun yazarı, eleştirmen ve tiyatro teorisyeni olarak tanınan Nikolay Nikolayeviç Yevreinov 1879’da demiryolu mühendisi bir baba ve Fransız asıllı bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Tiyatroya dair ilk çalışması kardeşiyle birlikte düzenlediği ev tiyatrosu olur. *Bakanla Öğle Yemeği* (*Обед с министром, 1886*) adlı ilk parodisini 7 yaşında kaleme alır. İlk oyununu lise yıllarında okulun amatör tiyatro topluluğunda sahneler. 1901’de Ulaştırma Bakanlığı’na atanır ve aynı yıl Moskova Konservatuvarı’nda Rus besteci Nikolay Rimski Korsakov’dan ders almaya başlar. 1907’de sadece tozlu raflarda unutulmuş metinleri değil, aynı zamanda oyunculuk tarzı, dekor ve seyir kültürünü de canlandırarak geçmiş dönemlerden oyunlar sahnelemeyi amaçladığı Starinniy Tiyatro’yu kurar (Ryaposov, 2022: 125). 1910 yılında bakanlıktaki memuriyetinden ayrılır, hayatını tamamen tiyatroya adar. Aynı yıl tiyatro eleştirmeni Aleksandr Rafailoviç Kugel (1864-1929) ve aktris Zinaida Vasilyevna Holmskaya (1866-1936)’nın kurduğu Krivoye Zerkalo Tiyatrosu’nda baş yönetmen, oyun yazarı ve besteci olarak çalışmaya başlar. Burada on dördünü kendi yazdığı, yaklaşık yüz oyun sahneler. Eş zamanlı olarak teorik araştırmalarla da meşgul olur. Yayımladığı *Monodrama Giriş* (*Введение в*

монодраму, 1908), *İşte Tiyatro (Театр как таковой, 1912)* ve *Kendim İçin Tiyatro (Театр для себя 1915, 1916, 1917)*⁴ adlı eserlerde tiyatro üzerine yenilikçi kuramlar geliştirir. Bu kuramlar, Yevreinov'un tiyatro sahneleri ve edebiyat çevrelerinde verdiği konferanslar neticesinde döneme ait birçok eserde yansımaları bulur (Zubkova & Maksimova, 2002: 5). Özellikle *İşte Tiyatro* adlı derlemede üzerinde çalıştığı "yaşamın tiyatrolaştırılması (театрализация жизни)" ya da "yaşamın tiyatroya uyarlanması" adlı tiyatro kuramı, Ekim Devrimi'nin öncü isimlerinden başta Troçki olmak üzere yeni hükümetin bakanları tarafından desteklenir (Şevçenko, 2009: 337).

Yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı, XX. yüzyılın başlarında Yevreinov'un geliştirdiği sanatsal ve felsefi bir yaklaşımdır. Bu kuram, günlük yaşamın ve insan deneyiminin, önceden belirlenmiş roller ve senaryolar aracılığıyla bir tiyatro oyunu gibi tasarlanıp oynanabileceğini savunur. Yönetmenin kendisi tarafından kısaca "bir maske takarak kendiniz olamayacağınız kendi tiyatronuzu yaratmak" şeklinde tanımlanır, daha açık bir ifadeyle "teatral yasalar üzerine inşa edilmiş bir dünya ve teatral yasaların herhangi bir yaşam sürecine uygulanması ya da insanlığın varlığını, gelişim sürecini ve yaşanmışlıklarını modern toplumun katı kurallarından ziyade tiyatro yasaları kapsamında yorumlamaktır" (Zubkova & Maksimova, 2002: 18). Yevreinov, ortaya koyduğu kuram kapsamında, yaşamın anlatımının daha etkili ve keyifli hale gelmesi için sembol, ritüel, estetik ve mizah gibi yan unsurların kullanımına dikkat çeker. Bu süreçte birey olma durumunun üstesinden gelinmesi ve aşılmasının gerekliliğine vurgu yapar. Ayrıca tiyatronun yaşamın bire bir kopyası değil, zengin bir uyarlaması olduğu yaklaşımından hareketle, içinde teatral olmayan yaşamı tadı tuzu olmayan yavan bir yemeğe benzetir. Yönetmene göre, tiyatrolaştırılan yaşam, insan ve insanlık tarihi için gerçek bir anlam ifade etmeye başlar, sevmeye ve anımsamaya değer olur. Bu yolla kişi de kendi yaşadıklarına saygı duymaya başlar. Zira yönetmen, didaktik yaklaşımlar yerine, yaşam tiyatrolaştırıldığında insanın kendi doğasını, sahip olduğu değerleri ve var olduğu dünya düzenini daha net kavrama imkânı bulacağını savunur (Zubkova & Maksimova, 2002: 68). Bunu da ancak bir maske takıp kendi tiyatrosunu yaratarak yapabileceğini vurgular. Kısa sürede tiyatro çevrelerini etkisi altına alan kuram, Antoine Artaud, Vsevolod Meyerhold ve Erwin Piscator gibi XX. yüzyıl avangart tiyatro sanatçılarına da ilham kaynağı olur.

Tiyatro araştırmacısı Galina Vladimirovna Titova, 1995 yılında yaratıcı tiyatro ve konstrüktivizm üzerine kaleme aldığı yapıtında Yevreinov'un yaşamın tiyatrolaştırılması kuramının, XX. yüzyılın tiyatro anlayışının yanı sıra başlangıçta kuramı reddeden Sovyet devlet adamı ve aynı zamanda devrimci yazar Platon Mihayloviç Kerjentsev (1881-1940)'in tiyatro anlayışını da etkilediğine dikkat çeker: "*Yevreinov'un yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı, tüm XX. yüzyıl tiyatrosu ve hatta Yevreinov'un tiyatroya dair fikirlerinin şiddetle karşısında duran, sonradan ise onun kuramını kullanmaktan kendini alamayan Kerjentsev gibi dönemin önde gelen tiyatro temsilcileri üzerinde güçlü bir etkiye sahipti*" (Titova, 1995: 50). Kerjentsev, 1918 yılında yayımladığı *Yaratıcı Tiyatro (Творческий театр, 1918)* adlı kitabının ilk baskısında Yevreinov'u şiddetle eleştirirken kitabın daha sonraki baskılarında yönetmenin özellikle kitlesel eylem sahneleme çalışmalarından memnuniyet duyduğunu zira son yıllarda Yevreinov'un gerçek anlamda devrimci tiyatroya yöneldiğini ifade eder (Kerjentsev, 1923: 68).

Sanat ve yaşam arasındaki ilişkinin yeniden düşünüldüğü, yönetmenin baştan sona tüm prodüksiyonun biçim ve içeriğini belirlediği dolayısıyla tiyatronun yönetmenin tiyatrosuna dönüştüğü XX. yüzyılın başında çağının önemli isimleri arasındaki Yevreinov'un ortaya koyduğu tiyatro kuramı, yaratıcı zekanın derin tezahürlerinden biri haline gelir. Sovyet tiyatrosuna siyasi makamlarca yüklenen sorumluluk ve yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı arasındaki uyum hızla dikkat çeker, bu suretle toplumu fikir

4 Eser üçleme olarak 1915, 1916 ve 1917 yıllarında yayımlanır.

yönünden hizaya getirmek üzere siyasi ve toplumsal olaylar tiyatrolaştırılarak sahnelenmeye başlar. Kısa zamanda Sovyetlerin önemli ajitasyon ve propaganda araçlarından birine dönüşen bu teatral faaliyet türü, devrimin tiyatrolaştırılması düşüncesini de sanatın ve hükümetin gündemine taşır.

Yevreinov'un dönem tiyatrosuna katkısı, yaşamın tiyatrolaştırılması kuramının yanı sıra herkesin oyuncu olabileceği özgün bir tiyatro konsepti yaratmak olur. Geleneksel tiyatro anlayışına ait oyunculuk eğitimi, sahne ve spot ışıkları gibi unsurların tiyatro için gerekli olmadığını öne süren yönetmen, seyirci ve oyuncu arasındaki sınırların ortadan kalktığı sokakta sahneleme fikrine öncülük eder. Oyunculuk ve sahne anlayışı üzerine sunduğu bu yaklaşım, Yevreinov'a Ekim Devrimi'ni sahneleme fırsatı verir. 1920 yılında hükümetten aldığı özel bir emirle, halk kitlelerinde birlik ve beraberlik bilincini harekete geçirmek üzere Ekim Devrimi'nin teatralize edilmiş propagandasına odaklanır ve aralarında Yuri Pavloviç Annenkov, Konstantin Nikolayeviç Derjavin, A. R. Kugel ve Nikolay Vasilyeviç Petrov gibi önemli isimlerin olduğu on kişilik yönetmen grubuna liderlik ederek devrimi nihayete erdiren *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı kitlesele tiyatro performansını sahneler (Loginov, 2010: 456-460). Prodüksiyonla devrim sırasında yaşananlar tiyatrolaştırılarak canlandırılırken elde edilen başarı, yönetmeni sanat yaşamının zirvesine taşır. Ancak birkaç yıl içinde Yevreinov'un geliştirdiği kuram ve özgün tiyatro yaklaşımı önemini kaybeder. Yönetmen 1922'de Rusya'dan ayrılarak Paris'e yerleşir. Yaratıcı faaliyetini aktif bir şekilde orada sürdürür. Oyunları önde gelen Fransız tiyatrolarında uzun süre sahnelenen Yevreinov, 1953 yılında Paris'te yaşamını yitirir.

1917 Ekim Devrimi ve Kışlık Saray'ın ele geçirilişinin tarihi arka planı

1789 Fransız İhtilali'nin etkisiyle Avrupa'ya olduğu gibi Rus topraklarına da nüfuz eden düşünce akımları, Çarlığa karşı protesto ve ayaklanmaları beraberinde getirir. Bu dönemde rejimin kimseye söz hakkı tanımayan katı politikaları, halktan giderek uzaklaşılması, 1905'teki Rus-Japon Savaşı'nın kaybedilmesi, bu yenilginin yol açtığı yıkımların hemen ardından 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı ve savaşın neden olduğu ekonomik sıkıntılarla birlikte baş gösteren yoksulluk ve kıtlık, Çarlık topraklarında büyük bir kaos ortamı yaratır. Süreç, 1905'teki savaş yenilgisinin ardından yetkilerinin sınırlandırılmasını onaylayarak anayasal monarşiyi kabul etmiş olan Çar II. Nikolay'ın tahttan çekilmesine kadar devam eder. Rusya tarihine 1917 Şubat Devrimi olarak geçen bu gelişmeyle birlikte Çarlık Rusyası'nın sonu gelir.

Mart 1917'de Aleksandr Kerenski önderliğinde kurulan Geçici Hükümet, ülkenin içinde bulunduğu kaosu önüne geçemez. Şubat Devrimi'nin başarısı, otokrasinin yıkılmasıyla sınırlı kalır. Dahası savaşlar sonucunda ortaya çıkan ekonomik krizin, kıtlık ve yoksulluğun hali hazırda devam etmesi ve tüm bunların yanı sıra Geçici Hükümet'in Çarlık dönemine benzer baskılara devam etmesi sosyalist devrimi kaçınılmaz kılar. Çoğunluğu fabrika işçilerinin oluşturduğu, Bolşevik yapılanma tarafından örgütlenerek bir araya getirilen Kızıl Muhafızlar Jülyen takvimine göre 25 Ekim 1917'de Petrograd'ın kilit noktalarını kuşatarak "*Tüm İktidar Sovyetlere!*" sloganı eşliğinde Kışlık Saray'a yürür ve tam olarak sekiz ay süren Geçici Hükümet iktidarına son verirler. Lenin'in önderlik ettiği 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Bolşevikler iktidarı ele geçirir (Yamşçikov, 2008: 175-177) ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti kurulur.

Ekim Devrimi sürecindeki en önemli tarihi olay, Bolşevikler tarafından Çarın Petersburg'daki Kışlık Sarayı'nın kuşatılması olarak kaydedilir. Zira 1917'deki devrim süreci Kışlık Saray'ın ele geçirilmesi ile tamamlanmıştır. Ancak ülke tarihçilerinin resmi belgelere dayanan açıklamalarına göre kuşatma sırasında yaşananlar, kamu bilincine yerleştiği ölçüde efsanevi ve çarpıcı bir şekilde gerçekleşmemiştir.

Örneğin; 25 Ekim gecesi kruvazör Avrora'nın Neva Nehri'nden saraya dehşet verici bir yayılım ateşi açmasıyla başlayan, saray merdivenlerindeki kanlı çarpışma ile devam eden ve Kerenski'nin kadın elbisesi içinde Kışlık Saray'dan kaçması ile noktalanın dramatik anekdotlar Geçici Hükümet'in karargâhı olan Kışlık Saray'ın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesi sırasında yaşananlar üzerine kurgulanan efsanelerin yalnızca bir kısmıdır. Bununla birlikte, Vladimir Vladimiroviç Mayakovski'nin kitleleri peşinden sürükleyen *İyi (Хорошо, 1927)* adlı devrimci şiiri, Sergey Mihayloviç Ayzenştayn'ın *Ekim (Октябрь, 1927)* ve Mihail İlyiç Rom'un *Ekim'de Lenin (Ленин в Октябре, 1939)* adlı filmlerindeki kanlı ve vatansever sahneler ve ayrıca Eski Devrim Müzesi'ndeki "Kışlık Saray'a Hücum" (Штурм Зимнего) adlı dioramik tablodaki çarpıcı canlandırmanın, devrimle ilgili efsanelerin gerçekliğine dair algı yaratılmasında ve toplumsal belleğe bu şekilde yerleşmesinde pekiştirici olduklarını söylemek mümkündür (Nitsiyevskiy, 2017).

Rusya Beşerî Bilimler Devlet Üniversitesi Tarih Bilimleri Profesörü Aleksandr Vladlenoviç Şubin, bilinenin aksine Baltık Filosu'na ait kruvazör Avrora'nın 25 Ekim gecesi Kışlık Saray'a açtığı yayılım ateşinin askeri bir salvo olmadığını, Geçici Hükümet'in liderinin kadın elbisesi giyerek sarayı terk etmediğini bununla birlikte sosyalist devrimi bastırmak üzere tekrar harekete geçip başarısız olduğunda Gatçina'dan kaçarken denizci kılığına girdiğini ifade eder. Ayrıca taraflar arasında Ayzenştayn'ın filmindeki gibi kanlı bir çarpışma yaşanmadığını çünkü Kışlık Saray gibi hantal bir binanın savunması için gerekenden çok daha az muhafız olması nedeniyle bina Askeri Devrimci Komite tarafından kuşatıldığında Geçici Hükümet'i koruyan askerlerin direniş göstermeden teslim olduklarını ekler. Saray merdivenlerinde yaşandığı vurgulanan kanlı mücadelede Rusya Federasyonu Devlet Arşivi verilerine göre sadece yedi kişinin ölüm kaydı vardır. Öncesinde Mariinski Sarayı'nda ikamet eden Geçici Hükümet, teşkilat için kapasitesi yeterince büyük olmadığı gerekçesiyle 1917 Temmuz'unda Kışlık Saray'a taşınmıştır. Ancak yerleşke, devasa bir müze kompleksi olduğundan savunma için son derece elverişsizdir. Hükümet üyeleri Çarın Kışlık Sarayı'nı kendilerine karargâh olarak seçerken günün birinde saldırıya uğrayacaklarını düşünmemişlerdir (Solovyova, 2017).

Rusya Herzen Devlet Pedagoji Üniversitesi Tarih Profesörü Yuliya Kantor da Bolşeviklerin kuşatmayı iyi organize edemediklerini ve bu nedenle Geçici Hükümet askerlerinin yayılım ateşinden bir süre sonra sarayı terk etme fırsatı bulduklarını ifade eder. Kantor'a göre, o gece saraydakilerin dışarı çıkabilmeleri ciddi bir avantajdır ve çıkanların başında Kerenski gelir. Kantor ayrıca Kerenski'nin hâlâ Rusya Başbakanı iken Petrograd'a zaferle dönebilmek üzere kendisine sadık birlikleri toplamak niyetiyle bir araba nezaretinde cepheye gittiğini dolayısıyla Kışlık Saray'dan kaçtığı ve saklandığı yönündeki bilgilerin yanlış olduğunu vurgular (Mozjuhin: 2016). Sovyet tarihi üzerine araştırmalar yapan İngiliz akademisyen ve yazar Robert John Service de 2000 yılında yayımladığı *Lenin* adlı biyografide benzer bir ifadeye yer verir: "*Bolşeviklere bağlı olan Avrora zirhlısı, Neva Nehri üzerinde Kışlık Saray'a doğru harekete geçti. ...Kerenski ise başkent dışındaki kuvvetleri harekete geçirmek üzere Kışlık Saray'ın etrafındaki kordonu aşmayı başardı*" (Service, 2014: 371).

Sovyet döneminde salt gerçekliğe rağmen tiyatronun da aralarında bulunduğu çoğu sanat dalında durumu veya olayı normalden daha büyük ya da nitelikli göstererek ulaşılmak istenen nihai hedef, elde edilenin değerini yüceltmek, ona sahip çıkılmasını ve saygı duyulmasını sağlamak olur. Bu amaçla XX. yüzyılda dönem tiyatrosunun yazar ve yönetmenleri, siyasi makamların menfaatleri doğrultusunda milli bilinç ve ortak bir hafıza oluşturmak üzere geçmişe yeniden biçim verir. Bir başka ifadeyle siyasi, tarihi veya toplumsal bir değer taşıdığı düşünülen olay, ilgi uyandıracak ve dikkatleri üzerine çekecek biçimde tiyatroya adapte edilir. Bu şekilde tiyatro sanatının sunduğu destansı anlatım, tarihi verilerin göz ardı edilmesine ve neticede toplumsal algının değişmesine neden olur. Benzer yaklaşımla, XX. yüzyılın

başlarında aralarında Konstantin Sergeyeviç Stanislavski, V. E. Meyerhold ve Aleksandr Yakovleviç Tairov'un da olduğu dört önemli sahne reformcusundan biri olan Nikolay Nikolayeviç Yevreinov'un *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı teatral yapımı, tarihi gerçekliğin tiyatrolaştırılarak kutsanması ve toplumsal algıya yön vermesi bakımından önemli bir yapıt olarak karşımıza çıkar. Zira Büyük Sosyalist Ekim Devrimi gerçekleşmiştir, ancak kitlelerde yarattığı etki kuşkusuz günden güne azalacaktır. Hükümet tarafından alınan kararlar devrimi yücelterek bunun önüne geçilmesi hedeflenir.

Yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı bağlamında *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı kitlesele tiyatro prodüksiyonu

XX. yüzyılın başlarında Sovyetlerde yenilikçi tiyatro hareketleri kapsamında kitlesele tiyatro prodüksiyonları ön plana çıkar. Büyük seyirci kitlelerine hitap etmeyi amaçlayan, şehir meydanlarında veya büyük tiyatro salonlarında sahnelenen, siyasi ve sosyal mesajlar içeren bu tiyatro türü, kalabalık oyuncu kadroları ve görkemli sahne tasarımlarıyla dikkat çeker. Tek bir yazar ve yönetmene değil, kolektif çabaya dayanır. Genellikle tarihsel olayları ele alır. Yeni tiyatro tekniklerini kullanarak geleneksel tiyatro biçimlerini zorlar. Ekim Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan bu kitlesele tiyatro prodüksiyonları, yeni Sovyet rejiminin ideallerini yaymak ve geniş halk kitlelerini harekete geçirmek amacıyla hizmet eder (Mosiyenko, 2019: 174-175). Tiyatroya ajitasyon ve propaganda yapma görevinin verildiği 1920'li yıllarda iktidar, yeni Rusya için dönüm noktası olan ve Sovyetlerin fiilen başlangıcını temsil eden tarihi devrimi canlandırma arzusu taşır. Bu bağlamda devrim sırasında Kerenski Hükümeti'nin karargâhı olan Kışlık Saray'ın ele geçirilmesi, Bolşeviklerin nihai zaferini simgelemesi bakımından uygun bulunarak (Rşenkov, 2011: 18) çoğunluğa ulaşmanın en işlevsel yolu olan kitlesele tiyatro prodüksiyonu formunda sahnelenmesine karar verilir.

1920'de Ekim Devrimi'nin üçüncü yıldönümü kutlamaları kapsamında *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı prodüksiyona öncü niteliğinde iki tiyatro yapımı sahnelenir. Her ikisi de Petrograd'da Vasilyevski Adası'ndaki Borsa Binası'nın çevresinde sahnelenen *Özgürleştirilen Emeğin Marşı/Özgürleştirilen Emeğin Gizemi (Гимн освобожденного труда/Мистерия освобожденного труда, 1920)* ve *Dünya Komününe Doğru (К мировой коммуне, 1920)* adlı performanslarda çeşitli simgeler ve simgesel ifadeler kullanılarak devrimin alegorisi canlandırılır. Bu oyunların ardından Yevreinov'a verilen görev, Ekim Devrimi'ni doğal ortamında yeniden inşa etmek olur. Gürcistan topraklarındaki Sohum'dan Petrograd'a 1920 sonbaharında dönen yönetmenin 1917'deki tarihi devrime tanıklık etmiş olması mümkün değildir. Ancak Yevreinov, prodüksiyonun başarısının ardından 25 Ekim gecesi yaşananların, sadece kitaplardan değil, aynı zamanda sarayın ele geçirilişine bizzat katılanlar ve sarayın eski çalışanları ile yapılan görüşmeler yoluyla öğrenildiğini vurgular. Bununla birlikte sarayın ele geçirilişi sırasında yaşananların bire bir aktarımı hem Sovyet hükümeti tarafından hem de gerçekliği körü körüne sahnelemeye her zaman direnen yönetmenin kendisi tarafından gereksiz bulunur. Bu suretle Yevreinov ve *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* prodüksiyonunun yönetmen, yazar, müzisyen, mimar, mühendis, askeri eğitmen ve parti çalışanlarından oluşan kolektif yazarları, binlerce görgü tanığının önünde 25 Ekim 1917 gecesi yaşananları tiyatrolaştırarak Sovyet tarihini yeniden yazar (Dyomina, 2020: 39-40). Oluşturulan senaryonun şeması, Sankt-Petersburg Devlet Kültür Enstitüsü Öğretim Üyesi Artyom Aleksandroviç Kibardin'in 1919 ve 1920 yıllarında Petrograd'da sahnelenen kitlesele yapımlar üzerine kaleme aldığı eserde aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

(I) Eylem, gecenin karanlığındaki top atışıyla başlar, ardından prodüksiyon için kurulan köprü, sekiz trompetçinin trompetlerden yükselen tınılar eşliğinde aydınlatılır. Tekrarlayan top atışlarına prodüksiyonun Çek asıllı Sovyet Rus orkestra şefi Hugo Warlich'in senfonisi de dahil olur. Orijinali

Fransa'nın devrimci içerikli ulusal marşı olan Marseillaise⁵ başladığında bu kez beyaz platform aydınlatılır. Geçici Hükümet'in siyasette yükselişini temsil eden büyük ve yıkık dökük salon, Çarlık dönemini anımsatan portreler ve gösterişli aydınlatmalarla dekore edilmiştir. Kerenski burada saray mensuplarını ve toplumun ileri gelenlerini kabul ederken, sahne bir anda korna sesleri, "*Zafer kazanana kadar mücadele!*" sloganları ve harp müziği ile karanlığa gömülür. **(II)** Karanlıktaki uğultulara, örs ve çekiç sesleri eklenir. Koyu kırmızı bir ışık kızıl platformu yavaş yavaş aydınlatır. Uzakta bir yerde söylenen Komünist Enternasyonal Marşı⁶ duyulur. Kızıl platformun dekorunda fabrikalar dikkat çeker. Sahnede düzensizlik hakimdir. İşçiler, köylüler ve benzeri insan yığınları gruplar halinde toplanır, sahneye çıkan konuşmacıları dinler sonra dağılırlar. Bu sırada karanlıktan "*Lenin, Lenin!*" nidaları yükselir. Kırmızı pankartlar taşıyan bir grup insan ortaya çıkar. **(III)** Beyaz platforma geçilir. Gerginlik ve huzursuzluğun yavaş yavaş öne çıktığı bu sahnede Geçici Hükümet'in düzenlediği "Moskova Toplantısı" ve "Parlamento Öncesi" gibi önemli toplantılar ve görüşmeler anımsatılır. **(IV)** Tekrar aydınlatılan kızıl platformda, bu kez belirli bir düzen içerisindeki örgütlü kalabalıklar, kırmızı pankartlar asılı binaların önlerinde yapılan mitingler ve Kızılları temsil eden silahlı grupları taşıyan kamyonlar dikkat çeker. Enternasyonal'i duyan silahlı Kızıllar akın akın köprüye koşar ve çatışma başlar. Bir anda karanlık çöker ve kızıl platform tekrar aydınlatıldığında Kızılların geri çekildikleri ve tutuklandıkları görülür. **(V)** Beyaz platformda ise çıkan çatışmada yaralanan beyaz askerlerin "*Zafer kazanana kadar savaş!*" pankartları taşıdıkları bir tören sahnesi vardır. Yaralıların ortaya çıkışı Beyaz Birliklerin öfkesine neden olurken fondaki Marseillaise artık kulağa rahatsız edici ve sahte gelir. Beyazların çoğu beyaz platformu terk ederek Kızılların tarafına geçer. **(VI)** Kızıl platformda artık halk kitlelerinin tamamen düzenli bir şekilde örgütlendiği görülür. Beyazlardan Kızıllara geçenler sevinçle karşılanır. Kızıl Muhafızların sayısı giderek artar. "*Cesur adımlarla yoldaşlar!*" nidaları ve silah sesleri yükselir. Provokatörler köprüyü işaret ederek "*Tüm İktidar Sovyetlere!*" sloganları atarken etraflarında kendilerini izleyen kalabalık tarafından coşkuyla havaya kaldırılırlar. Enternasyonal eşliğinde Kızıl Muhafızlar köprü yönünde ilerlemeye başlar. **(VII)** Beyaz platformda karışıklık hakimdir. Beyaz Birlikler ve halk, kitleler halinde kızıl platforma doğru koşarlar. Toplumun ileri gelenleri hızlıca giyinir ve şemsiyelerinin altına gizlenerek yurt dışına kaçmak üzere karanlıkta kaybolurlar. Sahnede sadece Geçici Hükümet kalır. Bakanların etrafı bir kadın taburu ile çevrilidir. Bu sırada kızıl platformda "*Tüm İktidar Sovyetlere!*" sloganları yükselir. Enternasyonal'in sesi tüm meydanı cınlatır. Beyaz platformda ise Geçici Hükümet temsilcilerinin merdivenlerden aşağı koştukları görülür. Kerenski bir arabaya binerek kaçır. **(VIII)** Kızıllar, Kışlık Saray'ı işaret eder, toplar ve makineli tüfekler birbiri ardına ateşlenir. Genelkurmay Binası'nın kemerli geçidinden geçen kamyonlar ve zırhlı araçlar, saraya yaklaşır. Avrora'dan yayılım ateşi başlatılır ve ardından hücumla geçilir. **(IX)** Sarayın ışıkları yanıp sönerken pencerelerde çarpışan silüetler görülür. Silah sesleri yükselir ve nihayetinde sarayın çatısında kırmızı bayrak dalgalanır. Enternasyonal devam ederken atılan havai fişekler de gökyüzünü aydınlatır. Meşaleli birliklerin geçit töreni ile gösteri sona erer.

- 5 Marseillaise: Mart 1917'de, Fransa'nın ulusal marşı La Marseillaise'in Pyotr Lavrov tarafından yeniden bestelenmesiyle ortaya çıkan Marseillaise, Geçici Hükümet tarafından kullanılır. 1917 ve 1918 yıllarında ise Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin milli marşı olur (Stites, 1989: 87). Marş devrimci içeriğe sahiptir.
- 6 Komünist Enternasyonal Marşı olarak da bilinen Enternasyonal Marşı 1918-1944 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin milli marşı olur.

Y. P. Annenkov. Ekim Devrimi'nin üçüncü yıldönümünde Saray Meydanı'na ait eskiz.

Karton üzerine suluboya, grafit ve renkli kalemle. Petersburg Devlet Tiyatro ve Müzik Sanatları Müzesi.

Yevreinov'un "*Rus tiyatro tarihinde henüz bir örneği daha bulunmayan teatral gösterinin baş yönetmenliğine atanma onuruna eriştim*" (Kibardin, 2023: 300) şeklinde ifade ettiği tarihi prodüksiyona Saray Meydanı, Kışlık Saray ve kruvazör Avrora 1917'deki orijinaline de olduğu gibi eşlik eder. Prodüksiyon için profesyonel oyuncuların yanı sıra figüranların da aralarında olduğu sekiz binden fazla insan ve beş yüz kişilik bir orkestra hazır bulunur. Saray Meydanı'nın tamamını kaplayan sahnenin yüksekliği Genelkurmay Binası'nın üçüncü katına kadar ulaşır. Gerçek tanklar ve makineli tüfeklerin tercih edildiği prodüksiyon kapsamında tarihi kruvazör Neva Nehri'ne indirilir. Somut, gerçek ve devrim gününü temsil eden nesnelerin teatral yapıma eklenmesi sahnelemeyi realitenin parçası konumuna taşır. Bu durumda sıklıkla kurgunun varlığı göz ardı edilir ve sahnelenenler birebir yaşama ait gibi algılanır. Kurgunun zihinlerde gerçek ile iç içe geçtiği noktada ise hangi anlatının kurgu hangi anlatının gerçek olduğu karıştırılır. Bu durum Yevreinov'un yaşamın tiyatrolaştırılması kuramının karakteristik özelliği olarak yorumlanır (Zubkova & Maksimova, 2002: 68-70).

Yönetmen, kuramını Sovyet yönetiminin kendisinden hazırlamasını istediği kitlese prodüksiyon üzerinde titizlikle uygular. Üç yıl önce 25 Ekim 1917 gecesinde yaşananları teatralize ederken, prodüksiyon için ihtiyacı olan çoklu mekân algısını yaratmak üzere farklı bir sahneleme yöntemi dener. Ordu ve Donanma Komiseri Dmitri Znovyeviç Tyomkin'in gösteri alanını Uritski Meydanı -günümüzde Saray Meydanı- ve Kışlık Saray olarak belirlemesinin ardından Saray Meydanı'ndaki Genelkurmay Binası'nın kemerli geçidinin önüne her biri yaklaşık kırk metre uzunluğunda ve yarım daire şeklinde iki ahşap platform kurur. Bu ahşap platformlar bir köprüyle birleştirilir. Üzerlerine Rus avangardının önde gelen isimlerinden sanat yönetmeni ve grafik sanatçısı Y. P. Annenkov'un doğrama atölyesinde bizzat çalışarak tasarladığı dekorlar yerleştirilir. Kışlık Saray'ın önüne istiflenen kütük yığınının arkasına ise sarayın savunmasında görevli olan Geçici Hükümet askerleri konuşlandırılır. Yönetmenin kontrol noktası, meydanın ortasındaki Aleksandr Sütunu'nun altında, seyircilerin oturacakları çitlerle çevrili tribünler ise sütunun hemen yanında yer alır. Bu sahne planı ile hedeflenen seyircilerin teatral eyleme doğrudan katılmalarıdır. Topçu bataryası Aleksandr Bahçesi'nde, zırhlı araçlar Saray Bahçesi'nde, hücum birlikleri ise Moyka, Deniz Kuvvetleri ve Genelkurmay geçidinde gizlenir. Eylem, gecenin karanlığında bir top salvosuyla başlar, eş zamanlı olarak köprü fenerlerle aydınlatılır. Üç

mekânda sahnelenen teatral eylem, üçüncü yani gerçek mekân olan Kışlık Saray'a geçmeden önce dönüşümlü olarak iki mekânda -beyaz ve kızıl platformlarda- ilerler. Yevreinov'un planına göre, ilk sahnede olaylar mizahi bir tarzda, ikincisinde kahramanlık tiyatrosu tınlarıyla, üçüncüsünde ise bir savaş gösterisi şeklinde sahnelenecektir (Kibardin, 2023: 299, 300). Çoklu mekân algısı yaratmak üzere özel olarak hazırlanan sahnelerde yönetmen, olayların akışına göre seyircinin dikkatinin sabitlenmesi gereken platformu projektörlerle aydınlatarak ya da diğer platformu tamamen karanlığa gömerek dönüşümlü bir şekilde teatral akışı sağlar. Gösteri sırasında renk, ışık ve gölge kullanımı, izleyicinin zaman ve mekân algısını değiştirmeye yardımcı olur. Işık ve gölge oyunları kimi zaman mekân parçalanırken kimi zaman da farklı mekânlar birleştirilir. Algı manipülasyonu olarak tanımlanan bu yöntemle drammatizasyonu sağlamak ve ilgiyi eş zamanlı olarak farklı alanlara kaydırmak kolaylaşır (Şimşek, 2022: 48). Yevreinov, prodüksiyonun platformlu sahne tasarımını "*Petrograd huzurunda sunulmaya layık türde bir oyun oluşturmak ve tiyatro tarihinde yeni bir sayfa açmak üzere özgün bir zeminde özgün malzemeyle oyun yaratmak*" olarak tanımlar (Kibardin, 2023: 301).

Yevreinov, *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı prodüksiyonda sahneler arası akışı sağlamak üzere eşzamanlı sahneleme yöntemi uygular. Geçici Hükümet'in örgütlü bütünlüğünü sahneleyen beyaz platformdan kargaşanın hâkim olduğu kızıl platforma, ardından beyaz platformda ortaya çıkan kaostan kızıl platformda devrimci gücün yükselişine düzenli geçiş ile seyirciler, Beyazlar tarihten silinirken Kızılların güç kazanışına şahitlik eder (Djurova, 2007: 105). Bu şekilde eş zamanlı olarak yapılan geçişler seyircinin zihninde zıtlık algısının oluşmasını kolaylaştırır. Ayrıca geleneksel sahne yöntemi yerine kurulan eş zamanlı modern platformlarla klasik zaman ve mekân kavramını terk eden Yevreinov'un bu fütürist yaklaşımı, prodüksiyonun başarısının temel unsurlarından biri olarak görülür.

Prodüksiyonda tercih edilen ses ve ışık düzeni, platformlar arası geçişin yanı sıra yapımı yaşamın monotonluğundan kurtararak tarihi eylemin tiyatrolaştırılmasını sağlayan yardımcı unsurlar arasındadır. Teknik elementler olarak tanımlanan bu unsurlarla, mevcut atmosfer olduğundan daha çarpıcı ve kışkırtıcı bir konuma taşınırken seyircide vatanseverlik, devrim coşkusu ve geleceğe dair inanç gibi duyguları harekete geçirmek hedeflenir. Bu doğrultuda üçüncü mekân olan saraya taarruzun hemen öncesinde yüz elliden fazla projektörle güçlü bir kızıl ışık hüzmeleri oluşturularak Saray Meydanı aydınlatılır. Meydanın aydınlatılması ile Kerenski ve Geçici Hükümet temsilcilerinin saraydan kaçtıkları görülür, bu sırada ortaya çıkan Kızıl Ordu askerleri Genelkurmay geçidi, Moyka ve Deniz Kuvvetleri üzerinden Kışlık Saray'a hücum eder. Meydanın projektörleri kapatılır ve sarayın pencereleri eş zamanlı olarak aydınlatılır. Aynı anda üç top atışı yapması planlanan Avrora, kontrol panelinin bozulması nedeniyle altı dakika boyunca ateş eder. Davullar ve trampetler eşliğinde yankılanan sağır edici gürültü tüm şehri sarar. Kısa bir karanlığın ardından yönetmen Kışlık Saray'ı hareket eden bir aktör olarak sahnelemek üzere çarpıcı ışık efektleri kullanarak yeniden aydınlatır (Djurova, 2007: 106). Pencerelere çekili beyaz perdelerin ardında silahlı bir çatışma yaşandığı izlenimi verilen sarayda silüet halinde savaş sahneleri belirir ve Kışlık Saray, prodüksiyonun ana karakterine dönüşür. Ardından gelen final sahnesinde tüm projektörler sarayın çatısında dalgalanan kızıl bayrağa yöneltilir. Bu sırada denizci, havacı, süvari ve askeri okul öğrencilerinin de aralarında olduğu binlerce katılımcı ve seyirciden oluşan kalabalığın coşkulu geçit törenine beş yüz kişilik bir orkestra Enternasyonal Marşı'nı çalarak eşlik eder.

Yetkili siyasi makamlar tarafından teatral prodüksiyonun hazırlıkları için bir buçuk aydan fazla zaman verilmemesi nedeniyle Petrograd'ın elverişsiz hava koşullarında gece gündüz mesai yapılır. Bu suretle beyaz platform, kızıl platform ve Kışlık Saray şeklinde üç ayrı ekibin çalıştığı prodüksiyonun yöneticilerini günlük toplantılarla bir araya getiren Yevreinov zaman zaman kendini şiddetli tartışmaların içerisinde bulur. Bilinen en büyük tartışma A. R. Kugel ve Y. P. Annenkov'un, Kerenski'nin

hareketlerini geometrik kompozisyonlar ve mekanik bir eşzamanlılıkla yirmi beş sanatçının canlandırmasını istemelerinden çıkar. Yevreinov bu konstrüktivist yaklaşımı orijinal bulmakla birlikte amacının Kerenski'nin imajını abartmak değil, tam tersine onu tarihin zavallı, yalnız ve küçük bir piyonu şeklinde sunmak olduğu gerekçesiyle reddeder. Bunun yanı sıra Petrograd'daki siyasi makamların tepkisine neden olmaktan ve işinin sekteye uğramasından da çekinir (Kibardin, 2023: 299).

Tarihi bir uyarılma ve ajitasyon belgeseli niteliğindeki *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı teatral yapım, 1919 ve 1920'de Petrograd'da sahnelenen kitlesele gösteri döngüsünü zirveye taşır. Yevreinov'un kendine özgü yönetmenlik anlayışı dinamik ve görkemli bir teatral eylem örneği sahnelemesine imkân verir. 7 Kasım 1920'de sahneneceği duyurulan kitlesele tiyatro gösterisinden birkaç gün önce iki yüzden fazla ordu ve donanma temsilcisi, Petrograd'daki Ekim kutlamaları tanıtım toplantısı için Kışlık Saray'ın Nikolayevski Salonu'nda bir araya gelir. Burada Komiser Tyomkin, kutlamalar kapsamında sahnenecek olan teatral prodüksiyon hakkında ayrıntılı bir rapor sunar ve "*Seyirciler 25 Ekim gecesine dair tüm olayları bir saat içinde yaşayacaklar. Bugüne kadar hiç kimse hiçbir yerde böylesine görkemli bir gösteri sahnelememiştir. On bin kadar oyuncu, aynı anda üç sahne, açık hava ve binlerce seyirci!*" cümleleriyle toplantıyı sonlandırır. Bir buçuk ay süren provalar boyunca devam eden soğuk hava, performans günü yerini yağmur ve ılık bir havaya bırakır. Öncesinde bastırılan "*Gerçek bir kitlesele tiyatro performansı deneyimidir*" yazılı el ilanları ile yer ve zaman duyurulduğu için havanın ısınması ve yağmurun dinmesi ile birlikte gösteri başlamadan büyük kalabalıklar Saray Meydanı'nda toplanır (Kibardin, 2023: 307). 7 Kasım gecesini sekiz bini aşkın insanı bir araya getiren görkemli prodüksiyonda Yevreinov, kalabalığa Sovyet iktidarınıninkine benzer bir üslupla seslenir "*Yoldaşlar, unutmayın ki figüranların zamanı geçti, sizler figüran değil sanatçısınız, belki de eski tiyatro sanatçılarından bile daha değerlisiniz. Sizler kolektif sanatımızın parçalarısınız*" (Kibardin, 2023: 306).

Kutlama günü bir araya gelen halk kitleleri, yapımın baş yönetmeni Yevreinov'un ifadesine göre Kerenski'nin şahsında kendilerine bir kahraman yaratan burjuvazi karşısında büyük bir zafer görmeyi coşkuyla bekler. Zira kitle tiyatrosu, herhangi bir sözcü veya kahramana karşı taraf olup topluluğun bütünlüğüne işaret eder. Aynı şekilde devrimin üçüncü yıl kutlamalarında meydana toplanan binlerce kişilik kalabalık, nefesini tutarak zaferle nihayete eren temsili takip eder. Kurulan sahnelerde, tiyatro, bale ve sirk sanatçıları, Petrograd tiyatro okulları, Kızıl Ordu ve Donanma askerleri, tiyatro çevreleri, askeri birlikler ve meydana onlara eşlik eden kalabalıklar vardır. Petrograd'ı ilk kez ziyaret eden köylüler yoğun kalabalık içerisindeki yerlerini alıp etrafta olup bitenleri merak ve hayretler içerisinde seyrederek. Bu sırada A. R. Kugel ve N. V. Petrov ile birlikte komuta köprüsünde olan Yevreinov, bir dizi telsiz ve işaret görevlisi eşliğinde gösteriyi yönetir (Djurova, 2007: 105,106).

Kitlelere hitap eden *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı teatral gösteri Yevreinov'un yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı çerçevesinde XX. yüzyılın fütürist, ekspresyonist ve konstrüktivist yaklaşımlarıyla desteklenir. Üç yıl önce Kışlık Saray'ın ele geçirilişine ve üç yıl sonra Yevreinov'un teatral prodüksiyonuna tanıklık edenler, hayat ve sanatın bir bütün haline gelişine de tanıklık etmiş olurlar. Dolayısıyla gerçeklikle onun etkileyici ve kıskırtıcı yorumu Yevreinov'u sanatının zirvesine taşır. Ancak çoğu Sovyet tarihçisi Yevreinov'un kitlesele prodüksiyonunun büyük ölçüde gerçekliğin üstünü çizdiğini savunur. Geçici Hükümet'in askerlerinin ve destekçilerinin direniş göstermediği, Ekim Devrimi'nin mütevazı geçmişi ile 1920'de sahnelenen gösterinin görkemli kahramanlıklarının mukayese edilemeyeceğini ifade ederler. "*O gün gösteriyi seyrederken Ekim darbesine şahitlik eden birinin alaycı sesini duydum. Tüfeklerin durmak bilmeyen şakırtısını dinlerken şöyle dedi: 1917'de daha az mermi atılmıştı*" (Djurova, 2007: 107). Yönetmen ise başarıya kavuşan prodüksiyonunu "*Sadece Rusya tarihinde değil dünya tarihinde de büyük bir öneme sahip olan devrimi canlı, etkileyici, ikna edici ve*

kusursuz bir şekilde anlatarak hatırlatmak istedik. Tiyatro, böyle biçimler verir! Binlerce seyircinin önünde, proletaryanın nihai zaferini simgeleyen ciddi bir performans sergilemeyi kararlaştırdık. Rusya'daki işçilerin burjuva iktidarı karşısındaki nihai zaferi olan bu an görkemli ve unutulmaz bir gösteri aracılığıyla aktarılmalıydı” (Kibardin, 2023: 300) sözleriyle yorumlar. Gösterinin sonunda Yevreinov'un komuta kulesinde bitkin düştüğü ancak elde ettiği başarıdan dolayı huzur içinde görev yerini terk ettiği eyleme şahitlik edenler tarafından ifade edilir.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Sovyet iktidarı tarafından bir süreliğine benimsenen ve yönetmenlere dayatılan bu siyasi gösteri modeli güncel politik ve ideolojik mesajlar iletme konusunda istenen başarıyı elde eder. Bu suretle iktidar, önemli bir edebi tür ve sanat dalı olan tiyatrodan aldığı destekle mutlak gücünü koruyarak Rusya gibi geniş bir coğrafya üzerindeki hakimiyetini sürdürür. Ancak 1920'lerin ortalarında misyonunu tamamlayan teatral tür halk kitleleri üzerindeki etkisini yitirir. İktidar da propagandasını yapmak üzere yeni türlere yönelir.

Sonuç

1917 Ekim Devrimi'nin üçüncü yıldönümü kutlamalarında Yevreinov tarafından sahnelenen *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı kitlesel tiyatro türündeki prodüksiyonun, Sovyet iktidarının ilk yıllarında Rus toplumu üzerinde ortak bilinç oluşturulmasında ve devrimci ruhun harekete geçirilmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yapım aynı zamanda toplumsal algıyı siyasi makamların menfaatleri doğrultusunda başarıyla yönetmiştir.

Teatral yasalar üzerinde yeniden inşa edilen eylem, devrimin güçlü bir yorumu olmuştur. Dolayısıyla Yevreinov'un üzerinde çalıştığı yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı, prodüksiyon kapsamında somut olarak yerini ve karşılığını bulmuştur. Yaşamın tiyatrolaştırılması kuramı temeline oturtulan prodüksiyon, Sovyet tarihinin başlangıcını simgeleyen devrimi daha kutsal bir konuma taşımış, aynı zamanda halkın iktidara olan güvenini tazelenmiştir. Neticede gerçekliğin teatral yaklaşımla harmanlanarak kitlelere aktarımı başarılı bir Sovyet propagandası kazanımı olmuş, ülke siyasetine yön veren bu kazanım Yevreinov'u da sanatının zirvesine taşımıştır.

Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi adlı teatral prodüksiyonun tiyatrolaştırılmış tarih anlayışı, egemen ideolojinin bakış açısını meşrulaştırma yönünde olmuştur. Ekim Devrimi ile birlikte Sovyetleşme sürecinde totaliter rejimin meşruiyetini sağlamlaştırmak için sıklıkla başvurulan bu yöntem genellikle siyasi makamların menfaatine sonuçlar doğurmuştur. Bu doğrultuda 7 Kasım 1920'de bir saatlik teatral yapıma tanık olanların, izledikleri gösteriyi tarihi gerçeklik olarak algıladıkları ya da kabul etmek zorunda bırakıldıkları yönünde bir çıkarım yapmak mümkündür. Döneme ait pek çok edebi ve sanatsal çalışma gibi bunun da devlet güdümünde hazırlanan bir prodüksiyon olması nedeniyle Sovyet toplumunda eleştirel düşüncenin gelişmesini engellemiş olabileceği sonucuna varılabilir.

Yevreinov'un, ülke çapında önemli bir olayı hatırlatmak ve geçmişi bugüne dönüştürmek üzere sahnelediği *Kışlık Saray'ın Ele Geçirilişi* adlı teatral prodüksiyon benzer kitlesel yapımların son örneklerden birini teşkil etmiştir. Sovyet yetkililerin, halkın söz konusu ve benzer gösterilerden güç alarak gelecek dönemlerde kendilerine karşı bir başkaldırı gerçekleştirebilecekleri ya da örgütlenebilecekleri ihtimalini öngörüp bu siyasi gösteri modelinin sahnelenmesini yasaklamış olmaları muhtemeldir.

Kaynakça

- Djurova, T. S. (2007). Teatralizatsiya deystvitelnosti. Vzyatiye Zimnego dvortsa Nikolaya Yevreinova. *İzvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A. İ. Gertsena*, 17, (43-1), 104-108.
- Dyomina V. N. (2020). Deystvo "Vzyatiye Zimnego dvortsa" na prazdnovaniye godovşını Oktyabrskoy revolyutsii v istorii stanovleniya performativnogo iskusstva. *Problemi muzikalnoy nauki*, (2), 37-44.
- Kerjentssev, P. M. (1923). *Tvorčeskiy teatr*. Moskva: Gosizdat.
- Kibardin, A. A. (2023). *Teatralizovannıye predstavleniya Petrograda 1919-1920 godov: Stanovleniye rejissurı massovıh zreliş*. (Opublikovannaya kandidatskaya dissertatsiya, Rossiyskiy institut istorii iskustv).
- Loginov, B. T. (2010). *Neizvestniy Lenin*. Moskva: Eksmo.
- Mosiyenko, S. V. (2019). Ponyatiye teatr mass k voprosu terminologii i tipologii. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta kulturi i iskusstv*. (48), 172-177.
- Mozjuhin, A. (2016). Noç krasnih vojdey, Kak na samom dele brali Zimniy dvorets. (https://lenta.ru/articles/2016/06/26/night_of_red_leaders/)
- Nitsiyevskiy, O. E. (2017). Zimniy dvorets, 24-25 oktyabrya 1917 goda. Hronika sobitıy glazami naçalnika oborony P. A. Palçikogo. *Ofitsialniy sayt federalnogo kazennogo uçreğdeniya Gosudarstvenniy arhiv Rossiyskoy Federatsii*. (<https://statearchive.ru/947>)
- Rşenkov, V. Yu. (2011). *Nikolay Nikolayeviç Yevreinov v kulturnoy jizni Rossii i zarubejya*. (Opublikovannaya kandidatskaya dissertatsiya, Sankt-Peterburgskiy gosudarstvenniy universitet).
- Ryaposov, A. Yu. (2022). *Russkoye rejisserskoye iskusstvo XX veka*. SPB: Asterion.
- Service, R. (2014). *Lenin* (Çev. S. Kaya). Ankara: Abis Yayınları.
- Smirnova, L. N, Galperina, G. A. (2008). *Populyarnaya istoriya teatra*. Moskva: Multi media.
- Solovyova Ye. (2017). řturm Zimnego bıł, no ne kak v kino. Kak na samom dele verřilas revolyutsiya? (<https://histrf.ru/read/articles/shturm-zimniegho-był-no-nie-kak-v-kino-kak-na-samom-dielie-viershilas-rievoliutsiia>)
- Stites, R. (1989). *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford: Oxford University Press.
- řevçenko, Ye. S. (2009). İdeya teatralizatsii jizni N. Yevreinova i russkiye futuristi. *Aktualniye problemi filologii i pedagogičeskoy lingvistiki*, (11), 336-338.
- şimşek O., Balkan S., (2022). Mekânsal Deneyimlerde Sinestezi (Çoklu Duyusal Algı) Kavramı ve Teknolojiyle Değişiminin İncelenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi* (7), 40-59.
- Titova, G. V. (1995). *Tvorčeskiy teatr i teatralniy konstruktivizm*. SBP: SPGATİ.
- Yamşçikov, S. V. (2008). Sotsialno-psihologiçeskiye determinanti soldatskoy revolyutsii 1917 goda v Rossii. *İstoriçeskaya psihologiya i sotsiologiya istorii*, (2), 163-179.
- Zubkova, A. Yu. i Maksimova, V. İ. (Sostaviteli i redaktory.). (2002). *Yevreinov N. N. Demon teatralnosti*. SPB: Letniy sad.

Makalede yer alan görsel;

https://artchive.ru/artists/1974~Jurij_Pavlovich_Annenkov/works/665651~Eskiz_oformleniya_Dvor_tsovoj_ploschadi_v_Petrograde_Shturm_Zimnego_dvortsa adresinden alınmıştır.

38. Semantik Olarak Kur'an'da Kıtlık ve Tövbe-İstiğfar İlişkisi¹

Cengiz GÜNEŞ²

APA: Güneş, C. (2024). Semantik Olarak Kur'an'da Kıtlık ve Tövbe-İstiğfar İlişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 574-588. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>

Öz

Bu makalede Kur'an'da kıtlık, istiğfar ve tövbe arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır. İnsanlar, zaman zaman kıtlık ve benzeri zor durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Şahısların işlemiş oldukları fiillerin yaşanan bu olumsuzluklarla olan ilgisi ile tövbe ve istiğfarlarının sonuca nasıl etki ettiği Kur'an perspektifinden ele alınmaya, bu konudaki ayetler bir bütünlük içinde analiz edilmeye gayret edilecektir. Araştırmada kıtlık konusunu sosyal ve beşerî bir olgu olarak ele alan kaynaklarla birlikte konunun tarif ve tanımı için sözlüklere, klasik ve çağdaş tefsir kitaplarına müracaat edildi. Birçok ayette bolluk ve bereketin tövbe/istiğfarla alakalı olduğu ortaya konmuş olmakla birlikte kıtlığın tek sebebe bağlanamayacağı, rızık genişliğinin insanın çalışması ve gayretiyle de ilintili olduğu tespit edilmiştir. Kıtlık, iktisat ve ekonominin konusu olarak ele alınmakta, bazı çalışmalarda da rızıkla alakalı olarak işlenmektedir. Ancak bu çalışmada konu daha spesifik olarak ele alınmakta, özellikle de tövbe ve istiğfarla ilişkilendirilmektedir. Tarihte Allah Teâlâ, her bir topluluğa vahyini tebliğ için peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler çoğunlukla yalanlanmışlardır. Bu sebepten de yalanlayanlar helak edilmişlerdir. Bu halklar, peygamberlerin çağrılarını kulak verdikleri takdirde, Allah Teâlâ onlara, göğün ve yerin bereket kapılarını açacağını ve onlara her yönden hayırlar vereceğini haber vermektedir. Birçok ayette istiğfar ve tövbe vurgusu yapılmakta, gereğini yapanlara bol nimetler verileceğinden bahsedilmekte, istiğfara devam eden kimseleri, Allah Teâlâ'nın, darlık ve üzüntülerden kurtaracağını, onları ummadıkları yerden rızıklandıracağını bildirmektedir. Netice itibarıyla, insanlar, kıtlıkla denenmenin bir imtihan şekli olduğunun farkına varabilmeli, böylesi zor zamanlarda hem infak ederek fakir fukarayı gözetmeli hem de bol bol tövbe ve istiğfar ederek Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın yollarını aramalıdır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'an, Kıtlık, Tövbe, İstiğfar.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü / Assist. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and al-Balagha (Nevşehir, Türkiye), **eposta:** cengizgunes@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2979-7271> **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** 0000 0004 0386 1930, **Crossref Funder ID:** 100019891

The Relationship Between Famine, Repentance, and Seeking Forgiveness in the Qur'ān Semantically³

Abstract

In this article, the relationship between famine, seeking forgiveness (istiğfar), and repentance (tövbe) in the Qur'ān will be examined. Humans occasionally face famine and similar hardships. The connection between the actions of individuals and these adversities, along with how repentance and seeking forgiveness influence outcomes, will be approached from the perspective of the Qur'ān. This study aims to analyze relevant verses in a cohesive manner. We consulted sources that treat famine as a social and human phenomenon for the definition and description of the subject in addition to dictionaries, classical and contemporary exegeses. Although many verses establish a link between abundance and seeking forgiveness/repentance, it is noted that famine cannot be attributed to a single cause, and the abundance of sustenance is also related to human effort and diligence. Famine is discussed as a subject of economics and economy in some studies, particularly in relation to sustenance. However, our study focuses specifically on the connection with repentance and seeking forgiveness. Throughout history, Allah has sent prophets to deliver His revelations to each community. These prophets were often rejected, leading to the destruction of those who denied them. When these communities heed the call of the prophets, Allah promises to open the gates of blessings and grant them goodness from all directions. Many verses emphasize seeking forgiveness and repentance, promising abundant blessings to those who comply. It is stated that continuous seeking of forgiveness will rescue individuals from distress and sorrow, and Allah will provide sustenance from unexpected sources. In conclusion, humans should recognize that being tested with famine is a form of trial. During such difficult times, they should both provide for the needy and engage in repentance and seeking forgiveness abundantly to earn Allah's pleasure.

Keywords: Tafsir, Qur'ān, Famine, Repentance, Istighfar.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.05.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Sözlükte kıtlık; ihtiyaç duyulan maddelerin az olması ve zor bulunması anlamına gelmektedir. Savaş, kuraklık vb. nedenlerle ürünlerin yeterli derecede bulunmaması ve bu sebeple meydana gelen açlık; yiyecek maddelerinde ortaya çıkan darlıktır. Bu meyanda “kıtlıktan çıkmış gibi yemek” (Akalin & vd., 2019: 1428) tabiri doymak bilmezcesine yemeyi; “Kıtlıkta elinde buğday mı bulundu?” deyimini de bir kişinin sevincindeki abartıyı; (Kaçalın, 2019: 371) “Kıtlıkta verilen lokma belli olur.” atasözü de darlık ve yokluk zamanlarında verilen lokmanın azlığını ifade etmektedir. (Kaçalın, 2019: 165)

Kıtlık; eski dilde kaht u galâ diye tabir olunmaktadır ki, kuraklık neticesinde mahsulât yetişmemekten ileri gelen açlık demektir. (Sami, 2019: 653)

İktisadî bir terim olarak kıtlık, piyasa taleplerinin temininde mal ve kaynaklarda oluşan yetersizlik durumudur. Bu yokluk demek değildir. Ekonomik anlamda talepler baz alındığında sayı ve miktar yönünden yetersizlik haline kıtlık denmektedir. Ekonominin en önemli kavramlarından biri olan kıtlık göreceli bir kavramdır. Kıtlık, arz talep durumuna göre değerlendirilir. Piyasaya arz edilen mal azsa fiyatlar çoğalır, alım gücü kıtlığı oluşur. İş fırsatlarının kıtlığı, bolluğun ortasında yoksul bir sınıf oluşturabilir. Ekonominin tüm branşları kıtlık problemiyle ilgilenir ve bu problem ekonominin iç dinamikleriyle hafifletilebilir. (Armağan vd., 1990: 2/374-375) Kur'an'da iktisadî durgunluk ve kıtlık, *kesâd* sözcüğü ile ifade edilmektedir. Bu kelime “...*kesâda uğramasından korktuğunuz ticaret...*” (Karaman vd., 2007: et-Tevbe 9/24) şeklinde sadece bir ayette geçmekte ve piyasada alım satımın kıt olduğunu ifade etmektedir. (Bahadır & Eroğlu, 2017: 23-38; Güneş, 2019: 76)

Kıtlığın nedenlerini iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi doğal/tabii nedenlerdir ki onları da şu şekilde belirtmek mümkündür:

- (i) Kuraklık
- (ii) Sel
- (iii) Şiddetli soğuklar
- (iv) Çekirge vs. gibi zararlı istilaları
- (v) Coğrafi şartlar

İkincisi insandan kaynaklanan sebepler:

- (i) Savaşlar
- (ii) İhtikâr
- (iii) Kaçakçılık
- (iv) Kötü Yönetim

(v) Demografik yapıdaki değişiklikler ile toprak kullanımındaki yanlışlıklar. (Karademir, 2013: 30-134; Gökhan, 1998: 45-52)

Kıtlığın kaynaklandığı nedenleri de göz önünde bulundurarak yukarıda verilen tariflerden hareketle kıtlık konusuna yer veren ayetleri tespit etmeye çalışacağız.

1. Bir İmtihan Konusu Olarak Kıtık ve Kuraklık

Allah Teâlâ insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır. Bunun için kullarını çeşitli şekillerde sınamaktadır. Zira bu, kulluğun bir gereğidir. İmtihani yapan Allah Teâlâ, insanları hangi konulardan imtihan edeceğini şöyle açıklamaktadır:

وَلَنبَلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالتَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ

“And olsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!” (el-Bakara 2/155) Allah Teâlâ, bu ayette insanların açlık, fakirlik ve canlarla ilgili bir takım korkularla deneneceklerini bildirmektedir. İbn Abbas (ö. 32/653) buradaki sınama konusunun kuraklık ve kıtlık sebebiyle meydana gelebilecek açlık korkusu, ürünlerin azlığı ve bereketlerinin kesilmesi neticesinde mahsullerden eksiltmekle gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. (el-Kurtubî, 1964: 2/174; Ebû Hayyân, 1420: 2/56; İbn Kesîr, 1999; 1/467) Bu kıtlık, meyve ağaçlarının soğuk, yakıcı rüzgârlar ve çekirge gibi zararlıların mahsulleri telef etmesinden kaynaklanabilir. (Buladı, 2011: 84) Allah Teâlâ, kullarını, burada sayılan ve sayılmayan unsurlarla deneyebileceğini bildirmekte, onların hazırlıklı olmalarını ihtar etmekte, bu belalara karşı sabredenlerin müjdelenmesi gerektiğini ilan etmektedir. (el-Âlûsî, 1415: 1/260)

Genel olarak herkesin bu şekilde imtihana tabi tutulacağını bildiren ayetlerin yanında özel olarak denenmiş kavimlerden bahseden ayetler de vardır. Onlardan birisinde şöyle buyurulmaktadır:

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ التَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“And olsun ki biz, düşünüp ibret alsınlar diye Firavunu ve soyunu yıllarca kuraklığa ve kıtlığa uğrattık.” (el-A'râf 7/130) Ayette yer alan “السِّنِينَ” kelimesi sene sözcüğünün çoğuludur ve yıl anlamına gelmektedir. Sonraları sene kelimesi bolluğun zıddı olan kıtlık ve kuraklık anlamında kullanılmaya başlamıştır. *Sinîn* ürünlerin yetersiz olması ve kurak geçen zamanlar demektir. (et-Taberî, 2000: 13/45; ez-Zeccâc, 1988: 2/368) Hz. Peygamber de Mekkelilere Hz. Yusuf'un kıtlığı gibi kıtlık vermesini rabbinden niyaz etmiştir. Onlar da bu duruma duçar olmuşlardır. Dolayısıyla ayet; “*Firavun hanedanını yıllarca süren kıtlık ve kuraklığa uğrattık*” anlamındadır. Kuraklığın köylüler için, ürünlerin kıtlığının da şehirliler için olduğu ifade edilmektedir. Allah Teâlâ, söz konusu edilen kıtlık ve kuraklığı onların düşünmeleri, ibret almaları ve küfürlerinden vaz geçmeleri için musallat etmiştir. (er-Râzî, 1420: 14/343-344)

Tefsirlerdeki bu bilgileri göz önünde bulunduran birçok meal yazarı da ayetteki “وَنَقْصٍ مِّنَ التَّمَرَاتِ” kısmını kıtlık ve kuraklık diye çevirmişlerdir.⁴

Özetle, ayetteki sene kelimesi kıtlık ve kuraklık zamanlarını ifade eden bir anlamda kullanılmıştır. Firavun ve halkına verilen bu kıtlık onların iman etmelerini sağlamak içindir.

Hz. Yusuf kıssasında kıtlık ve kuraklık uzun bir şekilde ele alınmakta, buna karşı neler yapılması gerektiği ilgili ayetlerde şöyle ifade edilmektedir:

4 <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=7&ayet=130>

“(Yusuf’un yanına gelerek dedi ki:) Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler. Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.” (Yusuf 12/46-49)

Hız. Yusuf’un zindanda olduğu bir sırada Firavun bir rüya görür. Maiyetindeki adamlara rüyanın yorumunu sorduğunda kimse rüyasını tabir edemez ve onlar, bu tür rüyaların “karışık rüyalar” olduğunu söylerler. Hız. Yusuf’la zindanda kalan bir arkadaşı onu hatırlar ve bu rüyayı ancak Yusuf’un tabir edebileceğini bildirir. Hız. Yusuf’un yanına gelir ve Kralın rüyasını tabir etmesini ister. Hız. Yusuf bu rüyayı Allah’ın kendine vermiş olduğu vahiy ya da ilhamla şu şekilde tabir eder: (ez-Zuhaylî, 1418: 12/277) Yedi semiz inek ve yedi yeşil başak, bolluk olacak yedi yıla, yedi arık inek de yedi yıl kıtlık olacağına işaret eder. Bu nedenle ilk yedi yılda daha önce yaptığınız gibi buğday ekmeğe devam edersiniz. Bu sırada buğdayları kıtlık yılları için stoklamanız ehemmiyet arz etmektedir. Buğdayları stoklarken de başaklarını koparmamanız gerekmektedir. Zira bu şekilde stoklarsanız uzun zaman bozulmadan korunması mümkün olur. Daha sonraki yedi yılda da kuraklık olacak, bu sırada çok azı müstesna biriktirdiğiniz zahirenin tamamını tüketeceksiniz. Sekizinci yılla devam eden zamanlarda bolluğu ulaşacaksınız. Hız. Yusuf’un bu yorumundan sonra Kral onu yanına çağırır ve hazine bakanlığının başına getirir. Hız. Yusuf, bu sürede rüyayı yorumladığı gibi ilk yedi yılda buğdayların usulüne göre depolanmasını gerçekleştirmiş, sonraki kıtlık yıllarını da adaletli bir yönetimle idare etmiştir. (et-Taberî, 2000: 16/124-132; el-Mâtürîdî, 2005: 16/124-132; Ebu’s-Suûd, ts.: 4/282-283; Karaman vd., 2007a: 3/237)

Buradaki kıtlığı sadece temel gıda maddesi olan buğday üzerinden düşünmemek gerekmektedir. Kıtlık, üzüm, hurma ve zeytinyağı gibi diğer ürünleri de kapsamaktadır. Ayrıca bazı müfessirler, “يُغَصِرُونَ” kelimesinden hareketle, bu kıtlık yıllarının bitiminde zeytinyağı veya üzüm gibi maddeleri sıkacaklarını işaret ettiğini ifade etmektedirler. Zira bu fiil herhangi bir şeyi sıkıp suyunu elde etmek anlamında kullanılmaktadır. Böylece “يُغَصِرُونَ” sözcüğünün hem bu kıtlığın bitimine hem de sonrasında çeşitli ürünler elde etmeye delalet ettiği belirtilmektedir. (İbn Kuteybe, 1973: 1/188; ez-Zeccâc, 1988: 3/114; el-Mâtürîdî, 2005: 6/250-251)

Netice itibarıyla, gerçekleşmiş olan bu kuraklığın hangi sebeple olduğuna dair Kur’an’da ve hadislerde herhangi bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Ancak diğer ayetlerin genel hükmünden, herkesin kıtlık ve kuraklık sıkıntılarıyla denenebileceğini ifade etmek mümkündür. Bunlara ilave olarak, Yusuf kıssasında anlatılan kuraklıktan, böyle bir durumda nasıl bir önlem alınması gerektiği, adaletli yönetimin önemi ve israftan kaçınmanın zorunluluğu gibi dersler çıkarılması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır.

Kur’an’da sözü edilen başka kıtlık olayları da vardır. Yusuf kıssasındaki kıtlık olayından farklı olarak burada sebep de zikredilmektedir:

وَصَرَ □ اللهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللهِ فَأَذَاقَهَا اللهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

“Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.” (en-Nahl 16/112)

Birçok müfessir burada ismi açık bir şekilde verilmeyen yerin Mekke olduğu fikrini taşımaktadırlar.

(Mücâhid, 1989: 1/426) Zira Mekke herhangi bir saldırıya uğramamıştır. (el-Ferrâ, ts.: 2/114) Allah Teâlâ onları, her şekilde rızıklandırıyor ve Hz. İbrahim'in kabul edilmiş duası sayesinde açlık tehlikelerinden emin kılıyordu: "Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır..." demişti. (el-Bakara 2/126) Bu hususa Kureyş suresinde de değinilmektedir: "الَّذِي أَعْمَهُمْ مِّنْ جُوعٍ وَأَمْنُهُمْ مِّنْ خَوْفٍ": "Kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kıldı." (Kureyş 106/4) Mekkeliler, Kureyş'in ticarî anlaşmaları sayesinde bolluk ve refah içinde yaşıyorlardı. (Güneş, 2019: 60-61)

Mekkelilerin, bugün de olduğu gibi her taraftan rızıkları geliyordu. Allah Teâlâ, elçisini buradan seçmekle en büyük nimeti onlara sunmuş oluyordu. Nitekim en-Nahl suresi 113. ayette onlara kendi içlerinden bir peygamber geldiği bildirilmektedir. (en-Nahl 16/113) Ne var ki Mekkeliler, Hz. Peygamber'e olmadık eziyetleri reva görerek bu büyük nimete nankörlük etmişlerdir. Allah Teâlâ da onlara kıtlık yılları yaşatmış ve onları açlığa düşürmüştür. Leş, kemik ve yenmeyecek maddeleri yemek durumunda kalmışlardır. Kalplerine de Allah Resulünün korkusu salınmıştır. (et-Taberî, 2000: 17/309-310) en-Nahl suresinin 112. ayetinde yer alan "لِيَأْسَ الْجُوعَ وَالْخَوْفَ" kısmı; "açlık ve korku elbisesi" demektir. Libas, mecazen insanı örten ve kaplayan şeyler için kullanılan bir deyimdir. Burada açlık, korku elbisesi olarak ifade edilmekte, söz konusu kişilerin nasıl bir ruh hali yaşadıklarını ifade etmektedir. Ayetteki mesel, Allah Teâlâ'nın kullarına lütfettiği sayısız nimet ve rızıklara karşı ister bilerek isterse bilmeyerek yapılan nankörlüğü bildirmektedir. Zira Mekke ya da herhangi bir toplumun, Allah'ın mesajlarına karşı çıkmasının getireceği felaketler, sadece ahiretle sınırlı kalmayıp bu dünyada da büyük yaralar açacak kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla dünyada Allah'tan bağımsız hareket ederek yaşayan herhangi bir toplum güven, huzur ve refah içinde olmaya layık değildir. (Esed, 1999: 2/554-555)

Söz konusu şehrin Medine olduğunu iddia eden müfessirler de bulunmaktadır. Nitekim Medine, Hz. Peygamber zamanında güvenli, rızık bol bir şehirken Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle bu güven ortamı gitmiş, yerine korku ve sıkıntılı zamanlar hâkim olmuştur. (İbnü'l-Cevzî, 1422: 2/589)

Aslında yaşanan kıtlığın Mekke ya da Medine olması fazla bir önem taşımamaktadır. Önemli olan ayette belirtilen özelliklerin taşınmasıdır. Ayetin mesajı, güven ve huzur içinde yaşayan, ancak Allah'ın nimetlerine nankörlük eden her toplumu ilgilendirmektedir. Çünkü Kur'an'ın mesajı geneldir.

Kıtlık ve darlık günlerinde nasıl davranılması gerektiği de şu ayette açıklanmaktadır:

"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yemek yedirmektir, yakınlığı olan bir yetime. Veya hiçbir şeyi olmayan yoksula." (el-Beled 90/11-16)

Kıtlık olduğunda bu sıkıntılardan herkes aynı oranda etkilenmez. Maddî durumu ve imkânları iyi olanların, kendilerinden kötü olanlara yardım ellerini uzatmaları gerekmektedir. Hatta îsâr ahlaki dediğimiz, "kendisi de muhtaç olduğu halde din kardeşinin ihtiyaçlarını kendinden önceye almak" şeklindeki hareket tarzını sergileyebilmek Allah katında çok değerli bir davranıştır. (el-Haşr 59/9; el-İnsân 76/8)

İnsanın önünde nefis, şeytan ve dünyanın cazip nimetleri bulunmaktadır. Bu unsurlar ayette belirtilen "sarp yokuş"un aşılmasında engel teşkil etmektedir. Bu yokuşları aşma yolunda en büyük araç cömertlik ve infaktır. Sarp yokuşları aşmanın şartlarından ilki bir kişiyi hürriyetine kavuşturmadır. Sonrasında, kıtlık zamanlarında yetimlerle açları doyurmak ve onların ihtiyaçlarını gidermektir. (el-Hicâzî, 1413: 3/866) *Akabe* olarak adlandırılan bu durum, kıtlık gününde, insanların açlıktan kıvrandığı zamanlarda karınlarını doyurmak, yiyeceklerini ve nafakalarını sağlamaktır. Suredeki "يَوْمَ ذِي مَسْعَبَةَ" ayeti, meşakkat,

kıtlık, açlık içinde bulunmak demektir. (Bilmen, 1985: 8/4040)

Hulasa Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmanın en önemli unsurlarından biri de özellikle kıtlık ve zor şartlarda fakir/fukara ve açları doyurmaktır.

Kıtlık olgusunun en başat unsuru, ürünlerin yetişmesinin biricik vesilesi ve bütün canlıların hayatta kalabilmesinin temel öğesi sudur. Dolayısıyla hayatın tamamen suya endeksli olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Suyun bol ve kullanılabilir olduğu mekânlar insanlar tarafından yerleşim merkezleri edinilmiştir. Köy, kasaba ve şehirler tabiatın bu durumu dikkate alınarak kurulmuştur. Kısaca insanın hayatını idame ettirebilmesi suya bağlıdır. Bu olguya dikkat çeken Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ

“(Yine onlara) de ki: “- Bana söyleyin: Eğer suyunuz, yerin dibine batar giderse, size bir akarsu kim getirir? (Bunu getirebilecek Allah'tan başka bir kuvvet var mı? O halde, O'na nasıl eder de ortak koşarsınız, hükümlerini dinlemezsiniz?)” (el-Mülk 67/30; el-Vâkıa' 56/68-70)

Ayette hitap Hz. Peygamber'e yapılmakta ve müşriklere sularının çekilmesi durumunda bunu kimin getireceği inkârî bir üslupla sorulmaktadır. Allah, ırmak, kuyu ve pınar gibi yarattığı su kaynaklarını kurutsa, buradaki suları ulaşılamayacak derinliklere çekse, sürekli bir şekilde akmasına alışık olduğunuz bu suları size kim temin edecektir? Elbette Allah'ın haricinde hiç kimse bunu getiremez. Bu sular yağmur, kar ve nehirler vesilesiyle gerçekleşmektedir. Bu ayette, her bir ihtiyaç için Allah Teâlâ'ya itimat etmenin gerekliliğine, O'nun güç ve kudreti, yardımı olmadan hiçbir başarının kazanılmayacağına işaret vardır. (Derveze, 1998: 5/383; ez-Zuhaylî, 1418: 29/37)

Kâinatı ve her şeyi idare eden, yaşatan, yöneten ve her an her şeyden haberdar olan Allah Teâlâ olduğuna göre, her sıkıntıda O'na müracaat edildiği gibi kıtlık ve kuraklıklarda da O'na yalvarıp yakarılmalı, günahlardan tövbe edilmelidir.

2. Kıtlığın Tövbe ve İstiğfarla İlişkisi

Çöller, kurak ve çorak araziler ile kutuplar haricindeki bölgelerde, hayat sürmeye uygun yörelerde yaşayan insanların zaman zaman kuraklık ve kıtlıklara maruz kaldıkları bilinen bir gerçekliktir. Tabiat olayları olarak adlandırdığımız yağmur, kar, sel, deprem, toprak kayması, çölleşme vs. olayların ilahî ve insanî yönü vardır. Tabiatı hor kullanan insanoğlu dünyadaki ekolojik düzenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu duruma işaret eden bir ayette şöyle buyurulmaktadır:

“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.” (er-Rûm 30/41)

Ayette söz edilen bozulmayı ifade eden *fesâd* kelimesi iki şekilde anlaşılmalıdır. Birincisi manevî bozulmayı ifade etmektedir ki işlenen günahlar ve yapılan haksızlıklar sonucu sel, yangın, kıtlık, kaynak sularının azalması, geçim sıkıntısı, bereket kalmaması gibi olaylar örnek verilebilir. (Karaman vd., 2007a: 4/322) İkincisi ise bizzat tabiatın dengesinin bozulmasıdır. Özellikle katı bir materyalizm neticesinde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve beraberinde getirdiği tahribat, daha önceki insanların hayal bile edemeyeceği seviyeye ulaşmış ekolojik dengesizliklere sebep olmuştur. Şehirlerin çöpleri ve kanalizasyon atıkları, katı yakıtlar, fabrika bacaları, son sürat toprağı, denizleri ve akarsuları kirletmektedir. Ortaya çıkan buna benzer olumsuzluklar tabiatındaki her türlü canlıyı tehdit etmektedir. Bunlara cinsel sapıklıklar, uyuşturucu ve şiddet de ilave edilirse işin vahameti daha da tarifsiz bir hale

gelmektedir. Bütün bunlar, insanların Allah'a ve ahlâkî değerlere önem vermeksizin sadece maddî ilerlemeyi hedef almalarından kaynaklanmaktadır. (Esed, 1999: 2/828-829; Karaosman, 2020:113) Hal böyle olunca bütün insanlık, hatta diğer canlılar ve birçok ekosistem yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir. Ortaya çıkan bu tablo sebebiyle zarar gören, sıkıntı çeken ve çeşitli hastalıklara yakalan insanların yaptıkları fesadın bir bölümü ayette de ifade edildiği üzere kendilerine ceza olarak dönmektedir. (Şimşek, 2012: 4/130)

Bu kaos ve fesat ortamından kurtulmak, nükleer atıkların olmadığı, denizlerin kirlenmediği, göllerin kurumadığı zamanlara dönmek pek mümkün görünmemektedir. Çevreyi bu hale getirmemek de insanlığın sorumluluğundadır. Dolayısıyla günahları sadece herkesin bildiği yasaklardan ibaret zannetmek büyük bir yanlıdır. İslam'ın çevreye verdiği önemi hiçe saymak, suları israf etmek, havayı kirliletmek, yiyecek ve içecekleri israf etmek de günah olan davranışlardır. Gerek bu gibi maddî gerekse manevî günahlardan Allah'a iltica edilirse, günahlardan vazgeçilirse ve fitrata dönülürse durumun değişeceği bildirilmektedir:

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَبُوتِ كُلِّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ كَبِيرٍ

“Rabbinizin mağfiretini isteyin. Sonra O'na tövbe edin ki, size takdir edilmiş belirli bir zamana (ölüme) kadar güzel bir şekilde yaşatsın, fazlından dünya ve ahirette mükâfatını versin. Eğer imandan yüz çevirirseniz, biliniz ki, ben, başınıza gelecek büyük bir günah azabından korkarım.” (Hûd 11/3)

Söz konusu ayette Allah Teâlâ, kullarından istiğfar ve tövbe etmelerini istemektedir. İstiğfar ve tövbenin yakın anlamda olduğu ifade edilmekle birlikte, geçmiş günahlardan ötürü mağfiret, yeni işlenen günahlar sebebiyle de tövbe edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Günahlardan vazgeçmeden mağfiret dilemenin tövbede samimiyetsizlik olduğu söylenmiştir. Ayette önce mağfiret dileme, sonrasında ise tövbe istenmesinin zikredilmesi, mağfiret dilemenin tövbeyle alt yapı oluşturmasından dolayıdır. Ayetteki buyruğun, küçük günahlarınız sebebiyle Allah'tan mağfiret dileyin, büyük günahlarınız nedeniyle de Allah'a tövbe edin manasına gelebileceği ihtimalinden de bahsedilmiştir. Bunun sonucunda Allah, kullarını bol rızık ve rahat bir geçimle ödüllendirileceğini, öncekilerin helak edildiği gibi helak edilmeyeceğini ve uzun ömür verileceğini müjdelemektedir. (el-Kurtubî, 1964: 9/3-4)

Aşağıdaki ayette de aynı şekilde istiğfar ve tövbe vurgusu yapılmakta, gereğini yapanlara bol nimetler ihsan edileceği Hz. Hûd'un dilinden aktarılmaktadır:

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

“Ey kavimim! Haydi, artık rabbinize iman edip af dileyin. İşlediğiniz günahlardan duyduğunuz pişmanlıkla tövbekâr olup O'na yönelin; O da size gökten bereket kaynağı yağmurlar yağdırsın, gücünüze güç katsın. Bu öğütlerimden yüz çevirip kâfirlükte/nankörlükte ısrar etmeyin.” (Hûd 11/52)

Diğer ayette olduğu gibi bu ayette de en önemli iki kavram sırasıyla istiğfar ve tövbedir. Bu kavramların izahı ayetin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. *İstiğfar* kelimesi “gafir” mastarından türemiş bir kelime olup gizlemek, örtmek, bağışlamak anlamlarını taşımaktadır. İstiğfar terim olarak; “kulun, işlediği kusurlarının Allah'tan bağışlanmasını istemesidir.” (İbn Manzûr, 1414: 5/25) İstenen bu bağış talebinin hem fiille hem de sözle olması gerekir. Sözde kalan ve fiiliyata geçmeyen bu talep, sahibini yalancı biri yapar. (İsfahânî, 1424: 469; Bebek, 2003: 27/313) İstiğfar kavramına yakın anlamda olan bir diğer kavram da tövbedir. Tövbe; geri dönüş, rücu etmek, bir yerden dönmek anlamlarına gelmektedir. (İbn Manzûr, 1414: 1/217-219) Tövbede üç merhale söz konusudur. Birincisi işlenen fiilin günah olduğu ve bunun Allah'ın bir yasağı olduğunun bilinmesi, ikincisi pişmanlıktır. Kul işlediği günah için pişmanlık duymuyorsa tövbe gerçekleşmez. Üçüncüsü kalpte meydana gelen pişmanlık neticesinde yasak olan

davranışı terktir. (Özer, 2008: 80-81) Bu terk kuvvetli bir şekilde gerçekleştirilir ve günah işlemek için niyette de samimi olarak çaba gösterilirse bu tövbe çeşidine *nasuh* tövbesi denir: “*Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter...*” (et-Tahrîm 66/8) Tövbe ve istiğfarın anlamı bu şekilde ifade edildikten sonra ayetin tefsirine geçebiliriz.

Ayet-i kerîme Âd kavmi ile ilgili olarak zikredilmektedir. Âd kavmi bağ, bahçe ve ekin işlerinde ileri bir toplumdur. Rivayetlere göre üç sene veya daha uzun yıllar kıtlık olmuştu ve bu süre zarfında çocukları da olmamıştı. Ayette Hz. Hûd'un, kavmini imana davet edip şirk inancından vazgeçmelerini, hemen tövbe etmelerini, bir daha aynı günahı işlememelerini tembih ettiği bildirilmektedir. Peygamberleri Hûd, iman ederlerse Allah'ın onlara bol yağmurlar göndereceğini, yurtlarını tekrar dirilteceğini, kuvvetlerine kuvvet katacağını, bolluk ve verimlerini artıracacağını bildirdi. Ancak onlar Hz. Hûd'a inanmadılar ve küfürlerinde inada devam ettiler. (el-Kurtubî, 1964: 9/51) Allah Teâlâ, onlara nimetle birlikte kuvvet vereceğini ifade etmektedir. Zira kuvvet bulunsa nimet bulunmasa, kuvvetin bir anlamı olmayacak; nimet bulunsa da bu nimetlerden faydalanabilecek kuvvet bulunmasa yine bir anlamı olmayacaktır. Ancak nimet ve kuvvet birlikte olursa anlam kazanacaktır. Dolayısıyla ayetteki “*Size gökten bol bol (yağmur) göndersin*” kısmı bu duruma işaret etmektedir. (Esed, 1999: 1/434) Yine aynı şekilde “*Kuvvetinize kuvvet katsın*” ifadesi de nimetlerden istifade etmenin ve mutluluğun en üst derecesini bildirmektedir. Tefsircilerin ifadesine göre; Allah Teâlâ, Âd kavmine iki büyük haslet vermiştir. Biri bağ, bahçe ve bostanlarının çok güzel olması, diğeri de çok güçlü ve kuvvetli olmalarıdır. Onlar, Allah'ın elçisini yalanlayınca yıllarca kıtlıkla imtihan edildiler ve güçten kuvvetten düştüler. Allah Teâlâ, onlara putları bırakıp kendine yönelirlerse zikri geçen bu iki nimete tekrar kavuşacaklarını haber vermektedir. (er-Râzî, 1420: 18/363-364) İstiğfarın faziletine atıfta bulunan ayetlerin yanında birçok hadis de vardır. Bunlardan birinde Allah Resulü şöyle buyurmaktadır: “*Bir kimse istiğfara devam ederse, Allah Teâlâ ona her bir darlıktan çıkış, her bir üzüntüden kurtuluş yolu gösterir ve ona ummadığı yerden rızık verir.*” (Ebû Dâvûd, 1992: Sünen, “Vitr”, 26; İbn Mâce, ts.: Sünen, “Edeb”, 57)

Kısaca istiğfar ve tövbe arasındaki alaka şöyledir: Allah'tan mağfiret istemenin ve O'na istiğfar etmenin yolu tövbeden geçer. Zira günahkâr, doğru yoldan yüz çevirmiş kimsedir. Kişinin, bundan dönüp tövbe etmediği sürece bizzat maksadına erişmesi mümkün değildir. Dolayısıyla önce kulun, günahından vazgeçmesi sonra da Allah'tan istiğfar dilemesi gerekmektedir. (er-Râzî, 1420: 17/315)

İstiğfar rızık ilişkisiyle ilgili olarak başka bir ayette de şöyle buyurulmaktadır:

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا . وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا

“Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihсан etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.” (Nuh 71/10-12)

Ayette, inkârda direnen Hz. Nuh'un kavmi tövbe ve istiğfar etmeye çağrılmaktadır. Her insan günah işleyebilir ve çeşitli hatalar yapabilir. Ancak insanın işlediği günahını bilmesi, bunu itiraf etmesi, Rabbinden bağışlanma dilemesi ve tövbe etmesi çok önemlidir. Bu bağlamda *istiğfar*, herhangi bir Müslüman'ın hataları sebebiyle Allah'a dönerek O'ndan affedilmeyi arzu etmesi anlamına gelmektedir. Uzun yıllar kavmini tevhide çağırın Hz. Nuh, burada onların tövbe istiğfarda bulunup putlara tapmaktan vazgeçtikleri ve halis bir imanla inandıkları takdirde, Allah Teâlâ'nın onları affedeceğini, çünkü O'nun son derece bağışlayıcı olduğunu bildirmektedir. Bu çağrıyı kabul ettikleri halde, Allah'ın onlara yetiştirecekleri ürünlerden bol kazanç elde etmelerini sağlayacak yağmurlar yağdıracağı, nehirler akıtacağı, bu sayede mallarının çoğaltılacağı bildirilmektedir. Bunlara ilaveten, işlerinde kendilerine

yardım edecek, güçlerine güç katacak evlatlarla desteklenecekleri ifade edilmektedir. (er-Râzî, 1420: 30/652; el-Hicâzî, 1413: 3/754) Rivayetlerde belirtildiği üzere Hz. Nuh'u yalanlayan bu inatçı kavim, kırk ya da yetmiş yıl kuraklığa uğramış, kadınları kısırlaştırmış, davalarını ve ekinleri telef olmuştur. (ez-Zemahşerî, ts.: 4/617) Çaresizlikleri sebebiyle Hz. Nuh'tan yardım istemişlerdir. Hz. Nuh da onlara ayetteki teklifleri iletmıştır. Ancak onlar tövbe etmemeye adeta yemin etmiş gibi inatlarını sürdürmüşlerdir. (el-Kurtubî, 1964: 18/301-302; el-Beyzâvî, 1418: 5/249)

Gerek önceki ayette gerekse bu ayette, istiğfar etmenin ve Allah'tan mağfiret dileminin neticesinde rızık ve yağmurun gönderileceğine dair delil vardır. Hz. Ömer de arkadaşları ile yağmur duasına (istiskâ) çıktıklarında herhangi bir dua okumamış, sadece istiğfar etmiş ve bu ayetteki gibi davranmıştır. Hasen el-Basrî (ö. 110/728) kendisine kuraklıktan ve fakirlikten şikâyet eden kişilerden her birine Allah'tan istiğfar / mağfiret dilemesini tavsiye etmiş, söz konusu ayettin gereğince bu şekilde hareket ettiği rivayet edilmiştir. (ez-Zemahşerî, ts.: 4/617; el-Kurtubî, 1964: 18/302)

Ayette bulunan “عَفَّارٌ” kelimesi bağışlayıcı anlamına gelmektedir. Bu kelimenin anlamı “عَفُورٌ” sözcüğünden daha mübalağalıdır. Sözlükte örtme ve kapatma manasına gelen bu kelime, Allah'ın son derece bağışlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Tövbe ile istiğfar bir kulluk arzından ve Allah'a ihtiyaç duymaktan kaynaklanan, benlik iddiasından vazgeçmenin göstergesidir. İşte bu şekilde Allah'a yönelen bir toplum için hem bağışlanma hem de bereketli yağmurlar, hayırlı rızıklar, evlatlar ve mallar verileceği müjdelenmektedir. Zira taatlerle uğraşmak hayır kapılarının açılmasına, günahlarla meşgul olmak da Allah Teâlâ'nın kahrına, hatta dünyanın harap olmasına sebep olacaktır. (Bursevî, 2012: 9/303)

Aslında günah, Allah ile kulun arasındaki iletişimin kopması demektir. Bu iletişimin tekrar sağlanması ancak samimi bir tövbe, arkasından da gönülden gelen bir istiğfarla gerçekleşir. Kul günah işlemekten geri kalamayacağına göre, tövbe ve istiğfardan da geri kalmamalı, Allah Teâlâ ile iletişimini sürdürmelidir. Kullar bu tavır takınırlarsa, Allah Teâlâ da onları bağışlayacağını gerek bu dünyada gerekse ahirette çeşitli mükâfatlar vereceğini bildirmektedir.

Allah Teâlâ'ya iman edip takva sahibi olanlara bereketler ihsan edileceği; yalanlayanların da işledikleri fiillerden dolayı cezalandırılacakları bir başka ayette şöyle ifade etmektedir:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayverdik.” (el-A'râf 7/96)

Allah Teâlâ, her bir kavme ya da şehre onları uyarmak ve vahyini bildirmek için elçiler göndermiştir. Gönderilen bu elçiler çoğunlukla yalanlanmışlardır. Bu tutum ve davranışlarından dolayı da helak edilmişlerdir. (Küçük, 2007: 323-326) Bu halklar, nankörce bir hareket tarzı sergilemek ve günahlara devam etmek yerine Allah Teâlâ'ya isyandan sakınsalardı, “gökten ve yerden bereket kapıları üzerlerine açılacaktı ve onlara her yönden hayırlar verilecekti.” Ayetteki “بَرَكَاتٍ” kelimesiyle yağmurlar ve nebatat kastedilmiştir. (Yıldız, 2009: 30-150) Böylece bereketler onlar üzerine açılacak ve bol ürünler alacaklardı. Fakat onlar yalanlamaktan vazgeçmediler. (ez-Zemahşerî, ts.: 2/133) Ayetteki “مِنَ السَّمَاءِ” / “وَالْأَرْضِ” / Altları ve üstleri ifadesinde onlara sağlanacak olan rızık vesilelerinin çeşitliliği ve bolluğuna işaret vardır. Bazı müfessirlere göre; “مِنَ السَّمَاءِ” kelimesi kulların çabası olmadan Allah'ın verdiklerini, “وَالْأَرْضِ” ise insanların çalışması ve gayreti sonucunda elde ettikleri nimetleri ifade etmektedir. (Karaman vd., 2007a: 2/308)

Kur'an'da bahsedilen bu inkârcıların halini ortaya koyan başka bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْهِمْ مِنَ الرَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ...

“Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur’an’ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi...” (el-Mâide 5/66) Ayet, Ehli Kitap olan Yahudi ve Hristiyanların, Tevrat, İncil ve Kur’an’ın gereğini yapmaları, hükümleriyle amel etmeleri durumunda, Allah Teâlâ’nın onlara bol nimetler vermesinden, üstlerindeki göklerden bereketli yağmurlar indirmesinden, atlarından da yeryüzünün çeşitli bitkileriyle ve mahsulleriyle rızıklandırmasından bahsetmektedir. Burada, “Ehli Kitap nasıl olur da Tevrat, İncil ve Kur’an’la birlikte amel edebilir?” şeklinde bir soru akla gelebilir. Her ne kadar söz konusu kitaplar birbirlerine muhalif hükümler içerse de değişmeyen temel hükümlerde ortak paydaları bulunmaktadır. Mesela peygamberlere iman hepsinde de ortak itikat konusudur. Yine bu kitaplar ilk muhatapları tarafından tatbik edilseydi, onlar da bu bereketlere kavuşmuş olacaktı. (et-Taberî, 2000: 10/463-464)

Bazı müfessirler de Tevrat ve İncil’in uygulanmasından kastedilen mananın, bu kitaplarda vasfı açıklanan Hz. Muhammed’e iman eden ve onun getirdiği Kur’an’ın hükümlerini yürürlüğe koyup onunla amel etmek ve Tevrat ile İncil’de Allah’a verdikleri sözleri yerine getirmek olduğu şeklinde anlamışlardır. (Arslan, 1995: 4/276-277)

Hız. Musa ile birlikte hareket eden, onun emirlerini uygulayan İsrailoğulları çölde dahi rızıklarından mahrum bırakılmamış, güneşten, bulutlarla gölgelenmiş, kudret helvası ve bildircin eti ile gıdalanmışlar (el-Bakara 2/57) ve taştan fıskıran on iki pınardan su içmişlerdir. (el-Bakara 2/60; el-A’râf 7/160) İsrailoğullarının çektiği sıkıntılar ayette geçen icapları yerine getirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bugün dünyanın en müreffeh topluluklarının Ehli Kitap olduğu müşahede edilmektedir. Bu durumu onların ilâhî-tabîî kurallara uymalarına bağlayabiliriz. Burada, dinin icaplarına uymanın ölçüsünün dinin bazı ayrıntılarını ön plana koymak olmadığını altının çizilmesi gerekmektedir. (Karaman vd., 2007a: 2/308) Zira hak ve adalete dayanmayan yönetim biçimleri, sadece ritüellere çevrilen, davranış haline gelmeyen, güzel ahlaka dönüşmeyen ve sahibini kötülüklerden alıkoymayan ibadetler gerçek dindarlık ölçüsü değildir.

Aslında cenneti kazanmak için iman başlı başına yegâne nedendir. Ancak Allah Teâlâ katında yüksek değer taşıyan iman, salih amellerle süslenen ve toplumda ıslah kabiliyeti taşıyan davranışların yer etmesiyle kökleşir. Dolayısıyla imandan söz eden ayet ile hadisleri salih amellerden ayrı düşünmek ve sözde kalıp aksiyona dönüşmeyen davranışlar olarak görmek İslâm’ın ruhunu kavramamak demektir. (Karaman vd., 2007a: 2/309)

Netice olarak, kendisinden önceki ilâhî kaynaklı kitaplara da atıfta bulunulan ve Kur’an’da bahsi geçen hakikatlerin bir bütün halinde uygulanması gerekmektedir. Bu şekilde hareket edilirse Allah Teâlâ, onlara göklerin ve yerlerin maddî manevî kapılarının açılacağını haber vermektedir. Aslında iktisadî hayatta yaşanan bolluk ya da kıtlığın tek bir sebebe irca edilmesi uygun değildir. Manevî sebeplerin yanında, maddî olarak insanın çalışmasının ve gayretinin, (Krş. Elmalılı, 1979: 7/4609-4610) ilaveten piyasadaki arz ve talep durumunun, tüketim ve tasarruf alışkanlıklarının, ilim ve teknik usullerinden faydalanma yollarını bilmenin, sosyal ve ekonomi yönetim anlayışıyla ilişkili olduğuna da işaret etmek gerekmektedir. (Durmuş, 2003: 586-587)

Bu bağlamda çarşı-pazar piyasasındaki fiyatlar tartışma konusu yapılmakta, fiyatları Allah’ın

belirlediğini öne süren kimi insanlar, sorumluluktan uzaklaşarak kenara çekilmek istemektedirler. Nitekim bu konuyla ilgili olarak şu hadise atıfta bulunmaktadır:

“Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; bir adam Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelip: Ya Resulallah, narh koy (fiyatları sınırla), dedi. Resulullah (s.a.v.): "Hayır, (rızkınızın artması için) dua ediniz." buyurdu. Daha sonra başka bir adam gelip: Ya Resulallah, narh koy, dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona da: "Hayır, fiyatları ancak Allah eksiltir, Allah artırır. Ben Allah'a, yanımda hiç kimsenin hakkı olmadığı bir halde ulaşmayı umarım" buyurdu.” (Ebû Dâvûd, 1992: Sünen, “Büyü”, 73)

İslam ekonomisinde mümkün oldukça fiyatlara müdahale edilmemesi esastır. Devlet çok aşırı bir durum olmadığı sürece narh koymamalı, serbest piyasa ekonomisini engellememelidir. Ancak piyasa kontrolünü de ihmal etmemeli, spekülasyonlara izin vermemeli ve gerekli önlemleri almalıdır. (Güneş, 2019: 245) Fiyatların yükseldiği zamanlarda insanlar rızıklarının artması için Allah’a dua etmelidirler. Zira Allah dilediği kimsenin rızkını artırır, dilediğinin rızkını da kısar. (el-Bakara 2/212; Âl-i İmrân 3/37; Yûnus 10/31; en-Neml 27/64; et-Talâk 65/3) Burada kadercı bir anlayışla ne yapalım fiyatları Allah Teâlâ belirliyor diyerek, özellikle de yönetici ve denetleyici konumunda bulunan kişilerin kendi sorumluluğundan kaçmaları asla kabul edilebilecek bir durum değildir.

Sonuçta Allah Teâlâ her şeye müdahildir. (er-Rahmân 55/29) Hiçbir yaprak bile O’ndan izinsiz düşmez. (el-En’âm 6/59) Kâinatı idare etmek de O’na zahmet vermez. (el-Bakara 2/255) Allah her şeye kadirdir. (el-Bakara 2/20,106,109; Âl-i İmrân 3/29; en-Nisâ 4/133; el-Mâide 5/19; et-Tevbe 9/39) Kâinata olan her şey *sünnetullah*, yani ilâhî yasalar çerçevesinde gerçekleşir. Dolayısıyla insanlar kendi kusurlarını, yeteneksizliklerini Allah’a yıkarak kader böyleymiş demelerinden başta Allah razı değildir. Bu noktadan hareketle insan, rızkının artması için üzerine düşeni yapmalı, sürekli tövbe istiğfar halinde olmalı, tabiatı tahrip ederek ilâhî yasalara aykırı davranmamalı gerek maddî gerekse manevî alanda ıslahçı olmalıdır.

Sonuç

Kıtık; kuraklık, sel, çekirge gibi doğal/tabii nedenlere; savaş, ihtikâr, kötü yönetim, toprak ve su kullanımındaki yanlışlıklar gibi sosyal ve siyasi sebepler ile günah ve isyanlara dalmak gibi dinî sebeplere dayanmaktadır. Allah Teâlâ, kullarını, burada zikredilen hususlarla sınayacağını, onların bu belalara karşı sabretmeleri gerektiğini belirtmiştir. Nitekim tarihten günümüze birçok kavim sınava tabi tutulmuştur. Bu konudaki ayetler, bizlerin de buna benzer zorluklarla karşı karşıya kalacağımızı, bu durumun kaçınılmaz bir hal olduğunu ilan etmiştir. Dolayısıyla herkesin helak edilen bu kavimlerden ders çıkarması istenmiştir. Kıtık ve benzeri zor durumlar, insanların yaşadığı gerçekliklerden biridir ve bu durumlarla başa çıkarken kişinin işlediği fiillerin ve Allah’a yönelişin etkisi önemlidir.

Yusuf kıssasındaki kıtlık hadisesi, böylesi durumlarda bize nasıl bir önlem alınması gerektiğini, adaletli yönetimin önemini ve israftan kaçınmanın zorunluluğunu öğretmiştir. Mekke ya da Medine’de yaşanan kıtlığa atıfta bulunan ayetlerden, güven ve asayiş içinde yaşayan bir toplumun, Allah’ın nimetlerine karşı nankör davranmaları sonucunda yıllarca kıtlık ve kuraklıkla cebelleştikleri anlaşılmıştır.

Allah Teâlâ’nın hoşnutluğunu elde etmenin en önemli vesilelerinden biri de özellikle, sarp yokuş adı verilen akabeyi geçmektir. Bu da fakir fukara ve açları doyurmakla elde edilir.

Çeşitli coğrafyalarda kıtlık oluşmasının birincil sebebi su kaynaklarını bilinçsiz kullanmaktır. Kıtıkla son derece ilişkisi olan suya dikkat çeken Yüce Allah, hayatın tamamen suya endekli olduğunu ifade

etmekte, suların kuruması durumunda bunu ancak kendisinin sağlayabileceğine vurgu yapmaktadır.

Hz. Ömer yağmur duasına (istiskâ) çıktığında bir dua okumamış, sadece istiğfar etmiş, Hasen el-Basrî, kendisine kuraklıktan ve fakirlikten şikâyet eden kişilerden her birine Allah'tan istiğfar/mağfiret dilemelerini tavsiye etmiştir.

Kur'an ayetlerinde bolluk ve bereketin tövbe ve istiğfarla ilişkilendirildiği, ancak kıtlığın sadece tek bir sebebe bağlanamayacağı ve rızkın genişliğinin insanın çabasıyla da ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tarih boyunca peygamberlerin toplumlara gönderildiği ve genellikle yalanlandığı ve bu yüzden yalanlayanların helak edildiği belirtilmiştir. Ancak peygamberlere kulak veren toplumların Allah'ın bol nimetlerine kavuşacakları ve bereketlenecekleri ifade edilmiştir. Ancak adaleti ilke edinmeyen yönetim şekilleriyle, güzel ahlaka evrilmeyen, sahibini kötülüklerden alıkoymayan ibadetlerle gerçek dindarlık elde edilmiş olunmaz ve bunlarla da Allah'ın lütuf , af, mağfiret ve yardımları beklenemez.

Sonuç olarak, insanların, kıtlık gibi zor zamanlarda imtihan edildiklerinin farkında olmaları gereklidir. Bununla birlikte yaşanan felaket anlarında hem infak ederek fakirler gözetilmeli hem de bol bol tövbe ve istiğfar edilerek Allah'ın hoşnutluğu aranmalıdır.

Kaynakça

- Akahn, Ş. H., & vd. (2019). *Türkçe Sözlük* (B. Tezcan Aksu, Ed.; 11. bs). Türk Dil Kurumu.
- Âlûsî, Ş. M. b. A. (1415). *Rûhu'l-meânî* (1. bs, C. 16). Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Armağan vd., M. (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (1-4). Risale Yayınları.
- Arslan, A. (1995). *Büyük Kur'an Tefsiri* (1-16). Arslan Yayınları.
- Bahadır, M., & Eroğlu, İ. (2017). İslami Çerçeve de Kıtık Algısı. *İslami Perspektifte İktisadi Yaklaşımlar*, 23-38.
- Bebek, A. (2003). Mağfiret. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 313-314). TDV Yayınları.
- Beyzâvî, A. b. Ö. (1418). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (1-5). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (1-8). Bilmen Yayınevi.
- Buladı, K. (2011). Kur'an Çerçevesinde Hayat ve İmtihan. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 21, Article 21.
- Bursevî, İ. H. (2012). *Rûhu'l-Beyân Tefsiri* (Abdullah Öz vd., Çev.; 8. bs, 1-10). Damla Yayınları.
- Derveze, M. İ. (1998). *Et-Tefsîru'l-hadîs* (Muharrem Önder, Çev.; C. 7). Ekin Yayınları.
- Durmuş, Z. (2003). Kur'an Bağlamında İmân-Rızık İlişkisi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16(4), 582-595.
- Ebû Dâvûd, S. b. el-Eş'as es-Sicistânî. (1992). *Sünenu Ebî Dâvûd* (1-4). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Ebû Hayyân, M. b. Y. b. H. el-Endelüsî. (1420). *El-Bahrü'l-muħît* (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Ebu's-Suûd, M. b. Y. (ts.). *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (1-9). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Esed, M. (1999). *Kur'an Mesajı, Meâl-Tefsîr* (Cahit Koçtak - Ahmet Ertürk, Çev.; 1-3). İşaret Yayınları.
- Ferrâ, Y. b. Z. (t.y.). *Meânî'l-ĸur'an*. Dâru'l-Mısıriyye.
- Gökhan, İ. (1998). *13-16. Yüzyıllarda Mısır ve Suriye'de Krizler, Kıtıklar ve Vebalar* [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, C. (2019). *Dünya ve Âhiret Boyutlarıyla Kur'an'da Ticaret*. Arı Sanat Yayınları.
- Hicâzî, M. M. (1413). *Et-Tefsîru'l-vâzih* (10. bs). Dâru'l-Celîli'l-Cedîd.
- <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=53424375&MakaleAdi2=+imtiħan>
- <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=117755625&MakaleAdi2=k%C4%B1tl%C4%B1k>
- İbn Kesîr, E.-F. İ. b. Ö. (1999). *Tefsîrü'l-ĸur'âni'l-'Azîm* (C. 8). Dâru't-Taybe.
- İbn Kuteybe, E. M. A. b. M. ed-Dîneverî. (1973). *ĸarîbü'l-ĸur'ân*. y.y.
- İbn Mâce, E. A. M. (t.y.). *Sünen* (1-2). Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1414). *Lisânü'l-'Arab* (1-15). Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Cevzî, E.-F. A. b. A. (1422). *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr* (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî.
- İsfahânî, R. (1424). *Müfredâtü elfâzi'l-ĸur'ân* (1-4). Dâru'l-Vatan.
- Kaçalın, M. S. (2019). *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler* (6. bs). Türk Dil Kurumu.
- Karademir, Z. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Darlık Ekonomisi ve Kıtıklar (1560- 1660)* [Doktora Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi,.
- Karaman vd., H. (2007a). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (1-5). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman vd., H. (2007b). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. Yeni Şafak Yayınları.

- Karaosman, M. (2020). Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 98-120.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. (1964). *El-Câmi' li-aḥkâmî'l-ḳur'ân* (1-20). Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- Küçük, A. (2007). *Kur'an'da Toplumsal Sınanma*. Beyan Yayınları.
- Mâtürîdî, E. M. M. (2005). *Te'vîlâtü'l-ḳur'ân* (1-10). Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Müccâhid, E.-H. M. b. C. el-Mekkî el-Mahzûmî. (1989). *Tefsîru Müccâhid*. Dâru'l-Fikr.
- Özer, S. (2008). Günahların Affında ve Cezaların Düşmesinde Tövbenin Etkisi. *Bilimname : Düşünce Platformu*, 6(14), 79-107.
- Râzî, F. M. b. Ö. (1420). *Mefâtîhu'l-ğayb* (3. bs, 1-32). Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- Sami, Ş. (2019). *Kamus-ı Türkî* (3. bs). Türk Dil Kurumu.
- Şimşek, M. S. (2012). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (1-5). Beyan Yayınları.
- Taberî, E. C. M. b. C. (2000). *Câmi' u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-ḳur'ân*. Müessesetü'r-isâle.
- Tirmizî, E. İ. (ö. h. 279). (1395). *Sünenu't-Tirmizî* (2. bs, C. 4). Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bali.
- Yazır, Muhammed, H. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili* (1-10). Eser Neşriyat.
- Yıldız, M. (2009). *Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zeccâc, E. İ. İ. b. es-Serî. (1988). *Meâni'l-ḳur'ân ve i'râbuhu* (C. 5). Âlemu'l-Kütüb.
- Zemahşerî, E.-K. M. (t.y.). *El-Keşşâf 'an ḥakâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vüccuhi't-te'vîl* (3. bs, 1-4). Daru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Zuhaylî, V. İ. M. (1418). *Et-Tefsîru'l-münîr* (1-30). Dâru'l-Fikri'l-Muâsır.

39. Navigating Literary Boundaries: The Turkish Encounter with *Pale Fire's* Translation¹

Mehmet ERGUVAN²

APA: Erguvan, M. (2024). Navigating Literary Boundaries: The Turkish Encounter with *Pale Fire's* Translation. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 589-605. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981109>

Abstract

Reception of translated texts has thus far elicited uneven attention in Translation Studies (TS), despite the application of reception studies theories over recent decades, initially concentrated within literary translation and subsequently extending to encompass various text types. This paper, guided by Bourdieu's understanding of *taste*, *literary field*, and differentiated types of *capital*, aims to analyze the Turkish translation of *Pale Fire* by delineating its reader profile, elucidating the readers' role in determining meaning, and discussing their critiques and suggestions on macro and micro translational choices and strategies. Based on insights from authentic readers of *Pale Fire*, who integrate mental visualizations with their reservoir of experiences while engaging with the text, the study seeks to explore how authentic readers engage with both Vladimir Nabokov's innovative novel *Pale Fire* and its Turkish translation, examining if Turkish translator Yiğit Yavuz's translational decisions resonate with the cultural inclinations of the readers. The research findings illustrate that although the interviewed Turkish readers engage with literary works in diverse ways, their viewpoints on literary translation and assessments of translational decisions in *Pale Fire's* Turkish translation exhibit notable uniformity. All in all, the readers tend to adopt a critical viewpoint towards translated literature, emphasizing the identification of translation issues over aesthetic enjoyment. Finally, this research proposes that Bourdieu's suggestion regarding the field of restricted production, involving a cohort of readers with exclusive tastes, might encounter challenge and warrant a more nuanced evaluation within the sphere of readers of translated literature, even among those who engage with what is conventionally perceived as high literature.

Keywords: Bourdieu's restricted production field, literary translation, *Pale Fire*, readers, reception studies

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 25.06.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981109>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Assist. Prof., Yeditepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Translation Studies / Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilimi Bölümü (İstanbul, Türkiye), **e-posta:** mehmet.erguvan@yeditepe.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3649-8392>, **ROR ID:** <https://ror.org/O25mx2575>, **ISNI:** 0000 0001 0744 4075, **Crossref Funder ID:** 501100020043

Edebi Sınırlarda Gezinmek: Solgun Ateş'in Çevirisiyle Türkçe Karşılaşması³

Öz

Çeviribilim alanında son dönemlerde alımlama odaklı yaklaşımlara ve kuramlara ilgi duyulsa da çeviri metinlerin okurlarca nasıl alımlandığı konusundaki çalışmalar süreklilik göstermez. Mevzu bahis ilgi, önceleri edebi çeviriye yoğunlaşmış olup akabinde farklı metin türlerini de kapsamıştır. Bu makale, Bourdieu'nün beğeni, edebi alan ve farklı sermaye türleri kavramlarından hareketle *Pale Fire*'ın Türkçe çevirisini eserin muhtemel okur profilini belirlemek, okurların anlam tayin etmede oynadığı rolü açıklamak, ayrıca okurların makro ve mikro çeviri tercihleri ile stratejileri üzerine eleştirilerini ve önerilerini tartışmaya açmak suretiyle sorunsallaştırır. *Pale Fire*'ın gerçek okurlarının içgörülerinden yola çıkan bu çalışma, zihinlerinde uyanan farklı görseller ve kendi deneyim rezervuarlarıyla metinle etkileşen okurların Vladimir Nabokov'un yenilikçi romanı *Pale Fire* ve eserin Türkçe çevirisiyle nasıl etkileşimde bulunduğunu, bilhassa da çevirmen Yiğit Yavuz'un çeviri tercihlerinin okurların kültürel eğilimleriyle uyumlu olup olmadığını sorgulayarak araştırmayı amaçlar. Okurlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, okurların edebi eserlere yaklaşımı çeşitlilik arz etse de çalışmaya katılan okurların *Pale Fire*'ın Türkçe çevirisindeki çeviri kararlarına dair görüşleri benzerlik taşır. Sonuç olarak, genel itibarıyla okurların çeviri edebiyata eleştirel yaklaştığı ve kimi zaman estetik keyif almaktan ziyade çeviri sorunlarına odaklandığı tespit edilmiştir. Bu çalışma, kendine ait edebi beğenileri olan okur grubuyla özdeşleştirebileceğimiz sınırlı kültürel üretim alanı kavramının, söz konusu çeviri edebiyat okurları, bilhassa yüksek edebiyat addedilen eserleri tüketen okurlar söz konusu olduğunda daha çetrefilli olabileceği ve alımlama evrenlerine dair nüansları kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiği önerisinde bulunur.

Anahtar kelimeler: Bourdieu'nün sınırlı kültürel üretim alanı, edebi çeviri, *Pale Fire*, okurlar, alımlama çalışmaları

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 25.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981109>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Readers are expected to hold a prominent position in debates related to texts and their enjoyment. Translation scholars have perennially engaged with the notion of the reader, albeit with the translator assuming prominence as the operative reader, whose interpretative engagement with the source text (ST) is paramount in shaping the target text. Therefore, the neglect of involving “the reader as the re-interpreter of the translator's work” (Gambier, 2018, p.44) has long impeded the exploration of reader response in Translation Studies. Eugene Nida (1964) pioneered a reader-centric approach in Translation Studies, shifting from linguistic to communicative perspectives. He emphasized the translator's role as a mediator between author and recipient and introduced a three-step translation model, including *dynamic equivalence* to evoke the same effect in readers as the ST. However, this approach lacked empirical backing, leaving questions about measuring similarity and effects. Despite this, it highlighted the active role of recipients as “reviewers”, stressed the translator's empathy with the target community, and utilized “fluency” to meet readers' needs.

Functional approaches in the 1980s built upon and validated Nida's concepts. Skopos theory, a significant framework, asserts that the primary factor guiding translation method and strategy is the purpose of the translational interaction among participants. Accordingly, the sender intends to convey information while the receiver utilizes the text for specific functions or purposes, imbuing the text with meaning. Relevance theory (Gutt 1991/2000) posits that communication requires effort from the sender to achieve maximum cognitive impact on the recipient, relying on shared knowledge and inferences. Both these approaches emphasize considering the functional needs and cultural expectations of the target reader for a successful or accepted translation. Descriptive TS (DTS) (Toury 1995/2012) methodologically and theoretically has contributed to reader-oriented research. Though DTS has made a remarkable contribution to reception-oriented questions in Translation Studies, it is not the target reader but the target text that was the focus of this descriptive approach. Chesterman (1993), like Toury, delves into translation norms, drawing insights from various disciplines. He categorizes these norms into social, ethical, and technical domains. Within technical norms, he distinguishes between product or expectancy norms and process or production norms. Expectancy norms revolve around the anticipations of readers encountering a translation, questioning whether readers are always aware that they are engaging with translated text. Also, Theo Hermans (1996) and Giulina Schiavi (1996) have engendered additional discourse, expressly alluding to an implied reader within the target culture⁴. Both scholars, adopting Toury's approach to translation, perceive translations as manifestations of the target culture, produced under its constraints and motivations, and consequently include target culture implied readers within this framework. This underscores that translation is not solely the translator's endeavor.

Recognizing the lacuna in the exploration of reader-oriented studies within Translation Studies, an area that merits further elucidation, certain scholars in the field have leveraged insights from literary theories that offer a spectrum of reader definitions. In the array of reader-oriented approaches, researchers' suggestions and definitions consistently reveal the polymorphism inherent in the concept of the reader. While a comprehensive examination of each definition exceeds the confines of this paper, a cursory

⁴ Also, in the 1990s, André Lefevere underscored the significance of conducting reception studies on literary translations, citing their role in preserving the enduring masterpieces of world literature (1992, p. 1-2). In the Turkish context, Duygu Tekgül's Ph.D. thesis *Around the World in English: The Production and Consumption of Translated Fiction in the UK between Cosmopolitanism and Orientalism* explores discourses of identity construction in the production and consumption of translated fiction in the contemporary British book culture. The study concludes that “translated fiction illustrates the multilayered meaning structures regarding taste and identity in reading communities and in the publishing industry in contemporary Britain” (2012, p.3).

exploration of two primary categories of literary text readership is pertinent herein: the implied reader and the empirical or actual reader. The first type of reader, in line with the author's expectations, is an implied reader constructed within the text—a hypothetical entity designed to understand the author's intentions. According to Katie Wales (1989) and Geoffrey Leech and Mick Short (1981), conceptual reader is characterized by his/her shared background knowledge, presuppositions, sympathies, and standards with the author. In the realm of Translation Studies, the norms and how we practically define equivalence seem to be more influenced by the imagined readership—those implied readers—rather than the real-life reader/viewer. Concerning the pertinence of the concept of implied reader in the examination of translated literary texts, Alexandra Assis Rosa (2006) offers the following explication:

The notion of implied reader is perhaps even more pertinent because it seems to be more the translator's expectations of the expectations of a given reading community that seems to play a role as motivation or constraint of his/her activity. It seems to be these expectations of the expectations of the interpretive community regarding translated texts that determine the norms the translator will consider—either to follow, alter or even discard (p.104).

Assis Rosa's assertion posits the concept of implied reader as a recipient profile discerned by the translator and embedded within the Target Text (TT). This delineation confers a substantial role upon this category of reader, as it is this anticipated profile that ultimately shapes the translation process and its output. In essence, the targeted readers' profile appears to influence or restrict a particular translation policy, specifically concerning the selection of text types and individual texts to undergo translation—a context encapsulating Toury's preliminary norms. According to Assis Rosa, this imaginary profile may also manifest itself in the translated text “as a set of regularities resulting from translation procedures, both in terms of fullness of translation, textual distribution and segmentation ([Toury's] operational matricial norms) and also in terms of actual textual-linguistic choices (operational textual-linguistic norms)” (2006, p.104).

This paper highlights the growing significance of the empirical/actual reader in Translation Studies. In contrast to the addressee or translator-as-reader, the actual reader, defined by Seymour Chatman as “the flesh-and-bones you or I sitting in our living rooms reading the book” (1978, p.150). The readers engaged in actively consuming literary texts, evidenced by behaviors such as page-turning, reading in coffee shops, book purchases, and research activities, are becoming increasingly prominent. Concerning this, two crucial frameworks—Hans Robert Jauss's (1982) *horizon of expectations* and Wolfgang Iser's (1978) *blanks and indeterminacy*—may also help underscore the role of readers in interpreting literary translations. Jauss's concept focuses on a work's contextual interpretation, suggesting a fluid rather than fixed meaning shaped by prior knowledge. Meanwhile, one can suggest that textual gaps proposed by Iser might enhance aesthetic effects in translations, engaging readers' imaginations and allowing diverse interpretations. Both highlight the reader's pivotal role in creating literary meaning, influenced by education and cultural backgrounds.

Given this context, the main focus of this research is to scrutinize how actual readers respond to both Vladimir Nabokov's unconventional novel *Pale Fire* and its Turkish translation. These readers engaged with the book as part of the CEV6053 Literary Translation and Criticism doctoral course, offered during the Fall Semester of 2016-2017 at Dokuz Eylül University. Ethical permission is not required for the set of interviews I conducted since the survey in electronic format (administered via Google Forms) was available for a span of 12 days in January 2017. Seven doctoral students participated in the survey, responding to a series of ten open-ended questions as part of their involvement.⁵ These inquiries aimed

⁵ A group of seven doctoral students seems sufficient for this research because they represent a specialized, focused sample

to explore Bourdieu's arguments, particularly his differentiation between official culture—favoring specific tastes acquired through institutions like galleries and schools—and popular culture, which lacks “social legitimation or institutional support” (Fiske, 1992, p. 31). This distinction allowed for an examination of the dichotomy between “bourgeois aesthetics” and “popular aesthetics” as delineated by Bourdieu (1980, p. 237-9). In light of the above points, this paper combines Pierre Bourdieu's perspective with a focus on reader responses to extensively analyze readers' reactions to *Pale Fire* and its Turkish translation, *Solgun Ateş*. The aim is to investigate whether educated individuals with *tasteful* preferences exhibit a uniform cultural homogeneity, assuming they share similar or identical tastes. To accomplish this, the study delves into students' responses to the Turkish translation of *Pale Fire*, examining both the text structures and readers' expectations regarding translation strategies while also investigating translation phenomena beyond the textual level.

Mapping *Pale Fire*' Turkish translation within restricted cultural circles

To delineate the reader profile of a literary work, it is imperative to understand and describe the cultural context in which the work is created and consumed. According to Bourdieu, the cultural production field is shaped by a conflict between restricted and large-scale production realms (1993, p.15). *Pale Fire* and its Turkish translation appear to align with the restricted production field, characterized by *high art* such as serious literature. This sub-field functions on cultural rather than economic capital, distinct from the commercial sphere, thus positioning neither the ST of *Pale Fire* nor its Turkish translation for the broader commercial audience. Given that the field of restricted production establishes distinct criteria for product evaluation (Bourdieu 1993, p.115), this study focuses on translational decisions influenced by the literary field, publishing house, translator, and other factors, both at textual and extratextual levels.

Bourdieu's cultural production approach, characterized by a hierarchical stance on agent relations, prompts consideration of a translation's publishing house size. This choice can unveil a work's standing in the literary field. The Turkish translation of *Pale Fire*⁶ is undertaken by İletişim Publishing, a prominent entity in Turkey's literary landscape since the 1980s, known for its diverse interests and discerning selection criteria (Brief Presentation of İletişim Publishing, 2014). İletişim, as stated on its website, meticulously chooses high-quality works from Turkish and global literature⁷. İletişim's publication of the Turkish translation of *Pale Fire* contributes to the accumulation of symbolic capital, denoting the “degree of accumulated prestige” (Bourdieu 1993, p.7). This underscores the enduring significance of İletişim Publishing at the symbolic level, which often aligns with the prestige associated with the Turkish translation of *Pale Fire*. Notably, the corrected edition of the ST was initially published

with relevant expertise in literary translation and criticism. Their advanced understanding of Nabokov's challenging text allows for in-depth responses. Given the qualitative nature of the open-ended questions, even a small, knowledgeable group can offer rich, insightful perspectives that are meaningful for the study's findings.

⁶ Though Nabokov's *Pale Fire* was published in 1962, its first translation into Turkish was done by Fatih Özgüven in 1988. Özgüven did not translate the text completely, but he just attempted to translate the first canto of a long poem in the book which consists of a foreword, poem, commentary, and index. His translation entitled “Solgun Ateş Birinci Şarkı” was published in *Metis Çeviri*. In his explanatory note attached to his translation, Özgüven reports that he was anxious about translating the first canto and so he asked for help to his friend Lale Müldür, Turkish poet and author. Following this first attempt, Yaşar Güneç translated the book completely in 1994. Before İletişim Publishing released its translation, Yaba Publishing, known for introducing high-quality Turkish translations of literary works with specific aesthetic value, had Güneç's translation available for sale. Among the titles they introduced to Turkish literature are James Joyce's *Ulysses*, T.S. Eliot's *The Waste Land*, and Albert Camus's *The Just (Les Justes* in original).

⁷ Over three decades, İletişim Books has evolved into an expansive library, encompassing significant titles across international and Turkish literature, human sciences, history, politics, and social studies. This extensive catalog prominently highlights contemporary Turkish literature, presenting works from established masters while nurturing emerging authors. Housing a collection of over 2,000 titles, it comprises complete works of renowned international authors and influential figures in Turkish literature and social sciences. (Brief Presentation of İletişim Publishing, 2014)

in 1989 by Vintage International, renowned for elegantly presenting the best twentieth-century writing globally. Vintage International offers readers a curated collection encompassing classic and contemporary fiction, as well as literary nonfiction, featuring enduring works by esteemed international authors.

Translator Yiğit Yavuz's "allographic preface"⁸ (Genette, 1997) adds to the symbolic capital of the translation, in line with findings from various research (Chen, 2024; Norberg, 2012). While Genette asserts that a translator's role in a preface is limited to discussing their own translation, Yavuz, in the preface to the Turkish translation of *Pale Fire*, surpasses this by assuming an authorial stance. He emphasizes the creative effort invested in the translation, providing detailed comments on both the source author, Vladimir Nabokov, and the ST, *Pale Fire*. Yavuz references the critical acclaim of *Pale Fire*, highlighting Mary McCarthy's laudatory review on the Vintage edition's back cover, where she hails it as "one of the great works of art of this century." (*Pale Fire*, back cover). Yavuz also notes the contributions of Priscilla Meyer and Brian Boyd, who extensively explored *Pale Fire* in their respective books. Subsequently, Yavuz acquaints the Turkish reader with various components of the book, elucidating that it comprises an extensive poem authored by John Shade, a poet and professor in the Frostian tradition. The composition is augmented by three supplementary elements: Charles Kinbote's foreword, commentary, and index. Also, in his preface, Yavuz delves into and rationalizes his translational decisions and strategies, particularly addressing the necessary compromises involved in translating a poem structured in heroic couplets—marked by rhyming pairs of lines in iambic pentameter. Yavuz's deliberate and justified preface remarks seem tailored for a specific reader profile with distinct cultural tastes, diverging from those inclined towards popular aesthetics. These aspects position *Pale Fire* within the restricted production field, as outlined by Bourdieu, which operates somewhat independently of consumers' educational levels (1993, p. 120). This distinction highlights the considerable difference between the reader profile for works within the restricted sphere and readers of literary works in *mass* or *popular* culture.

The Turkish translation of *Pale Fire* is perceived to align with *bourgeois aesthetics* due, in part, to Vladimir Nabokov's symbolic capital. Nabokov amassed this capital through enduring acclaim, establishing a reputation over time by producing literary works that adhere to a logic of long-term investment (Gouanvic, 2005, p.161). His solidified symbolic capital is evident, considering most of his literary creations have achieved classic status. Nabokov, a Russian-born American novelist and critic, ventured beyond novels to delve into short fiction, dramas, an autobiography, biographies, and letters. Raised trilingual, he developed an early passion for literature, languages, mathematics, and games. His family's fortunes dwindled after the Russian Revolution, leading to their relocation to London, where he pursued studies at Trinity College, Cambridge. Writing under the pseudonym "V. Sirin", Nabokov contributed to Russian-language newspapers in Berlin and Paris before settling in the United States in 1940. Teaching at Stanford University and Wellesley College, he became a naturalized American citizen in 1945 and later joined Cornell University as a professor in 1949. Nabokov's breakthrough occurred with *Lolita* in 1955, catapulting him into literary eminence. His translation of Pushkin's *Eugene Onegin* and subsequent works, including *Pale Fire*, notably bolstered his symbolic capital. Despite his death in 1977, publications like *Nabokov's Butterflies* continued to showcase his diverse literary repertoire.

⁸ Allographic prefaces are written by so-called "third persons" to translated literature, who are often cultural agents in the target field with a high degree of symbolic capital (Tahir-Gürçağlar, 2013, p.1). According to Genette, translational prefaces are viewed as allographic. Şehnaz Tahir Gürçağlar, however, suggests that these prefaces form a new category on their own in the Genette's tripartite classification (consisting of authorial, auctorial and allographic prefaces).

Various biographical studies⁹ and critiques¹⁰ attest to Nabokov's enduring impact. His credibility is reinforced by numerous researchers, critics, and biographers, solidifying his status as one of the greatest writers of the twentieth century.

The habitus of translators, coupled with their elevated symbolic capital, has the potential to elevate the prestige of their translations, situating them within the confines of the restricted field of cultural production. Hence, acquiring familiarity with *Pale Fire*'s translator, Yiğit Yavuz, becomes essential, as it can offer insights into the impact of his habitus on the justification of both textual and paratextual translation strategies. In this instance, one could posit that for those acquainted with Yiğit Yavuz, the selection of *Pale Fire* for translation by him suggests the book's significance as a must-read. Yavuz (1970-) completed his high school education at İzmir Karataş High School, followed by studies at the Faculty of Political Sciences at Ankara University. He pursued his master's degree in the Department of Radio, Television, and Film at the same university. Since 1989, Yavuz has had an extensive career at TRT (Turkish Radio and Television Corporation), with additional roles in the then prime minister's press office and various private Turkish channels. Since 2003, Yavuz has been actively involved in translating articles, including works by Richard Thorn, Tim Parks, John Balville, and Francine Prose, published in literary magazines and scholarly journals like *İleti-ş-im* and *Duvar*. He has translated over ten books¹¹ for publishing houses such as İletişim, İmge, and Vadi. Additionally, he is the author of the book *Radyonun Abece'si* and has penned numerous notes and papers on Vladimir Nabokov and various aspects of literature and culture. Reevaluating Yavuz's position in the restricted field of cultural production suggests that his habitus and high symbolic capital can elevate the prestige of his translations. The discussion further delves into the impact of Yavuz's habitus on his translation choices at both textual and paratextual levels, offering a case study in the subsequent sections.

A brief overview of *Pale Fire*

Nabokov's *Pale Fire* stands as an early example of postmodern fiction, presenting a 999-line poem by John Shade, accompanied by a foreword, commentary, and index from colleague Charles Kinbote. Challenging conventional genre classifications, the novel blurs the lines between fiction and criticism, leaving readers to ponder its nature—whether as literary criticism, parody, a novel, or something beyond categorization. This ambiguity extends to questions about the reliability of Kinbote as a commentator and how readers engage with the interplay between the poem and commentary. Recognizing this unique interaction, it seems apparent that Kinbote's additions do not serve as academic supplements; rather, they attempt to impart meaning derived from the annotator's perceptions rather than the poem or its author.

To comprehend *Pale Fire*'s unconventional annotations and their influence on our interpretation, revisiting Nabokov's translation of Alexander Pushkin's *Eugene Onegin* (EO) proves essential. Nabokov's translation was noticeable in several ways. Nabokov vehemently critiques prior translations for prioritizing rhymes and phonetic play over the poem's intended meaning, accusing these translators of distorting the text for mere rhythmic pleasures. His translation aims for utmost literalness, a stark

⁹ Andrew Field's (1986) *The Life and Art of Vladimir Nabokov*, Stephan Jan Parker's (1987) *Understanding Vladimir Nabokov*, Brian Boyd's *Vladimir Nabokov: The Russian Years* (1990) and *Vladimir Nabokov: The American Years* (1991).

¹⁰ Julia Bader's (1972) *Crystal Land: Artifice in Nabokov's English Novels* and Stephen Blackwell's (2009) *The Quill and the Scalpel: Nabokov's Art and the Worlds of Science*.

¹¹ Jack London's *What Life Means to Me*, Martin Eden, and *White Fang*; Vladimir Nabokov's *Speak, Memory*. An *Autobiography Revisited*, Nikolai Gogol, *Lectures on Russian Literature*, *Pale Fire*, Pieter Spierenburg's *A History of Murder*, Andrea Pitzer's *Vladimir Nabokov*, Mary Shelley's *Frankenstein or the Modern Prometheus* are among the books translated by Yiğit Yavuz.

departure. What initially began as a plan for a straightforward translation with explanatory notes burgeoned into a monumental twelve hundred pages of the most voluminous work ever devoted to the study of EO. The distinct and thorough approach in Nabokov's EO annotations likely influenced *Pale Fire*, published five years after his EO translation. John Lyons observed that Nabokov worked on both simultaneously, suggesting the former significantly inspired the latter. Traditionally, literary annotation clarifies a text, but in *Pale Fire*, the commentator Kinbote uses the poem to express personal desires, opinions, and preferences, effectively overshadowing the poet and turning the work into a conduit for personal expression.

What complicates the reading of *Pale Fire* is its mixture of two storylines; one taking place in New Wye, and the other in a foreign land called Zembla. Within the narrative of *Pale Fire*, while John Shade composes the poem titled *Pale Fire*, Kinbote takes on the roles of both the author of the foreword and the commentator. Despite this, Kinbote's credibility as a literary professor is questioned due to a lack of academic qualifications and his portrayed psychological instability, hindering his ability to complete the work effectively. Kinbote asserts a close relationship with Shade, claiming unparalleled knowledge about the poem compared to anyone else. He contends that Shade's composition draws extensive inspiration from his life in Zembla.

Considering *Pale Fire*'s tripartite structure, the book prompts a reexamination of our roles as readers, urging scrutiny of the relationships between author, commentator, reader, and the text. The complexity deepens given that this analysis focuses on a translated work, demanding a reader profile actively engaged and participatory in nature. Considering *Pale Fire*, Nabokov's envisioned reader—one familiar with literary annotation conventions—must possess an avid interest in delving into the novel's intricate points to fully appreciate its depth.

Reader response and Bourdieu's lens: analyzing *Pale Fire*'s Turkish translation

Embracing an economic perspective on cultural existence, Bourdieu perceives social interactions through an economic lens, where individuals allocate resources into knowledge acquisition (choosing the pertinent literature), fostering social connections (networking and associating with influential figures), and cultivating cultural expertise (comprehending cultural artifacts and adeptly engaging with them) (Hills, 2002, p.21). Also, it can be suggested that within society, there is an unequal distribution of various forms of capital, stemming from Bourdieu's belief that an individual's actions are conditioned by different types of *capital*, like *social capital* and *cultural capital*. Viewed through Bourdieu's lens, the cultural system is initially bifurcated into two categories: the first being official culture, which elevates specific cultural preferences often acquired through formal education and institutions like galleries and museums; and the second, popular culture, lacking social validation or institutional backing (Hills, 2002, p.21). At the apex of Bourdieu's cultural taste hierarchy lie professions such as doctors, lawyers, and other cultivated individuals, while at the base reside those lacking both economic means and official cultural capital, labeled by Bourdieu as *the proletariat*.

The study posits that the Turkish version of *Pale Fire* appeals to a specific reader—a proactive participant engaged in a collaborative dialogue with the author. These readers see reading as an ongoing process, drawing inferences by connecting information with their experiences and perspectives. This idea stems from two key findings: first, both *Pale Fire* and its Turkish translation appear situated within the restricted sphere of cultural production, assuming a distinct reader profile primarily interested in what is categorized as high literature; second, Nabokov most often emphasizes the crucial role of an

active, perceptive reader, highlighting their contribution to literary success alongside the writer's artistry.

Yiğit Yavuz reinforces these arguments, suggesting that Nabokov intended the book for readers within a restricted literary sphere, those who approach literature from a distinct aesthetic viewpoint. Building on Nabokov's notion of an ideal reader, Yavuz underscores the notion that *Pale Fire* transcends a single reading; its depth necessitates multiple readings. While acknowledging the potential limitations of his translation in capturing the original essence, he advocates for Turkish readers to undertake a comparative analysis between *Pale Fire*'s source material and his translated version. The translator contends that this task is notably arduous, not only due to the scarcity of individuals proficient in English but also because Turkish readers are unfamiliar with many cultural references¹² within Nabokov's novel. Nevertheless, the translator urges readers of his translation to delve into the ST critically and appraise his translation. He invites perceptive and imaginative readers to embrace this task and thoroughly explore both the source material and its translated form. Ultimately, he looks forward to engaging with meticulous readers capable of identifying and communicating any shortcomings they perceive in his translated work.

As highlighted earlier, this research draws upon interviews held with doctoral students who engaged with *Pale Fire* and its translated version within the framework of the doctoral course. The researcher regards these readers as emblematic of the hypothetical reader profile aimed at by both the author of *Pale Fire* and its Turkish translator. This study endeavors to elucidate the horizon of expectations among Turkish readers through targeted inquiries, probing the extent to which the Turkish translator has successfully reproduced elements perceived as pivotal and challenging by these readers. Informed by Bourdieu's notion that taste reflects social divisions and conformity to dominant tastes fosters uniformity, this study also aims to examine whether readers of the Turkish translation of *Pale Fire* share similar preferences at both textual and extra-textual levels.

Readers of the Turkish translation of *Pale Fire*

The selected Turkish readers for this study were specifically chosen based on their educational background, specializing in Translation and Interpreting, along with their adeptness in delving into literature to comprehend the sentiments and ideas from diverse cultures and historical periods. The findings derived from the email interviews conducted as part of this research demonstrate a gender distribution among the respondents, with four out of seven readers being female while the remaining three are male. These readers span an age range from 26 to 44 years old. The open-ended inquiries directed at these participants aim to gather insights regarding a) the reader profile concerning the novel and its translation, b) the overall expectations of readers from literary works, c) the perception of literary translation, and d) the readers' perspectives on translational decisions and strategies, specifically concerning the Turkish translation of *Pale Fire*.

When asked to define their reader person, the Turkish readers displayed varying viewpoints. Merely two out of seven readers expressed contentment with merely grasping the message of a book. Conversely, the remaining readers articulated a desire to employ their imagination, personal experiences, and even individual aesthetic criteria to comprehend the essence of a literary work and appreciate its aesthetic

¹⁰ Though the main contributors of the Nabokov's *Pale Fire* are the works of William Wordsworth, Oliver Goldsmith, Alexander Pope, Thomas Stearns Eliot and Johann Wolfgang von Goethe, most of them are not available in Turkish, which makes the Turkish readers' understanding even more difficult.

impact. This sentiment is echoed in the response of one reader:

Reader 1: I am a kind of reader who enjoys stylistic and semantic richness that a literature provides for me. I don't like delving into literary works only to get the message and to gain a clear understanding. I'm not all about just figuring out the message and getting it all crystal clear. To me, reading's like vibing to a song or checking out art—it's not just about decoding meaning. The way literature hits you with its aesthetics? That's what really matters to me.

Considering the literary preferences of these readers, it seems apparent they share similar cultural tastes, gravitating toward what is typically deemed as serious literature. Authors like Victor Hugo, Toni Morrison, Gabriel Garcia Marquez, Paul Auster, Cabrera Infante, Paul Celan, Oğuz Atay, and Orhan Pamuk make up their favorites. Yet, several readers also express interest in underground (also called “clandestine literature”) and chick-lit genres, often associated with *low-brow* mass entertainment. When asked if their approach changes when reading translations compared to reading in the original language, most Turkish readers indicated a shift in their attitude, becoming markedly different and often biased. They reported that they tend to approach translated works with heightened scrutiny, aiming for a more critical evaluation. Also, they mentioned setting aside aesthetic enjoyment while delving into translations, focusing instead on identifying potential issues and gaps within the translated text.

Reader 2: No doubt, I'm a whole different reader when it comes to translations. When Orhan Pamuk was awarded the Nobel Prize, there was this whole debate about who deserved it more—Pamuk or his translator. Personally, I feel like the translator becomes a sort of co-author in the translation game. As a reader, I try to keep my distance from the translation I'm reading and take a multi-angle view of it. If I spot any issues in the translation, I'm more inclined to point fingers at the translator.

In terms of their expectations from literary works and their translations, the Turkish readers in this study bring forth a horizon shaped by their previous readings, experiences, and values upon engaging with a text. With translations, they not only encounter familiar cultural elements but also appreciate encountering information that contrasts or is absent from their original expectations. Actively seeking textual gaps in the translation, these readers strive for creativity and a deeper understanding of foreign cultural references while reading. They emphasize the translator's dual role as a reader of the ST, blending their own expectations with those of both the author and the target reader during the translation process. Their expectation is for the translator to consider their horizon while remaining faithful to the intentions of the original author.

Reader 3: ...In any book, those textual gaps are what let us readers jump in and join the story. They give us space to team up with the text, letting us make our own judgments about what's happening. Everyone's got the right to fill in those blanks and figure out the mysteries based on their own thoughts and ideas. But if a translator always tries to do it for us and doesn't believe in our ability to figure things out, then we'll end up with more lazy readers.

When reflecting on literary translation, the interviewed readers emphasize the importance of honoring the ST author and grasping the text's contextual background. While acknowledging the translator's duty to fill in gaps in background knowledge for the target reader, they argue against the necessity of making a text entirely reader-friendly or aligning it perfectly with the target reader. In support of this, two readers offer the following insights:

Reader 4: What really matters to me in literary translation is the writer's style. A top-notch translation, in my opinion, keeps the source text writer's writing style as close as it can get.

Reader 5: Translation is all about bringing together cultures, a direct channel for communication across different worlds. When it comes to literary translation, conveying the essence of the source culture to the target one holds immense significance. For example, if a translator tackles an Edgar Allan Poe story in Turkish, Turkish readers should sense Poe's distinct style and voice in the

translation. Similarly, when working on a Nabokov novel, the translation should echo Nabokov's essence. When faced with culture-specific elements, footnotes or endnotes can come in handy. To me, preserving the meaning outweighs maintaining the rhythm and melody. Moreover, translators should dig deep into the source text writer's other works and, if available, their own translations. Ultimately, contextual meaning and the emotions the source text aims to convey should never be disregarded.

From the collected insights, it's apparent that the surveyed Turkish readers predominantly lean towards bourgeois cultural preferences rather than those associated with low literature, often seen as secondary. These readers display a keen interest in literary works and their translations, equipped with a solid grasp of literature and its intricacies. However, the findings also uncover a discrepancy: while some Turkish readers possess literary awareness and knowledge, they do not uniformly prioritize literary books and their translations. Instead, they expect translators to offer supplementary information for better understanding references and foreign terms. This highlights that even within readers possessing high cultural capital, there exists a diversity of expectations, influencing various interpretations of literary works and their translations. These readers' disposition can thus be termed as omnivorousness (Peterson, 1992)—an engagement with a broad aesthetic range, reflecting a tolerance for diverse values.

To further delve into these arguments, the study's concluding section will explore readers' perspectives on micro translational decisions and strategies employed in the Turkish translation of *Pale Fire*. This will specifically concentrate on: i) the translation of John Shade's poem, and ii) the extensive use of footnotes to clarify references, foreign terms, and polysemic expressions in the ST.

Exploring the nuances of poetry translation in *Pale Fire*

The Turkish readers interviewed for this research generally agree that the translation of the poem in this work requires quite a laborious process, yet beyond this, translating poetry itself, as Francis R. Jones (2011) puts it, is "a difficult task". However, they emphasize that, like other facets of literary creation, the intrinsic pleasure and cultural significance of poetry translation justify the effort. Regarding their perspective on translated poetry, these readers primarily prioritize engaging with the original poet's work because they recognize that poetry translators often face the dilemma of sacrificing either the source's essence or its poetic essence. Alongside the broader challenges of transferring content, form, and function inherent in all literary translations, poetry translation necessitates conveying elements like meter, repetition, and pattern. Moreover, in line with most definitions of poetry, the inherent ambiguity of meaning in any poem lies at the core of its essence, enabling diverse interpretations by different readers. In this section of the study, discussions have been based on interpretations that highlight the translation of the poem's poetic elements into the target language, and the translation of words from languages other than the source language, which have captured the readers' attention.

Nabokov, celebrated for his translation expertise, laid down meticulous guidelines governing the art of translation, delineating stringent criteria for translators. These criteria demand a blend of talent and profound understanding of cultures, languages, and the social context, including the historical evolution and period-specific associations of words. In his foreword to the translation of Aleksandr Pushkin's *Eugene Onegin* (1833), Nabokov outlines three modes of translation. These approaches are: the paraphrastic method, involving free adaptation with omissions and additions; the lexical or constructional method, focused on literal word meanings, achievable even by a proficient bilingual machine; and the literal method, aiming to mirror the precise contextual essence within the associative and syntactical boundaries of another language. Nabokov unequivocally champions this third method as the sole embodiment of true translation. (Pushkin, (1964), p. vii—viii). This stance notably signifies his complete disregard for free translation, emphasizing instead the fidelity and meticulousness

inherent in preserving the contextual and associative nuances of the original work.

Nabokov's emphasis on the poem's meaning over its poetic aspects contrasts with the stance of the Turkish translator Yavuz, situated between Talat Sait Halman's pursuit of the poem's poetic essence and Nabokov's focus on preserving source semantics. Within the Turkish translation of *Pale Fire*, several instances illustrate the translator's ambivalence toward discarding essential poetic elements from the source poem. In the third stanza, the strategic repetition of the sound "w" in the original text through words like *whenever*, *whatever*, *was*, *where*, and *while* appears to undergo a phonological alteration in the Turkish translation, losing this systematic arrangement. Likewise, in the sixth stanza of the second canto, while the repetition of the letters "i" and "t" forms an alliteration thanks to their repetition in a series of words (*sit*, *lit*, *wrist* and *mist*), Yavuz does not attempt to create such an effect in his translation. As Yavuz notes himself, he, on the one hand, abandons to recreate the poetic features of the source-poem, on the other, he attempts to redress the balance between preserving meaning and incorporating poetic elements in its translation.

In the first canto of the original poem, Shade describes a mockingbird imitating sounds from the television, singing phrases like *chippo-chippo* and *to-wee, to-wee* while also saying *come here, come herrr*. Yavuz, in the Turkish translation, creatively translates the poem, aiming to mirror both the meaning and poetic essence of the original. Yavuz's choice of *çipo-çipo* and *tu-vi, tu-vi* for the phrases *chippo-chippo* and *to-wee, to-wee* in Turkish can be considered a form of phonetic transcription, preserving the sounds in the translated text. His translation of *come here, come herrr* as *gel buraya, gel buraaa* (an informal spoken variation of the Turkish word "buraya") also showcases creativity, recognizing the misspelling of *here* and opting for *buraaa* instead of the correct *buraya*.

It's evident that the author of *Pale Fire* enjoys playing with words and languages, notably seen using foreign, predominantly French, terms. While the Turkish translator typically retains these words, exceptions arise where reflecting characters' emotions or maintaining the source text's conversational tone becomes essential.

Examples¹³

		Backtranslation
She said she'd be <i>de trop</i> , she would much prefer (p.47)	Kızımız artık burada fazlalığım demiş, (p.50)	She said, she'd no longer have a place there.
...although I have my moments of volatility and <i>fou rire</i> (p.173)	...pek neşelenip kıkır kıkır güldüğüm anlar olsa bile. (p.164)	...although there are moments when I cheer up and burst into laughter.

In the examples above, instead of substituting foreign words with archaic-sounding terms of Arabic or Persian origin, typically associated with elites, the Turkish translator prioritizes conveying precise contextual meaning. In the first example, Hazal, John Shade's melancholic daughter, expresses her feeling of being unwanted among her peers with the phrase *de trop*. Yet, aiming for a more explicit portrayal of Hazal's emotions, pivotal to her eventual suicide, the Turkish translator opts for *fazlalığım burada* (It seems like I shouldn't be here), a phrase that intimately captures Hazal's self-perception. Likewise, translating *fou rire* as *kıkır kıkır güldüğüm anlar* (moments when I laugh heartily) in Turkish

¹³ The researcher highlighted certain words in bold to facilitate easier comprehension of the examples.

underscores the Turkish translator's commitment to conveying the intended meaning faithfully.

Yigit Yavuz's footnotes

Nabokov's decade-long effort in translating and annotating Eugene Onegin seeks to introduce Pushkin to English-speaking readers, meticulously justifying each word, stanza, and chapter for a comprehensive grasp of the novel. Reflecting this dedication in the translation of *Pale Fire*, the Turkish translator included 190 footnotes to enrich understanding, providing background on allusions, references, and the multiple meanings of words in the ST. These notes aim to aid readers in bridging the Turkish translation of *Pale Fire* with their preexisting knowledge and intuition. In feedback gathered from Turkish readers, the majority expressed that the footnotes did not hinder their reading experience; rather, they emphasized the necessity of such annotations in decoding wordplays and nuanced terms in the novel. Consequently, Yavuz's use of footnotes in *Solgun Ateş* has emerged as an effective means of enriching literary translations by providing essential contextual details for wordplays and polysemic terms in the ST.

Examples

I was the shadow of the waxwing slain (33)
"Or dream in any sense. Later, perhaps,
But not during the actual collapse.
No, Mr. Shade."
But, Doctor, I was dead!
He smiled. "Not quite: just half a shade," he said. (60)

Ölen ipekkuyruk kuşunun gölgesi ydim ben (37)
"İnsan yanılısama ya da rüya göremezdi hiçbir şekilde.
Belki sonra olabilir Bay Shade; ama asıl çöküş anında
Olamaz asla."
Ama doctor, ölmüştüm ben az önce! Gülümsedi. "Pek sayılmaz: hepi topu yarım bir gölge!" (62)

Backtranslation

I was the shadow of the waxwing slain (33)
"One couldn't experience illusion or dream in any sense. Later, perhaps,
But not during the actual collapse.
It can never be."
But, Doctor, I had died just a moment ago!
He smiled. "Nothing but a half-shadow,," he said. (60)

In this instance, the terms *shadow* and the expression *half a shade* serve as subtle references to John Shade's surname. As Shade queries his doctor about his mortality, the doctor's wry reply, *Not quite: just half a shade*, creates a comedic moment for English-speaking readers. Regrettably, the Turkish translation may not capture this linguistic playfulness, thereby depriving Turkish readers of the comparable contextual amusement evident in the ST. Hence, employing explanatory footnotes in such contexts may serve as an apt remedy to ensure the retention of these nuanced effects.

Based on data from interviewed Turkish readers, the following example in the translation also demands the inclusion of footnotes.

But this transparent thingum does require Some moondrop title. Help me, Will! Pale Fire! (68)

Ama bu seffaz zımbırtıya ay damlası bir isim vermek
Lazım, Yardım et ey **İrade**, ona Solgun Ateş desek! (71)

Backtranslation

But to give a moon drop a name to this transparent gadget is necessary.
Help me, oh Will, if we call it Pale Fire.

The word *Will* in the ST encompasses various connotations, such as testament, wish, resoluteness, desire, and even hints at a future tense and serves as an abbreviation for William Shakespeare. Additionally, in some references, *Will* is cited as the name of Shakespeare's lover. With its multifaceted associative meanings in the ST, its Turkish translation *irade* (will, freedom) appears to limit Turkish readers from leveraging contextual clues to ascertain the precise meaning in the text. Hence, according to Turkish readers, Yavuz's footnote in the Turkish translation (on page 71) becomes imperative to elucidate this example.

In certain parts of *Solgun Ateş*, the Turkish translator makes significant interventions in the ST, aiming to provide guidance to the Turkish reader through extensive footnotes. Here are two examples from the Turkish translation where such footnotes attempt to minimize the cognitive effort required by the Turkish reader.

Instances of Footnotes

Yasemin çiçeği Amerika Birleşik Devletleri'nin sadece güney bölgesinde yetisebiliyor. Nabokov'un bu bölgedeki Zencileri linç eden ırkçılara göndermeyle, söz konusu bölgeye "yasemin kuşağı" demiş olması muhtemel. (p.204)

Özgün metinde go berserk deyimini kullanılmış. [...] Nabokov'un bu deyimini seçmesini, romandaki Viking motiflerine bir gönderme ya da ipucu olarak algılamak lazım. (p.221)

Backtranslation

The jasmine flower can only be grown in the southern region of the United States. With Nabokov's reference to racists who lynched the Negros in this region, he likely refers to this area as the 'jasmine belt'.

In the original text, the expression 'go berserk' is used. [...] Nabokov's choice to use this expression should be interpreted as a reference or clue to the Viking motifs in the novel.

The footnotes in the Turkish translation might limit readers from connecting their own beliefs or knowledge to conclusions. Instead of facilitating comprehension, these footnotes excessively steer readers, obstructing their capacity to draw personal inferences while interacting with the translated text. Interviews with Turkish readers suggested that these footnotes might reveal the translator's lack of trust in readers' deduction abilities regarding references and words. The interviewed readers exhibited a preference for extracting contextual effects through mental processing, resulting in their predominant discomfort with the translator's overuse of footnotes in the Turkish translation.

Conclusion

This study aimed to illustrate how reader-oriented research within Translation Studies significantly contributes to unveiling the genuine reader profile of translated works and the expectations these readers have from translators, both within and beyond the text. By acknowledging that determining the reader profile of any literary piece is intertwined with the context in which it is created and consumed, this study initially explored the dynamics within the limited cultural production field to which the Turkish translation of *Pale Fire* appears to belong. The assertion of the Turkish translation's position within a restricted field was substantiated through several findings: İletişim Publishing House's selection of esteemed literary works from Turkish and global literature, Yigit Yavuz's allographic preface in the Turkish translation, Vladimir Nabokov's symbolic authority in the literary realm, and Yigit Yavuz's habitus and associated prestige.

Centered around Bourdieu's concept of *taste*, this study challenges his assertion that individuals with *good taste* are distinct from those interested in low literature, whose preferences are frequently marginalized. Investigating if readers of the Turkish translation of *Pale Fire*, presumed to possess refined taste and similar cultural inclinations, differ in their approach to the translation and in

identifying discrepancies within it, the research reveals that while these Turkish readers exhibit diverse approaches to literary works, their perceptions of literary translation and critiques of translational decisions in *Pale Fire* are notably consistent, albeit to a certain extent.

Readers tend to take a critical approach to translated literary works, sacrificing some aesthetic pleasure to identify issues, especially concerning the reproduction of John Shade's poem and the extensive use of footnotes. While discussing the poem's translation, they acknowledge the difficulty of preserving both meaning and poetic essence. They note an ambivalent stance in the Turkish translator's approach, seen as lacking in faithfully recreating the source poem's poetic aspects while focusing on meaning. Additionally, readers repeatedly express concerns about the failure to capture emotional nuances from the original poem. The second point observed by surveyed readers concerns the Turkish translator's extensive footnotes, which they think did not greatly disrupt their reading pleasure. They acknowledge the necessity of these footnotes in translating wordplays and polysemic words, yet certain footnotes in the Turkish translation unfavorably affected their reading experience, reducing their anticipated impact.

This study posits that while readers with more literary capital generally maintain consistent views on translation and critiques, Bourdieu's concept of a restricted readership characterized by exclusive tastes appears to encounter challenges within the realm of translated literature, including among those engaging with highbrow works, providing a more nuanced understanding of readers. This points to the presence of an omnivorous consumption pattern, diverging from snobbery's exclusive taste symbols to embrace diversity, eclecticism, and desirable trendy elements. The broadening achieved through an omnivorous reading disposition is likely to replace the narrowly defined concept of high culture emphasized in Bourdieu's theory of cultural consumption. This research also underscores that Nida's mid-twentieth-century concept of dynamic equivalence can inform current reception-focused studies on translation, while also recognizing Hermans' assertion that translation needs to be thoroughly explored within the context of the target culture, especially with respect to the target readers in this research.

References

- Assis Rosa, A. (2006). Defining Target Text Reader. *Translation Studies and Literary Theory*. In J. Duarte, A. Assis Rosa and T. Seruya (Eds.). *Translation Studies at the Interface of Disciplines* (pp. 99–109). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. doi: 10.1075/btl.68.10ass
- Bader, J. (1972). *Crystal Land: Artifice in Nabokov's English Novels*. Berkeley, California: University of California Press.
- Blackwell, S. (2009). *The Quill and the Scalpel: Nabokov's art and the worlds of science*. Ohio: Ohio State University Press.
- Bourdieu, P. (1980). The aristocracy of culture (R. Nice, Trans.). *Media, Culture, and Society* 2, 225-254. <https://doi.org/10.1177/0163443780002003>
- Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production*. Cambridge: Polity Press.
- Boyd, B. (1990). *Vladimir Nabokov: The Russian years*. Princeton: Princeton University Press.
- Boyd, B. (1991). *Vladimir Nabokov: The American years*. Princeton: Princeton University Press.
- Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. Ithaca and London: Cornell University Press. <https://doi.org/10.1515/9781501741616>
- Chen, X. (2024). The role of spatial changes to paratext in literary translation reception: eleven Chinese editions of *Charlotte's Web*, *Translation Studies* 17 (2), 299-313. doi: 10.1080/14781700.2023.2231959
- Chesterman, A. (1993). From 'is' to 'ought': Laws, norms and strategies in Translation Studies, *Target* 5 (1), 1–20. doi: 10.1075/target.5.1.02che
- Field, A. (1986). *The life and art of Vladimir Nabokov*. New York: Crown Publishers.
- Fiske, J. (1992). The cultural economy of fandom. In L. A. Lewis (Eds.), *Adoring audience: Fan culture and popular media* (pp. 30-49). London/New York: Routledge.
- Gambier, Y. (2018). Translation studies, audiovisual translation and reception. In: E. D. Giovanni and Y. Gambier (Eds.), *Reception studies and audiovisual translation* (pp. 43-66). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Threshold of interpretation*. Jane E. Lewin (Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian theory of translation, or the coincidence of practical instances. *The Translator* 11 (2), 147-166.
- Gutt, E. A. (1991/2000). *Translation and Relevance: Cognition and Context*. Oxford: Blackwell/Manchester: St Jerome.
- Hermans, T. (1996). The Translator's Voice in Translated Narrative. *Target* 8 (1), 23-48. <https://doi.org/10.1075/target.8.1.03her>
- Hills, M. (2002). *Fan cultures*. London and New York: Routledge.
- Iser, W. (1978). *The art of reading. A theory of aesthetic response*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- İletişim Yayınları. (2014). *Brief presentation of İletisim Publishing*. Retrieved from <https://iletisim.com.tr/about-us>
- Jauss, H.R. (1982). *Toward an aesthetic of reception*. Timothy Bahti (Trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jones, F.R. (2011). *Poetry translating as expert action*. Amsterdam: John Benjamins.
- Leech, G.N. and Short, M.H. (1981). *Style in Fiction: A linguistic introduction to English fictional prose*. London and New York: Longman.
- Lefevere, A. (1992/2017). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*.

- London/New York: Routledge.
- Nabokov, V. (1989). *Pale Fire*. New York: Vintage International.
- Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Norberg, U. (2012). Literary Translators' Comments on Their Translations in Prefaces and Afterwords: The Case of Contemporary Sweden. In A. Gil-Bardaji, P. Orero, and S. Rovira-Esteva (Eds.), *Translation Peripheries: Paratextual Elements in Translation*, (pp.101–116). Bern: Peter Lang.
- Parker, S. J. (1987). *Understanding Vladimir Nabokov*. Columbia: University of South Carolina Press
- Peterson, Richard A. (1992) Understanding Audience Segmentation: From Elite and Mass to Omnivore and Univore, *Poetics* 21 (4), 243-58.
- Pushkin, A. (1964). *Eugene Onegin: A Novel in Verse, Vol. 1*. (Vladimir Nabokov, Trans.). Princeton: Princeton University Press.
- Schiavi, G. (1996). There is always a teller in a tale. *Target* 8 (1), 1-21.
<https://doi.org/10.1075/target.8.1.02sch>
- Tahir-Gürçağlar, ř. (2013). Agency in allographic prefaces to translated works: An initial exploration of the Turkish context, In H. Jansen and A. Wegener (Eds.), *Authorial and Editorial Voices in Translation 2- Editorial and Publishing Practices*. (pp.1-21). Montréal: Éditions québécoises de l'œuvre, collection Vita Traductiva,
- Tekgöl, D. (2012). *Around the World in English: The Production and Consumption of Translated Fiction in the UK between Cosmopolitanism and Orientalism*. (Doctoral Thesis). University of Exeter: Exeter.
- Toury, G. (1995/2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. doi: 10.1075/btl.4
- Wales, K. (1989). *A Dictionary of Stylistics*. Harlow: Longman.

40. Translation Education in The Context of Social Media¹

Nazim IŞIK²

APA: Işık, N. (2024). Translation Education in The Context of Social Media. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 606-620. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981120>

Abstract

Starting from the concept of translator competence and the social constructivist approach to translator education, this study aims to focus on a path to be followed to describe a competence specifically relevant to the human translator, who currently needs to compete/cooperate with developments in social media. The aim is to highlight the importance of integrating social media into translation education, in the light of current research, to ensure that students can operate autonomously and confidently in the professional environment after graduation. In the study, a translation study in which 10 postgraduate translation studies students will work on at least three social media networks (X, Facebook, YouTube) is subjected to a sample application under the supervision of a teacher, using connectionist and social constructivist models, as if they were in their classroom (de facto classroom environment). Virtual communities, which are becoming a visible force day by day in social media, create a motivating and necessary environment for a virtual translation community and highlight the need for translators on the virtual platform to meet the translation needs of participants with different languages and cultures. The study reveals the importance of conducting translation education on social media and supporting the education with virtual platforms. The study inquires into translation education from a social perspective beyond individual education.

Keywords: Translation education, Connectionist model, Social media, Virtual communities

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 15.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981120>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğretmen, MEB / Dr. Teacher, MNE (Sakarya, Türkiye), **eposta:** nazim.ishik@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8224-3345>, **ROR ID:** <https://ror.org/00jga9g46>, **ISNI:** [0000 0004 5896 2261](https://orcid.org/0000-0004-5896-2261) **Crossref Funder ID:** [501100013898](https://orcid.org/501100013898)

Sosyal Medya Bağlamında Çeviri Eęitimi³

Öz

Bu çalışma çevirmen yeterliliği kavramından ve çeviri eğitimine sosyal yapıcı yaklaşımdan yola çıkarak, şu anda sosyal medyadaki gelişmelerle rekabet etmesi / işbirliği yapması gereken insan çevirmenle özel olarak ilgili bir yeterliliği tasvir etmek için izlenecek bir yola odaklanmayı amaçlamaktadır. Amaç, mezun olduktan sonra öğrencilerin profesyonel çevresinde özerk ve kendinden emin bir şekilde faaliyet gösterebilmelerini sağlamak için mevcut araştırmalar ışığında sosyal medyanın çeviri eğitimine entegre edilmesinin önemini vurgulamaktır. Çalışmada 10 lisansüstü çeviribilim öğrencisinin en az üç sosyal medya ağı (X, facebook, youtube) üzerinde çalışacakları bir çeviri çalışması bağlantısalcı ve sosyal yapılandırmacı modeller kullanarak sanki sınıf ortamlarındaymış gibi (defacto sınıf ortamı) bir öğretmen denetiminde örnek uygulamaya tabi tutulmaktadır. Sosyal medyada gün geçtikçe gözle görülür bir güç haline gelen sanal topluluklar, sanal bir çeviri topluluğunu ortaya çıkarma konusunda güdüleyici ve zorunlu bir ortam hazırlamakta ve farklı dil ve kültüre sahip katılımcıların çeviri ihtiyacını karşılamada sanal platformda çevirmenlere olan gerekliliği ön plana çıkarmaktadır. Ancak genelde dijitalleşmenin, özelden dokunsal hareketliliğin büyüyen hızı ve sosyal medya ağlarındaki çeşitlilik, bu ağlarda kitle kaynaklı çeviri etkinliklerin oluşması göz önünde bulundurulduğunda çeviri ve çevirmen eğitiminin yönü ve şekli de yeni perspektifleri gerekli kılmaktadır. Araştırma, çeviri eğitiminin sosyal medyada yürütülmesinin ve eğitimin sanal platformla desteklenmesinin önemini ortaya koyuyor. Çalışma çeviri eğitimini bireysel eğitimin ötesinde sosyal bir bakış açısıyla irdelemektedir.

Anahtar kelimeler: Çeviri eğitimi, Bağlantısalcı model, Sosyal medya, Sanal topluluklar

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 3
Etik şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981120>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Considering the fact that social media is now one of the indispensable communication tools of daily life, along with the rapid transformation of localization tools, it is necessary to carry out translation studies related to social media as the areas where translation studies are concentrated. Media technologies are rapidly being renewed; Every day, mobility in the translation experience increases on media platforms where products are marketed on the basis of a new approach and where both interpersonal and mass communication is practical and feasible. In universities where academic translation education is provided, this transformation is recognized and it is seen as an important goal to provide translator candidates with a broad and rich perspective in their practices in educational environments. Translation studies on social media are progressing in a target reader-oriented direction, unlike traditional source-oriented approaches. Considering that in social media environments, where the needs of the target audience have become visible and the expectations of translation practices are carried out within the framework of the reception of the target reader, institutions and companies have found ways to market their products more quickly with a fast and practical understanding of translation, prospective translators gaining experience on these platforms makes it possible for them to become models for the new generation of translators. In the study, which includes a literature study on social media and online social media, firstly, models and approaches are determined, and applications and research are carried out through connectionist and social constructivist models. While the study was applied to a sample framework, a translation study in which at least 10 postgraduate Translation Studies students would work on at least three social media networks (X, Facebook, YouTube) was subjected to a sample application under the supervision of a teacher, using connectionist and social constructivist models, as if they were in a classroom environment (de facto classroom environment). The sample training application regarding translation work in social media tools consists of 3 source news texts, the target news content of these sources and comments on the translation.

As Kotze states (2024:2) “the question of the representation of concepts of the translator and translation in the context of online social media has, to date, received comparably limited attention and warrants further investigation”. There should be more researches about translation education in online social media to adopt new approaches presented to the very object of digitilization. The real educational context where human interaction is the prior, there generally occurs out the some similarities in discourse, however, as the reaserachers Benemara, İnkpen and Panoada (2018:671) stresses, the discourse structure in social media conversations (such as Twitter multi-conversations, i.e. conversations between users via reply relationship) differs from “classical” conversations (i.e. human-human and human-machine conversation dialogues) in many respects. That is why it is thought a different experience of educational process to integrate the social media into educational practice. Source texts and target texts are analyzed on the basis of Fairclough and Van Dijk’s discourse theories. The texts analyzed are the translations of separate source news contents and the source texts they have been created from or the texts as Lefevere said, rewritten. The phenomenon of translation in social networks, backgrounds, imagery, emojis, comments, highlighted messages, images and titles on the translation page during the translation process are important issues that are emphasized in the analysis process in that it reflect the ideology or worldview of the translator or translator candidate. It highlights an essential part of education area of translation to practice sample lesson chunks in online social media. The study also touches upon the problematic aspects of social media that arise from its use or accessibility for the reader as well as its functionality, and possible problems while applied in the translation process. Considering the increasing role of online social media in determining the direction of the information society and transforming public knowledge, integrating online literacy and

competencies into the translation curriculum contributes to the academic development of the translator-would-be. Issues such as online social media providing communication and transformation of information, being integrated into translation education as an environment, and the positioning of the translator who fulfills the translation action have been discussed by adopting a social constructivist approach, and it aims to discuss how translation education directs an integrated social media translation education process or how it plays a role in solutions to the problems that may arise in the translation process. The study sought answers to the following questions:

1-How does integrating translation education into social media affect translator training?

2-How does integration of digitalization facilitate the translation process and therefore translation education?

3-What are the bureaucratic, curricular and facility-related limitations and problems that may be encountered in the application of social media networks in the academic education environment?

Method

In this study, connectivism learning theory, which is based on mutual communication in the media and can be a feasible application in the translation education process is used in addition to the social constructivist approach. Connectionism, known as a type of pedagogy (Siemens, G., 2005; Downes, p., 2010), is a learning theory that explains how internet technologies create new opportunities for people to learn and share information on internet-based websites, social networks and among themselves. Siemens (2005) adds “the so-called Internet technologies include Web browsers, e-mail, wikis, online discussion forums, social networking, YouTube, and other tools that enable users to learn and share information with other people.” In the study, in order to show what kind of experience translator candidates have had regarding translation education on social media platforms, a de facto environment is created on X, Facebook and YouTube apps, and the participants of this platforms are represented as 10 graduate students of the university translation studies department. The names to be used are not of real people; Nicknames were used. The news translations analyzed by the students on social media were modeled after Fairclough-Wodak (1997) and Van Dijk's (ed.) approaches such as rhetorical formulation, reproduction of news content, summarization and appropriation.

Definitions

Digital natives is a term used for those who frequently apply digitalization in their daily lives. This concept defines those who can closely follow the developments in internet technologies and use these technologies in all kinds of communication, including social networks. Although digital native translators or interpreters follow digital technology closely, these technologies are used for those who can follow the translation competence, education and developments in the field of translation through this technology, that is, localizers.

Staying in Contact with The Developments In Digitalization

It is known that the media, as the environment in which the individual experiences the most intense social and cultural aspects, as well as her/his scientific knowledge, is also effective in the educational process. Digital media users, who form a new segment of the society with the socio-cultural experiences of the new generation, have become digital natives like the natives of a society in digitalization and carry

out all their practices in online environments and social media tools. Digitalization is defined as the most important technological trend that changes both society and the living World.

According to J. Reis et al. (2020), digitalization is the phenomenon of converting analog data into digital language. Prensky (2001:4) associates the need for using these social media-based informal online environments and tools as a method with today's new generation students. and he adds that those frequently using media and tech. in digitilization are named as digital natives. Digitila natives can usually get to the info really fast. They love to experience the parallel process and multitasking. They prefer random access (like Hypertext). They strive to maximize their productivity in a short time. As Prensky (2001) suggests:

“Today's students – K through college – represent the first generations to grow up with this new technology. They have spent their entire lives surrounded by and using computers, videogames, digital music players, video cams, cell phones, and all the other toys and tools of the digital age.”(p.1).

The issue of integrating social media into translation education, especially into the academic environment, in order to create local translators against the new generation of digital natives, which almost goes as far as creating a common language on social media, is among the issues that have preoccupied the translation education environment. In this context, digital native translators can be defined as those who can quickly follow and make good use of new technologies used in the media in order not to fall behind the digital information age, can carry out online translation practices with current translation technologies and share this with their peers in the academic environment. we can associate any developments in tech. with paradigms in translation field. As Balkul states(2016:100) “none of technological progresses, carried out in a specific time, can be judged independently from the ruling theoretical paradigm of the research field”. It is sometimes difficult to position the translation in terms of translation theories since the social media texts are full of slangs, idioms and cultural context. Crain (2024) stresses the issue “Language is constantly evolving-especially on social media, where new acronyms and hashtags pop up daily—and is subject to regional dialects and generational differences”. The possible issues the translators can meet on social media can be dealt with being natives to the digitilization before discussing anything about translation.

The Place of Translation in Widely Used Social Media Tools

Today, with the widespread use of media communication tools both among individuals and among the masses, mutual sharing in media cultures has gained effective dynamism. Groups that interact with each other through instant messages have turned social media into a platform for all kinds of cultural exchanges beyond communication, and serve many different purposes such as obtaining information about consumption habits and life practices between interlocutors, learning their political orientations and questioning the political attitudes of individuals or groups, and then trying to instill political identities they are oriented. In addition to being an arena for cultural exchange, social media has become the most important tool of the communication process as a result of mutual interaction. Social networks, message boards, blogs and social networks such as YouTube, X, Facebook, Instagram, Snapshot and other user-generated content forums enable easy communication between audiences with completely different experiences from different parts of the world. As part of digitalization, the contribution of social networks to the translation process is important. According to Desjardins (2011:181), translation education should ideally include these technological changes in the classroom, whether in terms of the use of technologies in the context of practical/professional translation or as a part of the teaching methodology. In this context, the translator's inclusion of online social networks in the translation

competence process will help the translator to have the necessary equipment and knowledge in the subsequent academic education process.

The Effect of Digitalization on Translation and Translator Training

Online social networks are popular networks such as X, Facebook and Instagram where people come together for communicative purposes and create virtual communities. Translation, as a multifaceted action, makes its presence felt on social media both individually and socially. Social media networks, which make global communication increasingly noticeable and visible, can reach audiences with different languages, cultures and lifestyles with the help of translation. Translation, in a way, ensures the existence of digital networks. Translation is not only used as a message, but also contributes to translation education among these applications. Social networks, each with different reader and participant profiles, have different purposes and functions. Mindset or cognitive changes caused by new digital technologies and media have led to various new needs and preferences of the younger generation, especially in the field of learning. People learn, have fun, communicate and form communities in a very different way from their parents. Translator candidates are expected to carry out what they have learned in the classroom much faster and more fluently in the social media environment under the supervision of the teacher since a lot can be learned in peer networks that take place online. In connective learning, which is also stated in the study as the approach of students using social media and the classroom environment interactively in the educational process, a teacher guides students in understanding the information in a comprehensible way and answers basic questions when necessary, in order to support students in learning and sharing. Students are also encouraged to search for information on their own online and express what they find. In translating a text shared on social networks, the teacher may ask students to start the translation process based on any translation theory. For example, what values are taken into account in a news translation review can be analyzed from both textual and process-oriented perspectives; After a certain period of time, it can be shared and discussed on a similar social network to which students are connected. A connectionist learning model can be implemented in three stages: 1- Teaching basic information about media and social networks. 2- Registering to social networks and examining translation studies in social networks. 3- Applying social constructivist and connectionist models in education by students using social networks under the supervision of teachers.

Crowdsourcing Translation

Crowdsourcing is an evolving, fast-paced and effective way for organizations to collect the best ideas from online communities and use them in ways that benefit both the organization and the contributor. Mass translations on social media provide versatile and constructive knowledge for translator candidates in academic education. Michael Marchionda (2021, prescientdigital.com), who focuses on crowdsourcing on the digital platform states that the internet has played a role in the evolution of the word, and that social media has transformed our thoughts about crowdsourcing and will continue to do so as the benefits of using social media as crowdsourcing become better known and he emphasizes that social media has become a key component of crowdsourcing as it enables organizations to reach a wider audience faster, cheaper and more efficiently than ever before. The different opinions in the community and the understanding of translation provided by a wide variety of translation managements are becoming more and more important for the translator experience. The use of crowdsourcing in the academic platform will be beneficial in acquiring new information, as well as providing the opportunity for translator candidates to update themselves as their position in this community increases. The crowdsourcing community, which is open to innovation and new approaches, plays an active role in the

transformation of translators by providing faster and more up-to-date perspectives on translation.

Examples of the practices of Academic Translation Education on social media

It is an agreed view that translators should be put through a curriculum that will require them to meet market demands. In this respect, Vogel (2015, 106-107) argues that we need to ask ourselves what the curriculum of tomorrow will look like, what skills are most important for our students, and what methodologies and resources will best convey these new themes and skills for our young people, in the same way that schools and universities will ultimately bring students into the workplace. In the sample lesson following, Examples of how academic translation training can be applied on social media are given in three stages:

1-10 postgraduate translator candidates are selected and they are registered on X or Facebook.

2-They are asked to choose a common topic, considering the translation applications on Facebook, X and YouTube. The application is primarily carried out on the following source text (BBC News English) and target text (BBC News Turkish).

Table 1: Source Text

Example 1, source text (BBC News, 2020): Stacey Abrams: The woman behind Biden's biggest surprise. Kamala Harris will make history when she becomes vice-president in January - but another black woman played a pivotal role helping the Biden-Harris ticket win the White House. As she celebrated winning the US election alongside Joe Biden, the first black and Asian American woman to be vice-president-elect made sure to recognise a particular group for her campaign's success: minority women. Senator Harris acknowledged that minority women - especially black women - are "too often, overlooked but so often prove that they are the backbone of our democracy".

Table 2: Target Text

Target text (Erek metin), BBC News Türkçe (BBC News Türkçe, 2020):

Biden-Harris ikilisini Beyaz Saray'a taşıyan başarının önemli bir boyutu tabanda siyah ve diğer etnik gruplardan kadınların desteği idi. [Kamala Harris](#), Ocak ayında ilk siyah-Asyalı kadın başkan yardımcısı olarak yemin ettiğinde tarih yazacak; ama bir diğer siyah kadın, Biden-Harris ikilisini [Beyaz Saray](#)'a taşımakta hayati rol oynadı (BBC News Türkçe, 2020). Başkan yardımcılığına seçilen Kamala Harris, azınlıklardan kadınların **özellikle de siyah kadınların sık sık dikkate alınmadığını ama "demokrasinin bel kemiği olduklarını bu seçimde kanıtladıklarını"** söyledi (BBC News Türkçe, 2020).

Hunt ailesi, Georgia eyaletinde [Atlanta](#) yakınındaki evlerinde televizyonu açmış Harris'in konuşmasını **gözyaşlarıyla izliyor** (BBC News Türkçe, 2020).

27 yaşındaki Kristin Hunt, **"Georgia artık maviye döndü** (Demokratların rengi), bu eyalet ve sakinleri açısından hayati değiştirecek bir şey, özellikle de burada yaşayan siyahlar açısından" diyor (BBC News Türkçe, 2020).

Accompanied by their teachers, students subject the target text based upon the source text to critical discourse analysis using the Social Constructivist and Connectionist methods. Fairclough and Wodak (1997a) summarize the main principles of critical discourse analysis as follows:

CDA addresses social issues; Power relations are discursive, discourse constitutes society and culture, is ideologically useful and historical. Discourse mediates the connection between text and society, the analysis of discourse is interpretive and explanatory; it is a form of social action (p.271-80).

In critical discourse analysis (Dijk(ed.)1997) language use is discursive, interaction is verbal, and communication is at the micro level of the social order; Power, dominance, and inequality between social

groups are terms that typically belong to a macro level of analysis. Here, students happen to conduct discourse analysis at both macro and micro levels. The names of the students are as follows: Recep, Ali, Ferdi, Suna, Gulistan, Rana, Kayra, Barış, Sevgi, Deniz are so called graduate students in translation and interpretation Department. Although the real names of the students are not used, the sample lesson practice is carried out by creating a defacto context.

Example 1: Implementing a translation example in the X platform

Teacher: If we were to analyze the target text, which method of Van Dijk are used to analyse? Let's start from the first paragraph:

Recep: The target text says: “Kamala Harris, Ocak ayında başkan yardımcısı olduğunda tarih yazacak - ancak başka bir siyah kadın, Biden-Harris biletinin(şans olarak aslında beklenmiyordu ama bilet sürpriz yaptı) Beyaz Saray'ı kazanmasında çok önemli bir rol oynadı.” (BBC News Türkçe, 2020). what kind of strategy has been applied in the discourse as TT.

Ali : The use of Kamalla Harris in the foreground before another black woman is an example of selective appropriation. Baker defines selective appropriation as “the choices made by translators as regards textual material “realized in patterns of omission and addition designed to suppress, accentuate or elaborate particular aspects of a narrative”(Baker quoted by Pan, 2014:250-251).

Gulistan: II. I translated the paragraph as follows: Joe Biden ile birlikte ABD seçimlerini kazanmayı kutlarken, seçilen başkan yardımcısı olan ilk **Afrika** kökenli siyahi ve Asyalı Hindu Amerikalı kadın, kampanyasının başarısının arkasındaki grubun azınlık grubuna ait kadınların olduğunu onayladığını bize gösterdi.

Rana: In the translation of the text, local in-text conversion was used by using terms, **Hindu and Afrika kökenli** that were not mentioned in the source text.

Translator candidates continue their discussions under the teacher's supervision without intervention until they complete their analysis of the target text. The teacher (Supervisor) monitors all these analyzes in the context of their compliance with the academic curriculum and takes notes without intervening.

II. Example: Implementing a translation example on Facebook

This time, the same students discuss how the same news from two different newspapers is conveyed in the context of news translation. Here, the textual analysis focuses on **deviations** resulting from semantic differences in the classification between the translations and source texts of two news stories in **The Daily Telegraph (DT2008)** and **the Times (Times 2008)**, which report **the same event regarding the 2008 riots in Lhasa, the capital of Tibet.**

Source text: (The Daily Telegraph, March 19, 2008): Tourists arriving in **Kathmandu, the capital of Nepal**, from **the closed city of Lhasa** have told how they saw **angry** mobs of **Tibetans** attacking **ethnic Chinese last Friday (Quoted by Pan, 2014) .**

Supervisor : In the example based on the news published in The Daily Telegraph, emphasis has been added in bold and underlined letters to assist the reader; retrospective translation has been used

to better understand the target text. You will analyze this text using Fairclough's models of description (concerned with the linguistic features of the discourse in question), interpretation (concerned with the relationship between text and discourse processes), explanation, and processes of producing and interpreting the text (concerned with the phase of exploring social, cultural and political factors of possible social aspects) 😊. (emoji indicating that they are in a relaxed and comfortable environment for students).

TT, (RN, March, 21 2008): 从拉萨转移到加德满都的游客讲述了14日 他们是如何目睹暴徒袭击平民的(Pan, 2014).

Restrospektif (back translation) trans: Tourists transferring from **Lhasa** to **Kathmandu**, have told how they saw **mobs** attacking **ordinary people on the 14th [of March]**.

Students shall conduct a target-oriented text analysis based on the source text they received on Facebook:

Barış : Above, there are 5 evaluation deviations to be observed in the target text .

Deniz : Two of these concern evaluative inferences about the parties involved in the riots: **angry mobs (tibetli kızgın kalabalık) of Tibetans, are presented as mobs-(çeteler)** 😊.

Ferdi : **ethnic Chinese (çin kökenliler)** are reported as [**ordinary people; yerliler veya sıradan halk**]

Ali : To Pan (2014), the other two deviations relate to the places where events occur. The closed city of Lhasa (Lhasa kapalı kenti), only 拉萨 [**Lhasa**]; **Kathmandu, the capital of Nepal** (Nepal'in başkenti Kathmandu), is reported 加德满都 (Pan,2014) [**Kathmandu**].

Kayra : and as Pan reports (2014), finally, there is a deviation in the time of events

e.g, last **Friday, 14 日 [14 Mart]** 😊.

The teacher acts as a supervisor and only takes notes on these analyses, then they log out of social networks to discuss them in the classroom. Students will then discuss their analysis in a class environment using a social constructivist approach. Nord (1993) argues that if the teacher alone no longer has the authority to say how a text should be translated (since many target functions are possible), the authority is shifted towards the initiators, who must then be trained to determine exactly what kind of translation they need. When students use more than one social network each week to discuss in the classroom context, an educational environment emerges where versatile methods and theories on different types of translations are applied. In this sense, the teacher, who is in a way invisible but actually manages the translation process of the students in the background, will be given the opportunity to teach a lesson efficiently without wasting time, rather than evaluating the students one by one. In this way, students who have the opportunity to examine their peers' target-oriented perspectives on the translation product have the opportunity to come to the next lesson more prepared and knowledgeable.

Communication in social networks is not only analyzed in terms of news translation; symbols, emojis, place and location information on social media, and the aim of the translation provider, who has a patronage tendency, towards the target reader are important points of detail that can be managed in social media networks. Jakobsons (1959/2004) states that there is a degree of translation that must exist between the image, the title and the chosen emoji. In other words, the smiley face symbol at the end of the conversations in the Facebook environment above is felt to mean "communicating" just as much, if not more, than the words themselves. There is no doubt that user content on social media, advertisers, celebrities, politicians and other users who want to communicate and sell their products to younger generations are turning to Emojis to convey their messages. Research suggests that if the rise of Emoji continues as suggested by the Bangor University (Bangor University 2015,online) report, translators will now have to consider Emoji as a legitimate language to be translated:

"It reveals that emoji has well and truly taken off in the UK, with 62% claiming they are using the new language more than they were a year ago and 4 in 10 claiming to have sent messages made up entirely of emoji. Findings reveal that 72% of the younger generation (18-25) now find it easier to express their emotions with the pictorial symbols than words, with over half (51%) believing emoji have improved our ability to interact. But not everyone is as enthusiastic - 31% of over 40s admitted they avoiding using emoji in text, instant messaging and social media apps like Facebook because they lack confidence in how to use them appropriately. Over half (54%) of those aged over 40 admitted to being confused about what the symbols mean" (2015 May). These multifaceted meanings, signs and indicators in social networks necessitate a versatile translation education along with the translator's understanding of translation, which becomes more and more complex day by day. Multiple perspectives (A variety of applications of theory) can expand the range of potential solutions that translators consider. Since translation is at the center of intercultural communication, cultural networks in social networks are areas that the translator has to deal with and make it inevitable to be addressed in the translation process. The signs used by social components, cultural images, pictures representing their lifestyles, the discourses they use in shaping their world, food cultures, traditions and customs, etc. now takes place in social networks just as it previously took part in social verbal communications. Therefore, all of these are sources of information that will activate the knowledge of the prospective translator in the translation process.

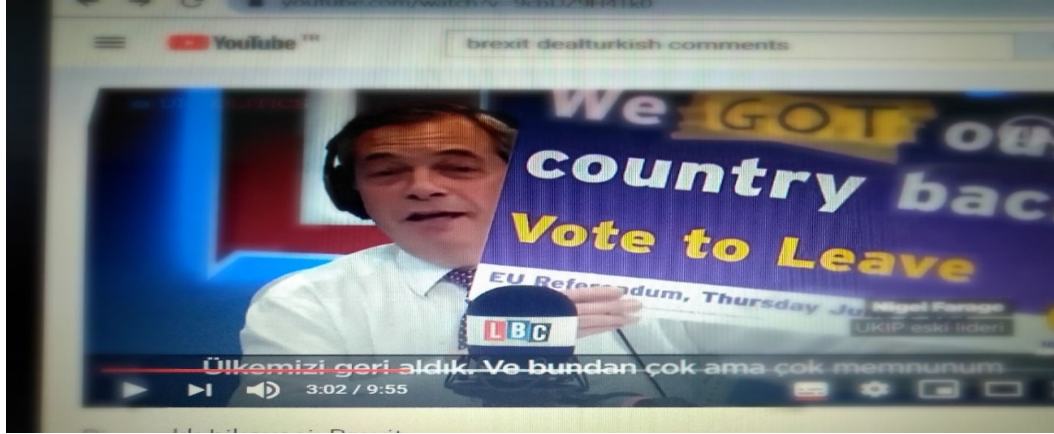
III. Example: Practice of translation education using YouTube

In terms of the translation process in social networks, YouTube, like all social networking tools, serves a similar purpose: to carry out the act of translation or interpretation and to deliver the message to the possible target audience. But translation should not be viewed only as an equivalent in another language; Many factors such as sounds, images, signs, background colors in the target text and source text on YouTube, translations of highlighted slogans, extractions, summaries, tone of voice, the representation of gestures and facial expressions in the target text, etc. must be taken into account. Examining these translation examples and analyzing them in the YouTube translation platform provides translator candidates with knowledge and experience regarding the act of translation. At this stage, the teacher selects the translation sample video he has found on YouTube and sends it to the students. Students are asked to watch the news (documentary news) on YouTube first:

Question 1: This news contains a documentary style news about Brexit by Anadolu Agency. Watch the video and write your comments about the news translation according to Dijk's critical news translation analysis: summarizing, appropriating, adding, subtracting (rhetorical formulation).

News source: Anadolu Agency's YouTube video on Brexit called 'A Separation Story_Brexit' (<https://www.youtube.com/watch?v=9cbDZ9H4Tko>).

Students learn AA's news policy on YouTube and perform translation analysis according to Dijk's critical news translation analysis, such as summarizing, appropriation, addition, subtraction (rhetorical formulation).

Target text image 1. Anadolu Agency documentary news image on Brexit (Youtube).

Source: AA on YouTube, 2019.

After watching the video, students explain the following analysis results regarding the news translation that appears on the screen as subtitles:

... When news and news translation are subjected to critical text analysis, the translation that reflects the corporate ideology of AnadoluAjansı comes to the fore. The prominent discourse for the news presenter-translator (hybrid translator or interpreter) throughout the news can be explained by the approach of 'take the control back' and bringing some contents within the text to the fore.) In the subtitle 'we got our country back' is translated adding more information in Turkish version.as seen in the 've bundan çok amam çok memnunuz' instead of the one 'Vote to leave' (Ayrılmak için oy verin).

Target text image 2: Comments on Turkey

Source: AA on YouTube, 2019.

After watching pro-Brexit views in other parts of the video, students explain their comments on the news

translation analysis below: Here, Anadolu Agency translates and summarizes certain parts of the text related to Türkiye and especially in the discourse “**İngiltere’nin kendi kanunlarının kontrolünü geri alması ve bu konuda Türkiye karşılaştırması yapması**” as the subtitle translation, a lot was talked about in the UK and the EU about Turkey’s entry into the EU during the Brexit process. The translator goes for both rhetorical formulation and summarization, especially by highlighting the discourses about Türkiye and UK.

Possible Problems (Limitation) that May Occur During the Translation Education Process

As Desjardins (2017) emphasizes that the hypothesis that the translation action should be carried out considering the target audience and target purpose stands on slippery ground: when it becomes more difficult than ever to identify "targets" on social media, the ability of users to update, edit or delete user-generated content on their online platforms at any time makes the concept of the original source text problematic, thus problematizing who the target audience is when individual users retweet or post a Facebook status update, the exact target audience can never be fully determined, especially when a user's profile or user-generated content is made public. There may not be much difficulty in the application of online social networks to graduate students since their numbers are small in accessing the facilities (internet streaming, computer technologies, university facilities, procedures such as ethics to be followed in social network use), but there may be not enough lecturers to monitor undergraduate students and the opportunities for these students to enter social networks may be insufficient. Considering that, the applicability of social media to undergraduate students depends on ensuring technological opportunities and controllability during the education process. Moreover, according to online education research (Desjardins a.e.,2017), translation of online social media (OSM) content can become problematic if a specific purpose and target audience determines the principles in the translation process; When individual users post a Facebook status update or tweet on X, the exact target audience can never be fully determined, especially when a user's profile or UGC (user-generated content) is made public.⁴ More and more bilingual online social media users rely on their own translation “skills” to disseminate content across their multilingual, multicultural networks. Such activities may result in breach of contract with the publisher or copyright infringement, even if the original work belongs to the author.

Conclusion, discussion and suggestions

It is emphasised in the study that translation competence cannot be considered solely linguistically focused, and the social and educational environment that the translator experiences during the translation training process, the experiences of his/her profession and colleagues, professional approaches and the opinions of experts with these approaches, as well as virtual communities in the media and interaction with participants, are all factors that should be taken into consideration in determining the direction of translation education. Within the changing social paradigms, the necessity of translation education to take its place in a contemporary context has become more evident and urgent with digitalization. It is unthinkable that the digital media tools we experience in daily life remain far from education process and therefore translation education. Texts, which are the main arguments that the translator works on, are now actively shared in the media and made available to users instantly. Ads on social media, politics, social practices, cultural elements, national and international relations,

⁴ If a user's profile is private, their audience is likely more limited, that is, access is limited to those granted. Conversely, if a user's profile is public, this means that anyone with access to that online platform can view the content.

movies, scenes, national and popular music, economy, etc. Many areas of daily life are now frequently discussed in a global context and are in contact with different languages and cultures in different parts of the world. In this sense, the translator, as an actor who has had her share of these cultural contacts, cannot continue the translation process away from the developments occurring in the structure and content of social media. As findings in the study shows, the view that traditional translation education methods or approaches cannot provide an adequate solution to the increasing needs and that translation education should be integrated into academic education by taking into account the developments in new media is gaining ground. For this reason, in the digitalization paradigm, translators are those who follow it at all times, rather than being alienated from the digital media; s/he must be a native who is frequently involved in digital media in the translation process and has settled in the digital environment and made it his/her home. In the study, educational practices carried out through online social media, and user-generated contents show that textuality and language cannot be defined by traditional conceptualizations of education, despite the developed media technologies. Online crowdsourcing, in all its manifestations, has been a prominent topic in examining the relationships between Web 2.0 and translation. Moreover, considering the prevalence of new hypervisual online platforms and the increasing dependence on artificial iconographic languages such as Emoji (in the context of intersemiotic translation), the importance of including online literacy in translation education is becoming increasingly debated.

References

- Anadolu Ajansı (2019, Şubat 25). Bir aylık hikâyesi: Brexit. (YouTube). <https://www.youtube.com/watch?v=9cbDZ9H4Tko> (ET:29.06.2023).
- Balkul, H.İ. (2016). Translation Technologies: A Dilemma Between Translation Industry And Academia. *International Journal of Language Academy*. Volume 4/4 Doi number:http://dx.doi.org/10.18033/ijla.439
- Bangor University (2015, May 22). Emoji 'fastest growing new language'. ENP Newswire. Retrieved from <https://www.bangor.ac.uk/news/university/emoji-fastest-growing-new-language-22835>.
- BBC News (2020) "Stacey Abrams: The woman behind Biden's biggest surprise," by Chelsea Bailey., 10 November. Available at <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-54875344> 13.11.2020 (accessed November 10, 2020).
- Benamara, F., Inkpen, D., Taboada, M. (2018). Introduction to the Special Issue on Language in Social Media: Exploiting Discourse and Other Contextual Information. *Association for Computational Linguistics*. doi:10.1162/coli.a.00333
- Desjardins, R. (2011). Facebook me!: Initial insights in favour of using social networking as a tool for translator training. *Linguistica Antverpiensia, New Series–Themes in Translation Studies*, 10.
- Desjardins, R. (2017). Translation and Social Media: In Theory, in Training and in professional Practice. *Pilgrimage studies in Translation and Interpreting*.doi:10.10 57/978-1-137-52255-9 United Kingdom:Springer Nature
- Downes, S. (2010). New technology supporting informal learning. *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*, 2(1), 27-33.
- Fairclough, N. L. and Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk (ed.), *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*, Vol. 2. Discourse as Social Interaction
- Jakobson, R. (1959/2004). On linguistic aspects of translation. In Lawrence Venuti (Ed.). *The translation studies reader* (2nd edn., pp. 138–143). London: Routledge.
- J. Reis et al. (21 March, 2020). Digitalization: A Literature Review and Research Agenda. Z. Anisic et al. (Eds.): IJCIEOM 2019, LNMIINEN, pp. 443–456 Switzerland: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-43616-247>.
- Kotze, H. (2024): Concepts of translators and translation in online social media: construal and contestation. *Translation Studies*, DOI: 10.1080/14781700.2023.2282581
- Marchionda, M. (2021). Crowdsourcing Spreading like Wildfire with Social Media. <https://www.prescientdigital.com/articles/web-2.0/crowdsourcing-spreading-like-wildfire-with-social-media#:~:text=Crowdsourcing> 03.01.2021 tarihinde erişildi.
- Nord, C. (1993). Einführung in das funktionale Übersetzen. Tübingen/Basel: Francke. Antony Pym (Der.).
- Pan, L. (2014). Mediation in News Translation: A Critical Analytical Framework. Guangzhou: Guangdong University of Foreign Studies.
- Pan, L. (2014). Mediation in News Translation: A Critical Analytical Framework. Guangzhou: Guangdong University of Foreign Studies. Pg.250-251.
- Parviainen, P., ve diğerleri. (2017). Tackling The Digitalization Challenge: How To Benefit From Digitalization In Practice. *IJISPM* 5(1), 63–77.
- Prensky, M. (2001, Ekim 5). digital natives, digital immigrants. *MCB University Press*, s. 1-6.
- semso.com. (2020, Aralık 19). *semseo.com*. <https://www.semseo.com.tr:https://www.semseo.com.tr/sosyal-medya-aglari-nelerdir.html> adresinden alındı
- Siemens, G. (2005). [Connectivism: A learning theory for the digital age](#). *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.

The Newyork Times (2008) “ Tourists speak of shock and fear at Tibet riots,” March 19. in Li Pan, *Mediation in News Translation: A Critical Analytical Framework*. Guangzhou: Guangdong University of Foreign Studies.

41. Resmi Belgelerin Rusçadan Türkçeye Çevirisinin Özgüllüğü ve Çeviride Karşılaşılan Sorunlar (Resmi Yazı Örneği) ¹

Mahmut ÖNER² & Bahar GÜNEŞ³

APA: Öner, M. & Güneş, B. (2024). Resmi Belgelerin Rusçadan Türkçeye Çevirisinin Özgüllüğü ve Çeviride Karşılaşılan Sorunlar (Resmi Yazı Örneği). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 621-637. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981140>

Öz

Bu makale, Rusçadan Türkçeye resmi belgelerin çevirisinde karşılaşılan zorlukları ve çeviri sürecinde karşılaşılan sorunları incelemektedir. Makale, Rusça ve Türkçe arasındaki aşağıdaki kavramların çeviri sürecini nasıl etkilediğini tartışmaktadır. Dilbilgisel farklılıklar: Rusça ve Türkçe, farklı dil ailesine ait oldukları için birbirinden farklı dilbilgisel kurallara sahiptir. Cümle yapısı, kelime sırası gibi farklılıklar çeviriyi zorlaştırabilir. Terminolojik sorunlar: Resmi belgelerde kullanılan terimlerin hedef dilde tam karşılığı olmayabilir. Çünkü terim bazen birkaç anlama sahip olabilir. Bu nedenle çevirmen, doğru anlamı seçerken dikkatli olmalıdır ve terminoloji sözlükleri gibi kaynaklardan yararlanmalıdır. Kültürel farklılıklar: Çeviri sürecinde, hitap biçimi, saygı ifadeleri, resmiyet düzeyi, kültürel kavram gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar: Rusya ve Türkiye'nin hukuk sistemlerinin kendine özgü özelliklere sahip olması, çeviri sürecini daha da zorlaştırır. Çevirmen, her iki ülkenin hukuk sistemlerine aşina olması ve hukuki terimleri doğru bir şekilde çevirmesi gerekir. Kısaltmaların ve özel ifadelerin varlığı: Genellikle yalnızca ilgili yasal sisteme özgü olan bu terimlerin, başka bir dile doğrudan çevrildiğinde, o dilin hukuk sistemiyle tam anlamıyla örtüşen bir karşılık bulması zor olabilir. Bu nedenle çeviri süresinde bu unsurlara dikkat ederek, transliterasyon/transkripsiyon ve açıklayıcı çeviri gibi yöntemler kullanılmalıdır. Belgenin biçimsel özgüllüğü ile alakalı zorluklar: Hukuki belgelerin çevirisi, yalnızca dilin doğru aktarımını değil, aynı zamanda metnin yapısal düzeni ve biçimsel unsurlarının da korunmasını zorunlu kılar. Bu nedenle tercüman çeviride, belgenin şablon olarak benzerini oluşturmak zorundadır. Makalede, E. Geniş, M. G. Bukulova ve A. V. Rog tarafından hazırlanan "Resmi ve Ticari Belgelerin Çevirisi: Türkçe ve Rusça Dillerinde 200 Belge Çevirisi (Перевод официально-деловых текстов: 200 документов на турецком и русском языках с переводом)" kitabında yer alan "Resmi Yazı (Приказ)" örneği üzerinden bu zorlukları somutlaştırarak, çeviri sürecinde karşılaşılan sorunlara örnekler

¹ **Statement (Thesis / Paper):** Bu çalışma "Hukuk Terimlerinin Rusçadan Türkçeye Çevirilerinde Karşılaşılan Zorluklar" adlı doktora tezinden üretilmiştir. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 21.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981140>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind 0000-0003-0156-4177

² Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Sinop University, School of Foreign Languages (Sinop, Türkiye), **eposta:** moner@sinop.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-0156-4177>, **ROR ID:** <https://ror.org/004ah3r71>, **ISNI:** 0000 0004 0408 6032, **Crossref Funder ID:** 100010259

³ Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Rusça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı / Professor, Ankara Social Sciences University, Faculty of Foreign Languages, Department of Translation and Interpreting, Department of Russian Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), **eposta:** bahar.demir@asbu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0975-1172>, **ROR ID:** <https://ror.org/025v36b60>, **ISNI:** 0000 0004 4657 080X

sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Resmi Belge Çevirisi, Rusçadan Türkçeye Çeviri, Çeviri Özgüllüğü, Çeviri Sorunları, Resmi Yazı

The Specificity of Translating Official Documents from Russian to Turkish and The Challenges Encountered in Translation (Example of an Official Letter)⁴

Abstract

This article examines the challenges encountered in the translation of official documents from Russian to Turkish and the problems faced during the translation process. The article discusses how the following concepts between Russian and Turkish affect the translation process. Grammatical Differences: Since Russian and Turkish belong to different language families, they have distinct grammatical rules. Differences in sentence structure, word order, etc., can make translation difficult. Terminological issues: Terms used in official documents may not have an exact equivalent in the target language because a term may have several meanings. Therefore, the translator must be careful in selecting the correct meaning and should utilize resources such as terminology dictionaries. Cultural Differences: In the translation process, factors such as forms of address, expressions of respect, the level of formality, and cultural concepts must be considered. Differences between legal systems: The unique characteristics of Russia's and Turkey's legal systems make the translation process even more challenging. The translator must be familiar with both countries' legal systems and accurately translate the legal terms. Presence of abbreviations and specialized expressions: These terms, often unique to a specific legal system, may not find a direct equivalent when translated into another language. Therefore, attention must be paid to such elements during the translation process, and methods such as transliteration/transcription and explanatory translation should be used. Challenges related to the formal specificity of the document: The translation of legal documents not only requires the correct transfer of language but also the preservation of the structural layout and formal elements of the text. Therefore, the translator must recreate a template similar to the original document. In the article, examples of the challenges encountered during the translation process are provided, by concretizing these difficulties through the example of the 'Official Letter (Приказ)' found in the book 'Translation of Official and Business Texts: 200 Documents in Turkish and Russian with Translations' prepared by E. Geniş, M. G. Bukulova, and A. V. Rog.

Keywords: Official Document Translation, Translation from Russian to Turkish, Specificity of Translation, Translation Challenges, Official Letter

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** This study was produced from his doctoral dissertation titled "Hukuk Terimlerinin Rusçadan Türkçeye Çevirilerinde Karşılaşılan Zorluklar". Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 4

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 21.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981140>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Giriş

Makalenin Amacı: E. Geniş, M. G. Bukulova ve A. V. Rog tarafından hazırlanan “Resmi ve Ticari Belgelerin Çevirisi: Türkçe ve Rusça Dillerinde 200 Belge Çevirisi (Перевод официально-деловых текстов: 200 документов на турецком и русском языках с переводом)” kitabında yer alan “Resmi Yazı (Приказ)” örneğinde Rusçadan Türkçeye yapılan resmi belge çevirilerinde karşılaşılan zorlukları belirlemek ve bu zorlukları aşmak için öneriler sunmaktır. Bu bağlamda, karşılaşılan zorlukların resmi belge çevirilerine nasıl etki ettiğini analiz etmek ve çeviri sürecinin nasıl daha verimli hale getirilebileceğini incelemek amaçlanmaktadır.

Makalenin Yeniliği: Bu çalışma, “Resmi Yazı” örneği üzerinden Rusçadan Türkçeye yapılan resmi belge çevirilerinde karşılaşılan zorlukları derinlemesine ele alması bakımından yenilikçi bir yaklaşıma sahiptir. Çeviri çalışmalarında çoğunlukla genel dil yapıları ve terminoloji üzerinde durulurken, bu makale, özgün bir perspektif sunarak belirli bir dil çifti (Rusça-Türkçe) ve belirli bir metin türü (resmi yazı) üzerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda, hukuk sistemlerindeki farklılıkların, kısaltmaların ve özel ifadelerin varlığı ile kültürel normların çeviri süreçlerine etkisini vurgulayan bu çalışma, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Hedef: Bu makalenin temel hedefi, “Resmi Yazı” örneği üzerinden Rusçadan Türkçeye yapılan resmi belge çevirilerinde karşılaşılan zorlukları tespit etmek ve bu zorluklara yönelik uygulanabilir çözüm önerileri geliştirmektir. Bu hedefe ulaşmak için, çeviri sürecinde dikkate alınması gereken unsurlar ayrıntılı olarak incelenecek ve çözüm stratejileri formüle edilecektir.

Belirlenen görevler şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Dilbilgisel, Kültürel ve Hukuk Sistemlerindeki Farklılıkların Analizi:** Rusça ve Türkçe arasındaki dilsel, kültürel ve hukuk sistemlerindeki farklılıkların resmi belge çevirilerine olan etkisini analiz etmek.
- **Hukuk Terminolojisinin İncelenmesi:** Her iki dilde de resmi belgelerde kullanılan hukuk terminolojisini karşılaştırarak, bu terimlerin çeviri sürecine olan etkilerini incelemek.
- **Çeviri Sürecinde Karşılaşılan Zorlukların Belirlenmesi:** Rusçadan Türkçeye yapılan resmi belge çevirilerinde karşılaşılan temel zorlukları tespit etmek ve bu zorlukların nasıl aşılabileceğini belirlemek.
- **Çözüm Önerilerinin Geliştirilmesi:** Belirlenen zorluklara yönelik somut çözüm stratejileri geliştirmek ve bu stratejilerin uygulama yöntemlerini açıklamak.

Makalenin amacı doğrultusunda uygulanacak yöntemler şunları içermektedir:

- **Karşılaştırmalı Dil Analizi:** Rusça ve Türkçede kullanılan hukuk terimlerinin ve dilbilgisel yapıların karşılaştırılması yoluyla, resmi belge çevirilerinde karşılaşılan zorlukların tespit edilmesi.
- **Vaka Çalışmaları:** Rusçadan Türkçeye yapılan resmî belge çevirileri üzerinde vaka çalışmaları gerçekleştirerek, “Resmi Yazı” örneği üzerinden zorlukların ve çözüm yollarının belirlenmesi.

- **Literatür Taraması:** Mevcut çeviri teorileri ve pratiği üzerine yapılmış çalışmaları inceleyerek, bu çalışmaların resmî belge çevirilerine uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi.

Literatüre Katkı: Makale, “Resmi Yazı” örneği üzerinden Rusçadan Türkçeye resmi belge çevirisi konusunda birçok farklılıkların etkilerini kapsamlı bir şekilde ele alarak bu alandaki bilgi boşluklarını doldurmayı hedeflemektedir. Ayrıca, resmi belgelerin çevirisinde karşılaşılan sorunlara yönelik öneriler sunarak, çeviri süreçlerinin daha etkin ve doğru bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunacaktır.

Resmi Belgelerin Çevirisinin Özgüllüğü

Rusçadan Türkçeye resmi belge çevirisi, her çeviri sürecinde olduğu gibi, özgül dil kuralları, terimsel ifadeler ve hukuk sistemi konusunda uzmanlık gerektirir. Yasal süreçlerde kullanılacak resmi belgeler tipik olarak belirli bir biçim ve yapıya sahiptir. Bu belge çeşitliliği ve özelliği nedeniyle çeviri süreci daha zordur.

Resmi belgelerin çevirisi, dil, biçim ve içerik açısından farklı olabilir. Bu belgeler genellikle teknik, hukuki veya resmi bir dil kullanır ve belirli terimler, ifadeler ve formülasyonlar içerir.

Dil özgüllüğü, belgenin yasal ve toplumsal kökenine bağlı olarak hukuki bir dil kullanılmasını gerektirir. Bu farklılıklar, belgeyi çevirirken dikkat edilmesi gereken çok sayıda terim ve dil yapılarının bir sonucudur. Daha sonra inceleyeceğimiz “Resmi Yazı” örneği ise birer resmi belge niteliğindedir. Bu nedenle bu örnekleri hukuk çevirisi kategorisine de ekleyebiliriz. Çünkü resmi belgelerde kullanılan dil aslında hukuk dilidir. Weisflog’a göre, *hukuk dili, teknik bir dil olarak değerlendirilmesine rağmen evrensel bir teknik dil niteliği taşımaz; aksine, ulusal hukuk sistemlerine özgü bir nitelik gösterir* (1987, s. 203).

“Resmi Yazı” örneği, birçok hukuk terimini barındırmaktadır. Bu hukuk terimlerinin doğru ve tutarlı bir şekilde hedef dile aktarılması, çevirinin en önemli özelliğidir.

Diğer bir özgüllük, bir belgenin tipik olarak belirli bir format ve düzenlemeye sahip olması gerektiği anlamına gelen **biçimsel özgüllüklerdir**. Bu, genellikle belgenin düzenlenmesi, içerdiği bilgiler ve sunulduğu sıraya bakar. Çeviri, resmi yazışma kurallarına uygun olmalıdır ve kaynak metnin hedef dilde biçimini ve görsel düzenini korumalıdır. Bu, belgenin güvenilirliğini ve resmîyetini koruması için çok önemlidir. Başlıklar, alt başlıklar, paragraf yapıları, madde işaretleri, numaralandırmalar, tarih formatları, adres ve hitap şekilleri, imza blokları ve biçimsel uyumluluk gibi unsurları içerir. Çevirmen, hedef dilin kültürel ve resmi yazışma kurallarını bilmelidir ve çeviriyi bu kurallara uygun hale getirmelidir. Çevirmenin, bu biçimi hedef dilde koruması, resmi yazışma kurallarına uyması ve metnin görsel düzenini koruması gerekmektedir.

Resmi belgelerin çevirisinde **içerik özgüllüğü**, belgenin özel amaçlarını, hedef kitlesini ve bağlamını kavramaktır. Bu, her belgenin belirli bir kitleye hitap etmesi ve belirli bir amaca hizmet etmesi nedeniyle. Bir belgenin işlevi genellikle bu şekilde tanımlanır ve bu işlev, genellikle belgenin biçimini ve dilini etkiler.

Son özgüllük ise **kültürel uyumdur**. Rusça ve Türkçe, farklı kültürel kodlara sahip dillerdir ve resmi belgelerin çevirisinde bu farklılıklar görülebilir. Çevirmen, kültürel farklılıkların farkında olmalı ve çeviriyi hedef kültürün standartlarına uygun hale getirmelidir. Kültürel uyum, hitap biçimleri, saygı ifadeleri, resmîyet düzeyi, tarih ve sayı formatları, kısaltmalar, kurum adları ve görsel düzen gibi

faktörleri içerir. Çevirmen, hedef kültürün resmi yazışma geleneklerini, değerlerini ve sosyal kurallarını anlaması gerekir.

Çeviride Karşılaşılan Sorunlar

Çevrilen metnin anlamını hedef dilin olanaklarıyla mümkün olduğunca tam ve doğru bir şekilde aktarmak, çevirinin temel amaçlarından biridir. Bu bağlamda Barhudarov'un da belirttiği gibi, “Çeviri metni asla kaynak metnin tam ve mutlak bir eşdeğeri olamaz; çevirmenin görevi, bu eşdeğerliği mümkün olduğunca sağlamak, yani kayıpları en aza indirmektir. Ancak, kaynak metin ile çeviri metninde ifade edilen anlamların yüzde yüz örtüşmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır” (Barhudarov, 1975, ss. 10-11).

Resmi belgelerin Rusçadan Türkçeye çevirisinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlar arasında; **diller arasındaki dilbilgisel farklılıkları, terminolojik zorlukları, kültürel farklılıkları ve hukuk sistemleri arasındaki farkları** sayabiliriz.

Diller arasındaki **dilbilgisel farklılıklar** kapsamında her dilin kendine ait farklı dilbilgisi ve sözdizim kuralları vardır. İlk olarak, Rusça ve Türkçenin farklı dil ailelerine mensup oldukları görülmektedir. Rusça⁵, Hint-Avrupa dil ailesinin Slav dilleri koluna bağlı olup, Doğu Slav dilleri alt grubunda yer almaktadır. Türkçe⁶ ise, Ural-Altay dil ailesinin Altay dilleri grubuna dahil olup, Türkiye’de konuşulan Türkiye Türkçesi, Türk dillerinin Güneybatı (veya Batı Oğuz) alt grubunda yer almakta ve Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi dili olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, cinsiyet ayrımı açısından farklılıklar göze çarpmaktadır. Rusçada isimler, eril, dişil ve nötr olmak üzere üç cinsiyete⁷ ayrılmaktadır. Bu nedenle, Rusçada isimler, sıfatlar, ortaçlar, ulaçlar ve iyelik zamirleri cinsiyete bağlı olarak farklı biçimler alır ve çekimlenir. Buna karşın, Türkçede isimlerin cinsiyete dayalı bir ayrımı bulunmamaktadır ve çekimler cinsiyet farkı gözetmeksizin yapılır. Örneğin, Rusçada “известный прокурор (tanınmış savcı - eril)” ve “известная прокурор (tanınmış savcı - dişil)” örneklerindeki cinsiyet ayrımı sıfat üzerinden yapılırken, Türkçede ise cinsiyet ayrımı olmaksızın “tanınmış savcı” ifadesi hem erkek hem de kadın savcılar için kullanılır. Üçüncü olarak Rusça ve Türkçe arasındaki cümle yapısı ve sözcük dizilimi önemli ölçüde farklılık gösterir. Rusça genellikle “özne-yüklem-tümleç⁸” dizilimine sahiptir. Türkçe ise genellikle “özne-tümleç-yüklem” dizilimini kullanır (Mete & Ceylan, 2019). Örneğin; “Hâkim, davalının iddialarını yetersiz bulmuş ve davayı reddetmiştir” cümlesi Rusçaya “Судья отклонил иск, сочтя доводы ответчика недостаточными” şeklinde çevrilebilir. Bu örnekte, Türkçede “özne-tümleç-yüklem” yapısı izlenirken, Rusça çeviride “özne-yüklem-tümleç” sıralaması kullanılmıştır. Ayrıca, Türkçede cinsiyet belirtilmezken, Rusça cümlede “Судья” kelimesinden kaynaklanan “отклонил” fiilinin geçmiş zamanda eril cinsiyette çekildiği görülmektedir. Dolayısıyla bunun gibi önde gelen hususlar, iki dil arasında önemli dilbilgisi farklılıklar olduğu anlamına gelir. Dilbilgisi kuralları bu yüzden çeviri sırasında zorluk oluşturabilir. Bu tür dilbilgisel farklar, hukuki metinlerin çevirisinde dikkat edilmesi gereken önemli unsurlar arasındadır.

İkinci olarak Rusçadan Türkçeye hukuk terimlerinin çevirisinde karşılaşılan bir diğer sorun, iki hukuk sistemindeki **terminolojik farklılıklardır**. Her hukuk sistemi, kendine özgü terimler ve kavramlar içerir ve bu terimlerin doğrudan çevrilmesi, anlam sapmalarına yol açabilir. Hem Rusça hem de Türkçe

⁵ Russkiy Yazık Za Rubejom, Erişim tarihi: 22.09.2024, <http://www.russianedu.ru/learnrussian/hints.html>

⁶ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, Erişim tarihi: 22.09.2024, <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/page/view.php?id=18677>

⁷ Rossiyskaya Elektronnoy Shkola, Erişim tarihi: 22.09.2024, <https://resh.edu.ru/subject/lesson/4395/conspect/>

⁸ Russkiy Yazık Dlya Delogogo Cheloveka, Erişim tarihi: 22.09.2024, <https://www.mylanguage.ru/materials/130/3182>

hukuk terimleri, kendi sistemlerine özgü anlamlar barındırmakta olup, birçok terim bu iki dilin hukuk sistemlerinin kendine has yapısından dolayı tam bir karşılık bulamayabilir. Bu durum, yalnızca terimlerin doğru bir şekilde belirlenmesini değil, aynı zamanda bu terimlerin Türk hukuk sistemi bağlamında anlamlarının doğru şekilde yansıtılmasını da gerekli kılmaktadır. Rusça hukuk dilindeki bir terim, Türkçede tam bir karşılık bulamayabilir; bu da, daha ayrıntılı bir çevirinin yapılmasını veya Rusça terimin Türkçe bir açıklamayla birlikte kullanılmasını zorunlu hale getirebilir. Bu çerçevede, hukuki kavramlar ve terminolojik farklılıklar, ülkelerin dil ve hukuk sistemlerindeki çeşitlilikten büyük ölçüde etkilenmektedir. Örneğin bu duruma, Rusçadaki “*ломбард*” terimi gösterilebilir. Bu sistem, kredi notu veya gelir belgesi gibi koşulları aramaksızın anında nakit temini sağlamaktadır. Özellikle, değerli varlıklarını elden çıkarmadan acil nakit ihtiyacını karşılamak isteyenler için, bu yöntem yüksek maliyetine rağmen hem cazip hem de zorunlu bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Sovyetler Birliği döneminden bu yana faaliyetlerini sürdüren bu lombardlar, resmi olarak iş yapmakta ve belirli bir faiz oranı üzerinden kredi sunmaktadır. Müşteriler, aldıkları krediyi ve faizini geri ödeyerek teminatlarını geri almak zorundadırlar; ödeme yapılmadığında ise teminat satılarak borç kapatılmaktadır. Rusya’da lombardların geçmişi 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, altın ve gümüş gibi değerli eşyalar karşılığında borç verilmekteydi. Günümüzde ise, lombardlar 2007 yılında kabul edilen “Lombardlar Hakkında Federal Kanun¹⁰” ile düzenlenmiş ve yasal bir statü kazanmıştır. Bu kanunun temel amacı, müşterilerin haklarını korumak ve lombardların faaliyetlerini daha şeffaf bir şekilde sürdürmelerini sağlamaktır. “Lombard” sistemi Türkiye’de yasal bir zemine oturmamakla birlikte, Türkçeye “tefeci veya rehinci” olarak çevrilebilir. Fakat Türkiye’de “tefeci” yasadışı bir oluşumdur. Bu durum nedeniyle çevirmen için uygun bir terim bulmak zor olabilir ve terminolojik tutarsızlıklar ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, çevirmenin, terimlerin kullanım alanlarını ve tam anlamlarını araştırması gerekebilir; hedef dilde en uygun karşılığı bulmak veya terimin anlamını açıklayıcı bir şekilde çevirmek için bu araştırmaları yapması gerekebilir.

Bazı durumlarda, hedef dilde, kaynak dildeki terimin hiçbir karşılığı olmayabilir. Örneğin, Rusça’daki “*суд присяжных*”¹¹ (jüri mahkemesi) hukuk teriminin Türkiye’de bir karşılığı yoktur. Rus hukukunda kısıtlı da olsa bazı ceza mahkemelerinde “суд присяжных” kavramı varken, Türk hukukunda jüri sistemi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Rus ve Türk yargı sistemleri, mahkeme yapıları, yetkiler ve işleyiş açısından farklılıklar içerir. Bu tür durumlarda çevirmen yeni bir terim oluşturmak veya terimin anlamını açıklamak zorunda kalabilir. Diğer bir örnek olarak “*авторский надзор*”¹² verilebilir. Bu terim, Rusya ve bazı eski Sovyet ülkelerinde kullanılan bir kavram olup, genellikle bir projenin, özellikle de inşaat ve mimarlık projelerinin, tasarımcı veya mimar tarafından denetlenmesini ifade etmektedir. Bu denetim süreci, tasarımın inşaat aşamasında doğru ve eksiksiz bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla tasarımcı ya da mimarın projeye yönelik gözetim yapmasını içermektedir. Türk hukuk ve inşaat terminolojisinde ise “авторский надзор” teriminin tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte, en uygun çeviri “müellif denetimi” veya “proje müellifi denetimi” olarak kabul edilebilir. “Müellif” terimi, projeyi tasarlayan kişi anlamında kullanılır ve genellikle mimar veya mühendisleri ifade eder. Bu bağlamda, müellif denetimi, tasarımın inşaat sürecinde aslına uygun bir şekilde uygulanmasını sağlama sorumluluğunu ifade eder. Ayrıca bu kavramdaki “*надзор*”¹³ (*nezaret veya gözetim*) terimi, Rusya’da yasaların uygulanmasını sağlamak amacıyla devlet organlarının

⁹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:15.02.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15941>

¹⁰ Konsultant Plyus, Erişim tarihi: 15.02.2024, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_70009/

¹¹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:15.02.2024, https://yuridicheskaya_encyclopediya.academic.ru/11098/СУД_ПРИСЯЖНЫХ

¹² Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:22.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/12762>

¹³ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:22.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/16245>

yürüttüğü faaliyet türlerinden biridir. Yargı denetimi (надзор судебный¹⁴), savcılık denetimi (прокурорский надзор¹⁵) ve çeşitli idari denetim (административный надзор¹⁶) türleri ayırt edilmektedir. Özel bir tür olarak yukarıdaki örnekteki gibi müellif denetimidir (авторский надзор). Türkçede bu terim, genellikle “nezaret” veya “gözetim” anlamında kullanıldığından, daha çok cezaevi bağlamında bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, çeviri yaparken tercümanın bu hususlara dikkat etmesi gerekmektedir.

Bazı durumlarda da terimin birden fazla anlamı ortaya çıkmaktadır, bu nedenle de terimler sözlüğü yardımıyla uygun anlam seçilmelidir. Örneğin, Rusça’daki “**Право**¹⁷” hukuk terimi, “hukuk” ve “hak” anlamlarına gelebilir. “Hukuk” anlamı ile ilgili olarak ; “Международное **право (Uluslararası hukuk)**”; “Hak” anlamı ile ilgili olarak; “**Право на жизнь (Yaşam hakkı)**” örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla “**Право**”, ilk örnekte “hukuk” olarak daha geniş bir anlamda kullanılırken, ikinci örnekte “hak” olarak daha dar bir anlamda kullanılmaktadır.

Resmi bir belgeyi çevirirken hukuk terimleri ve ifadeler anlaşılır olmalıdır. Fakat hedef dilde eşdeğer bir terim bulmak, yine de zor olabilir. Bu bağlamda, Alimov’un düşüncesini benimseyerek, hukuki metinlerin çevirmenlerinin, hedef dilde kaynak dildeki terimleri yeterince doğru bir şekilde tanımlayabilecek sözel yapıların eksikliği nedeniyle zorluklarla karşılaştığı gözlemlenmektedir (2005, ss. 12-13).

Çevirmenler için belirli bir hukuk sistemi içindeki terimlerin ve bu terimlerin temelini oluşturan hukuki kavramların doğru anlaşılması, çeviri sürecine yeni başlayanlar için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bu nedenle, Rus dilinden çeviri yaparken iki dilli sözlük kullanılması öngörülmektedir. Kinderneht’e göre de, iki dilli hukuk sözlükleri bu süreçte faydalı olabilir; ancak terimin doğru çevirisini yapabilmek için bağlamın dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir, çünkü farklı bağlamlar, her durumda hangi çeviri seçeneğinin en uygun olduğunu belirleme ihtiyacını doğurur (2015, s. 123). Örneğin; Rusçadaki “**ответственность**¹⁸” (sorumluluk) terimi, farklı bağlamlarda çeşitli anlamlar içerebilir. Hukuki çerçevede bu terim, “гражданская ответственность¹⁹” (medeni sorumluluk) ve “уголовная ответственность²⁰” (cezai sorumluluk) gibi farklı kategorilere ayrılmaktadır. Çevirmenler açısından, bu terimin Türk hukuk sistemindeki karşılıklarını belirlemek zorlayıcı olabilir, zira bağlamdan bağımsız bir çeviri her zaman yeterli ve uygun olmayabilir. Bu durum, terimlerin hatalı bir şekilde çevrilmesi, belgenin içeriğinde anlam kaymalarına ve yanlış anlamalara yol açabilir. Örneğin, Rusçada “**залог**²¹” terimi hem “rehin” hem de “ipotek” anlamlarını taşıyabilir. Bir çevirmenin bu terimi yanlış çevirerek “залог” ifadesini, “rehin” yerine “ipotek” olarak aktarması, hukuki belgenin içeriğinde önemli bir hata yaratabilir. Örneğin, bir sözleşmede geçen “залог автомобиля” ifadesi “arabanın ipoteği” şeklinde çevrildiğinde, metnin bağlamı tamamen hatalı anlaşılabilir. Bu sebeple, çevirmenlerin terimleri titizlikle seçmesi ve hukuk terminolojisine tam anlamıyla vakıf olması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, terminolojik gelişmeleri yakından takip ederek güncel kalmaları da gereklidir.

¹⁴ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:22.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/16249>

¹⁵ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:22.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/17658>

¹⁶ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:22.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/12818>

¹⁷ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:02.04.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/966394>

¹⁸ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/908546>

¹⁹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024,

<https://jurisprudence.academic.ru/1576/%D0%B3%D1%80%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>

²⁰ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/18974>

²¹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14814>

Üçüncü olarak **kültürel farklılıklar** kapsamında Rusça ve Türkçe, farklı kültürel kodlara sahip dillerdir ve resmi belgelerin çevirisinde bu farklılıklar görülebilir. Çeviri, bu kültürel farklılıkları göz önünde bulundurarak hedef kültürün standartlarına uygun olmalıdır. Kültürel farklılıklar, hitap biçimleri, saygı ifadeleri, resmiyet düzeyi, tarih ve sayı formatları, kısaltmalar, kurum adları ve görsel düzen gibi faktörlerden etkilenebilir.

Her kültürde hukuk, içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve politik bağlamlar tarafından şekillenen ve hukuk sistemi, dilbilim ve toplumsal değişimlerle farklı düşünce biçimlerini yansıtan bir yapıyı temsil eder. Hukuk sistemleri, belirli kültürel bağlamlarda geliştirilir ve büyük ölçüde o ülkenin siyasi geçmişini yansıtır. Hukuk terminolojisi, toplumun ve dilin kendine özgü kültürel ve tarihi özelliklerini taşır. Bu nedenle, bir dildeki hukuk terminolojisinin doğru şekilde yorumlanması, yalnızca dilbilimsel analizleri değil, aynı zamanda kültürel unsurların da dikkate alınmasını gerektirir. Bir hukuk metninin çevirisi, bu metnin ait olduğu hukuk sistemlerinin özelliklerinin ayrıntılı bir incelemesini gerektirir. Bu bağlamda hukuk sistemi, belirli bir coğrafi bölgenin resmi ve tarihsel dünyasının temsili olarak işlev görür.

Farklı kültürleri anlamak ve onlarla iletişim kurmak, çeviri yoluyla kolaylaşır. Bireylerin birbirleriyle etkileşim kurma yollarından biri, çeviridir. Çeviri, yabancı bir kültürle etkileşimde önemli bir işlev üstlenir, zira bu süreç, sadece dil sınırlarını değil, aynı zamanda kültürel sınırları da aşma yeteneğine sahiptir. Bu bağlamda üretilen metinler, yalnızca farklı bir dil sistemine değil, aynı zamanda farklı bir kültür sistemine de entegre edilir (Schweitzer, 1988, s. 37).

Martin Weston da, farklı diller arasındaki kavramsal farklılıkların giderilmesinin çevirinin en büyük zorluklarından biri olduğunu belirtmekte ve bu zorluğun özellikle kültürel, daha da spesifik olarak kurumsal nedenlerle belirginleştiğini vurgulamaktadır (1983, s. 207). Bu sebeple, kültürel öğelerin çevirisinde zorluklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Rusçadaki “крестная мать”²² ve “крестный отец”²³ terimleri, sırasıyla “vaftiz anne” ve “vaftiz baba” anlamına gelir ve Hristiyan topluluklarda, bir çocuğun dini koruyucusu olarak kabul edilen kişileri ifade eder. Türk toplumunda ise bu tür bir kavram, yani vaftiz anne ve vaftiz baba anlayışı yerine “süt anne” ve “kirve” kavramları mevcuttur ve bu kişiler de Hristiyanlıkta olduğu gibi manevi olarak koruyuculuğu üstlenmektedir. Diğer bir örnek olarak “Колхоз”²⁴ kavramı, Sovyet tarihiyle derin bir bağa sahiptir ve Türkiye’de doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır. “Kollektif çiftlik” çevirisi, kavramın tüm tarihsel ve sosyal bağlamını tam anlamıyla yansıtmasa da Türkiye’de bazı yerel yönetimler tarafından uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla çeviri yaparken bu unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Son olarak **hukuk sistemleri arasındaki farklar** kapsamında her ülkenin kendi hukuk sistemine sahip olduğunu unutmamak önemlidir. Rusya ve Türkiye’nin hukuk sistemleri arasında çeşitli farklılıklar olabilir ve bu durum çeviri sürecini etkileyebilir. Bu farklılıklar Rus Hukuk Sistemi’nin ve Türk Hukuk Sistemi’nin tarih içerisinde farklı hukuk sistemlerinin etkisiyle şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. V. N. Sinyukov, “Rus Hukuk Sistemi (Rossiyskaya Pravovaya Sistema)” adlı bilimsel çalışmasında bu aşamaları şu adımlarla açıklamaktadır (2010, s. 96):

a) IX-XIII. yüzyıllar arasında Eski Rus Zemskiy Devleti’ne (Drevnerusskoye Zemskoye Gosudarstvo) karşılık gelen, Rus hukuk sisteminin oluşum aşaması: Bu dönem içerisinde *Russkaya Pravda*²⁵

²² Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/987971>

²³ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/204104>

²⁴ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:23.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15400>

²⁵ MGU, Erişim tarihi:24.09.2024, *Russkaya Pravda*, feodal parçalanma döneminde Kiev Knezliği ve sonraki Rus

yayınlanmıştır.

b) XIV-XVII. yüzyıllar arasında Moskova Knezliği'ne (Moskovskoe Gosudarstvo) ait hukuk sisteminin gelişim dönemi: Bu dönemde “Sudebnik²⁶” (Судебник²⁷), Zemski Sobor²⁸ tarafından kabul edilen “Sobornoye Ulojeniyе²⁹” yayınlanmıştır.

c) XX. yüzyılın 1920-1980 yılları arasını kapsayan Sovyet Hukuk Sistemi dönemi: 1917'de Rus İmparatorluğu'nun çöküşü ve Ekim Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği kurulmuştur. Sovyet hukuku, Marksist-Leninist ideolojiye dayanarak sosyalist bir hukuk sistemini benimsemiştir. Bu sistem, özel mülkiyetin kaldırıldığı ve devlet kontrolündeki bir ekonomi üzerine inşa edilmiş bir hukuk yapısı oluşturmuştur.

d) XX. yüzyılın sonlarından günümüze kadar uzanan Sovyet sonrası döneme ait Rusya Federasyonu Hukuk Sistemi: Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu kuruldu ve bağımsızlık sonrasında çeşitli hukuki reformlar gerçekleştirilerek hukuk sistemi yeniden yapılandırıldı. Rusya, mevcut hukuk sisteminde demokratik ilkeler ve pazar ekonomisine dayalı reformlar yapmaktadır. Bu süreçte özellikle ticaret hukuku, medeni hukuk ve ceza hukuku alanlarında önemli reformlar hayata geçirilmektedir.

Öte yandan Türk Hukuk Sistemi'nde de, tarih boyunca çeşitli hukuk sistemlerinin etkisiyle şekillendiği görülmektedir. Halil Cin'in “Türk Tarihi ve Hukuk” (1984) adlı bilimsel çalışmasına dayanarak, bu süreç aşığıdaki aşamalarla ifade edilebilir:

a) İslamiyet öncesi Türk tarihi ve hukuk: Türk hukuk sisteminin kökleri, Orta Asya Türk kültüründe bulunmaktadır. Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi Orta Asya'daki Türk devletleri, kendi özgün hukuk sistemlerini geliştirmişlerdir.

b) İslamiyet sonrası Türk tarihi ve hukuk: Türk hukuk sistemi üzerinde en büyük etkilerden biri İslam hukukunun kabul edilmesi olmuştur. Karahanlılar, Selçuklular, Babür İmparatorluğu ve özellikle Osmanlı Devleti, İslami hukukun temel prensiplerini benimseyerek, bu prensipleri geleneksel Türk hukuk sistemi ile birleştirmişlerdir.

c) Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti: 19. yüzyılda Osmanlı Devleti, Tanzimat Reformları'nı hayata geçirmiştir. Bu dönemde, Avrupa ülkelerinin hukuk sistemleri ve kanunları inceleme altına alınmıştır. Özellikle Fransız Hukuku ve İsviçre Hukuku bu dönemde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

d) Sonraki Gelişmeler ve Cumhuriyet Dönemi: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Türk hukuk sisteminde köklü reformlar gerçekleştirerek önemli değişimlere öncülük etmiştir.

prensliklerinin yasal düzenlemelerini temsil etmekteydi. 12. yüzyılın başlarında kaleme alınmış ve yüzyıllar boyunca çeşitli revizyonlar geçirmiştir. Russkaya Pravda'nın temeli, 11. yüzyılın başlarında yazılan Yaroslav Pravdası'na dayanmaktadır.

²⁶ Bu metin, Eski Rus yasalarının en önemli kaynağı olarak kabul edilmektedir. <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/RP/index.html>
Muzey İstorii Rossiyskih Reform imeni P. A. Stolpina, Erişim Tarihi: 24.09.2024, 1497 tarihli Sudebnik, III. İvan tarafından 1497 yılında yürürlüğe konulan kanunların bir derlemesiydi. Bu yasa, Rus devletinin merkezleşmesinde, ülke genelinde tek bir Rus hukuk sisteminin oluşturulmasında ve feodal parçalanmanın sona erdirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. <http://museumreforms.ru/node/13621>

²⁷ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi: 24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/2801/Судебник>

²⁸ Zakonodatel'naya Duma Tomskoy Oblasti, Erişim Tarihi: 24.09.2024, Zemski Sobor, 16. ve 17. yüzyıllarda Rusya Çarlığı'nda imparatorluğun topraklarını temsil eden bir parlamento olarak faaliyet göstermiştir. https://www.duma.tomsk.ru/content/42_zemskie_sobory_v_rossii_v_xvixvii_vv

²⁹ MGU, Erişim tarihi: 24.09.2024, Sobornoye Ulojenie, 1550 yılında IV. İvan tarafından çıkarılan Sudebnik'in yerine geçmek üzere, 1649 yılında Çar Alexis döneminde Zemski Sobor tarafından yayımlanan bir yasal düzenlemedir. <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm>

Bu dönemde, Tanzimat döneminde başlayan reform hareketi hız kazanmış ve Kıta Avrupası Hukuk Sistemi esas alınarak ilerleme sağlanmıştır. Türkiye'nin temel yasalarından biri olan Türk Medeni Kanunu da bu dönemde oluşturulmuştur (1984, ss. 6-16).

Yukarıda belirtilenlere dayanarak, Rusya ve Türkiye'nin hukuk sistemleri tarihine bakıldığında, her iki ülkenin farklı hukuki geleneklere ve sistemlere sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, her iki ülkenin hukuk sistemlerinin farklı tarihi olaylar ve geçmişlere dayanmasıdır. Bu farklılıklar, hukuk kavramlarının ve terimlerinin her iki ülkede farklı tanımlanıp uygulanması sonucunu doğurur. Dolayısıyla, bazı hukuki kavram ve ilkeler diğer dilde tam bir karşılık bulamayabilir ve bu durum çeviriyi zorlaştırabilir. Ayrıca, her iki ülkenin hukuk sistemlerindeki yapısal ve işleyişsel farklılıklar, doğru ve tutarlı çeviriler yapmayı daha da güçleştirmektedir.

Buradaki temel sorun, hukuk kavramlarının her zaman bir hukuk sisteminden diğerine nasıl aktarıldığının bir sonucu olmasıdır. Bununla birlikte, hukuk bir ülkenin kültüründe kök salmıştır ve bu nedenle *“aynı hukuk ailesine ait ülkelerin hukuk sistemlerinde bile önemli farklılıklar vardır”* (Pankratova, 2003, s. 351). Bu tür farklılıklar, çeviriyi zorlaştırmaktadır.

Ünlü Alman hukukçu Rabel, *“farklı hukuk sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi sırasında, özellikle yabancı bir dilde ve hukukun özel terminolojisine hakim olmada karşılaşılan sonsuz sorunların, yabancı hukukun özünü anlamayı zorlaştırdığını belirtmiştir. Bu bağlamda, bir hukuk kuralının yalnızca ilgili olduğu bütün hukuk sistemi içinde değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır.”* Rabel, bu durumun hukuk metinlerini çevirenlerin karşılaştığı zorlukları daha da artırdığını ifade etmiştir (2000, s. 41).

O. A. Chepak'a (Chepak & Chernigovskiy, 2016) göre de, farklı ülkelerin hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar nedeniyle resmi ve hukuki metinlerin aktarılması büyük bir sorundur. Yasal belgeler, ulusal özellikleri, kültürel değerleri ve dünya görüşü dikkate alınarak hazırlanır. Bu nedenle, çevrilen metin, ülkenin hukuk sistemine karşılık gelen mümkün olduğunca çok fazla terim içermelidir.

Beyer ve Conradsen, bu zorluğa vurgu yaparak, *“Resmi belgelerde kullanılan hukuk dili, ulusal hukuk anlayışına o kadar derinlemesine kök salmıştır ki, aslında sadece metindeki kelimeleri değil, aynı zamanda bu kelimelerin dayandığı hukuk sistemini de çevirdiğimizi söylemek mümkündür”* ifadelerini kullanmıştır (1995, s. 115).

Örneğin, Rusçada *“Следственный комитет”*³⁰ (Soruşturma Komitesi) terimi, Rusya'nın bazı bölgelerinde savcılıktan bağımsız bir yapıya sahip olan ve ciddi suçların soruşturulmasından sorumlu özel bir kurumdur. Türkiye'de ise böyle bir bağımsız soruşturma komitesi bulunmamakta, ciddi suçların soruşturması genellikle savcılık tarafından yürütülmektedir. Diğer bir örnek olarak, Rusçadaki *“право собственности”*³¹ terimi, mülkiyet hakkı ya da mal sahipliğiyle ilgili geniş bir hukuki alanı kapsar. Rusya'da bu terim, mülkün mülkiyeti, kullanımı ve yararlanmasını düzenleyen çeşitli yasa ve yönetmeliklerle tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır. Türkiye'de ise bu kavram “mülkiyet hakkı” olarak adlandırılır, ancak uygulama ve içerdiği alt kavramlar Türk Medeni Kanunu ve ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde farklılık gösterebilir. Rusya'da mülkiyet hakları üç ayrı kategori (владение, пользование и распоряжение) altında incelenirken, Türkiye'de bu haklar doğrudan mülkiyet hakkı içinde ve çeşitli kanun maddeleri aracılığıyla ele alınmaktadır. Rusya ve Türkiye, mülkiyet hakları konusunda farklı

³⁰ Slovare i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/18234>

³¹ Slovare i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/17368>

hukuki yaklaşımlar ve uygulamalara sahiptir.

Yukarıdaki terim örneklerinde de görüldüğü üzere, farklı hukuk sistemleri arasındaki temel farklılıklar, çeviri sürecinde çeşitli zorluklar doğurmaktadır. Her ülkenin kendine özgü hukuki yapısı ve terminolojisi, hukuki metinlerin doğru biçimde aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, çevirmenlerin sadece dilsel değil, aynı zamanda kültürel ve sistemsel bağlamları da göz önünde bulundurarak çalışmasını gerektirmektedir. Ulusal hukuk sistemlerinin farklılıkları, çeviri sürecinde kavramların ve terimlerin doğru bir şekilde aktarılmasını daha karmaşık hale getirmekte ve bu da çevirmenlerin karşılaştığı zorlukları artırmaktadır.

“Resmi Yazı” Örneği Üzerinden Sorunlar

Resmi yazı, devlet kurumları, şirketler veya bireyler arasında resmi yazışmalar yoluyla gerçekleştirilir. Rusça yazılan bir resmi belgenin Türkçeye çevrilmesi sırasında şu sorunlar ortaya çıkabilir:

* Kurum Adları: Rusça resmi kurum adlarının her zaman Türkçe karşılığı olmayabilir. Örneğin, Rusçada “*Государственная Дума*”³² terimi, Rusya Federasyonu parlamentosunun alt meclisini ifade etmektedir. Ancak, bu kurumun Türkçede tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Genellikle “Devlet Duması” ya da sadece “Duma” olarak çevrilen bu terim, Rusya'daki siyasi ve hukuki bağlamı tam anlamıyla yansıtamaz.

* Hitap Şekilleri: Rusça'da kullanılan resmi hitap şekilleri ve unvanlar Türkçe'den farklı olabilir. Rusça'da resmî yazışmalarda kullanılan “Уважаемый” (Uvajayemy) erkekler için, “Уважаемая” (Uvajayemaya) ise kadınlar için tercih edilen hitap biçimleridir ve “Sayın” anlamına gelir. Ancak bu ifadeler, Türkçede resmî yazışmalarda kullanılan “Sayın” kelimesiyle tam olarak örtüşmemektedir, çünkü Rusçada cinsiyet farklılıklarına göre biçimlenir. Türkçede ise hitaplar cinsiyete dayalı bir ayrıma tabi tutulmadan, tek bir biçimde kullanılır.

* Bürokratik Dil: Resmi yazılarda kullanılan resmi dil karmaşıktır ve anlaşılması zordur. Çevirmen hedef dili açık ve öz bir şekilde aktarmalıdır. Örneğin; “*В соответствии с действующим законодательством Российской Федерации, настоящее постановление вступает в силу с момента его официального опубликования*” (Rusya Federasyonu'nun yürürlükteki mevzuatına göre, bu karar resmi olarak yayımlandığı andan itibaren yürürlüğe girer) cümlesinde kullanılan dil resmi ve bürokratik bir üslup taşımaktadır. Çevirmen, bu tür ifadeleri hedef dile aktarırken, metnin karmaşıklığını sadeleştirip, anlaşılır ve özlü bir şekilde sunmalıdır. Özellikle, Türkçeye çeviri yapılırken, gereksiz resmi ifadelerden kaçınılması ve cümlenin daha anlaşılır bir formda ifade edilmesi önem arz etmektedir.

* Kısaltmalar ve Özel İfadelerin Varlığı: Hukuki metinlerde sıkça karşılaşılan kısaltmalar ve özel ifadeler, belirli kavramları, prosedürleri veya hukuki kurumları özlü bir şekilde tanımlayan kısa ve özgün dil kullanımlarıdır. Bu kullanım, hukuk terminolojisinin temel özelliklerinden biridir. Genellikle yalnızca ilgili yasal sisteme özgü olan bu terimlerin, başka bir dile doğrudan çevrildiğinde, o dilin hukuk sistemiyle tam anlamıyla örtüşen bir karşılık bulması zor olabilir. Örneğin; “ГК РФ (Гражданский Кодекс Российской Федерации)”³³ – “Rusya Federasyonu Medeni Kanunu.” Diğer bir örnek; “ФЗ (Федеральный Закон)”³⁴ – “Federal Kanun”. Bu kısaltmalar ve ifadeler, Rusya'nın hukuk sistemine

³² Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi: 24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14020>

³³ Konsultant Plyus, Erişim tarihi: 24.09.2024, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/

³⁴ Sovet Federatsii, Erişim tarihi: 24.09.2024, <http://council.gov.ru/services/reference/9550/>

özgüdür ve başka dillere çevrildiğinde tam olarak aynı hukuki yapıyı yansıtmayabilir.

* Hukuk Terimlerinde Çokanlamlılık Sorunu: Çok anlamlılık, bir kelimenin ya da ifadenin farklı bağlamlarda çeşitli anlamlar taşıyabilmesi durumudur. Rusçadan Türkçeye yapılan çevirilerde bu çok anlamlılık, tercüman için zorluk yaratabilir, çünkü bir terimin doğru karşılığını belirleyebilmek için bağlamın doğru şekilde kavranması gerekmektedir. Hukuk alanında çok anlamlılık örneğine Rusça'daki “**договор**”³⁵ kelimesi üzerinden bakılabilir. Bu terim, hem taraflar arasında belirli şartları kabul eden bir “sözleşme”, örneğin kira sözleşmesi (договор аренды³⁶), hem de ülkeler veya büyük kuruluşlar arasında yapılan resmi bir uzlaşma, anlaşma, örneğin uluslararası barış anlaşması (международный мирный договор³⁷) olarak kullanılabilir. Her iki kullanım da hukuk terminolojisinde geçerli olabilir, ancak “договор” kelimesi, bağlama bağlı olarak farklı anlamlar taşıyabilir. Bu anlam farklılıkları, tercümanın metnin içeriğini ve bağlamını dikkatlice analiz etmesini gerektirir; aksi takdirde çeviri hatalı veya eksik olabilir.

* Belgelerin Biçim ve Formunun Korunması: Hukuki belgelerin çevirisi, yalnızca dilin doğru aktarımını değil, aynı zamanda metnin yapısal düzeni ve biçimsel unsurlarının da korunmasını zorunlu kılar. Belgenin biçimi, içerdiği hukuki işlemleri doğru şekilde yansıtmalı ve her iki hukuk sisteminin gereksinimlerine uygun olmalıdır. Örneğin, başlıklar, tarih formatları, paragraf numaraları ve hukuki ifadelerin yapısal düzeni, belgenin doğruluğunu ve geçerliliğini etkileyen unsurlar olup, çeviri sürecinde özenle korunmalıdır. Bu unsurların yanlış çevirisi, hukuki yanlış anlaşılmalara ve belgenin geçerliliğinde sorunlara neden olabilir.

90а-ПРИКАЗ (РФ)

Название организации

П Р И К А З

№ _____

тема

содержание приказа

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. _____

2. _____

3. _____

4. Контроль за исполнением приказа возложить на _____
(должность и Ф.И.О.)

4. Контроль за исполнением настоящего приказа оставляю за собой. /

Председатель _____
(Ф.И.О.)

*Resmi Yazı Şablonu (Geniş vd., 2015, s. 323)

³⁵ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, https://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/13086

³⁶ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14473>

³⁷ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, https://encyclopediya_prava.academic.ru/3216/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80

Yukarıda şablonda da görüldüğü üzere “Resmi Yazı”, “Rusya’daki en önemli resmî belgelerden biridir. Bir kurum veya kuruluşun en üst yetkilisinin imzalamış olduğu kararnamedir. Herhangi bir işin herhangi bir etabının başlayabilmesi veya sona erebilmesi bu kararnamenin imzalanarak yürürlüğe girmesiyle resmîyet kazanır” (Geniş vd., 2015, s. 325).

Resmi Yazı, yani Rusça “**Приказ**³⁸ (Prikaz)” terimi “Приказывать³⁹ (emretmek)” fiilinden türeyerek isim haline dönüşmüştür. Bu terim, “devlet yönetim organı, kamu kurumu ya da ticari bir kuruluşun yöneticisi tarafından belirli bir grup için bağlayıcı nitelikte talimatlar içeren karar”, “silahlı kuvvetlerde, bir amirin astlarına yazılı ya da sözlü olarak verdiği ve onlar için yasal hüküm niteliği taşıyan talimat” ve “bir müşterinin işlem yapmak amacıyla aracısına (broker) verdiği talimatı ifade eden borsa terimi” gibi farklı anlamlar taşımaktadır⁴⁰. Bu bağlamda, terimin çok anlamlı olduğu söylenebilir. Metinde ise ilk anlam, yani resmi yazı anlamı kullanılmaktadır. Diğer terim, “**РФ**” (**Rusya Federasyonu**) dir. Burada iki zorluk ön plana çıkmaktadır, birincisi kısaltmadan dolaydır, bu yüzden transliterasyon/transkripsiyon kullanılarak çevrilebilir, diğer zorluk ise “**федерация**⁴¹” kavramıdır. Bu kavram Türkçeye “Federasyon” olarak çevrilebilir. Fakat Türk hukuk sisteminde eyalete dayalı bir yönetim olmadığı için bunun doğrudan karşılığı bulunmamaktadır, bu da terminolojik ve hukuk sistemleri arasındaki farklılığa neden olmaktadır ve Türkçeye transkripsiyon çeviri yöntemiyle çevrilmektedir. Diğer terim, “**содержание**⁴²” dir. Bu terim, “geçindirme, besleme”, “bakma”, “ücret, maaş”, “öz, içerik”, “içindekiler, muhteva”, “miktar” gibi anlamlara gelebilir⁴³, yani çok anlamlıdır. Bu bağlamda “içerik” anlamında kullanılmaktadır. Diğer terim, “**контроль**⁴⁴” dur. Bu terim, “kontrol, güç”, “denetim”, “takip” gibi anlamlara gelebilir⁴⁵. Burada ise, “takip” anlamında kullanılmaktadır. Diğer terim “**исполнение**⁴⁶” dir. Bu terim, bir eylemin “gerçekleştirilmesi” ve mahkeme kararının ya da yasal bir yükümlülüğün “yerine getirilmesi” anlamlarını taşıyabilir, dolayısıyla çok anlamlıdır. Burada, terim bir eylemin “gerçekleştirilmesi” anlamında kullanılmaktadır. Bir diğer terim “**настоящий**⁴⁷” dir. Bu terim, “mevcut”, “bugünkü”, “işbu”, “gerçek” ve “asıl” gibi çeşitli anlamlar taşıyabilir⁴⁸, yani çok anlamlıdır. Burada ise “işbu” anlamında kullanılmaktadır. Bir diğer terim ise “**организация**⁴⁹” dur. Bu terim, “örgütlenme, düzenleme, tertip etme”, “örgütlülük”, “örgütleniş, örgütlenme” ve “teşkilat, kuruluş” gibi anlamlara gelebilecek çok anlamlı bir terimdir⁵⁰. Burada ise, terim “kuruluş” anlamında kullanılmaktadır. Diğer terim, “**ФИО**⁵¹” dur. Bu terim, “Фамилия Имя Отчество (soyadı, adı, baba adı)” ifadesinin kısaltmasıdır. Aynı zamanda, yükleme ve boşaltma maliyetlerinin gönderici veya gemi sahibine ait olduğu temel teslimat koşulunu ifade eder. Terimin çok anlamlı olduğu açıktır. Burada ise “soyadı, adı, baba adı” anlamında kullanılmaktadır. Burada göze çarpan diğer kavram “**отчество**⁵²

³⁸ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024,

https://yuridicheskaya_encyclopediya.academic.ru/8846/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%90%D0%97

³⁹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:05.04.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2p/334430>

⁴⁰ A.g.e, Erişim tarihi: Erişim tarihi:24.09.2024,

https://yuridicheskaya_encyclopediya.academic.ru/8846/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%90%D0%97

⁴¹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/19120>

⁴² Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1033754>

⁴³ A.g.e, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1033754>

⁴⁴ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:18.08.2023,

https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/6696/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9B%D0%AC

⁴⁵ A.g.e, Erişim tarihi:24.09.2024,

https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/6696/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9B%D0%AC

⁴⁶ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/826730>

⁴⁷ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/876886>

⁴⁸ A.g.e, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/876886>

⁴⁹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/904642>

⁵⁰ A.g.e, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/904642>

⁵¹ Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:24.09.2024, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/rw/wiki/400511>

⁵² Slovari i Entsiklopedii na Akademike, Erişim tarihi:06.04.2024,

(baba adı)” terimidir. Bu terimin Türkçe’de doğrudan bir karşılığı yoktur ve kullanılmamaktadır. Bu terim daha çok kültürel özelliklere sahip bir terimdir. Bu tür kültürel kavramlar çeviri zorluğuna neden olmaktadır.

Belgenin bir diğer zorluğu dilbilgisel yapısından kaynaklanmaktadır, çünkü Türkçede yazılan resmi yazılarda “*приказываю*” ifadesi kullanılmamaktadır. Türkçeye “emrediyorum” olarak çevrilen bu ifade yerine, genellikle birinci tekil şahıs kullanımı yerine “ilgi” ifadesi tercih edilir ve genel bir hitap şekli kullanılarak, eklerle birlikte dağıtım yapılacak birimler belirtilir. Belgede dilbilgisel zorluğa örnek gösterilecek diğer kavram “содержание приказа (resmi yazının içeriği)” dir. Türkçede belirtili isim tamlamalarında ilk sırada tamlayan, ikinci sırada tamlanan yer alırken, Rusçada bunun tam tersi gözlemlenmektedir.

Belgede ayrıca Türkçe bir “Resmi Yazı” örneğine nazaran farklı bir format biçimi göze çarpmaktadır. Örnek olarak verilen şablonda orta üst kısımda “Kurumun Adı”, sol üst kısımda “Tarih”, sağ üst kısımda “No”, “Tarih” in alt kısmında “Konu”, “Konu” nun alt kısmında Resmi Yazı’nın “İçeriği”, onun sol alt kısmında “Emrediyorum”, onun alt kısmının altında “Yapılması istenenler”, en alt sol kısımda “Unvan”, onun sağında “İmza” ve en alt sağ kısımda da “Soyadı, adı, baba adı” bölümleri bulunmaktadır. Tercüman bu belgeyi Türkçeye çevirirken kaynak dildeki belge formunun benzerini yapmak zorundadır.

Bulgular

Dolayısıyla, “Resmi Yazı” örneği, çeşitli dil ve kültür kaynaklı zorluklar içermektedir. Bu çalışmada yapılan inceleme, dilbilgisel ve terminolojik farklılıkların yanı sıra kültürel farklılıklar, hukuk sistemleri arasındaki uyumsuzluklar, özel ifadeler ve kısaltmaların da belgenin anlaşılabilirliğini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Özellikle 11 terim, bu zorlukların ana kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, etkili bir iletişim sağlanabilmesi için dil ve bağlamın titizlikle ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, belgelerin küresel düzeyde etkili bir şekilde kullanılabilmesi için bu farklılıkların dikkate alınması ve uygun çeviri ve adaptasyon süreçlerinin uygulanması gerekmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, “Resmi Yazı” örneği üzerinden, Rusçadan Türkçeye yapılan resmi belge çevirilerinin özgün özellikleri ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Araştırma, belirli hipotezler doğrultusunda yapılan kapsamlı değerlendirmelerle desteklenmiştir.

Resmi belge çevirisi, yalnızca dil yeterliliğini değil, aynı zamanda hukuki, kültürel ve terminolojik bilgi birikimini gerektiren çok katmanlı bir uzmanlık alanıdır. Bu çerçevede, Rusça ve Türkçenin farklı dil ailelerine mensup olması, dilbilgisel yapılar ve cümle kuruluşu gibi faktörlerin çeviri sürecini zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Çevirmenlerin bu dil farklılıklarını hedef dilde doğal ve akıcı bir biçimde yansıtması gerekmektedir.

Buna ek olarak, resmi belgelerde kullanılan terminoloji, çeviri sürecinde önemli zorluklar yaratmaktadır. Belirli terimlerin hedef dilde doğrudan karşılığının bulunmaması veya çoklu anlam taşınması, çevirmenin terminolojik doğruluğu sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, çevirmenlerin terminoloji sözlükleri ve uzman kaynaklardan faydalanarak doğru terimleri seçmeleri kritik önem

taşımaktadır.

Kültürel farklılıklar da çeviri sürecinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Resmi belgelerde kullanılan hitap şekilleri, saygı ifadeleri ve resmiyet düzeyleri her toplumun kültürel özelliklerini yansıtır. Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel normlardaki farklılıklar, çevirmenlerin bu hususlara dikkat etmesini gerekli kılmakta, aksi takdirde kültürel uyumsuzluklar çevirinin anlamını ve etkisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Rusya ve Türkiye'nin farklı hukuk sistemlerine sahip olması da çeviri sürecine bir başka zorluk katmaktadır. Her iki ülkenin hukuk sistemindeki yapısal ve terminolojik farklılıklar, çevirmenlerin her iki sistemi de iyi tanımasını ve hukuk terimlerini doğru bir şekilde aktarabilmesini gerektirmektedir. Yanlış çevrilen bir hukuk terimi, belgenin hukuki geçerliliğini riske atabilir.

Ayrıca, kısaltmalar ve özel terimler de çeviri sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklar arasında yer almaktadır. Bu unsurlar, çoğunlukla yalnızca bir ülkenin hukuk sistemine özgü olup, doğrudan çevirisi mümkün olmayabilir. Bu durumlarda, çevirmenler transliterasyon, transkripsiyon ya da açıklayıcı çeviri yöntemlerine başvurmak durumunda kalabilirler.

Son olarak, resmi belgelerin biçimsel özellikleri de çeviri sürecinde özel bir özen gerektirmektedir. Hukuki belgelerin dilsel içeriğinin yanı sıra, yapısal düzeni, formatı ve resmi üslubunun korunması oldukça önemlidir. Çevirmenlerin, belgenin hukuki geçerliliğini sürdürebilmek amacıyla bu yapısal unsurlara dikkat etmesi kritik bir gerekliliktir.

Sonuç olarak, resmi belge çevirisi yapan çevirmenlerin sadece dil bilgisi değil, aynı zamanda hukuk ve kültürel iletişim konularında derinlemesine bir bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Çeviri sürecindeki zorlukların üstesinden gelebilmek için çevirmenlerin, hukuki metinleri doğru şekilde aktarmak adına çeşitli teknikler ve stratejiler geliştirmeleri şarttır. Hem dilsel hem de hukuki doğruluğun sağlanması, çevirmenlerin güncel terminoloji ve hukuk sistemleri konusundaki bilgilerini sürekli olarak güncellemelerine bağlıdır.

Kaynakça

- Alimov, V. V. (2005). *Yuridicheskiy Perevod: Prakticheskiy Kurs: Angliyskiy Yazık* (3. bs). KomKniga. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. (t.y.). Erişim tarihi: 22 Eylül 2024, <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/page/view.php?id=18677>
- Barhudarov, L. S. (1975). *Yazık i Perevod (Voprosı Obshey i Chastnoy Teorii Perevoda) [Tekst]*. Mejdunarodnie Otnosheniya.
- Beyer, V. L., & Conradsen, K. (1995). Translating japanese legal documents into English: A short course. İçinde *Translation and the Law* (ss. 145-178). John Benjamins.
- Chepak, O. A., & Chernigovskiy, M. V. (2016). K Voprosu O Perevodcheskih Transformatsiyah Pri Peredache Yuridicheskogo Teksta S Angliyskogo Na Russkiy (Na Primere Pravovih Dokumentov). *Filologicheskie Nauki. Voprosı Teorii i Praktiki*, 4-2 (58), 172-175.
- Cin, H. (1984). Türk Tarihi ve Hukuk. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), Article 2.
- Geniş, E., Bukulova, M., & Rog, A. (2015). *Perevod Ofitsionalno-Delovih Tekstov: S Turetskogo Yazıka Na Russkiy; S Russkogo Yazıka Na Turetskiy: Uchebno-Spravochnoe Posobie*. Knijny Dom "LIBROKOM".
- Kinderneht, A. S. (2015). Osobennosti Perevoda Yuridicheskikh Tekstov. *Uchenye Zapiski Orlovskogo Gosudarstvennogo Unviersiteta. Seriya: Gumanitarnie i Sotsialne Nauki*, 5, 123-127.
- Konsultant Plyus // Nadejnaya Pravovaya Podderjka*. (t.y.). Erişim tarihi: 24 Eylül 2024, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/
- Mete, F., & Ceylan, İ. (2019). Türkçe Kurallı Cümle Yapısının Graf Teori ile Gösterilmesi. *Journal of Turkish Studies*, 10(Volume 10 Issue 16), Article Volume 10 Issue 16. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8945>
- Moskovskiy Gosudarstvenniy Universitet*. (t.y.). Erişim tarihi: 24 Eylül 2024, <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/RP/index.html>
- Moy Yazık—Russkiy // Russkiy Yazık Dlya Delogogo Cheloveka*. (t.y.). Erişim tarihi: 22 Eylül 2024, <https://www.mylanguage.ru/materials/130/3182>
- Muzey İstorii Rossiyskih Reform imeni P. A. Stolpina*. (t.y.). Erişim tarihi: 24 Eylül 2024, <http://museumreforms.ru/node/13621>
- Pankratova, E. A. (2003). Osobennosti Mejkulturnoy Kommunikatsii Spetsialistov Yuridicheskogo Profilya. *Yazıki Professionalnoy Kommunikatsii: Mater. Mejdunar. Nauch. Konf./ Otv. Red. E. İ. Golovanova*, 313-319.
- Rabel, E. (2000). Zadachi i Neobhodimost Sravnitel'nogo Pravovedeniya. *Perevod S Nemetskogo. Ekaterinburg: Rossiyskaya Shkola Chastnogo Prava (Uralskoe Otdelenie)*, 48.
- Rossiyskaya Elektronnyaya Shkola*. (t.y.). Erişim tarihi: 22 Eylül 2024, <https://resh.edu.ru/subject/lesson/4395/conspect/>
- Russkiy Yazık Za Rubejom*. (t.y.). Erişim tarihi: 22 Eylül 2024, <http://www.russianedu.ru/learnrussian/hints.html>
- Schweitzer, A. D. (1988). *Teoriya Perevoda: Status, Problemy, Aspekti*. İzdatelstvo "Nauka".
- Sinyukov, V. N. (2010). *Rossiyskaya Pravovaya Sistema: Vvedenie v Obshuyu Teoriyu* (2.-e izd. bs). Norma.
- Slovari i Entsiklopedii na Akademike*. (2024). <https://dic.academic.ru/>
- Sovet Federatsii Federalnogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii // Federalnyy Zakon*. (t.y.). Erişim tarihi: 24 Eylül 2024, <http://council.gov.ru/services/reference/9550/>
- Weisflog, W. E. (1987). *Problems of legal translation*. 179-219.
- Weston, M. (1983). Problems and principles in legal translation. *The Incorporated Linguist*, 22(4), 207-

Resmi Belgelerin Rusçadan Türkçeye Çevirisinin Özgüllüğü ve Çeviride Karşılaşılan Sorunlar (Resmi Yazı Örneği)/ Öner, M. & Güneş, B.

211.

Zakonodatelnaya Duma Tomskoy Oblasti. (t.y.). Erişim tarihi: 24 Eylül 2024,
https://www.duma.tomsk.ru/content/42_zemskie_sobory_v_rossii_v_xvixvii_vv

42. Yapay Zekânın Çeviriyle İmtihanı: Arapça-Türkçe Şiir Çevirisi Üzerine Bir İnceleme¹

Gülfem KURT²

APA: Kurt, G. (2024). Yapay Zekânın Çeviriyle İmtihanı: Arapça-Türkçe Şiir Çevirisi Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 638-652. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>

Öz

Günümüz gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yapay zekâ destekli çeviri sistemleri, dil engellerini aşma ve küresel iletişimi kolaylaştırma potansiyeli ile son yıllarda büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu sistemler, büyük dil modelleri ve makine öğrenimi teknikleri kullanarak metinleri bir dilden diğerine çevirmektedir. Yapay zekâ araçlarının çeviri yapma kabiliyetleri, özellikle günlük dilde ve yaygın metinlerde oldukça başarılı olsa da, dilsel ve kültürel nüansları tam olarak yakalamakta bazı zorluklarla karşılaştığı da aşikârdır. Bu araçlar bağlamı doğru anlayarak sözdizimi ve dilbilgisi kurallarını uygulayabilse de, çok anlamlı kelimeler, deyimler ve kültürel referanslar gibi karmaşık yapılarla başa çıkmada zaman zaman hatalar yapabilmektedir. Ayrıca, çevirilerde duyguyu, tonu ve alt metni doğru bir şekilde aktarmak zorlayıcı olabilmektedir. Bu çalışmada da hem dilsel ustalık hem de sanatsal duyarlılık gerektiren, pek çok yönden zorlayıcı olabilen şiir çevirisinin yapay zekâ ve insan çevirisi örneği karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Yapay zekâ çeviri aracı için Chatgpt-4o kullanılmış, çevirmen Mehmet Hakkı Suçin'in Arapça aslından çevirmiş olduğu Bedr Şâkir es-Seyyab'ın *Unşûdetu'l-Matar* şiirinden bir kesit söz konusu uygulamanın çevirisiyle birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda yapay zekâ araçlarının insan duygularını ve tonlamayı doğru yansıtmada konusunda geliştirilmeye muhtaç olduğu, bağlamı doğru anlayarak sözdizimi ve dilbilgisi kurallarını uygulayabilse de kültürel ifadeler, deyimler, karmaşık yapılar ve duygu yoğunluğunu ifade etmede zorlandığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Mütercim ve Tercümanlık, Yapay zekâ, Şiir çevirisi, Bedr Şâkir es-Seyyab.

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 23

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 01.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü / Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), **eposta:** gulfem.kurt@hbv.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5403-1847>, **ROR ID:** <https://ror.org/05mskcs74>, **ISNI:** [0000 0004 7221 6011](https://orcid.org/0000-0004-7221-6011)

Artificial Intelligence's Test with Translation: A Study on Arabic-Turkish Poetry Translation³

Abstract

With today's developing technology, artificial intelligence-supported translation systems have made great progress in recent years with their potential to overcome language barriers and facilitate global communication. These systems translate texts from one language to another using large language models and machine learning techniques. Although the translation capabilities of artificial intelligence tools are quite successful, especially in everyday language and common texts, it is also obvious that they face some difficulties in fully capturing linguistic and cultural nuances. Although these tools can correctly understand the context and apply syntax and grammar rules, they can sometimes make mistakes in dealing with complex structures such as ambiguous words, idioms and cultural references. In addition, it can be challenging to convey emotion, tone and subtext correctly in translations. In this study, the example of artificial intelligence and human translation of poetry translation, which requires both linguistic mastery and artistic sensitivity and can be challenging in many ways, was subjected to a comparative examination. Chatgpt-4o was used for the artificial intelligence translation tool, and the poem Unşûdetu'l-Matar by Bedr Şâkir es-Seyyab, which was translated from the original Arabic by translator Mehmet Hakkı Suçin, was comparatively evaluated with the translation of the application in question. As a result of these evaluations, it is seen that artificial intelligence tools need to be developed in terms of accurately reflecting human emotions and intonation, and although they can correctly understand the context and apply syntax and grammar rules, they have difficulty in expressing cultural expressions, idioms, complex structures and emotional intensity.

Keywords: Translating and interpreting, Artificial intelligence, Poetry translation, Bedr Şâkir es-Seyyab.

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 23
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Giriş

İletişimin sınır tanımadığı, giderek birbirine bağlanan dünyamızda, dilsel engelleri aşma yeteneği her zamankinden daha kritiktir. Farklı kültürel geçmişlere sahip insanların birbiriyle bağlantı kurma ihtiyacı, uluslararası ticaret ve diplomasi işlemleri, endüstri, mühendislik ve sağlık alanlarındaki ihtiyaçlar diller arasında etkili iletişimi zorunlu kılan etmenlerdir. Tüm bu nedenler çeviri ihtiyacını, gelişen ve değişen dünya ihtiyaçları da teknolojiyi doğurmuştur. Teknolojinin pek çok alanda kullanımı gitgide artmış, yenilikçi yöntemler yapay zekâ teknolojisini karşımıza çıkarmıştır.

Yapay zekânın devreye girdiği en kritik öneme sahip alanlardan biri, kültürler arasındaki uçurumu kapatan çeviri işlemi olmuştur. Yapay zekâ çevirisinin merkezinde, sistemlerin verilerden öğrenmesini ve açık programlamaya gerek kalmadan zaman içinde gelişmesini sağlayan bir yapay zekâ alt kümesi olan makine öğrenimi yer alır. Özellikle nöral makine çevirisi modelleri bu alanda öncü olarak ortaya çıkmıştır. İnsan beyninin yapısı ve işlevinden ilham alan bu modeller, doğru çeviriler oluşturmak için çok miktarda iki dilli metin verisini analiz etmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli çeviri araçları, doğal dil işleme (NLP) ve makine öğrenimi algoritmalarında devam eden gelişmeler sayesinde sürekli olarak gelişmektedir. Bu gelişmeler, yapay zekâ sistemlerinin bağlamı, deyimsele ifadeleri ve kültürel sembolleri daha iyi anlamasını sağlayarak çevirilerin kalitesini ve akıcılığını arttırmaktadır. Bununla birlikte, yapay zekâ çeviri sistemleri zaman kısıtlamalarına veya coğrafi sınırlara bağlı değildir. İçeriği kıtalar ve zaman dilimleri arasında anında çevirerek 7/24 çalışabilirler. Bu gerçek zamanlı çeviri yeteneği, zamanında iletişimin çok önemli olduğu uluslararası konferanslar, acil durumlar ve küresel medyada yer alma gibi senaryolarda özellikle faydalıdır.

Yapay zekâ çevirisinin en önemli avantajlarından biri, birden çok dili nispeten kolaylıkla işleyebilme yeteneğidir. Geleneksel çeviri yöntemleri genellikle belirli dil çiftlerinde uzmanlık gerektirmekte, bu da çeviri projelerinin kapsamını sınırlamaktadır. Öte yandan yapay zekâ, İngilizce, Arapça, İspanyolca gibi yaygın olarak konuşulan dillerden daha az bilinen lehçelere ve bölgesel dillere kadar çok çeşitli diller arasında zahmetsizce çeviri yapabilmektedir. Bu da yapay zekâ araçlarının tercih edilme nedenlerinin en önemlilerinden biridir.

Ancak olağanüstü yeteneklerine rağmen yapay zekâ çeviri sistemlerini sınırlayan ve zorlayan etmenleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Basit metinleri çevirmede başarılı olsalar da, bağlamın çok önemli bir rol oynadığı oldukça karmaşık veya belirsiz içerikle mücadele etmekte olan bu araçlar, çeviri sırasında üslup, niyet ve kültürel duyarlılık gibi nüansları kaybedebilmekte, bu da belirli bağlamlarda insan çevirmenlerin yeri doldurulamaz rolünün altını çizmektedir.

Yapay Zekâ ve Tarihi

Yapay zekâ kavramı ilk olarak 1956 yılında Dortmund Konferansı'nda John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude E. Shannon tarafından sunulan bir öneri mektubunda dile getirilmiştir. Ancak bu kavramın öncüsü olarak John McCarthy kabul edilmektedir (Alpaydın, 2013). McCarthy (2004, s.7) zekâyı, "Dünyada hedeflere ulaşma yeteneğinin hesaplayıcı bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zekâ insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür" şeklinde tanımlarken, yapay zekâyı, "insan benzeri zeki makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği" olarak ifade etmiştir. Bu tanıma göre, bir bilgisayarın akletme, sorun çözme, anlam çıkarma ve genelleme gibi insansı, üst seviye bilişsel becerileri kullanması yapay zekâ olarak tanımlanabilir. Her ne kadar yapay zekâ kavramı 20. yüzyılda gündeme gelmiş bir kavram gibi gözükse

de tarihinin çok daha eskilere dayandığı söylenmektedir. 1700'lü yılların ortalarında, Jacques de Vaucanson, flüt çalabilen bir otomat yapmıştır. Bu otomat lastik dudaklarının ve parmaklarının hareketlerini kontrol ederek flüte hava üfleyen ve on iki melodi çalabilen bir özelliğe sahiptir (Barutçuoğlu 2001, s.2).

İkinci dünya savaşı sonrası yapay zekâ çalışmalarının başladığı ve arttığı tarih olarak gösterilir ancak 20. Yüzyılın başında bununla alakalı bazı çalışmalara da rastlanmaktadır.

İkinci dünya savaşının devam ettiği 1950 yılında Turing, "Bilgi İşlem Makineleri ve Zekâ" adlı makalesinde, "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu sorarak bu alandaki tartışmaları başlatmıştır. Turing, insanlarla iletişim kurabilecek bir makine tasarlanmasının yollarını aramış ve bu amaçla Turing Testi adını verdiği bir test geliştirmiştir (Aslan 2014, s.16).

1950'li yıllarda yapay zekâ ile ilgili çalışmalar ayrı bir araştırma alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durumun en mühim nedeninin bilgisayarların hayatımıza girmesi ve ticari şirketler tarafından kullanılmaya başlaması olduğu düşünülmektedir (Kuşçu, 2015, s. 49).

1997 yılında satranç şampiyonu Gary Kasparov ile IBM tarafından geliştirilen satranç oynama programı Deep Blue, büyük bir duyuru ile tüm dünyanın izlediği bir maçta karşı karşıya gelmiş ve Deep Blue Kasparov'u yenmiştir. Bu durum, çoğunluğun farkında olmadığı akıllı makineler konusuna toplum tarafından bir duyarlılık oluşmasını ve sadece bilim kurgu filmlerinin teması olan "insanlardan daha üstün maineler olacak" fikrinin "bir korku" olgusuyla birlikte genele yayılmasını sağlamıştır (Arslan, 2017, s. 78).

Big data olarak adlandırılan günümüze gelindiğinde ise yapay zeka artık bilimin her dalında, sosyal hayatın her alanında kullanılan ve her geçen gün gelişen ve değişen teknolojik imkanlar sunan bir araç haline gelmiştir. Yatırımlar ve teknolojik gelişmelerle yapay zekâ uygulamaları, maliyet açısından da gün geçtikçe düşerken, performans ve bilinirlik bakımından her geçen gün artmaktadır. Günlük hayatımızda bazen arka planda kalsa da etki bakımından bütünlük, yaygın ve kaçınılmaz olmuştur. Ve bu teknoloji, Siri'den, dijital gazeteciliğe, hisse senedi hareketleri tahmininden suçu tahmin etmeye, yüz tanımadan tıbbi teşhislere kadar çok farklı alanlarda etkin şekilde kullanılmaktadır (Holmes ve diğerleri, 2019).

Yapay zekâ, ilgilendiği alanlar bakımından üç başlıkta toplanabilir. Bunlar, veri tabanlı (data-based), mantık tabanlı (logic-based) ve bilgi tabanlı (knowledge-based) yapay zekâ yaklaşımlarıdır. 1980'lerden 2000'li yıllara kadar, yapay zekânın eğitimsel uygulamaları çoğunlukla bilgi tabanlı bir yaklaşıma dayanıyordu (Sleeman ve Brown, 1982). Belirtilen dönemde araştırma alanları, çoğunlukla akıllı öğretim sistemleri adı altında, domain, öğrenci ve pedagojik olmak üzere üç modülden oluşan yapılar üzerineydi (Woolf, 2009). Bugün eğitimde yapay zekâ çalışmalarına bakıldığında, "sadece bilgi-tabanlı değil, veri ve mantık-tabanlı ve yapay zekâ uygulamalarının hemen hemen her alanda yer aldığı farklı uygulamalar görülebilir. Bunlar arasında, kişiselleştirilmiş eğitim veya diyalog eğitim sistemleri, öğrencilerin makale analizleri, akıllı ajanlar, chatbots, otomatik test oluşturma sistemleri vb. yer almaktadır" (Arslan, 2020, s.81).

Şiir Çevirisi

Şiir çevirisi, edebiyatın zorlu ve incelik gerektiren dallarından biridir. Hem kaynak metnin sanatsal değerini hem de hedef dilin özelliklerini koruma çabası, şiir çevirisini diğer türlerden ayıran temel

faktörlerden biridir. Şiir çevirisinin tarihine baktığımızda antik çağlara kadar gitmek gerektiği açıktır. Antik Yunan ve Roma'da, farklı dillerden eserlerin çevrilmesi yaygındır. Özellikle Homeros'un "*İlyada ve Odysseia*" gibi eserleri, farklı dillere çevrilerek geniş bir coğrafyaya yayılmış, Roma İmparatorluğu döneminde, Latin edebiyatının önemli eserleri de Yunanca'ya çevrilmiştir. Bu dönemde yapılan çeviriler, sadece edebi değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda kültürel ve dini metinlerin de aktarılmasını sağlamıştır (Smith, 2003, s. 45).

İslam dünyası ve Batı arasında önemli bir kültürel alışverişin yaşandığı dönemlerde Arapça'dan Latince'ye yapılan çeviriler, Avrupa'da büyük bir entelektüel hareketliliğe yol açmış, Endülüs'te, Arapça'dan İbranice'ye ve Latince'ye yapılan çevirilerle birlikte, şiir ve bilimsel metinler Batı'ya aktarılmıştır (Jones, 2007, s. 112).

Arap dünyasında şiir çevirisinin yolculuğuna bakıldığında ilk şiir çevirilerinin Cahiliye dönemine dek uzandığını görürüz. Söz konusu dönemlerde çevirilerin sözlü gelenekler aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. İslamın gelişiyi birlikte yazılı kültürün gelişimi artmış ve bu tarihten sonra özellikle Pers ve Yunan kültüründen yapılan çevirilerle çeviri faaliyetleri de artmıştır. Abbasiler dönemi, Arap dünyasında şiir çevirisinin altın çağı olarak kabul edilir. Bu dönemde, Beytü'l-Hikme gibi kurumlar, çeviri faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. Yunan ve Pers edebiyatının önemli eserleri Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap şairler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Örneğin, Aristoteles'in eserleri ve İranlı şair Firdevsî'nin "Şehname" adlı eseri, bu dönemde Arapça'ya çevrilen önemli eserler arasındadır (Al-Hassan, 1986, s. 78). Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Arap şiir çevirisi, Osmanlı sarayında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde, Osmanlı Türkçesi'ne çevrilen Arap şiirleri, sarayda ve edebi çevrelerde büyük ilgi görmüştür. Aynı şekilde, Osmanlı şairlerinin eserleri de Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap dünyasında geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bu dönemde yapılan çeviriler, Arap ve Osmanlı edebiyatları arasındaki kültürel etkileşimi güçlendirmiştir (Şehsuvaroğlu, 1978, s. 45).

Modern dönemde, Arap dünyasında şiir çevirisi, Batı edebiyatının etkisiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda, Batı edebiyatından yapılan çeviriler, Arap edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde, ünlü Batılı şairlerin eserleri Arapça'ya çevrilmiş ve bu eserler, Arap edebiyatında yeni akımların doğmasına neden olmuştur. Örneğin, Shakespeare, Goethe ve Baudelaire'in eserleri, Arapça'ya çevrilen önemli Batılı şairler arasındadır (Badawi, 1987, s. 63).

Şiir çevirisinin tarihi, kültürel etkileşimlerin ve dilsel zenginliklerin bir yansımasıdır. Antik dönemlerden günümüze kadar, şiir çevirisi, edebi ve kültürel sınırları aşarak, insanları ve kültürleri birbirine bağlayan bir köprü olmuştur ancak şiirin çevrilemez olduğunu öne süren bir tarafın varlığı da aşikârdır. Örneğin, Miladi 868 yılında vefat eden Arap bilgini el-Câhiz, "Kitâbu'l-Hayevân" isimli eserinde şiirin çevrilemezliği konusuna değinir:

"Şiir çevirmenler tarafından çevrilemez, şiirin çevirisinin yapıldığı takdirde vezin ortadan kalkar ve estetik kaybolur. Bu sebeple ancak şiirin anlamının başka dile aktarımı mümkündür. Nesir çevirirken de çevirmenin dile tam anlamıyla hâkim olması beklenemez ancak çevirmen kaynak metne ihanet etmeden, anlamları tam olması gerektiği gibi aktararak yazarın kullandığı anlamı tam bilmesede de ifadeleri yerli yerinde ve bağlama uygun kullanması gerekmektedir" (el-Câhiz, 75-76).

es-Safedî de çeviri konusunda el-Câhiz'la aynı çizgidedir. Her iki düşünür de çeviriyle ilgili görüşlerini, kendilerinden önce veya kendi dönemlerinde yapılan çevirilerden hareketle oluşturmuşlardır. es-Safedî, kendinden yaklaşık beş asır önce yaşayan el-Câhiz'in görüşlerini sistematik hale getirmiştir (Sarıkaya,

2003:146).

Gürsel (1978), şiir çevirisinin yalnızca kaynak dille hedef dil arasında gerçekleşen bir karşılık bulma eylemi olmadığını, göstergeler dizgesinin “gösteren” düzlemine de önem verilmesi gerektiğinden karşılık aranan sözcüklerin ses bilimsel niteliğinden koşuk yapısına, teknik öğelerden anlam kaymalarına varan pek çok zorluğu birlikte getirdiğini ve bu zorlukların tamamen çözüme ulaştığı, kaynak dildeki tüm anlam ve biçimlere hedef dilde karşılık bulunduğu bir şiir çevirisinin de mümkün olmadığını belirtmektedir (s. 155).

Ünlü dilbilimci Roman Jakobson, şiirin tanımı gereği çevrilemeyeceğini belirtir. Ona göre bir metni şiirsel kılan temel özellik ses benzeşimidir ve şiirsel metni oluşturan belirleyici özellik sözdizimi alanından çok sesbilimi alanında gerçekleşir. Bu da şiirde çevirme eyleminden değil, başka bir bağlama oturtmadan, bir çeşit yer değiştiriminden söz edilebileceği anlamına gelmektedir. Yani sorun, ilk şiirsel biçimin bir başka şiirsel biçime oturtulması, karşılık aranan dil göstergelerinin çevrilerek değil amaç dilde yeniden üretilerek değerlendirilmesi sorunudur (aktaran Gürsel, 1978, s.156).

Menemencioğlu, asırlardır bir grubun şiir çevrilemez diye ferman buyurduğunu ama Allah'ın her günü şiirin çevrildiğini dolayısıyla şiir çevirisiyle uğraşanlar olduğunu ve yapılan çevirilerin de insanlar tarafından okunduğunu söylemektedir (aktaran Dağbaşı, 2017, s.180)

Suçin ise, diller arası çeviriden beslenmeyen şiirin bir süre sonra kendini tekrar edebileceğini, eğer bildiği sınırların dışına çıkmaz; farklı şiir seslerini, biçimlerini, izleklerini tanıma fırsatına sahip olmazsa, hem kendini hem de verili olanı aşma şansını elde edemeyeceğini belirtir. Aynı zamanda Türk edebiyatının evrelerine bakıldığında hepsinin arka planında “öteki”nin şiiriyle etkileşimini göreceğimizi, Fars ve Arap şiirinden, yer yer bu ikisinin tasavvuf damarından beslenmeseydi bugün elimize geçtiği haliyle bir divan edebiyatı olmayacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in “neoklasik” açılımlarının yanı sıra Garip ve İkinci Yeni arayışlarının Batı şiirinin etkisinde gelişmediğini söylemenin mümkün olmadığını, bu yüzden çevirinin, bir dilin şiirinin kanonunu oluşturacak, şekillendirecek ve geliştirecek kudrete sahip olduğunu ve çevirisiz edebiyatın sınırlarını genişletmesinin hatta o sınırları aşmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir (Suçin, t.y.).

Şiirin çevrilip çevrilemeyeceği ile ilgili tüm görüşler incelediğinde her araştırmacının zihninde bu hususa dair bir fikri elbette oluşmaktadır. Şiir türünün doğasına bakıldığında, şiirin kendine özgü yapısı, dili, ritmi ve duygusal yoğunluğu onun çevrilmesinde birtakım zorluklar olduğunu ortaya koymaktadır. Robert Frost'un "Şiir, dilin başladığı yerde başlar ve dilin bittiği yerde biter" sözü, şiirin dilsel sınırlarının ötesine geçen bir sanatsal ifade olduğunu vurgular (Frost, 1969, s. 17). Bu nedenle, çeviri esnasında çevirmenlerin hem anlamı hem de estetiği korumaya çalışmaları gerekmektedir. Aynı zamanda şiir, genellikle yazıldığı kültürün derin izlerini taşır. Kültürel referanslar, deyimler, tarihsel bağlamlar ve toplumsal değerler, şiirin anlaşılmasını ve çevrilmesini zorlaştırır. Kültürel farklılıklar nedeniyle, çevirmenler kaynak metnin duygusal ve kültürel zenginliğini hedef dile aktarmakta zorluk yaşayabilirler. Lawrence Venuti, çevirinin her zaman bir "yerelleştirme" süreci olduğunu ve çevirmenlerin bu süreci dikkatli bir şekilde yönetmeleri gerektiğini vurgular (Venuti, 1995, s. 33).

Şiir çevirisinin, dilin estetik ve anlam boyutunu, kültürel farklılıkları, biçim ve yapıyı, duygusal yoğunluğu ve çevirmenin yaratıcılığını bir araya getiren karmaşık bir süreç olduğu açıktır. Bu yönüyle şiir çevirisinin çevirmenlerin en büyük meydan okumalarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu tartışmaların gölgesinde istemsizce gelişen ve sürekli bir yenilik ortaya koyan teknoloji, çeviri alanında da kendini göstermeye başlamış, şiirin çevrilemezliği tartışmalarına bir de şiirin yapay zekâyla çevrilip çevrilemeyeceği sorusu eklenmiştir.

Uzun zamandan beri Google Translate ve Bing gibi makine çevirisi araçları çevirmenlere yardımcı araçlar olarak kullanılmaktaydı ancak makine çevirisi araçları çevirmenlerin yerini alacak mı? soruları zihinlerde oluşmamıştı. Makine öğrenmesi algoritmalarıyla güçlendirilmiş yapay zekânın, son yıllarda metin çevirilerinde, öğrencilerin yazma becerilerini ilerletmelerinde, akademik makale yazma ve yazılması planlanan metinlerin yapısını ve mantığını oluşturmada, yani eğitimden sağlığa, uzay teknolojisinden savaş sanayisine, hukuktan dijital güvenliğe, finanstan spora, tarımdan güzel sanatlara, ulaşımdan yerel yönetimlere ve bilimsel araştırmalardan reklam sektörüne kadar birçok alanda değişik amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Gupta (2017, s. 4-5)'ya göre sanal ortam oyunları, doğal dil işleme, görüntü işleme ve görme sistemleri, sanal kişisel asistanlar, sürücüsüz/insansız araçlar, dolandırıcılık tespiti, güvenlik gözetimi, el yazısı tanıma ve insan-makine etkileşimi gibi alanlarda yapay zekâ aktif olarak kullanılmaktadır.

Söz konusu kullanım alanlarında ciddi faydalar sağlayabileceği gerçeği bir yana, yapay zeka araçlarının bilinçsiz kullanımı beraberinde akademik hırsızlık, kişisel verilerin gizlilik ve güvenliğinin tehlikeye girmesi, bireylerin özel alanlarına müdahale gibi daha pek çok riskleri de beraberinde getirmektedir. ChatGPT'nin halkın kullanımına açılmasının üzerinden sadece iki hafta geçtikten sonra South Carolina'daki Furman Üniversitesi'nde bir öğrencinin intihal yaptığı, Prof. Darren Hudson Hick tarafından üniversite yönetimine bildirilmiştir (Mitchell, 2023).

Son zamanlarda yapay zekâ araçlarının daha donanımlı hâle gelmesiyle birlikte insanın ürettiği ile yapay zekânın oluşturduğu metinleri birbirinden ayırt etmek neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle uluslararası bilimsel dergiler, üniversiteler, yazar ve yayıncı birlikleri ile etik kurullar akademik sahtekârlığa karşı çözüm bulmaya çalışmaktadırlar (Akça vd., 2024, s.285). Yang (2023)'ın belirttiğine göre, ChatGPT'nin eğitim alanında ortaya çıkaracağı tehlikeleri önlemek için Ocak 2023'ten itibaren New York'ta faaliyet gösteren devlet okullarındaki tüm cihaz ve ağlarda ChatGPT'nin kullanımı yasaklanmıştır. Alman bu karar hızlı bir şekilde diğer şehirlerde (Los Angeles ve Baltimore) de uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır (Cotton vd., 2023, s.7).

Söz konusu tüm risk ve tehlikelerine karşın yüzyıllardır insanın yapmasına alışık olduğumuz birçok eylemin bu araçlar tarafından yerine getiriliyor oluşu gerçeği gün geçtikçe daha çok artmakta, bu durum da yapay zekâyı bu araştırma gibi pek çok araştırmanın konusu haline getirmektedir. Örneğin senaryo ve şiir yazma, bir romanı bütünüyle oluşturma gibi insanın oluşturmasına alışık olduğumuz birçok eylem artık yapay zekâ tarafından kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu eylemlerden bir diğeri de çeviri eylemidir. Özellikle dilin estetik ve anlam boyutunu, kültürel farklılıkları, biçim ve yapıyı, duygusal yoğunluğu ve çevirmenin yaratıcılığını bir araya getiren karmaşık bir süreç olan şiir çevirisinin yapay zekâda nasıl karşılık bulduğu ciddi bir merak konusu olmuştur. Yorum gerektirmeyen somut bilgi aktarımlarında oldukça fayda sağlayan yapay zekâ araçlarının aynı işlevi şiir çevirisinde yerine getirmesi mümkün müdür? Bu konuda yazar Ayla Ortaç fikrini şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkçede deneyim sözcüğünün çok güzel bir eşanlamlısı var da anlamı kaydırıla kaydırıla neredeyse kullanamaz oldum: Yaşantı – yaşananın tortusu gibi. Deneyimli çevirmenin bu tortu birikimi açısından zengin olduğu, eklenen her yeni yaşantıyla daha da zenginleştiği söylenebilir. Üstelik çevirmen zenginliğinin ve zenginleştiğinin farkındadır (ya da bilincindedir). Robot da süreç içinde deneyim kazanır ve biriktirir. Ama galiba bu insanın yaşama sürecinden farklı bir süreç. Belki “yapma” süreci. Robot yaptıklarını, yapabildiklerini biriktirir ya da bunlar robot adına robotun

erişimdeki bir yerde depolanır. Robot ömrünü tamamlarsa, hatta tamamlamadan depo başka robot(lar)a açılabilir. Robot depoda ne olduğunu ya da olmadığını ancak kullanma ihtiyacı doğduğunda keşfeder. Ama bu keşfi neredeyse hiç zaman almayacağından zaten biliyormuş gibi olur. Öyle bile olsa bu bilinç değildir. Yaşamak da yapmaktan ibaret değildir. Robot insan işi yapar ama o işi yapmakla insan gibi yapmış olmaz” (Nuhurat, 2024, s. 182).

Tüm bu fikirler ışığında tarafımızca, yapay zekânın şiir çevirisiyle ilgili bir inceleme yapma gereği duyulmuş, bu amaçla insan çevirisi ve yapay zekânın günümüzde en çok kullanılan araçlarından biri olan Chatgpt çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnsan çevirisi verisini çevirmen Mehmet Hakkı Suçin tarafından Arapça aslından Türkçe'ye çevrilmiş olan Bedr Şâkir es-Seyyab'ın *Unşûdetu'l-Matar* adlı şiirinden bir kesit oluşturmaktadır. Aynı şiir Chatgpt-4o kullanılarak pdf dosyasına kaydedilip sisteme yüklenmiş, her çeviri yeni bir sohbet içinde açılmıştır. Her kıta için bellek temizlenerek yeni bölümün çevrilmesi istenmiş, komut farklılaşınca çevirilerde farklılaşma olabileceği göz önünde bulundurulmuş her defasında aynı komut [Bu belgedeki şiiri Türkçeye çevir] verilmiştir. Tek sorgulama yapılmış ve sistemin verdiği ilk çeviri dikkate alınmıştır. Çevirileri iyileştirmek maksadıyla yönlendirmelerde bulunulmamıştır. İlgili analizler elde edilen bu çeviriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz yapılırken kaynak ve hedef metinler karşılaştırılarak, sözdizimi, kafiye, dize, söz sanatları, kelime seçimleri, anlam kaybı ve kaymalar dikkate alınarak sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın temel hedefi insan çevirisi ve yapay zekâ çevirisi arasındaki çeviri niteliği farkını ortaya koymaktır.

Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın *Unşûdetu'l-Matar* Şiirinin Çevirileri

İnceleme 1

Kaynak Metin (KM) عَيْنَاكَ غَابَتَا نَجِيلِ سَاعَةِ السَّحَرِ ، أَوْ شُرْفَتَانِ رَاحَ يَنْأَى عَنْهُمَا الْقَمَرُ	
Yapay Zekâ Çevirisi (YZÇ) Gözlerin, hurma ağaçlarının ormanları gibi, şafak vaktinde; Ya da, ayın uzaklaştığı balkonlar gibi	İnsan Çevirisi (İÇ) Gözlerin iki hurma ormanıdır seher vakti Ya da ay ışığının uzaklaştığı iki balkon

İlk dizedeki غَابَتَا ifadesi Arapça dil yapısına has olan ikillik ifade etmekte ancak yapay zekâ, çevirisinde bu ifade çoğul olarak karşılanmaktadır. Aynı zamanda orman anlamına gelen غابة sözcüğünün iki hurma ağacı şeklinde ifade edilme nedeninin, şairin bu dizede gözlerin derinliğini, gizemini ve çekiciliğini aynı zamanda hurma ağaçlarının sıcak ve verimli topraklarda yetişmesi dolayısıyla gözlerin sıcak ve davetkâr olduğunu vurgulama isteği olduğu düşünülmektedir. Dizenin insan çevirisinde ise “iki” sayısı vurgulanmaktadır. Aynı dizede yapay zekâ aktarımında yer alan “şafak vakti” ifadesi hedef dilde, genelde askeri operasyonların ya da polis operasyonlarının yapıldığı vakti anımsattığından epik bir his içermekte ve ilk söylenişte şiirdeki duygusal hissi vermemektedir. İnsan çevirisinde kullanılan “seher vakti” ifadesi duygusal bir anlamı barındırmakta, şiirin duygu yoğunluğuna daha uygun görülmektedir. İkinci dizede kullanılan شُرْفَتَانِ kelimesi de ikillik özelliği barındıran ve iki balkon şeklinde aktarılması doğru olan bir ifadedir. Yapay zekâ bu kelimeyi yine çoğul olarak algılamış ve balkonlar şeklinde anlam vermiştir.

Kaynak şiirde görsel betimlemeler oldukça güçlü verilmiştir. "İki balkon" ifadesi, gözlerin genişliğini ve açık bir manzaraya sahip olma hissini okura vermekte, ayın uzaklaşması ise, bir hüznün ya da kaybolan

bir güzellik hissini uyandırmaktadır. Bu, gözlerin belki de bir melankoli ya da derin bir düşünceyle dolu olduğunu ima etmektedir. Yapay zekâ çevirisinde kelime bazında aktarım doğru olsa da his aktarımı yeterli görülmemiştir.

İnceleme 2

KM	
عَيْنَاكِ حِينَ تَبْسُطَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ وَتَرْفُصُ الْأَضْوَاءُ... كَالْأَقْمَارِ فِي نَهْرٍ يَرْجُهُ الْمَجْدَافُ وَهَذَا سَاعَةَ السَّحَرِ كَأَنَّمَا تَنْبُضُ فِي غَوْرَتَيْهِمَا ، النُّجُومُ ...	
YZÇ Gözlerin gülümsediğinde, bağlar çiçek açar Ve ışıklar dans eder... Nehirdeki aylar gibi Ve küreklerin dokunuşuyla şafak vaktinde titrerler; Sanki içlerindeki derinliklerde yıldızlar atıyormuş gibi...	İÇ Gözlerin gülünce yapraklanır üzüm bağları Bir nehrin üstünde gezinen ay gibi Işıklar raks eder küreklerin titreştirdiği Ki seher vaktidir o an Yıldızların gözlerinin derininde nabız gibi attığı

Gözlerinin gülümsemesiyle bağların yeşerdiği ifade edilen ilk dizede *تُورِقُ الْكُرُومُ* üzüm bağlarının yapraklanması anlamına gelen ifade yapay zekâ tarafından “bağlar çiçek açar”, çevirmen tarafından ise “yapraklanır üzüm bağları” şeklinde ifade edilmiştir. Her iki çevirinin de birbirine yakın anlamlar içerdiği açıktır ancak şiirin ahengi ve duygu yoğunluğu dolayısıyla çevirmenin devrik cümle kurarak aktarım yapmayı uygun gördüğü düşünülmektedir. *عَيْنَاكِ حِينَ تَبْسُطَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ* cümlesinde yapay zeka birebir çeviri yaparak aktarımı gerçekleştirmiş, çevirmen ise “üstünde gezinen” ifadesini eklemeye yaparak aktarmayı seçmiştir. “Nehirdeki ay gibi” denildiğinde, hedef okurun zihninde nehre yansıyan ay görüntüsünün suyun üstündeki görseli ve suda dans eder gibi yansıyan görüntüsü canlanmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin hedef odaklı bir aktarım yapmayı tercih ederek söz konusu eklemeyi yaptığı düşünülmektedir.

عَيْنَاكِ حِينَ تَبْسُطَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ dizesinde *تَنْبُضُ* fiili nabızın atması, kalbin çarpması anlamına gelen geniş zaman çekimine girmiş bir fiildir. *عَيْنَاكِ حِينَ تَبْسُطَانِ تُورِقُ الْكُرُومُ* kullanımı ise o ikisinin derininde anlamına gelmektedir. Kelimenin sonundaki ikilik ifade eden zamirin iki gözü kastettiği şiirin bir önceki dizesinden dolayı aşıkârdır ancak yapay zekâ çevirisinde içlerindeki derinlikler şeklinde yer almış, gözlerin kastedildiği anlaşılamamıştır. Çevirilerde özellikle de şiir çevirilerinde bu tarz kapalı ifadelerin çevrilmesi, bir önceki bağlamı bilmekten geçmektedir ve yapay zekâ araçlarında bu işleyişin henüz eksik olduğu görülmektedir. Söz konusu şiirin bütününe olduğu gibi bu kıtasında da oldukça fazla teşbih sanatı kullanılmış, şiirde ahenk, kullanılan imgeler ve benzetmelerle sağlanmıştır. Aynı zamanda, Arapça şiirlerde sıkça görülen uyum ve ritim de dikkat çekmektedir. Her dize, sevgilinin gözlerinin güzelliğini farklı bir doğa unsuruyla kıyaslamaktadır. Şair, sevgilinin gözlerinin güzelliğini ve bu gözlerin doğa üzerindeki büyümlü etkisini vurgulamak istemiştir. Gözlerin, bağları yeşerten, ışıkları dans ettiren ve yıldızları titreten bir güçte olduğu ifade edilmiştir. İnsan çevirisinde çevirmen bu lirik tonu cümleleri devrik kurarak ifade edebilmiş ancak yapay zekâ çevirisinde beyitler, kaynak metinde verilen sıralamaya uygun olarak, sıralı bir şekilde çevrilmiştir.

İnceleme 3

KM وَتَغْرَقَانِ فِي ضَبَابٍ مِنْ أَمَى شَفِيفٍ كَالْبَحْرِ سَرَّحَ الْيَدَيْنِ فَوْقَهُ الْمَسَاءَ ،	
YZÇ Ve ince bir kederin sisinde boğulurlar, Sanki akşamın elinde yüzen deniz gibi	İÇ Gözlerin şeffaf kederden bir siste batıyor Akşamın ellerinin okşadığı bir deniz gibi

Kaynak metinde kullanılmış olan تَغْرَقَانِ fiili “batmak” anlamına gelmekte ancak yapay zekâ çevirisinde “boğulmak” şeklinde aktarılarak, fiilin kuvvetli ve dramatik bir karşılığı olarak tercih edilmiştir. Ancak, “boğulma” fiili, “batma”ya göre daha keskin ve nihai bir anlam taşır; bu nedenle kaynak metindeki hafiflik ve belirsizlik hissi bu çeviride kaybolmuş görünmektedir. تَغْرَقَانِ fiilindeki ikil kullanımın, kaynak metinde açıkça verilmese de önceki beyitlerden yola çıkıldığında gözleri kastettiği açıkça görülmektedir. Çevirmen “gözler” kelimesini kullanarak orijinal metindeki kişiselliği ve duygusallığı vurgulamıştır. Aynı zamanda orijinal beyitte gözlerin batışı, sisle örtülü bir kedere batma olarak ifade edilirken, çeviride “şeffaf kederden bir siste batıyor” ifadesiyle bu anlam kaynak metne yakın verilmiştir. Beyitteki “sis”, “keder” ve “deniz” imgeleri çeviride de korunmuş, bu da şiirin atmosferinin başarılı bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Ancak, “Akşamın ellerinin okşadığı bir deniz gibi” ifadesi, orijinal beyitteki “سَرَّحَ الْيَدَيْنِ فَوْقَهُ الْمَسَاءَ” anlamını tam olarak yansıtmayabilir. Kaynak metinde şairin, akşamın ellerini deniz üzerinde serbestçe gezdirmesini ima ettiği düşünüldüğünde, “okşama” kelimesi, “gezdirme” fiiline kıyasla daha nazik bir eylemi çağrıştırdığından, orijinaldeki akşamın deniz üzerinde yarattığı belirsizlik hissini tam olarak verememiş olabilir.

Kaynak metin, ritmik bir akışa ve uyuma sahiptir. İnsan çevirisinde de bu akışa sadık kalmaya çalışma çabası olduğu açıktır. Bu tür bir şiir çevirisinde, hem anlamı hem de ritmi korumanın zorluğu düşünüldüğünde, çevirmenin bir denge kurmaya çalıştığı görülmektedir. Yapay zekâ çevirisinde تَغْرَقَانِ fiilindeki ikil kullanımın gözleri ima etmesi üzerinde durulmamıştır. “Sanki akşamın elinde yüzen deniz gibi” ifadesi ise, orijinaldeki “akşamın ellerini denizin üzerine serbestçe gezdirmesi” anlamını kısmen korumakta ancak “elinde yüzen” aktarımı kaynak metindeki anlamı tam olarak karşılamamaktadır. Aynı zamanda “yüzen” kelimesi, orijinaldeki “سَرَّحَ” (serbestçe gezdirmek) fiilinin verdiği sakin ve kontrolsüz hareket hissini, “elinde” kelimesi ise, orijinal metindeki “ellerini gezdirmek” imgesinin zarifliğini tam olarak yansıtmamaktadır. “Elinde” ifadesi, bir kontrol ve sahiplenme hissi verirken, orijinal metinde akşamın ellerinin deniz üzerinde serbestçe gezdirilmesi daha pasif ve doğal bir etkileşimi ima etmektedir.

Kaynak metinde, sis, keder ve deniz gibi imgeler belirgin bir şekilde yer almakta ve bu imgeler yapay zekâ çevirisinde de korunmaktadır. Ancak, çevirideki “boğulmak” ve “elinde yüzen deniz” gibi ifadeler, orijinal metindeki ince ve belirsiz duygusal atmosferi biraz daha yoğun ve dramatik bir hale getirmiştir. Bu durumun, orijinal metnin verdiği melankolik ama hafif hissiyatı zayıflattığı düşünülmektedir.

İnceleme 4

KM	
دَفءُ الشَّيْتَاءِ فِيهِ وَارْتِعَاشَةُ الخَرِيفِ ، وَالْمَوْتُ ، وَالْمِيْلَادُ ، وَالظَّلَامُ ، وَالضَّيْبَاءُ فَتَسْتَفِيْق مِلء رُوْجِي ، زَعَشَةُ البُكَاءِ وَنَشْوَةٌ وَحَشِيَّةٌ تَعَانِقُ السَّمَاءِ كَنَشْوَةِ الطِّفْلِ إِذَا خَافَ مِنَ القَمَرِ !	
YZÇ	İÇ
Kışın sıcaklığı ve sonbaharın titremesi, Ölüm ve doğum, karanlık ve ışık; Ruhumun tam içinde uyanır, ağlama titreşimi Ve vahşi bir coşku, sarılır gökyüzüne, Bir çocuğun aydan korktuğundaki coşkusu gibi!	İçinde kışın sıcaklığı güzün titreyişi İçinde ölüm ve doğum, içinde karanlık ve ışık Ruhumda ağlayışın ürpertisi Vahşi bir heyecan kucaklar göğü Aydan ürken bir çocuğun heyecanı gibi

Kaynak metindeki فيه kullanımı insan çevirisinde “içinde” şeklinde verilmiş ve anlamı güçlendirmek için ikinci beyitte de tekrar edilmiştir ancak yapay zekâ çevirisinde bu ifade çıkarılarak aktarılmamıştır. Bu da insan çevirisindeki güçlü aktarımın yapay zekâda eksik olması anlamına gelmektedir. فَتَسْتَفِيْق مِلء رُوْجِي ifadesinde ise insan çevirisinde فَتَسْتَفِيْق çevrilmeden “Ruhumda ağlayışın ürpertisi” şeklinde aktarılmıştır. Yapay zekâ ise cümleyi birebir çevirmiş, “Ruhumun tam içinde uyanır, ağlama titreşimi” şeklinde bir aktarım yapmıştır. Şiirlerin derin bir duygusal yoğunluk ve zengin imgelerle dolu olduğu aynı zamanda sembolik ve metaforik bir anlatım sergilediği göz önünde bulundurulduğunda tercihen bazı ifadeler çeviriye dahil edilmemekte ya da tam tersi eklemeler yapılabilmektedir. Bu durum şiirin kaynak okur üzerinde oluşturduğu etkiyi hedef okur üzerinde de oluşturabilmek amacıyla tercih edilmektedir. Bu nedenle şiir çevirilerinde birebir çeviri genelde duyguyu aktarma konusunda yeterli kalamamaktadır. Söz konusu beyitte de yapay zekâ çevirisinde birebir çeviri yapıldığı görülmekte ve bu da anlatım gücünü eksik bırakmaktadır. Bir diğer dizedeki تَعَانِقُ sözcüğü yapay zekâda sarılır, insan çevirisinde kucaklar şeklinde aktarılmıştır. Sözlük anlamına bakıldığında kelimenin her iki anlamda da kullanıldığı ve eş anlamlı olarak kullanılabilen ifadeler olduğu görülmektedir. Ancak şiirin üslubu göz önünde bulundurulduğunda “kucaklamak” aktarımı şiirin anlamını sadeleştirirken, okuyucunun şiirin hislerine doğrudan erişmesine olanak tanımakta olduğu düşünülmektedir. كَنَشْوَةِ الطِّفْلِ إِذَا خَافَ مِنَ القَمَرِ dizesi yapay zekâda “Bir çocuğun aydan korktuğundaki coşkusu gibi!” şeklinde aktarılmıştır. Aydan korkan bir çocuğun coşku duyması, Türkçe anlatım bozukluğu oluşturmaktadır. Zira coşku denilince, Türk okurunun zihninde korkudan ziyade sevinç, mutluluk hisleri uyanmaktadır. Söz konusu dizede korku anında kendini kaybetme hissine yakın bir anlam ifade edilmekte, insan çevirisinde bu cümle Aydan ürken bir çocuğun heyecanı gibi şeklinde belirtilmiştir. Korkmak yerine ürkmek sözcüğünün kullanılması heyecan sözcüğünün kullanımına yer hazırlamış, coşkudansa heyecan ifadesi şiirin duygusal tonunu korumada daha başarılı olarak görülmüştür.

İnceleme 5

KM كَأَنَّ أَقْوَامَ السَّحَابِ تَشْرَبُ الْغُيُومَ وَقَطْرَةً فَقَطْرَةً تَدُوبُ فِي الْمَطَرِ ... وَكِرَكَرَ الْأَطْفَالُ فِي عَرَائِشِ الْكُرُومِ ، وَدَغَدَعَتْ صَمْتُ الْعَصَافِيرِ عَلَى الشَّجَرِ أَنْشُودَةَ الْمَطَرِ ...	
YZÇ Sanki bulut kemerleri bulutları içiyormuş gibi Ve damla damla yağmurda eriyorlar... Ve çocuklar üzüm asmalarının altlarında kıkırdıyor, Ağaçlardaki kuşların sessizliğini gıdıklıyorlar, Yağmur şarkısı...	İÇ Yaylı bulutlar diğer bulutları içiyor Ve damla damla eriyorlar yağmurda Üzüm bağlarının arşında çocuklar kıkırdıyor Ve kuşların sessizliğini gıdıklıyor ağaçlarda Yağmurun şarkısı

كَأَنَّ أَقْوَامَ السَّحَابِ تَشْرَبُ الْغُيُومَ cümlesinin aktarımına bakıldığında insan çevirisinde yaylı bulutlar olarak çevrilen *أَقْوَامَ السَّحَابِ* ifadesinin bir isim tamlaması niteliği taşımakta olduğu görülmekte dolayısıyla yapay zeka çevirisindeki bulut kemerleri her ne kadar anlamın duygusunu aktaramasa da cümle yapısının eşdeğerliğini korumaktadır. Aynı zamanda şairin bu dizede *السَّحَابِ* ve *الْغُيُومِ* kelimelerini bir arada kullanmasının bir amacı olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar her iki sözcük de “bulut” anlamında kullanılsa da küçük bir fark onları birbirinden ayırmaktadır. *السَّحَابِ* sözcüğünün Arapçada tüm bulut kümeleri için ve genel anlamda bir cins isim formatında kullanıldığı görülmektedir. *الْغُيُومِ* ise daha özel anlamda kullanılan, özellikle yağmur bulutlarını anlatmak için tercih edilen bir sözcüktür ve cümlede bulutlar yaylar gibi tasvir edilmiştir. Bu da bulutların geniş bir alana yayılmış ve büyük bir etki yaratan bir doğal unsur olduğunu ima etmektedir. Cümlelerin devamında ise bulutların, yağışı emdiği veya yağışa dönüştüğü düşüncesinin sembolize edildiği, bunun da bulutların yağış döngüsündeki rolünü anlattığı düşünülmektedir.

وَكِرَكَرَ الْأَطْفَالُ فِي عَرَائِشِ الْكُرُومِ cümlesinde ise yapay zeka *في* harfi için altında anlamını, insan çevirisi arşında anlamını uygun görmüştür. *في* harfinin “içinde, -de, arasında” gibi anlamlarının olduğu göz önünde bulundurulduğunda her iki çeviride de tercihen kullanımların olduğu görülmektedir. *وَدَغَدَعَتْ صَمْتُ* dizesinin yapay zeka çevirisinde “sessizliğini gıdıklıyorlar” aktarımındaki çoğul kullanım şiirin bütünündeki ahengi bozmaktadır. Şiirin söz konusu kıtasındaki bütünlüğü koruması açısından insan çevirisindeki “gıdıklıyor” aktarımının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra şiire ismini veren ... *أَنْشُودَةَ الْمَطَرِ* İfadesi bir isim tamlaması yapısında olup, yağmurun şarkısı, türküsü anlamını içermektedir. Yapay zekâ çevirisinde bir sıfat tamlaması formatına geçirilmiş “yağmur şarkısı” şeklinde çevrilmiştir. Bu haliyle, yağışın bir şarkı gibi, doğaya ve insanlara huzur veren bir etki yarattığı anlamı eksik kalmaktadır. “Yağmurun şarkısı” aktarımında ise kaynak metindeki gibi doğanın müziksel ve estetik yönü vurgulanmış olur.

Sonuç

Yabancı dilde çevirinin yalnızca insan uzmanlığına dayandığı günleri geride bırakan yapay zekâ araçları, çevirmenleri tercümanlık mesleğinin geleceğine dair bazı sorgulamalara dahi mecbur bırakmaktadır.

Daha önce hiç olmadığı kadar hız, ölçeklenebilirlik ve erişilebilirlik sunan yapay zekâ destekli çeviri araçları bu nedenle araştırılması ve incelenmesi gereken bir konuma gelmiştir. Tüm ilerlemelere rağmen yapay zekânın karmaşık metinlerin çevrilmesinde hala belirli sınırlamalarla karşı karşıya olduğu açıktır. Bu sınırlamaların anlaşılması, yapay zekâ tabanlı çeviri sistemlerinin mevcut yeteneklerinin ötesine geçmek ve daha iyi sonuçlar elde etmek için önemlidir. Karmaşık metinlerdeki derin anlamlar, metin içindeki ince nüansların anlaşılması, kültürel ve tarihsel referanslar, metaforlar, deyimler, soyut kavramlar, dil bilgisi yapıları yapay zekânın çevirmede zorlandığı etmenlerden olarak sayılabilir. Duygusal ve estetik derinlikler taşıyan şiir çevirilerinde de aynı zorlanmayı yaşadığı görülmektedir.

Bu çalışmada, yapay zekânın ve insan çevirmenin bir şiiri çevirme yaklaşımı karşılaştırılarak, şiir çevirme nitelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapay zekânın, özellikle makine öğrenimi ve doğal dil işleme algoritmalarının gücünden faydalandığı, hızlı ve tutarlı çeviriler sunduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, yapay zekâ yer yer bağlamdan kopukluk ve estetik değerleri yeterince yansıtamama gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

İnsan çevirmen kimliğiyle çalışmaya konu edilen Mehmet Hakkı Suçin'in ise estetik ve duygusal unsurlarını daha iyi anlama ve ifade etme konusunda bir yetkinliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir. Şairin üslubunu ve tonunu koruyarak, kültürel ve tarihsel bağlamları dikkate alarak yapılan çeviriler, metnin orijinal ruhunu daha iyi yansıtmayı başarmış görünmektedir.

İnsan çevirisi, şiirin hem estetik hem de duygusal yönlerini daha iyi yansıtmakta ve daha akıcı bir dil sunmaktadır. Yapay zekâ çevirisi ise hızlı ve geniş çaplı çeviriler sunabilse de, şiirin poetik ve kültürel nüanslarını yakalama konusunda bazı sınırlamalara sahiptir. İlerleyen zamanlarda verilen komutların da geliştirilmesiyle yapay zekâ çevirisinin estetik ve duygusal derinliğin güçlenmesi durumu söz konusu olabilirse, çeviri kalitesinin artması da mümkün olabilecektir. Ancak günümüz versiyonlarında özellikle duygu yoğunluğu, kültürel nüanslar ve bir bilgi arka planı gerektiren metinleri çevirmede henüz insan çevirmenin kabiliyetine ulaşamadığı aşikârdır.

Yapay zekâ ve insan çevirmenlerinin yöntemleri, kendi avantajları ve sınırlamaları ile öne çıkmaktadır. Yapay zekâ, büyük veri setleri üzerinde hızlı ve geniş çaplı çeviriler sağlarken, insan çevirmenler derin bir kültürel anlayış ve estetik bir yaklaşımla daha kaliteli sonuçlar sunmaktadır. Gelecekte, her iki yöntemin entegrasyonu, çeviri süreçlerini daha etkili ve kapsamlı hale getirebilir.

Bu karşılaştırmalı incelemenin de, çeviri alanında teknolojik gelişmelerin ve insan faktörünün birlikte nasıl çalışabileceğine dair önemli bir perspektif sunmakta olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akça, N. C., Cobutoğlu, S. A., Özbek, Ö. Y., Akça, M. F. (2024). Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanım Serüveni. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 283-306.
- Alpaydın, E. (2013). *Yapay öğrenme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Al-Hassan, A. (1986). *The Arabic role in medieval literary culture*. Cambridge University Press.
- Arslan, K. (2017). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Aslan, E. (2014) Yabancı Dil Öğretiminde Robot Öğretmenler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 15-26.
- Badawi, M. M. (1987). *Modern Arabic literature and the west*. Ithaca Press.
- Barutçuoğlu, E. I. (2001) *Robotların tarihçesi*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Web: <http://robot.cmpe.boun.edu.tr/593/history.pdf> Erişim Tarihi 15.08.2024
- Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 61(2), 228-239. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>
- Dağbaşı, G. (2017). Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinde Nitelik Sorunu. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum*, 6(16), 177-196.
- el-Cahiz. (1938), *el-Hayevân*, (Ed. A. M. Harun), Kahire: Mektebetu Mustafa el-Babi el-Halebi ve evladihi
- es-Seyyâb, B. Ş. (2015). *Unşûdetu'l-Matar*. Kahire: Hindâvî.
- es-Seyyâb, B. Ş. (2021). Yağmurun şarkısı. (M.H. Suçin, Çev.) <https://ceviriveotesi.org/2021/03/24/bedr-sakir-seyyab-yagmurun-sarkisi/> adresinden erişilmiştir.
- Frost, R. (1969). *The Poetry of Robert Frost*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Gupta, N. (2017). A Literature survey on artificial intelligence. *International Journal of Engineering Research & Technology*, 5(19), 1-5.
- Gürsel, N. (1978). Şiir çevirisinde yöntem, *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 155-158.
- Holmes, W., Bialik, M. & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Boston, MA: Center for Curriculum Redesign.
- Jones, R. (2007). *Medieval literary translations and cultural interchange*. Cambridge University Press.
- Kuşçu, E. (2015). Çeviride yapay zekâ uygulamaları, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 45-58.
- McCarthy, J. (2004). *What is artificial intelligence?.* <http://wwwformal.stanford.edu/jmc/whatisai>. Adresinden erişilmiştir.
- Mitchell, A. (2023). *Professor catches student cheating with ChatGPT: 'I feel abject terror'*. New York Post. <https://nypost.com/2022/12/26/students-usingchatgpt-to-cheatprofessor-warns/> adresinden erişilmiştir.
- Nuhrat, Y., Rona, Z., Ortaç, A., & Üster, C. (2024). Üç Çevirmen, Üç Arkadaş: Zeynep Rona, Ayla Ortaç ve Celâl Üster'le çeviri ve yapay zekâ üzerine bir söyleşi. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 173-185.
- Sarıkaya, M. (2003). el-Cahız'dan es-Safedi'ye çeviri teorisi, *Bilimname*, 133-151.
- Schaal, S. (1999). Is imitation learning the route to humanoid robots. *Trends in Cognitive Sciences*, 3 (6), 233-242.

- Sleeman, D. & J.S. Brown. (1982). *Intelligent Tutoring Systems*. New York: Academic Press.
- Smith, J. (2003). *Ancient translations and their influence*. Harvard University Press.
- Suçin, M. H. (t.y.). Mehmet Hakkı Suçin'le şiir ve çeviri üzerine. <https://ceviridernegi.org/mehmet-hakki-sucin-ile-siir-ve-ceviri-uzerine/> adresinden erişilmiştir.
- Şehsuvaroğlu, H. (1978). *Osmanlı sarayında Arap şiiri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Wolf, B. P. (2009). *Building intelligent interactive tutors: Student-centered strategies for revolutionizing elearning*. San Francisco, CA: Morgan Kaufmann.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's invisibility: A history of translation*. London: Routledge.
- Yang, M. (2023). New York City schools ban AI chatbot that writes essays and answers prompts. The Guardian. <https://www.theguardian.com/us-news/2023/jan/06/new-york-city-schools-ban-ai-chatbot-chatgpt> adresinden erişilmiştir.

Ç1. Özbek Yazar Abdulla Kahhar'ın (Abdulla Qahhor) "Nar" Hikâyesi¹

Aziz MERHAN²

Armağan TEKŞEN³

APA: Merhan, A. & Tekşen, A. (2024). Özbek Yazar Abdulla Kahhar'ın (Abdulla Qahhor) "Nar" Hikâyesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 653-658. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981166>

Öz

Özbek edebiyatının önemli hikâyecilerden biri olan Abdulla Kahhar (Abdulla Qahhor) 1907 yılında Kokand'da (Fergana Vilayeti) doğmuş olup 1925 yılında göç ettiği Taşkent'te *Qizil O'zbekiston* (Kızıl Özbekistan) gazetesinde çalışır. Bu gazetede, *Mushtum* (Yumruk) ve *Yangi yo'l* (Yeni Yol) dergilerinde hikâyeler ve şiirler yayımlamaya başlar. Şimdiki adı *Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti* (Mirza Ulug'bek Özbekistan Milli Üniversitesi) olan *O'rta Osiyo davlat universiteti*'nde (Orta Asya Devlet Üniversitesi) *Pedagogika fakulteti*'nde (Eğitim Fakültesi) öğrenim görür (1930). Öğreniminden sonra *Sovet adabiyoti* (Sovyet Edebiyatı) dergisinde ve daha sonra *O'zbekiston davlat nashriyoti*'nde (Özbekistan Devlet Yayınları) çalışır. 25 Mayıs 1968 yılında Moskova'da vefat eder. 1966 yılında *O'zbekiston davlat mukofoti* (Özbekistan Devlet Ödülü) ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca Özbek edebiyatına kattığı önemli hizmetlerden dolayı kendisine Halk Yazarı ünvanı verilmiştir. Edebiyatın roman, kıssa, piyes ve hikâye gibi türlerinde eserler bırakan Abdulla Kahhar'ın, aralarında 1936 yılında kaleme aldığı *Anor* (Nar) hikâyesi de bulunmaktadır. Türkçeye kazandırılmaya çalışılan bu hikâyenin, çevirisi için 2005 yılında Taşkent'te (*G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi*) yayımlanmış olan *ANOR: Qissa ve hikoyalar* (s. 72-76) baskısı kullanılmıştır. Günümüzde de sevilerek okunan bu hikâyede çocuk bekleyen bir çiftin derin yoksulluğu ve bu yoksulluğun onlarda açtığı yaralar ele alınmıştır. Aşeren karısına nar alamayan yoksul koca hırsızlık yaparak buna ulaşmaya çalışır. Bu konuyla yazar, yoksulluğun insanlar üzerindeki acı etkisini anlatır.

Anahtar kelimeler: Abdulla Kahhar (Abdulla Qahhor), Özbek Edebiyatı, "Nar" Hikâyesi, Hikâye

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 23

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.09.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981166>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Yıldız Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** azizmerhan@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5397-1124>, **ROR ID:** <https://ror.org/0547vzj13>, **ISNI:** [0000 0001 2337 3561](https://orcid.org/0000-0001-2337-3561), **Crossref Funder ID:** [501100006560](https://orcid.org/0000-0001-2337-3561)

³ Öğretmen, MEB / MNE (İstanbul, Türkiye), **eposta:** teksenogretmen@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0009-3884-9265>, **ROR ID:** <https://ror.org/0o1ga9g46>, **ISNI:** [0000 0004 5896 2261](https://orcid.org/0009-0009-3884-9265) **Crossref Funder ID:** [501100013898](https://orcid.org/0009-0009-3884-9265)

Uzbek Writer Abdulla Kahhar's (Abdulla Qahhor) "Pomegranate" Story⁴

Abstract

Abdulla Kahhar (Abdulla Qahhor), one of the most important storytellers of Uzbek literature, was born in Kokand (Fergana Province) in 1907 and worked for the newspaper *Qizil O'zbekiston* (Red Uzbekistan) in Tashkent, where he moved in 1925. In this newspaper, he began to publish stories and poems in the magazines *Mushtum* (Fist) and *Yangi yo'l* (New Way). He studied at *Pedagogika fakulteti* (Faculty of Education) at *O'rta Osiyo davlat universiteti* (Central Asian State University), now *Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti* (National University of Uzbekistan named after Mirza Ulugbeg) in 1930. After his studies, he worked for the *Sovet adabiyoti* (Soviet Literature) magazine and later for *O'zbekiston davlat nashriyoti* (Uzbekistan State Publications). He died in Moscow on May 25, 1968. In 1966, he was awarded the *O'zbekiston davlat mukofoti* (State Prize of Uzbekistan). In addition, he was given the title of People's Author for his important services to Uzbek literature. Abdulla Kahhar, who left works in the genres of literature such as novels, parables, plays and stories, also wrote the story Anor "Pomegranate" in 1936. For the translation of this story, which was tried to be translated into Turkish, the edition of *ANOR: Qissa and hikoyas* (p. 72-76), which was published in Tashkent in 2005 (*G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi*), was used. In this story, which is still loved today, the deep poverty of a couple expecting a child and the wounds caused by this poverty are discussed. The poor husband, who cannot buy pomegranates for his craving wife, tries to reach it by stealing.

Keywords: Abdulla Kahhar (Abdulla Qahhor), Uzbek Literature, The Story of "Pomegranate", Story, Translation

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 23

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 01.09.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981166>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind 4

Evler ekmek ile dolu, ama ben açım çocuğum
Arklar su ile dolu, ama ben susuzum çocuğum
(Geçmişten)

Turabcan⁵ kapıdan aceleyle girerken, uzun kollu giysisinin⁶ yen kısmı kapıya ilişince dirseğine kadar yırtıldı. Çok sinirlendi. Havanda darı dövmekte olan karısı onun elindeki bohçayı görünce tokmağı havanda bırakarak koştu. Havan sallandı, yarım yamalak dövülen darı harcı yere döküldü.

Turabcan bohçayı arkasına saklayarak karısına şaka yapmak istedi:

- Hadi bana beyim, canım, de!
- Beyim, canım, canım beyim!...
- Ne vereceksin?
- Ömrümün yarısını vereceğim!...

Turabcan bohçayı uzattı. Karısı, aldıktan sonra kapı önünde oturup açtı. Açar açmaz da yere bıraktı. Yavaşça başını yukarı kaldırıp kocasına baktı. Yaptığıyla övünüp gururlanan Turabcan onun gözündeki bir damlacık gözyaşını görünce:

- Ne olduğunu bildin mi? – dedi. – Bal arısının yuvası! Alt tarafı bal işte! Al, alsana, sıksan bal akacak. Merak etme bu sadece petek, haram değil. Emsen de olur, çiğnesen de olur!

Kadın, elbisesinin yenini ısırp bir noktaya takılmış gibi baka kaldı.

- İnanılmaz bir şey bu ya! – dedi Turabcan getirdiği malı didikleyerek – Al, bir çiğne de gör! Hoşuna gitmezse ondan sonra konuş!...

Turabcan kızardı. Tıpkı bir zamanlar hasta dostunun iyi olup olmadığını anlamak için ziyarete gittiğinde beraberinde götürdüğü karpuz, kelek çıktığı için olmalı, ahırda hayvanların önünde görünce kızarıp bozarması gibi kızardı.

Avlu içinde dolanıp duran topal kedi, dökülen darıyı kokladı. Görünen o ki pek beğenmedi. Turabcan'a doğru şikâyet eder gibi "miyav" dedi.

- Kalk, dökülen darıyı topla! Baksana kedi darıyı mundar etti.

Kadın ayağa kalkarken ağlamaya devam etti.

- Bu yere batasınca nasıl bir bela imiş? Ah keşke ben de diğer insanlar gibi kile, tuza veya bir parça toprağa aşerseydim ne olurdu sanki?

Turabcan takkesini⁷ başından aldı ve yere fırlatmak istediğinde gözü giysisinin yırtık yenine değdi,

⁵ Özbekçe yazımı *Turobjon* olan bu isim "Toprak-can" anlamındadır. Çeviride ayrıca kadının, kocasıyla "siz"li konuşması "sen"li biçimde sunulmuştur

⁶ Özbekçe "hafif, önü açık, dize kadar uzun olan ve bornoza benzeyen erkek giysisi" olan *yaktak* için "uzun kollu giysi" veya sadece "giysi" kelimesi kullanılmıştır.

⁷ Özbek milli başlığı olan *do'ppi* için "takke" kelimesi kullanılmıştır.

yüreği cız etti: bu, sadece üç dört kez yıkanmış bir giysi idi.

– Aşermesine aşer, amma sınırında olsun ya! – dedi takkesini düzelterek başına taktı. – Nar da nar... Bir tane nar alacak para olsa! Sabahın köründe su taşıyıp, odun yarıp, ateş yakıp ayda kazandığım sadece üç beş kuruş para.⁸ Ağabeyim kardeşim olmasa...

Karı koca arasında sessizlik hüküm sürdü. Kadın darı ezmeye devam etti. Hazırladığı harcı geniş bir kaba aktarırken söylendi:

– Keyfimden nar yemek istediğimi düşünüyorsun, görünen o ki...

– Biliyorum... İşte, ne yapayım? Patronumu öldürüp parasını mı alayım, yoksa kendimi rehin mi vereyim İyice sıyırdın mı ne?

Kadın yemek hazırlamaya koyuldu. Kocasının “Aşermesine aşer, amma sınırında olsun ya!” sözü canını çok sıktı, aşağılandığını hissetti, öfkeleni.

Yemek pişti. Kazanın pas rengiyle kararan göce yemeğine yoğurt da renk veremedi. Turabcan iki kâse içti. Karısıysa henüz kâsenin yarısına bile gelmemişti. Onun ağırdan alışını gören Turabcan'ın gözüne her nedense topal kedi göründü. Kedi, yırtılan yenini aklına getirtti, canı sıkıldı. Hâlerinden “aptal darı, yoğurt, odun” anlamını çıkaran kadın, canının istememesine bakmadan kâseyi yere boşalttı, ama derhal evin arkasına geçtikten bir süre sonra gözleri kızarmış ve şakak damarları yerinden fırlamış vaziyette geri döndü.

– Biraz önce doğmamış çocuğa yere batasınca dedin ya, – dedi Turabcan daha da öfkelenerek.

Kadın hiçbir şey söylemeden sofrayı topladı. Kazana su eklerken belli belirsiz şöyle dedi:

– O balın parasına nar da alınırdı.

– Alınır! – dedi Turabcan alay ederek – Nar almadım bal aldım!

– Tabi ki alınır! Tabi ki nar almamış bal almışsın!

İşte böyle vakitlerde dil ağızda donup kalır dönmez, dönse bile ancak yumruğun hizmetine girer:

– Hayret ya, – dedi Turabcan titreyerek, – Yüreğine kan otursun!

Bu sözün etkisini sadece aşeren kadın bilir. Turabcan bu sözü söyledi söylemesine, ancak karısının durumunu görünce siniri geçti. İzzetinefsi bıraksaydı hemen şimdi gidip onun başını sıvazlar ve: “Boş ver, canımı sıkma, sinirlendiğim için söyledim”, der idi.

– İnsanın canını sıkıyorsun, – dedi bir süre sonra, – bal alsam ne olur ki! Atlıya bal yokken biz piyadelere nasıl olsun! Patronuma bir tanıdığı hediye olarak getirmiş, haber vermeden... Kendisinden birazını istedim... O da verdi. Nadide bir şey, karım sevinir sanırım diye düşünmüştüm. Nadide değil mi? Ömründe kaç defa bal yedin? Ben, ömrümde bir defa yedim: Tatlıcı Şakirhoca bal ve pekmez

⁸ Metinde 18 *tenge* olarak geçmekte. 1 *tenge* 20 *tiyin* değerindeki gümüş para olup 100 *tiyin* 1 *som* değerindedir.

koydurduğu kazana halamın civcivi düştüğünde bu civcivi yalamıştım...

Turabcan'ın bu sözleri karısının kulağına belli belirsiz bir mırıldanma olarak gelirdi. Turabcan ile evleneli üç yıl olmuştu. Üç yıldan beridir bu adam bu şekilde mırıldanır, şimdi de bunu devam ettirirken, birden bugün, her ne olduysa, üç kelimeyi apaçık dile getirdi: "Yüreğine kan otursun!", dedi. Dünyada çok sevdiği kocası ve tek arzusu nar iken birden her ikisi de yok olup gitmişti.

Kadın eve girdi. Bir süre sonra pencereden içeriye gelen ışıklar zayıfladı. Turabcan da içeri girdi. Kadın pencere yanında, bir dizine başını yaslamış vaziyette karamsı kül renkli gökyüzüne bakarak oturuyordu. Turabcan ayakta durdu. Sobadaki beşinci çıra da çatırdayarak yanarken etrafta bir büyük pervane dolanıyordu. Turabcan da pencere yanına oturdu. Tavanın bir yerinden "kırç" sesi ve bir yerden kertenkele sesi geldiğinde Turabcan'ın kulağı çınladı. O da gökyüzüne, sönük ışıklı yıldızlara baktı. Camideki yaşlı karakavağın arkasından göğe savrulan kızgın ateş, alevli iz bırakarak çok yukarıya yükselip sanki gökyüzüne çarpmış gibi tuz buz olup "poff" etti.

– Havai fişek, – dedi Turabcan, – Kadı Mullacan'ın bahçesinde baksana! Kadı Mullacan beşik töreni⁹ yapmakta.

Kadın ses çıkarmadı.

– Şehirden asilzadeler de çıkar, – diye ekledi Turabcan.

Kadın sessizliğini bozmadı. O, kadı Mullacan'ın bahçesini görmemiş, ancak şöhretini duymuştu. Bu bahçeyi gözünde canlandırdı: bahçe değil orası, nar bahçesi... Nar ağaçları narlarla dolu, tıpkı çay demliği gibi görünüyorlar.

– Bitanecik havai fişek nerden baksan bir lira,¹⁰ – dedi Turabcan, – yüz tane havai fişek atılsa... yüz lira. Benim aldığım üç beş kuruş... Yanına dahi yaklaşmaz.

Karı koca uzun bir süre sessiz kaldılar. Turabcan ağzını yırtarcasına açarak hem esnedi hem de of çekti.

– Al şunu dik! – dedi giysisini uzatarak.

Kadın giysiyi alıp yanına koydu, açıkçası canı şimdi dikmek istemiyordu.

– Kes! – dedi Turabcan, bir süreden sonra, – Al!... Sana söylüyorum!...

– Peki tamam öyle olsun!... Dürtmeden söylesene... Dikerim, çok acil sanki...

Turabcan'ın kafasının tası attı.

– Bana bak, senin afran tafran kime? Ne konuşuyorsun sen öyle?

– Ben sana bir şey mi diyorum? Dikiyorum işte.

– Her şeye canını sıkarsan çok zor olur, – dedi Turabcan giysisini giyerken, – Fakirlik...

⁹ Özbeklerde beşik töreni (*beşik to'yi*) bebeğin beşiğe aktarıldığı zaman yapılan törendir.

¹⁰ Metinde 5 *tiyin* değerindeki *miri* kelimesi geçmekte.

– Fakirliğin gözü kör olsun!

Kadın bu sözü serzenişle söyledi, ancak Turabcan bunu bir sitem olarak anladı.

– Ne, ben seni aldığımda fakirliğimi saklamış mıydım? Züppe zenginler gibi gerdek odasına başkalarının kaftan ve ayakkabılarını mı giyip girmiştim? Böyle bir ukden varsa hiç durma zengin bir adama var!

– İki tane nar için karımı hemen zengin bir adama verdin, utan be utan!

Bu söz Turabcan'ın gururunu incitti. "Yüreğine kan otursun!" sözü kadını nasıl rencide ettiyse bu söz de Turabcan'ı öyle rencide etti.

– Eh, hey, hiç nar getirmedim mi yani? – dedi Turabcan yumuşak bir ses tonuyla. Ancak bu yumuşak ses tonunda korku vardı, – gerçekten hiç nar getirmedim mi ben?

– Hayır, – dedi karısı birden başını eğerek.

Turabcan'ın aklı başından gitti, gözü karardı.

– Pazarın kurulduğu geçen gün yediğin narı da oynaşın mı getirmişti ha?!

– Evet, oynaşım getirmişti!

Turabcan gerisini hatırlamadı: Karısının omzuna vurduktan sonra mı yerinden kalktı, yoksa kalktıktan sonra mı vurdu... Kendisini küvetin önünde buldu. Kadın, rengi kireç gibi, gözlerini kocaman açarak ona korkunç bir bakış fırlattı ve başını sallayarak fısıldadı:

– Bırak!... Rahat bırak!...

Turabcan evden çıktı. Kısa bir süre sonra da sokak kapısı açılıp kapandı.

Kadın uzun uzun ağladı, kocasına sert çıkışmasına pişman oldu, kendine kızdı, ölmek istedi; hıçkırıp ağlayarak kendini dışarıya attı. Ortalık karanlık... Uzaklardan köpek ulumaları duyuluyordu. Sokak kapısını açıp etrafı kol açar eder. İpissiz. Pazar yerinde sadece bir iki ateş yanıp sönüyordu. Semaverler kapatılmıştı. Geri dönüp eve girdi.

Evin arkasında horoz kanat çırpıp öttü. Sokak kapısı açıldı. Kadın dönüp bakıncaya kadar Turabcan, sırtında büyük bir bohçayla içeri girdi. O, bohçayı evin ortasına bıraktı. Bir çarşaf dolusu nar her tarafa yuvarlanıp dağıldı, birazı küvetin içine düştü. Turabcan karısına baktı. Onun rengini gören karısını korku kapladı – beti benzi atmış! Turabcan oturup alnını avuçları arasına aldı. Karısı koşarak önüne geldi ve omzuna elini koydu.

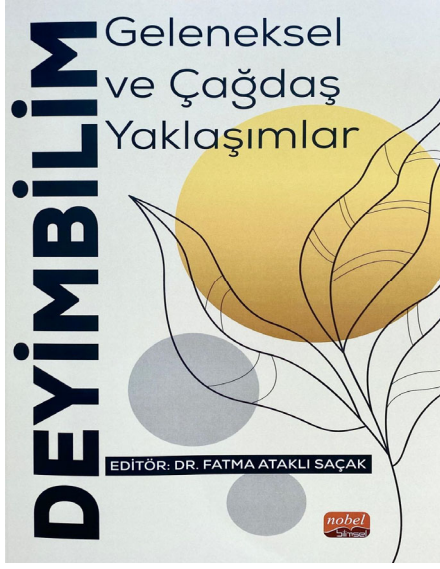
– Nereye gittin? – dedi boğulurcasına. – Ne yaptın?

Turabcan cevap vermedi. Vücudu tir tir titriyordu.

T1. Rus Filolojisinden Bir Pencere: *Deyimbilim - Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar*¹²³

Feyza Yağmur YEGİN⁴

APA: Yeğin, F. Y. (2024). Rus Filolojisinden Bir Pencere: *Deyimbilim - Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 659-667. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Deyimler, insanları önce kültürlerine sonra çeşitli söz oyunları ile birbirine bağlayan toplumun en önemli parçalarından biridir. Güncel Türkçe Sözlüğe göre deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği; tabir” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2024). Deyimler, duruma ve zamana göre geçmişteki, şu andaki ve gelecekteki olayları özlü bir şekilde anlatabilen ve hangi dilde olursa olsun dilin konuşurları tarafından bağlamına en uygun şekilde anlaşılabilen söz kalıplarıdır. Bu söz öbekleri ortak tecrübelerden hareketle toplumsal bir uzlaşma sonucu kabul edilmiş ve dilin konuşurları tarafından kullanılmaya başlamıştır. Pek çoğu bu sayede canlılığını koruyabilmiştir. Aksan’a göre (1997) deyim: “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür” ifadeleriyle açıklanmıştır. Kelimelerin ilk anlamları dikkate alındığında bir deyim, söz konusu dile yabancı birine ilk bakışta

anlamsız gelebilir. Fakat insan yaşamının ve duygularının pek çok müşterek yönü vardır. Bu sebeple

¹ Ataklı Saçak, F. (Ed). (2024). *Deyimbilim – Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar*. Nobel.

² **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Kitap Eleştirisi, **Makale Kayıt Tarihi:** 19.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Book Review, **Article Registration Date:** 19.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

⁴ Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Res. Assist., Assist., İstanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences, Department of Turkish and Social Sciences Education (İstanbul, Türkiye), **eposta:** feyzayegin@medeniyet.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-6803-6614>, **ROR ID:** <https://ror.org/02eaafc18> **ISNI:** 0000 0001 1092 2592, **Crossref Funder ID:** 501100003010

deyimin ifade ettiği yaşam durumu, başka dillerin konuşurlarına yabancı gelmeyecektir. Çeşitli dillerde farklı kelimelerden oluşan ancak benzer anlamlara gelebilecek veya aynı durum için kullanılabilir birçok deyim bulunmaktadır. Deyimler, insanın hem insan deneyimlerinin bir hâsılası hem de hayal gücünün sınırsızlığının bir kanıtıdır. Deyimbilim de dilin bu önemli unsurunu araştıran bir bilim alanıdır.

Deyimbilim - Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar kitabı, çeşitli yönleriyle deyimleri araştıran ve deyimbilim tarihinin en önemli metinlerinin Türkçe çevirisini de içeren güncel bir yayındır. Eserin 2024 yılında yayınlanan birinci baskısı bu yazıda değerlendirilecektir. Nobel Akademik Yayıncılık'tan çıkan kitap, 559 sayfadan oluşmaktadır. Deyimbilim alanındaki önemli araştırmaların yanı sıra bu alana yönelik çağdaş yaklaşımları da ele almaktadır. Eseri önemli kılan hususların başında deyimbilimin kurucusu olarak kabul edilen V.V. Vinogradov'un, ünlü dilbilimci ve sözlükbilimci S.İ. Ojenov'un ve dilbilimci V.N Teliya'nın makalelerinin ilk kez bu eserde tam metin olarak Türkçeye çevrilmiş olması gelmektedir. Eserde Rusça, İngilizce, Kazakça ve Başkurtça olmak üzere farklı dillerdeki deyimlerden örneklerle bunların Türkçe karşılıkları mevcuttur. Eserin editörlüğünü üstlenen Dr. Fatma Ataklı Saçak'ın kaleme aldığı önsözde kitabın ortaya çıkış serüvenini ve önemini ayrıntılarıyla okumak mümkündür.

Rus Deyimbilimin Tarihsel Gelişimi başlık birinci bölümde bir bilim alanı olarak deyimbilimin bağımsızlaşma süreci ve bu süreçte Rusların katkısı incelenmiştir. Deyimler üzerine yapılan çalışmalar tarihsel olarak ele alınmış ve deyimbilim konusunda öne çıkan isimler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde okurlar Avrupa'da deyimbilimin yeni bir bilim dalı olarak görüldüğünü ancak Rus dilbilimcilerin alana yön verdiğini ayrıntılarıyla öğrenebilirler. Yine bu bölümde önemine binaen deyimbilimde Rusların çalışmaları incelenmiş ve yorumlanmış, Rusça-Türkçe karşılaştırmalı olarak deyim örnekleri sunulmuş, deyimlerin konuşulan dile özgü olduğu ve başka dillere çevrilirken zorluklar yaşandığı dile getirilmiştir. Bunun sebebi olarak kelimesi kelimesine çevrilen deyimlerin hedef dilde bir karşılık bulamadığı fakat deyim anlamından hareketle benzer yapıda karşılıklar bulunabileceği örneklerle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Rusçada *'kulübedeki çöpleri dışarı taşımak'* diye bir deyim bulunurken bu deyimimizin bizdeki karşılığı *'kirli çamaşırları ortaya dökmek'* tir. Rusçada *'beyaz karga'* diye çevrilen bir deyimimizin bizdeki kullanımını *'göze çarpan'* şeklindedir. Deyimlerin birebir çevirisi başka bir dil konuşanına bir anlam ifade etmezken o dilin konuşurlarının ortak hafızasında açık, anlaşılır bir duruma tekabül edebilmektedir. Böylesi açıklamalarla yapılandırılan ilk bölüm genel anlamda bir giriş niteliği taşımaktadır ve şu başlıklar altında irdelenmiştir: Deyim ve Deyimbilim Kavramı, Deyimbilimin Avrupa'daki Gelişim Süreci, Rus Dilbiliminde Deyimbilimin Gelişim Süreci, Deyimbilimin Dilbilimin Bağımsız Bir Dalı Olarak Ortaya Çıkışı, Rus Deyimbiliminde Dar ve Geniş Anlamda Yaklaşım, Deyimlerin Rusça Sınıflandırılması (Ataklı Saçak, 2024, ss. 1-55).

İkinci bölüm olan "Bir Dilbilim Disiplini Olarak Rus Deyimbiliminin Temel Kavramları" ve üçüncü bölüm olan "Rus Dilinde Deyim Birimlerinin Temel Türleri" Viktor Vladimiroviç Vinogradov'un 1947 yılında yayınladığı makalelerin çevirisidir. Vinogradov, Rusya Bilimler Akademisi üyesi önemli bir dilbilimcidir. Makalede deyimbilimin araştırma alanları ve temel özelliklerinin yanı sıra deyim birimlerinin sınıflandırılması konusu ele alınmıştır. Araştırmacı deyim birimleri, deyim kaynaşmaları, deyim birlikleri ve deyim birleşmeleri olarak üç temel gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırmada insanların sözcüklerle değil tümcelerle düşündüğü felsefesi ile sözcüklerin gruplar hâlinde kaynaştığı ve birbirinden anlam olarak ayrılmasının mümkün olmadığı üzerinde durulmuştur. Deyimlerin en önemli özelliklerinden biri olan sözcüklerinin kendisinin ve yerinin değişmezliği örneklerle açıklanmıştır. Dostoyevski, Çehov ve Gonçarov gibi Rus edebiyatının önemli yazarlarından örnekler verilerek deyimler

incelenmiştir. Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler adlı eserinde Alyoşa ve Hohlakova arasında geçen bir konuşmada eşit durumda olmak, üstün olmak deyimlerinin kullanımından örnekler sunulmuştur. Makalede alanda çalışan birçok bilim insanının araştırmalarına ve görüşlerine atıf yapılarak deyimbilimin araştırma alanları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bir deyim sözlüğü oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır (Çev. Ataklı Saçak, 2024, ss. 87-126; Çev. Paşalıoğlu, 2024, ss. 51-86).

Dördüncü bölümde, “Deyimbilimin Yapısı Üzerine (Rusça Deyim Sözlüğü Projesi Çerçevesinde)” başlıklı Sergey İvanoviç Ojenov'a ait 1957 yılında yayımlanan makalenin çevirisine yer verilmiştir. Makalede deyimlerle bir sözlük oluşturmak için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Hangi kelime öbeklerinin deyim sayılabileceği, sözlük oluştururken deyim hangi sözcüğünün asıl sözcük sayılması gerektiği tartışılmıştır. Vinogradov'un deyim olguları (deyim kaynaşmaları, deyim birlikleri ve deyim birleşmeleri) kapsamında konu ele alınarak deyimlerin yapısal ve anlam özellikleri üzerinde durulmuştur. Rusya'da yapılmış deyim derlemeleri özetlenerek mevcut durum betimlenmiştir (Çev. Dohman, 2024, ss. 127-165).

Deyimlerin İç Birimi başlıklı beşinci bölümde Rusça deyimlerin iç birimleri incelenerek tarihî ve toplumsal etkileri ele alınmıştır. Rus dilbiliminde deyimbilime katkısı olan araştırmacılardan bahsedilerek konu İç Birim ve Nedensellik, Deyimlerin İç Birim Değişiminin Nedenleri, İç Birim ve Değer, İç Birim Araştırma Yöntemleri başlıkları altında sunulmuştur. Saussure'ün 'nedensizlik' kavramının, filolojideki yerinden bahsedilerek dillerin ve kelimelerin ortaya çıkışında serbest bir durum olabileceği gerekçesinin araştırmalara etkisi üzerinde durulmuştur. Deyimlerin iç birimlerinin araştırılmasının etimolojik kaynaklardan beslenilerek ortaya konduğunu dile getiren araştırmacı, etimolojik verilerin ve morfolojik yöntemlerin sınırlılığında bahsetmiştir. Yazara göre “*her deyim mutlaka bir hikâyesi ve farklı bir kaynağı vardır*”. Zamanla ilk anlamları unutilan ve yeni anlamlar kazanan deyimlerin iç birimlerinin incelenmesi bu sebeple gerekli görülmektedir. Bu bölümde deyimlerle ilgili üzerinden durulan önemli konulardan biri ise alfabe değişimleri sırasında dilin kaybettiği sözlü kültür ürünleridir. Bu tür politikalar sözlü mirası ve dolayısıyla deyimleri etkilemiş ve yeni gelen nesillerin bazı deyimleri unutmasına, tanımamasına yol açmıştır. Halbuki deyimlerin en önemli özelliğinin *tanınabilirlik* olduğu ifade edilmektedir. Bilinçli dil siyasetinin, deyimlerin iç birimlerinin değişmesinde önemli rol oynadığını ele alan araştırmacı, gençlerin deyimlerin anlamlarını sözlükten bakarak öğrenebildiklerini ifade etmiştir. Deyimlerin önemi konusundaki düşüncelerini araştırmacı şu sözlerle açıklamıştır: “... *Deyimlerin iç birimi, yani ilk hikâyesi ayrı bir metin olarak değerlendirilebilir. Tarihî-kültürel bilgiler ve değerlendirmeler taşıyan deyimler ile ilgili bu tür metinler her yaş grubu için hazırlanmalıdır. Eğitici ve öğretici işlevi olan deyimlerin tanınması ve kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bir dil öğrenmek, idrak etmek için o dilin atasözleri, deyimleri, vecizeleri ve doğru kullanımını bilmek gereklidir. Hatta öncelikle ana dilinde yer alan deyimleri öğrenmek ve öğretmek lazımdır. Deyimler insanların ruhanî kültürünü geliştirme ve şahsiyetini inşa edebilmesi için önemli bir kaynaktır.*” (Bağlan Özer, 2024, ss. 167-176)

Altıncı başlık olan “Dil Dizgesinde Deyimleşme Üzerine”de yan yana gelen birimlerin yeni bir ifadeye dönüşüp özündeki anlamı yitirmesi kavramı demek olan deyimleşme üzerinde durulmuş ve bu kavram adlandırma kuramı bağlamında incelenmiştir. Deyimleşme konusunda pek çok araştırma olmasına rağmen ortak bir paydada buluşulmadığını ifade eden yazar, çalışmada çağdaş Rusçadan ve Türkçeden verilen örneklerle durumu betimlemiştir. Türk dilbiliminde deyimleşme kavramı atasözü, kalıp söz ve deyim gibi birimlerle ilişkilendirilirken Rusçada sözlükselleşme yerine kullanıldığı tespit edilmiştir (Kozan, 2024, ss. 177-194).

Tarihi Deyimler başlıklı yedinci bölümde deyimlerin bir toplumun tarihinden izler taşıdığını ve deyimlerin anlamlarını inceledikçe farklı hikâyelere ulaşılabileceğinden söz edilmiştir. Bu doğrultuda Türkler ile Rusların geçmişteki ilişkilerinden doğan bazı deyimler sunulmuştur. Örneğin *kılıbık, başboş, aklına sokmak, sözünden çıkmamak, bir dediğini iki etmemek* bunlar arasındadır. Çalışmaya göre çağdaş Rus dilindeki deyimlerin temelini kadim Rusça deyim dönüşümleri oluşturmaktadır. Bu dönüşümler konuşma dilindeki yaygın ifadeler, mesleki veya jargon ifadeler ve edebi dilden ifadeler şeklinde sınıflandırılmıştır. Rusça deyimlerin incelenmeye başlandığı tarihin on sekizinci yüzyıl olduğunu ifade eden yazar, bazı atasözleri ve deyimlerin kökenlerinin tarih öncesi çağlara ve efsanelere uzandığını dile getirmiştir. Yaşanan olaylar ve savaşlardaki popüler sözler halkın sözlü kültürü içinde yayılarak atasözlerine ve deyimlere dönüşmüştür. Buna Rusçada Tatarlar hakkında söylenen “*Dur Tatar! Kılıcını çekmeme izin ver*” atasözü örnek gösterilmiştir. Bu bölümde birçok kaynak taranarak elde edilen on yedi Rus deyimini açıklanmıştır. Örneğin XV-XVII. yüzyıllarda Rusların günlük hayatta kullandıkları kıyafetlerin manşetleri uzundur. Bu sebeple bir iş yaparken kolların kıvrılması gerekmektedir. Türkçeye çevirisi *kolları swamak* olan deyim buradan geldiği ifade edilmektedir. Deyimlerin tarihteki çoğu olayın canlı tanıkları olduğunu dile getiren araştırmacı, tarihi deyimlerin çözümlenmesinin önemi üzerinde durmuştur (Acar,2024, ss. 195-216).

Sekizinci bölümde, Maria Sergeevna Pestova'nın 2008 yılında Kazan Devlet Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesinde sunduğu “İngilizce ve Rusçada Hiperbol Üzerine Kurulu Deyim Birimleri” adlı doktora tezinden üretilen “Deyim Birimlerin Çevirisi” adlı makalesi Türkçeye çevrilmiştir. Deyimlerin farklı dillerdeki kullanımlarını anlamak amacıyla çevirilerinin yapılmasının önemli olduğu belirtilmiştir. Araştırmacıya göre, farklı dillerde deyimler arası ilişki kurulması dilbilimcilerin uzun zamandır dikkatini çekmektedir. Bu konuda farklı metotların kullanıldığını dile getirmiştir. Bu araştırmada ise Rusça ve İngilizce deyimlerden örneklem alınarak deyimlerin tam ve kısmi eşdeğerlikleri, benzeşimleri incelenmiştir. Eşdeğeri olmayan deyimler için çeviri yöntemi kullanılarak her iki dildeki karşılıkları bulunmaya çalışılmıştır. Örneğin ‘*bir bardak suda fırtına koparmak*’ deyiminde Rusçada ‘*su bardağı*’ İngilizcede ise ‘*çay fincanı*’ kelimesi kullanılmıştır. Bazı deyimlerde ise benzeşim söz konusudur ve pek çok farklı dilde aynı veya benzer anlamı ifade edebilir. Birçok dilde abartmak anlamında kullanılan ‘*Pireyi deve yapmak*’ deyimini örnek olarak sunulmuştur. Eşdeğeri olmayan deyimlerin çevirisinde ise bazı çeviri yöntemlerinden bahsedilmiştir. Bunlar betimleyici çeviri, açıklama ve karma çeviridir (Çev. Özcan, 2024, ss. 217-234).

Dokuzuncu çalışma olan “Değerbilimsel Araştırmalarda Deyimler” adlı makalede toplumların değer yargılarını dil aracıyla dışa vurmasından bahsedilmiştir. Konu bağlamında ele alınan deyimlerin toplumun değerlerini yansıttığı düşüncesi üzerinde durulmuştur. Rus dilinde oluşturulan değerbilimsel deyimler sözlüğünden bahsedilmiştir. L.K. Bayramova tarafından oluşturulan sözlük, yeni nesil sözlüklerden biri olmakla beraber bölümler değer/antideğer çiftlerine göre ayrılmıştır. Bunlar:

1. Vital değer-antideğer: yaşam-ölüm, sağlık- hastalık
2. Kutsal değer-antideğer: vatan-gurbet
3. Hedonistik değer-antideğer: mutluluk – mutsuzluk
4. Sosyal/faydacı değer-antideğer: emek-işsizlik, tembellik-dinlenme.
5. Maddi/faydacı değer-antideğer: zenginlik-fakirlik
6. Entelektüel/bilişsel değer-antideğer: akıllılık-akılsızlık
7. Ahlaki/etik değer- antideğer: gerçek-yalan
8. Duygusal/faydacı değer- antideğer: gülme-ağlama

9. Dini değer- antideğer: cennet cehennem (Yusufoğlu, 2024, ss. 235-245)

“Rusça Deyimlerde Toponimler” adlı onuncu bölümde yer adlarının zikredildiği deyimler incelenmeye konu edilmiştir. Günümüzde ve geçmişte kullanılan Rusça deyimlerdeki yer isimleri tarihi ve coğrafi bilgi kaynağı niteliğinde değerlendirilmiştir. Rusça toponim içeren deyimler şu kategorilere ayrılmıştır: *Her tür yerleşim adını kapsayan oykonimler, şehirdeki geçit, bulvar vb. adlarını kapsayan godonimler, akarsu adlarını kapsayan hidronimler*. Örneğin ‘Avrupa’ya açılan pencere, Kuzey Venedik’ şeklinde çevrilen deyimler St. Petersburg için kullanılır. Türkçede ‘*abesle iştiğal etmek, havanda su dövmek*’ şeklinde ifade edilen deyimler Rusçada ‘*lahana için Kırım’a gitmek*’ şeklindedir. Burada anlatılmak istenen yararsız ve faydasız bir iş yapmaktır çünkü Kırım’da lahana yetişmemektedir. Kiev’in Rusya tarihinde önemli bir şehir olmasını ifade eden bir atasözü olarak ‘*Dil Kiev’e kadar götürür*’ kullanılır. Bu atasözü Kiev’in döneminde çok ünlü bir şehir olmasını anlatmaktadır. Öyle ki kime sorsanız size Kiev’i tarif edecektir. Türkçede bu deyim ‘*sora sora Bağdat bulunur*’ şeklinde kullanılır ve güncelliğini korumaktadır. Araştırmacı, halkların tarihi ve coğrafi işaretleri bakımından deyim ve atasözlerinin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Akcan,2024, ss. 247-258).

On birinci bölümde Veronika Nikolayevna Teliya’nın 1999 yılında yayımladığı “Kültür Bağlamında Dildeki Deyim Bileşenlerinin Araştırılmasında Başlıca Sorunlar ve Yöntemsel Problemler” adlı çalışmasının Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Yazara göre ilk sorun adlandırma hazinesinin dilsel kültürel açıdan en özgün parçası olan deyim yapısının tanımlanmasıdır. İkinci sorun ise dil ve kültür olmak üzere iki farklı alan bilgisinin, birbirine etkisinin araştırılmasında deyimlerin kültürel anlamlarının incelenmesi ve tanımlanmasında ulaşılan farklılıklardır. Üçüncü sorun ise halkın konuştuğu dilin deyimlerle ilişkisinin dil ve kültür açısından ortak bir yöntemsel alana tanımlanmamış olmasıdır. Çalışmada bunlar gibi pek çok sorun ele alınarak incelenmiştir (Çev. Erdoğan, 2024, ss. 259-271).

“Rusçadaki Eş Anımlı Deyimlerin Kültürdilbilimsel Açısından İncelenmesi” adlı on ikinci kısımda deyim ve kültür ilişkisi bağlamında örnekler verilmiştir. Deyimlerin toplumun hayal gücünü yansıttığı ‘*boşa kürek çekmek*’ anlamına gelen Rusça deyim ve ‘*koyun postuna bürünmüş kurt*’ gibi örnekler sunulmuştur. Kültürün dile doğrudan etkisi sebebiyle deyimlerin de bir toplumun değerini oluşturabileceği düşüncesi üzerinde durulmuştur. ‘Eş Anımlı Deyimler’ başlığı altında M.İ. Sidorenko’nun deyim çiftlerinin yalnızca sözcük benzerliğinden ibaret olmadığı, anlamının yakın veya benzer olması gerektiği düşüncesi işlenmiştir. T. İ. Kovalenko ise yalnızca anlam benzerliğinin yetmediği, deymi oluşturan sözcüklerin de benzer olması hâlinde deyimlerin eş anlamlı olarak kabul edileceğinden bahseder. D.E. Rozental ise eş anlamlı deyimleri şu gruplara ayırarak incelemiştir: *Yakın ya da özdeş anlama sahip deyimler, leksik birimleri benzer olan deyimler, kullanım alanlarına göre deyimler*. Çalışmada deyimlerin eş anlamlılık kazanma süreci işlenirken kültür ile ilişkisi de irdelenmiştir (Tuğ, 2024, ss. 273-290).

Özgün bir başlığa sahip olan “Rusça Savaş Deyimlerinde Dil Dünya Görüşü” adlı on üçüncü kısımda savaşın Rus toplumu tarafından nasıl algılandığı, hangi deyimlerin bu bağlamda oluştuğu üzerinde durulmuştur. Türk kültüründe olduğu gibi Rus kültüründe de savaş ve dolayısıyla vatan sevgisinin gereği olarak askerlik çok önemlidir. Bu bağlamda Türkçede bulunan ‘*her Türk asker doğar*’ deymi gibi Ruslarda da ‘*gerçek bir erkek olmak için askerliği bitirmek gerek*’ deymi bulunmaktadır. Rusça savaş deyimlerinin arasında Türkçede de bulunan ‘*kanunun son damlasına kadar*’ deymi de vardır. Savaşta askerin tecrübesini anlatan ‘*kemik asker*’ deymi bulunmaktadır. Bunun gibi pek çok örnek ile Rus toplumunun savaşa ve askerlere bakış açısı, deyimler aracılığıyla betimlenmiştir (Erdoğan, 2024, ss.

291-298).

On dördüncü kısımda “Sovyet Afişlerinde Deyimsel İfadeler” başlığı altında deyimler incelenmiştir. Afişler ve çeşitli sloganlar Sovyet görsel kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. İçerik bakımından özgün bir çalışma olması ve bir döneme ışık tutması açısından önemli bir araştırmadır. Araştırma sonucu olarak iktidar ile toplum arasında afişlerde kullanılan deyimler sayesinde etkili bir iletişim kurulduğu tespit edilmiştir. Çalışmada on bir afiş görseli sunularak incelenmiştir (Nasradınlı Bahar, 2024). On beşinci bölümde Belgorod Milli Araştırma Üniversitesi, Filoloji bölümünde çalışan İrina Valentinovna Sopova’nın “Siyasi Söylemde Deyimbilim ve Kültür Dili” adlı makalesinin Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Çalışmada siyasi üslupta deyimlerin önemli bir yer tuttuğu ifade edilerek dil kimliği deyimler üzerinden incelenmeye alınmıştır (Çev. Nasradınlı Bahar, 2024, ss. 299-315).

“Rus Basın Dilinde Kullanılan Deyimler” adlı on altıncı kısımda deyimlerin gündelik hayatta sık kullanımın yanı sıra toplumun iletişim araçlarında da yaygın bir şekilde kullanıldığı dile getirilmiştir. Gazeteler bu hususta bir dönem güçlü bir iletişim aracı olarak varlığını sürdürmüştür. Gazetelerde de pek çok deyim örneğine rastlanır, bu çalışmada Rus basın dilinde kullanılan deyimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda *Argumentı i Faktı* gazetesi taranmış ve deyim örnekleri tespit edilerek cümledeki anlamları değerlendirilmiştir. Gazetelerde deyimlerin çarpıcılığı artırmak, merakı uyandırmak, eğlenceli ve hatırlanabilir öğeler olmak gibi özellikler taşıdığı tespit edilmiştir (Aktay, 2024, ss. 327-340).

On yedinci kısımda “Rus Dilinde Kişinin Dış Görünüşünü İfade Eden Deyimler” çalışması bulunmaktadır. Bu bölümde Rus dilindeki deyimlerin toplumdaki estetik algıları nasıl ifade ettiği incelenerek kişinin dış görünüşünü betimleyen deyimler örneklendirilmiştir. Bu konu üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilerek Rus dilindeki çeşitlilik ifade edilmiştir. Bu konudaki deyimler arasında Türkçeye çevirisiyle *taş bebek*, *bostan korkuluğu*, *canlı Barbie*, *ucube*, *kız kurusu* bulunmaktadır (Turan Özdemir, 2024). On sekizinci bölümde “Rus Dilbilim Ekolünde Dilsel Kimlik ve Deyimler: Lev Tolstoy’un Eserleri Üzerinde Bir İnceleme” başlıklı çalışma yer almaktadır. Yeni bir bilim alanı olarak ortaya çıkmış olan ‘dilsel kimlik’ kavramı bağlamında Tolstoy’un eserlerini inceleyen çalışmalardan örnekler sunulmuştur (Temur, 2024, ss. 341-362).

“Rus Deyim ve Atasözlerinde ‘Söz’ Konsepti” adlı on dokuzuncu bölümde söz kavramının anlamsal ve çağrışımsal alanı irdelenmiştir. Araştırmacı on başlıkta deyimleri sınıflandırarak tablolar hâlinde benzer anlamlara gelen deyimleri Türkçe karşılıkları ile sunmuştur. Bu başlıklar şu şekildedir: Söylenen söz geri alınmaz, sevgi dolu söz iyileştirir, sakız gibi çiğneyip yutmak, çok söz yalansız çok para haramsız olmaz, kısa tutmak yeteneğin kardeşidir, iki kere iki dört eder, bir sözden bir asır kavgaya, kuru laf karın doyurmaz, havlayan köpek ısırmaz, sözünün eri olmak (Özdemir, 2024, ss. 377-395).

Yirminci bölümde Yu. D. Tilman’ın “ F.İ. Tyutçev’in Şiirinde Temel Kültür Konsepti Olarak Ruh” adlı 1999 yılında yayımlanan makalesinin Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Çalışmada deyimlerin dildeki önemi vurgulanarak şair olan Tyutçev’in ruhu anlatmak için kullandığı kelimeler incelenmiştir (Çev. Sandalcı, 2024, ss. 397-409). Bir sonraki bölümde ise araştırmacı Wolfgang Eismann’ın “Yabancı Bir Metinde Rusça Deyimler XVI.-XVIII. Yüzyıl Alman Seyyahlarının Tasvirlerinde ‘Ruslarla’ İlgili Stereotip Oluşumunda Adetlerin İfadesi ve Tasviri” adlı 1999 yılında yayımlanan makalesinin Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Bu çalışma bağlamında metinler incelenerek Rusça kalıp ifadeler ve deyimler tespit edilmiş ve dilbilim/kültürbilim kavramları ışığında çevrilebilirlik/çevrilemezlik konusuna değinilmiştir (Çev. Taştıç, 2024, ss. 411-424).

“Bir Dil Alt Kültürü Olarak Ergenlerin Deyimleri” adlı Valeriy Pavloviç Belyanin’e ait 1999 yılında yayımlanan akademik çalışmanın Türkçeye çevirisi bir diğer çalışmanın başlığıdır. Çalışmada 13-18 yaş aralığında ergen olarak kabul edilen sosyal grubun konuşmaları, dil alt kültürünün bir parçası olarak görülmüştür. Ergenlerin kullandıkları deyimlerden örnekler sunularak bu yaş grubunun, zihinleri yansıtılmaya ve dünya görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya göre ergenlerin deyimlerinde ayrıntılı karşılaştırmalar, iç mantıksızlık ve çelişki, övgü gibi başlayan fakat hakarete dönen ironi, takma adlar ve alaycı sözler bulunmaktadır. Deyimlerin içerdiği anlamlar sınıflandırılarak ergenlerin çevreyle iletişimlerinin boyutları incelenmiştir (Çev. Şahin, 2024, ss. 425-430).

Bir sonraki bölümde “Rus Dilindeki Deyim ve Atasözlerinde Gelin-Damat Kavramı” adlı konu incelenmiştir. Deyimler, toplumların düşünüş ve yaşayış biçimlerinin bir aynası olarak kabul edilmektedir. Bu minvalde incelenen deyimler bir kültüre ait örf, adet, inanç gibi konular için kaynak niteliği taşımaktadır. Çalışmada Rus dilinde bulunan deyim ve atasözleri dil ve kültür açısından incelenerek gelin ve damat hakkındaki ifadeler tespit edilmiştir. Örneğin Rus kültüründe gelinin ve ailesinin düğünden önce araştırılması gerektiği üzerinden durulan *‘ineği boynuzuna göre, kızı ailesine/soyuna göre seç’* atasözü bulunmaktadır. Bir başka örnekte ise evliliğin önemini anlatmak için *‘baba evinde olan değil, koca evinde olan mutludur’* atasözü verilmiştir. Türklerde de evlilik ve aile önemli bir kavramdır, bu konuda her iki dilde birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır. Çalışmada, her iki kültürde de var olan gelin ve damat içeren deyimler ve atasözleri tablolar hâlinde sunularak açıklanmıştır (Mercan, 2024, ss. 431-443).

“İsmet Kenesbayev’in Kazakça Deyimler Sözlüğü’nde Aile” adlı çalışmada 1977 yılında yayımlanan ‘Kazak Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü’ incelenerek aile kavramını içeren 530 deyim tespit edilmiştir. Sözlük dönemin ilk Türk deyim sözlüğü olma özelliğini taşıması bakımından önemlidir. Daha sonra deyimler Kenesbayev’in sözlüğündeki sıraya göre sıralanmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Makale bu oluşum sürecini anlatan bir çalışma olmasının yanı sıra Kazak Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü’nde geçen aile konulu deyimler listesinin detaylı bir şekilde verilmiş olması bakımından önemli bir çalışmadır. Listede orijinal Kazakça yazımı, okunuşu ve Türkiye Türkçesindeki karşılığı sunularak deyimler açıklanmıştır. Bu da anlamayı kolay hâle getirmiştir. Deyimler halkın yaşayış tarzını anlamak için tarihsel bir kaynak olmakla beraber zengin içeriği ile de merak uyandırıcıdır. Örneğin *‘Ak yol emi’*, *‘Ak yol (Hak yolu) tedavisi’* olarak çevrilmiştir. Bu deyim, eskiden savaşta bir yiğit yaralanmışsa saplanmış oku çıkarmak için kadınların yaralının üzerinden üç kez atlaması şeklindeki bir tedavi yöntemi olarak açıklanmıştır. Eğer kadın iffetliyse ve kocasından başka hiçbir erkeğe bakmamışsa okun kendiliğinden çıkacağına inanılmaktadır (Duisebayeva, 2024, ss. 445-515).

Bir sonraki bölümde “Rus Kültüründe ve Kazak Atasözlerinde Kazak ve Kazaklık Kavramı” başlıklı çalışma bulunmaktadır. Araştırmada Rus kültüründe Kazakların bıraktığı izler incelenmiştir. Kazakların günlük hayatlarını, yaşama bakışlarını, düşüncelerini ve değerlerini kavrayabilmek için atasözlerinin anlamlarını öğrenmek önemlidir. Kazak atasözlerinde Kazaklık kavramı kendini açık bir şekilde betimlemiştir. Bunlar çalışmada sıralanarak sunulmuştur. Bazıları şu şekildedir:

- Kuş özgür olmadan, Kazak da nasibi olmadan yaşayamaz (Kazak için özgür olmak çok önemlidir.)
- Kılıcı, kaşık gibi kullanmak (Kazağın hem sivil hayatta hem de savaşta çok iyi olduğu anlamına gelmektedir.)
- Kazak’ın şöhreti çok fakat hayatı imkânları yok
- Kazak başını verir ama onurundan taviz vermez (Volkova, 2024, ss. 517-529).

Bir sonraki başlık “Rus Atasözlerinde Türk Kökenli Kelimeler”dir. Çalışmada Türk kökenli kelimeler Rus atasözlerinde tespit edilmiş ve dönemsel olarak incelenmiştir. Bu kelimelerin Rus kültüründeki yeri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Rus diline geçen Türk kökenli kelimelerin dönemleri beşe ayrılmıştır. Bunlar Proto-Slav dönem, Moğol öncesi dönem, Altın Orda dönemi, XVI-XVII. yüzyıllar, XVIII. yüzyıl ve sonrasıdır. Çalışmada kelimeler dönemlere göre başlıklar altında sunulmuştur (Irmak, 2024, ss. 531-544). Son çalışma olan “Başkurt Dilinde Deyimler ve Rus Kültürünün Yansımaları”nda, XVI. yüzyıldan beri yan yana yaşayan Başkurt ve Rus halklarının deyimlerinin birbiriyle ilişkisi araştırılmıştır. Ruslarla birlikte yaşamaya başlayan Başkurtların günlük yaşamlarındaki değişimler, dillerine yansımıştır. Başkurt dilinde Rus dilinden alınan deyimlerin kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Kültürlerin bir arada yaşamasıyla birbirini etkileyebileceği ve deyimlerin de insan yaşamında evrensel bir niteliğe sahip olduğu üzerinde durulmuştur (Şanlı, 2024, ss. 545-553).

Yukarıda bölümler kısaca özetlenmiştir. Eser, deyimbilim kavramını ayrıntılı bir şekilde ele almasının yanı sıra konuya farklı bakış açıları ile yaklaşarak kapsamlı bir bilgi kaynağı niteliği taşıması bakımından önemlidir. Her bir araştırmacı özgün çalışmalar ortaya koymuştur. Ayrıca önemli metinlerin çevirileri de yapılmıştır. Rus dilindeki atasözleri ve deyimlerin Türkçeye aktarılmasıyla Türkçenin zenginleştirilmesine katkıda bulunulduğu ifade edilebilir. Ayrıca eserin dilinin Türkçe olması ve tüm atasözleriyle deyimlerin anlamlı bir şekilde Türkçeye çevrilmesi, Türkçenin gücüne ve zenginliğine ilişkin algıyı da güçlendirmektedir. Eserin akademisyen ve öğrencilere kaynak kitap niteliği taşıdığı belirtilmelidir. Deyimbilim – Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar adlı bu öncü ve kapsamlı eser çeşitli çalışma alanlarından araştırmacılara farklı bakış açıları sunacaktır.

Kaynakça

- Acar, S. (2024). Tarihi deyimler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 195-216). Nobel.
- Akcan, G. (2024). Rusça deyimlerde toponimler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 247-258). Nobel.
- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu.
- Aktay, S. (2024). Rus basın dilinde kullanılan deyimler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 327-340). Nobel.
- Ataklı Saçak, F. (2024). Rus deyimbilimin tarihsel gelişimi. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 1-55). Nobel.
- Bağlan Özer, Z. (2024). Deyimlerin iç birimi. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 167-176). Nobel.
- Belyamin, V. P. (2024). Bir dil alt kültürü olarak ergenlerin deyimleri (O. Şahin, Çev.). İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 425-430). Nobel.
- Duisebayeva, D. (2024). İsmet Kenesbayev’in Kazakça deyimler sözlüğünde aile. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 445-515). Nobel.
- Eismann, W. (2024). Yabancı bir metinde Rusça deyimler: XVI.-XVIII. yüzyıl Alman seyyahlarının tasvirlerinde ‘Ruslarla’ ilgili stereotip oluşumunda adetlerin ifadesi ve tasviri (T. Zübeyir Taşıtçı, Çev.). İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 411-424). Nobel.
- Erdoğan, H. (2024). Rusça savaş deyimlerinde dil dünya görüşü. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 291-298). Nobel.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2024). Deyim sözcüğünün anlamı. Erişim tarihi: Ağustos, 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

- Irmak, A. (2024). Rus atasözlerinde Türk kökenli kelimeler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 531-544). Nobel.
- Kozan, O. (2024). Dil dizgesinde deyimleşme üzerine. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 177-194). Nobel.
- Mercan, A. (2024). Rus dilindeki deyim ve atasözlerinde gelin-damat kavramı. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 431-443). Nobel.
- Nasradınlı Bahar, S. (2024). Sovyet afişlerinde deyimsele ifadeler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 299-315). Nobel.
- Ojenov, S. İ., & Dohman, Ü. (2024). Deyimbilimin yapısı üzerine (Rusça deyim sözlüğü projesi çerçevesinde). İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 127-165). Nobel.
- Özdemir, N. (2024). Rus deyim ve atasözlerinde 'söz' konsepti. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 377-395). Nobel.
- Pestova, M. S., & Özcan, E. (2024). Deyim birimlerin çevirisi. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 217-234). Nobel.
- Sopova, İ. V., & Nasradınlı Bahar, S. (2024). Siyasi söylemde deyimbilim ve kültür dili. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 317-325). Nobel.
- Şanlı, İ. (2024). Başkurt dilinde deyimler ve Rus kültürüne yansımaları. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 545-553). Nobel.
- Teliya, V. N., & Erdoğan, H. (2024). Kültür bağlamında dildeki deyim bileşenlerinin araştırılmasında başlıca sorunlar ve yöntemsel problemler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 259-271). Nobel.
- Temur, F. (2024). Rus dilbilim ekolünde dilsel kimlik ve deyimler: Lev Tolstoy'un eserleri üzerine bir inceleme. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 363-376). Nobel.
- Tilman, Y. D. (2024). Tyutçev'in şiirinde temel kültür konsepti olarak 'ruh' (S. Sandalcı, Çev.). İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 397-409). Nobel.
- Tuğ, C. (2024). Rusçadaki eş anlamlı deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan incelenmesi. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 273-290). Nobel.
- Turan Özdemir, P. (2024). Rus dilinde kişinin dış görünüşünü ifade eden deyimler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 341-362). Nobel.
- Vinogradov, V. V., & Ataklı Saçak, F. (2024). Rus dilinde deyim birimlerin temel türleri. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 87-126). Nobel.
- Vinogradov, V. V., & Paşalıoğlu, C. (2024). Bir dilbilim disiplini olarak Rus deyimbilimin temel kavramları. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 51-86). Nobel.
- Volkova, O. (2024). Rus kültüründe ve Kazak atasözlerinde Kazak ve Kazaklık kavramı. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 517-529). Nobel.
- Yusufoğlu, N. (2024). Değerdilbilimsel araştırmalarda deyimler. İçinde F. Ataklı Saçak (Ed.), *Deyimbilim: Geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar* (ss. 235-245). Nobel.

T2. Ashlı Bali'den *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*²

Türkan ALPAY³

APA: Alpay, T. (2024). Ashlı Bali'den *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 668-671. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981212>

Türk halk edebiyatı, Türk kültürünün derin köklerine uzanan zengin bir miras bütünüdür. Bu miras gerek yazılı kaynaklarda gerek sözlü olarak aktarılan edebî eserlerin tümünü içerisinde barındırır. Halk edebiyatı ürünleri arasında mâni, destan, mit, türkü, atasözü, deyim, masal, halk hikâyesi, tekerleme vb. gibi çeşitli formlar bulunur. Halk edebiyatı ürünlerinin özellikleri arasında çoğu zaman anonim olma, sözlü gelenekte yaşama, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtmaya, kültürel değerlere sahip çıkma, onları koruma, yaşatma gibi önemli işlevler yer alır. Bu türdeki eserler, bir topluluğun tarihini, geleneklerini, inançlarını, değerlerini, duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullanılır. Halk edebiyatı, toplumun her kesiminden insanın katkıda bulunabileceği bir alandır ve genellikle kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılır. Bu edebî tür, kültürel kimliğin ve toplumsal belleğin bir parçasıdır. Halk edebiyatı ürünleri içerisinde çeşitli metaforlar aracılığıyla dilin daha renkli, etkileyici ve derin anlamlar ifade edecek biçimde kullanılması mümkündür. Metafor, genellikle gerçek anlamından farklı bir anlam yaratmak veya daha derin bir anlamı ifade etmek için halk edebiyatı ürünlerinde sıkça kullanılır. Halk edebiyatında metaforlar genellikle yaşamın kendisinden ve doğadan beslenir.

Deniz metaforu, halk edebiyatında sıkça kullanılan bir tema ve bir metafordur. Deniz; genellikle

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Kitap Eleştirisi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981212>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Book Review, **Article Registration Date:** 18.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981212>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

³ YL Mezunu, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD / Master's Graduate, Mersin University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** turkanalpayy@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1413-0984>, **ROR ID:** <https://ror.org/04nqdw39>, **ISNI:** 0000 0001 0694 8546, **Crossreff Funder ID:** 501100004172

derinlik, enginlik, sonsuzluk, genişlik, değişim, bilgelik, belirsizlik ve özgürlük gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Deniz, insanın iç dünyasını, duygularını ve hayatın akışını temsil eder. Âşıklar ve tasavvuf edebiyatı şairleri, denizi insan hayatına, duygulara ve yaşamın zorluklarına benzeterек ona derin anlamlar yüklerler. Bu şekilde deniz, halk edebiyatında geniş bir anlam yelpazesine sahip önemli bir metafor olarak kullanılır. Halk edebiyatı içerisinde çeşitli türlerde “deniz metaforu” ile ilgili geniş taramalar yapan yazar Dr. Aslı Bali tarafından kaleme alınan, 978-625-6714-31-1 sayılı uluslararası yayıncılık numarasına sahip 431 sayfalık “Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu” adlı kitap, 2024 Mart’ında Paradigma Yayınları tarafından yayımlanarak okuyuculara sunulmuştur. Bu kitapta Türk halk edebiyatında yer alan tüm türlerin deniz ile olan ilişkisi incelenmiş ve konuyla ilgili örneklerle yer verilmiştir.

Kitap “Ön Söz” (s.6-7), “Edebiyata Kaynaklık Etmeleri Bağlamında Semavi Dinlerde ve Peygamber Kıssalarında Deniz” (s.7-60), “Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.61-298), “Tasavvuf Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.299-339), “Âşık Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.363-404) bölümlerinden oluşan ve ek olarak “Kavramlar Dizini” ve “Adlar Dizini” nden (s.427-431) oluşmaktadır.

“Ön Söz” bölümünde bir metafor olarak denizin anlam alanlarını açıkladıktan sonra kitabın hazırlanmasındaki etkenlerinden söz eden yazar, çalışmayı anonim halk edebiyatı, tasavvuf edebiyatı ve âşık edebiyatı olarak halk edebiyatının üç koluna ayırmış ve bu kollarda üretilmiş edebi ürünlere odaklandığından söz etmiştir. Kitap içerisinde çözümlemeli bir yöntemin esas alındığına, deniz metaforunun tüm yönleriyle anlaşılmasını sağlamak için çok sayıda örnek metin tarandığına değinilmiştir. Deniz ile ilgili yapılan taramaların sonucunda oluşturulan bu kitabın yalnızca deniz değil denizle ilişkisi olduğu düşünülen su, akarsu, dere, göl vb. kavramlarında incelendiği özellikle denizle aynı anlamlarda kullanılan derya, umman, bahr gibi sözcüklerin de taramaya dâhil edildiğine ve geçmişten günümüze çeşitli türlerde denizin hangi anlamları sembolize ettiğine, hangi ortak duygular içerisinde kullanıldığına ve kullanım biçimlerinin incelendiğine vurgu yapılmıştır. Yazarın bir diğer görüşü ise edebî ürünlerin ortaya çıkışı ve aktarımı sırasında ona kaynaklık eden önemli bir unsur olarak düşündüğü ilgili toplumun inanç yapısıdır. Bu sebeple de halk edebiyatı ürünlerinde inançların etkili olduğunu söyleyerek incelenen türler arasında semavi dinlerde yer alan deniz ile ilgili anlatıların peygamber kıssalarını anımsattığı için çalışmanın başında ayrıca semavi dinler ve bu dinlerin kutsal kitaplarında da deniz ile ilgili tarama yaptığından bahsetmiştir. Yazar Aslı Bali, “Türk kültüründe denizin önemi ve yeri oldukça büyüktür.” diyerek kitabın yayımlanma sürecinde desteklerini sunan kişilere teşekkürle “Ön Söz” başlığını tamamlanmıştır.

“Giriş” bölümünde genelden özele doğru bir yol izlenerek ilk olarak edebiyatın insanlık ile birlikte var olmaya başladığından bahsederek edebiyat tarihçilerinin Türk halk edebiyatını üç gruba ayırdığından söz edilmiştir. Yazar, halk edebiyatının üç grubunu detaylı olarak açıkladıktan sonra Türk halk edebiyatının özelliklerine değinerek Türk kültürünün derin köklerine uzanan zengin bir mirası temsil ettiğini ve binlerce yıl öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahip olduğunu dile getirmiştir. Kitabın ana konusu olan metafor hakkında burada bilgi verilmiş ardından deniz metaforunun açıklanıp halk edebiyatı ile ilişkisi kurulduktan sonra kitabın kaç bölüme ayrıldığı aktarılmıştır.

“Edebiyata Kaynaklık Etmeleri Bağlamında Semavi Dinlerde ve Peygamber Kıssalarında Deniz” adlı birinci bölümde; Yahudilik/Musevilik ve Tevrat’ta Deniz, Hristiyanlık ve İncil’de Deniz, İslamiyet ve Kur’an’da Deniz, Peygamber Kıssalarında Deniz olmak üzere dört alt başlığa ayrılmıştır. Aslı Bali, kültürlerin tamamında oluşturulan ürünlerin pek çoğunun halkın sahip olduğu inançlarla alakalı olduğunu söyleyerek düşünsel ve dinsel konuların dışında kalan, halkın sosyo-ekonomik yaşantısına yön

veren inanma ve uygulamaların temelinde dinsel inanç unsurlarının yattığı görüşündedir. Her başlığın altında önce söz konusu din hakkında bilgiler vererek konu ile ilgili taramaların ardından ilgili dinin kutsal kitaplarında yer alan deniz metaforunun değerlendirmesini yapmıştır. Bu bölümün kitapta yer almasının sebebi yazara göre halk edebiyatı ürünlerinin tamamında az ya da çok ama mutlaka evrensel dinlerin etkili olduğu görüşüne sahip olmasıdır. Kitabın sonraki bölümlerinin daha da anlaşılır olması sebebiyle yazar bu bölüme yer vermiştir.

Kitabın en hacimli bölümü olan “Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı ikinci bölümde; manzum ve mensur türlerden deniz metaforu ile ilgili tarama yapılarak o tür hakkında çeşitli kaynaklara atıfta bulunup ve sonrasında kendi tanımını yaparak türü açıklamış ardından deniz metaforu ile ilgili kullanımları inceleyip ilgili türün değerlendirmesini yapmıştır. Bu bağlamda bu bölümde; mit ve deniz, destan ve deniz, masal ve deniz, halk hikâyesi ve deniz, efsane ve deniz, fıkra ve deniz, atasözü, deyim ve deniz, tekerleme ve deniz, bilmece ve deniz, türkü ve deniz, ağıt ve deniz, mâni ve deniz, ninni ve deniz olmak üzere on üç alt başlıkta çok sayıda edebi tür değerlendirilmiştir. Yazar, anonim halk edebiyatını tanımlarken genellikle yaratıcısı belirsiz olan ve sözlü geleneğe dayanan eserlerin yer aldığı edebî koldur diyerek anonim halk edebiyatı için bir toplumun kimliğini yansıtarak geçmişten günümüze değerli bir mirası oluşturduğu, bu türlerin toplumun kültürel ve sosyal değerlerini, inançlarını, tarihini ve yaşam tarzını yansıttığı görüşündedir. Toplumun farklı kesimlerinde yetişen insanlar tarafından üretildiği, zamanla değişime uğradığı, birçok kültürde ve coğrafyada farklı türlerde görüldüğü, kuşaktan kuşağa aktarılıp geleneksel olarak devam eden içerisinde folklorik özellikler taşıyarak kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturduğunu söylemiştir.

“Tasavvuf Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı üçüncü bölümde; tasavvuf edebiyatı XII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar getirilmiş olup XII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIV. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XV. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVI. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVIII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIX. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz ve XX. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz olmak üzere dokuz alt başlığa yüzyıllar şeklinde tasnif edilerek deniz ile ilişkisi kurulmuştur. Bu bölümde yazar; tasavvuf edebiyatının tarihi gelişiminden, ortaya çıkışından, Zühdi halk edebiyatından, Melami Hamzavi edebiyattan, Alevi Bektaşî edebiyatından, tasavvuf ehli insanların öğretilerini ve inanç sistemlerini yayarken soyut olanı somutlaştırırken metaforlara başvurduğundan, tasavvufi görüşte denizin nasıl kullanıldığından söz ederek yüzyıllara göre bir tasnif yapıp ilgili yüzyılın öne çıkan mutasavvıflarının eserlerinden incelemelere yer vermiştir. Örneğin bu bölümde tasnif edilmiş olan yüzyılın tasavvuf edebiyatındaki yerinden bahsederek o yüzyılda yaşamış mutasavvıflara ayrı ayrı başlık açılıp mutasavvıf hakkında kısa bilgiler vererek eserlerinden deniz metaforunun kullanıldığı örnekleri incelemiştir. Bu bölümde tasavvuf edebiyatının yirmi altı şairine ve iki yüz on bir tane şiir örneğine yer verilmiştir.

“Âşık Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı dördüncü bölümde; XVI. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XVII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XVIII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz olmak üzere beş alt başlığa ayrılmıştır. Yazar, halk edebiyatının büyük bir kısmını kapsadığı, belirli icracısı, yerleşmiş bir geleneği, sözlü-yazılı-elektronik kültür dairesi içerisinde sürekli olarak değişim ve dönüşüm yaşayan halk edebiyatının bir kolu olan 16. yüzyılda yetiştirdiği âşıklarla halkın şiir anlayışına ve zevkine yön veren, varlığını 21. yüzyıla kadar devam ettiren bir edebî gelenek olarak âşık edebiyatını açıklamıştır. Ayrıca âşık tarzı şiir geleneğinin köklerinden ve âşıklık geleneğinin dayandığı temel öğretim yönteminden bahsederek deniz metaforu kullanımlarını âşıkların yaşadıkları yüzyıllara göre tespit edip âşıklar hakkında kısa bilgiler vererek

deniz metaforu ile ilgili örnekleri değerlendirmiştir. Bu bölümde âşık edebiyatının temsilcilerinden otuz ikisine ve toplamda yüz yirmi beş Şiire yer verilmiştir.

Kitabın sonuç kısmında denizin metafor olarak tanımından ve halk edebiyatının her türünde belirgin bir biçimde varlık gösterdiğinden söz edilmiştir. Yazar, her bölüme ve incelenen her türe ayrı bir paragraf açarak detaylı olarak deniz metaforu ile ilgili tespitlerine yer vermiştir. Türleri ve dönemleri tek tek değerlendirdikten sonra bütüncül bir bakış açısıyla tekrar kitap içerisinde yer alan dört bölüm hakkındaki tespitlerini aktarmıştır. Çalışmanın sonunda anonim, tasavvuf ve âşık edebiyatında her dönemin ve her türün kendi özelliklerine uygun olarak metaforik anlamlar yüklediği denizin, her türlü duygunun ve fikrin ifade ediliş biçiminde yararlanılabilecek zengin çağrışımlara sahip bir metafor olduğunun tespitini yapmıştır. Ayrıca sonuç kısmında anonim halk edebiyatından kaç türe ve her türden kaç örneğe yer verdiğini, tasavvuf edebiyatı ve âşık edebiyatı kısmında ise kaç âşığa ve kaç Şiir örneği incelediğini açıklamıştır.

Yazarın okuyucu kitlesi, Türk Dili ve Edebiyatına ilgili olan, özellikle Türk halk edebiyatı alanında araştırma yapan kişilerdir. Yazarın kitapta belirlediği amaç ve hedef, Türk halk edebiyatı içerisinde yer alan manzum ve mensur türlerde, âşık edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı Şiirlerinde deniz metaforunun tespiti ve değerlendirilmesi olduğundan bu doğrultuda Aslı Bali amacına tam olarak ulaşmıştır denilebilir. Belirtilen amaç kapsamında kitap akademik beklentileri karşılayacak düzeydedir. Aynı zamanda yazarın üslubu da hedef kitleye uygun, akademik bir dil çerçevesi içindedir. Yazarın kullandığı kaynakların niteliği ve içerik ile ilişkisi incelendiği zaman doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca giriş kısmında Türk halk edebiyatının Türk edebiyatı içerisinde yerini daha iyi ifade etmek için tablo kullanması halk edebiyatına daha bütüncül bakmamıza ve Türk edebiyatı içindeki yerini daha iyi anlamamıza olanak sunmuştur. Kitabın sonunda dizinin, adlar dizini ve kavramlar dizini olarak iki kısma ayrılması okuyucuların kitaptaki içeriği hızlıca taramasına ve bilgiye daha kolay ulaşmasına katkı sağlamıştır.

Kitap kapağı incelendiği zaman arka fonda denizin tercih edilmesi kitabın adı ile çok uyumlu ve dikkat çekicidir. Kitap kapağının arka yazısı, okuyucuların kitap hakkındaki beklentilerini karşılayacak düzeydedir. Yazarın daha önceki çalışmaları incelendiği zaman halk edebiyatının birçok konusunda çalışmalar yaptığı görüldü. Bu bağlamda bu kitap içerisinde halk edebiyatının tüm kollarına ve türlerine yer vermesi konuya hâkim olduğunun göstergesi olarak düşünülebilir. Geleceğe dönük olarak ise halk edebiyatı ve metafor konusunun bir arada düşünülmesi aslında Türk halk edebiyatında yeni çalışma yapacaklara ilham olabilir.

Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Dr. Aslı Bali'nin tanıtmaya çalıştığımız "Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu" adlı kitabı, edebiyat alanında akademik çalışmalara katkı sağlaması bakımından son derece önemlidir. Türk Dili ve Edebiyatı akademisyeni olan yazarın bu kitabı, okuyuculara ve araştırmacılara halk edebiyatı alanında yeni çalışmalar yapacaklar için; türler, dönemler ve halk edebiyatının kollara ayrılması vb. konularda yararlanılabilecek bir kaynak niteliğindedir. Yazar, halk edebiyatının kültürel mirasının aktarılması kısmında halk edebiyatına katkıda bulunmuştur. *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*; Türk Dili ve Edebiyatı alanında okuma ve çalışma yapacak kişilerin edinmesi gereken bir kitap olarak araştırmacılar için akademi dünyasındaki yerini almıştır.

Kaynakça

Bali, A. (2024). *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.

